

Dönem: 24

Yasama Yılı: 3

(S. Sayısı: 376)

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

ÜLKEMİZDE DEMOKRASİYE MÜDAHALE EDEN
TÜM DARBE VE MUHTIRALAR İLE DEMOKRASİYİ
İŞLEVSİZ KILAN DİĞER BÜTÜN GİRİŞİM VE
SÜREÇLERİN TÜM BOYUTLARI İLE ARAŞTIRILARAK
ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLERİN BELİRLENMESİ
AMACIYLA KURULAN

MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU
RAPORU

CİLT 2

Kasım 2012

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR

Dönem: 24

(S. Sayısı: 376)

Yasama Yılı: 3

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan

MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU RAPORU

CİLT 2

Kasım 2012

7. Darbe Öncesi ve Sonrası Dönemin Demokratik Değerlendirilmesi

12 Eylül Darbesinin yarattığı en büyük maliyet kuşkusuz Türk Demokrasisine vurduğu darbe suretiyle hissedilmiş ve demokrasi alanında yaşanmıştır. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ilkesiyle yeşeren ve gelişen Türk demokrasisi daha önce 1960 ihtilalini ve 1971 muhtırasını yaşamıştı. Ancak demokratik düzenin bir daha kesintiye uğrama ihtimalinin olmadığını düşünenler, demokratik düzen içinde 12 Eylül öncesi ortaya çıkan sorunların çözülmesini bekleyenler 12 Eylül darbesi ile bir kez daha yanıldıklarını anlamış oldular.

Demokratik düzenin bir parçası gibi hareket etmesi beklenen ve gereken askerler, rejimi koruma ve kollama yetkilerinin olduğunu ileri sürdükleri bir meşruiyeti kendilerine atfederek demokrasiye ve demokratik sisteme müdahalede bulunmuşlardır. Bulundukları müdahalenin etkisi; başta demokrasinin beşiği olan ve Kurtuluş Savaşında dahi açık olan ve bu savaşı idare eden TBMM’yi feshederek, demokratik sistemin vazgeçilmez unsurları siyasi partileri kapatarak, demokratik örgütlenme biçimleri olan sendika ve konfederasyonları kapatıp malvarlıklarına el koyarak, basın ve yayın kuruluşlarının faaliyetlerine yön vererek çok yönlü ve boyutlu olarak gerçekleşmiştir.

12 Eylül Darbesinin demokrasimizde yarattığı tahribatı kapsamlı irdelleyebilmek için hem 12 Eylül öncesinin hem de 12 Eylül sonrasının değerlendirilmesinde fayda vardır.

Darbe Öncesi Ortamın Demokratik Değerlendirilmesi

Türkiye’de 12 Eylül 1980’e yaklaşan dönemde 1977 yılından itibaren yaşanan süreç genel siyasal yapısı bakımından ele alındığında aslında bu dönemin, 1970’lerin ilk yarısında başlayan siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin şekillendirdiği daha uzun bir sürecin devamı olduğu görülmektedir. Yine bu süreç, sadece Türkiye’nin iç koşullarıyla açıklanamayacak kadar karmaşık ve çevresel unsurlarla etkileşim içinde oluşmuş bir yapı arz etmektedir.

5 Haziran 1977’de yapılan genel seçimlerin galibi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmuştur. 7 Haziran’da açıklanan seçim sonuçlarına göre; CHP 213, Adalet Partisi (AP) 189, Milli Selamet Partisi (MSP) 26, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 16, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) 3, Demokratik Parti (DP) 1 ve bağımsızlar 4 milletvekili çıkarmıştır. Bu sonuçlar üzerine iktidarda bulunan Milliyetçi Cephe koalisyon hükümetinin Başbakanı olan Süleyman Demirel 13 Haziran’da istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilen CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit hükümeti kurmuş ve Cumhurbaşkanı Korutürk yeni hükümeti onaylamıştır. Ancak, Ecevit Hükümeti 3 Temmuz’da Meclis’ten güvenoyu alamayınca bu kez hükümeti kurma görevi AP lideri Süleyman Demirel’e verilmiştir.

AP Genel Başkanı Demirel, MSP ve MHP ile anlaşarak 21 Temmuz 1977 tarihinde, siyasal hayatımıza II. Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak geçen koalisyon hükümetini kurmuştur.

Milliyetçi Cephe Hükümetinin içte ve dışta güvenliği sağlayamadığı, cephencilik anlayışıyla milli bütünlüğü sarstığı, halkı fakirleştirdiği, devletin işleyişini anayasadan uzaklaştırdığı gerekçeleriyle CHP tarafından verilen gensoru sonucunda düşürülmesinin ardından hükümeti kurma görevi Bülent Ecevit'e verilmiştir. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit Adalet Partisinden ayrılan 11 bağımsız milletvekilinin desteği ile 5 Ocak 1978'de 42. Hükümeti kurmuştur.

İki yıla yakın bir süre iktidarda kalan CHP Hükümetinin sonu ara seçim sonuçlarıyla belirlenmiştir. 14 Ekim 1979 tarihinde yapılan ara seçimlerin galibi AP olunca bu kez Ecevit istifa etmiştir. Bu gelişme üzerine de 12 Kasım 1979 tarihinde Demirel AP azınlık hükümetini kurmuş ve hükümet 25 Kasım'da güvenoyu alarak göreve başlamıştır. 12 Eylül askeri müdahalesine kadar 43. Hükümet işbaşında kalmıştır.

1977 baharında yapılan erken genel seçim öncesinde kampanya dönemi siyasî kutuplaşmayı daha keskin hale getirmiştir. CHP'lilerin en çok kullandığı argüman faşizm ve eşkıyalık, AP lideri ve koalisyonun diğer ortakları da CHP'nin seçimi kazanması halinde komünizmin geleceği korkusunu öne sürmüşlerdir. Bu dönemde Demirel'in izlediği strateji, CHP'yi komünizm ve çeşitli sol akımlarla ilişkili göstermek olmuştur (Ahmad, 1994: 416).

1977 genel seçimleri güçlü ve istikrarlı bir hükümet çıkarmamış, Türkiye tarihinin ilk azınlık hükümetini kuran CHP güvenoyu alamamış, sonrasında 2. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur. İstikrarın sağlanamadığı ülkede kutuplaşma derinleşmiştir. Aralık ayında yapılan yerel seçimler uzun ömürlü olamayan koalisyonun sonunu hazırlamıştır. Bundan sonra kurulan CHP Hükümeti de aslında fiili bir CHP-AP koalisyonu gibi olmuştur. Zira hükümetin bağımsız ortakları AP'den ayrılan 10 milletvekilidir. Bu yapıdaki bir hükümetin, CHP'nin kendi parti programını uygulaması üzerinde sınırlayıcı etkisi aslında baştan bellidir. Siyaset iyice kutuplaşmış ve gergin bir yapıdadır. 15 Ocak günü Ecevit programı okumak için Meclis kürsüsüne doğru ilerlerken, Meclis salonunda başlayan kavgaya oturuma ara verilmesine yol açmıştır. 1978 yılının ilk on beş gününde 30 siyasî cinayet işlenmiş ve 200'den fazla kişi yaralanmıştır (Ahmad, 1994: 418-419).

1977 yılından itibaren 12 Eylül'e ulaşan süreçte beş ayrı hükümetin göreve geldiği, hükümetlerin koalisyon veya azınlık hükümeti olma özelliği taşıdığı, parlamentoda ağırlıklı bir çoğunluk oluşmadığı görülmektedir. 1970'lerin başından itibaren Ülkede hâkim olan siyasal istikrarsızlık 70'lerin son periyodunda daha belirgin olarak yaşanmıştır.

Genel siyasal tablonun böyle bir görüntü sergilediği Türkiye'de o dönemin olaylarından bazılarını kısaca göz atıldığında şöyle bir liste karşımıza çıkmaktadır:

1977 yılı Nisan ayında, CHP lideri Bülent Ecevit'in seçim otobüsü Niksar'da kurşunlanmış, saldırıda 10 kişi yaralanmıştır. Yine Ecevit Gümüşhane'nin Şiran İlçesinde saldırıya uğramıştır. Mayıs ayında, İstanbul Taksim'deki 1 Mayıs mitingi sırasında çıkan olaylarda 37 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmış; CHP'nin Malatya mitingi sırasında patlama olmuş ve 4 kişi yaralanmış, halkı yatıştıran Ecevit *"Malatyalılar, ben ayaktaym, patlayan Demirel'in demokrasisidir"* demiştir. TÖB-DER genel merkezi bombalanmıştır. Demirel, Sivash'da slogan atan CHP'lilere *"Türkiye de faşizm olsa böyle bağıramazsınız, burnunu sürterler adamin"* demiştir. İskenderun'da Türkeş'in konuşacağı alanda saatli bomba patlamıştır.

Aralık ayında, yerel seçimler sırasında çıkan olaylarda 13 kişi öldürülmüş, 87 kişi yaralanmış; Sultanahmet'teki İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yakılmış; Prof. Yalçın Sanalan'ın vurulması üzerine Hacettepe Üniversitesi bir yıl süreyle kapatılmış; İstanbul Teknik Üniversitesi 10 saat işgal edilmiş, Üniversite yönetimi okulu 2 Ocaca kadar tatil etmiştir.

1978 yılı Haziran ayında POL-DER Genel Merkezi tekrar yakılmış; Anayasa Mahkemesi binasına bomba atılmıştır.

Ağustos ayında, Demirel, 215 günlük CHP Hükümeti döneminde 508 kişinin öldüğünü açıklamıştır.

Eylül ayında, Gaziantep Cezaevi'ni basan 4 kişi, iki gardiyanla bir jandarmayı öldürmüş ve 4 siyasi tutukluyu kaçırmıştır.

Aralık ayında, 100'den fazla insanın yaşamını yitirdiği Kahramanmaraş olayları meydana gelmiş; ayrıca 6 ilde 11 kişi öldürülmüş; 13 ilde sıkıyönetim ilanı TBMM'de kabul edilmiştir.

1979 yılı Ağustos ayında, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren bir mesaj yayımlayarak "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, kendi çıkarlarını ülke bütünlüğünün üstünde görenleri bir anda yok edebilecek güce sahip olduğunu" belirtmiş; Hopa'da MSP otobüsü taşa tutulmuş, MSP lideri Erbakan konuşma yapamamıştır.

Dönem içinde yaşanan olaylardan görüldüğü gibi genel güvenlik ve asayişin ciddi ölçüde bozulduğu ülkede, bağımsız milletvekillerinin katılımıyla kurulan 42. Hükümet döneminde, önceki dönemden beri sürmekte olan ekonomik sıkıntılar daha da ağırlaşmış, adeta yokluklar dönemine girilmiştir. Ülkedeki petrol sıkıntısı bütün sektörleri derinden etkilemiştir.

Bu ortamda sıkıyönetim ilan edilmiş olmakla birlikte, sıkıyönetim yine de demokratik sistemin bu tür olayların önlenmesi ve olması halinde gerekli müdahalelerin yapılabilmesi anlamında demokratik rejimin kendi içinde bulduğu anayasal bir yönetim tarzı olarak ifade edilebilir. Ancak önemli olan ilan edildiği süre içinde beklenen amacı gerçekleştirebilmesidir. 12 Eylül öncesinde bu beklenen olmamış ve sıkıyönetim uygulaması bu olayların önlenmesine sebep olamamıştır.

Dönemin Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu'nun açıklamalarına göre ülkenin dış temsilciliklerinin maaşlarının ödenmesinde zorluk çekilmekte, Merkez Bankası'nın ödeme emirlerine uyulmamakta, zaman zaman Türkiye'nin gemilerine ya da Türk Hava Yollarının uçaklarına el konulması gündeme gelmektedir (Birand, Bila, Akar, 2010: 93-94).

Hükümetin dış yardımın sağlanabilmesi için Uluslararası Para Fonunun öne sürdüğü koşulları kabul etmemesi sıcak para teminini daha da zora sokmuş, bu nedenle Türkiye, silolarında bulunan bütün tarım ürünlerini 150.000.000 Dolarlık kredi karşılığı, Wells Fargo adlı Amerikan bankasına ipotek etmek gibi aynı zamanda onur kırıcı bir yola girmek zorunda kalmıştır (Birand, Bila, Akar, 2010: 93-94).

12 Eylül öncesi dönemde, ülkedeki şiddet olayları günden güne artarak devam etmiştir. 19-26 Aralık 1978 tarihleri arasında meydana gelen Kahramanmaraş olaylarından sonra 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, ancak olayların önlenmesi sağlanamamıştır. Daha sonra kurulan AP azınlık hükümeti döneminde de şiddet olayları varlığını sürdürmüştür. Güvenlik sorunlarına paralel şekilde ekonomi de çöküntü içerisindeydi.

1980 yılına gelindiğinde genel duruma bakıldığında, halkın huzursuzluğu en üst seviyeye ulaşmış, can ve mal güvenliği ortadan kalkmış, yasa dışı terör örgütlerinin eylemlerinin önlenemediği, toplumsal barışın yok olduğu, vatandaşların Devlete olan güven duygularının azaldığı, temel tüketim mallarının piyasada bulunamadığı bir ortam hâkim olmuştur.

Siyasal partilerin genel olarak izledikleri yaklaşım ise kutuplaşmayı teşvik eden açıklamalar yapmak, siyasal gerilimi tırmandırmak şeklinde olmuştur. Toplumdaki ayrışma ve gerilim, bir yandan ekonomik bunalım, bir yandan da artan şiddet olayları ve beraberinde yaşanan siyasal kutuplaşma ile tırmanmıştır.

Siyasi dinamikler açısından bakıldığında ise 1980’e kadar sosyalizm esintili fikirler siyasal tartışma gündeminden hiç düşmemiştir. Entelektüel olmanın solcu olmakla özdeşleştirildiği, sol fikirleri dile getirmeyenlerin çağdışı kalmış bir azınlık gibi görüldükleri bir dönemdir bu. Sosyalist olduğunu anlaşılabılır sebeplerle çekingen bir biçimde ifade eden Türkiye’nin ilk yasal sosyalist partisi, -Türkiye İşçi Partisi (TİP)- de bu dönemde kurulmuş ve faaliyetleriyle ses getirmeye başlamıştır (Ünsal, 2002). Dönemin Türk edebiyatı da sosyalizm rüzgarından nasibini almıştır. Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Fakir Baykurt gibi sosyalist-gerçekçilik akımı içinde düşünülebilecek yazarlar, köyü ve köylünün hayatını sosyalist bir perspektiften betimlemeye girişmişler ve eşitlikçi fikirlerin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Siyasi hareket olarak sosyalizm ülkede kendi istediği biçimde siyasal hayat üzerinde etkili olamamış, ancak sosyalizmin hayaleti hep hissedilmiş, hayali ya da gerçek bu tehdide karşı, ordu ve diğer siyasi güçler-sosyopolitik konumlarına göre-kendi tutumlarını belirlemek gereğini duymuşlardır (Samim, 1987).

1961 sonrasında Türk devletinin sosyalizme karşı nispeten daha toleranslı bir tavır takınmasının nedenleri -Devlet Başkanı Cemal Gürsel “kötü niyetlere sahip olmamak şartıyla” Türkiye’de de sosyalist partilerin kurulabileceğini ilan etmişti (Ahmad, 1977: 221)- çeşitlidir. YÖN hareketinin kurucularından Mümtaz Soysal ve Doğan Avcıoğlu, Kurucu Meclis’te üye olarak görev yapan isimlerdendir. Sol fikirlerin bu denli yaygınlaşmasını kolaylaştıran bir diğer neden ise, sol fikirlerin Kemalizmin çağın gereklerine uyarlanmış doğal ve mantıksal bir uzantısı olarak sunulmuş olması olsa gerektir. Böylece, sol öcü olmaktan çıkırılıp, yaşasaydı kurucu önderin de onay vereceği meşru bir ideoloji olarak kendisini kabul ettirebilme yolunda adımlar atmıştır.

1961 sonrası yükselen sosyalist dalga, siyasi partilerin yanında partiler dışı örgütlenmeler kanalıyla siyaset yapma eğilimini de körüklemiştir. Demokratik Kitle Örgütleri vasıtasıyla katılımın, hem kısa dönemli taleplerin karşılanmasına hizmet edeceği, hem de kitlelerin uzun soluklu bilinçlenme sürecininin önemli bir köşe taşı oluşturacağı fikri yankı bulmuştur. Taban fiyatlarını protesto için miting düzenleyen köylüler, Üniversitede reform için dersleri boykot eden öğrenciler, ülke sorunlarının hararetle tartışıldığı platformlara dönüşen meslek odaları toplantıları bu hareketliliğe verilebilecek bazı örneklerdendir (Bianchi, 1984: 163-164). Bu noktada öğrenci ve işçi hareketlerine özel bir yer ayırmak gerekir. Toplumu modern bilimin ışığında modernleştirme söylemini kullanan Kemalist elitin, modern bilimi öğrendiği varsayılan öğrencileri, kendilerinin doğal müttefikleri olarak görmesi beklenebilir bir şeydir. Kemalist milliyetçi ruh içinde yetişen öğrenci grupları ise kendilerine biçilen bu misyonu taşımaya zaten gönüllüydüler (Mardin, 1978). Siyasal iktidar mücadelesinde öğrenci gruplarının ağırlığı 1950’lerin ikinci yarısından itibaren hissedilmeye başlanmıştır. Üniversite kontenjanlarının artırılması, eğitimle ilgili çeşitli sorunların ağırlaşması, mezunların iş bulmaya ilişkin kaygıları öğrenci hareketliliğini besleyen unsurlar arasındaydı ancak, bu

öğrenci hareketleri sadece eğitime yönelik taleplerden beslenen hareketler olarak görülmemelidir.

DP iktidarına karşı direnen ve 27 Mayıs'ın oluşumunda önemli roller oynayan en görünür grup olarak öğrencilerin hem kendilerine güvenleri hem de kamuoyunu oluşturan güçler üzerindeki prestijleri en üst noktaya ulaşmıştı. Ordusuyla birlikte milleti gerici/despot bir iktidardan kurtaran (Mustafa Kemal'in biçtiği role uygun davranan) gençlik imajı dönemin büyük şehirlerinde hakim olan havayı yansıtmaktaydı (Szyliowicz, 1970: 158). Öğrenciler kendilerini hakim iktidar blokunun bir parçası olarak görüyorlardı. Dahası bu rol, askeri/sivil bürokrasi tarafından da kabul edilmiş gibi görünüyor, öğrenciler MBK üyelerine kolayca ulaşabiliyor taleplerini dile getirebiliyorlardı.

Bu abartılı kendine güven hissi içinde başta Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) ve ODTÜ' de olmak üzere bir çok öğrenci derneğinin kurulduğunu görüyoruz. Bunlar arasında en etkili SBF öğrencilerin kurduğu Fikir Kulüpleri Federasyonuydu (FKF). FKF, seçkin bir öğrenci grubunun Kemalizmin gençliğe biçtiği rolden kopmadan hem kendilerini daha iyi yetiştirmeye hem de ülke meselelerini gerektiğinde resmi tezleri sorgulayarak tartışmaya yorumlamaya/dönüştürmeye katkıda bulunmayı amaçlayan kültürel politik bir hareketi hüviyetindeydi. Diğer öğrenci dernekleri de benzeri bir misyon üstlenmişlerdi.

1968 yılında bütün dünyayı saran öğrenci hareketlerinden de esinlenen öğrenciler, gençliğin fikir düzleminden -burada artık iktidarın nasıl ele geçirileceği meselesi dışında tartışılacak fazla bir şey kalmamıştı- eylem düzlemine geçmesi gerektiğini ifade ederek ilk adımları attılar.

1960'lı yılların sonlarına doğru öğrenci dernekleri, öğrenci sorunlarından ziyade, sosyalist devrimin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin tartışmalarla birlikte eylem planlarının hazırlandığı platformlara dönüştüler. FKF'nin 1968 yılında DEV-GENÇ (bu Devrimci Gençlik'in kısaltması idi) adını alması bu değişimi simgeleyen çarpıcı bir örnektir. Öğrenciler, her türlü yasal sosyalist örgütlenmenin içinde yer aldıkları gibi, yasa dışı sosyalist hareketin öncü kadrosunu da kendi bünyelerinden çıkardılar.

1960'lı yılların ortalarına kadar pek bir etkinlik gösteremeyen sol karşıtı öğrenci örgütlenmeleri de, giderek güçlenmeye başladılar. Resmi Atatürkçülük çizgisinde bir dernek olan Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1965-7 yıllarından itibaren, milliyetçi-muhafazakâr kitlenin temsiline soyundu. Süreç içinde, boykot, işgal, gösteri gibi nispeten yumuşak eylemlerden sopalı bıçaklı (daha sonra silahlı) kavgalara geçiş zor olmadığı gibi, üniversitelerde karşıt öğrenci grupları arasında devam eden şiddet'in sokağa taşması da kolay oldu. Böylece öğrenciler, hem 12 Mart, hem de 12 Eylül darbelerinin en önemli gerekçesi olarak gösterilen şiddet olaylarının önde gelen aktörleri oldular (Mardin, 1978).

İşçi hareketi de, hem 1961 sonrasının sosyalist fikirlere açık ortamından hem de yeni düzenlemelerle kazandığı sendikal örgütlenme haklarından güç alarak, siyasal alandaki yerini aldı. Kente göçün ivme kazanması –ki bu kent yoksullarının sayısının artması anlamına da geldi- ve sanayi işçilerinin sayılarının artması süreci besleyen faktörler oldu. Bunların önemli bir kısmı 1961 sonrası siyasal düzeninin genişletilmiş işçi haklarını koruyan iklimi sayesinde sendikalarda örgütlendi. Sendikalar sadece ekonomik çıkarları savunmakla kalmadılar, siyasal sürecin de etkin aktörleri konumuna geldiler. İşçilerin sosyo-ekonomik nitelikli taleplerini partilerüstü bir anlayışla dile getirme amacı güden Türk-İş sendikacılığı da bu dönemde eleştirilmeye başlandı. Özellikle 1967 yılında Türk-İş'ten ayrılan sendikacıların DİSK'i kurmaları, sendikal hareketin sosyalist fikirlerle tanışmasında bir doruk noktası oldu. DİSK

sendikacılığı işçi taleplerinin sağlanması hedefinden sosyalist devrime giden yolda işçi sınıfına bilinç kazandırmak olarak yorumladı. Böylece, işçileri ancak dolaylı bir biçimde ilgilendirebilecek siyasi herhangi bir konuda, DİSK harekete geçmeye çalıştı (Sülker, 1976: 147). Daha sonraları sağ eğilimli sendikalar da ortaya çıktı. Artan grevler, kitlesel işçi protestoları, 1 Mayıs törenlerindeki gövde gösterileri yükselen işçi hareketliğinin en önemli göstergelerindendi.

Ve nihayet sermaye birikimi sürecinin hızlanmasıyla gelişen iş çevreleri de örgütlenme yoluna gittiler. İşadamları, dönemin sosyalist iklimi içinde kendi meşruiyetlerini savunma ihtiyacını kavradılar. Doğaldır ki, bu örgütlenmenin gerisindeki tek saik değildi. İşadamları sosyo-ekonomik çıkarlarının kamusal platformda örgütlü bir biçimde savunulması ihtiyacını her zamankinden daha fazla hissetmeye başladılar. Kendine güveni artan burjuvazinin, yarı-resmi nitelik taşıyan Odalar ve Borsalar Birliği dışında örgütlenme çabaları ve 1971 yılında Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)’ın kuruluşu bu ihtiyacın bir sonucu olarak görülebilir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun (TİSK) kurulması (1962) da bu döneme rastlar.

Kentte dayanışmayı ve örgütlenmeyi kuvvetlendirme gayesiyle yola çıkan Hemşehri dernekleriyle, Cami Yaptırma Dernekleri, Kuran Kursuna Yardım Dernekleri gibi dini amaçlı örgütlenmelerin sayılarındaki dikkate değer artışı da, örgütlenme eğilimine verilebilecek diğer örnekler olarak okumak abartılı olmasa gerektir.

Dönemin göze çarpan bir diğer özelliği, dış politikaya ilişkin meselelerin kamuoyu tarafından tartışılmaya başlanması ve iç politikadaki siyasi ayrımları besleyen önemli bir faktör haline gelmesidir. Amerikan aleyhtarlığı sol hareketleri besleyen verimli bir kaynak olurken, Türk-Amerikan ilişkileri dönem boyunca siyasi gündemin en sıcak tartışma konularından birisi olmaya devam edecektir. Keza, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ile ilişkiler de iç politika gündeminde yer aldığı gibi, Kıbrıs sorunu da Türk kamuoyunun gündeminden hiç düşmeyecektir.

1980 öncesi dönemde sık hükümet değişiklikleri ile kendini gösteren siyasal istikrarsızlık, ekonomik çöküntü ve gelir dağılımındaki bozukluk siyasal ayrışmaları körüklemiş, şiddet olaylarına karşı etkili bir duruş sergilemesi gereken devlet kurumları ise gerek siyasal kutuplaşmadan etkilenecek aşırı siyasallaşmaları, gerekse yetersizlikleri nedeniyle olaylar karşısında başarılı olamamıştır. Soğuk savaş döneminde tüm dünyada meydana gelen ideolojik kutuplaşmalar Türkiye’de de yansımaları bulmuş, ABD ve SSCB merkezli ortaya çıkan ikili kutuplaşmada Türkiye ABD ve Batı Bloku içinde yer almış, ama sosyalist akımın da geniş ölçüde etkisinde kalmıştır. Böylece en başta öğrenci hareketlerinin şekillendirdiği ideolojik olarak bir kamplaşma gerçekleşmiş, bu da siyasal şiddet hareketleriyle sokağa taşmıştır (Avcı, 2004: 17-18).

Bu atmosfer içinde ülkede siyasal istikrar bozulmuş ve devlet gücü etkililiğini yitirmiştir. Bu iç içe geçmiş etki mekanizması içinde ortadan kaybolan devlet otoritesi şiddet olaylarının daha da artmasına yol açmıştır. Ayrıca, uluslararası silah ve uyuşturucu madde kaçakçılarının faaliyetlerini üst noktaya taşıdıkları, yıkıcı girişimleri destekledikleri, devlet gücünün bunu önlemede de yetersiz kaldığı görülmektedir (Avcı, 2004: 18).

Toplumsal yapısı ile şiddet arasında doğru orantılı bir ilişki bulunduğu belirtilmektedir. Siyasal şiddet olgusunu yalnızca iç ve dış koşullarla açıklamak çok sınırlı bir anlam taşıyacaktır. Toplumsal sosyoekonomik ve kültürel yapısı burada büyük öneme sahiptir. Türkiye’de 1980 öncesi dönemde siyasal şiddet eylemlerinin tırmanışını Ruşen Keleş daha

çok iç dinamiklerle açıklamaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgenin uluslararası konjonktürü, süper güçlerin çekişmeleri, etnik ve mezhep grupları üzerindeki kısırtmalar, egemen güçlerle uyanan güçler arasındaki amansız mücadele, devlet organlarının ve siyasal partilerin üzerlerine düşen işlevi yerine getirememeleri siyasal şiddet olaylarının ülke genelinde yaygın olarak görülmesinde çok önemli paya sahiptir. Ancak, bütün bu nedenler Türkiye'de görülen durumu tam olarak açıklamada yeterli olmamaktadır. Toplumdaki çöküşün asıl nedeni, toplumsal kökenli unsurlardır (Avcı, 2004: 19).

Mardin, geleneksel kültürden kopamayan yeni kentli toplumun kültür bunalımına, Türkiye'de 1950'lerde artan sosyolojik hareketlilik neticesi gerekli önlemlerin alınamaması üzerine oluşan yetersiz eğitim ve sağlıksız kentleşmeye dikkat çekmiş, 1980 öncesindeki şiddet olaylarını bu şekilde toplumsal temele oturtmuştur.(Mardin,1978). 1970'lerin ikinci yarısındaki öğrenci olaylarını sadece nüfus artışı, eğitim sistemi, toplumun sosyoekonomik koşulları açısından ele almak mümkün değildir. Durumu açıklamak için kültür yapısı, Türkiye'deki bürokratik değerler de göz önüne alınmalıdır (Avcı, 2004: 19-20).

Doğu Ergil'e göre ise, toplumsal değişme çatışmaların bozduğu bir dengeden başka bir dengeye doğru yol almaktır. Türkiye'de o dönemde yaşanan da aslında budur. Ekonomik yapı hızla değişmektedir. Ulusal gelir büyümektedir. Sektörler arasında ağırlık ve üretkenlik değişmektedir. Tüketimin hacmi kadar sosyal alanı da hızla yayılmaktadır. Kırdan kente, tarımdan diğer alanlara hızlı bir geçiş vardır. Eski sosyal yapı yeni ekonomik görevlere uyan bir yapıya doğru değişmektedir. Ama hızlı ekonomik değişme hızlı ekonomik gelişme ile paralel gitmemektedir. Türkiye'de toplumdaki sosyal değişme son derece hızlı olurken ekonomik gelişme geriden gelmiştir. Nüfus hızla artarak ve kentleşerek kendine yeterliliğini yitirmiş ve bu nüfusa yeterli iş olanağı sağlanamamıştır. Tarım göreceli olarak modernleşmiş, ama tarımsal mülkiyet ilişkileri köklü bir sanayi hamlesini besleyecek sermaye birikimine imkân vermemiştir. Sanayi tam olarak gelişmemiş ve hiçbir alanda uluslararası rekabet edilememiştir (Ergil, 1980: 57).

Türkiye'de 1980 öncesi dönemde ülkeye yayılan siyasal şiddet olaylarının birden çok nedeni bulunduğunu söylemek gerekir. Siyasal istikrarsızlık, siyasallaşma, devlet otoritesinin zayıflaması, ideolojik bölünmeler, Türkiye'nin jeopolitik konumu, dinsel ve etnik ayrımcılık üzerine oynanan oyunlar, yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşüm, hızlı nüfus artışı ile yoğunlaşan işsizlik, hızlı iç göç, eğitim eksikliği siyasal şiddet ortamını oluşturan başlıca unsurlardır (Avcı, 2004: 21).

Genel siyasal tabloda, en büyük dört parti olan AP, CHP, MSP ve MHP merkezli kutuplaşma, topluma da yayılarak keskin bir kamplaşmanın doğmasına yol açmıştır. Siyasal partiler tarafından uzlaş, karşılıklı diyalog ve hoşgörü yerine suçlama, inatlaşma, uzlaşmadan kaçınma şeklinde davranışlar sergilenmiştir. Böyle bir ortamda demokrasi kültürünün henüz yerleşmemiş olduğu toplumda oluşan reaksiyon kat kat daha fazla olmuş, gerginlik daha ileri düzeye taşınmıştır.

Emre Kongar'a göre de bir demokraside iki tür yanlış yapılabilir:

Birinci yanlış, iktidara gelen güçten başka düşüncelere sahip olanların varlıklarını yok saymaktır. İkinci yanlış ise, demokratik mekanizmaları yok edici çözümlere ve eylemlere karşı kendisini koruyamamasıdır. Türkiye'de bu iki yanlışın ikisi de yapılmıştır. Birinci yanlışın tipik örnek 1950-1960 arasındadır. 1960-1980 arası ise demokrasi kendisini korumasını bilemedi. Aslında kendini koruma iki açıdan da başarısızlığa uğradı. Birinci olarak, şiddet eylemlerine yol açan gelişmeler engellenemedi, hatta bir dönem bu eylemler adeta düzenin bir parçası haline

geldi. İkinci olarak, demokratik mekanizmalar, ülkenin sorunlarına en uygun çözümleri bulacak biçimde işletilmedi. Yani, demokrasi hem işleyiş, hem de koruma hatası yaptı. Zaten iyi işleyen bir demokrasi özel korumaya da pek gereksinme duymazdı. (Kongar, 1983)

Sabah Gazetesinde 4 Aralık 1998 tarihinde “Karaoğlan’ın Zor Yılları” başlığı ile yayınlanan Ecevit’in anılarında yer alan şu bölüm, aslında 12 Eylül öncesi dönemin siyasal havasını gerçekçi biçimde yansıtmaktadır. (Sabah, 1998: 18)

Ecevit, 1979’da yapılan Cumhuriyet Senatosu kısmi yenileme ve milletvekili ara seçimlerinde CHP’nin ağır yenilgiye uğraması üzerine hükümetin istifasını sunmak için ziyaret ettiği Cumhurbaşkanı Korutürk’e şu öneride bulunmuştu: ‘Sanıyorum Sayın Süleyman Demirel’e görev vereceksiniz. Kendisini rahatsız etmeyecek çok makul koşullarda kuracağı azınlık hükümetini destekleriz. Partimde ciddi sorunlar olmasına rağmen, riski göze alarak bunu garanti ediyorum.

Korutürk, Demirel’e hükümeti kurma görevini verirken, Ecevit’in bu garantisini de aktardı. Ancak Demirel, MSP ve MHP’nin desteğini sağladıktan sonra, formalite olarak Ecevit’le de görüşmüştü. Ecevit o görüşmede Demirel’e, ‘Size bir önerim vardı, ulaşmadı mı?’ diye sormuş, ‘ulaştı’ yanıtını veren Demirel, arkasından şunları eklemişti: ‘Size, hükümette iken çok ağır eleştiriler yöneltmişim. Şimdi sizden destek istemem şık olmaz.’

Demirel’in kurduğu azınlık hükümeti görevde iken, Türkiye’nin 6. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi 6 Nisan 1980’de doluyordu. Yeni Cumhurbaşkanı seçimi için 25 Mart’ta başlayan turlar uzadıkça uzuyor, bir türlü sonuç alınamıyordu. Cumhurbaşkanı vekili İhsan Sabri Çağlayangil, Demirel ve Ecevit’i Çankaya Köşkü’nde yemeğe davet etti. İki büyük partinin işbirliği yapmasını istiyordu. Demirel, “Biz ancak savaş halinde bir araya gelebiliriz” deyince, Ecevit’in yanıtı şu oldu: “Bir bakıma savaştan beter bir durum var Sayın Demirel.”

12 Eylül öncesinin bu gerilimli siyasal atmosferi içinde zaman zaman muhalefet partilerinin liderlerinin, iktidar partisinin uygulamalarından yakınmalarını dile getiren mektuplar yazarak bunları Cumhurbaşkanı’na sundukları görülmektedir. Mektuplar incelendiğinde, genel yakınma konularının güvenlik ve asayişin sağlanamaması, şiddet olaylarının önlenememesi, hükümetin yanlış uygulamaları olduğu anlaşılmaktadır. Kullanılan ifadeler ve dil suçlayıcı bir tondadır. Köşke gönderilen mektuplar o günlerde siyasal partiler arasındaki güvensizlik, uzlaşmadan uzak hava ve gerilimin izlerini taşımaktadır. Bu mektuplara örnek olarak, CHP Hükümeti döneminde Demirel tarafından Cumhurbaşkanı’na gönderilen 21 Şubat 1979 ve 10 Ağustos 1979; Türkeş tarafından gönderilen 12 Temmuz 1979; Milli Selamet Partisi Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk tarafından gönderilen 6 Eylül 1979 tarihli mektuplar gösterilebilir. Yine iktidarda bulunan siyasal parti lideri de başbakan olarak zaman zaman iktidara yönelik ileri sürülen iddialara sert ve suçlayıcı şekilde karşılık vermiştir. Bülent Ecevit’in 3 Haziran 1979 tarihli AP’ye yönelik açıklamaları buna örnek teşkil etmektedir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi).

Cüneyt Arcayürek 12 Eylül öncesi dönemin ortamını şu tespitleriyle aktarmaktadır (Arcayürek, 1985: 64-65):

Şu ıstıraplı genç kuşakların çekmesini hiç istemem: Parlamente rejimin sürüp gittiği sırada sürekli bir darbe beklemek! Bizim yaşımızdakiler 1955’ten başlayarak 1985’lere dek hep bu korkuyla yaşadı... 1975’ten sonra sürekli gün saymaya başladık. Hükümet mi düştü, darbe! Anarşi mi kıpırdandı, darbe! ABD’nin

istediğini vermiyoruz diye ilişkiler bozuldu mu, darbe! Günlere günleri kovalarken aklımızda hep darbe oğlu darbe! (...) bu yola başvurmadan önce niçin Başbakana bir mektup yazıp bu isteklerinizi gerekçeleriyle sıralamıyor, alacağınız yanıtı göre davranmıyorsunuz dedim Demirel'e. Soğuk bir sesle, 'Biz Ecevit'i Başbakan kabul etmiyoruz ki, muhatap almıyoruz ki bu konuda' yanıtını verdi.

Uyarı Mektubu

Siyasi tarihimize “Uyarı Mektubu” olarak geçen ve 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e Başbakan ve öteki siyasi parti liderlerine iletmek üzere verilen, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya ile Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun'un imzalarını taşıyan mektup 12 Eylül'e giden süreçte önemli bir kilometre taşını oluşturmaktadır. Ülkede yaşanan siyasal gerginlik, şiddet olayları ve toplumsal bunalım ile ilgili olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşünü içeren bu mektup bir takdim yazısı ekinde Cumhurbaşkanı'na teslim edilmiştir.

Aslında bu mektubun bir hazırlık çalışması sürecinin sonunda kaleme alındığı, Temmuz 1979'dan itibaren bu yöndeki çalışmaların başlatıldığı birçok kaynaktan ileri sürülmektedir. Bu görüşlere göre, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in belirtilen tarihte kuvvet komutanlarıyla yaptığı görüşme sonrasında Genelkurmay 2. Başkanı Haydar Saltık başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuş, askeri müdahaleye ilişkin hazırlık çalışmaları bu grup tarafından sürdürülmüştür. Yine bununla bağlantılı olarak, pek çok kaynaktan askerlerin darbe yapma fikrini 12 Eylül 1980'den çok önce, işte bu çalışma grubunun oluşturulmasıyla paralel olarak Temmuz 1979 gibi çok erken bir tarihte oluşturdukları belirtilmektedir. Aynı hususlara, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 2011/246 Soruşturma, 2012/2 Esas ve İddianame No ile Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde açılan “12 Eylül Davası” olarak bilinen davanın iddianamesinde de geniş olarak yer verilmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 35).

Bu gelişmeler yaşanırken 21 Aralık 1979 tarihinde Genelkurmay Başkanı Evren, Kuvvet Komutanları, Harp Akademileri Komutanı, Ordu ve Kolordu Komutanlarının katılımıyla toplantılar yapmış, sonuçta 26 Aralık 1979 tarihinde Başbakan ve diğer siyasi parti liderlerine uyarı mektubu verilmesi yönünde karar alınmıştır.

Uyarı mektubunu alan Cumhurbaşkanı, 1 Ocak'ta Çankaya köşkünde Kenan Evren ve kuvvet komutanlarıyla bir görüşme yapmış; 2 Ocak'ta ise, Başbakan ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i Köşk'e davet etmiş ve kendilerine “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü” başlıklı uyarı mektubunun örneğini vermiştir.

Cumhurbaşkanı Korutürk, uyarı mektubunun bir örneğini de aynı tarihte Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş, Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek, Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanı Zeyyat Baykara ile Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ve Demokratik Parti Genel Başkan Vekili Faruk Sükan'a göndermiştir.

Mektup, Cumhurbaşkanı'na şu takdim yazısı ile sunulmuştur:

Sayın Cumhurbaşkanım,

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 376)

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluk olarak görülmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu Komutam seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatiîlilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim. Saygılarımla.

Uyarı mektubu olarak bilinen siyasi parti liderlerine verilmesi istenen “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü” başlıklı metin ise şöyledir:

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Kahramanmaraş olaylarının yıldönümünde henüz ilk ve orta-öğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmektedir.

Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşımız yerine komünist enternasyonal söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır.

İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması, kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirine düşman kamplara ayrılmasına neden olmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu’da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadırlar.

Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin Yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır.

Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konuların müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir. Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplananın; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi Devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.

Cumhurbaşkanlığı Arşivinde bulunan Uyarı Mektubunun “Sayın Cumhurbaşkanım” hitabıyla başlayan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren imzalı takdim sayfasının altına Korutürk tarafından, “27.12.1979, Komutanlarla birlikte görüşmek ve ondan sonra harekete geçmeyi uygun görüyorum. 1 Ocakta onlarla görüşeceğim” derkenar notu düşüldüğü görülmektedir. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No: 6/10-15, Fihrist No: 7347).

Yine Cumhurbaşkanlığı Arşivinde “Sayın Cumhurbaşkanımızın Sayın Demirel ve Sayın Ecevit ile görüşmesinden sonra, gerekirse kamuoyuna yapabilecekleri açıklama taslağı” başlıklı bir metin bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının 2 Ocak’ta iki liderle görüştüğü bilinmektedir, ancak bu görüşme sonrasında yapılan bir açıklama ya da kaleme alınmış bir tutanağa ulaşılamamıştır. Araştırma Komisyonumuza Cumhurbaşkanlığı’ndan gönderilen arşiv kayıtlarından, arşivde sadece anılan açıklama taslağının yer aldığı düşünülmüştür. Taslakta, Ülkenin zor bir dönemden geçmekte olduğu, anarşi ve teröre karşı temel hak ve özgürlükleri zedelemeyen yasalarda, toplum hayatındaki yeni gelişmelere uygun olarak bazı düzenlemeler yapılması ve etkin şekilde işletilmesinin son derece önemli bir sorun olduğu, bu sorunun çözümü için siyasal gerginliğin azaltılması gerektiği, siyasal parti ve kuruluşların da bir süre kendi politikalarından fedakârlık etmelerinin beklenildiği, bunun barış ve kardeşlik ortamının oluşmasına katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Demokratik sisteme inanç ve güvenlerini kanıtlamış olan iki büyük siyasi partinin liderleriyle ayrı ayrı görüşme yaptığını dile getiren Cumhurbaşkanı, her iki liderin ülkenin içinde bulunduğu sorunların çözümü konusunda yakın duyu ve düşüncelere sahip olduklarını tespit ettiğini ve bu doğrultuda ortak bir tavır oluşturma noktasında her türlü çabayı gösterecekleri umudunu verdiklerini, kendisinin de bu çetin dönemin aşılabacağına inandığını taslakta belirtmiştir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No: 6/1-14, Fihrist No: 731).

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 2011/246 Soruşturma, 2012/2 Esas ve İddianame No ile Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde açılan “12 Eylül Davası” olarak bilinen davanın iddianamesinde, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının gönderdikleri uyarı mektubunun Başbakan ve diğer siyasal parti liderlerine verilmekle birlikte aynı zaman da Cumhurbaşkanı’na da verilmiş olduğu tespiti yapılmış ve mektup demokratik sistem için bir tehdit ve muhtıra olarak değerlendirilmiş, bu muhtırayı verenlerin Anayasayı ve Türkiye

Büyük Millet Meclisini ortadan kaldırmaya ve görevini yapmasını engellemeye teşebbüs suçunu işlediklerini, dolayısıyla bu gerçeklerle cezalandırılmaları gerektiği ifade edilmiştir. Sözü edilen iddianamenin ilgili bölümlerinde şu değerlendirmeler yapılmıştır (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 38, 111-113):

Anayasal demokratik sistem içerisinde sivil otoriteye bağlı ve onun emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetleri ve onun komuta kademesinin içerisinde bağlı oldukları Başbakanın da bulunduğu siyasi parti liderlerine göndermiş olduğu mektupta kullandığı, "Türk Silahlı Kuvvetleri;... uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir." şeklinde üstelikte mektubun devamında Cumhuriyet tarihimiz boyunca askeri darbe gerekçesi olarak kullanılan İç Hizmet Kanununu da hatırlatarak uyarması demokratik rejim açısından tehditir...

İlgili bölümde ayrıntısıyla anlatıldığı üzere 27 Aralık 1979 tarihinde verilen uyarı mektubu açısından durum değerlendirildiğinde, şüpheliler 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanını aracılığıyla hükümetteki siyasi partilerle diğer tüm siyasi parti liderlerine TSK İç Hizmet Kanununu hatırlatarak muhtıra niteliğinde uyarı mektubu vermişlerdir. Bu mektup 2 Ocak 1980 tarihinde Cumhurbaşkanını tarafından Başbakan Süleyman Demirel ve CHP lideri Bülent Ecevit'e iletilmiştir.

Verilen muhtıra doğrudan siyasi parti mensuplarına verilmiştir. Ancak dolaylı olarak Cumhurbaşkanına verilmiş muhtıra olarak kabul etmek gerekir. Demokratik sistemin başı olan Cumhurbaşkanının altındaki Başbakana verilmiş muhtıra aynı zamanda Cumhurbaşkanına verilmiş bir muhtıradır. Çünkü askeri darbe yapıldığında Cumhurbaşkanının görevde kalma garantisi yoktur.

Anayasal demokratik sistem içerisinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin, bağlı olduğu Başbakanın da içerisinde bulunduğu, siyasi parti liderlerine göndermiş olduğu mektupta kullandığı, "Türk Silahlı Kuvvetleri;... uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir." şeklinde, üstelik de mektubun devamında Cumhuriyet tarihimiz boyunca askeri darbe gerekçesi olarak kullanılan İç Hizmet Kanununu da hatırlatarak uyarması demokratik rejim açısından kabul edilemez bir tehdit ve suçtur. Askeri darbeye teşebbüs suçu ancak bu şekilde işlenebilir. Aksi halde Silahlı Kuvvetleri elinde bulunan silahlarla harekete geçtikten sonra engelleme imkânı yoktur.

Dolayısıyla şüpheliler 27.12.1979 tarihinde vermiş oldukları ve 02.01.1980 tarihinde Başbakana ulaşan muhtıra ile ayrıca Anayasayı ortadan kaldırmaya ve Türkiye Büyük Millet Meclisini ortadan kaldırmaya ve görevini yapmasını engellemeye teşebbüs suçunu işlemişlerdir.

Eylem 765 sayılı TCK'nın 146. maddesinin ihlali niteliğindedir. Maddede "cebr" denilmiştir. Buradaki cebir unsurunu mutlaka maddi cebir olarak anlamamak gerekmektedir. Cebir hem maddi hem manevi olabilir. Elinde, devlet içerisinde başka bir kurumca karşı konulamayacak bir güç bulunan Silahlı Kuvvetlerin, Anayasal demokratik sistem içerisinde hiyerarşik olarak bağlı olduğu, Başbakan ve tüm siyasi partileri doğrudan, bunların temsil edildiği TBMM'si ile Cumhurbaşkanını dolaylı olarak, üstelik Türkiye Cumhuriyet tarihi içerisinde darbe gerekçesi olarak kullanılan TSK İç Hizmet Kanununun 35. maddesini ima ederek uyarı mektubu göndermesi, tehdit niteliğindedir. Aynı zamanda bu tehdit manevi cebir niteliğindedir. Dolayısıyla niteliği belirtilen uyarı mektubuyla 146. madde ihlal edilmiştir. Ancak şüpheliler 02.01.1980 tarihindeki suçu, 12 Eylül 1980 tarihi ve devamında işlemiş oldukları Anayasayı ihlal (askeri darbe) suçunun icrası kapsamında işlediklerinden haklarında 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 80. maddesindeki zincirleme suç hükümleri uygulanmalıdır.

Şüpheliler ve vekilleri savunmalarında askeri darbenin Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanunu 35. maddesindeki yetkiye dayanarak yaptığını belirtmiş iseler de, 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu 35. maddesindeki düzenlemenin "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak" şeklinde olduğu, Anayasa ile kurulmuş bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde yasal düzenlemeler arasında bir hiyerarşi olduğu, bunlardan en yukarıda Anayasanın yer aldığı, kanunların ise Anayasanın hiyerarşik olarak altında yer aldığı, dolayısıyla kanunların Anayasaya aykırı olamayacakları temel hukuki kurallardandır. Bu nedenle, kanunlar Anayasaya aykırı olamayacakları gibi, kanunla verilen bir yetkinin Anayasayı ortadan kaldırmak amacıyla kullanılması da mümkün değildir. Dolayısıyla söz konusu hüküm, Anayasal düzeni, Anayasa ile kurulmuş devlet düzeninin temel kurumlarından olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ile hükümeti ve tüm hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak amacıyla kullanılamaz.

Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti tarihinde söz konusu İç Hizmet Kanununun 35. maddesi askeri darbe gerekçesi olarak ileri sürülmüş ise de, bu durum hukuka aykırılığa kılıf bulma gayretinden öteye gitmemektedir. Kaldı ki, askeri darbeyi yapan şüpheliler kendilerinin darbe ve sonrası eylemlerinden dolayı yargılanacaklarını ve eylemlerinin suç olduğunu bildiklerinden 1982 Anayasasının geçici 15. maddesindeki "12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciiine başvurulamaz." düzenlemeyi koyma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Ayrıca, İç Hizmet Kanununun 35. maddesinin askeri darbe yapma yetkisi verdiğinin kabul edilmesi halinde, bu eylemlerin suç olarak düzenlendiği 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 146 ve 147. maddelerinin bir anlamı kalmayacaktır. Hatta söz konusu 35. madde hiyerarşik olarak Anayasanın da üzerinde kabul edilmiş olacaktır ki, bu durumun düşünülmesi bile mümkün değildir. Kanunlar Anayasaya uygun olmak zorundadır.

Sonuç olarak, İç Hizmet Kanununun 35. maddesi hiç kimseye demokratik düzeni ortadan kaldırarak, diktatörlük kurmaya yol açacak bir askeri darbe yapma yetkisi vermemektedir.

Gerçekten de Uyarı Mektubu siyasal rejime açık bir muhtıra niteliği taşımaktadır. Sadece iktidar partisine değil, bütün siyasal parti liderlerine ve hatta Cumhurbaşkanı'na yapılan bir uyarı söz konusudur. Burada Cumhurbaşkanı sadece mektubu siyasilere ulaştıracak bir aracı pozisyonunda değerlendirilemez. Aslında, siyasal sistemin geneline yapılmış olan bu uyarıda, parlamenter rejimin yürütme organının cumhurbaşkanı kanadı da uyarılmıştır. Mektupta İç Hizmet Kanununun 35. maddesi açık biçimde anılmak suretiyle aslında yapılan net bir darbe uyarısıdır da denilebilir.

Demokratik açıdan bakıldığında, anayasal düzen içinde yürütmenin emri ve otoritesi altında yurt savunması görevini gerçekleştirmekle görevli olan silahlı kuvvetlerin, ülkenin içinde bulunduğu koşulları gerekçe göstererek siyasal otoriteyi uyarma gibi bir tutum ve davranış göstermesi elbette ki son derece antidemokratik bir duruma işaret etmektedir. Burada askerlerin, her zaman darbelerin yasal gerekçesi olarak sundukları 35. maddenin hükmüne dayanarak, adeta ülke güvenliğini sağlama ve Cumhuriyeti koruma ve kollama misyonuna

aşkın bir anlam yükleyerek bunu anayasanın ve demokratik hukuk devleti ilkelerinin üstünde değerlendirmeleri söz konusudur.

Uyarı Mektubunun takdim yazısında dikkat çeken bir nokta, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında terör ve bölücülüğün önlenmesine ilişkin alınan kararların “muhalafete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği” şeklinde bir tespitin ifade edilmesidir. İfadeden açıkça, iktidar parti/partilerinden ziyade muhalefetin tavrı yakınma konusunu oluşturmaktadır. 1977 yılından itibaren ülkedeki dört büyük siyasal partinin hem iktidarda, hem muhalefette oldukları bilindiğinden anılan ifade ile bu partilerin tamamı hedef alınmıştır denilebilir. Takdim yazısında vurgu yapılan bir diğer nokta da “gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılmasının bütün komutanlarca müştereken dile getirilmesidir.” Burada, “bir kere daha uyarılması” ibaresi, daha önce yapılmış uyarılara işaret etmektedir. Bunların da muhtemelen Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında yapılan konuşmalar olduğu düşünülmektedir.

12 Eylül öncesi dönemde 1977’den itibaren yaşanan süreç göz önüne alındığında askeri komuta kademelerinin yaklaşımlarının genel olarak aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım 1960 darbesi ve 1971 muhtırasındakinden farklı değildir.

Uyarı Mektubu olayının ardından Ecevit, CHP Genel Yönetim Kurulu toplantısında 5 Ocak 1980’de yaptığı konuşmada, ülkedeki sorunların giderek büyüdüğü bir dönemden geçildiğini, Türk Silahlı Kuvvetlerinin de son günlerdeki duyarlılığının bu ortamda geniş şekilde yapılmış bir değerlendirme olabileceğini, ancak bu ağır sorunlara rağmen silahlı kuvvetlerin de demokrasi kuralları dışında bir yöntem düşündüğüne inanmadığını, Başbakanın ise yaptığı açıklamada mektup olayının nedenini yasaların gecikmesine bağlayarak çok dar bir bakış açısı ortaya koyduğunu ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No: 6/10-15, Fihrist No: 7349).

Ecevit, 7 Ocak 1980’de Meclis ortak grup toplantısında ise şu görüşleri dile getirmiştir: “İktidar, mektubun kendisine değil CHP’ye yönelik olarak verildiğine kendini inandırmıştır ve eski kaygısız tutumunu sürdürmektedir. Ülkedeki bunalımı görmek için böyle bir mektup almaya da gerek yoktur. Zaten mektup o bunalımın bir parçasıdır. Ülke içinde olduğu gibi uluslararası alanda da çok ciddi sorunlarla karşı karşıyayız. İşte bu zor dönemde, silahlı kuvvetlerin içerideki sıkıntılardan kurtulup daha çok dışa karşı yurt savunması görevini rahat bir ortamda yapabilme isteğini bu mektupla dile getirdiğini düşünüyoruz. Mektup olayı daha çok bunu ifade etmektedir. Silahlı kuvvetleri içeride bazı komplolara sürüklemek isteyenler olabilir. Ancak, onların demokrasi dışı bir çözüme yöneleceklerini düşünmüyorum” (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No: 6/10-15, Fihrist No: 7350).

CHP Genel Başkanı Ecevit, Cumhurbaşkanı Korutürk’ün isteği üzerine kendisini 9 Ocak 1980 tarihinde ziyaret etmiş ve yapılan görüşmeye ilişkin basına yaptığı açıklamada, ülkenin ağır bir bunalım yaşadığı, ekonominin çok kötü durumda olduğu, şiddet olaylarının durdurulmadığı ve bütün bu sorunları birkaç iç güvenlik yasasını çıkarmakla çözmeye düşüncesinin dar bir görüş olduğu, asıl sorunun hükümetin kurulma biçimi ile tavrı ve yaklaşımından kaynaklandığı, kendileri tarafından yapılan birlikte hareket etme, temel konularda birlik içinde olma tekliflerinin AP tarafından değerlendirilmediği, ancak hükümetin isteği halinde işbirliğine hazır olduklarını dile getirmiştir. Ecevit, kendisine yöneltilen sorular üzerine AP ile bir koalisyonla da açık kapı bırakmış, uyarı mektubunun ülkedeki soruna yeni boyutlar kattığını, ancak mektubun da ülkedeki bunalımın bir ürünü olduğu belirtmiştir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No: 6/7-32, Fihrist No: 4987).

Bayrak Harekâtı

Demokratik düzene darbe yoluyla müdahaleye giden süreçte uyarı mektubunun bir adım ötesi olarak nitelenebilecek bir diğer önemli gelişme Bayrak Harekâtı olmuştur. Genelkurmay 2. Başkanı Haydar Saltık tarafından hazırlanan ve darbe planı olan bu plan Genelkurmay Başkanı Evren'e sunulmuş, "Bayrak Harekâtı" adı verilen bu plan, 17 Haziran 1980 tarihinde yapılan 6. Sıkıyönetim Toplantısından sonra Kuvvet Komutanları, Sıkıyönetim Komutanları ve 2. Başkanın katılımıyla yapılan toplantıda değerlendirilmiştir.

Buna göre darbe günü olarak 11 veya 12 Temmuz belirlenmiştir. Tarihin belirlenmesinde iki faktörün belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Birincisi, CHP ve MHP tarafından 3 Temmuz'da hükümeti düşürmek amacıyla verilecek olan gensoru önergesi, ikincisi de 8-10 Temmuz arasında devlet borçlarının ertelenmesi konulu Paris'te yapılacak olan toplantı. Yapılan değerlendirmelere göre, askerler hükümetin güvenoyu alamayarak düşeceği öngörüsünde bulunmuşlar ve hükümetin düştüğü istikrarsız bir ortamda yapılan darbenin tepki alacağını düşünmüşlerdir. Yine, daha erken yapılacak bir darbenin borç erteleme işini engelleyebileceği, bunun da ekonomide ciddi sıkıntı doğuracağı değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda Bayrak Harekât Planı 3 Temmuz'da askeri kuryelerle askeri birliklere dağıtılmıştır.

Ancak, genel beklentinin aksine Demirel Hükümeti MSP'nin desteğini tekrar göstermesiyle güvenoyu almayı başarmış, ayrıca borç erteleme toplantısı da 22 Temmuz tarihine ertelenmiştir. Planlanmayan bu iki gelişme nedeniyle darbe emri geri alınmış, dağıtılan plan toplatılmıştır. Askerlerin, güven tazelemiş bir hükümete karşı darbe yapmak durumunda kalmamak için bu yolu seçtikleri genel kanaattir.

Komuta kademesi tarafından yapılan yeni değerlendirme sonucunda 12 Eylül, harekât günü olarak tespit edilmiş, Bayrak Harekât Planı Sıkıyönetim Komutanlarına tekrar 28 Ağustos'tan itibaren dağıtılmıştır. Bu ilk dağıtımda darbe gün ve saati açık olarak belirtilmemiş, 5 Eylül'de tarih ve saat ayrı kuryelerle duyurulmuştur.

12 Eylül

12 Eylül günü saat 04:00'te radyo yayını İstiklal Marşı ile açıldıktan sonra bunu Harbiye Marşı izlemiş ve ardından Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzasıyla yayınlanan Milli Güvenlik Konseyi'nin bir numaralı bildirisi yayınlanmıştır:

Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini

alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti:

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim." (Resmi Gazete, 12.09.1980).

Yayınlanan bildiriyle birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri emir komuta zinciri içerisinde ülke yönetimine el koyarak, parlamento ve hükümeti feshetmiş, bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiş, yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır. Aynı gün saat 13:00'te Kenan Evren Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla radyo ve televizyondan yaptığı konuşmada ülke yönetimine neden el koyduklarını açıklamıştır (Resmi Gazete, 12.09.1980). İki numaralı bildiride, Sıkıyönetim Komutanlıklarına kimlerin atandığı, sıkıyönetim komutanlarının gerekli buldukları her türlü tedbiri almaya yetkili kılındıkları ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının aldığı ve alacağı kararlara, tedbirlere ve yayınlanacak bildirlere uyulacağı belirtilmiştir. 3 numaralı bildiride gıda ve sağlıkla ilgili önlemler açıklanmıştır (Resmi Gazete, 12.09.1980).

4 numaralı bildiride Milli Güvenlik Konseyinin, başkan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, üyeler ise Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan oluştuğu, Milli Güvenlik Konseyi Sekreterliğine ise Orgeneral Haydar Saltık'ın atandığı belirtilmiştir (Resmi Gazete, 12.09.1980).

Milli Güvenlik Konseyi çıkardığı 12.12.1980 tarih ve 2356 sayılı Milli Güvenlik Konseyi Hakkındaki Kanun ile Milli Güvenlik Konseyinin oluşumunu düzenlemiş; 2324 sayılı ve 27.10.1980 tarih Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun 2. maddesindeki "Anayasada Türkiye

Büyük Millet Meclisine, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirilir ve kullanılır.” şeklindeki düzenlemelerle Türkiye Büyük Millet Meclisine, Cumhuriyet Senatosuna ve Cumhurbaşkanına ait yetkiler Milli Güvenlik Konseyi ve Başkanına devredilmiştir.

Milli Güvenlik Konseyinin 7 numaralı bildiriyle siyasi parti faaliyetleri yasaklanmış, DİSK, MİSK ve bunlara bağlı sendikaların faaliyetleri durdurulmuş; Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç diğer bütün derneklerin faaliyetleri de aynı şekilde durdurulmuştur. 8 numaralı bildiriyle kamu kuruluşlarıyla kitlerde ve özerk devlet kuruluşlarında çalışan görevlilerin emeklilik, istifa ve işten ayrılmaları ikinci bir emre kadar durdurulmuş; 9 numaralı bildiriyle Emniyet Genel Müdürlüğü tüm teşkilatı ile birlikte 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren Jandarma Genel Komutanlığının emrine verilmiştir.

16 Ekim 1981 tarihinde çıkarılan 2533 sayılı Kanunla bütün siyasal partiler kapatılarak taşınır taşınmaz bütün malları hazineye devredilmiştir (Resmi Gazete, 16.10.1981).

12 Eylülde Türk Silahlı Kuvvetleri, komuta kademe ve zinciri içinde ve emirle harekâtı gerçekleştirerek ülke yönetimine el koymuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyma işlemini; “Ülkenin bütünlüğünü ve devlet otoritesini, kanun ve nizam hâkimiyetini sağlamak, demokratik düzenin işlemesine engel olan nedenleri ortadan kaldırmak...” şeklinde gerekçelendirmiştir. 1960 darbesinin gelenek haline getirdiği Parlamento ve Hükümeti feshetme şeklindeki uygulama burada da ilk tedbir olarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan ilk uygulama, Meclisi dağıtmak, hükümeti feshetmek ve parlamenterlerin dokunulmazlığını kaldırarak, temel hak ve özgürlükleri askıya almak suretiyle bütün ülkede sıkıyönetim ilân etmek olmuştur. 6 Kasım 1983’e kadar üç yıldan fazla bir süre devam eden bu ara dönemde, Parlamento feshedilmiş ve TBMM’nin görev ve yetkileri MGK tarafından, Cumhurbaşkanı’nın görev ve yetkileri de MGK Başkanı olan Devlet Başkanı tarafından yerine getirilmiştir (Kurnaz, 2007: 139-140).

12 Eylül 1980 askerî darbesinin gerekçeleri ve nedenleri üzerinde birçok görüş ileri sürülmüştür. Bunların içeriğine bakıldığında aslında temel olarak iki karşı görüş bulunduğu söylenebilir: Siyasal partilerin ve askerlerin görüşleri. Ancak, bunlar arasında bir ayrım yapmadan genel olarak 12 Eylülün gerekçeleri olarak ileri sürülen hususların arasında ülkede yaygınlaşan terör ve şiddet hareketleri, toplumsal olaylar, sıkıyönetime rağmen sağlanamayan huzur ve güvenlik, ülkede yaşanan ciddi güvenlik sorunu, siyasi cinayetler, 6 Eylül günü Konya’da Necmettin Erbakan önderliğinde yapılan ve darbe liderlerinin şariat amaçlı bir kalkışma girişimi olarak nitelediği Kudüs Mitingi, ekonomik olarak ülkenin içinde bulunduğu zor koşullar, dış ticaret açığındaki artış, döviz darboğazı, işsizlik ve yokluklar ile dış politik unsurlar yer almaktadır.

Darbe Öncesi Dönemde Asker-Hükümet İlişkileri

Tanel Demirel’e göre, Türk Silahlı Kuvvetleri, önceden beri siyasetin merkezi aktörlerinden biridir. Bu, sanıldığı gibi tersine 1960 darbesi ile başlamış değildir. Osmanlı Devletinde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması ve Tanzimat döneminin güçlü sivil bürokratları nedeniyle sistem içindeki güç ve etkileri azalan askerlerin, siyasal sistem içindeki ağırlığı, II. Meşrutiyetin ilanı birlikte kendini tekrar hissettirmeye başlamış ve 1913 Bâb-ı Âli baskını ile en üst seviyeye çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde askerler ülkede belirleyici kararlara imza

atmıştır. İsmet İnönü’nün, “Milli Mücadele esasen bir ordu ihtilali idi” sözü bu durumun tespiti. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte askerlerin siyasetteki rolü, ülkeyi yok olmaktan kurtaran asıl gücün ordu olduğu söylemi ve çağdaş uygarlık düzeyine ülkeyi taşıma misyonu ile ayakta tutulmuş, hatta daha da güçlendirilmiştir.

Tanel Demirel, asker-sivil ilişkileri açısından esas dönüm noktasının 1960 darbesi olduğunu belirtmektedir. Bu tarihten sonra ordu, ya darbelerle doğrudan ülke yönetimine el koyarak ya da etkisini dolaylı yollarla hissettirerek, siyasal arenanın içinde yer almıştır. Bu etkinin dozu dönemden döneme farklılaşmakla birlikte demokratik denetim evrensel standartlara uygun olarak gerçekleşmemiştir (Demirel, 2010: 4-5).

12 Eylül 1980 öncesi dönemde, 1977 yılından itibaren gelişen olaylar göz önüne alındığında siyasal ortamı “kötü ekonomik koşullar ve yaygın şiddet olaylarının hâkim olduğu ülkede sorunlara çözüm üretemeyen siyasal partilerin tutumlarıyla gergin, bunalımlı, karşılıklı inatlaşma boyutlarına ulaşmış, karşılıklı suçlayıcı açıklamalarla krizi daha da tırmandırdıkları, umutların tükenmekte olduğu” bir tablo şeklinde özetlemek mümkün olabilir.

Beş ayrı hükümetin görev üstlendiği bu dönemde, şeklen demokratik kurallar işlemekte, anayasal süreç izlenmekte, seçimler yapılmakta, hükümetler kurulmakta, istifalar yaşanmakta, seçim mitingleri yapılmakta, sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini sürdürmekte; kısaca görünürde ülkede demokrasi hâkim olmaktadır. 27 Aralık 1979 tarihinde verilen uyarı mektubuna gelinceye kadar siyasal sisteme silahlı kuvvetlerden de herhangi bir açık müdahale olmamıştır. Her ne kadar, askerlerin ülkedeki giderek tırmanan şiddet olaylarının önlenememesi başta olmak üzere siyasal partilerin tutum ve davranışlarından hoşnutsuzluk duyduğu, bu konuda askeri yönetim kademesinin Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında görüş ve isteklerini ifade ettiği bilinmektedir. Ancak, askerlerin siyasal sistemin işleyişi, daha ziyade siyasal partilerin karşılıklı uzlaşmaz tutumlarından duydukları bu rahatsızlık bilinmekle birlikte, sisteme müdahale kabul edilebilecek bir girişimleri olmamıştır.

Fakat genel tabloya bakıldığında, ülkedeki siyasal ortamın demokratik bir ülkede olması gerekenden çok uzak olduğu söylenebilir. 1980 öncesi dönemde, siyasal sistem sağlıklı olarak işlememekte, demokrasi ise daha çok şekli bir özellik taşımaktadır. Silahlı Kuvvetlerin açık olarak sisteme müdahalede bulunmamasını da tek ölçüt olarak kabul etmek yanıltıcı olabilecektir. Zira 1980 öncesi siyasal hayatımızın neredeyse tamamında doğrudan veya dolaylı olarak ordunun sisteme etkisinden söz etmek daha doğru olacaktır. 25 Mart 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı Evren imzasıyla askeri birliklere yayınlanan bir bildiri bu noktada önem taşımaktadır. Bildiride, terör ve şiddet eylemlerini yürüten vatan hainlerinin silahlı kuvvetler mensuplarını da hedef aldıkları belirtildikten sonra;

Bugüne kadar Türk Yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak görevini en iyi bir şekilde yapmış olan Türk Silahlı Kuvvetleri, büyük bir fedakârlık ve görev bilinci içerisinde, bu mücadeleden de başarılı bir şekilde behemhâl galip çıkacaktır. Şu hususu herkes açık ve kat’i olarak bilmelidir ki, bu hainler yaptıkları menfur hareketlerin bedelini ağır bir şekilde ödeyeceklerdir.

Denilmektedir. Bildiride, askerlerin kendilerini konumlandıkları pozisyon ülkeyi ve devleti kollamak ve korumak ile anlam kazanmaktadır. Bu ibarelerin İç Hizmet Kanununun 35. maddesinde yer alan ve darbelerin yasal dayanağı sayılan hükümden alınması da dikkat çekicidir. İmalî şekilde de olsa, uyarı mektubundan yaklaşık üç ay sonra bu bildiride de komuta heyeti aynı vurguyu yapmıştır.

12 Eylül öncesi dönemde asker-hükümet ilişkilerine bakıldığında genel olarak askeri üst yönetim kademesinin hükümetlerle ilişkilerinin formel düzeyde gerçekleştiği izlenimi edinilmektedir. İki taraf arasında yasal çerçevede bir ilişki biçimi düzeyli olarak hâkimdir denilebilir. Bu bağlamda, hem Ecevit hem de Demirel’in Genelkurmay ile olan ilişkilerini sorunsuz, hatta iyi olarak tanımladıkları, özellikle Ecevit’in demokrasi dışı bir hareket beklemeyeceği yönünde çok sayıda açıklamaları bulunmaktadır. Bu görünen manzaranın arka tarafında ise ülkedeki genel havadan rahatsızlık duyan bir askeri komuta heyeti bulunmaktadır. Süreç içinde, bu rahatsızlık giderek artmış, özellikle 1979’un sonlarından itibaren siyaset cephesinde de askerlerin sisteme demokrasi dışı bir müdahalede bulunacağı düşüncesi dillendirilmeye başlamıştır. En azından bu yönde bir kanaat oluşmuştur. Buna bir örnek oluşturması bakımından muhalefet lideri Ecevit’in İstanbul’da 6 Eylül 1980 günü Petrol-İş Sendikası Genel Kurulunda yaptığı konuşmada yer alan şu ifadeler dikkat çekmektedir: “Siyasi partiler, politikacılar sahada. Ama işçilerin de aralarında bulunduğu halk, tribünlerde. Sahada kavga, dövüş var. Bu bir gün çirkin bir oyuna dönüşür. Biri çıkar, ‘oyun bitti’ der ve düdük çalar, demokrasi de son bulur.”

Asker-hükümet ilişkilerinde en belirgin noktalardan biri, şiddet olaylarının önlenememesi, hükümetlerin bu konuda mesafe alamamaları, olayların giderek yaygınlaşması ve ülke genelinde adeta iç savaşı andıran toplu ölümlere yol açan olayların baş göstermesi, buna karşılık siyasal alanda gerginliğin artması, siyaset kurumunun ise bu sorunlara bir çözüm bulamamış olmasına askerlerden gelen eleştirilerdir. Bu eleştirilerle birlikte bazı öneri ve talepler de askerler tarafından dile getirilmiştir. Daha çok Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında ifade edilen bu hususlar 12 Eylül müdahalesinin gerekçeleri arasında da sayılacaktır. Silahlı Kuvvetlerin hükümet kanadından taleplerinin karşılanmamış olması askerler tarafından özellikle sıkıyönetim uygulamalarının başarısızlığının gerisindeki en önemli nedenlerden biri olarak gösterilmiştir.

Bu çerçevede, dönemim Milli Güvenlik Kurulu Kararlarına değinmekte fayda vardır. Keza Milli Güvenlik Kurulu asker ve sivillerin demokratik anayasal zeminde bir araya gelerek milli güvenliğe ilişkin konular değerlendirdikleri önemli bir platformdur. Bu kurulun 12 Eylül öncesi etkin çalışması, tıpkı sıkıyönetim müessesesinin etkin çalışmalarını ile sorunların demokratik zeminde ve platformlarda çözülmesi açısından önem arz etmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinden Komisyonumuza ulaşan Milli Güvenlik Kurulunun kararları incelendiğinde, bazı kararlarda şiddet olayları ve terörizmin önlenmesi çalışmalarının daha etkili olarak gerçekleştirilebilmesi için çeşitli önlemlerin alınması hükümete tavsiye edilmiştir.

25.01.1977 tarih ve 229 sayılı karara ekli tedbirler listesinde;

‘Güvenlikle İlgili’ tedbirler bölümünde, Polis teşkilatını güçlendirmek için meclis gündeminde bulunan EM-ROMO tasarısının kanunlaşmasının sağlanması, acil hallerde kişilerin üstü ve özel eşyalarının aranabilmesi için Polis Vazife Salahiyet Kanununda değişiklik yapan tasarının kanunlaşması, polis koruma görevini rahatlatarak kuruluşlarda özel koruma teşkilatı kurulması kanun tasarısının kanunlaşması, silah kaçakçılığını önlemede etkili olacak olan sahil güvenlik kanun tasarısının kanunlaşması, Kimlik Bildirme Kanununun uygulanabilmesi için gerekli mali imkânın sağlanması, acil hallerde gazete ve dergilerin toplatılabilmesi için yetkili kılınacak mercii belirten bir kanun çıkarılması, dernek ve mesleki kuruluşların sadece İşçileri Bakanlığınca değil, ilgisine göre diğer bakanlık ve kuruluşlarca da denetlenmesi;

Milli Eğitimle ilgili tedbirler bölümünde, üniversitelerin öncelikle iç bünyelerinde gerekli düzen ve disiplini sağlamaları, üniversite özerkliğinin açık bir tarifinin yapılması;

Yargıya ilişkin tedbirler bölümünde, hazırlık soruşturmalarında savcıların polise yardımcı olmaları veya bizzat kendileri yapmaları, devlet güvenlik mahkemelerinin görevinin sona ermesi nedeniyle meydana gelen boşluğu kapatmak için büyük illerdeki ağır ceza ve asliye ceza mahkemelerinden ayrılacak olanlara devlet ve rejime karşı suçlara ilişkin davaların bakılmasını sağlayıcı düzenleme yapılarak bu davalarda yargı hızı arttırılmalı,

28.04.1978 tarih ve 234 sayılı kararında;

Kamu kuruluşları arasında daha hızlı ve etkili istihbarat akışını sağlamak üzere Emniyet Genel Müdürlüğü istihbarat teşkilatının diğer istihbarat kuruluşları personeli ile geçici olarak takviye edilmesi ve bu birimin kendi içinde ve diğer istihbarat kuruluşları ile olan irtibatının etkinleştirilmesi, haber akışının emir ve komuta ulaşımındaki kanuni ve hiyerarşik zorunlulukları bertaraf etmek için Hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmesi;

Güvenlik kuvvetlerinin etkinliğini arttırmak üzere, polis derneklerinin kapatılması, terhis olacak komando erlerin doğrudan polis kadrosuna alınması, zor alım silahlardan uygun olanların polise tahsis edilmesi, gümrüklerdeki araçların tahsisinde Emniyete öncelik tanınması, araç gereç yenileme ve alımı için döviz tahsis edilmesi, Jandarma teşkilatında komando bölük sayısının arttırılması, Jandarma birlikleri er kadrolarının kademeli olarak arttırılması, İl İdaresi Kanununda valilere verilmiş olan yetkilere işlerlik kazandırılması;

Yargı organlarına etkinlik kazandırmak üzere, devlete ve topluma karşı işlenen suçların süratle cezalandırılması için ihtisas mahkemelerinin kurulması, kadro ve araç gereç ihtiyaçlarının karşılanması;

28.06.1978 tarih ve 235 sayılı kararında;

İstihbaratın koordine edilmesi amacıyla Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, MGK Genel Sekreterliği ve MİT Müsteşarlığı yetkililerinden oluşan bir Merkezi İstihbarat Koordinasyon Kurulu ile illerde aynı görevi yapacak ve aynı kuruluşların ildeki temsilcilerinden oluşacak ünitelerin oluşturulması, Jandarmanın subay, astsubay ve er eksikliğinin süratle giderilmesi, Anayasanın 123. maddesinde belirtilen olağanüstü halin tanımının yapılması suretiyle 5442 sayılı Kanunda mülki amirlere verilen yetkilerin arttırılması;

23.02.1979 tarih ve 239 sayılı kararında;

Sıkıyönetimin iki aylık uygulamaları ile amacına ulaşması bakımından önemli adımlar atıldığı, birçok eylem ve olayların kontrol altına alındığı görüşünde birleşildiği, sıkıyönetimin anayasa ve yasaya tam uygunluk içinde ve kesin tarafsızlıkla işlediği, halkın sıkıyönetime her bakımdan destek ve yardımcı olmasının da bunu kanıtladığı;

30.05.1979 tarih ve 242 sayılı kararın ekinde yer alan “Öneriler” bölümünde;

Türk Silahlı Kuvvetlerinin acil ödenek ihtiyacına ilişkin talebi ifade edilmiştir. Buna göre, Silahlı Kuvvetlerin 1977 mali yılı ihtiyacının % 23,2’sinin, 1978 yılı ihtiyacının ise % 14,9’unun karşılanabildiği, 1979 yılında ihtiyacın 1977 ve 1978 yıllarında ödenmeyen borçlar ve karşılanamayan ihtiyaçlarla birlikte 1 milyar

959,6 milyon doları bulduğunun belirtildiği; ülkenin ekonomik durumu göz önünde bulundurularak yapılan kısıntılar sonucunda ihtiyaç 588,7 milyon dolara düşürüldüğü ifade edildiği; son yıllarda yeterli dövizin tahsis edilmemesi nedeniyle kritik bir seviyeye gelen stok ve yedeklerin tükenmekte olduğu ve belirtilen döviz miktarının ivedilikle tahsisinin gerektiği;

16.08.1979 tarih ve 244 sayılı kararında;

Bölücülük olaylarının hissedilir derecede kontrol altına alındığını, kaçakçılıkla mücadelede daha etkili olunmaya başlandığı, güvenlik kuvvetlerinin operasyonlarının başarısının giderek arttığı belirtildikten sonra, sıkıyönetimin çok uygarca ve adilane biçimde ve idari makamlarla sıkıyönetim makamlarının tam dayanışması ve işbirliği içinde yürütüldüğü, bu nedenle her geçen gün daha başarılı olunduğu;

21.11.1979 tarih ve 246 sayılı kararında;

Ülkede anarşinin çok büyük boyutlara ulaştığı, sabotaj ve soygunların birbirini takip ettiği, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş olayların vuku bulduğu, toplum huzurunun olağanüstü bir şekilde bozulduğu, anarşi ve bölücülükle mücadelede başarılı sonuçlar alabilmek için bütün kurum ve kuruluşların, yargı organlarının, idarenin, güvenlik kuvvetlerinin ve tümü ile anayasal kuruluşların ahenkli ve hassasiyetle çalışmalarının gerekli olduğu, anarşi ve kanun dışı eylemlere karşı mevcut yasaların gözden geçirilmesi ve gerekli olanların değiştirilmesi, ihtiyaç duyulacak yeni yasa tasarılarının süratle hazırlanması ve Hükümete sevk edilmesi, hususları üzerinde çalışma yapmak üzere bir Devlet Bakanı başkanlığında Genelkurmay Başkanlığı, Adalet, Milli Savunma, İçişleri Bakanları ile MGK Genel Sekreteri ve MİT Müsteşarının katılımıyla bir komisyon oluşturulması;

19.02.1980 tarih ve 249 sayılı kararında;

Yurtta devam eden kanun dışı olayların alınan güvenlik önlemleri ve örgütlere yönelen planlı operasyonlara rağmen olayların genişletilmesi amacıyla sıkıyönetim bölgelerinden bazı diğer illere kaydığının tespit edildiği, MGK'nın bu durumu olağanüstü bir hal olarak değerlendirmekte olduğu ve olağanüstü hal yasasının bir an önce çıkarılmasını gerekli bulduğu belirtilmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun aşağıda belirtilen 1979 yılında aldığı iki kararında ise askerlerin 12 Eylül öncesi dönemde genel olarak hükümetlere karşı ileri sürdükleri bilinen görüşlerin tersine sıkıyönetim uygulamalarının etkili olarak sürdürüldüğüne ilişkin ibarelerin yer aldığı görülmektedir.

23.02.1979 tarih ve 239 sayılı kararda;

Sıkıyönetimin iki aylık uygulamaları ile amacına ulaşması bakımından önemli adımlar atıldığı, birçok eylem ve olayların kontrol altına alındığı görüşünde birleşildiği, sıkıyönetimin anayasa ve yasaya tam uygunluk içinde ve kesin tarafsızlıkla işlediği, halkın sıkıyönetime her bakımdan destek ve yardımcı olmasının da bunu kanıtladığı;

16.08.1979 tarih ve 244 sayılı kararda da;

Bölücülük olaylarının hissedilir derecede kontrol altına alındığı, kaçakçılıkla mücadelede daha etkili olunmaya başlandığı, güvenlik kuvvetlerinin operasyonlarının başarısının giderek arttığı belirtildikten sonra, sıkıyönetimin çok uygarca ve adilane biçimde ve idari makamlarla sıkıyönetim makamlarının tam

dayanışması ve işbirliği içinde yürütüldüğü, bu nedenle her geçen gün daha başarılı olunduğu belirtilmektedir.

1979 yılının Şubat ve Ağustos aylarında alınan bu iki karardaki yukarıda özetlenen bölümlerin yer alması, silahlı kuvvetlerin daha sonra 12 Eylül’ün ardından belirttikleri görüşlerle çelişmektedir. Ayrıca, askeri komuta kademesinin 1979 yılının ortalarından sonra müdahalede bulunma fikrini oluşturduğu görüşü doğru kabul edildiğinde de yine Ağustos ayında alınmış olan 244 sayılı MGK Kararındaki ifadeler aynı çelişkiye işaret etmektedir. Bunun da ötesinde, Ağustos ayından sadece dört ay sonra aynı askeri komuta heyetinin uyarı mektubu verme gibi bir yolu seçmesi de bu anlamda bir başka çelişki olarak durmaktadır. Zira Ağustos ayında alınan 244 sayılı kararda olayların kontrol altına alındığı, operasyonların giderek daha başarılı hale geldiği, sıkıyönetimin de uygar ve adil şekilde idari ve askeri makamların tam dayanışma ve işbirliği içinde uygulandığı ifade edilmektedir.

Bu durum ya askerlerin gerçek görüşlerini anayasal zemin olan Milli Güvenlik Kurulunda yansıtmadıklarını ya da gerçek görüşlerini yansıtmakla beraber diğer yandan darbe ile ilgili hazırlıkları yaparak darbe sürecini işlettiklerini göstermektedir.

12 Eylül’e muhatap olan siyasilere ordu komuta heyetine yönelttikleri en temel suçlama, kamuoyunda darbenin meşru görülmesini sağlayan koşulların askerler tarafından bilerek, planlanarak oluşturulduğuna ilişkindir. Bu sava göre, askeri darbenin yapılabilmesi için o dönemde baş gösteren terör ve anarşi askerler tarafından yeterli çaba gösterilmeyerek planlı olarak önlenmemiştir. Bu şekilde ülkenin kötü koşullarından yakınan, şiddet olaylarıyla sokağa çıkamayacak hale gelen halk adeta ordunun darbe yaparak yönetimi ele almasını ister hale gelmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu sorunlara demokratik parlamenter sistem içinde çare bulunamayacağı inancı kamuoyunda oluşturulmuştur. Kenen Evren de 12 Eylül sonrasında yaptığı bir konuşmada bu konuda halkın bakış açısını aynı şekilde ortaya koymuştur:

Artık vatandaş öyle bir hale gelecekti ki, <lanet olsun, ... ne gelirse gelsin, yeter ki sokağa rahat çıkalım, rahat gezelim, rahat ticaret yapalım.> diyecekti. (Yetkin, 1995: 168-169).

Siyaset cephesinin darbenin meşrulaştırma gerekçesi olarak ileri sürdüğü bu görüşün karşısında ise askerlerin darbe yapma gerekçeleri olarak ifade ettikleri neden bulunmaktadır. 12 Eylül darbesini gerçekleştirenlere göre demokratik parlamenter sistem ülkedeki anarşi ve terör sorununu çözememiştir, hatta bundan sorumludur. Bu görüş, 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren Kenen Evren tarafından sürekli olarak tekrarlanmıştır. 12 Eylül günü Evren radyo ve televizyonda yayınlanan konuşmasında halka şöyle seslenmektedir:

Siyasi partiler bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı artırarak, yıkıcı ve bölücü muhakkaklar bütütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışarcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir... (Yetkin, 1995: 169)

Aslında 12 Eylül darbesi ile ilgili siyaset ve asker cephesi tarafından öne sürülen en bilinen iki karşıt görüş bunlardır. Her iki görüşü destekleyen elbette çok sayıda başka savlar da ileri sürülmektedir. Çetin Yetkin bu savlarda kim haklıydı diye sormakta ve şöyle devam etmektedir:

Siyasal partiler ve liderlerini suçlayan 12 Eylülcüler mi, yoksa darbecilerin 12 Eylül'e yol açan ortamı kendilerinin hazırladıklarını öne süren siyasal parti liderleri mi? İnsan dönüp 12 Eylül öncesine baktığında gerçekten de dönemin siyasal partilerinin Kenan Evren'e hak verecek davranışlar içinde bulunduğunu görür. Ancak bu durum, Kenan Evren ve arkadaşlarının da aynı dönemde neler yaptıklarını ya da gerektiği halde neleri yapmadıklarını göz ardı etmemiz için bir neden olmadığı gibi, dahası bu durumun yol açtığı anarşi ve terörü ortadan kaldırmak için iktidara el konduktan sonra ulusça yaşadığımız ve etkileri hala süren karanlık günleri unutturamaz ve unutturmamalıdır da!" (Yetkin, 1995: 170)

Konuya böyle bir bakış açısıyla yaklaşan Yetkin, 12 Eylül öncesi askerlerin tutumlarına ilişkin olarak Demirel ve Ecevit'in bazı açıklamalarını hatırlatmaktadır. (Yetkin, 1995: 171-174) Demirel şöyle konuşmaktadır:

Komuta heyeti, bir taraftan sureti haktan görünüp, diğer taraftan tertip içerisinde olmuştur. Bu tertibi de iyi kamufle etmiştir... Silahlı Kuvvetlerimizin değil, yalnızca beş kişilik komuta heyetinin kanla beslediği Darbe Planının çirkin yüzünü ve kirlı belgelerini biz deşmedik. Ne yaptınız? Ne devralıp ne bıraktınız? Elinizdeki yetkileri kullanıp devleti koruma ve kollama görevi yerine, devletin dibine dinamit koyanların akıttıkları kanları ikbalinizin merdivenlerine basamak yaptınız.

Memleket elden gidiyor gelin kurtaralım diyenlere kem baktınız. Bal alıp acı sattınız. Anarşiyi, terörü, vurgunu, soygunu önleme çağrılarına kulağınızı tıkayıp yangını seyre daldınız. Kapı aralarında gezip, mektuplar yazdınız. Akan kanlar, yanan canlar, göl olan yaşlar karşısında darbenize meşru zemin yarattınız...

Yine bir başka açıklamasında Demirel:

Sayın Evren şunun hesabını vermek zorundadır: 13 Eylül günü duran kan, 11 Eylül günü niye akıyordu? Hayır efendim verdiği cevaplar kurtaramaz kendisini. Kendileri daha iyi biliyor niye durmadığını o kanların. Kanlar akıyordu, çünkü Sayın Evren'in Çankaya'ya çıkması gerekiyordu. Bu ithamla karşı karşıyadır." demektedir.

Yetkin, Demirel'in, darbecilerin 12 Eylülü halkın gözünde meşru kılacak ortamı nasıl hazırladıklarını kanıtlayacak çok sayıda somut olaydan söz ettiğini de belirtmektedir. Ayrıca Ecevit'in şu açıklamasına işaret etmektedir:

Örneğin, ben Orta Anadolu'nun o sırada Hilal diye anılan bazı illerini sağcı teröristlerin harekât merkezi durumuna getirmeleri ve fiili yönetimleri altına almaya başlamaları üzerine, ısrarla o illerde de sıkıyönetim istedim. Fakat Genelkurmay Başkanı Evren, <Elimizdeki kuvvetler daha çok ilde sıkıyönetime elvermez, buna gücümüz yetmez> gerekçesiyle benim bu isteklerime karşı çıktı... Fakat 1979'da benim birkaç Orta, Doğu Anadolu ilinde de sıkıyönetim istememe... karşı çıkan Evren, nasıl olduysa 12 Eylül 1980'den itibaren Silahlı Kuvvetlerin gücünün 67 ilde de sıkıyönetime yeteceği kanısına vardı.

Arcayürek, 1979 yılında Genelkurmay Başkanı ve Cumhurbaşkanının 30 Ağustos dolayısıyla yayınladıkları mesajların içeriğine dikkat çekmektedir. Aynı konuda, Faruk Sükan'ın da Başbakan Ecevit'i uyardığını aktaran Arcayürek, Başbakan Yardımcısı Sükan'ın mesajlardaki bazı imalara işaret ettiğini yazmaktadır. Buna göre, Cumhurbaşkanı mesajında genç Harbiyelilerin sesine kulak verilmesini istemişti ve bu önemli bir ayrıntıydı. Her iki mesaj da kamuoyunda çok farklı bir etki oluşturmamakla birlikte bir müdahale olabileceğini işaret

etmekteydi. Ancak, Başbakan Ecevit böyle bir ihtimali öngörmemektedir. Arcayürek’e göre ise, siyasal ve ekonomik ortamın düzeleceği yerde daha karmaşık biçime dönüşmesi, anarşinin yok edilmesi bir yana durdurulmasının bile söz konusu olmadığının anlaşılması müdahale olasılığını güçlendiriyordu ve ordu üst düzeyinin, bölücülük eylemleri yoğunlaştığından beri değerlendirmelerini sıklaştırdığı duyuluyordu (Arcayürek, 1985: 154).

12 Eylül öncesi dönemde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği görevini yürüten Haluk Bayülken ile yaptığı bir röportajı aktaran Arcayürek, Bayülken’in hükümetlerin olayları önlemek için gayret gösterdiğini, ancak alınan önlemlerin sonuçlarının yetersiz kaldığını, önlem paketlerinin hazırlandığını, fakat bir tarafın hazırladığı pakete diğer tarafın güvenemediğini, bir tarafta Cumhurbaşkanı ve Silahlı Kuvvetler, diğer tarafta siyasal partiler, herkesin isteğinin aynı yönde olduğunu, ama bir sonuç alınmadığını, bu başarısızlığın nedeninin ise partiler arasında bazı konulardaki yaklaşım farkları olduğunu belirttiğini ifade etmektedir. Yine Bayülken, Genelkurmay Başkanının bir görüşmede yasalarda yapılması gereken değişiklikleri ifade ettiğini, Cumhurbaşkanı’nın bu hususu takip etmesini istediğini, ancak bu yasaların çıkmadığını dile getirmektedir (Arcayürek, 1985: 183).

Arcayürek’in Faruk Sükan’dan aktardığına göre 1979 yılının Temmuz ayında yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Kuvvet Komutanlarının söz alarak yaptıkları gezilerden edindikleri izlenim ve değerlendirmelerini ifade etmişler, devlet otoritesinin yokluğundan, bürokrasinin çalışmadığından, eylemlerin giderek boyutlandığından yakınmışlardır. Askerler önlem alınması gereğini vurgularken Başbakan Ecevit susmakta ve not almaktadır. Sükan’a göre komutanlar ilk defa gezi dönüşü sonrası konuşmaktadırlar. Sükan’a göre, askerlerin 1979 Ağustos’una kadar yönetime el koymaya niyetleri yoktu. Meclis ve hükümetin yönetime egemen olmasını istiyorlardı (Arcayürek, 1985: 195-196).

12 Eylül öncesi dönemde askerlerin bir başka talebi de AP ve CHP’nin işbirliği yaparak ülke sorunlarının çözümü için birlikte hareket etmeleri olmuştur. Arcayürek, daha önce çeşitli şekillerde dile getirilen bu talebin 14 Ekim 1979 ara seçimlerinden sonra gündeme gelmediğini, bunun da askerlerin yeni bir süreç içine girerek yönetime el koymaya karar verdiklerini gösterdiğini belirtmektedir. Arcayürek, yıllar sonra Ecevit’in kendisine ‘Eğer biz CHP-AP hükümetini kurabilseydik, cumhurbaşkanını seçebilseydik müdahale gelmeye bilirdi’ dediğini aktarmakta, bu görüşün 14 Ekim’e kadar olan dönem için geçerli olduğunu, oysa daha sonrası için Ordudan iki partinin ortak hükümeti yönünde bir talep gelmediğini, bu nedenle artık müdahaleye doğru gidildiğini söylemektedir. “Müdahale aşama aşama gelecekti. Önce uyarı mektubu gelecek, ardından 12 Eylül. Kararlaştırılan müdahale durmayacaktı. Nedenlerin bir kapansa diğeri ağır basacaktı” (Arcayürek, 1985: 296-298).

Eylül 1979’a gelindiğinde belli çevrelerde darbe yapılacağına ilişkin bilgiler dolaşmaktaydı. Arcayürek’in Coşkun Kırcı’dan aktardığına göre de askerler 14 Eylül’deki Milli Güvenlik Kurulu sonrasında toplanmışlar ve CHP-AP işbirliğinden vazgeçmişlerdi (Arcayürek, 1985: 281).

Bülent Ecevit de 17-18 Eylül 1979 günleri Faruk Sükan ve bazı Demokratik Partililerin kendisine gelerek, 12 Mart öncesine benzer günler yaşandığını, sıkıyönetime rağmen anarşinin tırmadığını, mutlaka bir şeyler olacağını ve kendilerinin bir şeyler olurken bu yükün altında kalmak istemediklerini söyleyerek Sükan’ın hükümetten ayrılma kararını bildirmesi karşısında durumdan şüphe duyduğunu ve tedirgin olduğunu dile getirmiştir (Arcayürek, 1985: 381).

Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 35. maddesindeki “Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve

korumaktır.” hükmünün, ordunun iç siyasete müdahale etme hakkı sağladığını ileri sürmek hukuki açıdan mümkün değildir. Darbeleri gerçekleştirenlerin sığındıkları bu yasal kılıf, aynı zamanda başkaları tarafından da zaman zaman dile getirilmiştir. Oysa yasa koyucu, aynı Kanunun 43. maddesine koyduğu şu hükümle orduyu siyaset dışında tutmayı amaçlamış, farklı davranışta bulunmayı yasaklamıştır (Özdemir, 1989: 215-218): “Türk Silahlı Kuvvetleri her türlü siyasi tesir ve düşüncelerin dışında ve üstündedir. Bundan ötürü Silahlı Kuvvetler mensuplarının siyasi parti veya derneklere girmeleri bunların siyasi faaliyetleri ile münasebette bulunmaları, her türlü siyasi gösteri, toplantı işlerine karışmaları ve bu maksatla nutuk ve beyanat vermeleri ve yazı yazmaları yasaktır.”

Modern demokrasilerde ordu diğer çıkar gruplarından daha öte bir anlam taşımaz. Askeri komuta heyeti sivil demokratik kurumlara itaat ettiğinden öte görevlerinin gerektiğinde savaşmak olduğunu bilir, hükümete bağlılık konusunda ise tereddüt yaşamaz. Ordu siyasal sürece doğrudan katılamaz, sadece edilgen bir rol oynar (Ertunç, 2005: 398).

Askeri otoritenin sivil otoriteye müdahalesi genellikle az gelişmiş ülkelerde görülen bir olgudur. Azgelişmiş ülkelerde toplumun yapısı askeri bir müdahaleye karşı koyup direnecek örgütlenme düzeyine ve bilincine ulaşmamıştır. İşte azgelişmiş ülkelerde ekonomik gelişme ve siyasal istikrar yeterince sağlanamayınca toplumda şiddet ortamı doğmakta, bu da askeri yönetimi davet eden bir ortam oluşturmaktadır. Ordunun siyasete müdahale etmesinin nedenleri çeşitli olmakla birlikte, toplumda sorunların çözümünde seçeneklerin olmadığı ve çözümün ordudan beklendiği durumlarda darbe süreci hızlanmaktadır. Ayrıca, ordunun harekete geçmesinde asıl etken, ordunun güçlü olması değil, sivil siyasi kurumların zayıf olmasıdır denilebilir (Ertunç, 2005: 399-400).

Ordunun siyasete müdahale etmesini meşru hale getiren ve buna gerekçe oluşturan en bilinen sebep ise sivil otoritenin ülke sorunlarına çözüm üretememesidir. 12 Eylül darbesini yapanlar tarafından da benzeri söylem darbenin gerekçesi olarak kullanılmıştır. Kenan Evren’e göre, darbenin başarılı olmaması demek, bir iç savaş sonucu ülkenin parçalanması, bin seneye yakın bizim olan toprakların başka ellere geçmesi, Türklüğün ve Türklerin Asya’daki diğer Türklerin durumuna düşmesi demektir (Ertunç, 2005: 413-414).

Ertunç, “Ordu, ülke şartları kötüleştiği için mi müdahale etmekte; yoksa sivil otoriteye müdahale edebilmek için müdahaleyi meşrulaştırıcı bir konuma mı girmektedir?” diye sormakta ve eğer ordu yönetimi ele geçirmek için koşulların oluşmasını bizzat sağlıyor veya teşvik ediyorsa, bunu gizleyecek önlemleri de titizlikle alıyordur demektir. Bu yüzden ileri sürülen iddiaları kanıtlamak zordur, böyle kanıtlar bulunsun da kesinlik taşımayabilir. Askerlerin müdahaleyi kolaylaştıracak koşulları hazırladığına veya kolaylaştırdığına ilişkin hem darbeyi yapanların arasından hem de üst düzey siyasetçiler tarafından dile getirilen birçok iddia bulunmaktadır. Bu yöndeki en güçlü delil ise sıkıyönetime rağmen durmayan terörün darbeyle birlikte durmuş olmasıdır (Ertunç, 2005: 413-414). Ancak, güçlü kabul edilebilen bu iddiaya karşı, askeri yönetim döneminde de şiddet olaylarının birdenbire önlenemediği, kademeli bir azalma ve kontrol altına alma süreci yaşandığı şeklinde cevap verilmektedir. Yine aynı şekilde, sıkıyönetimin olayları önleyememesinin nedeninin, alınan tedbirlerin sadece sıkıyönetim uygulanan belirli sayıdaki ille sınırlı kalması, ülke genelinde topyekûn etkili bir mücadele ortaya konulamaması olduğu belirtilmektedir.

Müdahale koşullarının hazırlandığı tezinin dile getiricileri arasında askeri cepheden isimler de olmuştur. Bunlardan biri 12 Eylül generallerinden Bedrettin Demirel’dir. Demirel şöyle konuşmaktadır: “1979 Temmuzunda da müdahaleyi gerektiren sebepler vardı ve müdahale

kararı da vardı, ama biz biraz daha olgunlaşsın, itiraz edilmesin diye o zaman müdahaleyi yapmadık.” (Ertuğ, 2005: 414-415).

Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonunu tarafından 07.06.2012 tarihinde dinlenen 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel şunları dile getirmiştir (Komisyon Tutanakları: 07.06.2012).

Yani darbe olmuş, ondan sonra yapılan seçimde halkın sandık başına gitmeyeceği veya halkın bir kısmının diyelim, sandık başına gitmeyeceği, bir reaksiyon göstereceği -referandumlarda da- düşünülürken öyle olmamış çünkü bu ülkenin vatandaşı, sağduyu sahibi vatandaşı geride durmaktansa “Şundan bir an evvel kurtulup yine eski yolumza gidelim.” gibi bir yolu tutmuş, öyle gitmiş ve neticede arka arkaya darbeler gelmiş, bu darbeleri göğüslemiş Türkiye ve bu darbeler Türkiye’ye büyük zarar vermiş. Eğer Türkiye bir darbe ülkesi olmasaydı bugünkü durumdan daha iyi olurdu her şey, çok daha iyi olurdu. Darbeyi alkışlayanlar dâhil veya darbeyi teşvik edenler dâhil veya darbeden memnun olanlar dâhil, olmayanlar, olanlar, hepsi zarar görmüş. Bunun idraki içinde olunmazsa, bundan sonra Türkiye’yi ileriye götürmekte zorluk olur. Onun için, birinci mesele halkın sıkıntılarının çözümünü olağanüstü birtakım reçetelerde, olağanüstü birtakım kurallarda, olağanüstü yönetim şekillerinde değil, kendi hür iradesiyle seçtiği idarelerde araması lazım ve eğer halk kendi hür iradesiyle seçtiği idarelerden memnun değilse, bekleyecek, yani o idarenin değişme zamanı gelinceye kadar bekleyecek. Değişme zamanı sandıktır. Sandık gelene kadar bekleyecek ve orada kendi iradesini kendisi ortaya koyacak. Bunu yerleştiremedikçe Türkiye’de huzuru, sükûnu sağlamakta sıkıntılarımız zor geçer, ne kadar uğraşsak zor geçer. Yani şunu söylemek istiyorum: Türk vatandaşı birbiriyle olan meselesini darbe yoluyla halletmeye kalkmamalı, bir. İki, kendi meselesine yine darbe yoluyla çözüm aramaya kalkmamalı, bunların hepsini, meşruiyetten uzaklaşmamalı, meşru yollardan giderek neyi arıyorsa onu bulmalı.

Şimdi, buraya gelmeden önce, şunları söylemek istiyorum: Burada, her devlet kendi güvenliğini, kendi yönetimini düşünürken bir sistem koymuş orta yere. Şöyle koymuş sistemi: Hangi işi, devletin hangi kurumu yapacak ve bu kurumlar nasıl işleyecek, kim kime bağlı işleyecek ve direktüfı nereden alacak? Sorumlu kim olacak? Bizim sistemimizde, bunu çok önemsiyorum, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, cumhuriyeti kuranların en önemli sorunu bu cumhuriyetin yaşayabilmesi meselesi olmuştur çünkü imparatorluk çökmüştür. İmparatorlukla beraber çok büyük nüfus hareketi olmuştur. İmparatorlukta yaşayan pek çok insan Anadolu’ya gelmek durumunda olmuştur. Çok büyük ısırtıplar çekilmiştir. Gerek Anadolu’nun yerli halkı gerekse dışarıdan gelen insanların hepsi büyük fedakârlıklarda bulunmuşlardır. Neredeyse erkek nüfus, iş görebilecek nüfusun büyük bir kısmı kırılmıştır. Bir daha savaş da olmasın ama “Devletimiz ayakta dursun...” Cumhuriyeti kuranlar da, Büyük Atatürk başta, cumhuriyetin ayakta durabilmesini bir yerden sonra her şeyin önüne almıştır. Şimdi, zaman zaman, bugünlerde veya bugünlerde gelmeden önce eleştiriyoruz, bugünlerden sonra da eleştireceğiz tabii. Acaba, Türkiye Cumhuriyeti devletin “security” dediğimiz güvenlik meselesi neden her şeyden önce geliyor? Bunun sebebi tarihidir. Devleti kuranlar, bir süre sonra gelmişlerdir “Biz bu devleti kurduk ama bu devlet içeriden, dışarıdan birtakım tehditlere maruz kalırsa bunu kim karşılayacak?” Gerçi, bugünkü Anayasa’mız bunu Türk vatandaşına bırakıyor ama Türk vatandaşı bunu nasıl yapacak? Yani bu güvenliği, düşünmüşler, taşınmışlar ve Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye toprakları Silahlı Kuvvetlere emanettir gibi bir formüle getirmişler. Buradan “korumak ve kollamak” çıkmış. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nde devletin güvenliği meselesini kim yürütecek? Devletin silahlı gücü. Yani kimseye sormadan mı bunu yürütecek? İşte, burada önemli hadise

geliyor. Kimseye sormadan mı yürütecek? Sonradan, 1960 Anayasası'nda bu şu şekli almış: Bir Millî Güvenlik Kurulu kurulacak, bu Millî Güvenlik Kurulu Türkiye'nin muhatap olabileceği tehditleri çıkaracak, bunları hükûmete söyleyecek, “Şöyle tehditlerle devlet karşı karşıyadır.” diyecek ve Hükûmet onları gözden geçirecek ve diyecek ki Hükûmet “Evet, bu tehditlerin ortadan kaldırılması lazımdır.” Bunu kim yapacak? Bunu gayet tabii devletin silahlı gücü yapacak ama silahlı gücüne “Yap” denecek. Yani kendiliğinden devlete el koyup yapmaya kalkmayacak, “Yap” denecek. İşte, Türkiye’de olmayan bu. Yani devletin silahlı gücü silah kullanabilmek için siyasi direktifi beklemeden silah kullanmaya kalkıp devlete el koyuyor, tehdidi ortadan kaldırmak yerine, devleti ortadan kaldırıyor aşağı yukarı. Yani devletin anayasasını kaldırıyor, Meclisini kaldırıyor, hükûmetini kaldırıyor, onu kaldırıyor. Şimdi bu husus, meşhur 35’inci madde ve İç Hizmet Kanunu’yla da ayrıca pekiştirilmiştir 1960’ta. Eğer bundan sonra darbe olmasın istiyorsak, mutlaka silahlı gücün Anayasa’daki yerini iyi tayin etmemiz, nereden, kimden direktif alacağını iyi tayin etmemiz ve millî irade üstünlüğünü, Anayasa üstünlüğünü mutlaka tesis etmemiz lazım. Onun için, bu 35’inci maddeyi kaldırmak veya tadil etmek hangi şekil olursa olsun, netice itibarıyla yine aslında devletin birden fazla silahlı gücü olmayacağına göre, münhasıran silahlı güç devlete ait olduğuna göre, yani devletin başkasının silahlı güç kurmaya kalkması felaket. Yani o ihtiyaç duyulup o felaket, öyle bir şey olmaması lazım. Ne olması lazım? Devletin silahlı gücü devletin emrinde dediğimiz zaman, millî iradenin karar yeri olan Meclisinden ve onun ondan güvenoyu almış hükûmetinden mutlaka direktif alması lazım ve o zaman, o direktifle, o direktife dayanarak hizmetini görmesi lazım. Bunları neyle yapıyoruz? İşte, sıkıyönetim budur aslında, olağanüstü hâl budur ama bizim burada konuştuğumuz ne sıkıyönetimdir ne olağanüstü hâldir. Sıkıyönetimle, olağanüstü hâlle başaranlamayan birtakım işlerin, ne yapalım başaranlamıyor, o zaman devlet işlemiyor, devlete el koyalım ve devleti işletelim gibi bir şeyin içine girmelerinden bir durum meydana geliyor. Ondan sonra görüyoruz, asker devlete el koyduktan sonra da birçok sıkıntılar oluyor çünkü darbe, aslında filin zücaıye dükkânına girmesidir. Yani girdiği zaman, kırmadık, dökmedik bir şey bırakmaz, kırar döker, “İyi yapıyorum” diye yapar, “Kötü yapıyorum” diye yapmaz veya yani kabiliyetsizliğinden öyle yapar veya onun işi değildir, yanlış bir işin içine girmiştir ama zarar verir ülkeye neticede ve ondan sonra yeniden böyle şeylerle karşılaşmayalım diye uğraşmak gayet doğaldır. Yani bir milletin askeri onun emrinde olacak. Zaten asker sivil idarenin emrinde değilse, ona demokrasi demek de mümkün değildir. Yalnız, hiçbir memleket kolaylıkla buraya gelmemiş. Büyük Frederick’in bir sözü var, çok enteresan bir söz: “Bizim durumumuz ‘army of the state’ değil –yani devletin ordusu değil- ‘state of the army’ ordunun devleti.” Ordunun devleti noktasından birçok ülke geçmiş. Yani ordu var, devlet de var ama esas güç sahibi, söz sahibi ordu. Bu safhanın aşılması lazım ve esaslı bir şekilde aşılması lazım. Yani kanunların, nizamların buna göre tayin edilmesi lazım.

Ayrıca da rejimin halka mal edilmesi lazım. Halka anlatılması lazım rejimin, iyi anlatılması lazım. Rejimin halka anlatılmasında siyasi partilerin çok büyük önemi var, siyasi partilerin işleyişinin çok büyük önemi var, seçim sisteminin çok büyük önemi var ki Türkiye bunları gördü. Türkiye’de öyle zaman oldu ki seçim yapıldı, yüzde 40 oy alan parti yüzde 10 milletvekili çıkardı, yüzde 60 oy alan parti yüzde 90 milletvekili çıkardı. Bu, tek partiden çok partiye geçtiğimiz zamanlarda, 50’li yıldaydı. Yani böyle de olmaz. Temsilî sistemi bence hakkını vererek işletmek lazım. Temsilî sistemde yapılabilecek, gerçekten halkın daha iyi temsil edilebilmesi için, daha memnun bir yönetime gidilmesi için birtakım değişikliklerin yeniden yapılması lazım. Yani bunlar zaman içerisinde olacak şeyler var ama ben isterim ki Türkiye’de nispi seçimin yanında, nispi seçim değil de dar bölge ekseriyet seçimi olsun, yani kişi seçtiği adamları yakın irtibat

kurarlıdır. Bir yerden 5 tane milletvekili seçiyor, o milletvekili oranının bir köşesine bakıyor, bir köşesine bakamıyor.

Şimdi, Sayın Ecevit 6 Eylülde o beyanı yaptı. 12 Eylülde ihtilal olduğuna göre, bizim iktidar ve muhalefet olarak bir araya gelmemiz, o günkü problemin hiçbirisini halletmezdi. O günkü problem anarşiydi ve anarşiye karşı alınacak devlet tedbiri sıkıyönetimdi, sıkıyönetim de vardı. Sıkıyönetim 1978 senesinin Eylülünden itibaren, Maraş hadisesinden sonra Sayın Ecevit Hükümet Başkanı iken ilan edilmişti ve sıkıyönetime rağmen, anarşi durdurulamamıştı. Esasen, uyarı mektubu diye verdikleri mektupta, yılbaşında verdikleri mektupta da asker “Biz bu işi yapamıyoruz, yani biz uğraştık, didindik ama olmuyor yani, bir türlü kan dökülmesini önleyemiyoruz.” mealinde ve siyasi partilere “Siz bir olun, beraber olun, bir şey yapın.” diyor. Bizim başka bir ordumuz, başka bir güvenlik teşkilatımız yok ki. Öyle diyor. “Bunu neden böyle diyorsunuz?” diye sorduğum zaman, “Biz bir senedir uğraşıyoruz, bunun altından çıkamadık.” diyor ve o günkü tarih itibarıyla, 1980 Eylül itibarıyla askerın kafasında, daha sonra anlaşıyor ki bu iş çoktan teşekkül etmiş. Bu iş aslında 79’da teşekkül etmiş. Ben, aslında havanda dövdüm. Ben şöyle düşündüm: 1979 senesinin 14 Ekimde yapılan seçimlerde Adalet Partisi 50 senatörün 33’ünü, 5 milletvekilinin 5’ini alınca Sayın Ecevit köşke gitti, dedi ki “Ben istifa ediyorum.” 16 Ekim. “Halk Adalet Partisini istiyor.” O zaman, benim şeyim yok ki kuvvem yok ki. “Azınlık hükümeti kur, biz destekleyelim.” dedi arkadaşlarımız, Necmettin Bey ve Türkeş Bey. “Biz destekleyelim.” O zaman, azınlık hükümetini kurmak mecburiyetinde biz kaldık. Bizim kurduğumuz Hükümet 1979 senesinin 12 Kasımındadır. 1 Ocakta da uyarı mektubu geliyor. Ben sordum askerlere “Biz bir buçuk aydır iş başındayız. Bu neyin nesii?” “Size değil.” dediler. “Kime bu?” “Bütün herkese.” Bizim yapmak istediğimiz şey, benim o zaman dediğim “Bak, burada 1980’in iki tane önemli işi var. Bir tanesi anarşi, bir tanesi kıtlıklar.” Bu anarşi işini, ben sivil adamım, başka şeyim yok, başka silahlı gücüm yok, olsa da kullanmam zaten. Yani silahlı gücün teklifine inanmışımdır. Devlette silahlı güç tek olmalıdır. Sivil güce silah vermek yanlışır. “Bizim başka bir şeyimiz yok. Sensin bunu yapacak olan. Ne istiyorsunuz, söyle, verelim. Kanun, para, ne istersen. Değiştir bu düzenin kumandanlarını. Kardeşim, bunu yapın, bunu yapın.” Biz böyle bir yük aldık. İkincisi, kıtlıklar. Biz bunu yüz günde hallederiz. Biz kıtlıkları yüz günde hallettik. Mart 1980’e geldiğiniz zaman, Türkiye’de hiçbir şeyin yokluğu söz konusu değildi ama bir türlü öbür şey yürümedi, kan işi olmadı. Yani kimsenin günahını almak istemiyorum çünkü benim dışımda zaten söyleniyor, oluyor ve biz, 11 Eylül günü saat beşe kadar, akşamüzeri beşe kadar devlet işiyle meşguldük. Saat beşte, Kenan Evren İhsan Sabri Bey’i ziyarete gitti, İhsan Sabri Cumhurbaşkanı vekiliydi. İhsan Sabri Bey bana dedi ki “Ben ona söyledim. Sen bir konuş bakalım. Bu ne demek istiyor? Kesinlikle en ufak bir şeyi sızdırmıyor.” dedi. Siverek’e asker gidecek, altı aydır ben uğraşıyorum Siverek’e asker gönderin diye. Siverek’te her devirde asker olmuş, şimdi yok, karşı dağın eteğinden kimseyi geçirmiyorlar. Nurettin Paşa Kara Kuvvetleri Kumandanı. “Bugün gönderiyoruz, yarın gönderiyoruz.” Ben saat beşte arıyorum. Dedi ki “Üç gün zarfında gönderiyoruz askeri.” Ertesi gün gece yarısı darbe oldu. Burada birtakım şeyler var ki altına inemiyorsunuz, altına o kadar rahat inemiyorsunuz ve onun içindir ki bizim bir araya gelmemiz, hep bu söylenir, bir araya gelmemiz, arkadaş, yapılabilecek bir işse benim Sayın Ecevit mâni olduğundan dolayı yapmadığım iş değil. Sayın Ecevit’in ekleyeceği güçle yapılacak bir iş de değil. Benim işim askerle ve ben askere de inanıyorum, onu da söyleyeyim sana. Askerin ters bir şey yapacağına, devlete sıkıntı çıkaracağına inanmıyorum. İnanırım bu benim. Neticede, o öyle gider şey bakımından.

12 Eylül darbesine Başbakan olarak muhatap olan Süleyman Demirel, darbelerin yaşanmaması için ne yapılmalı sorusuna, öncelikle silahlı kuvvetlerin vatani koruyup kollama

misyonunun açıklığa kavuşturulması, anayasal düzlemde ordunun yerinin açık olarak belirlenmesi ve ordunun sivil otoriteye tabi kılınması gereği üzerinde durmuş, İç Hizmet Kanununun 35. maddesinin de kaldırılması veya değiştirilmesinin bu noktada önem taşıdığını ifade etmiştir.

Darbeye giden süreçte CHP ile birlik olmanın bir şeyi değiştireceğine inanmadığını, zira muhalefetin bir engellemede bulunmadığını, asıl aksamanın anarşi ve terörün önlenmesi noktasında yaşandığını, bu sorunun sıkıyönetimle de çözülmediğini ve aslında uyarı mektubu ile askerlerin bu sorunu çözemediklerini ifade etmiş olduklarını, askerın darbe yapma düşüncesini 1979’da oluşturmuş olduğunu belirtmiş, bu görüşlerle aslında silahlı kuvvetlerin sorunun çözümünde gerekli çabayı göstermediği anlamını taşıyan bir yaklaşım sergilemiştir.

Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu 12 Eylül Darbesi Alt Komisyonu tarafından 14.06.2012 tarihinde dinlenen 12 Eylül döneminin Başbakanı Bülent Ulusu 12 Eylül’e nasıl geldiği ve uyarı mektubunun verilmesinin nedeni konularında şunları ifade etmiştir (Alt Komisyon Tutanakları: 14.06.2012).

Benim üzerinde bilhassa durmak istediğim bu vesileyle istikrar. Şimdi, ben, ifade ettim üç seneye yakın Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı yaptım. Bu süre zarfında 5 bakanla çalıştım, 5 bakanla ve hepsinden çok faydalandım. Ama bir taraftan da üzüldüm. Bu kadar süre içinde 5 bakanla çalışmak demek, altı ayda bir hükümet değişikliği, altı ayda bir yönetim değişikliği.

Şimdi ben geliyorum tekrar bize. Böyle altı ay görev yapınca bu hizmetler herhangi... Ben üç sene üç ay da Başbakanlık yaptım. Hiçbir zaman A parti, B parti, C parti diye ağızından kelime çıkmamıştır çünkü bütün siyasi partiler ellerinden geldiği kadar hizmet etmek üzere ne mümkünse yapıyorlar bu memlekete. Neden bu başımıza geliyor? Başımıza devamlılık olmadığı için geliyor. Altı ayda bir, beş ayda bir, yedi ayda bir koalisyondu, işte şuydu buydu filan bunlarla şey edince iş yürümüyor. O bakımdan bir tarafta bu devamlılık ve istikrar, bir tarafta bizim bu durumumuzu ifade etmek istiyorum.

O mektupta arz edilen hususlar devamlı Millî Güvenlik Kuruluna getiriliyor. A hükûmeti zamanında getiriliyor, B’de, C’de. Fakat demin ifade ettiğim gibi, devamlılık olmadığı ve istikrar olmadığı için bunların diyebilirim ki yüzde 80’inden –yüzde 100 diyemiyorum– bir sonuç alınamadı.

Neydi bunlar? İşte demin saydım. Dernekler, mahkemeler, birçok daha talepler var orada. Meclisin çalışması, yalnız Meclis değil bütün siyasi organların iş birliği hâlinde bulunması, daha birçok konular var böyle. Bunlardan sonuç alınamayınca Millî Güvenlik Kurulunun Başkanı da Cumhurbaşkanı. O zaman dendi ki en iyisi biz onu Cumhurbaşkanı’na verelim. Çünkü yalnız o zamanki Hükûmetin problemi değildi. Çünkü Hükûmet altmış yahut yetmiş günlük bir hükûmetti. O Hükûmet altmış günde, yetmiş günde ne yapacak? Ama bu böyle zincirleme gelen problem ve yalnız Hükûmetin işi de değil, Meclis var, daha birçok anayasal organlar var. O bakımdan Cumhurbaşkanı’na bu fikirlerimizi takdim edelim dendi. O mektubun metni budur. Yani bir sıradan vatandaş da Cumhurbaşkanı’na bu fikirlerini takdim edebilir. Askerler de kendi görüşlerini bu şekilde Cumhurbaşkanı’na ifade etmişlerdir.

Hazırlık aşaması olarak hiçbir zaman düşünmemişimdir. Bu, tamamen Cumhurbaşkanı’nın bu anayasal organları toplayıp yani kim bunlar? Meclis Başkanı, Hükûmet Başkanı, işte şu bu. Anayasal organların başkanlarını toplayıp

bunun hâlli için ne lazım? Bunu icra yoluna sokmak. Fakat Allah rahmet eylesin Cumhurbaşkanı bunu böyle yapmadı, onu ona, onu ona verdi. Hiçbir sonuç da alınamadı. Bu, tabii, düşünülenle netice arasında çok büyük bir fark oldu. Eğer düşünülen olsaydı memleket çok daha farklı duruma gelirdi.

Bütün mesele, yani üzerinde durmamız gereken neden oluyor bunlar? Durup dururken 12 Mart, bilmem ne, şu bu neden oluyor, onun üzerinde durmamız lazım. İşte benim ifadem... Bakın, istikrar diyorum, yalnız istikrar. Üzerinde duruyorum bunun. İstikrarı sağlarsak memlekette... Nasıl sağlarız? Başkanlıkla mı sağlarız, şunla mı sağlarız bunla mı, neyle sağlarsak sağlayalım devamlılık olsun, bu istikrar sayesinde ekonomi de gidiyor. Her zaman tabii Babacanlar bilmem neler bulunmaz ama bu istikrar sağlanırsa bunların hepsi sağlanır. Devlet rahatlar. Vatandaşın devlete karşı olan itimadı sarsılmaz. Silahlı kuvvetlerin, güvenlik güçlerinin devlete karşı olan bakışı sarsılmaz. Benim bütün üzerinde durmak istediğim devamlılık, istikrar. Bunu sağlarsak başımıza hiçbir şey gelmez. Ben o kanaatteyim.

O istikrarı bozmuştur ama onun da nedeni: İşte o birtakım böyle şeydir yani o duruma memleketin getirilmemesi lazımdır, o da gene istikrarın bozulmasından dolayı olmuştur. Yani darbeler hiçbir zaman iyi olmamıştır ve istikrarın bozulmasına neden olmuştur. Ama istikrar zaten bozuk olduğu için yani birtakım şeyler başımıza gelmiştir; birincisi bu.”

12 Eylül askeri yönetimi döneminde başbakan olarak görev yapan Bülent Ulusu, istikrar ve devamlılık unsurları üzerinde durmuş, 12 Eylül öncesinde görev yapan hükümetlerin başarılı olmak için ellerinden geleni yaptığını, asıl sorunun, yani ülkede huzurun sağlanamamasının, istikrar ve devamlılık eksikliğinden kaynaklandığını dile getirmiştir. İstikrarın olmaması ülkenin içinde bulunduğu durumun nedenidir ve darbe bu sürecin sonunda kaçınılmaz olmuştur. Uyarı mektubunun amacı ise sadece hükümeti değil, Cumhurbaşkanının bütün anayasal organları harekete geçirmesini sağlamaktır, ancak Cumhurbaşkanı bu yönde etkili bir girişimde bulunmamıştır. Ayrıca mektup darbeye bir ön hazırlık amacı da taşımamaktadır.

Darbe Sonrası Ortamın Demokratik Değerlendirilmesi

Askeri darbeyi gerçekleştiren Silahlı Kuvvetlerin komuta heyeti Milli Güvenlik Konseyi (MGK) adını kullanmıştır. Genelkurmay Başkanı, üç kuvvet komutanı ile Jandarma Genel Komutanından oluşan bu yeni yönetim kurumu, 27 Mayıs 1960 ara rejiminden farklı olarak TSK'nın en üst düzeyde yer alan komuta heyeti üyelerinden oluşmuştur. Devlet Başkanlığı ve Konsey Başkanlığı görev ve yetkilerini Genelkurmay Başkanı Kenan Evren üstlenmiştir. MGK, kendilerine yardımcı olmak üzere Genel Sekreterlik kurumunu oluşturmuştur. Genel Sekreterlik, Konseyin uygulamalarını kanun, tüzük, yönetmelik, bildiri ve kararlar adıyla numaralandırıp yayınlama faaliyetini yürütmüştür (Kurnaz, 2007: 141).

MGK 12 Aralık 1980 tarih ve 2356 sayılı Milli Güvenlik Konseyi Hakkında Kanunun 1. maddesiyle hukuki bir temele oturtulmuştur. Askeri yönetim yasama ve yürütme yetkisini doğrudan kullanmış ve serbestçe kurup kaldırdığı ya da üyelerini değiştirdiği sıkıyönetim askeri mahkemeleri eliyle yargı alanını da düzenlemiştir. Anayasa Mahkemesi ile Danıştay ise yetkileri kısılmak suretiyle varlıklarını devam ettirmiştir (Kurnaz, 2007: 142).

12 Eylül askeri darbesi sonrasında ülke yönetiminin tamamıyla MGK tarafından şekillendirildiği, yürütme ve yasama organlarının görev ve yetkileri doğrudan doğruya Konsey

tarafından kullanıldığı görülmektedir. Yargı alanında da yine askeri yönetimin ağırlık ve etkisi kendini göstermiştir.

MGK, varlık sebebini, şiddet olaylarını ve siyasi kutuplaşmayı sona erdirecek, istikrarlı hükümetlerin kurulmasını teşvik edecek, parlamenter sistemin işleyişini kolaylaştıracak, böylece aşınan devlet otoritesini yeniden güçlendirecek köklü bir hukuk düzeni ve siyaseti yapılandırmayı yeniden gerçekleştirmek olarak belirlemiştir. Devlet Başkanı ve MGK Başkanı sıfatıyla Kenan Evren'in yaptığı birçok açıklamada, askeri yönetimin asıl hedefinin ülkede huzurun sağlanması ve tekrar parlamenter demokrasiye dönülmesi olarak belirtilmiştir. Hatta askeri yönetimin kalıcı olmadığı, nihai amacın seçimleri yapıp demokrasiye dönmek olduğu konusunda hassas davranmıştır. MGK, yasama yetkisini kullandığı üç yıl boyunca yeni bir Anayasa'yla bu anayasaya uygun siyasi partiler ve seçim kanunlarının yanında 535 kanun ve 133 adet kanun hükmünde kararnameyi (KHK) de yürürlüğe koymuştur (Kurnaz, 2007: 143).

29 Haziran 1981'de yayımlanan 2485 sayılı Kanun ile Kurucu Meclis kurulması, bu şekilde yasama faaliyetinin alt yapısının oluşturulması öngörülmüştür. Bu Kanuna göre, Kurucu Meclisin görevleri; yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın halkoyuna sunulmasına dair kanunu hazırlamak; halkoyuna sunulan ve kabul edilince kesinleşerek geçici hükümlere göre yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamak; yeni Anayasa'nın ile Siyasi Partiler Kanununun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanunu'nu hazırlamak; MGK tarafından kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle TBMM kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, yasama görevlerini yerine getirmek olarak belirlenmiştir. İki kanatlı bir yapıya sahip olan Kurucu Meclis MGK ile Danışma Meclisi'nden oluşturulmuştur. Ancak, iki kanat arasında eşit bir ilişki ve durum yoktur. İlişki astlık-üstlük şeklindedir (Kurnaz, 2007: 144).

Kurucu Meclis üye seçimi için, her ilde bir üye kontenjanı ayrıldıktan sonra, kalan üye sayısı illerin nüfuslarına göre dağıtılmıştır. MGK ile DM hiç birleşik toplantı yapmamıştır. DM ve MGK ayrı ayrı olarak yasama faaliyetlerini yerine getirmiştir. Her iki kurum da kendi içtüzüklerini yapmıştır. Kurucu Meclis içinde MGK'nın yetkisi, DM'ye göre daha geniş tutulmuştur. Kurucu Meclis'in işlemleri üzerinde son sözü söyleme yetkisi MGK'da olduğu gibi, gerekli görülen hallerde, MGK yasama yetkisini, DM'nin katkısı olmadan da tek başına kullanabilmiştir (Kurnaz, 2007: 144-145).

6 Kasım 1983'te genel seçimlerin yapılması ve yeni parlamentonun göreve başlaması ile birlikte, DM ve MGK'dan oluşan Kurucu Meclis hiç birleşik toplantı yapmadan işlevini tamamlayarak son bulmuştur. 1982 Anayasası'nın Geçici 2'nci maddesi gereğince, TBMM toplanıp göreve başladıktan sonra, MGK, altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi haline dönüşmüş ve MGK üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi sıfatını almışlardır. Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri, aynı zamanda, Anayasada TBMM üyelerinin haiz bulundukları özlük hakları ile dokunulmazlığa da sahip kılınmışlardır (Kurnaz, 2007: 145). Darbeyle sivil yönetimi tasfiye eden, Anayasayı ortadan kaldıran askeri yönetim yaptıklarından dolayı sorumluluk taşımamak için de gerekli düzenlemeleri yapmıştır. 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkında Kanun bu anlamda önem taşımaktadır. Buna göre, Milli Güvenlik Konseyince kabul edilerek yayınlanan bildiri ve karar hükümleri ile yayınlanan ve yayınlanacak olan yasaların 1961 Anayasasına aykırılığı iddiasının ileri sürülemeyeceği, Milli Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlerle 12 Eylül 1980 sonrası çıkan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin yürütülmesinin durdurulması ve iptali isteminin ileri sürülemeyeceği, 12 Eylül 1980'den sonra bakanlar ile bakanların yetki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak olan

işlemlerin ve alınan kararların yürütülmesi durdurulması isteminin ileri sürülemeyeceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, yeni Anayasaya konulan geçici hükme göre de 2356 sayılı Kanunla kurulan Milli Güvenlik Konseyinin ve bu konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, mali veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemeyecek, bu amaçla yargı yoluna gidilemeyecektir (Ertuğ, 2005: 428-429).

DM üyelerinin belirlenmesi, gerçek anlamda bir seçim işlemi ile gerçekleşmemiştir. Kanunun seçim diye tanımladığı aslında MGK tarafından yapılan bir atamadır. Mekanizmanın işleyişinin hiçbir aşamasında seçim bulunmamaktadır. Valiler kendilerine yapılan başvurular arasından, objektif hiçbir kriterle bağlı kalmadan tek başına bir temsilci için üç aday seçerek MGK'ya teklif etmiş ve MGK da kendisine teklif edilen üç kişiden birini atamıştır. DM üyelerinin tamamı seçimle değil atamayla belirlenmiştir. DM üyeleri temsilci değil, birer danışman konumundan ileri gidememişlerdir (Kurnaz, 2007: 146).

DM'nin oluşum biçimi ve yapısı, toplumun bütün kesimlerini temsil edecek nitelikte de değildir. DM üyelerinin üç özelliği dikkati çekmektedir: Bunlardan biri, 11 Eylül 1980'de herhangi bir siyasi partiye üye olmamaları; ikincisi, büyük bir bölümünün bürokrasiden gelmesi; üçüncüsü de, 160 üyeden 3'ü dışında tüm üyelerin yükseköğrenim görmüş kişiler olmasıdır (Kurnaz, 2007: 147).

Darbenin üzerinden geçen üç yıl içerisinde önemli kanunların büyük bölümü değiştirilmiş, askerî yönetimin belirlediği Danışma Meclisi tarafından hazırlanan Anayasa, 1982 yılında yapılan ve aleyhte konuşmanın ve propaganda yapmanın yasak olduğu referandumda, yüzde 92'nin üstünde "Evet" oyu ile kabul edilmiştir. Halk oylamasında kabul oylarının bu ölçüde yüksek oranda çıkmasında, elbette oylamanın demokratik bir ortamda gerçekleştirilmemesinin payı büyüktür. Örneğin, propaganda yapmanın yasak olması, kullanılan zarfların şeffaf olması vatandaşlar üzerinde ciddi bir tedirginlik oluşturmıştır. Ancak, bu tür baskı unsurlarının yanı sıra, 12 Eylül öncesi şiddet olayları nedeniyle vatandaşların kendi hayatlarından endişe edecek boyutta yaşanan olaylardan etkilenmiş olmaları da evet oylarının yüksekliğinin bir başka nedenidir denilebilir.

Aynı halk oylaması sonucuna göre, Kenan Evren de Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kabul edilen Anayasa'da, askerî yönetim üyelerinin ömür boyu yargılanmasını engelleyen geçici 15. madde, 2010 yılına gelinceye kadar kaldırılmamış ve 12 Eylül liderlerinin dokunulmazlığı sürmüştür. Yine aynı madde ile 12 Eylül'ü gerçekleştiren Millî Güvenlik Konseyi ile bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümet ve Kurucu Meclis üyeleri hakkında dava açılması engellenmiştir.

12 Eylül sonrasında demokratik açıdan değinilerek eleştirilmesi gereken bir husus da seçilmiş belediye başkanlarının görevden alınarak belediye başkanlıklarının vali, kaymakam, asker ve atanmış bürokratlar tarafından 26 Mart 1984 yılında yapılan yerel seçimlere kadar yürütülmesi uygulaması olmuştur.

21.09.1980 tarih ve 17112 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 2. Maddesine eklemeler yapan 2301 sayılı Kanun ile sıkıyönetim komutanlarının bölgelerinde genel güvenlik asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi istemlerinin ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirileceği düzenlenmiştir.

Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer 12 Eylülde görevden alınarak 15.09.1980 tarihinde Ankara Belediye Başkanlığına Emekli Tuğgeneral Süleyman Önder, İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil görevden alınarak aynı gün 4. Ordu Komutanı İsmail Hakkı Akansel atanmış, Akansel bu görevi 30 Ağustos 1981'e kadar tarihleri arasında yürütmüş, Belediye Başkanlığı görevinden sonra Harp Akademileri, 2. Ordu ve Ege Ordusu komutanlıkları da yapmıştır. Akansel'den sonra İstanbul Belediye Başkanlığına bu kez Harp Akademileri Komutan Yardımcısı Ecmel Kutay atanmış, Belediye Başkanlığını yaklaşık bir yıl sürdürdükten sonra görevi 1984 yılına kadar sürdürecektir olan emekli general Abdullah Tırtıl'a devretmiştir.

Bu uygulama ile yerel demokrasi de darbe yemiş ve seçilmiş belediye başkanları görevden alınarak Sıkıyönetim Komutanları tarafından atanmış belediye başkanları görev yapmış, birçok belediye başkanı da gözaltına alınmıştır.

1983 Nisan ayında siyasi parti kurma yasağı kaldırılmış, ancak kurulacak partilerin kurucu listesinin Milli Güvenlik Konseyi onayından geçmesi gerektiğinden yeni partilerin kuruluş süreci tamamen Konseyin inisiyatifinde gelişmiştir.

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden önce partiler milletvekili adaylarını da Milli Güvenlik Kurulunun onayından geçirmek zorunda kalmış, parti kurucularında olduğu gibi milletvekili listelerinin bir kısmı da veto edilmiştir.

12 Eylül askeri yönetimi dönemi 6 Kasım 1983 seçimlerine kadar MGK yönetimi altında, darbe yönetiminin belirlediği “darbe hukukuna” uygun olarak yönetilmiştir. Darbe hukuku, darbe yönetiminin kendi görüş ve anlayışına göre, kendi gücüyle oluşturduğu hukuktur. Anayasanın askıya alındığı, Anayasal kurumlardan devlet yönetimini oluşturan yasama ve yürütmeye ilişkin olanların feshedildiği yeni düzen içinde geçerli tek kural, işte bu hukuk olmuştur. Evrensel hukuk kurallarının işletilmediği, demokrasi ilke ve geleneklerinin bertaraf edildiği bu yönetimde darbe hukukuna uygun olarak yasal düzenlemeler yapılmış, yeni anayasa hazırlanmış, yasama ve yürütme fonksiyonları darbe yönetiminin belirlediği usule göre icra edilmiştir. Bu çerçevede, Kurucu Meclisin yapısı ve fonksiyonunun da demokratik olmaktan son derece uzak olduğu söylenebilir. Zira, Kurucu Meclis içinde ağırlıklı olarak söz hakkına sahip kanadın yine MGK'nın kendisi olduğu, Danışma Meclisinin ise “danışma” işlevi görmekle kaldığı bilinmektedir. Bu sınırlı fonksiyonuna rağmen, Danışma Meclisinin temsil gücü olan ve demokratik nitelik taşıyan bir usulle seçilmesi bile öngörülmüştür.

Genel yapısı bu şekilde beliren askeri darbe döneminin uygulamalarına bakıldığında ise ülkede sıkıyönetim ilan edilmesiyle birlikte sivil yönetimin yerini askeri yönetimin aldığı görülmektedir. 12 Eylül ara rejimi dönemi, sıkıyönetim komutanlıklarının, sıkıyönetim mahkemelerinin ve askeri cezaevlerinin demokrasi dışı, insan hakları ihlali boyutu yüksek uygulamaları ile tartışılmaktadır. Dönemin karakteristik özelliğinin bu olduğu ifade edilebilir.

12 Eylül 1980 darbesi ülkede askeri vesayetini kurumsallaşmasının doruk noktasını oluşturmuştur. Darbe ile siyasal sistem yeniden yapılandırılmış, bir daha askeri müdahaleye gerek kalmayacak, TSK tarafından tanımlanan dar sınırlar içinde var olabilecek kısıtlı bir demokrasi kurmak amacına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. (Demirel, 2010: 5).

Feroz Ahmad'a göre 1980 askeri müdahalesinin amaçlarından biri de bütün toplumu depolitize ederek uzun vadeli bir siyasal istikrarı oluşturacak yeni bir siyasi yapılanma oluşturmaktır. Cumhurbaşkanlığı seçiminin sonuçlandırılmaması bu ihtiyacı daha belirgin

hale getirmiştir. Bunun üstüne Konya’da yapılan Kudüs’ü Kurtarma mitingi süreci hızlandırmıştır (Ahmad, 1994: 428-429).

12 Eylül sonrasında depolitize tavrı sergileme birçok ortamda hissedilen bir olguydu. Bunda siyasetin 12 Eylül öncesi olaylarla mücadelede başarısız bir performans sergilediği yönünde yaratılan genel kanının etkisi olduğu da söylenebilir. Siyaset ve demokratik işleyiş ülke sorunlarını çözemediğine göre darbe yönetiminin bu anlamda kabul edilebilir bir yanı olabilecekti.

Çetin Yetkin, 12 Eylül darbesinin yol açtığı demokrasi, hukuk ve insan hakları ihlallerine örnek oluşturan uzun bir liste vermektedir:

15 Ekim 1981’de tüm siyasal partiler kapatıldı. Bülent Ecevit yazıları ve demeçleri nedeniyle birkaç kez tutuklandı, hapse mahkûm edildi... 23.700 derneğin çalışmaları durduruldu...(Yetkin, 1995: 208-209).

Yetkin Murat Belge’den de şu alıntıyı aktarmaktadır (Yetkin, 1995: 209-210):

Bütün otoriter devletler, uysal bir toplumu ve halkı ön gerektirir. 12 Eylül Türkiye’de bunu sağlamak için elinden geleni yaptı. Uysal olmamakta direnen bir kısım insanı doğrudan doğruya fiziksel olarak imha etti, ortadan kaldırdı. Binlerce insanın kapatıldığı hapishaneleri ayrıca kişilik ezmenin, insanları manen, gerekiyorsa da maddeten yok etmenin kurumları haline getirdi. Ayrıca, eğitim sisteminde ve toplumda ideolojik kanalların işleyişinde aldığı tedbirlerle, özgür ve özgün düşüncüyü tıkamak için elinden geleni yaptı. Kısacası işin özünde, bireyselliği yok ederek Türkiye’nin halkını bir sürü haline getirmeye çalıştı.

12 Eylül müdahalesi sivil hayat üzerine son derece kısıtlayıcı, demokrasi ilkeleriyle bağdaşmayan, sivil toplumu dar kalıplar içine hapseden uygulamalar getirmiştir. Derneklerin kuruluşu ve üye olma konusunda kısıtlamalar getirilmiş; sendika ve diğer meslek kuruluşu yöneticilerinin milletvekili olmaları engellenmiş; öğretim üyeleri, üniversite öğrencileri, hâkim, savcı ve yüksek yargı organı mensuplarının siyasal partilere girmesi; kapatılan partilerin yöneticilerinin, eski milletvekillerinin yeni bir partinin kurucusu ve yöneticisi olmaları yasaklanmış; memurların sendikal hakları kaldırılmış; siyasal partilerin yurt dışında örgütlenmeleri, etkinlikte bulunmaları, kadın kolu, gençlik kolu gibi yan kuruluşlar oluşturmaları yasaklanmıştır (Ertunç, 2005: 430).

Demokrasiyi kesintiye uğratan askeri darbelerin beklenilenin aksine ülkede aydın olarak bilinen kesimlerden ve basından önemli ölçüde destek gördüğü bilinmektedir. Çelişkili bir duruma işaret eden bu tutum 12 Eylül müdahalesinde de yaşanmıştır. Bazı üniversitelerin darbecilere akademik unvan vermesi de bu kapsamda değerlendirilebilir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kenan Evren’e 1982 yılında fahri hukuk doktoru diploması, İstanbul Üniversitesi Senatosu ise fahri profesörlük diploması vermiştir. Basın kuruluşlarından ve önemli kalemlerden de aynı tutum içinde olanlar vardır. Hatta basında darbe yönetiminin sözcülüğü boyutuna taşınan istekli bir destek söz konusudur (Ertunç, 2005: 432-434). Bunun yanı sıra siyaset dünyasından da darbe yönetimine, darbe öncesi ve sonrasında destek verenler olmuştur. Bülent Ecevit de bir röportajında bu hususu yakınarak işaret etmiştir:

Siyasal çevrelerden sürekli kışkırtmalar geldiğini de görüyordum. Hatta bazı bakanların, askerlerle ortak toplantılarda, kışkırtıcı konuşmalar yapmalarından tedirgin oluyor ve kendilerini sürekli uyarıyordum. Askerlerin bulunduğu toplantılarda kışkırtıcı konuşmalar yapmayı adet haline getirenler arasında,

maalesef bazı yakın arkadaşların özellikle yer alıyordu. Nitekim 12 Eylül'den sonra resmen açıklandı ki, muhtelif partilerden parlamento üyeleri, bakanlar ikide bir Genelkurmay'a gidip askerleri müdahaleye teşvik edici görüşmeler yapıyorlarmış...

Emre Kongar, toplumların ulaştıkları olumlu veya olumsuz sonuçları tek bir nedene bağlamanın doğru olmadığını ifade etmektedir. 12 Eylül'e yol açan gelişmeler açısından da tek bir sorumlu aramak yanlışır.

Suçlu sağda ve solda tetik çeken katillerle birlikte, dışarıdan Türkiye'ye silah sokanlar, çıkarları gereği ülkenin güçlenmesini istemeyenler, Anadolu'yu bölmek isteyenler, cinayet şebekelerine maddi ve manevi destek sağlayanlar, terör ve anarşiye yeterince başkaldırmayanlar, gerekli önlemleri almayan ve aldırmayanlardır diyebiliriz. Sözün kısası, suçlu tüm toplumdur. Ancak, tüm toplum da suçlunun ancak yarısıdır, çünkü öteki yarı dış dünyadadır. Türkiye'nin 12 Eylül 1980'de vardığı nokta herkesin az ya da çok ortak sorumluluk taşıdığı bir noktadır... (Kongar, 1987: 155-156).

Askeri müdahalenin tek nedeni olarak ekonomik sıkıntılarının olduğunu söylemek gerçekçi olmayacaktır. Çünkü ekonomik sorunlar her zaman var olmuştur. Ordunun yönetime el koymasının temel nedeni sivilin rejimin esas kuralları üzerindeki anlaşmazlığıdır (Kongar, 1987: 162).

Kongar, ordunun ülkede otorite boşluğu bulunduğu zaman müdahale ettiğini, otorite boşluğunun ise rejim anlaşmazlığından doğduğunu; 1960, 1971 ve 1980'deki müdahalelerin hepsinde görülen ortak özelliğin rejim anlaşmazlığının ülkenin en önemli sorunu haline gelmiş olması olduğunu belirtmektedir. 1980 yılında Türkiye'de siyasetçilerin bir bölümünün de taraf olduğu bir iç savaş yaşanmaktaydı. Her üç olayda da birinci derecede sorumlu olan siyasal iktidardır.

Kongar'a göre, rejim üzerinde anlaşmazlık yaşanmasının arkasında yatan ise demokrasiyi içimize sindirememiş olmamızdır. Muhalefet, demokrasiyi savunur, ancak iktidara geçince bunu terk eder. Demokrasiden ayrılınca da en güçlü örgüt olan ordunun yönetime el koymasının önü açılmış olur. Her üç müdahale öncesinde de siyasal iktidarın gücü ve otoritesi tükenmiştir. Her üç olayda halk ordunun müdahalesini beklemiştir. Ekonomik sorunlar had safhaya ulaşmıştır. Her üç müdahale öncesinde de bazı ekonomik istikrar kararları alınmış ve bu önemler müdahale sonrasında sonuç vermiştir. Bütün müdahaleler Amerika Birleşik Devletleri ve NATO tarafından desteklenmiştir (Kongar, 1987: 163-165).

12 Eylül darbe yönetiminin demokratik anlayış ve yaklaşımını yansıtan önemli hususlardan birisi de 6 Kasım 1983 tarihinde seçimler yapılmış olmasına rağmen, bu tarihle Turgut Özal Hükümetinin kurulduğu 8 Aralık 1983 arasında çıkardığı önemli yasalar ve kararlar gösterilebilir. Bu dönemde 6 Kasım 1983 tarihinde seçimler yapılmasına rağmen Bakanlar Kurulu 25 Kasım 1983 tarihinde istifa etmiş ve MGK ve Danışma Meclisinin görevleri 6 Aralık 1983'e kadar sürmüştür. Bu yasalar Resmi Gazetede yayımlanma tarihlerine göre şu şekilde sıralanabilir;

- 8 Kasım 1983 Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu,
- 11 Kasım 1983 Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu,
- 11 Kasım 1983 Kamu Konutları Kanunu,
- 13 Kasım 1983 Askeri Hâkimler Kanununda Değişiklik Kanunu,

- 13 Kasım 1983 Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun,
- 13 Kasım 1983 Basın Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,
- 13 Kasım 1983 Tekel Bey'ileri Üçte Birlerinin Dağıtımı Hakkında Kanun,
- 14 Kasım 1983 Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu,
- 14 Kasım 1983 Nükleer Enerji Santralleri Kurumu Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,
- 19 Kasım 1983 Harp Okulları Kanununda Değişiklik Kanunu,
- 19 Kasım 1983 Yargıtay Kanununda Değişiklik Kanunu,
- 21 Kasım 1983 Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yüksek Öğretim Kurumlarının İdari Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,
- 22 Kasım 1983 Boğaziçi Kanunu,
- 1 Aralık 1983 Çanakkale Boğazında Bozcaada ve Gökçeada'da İmar ve Gecekondü Kanunu Uygulamaları ile İlgili Bakanlar Kurulu Kararı,
- 6 Aralık 1983 12 Eylül 1980 Öncesi Siyasi Çekişme ve Çatışma Ortamına Benzer Bir Durumun Önlenmesi Hakkında Kanun

Bu dönemde 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Meclisinin 'Bağımsızlık Kararı'nı oy birliği ile alması ve ardından KKTC'nin, 15 Kasım 1983 tarihinde Türkiye tarafından resmen tanınması iradesinin de bu arada olduğunu ve ayrıca 6 Kasım 1983 seçimlerine 3 gün kala 3 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazetede Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununun çıkarıldığı da belirtmek gerekir.

Bu kadar önemli mevzuatın demokratik seçimler olmasına rağmen yeni hükümetin kurulması beklenmeden 1 aylık süre içinde çıkarılması, darbe yönetiminin hem bazı şeyleri seçimle gelen hükümete devretmeden çıkararak gelecek yönetime ve hatta döneme vesayet etme anlayışının hem de bu tür önemli yasaları çıkarma ve kararları alma iradesini kendinde görme şeklinde demokratik olmayan yaklaşımını göstermektedir. Diğer taraftan bu denli önemli, hacimli ve ayrıntılı mevzuatın hazırlanmasının kısa sürede olmayacağı da değerlendirildiğinde bu mevzuatın hazırlandığı ancak seçim sonuçlarının bunları çıkarabilecek bir iktidar kompozisyonu çıkarmadığını, bunların çıkarılmasının riske girebileceğini değerlendirdikleri şeklinde de yorumlanabilir. Bütün bunlar değerlendirildiğinde 12 Eylül kalıntısı mevzuatın demokrasi ve hukukun üstünlüğü anlayışıyla gözden geçirilerek düzenlenmesi gerektiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

12 Eylül darbe yönetimi ve uygulamalarının, toplumsal kesimlerin önerme gücünü engelleyici, meşru siyasetin içine girerek kendilerini ifade etme kabiliyetleri ve mekanizmalarını yok edici tavrının yarattığı ortamda demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla işlemesine en önemli darbeyi vurduğu açıktır.

8. Darbe Öncesi Şiddet, Terör Olayları ve Bunlarla Mücadele

Terör ve şiddet olaylarının günlük hayata etki edecek ölçüde yaygınlaşmış olması 12 Eylül Darbesini yapanlar için önemli gerekçelerden birisi, darbeyi değerlendirenler için ise zaman zaman darbenin bir şekilde ve belirli ölçüde kabullenilmesine neden olan argümanlardan birisi olagelmıştır.

12 Eylül öncesi yaşanan terör ve şiddet olaylarının zaman zaman genel anlamda şiddet ve terör zaman zaman da siyasal şiddet kavramlarıyla açıklanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu bölümde bu konuda bir kavramsal çerçeve çizilmeye çalışılması yanında özellikle 1 Mayıs 1977 Taksim Olaylarından başlayarak 12 Eylül 1980'e gelinceye kadar meydana gelen terör ve şiddet olaylarının analiz edilmesi, bu olaylarla mücadelenin idari ve hukuki yapısı ve bu yapının değerlendirilmesine çalışılacaktır.

Şiddet, Siyasal Şiddet, Terör ve Anarşi Kavramları

Etimolojik yönden, şiddet sözcüğü Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Şiddet; sertlik, sert ve kaba davranış, kaba kuvvet kullanma anlamındadır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde şiddet, karşıt tutumda, farklı görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma, sertlik olarak belirtilmiştir. Şiddet olayları da insanları sindirmek, korkutmak için yaratılan olay ya da girişimler olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 1988: 2093).

Genel anlamda şiddet; siyasal amaç taşımayan, bununla birlikte yok etmeye kadar varan bütün zarar verici saldırıları kapsar (Ergil, 1980: 3). Bu noktada, siyasal iktidarın belirleyici niteliği olan zor kullanma tekeli ile spesifik şiddeti birbirine karıştırmamak lazımdır. Siyasal iktidarın zor tekeli, gelişmiş güzel kullanabileceği bir yetki değil, toplumda uzlaşmanın bozulması halinde harekete geçmesi gereken meşru bir güçtür (Hazır, 2001: 19-20). Önemli olan, demokratik rejimin askıya alınmasına, toplumun bölünmesine yol açacak tehlikelere karşı demokrasinin duyarlı olması, gerekli olan her türlü tedbiri zamanında ve yerinde alabilmesidir. Aksi halde demokratik sistem bizzat kendisinin yıkılmasına seyirci kalacaktır (Hazır, 2001: 25).

Çok karmaşık bir mahiyet arz etmesinden dolayı, siyasal şiddetin ortak ve kapsayıcı bir tanımına ulaşılamamıştır. Gurr siyasal şiddeti; siyasal bir çevrede, rejime, rejimin aktörlerine ve politikalarına karşı yöneltilen her türlü toplu saldırı olarak tanımlar. (Hazır, 2001: 25). Daha geniş manada siyasal şiddet; amaç, hedef ve kurban seçimi, çevreleyen koşulları, uygulamaya koyuluş şekli ve etkileri siyasal anlam taşıyan veya taşıyabilecek yani toplumsal sistem üzerinde sonuçlar doğurabilecek, ötekilerin davranışını değiştirmeye yönelik, kaşışıklık yaratan, yıkıcı, zarar verici eylemler olarak tanımlanabilir (Keleş ve Ünsal, 1982: 1; Hazır, 2001: 25-26).

Siyasal şiddeti; siyasal amaçlarla, mallara ve kişilere karşı hukuka aykırı güç kullanma veya güç kullanma tehdidi şeklinde sade bir tanımla da ifade edebiliriz (Hazır, 2001: 27). Temelinde

yatan toplumsal ve siyasal nedenler ne olursa olsun, bu tür şiddet hareketlerinin birincil amacı, siyasal erki işleyemez duruma getirmek, onu halkın gözünde yıpratmak ve yığınları sindirerek iktidarı ele geçirmektir (Keleş ve Ünsal, 1982: 2).

Güçlü demokrasilerde yoğun siyasal şiddet eylemlerine rağmen nispi bir istikrarsızlık görülse bile, bir rejim değişikliğinin gündeme gelmesi söz konusu olmaz. Ancak, daha az şiddete maruz kalmalarına karşılık, zayıf demokrasilerin büyük krizlerle karşılaşmalarına ve rejimlerinin bile değiştiğine şahit oluruz. Bu olumsuz durumu sadece siyasal elitin tutumu ile açıklamaya çalışmak hata olur. Bunda vatandaşların temayüllerinin değişmesi ve demokratik kurumların köksüzlüğünün de büyük rolü vardır (Hazır, 2001: 28-29).

Terör ile şiddet kavramları çoğu zaman birbiriyi karıştırılır. Şiddet bir kişiye güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şeyler yaptırmaktır. Şiddet terörün vazgeçilmez yöntemi ve kullanımıdır. Terörde çoğu zaman siyasal amaç vardır. Terör, politik hedefe doğru hedef kitleyi değişik yöntemlerle korkutarak kendine itaat ettirmeyi sağlamaya çalışır (Dumanoglu, 2003: 84-85). Siyasal şiddet, fiziksel gücün meşru ve yasal olmayan yollarla kullanılması anlamında düşünüldüğünde, bireysel şiddetten, dini ve etnik çatışmalara, gerilla hareketleri, iç savaş, devlet terörü, askeri müdahale ve uluslararası savaşa kadar içine alır. Terörizm siyasal şiddet türlerinden sadece birisidir (Keleş ve Ünsal, 1982: 1; Keleş ve Ünsal, 1996: 92).

Çok farklı tanımları bulunan terörü Bal, “herhangi bir amaca (bu amaç çoğunlukla siyasaldır) ulaşmak için sivilin veya güvenlik görevlilerinin, propagandaya yönelik ses getirici eylemlerle öldürülmesidir” şeklinde tanımlar. Bu Eylemlerin mümkün olduğunca vahşi, kural tanımaz ve her türlü duygusallıktan uzak bir şekilde gerçekleştirilmesi terörist açısından büyük bir önem arz etmektedir (Bal, 2006: 8). Her ne kadar aynı şey olmasalar ve terörizm, siyasal şiddet türlerinden birisi olsa da genellikle siyasal şiddet denilince akla terörizm gelir. Oysa terör eylemleri tamamı ile siyasal karakterli olmadıkları gibi, her siyasal şiddet çeşidi de terör niteliği taşımaz (Hazır, 2001: 43).

Anarşi ise terim olarak “kargaşa”, kavram olarak ise “siyasi ve idari kurumlardaki çözülme sonucunda devlet denetiminin kalmaması durumu, başsızlık, erksizlik” şeklinde ifade edilmektedir (www.tdkterim.gov.tr). Aslında 12 Eylül öncesi olayların belli bir terör örgütü mensubu olmaksızın bir takım yönlendirmelerle kargaşa ortamı içinde meydana gelmesi itibarıyla bu tanıma daha çok uyabileceği değerlendirilmesi de yapılabilir.

Bir toplumda siyasal şiddete yol açan kaynaklar üzerinde çok farklı görüşler mevcuttur. Bazı yazarlar, siyasal baskı, adaletsizlik ve kitlesel etnik duygulara öncelik tanıyarak, eşitsizliklerin ideolojilerden daha çok siyasal şiddete kaynaklık ettiğini savunurlar. Bazıları ise, politikada yeni grupların hızlı mobilizasyonunu ve hızlı sosyal değişmeyi, buna karşın siyasal kurumların yavaş gelişmesini göstermektedirler. Bazı yazarlar da şiddetin toplumdaki derin bölünmelerden kaynaklandığını söylerler. Bunların içinde demokrasileri en çok tehdit eden, istikrarsızlığa sürükleyen siyasal şiddet, dini, daha çok olarak da ideolojik etnik temele dayanan şiddet türüdür (Hazır, 2001: 29-30).

Darbe Öncesi Dönemde Türkiye’de Anarşi ve Terör

Ozankaya’ya göre, daha çok "anarşi" ya da "şiddet olayları" diye adlandırılan eylemler için, "yıldırma amacıyla sistemli ve örgütlü olarak şiddet kullanmak" demek olan "terör" adı daha uygun düşmektedir. Bu siyasal cinayetlerin özü, merkezi güdüsü demokratik düzeni işlemez kılmak, belli görüşleri anlatım olanağından yoksun kılmak amacıyla yığınlar yaratmaktır.

Gerçi bu antidemokratik güçlerin giriştikleri kanlı mücadelede, birbirlerine karşı misilleme, güç gösterisi gibi nedenlerle başvurdıkları cinayetler de bulunduğu gibi, "siyasal" görüntüsü altında işlenen adı cinayet ve soygunlar da bulunmaktadır. Bilim adamlarına, yazarlara, savcılara, emniyet müdürlerine, polis ve jandarmaya, siyasal parti görevlilerine, belli görüşte ve inançta olan halk kesimlerine yöneltilen cinayetlerin gerçek nedeni "demokrasi düşmanlığı" olarak özetlenebilir (Ozankaya, 1979: 51).

Türkiye’de 1980 öncesinde yaşanmış olan olayların daha çok siyasal şiddet olarak nitelendirilmesi belki de bu olayların kökenlerini üst seviyede yaşanan ideolojik ve siyasal tartışma ve kutuplaşmadan almış olması olarak ifade edilebilir.

Siyasal şiddet olaylarının nedenleri şu şekilde sayılabilir (Avcı, 2004: 17):

- 1-Ülkenin içinde bulunduğu jeopolitik durumu, tarihi ve bölgesel nedenler,
- 2-İdeolojik nedenler,
- 3-Ülkedeki siyasi istikrarsızlık,
- 4-Ekonomik nedenler,
- 5-Devletin yapısı ve kurumlarıyla ilgili nedenler,
- 6-Toplumsal nedenler,
- 7-Eğitim eksikliği ve milli şuurda zayıflama gibi nedenler.

Bu nedenler aslında birbirleriyle iç içe geçmiş ve birbirlerini etkilemişlerdir. Birini diğerinden ayırmak çok güçtür. Bu etkileşimleri göz önüne alarak toplu bir değerlendirme yapmak mümkündür. Jeopolitik ve stratejik konumu nedeniyle bölge ülkelerinin ve süper güçlerin Türkiye üzerinde gerçekleştirmek istedikleri amaçlar ülkedeki siyasal şiddeti körüklemiş (Keleş ve Ünsal, 1982: 8), ülkenin içinde bulunduğu siyasal istikrarsızlık, ekonomik bozulma, gelir adaletsizliği ve siyasal kamplaşmaları derinleştirmiştir. Şiddete karşı etkin bir mücadele vermesi gereken devlet organları ve siyasal partiler ise gerek siyasal kamplaşmadan gerekse yetersiz imkânları nedeniyle işlevlerini yerine getirmede başarılı olamamıştır (Keleş ve Ünsal, 1982: 10-11). Bu nedenlere biraz daha yakından bakmak gerekirse ortaya şöyle bir manzara çıkmıştır.

Soğuk Savaş döneminde tüm dünyada meydana gelen ideolojik kutuplaşmalar Türkiye’de de olmuş ve tabi bu kutuplaşmalar zamanla kavgaya dönüşerek ülkede siyasal şiddet olaylarını arttırmıştır. ABD ve SSCB eksenli oluşan ikili kutuplaşmada Türkiye ABD ve Batı Bloku içinde yer almış, ama tüm dünyada gelişen sosyalist akımın da etkisinden kendini kurtaramamıştır. Böylece ülkede ideolojik olarak bir kutuplaşma olmuş, bu kutuplaşma da karşılıklı siyasal şiddet hareketlerini doğurmuştur. Bunlara bağlı olarak ülkede siyasi istikrarsızlık yaşanmış ve devlet otoritesi zayıflamıştır. Bu da siyasal şiddet olaylarının tırmanmasına sebep olmuştur (Bölüğüray, 1996). Öte yandan uluslararası silah ve uyuşturucu madde kaçakçılarının, dış ve iç şebekeleri ile ülkede silah tüketimini arttırdıkları, yıkıcı çabaları kışkırttıkları ve destek oldukları ama hükümetlerin de bunu önlemede yetersiz kaldıkları bilinmektedir (Mumcu, 1982: 249-256).

‘Kurtarılmış Bölge’ olgusunun yalnızca kamu yönetiminin aksaklıkları ve konuyu savaştırmaması sonucu ortaya çıktığını ileri sürmek güçtür. Öte yandan, bu olguyu salt bazı radikal çevrelerin kışkırtması ile açıklamak da inandırıcı görünmemektedir. Nedeni ne olursa olsun, Devletin girmekte geciktiği bu alanlara el atmakta atık davranan değişik eğilimdeki grupların 1978-1980 yıllarında önce büyük kentlerimize özgü bir olaymış gibi görülen ‘bölge kurtarma operasyonlarının’ adım adım Gaziantep, Çorum, Kahramanmaraş, Antakya, Nevşehir, Malatya, Elazığ gibi kentlerimize yayıldığı izlenmiştir. Bu olgunun hızlı kentleşme ile yakın ilgisini vurgulayan dönemin İstanbul Valisi, “Yeni yerleşim bölgelerinde otorite

boşluğu doğuyor" yakınmasında bulunmuştur. Vali'ye göre, "İstanbul'un nüfusu her yıl yeni bir il kadar artmaktadır. Yeni yerleşim bölgelerinde, köy, mahalle ve belediye gibi kuruluşlar hemen oluşturulmadığından, bir otorite boşluğu meydana gelmektedir. Bu otorite boşluğu, şehrin diğer sorunlarıyla birleştiği zaman rejim düşmanlarının sürdürmeye çalıştıkları anarşi ve terör için müsait bir ortam yaratmaktadır" (Keleş ve Ünsal, 1982: 37).

Şerif Mardin, geleneksel kültürden kopamayan yeni kentli toplumun kültür bunalımından, Türkiye'de 1950'lerde artan sosyolojik hareketlilik neticesi gerekli tedbirlerin alınamaması üzerine oluşan yetersiz eğitim ve sağlıksız kentleşme üzerinde durmuş ve 1980 öncesi yaşanan şiddet olaylarını bu toplumsal gerçeklere bağlamıştır. 1975'den itibaren öğrenci olayları incelendiğinde bunları sadece nüfus artışı, eğitim sistemi, toplumun sosyoekonomik durumu gibi kavramlarla analiz edilmemiş, Türk kültürünü, Türkiye'deki bürokratik durumu, küçük taşra şehirlerinin değeri kümesini de ele alarak incelemeye ülkede yaşanan siyasal şiddet olaylarının nedenlerini toplumun yapısı ve oluşumu ile ilişkilendirmiştir (Erdoğan, 1995).

Meydana gelen bu gelişmeleri devlet kurumları ve siyasi elitler beklemiyordu ve bir politikaları yoktu. Dolayısıyla neler yapılması gerektiğine karar verilemedi. Olaylar artarak devam etti. Kurumlar işlemez hale geldi ve halk da bunları görerek, işlerin düzeleceğine dair ümitlerini kaybetti. Siyasiler soğukkanlılıkla neler yapılması gerektiğine karar vereceği yerde kendilerini olayların içinde buldu ve kendilerine uygun olan tarafın saflarına katılıp, kışkırtıcı tavırlar yürüttüler. Bu da siyasal şiddet hareketlerini körükledi. Bu gelişmeler karşısında vatandaşlara gerekli eğitim de verilemedi. Eğitim eksikliğinin de etkisiyle ortaya bilinçsiz bir toplum çıktı (Avcı, 2004: 18). Şiddet ve terör, ülkemizde büründüğü biçim ve nitelikleriyle, bir polis sorunu olmanın çok ötesinde, toplumsal yapıda, siyasal kültürde, kamu yönetiminde, eğitimde ve ekonomik yapıda derin kökleri bulunan bir 'toplumsal bunalım' halini aldı (Ozankaya, 1979: 52).

Türkiye'de 1977-1980 arasında çok yoğun bir siyasal şiddet hareketleri yaşanmıştır. Bu hareketler, 1950'li yıllarda üniversite öğrencilerinin eğitim sistemini protesto eylemleri ile başlamıştır. 1960'lı yıllarda ise öğrenci ve işçiler sokak gösterilerine, ABD ve NATO'yu protesto mitingleri ile devam etmiştir. 1974'ten sonra sokak çatışmaları başlamış ve 1977 yılında olaylar iyice artmıştır. 1977-1980 arası her gün onlarca kişi ölmeye başlamıştır. Siyasal şiddet hareketleri ülkenin her yerine yayılmıştır. Bu süreç 1980 yılı 12 Eylülüne kadar devam etmiş ve 5000'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda ülke siyasal olarak istikrarsızlığın içine düşmüş, ekonomik olarak da zayıflamıştır.

Bu dönemde 1977 yılında 1 Mayıs işçi bayramı kutlamalarında 34 kişi ölmüştür. 1978 yılında Kahramanmaraş'ta çıkan olaylar bir hafta devam etmiş ve 100'ün üzerinde kişi ölmüştür. 1979 yılında Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul ve Milliyet gazetesi başyazarı Abdi İpekçi öldürülmüştür. 1980 yılında İzmir'in TARIŞ fabrikalarında çıkan olaylar 9 gün devam etmiştir. Aynı yıl Çorum'da çıkan olaylar bir hafta sürmüş ve 50'ye yakın vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. 1980 yılı içinde Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak, eski Başbakanlardan Nihat Erim ve sendikacı Kemal Türkler gibi birçok kişi öldürülmüştür. Özetle öğrenci olayları, Kahramanmaraş, Çorum gibi toplumsal içerikli olaylar, işçi hareketleri, siyasal cinayetler, siyasi parti mitingleri ile bombalama ve her türlü anarşik olaylar devam etmiştir.

Siyasal şiddet, bu dönemde bireysel şiddet olaylarından toplu öldürme ve tahrip eylemlerine kadar geniş yelpazede meydana gelirken, zaman içerisinde münferit olaylar değişik manipülasyon ve kışkırtmalarla daha çok hasara neden olan, toplumun değişik kesimleri

arasındaki uçurumu daha da derinleştiren kitlesel öldürme olaylarına dönüşmüştür. Dini, ideolojik veya etnik kimliğe sahip etkin kişilere ve kamu görevlilerine yönelik kişisel şiddet olayları daha sonra aynı ilde veya başka illerde büyüyerek kitlesel olaylara dönüşmüştür.

Bu olaylar Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi ekleri arasında bulunan Genelkurmay Başkanlığı'nın "Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Durumu" adlı raporuna göre 12 Eylül 1980 öncesi ve 12 Eylül 1980 sonrası olmak üzere eylemci grupların gerçekleştirdiği olaylar aşağıdaki gibi tablo halinde sunulabilir.

Eylemci Gruplardan 12 Eylül 1980 Öncesi ve Sonrası Devrelerde Gerçekleştirilen Olayların Genel Toplama Oranı

EYLEMCİ GRUPLAR	12 EYLÜL 1980 ÖNCESİ		12 EYLÜL 1980 SONRASI		GENEL TOPLAM
	26 Aralık 1978-11 Eylül 1980		12 Eylül 1980-11 Eylül 1982		
	Olay Sayısı	Yüzdesi*	Olay Sayısı	Yüzdesi*	
EYLEMCİ SAĞ	1.918	92	162	8	2.080
EYLEMCİ SOL	10.879	73	3.939	27	14.818
BÖLÜCÜ	590	76	187	24	777
BELLİ DEĞİL	19.506	88	2.671	17	22.177
TOPLAM	32.893	83	6.959	17	39.852

*Tablodaki yüzdelere 12 Eylül öncesi ve sonrası dönem toplamı içindeki yüzdeyi ifade etmektedir.

Veriler incelendiğinde; sıkıyönetimin ilan edildiği 26 Aralık 1978 tarihinden darbeden 1 gün öncesi olan 11 Eylül 1980'e kadar yaklaşık 20 ayı aşkın bir sürede eylemci gruplar tarafından toplam 32.893 olay gerçekleştirilmişken bu sayının 12 Eylül 1980-11 Eylül 1982 arası 2 yıllık sürede 6.959'a düştüğü, eylemci sol ve bölücü grup eylemlerinde daha az ivmeli bir düşüş yaşanırken eylemci sağ grup eylemlerinde önemli azalma meydana geldiği görülmektedir. Bu durum hem sıkıyönetim uygulamasına rağmen bu yönetim sisteminin olaylarla mücadelede fazlaca başarılı olamadığı tezini hem de darbe sonrası olaylarda önemli azalma olduğu savını kuvvetlendirmektedir.

Yine, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi ekleri arasında bulunan Genelkurmay Başkanlığı'nın "Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Durumu" adlı raporuna göre 12 Eylül 1980 öncesi ve 12 Eylül 1980 sonrası olmak üzere eylem türleri aşağıdaki gibi tablo halinde gösterilebilir.

Eylem Türlerine Göre 12 Eylül 1980 Öncesi ve Sonrası Devrelerde Meydana Gelen Olayların Genel Toplama Oranları

OLAY TÜRLERİ	12 EYLÜL 1980 ÖNCESİ		12 EYLÜL 1980 SONRASI		GENEL TOPLAM
	26 Aralık 1978-11 Eylül 1980		12 Eylül 1980-11 Eylül 1982		
	Olay Sayısı	Yüzdesi*	Olay Sayısı	Yüzdesi*	
Silahlı saldırı	9,090	92	742	8	9,832
Patlayıcı mad. atma	6.365	94	372	6	6.737
Afiş asma, bildiri dağıtma	6.893	67	3.330	33	10.223
Gösteri-Direniş	1.163	94	69	6	1.232
Gasp-Soygun	3.014	67	1.510	33	4.524
Öğrenci olayı	2.532	98	60	2	2.592
Diğer Olaylar	3.836	81	876	19	4.712
TOPLAM	32,893	83	6.959	17	39.852

*Tablodaki yüzdelere 12 Eylül öncesi ve sonrası dönem toplamı içindeki yüzdeyi ifade etmektedir.

Tablo incelendiğinde; 26 Aralık 1978-11 Eylül 1980 aralığında en çok meydana gelen olay sıralamasında ilk 3'ü silahlı saldırı, patlayıcı madde atma ve afiş asma ve bildiri dağıtma

oluştururken, 12 Eylül 1980-11 Eylül 1982 aralığında ilk 3’ü afiş asma ve bildiri dağıtma, gasp-soygun ve diğer olaylar kategorisinin oluşturduğu görülmektedir.

Yine, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi ekleri arasında bulunan Genelkurmay Başkanlığı’nın “Türkiye’deki Anarşi ve Terörün Durumu” adlı raporuna göre 12 Eylül 1980 öncesi ve 12 Eylül 1980 sonrası olmak üzere olaylarda ölenlerin sayısı aşağıdaki gibidir.

12 Eylül Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Verilen Ölü Sayısı ve Oranları

DURUMU (Hayatlarını Kaybedenler)	12 EYLÜL 1980 ÖNCESİ			12 EYLÜL 1980 SONRASI			GENEL TOPLAM		
	26 Aralık 1978-11 Eylül 1980			12 Eylül 1980-11 Eylül 1982					
	Sayı	Toplam	%	Sayı	Toplam	%	Sayı	Toplam	%
Vatandaş	3.546	3.856	92	290	581	50	3.836	4.437	87
Şehit Güvenlik Görev.	164		5	73		13	237		5
Terörist	146		3	218		37	364		8

Tablo incelendiğinde; 26 Aralık 1978-11 Eylül 1980 arasındaki olaylarda 3.546 vatandaş, 164 güvenlik görevlisi ve 146 terörist olmak üzere toplam 3.856 kişi ölmüş iken, 12 Eylül 1980-11 Eylül 1982 arasında bu sayılar 290 vatandaş, 73 güvenlik görevlisi ve 218 terörist olmak üzere 581’e düştüğü görülmektedir.

Bu olaylardan birkaçı üzerinde durulacaktır. Örneğin, Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapılan incelemeler neticesinde “1978 Malatya Olayları” olarak bilinen, 17.04.1978 tarihinde içinde bomba düzeneğini bulunan paketin ikametinde patlaması neticesinde Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu’nun olay yerinde ölmesi sonucu Malatya ilinde meydana gelen toplumsal olaylarla ilgili olarak şu hususların kayda alındığı görülmektedir;

06.04.1978 tarihinde Ankara Emek Postanesinden Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu adına gönderilen koli, 10.04.1978 tarihinde Malatya PTT’sine gelmiş, o tarihte Belediye Başkanının Ankara’da bulunması nedeniyle 11.04.1978 tarihinde belediye mutemedi İzzettin Aydoğan tarafından PTT’den alındıktan sonra aynı gün belediye binasına getirilerek muhafaza altına alınmış, 17.04.1978 tarihinde mesai saati hitamında paket Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu’na verilmiş, aynı gün saat 19.30 sıralarında ikametinde, içerisinde C-4 veya benzeri bir patlayıcı ve 4,5 voltluk yassı pillerden yapılmış bomba düzeneğini bulunan paketin patlaması neticesinde Hamit Fendoğlu olay yerinde ölmüş, yanında bulunan gelini Hanife Fendoğlu, torunu (6) yaşındaki Coşkun Bozkurt Fendoğlu ve (3) yaşındaki Mehmet Kürşat Fendoğlu ağır şekilde yaralanarak hastaneye kaldırılmış ve kurtarılamayarak hayatını kaybetmiştir.

Olayın akabinde, sayıları (300-350) kişiye ulaşan Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu’nun taraftarlarından bir kısmı olay mahallinde, bir kısmı da diğer yaralıların bulunduğu Özel Hastane Doğu Kliniğinde, saat 21.30 sıralarında Kışla Caddesi ve Hükümet Meydanında toplanarak “KATİL ECEVİT, KATİL İKTİDAR, HAMİDOLAR ÖLMEZ, KAHROLSUN POL-DER, POL-DER KAPANSIN, ZAM, ZULÜM İŞKENCE İŞTE CHP. KANIMIZ AKSA DA ZAFER İSLAMIN, MİLLİYETÇİ TÜRKİYE, TİP TİP TİPSİZLER ALLAHSIZ KOMÜNİSTLER, KOMÜNİSTLER MOSKOVAYA, KAHROLSUN KOMİNİSTLER” şeklinde sloganlar atarak olaya başka bir boyut kazandırılmak istenmiş, sol görüşlü ve alevi vatandaşlar tarafından galeyana gelerek şehrin muhtelif yerlerinden yağma ve talan yapılmak suretiyle tahrip şeklinde zararlar verilmesi üzerine çevre illerden toplum polislerinin, Malatya Garnizon Komutanlığından askeri birliklerin birlikte hareket ederek hakimiyetin

sağlandığı anlaşılmıştır. Valilik makamınca, il merkezi dahilinde bulunan tüm okullar süresiz olarak öğretime kapatılmıştır.

18.04.1978 tarihinde saat 07.30'dan sıralarında il merkezine yakın olan civar köylerden gelen ve sayıları (5000)'e ulaşan kalabalık, taş sopa ve sert cisimlerle şehir merkezinin en işlek olan bölgelerinde tahrip hareketlerine girişmişler olaylarda, çok sayıda bina ve işyerinin camları kırılmış, bazı işyerlerinin eşyaları kullanılmaz hale getirilmiş, muhtelif yerlerde yağma ve talancılık hareketleri yaşanmış. Çıkan olaylarda yaralanan İnönü Üniversitesi öğrencisi Kimya Bölümü 2.Sınıf öğrencisi Tahir Kürkçü 18.04.1978 tarihinde saat 23.30 sıralarında tedavi edilmekte olduğu hastanede hayatını kaybetmiştir. Olaylar sırasında birçok yer kısmen ve tamamen yanmış, çok sayıda işyeri tahrip edilmiştir. Yine, 18.04.1978 tarihinde saat 23.00 sıralarında, Malatya İline bağlı Yeşilyurt İlçesi Beylerderesi Mezrasında tabanca ile vurularak öldürüldükten sonra tren yolu üzerine bırakılan Gazi Lisesi öğrencilerinden Naci Arguvanlı, Özcan Ünsever ve Sait Hazar isimli şahısların cesetleri bulunmuştur. Olayların aydınlatılmasına yönelik yapılan çalışmalar neticesinde, TİKKO terör örgütü üyesi Ahmet Hamdi Oflaz ile Hikmet Emeklioglu'nun öldürdükleri tespit edilmiş, şahısların 02.12.1978 tarihinde yakalanarak gözaltına alındığı, Jandarma birimlerine teslim edilen şahısların sevk edildiği adli makamlarca tutuklandıkları anlaşılmıştır.

Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu ile birlikte yine aynı PTT Merkezinden Emniyet Müdürü Abdülkadir Aksu ile Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesi eski Belediye Başkanı adına aynı cins ve evsafa birer koli gönderildiği, gönderilen bu kolilerden Pazarcık Belediye Başkanının kolisinin PTT görevlileri tarafından patlatıldığı ve (2) görevlinin bu patlamadan dolayı hayatını kaybettiği, Emniyet Müdürü Abdülkadir AKSU adına gönderilen kolinin kabul edilmeyerek PTT kabul merkezine iade edildiği ve durumun telefon ile Ankara Emniyet Müdürlüğüne bildirildiği, Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün bahse konu koliye Emek PTT koli merkezinden teslim aldığı, gerek teslim alınan bu koli ile Hamit Fendoğlu'nun ölümüne sebebiyet veren patlayıcı maddenin verdiği hasarla ilgili olarak Emniyet Genel Müdürlüğü'nden bomba uzmanlarının inceleme yaptığı, 19.04.1978 tarihinde, patlayıcı madde uzmanı Komiser Güner AKDENİZ ve Polis Memuru Nafiz Ertuğrul'un olay yerinde yaptıkları tahkikatla ilgili raporda; “Önceki deney ve tecrübelerine dayanarak infilak eden maddenin hızı basınç etkisi çok yüksek askeri amaçlar için imal edilen C-4 diye adlandırılan bir madde veya bu maddeye benzer patlayıcı olduğu” kanaatine varıldığı, Emniyet Müdürü Abdülkadir Aksu'nun kabul etmeyerek iade ettiği kolinin Ankara Emniyet Müdürlüğü uzmanlarınca (Emniyet Genel Müdürlüğü'nce İngiltere'den getirilen uzmanlar) yapılan incelemede; “Kolinin Hamit Fendoğlu'na gönderilen ebat ve vasıflarda olduğu, aynı sistem üzerinden çalıştığı tespitle 8 cm x 13 cm x 4.5 cm ölçülerinde dikdörtgen blok içerisine yerleştirilmiş patlayıcının 780 gram ağırlığında olduğu” tespit edilmiştir.

Hamit Fendoğlu, gelini ve iki torununun öldüğü olay sonrasında Malatya ilinde (3) gün devam eden şiddet olaylarında; (4) vatandaşımız ölmüş, (19) vatandaşımız yaralanmış, CHP İl Binası, (2) Matbaa tamamen yakılmış, (546) dükkân ve mağaza tahrip ve talan edilmiş, çıkan olayların artarak devam etmesi üzerine 18.04.1978 tarihinde saat 20.00'den 22.04.1978 tarihine kadar sokağa çıkma yasağı devam etmiştir. Yürütülen tahkikatlar sonucu olaylara karıştıkları tespit edilen (212) kişi, (7) tabanca, (6) av tüfeği, (89) tabanca fişegi ile yakalanarak Elazığ Sıkıyönetim Askeri Mahkemesine sevk edilmiş, adli makamlarca sevk edilen bu şahıslardan (36) şahıs tutuklanmış, (176) şahıs ise serbest bırakıldığı.

Yine Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapılan incelemeler neticesinde “1978 Sivas Olayları” olarak adlandırılan 3-4.09.1978 tarihinde Sivas ilinde meydana gelen toplumsal olaylarla ilgili olarak;

3-4 Eylül 1978 tarihinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak; bu tarih ve öncesinde, Sivas ili Divriği, İmranlı ve Zara ilçelerinde yoğun olarak Alevi vatandaşlarımızın mevcut olduğu, Alevi vatandaşlarımızın yıllardan beri süregelen tahrikler ve telkinler sonucu Sünni vatandaşlarımızdan koparıldığı ve uzaklaştırıldığı, o dönemde alışveriş yapılan ticarethanelerin, doktorların ve eczanelerin dahi ayrıldığı, iki grup arasında bir gün muhakkak bir çatışma çıkacağı fikrinin telkin edildiği, Alevi vatandaşlarımızın silahlanmaya büyük önem verdiği iddialarının yaygınlık kazanmaya başladığı, yaşanan siyasi partiler arası çekişmelerinde bölge halkını yalnız Alevi-Sünni olarak değil siyasi inanç ve görüş olarak da ikiye ayırdığı, olayların başladığı yer olan Alibaba semtinin ortadan geçen bir cadde ile ikiye ayrılarak bir tarafı Sünni diğer tarafı Alevi kişilerin oturduğu bir bölge halini aldığı, Ramazan ayında iki taraf arasında huzursuzluğun doruk noktasına ulaştığı, bu ayda Alevi vatandaşlarımızın kasıtlı veya kasıtsız olarak sokakta sigara ve içki içmeleri ya da bir şey yemeleri, sahur davulu çalınmasını engellemeleri gibi davranışlarına karşılık Sünni vatandaşlarımızın oruç tutmayan kişilere karşı düşmanca tavırlar sergilemelerinin büyük tahrik unsuru oluşturduğu, Hassas bölge haline gelen Alibaba semtinde 24 saat esasına göre polis ve jandarma ekiplerince güvenlik önlemlerinin alındığı ancak yıllardan beri şartlandırılan bölge halkının yalnız güvenlik önlemleri ile müspet yola getiremeyeceği bilindiğinden bölgede her iki grubun ileri gelenleriyle İl Valisinin başkanlığında Belediye Başkanı, İl Müftüsü, İl Emniyet Müdürü ve İl Jandarma Alay Komutanının katılımıyla toplantı yapıldığı,

3 Eylül 1978 tarihinde saat: 12.30 sıralarında Sünni bir çocuğun Alevi bir çocuk tarafından darp edilmesi ve Sünni çocuğun babasının Alevi ve solculara karşı küfürler etmesi sonucunda iki taraf arasında kavga başladı, kavgaya güvenlik güçlerince müdahale edilerek ortamın kısmen yatıştırıldığı, aradan bir saate yakın bir zaman geçtikten sonra aynı semtte karşı karşıya gelen grupların birbirlerine ilk önce taş ve sopalarla daha sonra silahlarla ateş etmek suretiyle saldırdığı, bu olaya güvenlik güçlerince yeterli müdahale yapılmadığı, çatışmaların neticesinde sağ kesime mensup (2) kadının vurularak hayatını kaybettiği, ölüm olayının Cumhuriyet Savcısına bildirilmesine rağmen Cumhuriyet Savcısının tereddüt ettiğinden olay yerine gitmediği, maktûlelerin de olay yerinde uzun süre beklediği bu olayın halkı tahrik ettiği ve bazı şahıslarca bu konunun provokasyon amaçlı kullanıldığı, Saat: 14.30 sıralarında sağ ve sol görüşe mensup grupların birbirlerine saldırdıkları, polis ve jandarma kuvvetlerinin yaptıkları müdahalenin ardından öncülüğünü maskeli şahısların yaptığı sağ kesime mensup (150-200) kişilik bir grubun Solcu-Alevilere ait olduğunu sandıkları (200) kadar işyeri ve meskeni tahrip ettikleri,

Çatışan gruplardan Sünni-Sağcı grubun genellikle Ülkücü ve Akıncı olarak nitelendirilen şahıslardan oluştuğu, Alevi-Solcu grubun ise genellikle Alibaba semtinde oturan Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), Türkiye Birlik Partisi (TBP), Sosyal Gençlik Birliği (SGB), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP/C) bünyesindeki DEV-GENÇ yandaşlarından oluştuğu, Tahrip edilen işyeri ve evlerin genellikle Alevi-Solcu olarak bilinen kişileri ait olduğu, ayrıca Vali konağı, (3) Polis Karakolu ve Belediye sitesi gibi resmi daireler ile Sünni-Sağcı olarak tanınan kişilerin işyerlerinin tahrip edildiği, olaylar sırasında Çayyurt, Altıntabak ve Keçeli semtlerinde yangınlar çıkarıldığı, aynı günün akşamı sokağa çıkma yasağı konulduğu ve güvenlik güçlerinin müdahalesinin ardından olayların yatıştırıldığı,

4 Eylül 1978 tarihinde Bayram namazından sonra Çukurtarla semtinde karşıt gruplar arasında ufak çapta bir çatışma yaşandığı, saat:12.30 sıralarında sol görüşe mensup şahıslarca Alibaba ve İnönü mahallelerindeki bazı evlerin kazma ve küreklerle yıkılıp ateşe verildiği, sağ görüşe mensup şahıslarca yolların kesilip arabaların aranmak suretiyle halkın tedirgin edildiği panik ortamı yaratıldığı, Aynı gün, açılması polisin iznine bağlı olan iş yerlerinin ve derneklerin faaliyetten men edildiği, (10) kişiden fazla grupların birlikte dolaşmasının yasaklandığı, saat:20.00'den sabaha kadar sokağa çıkma yasağının uygulandığı,

Güvenlik kuvvetlerinin duruma hâkim olmasından sonra yapılan hasar tespitinde; (351)'i işyeri, (97)'si mesken olmak üzere (448) yerin tahrip edildiği, yapılan aramalarda (1) dinamit lokumu, (3) kangal dinamit fitili, (28) tabanca, (2) Mauser silah (11) av tüfegi, (13) bıçak ve (1) kılıcın elde edildiği, meydana gelen olaylarda (203) şahsın yakalanarak gözaltına alındığı, bunlardan (98) kişinin tutuklandığı, (105) kişinin serbest bırakıldığı, (6) kişi hakkında gıyabi tevkif müzekkeresi çıkarıldığı, Olaylarda Musa Oğuz, İbrahim Muhittin Tekeş, Musa Kale, Vedat Kanat, Bektaş Özdemir, Gülsün Keklik, Bünyamin Yıldız, Müslüme GÜLMEZ, Ömer Aksak ve Gülizar Bora isimli toplam (10) şahsın hayatını kaybettiği, (105) kişinin yaralandığı,

Meydana gelen olaylarda, şehirdeki tahrip hareketlerini gerçekleştirenlerin liderinin dönemin Ülkücü Gençlik Derneği Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu olduğu, adı geçen şahıs hakkında 27.09.1978 tarihli gıyabi tutuklama kararı çıkarıldığı, şahsın Ankara ilinde yakalanıp Sivas iline getirilerek 06.10.1978 tarihinde gerçekleştirilen duruşmasında; Muhsin Yazıcıoğlu'nun hakkındaki iddialarla ilgili sorgu ve savunmasında; 03.09.1978 günü Sivas'ta bulunmadığını, o gün akşam Sivas'a geldiğini, olaylar nedeni ile üzüldüğünü, 04.09.1978 günü İnönü Mahallesi Ülkücü Gençlik Derneği kitaplığında ülkücü arkadaşlarıyla toplantı yaptığını, bu toplantıda kendilerini sükunete davet ettiğini, üzerine yüklenen suçları kabul etmediğini beyan ettiği, her ne kadar şahıs hakkında kamu davası açılmış ise de sanığın bu suçu işlediğine dair yeterli delil bulunmadığı cihetiyle delil yetersizliğinden üzerine atılı suçtan beraatına karar verildiği hususlarının belirtildiği,

Genelkurmay Başkanlığının 06 Kasım 1978 tarihli ve 520 sayılı İçişleri Bakanlığına hitaben gönderdiği yazının ekinde yer alan Sivas Olayları hakkında hazırlanan bir raporun bazı bölümlerinde;

- Olayı planlayan maksatlı ve fanatik kişilerce yaşanabilecek halk çatışmalarını tahrik etmek için camilerin kundaklandığı, camide namaz kılanlara ateş edildiği, camilerden birine merkep bağlandığı gibi aslı olmayan tahrikçi söylentilerin yayıldığı,

- Güvenlik güçlerinin olaylardan sonra şehre giriş çıkışları kontrol altına almak için bütün ilçelerin giriş ve çıkışında aramalar yaptığı, Kangal ilçesinde durumundan şüphelenilen bir araçta ve içerisinde bulunan şahsın üzerinde yapılan arama neticesinde; bölgedeki aşırı uçların faaliyetlerinin saptanması yönünde olayların analizine açıklık kazandıracak ve yardım edecek nitelikte bilgilerin elde edildiği, bu bilgiler arasında en fazla dikkat çekeninin ise olaya karışanların çoğunun, sıkıyönetim döneminde Malatya bölgesinde yıkıcı-bölücü faaliyetlerde bulunan liderlerin veya bunların yakınlarının olduğu,

- Hayatlarını kaybeden vatandaşlarımızın cenazelerine Sivas ve Kahramanmaraş milletvekillerinin de katıldığı, bu milletvekillerinin olay yerinde bulunan kalabalığı olay çıkarmaya teşvik ettikleri,

- O dönemde Aydınlık Gazetesinin yaptığı yayınlarla aşırı sağ ve sol mihrakları tahrik ettiği, dönem itibarıyla görevde bulunan komutanlıkları hedef göstererek olay çıkaranların ordu ile ilişkili olduğu imajını vererek orduyu halkın gözünden düşürme gayreti içerisinde olduğu hususlarının yer aldığı,

Olaylara karışan şahısların Erzurum-Ağrı-Kars ve Artvin illeri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin Esas No: 1984/92 ve Karar No: 1985/124 sayılı ve 2 Nolu Askeri Mahkemesinin Esas No:1980/2 ve Karar No: 1981/221 sayılı gerekçeli kararları ile yargılandıkları, bu kararların Askeri Yargıtay 2.Dairesinin 22/06/1983 gün ve 1983/4-498 esas ve karar sayılı ilamı ile kısmen onandığı,

Kayıt edilmektedir.

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş tarafından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e 11/05/1978 tarihinde; “Karakol ve emniyet müdürlüklerinde partililerimiz, vatandaşlarımız ve gençler üzerinde yürütülen eziyet ve işkence olaylarıyla ilgili olarak hazırladığımız bu dosyayı zat-ı alilerinin bilgilerine arz ediyorum.” şeklinde başlayan ve “Muhtelif olay, yer ve zaman unsurlarını da ihtiva eden eziyet ve işkence örnekleri arz edilmiştir.” diye sona eren bir müracaatı mevcuttur (Fahri Korutürk Arşivi, 1979a). Başbakanlığa gönderilen bu müracaatla ilgili olarak, Başbakanlık 20/06/1978 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine;

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in emniyet müdürlükleri ve karakollarda partili-partisiz vatandaşlara ve gençlere eziyet ve işkence yapıldığına ilişkin başvurusu üzerine, konu İçişleri Bakanlığına iletilmiştir. İçişleri Bakanınca, mülkiye müfettişleriyle emniyet müfettişlerine yaptırılan soruşturma sonucunda düzenlenen rapor ile İçişleri Bakanının yazısının bir örneği ilişik olarak gönderilmiştir. İşkence iddialarının gerçeğe uygun olmadığı bu raporla da belirlenmiştir.

Şeklinde cevap verilmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı İrfan Özyaylı'nın imzalı rapor ise özetle şu şekildedir:

Müfettiş raporlarında; İşkence iddialarının tümüyle gerçek dışı olduğu, kendine işkence edildiğini iddia eden kişilerin genellikle ya bir olayın sanığı veya tutuklusu olarak haklarında adli işlemler yapıldığı ve bu tür iddialarla polisi yıpratıp baskı altına alma amacı taşıdıkları, bir kısım siyasal parti ve dernek mensuplarının geçmiş iktidar döneminde yanlarında gördükleri devlet güçlerini şimdi yanlarında görmeyince sinirlendikleri, iddia edilenlerin aksine polisin yan tutmadan görevini yürüttüğü ve başarı sağladığı, hatta İstanbul, Balıkesir, Edirne, Erzurum'da kendilerine, ülkücü gençlere işkence edildiğini iddia edenlerden bir kısmının gerçek dışı şikâyetlerde bulunduklarını gösteren ifade verdikleri saptanmıştır.

Polis güçleri tarafından işlendiği kanıtlanamayan işkence suçunun oluşmasına asla izin verilmeyecektir. Nitekim Kayseri ve Konya'da oluşan olaylarda kişilere karşı sert davrandığı anlaşılan görevliler hakkında adli ve idari işlemlere derhal başlanmıştır. Bilgilerinize arz ederim.

Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapılan incelemeler neticesinde “1978 Kahramanmaraş Olayları” olarak adlandırılan 19.12.1978 tarihinde başlayan ve 25.12.1978 tarihine kadar devam eden toplumsal olaylarla ilgili olarak;

16.12.1978 tarihinde özel olarak getirilen ve şehirde faaliyet gösteren Çiçek Sineması sahibine yapılan baskı sonucunda program dışı gösterime alınan sağ

görüŖü destekleyici “GüneŖ Ne Zaman Doğacak” filminin oynatıldığı, filmin oynatılması, denetlenmesi, sinemanın korunması ve elde edilen gelirin kontrolü ile ilgili organizatörlüğün Ülkü Ocakları Derneği (ÜGD) Üyesi ÖkkeŖ Kenger ve onun yönettiği kişiler tarafından yürütüldüğü, 19.12.1978 tarihinde saat:20.55’te “GüneŖ Ne Zaman Doğacak” adlı filmin gösterildiği sırada, tahrip gücü yüksek olmayan nitelikte bir bombanın patlatılması neticesi (10) kişinin hafif Ŗekilde yaralandığı, Patlamayla birlikte sinemadan çıkan bir grubun baŖta CHP binası olmak üzere çevrede taŖ ve sopalarla tahrike baŖladıđı, polis otolarına zarar verdiği,

Meydana gelen olayla ilgili olarak yakalanan o dönemde KahramanmaraŖ Ülkücü Gençlik Derneği üyesi ve çaycısı olan Gaziantep Eğitim Enstitüsü öğrencisi ÖkkeŖ Kenger’in 14.01.1979 tarihinde kendi el yazısı ile kaleme aldığı ifadesinde özetle; “Dernek 2. BaŖkanı Mustafa Kanlıdere’nin kendisine ve Mustafa Tecirli isimli Ŗahsa, sinemada film oynatıldığı sürede tahrip gücü az bir dinamitin solcuların attığı süsü verilerek patlatmalarını söylediğini, böylece halkı kıŖkırtıp tahrik ederek isyan ettireceklerini söylediğini, Dernek 2. BaŖkanı Mustafa Kanlıdere’nin kendisine sinemaya atılacak dinamitleri Saat:15.00’te Ŗekerli Camiinden gelip almasını söylediğinden belirtilen saatte Ŗekerli Camiine gidip tuvalette kağıt torba içerisinde beze sarılmış vaziyette siyah renkli ve fitilinin uzunluğu 10 cm olan dinamitleri aldığını ve Salı günü getirmesi için Mustafa Tecirli isimli arkadaŖına verdiğini, bu arada Dernek 1. BaŖkanının Ankara’da genel merkezde olduğunu, olay günü Çiçek sinemasının tuvaletinde dinamitleri Yunus İlhan’a verdiğini, bu Ŗahsa film arasında dinamitleri atmasını söylediğini, saat: 20.45 sıralarında filme ara verildiğinde patlama olduğunu, kendisinin o anda Mustafa Tecirli ile birlikte balkonda bulunduğunu, patlamadan sonra bombanın solcular tarafından atıldığı süsünü vermek için “KANIMIZ AKSA DA ZAFER İSLAM’IN, KAHROLSUN KOMÜNİSTLER” gibi sloganlar atıldığını, slogan attırma ve halkı tahrik etme görevinin Mustafa Ekici’ye verdiğini, Belediye arabası ile daha önceden getirilen sopalarn sinemada bulunan grup tarafından alındığını, bu olaydan sonra Cumartesi ve Pazar günleri ilde büyük olayların yaŖandıđını, bir çok insanının hayatını kaybettiğini, bu olayların insanların tahrik edilmesi neticesi çıktığını, olaylardan derneğin ve dernek baŖkanlarının haberinin olduğunu, olayları bu Ŗahsaların tertipleğini” beyan ettiği,

19.12.1978 tarihinde Çiçek Sinemasında meydana gelen patlama olayı ile ilgili olarak patlayıcı maddeleri temin eden ve atan ÖkkeŖ Kenger ve Yunus İlhan ile patlayıcı madde atılması emrini veren ÜGD KahramanmaraŖ Ŗube BaŖkanı Mehmet Leblebici’nin yakalanarak Sıkıyönetim Komutanlığına teslim edildikleri, firari olarak aranan olayın tertipleycisi ÜGD KahramanmaraŖ 2. Ŗube BaŖkanı Mustafa Kanlıdere ile ilgili evrakların Sıkıyönetim Komutanlığına iletildiği,

Olaylar hakkında THKP/C- DEV SAVAŖ örgüt mensubu Muhammet Arifoğu’nun 14.10.1981 tarihinde Sıkıyönetim görevlilerince alınan ifadesinde; Halkevlerinde kendi aralarında yaptıkları toplantılarda KahramanmaraŖ kitle örgütlenmelerinin iyi durumda olduğu, MHP’nin ilde gücünün kırılmasına yönelik eylemlerin yapılmasının gerektiği, bu çerçevede Hamit Kapan isimli arkadaŖının önerisi ile sağ içerikli “GüneŖ Ne Zaman Doğacak” filminin oynatıldığı esnada sinemanın bombalanmasının kararlaŖtırıldıđı, olaylar hakkında THKP/C- DEV SAVAŖ örgüt mensubu Hasan Aydın’ın 14.08.1981 tarihinde Sıkıyönetim görevlilerince alınan ifadesinde; Hamit Kapan isimli Ŗahsın kendisine Çiçek Sinemasına paket içerisinde bir bomba koyacaklarını, bombayı koymas için bu Ŗahsın kendisine teklifte bulunduğunu, kendisinin de kabul ederek Çiçek sinemasına bombayı koyduğunu ve olaydan bir gün sonra Hamit Kapan’dan bombanın patladığını ve 6 kişinin yaralandığını öğrendiğini beyan ettiği,

21.12.1978 tarihinde saat:17.30 sıralarında görevli bulundukları Endüstri Meslek Lisesinden çıkarak evlerine gitmekte olan Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu isimli sol görüşlü öğretmenlere yapılan silahlı saldırı sonucu Hacı ÇOLAK'ın olay yerinde, Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun kaldırıldığı Devlet hastanesinde öldüğü, Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun ölmeden önce alınan ifadesinde; kendilerine tabancayla ateş eden şahsı görmediğini ve tanımadığını, okul öğrencilerinden olup okuldan uzaklaştırılmak üzere disiplin kuruluna verilen Mükremin Sevim, Ömer Kayış ve Hamdi Kar tarafından tertiplendiğini beyan ettiği, Olaydan dolayı yakalanan Ömer Kayış'ın tutuklandığı,

Ölüm olaylarının Cumhuriyet Savcısına anında bildirilmesine rağmen otopsilerin geç tamamlanması nedeniyle cenaze kortejinde beklenenin çok üstünde bir topluluğun biriktiği, cenaze namazının kılınmasına engel olmak için Ulu Cami önünde korteje katılan kalabalığın iki katı büyüklüğünde sağ görüşlü bir topluluğun beklediği, kortejdeki sol görüşlü toplulukla, cami önünde bekleyen sağ görüşlü topluluğun karşılaşmaması için Polis ve Jandarma güçlerinin tertibat aldığı, Korteje katılanların “KATİL BULUNSUN HESAP SORULSUN, HACILAR MUSTAFALAR ÖLMEZ, KATİL TÜRKES, HOŞT HOŞT KÖPEKLER MİLLET SİZDEN NE BEKLER” sloganlarına karşılık sağcı topluluğun da “KOMÜNİSTLERİN CENAZE NAMAZI KILINMAZ, ÖLÜRÜZ DE DÖNMEYİZ, KATİL ECEVİT KATİL POLİS, KOMÜNİST POL-DER, KANIMIZ AKSADA ZAFER İSLAMIN, KOMÜNİSTLER MOSKOVAYA” şeklinde sloganlar attığı, Güvenlik güçlerince Cami önünde bekleyen sağcı gruba defalarca dağılmaları yönünde uyarılarda bulunulduğu, uyarıların dikkate alınmaması üzerine güvenlik güçlerinin zor kullanarak topluluğu dağıtmak istemesini müteakip sağ görüşlü topluluk tarafından polise ve kortejde bekleyen solcu gruba karşı saldırıların yoğunlaştığı,

Bunun üzerine 3. Piyade Taburunda bulunan birliklerin olaya müdahale ettiği, bu sırada sağcı grubun polis otosu ve polis emrinde bulunan bir başka aracı yakarak tamamen imha ettiği, topluluğun bununla yetinmeyip Alevi ve Solcu vatandaşlarımızın işyerlerinin bulunduğu caddeler üzerinde tahribe başladığı, tahrip sırasında Alevi vatandaşlarımızın oturmakta olduğu Yörükselim Mahallesi sınırlarında meydana gelen karşılıklı silahlı ateş etme olayları neticesi Memili Bakıcı, Cemil Karatutlu ve Hamza Yıldız isimli sağ görüşlü şahısların hayatını kaybettiği, olayların saat: 20.00'a kadar devam ettiği, saat: 22.00 sıralarında olay yerine Gaziantep 5. Zırhlı Tugayından Mekanize bir taburun itikâl ettiği,

Olaylar hakkında THKP/C- DEV SAVAŞ örgüt mensubu Muhammet Arifoğlu'nun 14.10.1981 tarihinde Sıkıyönetim görevlilerince alınan ifadesinde; Halkevlerinde kendi aralarında yaptıkları toplantılar esnasında Tahsin Kozanoğlu isimli arkadaşının TİKP mensubu Mustafa Yüzbaşıoğlu'nun örgüte ve örgütün kurucularından Hamdullah Erbil'e küfrettiği ve cezalandırılması gerektiğinin, daha önce şahsın bu tür davranışlarından dolayı dövüldüğünün ancak uslanmadığının, şahsın öldürülmesi gerektiği kararının çıktığının konuşulduğunu beyan ettiği,

23.12.1978 tarihinde saat:09.30'dan itibaren şehrin muhtelif yerlerinde büyük kalabalıkların toplandığının görülmesi üzerine saat:10.00'dan itibaren sokağa çıkma yasağı ilan edildiği ve belediye hoparlörü ile halka duyurulduğu, sokağa çıkma yasağına rağmen şehrin muhtelif yerlerinde tahrip, yağma, yangın çıkarma ve öldürme olaylarının devam ettiği, büyük bir grubun Alevi vatandaşlarımızın yoğunlukta bulunduğu Yörükselim Mahallesine saldırıda bulunduğu, mahalleyi koruyan askeri birliklere rağmen saldırgan grubun Alevi ve solcu vatandaşlarımıza ait ev ve iş yerlerini ateşe verdiği ve içerisinde bulunanları öldürdükleri, bu arada polislerin evlerine karşı düzenlenen benzeri tecavüzler neticesi bazı polislerin ve

bekçilerin evlerinin yakıldığı, ailelerin ise komşularının evine sığınarak canlarını koruduğu, olaylar sırasında grubun polise yönelik saldırıları üzerine polis kuvvetlerinin Vilayet binasına ve Emniyet Müdürlüğü binasına sığınmak zorunda kaldığı, Alevi vatandaşlarımızın oturmakta olduğu Yörükselim Mahallesine saldırıların yoğunlaştığının ve bu mahalle sakinlerinin topyekûn imha edileceklerinin görülmesi üzerine, mahalle sakinlerinin askeri birliklerce askeri bölgede güvenlik altına alındığı,

Yine 24.12.1978 tarihinde sağ görüşlü ve silahlı saldırganların Alevi vatandaşlarımızın oturmakta olduğu bölgede saldırıya geçtikleri ve askeri müdahale ile olabilecek bir katliamın önlendiği, 25.12.1978 tarihinde de muhtelif saatlerde yer yer silah seslerinin duyulduğu, akabinde güvenlik güçlerinin olaylara tamamen hâkim olduğu, Meydana gelen olaylar sonunda (100)'ün üzerinde kişinin öldüğü ve çok sayıda şahsın yaralandığı, (917) ev ve işyeri ile kamu kuruluşları ve özel şahıslara ait araçların yakıldığı, (27) dinamit lokumu, (18) tabanca, (225) tabanca fişegi, (22) tabanca şarjörü, (3) makineli tabanca, (329) makineli tabanca fişegi, (4) makineli tabanca şarjörü, (3) İngiliz piyade tüfeği, (7) piyade tüfeği fişegi, (244) av tüfeği, (24) Bıçak ve kama, (9) satır, (2) Balta, (2) Pala, (2) tavra, (2) tornavida, (1) kg saçma ele geçirildiği,

İncelenen dosya içeriklerinden anlaşılmıştır.

Kahramanmaraş olayları üzerine Cumhurbaşkanının Kahramanmaraş parlamenterleriyle yaptığı toplantıda (Fahri Korutürk Arşivi, 1979b) Adnan Karaküçük şunları ifade eder; “19’unda başlayan olayları 22’sinden itibaren icra, devlet kuvvetleri önleyememiştir. Takviye askeri birliklerin gelmesi gecikmiştir. Yetki bakımından kaos oluşmuştur. İçişleri Bakanı dahi orada olmasına rağmen bu kaosu önleyememiştir.” Mehmet Yusuf Özbaş özetle, “Anarşistler eylemlerine Nur Hak dağlarında başladılar. Doğu Perinçek’in Aydınlık gazetesi dokuz aydır bu olayları tezgâhliyordu. Kontrgerilla etrafında açılan bir yayınlı bazı vatandaşlar halkın gözünde kötü kişi durumuna düşürüldü. Aleviler korkutuldu tahrik edildi, silahlanmaya teşvik edildi. Hükümet olayların üstüne gideceği yerde 300 aşırı solcu militan polisi Maraş’a gönderdi. Bunlar bölgede terörü tırmandırdılar. Polisler halka işkence yaptılar. Polisin suçsuz halka ateş açıp vurduğunu görenler de oldu. Hastane önünde polislerin bir yaralıyı vurduğu görülmüştür. Ölenlerin sayısı 105’tir. TRT’de konu istismara devam ediliyor.” demektedir. Orhan Sezal özetle “İlk tahrik sinemaya atılan bir bombadır. Atılan bomba ses bombası idi, büyük kayba yol açmadı. Sonra iki öğretmen öldürüldü. Bunlar solcu fakat CHP’nin dışında kalan solcular idi.” der.

Dönemin İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş, Kahramanmaraş olaylarıyla ilgili işkence iddiaları hakkında Başbakanlık Makamına yazdığı yazıda (Fahri Korutürk Arşivi, 1979c) özetle şu ifadeleri kullanmaktadır:

Kahramanmaraş ilinde 19/12/1978 günü bomba atılma olayının failleri diye yakalanan Ökkeş Kenger, Mehmet Leblebici, Yunus İlhan adlarındaki gençlere gözaltındaki süre zarfında önceden hazırlanan ifade tutanaklarını imzalamak için bazı görevliler tarafından işkence yapıldığı ve sol kolu felç olduğu bilinen Musa Ünlü’nün doktora çıkarılmadığı yolunda MHP Niğde Milletvekili Sadi Somuncuoğlu tarafından Cumhurbaşkanlığı makamına gönderilen 28/03/1979 günlü yazı ve ekleri üzerinde valilik kanalı ile inceleme ve soruşturma yapılmıştır. Soruşturma sonucunda; sinemaya bomba atılması olayının sanıkları olarak yakalanan Ökkeş Kenger, Mehmet Leblebici ve Yunus İlhan’ın gözaltında bulundukları süre zarfında iddia edildiği gibi herhangi bir şekilde işkence yapılmadığı ve alınan ifadeler önceden hazırlanan ifadeler olmayıp sanıkların samimi beyanları olduğu, işkence gördüğünden, sol kolunun felç olduğu belirtilen

Musa Ünlü'nün önceden hastalıklı ve sol kolunun ötekilere nazaran ince yapılı bulunduğu yakalandığı ilk gün fark edilerek kendisine gerekli ilginin gösterilerek durum hakkında devlet hastanesi baştabibi ve fizik tedavi mütehassısı Çetin Diker'in bilgisine başvurulduğu, olayın cumhuriyet savcılığınca incelendiği ve sonucuna göre gerekli işlemin yapılacağı anlaşılmıştır.

Bu dönemdeki olaylar sadece kitlesel gösteriler, şiddet olayları veya ünlü kişilere suikast girişimi şeklinde olmamış, ülkenin asayişinden sorumlu güvenlik güçleri de hedef haline gelmişti. Bu suikastlardan biri de Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un öldürülmesiydi. Yine Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapılan incelemeler neticesinde “28.09.1979 günü Adana il Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un” öldürülmesi olayı ile ilgili olarak;

28.09.1979 günü saat 08.15 sıralarında Adana il merkezi Reşatbey Mahallesi Cumhuriyet Caddesi üzerinde Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un makam aracı seyir halinde iken 01 EN 511 plaka sayılı Murat marka araç ile yol kesilmiş, araçta bulunan (3) kişi tarafından yapılan silahlı saldırı sonucunda Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul ile Ali İğneci (hızarıcı ustası) isimli şahıslar hayatını kaybetmiş, makam şoförü Polis Memuru Ethem Kurtlapa ile Muammer Öner (Cevat Yurdakul'un kayınpederi) isimli şahıslar yaralanmıştır.

Olay ile ilgili olarak yapılan tahkikat neticesinde (olay tarihi itibarıyla) olayın görgü tanıkları tarafından olay zanlısı olarak sağ görüşlü oldukları tespit edilen ve firarda bulunan; Halil İbrahim Altunışık, Mehmet Karaçıl, Yusuf Kenan, Aydın Telli, Abdurbahman Kıpçak isimli şahıslar teşhis edilmiştir. Olayda bahsi geçen 01 EN 511 plaka sayılı Murat marka aracın sahibi olduğu tahmin edilen Hanifi Bilen isimli şahıs olay günü bir ağacın altında kafasına ateş edilmek üzere öldürülmüştür. Bursa ili Mustafakemalpaşa ilçesi Belen köyü nüfusuna kayıtlı ve Adana'da Üniversite öğrencisi olan ülkücü Mecit Cansevdî isimli şahısın; “öldürme eylemine katılan şahıslar arasında olduğu, kendisine ait (1) adet Parabellum marka tabancasının olduğu” yönünde bilgilerin alınması üzerine 12.10.1979 günü şahıs yakalanarak gözaltına alınmıştır.

Saldırı olayına tepki olarak; 30.09.1979 günü saat 11.30 sıralarında Adana il merkezinde sol görüşlü bir grup tarafından saldırıyı protesto etmek amacıyla yürüyüş gerçekleştirilmiş, şahıslar yapılan müdahale sonucu dağıtılmıştır. Kaçan şahıslardan Cumaali Kaplan isimli şahıs yakalanmış, şahsın üzerinde yapılan aramalarda; Valter tipi Karadeniz yapımı 7,65 mm çapında tabanca, 1 adet sarjör, 22 adet mermi ele geçirilmiş, şahıs sevk edildiği adli makamlarca tutuklanmıştır. 03.10.1979 günü Giresun ilinde bir grup sol görüşe mensup şahıslar tarafından Cevat Yurdakul'un öldürülmesinin protesto etmek amacıyla lastik yakmak suretiyle kanunsuz gösteri eylemi düzenlenmiştir.

Şeklinde bilgiler elde edilmiştir.

Bu olay üzerine İçişleri Bakanı Adana'ya gelmiş, görev yerlerini bırakan 200 kadar polis Emniyet Müdürlüğü bahçesinde toplanmışlardı. Aralarında Çukobirlik ve Tekel işçilerinden sol görüşlü olan bazı işçiler de vardı. Telsiz anonslarında uygunsuz konuşmalar olmuş ve bahçedeki polisler “KAHROLSUN SIKIYÖNETİM” diye slogan atmaya başlamışlardı. İçişleri Bakanı, Vali ve diğer yetkililer toplantı yaparken dışardaki kalabalık sloganlar atmaya devam etti. İçişleri Bakanı 4 kişilik bir grubu kabul etmiş ve onlarla konuşmuştu. Saat 21.00'de polislerin direnişi sona ermiş, polisler dağılmıştı. Ertesi gün Valilikçe planlanan Emniyet Müdürlüğü'nün önündeki tören MİT'ten gelen raporlar ve Sıkıyönetim Komutanı'nın uygun görmemesi üzerine İçişleri Bakanı ve Valinin de muvafakati alınarak iptal edilmişti. 29 Eylül 1979'da sabah 07.00'de Kayseri'den gelen hava indirme taburuna ait

bir uçak İncirlik’e inmiş, cenaze 10.00’de uçakla Adana’dan ayrılmıştı. Emniyet Müdürlüğü önünde toplanan 5000 kadar kişi cenazenin gelmeyeceğini öğrenince dağılmış, bunlardan 1000 kadarı slogan atarak yürümüşler, bazı binalar, dükkânlar taşlansa da olaylar büyümeden yatıştırılmıştı (Bölügeray, 1989: 90-100).

Ayrıca, yine Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapılan incelemeler sonunda;

Kadir Boztimur isimli şahıs hakkında, saldırı sonrasında Emniyet Müdürlüğü bahçesinde toplanan polisleri kanunsuz gösteri yürüyüşüne teşvik ederek topluluğu devrim andı içirmek, çeşitli sol içerikli sloganlar attırmak, komünizm propagandası yapmak suçlarından aranırken şahsın gıyabında Adana C. Savcılığının 28.02.1990 gün ve Hz 1986/11446, Karar 1990/2352 sayılarıyla Kamu davasının zamanasını nedeniyle TAKİPSİZLİK kararı verilmiştir. Ayrıca aynı gün çıkan olaylara karıştıkları gerekçesiyle Adana Emniyet Müdürlüğünde görevli (21) Polis Memurunun Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alındıkları,

Şeklinde bilgiler elde edilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv kayıtlarında yapılan incelemeler neticesinde 29.05.1980 tarihinde başlayan ve 11.07.1980 tarihine kadar devam eden ve darbe öncesi en önemli toplumsal olaylardan biri olan “1980 Çorum Olayları” ile ilgili olarak;

28.05.1980 tarihinde şehir merkezinde sağ görüşe mensup bir grup öğrencinin MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak’ın öldürülmesini protesto etmek için şehir merkezinde bir yürüyüş yaptığı, bu esnada grubun sol görüşe mensup Alevi vatandaşlara ait bazı işyerlerinin camlarını kırdığı, sol görüşe mensup Celal Erdoğan isimli bir öğretmeni darp ettiği, bunun üzerine Çorum’da sol görüşlü ve alevi vatandaşlarımız arasında, oturdukları mahallelere yönelik saldırı yapılması ihtimaline karşı kaynaşma ve gruplaşma olduğu, bu durumu fırsat bilen ve Çorum’da faaliyet gösteren HK, SGB, TKP-B Kurtuluş, Devrimci Kurtuluş ve DEV-YOL örgütü mensuplarının oturdukları yerlere halkı da kışkırtarak barikat kurdukları, örgüt mensuplarının ellerinde silahlarla yüzleri maskeli şekilde bu barikatlarda nöbet tuttukları ve bu bölgelere güvenlik güçlerinin girmesine izin vermedikleri, 28.05.1980 günü akşam saatlerinde şehrin çeşitli yerlerinden gelen silah seslerine ilişkin sağ görüşe mensup grupların Alevi vatandaşların mahallelerini bastığı yönünde haberler çıkarılması üzerine Oğuz Uğur Tandoğan’ın DEV-YOL örgütüne ait bir evin yakınlarına, içerisinde (1) Sten, (2) Mat otomatik silah ile (250-300) adet mermi bulunan bir torba getirdiği, o gece bölgede sabaha kadar sağ ve sol görüşlü grupların karşılıklı birbirlerine ateş ettiği, her iki görüşe mensup grupların da yapılan ajitasyon neticesinde olayların içine çekildiği ve çatışma olaylarına katıldığı, 29.05.1980 sabahı Oğuz Uğur Tandoğan, Ahmet Yaprak, Cengiz Kolbüken, Hasan Ünal, Avni Özcan, Gazi Turgut ve Metin Yücel isimli şahısların Eti Ortaokulu arkasındaki bahçede toplandıkları, akabinde aynı gün Hamdi Dişyar’a ait eve silahla ateş edilmesi ve evin altında bulunan fırına patlayıcı madde atılması olaylarını gerçekleştirdikleri, yanlarında bulunan kalabalığa (*yaklaşık 500 kişi*) Oğuz Uğur Tandoğan’ın talimatıyla Ahmet Yaprak’ın devrim andını okuduğu ve okuttuğu,

29.05.1980 tarihinde sağ görüşe mensup bir grup Ticaret Lisesi öğrencisine silahla ateş edildiği, üç öğrencinin muhtelif yerlerinden yaralandığı, bu olayın akabinde aynı gün sol görüşe mensup şahısların bulunduğu bir çay evine silahla ateş edildiği, saldırı sonucunda bir şahsın hayatını kaybettiği, bir şahsın da yaralandığı, Aynı gece Samsun-Ankara karayolunun şehir içi giriş-çıkış kısmında bulunan tüm alevi ve sol görüşe mensup vatandaşların bulunduğu mahallelerde büyük barikatlar kurulduğu, aynı gün saat: 20.30’da Valiliğin askeri birliklerden

yardım talebinde bulunduğu, aynı gece ve takip eden gündüzünde barikat kurulan mahallelere girilmediği ve barikatların kaldırılamadığı,

30.05.1980 tarihinde Polis Memuru Abdurrahman Koçak'ın Alevi vatandaşların yoğunlukta bulunduğu Milönü semtinde şehit edildiği, aynı gün yine aynı semtte oturan ve göreve gitmekte olan Bölge Trafik polis memurlarından Muzaffer Yeşilyurt ile Mehmet Pektaş'ın pusuya düşürüldüğü, olayda Muzaffer Yeşilyurt'un şehit olduğu, Mehmet Pektaş'ın ağır yaralandığı, Bu olayın anında öğrenilmesine rağmen güvenlik kuvvetlerince müdahalede bulunulamadığı, olay yerine geç intikal edilebildiği, yaralı polis memurunun hastaneye iki saat sonra sevk edilebildiği, aynı gün Milönü semtindeki polis evlerinin tahrip ve yağma edildiği, İki polis memurunun şehit edilmesi ile ortamın daha fazla gerginleştiği, Alevi vatandaşların yoğunlukta bulunduğu mahallelere Polislerin müdahale ederek intikam alacağı, ayrıca Sünnilerin de taarruz edeceği şeklinde yoğun propagandaların yapıldığı,

30 Mayıs ve 1 Haziran gecelerinde özellikle saat:21.00'den sonra Alevi ve sol görüşe mensup vatandaşların bulunduğu Kale Mahallesi ile sağ görüşe mensup Sünni vatandaşların oturduğu Sosyal Sigortalar semtinde sabaha kadar silah seslerinin duyulduğu ancak herhangi bir çatışmanın meydana gelmediği, 02.06.1980 sabahından itibaren güvenlik kuvvetlerinin duruma hâkim olduğu, yer yer silah sesleri ve patlamalar duyulsa da karşılıklı toplu çatışmaların önlendiği,

01.07.1980 tarihinde akşam saatlerinde Terlemez Evleri semtinde bir öğretmenin evine ateş edildiği iddiası ile karşılıklı gruplaşmaların tekrar meydana geldiği, silah sesleri duyulduğu ve barikatların kurulduğu, olaya müdahalede bulunan askeri birliklere karşı ateş açıldığı ancak olayda ölen ya da yaralanan olmadığı, aynı gece saat:21.00 sıralarında Ankara-Çorum karayolunun 9. kilometresinde kurulan barikatu açmak için müdahale eden askeri birliklere silahla ateş edildiği, askeri birliklerin müdahalesi sonucu bir kişinin hayatını kaybettiği, üç kişinin de yaralandığı, 02.07.1980 tarihinde saat:04.00 sıralarında Terlemez Evler Sigorta Hastanesi bölgesinde karşı görüşlü gruplar arasında tekrar çatışma yaşandığı, yer yer yangınların çıktığı, (2) panzer ile Jandarma Ön Yüzbaşı Orhan Yıldız komutasındaki 80 kişilik Jandarma kuvvetinin olay yerine gönderildiği, kalabalık grupların dağıtılarak olayların kontrol altına alındığı, çıkan yangınların söndürüldüğü, uygulamalar yapıldığı, aramalar sırasında Alaaddin Camii civarında Abdullah Sucu ve Adil Şakar isimli şahısların cesetlerinin bulunduğu, aynı gün saat:06.00 sıralarında Valiliğin sokağa çıkma yasağı koyduğu,

04.07.1980 tarihinde saat:13.15 sıralarında, gerginliğin sürdüğü ve halkın huzursuzluğunun hat safhada olduğu bir sırada inşaatı devam etmekte olan Alaaddin Camii yanına bir oto içerisinden patlayıcı madde atıldığı ve havaya silahla ateş edildiği, olayın Alaaddin Camiinin yakıldığı ve silahla ateş edildiği şeklinde şehre kısa sürede haberin yayıldığı, Alevilerin bulunduğu semtlere Sünnilerin taarruz ettiği şeklinde yayılması ve bu durumu istismar eden şahısların ajitasyonlarıyla her iki gruptan çok sayıda vatandaşın Alaaddin Camisi civarında toplandığı ve çatışmaların yaşandığı, olayın haber alınmasının ardından bölgeye intikal eden askeri birlikler ve Komando taburu tarafından silah kullanılmak suretiyle kitlesel bir katliamın önlendiği, olay esnasında çok sayıda yangının çıktığı, çevre il ve ilçelerden itfaiyeler istendiği ve güvenlik kuvvetlerinin nezaretinde yangınlara müdahale edildiği, yetkililer tarafından yapılan tespitlere göre (74) ev, (2) dükkân ile (4) motorlu vasıtanın yakıldığı, (51) dükkânda hafif maddi hasar oluştuğu, olaylar sırasında (5) vatandaşımızın hayatını kaybettiği, (21) vatandaşımızın muhtelif yerlerinden yaralandığı, yapılan operasyonlarda (204) kişinin yakalandığı, (21) tabanca, (7) av tüfeği ve (939) fişegin ele geçirildiği, Yaşanan şiddet içerikli toplumsal olayların tertiplenmesi ve meydana gelmesinde,

ilde faaliyet yürüten aşırı sola mensup TKP/M-L, TDKP, TAKP/C, YGD, İGD isimli illegal örgütlerin, komiteler oluşturup müşterek eyleme geçmelerinin önemli rol oynadığı, keza sağ görüşe mensup ÜYD adlı kuruluşun ise halkın tansiyonunu yüksek tutmak amacıyla faaliyette bulunduğu,

Ahmet Yaprak isimli şahsın Sivas İl Merkez Jandarma Komutanlığı görevlilerince alınan ifadesinde; birinci Çorum olaylarından sonra Çorum’a İzzet ve Mehmet adlı iki kişinin geldiğini, Oğuz Uğur Tandoğan’ın bu şahısları arkadaşları olarak tanıttığını ve bundan sonra beraber çalışacaklarını söylediğini, Birinci Çorum olaylarından sonra geceleri sistemli olmasa da nöbet tutmaya devam ettiklerini, İkinci Çorum olaylarının başladığı 04.07.1980 günü Yusuf İzzet Çaloğlu, Orhan Kılıç ve Avni Özcan ile beraber Yeşilyurt mahallesine gittiklerini, kendisine gösterilen ve sağcı olduğu söylenen bir şahsın evine silahla ateş ettiğini, kalabalık içerisinde bulunan birinin başka iki evi yaktığını, askerlerin duruma hakim olması üzerine geri çekildiklerini beyan ettiği,

Olaylarda gözaltına alınan Ali Soylu’nun 28.06.1980 tarihli ifadesinde; dönemin Milletvekili Şükrü Bütün’ün konuşmasında *“Şizî destekliyoruz. Zaten bu olayların olacağını biliyorduk. Gerekli yerden talimatı aldık, korkmayın güveniniz sağlanmıştır. Kimse size dokunamaz. Faşist polisler buraya girmeyecek, ben yarbayla konuştum, buraya polis girmeyecek”* şeklindeki konuşmasından sonra halkın kendisini coşkulu bir şekilde alkışladığını, milletvekilinden sonra konuşan bir yarbayın ise; *“Biz sizleri korumaya geldik. Bizlere ateş etmeyin. Biz sizleri korumaya geldik, polisleri buraya sokamayacağız”* dediğini ve bu konuşmasından sonra halkın yarbayı da alkışladığını belirttiği, Ayrıca Ali Soylu ifadesinde; Şükrü Bütün’ün bir taksinin arka bagajında bulunan bir tabut içine cenaze süsü vererek Milönü’ne silah geçirdiğini ve bu silahları halka dağıttıklarını duyduğunu beyan ettiği,

1980 döneminde Ülkücü camianın önde gelen isimlerinden olan ve Çorum olaylarının kilit ismi olarak lanse edilen Adnan Baran isimli şahsın 7 Temmuz 2009 tarihinde Çorum Tek Yıldız Gazetesine verdiği röportajda; *“Senarist provokatörlerin ilk perdede sağ-sol çatışmasını öngördüklerini, Çorum’un da seçilmiş iller arasında olduğunu, sağ görüşlü olduğunu söyleyen bazı Subayların kendilerine TNT el bombası, çeşitli patlayıcı maddeler, silahlar ve mermi gibi mühimmat verdiklerini”* ifade ettiği, Çorum olayları sırasında illegal faaliyet gösteren TDKP (Türkiye Devrimci Komünist Partisi) elamanlarının, meydana gelen olaylardan evvel halk arasında propaganda yaparak oluşturdukları komitelerle bir kısım halkı bölücülüğe, toplu isyana, silahlanmaya, barikatlar kurarak güvenlik kuvvetlerine engel olmaya zorladıkları, yaptıkları toplantılarda halka ve yandaşlarına olayların devamı için muhakkak polis vurulması gerektiği izahatında bulunarak olayların gerçekleşmesinde büyük rol oynadıkları, örgüt elemanlarından Haydar Cemiyet ve Aslan Ünkap’ın olaylar sırasında polis öldürme olayına fiilen katıldıkları ve Polis Memuru Muzaffer Yeşilyurt’u öldürme ve Mehmet Bektaş’ı yaralama, yine Polis Memuru Abdurrahman Koçak’ı örgüt adına öldürme olayını gerçekleştirdiklerinin tespit edildiği, Adana ili ve İçel ili Tarsus ilçesinden (60) kadar aşırı sol militanın Çorum’a gittikleri ve alevi vatandaşların bulunduğu mahallelerde barındıkları bilgisi verilerek güvenlik tertip ve tedbirlerinin alınmasının istendiği,

29.05.1980 tarihinden başlayıp 11.07.1980 tarihine kadar devam eden olaylarda (354) kişinin yakalanarak gözaltına alındığı, bunlardan (159)’unun tutuklandığı, olaylarda (49) kişinin hayatını kaybettiği, (53) kişinin ise yaralandığı, (297) adet dinamit lokumu, (47) adet fünye, (790) metre saniyeli fitil ve (619) adet dinamit kapsülü, (35) adet tabanca, (1046) adet mermi, (74) adet Av tüfegi, (544) adet av

tüfeği fişegi, (2) adet Piyade tüfeği, (48) adet piyade tüfeği mermisi, (6) adet kama bıçağı, , (8) adet Molotof kokteyli elde edildiği,

İfade edilmektedir.

Yukarda bahsedilen toplumsal şiddet olaylarının tamamında görülen ortak özelliklerden anlaşılacağı üzere, o dönemde meydana gelen münferit olaylardan bazıları daha sonra daha büyüyerek toplumsal şiddet olaylarına dönüşmüştür. Olaylar, kimi zaman provokasyonlarla büyütülürken, kimi zaman da bu tür olaylarla mücadele etmesi gereken kurumların görevlerini bazen bilerek, isteyerek bazen de yetersizliklerinden dolayı tam olarak yerine getirmemelerinden dolayı olaylar daha ciddi bir hal almıştır.

12 Eylül öncesinde genel havayı Emin Çölaşan'ın kalemıyla şu şekilde özetlemek mümkündür (Çölaşan, 2012):

Neydi o günler! Türkiye devrimci ve ülkücü olarak ikiye bölünmüştü. Başka bir deyişle, ülkenin her yerinde ve her köşesinde sağ-sol çatışması yaşıyordu. Türkiye yasadışı örgütlerin elindeydi. Herkes silahlanmıştı. Türkiye silah kaçakçılığının açık pazarı olmuş, her yerden kaçak silah giriyor ve bunlar serbest piyasada sudan ucuz fiyatlarla satılıyordu. Üniversite ve yüksekokullar, hatta liseler paylaşılmış, parsellenmişti. Bazıları sol'un, bazıları sağ'ın elindeydi. Karşıt görüşlüler, onlardan olmayanlar, okullara asla gidemezdi. Hocalar ve öğretmenler de aynı durumdaydı. Mahalleler bile parsellenmiş, bölünmüş, bir kesimin egemenliği altına girmişti. Bütün kamu kurumları aynı durumdaydı. Hastaneler ve öğrenci yurtları paylaşılır mı? Türkiye de paylaşılmıştı!

Polis bile iki kesime ayrılıp dernekler kurmuştu. Pol-Der ve Pol-Bir, iki zıt görüşü paylaşan polislerin topluluğu idi. Ülkede her gün cinayetler işleniyor, insanlar öldürülüyor, saldırına uğruyor, her yerde bombalar patlıyordu. Savcılar, profesörler, sendikacılar, öğrenciler, sıradan vatandaşlar sokaklarda vuruluyordu. Güya sıkıyönetim vardı ama kimsenin taktığı yoktu. Kim olursa olsun her kesim ve herkes, can güvenliğinden yoksundu. Mahalleler ve evler boşalıyor, insanlar korkudan göç ediyordu. Alevi yurttaşlar büyük baskı altındaydı, katliamlar yapılıyordu. Ortada devlet ve hükümet kalmamış, işler askerlere havale edilmişti. Meclis toplanamıyor, aylardan beri Cumhurbaşkanı seçemiyordu. Kentlerin en büyük meydanları bile savaş alanına dönmüştü. Her gün kan akıyor, cesetler yollardan toplanıyordu.

Bu konularda ortaya çıkan en önemli sorunlardan birisi, olayları önleme, müdahale ve soruşturmakla görevli olan kamu görevlilerinin ülkede genel olarak görünen kutuplaşmada taraf olur görünümleriyle bu görevlerini yerine getiremeyişleri olarak ortaya çıkmaktaydı.

Hâkim, savcı, polis veya askerlerden oluşan meslek birliklerinin günlük politikadan ve herhangi bir ideolojiden uzak olması gerekmektedir. Polis meslek birliklerinin politize olması bu kurumun yerine getirdikleri görev bakımından kabul edilebilir bir durum değildi. Bir polis meslek birliğinin şu veya bu siyasal görüşün meslek birliği haline gelmesi demokratik açıdan henüz tam olgunluğa ulaşmamış, siyasal çalkantıların dinmediği ülkelerde büyük problemleri de beraberinde getirebilirdi. Nitekim bunun en bariz örneği, bu dönemde yaşanan Pol-Der ve Pol-Bir tecrübesidir. Bu iki polis birliği, polis içinde siyasal kamplaşmanın ve kavganın kaynağı haline gelecek tamamen kuruluş amaçlarının dışında faaliyet göstermiştir (Arıcan, 2009: 62). İç düzeni ve vatandaşların can güvenliğini sağlamakla görevli olan polis de ülkenin diğer insanları gibi kendi aralarında ikiye bölünmüş, solcu polisler Pol-Der, ülkücü polisler ise Pol-Bir derneği çatısı altında toplanmışlardı (Maraşlı, 2008: 276).

Bülent Ecevit ‘Başbakanlık günlerini anlattığı’ bir yazı dizisinde (Cumhuriyet Gazetesi, 12.11.1985) cepheleşme girişimlerine, karşı kesin kararlı bir şekilde direndiklerini, bunun da terör karşısında devlet gücünü yansız bir şekilde kullanabilme serbestisini ve olanağını sağladığını ifade etmektedir. Ancak şartların normal olmaktan fazlasıyla çıktığını, ne kadar tarafsız davranmaya çalışsalar da, sağdan ve soldan gelen terör karşısında eşit davranmaya özen gösterecekler de kamu kuruluşlarından birçoğunun sürüklendikleri bozulma ve bölünmenin hükümetin yansız davranmasından beklenen sonucun sağlanmasını çok güçleştirdiğini belirtiyordu. Bülent Ecevit düşünülenin aksine emniyet kuvvetlerindeki bölünmenin sanıldığı kadar ileri ölçülere varmadığını, polisin büyük çoğunluğunun tarafsız bir tutum izleyebilecek bir durumda olduğunu ancak yıllardan beri eğitim ve donanım bakımından akıl almaz bir ölçüde ihmal edildiğini, etkisini büyük ölçüde yitirdiğini ifade etmektedir.

Buna rağmen polisteki bu bölünmüşlük gazete manşetlerine yansıyan olaylarla boy göstermiştir. 11.06.1978 tarihinde Pol-Der Ankara şubesi yakıldı (Milliyet Gazetesi 12.06.1978). Ecevit “Polisler arasındaki dernekleşmenin ideolojik kamplaşma niteliğine dönüştüğünü, devam halinde halkın güveninin sağlamada polisin etkin olamayacağını” söyledi (Milliyet Gazetesi, 21.06.1978). 25.06.1978 günü Pol-Der Genel Merkezi tekrar yakıldı. Pol-Der’in kapatılması yolundaki girişimleri protesto için bazı polisler öğrencilerle birlikte 03.07.1978 tarihinde İstanbul’un birçok yerine “POL-DER KAPATILAMAZ” şeklinde afiş astı. Afişleme yaptığı iddia edilen 28 polis gözaltına alındı (Milliyet Gazetesi 04.07.1978). 05.07.1978 tarihinde Ankara Valiliği tüzüklerinde yazılı amaçların dışına çıktıkları gerekçesiyle Pol-Der ve Pol-Bir genel merkezlerini kapattı (Milliyet Gazetesi 06.07.1978). Ancak 16.07.1978’de Danıştay kapatma kararına karşı açılan davada kapatmayı iptal kararı vererek iki polis derneğinin kapılarını tekrar açıyor, faaliyetlerine tekrar izin veriyordu (Maraşlı, 2008: 276).

Askere göre, mülki idare amirleri de gerek partizanlıktan gerekse uzun yılların ihmalinden kaynaklanan ciddi problemler yaşıyordu. Bölügiray (1989: 475-478, Demirel, 2001: 52), aşırı milliyetçi militanlara hiç bir şart aramadan silah ruhsatı verdiğinden şüphelendiği bir valinin, bu durum kendisine sorulduğunda;

"Paşam ruhsat verilenler hepsi milliyetçi ve bizden olan kişiler, ülkücü gençler, içlerinde hiç komünist yok" Dediğini belirtmektedir. Partizanlığın yanı sıra, birçok ilçede, kaymakam ve emniyet amiri ya bulunmuyor ya da bu makamlar vekâleten dolduruluyordu. Evren’in (1990: 376) aktardığına göre, Diyarbakır’da bulunan 7. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanı Cemalettin Altınok 17 Şubat 1980 tarihinde yapılan Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında şöyle demiştir (Demirel, 2001: 52-53);

Bölgeadaki Siverek ilçesine daha bir kaymakam ve Emniyet Amiri bulamadık (Siverek ki en çok olay olan ve Apocular’ın kontrolünde olan bir ilçedir). Kaymakam tayin edildi fakat gelmiyor. Size enteresan bir olay daha söyleyeceğim. Bitlis’ten Siverek’e bir emniyet amiri tayin edilmiş, ancak Bitlis’ten görülen bu emniyet amiri iki senedir Bitlis’e gelmemiş. İlk bulunduğu yerde duruyor. Emniyet Genel Müdürlüğü ise onu Bitlis’ten biliyor ve biz onu Siverek’e tayin edeceğiz ne dersiniz diye Bitlis’e soruyor.

Yargı organların benzeri problemlerden payını aldığı da iddia edilebilir. Sayılan çok yetersiz kalan hakim ve savcılar yeterli korumadan yoksun oldukları için görevlerini layıkıyla yerine getiremiyorlar, mahkemeler çok yavaş çalışıyordu (Bölügiray,1989: 162-167, Demirel, 2001: 53). 6 Nisan 1979 tarihinde yapılan Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında okunan

ve Jandarma Denetleme Başkanınca hazırlanan raporda da şöyle deniliyordu (Demirel, 2001: 53, Evren, 1990: 254-255);

Biz Mardin'de iken, Derik'de bir polis güpegündüz sokak ortasında kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Davaya bakacak olan Derik hakimi istirahat almış, bir diğeri kendini reddetmiş, Mazıdağı hakimi yetkisizlik kararı vermiş, Yüksek Hakimler Kurulunca görevli kılınan Mardin Hakimi ise sanık bir öğretmenle üç eğitim enstitüsü öğrencisini tutuklayacak yürekliği gösterememiştir. İşin dramatik yanı savcı, bu sanıkların sorguları yapılırken pencerelere kum torbaları yığılmak suretiyle can güvenliklerinin sağlanması talebinde bulunmuştur.

12 Eylül Öncesi Örgütlerin Durumu

12 Mart muhtırasının bir sonucu da özellikle sol görüşlü pek çok örgüt üyesinin cezaevine girmesiydi. Cezaevine giren sol örgüt üyeleri illegal alanda daha aktif ve etkili faaliyet gösterileceği düşüncesine sahip olmuşlardır. Bu konuda önemli bir dönüm noktası 1974 genel affı olmuştur. 1974 genel affı ile beraber sol örgütler taze kan ile faaliyetlerini hızlandırmışlar ve bu dönem içerisinde hızla örgütlenmeye başlayan milliyetçi muhafazakâr gençlik gruplarıyla çatışma sürecine girmeye başlamışlardır (Demirci, 2011: 204). İnfaz yasasını değiştiren hükümetin bu eylemiyle cezaevleri boşalmış, yeni infaz yasasından yararlanan örgüt mensupları birer birer cezaevlerinden çıkmış, çıkanların büyük bir kesimi de daha bilinmiş olarak örgütlerine katılmışlardır (Maraşlı, 2008: 275). 1980 yılına kadar geçen sürede ülke tam olarak bir kaos dönemi yaşamış ve binlerce genç ideolojik karşıtlıklar sebebiyle birbirlerini öldürmüşlerdir. Bu kaotik süreç içerisinde her yeni provokasyon yeni bir toplumsal olayın fitilini ateşlemiş, hafızalardan silinmeyecek olayların yaşanmasına yol açmıştır. Türkiye'de sol terör örgütlerinin 1970 -1980 yılları arasında aktif bir eylemsel süreç içerisinde bulundukları bilinmektedir (Demirci, 2011: 204).

Affin terör örgütlerinin gelişimine etkilerinin o dönemin resmi yazışmalarına, sanık ifadelerine, iddianamelere ve mahkeme kararlarına da yansıdığı görülebilmektedir. Örneğin, İstanbul Valiliği'nin (Emniyet Müdürlüğü'nün) İçişleri Bakanlığına yazdığı 18/08/1980 tarih ve Şube: 1. Sor. A. 46036-32468 sayılı yazısında; 23/06/1980 tarihinde Grundig fabrikası işletme müdürü Mustafa Yılmazın yaralanması ve 26/06/1980 tarihinde MHP İlçe başkanı Ali Rıza ALTINOK ve ailesinin öldürülmesi olayına karıştığı gerekçesiyle ifadesi alınan İrfan ÇELİK ifadesinde özetle; 100 arkadaşı ile TKPML-TİKKO davasından yargılanıp 15 sene 6 ay hapis cezasına çarptırıldığını, 1975 affından yararlanıp çıktığını, kitleleri çeşitli mücadeleler içinde eğiterek mevcut düzeni yıkıp işçi sınıfı iktidarını kurmak için her türlü mücadele biçiminden yararlanma amacını güden TKPML hareketine inandığını beyan etmiştir. Aynı olaya karıştığı gerekçesiyle ifadesi alınan Mukaddes Çelik ise ifadesinde özetle; 1970 senesinde beri TKPML-TİKKO sempatzanı olduğunu, 1973 senesinde bu davadan yargılanıp 11 ay hapis cezasına çarptırıldığını, duruşmalar sırasında İrfan Çelik ile tanışıp 1977 senesinde evlendiğini, sempatzanı olduğu TKPML hareketinin Türkiye'de devrimi gerçekleştirerek demokratik halk iktidarını kuracağına inandığını, bunun için de karşıt görüş olan polis, asker ve devlet adamları ile savaşılması gerektiğine inandığını fakat hiçbir eylemine katılmadığını beyan etmiştir.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin, MHP genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak'ın 27/05/1980 tarihinde öldürülmesi olayına karışan Ahmet Levent BABACAN, Sadık Zafer Özcan ve Cem ÖZ hakkındaki (Sayı: 1981/304, Esas No:1981/304 ve Karar No: 1983/67) 06/04/1983 tarihli kararında;

“1970 yılında Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Cephesi (THKP-C) daha sonra 1972’de Emniyet görevlilerince dağıtılmış, bir süre hareketsiz kalan bu grup 1975 yılından itibaren toparlanmaya başlamış ve bu ortam içerisinde Devrimci Gençlik Dernekleri ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu dernekler birleştirilerek 08/08/1976 tarihinde Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DGDF) kurulmuş, bu legal örgüt içerisinde faaliyet sürdürmekte iken 1978 yılı Haziran ayında gruplar arasında çıkan sürtüşmeler su yüzüne çıkmış, 29/06/1978’de Ankara’da Tüm Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu kurulmuş, Dev-Sol adıyla Dev-Yol’dan ayrılan grup ise 30/07/1978’de Devrimci Gençlik Federasyonu adı altında bir federasyon kurarak faaliyetlerini sürdürmüş böylece, Dev-Sol fiilen ortaya çıkmıştır. Bundan sonra da tamamen Dev-Sol adı altında faaliyet gösteren bu grup silahlı, anayasal düzeni yıkma hedefine yönelmiş, bu hedefe götürecek birçok ciddi eylemde bulunduğu görülmüştür. Bunlar içerisinde adam öldürmeler, soygunlar, karşıt gruplarla çatışmalar, polis otosu ve karakolların taranması yanında, özellikle 20/08/1979’da Astsubay Erdal Görücü’nün öldürülmesi, 02/01/1980 tarihinde Bornova Suphi Koyuncuoğlu Lisesi mutemedinin soyulması, 26/01/1980’de Karagümrük polis Karakolunu basılarak silahlarının alınması, 27/01/1980 tarihinde Baş komiser Mehmet Pat’ın öldürülmesi, 02/04/1980’de MİT mensubu Refik Sönmez’in öldürülmesi, 07/07/1980’de Beşiktaş Gümrük Muavini iki şahsın öldürülmesi, 19/07/1980’de Prof. Dr. Nihat Erim’in öldürülmesi, 30/07/1980’de emekli MİT mensubu Sabri Sarier’in öldürülmesi, 11/08/1980’de Polis memuru Adem Günay’ın öldürülmesi ve Eski Gümrük Bakanlarından Gün Sazak’ın öldürülmesi olaylarının dikkat çektiği görülmüştür.”

Mütalaasının bulunmaktadır.

İstanbul / Selimiye Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı’nın Eski Başbakan Nihat ERİM, Polis Memuru Ali Kartal, İstanbul Emniyet Müdür Muavini Mahmut DİKLER ve Polis Memuru Turgut Ergülen’in öldürülmesi ile ilgili (Sayı: 1981/1675, Esas No:1981/1675 ve Karar No: 1981/994) 22/05/1981 tarihli iddianamesinin “Devrimci-Sol Örgütünün Tarihi Oluşumu” başlığı altında;

1975 yılı başlarında yeniden faaliyete geçmek için uygun bir siyasi ortamın bulunduğunu gören ve 1803 sayılı Af Kanunundan sonra dışarı çıkan militanlar THKP-C’ye tekrar hayatîyet vermek için harekete geçmişler ve yine Marksist-Leninist düşünce biçimi ön planda olmak üzere THKP-C kökenli örgütler türemeye başlamışlardır.

İfadeleri yer almaktadır. Aynı İddianamenin “Devrimci-Sol Örgütünün Örgütsel Yapısı” başlığı altında “19/07/1980 tarihinde öldürülen 1971 döneminin Başbakanlarından Prof. Dr. Nihat ERİM ve koruma polisi Ali KARTAL’ın ayrıca 06/02/1981 tarihinde İstanbul Emniyet Müdür Muavini Mahmut DİKLER ve koruma Polisi Turgut ERGÜLEN’in öldürülmesinin” yanı sıra “Devrimci-Sol Örgütü ve Militanlarının Hukuk ve Yasalar Karşısındaki Durumu” başlığı altında “Sadece İstanbul’da 100’den fazla kişiyi öldürdüğü, sayısız gasp, soygun, kurşunlama, bombalama, karakol baskını ve benzeri eylemler gerçekleştirdiği” beyan edilmektedir.

Bu süreç içerisinde sol terör örgütleri TKP kökenli sol örgütler, THKP-C kökenli sol örgütler, THKO kökenli Sol örgütler, TKP/ML kökenli sol örgütler ve TİİKP kökenli sol örgütler olmak üzere beş ana kola ayrılmışlardır. Kendi bünyesinde çok sayıda yeni örgütler kurmuş olan örgütlerin içerisindeki bu çok parçalı yapı 12 Eylül’den sonra hızla etkisiz hale gelmelerine yol açmıştır (Demirci, 2011: 204-205).

Altun ve Karaman’a göre; Türkiye’de ayrılıkçılık ya da etnik ayrılıkçı terörizm denince akla gelen kavramlar; PKK terörü, Kürtler, Kürt Sorunu şeklindedir. Türkiye PKK terör örgütünün başlattığı terörist eylemlerle 1984 yılından beri mücadele etmektedir. Ancak Türkiye’de ayrılıkçılık düşüncesinin kökleri Osmanlı’nın son dönemlerine kadar gitmektedir. “Şark Meselesi”, “Kürt Sorunu” olarak dile getirilen sorunlar sorunun sadece ‘güvenlik sorunu’ olarak algılanmasından dolayı içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Böyle olunca, izlenmesi gereken tek strateji askeri ve polisiye tedbirlerin alınması olarak düşünülmüştür. Osmanlı’nın son yıllarında ve Cumhuriyet kurulduktan sonraki dönemde çıkan Kürt isyanlarının bastırılması ve sonrasında izlenen politikalar, 1960 ve 1980 askeri darbelerinin ardından Kürt kimliğinin inkar edilerek yok sayılması ve buna paralel olarak bölge halkının ana dillerini kullanmalarının yasaklanması sorunun çözülmesi sonucunu vermemiştir. Aksine bölge halkı üzerinde arttırılan baskı tepki doğurmuş, 1984’ten sonra kanlı eylemlerine başlayan PKK’nın varlık gerekçelerinin güçlenmesine ve eleman kazanmasına zemin oluşturmıştır (Altun ve Karaman, 2010: 7-8).

Ahmad’a göre (2003: 163); Kürt sorunu, modern haliyle, Türkiye’nin doğusunda yaşayan insanların daha çok kültürel özgürlük talepleri ve devletin asimilasyon politikasını sorgulamaya başlamasıyla 1960’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bölge insanının bu talepleri doğu bölgesinin geri kalmışlığıyla ilgilidir ve bu geri kalmışlık özellikle çok parti politikaları döneminde Ankara yönetimi tarafından genelde görmezden gelinmiştir.

1978 yılı öncesi PKK’nın ideolojik temelini atıldığı ve Marksist-Leninist ideolojinin benimsendiği dönem olarak görülebilir. Örgütün kuruluşu öncesinde ülkenin genelinde gerçekleşen anarşi ve terör hareketlerinin temelinde yer alan Marksist-Leninist ideoloji, PKK’nın temel ideolojisi olarak görülmüştür. PKK’nın temel amacını açıklayan ve 1978 yılında yayınlanan Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto) da Marksist-Leninist ideolojiyi temel prensip olarak görmektedir. Ayrıca örgüt kuruluş öncesi süreçte yönetsel açıdan Mahir Çayanın çizgisinden önemli ölçüde etkilenmiştir. PKK’nın kurulacak bir Kürt devletinin Marksist-Leninist temelli bir ideolojiye sahip olması prensibi, “Kürt halkının ezilmişliğinin ve sömürge olarak görülmesinin” bir sonucu olarak kurtarılması gerektiği teziyle birleştirilmiştir (Öcalan: 1978; Semiz, 2011: 58-59).

Kuruluş sonrası ve ilk silahlı eylemin gerçekleşmesine kadar geçen dönemde, örgüt, uzun yıllar terörü bir yöntem olarak kullanmasına imkân sağlayacak alt yapı hazırlıklarını tamamlamıştır. Örgüt hakkında somut edinim sağlayabilmek için öncelikle bu dönemin gelişim sürecine ve seyrine göz atmak gerekmektedir. PKK, 1975-1976 yıllarında gerçekleştirilen toplantılarda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya açılım kararı almış. Bu karara bağlı olarak bölgeye dağılan örgüt üyeleri çalışmalarına başlamış ve kuruluş öncesi hazırlıklar yapılmıştır. 1978 yılının son dönemlerine doğru partileşme için uygun bir konjonktürün olduğunu değerlendiren Öcalan ve kurucu kadro, yapılan hazırlıklar çerçevesinde 27/11/1978 tarihinde Diyarbakır İli Lice İlçesi Ziyaret (Fis) köyünde yaptıkları ve üç gün süren bir toplantıdan sonra PKK (Partiya Karkeren Kürdistan- Kürdistan İşçi Partisi) adında bir parti kurulması kararı alınmıştır (Semiz, 2011: 59).

1979 yılında Elazığ’da örgütün önde gelen isimlerinden Şahin Dönmez’in yakalanması sonrası örgüt, aynı yılın Temmuz ayında önemli kararların alındığı bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıdan çıkan en önemli karar ise Öcalan’ın yurtdışına çıkmasıdır. Öcalan’ın yurtdışına çıkmasından sonra örgüt bazı provokatif eylemler yapma kararı almış ve ilk olarak Bucak aşiretine yönelik bir eylem yapılmıştır. Bu dönemde PKK’nın silahlı eylemleri belirli bir strateji dahilinde gerçekleşmiştir. Öncelikle devlet ile karşı karşıya

gelinmemeye özen gösterilirken daha çok bölgede bulunan Kawa, Tekoşin ve çeşitli sol örgütler gibi alternatif güçler ile Bucak ve Süleymanlılar gibi aşiretler hedef alınmıştır (Semiz, 2011: 60). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde 1980 öncesinde Halkın Kurtuluşu ve Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları örgütleriyle PKK arasında şiddetli bir çatışma süreci yaşanmıştır (Şehirli: 2000).

12 Eylül 1980 darbesinden sonra da 1960’tan sonra olduğu gibi Kürt kimliği yok sayılarak inkâr edilmiştir. Kürt dili yasaklanmış ve bu hakları talep eden siyasi oluşumların hiçbirisine fırsat tanınmamıştır. Bölge halkı üzerinde baskıcı politikalar uygulanmış ve bunun sonucunda Kürt sorunu giderek keskinleşmiş 1978 yılında ‘Marksist-Leninist sınırsız bir toplum esasına dayanan Bağımsız Birleşik Kürt Devleti’ kurmak amacıyla PKK terör örgütü ortaya çıkmıştır (Zafer, 1999: 37, Altun ve Karaman, 2011: 11-12).

Diğer yandan, Kürt sorununun daha da radikalleşmesinde, hatta iyice keskinleşip PKK terör örgütünün zemin kazanmasındaki diğer önemli faktör de askeri darbelerin ardından yönetime gelen darbe yöneticilerinin Kürt kimliğine karşı aldıkları tavır ve uygulamalardır. Bu uygulamalardan bir tanesi, 1980 darbesinden sonra Diyarbakır 5 No’lu E Tipi Askeri Cezaevinde mahkûmlar üzerinde uygulanan kötü muamelelerdir (Altun ve Karaman, 2010: 9-10).

1981 yılında başlayan ve 1985 yılına kadar devam eden Diyarbakır 5 No’lu E Tipi Askeri Cezaevi’ndeki mahkûmlara yönelik sistematik olarak yapılan işkenceler sonucunda 40 kadar kişi hayatını kaybetmiş, sayısı belli olmayan birçok kişi de sakat kalmış ya da psikolojik olarak etkilenmiştir. Birçok kesime göre Diyarbakır Cezaevindeki işkencelerden dolayı oluşan öfke patlamasının sonucu, PKK terör örgütü olmuştur ve 1984 yılında başlayan tahliyeden sonra cezaevinden çıkanların yüzde sekseninin terör örgütüne katılmak üzere dağa çıktığı iddia edilmiştir (Altun ve Karaman, 2011: 10).

Özetle, 1978-1984 yılları arasındaki gelişmeler PKK’nın örgütlenme, cephe ve ittifaklar ile silahlı faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu faaliyetler ülke içerisinde basın yayın yoluyla çeşitli kanallarla yayılmaya başlamış ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kısmen de olsa örgüt ismini ve varlığını akıllarda taze tutmaya çalışmıştır (Altuğ, 1995: 61).

12 Eylül Darbesi öncesi ortamda yeşeren bir diğer örgüt ise Hizbullah terör örgütü olmuştur. 1980’li yılların başında Vahdet Kitapevi’nde bir araya gelen Hüseyin Velioğlu, Fidan Güngör, Ahmet Tufan, Veysi Kaykaç, Abdolvahap Ekinci Hizbullah terör örgütünün temellerini atmışlardır (Çiçek, 2000). Bu oluşumdan kısa süre sonra liderlik mücadelesi ve örgütün teorik alt yapısıyla ilgili görüş ayrılıkları nedeniyle kopmalar yaşanmıştır. İlk olarak 1980 yılında Fidan Güngör ve Hasan Şengül bu yapılanmadan ayrılarak Menzil Kitapevi’ni kurmuş ve bu kitapevinin etrafında yeni bir yapılanmaya (Hizbullah / Menzil - Menzilciler) gitmişlerdir (Sözen ve Eski, 2011:162).

Vahdet Kitapevi etrafındaki bu kopuş 1982 yılında Hüseyin Velioğlu’nun da ayrılarak İlim Kitapevi adı altında ayrı bir grup (Hizbullah / İlim - İlimciler) kurulmasıyla daha da genişlemiştir. Bu ayrılışla Hüseyin Velioğlu sadece yeni bir grup kurmakla kalmamış, Diyarbakır’dan ayrılarak bu oluşumu memleketi Batman’a taşımıştır. Bu dönemde örgüt mensupları genel olarak propaganda yoluyla taban kazanma faaliyetlerine devam etmiş, genel olarak kitapevleri etrafından taraftar kazanma yoluna girişmişlerdir. Müslüman Kardeşler örgütünün etkisiyle de kuruluş aşamasında temel metot, kitapevleri ve evler de düzenlenen “sohbet toplantıları” yoluyla örgüte eleman kazandırma şeklinde olmuştur. Örgüt İran’dan da

etkilenerek yıllar sonra “cami faaliyetlerine” yönelmiş, bu açılım örgütün taban kazanmasını kolaylaştırmıştır (Sözen ve Eski, 2011:163).

Örgüt ilk on yılını kadrolaşma faaliyetleri ile geçirmiştir. Menzil Grubu lideri Fidan Güngür’ün terör stratejisini benimsememesi örgüt içindeki ayrılığı daha da derinleştirmiş, İlim Grubu lideri Hüseyin Velioglu 1990’lı yılların başından itibaren Güneydoğu Anadolu Bölgesinde rakip olarak gördüğü hem PKK, hem de Menzil Grubuna karşı terör eylemlerine başlamıştır. Etkisini kısa zamanda hissettiren İlim Grubu, PKK ile birlikte bölgedeki kendi söylemine muhalif din adamları, tarikat liderleri, kanaat önderleri ve iş adamlarından yaklaşık 800 kişiyi öldürmüştür (Bal, 2006: 25-26).

Hizbullah Terör Örgütü’nün kullandığı terör stratejisi son derece akıllıca ve şaşırtıcı olmuştur. Korku ve panik yaratmak ve bu korku ve panik üzerinden propaganda yapmak olan terörizmin temel stratejisini değişime tabi tutan Hizbullah, propagandada dar alan ve terör eylemlerinde de üstlenmeme stratejisini benimsemiştir. Bu stratejinin temel çalışma mantığı, eylemlerin açıktan üstlenilmemesi bununla birlikte hedef kitlenin bu eylemi gerçekte kimin yaptığını bilmesi ve böylece büyük bir baskı, korku hissetmesi ve sindirilmesidir. Diğer yandan, devlet güçlerini ve geniş halk kitlelerini doğrudan karşısına almadan propaganda etkinliğini istediği dar alanla sınırlamasıdır. Örgütün işlediği cinayetleri üstlenmemesi, eylemlerde öldürdüğü önemli kişilerin cesetlerini saklaması Türkiye’de faili meçhul cinayetler tartışmalarını kızıştırmış ve cinayetleri devletin işlediği söylentilerinin ortalıkta dolaşmasına neden olmuştur (Bal, 2006: 25-26).

Söylemez’e göre; sol grupların eylemde bulunduğu yerde özellikle milliyetçilik fikri etrafında toplanmış sağ grup ve örgütler de vardır ve onlar da en az solcular kadar 12 Eylül sürecinde yer almıştır. Pol-Der’e karşı ülkücü polislerden oluşan Pol-Bir bu süreçte ortaya çıkmıştır. Ülkücü Gençlik, Ülkü-Bir, Ülkücü İşçiler, Ülkü-Tek (Ülkücü Teknik Elemanları Derneği), MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Kurumu) gibi yapılar da karşılıklı çatışma ortamında yer almışlardır.

Yine Söylemez’e göre Milliyetçi kimlikle kurulan Türk İntikam Tugayı (TİT) da özellikle 12 Eylül öncesi işlediği cinayetlerle etkili olmuştur. TİT gibi bir başka örgüt olan Türkiye İhtilalcı Şeriatçı Kurtuluş Ordusu (TİŞKO) da eylemleri ve cinayetleriyle adını duyurmuştur. Görülen davalarda bu grupların üyelerine yönelik adam yaralama, adam öldürme, hırsızlık, T.C. Devleti’ni yıkmaya teşebbüs etme gibi eylemleri nedeniyle 11 idam cezası verilmiştir. Aslında bun iddialar bütün örgütlerin suçlar hanesinde yer alan klişe maddelerdi (Söylemez, 2009).

12 Eylül Öncesi Terörün Finansmanı

Büyüyen suç piyasasında organize suç örgütleri, yasadışı uyuşturucu ve silah ticareti, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, kaçakçılık, dolandırıcılık gibi pek çok suçu işlemek suretiyle çok büyük miktarlarda suç geliri elde etmektedir (Aykın, 2010: 20-21). Organize suç ve terör örgütleri ile mücadelede klasik yöntemlerin istenen sonuçlara ulaşmada yetersiz kalması sonucu, yeni araç ve yöntemler devreye sokulmuştur. Bu araçlar, suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı ile mücadele olarak öne çıkmıştır (Aykın, 2010: iii).

Teröristlerin asıl gayesi para kazanmak, zengin olmak ve konforlu bir yaşam sürmek değildir. Fakat faaliyetlerini sürdürmek, hayatlarını idame ettirmek, silah temin etmek, güvenle kalabilecekleri yerler bulabilmek, sahte belge sağlamak, seyahat etmek, eğitim ve propaganda yapmak gibi nedenlerle paraya ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç nedeniyle terör örgütleri eskiden

beri banka soygunu, adam kaçırma ve haraç toplama gibi gelir getirici suç faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ancak terör örgütlerinin organize bir şekilde gelir getirici suç faaliyetleri ile ilişkileri sınırlı düzeyde kalmıştır. Terörizm ile çıkar amaçlı suçlar arasında ise net çizgiler bulunmuştur. Ancak son dönemde bu çizgi bulanık hale gelmiştir. Hatta bazı durumlarda daha önce hiç olmadığı kadar, terörizmle organize suç arasında önemli yakınlaşmalar ortaya çıkmıştır (Aykın, 2010: 147).

Narkoterörizm çağı aslında 1970’lerde başlamıştır. Ancak, yoğunluk kazanması 1990’larda olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi ve sonrasında Sovyetler Birliği’nin dağılması, küreselleşme, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, ülkelerin fiziki sınırlarının önemsizleşmesi başta uyuşturucu ticareti olmak üzere pek çok suç piyasasında terör örgütlerine yeni finansman fırsatları sunmuştur (Aykın, 2010: 148). Eskiden teröristler ideolojik olarak uyuşturucu imalat ve ticaretinin ölümcül düşmanları olarak görülürler, uyuşturucu ile ilişkili üyeler ağır bir şekilde cezalandırılırdı. Ancak modern zamanlarda ideoloji ile ekonomik realite arasındaki mesafe küçülmüştür. Buna paralel olarak terör örgütleri uyuşturucu ticaretin içinde daha fazla yer almaya başlamışlardır (Aykın, 2010: 149).

Kara paranın en önemli öncül suçları olan uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, insan ticareti gibi suçlarla ve aklama suçu ile mücadelede önem veren ülkeler, uluslararası işbirliği olmadan ve ülkelerin mevzuatları uyumlaştırılmadan tek başlarına yürüttükleri çabalarla başarılı olamayacaklarını görmüşlerdir. Bunun üzerine gerek öncül suçlar ve gerekse aklama ile mücadele için uluslararası işbirliği ve ülke mevzuatlarının uyumlaştırılmasına yönelik uluslararası girişim ve anlaşmalar gündeme gelmiştir. Bu kapsamdaki çabaların başında 1988 tarihli Viyana Konvansiyonu, 1989 tarihinde FATF’in oluşturulması, 1990 tarihli Strasburg Konvansiyonu, 1995 tarihinde Egmont Grubunun kurulması ve 2000 tarihli Palermo Konvansiyonu gelmektedir (Aykın, 2010: 20-21).

Cebir, şiddet ve tehdit öğelerini barındıran örgütlü suçlar, uyuşturucu madde ticareti, kaçakçılık ve diğer mali suçlar başta olmak üzere çıkar elde etmek amacıyla işlenen suçlardan elde edilen gelirlerin terörist faaliyetler de dahil olmak üzere yeni suç faaliyetlerinin finansmanında kullanıldığı, çıkar elde etmek amacıyla işlenen suçlar karşılığında verilen cezaların yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, çıkar elde etmek amacıyla işlenen suçların yanı sıra karaparanın aklanmasının suç olarak tesis edilmesine yönelik çalışmalar 1980’li yıllardan itibaren dünya ülkelerinde yaygınlık kazanmaya başlanmış, 1990’lı yıllardan itibaren de, ulusal mevzuatlarında gerekli değişiklikleri gerçekleştirmeyen doğrudan ya da dolaylı olarak uluslar arası sistem tarafından baskı altına alınmaya başlamıştır. Çıkar amaçlı suç ve suçlulukla mücadele anlayışındaki bu yeni açılım, ‘Türk Hukukunda ancak 1996 yılında yürürlüğe giren 4208 sayılı ‘Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanunla’ karşılık bulmuştur (Yaşar, 2008: 315). Bu nedenle 1970’li yılların sonlarında terör ve anarşiyi desteklemek üzere gerçekleştirilen başta silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı ile ilgili sağlıklı sayısal verilere ulaşmak zordur.

Türkiye 1960’lı yıllardan itibaren başta radikal solcu olmak üzere, etnik bölücü ve dini istismar eden birçok terör örgütü ile mücadele etmektedir. Mücadelede zaman zaman başarılı sonuçlar alınmasına rağmen bu terör örgütlerinin varlığını koruması, finans kaynaklarını devam ettirebilme yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Bu terör örgütlerinin geleneksel veya yeni dönem finans kaynaklarını kullandıkları bilinmektedir. Terör örgütlerinin finans kaynaklarını elde etmede yürüttükleri faaliyetler organize suç örgütlerinin kullandıkları yöntemlere benzerdir. Organize suç örgütleri önceleri haraç toplama ve koruma adı altında zorla para toplama eylemlerine yoğunlaşırken, sonraları ulusal seviyede kaçakçılık yapan suç gruplarına dönüşmüşler, daha sonraları ise küreselleşmenin verdiği olanaklardan da

yararlanarak uluslararası düzeyde faaliyet gösteren birer sınır aşan organize suç şebekesi haline almışlardır. Benzer evrimsel dönüşüm Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütleri için de söz konusu olmuştur. 1970’li ve 1980’li yıllarda finans kaynaklarını daha çok haraç toplama, banka soyma ve fideye toplama suçları üzerine bina eden terör örgütleri daha sonraki dönemde ulusal veya uluslararası düzeyde kaçakçılık olaylarıyla elde ettiği görülmektedir (Cengiz ve Akyay, 2011: 242-243).

Eski Milli Birlik Komitesi Üyesi, Avukat Muzaffer Özdağ, 28/02/1979 tarihinde Cumhurbaşkanı’na ‘devletin içinde bulunduğu ağır tehlikeler ve vahim gelişmeler’ hakkında yazdığı mektupta (Fahri Korutürk arşivi, 1979d) özetle, “Saldırgan örgütlerin silah, teçhizat ve finansmanları ülke dışından karşılanmakla kalmamış, halkımız, esnafımız, öğrencilerimiz haraca bağlanarak, bankalar, işyerleri, sandıklar, maaş mutemetleri soyularak, kanuni fonlar karanlık yönlerle aktararak, devlet güçlerine ait malzeme, teçhizat çalınarak milletimizin öz kaynakları kendine karşı kullanılmıştır” diyerek terör örgütlerinin finansman kaynaklarına işaret etmektedir.

Bununla birlikte; ülkemizdeki örgütlerin çoğu finans sağlamak için gasp, soygun, hırsızlık, aıdat ve bağış toplama, haraç alma, fideye amaçlı adam kaçırma ve ticari faaliyetlerde bulunma gibi yöntemler izlerken uluslararası faaliyet ağına sahip olan örgütlerin çoğunlukla sahtecilik, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı üzerinde yoğunlaştıkları bilinmektedir (Aykın ve Gümüşay, 2008: 348).

Marksist-Leninist ideolojiye dayanaklı olarak ortaya çıkan ‘Sol Terör Örgütleri’, Türkiye’de tarihsel gelişim olarak en uzun geçmişe sahiptirler. Bu örgütlerin genel olarak geleneksel finans kaynaklarına yönedikleri söylenebilir. En çok rastlanılan finans kaynağı haraç toplamadır. Geçmişte yapılan operasyonlarda DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi) terör örgütü mensuplarının yoğunlukla haraç aldıkları gerekçesiyle tutuklandıkları bilinmektedir. DHKP-C mensuplarının daha sonraları uyuşturucu kaçakçılığı eylemlerine karıştıkları konusunda polis kayıtları mevcuttur. Ayrıca sol terör örgütlerince geçmiş yıllarda geleneksel gelir kaynakları arasında yer alan otomobil ve eşya hırsızlığı, kuyumcu ve banka soygunu, fideye ve yardım parası adı altında sözde vergi toplama suçları da sıklıkla işlenmiştir. Örneğin THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi) gibi örgütler kuruluş aşamasında bu tür eylemlere yönelmişlerdir. Yine THKP-C 1970’li yıllarda kaçırdıkları insanlar karşılığında ciddi oranda kazanç elde etmiştir (Cengiz ve Akyay, 2011: 243-244).

Türkiye’de faaliyet gösteren dini istismar eden örgütlerin finans kaynaklarını sağlamada sol terör örgütlerine benzediği söylenebilir. Gerek geçmiş yıllarda kurulan dini istismar eden terör örgütlerinin geleneksel finans sağlama alanlarına yönelmesi, gerekse de hali hazırda aktif olan örgütlerin ağırlıklı olarak kaçakçılık alanlarını kullanması, sol örgütlerce kullanılan finans kaynaklarıyla örtüşmektedir. Örneğin geçmiş yıllarda aktif olan İslami Hareket Örgütü (İHÖ) finans sağlamada banka soygunları, oto ve eşya hırsızlıkları suçlarına yönelirken, halen aktif olan Hizbullah terör örgütü ağırlıklı olarak haraç toplama ve kaçakçılık suçlarından sağlamaktadır. Bu tür örgütler Güneydoğu Anadolu bölgesindeki vatandaşlarımızdan fitre ve zekât adı altında zorla para alarak büyük oranda gelir elde etmiştir. Öte yandan dini istismar eden terör örgütlerinin kesilen kurban ve derilerinden gelir elde ettikleri bilinmektedir. Hizbullah terör örgütünün diğer bir finans kaynağı da örgüt mensuplarından toplanan aıdat ve bağışlardır. Her örgüt mensubu gelir durumuna göre örgüte belli bir miktar aıdat ödemek zorundadır. Örneğin Hizbullah terör örgütü ‘infak’ adı altında örgüt üyelerinden gelirlerinin yüzde onunu aıdat olarak ödemelerini istemiştir. Başka bir gelir kaynağı da Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaygın olan sigara kaçakçılığıdır. Hizbullah terör örgütü üyeleri kaçak

sigaranın gerek yurtdışından ülkeye sokulmasında gerekse sokak satıcılığını yaparak dağıtımının yapılmasında aktif rol oynamaktadır (Cengiz ve Akyay, 2011: 245-246).

Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütleri arasında etnik bölücü terör örgütü PKK neden olduğu ağır sonuçlar bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu örgüte karşı yürütülen kapsamlı mücadele politikalarına rağmen örgütün varlığını koruması, finans kaynaklarının çeşitliliği ve örgüte para akışının devamlılığı ile açıklanabilir. PKK terör örgütünün gelir kaynaklarının çok çeşitli olduğu vurgulansa bile bunun net rakamlarla tespit edilebilmesi mümkün değildir. Örgütün finans kaynakları arasında aidat ve bağış toplama, sözde vergi toplama, haraç alma, sahtecilik, ulusal ve uluslararası kaçakçılık faaliyetlerinde bulunma yer almaktadır (Cengiz ve Akyay, 2011: 246).

Dünyada terör örgütlerinin geçirdiği dönüşüm Türkiye için de geçerlidir. Terör örgütü PKK, mali desteğinin en büyük bölümünü uyuşturucu kaçakçılığından sağlamaktadır. PKK özellikle sahip olduğu lojistik yetenek ve imkânları, uluslararası bağlantıları, Avrupa’nın pek çok ülkesinde yerleşik yandaşları nedeniyle uyuşturucu ticareti için çok uygun altyapıya sahip terör örgütleri arasında sayılmaktadır (Aykın, 2010: 150).

Finans kaynaklarının temini bakımından bir dönüşüm yaşayan PKK’nın kuruluş yıllarında temel gelir kaynağı, haraç veya koruma parası adı altında sözde vergi toplamakla sınırlıydı. Örgütün ilk eylemlerine bakıldığında silahlı soygun şeklinde gerçekleşen eylemlerin fazla olması dikkat çekmektedir. Günümüzde haraç ve sözde vergi toplama özellikle Avrupa ülkelerinde devam eden finans kaynaklarındandır. Örneğin 1990’larda İngiltere’de toplanan haraç 2,5 milyon İngiliz Pound’u civarındadır. Aidat ve bağışlar da PKK için önemli bir gelir kaynağıdır. Örgüt sempatanlarının Türkiye ve Avrupa’da düzenli olarak aidat ödedikleri ve yardım kampanyaları adı altında bağış topladıkları bilinmektedir. Bu güne kadar ne kadar para yardımı toplandığı tespit edilememekle birlikte aidatlardan elde edilen gelirin büyük bir yekûn tuttuğu tahmin edilmektedir (Cengiz ve Akyay, 2011: 247).

Yine, PKK Terör örgütü tarafından uyuşturucu ticaretinden sağlanan gelirin miktarını tam olarak hesaplamak güçtür. PKK’nın uyuşturucu ticaretinden elde ettiği gelirin 2001 yılında 60 milyon dolar olduğu yönündeki tahminler medyada yer almıştır. Bu konuda resmi yetkililerce dile getirilen son rakamlar bu tutarın çok üzerindedir. Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM) Komutanlığı’nın 2008 yılında ikincisini düzenlediği, "Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu"nun kapanış konuşmasında dönemin Genelkurmay İkinci Başkanıca;

Terör örgütünün, başta uyuşturucu olmak üzere, insan, sigara, akaryakıt ve silah kaçakçılığı, haraç toplama, sahtecilik ve kara para aklama gibi yasa dışı faaliyetler yoluyla mali kaynak temin etmekte olduğunu belirtmiştir. Söz konusu konuşmada, terör örgütünün bu şekilde elde ettiği yıllık gelirin 400-500 milyon avro civarında olduğu, bunun 200-250 milyon avrosunun uyuşturucudan, 100-150 milyon avrosunun kaçakçılıktan (akaryakıt, sigara, insan kaçaklığı gibi) 15-20 milyon avrosunun toplanan yardımlardan ve 20-25 milyon avrosunun da diğer faaliyetlerden sağlandığı

değerlendirmesi yapılmıştır.

Genelkurmay İkinci Başkanının konuşmasında belirttiği 200-250 milyon avroluk uyuşturucu ticareti gelir tahmini önemli bir rakamdır. Ancak bu değerlendirmeye esas rakamların hesaplanmasında kullanılan veri seti ve yöntemler konusunda yayımlanmış bir kaynağa ulaşılamamıştır. Ancak söz konusu rakamların olması gereken rakamlardan çok da uzak

tahminler olmadığı Abdullah Öcalan'ın 1999 yılındaki yargılanması sırasındaki ifadesinde yer alan rakamlarla teyit edilir niteliktedir. Abdullah Öcalan, örgütün yıllık gelirinin asgari 250 milyon ABD Doları olduğunu yargılandığı dava duruşmasında bizzat belirtmiştir (Aykın, 2010: 150-151).

PKK uyuşturucu madde kaçakçılığı ile ilgili faaliyetlerini kaynağından uyuşturucu temini, kaçakçılığı ve dağıtımı safhalarında aktif rol alarak yürütmektedir. Önceleri uyuşturucu sevkiyatından pay alan terör örgütünün yüksek kar oranları nedeniyle dağıtımına da yöneldiği iddia edilmektedir. Dağıtım işlerinde siyasi amaçlı dernekler ve deşifre olmamış militanlar kullanılmaktadır. Terör örgütü PKK'nın Avrupa'da açtığı dernekler vasıtasıyla uyuşturucu dağıtımında iyi bir organizasyona sahip olduğu ileri sürülmektedir (Aykın ve Gümüşay, 2008: 355).

Silah kaçakçılığı ve terörizm arasında doğrudan bir ilişki vardır. Terör örgütleri silah kaçakçılığı yapmak yoluyla hem silah ihtiyacını karşılamakta hem de gelir elde etmektedir. Teröristbaşı Abdullah Öcalan 16-21/02/1999 tarihleri arasında alınan ifadesinde; silah kaçakçılığının terör örgütü için hayati bir ihtiyaç olduğunu, silah kaçakçılığını bizzat yönlendirdiğini ve onayladığını belirtmiştir. Ayrıca mahkemede silah tedarikinin daha ziyade ticari bir konu olduğunu ifade etmiştir (Aykın ve Gümüşay, 2008: 355-356).

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi ekleri arasında bulunan Genelkurmay Başkanlığı'nın "Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Durumu" adlı raporuna göre 12 Eylül 1980 öncesi ve 12 Eylül 1980 sonrası olmak üzere silah kaçakçılığı olayları ve yakalananların sayısı aşağıdaki gibidir.

12 Eylül Öncesi ve Sonrası Dönemlerde Silah Kaçakçılığı Olayları ve Yakalananların Sayısı ve Oranları

SİLAH KAÇAKÇILIĞI OLAYLARI VE YAKALANANLARIN SAYISI	12 EYLÜL 1980 ÖNCESİ		12 EYLÜL 1980 SONRASI		GENEL TOPLAM	
	26 Aralık 1978-11 Eylül 1980		12 Eylül 1980-11 Eylül 1982			
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
OLAYLAR	490	65	266	35	756	100
YAKALANANLARIN SAYISI	805	55	657	45	1462	100

Tablo incelendiğinde; 26 Aralık 1978-11 Eylül 1980 arasında 490 silah kaçakçılığı olayında 805 kişi yakalanmışken 12 Eylül 1980-11 Eylül 1982 arasında ise olay sayısının 266'ya yakalanan sayısının ise 657'ye düştüğü görülmekte, silah kaçakçılığı olay ve yakalanan sayılarında diğer olay sayılarındaki kadar önemli düşüş olmadığı dikkat çekmektedir.

Yine, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi ekleri arasında bulunan Genelkurmay Başkanlığı'nın "Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Durumu" adlı raporuna göre 12 Eylül 1980 öncesi ve 12 Eylül 1980 sonrası olmak üzere Sıkıyönetim Süresince Ele Geçirilen Silah Cephane ve Telsiz Durumu aşağıdaki gibi tablo halinde sunulabilir.

Sıkıyönetim Süresince Ele Geçirilen Silah Cephane ve Telsiz Durumu

CİNSİ		12 EYLÜL 1980 ÖNCESİ	12 EYLÜL 1980 SONRASI			Genel Toplam
		26 Aralık 1978 11 Eylül 1980	12 Eylül 1980 11 Eylül 1982			
		Zoralmı yoluyla	Zoralmı yoluyla	Halk Tarafindan teslim edilen	12 Eylül sonrası TOPLAM	
S	Piyade Tüfeği	8.021	41.459	24.183	65.642	80.411
	Otomatik Tüfek		6.133	615	6.746	

İ	Av Tüfegi	-	8.024	346	8.370	8.370
L	Tüfek TOPLAMI	8.021	55.616	25.144	80.760	88.781
A	Makineli tabanca		3.803	2.474	6.278	
H	Tabanca	21.505	573.732	132.552	706.284	734.067
L	Tabanca TOPLAMI	21.505	577.536	135.026	712.562	734.067
A	Roket atar	-	24	-	24	24
R	Havan	-	1	1	2	2
	Genel TOPLAM	29.526	633.177	160.171	793.748	822.874
	Mermi (Muhtelif çapta)	2.153.365	2.668.986	635.707	3.304.693	5.458.058
	Patlayıcı madde	6.892	13.457	2.998	16.455	23.347
	Telsiz	-	104	-	104	104
	Kesici ve dürtücü silah	707	8.275	17.495	25.770	26.477

Tablo incelendiğinde; sıkıyönetimin başladığı 26 Aralık 1978 ile 11 Eylül 1980 arasında tamamı zor alım yoluyla olmak üzere 8.021 tüfek, 21.505 tabanca olmak üzere toplam 29.526 silah 2.153.365 mermi, 6.892 mermi ve 707 kesici ve dürtücü silah ele geçirilmişken, 12 Eylül 1980 ile 11 Eylül 1982 arasında ise zor alım olarak 55.616, halk tarafından teslim edilen olarak 25.144 olmak üzere toplam 80.760 tüfek, zor alım olarak 577.536, halk tarafından teslim edilen olarak 135.026 olmak üzere toplam 712.562 tabanca ve 3.304.693 mermi, 16.455 patlayıcı madde ve 25.770 kesici ve dürtücü silah ele geçirilmiştir. Bu rakamlar doğrultusunda, vatandaşların 12 Eylül öncesi silahlanarak adeta irili ufaklı cephaneler oluşturduğu söylenebilir.

Demirel'e göre Türkiye'yi 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine götüren sosyal ve siyasal dinamikler henüz yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır. Siyasal şiddet ve terör dalgasını yaratan faktörlerin neler olduğu, sivil bürokrasinin niçin işlemez hale geldiği, siyasal partilerin neden muhtemel çözümler üzerinde uzlaşamadıkları akla gelen sorulardan bazılarıdır. Döneme ait cevap bekleyen sorulardan birisi de, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yüksek komuta kademesinin askeri müdahaleye zemin hazırlamak için ülkenin büyük bir kesiminde ilan edilen sıkıyönetime rağmen terörle mücadelede etkin bir rol oynamadığı iddiasıdır. Bu konuda açıklamaların bir kısmı, TSK'nın siyasete müdahale eğilimini öne çıkarırken, diğerleri sivillerin yetersizlikleri ve uzlaşmamaları nedeniyle demokrasiyi yozlaştırdıklarını öne sürerek, 12 Eylül sürecinde asıl sorumluluğun bu gruba ait olduğunu ifade etmişlerdir. (Demirel, 2001: 44-45).

Araştırma Komisyonunun raporu bir yandan da bu dinamikleri ortaya çıkarmaya çalışan bir rapordur.

1979 Faruk Sükan Raporu

Siyasal şiddet ve terörün ülke genelinde büyük tahribat yapması üzerine Hükümet mücadele yöntemlerini belirlemek üzere harekete geçmiştir. Faruk Sükan, 05/01/1978 tarihinde kurulan Ecevit Hükümeti içerisinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığı görevini yürütmüş ve aynı zamanda 28/02/1979 tarihinden itibaren de Türkiye'deki terörün sebep ve kaynakları ile ilgili incelemeler yapma ve bunu önlemenin çarelerini araştırma ve tespit etme ile ilgili görev almıştır (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e). Bu araştırmalarının sonunda hazırladığı kapsamlı rapor bu bakımdan çok önemlidir.

Sükan raporunda (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e) özetle, “Ülkemizi birbirine zıt yönde dönen ve birbirinin hâsıl ettiği boşluğa diğerinin girip yerleşme çabası gösterdiği iki tür tehdit helezonu olduğundan; Birinci tehdit helezonunun, ekonomik baskılarla da iyice belirlenen iç istikrar sorununu gün ışığına çıkaran ve beraberinde sağ-sol aşırılık, bölücülük, silahlı şiddet

eylemleri, gericilik, gençlik sorunları, genel asayiş sorunları, mezhep çatışmaları, kaçakçılık, siyasal terörizm ve gittikçe hızlanan katı kutuplaşma hareketleri gibi unsurlar taşıdığından, dış kaynaklı ikinci tehdit helezonunun, ülke üzerinde süper devletler rekabeti, bölge konjonktürünün yarattığı sorunlar, yabancı ortak menfaat gruplarının özel girişimleri, özel amaçlı operasyonlar, yurtdışı baskı gruplarının girişimleri, farklı ideolojik akımların yerleşme ve pekişme girişimlerini beraberinde getirdiğinden” bahsetmektedir.

Raporda ayrıca; “Devlet ve Hükümet düzeyinde ilgilenilmesi gereken esas sorunun “terör” değil, bunun “izm”e dönüşmüş halidir. Bu noktada kişisel çıkar için şiddete başvurma yerine, siyasal iktidarı ele geçirme yol ve yöntemi olarak teröre yönelme söz konusudur. Karşı karşıya bulunduğumuz gerçek, siyasal yahut politik terörizmdir. Her düşünce tarzı, hatta devletler bile terörizme başvurabilirler. Ancak, çağdaş İngiliz ve Amerikan Yaklaşımı terörizme, fenomene “ultra-sol”un eseri olarak bakmaktadır. Bunun nedeni, enternasyonal düzeyde her türlü desteğin sağlanabilmesi imkânının mevcudiyetidir. Gerçi günümüzde İtalya, İspanya, hatta İngiltere ve Amerika’da bazı sağ kanat örgütlerinin teröre başvurdukları vakası vardır. Ancak özellikle uygar batıda çıplak adıyla “*faşizm*” modası geçmiş, iflas etmiş bir görüş olması ve enternasyonal düzeyde her türlü desteği sağlayacak süper faşist bir gücün mevcut bulunmayışı konuyu bir tehlike olmaktan uzak görmeye neden olmaktadır.” ifadesi bulunmaktadır.

Çok disiplinli yani ‘Multi-Disipliner’ yaklaşımla hazırlandığı vurgulanan raporun (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e) sonuç bölümünde özetle;

Bir yandan sağ aşırılık girişimleri ile gerici girişimler, diğer yandan sol aşırılık girişimleri ve bölücülük olgusu, legal/illegal iç içeliği ile bilinen sağ sol kanat terörizmi rejimi, siyasal ve toprak bütünlüğümüzü ciddi tehdit altında tutmaktadırlar. Aynı odaklardan kaynaklanan selektif terör henüz kana doymamıştır ve can almaya devam etmektedir. Öldürme olayları, silahlı gasp ve soygunlar tırmanarak devam etmektedir. Gerek halk kesiminde gerek bu oluşumlarla mücadele durumunda olan Kolluk Kuvvetlerimizde kutuplaşma giderek büyümekte, bölünmüşlük kamplara ayrılmışlık en keskin haliyle elle tutulur vaziyettedir.

Güvenlik Kuvvetlerinde var olduğu bilinen bazı yetersizlikler yanında bu kutuplaşma nedeniyle etkin görev yapma ve performans bloke olmaktadır. İç güvenlik konusunda güvenlik ve istihbarat bugün adına Emniyet Genel Müdürlüğümüz dediğimiz gerçekte alelade polis görevini ifa eden ve esas vasfı alelade asayiş hizmetleri, düzen sağlama nizamı muhafaza etmekten öteye geçmeyen kuruluş arasında doldurulması zorunlu bir boşluğun bulunduğudır. Bu boşluk ülke için gerçek ve hayati bir güvenlik riski yaratmaktadır. Ülkemizdeki tüm güvenlik ve kolluk hizmet birimleri acil bir şekilde ve oryantasyon, ve organizasyon ve modernizasyon ihtiyacı içindedirler.

Etkin ve yüksek kaliteli iç ve dış istihbarattan yoksunuz. Milli düzeyde etkin ve rahat işleyen istihbarat koordinasyonu ihtiyacı içindeyiz. Asker ve güvenlik ve istihbarat servisleri arasında devamlı olarak bulunması gereken ve rahat işlemesi zorunlu olan istihbarat ve işbirliği tatminkâr seviyede değildir. Merkezi ve kompüterize Devlet Bilgi Bankası yoktur. Batıda örnekleri bulunan Özel anti terörist yöntemlerinden ve bu amaçla yetiştirilmiş devlet kuvvetlerinden yoksunuz. Yeterli ve etkin haber alamayış kadar alınmış haberlerin icraya dönüştürülmesinde ciddi aksaklıklar ve itaatsizlikler söz konusudur.

İcracı birimlerin alışageldikleri ustadan görme yöntemler yerine sistematize etkin yaklaşımları içeren hizmet anlayışına kavuşturulma zorunluluğu vardır. Değişen

şartlar muvacehesinde gerek suç, gerek suçludaki nicelik ve nitelik değişimi ve gerekse suç işleme yöntemleri ile suç işleme vasıtalarındaki farklılaşma ne yakından izlenebilir ne de değerlendirilebilir.

tespitleri bulunmaktadır.

Yine raporda; “Eğer rejim, düzenin korunmasında sürekli olarak başarısızlık içinde ise halk kendisine uzatılan yabancı imdat ellerine korunmak umudu ile yapışmaya zorlanmış olmaktadır. Maalesef genellikle bu yardım ellerini uzatanlarda terörist olmaktadır. Böylece de halk yeni bir otoriteye geçerlik kazandırmış olmaktadır.” Diyerek terör örgütlerinin nasıl taban kazandıklarına parmak basılmakta, ayrıca “Bu türden bir üstünlüğü elde eden teröristler tesis ettikleri bu kontrol ve idarelerini sürdürebilmek için devamlı şiddet girişimi içine girmekte ve bu suretle dinamizmlerini sergilemektedirler. Bu olgu hemen yanı başında giderek artan dozda bir propagandanın da desteği ile mevcut rejim ile halk arasındaki tüm bağların koparılmasını amaçlamaktadır. Halk arasında bu suretle giderek artan korku ve tedirginlik toplumda psikolojik sapmalar, çözümler ve dağılımları ve geniş ölçüde de rejimin otoritesinin çökmesini kolaylaştırmakta ve maalesef bu noktadan sonra rejimin etkin kontrol yapabileceği yetenekleri zaafa uğramakta ve arzulanmayan akıbet doğabilmektedir.” ifadeleri bulunmaktadır (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e).

Raporun ‘Ülkenin karşı karşıya bulunduğu olgular karşısında alınması gereken önlemler kısmında’ özetle; “Düşünülecek önlem özellikleri şakuli (dikey) ve ufki (yatay) olmak üzere iki temel faz içinde birbirini tamamlayan diziler şeklinde olmalıdır. İlk fazda yapılacak iş, karşı karşıya bulunduğumuz önemli olayların tırmanışı durdurmak ve genişlemesine engel olmaktır. İkinci fazda ise arzulanmayan geri tepmeleri önlemek için sağlanacak olumlu durumu pekiştirici önlemleri geliştirmek, bundan sonra da bu çok iyi belirlenmiş sınırlar içine hapsedilecek olguyu söndürmektir. Bu genel yaklaşım içinde önerdiğimiz önlemleri önce acil olanlar başlığı altında ele alarak mücadele teşkilatlarını etkin hizmet yapmaktan alıkoyan “*tepe sorunlar*”a hemen çözüm getirilmesi, özellikle güvenlik örgütlerinin depolarize ve depolitize edilmesi, örgütsel sorunlara yaklaşılması, fonksiyonel sorunlara yaklaşılması, istihbarat ve oryantasyon ve reorganizasyonuna gidilmesi, operasyonlar, hedefler, araştırma zorunluluğudur.” ifadeleri bulunmaktadır (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e).

Ayrıca raporda;

Arz ettiğimiz çalışmanın üçüncü bölümünde yukarıda değindiğimiz önlemleri pekiştirici ve onlara bazı yeni unsurlar getirici öneriler yer aldı. Önerilerimizde Başbakanlık düzeyinde yapılması gerekli işlere değinerek bir devlet güvenliği koruma koordinatörlüğü (DGKK) kurulmasını öngördük. Bundan sonra iç işleri bakanlığı düzeyinde yapılması gereken işlere değindik. Orada istihbarat teşkilleri ile polis hizmet alanları arasın var olduğuna yukarıda değindiğimiz iç güvenlik riski yaratan boşluğun doldurulması için dünyanın gelişmiş ülkelerindeki örneğe uygun olarak bir iç güvenlik servisi (Müştaşarlığı) kurulmasını önerdik. Bu meyanda mevcut örgütlerin hizmet reoryantasyon ve adaptasyonu için düşüncelerimizi her hizmet servisini teker teker ele alarak inceledik ve belirledik. Yine bu meyanda önemine binaen kurulmasını önerdiğimiz iç güvenlik servisinin kuruluş hizmet ve çalışmalarına ait temel genel prensipleri sıraladık. Mücadele konusunun arz ettiği özel önemi dikkate alarak yine gelişmiş ülkelerdeki örneklerine de dokunmak suretiyle bir anti-terörist özel görev birimlerinin kuruluş, çalışma usul ve yöntemleri üzerinde durduk.

denmektedir. Raporun son paragrafında ise;

Önerilerimizin uygulama alanına konulmasında karşımıza çıkacak en önemli sorun işe adam seçme olacaktır. Burada ehil kişinin doğru yerinde istihdamı ilkesinden asla taviz verilmemesi önem arz etmektedir. Aksine bir davranışın en tutarlı örgütleri bile kısa sürede yozlaşma ve çürümüşlüğe iterek umulmadık zarar ve risklere neden olması içten bile değildir.

İfadeleri dikkat çekicidir (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e). Ancak 11/09/1979 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e yazdığı mektuptan da anlaşılacağı üzere, “içinde bulunduğu bu Hükümet, bu raporu değerlendirmemiş ve istifade etmemiştir”. Sükan'a göre özetle; “Kuruluş gayelerinin başında, cepheciliği ve bölücülüğü kaldırmak, terörizmle etkin bir şekilde mücadele etmek ve bu suretle iç barışı sağlamak olan bu Hükümet'le, Meclis ve parti içi denge hesapları ile hareket edilmesi, taviz verilmesi, olaylara tutkularla ve bazı belli hesaplarla yaklaşılması yüzünden anarşi ile mücadele etmenin ve iç barışı sağlamanın mümkün olmayacağı anlaşılmıştır”.

Sükan mektubunda, Milli Güvenlik Kurulunda “Devletin İç ve Dış Güvenliği” ve “Temel Meseleleri” ile ilgili alınan; a) Ülke ve Millet Bütünlüğünü, Devlet otoritesini, Kamu düzenini yıkmayı amaçlayan anarşi yuvaları, tedhiş ve cinayet teşkilatlarıyla mücadele, b) Türk Silahlı Kuvvetlerinin güçlendirilmesi ve Milli savunmamızın acil ihtiyaçlarının karşılanması, c) İdarenin ve Kolluk Kuvvetlerinin güçlendirilmesi, yeniden düzenlenmesi ve modernizasyonu, d) Güvenlik Mahkemeleri, e) Siyasi ve ekonomik istikrar, f) Kaçakçılık ve özellikle silah kaçakçılığı gibi konularda tavsiye kararlarının çok büyük çoğunluğunun uygulama ve icra safhasına intikal etmediğini, temenniler halinde kaldığını ifade etmiştir (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e).

Sükan yine Cumhurbaşkanı'na gönderdiği bu mektupta (Fahri Korutürk Arşivi, 1979e) özetle, “Hükümet içinde kendini Türk saymayan Bakan ve Milletvekillerinin mevcudiyetine ve faaliyetlerine göz yumulduğuna, Yüce Meclislerde bölücülük ve bölgecilik yapıldığına, Devlet hayatındaki rüşvet ve yolsuzluğa ve denetim yollarının türlü oyunlarla tıkalı tutulduğuna, Hükümet'te her türlü yolsuzluk ve suiistimallerle mücadele görevinin kendisine verildiğine, engellemelere rağmen elde ettiği bulguları adli ve idari mercilere intikal ettirdiğine, yolsuzluğa kanışan Bakanlar ve yakınları üzerine de yürümekte tereddüt etmediğine, Sosyal Güvenlik Fonlarının türlü oyunlarla bazı şahıslara peşkeş çekildiğine, Bunların da üzerine gittiğine, bu yüzden Sosyal Güvenlik Bakanının istifa mecbur kaldığına, bu tür olaylardan dolayı kamuoyunda ismi ayyuka çıkan Gümrük ve Tekel Bakanı'yla aynı masa etrafında oturmasının mümkün olmadığına, içinde bulunan siyasi ve ekonomik buhrandan bu hükümetle çıkmanın mümkün olmadığına” dikkat çekmiştir. Ayrıca Sükan, “devam etmekte olan sıkıyönetimin Türk Silahlı Kuvvetlerinin büyük gayretlerine rağmen Hükümetteki zaafı, idaredeki tereddütler ve yapılan partizanca tasarruflar yüzünden tam manasıyla başarıya ulaşamadığına, anarşi ve terörün kontrol altına alınacağı ve azalacağı yerde devam etmesi ve tırmanmasının Türk Silahlı Kuvvetleri'nin otoritesine de gölge düşürebileceğine, yapılacak ilk işin vakit kaybetmeden yeni bir hükümetin kurulmasını sağlamak olduğuna” işaret etmiştir.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan 20/09/1979 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit'e gönderdiği dilekçesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin içinde bulunduğu bu ağır buhrandan bu hükümet ile çıkmanın mümkün olmadığının kesinlikle anlaşıldığını söylemiş ve “Bu durumda Türkiye'nin ağır bunalımlardan çıkışına uygun bir siyasi ortam hazırlanması tarihi bir zorunluluk haline gelmiştir.” diyerek istifa etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi 21.09.1979).

Bu değerlendirmeler 12 Eylül öncesi terör ve şiddet olayları ve bunlarla mücadele yapısı açısından önemli ipuçları vermesi yanında ve bunların sonunda gelen istifa ise Türk siyasi hayatı açısından önemli örneklerden birisi olarak değerlendirilebilir.

Sıkıyönetim İlanı ve Uygulaması

Sıkıyönetim, ‘olağanüstü hale’ nazaran daha sert önlemlerle hak ve özgürlüklerin daha fazla sınırlandığı, hatta durdurulduğu, kolluk yetkilerinin sivil makamlardan askeri makamlara geçtiği, tüm bu yetkilerin sıkıyönetim komutanlarının şahsında toplandığı ve Sıkıyönetim Kanununda gösterilen suçları işleyenlerin askeri mahkemelerde yargılandığı olağanüstü yönetim usullerindendir. 1971 yılında çıkarılan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa göre güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve sağlamakla” görevli ve yetkili olan sıkıyönetim komutanları, Genelkurmay Başkanının önerisi, Milli Savunma Bakanının inhası, Başbakanın imzalayacağı ve Cumhurbaşkanı’nın onaylayacağı kararnameyle atanır. Bütün ülkede veya birçok bölgede sıkıyönetim ilan edildiğinde komutanlar arasındaki koordinasyon Genelkurmay Başkanlığı tarafından sağlanır. Dolayısıyla Sıkıyönetim Komutanı, sıkıyönetimle ilgili konularda Genelkurmay Başkanına karşı sorumludur (Erdal, 2009: 28). 1980 darbesi öncesi, 1978 yılına gelindiğinde terör ve şiddet olaylarında meydana gelen artış Sıkıyönetim ilanı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

“Türkiye’nin ağır bir bunalım içine sürüklendiği, okulların okunamaz, sokakların gezilemez, Kars ve Tunceli’ye gidilemez hale geldiği, Türkiye’nin bütün dünyanın gözünde Ortaçağ karanlığına itilmiş bir ülke gibi gösterildiği” gerekçesiyle 02.10.1978 tarihinde MHP Genel İdare Kurulu toplantısından sonra yapılan açıklamalarla “Sıkıyönetimin ilan edilmesi, Devlet Güvenlik Mahkemelerini kurulması, iktidarın süratle değiştirilmesi ve 1979 Senato Seçimleri ile birlikte erken seçime gidilmesi istenmiştir” (Milliyet Gazetesi, 03.10.1978).

TBMM’de sıkıyönetim görüşmeleri başlarken AP ve CHP milletvekilleri arasında kavga çıkmış ve görüşmelere yarım saat kadar ara verilmiştir. Anarşinin bir an önce durması için barış çağrısında bulunan Ecevit’in sözleri “İstifa... İstifa...” diye kesilir. AP’li Ucuzal “Sıkıyönetim hükümetin iflasının delilidir. İsteğimiz bu hükümetin sıkıyönetimi sulandırmamasıdır.” derken, MHP’li Somuncuoğlu “Türk bayrağı çekilmeyen iller sıkıyönetim dışında bırakılırsa hükümetin samimiyetine inanmak güçtür” der. MSP’li Aksay “İnşallah iki ayda anarşi önlenir ve sıkıyönetime bir daha gerek kalmaz.” diye temennide bulunurken, CHP’li Turan Güneş “Siyasal hayatımızı Silahlı Kuvvetlerin yardımı olmadan yürütemiyoruz. En önemli sorun budur. Aslında, vatandaş sıkıyönetimi memnurlukla karşılayacaksa bunun anlamı, sivil siyaset adamlarına güvencesinin azalması demektir.” diyerek endişelerini dile getirmiştir. Eleştirilere cevap veren Başbakan Ecevit “Sıkıyönetim uygulamasının demokratik özgürlüklerin dışında olmayacağını, hukuk devleti ilkelerine göre hareket edileceğini” bildirmiştir. 87 parlamenter oylamaya katılmamıştır. Sonunda 26.12.1978 tarihinde 1 ‘red’ ve 1 ‘çekimsiz’ oya karşı 537 oyla İstanbul, Ankara, Erzincan, Sivas, Erzurum, Kars, Elazığ, Malatya, Bingöl, Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep olmak üzere 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetimin ilanına tepki gösteren Prof. Dr. Haluk Ülman; “İktidarı askerle paylaşan bir Ecevit, bir CHP ve bir parlamento var karşımızda. Politikacıların bundan büyük utanç duymaları gerekir.” şeklinde tepkisini dile getirmiştir (Milliyet Gazetesi, 27.12.1978).

Ancak sıkıyönetim ilanına rağmen şiddet olayları bir türlü dindirilememiştir. Eski Milli Birlik Komitesi Üyesi, Avukat Muzaffer Özdağ, 28/02/1979 yılında Cumhurbaşkanı’na yazdığı mektupta (Fahri Korutürk Arşivi, 1979d);

Kahramanmaraş faciası, iç güvenlik kuvvetlerimizin iç güvenliği sağlamakta yetersiz bir duruma düşürdüğünü tartışmasız bir gerçek olarak ortaya koydu. Kahramanmaraş olaylarının zorlaması ile yurt içi güvenlik hizmetleri de silahlı kuvvetlerimize yüklenmiş oldu. Bağımsız ve özgür bir millet ve devlet oluşumuzun nihai teminatı silahlı kuvvetlerimizdir. Bu teminatın yıpratılmasına iç güvenlik kuvvetlerinin düşürüldüğü çaresizlik tuzağına kapılmasına meydan verilmemelidir.

Diğer ordunun iç güvenlik konusunda daha aktif rol oynaması gerektiğini vurgulamıştır. 19-26 Aralık 1978 tarihleri arasında Kahramanmaraş'ta meydana gelen olaylar 12 Eylül sürecine giden yolda önemli dönüm noktalarından biridir. Kahramanmaraş Olayları 12 Eylül 1980 askeri darbesinin nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Bu olaylar aynı zamanda 12 Eylül öncesi dönemde sıkıyönetimin uygulamaya geçirilmesinde de önemli rol oynamıştır. Kahramanmaraş olayları ile ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın hazırladığı “12 Eylül İddianamesi” olarak adlandırılan 2012/2 Esas No'lu İddianamede şu anlatımlara yer verilmiştir:

Genelkurmay Başkanı Evren, "Ama sıkıyönetim yok ki. Daha sıkıyönetim ilan edilmiş değil Türkiye'de. Onun için oradaki Emniyet güçleri ancak bunlarla ilgiliydi...", "Kuvvetim yoktu orada askeri birlik yok, yani orada bu işe müdahale edecek askeri birlik yok..." şeklinde beyan etmektedir.

5442 Sayılı İl idaresi Kanunun 11.maddesinde (29/08/1996 tarihli değişiklik öncesi) “Vali, il içindeki kolluk kuvvetleriyle bastırılmayacak olağanüstü ve âni hâdiselerin cereyanı karşısında kalırsa en yakın askeri «kara, deniz, hava» kuvvetleri komutanlarına mümkün olan en seri vasıtalarla müracaat ederek yardım ister ve bunu yazı ile de teyit eder. Bu talep derhal yerine getirilir” şeklinde düzenleme bulunmaktaydı.

Olayların ikinci günü dönemin Kahramanmaraş Valisi tarafından takviye asker kuvveti talep edilmiş olmasına rağmen talep dikkate alınmamıştır. Ayrıca olayların ikinci günü Kahramanmaraş'a gelen ve eylemcilere müdahale edilmesini isteyen zamanın İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'ya 2. Ordu Komutanı İbrahim Şenocak “Paşam, sizi severim ve sayarım ama emirleri Ankara'dan alırım” demiştir. Nitekim birçok kişinin ölümünden sonra olaylara ikinci ordu birliklerinden değil, Kayseri ve Gaziantep'ten getirilen askeri birliklerce 25 Aralıkta müdahale edilmesi İçişleri Bakanı ve Valinin beyanlarını doğrulamaktadır.

Kaynaklarda ve tanık beyanlarında kısmi çelişkiler bulunsa da, esas olarak Kahramanmaraş olaylarında Emniyet kuvvetlerinin olaylara müdahaleden el çektiliği, Kahramanmaraş'taki Valinin emrindeki askeri birliklerin ise olayın en yoğun yaşandığı günlerde müdahalede yetersiz ve pasif kaldıkları, il dışından talep edilen askeri birliklerin olayların yoğun olarak yaşandığı günlerde gelmedikleri, büyük kayıplar yaşandıktan sonra ancak 25 Aralık 1978 tarihinde müdahalede bulundukları anlaşılmıştır (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 19-20).

Kahramanmaraş olayları ve olayların ardından siyasal parti liderlerinin açıklamaları gazete sayfalarına şu şekilde yansımıştır:

“Cenaze töreninde çıkan olaylar bütün şehre yayıldı. Ölü sayısı 33'e yükseldi; 206'sı ağır 300'ü aşkın yaralı var. Evler dükkânlar yakıldı. Polis ve jandarma olayları bastırmakta yetersiz kaldı. Gaziantep'ten Jandarma, Kayseri'den indirme birliği çağırıldı. Jet uçakları şehrin

üstünde uçu. Gece-gündüz sokağa çıkma yasağı konuldu. Ölenlerden birinin jandarma eri olduğı bildirildi. Bütün memurlar ve eşleri Valiliğe sığındı.” (Hürriyet, 24 Aralık 1978 Pazar, Sayı: 11027).

“Maraş’taki olaylarda resmi ölü sayısı 77 olarak bildirildi. Yaralı sayısının da 150’si ağır olmak üzere 1.000 dolayına yükseldiğı bildirildi. Başbakan Ecevit “cana kıyanların canına kıyılmıyorsa bu devlet gücünün insanca kullanılmasındandır, hükümeti yıkmak uğruna ulusu bölüyorlar”, dedi. Hükümeti suçlayan Demirel ise “bana sağcılar cinayet işliyor dedirtemezsiniz” dedi. MSP genel başkanı Erbakan “bugünkü hükümetin memleketi iç harbe götürdüğünü ve bir an önce çekilmesi gerektiğini” söyledi. (Cumhuriyet, 25 Aralık 1978 Pazar, Sayı: 19543).

Demirel “acız hükümetin yakasına yapışılmalıdır” dedi. AP lideri “Türkiye’yi idare ediyoruz diyenlerin ar ve hayâdan mahrum oldukları her gün ortaya çıkmaktadır” dedi. (Tercüman, 24 Aralık 1978 Pazar, Sayı: 6871).

Demirel “bu Maraş’taki olayların olacağından hükümetin mutlaka haberi vardı”. Ecevit “Bazı kimseler hükümeti yıkabilmek için Türk ulusunu bölmeye çalışıyorlar” dedi. Türkeş Kahramanmaraş’ta dökülen kanların ölen vatandaşların manevi katili Ecevit’tir.” Erbakan “Memleketi iç harbe götüren bu hükümet biran önce çekilmelidir”. Baştürk “olayların altında yatan gerçek emperyalizmdir”. (Tercüman, 25 Aralık 1978 Pazartesi, Sayı: 6872).

Olaylar üzerine gerçekleşen sıkıyönetimin ilanı da yazılı basın organlarında geniş şekilde yer bulmuştur: Adana, Ankara, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Bingöl, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa’da 2 ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi. (Cumhuriyet, 26 Aralık 1978 Pazar, Sayı: 19544).

Huzura susamış milletimiz yürekten sesleniyor “merhaba asker”, 13 ilde sıkıyönetim yürürlüğe girdi. (Tercüman, 27 Aralık 1978 Pazartesi, Sayı: 6874),

Basında sıkıyönetimin halkın susadığı huzura götürecek bir yönetim biçimi olarak “Merhaba Asker” olarak karşılanması da o dönemin anlayışını yansıtmaya açısından çarpıcıdır. Sıkıyönetim oylamasına 94 üye katılmadı. 537 üye kabul, yalnızca Mardin bağımsız milletvekili Nurettin Yılmaz ret oyu verirken kontenjan senatörü Metin Tokar çekimser kalmıştır. CHP grubunda sıkıyönetim eleştirildi, 63 üye karşı çıktı. (Cumhuriyet, 27 Aralık 1978 Pazar, Sayı: 19545).

Sıkıyönetim ilan edilen 13 ilde 1 yılda 715 kişi öldürüldü. (Cumhuriyet, 27 Aralık 1978 Pazar, Sayı: 19545).

Türkeş “vatandaşlara pasaport sorulduğu, Türk bayrağının çekilmediğı iller sıkıyönetim dışında bırakılmıştır” dedi. (Tercüman, 27 Aralık 1978 Pazartesi, Sayı: 6874).

Nazlı Ilıcak’ın “Sıkıyönetim” başlıklı köşe yazısında “nihayet yüzlerce kişi öldükten sonra sıkıyönetimin gereğine inanılabilir. Daha doğrusu Genelkurmay Başkanı’nın ultimatoma uymak zorunda kalındı. Kenan Evren “bize yetki ve sorumluluk verilmeden daha fazla görev yapamayız” dediğini belirtti. (Tercüman, 27 Aralık 1978 Pazartesi, Sayı: 6874).

Yabancı yayın organları Türkiye’deki olaylara geniş yer veriyordu. Le Monde “Ecevit kendi hükümetinin güçsüzlüğünü kabul etti”, ABD Dışişleri sözcüsü Türkiye’deki olaylar kontrol altına alındı. Bu olaylar ABD’yi yakından ilgilendiriyor. Karamanlis olayları dakika dakika

takip ediyor. Fransız TV’si “Ecevit vaatlerinin hiç birini yapamadı”. L’Adore “Türk Silahlı Kuvvetleri yeniden hakem durumuna geldi”. Le Matin “Türkiye İran ile mukayese edilemez”. L’humanite “Ecevit hükümeti karallığını göstermelidir”. The Financial Times “7 yıl önce sıkıyönetime karşı çıkan Ecevit bu defa orduya dönmek zorunda kaldı”. (Tercüman, 28 Nisan 1979 Perşembe, Sayı: 5975).

Cumhuriyet Gazetesinde 1985 yılında yayınlanan “Müdahalenin Ayak Sesleri” adlı yazı dizisinde İngiliz radyo ve televizyon kurumu BBC’nin, 1979 yılına girerken, 25 Aralık 1978 günü Türkiye’deki durumla ilgili olarak şu yorumuna yer verilmiştir (Cumhuriyet, 10 Kasım 1985, 1):

Kahramanmaraş olayları, Pakistan, Afganistan ve İran’dan sonra belki de kaos ve belirsizlik içine düşme sırasının Türkiye’ye geldiğini gösteriyor. Sonuna kadar demokratik ilkelere bağlı kalma kararlılığında olan orta-sol hükümet, her şeye rağmen olayları denetleyemediği görüntüsü taşıyor. Hükümetin, bir önceki hükümetten devraldığı sorunların oluşturduğu Türkiye tarihinin en kötü bunalımı, geçen yıl olduğundan daha iyi bir durumda değil. Siyasal şiddet olayları da artıyor. Bu yıl daha şimdiden 700 den fazla kişi siyasal şiddet olaylarında yaşamlarını yitirdiler. Siyasal şiddet olayları, şimdi büyük kentlerin dışındaki yerleşme bölgelerine de yayıldı. Bu bölgelerde Sünniler ile Şiiler ve Türkler ile Kürtler arasındaki ayrılık egemen.

Asıl kötü olan, belki de Türkiye’deki siyasal partiler arasında bir birlik belirtisi görülmemesi. Partilerden her biri büyük bir bencillik içinde durumu kendi yararına kullanmaya çalışıyor. Fakat bu yıl içinde görülen en ciddi şiddet olaylarında hayatlarını yitiren 60 kişi bile, Türkiye’deki siyasal partileri, Türk demokrasisi ve devleti için en büyük tehlikeyi oluşturan şiddet olaylarına karşı birleşmeye razı edebilecek mi, bu kesin değil. Başbakan Ecevit, tarafların kendilerini tutmaları ve olaylardan kaçınmaları çağrısında bulunduğu zaman, muhalefet lideri Demirel, Ecevit’in kan denizinde boğulacağını söyledi. Demirel, Ecevit’i şiddet olaylarına yanlış teşhis koymakla suçluyor. Aynı zamanda gerekli önlemleri almadığını söylüyor.

Başbakan Ecevit dâhil olmak üzere giderek artan sayıda kişi, bir iç savaş tehlikesine dikkati çekiyorlar. Her ne kadar bu pek dramatik bir tahmin olsa da, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bir kez daha kendisini müdahale zorunda hissetmesi-eğer durum düzelmış ise- olasılığı güçlü durumda...

Aynı yazı dizisinde sıkıyönetimin ilanına giden süreç Cüneyt Arcayürek’in kaleminde şöyle anlatılmaktadır (Cumhuriyet, 10 Kasım 1985, 7):

Yıl, 1978, Aralık ayını son günleri...

Ecevit, Köşk’ten çıktı.

Demirel, Köşk’e girdi.

Ecevit, Bakanlar Kurulunu topladı.

Sıkıyönetim istemini hazırlıyordu.

Demirel, muhalefet önderiydi, hazırlanıyordu.

Demirel, “Sayın Cumhurbaşkanını çok rahat gördüm” dedi.

“Neşeli...”

“bu olaylar arasında Cumhurbaşkanı kalkıp istifa etmese bari?” dedim AP önderine.

“...Yooo.. Bana ‘gayet iyiyim’ dedi. Diyor ki ‘mücadeleye devam’. Kafasında bir şey kotarmış, bir karara varmış gibi. Bir ‘ittifak’ var. Nasıl bir ‘ittifak’ bilemiyorum. Korutürk, Ordu ile anlaşmış görünüyor...” dedi Demirel.

“Sıkıyönetimle Ecevit Orduyu yanına mı almaya istiyor sizce?”

“Aksine, Orduyu karşısına almak istemiyor...”

Artık soruyoruz, soruşturuyoruz:

“Bir ‘müdahale’ olasılığı?”

“..Öyle de görünmüyor. Ama sıkıyönetim kesin. On bir İlde diye duydum, Köşke de sormadım. ‘Anayasanın gerektirdiği başvuruların’ yapılacağını söyledi. Çok ilginç buldum, ‘Bir şey var kafasında. Milli Savunma komisyonu üyelerine askeri birlikleri gezdirmişler. Generaller dâhil hepsi ekonomik koşullardan şikâyet etmiş...”

“Menderes’in son yılına ve 1971 döneminize benziyor...”

“...Evet!...Ekonomik koşullar askeri çok etkiler. ‘8 bin maaş, 6 bin kira diyorlar. Ön planda sıkıntı bu. Orgeneral Evren, durumu görüp alt tarafla diyalog kurmuş. Böyle geliyor bilgi...”

Bir grup kararı yok, fakat Turan Güneş’e göre, “Korutürk, askerlerin telkiniyle bugün kabul ettiği Ecevit’ten sıkıyönetim istedi”. Ecevit, sıkıyönetime karşı olduğunu söylüyor, ama

“Öyle bir facia oynandı ki” diye konuşuyordu.

25 Aralık gecesi hükümet toplantıdayken -saat 01.00’de- Ankara ve İstanbul’da bombalar patlıyordu. Bomba patlamaları tam CHP grubu dağılırken duyulmuş, anlatılan doğruysa Ecevit yerinden fırlamıştı.

Elbette isteyerek –içtenlikle- sıkıyönetime gidilmediği bir gerçektir.

Ecevit, konuşmalarında bu noktaya değiniyordu. “Çaresizlik” karşısında sıkıyönetime gidildiğini dokundurarak da olsa söylüyordu.

Sıkıyönetim milli Güvenlik Kurulu’nda görüşülürken, Başbakan’ın “gazete kapatmak, trafik sorunlarına eğilmek” gibi uygulamalardan kaçınılmasını istediğini öğrendik.

Doğrusu şuydu:

Maraş’ta ‘sivil otorite’ görevini yapmamıştı.

Kente gelen birlikler yasal yetkileri olmadığını bildirerek, işin içine girmemiş, karışmamıştı.

Kürsüdeki Ecevit’e bakıyordum. Yorgun, üzgün ve bezgindi. Daha bir yıl, iki ay önce sıkıyönetime karşı çıkan bir önderin “bir olayın önüne koyduğu zorunlulukla” o yönetimi Millet Meclisinden istemesindeki “acı gerçeği” kavınıyordum.

MHP, aylardır anarşi karşısında sıkıyönetim istiyordu. Sıkıyönetimin gelmesini sağlamak için MHP bir “zorlama” yapabiliirdi. Maraş olayları bu isteğin gerçeğe dönüşmesini sağlayabiliirdi.

Milli Güvenlik Kurulu’ndaki konuşmalar ilginçti. Başbakan Ecevit, 13 İlde sıkıyönetim ilan edilmesi kararına varılırken, “ ‘Hilal’ içindeki illerle, Yozgat, Tokat, Çorum gibi ülkücülerin kümелendiği illerde de bu uygulamanın yaygınlaşmasını” istedi. Böylece, MHP’ye bağlı silahlı sağ güçlerin ‘temizlenmesi’ olanağı bulunabiliirdi.

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, bu isteğe “O kadar kuvvetimiz yok” diye karşı çıktı. Sıkıyönetim, “Hilal iller”de yaygınlaştırılmadı.

MHP’nin açıktan istediği sıkıyönetime, AP’nin karşı çıkmadığını biliyorduk. Demirel özel söyleşilerde “anarşiye karşı sıkıyönetimi” istediğini söylüyordu. Ne var ki, MHP’nin sıkıyönetim isteğiyle Demirel’in isteği arasında bir ayırım yapılabiliirdi. MHP, devlete bu yoldan -ordu içindeki yandaşlarıyla- daha çok yaklaşabileceği hesabı içindeydi. Demirel’inse ordunun devlet yönetimine tümüyle el koymasına karşı olması gerekirdi.

Ama, ekonomik darboğazların yaşandığı günlerde ülkeye sıkıyönetim geldikten sonra bu iki olgunun birleşmesinden “bir müdahalenin” çıktığını o günlere dek hep görmüştük. 1960’ta böyle geldi, 12 Marta da bu istekler çerçevesinde gidildi. 1978 de bu süreç yine başlıyordu.

Sözü edilen yazı dizisinde sıkıyönetimin ilanına giden süreçte Ecevit’in tutumunu Cüneyt Arcayürek şöyle aktarmaktadır (Cumhuriyet, 14 Kasım 1985, 10):

Askerlerin öncelikli çıkmasını istediği yasalar –Sükan’a göre- eşgüdüm ve Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında dile getirilmişti. Kısaca istekler şunlardı: Olağanüstü Hal Yasası, Polisin ve idarenin tarafsızlaştırılması, polisin güçlendirilmesi, Devlet güvenlik mahkemelerinin kurulması.

Ecevit’in de bu isteklere özellikle, olağanüstü hal yasasıyla, polisin tarafsızlaştırılıp güçlendirilmesi yasasına karşı çıktığı yoktu. Fakat “parlamentoda bu yasalar üzerinde anlaşma” olmadığını söylüyordu. Sükan’a göre Ecevit’in sıkıntısı daha çok “kendi iç bünyesinden kaynaklanıyordu.”

Sükan verdiği örnekler arasında Maraş’taki olaylardan sonra Ecevit’in tutumunu anlatıyordu: “Maraş’ta olayların başlamasından sonra ben, Eyüboğlu ve Mehmet Can hemen sıkıyönetim ilan edilmesini istedik” diyordu. Ecevit’inse Maraş olaylarına o sırada koyduğu “teşhis”, olayların daha çok “sağ ve gerici güçler tarafından” çıkarıldığı biçimindeydi.

Sükan, “Ecevit, hemen sıkıyönetim ilan edilmesini istemedi” diyordu, “Başbakan durumun henüz açıklığa kavuşmadığını söylüyordu” diye de ekliyordu. Fakat Maraş’ta olaylar 22 Aralıktan başlayarak birden boyutlanmıştı. Sükan’a göre, Ecevit ancak o zaman sıkıyönetim ilanına yanaşmış, girişimde bulunmuştu.

Sıkıyönetimin ilk defa uzatılması ile ilgili gelişmelere ise yazı dizisinde şu şekilde yer verilmiştir (Cumhuriyet, 11 Kasım 1985: 7):

Şubat 1979’un son günleri.

AP, “kırmızı oy” hesabı yaptı:

Çıkan sonuca göre, AP ve kimi milletvekilleri olumsuz oy kullansalar da, sıkıyönetim uzatılacaktı.

MGK, sıkıyönetimin anayasa ve yasalara tam uygunlukla, tarafsızlıkla işlediği görüşündeydi. Fakat, AP’nin açtığı “olumsuz oy kullanımı” ile ilgili dalgalanmalar sürüp gidiyordu. CHP grubunda sıkıyönetime 52 milletvekili karşı çıkmıştı. Ama grubun çoğunluğu olumlu görüşteydi. CHP’li 52 milletvekilinin gruptaki bu davranışına bel bağlamamak gerekirdi. Grup kararı çıktıktan sonra bu milletvekilleri parti kararına uyacaklardı. 25 Şubat günü, TBMM’de, 225 oya karşı 337 oyla sıkıyönetimin, iki ay daha uzatılması kararlaştırıldı. AP karşı oy vermişti. CHP’nin yanında MSP, MHP gibi partiler yer almıştı.

AP’nin sıkıyönetime karşı davranışına Genelkurmay Başkanı Evren’den ‘dolaylı’ bir yanıt geldi. Evren, sıkıyönetimle ilgili savların gerçekdışı olduğunu söyledikten sonra, TSK’nın “hiçbir partiye ideolojinin emrinde” olmadığını bildiriyordu.

Genelkurmay Başkanı, muhalefetin –özellikle AP’nin- sıkıyönetimlerin eşgüdüm başkanlığına bağlandığı yolundaki savlarının doğru olmadığını belirtiyor, “...Sıkıyönetim komutanlıklarının çok yumuşak bir tutum izlediklerini ve henüz anarşinin kökenine inemedikleri iddiasını ileri sürenlerin amacı, bu komutanlıkları gayri kanuni yollara sürerek, sanık ve hükümlülere işkence yapmayı, zamanlı zamansız aramalarla vatandaşları huzursuz etmeyi telkin ise, aldanmaktadırlar. Yurt düzeyine yayılmış ve büyük sayılara ulaşmış anarşik olayların kökenine iki ay gibi kısa sürede hiçbir gücün inemeyeceği gerçeğini ulusumuzun ve basınımızın takdirine bırakıyorum...” diyordu.

Öne sürülen savlar Genelkurmay Başkanı’nın açıklamasında açıkça yazılmıştı:

“...1- Sıkıyönetim komutanlıkları, Başbakanlıkta kurulan ve kanunda yeri olmayan eşgüdüm başkanlığına bağlandıklarından, yetkileri ellerinden alınmış ve iş göremez duruma getirilmişlerdir.

2- Bu komutanlıklara tayin edilen askeri savcı ve hâkimlerin seçiminde, dışarıdan bazı güçlerin etkisi olmuştur.

3- Söz konusu hâkimlerden yedisi sakıncalı personel arasındadır ve bir askeri hâkim rüşvet almış, kumar oynamış ve solcu olarak tanınmıştır.

4- Sıkıyönetim komutanlıkları, çok yumuşak bir tutum sürdürmekte ve henüz anarşik olayların kökenine inememiş bulunmaktadırlar...”

Evren’in sözleri bir “uyarı” olarak nitelendi.

Oysa bu, iktidar ve ordu çevrelerine göre, daha çok bir savunuyu ve ordunun yerini saptayan bir demeçti.

Evren’in Başbakan Ecevit koşutunda görünmesi, kulislerde, “Bu açıklamayı Ecevit’in yaptırdığı” biçiminde yorumlandı. Ecevit ise, “Genelkurmay başkanını böyle bir açıklamaya biz değil, muhalefet zorladı” diyordu.

Bu sözlerde gerçek payı yok değildi: AP’nin sıkıyönetimlerle ilgili gerekçesinde bu yönlü “kokular” vardı. Bunun yanı sıra, AP, MGK’dan önce iki girişimde bulunmuştu:

Demirel, Cumhurbaşkanı’na MGK toplantısından önce mektup yazmış, bir açıdan ele alınırsa, bu mektubu MGK’nin “görevini yerine getirip hükümeti uyarmadığı” anlamını vermişti. Sıkıyönetimlerin “bölücülüğe bakmadığını” vurgulayarak beklenen sonuçların gelmediği kanısını öne sürmüştü.

Ordunun “partiler üstü görünümünü” bozmaya yönelik bir davranışa karşı çıkması doğaldı.

AP muhalefetinin siyasal alanda öne fırladığı varsayımları üzerinde durulurken, bu kez bütçe oylaması “bir takım hesapların” yanlışlığı ortaya çıkardı:

Böylece, bütçe oylamasına değin, yaygınlaştırılan; hükümetin Millet Meclisi’nde düşürülebileceği savları yitip gidiyordu.

1979’un zorlu koşullarında, çeşitli başarısızlıkların sürüp gittiği ortamda 228 oy, bir bakıma güvenoyunun yenilenmesiydi.

Mecliste hükümetin gitmesini değil kalmasını isteyenler çoğunluktaydı!

Bülent Ecevit, sıkıyönetime giden süreci şu şekilde değerlendirmektedir (Üskül, 1989: 190):

1978’de hükümeti kuruluşumuzun ardından bir yıla yakın süre, sıkıyönetim ilanı için bazı siyasi çevrelerin yoğun baskısı altında kalmıştık; fakat bunlara karşı direnmıştik. Silahlı Kuvvetleri asli görevinden uzaklaştırmayı ve siyasal zemine çekmeyi doğru bulmuyorduk. Ancak, Kahramanmaraş’taki acı olaylar üzerine sıkıyönetim ilanına kendimizi mecbur hissettik. Zaten sanırım, Kahramanmaraş olayları, bazı çevrelerce, bizi sıkıyönetim ilanına zorlamak için tezgâhlanmıştı.

Kahramanmaraş olayları üzerine toplanan Bakanlar Kurulu 25 Aralık 1978 gecesi toplanarak Genelkurmay Başkanının da görüşünü alarak 26 Aralık’tan itibaren 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmesine ili Sıkıyönetim ilanının gerekçesinde;

Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması

olarak açıklanmıştır (Üskül, 1989: 191-192).

Sıkıyönetimin coğrafi alanı siyasal partiler arasında tartışma konusu olmuştur. Uzun süreden beri sıkıyönetim ilan edilmesini savunan MHP alanın dar tutulduğunu, 11 ilde daha sıkıyönetim uygulanmasını talep etmiştir. Daha sonraki görüşmelerde sıkıyönetimin alanı genişletilmiş, bu defa da MHP bütün ülkede sıkıyönetim istemiştir. Ecevit de daha sonra, sağcı militan güçlerin yoğunluk kazandığı hilal tabir edilen bazı Orta Anadolu illerinde de sıkıyönetim ilan etmeyi düşündüklerini, ancak Kenan Evren’in yeterli kuvvetleri bulunmadığı gerekçesiyle bu illerde sıkıyönetime razı olmadığını ifade etmiştir (Üskül, 1989: 192, 203).

Başlangıçta 13 ilde ilan edilen sıkıyönetim daha sonra başka illere de genişletilmiştir. 24.04.1979’da Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt ve Tunceli’de; 19.02.1980’de İzmir ve Hatay’da; 20.04.1980’de Ağrı’da sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Komisyonunda dinlenen dönemin Bayındırlık Bakanı Şerafettin ELÇİ, 24.04.1979'daki uzatma sırasında kendisinin Başbakan Ecevit'in sıkıyönetimi genişletme iradesine karşı çıktığını ancak Ecevit'in kendisine Milli Güvenlik Kurulunda bu illerde bağımsız Kürt Devleti kurulması ile ilgili çalışmalar olduğu ve Nisan ayı içinde bunun ilan edileceğinin söylendiğini ve bu nedenle bu uzatmayı yapmak zorunda olduklarını izah ettiğinden kendisinin ise bölgeyi tanıyan birisi olarak buna inanmadığını ve bunu Ecevit'e ifade ettiğini belirtmiştir (Alt Komisyon Tutanakları, 17.10.2012).

Sıkıyönetim uygulaması 10 defa uzatılmış, uzatmalar Anayasa hükmü gereğince ikişer ay olarak yapılmıştır. Beş uzatma kararı Ecevit Hükümeti, beşi de Demirel Hükümeti döneminde alınmıştır. AP Meclis Grupları sıkıyönetim kararının onaylanması sırasında kabul oyu kullanmışlar, ancak Ecevit döneminde yapılan uzatmalarda karşı çıkmışlardır. Demirel'in, sıkıyönetimi, hükümeti zaafa uğratma ve düşürmeye zorlamanın bir aracı olarak kullandığı ifade edilebilir. AP, sıkıyönetimin uzatılmasına şu gerekçelerle itiraz etmiştir: Sıkıyönetimin ilanındaki gerekçe eksiktir. “Vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten ve dıştan tehlikeye düşüren yaygın şiddet hareketleri” ifadesi ilan gerekçesinde yer almamıştır. Sıkıyönetim Eşgüdüm Kurulunun oluşturulmasının amacı, Ecevit'in sıkıyönetim idaresini kendi emir ve komutasına sokmaktır. AP'ye göre sıkıyönetim mahkemelerine yapılan hâkim savcı atamaları da incelenmelidir. Ecevit'in sıkıyönetimin demokratik uygulamasından söz etmesi de sıkıyönetimi sulandırmaktır (Üskül, 1989: 200-202).

İkinci uzatma görüşmelerine CHP sıkıyönetimin alanını ve gerekçesini genişletme önerisiyle gelmiş, gerekçe olarak Anayasanın 124. maddesinde öngörülen savaş hali dâhil bütün durumlar belirlenmiştir. AP sözcüsü, bunun yanlış olduğunu dile getirmiş, ancak sonuç değişmemiştir. Fakat sonra AP döneminde yapılan uzatmalarda da bu yanlışlık düzeltilmemiş, maddedeki bütün durumlar gerekçe olarak varlığını sürdürmüştür. AP döneminde yapılan sıkıyönetim uzatmalarında CHP kabul oyu kullanmıştır. Demirel, eleştirdiği Sıkıyönetim Eşgüdüm Dairesini de kaldırmamış, koordinasyon toplantılarına başkanlık etmiştir (Üskül, 1989: 206-208).

Sıkıyönetim uygulamaları konusunda belirtilmesi gereken bir başka husus, Mecliste yapılan bütün sıkıyönetim görüşmelerinde siyasal partilerin tamamının Silahlı Kuvvetlere güvenlerini ifade etmeleridir. Siyasal partiler sıkıyönetim uygulamaları nedeniyle orduya bir eleştiri getirmezken hedef sürekli olarak iktidar partisi olmuştur. Yine, Meclisteki bütün partiler, terörü önlemek için sıkıyönetimin son çare olduğu konusunda de hemfikir olmuşlardır (Üskül, 1989: 209-211).

Sıkıyönetim ilan edilen 13 il altı grupta toplanmış ve altı sıkıyönetim komutanı atanmıştır. Ankara, Adana, İstanbul, Erzincan, Erzurum ve Elazığ'da birer sıkıyönetim mahkemesi kurulmuş ve 54 askeri hâkim, savcı ve askeri müşavir atanmıştır. Sıkıyönetim Eşgüdüm Toplantısı ilk kez Ecevit başkanlığında 29 Aralıkta yapılmış, toplantıya Genelkurmay Başkanı, ilgili bakanlar, kuvvet komutanları, MGK Genel Sekreteri, MİT Müsteşarı, Sıkıyönetim Askeri Hizmetler Koordinasyon Kurulu Başkanı ve sıkıyönetim komutanları katılmışlardır. Demirel, Sıkıyönetim Eşgüdüm Kuruluna karşı çıkmış, bunu komutanlara Ecevit'in müdahalesi olarak değerlendirmiştir. Benzer bir tepkiyi Türkeş de göstermiştir. Yapılan eleştirilere 27 Şubat 1979'da sert şekilde cevap veren Evren, bu eleştirilerle Silahlı Kuvvetlerin çıkar çekişmelerinin içine çekildiğini belirtmiştir (Üskül, 1989: 211-213).

12 Eylül öncesi sıkıyönetim uygulamaları konusunda dikkat çekilmesi gereken bir husus da Ecevit'in başbakan olarak sıkıyönetimin demokratik hukuk kuralları çerçevesinde yürütülmesine gösterdiği hassasiyettir. Komutanların bu uyarıya pek fazla önem vermedikleri, bundan hoşnut olmadıkları, yetkilerini tam olarak kullandıkları yönünde görüşler bulunmakla birlikte, uygulamaya bakıldığında yayınlanan bildirilerin sert bir içerik taşımadığı, kapsamlı yasaklar getirilmediği görülmektedir. Üskül'e göre, sıkıyönetim idareleri kendi alanları dışındaki konularla da ilgilenmemişlerdir. Bunlar göz önüne alındığında, Ecevit'in tutumunun komutanlar üzerinde etki yaptığı belirtilebilir (Üskül, 1989: 211-214).

Başbakan Ecevit, 25 Şubat 1979 tarihinde Mecliste sıkıyönetimin iki ay süreyle uzatılmasına ilişkin görüşmelerde yaptığı konuşmada, ilk iki aylık uygulama sonucuna göre, sıkıyönetimin demokratik hukuk kurallarına uygun şekilde yürütüldüğünü rahatlıkla söyleyebildiğini, bundan memnuniyet duyduğunu ifade etmiş ve Silahlı Kuvvetlere teşekkür etmiştir. Eylemciler arasında ayrım yapılmadığını, tarafsız kalındığını dile getirmiş, ancak muhalefetin, sıkıyönetimin ülkede yeterince geniş ve daha sert şekilde uygulanmadığına, demokratik hukuk kurallarına fazlaca bağlı kalındığına yönelik eleştirileri ve bu nedenlere bağlı olarak uzatma teklifine ret oyu vermelerinin tutarlı olmadığını belirtmiştir. Sıkıyönetim uygulanan iki aylık dönemde önceki iki aylık döneme göre olay sayılarında, ölü ve yaralı sayılarında yüzde ellinin üzerinde azalma görüldüğünü ve yeni dönemde toplumsal nitelikli olay olmadığını, ayrıca sıkıyönetim eşgüdüm toplantılarının yasa gereği yapıldığını, ama sıkıyönetim komutanlarının yetkilerine herhangi bir müdahalenin söz konusu olmadığını ifade etmiştir.

Bu konuşmadan sadece dört gün önce ise, 21 Şubat 1979'da AP Genel Başkanı Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı'na gönderdiği mektupta şu hususlara değinmiştir: Cumhuriyetin hiçbir döneminde vuku bulmayan olaylar Ecevit Hükümeti döneminde yaşanmış, olaylar karşısında Hükümet aciz kalmış, ülkede huzuru sağlayamamıştır. Hükümet Devleti işletmemiştir. Anayasa hükmü olduğu halde, devlet güvenlik mahkemelerini kurmamıştır. Anayasanın 111. maddesi ihlal edilerek Aralık 1978'de alınan sıkıyönetim kararı öncesinde konu Milli Güvenlik Kuruluna götürülmemiştir. Sıkıyönetimin iki aylık uygulamasında, Kanunun sıkıyönetim komutanlarına verdiği yetki konusunda tereddütler yaşanmıştır. Bunun sebebi, sıkıyönetimin ilan gerekçesinde Anayasada yer alan, "Vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren yaygın şiddet hareketleri" ibaresinin bulunmamasıdır. Yine, Anayasa ve kanunlarda yeri olamayan Başbakanlığa bağlı bir eşgüdüm dairesi kurmaya çalışması da sıkıyönetimin caydırıcılığını azaltmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri verilen her görevi eksiksiz olarak yapabilir. Ancak, Hükümet ordunun görev yapmasına engel olmakta, bu da ordunun itibarının zarar görmesi gibi vahim bir duruma yol açmaktadır.

12 Eylül Darbesi Alt Komisyonu tarafından 14.06.2012 tarihinde dinlenen 12 Eylül döneminin Başbakanı Bülent Ulusu, sıkıyönetim uygulamalarındaki başarısızlığı şu şekilde açıklamıştır (Alt Komisyon Tutanakları, 14.06.2012):

İşte onu ifade ettim yani, bir daha ifade edeyim: 15 ilde sıkıyönetim talebi var. Hükümet ve ana muhalefet ancak 10'unda karar veriyor, 5'inde karar vermiyorlar, 5'i hariç. 10'undaki anarşi, terörist vesaire 5'e kaçıyor, o zaman sıkıyönetim başanlı olmuyor, o bakımdan. 12 Eylülde bütün memlekette sıkıyönetim ilan edildiği için hiçbir yere kaçacak hâli kalmadı yani bu anarşistlerin.

07.06.2012 tarihinde dinlenen 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ise şunları dile getirmiştir (Komisyon Tutanakları, 07.06.2012).

Siverek’e asker gidecek, altı aydır ben uğraşıyorum Siverek’e asker gönderin diye. Siverek’te her devirde asker olmuş, şimdi yok, karşı dağın eteğinden kimseyi geçirmiyorlar. Nurettin Paşa Kara Kuvvetleri Kumandanı. “Bugün gönderiyoruz, yarın gönderiyoruz. “Ben saat beşte arıyorum. Dedi ki “Üç gün zarfında gönderiyoruz askeri.” Ertesi gün gece yarısı darbe oldu. Burada birtakım şeyler var ki altına inemiyorsunuz, altına o kadar rahat inemiyorsunuz ve onun içindir ki bizim bir araya gelmemiz, hep bu söylenir, bir araya gelmemiz, arkadaş, yapılabilecek bir işse benim Sayın Ecevit mâni olduğundan dolayı yapmadığım iş değil. Sayın Ecevit’in ekleyeceği güçle yapılacak bir iş de değil. Benim şim askerle ve ben askere de inanıyorum, onu da söyleyeyim sana. Askerin ters bir şey yapacağına, devlete sıkıntı çıkaracağına inanmıyorum. İncancım bu benim.

Sıkıyönetim Uygulamasının Hukuki İncelemesi

Sıkıyönetimin en büyük özelliği, bir olağanüstü yönetim şekli olması dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin sınırlandığı bir rejim olmasıdır. Ancak, neticede bir hukuk rejimidir, kanunidir. Bir keyfilik rejimi değildir; hukuki bir çerçevesi vardır ve sınırları bulunmaktadır. Temel hak ve özgürlükleri, olağan yönetim dönemlerine göre daha fazla sınırlandığı veya askıya aldığından dolayı son derece önemli olan sıkıyönetim uygulaması anayasa ile düzenlenme zorunluluğuna tabidir. Bu anlamda, sıkıyönetim ile ilgili hükümler bütün anayasalarımızda yer almıştır (Üskül, 1989: 13-14).

1961 Anayasasının 124. maddesinde sıkıyönetim şu şekilde düzenlenmiştir:

Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın olduğunu gösteren kesin belirtilerin meydana çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamıyla de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Bu kararlar Meclislerin Birleşik Toplantısında alınır. Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

1961 Anayasasının bu düzenlemesi, 1924 Anayasasından sadece kısıtlanacak özgürlükleri belirtmemiş olmasıyla ayrılmaktadır. Sıkıyönetim, 1924 Anayasasına göre genişletilmiş ve ağırlaştırılmış değildir. Ancak, 12 Mart askeri müdahalesinin ardından yapılan Anayasa değişikliği kapsamında sıkıyönetim de yeniden düzenlenmiştir. Düzenleme sonrası 124. madde şu şekli almıştır:

Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasayı tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu, süresi iki ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis, gerekli gördüğü

zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamıyla de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağırılır.

Sıkıyönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kararına bağlıdır. Bu kararlar Meclislerin Birleşik Toplantısında alınır. Sıkıyönetim veya genel olarak savaş halinde, hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı ve savaş veya savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde vatandaşlar için konulabilecek yükümler kanunla gösterilir.

Yeni haliyle maddeye, önceki anayasalarda yer alan savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma, vatan ve cumhuriyete yönelik kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin ortaya çıkması şeklindeki dört gerekçeye “ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması” gerekçesi de ilave edilmiştir. Bu yeni düzenleme ile sıkıyönetim ilanı daha kolaylaştırılmış, şiddet hareketlerinin kesin belirtisinin görülmesi bile yeterli sebep haline gelmiş olmaktadır. Buna rağmen yine de 1971 değişikliği, sıkıyönetim uygulamalarını denetim dışı tutmamış, sıkıyönetim yasasının anayasal denetimi yolunu açık bırakmıştır. Buna karşılık 1982 Anayasası hem sıkıyönetimi ağırlaştırmış, hem de sıkıyönetimle ilgili bütün denetim yollarını kapatmıştır. Sıkıyönetim halinde, kanunla yürütmenin durdurulması kararı verilmesinin sınırlanabileceği hükmünü getirmiştir. Sıkıyönetimin ilanı gerekçelerini artıran, süreyi ve uzatma sürelerini uzatan 1982 Anayasası, sıkıyönetim halinde uygulanacak özel kanun hükmünde kararnameler çıkarılmasına imkân tanımış, üstelik bunların şekil ve esas bakımından Anayasa yargısına tabi olmasını önlemiş, ayrıca geçici 15. maddeyle de 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununda 12 Eylül döneminde gerçekleştirilen 14 değişikliğin Anayasa Mahkemesinde dava konusu edilmesini engellemiştir. Bunun da ötesinde sıkıyönetim komutanlıklarını Genelkurmay Başkanlığına bağlayarak siyasal iktidarın denetimini azaltmaya çalışmıştır. Bu özellikleriyle 1982 Anayasasında sıkıyönetim, anayasal ve yasal olmakla birlikte hukuki olmayan bir rejime dönüşmüştür (Üskül, 1989: 15-19).

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu, 12 Mart müdahalesi sonrasında 13 Mayıs 1971’de kabul edilmiştir. Temel hakların korunması açısından daha önce yürürlükte olan 1940 tarihli Örfi İdare Kanunundan daha az güvence sağlamaktadır. Yeni Kanunla, Bakanlar Kurulu sıkıyönetim makamlarına aktarılan yetkileri belirleyememekte ve bu makamlar aldıkları bütün kararları bizzat uygulayabilmektedir. Bu Kanunda 12 Eylül askeri yönetimi döneminde gerçekleştirilen değişikliklerle sıkıyönetim makamları üzerindeki her türlü denetim tamamıyla kaldırılmıştır. 14 Kasım 1980’de yapılan bir değişiklikle sıkıyönetim komutanlarının yaptığı idari işlemler yargı denetimi dışında bırakılmıştır. 1982 Anayasasına da aykırı olan bu hüküm, Anayasanın sözü edilen geçici 15. maddesince korunmuştur (Üskül, 1989: 20-21).

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun “Sıkıyönetimin Yürütülmesi” başlıklı 2. maddesinde yer alan;

Zabıta kuvvetleri bütün teşkilatı ile Sıkıyönetim Komutanının emrine girer...Sıkıyönetim Komutanı, bölgesi içinde gerek zabıta kuvvetlerinin ve gerekse askeri personelin görev yerlerini değiştirebilir. (...) Sıkıyönetim Komutanlığı emrine atanan veya görev alan bircümle personelin, sıkıyönetim süresince Sıkıyönetim Komutanının izni olmadıkça, istifa veya emeklilik işlemleri yürütülemez veya başka bir göreve atanması yapılamaz.

Şeklindeki hükümler sıkıyönetim komutanlarına ne ölçüde geniş yetkiler verildiğine örnek gösterilebilir. Sıkıyönetim komutanları bütün askeri personele müdahale etmekle kalmamakta, emri altına girmiş olan kolluk kuvvetlerinin, yani polis ve jandarmanın da görev yerlerini değiştirebilme yetkisine sahip olmaktadır. Yine sıkıyönetimde görev alan bütün personelin emeklilik, istifa talepleri sıkıyönetim komutanının iznine tabi tutulmuştur. Maddede yer alan her iki hüküm 1402 sayılı Kanununun yayımlandığı 1971 yılındaki ilk halinde mevcut olan hükümlerdir.

Kanunun 2. maddesinin ilk halinde yer alan, sıkıyönetim komutanlığı emrine atanan veya görev alan bütün personelin, sıkıyönetim süresince sıkıyönetim komutanının izni olmadan istifa veya emeklilik işlemlerinin yürütülemeyeceği veya başka bir göreve atamasının yapılamayacağı hükmü ile 19 Eylül 1980 tarih ve 2301 sayılı Kanunla 2. maddeye eklenen;

Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi, yerel yönetimde çalışanların görevden uzaklaştırılması veya işlere son verilmesi hakkındaki istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir.

Hükmünü ve daha sonra bu hükmü 28.12.1982 tarihli 2766 sayılı Kanun ile eklenen; “Bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar.”

Hükmünü hukuk devleti ve demokrasi ilkeleriyle bağdaştırmak mümkün değildir. Maddede yer alan bu iki fıkra insan hakları ihlalinin de Kanundaki belirgin örnekleridir. 2301 sayılı Kanun ile eklenen işe son verme ve görevden uzaklaştırma ile ilgili bu hüküm daha sonra 26.10.1994 tarihli 4045 sayılı Kanunun 2. maddesiyle;

Sıkıyönetim komutanlarının; bölgelerinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre sıkıyönetim bölgesi dışına atanma veya sıkıyönetim bölgesi dışına atanmak üzere görevden uzaklaştırılma istemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir. Sıkıyönetim komutanlarının sekizinci fıkradaki nedenlerle mahalli idarelerde çalışanların görevden uzaklaştırılması istemleri, ilgili mahalli idare yetkililerince derhal yerine getirilir. Bu suretle görevden uzaklaştırılanlar sıkıyönetim bölgesi dışındaki mahalli idarelerde görev ve iş bulmaları ve bu idarelerin ilgili görev ve işe almayı istemeleri halinde, mahalli idare yetkililerince görevden uzaklaştırma kararı derhal kaldırılır ve bunların atamaları öncelikle yapılır.

şeklinde değiştirilmiştir.

12 Eylül askeri yönetimi döneminde, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununda başka bazı değişiklik ve eklemeler de yapılmıştır. Darbeden hemen sonra gerçekleştirilen değişiklik ve ilavelere bakıldığında bunların asayiş ve güvenliğin sağlanmasında doğrudan etkili olabilecek nitelikte olmaktan çok hak ve özgürlükleri kısıtlayan ve hukuki uygulamalara çok da dikkat etmemeye meydan vermeye açık hususlar olduğu değerlendirilmektedir. Bunlardan biri, Kanunun 4. maddesinde sıkıyönetim komutanlığı emrindeki silahlı kuvvetler mensupları ve kolluk görevlilerinin silah kullanma yetkilerini genişleten değişikliktir. Kanunun ilk halinde: “...Silah kullanmayı gerektiren hallerde münferit hizmet görenler kendi başlarına, topluca hizmet görenler olay yerinde başlarında bulunan amirin emriyle silahlarını kullanırlar.” hükmü bulunurken, yapılan değişiklik ile “...Silah kullanma yetkisine sahip güvenlik kuvvetlerinin teslim ol emrine itaat edilmemesi veya silahla mukabeleye yeltenilmesi veya

güvenlik kuvvetlerinin meşru müdafaa durumuna düşmeleri halinde görevli güvenlik kuvvetleri mensupları doğruca ve duraksamadan hedefe ateş edebilirler... Ayrıca haklarındaki soruşturma işlemi tutuksuz yapılır.” hükmü getirilmiştir.

Güvenliğin sağlanması, terörle etkili olarak mücadele yürütülebilmesi bakımından yukarıda değinilen değişiklik dışında doğrudan etki doğuracak bir değişiklik veya ilave bulunmadığı söylenebilir. Ancak, Kanundaki değişikliklerden belirtilmesi gerekenlerden biri de 5. maddede 14.11.1980 tarihli 2342 sayılı Kanunla yapılandır.

“Sıkıyönetim Komutanlıkları arasındaki işbirliği ve koordinasyon Başbakanlıkça sağlanır” şeklindeki hüküm, “Genelkurmay Başkanlığınca sağlanır.” olarak değiştirilmiştir. Aynı Kanunla, 1402 sayılı Kanunun 6. maddesindeki; “Sıkıyönetim Komutanı bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkilerden dolayı Başbakana karşı sorumludur” hükmü de; “Genelkurmay Başkanına karşı sorumludur” olarak düzenlenmiştir.

Böylelikle sıkıyönetim rejimi tamamen Genelkurmay merkezli bir niteliğe sahip olmuştur. Burada ilginç olan bu değişikliklerin bir askeri yönetimin egemen olduğu ara rejimde ve askerler tarafından atanmış asker kökenli bir Başbakan olan Bülent Ulusu döneminde yapılmış olmasıdır. Böylelikle belki de darbe öncesinde Sıkıyönetim Komutanlarının emirleri siyasi iradeden değil de Genelkurmay Başkanlarından aldıklarına dair söyledikleri sözler darbe sonrasında “hukuki” zemine oturtulmuş oluyordu.

Sıkıyönetim Kanununda darbe sonrası yapılan ilk değişikliklerden (19 Eylül 1980 tarihli 2301 sayılı Kanun) büyük bölümünün ise ikincil derecede önem taşıdığı, söz konusu değişikliklerin, yetki alanlarında kısmi genişleme sağladığı, Kanunda yer alan düzenlemelere bazı ilaveler yaptığı şeklinde değerlendirilmiştir. Kanundaki yine tali öneme sahip diğer bazı değişikliklerin de askeri yönetim döneminin sonlarına doğru 1982 ve 1983 yıllarında yapıldığı görülmektedir.

1971 yılında kabul edilen 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun “Sıkıyönetimin Yürütülmesi” başlığı altında;

Madde 2 - Sıkıyönetim altına alınan yerlerde genel güvenlik ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetlerine ait görev ve yetkiler Sıkıyönetim Komutanlığına geçer. Zabıta kuvvetleri bütün teşkilatı ile Sıkıyönetim Komutanının emrine girer. Sıkıyönetim bölgesindeki zabıta kuvvetleri; Sıkıyönetim hizmetlerinin yapılmasından dolayı Sıkıyönetim Komutanlığına, bu hizmetler dışında kalan hizmetlerin yürütülmesinden dolayı da adli ve idari makamlara karşı sorumludur. Milli İstihbarat Teşkilatı Sıkıyönetim Komutanlığı ile işbirliği yapar. Sıkıyönetim Komutanlığı, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkileri o yerin zabıta kuvvetleri ve tefrik edilecek askeri birlikler ile yürütür. Barışta ve zorunlu hallerde Sıkıyönetim komutanı o yer veya o yere en yakın Garnizon Komutanlarından yeteri kadar birliğin emrine verilmesini isteyebilir. Bu istek derhal yerine getirilir. Sıkıyönetim Komutanı, bölgesi içinde gerek zabıta kuvvetlerinin ve gerekse askeri personelin görev yerlerini değiştirebilir. Hizmet gereklerini dikkate alarak zabıta kuvvetlerinde askeri personel kullanılabilir. Bu takdirde müdür seviyesindeki personel Sıkıyönetim Komutanı emrinde müşavir olarak görevlerine devam ederler. Hizmetlerin yürütülmesi ile ilgili istemler, o bölgedeki Devlet kurum ve organlarıncaya yerine getirilir. Sıkıyönetim Komutanlığı emrine atanan veya görev alan bilcümle personelin, Sıkıyönetim süresince Sıkıyönetim Komutanının izni olmadıkça, istifa veya emeklilik işlemleri yürütülemez veya başka bir göreve atanması yapılamaz.

hükümleri mevcutken, daha sonra yukarıda da belirtildiği üzer 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 2. maddesine 2301 sayılı Kanunun 1. maddesiyle eklenen “Sıkıyönetim komutanlarının istemi üzerine görevlerine son verilen kamu personeli” ile ilgili fıkraya, 28.12.1982 tarihinde kabul edilen 2766 sayılı Kanunun 1. maddesiyle “... bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar.” hükmü eklenerek birçok kişi görev yeri değiştirilerek mağdur edilmiş ve hiç alakası olmayan yerlerde çalıştırılmıştır.

O dönemde “1402’likler” diye tanımlanan öğretim görevlileri, “70’ler” diye adlandırılan Devlet İstatistik Enstitüsü çalışanları ve “101 TRT personelinin sürgünü” çok tartışılmıştır. 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası uyarınca kamuda başlatılan “kıyım” ile aynı dönemde gerçekleştirilen bu toplu “sürgün” için dönemin TRT Genel Müdürü emekli general Macit Akman, gazetecilerle sohbetinde işin “tepeden gelen bir emir” ile gerçekleştirildiğini söylemiş ve “Vallahi, hiçbirini tanımam ben. Emir veren Başbakan Bülent Ulusu’dur. Biz de uyguladık.” demiştir. (Arpa, 2009).

Bunların arasında yer alan 101 TRT çalışanının sürgünüyse en sistemli ve korkulu olanıdır. ‘101’ler, 12 Eylül döneminde TRT’de yaşanan sürgünlerin adıydı. 1980 yılında askeri harekâtın üzerinden daha iki ay geçmeden TRT’nin en saygın ve en üretici isimleri arasında yer alan produktörden senariste programcıdan muhabire kadar hemen hemen her kadrodan seçilen 101 kişi hiçbir gerekçe gösterilmeden mesleklerinin dışında diğer bakanlıklara sürülmüştü. Her biri kendi alanında uzmanlaşmış yayıncılar meslekleriyle öyle ilgisiz yerlere sürülerek hayvan bakıcısı, suni tohumlama uzmanı ve afet işleri gibi yerlere gönderilmişlerdi (Arpa, 2009).

Bu madde 09.02.1990 tarih ve 20428 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1988-6 Esas ve 1989-4 Karar No’lu Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu Kararı’na konu olmuştur. Özetle; Sıkıyönetim komutanlarının istemi üzerine görevlerine son verilen kamu personeli ile ilgili olarak 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 2. maddesine 2301 sayılı Yasanın 1. maddesiyle eklenen fıkranın, 28.12.1982 tarihinde kabul edilen 2766 sayılı Yasanın 1. maddesiyle değişik şeklinde yer alan “... bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar.” hükmünün sıkıyönetim süresiyle sınırlı olarak uygulanması gerektiğine ilişkin Danıştay Beşinci Dairesinin 14.4.1988 gün ve 1286 sayılı kararı ile aksi yönde verilen diğer kararları arasındaki aykırılığın giderilmesinin Danıştay Beşinci Dairesince istenmesi üzerine, isteme konu olan kararlar ile yasal düzenlemelerin tümü incelendikten sonra, bu hükmün yorumlanarak anlam ve kapsamının belirlenebilmesi için, öncelikle belirtilen fıkra gereğince ve sıkıyönetim komutanlarının isteği üzerine uygulanan “işe son verme” işleminin hukuki yapısı, nitelikleri, özellikleri ve doğurduğu sonuçları, daha sonra da konuyla ilgili Anayasa hükümleri derinlemesine incelenmiştir.

Sonuç olarak; “1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu’nun 2. maddesinin 2766 sayılı Yasa ile değişik son fıkrasında yer alan “... bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar” hükmünün yukarıda belirlenen anlam ve kapsamı karşısında, adı geçen madde uyarınca sıkıyönetim komutanlarının istemleri üzerine işlerine son verilen memurların, diğer kamu görevlilerinin ve kamu hizmetlerinde görevli işçilerin, ilk kez kamu görevine girdikleri tarihte bu görev için yasa ve yönetmeliklerde öngörülen nitelikleri kaybetmemiş olmaları koşuluyla, işlerine son verildiği bölgede sıkıyönetim kalktıktan sonra, kurumlarınca eski görevlerine iade edilmeleri gerekeceğinden, İçtihadın Danıştay Beşinci Dairesinin 14.4.1988 günlü ve E:1987/2417, K:1988/1286 sayılı Kararı doğrultusunda birleştirilmesine, 07.12.1989 gününde, birinci toplantıda, oyçokluğu ile karar verildi.” ifadesiyle bu tür mağduriyetlere son verilmiştir.

Daha sonra, 26.10.1994 tarihinde kabul edilerek, 03.11.1994 tarih ve 22100 sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe giren 4045 sayılı “Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli İle Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine ve 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”un Geçici 2. Maddesi ile; “1402 numaralı Sıkıyönetim Kanunu ile ek ve değişikliklerine göre 12.09.1980 tarihinden başlayarak sıkıyönetim komutanlıklarının istemleri üzerine, bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetlerinin yararlı olmaması nedeniyle bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmamak üzere görevlerine son verilenler, ilk kez kamu görevine girdikleri tarihte bu görev için ilgili mevzuatında veya toplu iş sözleşmelerinde öngörülen nitelikleri yitirmemiş olmaları ve bu Kanunun yürürlük tarihinden itibaren altı ay içinde müracaatları halinde yaş koşulu aranmaksızın ve emeklilik yaş haddinin aşılmamış bulunması koşuluyla, görevlerine son verildikleri tarihte almakta oldukları aylık derecesine eşit derecenin aynı kademesinden, ayrıldıkları tarihteki eski görevlerine veya eşdeğer bir göreve, başvurma tarihinden itibaren en geç 60 gün içinde iade edilirler. Bu suretle göreve ve işe alınanlarla iade edilenlere, geçmişe yönelik olarak aylık ve diğer özlük hakları verilmez ve açıkta geçen süreleri değerlendirilmez.” hükmü kabul edilerek bu konudaki mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır.

Ancak bu konuda bir eksiklik daha bulunmaktadır. 1402 sayılı Kanun uyarınca sıkıyönetim komutanlarının istemi üzerine görevlerine son verilen personelden yargı kararı ile göreve dönenlere yargı yerlerince verilen kararlar doğrultusunda, bu personelden Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulunun 09.02.1990 tarih ve 20428 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 07.12.1989 tarih ve E: 1988/6, K: 1989/4 sayılı Kararı üzerine görevlerine iade edilenlere ise 123 Seri Nolu Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği uyarınca Danıştay İçtihatları Birleştirme Kararının Resmi Gazetede yayımlandığı 09/02/1990 tarihinden geriye doğru beş yılı aşmamak ve daha önce görev yaptıkları yerde sıkıyönetimin sona erdiği tarihten önceki bir tarihe taşmamak koşuluyla belirlenecek dönem için açıkta geçirdikleri sürelerle ait aylık ve diğer özlük hakları herhangi bir yargı kararı aranmaksızın ödenmektedir. Fakat 1402 sayılı Kanun uyarınca sıkıyönetim komutanlarının istemi üzerine görevlerine son verilen personele görevlerine son verildiği tarih ile göreve başladıkları tarih arasındaki özlük haklarının ödenmesi talepleri ile ilgili olarak haklarındaki yargı kararları ve 123 Seri Nolu Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği dışında bir düzenleme bulunmamaktadır.

Kamu personelinin mali ve diğer özlük hakları kanunla düzenlendiğinden, bu şekilde görevine son verilen personele, göreve son verildiği tarih ile sıkıyönetimin sona erdiği tarih arasındaki süreye ait özlük ve sosyal haklarının verilmesi yolundaki istemi karşılamaya yönelik bir yargı kararı ve kanuni düzenleme bulunmamakta, bu da ilgili personelin bu yöndeki taleplerinin reddedilmesine yol açmaktadır. Danıştay İkinci Dairesinin 29/03/1990 tarih ve E: 1989, K: 1990/697 sayılı Kararı buna örnek teşkil etmektedir. Söz konusu dönemde hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayan, insan hakları ihlalinin ileri boyutta bir uygulaması olarak karşımızda duran bu durumun bütün izleriyle silinebilmesi için açıklanan bu yasal boşluğun doldurulması, belirtilen dönemde görevden alınan kişilerin görevden alındıkları tarih ile sıkıyönetimin sona erdiği tarih arasındaki özlük ve sosyal haklarının verilmesini sağlamak için yasal düzenleme yapılmasının faydalı olduğu değerlendirilmektedir.

Siyasal Şiddet Olayları ile Mücadelede Mülki ve Askeri Yönetim

Ülkede iç güvenliğin sağlanması İçişleri Bakanlığının görevleri arasında bulunmaktadır. Bu kapsamda, illerde valiler, ilçelerde ise kaymakamlar emniyet ve asayişin sağlanmasından

birinci derecede sorumludurlar. Güvenlik örgütlenmesinde vali ve kaymakamların emri altında bulunan emniyet ve jandarma birimleri görev yapmaktadır. Özet olarak belirtildiğinde, polis şehirlerde, jandarma ise kırsal alanda güvenliğin hizmetlerini yürütmektedir. Dağınık olmakla birlikte mülki idare amirlerine iç güvenliğin sağlanması konusunda yetki ve sorumluluk veren temel mevzuata bakıldığında en başta, 5442 sayılı İl idaresi Kanunu (11/C, D ve 32/C, E maddeleri), 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Görevleri ve Teşkilatı Kanunu (1, 2. ve 29. maddeleri), 3201 sayılı Emniyet Teşkilat Kanunu (1. madde), 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununun (7. madde) yer aldığı görülmektedir.

Yasal olarak yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiş olmakla beraber genel itibariyle mülki idarenin terörle mücadelede askerlerin gölgesinde kaldığı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Alman bilim insanı Heinz Kramer'e göre, Türkiye'de ordu sadece profesyonel bir organizasyon değil, aynı zamanda siyasal sistemin de temel unsurudur. Bundan dolayı ordu, siyasal sisteme -gerekli gördüğünde, sistem rayından çıktığında- müdahale etmiş, oluşturulan yapının darbe sonrasında bozulmaması için gerekli kurumsal düzenlemeleri yapmıştır. Sivil yönetimi hep kontrol altında tutmak isteyen bu anlayışın mülki idarenin güvenlik alanındaki pozisyonuna yansması 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanununda olduğu gibi olumsuz şekilde olmuştur. İl İdaresi Kanununda, valinin askeri birliklerden yardım istemesi, ancak emrindeki kuvvetle önlenmesini mümkün görmedikleri veya önleyemedikleri şeklinde yetersiz kalma şartıyla sınırlandırılmıştır. Olayın sevk ve idaresi ise büyük ölçüde, yardıma gelen askeri birliğin komutanına bırakılmıştır. Öte yandan kırsal bölgede iç güvenliğin sağlanması görevini yürüten Jandarmanın yapısı, kolluk kuvvetinden çok askeri birliğe yakındır ve bu yapısı fiilen Genelkurmay'a bağlı olarak çalıştığı yorumlarına sebep olmaktadır. Jandarma teşkilatının bağlılık, personel ve özlük durumu, bu kurumun sevk ve idaresinde mülki idareyi devre dışı bırakmaktadır (Çimen, 2010: 66-67).

12 Eylül öncesi dönemde de vali ve kaymakamların mevzuattan kaynaklanan güvenliğin sağlanması ile ilgili yetkilerini tam olarak kullanarak bu konudaki sorumluluklarını yerine getirdiklerini belirtmek pek kolay görünmemektedir. Mevzuattan kaynaklanan ve Jandarma teşkilatının durumu gibi yapısal bazı yetersizliklerin yanı sıra o dönemde bürokrasinin içinde bulunduğu genel durumun mülki idare amirleri için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Raporun, 12 Eylül öncesi ve sonrasındaki dönemde bürokrasinin durumunun ele alındığı bölümünde geniş olarak irdelendiği gibi aşırı siyasallaşan, liyakatten uzaklaşan bürokrasinin geneline yayılan yozlaşma kuşkusuz mülki idareyi de sarmıştır. Özellikle ülkenin doğu bölgelerinde çok sayıda ilçenin vekâletle idare edildiği, buralara atanan kaymakamların görev yapmak istemedikleri bilinmektedir. Mülki idarenin siyasal şiddet olayları ile etkili şekilde mücadele edememesi, güvenliğin sağlanmasında başarı gösterememelerinde özellikle polis teşkilatının 12 Eylül öncesi dönemdeki siyasallaşmış ve bölünmüş yapısı büyük paya sahiptir. Ayrıca, polisin sayı, eğitim ve donanım eksikliği de önemli etkenler olmuştur.

Mülki yönetimin terör ve şiddet olayları karşısındaki durumunu değerlendirmede fikir vermesi açısından Kahramanmaraş olayları ele alınabilir. Kahramanmaraş olaylarında il yönetiminin sergilediği tutum ve izlediği yol konusunda bazı değerlendirmeler yapabilmek için şu hususların belirtilmesi yararlı olacaktır. İlin güvenlik ve asayişinden sorumlu olan Vali tarafından olaylar hakkında bir öngöründe bulunulmadığı, aslında aşama aşama gelişen olayların bir adım sonrasının tahmin edilemediği anlaşılmaktadır. İki öğretmenin öldürülmesinin ardından İldaki belli başlı demokratik kitle örgütlerinin Vali, İl Emniyet Müdürü ve İl Jandarma Komutanını uyardıkları, ertesi günün olaylı geçeceği bilgisini verdikleri, buna rağmen Vali ve diğer ilgililerin konuya gerekli hassasiyeti göstermeyip

“önlem aldık” demekle yetindikleri, olayların çapına uygun bir tedbirin alınmadığının zaten daha sonra ortaya çıktığı, diğer illerden de zamanında takviye kuvvet talebinde bulunulmadığı görülmektedir. Bunun da ötesinde, dönemin İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı’nın emir subayı Melih Yüzbaşıoğlu, İçişleri Bakanının, cenazelerin törensiz gömülmesinin sağlanmasına ilişkin teleks emrinin Vali tarafından yerine getirilmediğini aktarmaktadır. Yine Valinin, Devlet Hastanesi Başhekiminin olay çıkma ihtimali bulunduğu otopsilerin hastanede gece yapılarak cenazelerin buradan çıkarılması uyarısına da itibar etmediği bilinmektedir. 22 Aralık gecesi Valilikte yapılan ve ertesi günü alınacak güvenlik önlemlerinin görüşüldüğü toplantıda, askeri yetkililerin gecedan sokağa çıkma yasağı konulması, çevre illerden takviye kolluk gücü ve askeri birlik talep edilmesi yönündeki tekliflerini de Vali ve Emniyet yetkilileri geri çevirmiştir. Bütün bu anlatım ve bilgiler bir araya getirildiğinde Valiliğin kriz yönetiminde son derece yetersiz olduğu, hatta kriz durumunu algılayamadığı, tahmin ve önleme mekanizmalarının işlemediği sonucuna varılmaktadır (İdarecinin Sesi, 2010: 15). Kahramanmaraş olaylarında askerlerin gösterdiği isteksiz tavrın da elbette olayların kazandığı boyutta önemli payı olmuştur.

Konuyla yakından ilgisi olan bir husus da valilerin kolluk kuvvetlerinden ayrı olarak askeri birliklerden de yardım istemelerine ilişkin düzenlemedir. Valilerin askeri birliklerden yardım istemesinin usul ve esasları 1949 yılında çıkarılan 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/D maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin ilk halinde, valilerin, il içindeki kolluk kuvvetleriyle bastırılmayacak olağanüstü ve ani olayların vuku bulması halinde en yakın askeri birlikten yardım istemesi hususu düzenlenmiştir. Daha sonra 19.02.1980 tarihli 2261 sayılı Kanunla 11/D fıkrasında değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklik özü itibarıyla maddenin ilk halinden ayrılmamakla birlikte daha ayrıntılı hükümler getirerek valilere il içinde çıkabilecek toplumsal olayların emrindeki kolluk kuvvetleriyle önlenmesinin mümkün olmayacağı hallerde de en yakın askeri birlikten yardım isteme imkânı tanımıştır. Fıkra yapılan ikinci değişikliğin tarihi ise 1996’dır. 4178 sayılı Kanunla yapılan değişiklik, hem madde kapsamını, hem yardım istemeyi gerektirecek hallerin niteliğini, hem yardım istenecek makamları, hem de uygulamayı genişletmiştir (Koca, 2010: 39-40). Maddede 1980’de yapılan ve çıkabilecek olaylar için de yardım isteme imkânı sağlayan değişikliğin Kahramanmaraş Olayları yaşandıktan sonra sıkıyönetim uygulandığı dönemde yapılması ve 12 Kasım 1979’da kurulan Demirel Hükümetinin terör ve şiddet olaylarını azaltma yönünde önemli adım olarak nitelediği değişikliklerden birisi olması dikkat çekicidir.

Olağan dönemde güvenliğin sağlanması sorumluluğunu taşıyan mülki idare amirlerinin bu görev ve yetkileri sıkıyönetimin ilanı ile birlikte sıkıyönetim komutanlarına geçmektedir. 1402 sayılı Kanunun 2. maddesi gereğince sıkıyönetim altına alınan yerlerde genel güvenlik ve asayişe ilişkin zabıta kuvvetlerine ait görev ve yetkiler sıkıyönetim komutanlığına geçmekte, kolluk kuvvetleri bütün teşkilatı ile sıkıyönetim komutanının emrine girmekte, kolluk kuvvetleri sıkıyönetim hizmetlerinin yapılmasından dolayı sıkıyönetim komutanlığına karşı sorumlu olmaktadır.

Sonuç itibarıyla;

Siyasal amaçlarla, mallara ve kişilere karşı hukuka aykırı güç kullanma veya güç kullanma tehdidi şeklinde sade bir tanımla ifade edebilen siyasal şiddet hareketleri Türkiye’de 1977-12 Eylül 1980 arasında çok yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Bunlara, “1978 Malatya Olayları, 1978 Sivas Olayları, 1978 Kahramanmaraş Olayları, 28.09.1979 günü Adana il Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul’un öldürülmesi olayı, 1980 Çorum Olayları” örnek verilebilir.

Siyasal şiddet, bu dönemde bireysel şiddet olaylarından toplu öldürme ve tahrip eylemlerine kadar geniş bir yelpazede meydana gelirken, zaman içerisinde münferit olaylar değişik manipölasyon ve kışkırtmalarla daha çok hasara neden olan, toplumun değişik kesimleri arasındaki uçurumu daha da derinleştiren kitlesel öldürme olaylarına dönüşmüştür. Dini, ideolojik veya etnik kimliğe sahip etkin kişilere ve kamu görevlilerine yönelik kişisel şiddet olayları, daha sonra aynı ilde veya başka illerde büyüyerek kitlesel olaylara dönüşmüştür. Yukarıda söz konusu edilen olaylardan anlaşılacağı üzere, o dönemde meydana gelen münferit olaylardan bazıları daha sonra daha büyüyerek toplumsal şiddet olaylarına dönüşmüştür. Olaylar, kimi zaman provokasyonlarla büyütülürken, kimi zaman da bu tür olaylarla mücadele etmesi gereken kurumların görevlerini bazen bilerek, isteyerek, bazen de yetersizliklerinden dolayı tam olarak yerine getirememelerinden dolayı daha karışık bir hal almıştır.

Nitekim bunun en bariz örneği, bu dönemde yaşanan POL-DER ve POL-BİR tecrübesidir. Bu iki polis birliği, polis içinde siyasal kamplaşmanın ve kavganın kaynağı haline gelerek tamamen kuruluş amaçlarının dışında faaliyet göstermiştir. İç düzeni ve vatandaşların can güvenliğini sağlamakla görevli olan polis de ülkenin diğer insanları gibi kendi arasında ikiye bölünmüştür.

Bu dönemde, 1974 Genel Affı ile beraber sol örgütler taze kan ile faaliyetlerini hızlandırmışlar ve bu dönem içerisinde hızla örgütlenmeye başlayan milliyetçi muhafazakâr gençlik gruplarıyla çatışma sürecine girmeye başlamışlardır. Kürt dilinin yasaklanması ve bu hakları talep eden siyasi oluşumların hiçbirine fırsat tanınmaması, bölge halkı üzerinde baskıcı politikalar uygulanması sonucunda Kürt sorunu giderek keskinleşmiş, 1978 yılında ‘Marksist-Leninist sınırsız bir toplum esasına dayanan Bağımsız Birleşik Kürt Devleti’ kurmak amacıyla PKK terör örgütü ortaya çıkmıştır. 1980’li yılların başında Vahdet Kitabevi’nde bir araya gelen Hüseyin Veliöğlu, Fidan Güngör ve arkadaşları Hizbullah Terör Örgütünün temellerini atmışlardır. Bu oluşumdan kısa süre sonra liderlik mücadelesi ve örgütün teorik alt yapısıyla ilgili görüş ayrılıkları nedeniyle kopmalar yaşanmıştır. Bu dönemde Hizbullah Terör Örgütünün mensupları genel olarak propaganda yoluyla taban kazanma faaliyetlerine devam etmiş, genel olarak kitapçıları etrafından taraftar kazanma yoluna girişmişlerdir. Sol grupların eylemde bulunduğu yerlerde özellikle milliyetçilik fikri etrafında toplanmış grup ve örgütler de vardır ve onlar da çatışmaların bir parçası olarak 12 Eylül sürecinde yer almıştır.

Siyasal şiddetle mücadelede zaman zaman başarılı sonuçlar alınmasına rağmen terör örgütlerinin varlığını koruması, finans kaynaklarını devam ettirebilme yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Bu terör örgütlerinin geleneksel veya yeni dönem finans kaynaklarını kullandıkları bilinmektedir. Terör örgütlerinin finans kaynaklarını elde etmede yürüttükleri faaliyetler organize suç örgütlerinin kullandıkları yöntemlere benzemektedir. Organize suç örgütleri önceleri haraç toplama ve koruma adı altında zorla para toplama eylemlerine yoğunlaşırken, sonraları ulusal seviyede kaçakçılık yapan suç gruplarına dönüşmüşler, daha sonraları ise küreselleşmenin verdiği olanaklardan da yararlanarak uluslararası düzeyde faaliyet gösteren birer sınır aşan organize suç şebekesi haline almışlardır. Benzer evrimsel dönüşüm Türkiye’de faaliyet gösteren terör örgütleri için de söz konusu olmuştur. 1970’li ve 1980’li yıllarda finans kaynaklarını daha çok haraç toplama, banka soyma ve fidye toplama suçları üzerine bina eden terör örgütleri daha sonraki dönemde gelirini ulusal veya uluslararası düzeyde kaçakçılık olaylarıyla elde ettiği görülmektedir.

Radikal solcu, etnik bölücü ve dini istismar eden birçok terör örgütünün finans kaynakları hakkında bilgi edinilebilmekle birlikte bunların 1980’lerde sayısal olarak ne kadar olduğu

konusunda maalesef yeterince kaynak yoktur. Bunun sebebinin; o döneme ait finans kaynaklarının örgütler tarafından yeterince kullanılmaması değil, bunu tespit edecek mekanizmaların mevcut olmaması ve bundan da öte terörün finansmanı hakkında yeterli ‘farkındalığın’ o günlerde bulunmaması olduğu düşünülmektedir. Günümüzün mücadele yapısı ve kararlılık boyutu göz önüne alındığında bile terörün finansman kaynakları ve gelirinin miktarı hakkında net bilgilere ulaşılammaktayken, 1980 öncesinde bunun ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

1980 darbesi öncesi ve sonrasında siyasal şiddetin önlenmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmış ancak alınan önlemler yeterli olmamış, ülke kaosa doğru gitmeye devam etmiştir. Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan’ın Türkiye’deki terörün sebep ve kaynakları ve bunu önlemenin çareleri ile ilgili hazırladığı rapor önemlidir. Raporda kapsamlı tespit ve çözüm önerileri sunan Sükan, kuruluş gayelerinin başında, cepheçiliği ve bölücülüğü kaldırmak, terörizmle etkili bir şekilde mücadele etmek ve bu suretle iç barışı sağlamak olan dönemin hükümetiyle anarşi ile mücadele etmenin ve iç barışı sağlamanın mümkün olmayacağını anladığı iddiasıyla görevinden istifa etmiştir.

Durum o kadar kötü bir hal almıştır ki ‘siyasal hayat Silahlı Kuvvetlerin yardımı olmadan yürütülemez’ düşüncesi hâkim olmuştur. Böylece, 26.12.1978 tarihinde TBMM tarafından büyük bir çoğunlukla İstanbul, Ankara, Erzincan, Sivas, Erzurum, Kars, Elazığ, Malatya, Bingöl, Adana, Kahramanmaraş ve Gaziantep olmak üzere 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sonraları kapsamı genişletilen sıkıyönetim de çare olmamış ve sonuçta 12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye askeri darbeyle yeniden demokrasiye ara vermek zorunda kalmıştır. Yirmi ay devam eden sıkıyönetim döneminde birçok vatandaşımız insan hakları ihlali yaşamış ve mağdur olmuştur. İşkenceler, sürgünler bunlardan sadece bazılarıdır. Zaman içerisinde bu tür mağduriyetlerin giderilmesi yönünde gerekli adımlar atılmıştır, ancak bu konuda hala eksiklikler bulunmaktadır. Bunların başında, sıkıyönetim döneminde görevden alınan kamu görevlilerinin görevden alındıkları tarih ile sıkıyönetimin sona erdiği tarih arasındaki özlük ve sosyal haklarının verilmesini sağlamak için yasal düzenleme yapılması gerekliliğidir.

12 Eylül öncesi sıkıyönetimine yönelik en başta gelen eleştiri, sıkıyönetimin terörü önleyemediği noktasında toplanmaktadır. O dönemde bu eleştirinin muhatabı hükümet olmuş, askere yönelik eleştiriler ancak 1984’ten sonra gelmiştir. Ortaya atılan soru, Silahlı Kuvvetlerin terörü önleme konusunda etkili bir uygulama yapmamasının nedeninin bir darbe yaparak yönetime el koymak için gerekçe oluşturup oluşturmadığıydı. Askerlerin, kendilerine yeterli yasal destek sağlanmadığı noktasında toplanan savunmaları karşısında ileri sürülen görüşler ise tersi yöndedir. Ecevit’e göre o dönem yürürlükte olan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu askere geniş yetkiler vermişti. Bu yetkiler Demirel Hükümeti döneminde daha da genişletilmişti. Demirel de sıkıyönetim koordinasyon toplantısında askerlere bütün taleplerini karşılamaya hazır olduğunu söylediğini ifade etmektedir. Yine Demirel, görevlerini yerine getiremeyen komutanları değiştirme düşüncesinden de söz etmekte, bunu yapamamalarını Cumhurbaşkanından destek alamamalarına bağlamaktadır. Zafer Üskül, Ecevit ve Demirel’in bu ortak değerlendirmeleri ve yaşanan sürecin, ordu komuta kademesinin işi oluruna bırakılması ve uygun zamanı beklemeye başladıkları kanısını güçlendirdiğini belirtmekte, siyasetçilerin tavırlarının da uygun zamanın gelmesini kolaylaştırdığını ifade etmektedir (Üskül, 1989: 21-217).

Ordunun sıkıyönetime rağmen terörle mücadelede neden başarılı olamadığı konusunda, Evren’in ileri sürdüğü açıklamalardan ilki, terör eylemlerine karışıklarına veya destek verdiklerine inanılan kimselerin adalet önüne çıkarılması sürecini hızlandırıp, devlet otoritesini güçlendirecek düzenlemelerin yapılamamasıdır. Askerlerin 1978 başında iktidara

gelen CHP hükümeti ve bunu takip eden AP azınlık hükümetinden istedikleri bu konuya dair belli başlı talepleri şöyle sıralamak mümkündür (Demirel, 2001: 51):

Olağanüstü hal kanunun çıkarılması, Dernekler Kanununun değiştirilmesi, devlet güvenlik mahkemelerinin kurulması, adli kolluk teşkilatının oluşturulması, cezaevlerinin güvenliğinin sağlanmasına matuf düzenlemeler, güvenlik güçlerinin terörle mücadelede zararlı buldukları yayınları toplatabilmelerini kolaylaştıran düzenlemeler, ceza ve ceza usul kanunlarında terör örgütlerinin daha etkin bir biçimde takibi ve cezalandırılmasına izin veren değişikliklerin yapılmasıdır. Bunun yanı sıra, güvenlik kuvvetlerinin silah kullanma yetkilerinin genişletilmesi, tanıkların can ve mal güvenliğini sağlayacak düzenlemeler, silah kaçakçılığına ilişkin suçların her zaman sıkıyönetim mahkemelerinde görülebilmesi nedeniyle gerekli değişikliklerin yapılarak bu suçun takibinin sıkıyönetim mahkemelerine bırakılması ve gözaltı süresinin uzatılması da talepler arasındadır.

12 Eylül öncesinde bu isteklerin bir kısmı 23 Şubat 1980 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan, "Kamu Güvenliğine ve Kolluk Hizmetlerine İlişkin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Bunlara Yeni Hükümler Eklenmesi Hakkında Kanun" ile gerçekleştirilebilmiştir. Ancak askerlerin özellikle üzerinde durdukları, devlet güvenlik mahkemelerinin kurulması ve Sıkıyönetim ve Dernekler Kanununda yapılması istenen değişiklikler, 12 Eylül öncesinde yasama organında bu konular üzerinde uzlaşma sağlanamaması nedeniyle gerçekleştirilememiştir (Demirel, 2001: 51).

Tanel Demirel, askerlerin terörle mücadelede başarılarını olumsuz yönde etkileyen ikinci faktör olarak; 'Mustafa Muğlalı olmama' olarak da adlandırılan, sadece aldığı emirleri yerine getiren askerlerin koşullar değiştiğinde hak etmediği bir ceza ile karşılaşabileceği endişesine işaret etmektedir. Yine Demirel'e göre sıkıyönetim komutanlarını çekingen davranmaya iten bir diğer unsur da belli bir siyasi iktidarın yanısı olarak görülmek ve cezalandırılmak kuşkusudur. Askerlere göre bir başka başarısızlık nedeni ise vatandaşların güvenlik güçlerine yardım etmekten çekinmeleri ve bundan kaçınmalarıdır. Son bir olumsuz unsur da ülkenin siyasi atmosferinin terörle etkili bir şekilde mücadele edilmesine elverişli olmamasıdır (Demirel, 2001: 56-58).

Kenan Evren, 2012/2 Esas sayılı iddianame kapsamında alınan savunmasında; özellikle polisin silah kullanmadığını, ikiye bölündüğünü, hiçbir yasanın çıkmadığını, bir kısım sıkıyönetim bölgelerine polis ihtiyacının olmasına rağmen yapılan atamaların engellendiğini, mahkeme kararı ile durdurulduğunu, dolayısı ile sıkıyönetim bölgelerinin polis ihtiyacının giderilemediğini, anarşiyi önlemenin İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan polisler ait olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının ancak İçişleri Bakanlığı yardım istediği takdirde onlara yardımcı olduğunu, Sıkıyönetim Komutanlıklarının bulunduğu yerlerde suçluların yakalandıklarını, ancak hapishanelerden toplu olarak kaçışların söz konusu olduğunu, Sıkıyönetim Komutanlıklarının silah kullanma yetkisinin olmadığını, ülkenin tamamen felç olmuş durumda olduğunu, 19 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen diğer illerde sıkıyönetimin olmadığını, olayların diğer illerde de meydana geldiğini, hapishane yönetimlerinde otorite boşluğunun olduğunu, yönetimin mahkumların elinde olduğunu;

'11 Eylül 1980'de devam eden terör ve anarşi eylemleri 12 Eylül 1980 tarihinde birden önlenmiş, suçlular yakalanmıştır' iddiasının Süleyman Demirel tarafından ileri sürüldüğünü, bunun doğru olmadığını, 12 Eylül günü sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini, devam ettiğini, herkesin şaşkınlık yaşadığını, 1 hafta boyunca herhangi önemli olayın olmadığını, ancak ardından olayların tekrar başladığını ve 6 ay kadar devam ettiğini, olayların ancak 6 ay içerisinde kontrol altına alınabildiğini belirtmiş;

“19-26 Aralık 1978 Kahramanmaraş olayları için dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in ‘Bazı çevreler bizi ısrarla ve sistemli olarak sıkıyönetim ilanına zorluyorlardı. Kahramanmaraş olayları CHP'nin kurduğu hükümeti sıkıyönetime zorlamak isteyenlerin tahriklerinin sonucuydu. Nitekim zorlanmış olduk. Kahramanmaraş olaylarında hükümetin sorumluluğu olduğunu düşünemem. Bir hayli askeri birlikler yardıma çağılmıştı. Fakat güvenliğin sağlanmasına doyurucu bir katkılarının olmaması. Geniş ölçüde pasif kalmışlardı.’ diyerek orduyu suçladığı, yine dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ise ‘Efendim sıkıyönetim ilan edilmiş, sıkıyönetim komutanlarına yetkiler verilmiş, hükümet olarak bizim yapacak bir şeyimiz yok ki. Askerler isteselerdi anarşi ve terör önleyebilirlerdi, nitekim 12 Eylül günü bıçakla kesilir gibi kesildi. İdareye el koymaya kararlı oldukları için bilerek anarşinin üzerine gitmediler’ şeklinde Türk Silahlı Kuvvetlerini suçlamışlardır.

Kenan Evren'e bu iddialar sorulduğunda ise; bunları kabul etmediğini, bunların Türk Silahlı Kuvvetlerine siyasiler tarafından atılmış bir iftira olduğunu, siyasilerin tabi ki kabahati üzerlerine almaları söz konusu olamayacağını, Türk Silahlı Kuvvetlerinin insanların ölümünü bekleyip sonuçta bunu fırsat olarak değerlendirip yönetime el koymasının düşünülemeyeceğini, bunu vicdanlarının kabul etmeyeceğini, bunu kesinlikle kabul etmediğini, halen eski Cumhurbaşkanı Demirel ile görüştüklerini, bu şekilde kendisine bir şey söylemediğini, ayrıca Ecevit Başbakan iken kendisini ziyarete gittiğinde, kendisini kapıda karşıladığını, bu yönde kendisine herhangi bir şey söylemediğini ve görüşmelerinin de devam ettiğini, bu iddiaların o zamanın şartlarına göre siyasiler tarafından söylenmiş sözler olduğunu ifade etmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 99-101).

12 Eylül askeri yönetimi sıkıyönetimi ülke geneline genişletmiş ve sokağa çıkma yasağı getirmiştir. Sıkıyönetimin bütün ülkede uygulanması, 12 Eylül öncesinde teröristlerin sıkıyönetim bölgelerinden sıkıyönetim ilan edilmeyen illere hareket etmelerinin önünü kesmiştir. Bu nedenle darbe sonrası ilk birkaç gün ülkede huzur sağlanmıştır. Ancak, ilk günlerden sonra terör olayları şiddeti azalarak da olsa sürmüştür. Olaylarda bıçakla kesilir gibi bir düşüş olmamıştır. Darbe sonrası ilk bir yılda 282 kişi olaylarda hayatını kaybetmiştir. Bir yıl öncesinin rakamlarına bakıldığında ortada çok önemli bir azalma bulunmamaktadır, ancak darbeye birlikte terörün tamamen durdurulduğu söylenemez (Demirel, 2001: 59-60).

Darbenin hemen arkasından, askerlerin 12 Eylül öncesi dönemde talep ettikleri yasal değişikliklerin bir bölümü yapılarak sıkıyönetim komutanlarına istenilen yetkiler verilmiştir. 1402 sayılı Kanunda yapılan değişiklikler; gözaltı süresinin 30 güne, daha sonra 90 güne çıkararak, sıkıyönetim komutanlarının kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen kamu görevlilerini işten çıkarabilmelerini mümkün kılan ve silah kullanma yetkilerini artıran düzenlemelerdir. (1402 sayılı Kanunda 10.10.1980 tarih ve 17131 sayılı Resmi Gazete, 08.11.1980 tarih ve 17154 sayılı Resmi Gazete, 15.11.1980 tarih ve 17161 sayılı Resmi Gazete, 11.12.1980 tarih ve 17187 sayılı Resmi Gazete, 13.01.1981 tarih ve 17219 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişiklikler).

Daha sonra, Türk Ceza Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda da 12 Eylül öncesi istenilen değişiklikler gerçekleştirilmiştir. (10.01.1981 tarih ve 17216 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişiklikler) (Demirel, 2001: 60).

Askerlerin 12 Eylül öncesinde talep ettikleri yasal düzenlemelerin bir bölümü hemen darbe sonrasında yapılırken bir kısım değişikliğin ise askeri yönetimin sonlarında, bir kısmının da kısmen gerçekleştirildiği görülmektedir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu,

Olağanüstü Hal Kanunu 1982'den sonra çıkarılabiliştir. Yine Sıkıyönetim Kanununda yapılan değişikliklerin çoğunluğunun terörle mücadelede birinci derecede önem taşıyan nitelikte olup olmadığı tartışılabilir. Bu durum, askerlerin bazı düzenlemeleri 12 Eylül öncesinde talep ettikleri halde darbe sonrası yerine getirmedikleri sonucuna götürmektedir. Askerler, gerekli olmadığı, zorunluluk arz etmediği halde bazı taleplerde bulunmuş olabilir mi sorusuna bunun daha çok bürokratik bir alışkanlığın yansıması olarak biraz abartılı taleplerde bulunulmuş olabileceği şeklinde cevap verilebilir. Bu taleplerin bir bölümü terörle mücadelenin başarısında birincil derecede rol oynamayan alanlarda kalmış, bir bölümü de demokratik düzende anlam ifade etmekle beraber darbe sonrasında anlamsız hale gelmiş olabilir (Demirel, 2001: 60-61).

Süleyman Demirel'e göre, güvenlik ve huzuru sağlamak için devletin elindeki son ve tek çare olan sıkıyönetim 20 ayı aşkın bir süre yürürlükte kalmasına rağmen Türkiye'de akan kanı durduramamış ama “11 Eylül günü akan kan, 13 Eylül günü durmuştur.”, Demirel suçlamalarına kanıt olarak, 12 Eylül'den sonra komutanların sadece Sıkıyönetim Kanunu'nda önemsiz bir kaç değişiklik yaptıklarını; bunun da müdahale öncesinde meclisten istenilenlerin gerçekten gerekli olmadığını gösterdiğini, “sonradan görülmüştür ki, devlet güçsüz değil. Sadece devlet işletilmemiş, 12 Eylül'den sonra devlete ne gücü eklenmiş, ne olmuş? Devlet yine aynı devlet!” diyerek ifade etmiştir (Demirel, 2001: 46).

Tanel Demirel'e göre Süleyman Demirel'in gözden kaçırdığı husus sıkıyönetim rejimi ile darbe sonrası askeri rejim arasındaki fark olmuştur. Sıkıyönetim, demokratik rejim içinde hukuka bağlı kalınarak hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı veya askıya alındığı olağanüstü bir rejimdir. Sıkıyönetimde güvenlik kuvvetlerinin yetkileri artmakla beraber devlet gücü üzerindeki denetim ve sınırlamalar devam etmektedir. Yargı denetimi işlemektedir. Buna karşılık askeri yönetimlerin meşruluk dayanakları yasal olmak zorunda değildir. Meşruiyetleri fiili iktidarlarından kaynaklanmaktadır. Askeri rejim, terörle mücadelede temel hak ve özgürlükleri koruyan sınırlamaları hukuken var gözükse de fiilen ortadan kaldırmıştır. Güvenlik kuvvetlerinin yetkileri böyle bir rejimde demokratik yönetimde kabul edilemeyecek ölçüde artmış, üstelik yetki kullanmadaki çekingenlikleri de son bulmuştur. Güvenlik kuvvetlerine yardım etme konusundaki tereddüt ve korkusu kalmayan halkın askeri yönetime verdiği destek de terörle mücadelenin başarısını artıran bir başka unsur olmuştur (Demirel, 2001: 61-62, 64).

Kenan Evren 1979 Eylülünde, “müdahale mi gereklidir, yoksa ilgilileri uyarmak mı daha uygun olur” sorusuna cevap aramak üzere Genelkurmay İkinci Başkanı Haydar Saltık başkanlığında bir çalışma grubu oluşturmuştur. Darbe tarihinden bir yıl kadar önce bu şekilde hareket ederek müdahale fikrine seçenek olarak yer veren bir komuta heyeti, terörle mücadelede bu düşünce sebebiyle bir zafiyet göstermiş olabilir mi diye düşünülebilir. Bu soruya net bir cevap bulmak mümkün olmasa da, askerlerin müdahaleyi terörle mücadelede bir alternatif olarak görmeye başlamalarının demokratik rejim içinde çözüm olabilecek diğer seçenekleri zorlama iradelerini zayıflatmış olabileceği söylenebilir.

Askerler müdahalede bulunmayı demokratik rejimin karşılaştığı sorunları yenmede bir alternatif çözüm olarak kabul edebilmektedirler. Bu düşüncüyü destekleyen unsurlardan biri ordunun kendisini ülkenin ve devletin gerçek koruyucusu olarak görmesidir. Bu da tarihi kökleri olan bir algıdır. Ülke çıkarları söz konusu olduğunda demokrasi bir süre için askıya alınabilir. İkinci unsur ise, bu fikrin oluşumuna sivillerin yaptığı katkıdır. Ordunun, rejimin ve devletin gerçek koruyucusu olduğu fikri sivillerin de kabul ettiği bir olgudur. 12 Eylül öncesi toplumun, terörün ancak askerler tarafından çözülebileceğine inandığı bir gerçektir. 12 Eylül öncesinde askerlerin müdahaleyi meşru kılmak için terörle yeterince mücadele etmediklerini

ileri sürebilmek ve bunun altını doldurmak kolay değildir. Ancak, 1979 ortalarından itibaren müdahalenin bir seçenek olarak düşünülmesinin, askerlerin demokrasi içinde diğer çözüm arayışlarında zafiyet oluşturduğu ve terörle mücadelede daha girişimci olmalarını önlediği görüşünü dile getirmeyi mümkün hale getirmektedir (Demirel, 2001: 64-71).

Bu alanda en büyük soru işareti yaratan konu belki de 12 Eylül Döneminin 2. Ordu Komutanı Bedrettin Demirel’in, 5 Temmuz 1987 tarihinde Milliyet Gazetesinden Yener Süsoy’a verdiği röportajda sarf ettiği;

“12 Eylülün geç yapıldığına inanıyorum. Arkadaşlarımın çoğu ‘Tam olgunlaşsın, millet tarafından tasvip edilsin’ dediler. Bana kalsaydı en az bir yıl önceden yapardım. Bir yıl çok kan aktı.” Şeklindeki sözleridir (Milliyet, 05.07.1987).

Bedrettin Demirel, 1988 yılında Milliyet Gazetesi’nde Ahmet Kahraman ile yaptığı söyleşide de 12 Eylül darbesinin zaten Genelkurmay Başkanlığında bulunan kısa adı “Dev-Kurt” olan Devleti Kurtarma Planının bir gereği olduğunu ve arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde uzun zamandır darbeyi konuştuklarını belirttikten sonra neden 12 Eylül tarihine kadar beklendiği sorusuna şu cevabı vererek bu hususu bir kez daha teyit etmiştir (Milliyet: 15.09.1988);

Olmadı. Çünkü vasat (ortam)... Genel kanaat, kamuoyu... Kamuoyu aynı merkeze tevcih edilmedikçe, tasvibini almadıkça... Olgunlaştırmak... Artık olsun değil de... Kamuoyu artık çare kalmadı. Biz demokrasiyi de zedelemek istemeyiz. Maksat, başka bir kurtuluş yolunun kalmadığını bütün vatandaşlar idrak etsin.

Dönemin TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu, Milliyet Gazetesinde yayınlanan Ahmet Kahraman ile yaptığı röportajda 12 Eylül gecesi darbenin duyurulması ile ilgili TRT’den yayın yapılması ile ilgili anılarını anlatırken;

“Daha önce hazırlanmış bildiriler, konuşma metinleri “gereği yapılmak” üzere TRT’cilere dağıtıldı. Kâğıtlar sararmış, yıpranmıştı. Nedeni sorulduğunda, bir general açık yüreklilikle konuştu: “Bu iş bir sene önce yapılacaktı. Fakat çeşitli nedenlerle ertelendi. Bizde, metinleri değiştirmedik...” dedi”.

Şeklinde ifadesiyle darbenin halka duyurulacağı konuşma metinlerinin bile aslında 1 sene önce hazırlandığı ancak darbe için 1 sene daha beklenmesi sonucu konuşma metinlerinin yer aldığı kâğıtların bile sarardığına dair tanıklığını aktarmıştır (Milliyet: 20.09.1988).

Diğer taraftan komisyonda dinlenen konuklardan; Dönemin Ankara Emniyet Müdür Yardımcısı Ali Akan, 11 Eylül günü kendilerine Sıkıyönetim Komutanlığından gelen ihbar ile emniyet kuvvetlerini başka yere yığdıkları bir anda Kızılay’da pek çok yere bombalı pankartların asıldığını belirtmiş (Alt Komisyon Tutanakları: 03.10.2012);

Mehmet Keçeciler, Akay yokuşu ve Soysal Pasajına bombalı pankart asılmasının darbenin geldiğinin işareti olduğunu, Konyalı olmayan ve gazetede çıkan resimlerinden Konyalı kimsenin tanımadığı kişiler tarafından İstiklal Marşında ayağa kalkılmadığını, Konya’nın meczuplarına ve delilerine kim olduğu anlaşılamayan kişiler tarafından mehter kıyafeti giydirilerek boyunlarına büyük bir tesbih takılarak yürütüldüğünü belirtmiş (Alt Komisyon Tutanakları: 31.10.2012);

Ramiz Ongun, Gökdelen ile Soysal Pasajı arasına bombalı pankart asmanın herkesin yapabileceği bir iş olmadığını belirtmiş (Alt Komisyon Tutanakları: 31.10.2012);

Fatih Mahir Damatlar, 1978 yılına kadar 160-170 civarında arkadaşlarını kaybetmişken, 1978'den 12 Eylül ihtilaline doğru gidildiğinde bu sayının 2.000'in üzerine çıktığını, ihtilalden on gün önce 2 Eylül 1980 tarihinde Ziraat Mühendisleri Birliğinde meydana gelen ve 4 kişinin hayatını kaybettiği olayda el bombaları ve otomatik silah kullanıldığını ve MHP Genel Merkezinin basılması olayında da pek çok otomatik silah ve bomba kullanıldığını, bu olayların kendilerine yönelik düzenlenen olaylardan kullanılan silahlar açısından farklı olduğunu ve dikkat çektiğini, olayların kasten tırmandırılması hususunda dikkat çekici olduğunu (Alt Komisyon Tutanakları: 11.10.2012);

Halis Özdemir, Maraş olaylarında haki renkli 2 kamyonun gelerek karşıt her iki tarafa da silah dağıttığını kendisine anlatanların olduğunu (Alt Komisyon Tutanakları: 31.10.2012);

Hasan Fehmi Güneş İçişleri Bakanı iken, Manisa'da bir siyasetçi öldürüldüğünde oraya gittiğini, olaydan yarım saat sonra karşıt görüşten birinin öldürüldüğünü, bir cinayet işlendiğinde bunun öcünü almak için karar vermek, hazırlık yapmak ve uygulamanın yarım saati aşan bir süreyi gerektirdiğini düşündüğünü, bunun ikisinin birlikte planlandığı anlamına geldiğini, bazen her iki tarafın kullandığı silahlar ellerine geçtiğinde aynı silahların karşı siyasal yapıdaki ekip tarafından kullanılmış olduğunu tespit ettiklerini, Özel Harp Dairesi tarafından belli kişilere-gönüllülere silah dağıtıldığını ve silahlar gömüldüğünü, MİT'in o gün Genelkurmay ve askeri kontrol altında olduğu için istihbaratı kendileriyle paylaşmadığını, bunun örneklerinden birinin Maraş olaylarında yaşandığını, bu nedenle MİT'i kaldırarak sivil bir istihbarat yapısı kurmak istediğini ancak bunu Ecevit'in karşı çıkmasıyla yapamadığını belirtmiştir (Alt Komisyon Tutanakları: 05.10.2012).

Bütün bu tanıklıklar aslında askerin ya da asker içindeki belli grup ya da grupların 12 Eylül öncesinde meydana gelen anarşi, terör ve şiddet olaylarının önlenmesinde üzerine düşen rol ve görevlerini yerine getirmede etkin olamadığı ya da olmak istemediği, hatta bunu yapmak bir yana bu olayların belli bir olgunluğa erişmesi ortamının yaratılması yönünde dahil olabileceği yönünde analizleri destekler şekilde tarihe not düşer niteliktedir.

Bu hususta en dikkat çeken durum ise Kenan Evren'in; yukarıda bütün bölüm boyunca sıkıyönetim uygulamasının hukuki ve idari platformda değerlendirilmesi ve uygulanması sırasındaki sonuçları itibarıyla gerçek yüzünü ortaya koyan belirlemelere rağmen, halen sürmekte olan 12 Eylül darbesinin yargılanması ile ilgili sürmekte olan yargılamanın soruşturma safhası sırasında vermiş olduğu ifadede;

Anarşiyi önlemenin İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan polisler ait olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının ancak İçişleri Bakanlığı yardım istediği takdirde onlara yardımcı olduğunu, Sıkıyönetim Komutanlıklarının bulunduğu yerlerde suçluların yakalandıklarını, ancak hapishanelerden toplu olarak kaçışların söz konusu olduğunu, Sıkıyönetim Komutanlıklarının silah kullanma yetkisinin olmadığını, ülkenin tamamen felç olmuş durumda olduğunu, 19 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen diğer illerde sıkıyönetimin olmadığını, olayların diğer illerde de meydana geldiğini söylemiş olmasıdır (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi: 68-70).

Netice itibarıyla 12 Eylül öncesi dönemde; 1970'li yıllardan başlayan dönemin ideolojik gelişmeleriyle ve af gibi uygulamalarla beslenen, sarmal şeklinde kendini beslediği ve topluma yayılarak toplumsal olaylara dönüşebildiği bir ortamda kaçakçılık gibi yasadışı yollarla mali destek imkanı kazanan, dönemin sosyolojik ortamında sempatan ve militan devşirebilen, kural ve kaide yokluğu algılamasıyla anarşi eğiliminde bir davranış biçimi gelişmesine sebep

olan, asker, sivil ve siyasetçi işbirliği ve koordinasyon eksikliği ortamında eylem ve etki imkanı bulabilen, hızla genişleyen ve yayılan terör ve şiddet; hukuki, teknik ve idari pek çok çözüm yolunun ileri sürülerek tartışıldığı, sıkıyönetim de dahil olmak üzere hukuki müdahale imkanlarını işlemez hale geldiği 12 Eylül darbesi ile sonuçlanan bir süreçte, sürecin tüm aktörlerinin yaşananlarla ilgili kendini sorumsuz bularak birbirlerini suçlamaları, bu darbeden etkilenen ve maliyet ödeyen Türk Milleti için hiçbir geçerliliği olmayan değerlendirmeler olmaya mahkumdur.

9. Siyasal ve Hukuksal Boyutları ile 1982 Anayasasının Hazırlanması

12 Eylül öncesi dönemde 1971 muhtıra sonrası değişikliklere rağmen 1961 Anayasasının değişmesi gerektiği, 1980'lere yaklaşan süreçte meydana gelen olayların temel sebeplerinden birisinin bu anayasa olduğu ve Anayasanın değiştirilmesi ya da yeni bir anayasa yapılmasına ilişkin düşünceler olduğunu görüyoruz. Bu çalışmalar aslında 12 Eylül öncesinin belki de fazlaca değinilmeyen bir yönü olarak incelenmeye değerdir.

Diğer taraftan 12 Eylül Darbesi sonrası ülkede yönetime el koyan askerlerin başlattığı Anayasa süreci ve Anayasanın bu süreçte nasıl şekillendiği de siyasal ve hukuksal boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Darbe Öncesinde Yeni Anayasa Çalışmaları

12 Eylül askeri darbesine uzanan süreçte, darbeyi önceleyen bunalım örüntülerinden birisi de Anayasa bağlamında ortaya çıkmıştır. 1961 Anayasası'nın yetersizliği ve devlet faaliyetlerinin kilitlenmesine yol açtığı tezleri eşliğinde gelişen Anayasa değişikliği tartışmaları, bu dönemin gündemini işgal eden başlıca konulardan birisi olmuştur. Söz konusu tartışmaların yapıldığı ve kendileri de bizzat yeni tartışmaların kaynağı olan belli başlı Anayasa çalışmaları şunlardır:

19 Nisan 1980'de Tercüman gazetesinin Tarabya Otel'i'nde düzenlediği Siyasi Rejimin İşler Hale Getirilmesi, Anayasa ve Seçim Sistemimiz Semineri 10 Mayıs 1980'de İstanbul Belediye Sarayı Meclis Salonu'nda İstanbul Barosu ve İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi'nin ortaklaşa düzenledikleri Demokratik Anayasal Düzenin İşlerliği, Anayasal Hak ve Özgürlüklerin Yaşama Geçirilmesi Semineri Yeni Forum dergisinin 15 Mayıs 1980 tarihli sayısına ek olarak verdiği Rejim ve Anayasamızda Reform Önerisi metni.

Söz konusu anayasa çalışmalarına koşut gerçekleşen siyasal gelişmelerin seyri ana hatları ile ele alındığında karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır (Balcıgil, 1982):

30.1.1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre, Bülent Ecevit, Demirel ile gerçekleştirdiği görüşmede, Demirel'in olağanüstü hâl kavramını ve tanımını genişletici bir anayasa taslağı verdiği belirtilmiştir (Balcıgil, 1982: 19).

Dönemin bir diğer temel tartışma konusu olan Cumhurbaşkanının seçimi bağlamında, AP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Oğuz Aygün, “Cumhurbaşkanı'nın tek dereceli seçimle halk tarafından belirlenmesi” yöntemini savunmakta; bu yöndeki bir anayasa değişikliğine koşut olarak “Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin de artırılması” gerektiğine işaret etmekteydi (Cumhuriyet, 11.2.1980)¹⁵⁵⁰ (Balcıgil, 1982: 21).

Dönemin temel tartışma konularından birisi, Olağanüstü Hâl Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi olmuştur. Bu çerçevede, Demirel, “Normal yönetimle sıkıyönetim arasında bir yönetim şekline ihtiyaç vardır. Bir fevkalâde hal kanununa ihtiyaç vardır. Anayasa değişikliği

¹⁵⁵⁰ Kaynakçada yer verilmeyen gazete yazarlarına ilişkin atıflar, aksi belirtilmemiş ise, (Balcıgil, 1982)'den aktarılmıştır.

lâzımdır” demektedir; “devletin otoritesinin zedelenmesi halinde, bu otorite boşluğunu devlet dışı güçlerin dolduracağından hareketle olağanüstü hal kanunun bir an önce büyük bir uzlaşma sağlanarak parlamentodan geçmesi” gerekliliğini vurgulamaktaydı (Balcıgil, 1982: 23). Bu çerçevede Demirel’in, partisindeki asker kökenli parlamenterlerden olağanüstü yönetim uygulamasına ilişkin öneriler talep ettiği dönemin basın-yayın organlarında dile getirilmekteydi¹⁵⁵¹ (Balcıgil, 1982: 25).

Bu dönemde anayasa değişikliği istemleri ile olağanüstü hal konusunda yapılacak bir düzenlemeye ilişkin istemlerin birlikte gündeme geldiği görülmektedir. Zira şiddet olaylarının yaygınlaşması gerekçesi ile olağanüstü hal ilanına olanak sağlayacak bir yasal düzenlemenin Anayasanın 123’üncü maddesine aykırı olacağı tartışma konusu olmaktadır. Dönemin Devlet Bakanı Köksal Toptan, bu yöndeki görüşlerini bu dönemde açıkça ifade etmiştir (Balcıgil, 1982: 30-1). Cumhurbaşkanlığı seçimi noktasındaki belirsizlik, bu tartışmanın siyasal bir kriz örüntüsüne dönüşümü ile sonuçlanmıştır.

Bir anayasa değişikliği taslağı hazırlamaya dönük ilk girişimlerden biri, herhangi bir siyasal parti ve gruptan bağımsız olarak bireysel boyutta Kontenjan Senatörü Adnan Başer Kafaoglu ve Büyükelçi Coşkun Kırca’dan gelmiş görünmektedir. Mart ayının sonlarında ortaya çıkan bu girişime göre, Anayasada yapılması tasarlanan değişikliklerin ana hatları şunlardı (Balcıgil, 1982: 32):

Cumhurbaşkanının yetkilerini geniş ölçüde artırma ve Cumhurbaşkanına gerekli gördüğünde meclisi feshetme yetkisi tanıma; Anayasa Mahkemesinin statüsünü değiştirerek Meclislerden çıkan yasaları iptal yetkisini kaldırma; yasa çıkmadan önce Cumhurbaşkanının ‘Anayasa Divanı’na tasarıyı inceletmesi, daha sonra tasarının Meclislerden geçmesi usulünün benimsenmesi; Danıştay’ın kesin hükümet tasarrufları ile ilgili olarak yürütmeyi durdurma kararı verememesi; yargıç atamalarının Cumhurbaşkanı onayından geçmesi; üniversitelerde sadece bilimsel özerkliğin korunması, yargıçlara tanınan türden güvencelerin üniversiteler için geçerli olmaması, iki meclisin tek meclise indirilmesi (Senatonun kaldırılması). Milli Birlik ve Kontenjan üyelerinin Cumhurbaşkanı onayından geçerek söz konusu tek başlı Meclise girmesi.

Dikkat çekici bir olgu olarak, 25.3.1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Kafaoglu ve Kırca’nın hazırladıkları Anayasa değişikliği taslağı ile ilgili olarak görüşlerini açıklayan CHP İzmir Milletvekili Süleyman Genç, “Anayasa değişikliği hazırlığı, silahlı kuvvetler rejime müdahale ettirmeyi amaçlamaktadır” demektedir, “Kırca ve Kafaoglu gibi Türkiye demokrasisine engel olmak isteyen pek çok unsur vardır, bu tip tertipçilerin oyunlarına parlamentomuz iltifat etmeyecektir.” şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktaydı (Balcıgil, 1982: 38).

Bu ortamda, *Tercüman* gazetesi, 19 Nisan 1980’de, Tarabya Otel’inde *Siyasi Rejimin İşler Hale Getirilmesi, Anayasa ve Seçim Sistemimiz Semineri*’ni düzenlemiştir. Seminerde, daha sonra 1982 Anayasası’nın mimarı olacak Prof. Orhan Aldıkaçtı’nın konuşmacı olarak yer alması dikkat çekicidir. Aldıkaçtı, buradaki konuşmasında 1961 Anayasasının kurduğu sistemde yasamanın bir “yetki” olarak ele alınırken yürütmenin bir “görev” olarak nitelenmesinin yürütmenin güçsüzlüğünde etkili olduğunu belirtmektedir (Balcıgil, 1982: 58-59):

Yürütme organının, yasama organının kabul ettiği kanunları uygulamaktan başka bir faaliyet imkânı yoktur. Yürütme kuvveti hükümet tasarrufu denilen tasarruflarda bulunamaz, kanunlarla önceden görülmeyen durumlarda, olağanüstü hallerde, düzenleyici bir karar almaya yetkili değildir. ...[Bakanlar Kurulu’nu]

¹⁵⁵¹ Olağanüstü Hal Kanunu ile ilgili istemler, sonucunu 12 Eylül darbesi ile başlayan ara rejim döneminde vermiş ve 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu 25.10.1983’te kabul edilmiştir.

yürütme yetkisini kullanan bir organ haline dönüştürebilmek için Anayasa'nın değiştirilmesi ve devlet faaliyetlerinin beyni olması icab eden Bakanlar Kurulu'nun daha fazla yetkili kılınması gerekir.

Aldıkaçtı'dan sonra söz alan Prof. Yaşar Karayalçın ve Prof. Turhan Feyzioğlu da yürütmenin güçsüzlüğü tartışması temelinde çözümlemeler geliştirmişlerdir. Bu konuşmalarda Feyzioğlu'nun anayasa değişikliği konusundaki ihtiyatlı tutumu ve anayasa değişikliğinden önce belli bir siyasal ortamın sağlanması gerekliliğine işaret eden sözleri dikkat çekicidir (Balcıgil, 1982: 64):

Türkiye'nin bugünkü krizden kurtulabilmesi için, nasıl uygulanacağı ve nasıl sonuçlar vereceği şüpheli, acele tasarlanmış, teferruatlı birçok anayasa değişikliği yerine bazı kilit noktalarda çok iyi düşünülmüş zorunlu hukuk değişiklikleri ile yetinilmelidir. Buna göre, başvurulması gereken asıl reçete, anayasa değişikliğinden önce, Atatürkçü bir millî beraberlik ortamının sağlanmasıdır.

Prof. Karayalçın, konuşmasında iki çıkış yolu önermektedir. Bunlardan birincisi, “parlamentoya dayalı hükümet sistemini işler hâle getirmek, yürütme ve yönetimi güçlendirmek; çoğunluk sistemine dönerek parlamentoda ve hükümette siyasal istikrarı sağlamaktır” (Balcıgil, 1982: 63). Karayalçın'ın önerdiği diğer çıkış yolu ise, “Başkanlık sistemini benimseyerek Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya seçilmesini kabul etmek, yürütme gücünü ‘görev’ hâlinde çıkartarak egemen Türk milletinden alınan açık ‘yetki’ye dayandırmaktır” (Balcıgil, 1982:101).

Yeni Forum dergisinin Cumhurbaşkanının yetkileri bağlamındaki önerileri ise, 1982 Anayasası'nda ifadesini bulan geniş yetkili cumhurbaşkanlığı modelinin ilk işaretlerini verir niteliktedir. Buradaki modele yön veren temel anlayış, Forum yazarlarınca şu şekilde belirlenmiştir (Balcıgil, 1982: 105-6):

Türkiye’de kanaatimizce, devlet başkanlığına devleti ve kollamak ve korumak için çok geniş yetkiler verilmeğe lâzımdır. (...) çok kuvvetli yetkilere sahip kılınmış bir Cumhurbaşkanı'nın bu yetkilerini kullanırken yeterli kudrete ve itibara sahip olabilmesi de, ancak halk tarafından seçilmesiyle mümkün olabileceğine göre Cumhurbaşkanı'nın görevlerini yerine getirirken taraf tutmakla itham edilmemesi için, ona verilecek yetkilerin esas itibarıyla devleti kollamak ve korumak işlevine yönelik olmasına dikkat etmek zarureti vardır.

Yeni Forum yazarlarının, Cumhurbaşkanı'nın olağan yetki alanı çerçevesinde değerlendirilmesini istedikleri dikkat çekici bazı unsurlar şöyle belirlenebilir (Balcıgil, 1982:106-108):

1. Kanun tasarı ve tekliflerinin son şeklini alan metinlerini, gerekli görürse halkoyuna arz etmek; Anayasa Divanı'nın kısmen veya tamamen Anayasa'ya aykırı bulduğu kanun tasarı ve tekliflerini gerekli görürse halkoyuna arz etmek,
2. Kanun hükmünde kararnameleri, Hükümetin teklifi üzerine yapmak ve yayınlamak,
3. Genel ve katma bütçe kanunlarının Parlamento'dan zamanında çıkmaması hâlinde, hükümet tarafından sevk edilen veya esas komisyonda kabul edilen metni, söz konusu kanunlar yürürlüğe girinceye değin, geçici bütçe hâlinde yürürlüğe koymak ve yayınlamak,
4. Parlamente'ya mesaj göndermek,
5. Bakan yardımcılıklarını kurmak ve kaldırmak,

6. Hakkında verilen meclis soruşturması önergesi üzerinde işlemlerin devam ettiği hükümet üyesini görevinde askıya almak,
7. Devlet radyo ve televizyonunun yönetimini gözetlemek ve denetlemek,
8. Merkezi idaredeki yüksek askeri ve sivil görevlere tayinleri, bu görevlilerin yükselmeleri, disiplin işleri, görevden alınmaları, haklarında ceza kovuşturması açılmasına izin verilmesi ve sair özlük işlemlerini kararnameyle yapmak; aynı işlemleri, bu yetkiyi başbakana devretmediği takdirde, diğer askeri ve sivil kamu görevlileri hakkında yapmak,
9. Gerekli gördüğü zaman Yüksek Üniversitelerarası Kurula, Yüksek İdare Şûrasına, Bakanlar Kuruluna, Yüksek Hâkimler Kuruluna başkanlık etmek,
10. Hâkimlerin tayinlerini, yükselmelerini, disiplin işlerini, görevden alınmalarını, haklarında ceza kovuşturmasına izin verilmesini ve sair özlük işlemlerini - hükümet üyelerinin imzalamakla yükümlü olacakları- kararnamelerle, Yüksek Hâkimler Kurulu'nun veya Anayasa'da gösterilen bir diğer yetkili kurulun teklifi üzerine yapmak,
11. Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne ceza veya kapatma davası açtırmak için Mahkeme Başsavcısına emir vermek (Balcıgil, 1982: 108).

Yeni Forum yazarları, Cumhurbaşkanının olağan yetkileri arasında yer almasını önerdikleri yetkileri bu biçimde sayarken olağanüstü yetkiler bağlamında Fransa 1958 Anayasası'nın 16. maddesine atıfla şu yetkinin tanınmasını önermekteydiler (Balcıgil, 1982: 109):

Cumhuriyet'in kendisi veya devlet organlarından biri yahut milli devletin bağımsızlığı veya ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü yahut Anayasa'da yazılı temel hak ve hürriyetlere ve hukuk devleti ilkesine dayanan demokratik düzen yahut Cumhuriyet'in laiklik niteliği veya Anayasa'da yazılı Atatürk Devrimleri'nden biri, ciddi bir tehditle karşılaşılıyorsa ve meşru kamu kurumlarının anayasa kaidelerine uygun düzenli işleyişi bozulmuşsa, Büyük Millet Meclisi Başkanı'na, Cumhuriyet Divanı Başkanı'na, Milli Güvenlik Kurulu'na danıştıktan sonra, Cumhurbaşkanı, şartların herhangi bir anda gerektiğini takdir eylediği her tedbiri -tek başına- emirnameyle alma yetkisini kullanmayı kararlaştırabilir. Cumhurbaşkanı, bu kararını, -tek başına- emirnameyle alır ve durumu bir mesajla millete ve Büyük Millet Meclisi'ne bildirir.

Yeni Forum yazarları yargı erki bağlamında, Devlet Güvenlik Mahkemesi kurulmasının ve bu mahkemenin hükümlerinin kesinlik taşımasının, kovuşturmada çabukluğu sağlamak ve cezanın etkinliğini artırmak için kaçınılmaz olduğunu ileri sürmekteydiler. Buna göre, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, "Devlete ve demokratik rejime karşı işlenen suçlarla, derneklerin, işçi ve işveren sendikalarının, vakıfların ve şirketlerin aynı nitelikteki suçlarından ötürü temelli kapatılmasıyla; siyasal partilerin yargılanması ile" görevli olacaktı. Bu mahkeme, yüksek dereceli asker ve sivil hâkimlerden kurulacak, adı geçenler Yüksek Hâkimler Kurulu, Yüksek Askeri Şura, Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kuruluna danıştıktan sonra, Cumhurbaşkanı tarafından tek başına tayin edileceklerdir (Balcıgil, 1982: 143).

Tercüman gazetesinin düzenlediği seminerde¹⁵⁵² ve Yeni Forum'da genel eğilim 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi yönünde iken, İstanbul Barosu ve İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi'nin ortaklaşa düzenledikleri *Demokratik Anayasal Düzinin İşlerliği, Anayasal Hak ve Özgürlüklerin Yaşama Geçirilmesi Semineri*'ndeki egemen anlayış, 1961 Anayasası'nın korunmasına dönüktü. Bu seminerde, ağırlıklı olarak, Anayasa değişikliği yönündeki önerilerin otoriter arayışları yansıttığı ve bunların temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması

¹⁵⁵² Bu seminere ilişkin haberlere TRT'de geniş yer verilmesi, sol eğilimli basın organlarında geniş çaplı tartışmalara yol açmış ve TRT'nin tarafsızlığı sorgulanmıştır (TRT Yönetim Kurulu'nda yer alan Fahir Armaoğlu ve Mukbil Özyörük, aynı zamanda Tercüman gazetesi yazarlarıydılar.) (bkz. 182-183).

sonucunu doğuracağı görüşü işlenmekteydi (Balcıgil, 1982: 177-182). Aynı görüşü paylaşan CHP yönetimi adına Bülent Ecevit, Tercüman gazetesinin düzenlediği seminerin ardından Sakarya’da açık hava toplantısında yaptığı konuşmada şunları söylemekteydi:

Anayasa değişikliği isteklerinin tam bu sıralarda yoğunlaşması bir rastlantı değildir. AP’nin öteden beri istediği, şimdi daha da çoğunu ister görüldüğü, Anayasa değişiklikleri iktidarın ve büyük sermaye çevrelerinin gücünü arttıracak, halkın, çalışanların gücünü, hak arama olanaklarını ise, kısacak nitelikte değişikliklerdir. Cumhurbaşkanı seçiminin bütün iyiniyetli girişimlerimize karşın sürüncemede bırakılmasından da amacın, kurulu anayasa rejimini işlemez duruma getirmek ve (işte görüyorsunuz, bu Anayasa ile bir cumhurbaşkanı seçilemiyor) deyip, Anayasa değişikliklerini zorlamak olduğu artık anlaşılmıştır. İstedikleri Anayasa değişikliklerini meşrû zeminler üzerinde gerçekleştiremeyeceklerini anlayanlar, belli ki şimdi birtakım oyunlar ve zorlamalarla amaçlarına ulaşmak istiyorlar. Meşru zeminleri yozlaştırarak amaçlarına ulaşmak istiyorlar. O yönde siyaset dışı çevrelerden de zorlamalar gelmesi için âdeta vesileler oluşturmaya uğraşıyor, âdeta çağrı çıkarıyorlar. (Milliyet, 21.04.1980)

Yine, Ecevit, Uğur Mumcu ile gerçekleştirdiği bir söyleşide Sakarya’daki görüşlerini geliştirerek yinelemekteydi. Ecevit¹⁵⁵³, cumhurbaşkanı seçimindeki bunalımı, AP ve 1961 Anayasası’ndan rahatsız olan diğer çevrelerin geniş çaplı bir anayasa değişikliği için gerekli zemin oluşturma çabaları olarak değerlendirmekteydi (Balcıgil, 1982:196; ayrıca bkz. 223-224):

Bilindiği gibi biz, Cumhurbaşkanı seçimi sürecine girilmeden bir hayli zaman önce, Şubat başlarından itibaren, özellikle iki büyük parti arasında diyalog kurularak Cumhurbaşkanı seçiminin kolaylaştırılması için girişimlerde bulunduk. Fakat AP, bu girişimlerimize hiçbir olumlu yanıt vermedi ve kaygı duyduğumuz gibi, Cumhurbaşkanı seçimi bir ayı aşkın bir süredir sürüncemede kalmış bulunuyor. Cumhurbaşkanı seçimini sürüncemede bırakmak eğiliminin de, bu Anayasa ile sorunların çözülemeyeceğini kanıtlama hevesinden kaynaklanıyor olabileceğini düşünüyorduk, böyle bir kaygı besliyorduk. Nitekim son günlerde bunun bazı belirtileri ortaya çıktı. Örneğin, AP’nin bir grup başkanvekili TRT’de yapılan bir açık oturumda, Cumhurbaşkanı seçiminin gecikebileceğini ve bu durumda Anayasa’da bir sistem değişikliğiyle tek dereceli cumhurbaşkanı seçimine ve başkanlık sistemine geçilebileceğini belirtti. Ertesi gün Sayın Demirel, Cumhurbaşkanı Vekili’nin yanından ayrılırken, basınla yaptığı konuşmada, örtülü olarak da olsa, bu görüşü desteklediğini belirten sözler söyledi. Ondan iki gün sonra da, bilindiği gibi, Tercüman gazetesinin düzenlediği bir sempozyumda, sistem değişikliği boyutlarında bir anayasa değişikliği konusu ele alındı ve TRT buna, Anayasa ve yasa gereği olan tarafsızlığıyla ve şimdiye kadar uyguladığı ölçütlerle bağdaştırılmayacak kadar geniş yer ayırdı. (Cumhuriyet, 04.05.1980)

Bu görüşlere paralel olarak, Cumhuriyet Senatosundaki Milli Birlik Grubu üyeleri, yayınladıkları bir bildiri ile görüşlerini şu şekilde açıklamaktaydılar (Balcıgil, 1982:174):

Sürdürülen Anayasa değişikliği hazırlıkları, mevcut anayasa düzenini ortadan kaldırıp, yerine bir dikta rejimi getirmeyi amaçlamaktadır. Sürdürülen bu girişimlerle Anayasa, ihlâl olgusuna getirilmiştir. (...) [*Tercüman Gazetesi seminerini kasıtlı*] Mevcut Anayasa’ya sadakat yemini etmiş bulunan Cumhurbaşkanı

¹⁵⁵³ 14.06.1980 tarihli Milliyet gazetesine göre Ecevit, CHP’nin 1980 Haziran ayında AP Hükümeti aleyhine verdiği gensoru görüşmeleri öncesinde, “Ağustos’a kadar hükümet düşmezse Ordu’da büyük tahribat yapılacağına ilişkin planlar duyudum” demiştir (Milliyet, 14.06.1980). Ecevit sonradan 15.06.1980 tarihli Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada bu türden planlar duyduğu yönünde gazetelerde çıkan haberleri yalanlamıştır (Milliyet, 15.06.1980).

Vekili'nin, Millet Meclisi Başkanı'nın ve Senato Başkan Vekili'nin seminere gönderdikleri başarı telgrafı ibret verici olmuştur. (Tercüman / Cumhuriyet, 23.04.1980)

Özetle anayasa tartışmaları bağlamında, sivil toplum ve siyasal elitler içindeki siyasal ayrışmada AP, merkez sağ eğilimli basın ve iş çevrelerinin¹⁵⁵⁴, 1961 Anayasasının değiştirilmesini ana gündem olarak belirlediği; bunun karşısında CHP, sol eğilimli aydınlar ve basın organlarının ise, 1961 Anayasasının savunusunu ekseninde cephe aldığı görülmektedir. Bu çerçevede, 12 Eylül darbesine uzanan süreçte, daha sonra ara rejimin ürünü olacak 1982 Anayasasının köşe taşlarının büyük ölçüde döşenmiş olduğu görülmektedir. Şöyle ki, anayasa değişikliğinden yana olan siyasal çevreler, 1961 Anayasasının -esas aldığı siyasal sistem bakımından- işlemeziği tezini öne çıkarırken bir yandan da güçlü yürütme öngören bir anayasa hazırlığı yönündeki iradelerini ortaya koyarak 1982 Anayasasında somutlaşan güçlü yürütmeye dayalı sistemin ilk işaretlerini vermişlerdir. Kısacası sivil toplum ve siyasal elitlerin bir bölümü; devlet-toplum-birey ilişkileri ağında devleti önceleyen, güçlü yürütmeyi esas alan, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve olağanüstü hal gibi rejimler ile temel hakların kısıtlanmasına olanak sağlayan bir anayasal çerçeveye darbe öncesi süreçte büyük ölçüde hazırlanmış görünmektedir. 1982 Anayasasının halkoylamasında büyük bir çoğunlukla kabul edilmesinde bu etmen de göz ardı edilmemelidir. Kuşkusuz bürokrasi içindeki siyasal ayrışmanın devleti işlemeze hale getirmesi, Mecliste güçlü çoğunluğu bulunan bir hükümetin kurulamaması ve şiddet olaylarının toplumun tahammül edemeyeceği boyutlara ulaşması gibi etmenler de yeni Anayasa arayışı yönündeki süreci besleyen unsurlar olmuşlardır.

1982 Anayasası'nın Hazırlık Çalışmaları ve Kabulü

1982 Anayasası, bir halkoylaması ile kabul edilmiş olsa dahi, büyük ölçüde 12 Eylül 1980 darbesi ile başlayan ara rejimin ve bu rejimin temel organı olan Milli Güvenlik Konseyinin (MGK) ürünü olma özelliği taşımaktadır. MGK'nin 27 Ekim 1980'de kabul ettiği 2324 sayılı “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun”un 2'nci maddesine göre, Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisine, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkilerin 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkilerin de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirileceği ve kullanılacağı hükme bağlanmaktaydı (RG, 17145, 28.10.1980). Aynı Kanunun 1'inci maddesi, diğer maddelerde belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere, yeni bir Anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar 1961 Anayasası'nın yürürlükte olduğunu belirtmiş olmakla beraber, Kanunun diğer maddeleri, söz konusu geçici dönem içinde MGK'nin “kurucu iktidar”a, yani Anayasayı değiştirme yetkisine de sahip olduğunu açıkça göstermekteydi (Özbudun, 2005: 50). Nitekim 6'ncı madde, “Millî Güvenlik Konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle Konseyce kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte veya metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girer” hükmüne yer vermektedir.

¹⁵⁵⁴ Bülent Tanör'ün belirlemesine göre, 1982 Anayasası'nın MGK'ye sunulan taslağı, yürütmenin ve devlet otoritesinin güçlendirilmesi noktalarında Adalet Partisi'nin ve Türkiye İşverenler Sendikasının (TİSK) önerileriyle açık bir paralellik içinde olup hatta AP'nin anayasa değişikliği isteklerinin oldukça ilerisine gitmekteydi. Çalışma yaşamı ve sendikal düzenle ilgili konularda da TİSK önerileri besleyici kaynağ oluşturmuştur. Tanör'e göre, bu etki Anayasa Komisyonunun hazırladığı ilk taslakta çok daha açıktı; taslağın bu bölümü zaten TİSK Genel Sekreteri ve Anayasa Komisyonu üyesi Rafet İbrahimoglu tarafından hazırlanmıştı. Bu hükümlerden en anti-sosyal olanlarının bir kısmı, daha sonra MGK aşamasında törpülenmiştir (bkz. Tanör, 1994: 108-9; ayrıca, TİSK'in Danışma Meclisi Anayasa Komisyonuna sunduğu görüş metni için bkz. Gürbüz, 1982: 233-253).

Bu temel üzerinde, MGK'nın 29 Haziran 1981 tarihinde kabul ettiği 2485 sayılı “Kurucu Meclis Hakkında Kanun” ile yeni Anayasanın yapım süreci başlamıştır. Bu Kanun'un 1'inci maddesine göre “Kurucu Meclis”, Millî Güvenlik Konseyi ile kuruluş, görev ve yetkileri bu kanunda belirtilen Danışma Meclisi'nden oluşacaktı (RG Mükerrer, 17386, 30.06.1981). Kanun'un 2'nci maddesine göre, Kurucu Meclis'in görevleri,

- a. Yeni Anayasa'yı ve Anayasa'nın Halkoyuna Sunuluş Kanununu hazırlamak,
- b. Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasa'nın ilkelerine uygun Siyasî Partiler Kanununu hazırlamak,
- c. Yeni Anayasa'nın ve Siyasî Partiler Kanununun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanununu hazırlamak,
- d. Millî Güvenlik Konseyince kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayınca kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektedir.

Kanun'un 3. maddesine göre, Danışma Meclisi, her ilin tespit ve teklif ettiği adaylar arasından MGK tarafından seçilen 120 üye ile MGK tarafından doğrudan seçilen 40 üye olmak üzere, 160 üyeden oluşmaktadır. İllerin teklif edeceği adayların belirlenme yöntemi, Kanun'un 7'nci maddesinde açıklanmıştır. Buna göre vali, Kanun'da açıklanmış seçilme koşullarını taşıyan adaylar hakkında il sınırları içinde adalet, güvenlik ve çeşitli kuruluş ve meslek üyeleri ile mümkün olan genişlikte yapacağı kişisel iletişimlerde edindiği bilgileri değerlendirmekte ve çevrede iyi tanıdığı ve sevildiğine dair izlenim edindiği adaylar arasından, o ilden Danışma Meclisi'ne seçilecek üye sayısının üç katı kadar adayı MGK'ye bildirmektedir.

Danışma Meclisi'nin yapısı ile üye seçim yönteminin en dikkat çekici yönü, bu süreçlerin herhangi bir siyasal temsil temeli bulunmayan MGK'nın iradesince belirleniyor olmasıdır. Bunun yanı sıra, bir diğer ilginç nokta, Kanun'un 4. maddesinin 1. fıkrasının g bendinde, Danışma Meclisi'ne seçilme koşulları arasında, “*11 Eylül 1980 tarihinde herhangi bir siyasi partinin üyesi olmamak*” koşulunun da sayılmış olmasıdır. Bu temeller üzerinde kurulan Danışma Meclisi, deyim yerinde ise, “siyasetten arındırılmış” bir *görünüm* sergilemektedir. Siyasal kuram açısından bu dönemde devlet, Bonapartçı devlet biçimini andıran bir görünümle, sivil toplumdan ve siyasetten adeta bağımsızlaşmış; anayasal ve yönetsel süreçler, bürokratik ve teknik kararların nesnesi hâline indirgenmiştir. Bu yönelim, Danışma Meclisi'nin yapısında açıkça görülmektedir. Öyle ki, özü bakımından siyasal olan Anayasa'nın görüşmeleri dahi, bu dönemde, siyasal parti üyesi olmayan ve valiler ile MGK'nın iradesi tarafından seçilen üyelerce gerçekleştirilmiştir. Siyasal tartışmaların konusu olması gereken anayasal konular, Danışma Meclisi'nde, salt hukuk tekniğine içkin konular gibi ele alınmıştır¹⁵⁵⁵ (Seyit, 2010: 84).

Esasen, seçimle gelmiş bir temsili organ ortada bulunmadığı için, 1980-1982 döneminde Anayasa yapan güç için kullanılan “Kurucu Meclis” ve “Danışma Meclisi” terimlerindeki “Meclis” sözcükleri de zorlama niteliğinde görünmektedir. Daha da dikkat çekici olan 1982 Anayasası'nın başlangıç bölümündeki (bkz. RG, 17844, 20.10.1982) “Türk Milletinin meşru temsilcileri olan Danışma Meclisi” ibaresinin hukuk bilimi ve demokratik temsil teorisi

¹⁵⁵⁵ Görünüm bu olsa da, gerçek, siyasetten arındırılmış gibi görünen süreçlerin de özünde siyasal bir tercihten ve ideolojik bir arka plandan bağımsız olmadığıdır. Dolayısıyla, teknik aklın egemenliğinin belirlediği 12 Eylül dönemi gibi süreçler de, siyasal bir tercihin teknik bir görünümle sunulmasından (ya da daha uygun bir ifade ile, “tartışmadan kaçınılması”ndan) ibarettir.

bakımından sakat oluşudur. Zira *seçimsiz* temsil ve vekâlet, demokratik kamu hukukunun benimseyebileceği bir uygulama değildir (Tanör, 1994: 102).

Danışma Meclisi, yukarıda değinilen üye seçim düzeni bakımından hukuken temsilcilik niteliğine sahip bulunmadığı gibi, fiili ve sosyolojik bakımdan da (sınıfsal, siyasal, düşünsel, ideolojik vb.) toplumun gerçek durumunu yansıtmamaktaydı (Tanör, 1994: 102). Bunda, Danışma Meclisi üyelerinin siyasal parti üyesi olmayan kişilerden seçilmesinin belirgin etkisi vardı. Oysaki Kenan Evren, Afyonkarahisar’da yaptığı “Anayasa’yı tanıtmaya” konuşmalarından birinde bu yönü olumlu bir özellik olarak sunmaktaydı:

1961 Anayasasının halkoyuna sunulması ile 1982 Anayasasının halkoyuna sunulması arasında büyük bir fark vardır. Bizim Anayasamızın dayandığı yer partiler değildir. Eski Anayasasının arkasında bir parti vardı. Biz arkamıza bir parti almadık. Biz, partilerin gücüyle değil, milletin gücüyle Anayasayı sizin tasvibinizden geçirmek istiyoruz. (Milliyet, 31.10.1982).

Danışma Meclisi, partisel kanalların tıkalı olması dışında, başka yönlerden de ülkenin canlı ve örgütlü kesimlerini temsil edebilmekten uzaktı. Bu meclisin üyeleri, herhangi bir kurum ya da kuruluşu (basın, üniversite, sendika vb.) temsilen gelmiş değillerdi. Yine, yaş ve öğrenim tabanının yüksek tutulmuş olması da, genç kuşakların ve çalışan toplum kesimlerinin temsili zorlaştıran engellerden biri olmuştur. Bu nedenlerledir ki Danışma Meclisi; partisiz, örgütsüz, atomize, yaşlı ve tutucu aydınların bir ocağı ya da kulübü niteliğini kazanmıştır (Tanör, 1994: 103-4).

2485 sayılı Kanun’un, yeni Anayasa hazırlık süreci bağlamında, Danışma Meclisi ile MGK’nin görelî yetki durumu noktasındaki yaklaşımı da, dönemin ruhuna uygun olarak MGK’nin belirleyiciliğini esas alan bir yapıda görünmektedir. Şöyle ki, söz konusu Kanun’un 26’ncı maddesinin birinci fıkrasına göre, Danışma Meclisinin Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan ve Genel Kurulca kabul edilen Anayasa metni, *Millî Güvenlik Konseyince aynen veya değiştirilerek kabul edilebilmekte* ve bundan sonra Resmi Gazete’de yayımlanmaktadır.

Anayasa hazırlık sürecinin demokratik yapıdan uzak olduğunu, 1982 Anayasası’nın önde gelen hazırlayıcılarından -Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı- Orhan Aldıkaçtı şu sözleri ile itiraf etmektedir:

Şu anda en büyük güçlüğü, demokratik bir anayasayı demokratik olmayan bir ortamda yapmaktan kaynaklanıyor. (Akt. Tanör, 1994: 105)

Son olarak, halkoylaması süreci bağlamında, 1981-1983 sisteminde, Anayasa tasarısının halkoylamasında reddi durumunda ne yapılacağı konusunda bir açıklık bulunmadığı belirtilmelidir. Bu durum, tasarı reddedildiği takdirde askeri yönetimin belirsiz bir süre daha devam edebileceği düşüncesini akla getirecek niteliktedir (Özbudun, 2005: 54). Söz konusu belirsizlik yüzünden, Anayasa Tasarısı’na olumsuz oy vermek, kaçınılmaz olarak belirsizliğin (daha doğrusu askeri rejimin) devamını istemek anlamına gelmiştir. Bu durum, demokrasiye geçilmek isteniyorsa, sunulan tasarının da aynen kabulünün gerekeceği mesajının verilmesinden başka bir şey değildi (Tanör, 1994: 105-6). Nitekim Orhan Aldıkaçtı bunu açıklıkla dile getirmekten kaçınmamıştır:

Bana göre bizim Anayasamız kabul edilecektir. Kesin... Çünkü Anayasanın kabul edilmesi demek, Siyasi Partiler Kanununun yapılması ve seçime gidilmesi demektir... Seçmen bunu değerlendirecek ve bir an evvel normal düzene

geçilmesi için Anayasaya oy verecektir. (Cumhuriyet, 26.01.1982'den akt. Tanör, 1994: 106)

Aynı bağlamda diğer bir boyut, halkoylaması dönemine girildikten yani yeni Anayasa Tasarısı MGK'de kesin şeklini alıp Resmi Gazete'de yayımlandıktan sonraki süreçte, Taslak ile ilgili tartışmaların gerçekleştiği ortam ile ilgilidir. Şöyle ki, bu süreçte kolektif görüş oluşturma olanakları bütünüyle kısıtlanmaktaydı. MGK'nin 65 sayılı kararında şu ifadeler yer almaktaydı (RG, 17604, 13.02.1982):

İlgili Kamu kurum ve Kuruluşlarıyla Sıkıyönetim Komutanlıklarının iznine bağlı olarak yeni Anayasa düzenine ilişkin bilimsel nitelikte toplantı veya çalışmalar yapan mesleki kurum ve kuruluşları dışında kalan ve yürürlükteki mevzuata göre her türlü siyasi faaliyette bulunmaları yasak olan dernekler, tüzel kişiler ve topluluklar hiç bir şekilde yeni Anayasa düzeni hakkında görüş açıklayamazlar ve bildiri yayınlamayazlar. Bu yasaklara uymayanlar hakkında, fiilleri başka bir suçu oluştursa dahi, ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 16 ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacaktır. Ancak bu gibi kuruluş ve topluluklara mensup kimselerin kişisel görüş açıklamaları konulan yasaklamalar kapsamı dışındadır.

1982 halkoylamasına ilişkin 70 sayılı MGK kararında ise, Anayasa üzerindeki görüş ve önerilerin açıklanmasında “münhasıran Anayasa taslağının geliştirilmesi maksadı içinde” kalınacağı, “Anayasanın halkoylamasında, halkın vereceği reyin nasıl olması gerekeceği hususunda etki yapacak herhangi bir telkinde” bulunulamayacağı belirtilmekteydi (RG, 17773, 05.08.1982). Yine, 71 sayılı MGK kararında (RG, 17845, 21.10.1982), Anayasanın Devlet adına resmen tanıtılması görevinin 24 Ekim 1982 ile 5 Kasım 1982 tarihleri arasında Radyo-Televizyonda ve bazı illeri ziyareti sırasında Devlet Başkanı tarafından yerine getirileceği belirtilmekte; ayrıca “Anayasanın geçici maddeleri ile Devlet Başkanının radyo-televizyonda ve yurt gezilerinde yapacakları Anayasayı tanııtma konuşmaları hiçbir suretle eleştirilemez ve bunlara karşı yazılı veya sözlü herhangi bir beyanda bulunulamaz” denilmek suretiyle, halkoylaması öncesinde Anayasa üzerindeki tartışma ortamı sınırlandırılmaktaydı. Zaten, 12 Eylül 1980 tarihine kadar kurulmuş olan bütün siyasal partiler, MGK'nin 16 Ekim 1981 tarihli kanunuyla feshedildiğinden, 1982 Anayasa halkoylamasında siyasal partilerin kamuoyu oluşturulmasına bir katkıları da söz konusu olamamaktaydı (Özbudun, 2005: 54). Bununla birlikte, Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan ve kamuoyuna da basın yoluyla duyurulan bir raporda, halkoylaması ortamına girilmesiyle “yıkıcı ve bölücü kampanyaların başlayabileceği”ne dikkat çekiliyordu (Cumhuriyet, 30.11.1982). Nitekim bu yönde bazı uygulamalara da rastlanmış, örneğin “Anayasaya karşı kampanya başlattıkları gerekçesiyle 50 kişi İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından gözaltına alınmıştır. Komutanlığın yaptığı açıklamada şu ifadelerle yer verilmekteydi (Milliyet, 28.10.1982):

Anayasa ile ilgili olarak sürdürülen çalışmalar esnasında, her türlü fikrin yasal çerçevesinde serbestçe tartışılabildiği bir ortamda, dış mihrakların kuklası, demokrasi ve özgürlük düşmanı, yurdu parçalamaktan başka düşüncesi olmayan aşırı sol ve bölücü örgüt artıkları ile din ve inanç sömürücüsü şeriatçı kesim mensuplarının anayasaya hayır denmesi yolunda bir kampanya başlattıkları ve bu maksatla hazırladıkları kartpostal, broşür ve mektupları çeşitli adreslere gönderdikleri veya dağıtmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Hazırlanan anayasa muvacesinde, menfur emelleri için 12 Eylül öncesi ortamını bulamayacaklarını anlayan bu anarşi ve terör odaklarından toplam 50 kişi sağduyu sahibi ve vatansever halkımızın da yardımları ile alınan tedbir ve tertibat sonucu suç unsurları ile birlikte yakalanmışlardır.

Aynı süreçte Kenan Evren, “Anayasayı tanıtmı” faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirdiği toplantılarda, Anayasaya karşı olan kesimlere yönelik ötekileştirici ve sert bir söylem tutturmuştur. Evren, 24 Ekim 1982 tarihinde yaptığı radyo-televizyon konuşmasında şunları dillendirmektedir:

Bu Anayasaya karşı, daha onun esasları ve hükümleri açıklanmadan önce dahi bir karşı propaganda kampanyası açıldığı gibi, (...) 17 Temmuz günü, Anayasa ön - tasarısı metninin Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca açıklanmasını müteakip ve 3-4 saat bile geçmeden başlatılmış bir muhalefet kampanyası da görülmüştür. (...) Anayasa Komisyonu, Danışma Meclisini ve hatta bizi sindirmek ve yıldırma üzere açılmış bir kampanya... Bu muhalefet propagandasının sebeplerini çeşitli gruplara ve zümrelere göre şu suretle tasnif edebiliriz: Bazıları, bu Anayasayı halkın gözünde küçük düşürmek ve neticede halk oylamasında reddettirmek suretiyle, 12 Eylül Hareketinin meşruiyetini de reddettirmek ve Türk Silahlı Kuvvetlerini sanki bozguna uğratarak akıllarınca memleketi sahipsiz bırakılmaya çalışmaktadırlar. Eğer muvaffak olurlarsa, sahipsiz kalacak zannettikleri bu memleketi akıllarınca bölüp parçalayacaklar, vatanımızı kim bilir kaç kısma ayırarak, milletimizi parçalayıp, onun bağımsızlığını ve hürriyetini elinden alarak, bu ebedî Türk yurdunda, esir ve kukla bir takım Devletçikler kurarak Türkiye Cumhuriyetini haritadan sileceklerdir.

Bunlara verilecek cevabı biz 12 Eylül’de ve ondan sonrasında vermiştik. Şimdi bir kere daha tekrarlayalım: Anayasanın reddi şöyle dursun, bu aziz topraklar üzerinde, bir tek vatansever Türk evladı kaldığı müddetçe dahi, bu “Türklük düşmanları” ve bu beyinleri yıkanmış ve ‘Satılmış’ hain ve soysuzlar, Türk vatanının bir karış toprağına dahi ellerini süremeyeceklerdir.

Anayasayı reddettirmek için, diğer bir anti-propaganda kampanyasını başlattıranlar da, kendi çevrelerinin ve zümrelerinin menfaatlerinin bu Anasadaki hükümlerle zedeleneceğini, bütün vatandaşların üzerindeki ‘Dokunulmaz ve imtiyazlı durumlarına’ halel geleceğini, milletin ve Devletin sırtından sağladıkları çıkarlarının bozulacağını, belki de çalıp çırtıkları milyarlık vurgunların kendilerinden hesabının sorulacağını, canlarına ot tıkanarak işlerinin yokuşa sürüleceğini düşünenlerdir. (...) Bunlar pek iyi bilmektedirler ki, güçlü iktidarlar devri açılır ve tarafsız ve güçlü bir Cumhurbaşkanının yönetimi başlarsa, eski soygunculuklar, eski vurgunculuklar eskiden olduğu şekliyle devam edemeyecektir. (...) Bunlar zannetmektedirler ki, şayet Anayasa reddedilecek olursa, o eski aciz şaşkın ve zayıf Hükümetler devri geri gelecek ve kendileri de o hükümetler üzerindeki ipoteklerini sürdürerek hıyanetlerine, soygunlarına, vurgunlarına devam edebileceklerdir.

Bir üçüncü zümre, şimdi milletimizin onayına sunmakta olduğumuz bu Anayasanın onda birini dahi hayalinden geçiremeyen, böyle bir Anayasayı rüyasında dahi görse inanmayacak olan bir siyasetçiler zümresidir. Bunların bir süreden beri başlattıkları ve el altından gizlice, sinsice yürütmeye çalıştıkları muhalefet kampanyasının asıl hedefi, bu Anayasa değildir, bu Anayasayı ortaya koymuş olan Türk Silahlı Kuvvetleridir. (Anayasa Tanıtma Konuşmaları, 1982: 8-9).

Anayasa Tasarısı aleyhinde propaganda yürütmek açıkça yasaklanmış olmasına karşın, Kenan Evren, 1 Kasım 1982’de İzmir’de yaptığı konuşmada Anayasa hazırlık sürecinin demokratik olduğunu iddia edebilmektedir:

Bu ideolojik savaşın tarafı olan ve ilk raundu kaybedenler büyük bir telaş içerisinde eski Anayasanın savunuculuğunu yaptılar ve yapmakta da devam ettiler.

Bunların ağızlarını kapamak her zaman elimizdeydi. Ama istemedik. Hepsini evlerine hapseder çıkartmazdık. ‘Bırakalım söylesinler, bırakalım yazsınlar, bırakalım içlerinin kurtlarını döksünler’ dedik. Tam bir demokratik ortam içerisinde hazırlanan Anayasayı eleştirsinler istedik. Zira, bunların ağızlarını kapatsaydık, hakikaten haklı olarak eleştiride bulunanların da fikirlerinden istifade edememiş olacaktık. (Anayasa Tanıtma Konuşmaları, 1982: 84).

Evren’in konuşmaları izlendiğinde, oy pusulalarının rengi ile ilgili ilginç tartışmaların yaşandığı ve Evren’in edebi yeteneklerini sergilediği de görülmektedir:

Bir vatandaşımın telgraf aldım. Diyor ki, ‘Sayın Devlet Başkanım, bu oylamada (Evet) oylarının beyaz olduğunu söyleyin, bizi kandırıyorlar’. Hakikaten doğru. Hatta bazı karikatürlerde, bazı yazılarda şöyle diyorlar; Atatürk’ün gözünün rengi de mavymiş. Sanki biz onların farkında değiliz. (...) Atatürk’ü bile alet etmek istiyorlar. Atatürk’ün gözü de mavymiş, yani mavi görürseniz “Hayır” manasına gelir. Efendim diyor, deniz rengi de mavymiş. Gök rengi de mavi, ama mavilik bir işe yaramıyor. Bulut gelirse yağmur yağıyor. Bereket getiriyor. Atatürk’ün gözleri bize bakıyor ve O’nun ruhu bizimle beraber göklere yükseliyor. Onlara o mavi gözlerle, hain hain bakıyor. Elinden gelse, onları parçalar, merak etmeyin. (Anayasa Tanıtma Konuşmaları, 1982: 94-5).

Sonuç olarak, Kurucu Meclis Hakkında Kanun uyarınca önce Danışma Meclisi ardından MGK tarafından kabul edilen Anayasa Tasarısı, 7 Kasım 1982 günü halkoyuna sunulmuş ve % 91,37 oranında “evet” oyuyla kabul edilmiştir (RG, 17874, 20.11.1982). Yüksek Seçim Kurulunun, halkoylaması sonucu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “*Türk Milleti tarafından*” kabul edilmiş olduğunu duyurduğu 444 sayılı kararında, Anayasanın bir an önce yürürlüğe girmesi yönündeki isteklilik dikkat çekmektedir. Zira bu kararda, oyların tümü henüz sayılmamış olmasına karşın oylama sonucu açıklanmaktadır. Söz konusu kararda şu ifadelerle yer verilmektedir:

Hava koşulları dolayısıyla zorunlu olarak Kurulumuza ulaşmayan toplam 730 (Yedi yüz otuz) sandıkta oy kullanabileceklerin en fazla toplam sayısı 219.000 (İki yüz on dokuz bin) olabilir. Bunların sonuçlarının ne zaman alınabileceği belli değildir. Beklenmesi hiçbir yarar sağlamaz. Bu oyların Tümü ret oyu olarak kabul edilse bile bu halin geçerli tüm oylar içinde % 90’ı aşan kabul oylarının oranını ve böylece oluşan hukuksal sonucu etkilemeyeceği ve değiştirmeyeceği tartışma kabul etmez şekilde açık ve kesin bir gerçektir. (RG, 17863 (Mükerrer), 9.11.1982).

İzleyen süreçte, söz konusu 730 sandıktaki oylama sonuçları da belli olmuş ve bu çerçevede nihai oylama sonuçları, Yüksek Seçim Kurulunun 458 sayılı kararı ile açıklanmıştır. Buna göre, Türkiye çapında sandık seçmen listelerinde kayıtlı 20.690.914 kişiden 18.885.466’i halkoylamasına katılmış (katılım oranı: % 91,27)¹⁵⁵⁶, geçerli 18.841.990 oydan 17.219.569’u kabul (% 91,37), 1.626.431’i ret (% 8,63) yönünde olmuştur (RG, 17874, 20.11.1982). Kullanılan oyların illere göre dağılımı incelendiğinde öne çıkan belli başlı hususların şunlar olduğu görülmektedir¹⁵⁵⁷:

¹⁵⁵⁶ 24.09.1982 tarihli ve 2707 sayılı Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanunun 12’nci maddesinin birinci fıkrasına göre, 1982 halkoylamasına katılmama, sonraki beş yıl içinde genel ve yerel seçimlerle ara seçimlerinde seçmenlik ve adaylık hakkından yoksun bırakılmak sonucunu doğurmaktaydı (RG, 17823, 25.9.1982; bu konuda ayrıca bkz. Soysal, 1997: 102).

¹⁵⁵⁷ 20 Kasım 1982 tarihli ve 17874 sayılı Resmi Gazete yayımlanan verilerden derlenmiştir.

Halkoylamasına en yüksek katılım oranı (oylamaya katılanların ildeki seçmen sayısına oranı) % 97,57 ile İzmir’de gerçekleşmiştir. Göreli olarak düşük katılımın sağlandığı (katılım oranının % 90’ın altına düştüğü) iller, Gümüşhane (% 84), Rize (% 84), Diyarbakır (% 86), Urfa (% 86), Mardin (% 87), Muş (% 87), Trabzon (% 87) Sinop (% 88), Kırşehir (% 88), Malatya (% 88), (Siirt % 89), (Tunceli % 89) olmuştur.

En yüksek oranda ret oyu veren iller şunlardır (ret oyu oranı % 10’un üstünde olan iller): Bingöl (% 23), Diyarbakır (% 19), Tunceli (% 17), Hakkâri (% 17), Elazığ (% 14), Muş (% 14), Mardin (% 13), Bitlis (% 12), Siirt (% 11), İstanbul (% 11), Ankara (% 11), Kocaeli (% 11), Konya (% 11).

En yüksek oranda kabul oyu veren iller (kabul oyu oranı % 95’in üstünde olan iller) ise, Kars (% 97), Ağrı (% 96), Adıyaman (% 95), Bilecik (% 95) olmuştur.

Anayasanın yürürlüğe girmesine ilişkin 177’nci madde uyarınca, 6 Kasım 1983 tarihinde milletvekili genel seçimlerinin yapılmasını takiben, TBMM Başkanlık Divanının 6 Aralık 1983’te oluşmasıyla MGK ve Danışma Meclisinin hukuksal varlıkları sona ermiştir.

10.1977-1983 Dönemi Türkiye'nin Bürokratik Yapısı

12 Eylül döneminin tam anlamıyla ortaya çıkarılması noktasında incelenmesi gereken önemli bir alan da kuşkusuz o döneme ait bürokratik yapıdır.

12 Eylül öncesi dönemde bürokrasinin önemli ölçüde siyasallaştığı söylenebilir. Siyaset alanında yaşanan kutuplaşma, siyasi iktidarlar değiştikçe bürokrasiyi de bu kutuplaşmanın oyun alanı haline getirmiş ve her değişen iktidar, bürokratik yapıyı en üst seviyesinden en alt seviyesine varana kadar kendi siyasi görüşünden kişilerle doldurmayı önemli bir hedef haline getirmeye başlamıştır. Liyakat ilkesinden uzak bu tasarruflar sayesinde şekillenen bürokrasi, bir yandan o dönemin önemli sorunlarının ortaya çıkmasında önleyici rol, daha sonra ortaya çıkmış olan sorunların doğru tespit ve tahlilinde yeterli rol ve en nihayetinde sorunlara çözüm yolları geliştirip uygulamada önemli rol oynayamamıştır.

12 Eylül öncesinde güvenlik, eğitim, adalet, yargı, mülki idare ve hatta askeri bürokrasi içinde bile önemli kutuplaşmalar, bakanlıkların belli siyasi görüşler tarafından parsellenmesi, tabiri caizse “bürokrasinin çivisinin çıkması” durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu ayrışma, kamu görevlilerinin üyesi oldukları dernekler üzerinden iyice somutlaşmaktaydı. Derneklere üyelik, dayanışmadan ziyade derneğin siyasal ve ideolojik yöneliminin belli olması nedeniyle rengini belli etme amacını taşıyordu.

12 Eylül sonrası oluşan bürokratik yapı ise, aslında 12 Eylül öncesi yapının devamı olmakla birlikte, askerlerin genelde kendi politikalarını uygulamada kendilerine yakın gördükleri ya da kendi politikalarını uygulayabileceklerini düşündükleri bürokratları görevlendirmeleri şeklinde oluşmuştur.

Bürokrasi Kavramı

Toplumsal ihtiyaçların belli bir düzen içinde karşılanabilmesi ve toplumun ortak amaçlar doğrultusunda yönlendirilebilmesi, devletin ve bürokrasinin varoluş nedenidir denilebilir. Bunun sonucunda da yönetim olgusu ortaya çıkmaktadır. Yönetim ise sürekli şekilde örgütlenme gereğini doğurmaktadır. Yönetim, bütün çalışmalarını bürokrasi denilen bu örgütlü aygıt ile gerçekleştirmektedir. Yönetim olgusu ve uzantısı olan bürokrasi olgusu, insanların toplu halde yaşamaya başladığından bu yana var olan evrensel bir yapıyı ifade etmektedir (Ergun ve Polatoğlu, 1984: 39)

Bürokrasi günlük hayatımızın önemli bir parçası haline gelmiştir. Vatandaş ya da müşteri olarak, kamu bürokrasisinin ürettiği çeşitli mal ve hizmetlerden her gün faydalanmaktayız. Sosyoekonomik gelişme, toplumsal ihtiyaçlar, ideolojik ve siyasal baskılar devletin görev alanını genişletmiş ve yapısını büyümüştür. Büyüyen devletin üstlendiği hizmetlerin çoğunu bürokrasi dediğimiz kamu yönetimi örgütü yerine getirmektedir.

Bürokrasinin genelde, “Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde yönetimin gücü ya da etkisi”, “memurlar-bürokratlar topluluğu”, “devlet örgütüne ya da her hangi bir kamusal yönetim örgütüne bağlı üyelerin gücü” şeklinde üç ayrı tanımı yapılmaktadır. Başka bir

anlamda bürokrasi ise, siyasal iktidarın politikalarını uygulayan, devletin günlük hizmetlerini yürüten görevlilerden oluşan idari yapının genel adıdır. Bir diğer ifadeyle bürokrasi, siyasal iktidarın iradesi ile atanarak göreve getirilmiş olan memurlar ve idare örgütüdür. Bu genel kullanım anlamlarının dışında, bürokrasinin temel işleyiş tarzının ve uygulamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve toplumda yakınma konusu olan, olumsuz bir anlamı daha vardır. Buna göre bürokrasi kavramı, kırtasiyecilik, gereksiz gelenekçilik, işlerin yokuşa sürülmesi şeklinde kullanılmaktadır (Coşkun, 2005: 15-16).

Bürokrasi, devletin çeşitli fonksiyonlarını ve yönetilenlere karşı sorumluluklarını yerine getirmekle görevli organizasyonlar bütünü olarak görülebilir. Vergi toplamak, suç olarak tanımlanan fiilleri işleyenleri cezalandırmak, vatandaşlara eğitim, sağlık ve çeşitli altyapı hizmetleri sunmak kamu bürokrasilerinin başlıca ödevleri arasındadır.

Bürokrasinin tanımı ve kavramın farklı kullanım biçimleri açıklandıktan sonra bürokrasi ile birlikte ele alınması gereken bazı kavramlar üzerinde durulmasında da yarar görülmektedir. Bunlar; yönetimin tarafsızlığı, yönetimin siyasallaşması, yönetsel etik ve yozlaşma kavramlarıdır. Yönetimde tarafsızlık ile yönetimde etik ve yozlaşma kavramlarının yakın ilgisi vardır. Yönetsel etiğe zarar veren yozlaşma kavramı, aynı şekilde yönetimin tarafsızlık kavramını da zedelemektedir. Bu yüzden teoride birbirinden ayrı gibi gözükken yönetsel etik ve yozlaşma ile yönetimin tarafsızlığı kavramlarının uygulamada birbiriyle iç içe olduğu anlaşılmaktadır. Bunun başlıca nedeni, yönetsel etiği zedeleyen yozlaşma olaylarının, siyasal karar alma ve uygulama sürecindeki iktidar ile bürokrasinin tarafsızlığını yitirmesine neden olmasıdır. Siyasal iktidar siyasal gücünü kullanarak bürokratları etkilemekte, bürokratlar da teknokrat özelliklerini kullanarak karar alma süreçlerinde etkin bir rol oynayarak yolsuzluklara karışabilmekte ve bu da yönetimin tarafsızlığına büyük zarar vermektedir (Bayır, 2007: 80-81).

Yönetim-Siyaset İlişkisi

Yönetimde siyasallaşma olgusu, yönetim siyaset ilişkilerinin bir parçasıdır ve evrensel bir nitelik taşımaktadır. Sorunun temelinde, yönetime rasyonellik ve etkililik kazandıracak bir statü verilmesi zorunluluğu ile yönetim kendi haline bırakıldığında kendi başına buyruk bir güç haline gelme eğilimi arasında bir denge noktası bulma çabası yatmaktadır (Tutum, 1976: 28).

Siyasallaşma, yönetimde tarafsızlığın zedelendiğinin en önemli göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetimde siyasallaşma olgusu iki temel ölçütten hareketle açıklanabilir: Birincisi, atamalarda siyasal amaçların ve parti düşüncelerinin esas alınması, diğeri de kamu görevlilerine tanınan siyasal faaliyetlerde bulunma özgürlüğünün derecesidir. Atamalarda ehliyet ve liyakat yerine partiye yakınlık ölçütünün kullanılması yönetimi kuşkusuz partizanlığa sürükleyecektir. Bunun en bilinen uç örneği daha önce ABD’de uygulanan ganimet sistemidir. Bugün bu ülkede görülen hali ise daha çok yüksek yöneticiliklere yapılan atamalarda ortaya çıkmaktadır (Tutum, 1976: 28).

Yönetimin siyasallaşmasının ölçüsünü belirlemede kullanılan ikinci ölçüt ise kamu görevlilerine tanınan siyasal faaliyette bulunma özgürlüğünün derecesi ve bu konuda siyasal iktidarların tutumudur. Siyasal faaliyetler konusunda kamu görevlilerine getirilen çeşitli kısıtlamaların amacı görevlilerin tarafsızlığını sağlamaktır. Burada kısıtlamalardan çok, kısıtlamaların uygulanış biçimi önem taşımaktadır. Kısıtlamaların uygulamasında farklı

görevlilere farklı ölçütlerin kullanılması söz konusu ise orada partizanlıktan söz etmek gerekecektir (Tutum, 1976: 28-29).

Bürokratik örgütler, siyasal iktidarlara hizmet alanında üretimde bulunan yapılardır. Bürokratlardan beklenen tarafsız ve herhangi bir siyasal görüşün yanlısı olmadan görevlerini yapmalarıdır. Siyasallaşmamış bir bürokrasi, her iktidar değişikliğinde bürokrasiyi yeniden oluşturma zorluğundan ve maliyetinden yeni iktidarlara aslında kurtaracaktır. Yine siyasal taraf gözetmeksizin her iktidara hizmet üreten bürokratlara iktidarlara ve toplumun duyacağı güven büyük olacaktır. Bu arada doğal olarak siyasal iktidarlara kendi programlarını uygularken bazı önemli görevlere kendi görüşlerine yakın kişileri getirmek istemeleri normal karşılanabilir. Ancak, her yeni iktidarın bürokrasiye siyasal sayılamayacak pozisyonları da içeren toplu ya da büyük sayılara varan değişiklikler yapması ve adeta bir ganimeti bölüşür şekilde davranması farklı bir durumu ifade etmektedir. Bu durumda bürokrasinin temel bir gereği olan uygun iş ve uygun işgücü tercihi zayıflamakta, kamu bürokrasisi temel işlevlerini yapamayarak tıkanmakta, sonuçta bürokrasi sürekli işlerin yürümemesi anlamında ciddi bir sorun alanı olarak görülmektedir (Bayır, 2007: 82).

Siyasal iktidarlara, politikalarını etkili şekilde uygulayabilmek için bürokrasiyi kontrol altında tutma çabası içinde olurlar. Bürokrasinin siyasal iktidar tarafından sürekli olarak kontrol edilmeye çalışılması ve gücünün zayıflatılmaya çalışılarak iktidar amaçlarına hizmet eden bir duruma getirilmek istenmesi, bürokrasinin süreklilik arz eden bir siyasal etki altında kalması sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, kamu yönetiminde siyasallaşma sorununa yol açmaktadır. Yönetimin siyasallaşması, kamu görevlerine yapılan atamalarda ve yükseltmelerde, liyakat yerine siyasal unsurların öncelikli olarak rol oynaması ve siyasal iktidarlara adam kayırmacılığı şeklinde tanımlanabilir. Bu konudaki toplumsal tepkilere rağmen, iktidara gelen siyasal partiler uygulamada yeni kadrolar ve makamlar oluşturmak suretiyle yönetimde siyasallaşmanın önünü açmaktadırlar. Üstelik siyasal nitelikli atamalar yüksek bürokratlarla sınırlı kalmamakta, uygulayıcı teknik görevlilere ve alt kademelere kadar inmektedir. Yönetimin siyasallaşması, yansızlığını zedelemekte, özellikle üst düzey yöneticilerin sık sık değiştirilmesi kamu yönetiminde istikrarı bozmaktadır. Siyasal iktidarlara bu yöndeki tutumları kamu bürokrasisinin etkili ve verimli işlemesini engellemekte, bürokratik sistemi yozlaştırmaktadır (Bayır, 2007: 83).

Kamu yönetiminin en önemli ilkeleri, “liyakat” ve “siyasal tarafsızlık” olmasına rağmen, uygulamada çeşitli yöntemler kullanılarak yönetimde siyasallaşma olgusu sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal iktidarlara değiştiğinde müsteşarlar, genel müdürler, daire başkanları, valiler, emniyet müdürleri ve elçiler değişmekte; bu değişiklik bürokrasinin orta ve alt kademelerine kadar uzanmaktadır. Bürokrat, neredeyse hükümete ve onu oluşturan siyasal parti veya partilere bağlı hale gelmektedir (Bayır, 2007: 84).

Yönetimin siyasallaşması ile ilgili literatür incelendiğinde, işe alma ve yükseltmede siyasal tercihleri ön planda değerlendiren uygulamaların Türk kamu yönetiminde 70’li yıllarda yaygınlık kazandığı ifade edilebilir. Siyasal iktidarlara değişiminden sonra, kamudaki önemli görevler hedef olmaktadır. Görev yeri değiştirilen bürokrat yargıya başvurmakta, ancak yargı yolu hem uzun sürmekte, hem de lehe verilen yargı kararına rağmen bürokratin mağduriyeti sona ermemektedir. Yer ve görev değişikliğine gidilmesi, mevcut siyasal iktidar tarafından tutumu, siyasal olarak onaylanmayan bürokratin cezalandırılması anlamı taşımaktadır. Kamu yönetimi alanında bürokrasinin temel ilkelerinden olan tarafsızlık ilkesi, genelde siyasal amaçlı atamalardan korunmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle personel hukukunda, kamu çalışanlarına siyasi partiye üye olma, seçim kampanyalarına katılma, siyasi amaçlı gazete çıkarma, memurluk dolayısıyla elde edilen bilgileri siyasi amaçlarla sızdırma vb. alanlarda bazı

yasaklar konulmuştur. Yönetimin siyasallaşması, yönetimin siyasal gücün etkisi altına girmesi ve tarafsızlık ilkesinin zedelenmesi olarak ifade edilebilir. Siyasallaşmanın göstergesi olarak siyasal atamaların, uygulamada iki şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Birincisi, hizmete girişte ehliyet ve liyakat yerine siyasal partiye yakınlık ölçütünün ön planda tutulmasıdır. Bu, bir tür siyasal kayırma yöntemidir. İkincisi, üst düzey bazı görevlere yapılacak atamalarda siyasal takdir unsuruna ve parti tercihine yer verilmesidir. Yönetimin tarafsızlığını yok eden ve asıl tartışma konusu olan atamalar ikinci tür atamalardır (Tutum,1976: 12).

Siyasal kayırma niteliği taşıyan birinci tür atamalar, genellikle eleştirilmektedir. Ancak iktidara gelen siyasal partiler, bu yolu denemekte ve uygulamayı çok fazla dikkat çekmeden gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu tür atamaların partiye hizmet eden ya da yakınlık duyanları ödüllendirme amacından başka bir yönü bulunduğu söylenemez. Ama ikinci tür siyasal atamalar, belli gerekçelere dayandırılmakta ve savunulmaktadır.

Siyasal amaçlı atamalar üzerine yapılan çalışmalarda bu nitelikteki atamaları olumlu ve olumsuz bulan iki karşı görüşün bulunduğu görülmektedir. Bu atamaları olumlu olarak değerlendirenler üç gerekçe ile bunu açıklamaktadır. Birincisi, siyasal partilerin hizmet etme yöntemleri ve vaatte bulundukları çalışma programları farklıdır. Siyasal iktidarların bu program ve yöntemleri gerçekleştirebilmek için, siyasal kadrolarla üst yönetim kadrolarının uyumlu bir bütün oluşturmalarına ihtiyaç vardır. Bu uyumluluk da en uygun şekilde iktidarın programını ve çalışma yöntemlerini samimi olarak kabullenmiş bürokratların görev almasıyla mümkün olabilir. Bu sebepten dolayı üst düzey kadrolarda liyakatin yanında siyasal güven de vazgeçilmez bir özelliktir (Tutum,1976: 13).

Siyasal atamaların kabul edilebilirliğinin ikinci nedeni, bu atamaların partiye hizmet edenleri ödüllendirmek suretiyle nitelikli gençleri politikaya özendirme ve dolaylı olarak siyasal hayatın çitasını yükseltmesidir. Bunun yanı sıra bu yöntem, asıl işini bırakmadan yarı zamanlı olarak siyasal nitelikteki görevleri yerine getirebilecek nitelikli kişilerin uzmanlık ve mesleki bilgilerinden yararlanma fırsatı verir (Tutum,1976: 13).

Üçüncüsü, siyasal atamaların genellikle açıkça belirtilmeyen başka gerekçeleri de vardır. Bunların başlıcaları, parti üyesi veya yandaşlarını ödüllendirmek suretiyle parti taraftarlarını artırmak, bu yolla atananları partiye borçlu hissettirerek atama yapılan pozisyonların imkânlarını parti lehine kullanmak; parti içinde istenmeyenleri ödüllendirme bahanesiyle partiden uzaklaştırmak olarak sayılabilir (Tutum,1976: 13).

Siyasal amaçlı atamalara karşı olan görüş de üç gerekçe ileri sürmektedir: Birincisi, özellikle üst düzey kadrolara yapılacak siyasal atamalar, bürokraside istikrarsızlık ve kararsızlıklara neden olur. Bu etki alt kademelere kadar dağılır, yönetim ehliyet ve liyakat ilkelerinden uzaklaşır. Özellikle yönetici kadrolarının zor yetiştiği bir ülkede, siyasal atamalar yönetim bunalımına yol açar (Tutum,1976: 14).

İkincisi, siyasal atamaların lehine ileri sürülen görüşler, özellikle koalisyon rejimlerinde geçerli değildir. Koalisyon hükümetlerinde, bürokrasi kadroları paylaşılr. Bu da yönetimin bütünlüğünü bozar (Tutum,1976: 14).

Üçüncüsü, siyasal atamalar bürokrasi içinde birbirine rakip gruplar ortaya çıkarabilir. Geri planda kalanlar diğer siyasal partilerle gizli bir bağlantı kurabilirler (Tutum,1976: 14).

Darbe Öncesi Bürokratik Yapıya Bakış

Yönetimde siyasallaşma olgusu bu şekilde tanımlanıp ortaya çıkış biçimleri ile ilgili belirleme yapıldıktan sonra, ülkemizde 12 Eylül 1980 öncesi dönemde kamu yönetiminin yapısına ve içinde bulunduğu koşullara bakılacak olursa, kamu kurum ve kuruluşlarında siyasallaşmanın her iki yönüyle de hızlı bir şekilde yaşandığı ifade edilebilir. Atamalarda siyasal amaçların ve siyasi partilerin görüş ve isteklerinin esas alınması, her siyasi partinin kendisine yakın gördüğü veya açıkça yandaşı olanları atamalarda tercih etmesi ve kamu görevlilerinin siyasal eylem ve davranışlarının değerlendirilmesinde duruma göre değişik ölçüler kullanılması suretiyle yönetim alanında siyasallaşma yaşanmıştır. Atamalardaki siyasallaşma alt kademelere kadar inmiş, alt kademelerde daha çok üstü kapalı bir kayırma şeklinde gerçekleşen bu etki, üst kademe görevlerde daha açık olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan siyasallaşmanın ikinci yönünü oluşturan kamu görevlilerinin siyasal faaliyetlerine çizilen sınır ve bu konuda siyasal iktidarların gösterdiği tepki konusunda da farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Genellikle iktidar yanlısı davranışlar hoş görülmekte, iktidar aleyhtarı sayılan davranışlar kadar üzerine gidilmemektedir.

1980'lerin başında bürokrasinin genel görünümü ve onu etkileyen çevresel koşullara bakıldığında, bürokratik işleyişi etkileyen en önemli çevresel unsurun 1970'li yıllarda ülkeyi adeta esir alan siyasal istikrarsızlık olduğu görülmektedir. Bu dönemde siyasal iktidarların görev süreleri çok kısa olmuştur. 1970-1980 arasındaki on yıllık dönemde on iki hükümet göreve gelmiş, hükümetlerin ortalama görev süresi bir yılı bile bulmamıştır. Hükümetlerin bu denli hızlı değişimi ve her hükümetin kamu yönetimine kendi görüşüne göre yeniden şekil verme isteği bürokrasinin iyi işleyen bir yapıya kavuşmasını önlemiştir. İkinci önemli etki ise, iktidara gelen siyasi partilerin bürokrasiyi bölüşmeleri ve sonuçta kamu yönetiminin siyasallaşmasıdır. Bu dönemde atama ve değerlendirmelerde liyakat ilkesi yerine kayırmacılık esas alınmıştır. (Karaer, 1987: 33)

Bürokrasinin yapı ve işleyişine etki eden bir başka dış unsur da ülkenin ekonomik koşulları olmuştur. Çeşitli hükümetler döneminde ekonomi politikalarında sıklıkla değişikliklere gidilmiş, enflasyon aşırı yüksek seyretmiş, sürekli devalüasyonlar yaşanmış, dış açık büyümüş, ödemeler dengesi bozulmuş, piyasada çoğu temel tüketim malının temini sağlanamamış, karaborsa egemen olmuş, yaşanan bu gelişmeler sabit gelirli kamu görevlilerini toplumun sıkıntılı kesimlerinden biri haline getirmiştir. Diğer yandan nüfustaki hızlı artış, yeni iş imkânlarının oluşturulamaması nedeniyle siyaset üzerinde büyük bir iş bulma baskısı doğmasına neden olmuştur. Ayrıca, yaşanan iç göç şehirlerin yükünü arttırırken şehirlerdeki sorunların ağırlaşmasına yol açmış, bir yandan da toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikten uzak olan eğitim sistemi kamu yönetimine nitelikli insan gücü sağlayamamıştır. Bu dönemin siyasal mekanizmasının partizanlık ve kayırmacılıkla beslendiği, ideolojik yakınlığın bütün değerlerin önünde yer aldığı, haksız kazanç, karaborsa ve kaçakçılığın yaygınlaştığı görülmektedir. (Karaer, 1987: 33,34)

Bürokrasinin içsel yapısına bakıldığında ise en başta karşımıza çıkan aksayan unsur mevzuattır. Günün ihtiyaç ve koşullarına uygun olmayan kurallar, yönetimin esnekliğini ve hareket yeteneğini kısıtlamaktadır. Bunun ötesinde idari iş ve işlemlerin iyi düzenlenmemiş olması, değiştirilmesi zor kalıplar içinde tutulması yoğun bir kırtasiyeciliğe yol açmıştır (Karaer, 1987: 34-35).

Bir başka iç sorun da personel alanına ilişkindir. 1980 öncesi dönemin kamu yönetiminde ciddi ölçüde nitelikli personel sorunu hâkimdir. Başta yönetici pozisyonunda bulunan görevliler olmak üzere bürokrasi çağdaş yönetim anlayışının gerektirdiği bilgi ve donanımdan

yoksundur. Yönetimde daha çok geleneksel kurallar, bilimsel olmayan yöntemler egemendir. Bürokraside yaşanan nitelikli personel istihdamı sorunu ülkenin eğitim ve kültür politikasının bir sonucu olmakla birlikte, bunda kamu kesimine personel alımında uygulanan sağlıksız uygulamaların da önemli payı bulunmaktadır (Karaer, 1987: 35).

Yönetimde izlenen bir başka olumsuzluk da, bürokrasinin hizmetlerin gerektirdiğinden fazla büyümesidir. Başbakanlık, bakanlıklar ve bunlara bağlı merkezi kuruluş sayısı 1930'da 18 iken 1980'de bu sayı 50'ye ulaşmış, kamu görevlilerinin sayısı da büyük artış göstermiştir. Bu dönem içinde kamu görevlisi sayısı 40 kat artmış ve genel nüfusa oranı % 0,7'den % 2,93'e yükselmiştir. 1980 yılındaki kamu görevlisi sayısı 1.312.023'tür. Bürokrasideki bu aşırı şişme sisteme etki eden diğer unsurlarla birleşince kamu yönetiminin yapı ve işleyişinin bozulmasına yol açmıştır (Karaer, 1987: 35).

Kamu yönetiminin fonksiyonlarını gerektiği biçimde yerine getirmesini engelleyen, bir başka ifade ile yeniden düzenlemeyi gerektiren bir diğer neden de kamu yönetiminin yeterli kaynağa sahip olamamasıdır (Karaer, 1987: 36).

Yönetimde Liyakatten Uzaklaşma

1973 yılından itibaren başlayan koalisyonlar döneminde iktidarı paylaşan siyasal partiler bürokrasiye kendi taraftarlarını yerleştirmek suretiyle yönetim mekanizmalarını politize etme ve denetimleri altına alma çabası içinde olmuştur. Yetenekli, liyakat sahibi yönetici ve memurlar yerine partili yönetici ve memur profili bürokraside yerleşmiştir. Bürokrasinin üst ve orta kademelerinde bu dönemde hızlı bir yer değiştirme görülmüştür. Bu ölçüde siyasallaşan yapıda, görevliler göreve karşı değil, atamayı yapan makamlara karşı duyarlı hale gelmiştir (Kalağan, 2010: 98).

Ağır siyasal etki altında kalarak siyasallaşan bürokratlar çağdaşlaşmanın öncülüğü misyonunu kaybederek çalışma heyecanını sürdürememişlerdir. Bürokrat, sadece milletvekillerine bilgi veren çalışan konumuna gerilemiştir. Bu dönemde aynı zamanda zayıf yürütme ve meclis kendi belirlediği kararları alamamış, siyasal iktidara tam olarak sahip olamamıştır. 1961 Anayasası iktidarın kullanımına bürokratik ortaklar getirdiğinden bölünen devlet gücü, ortaya zayıf iktidar ve zayıf yürütmeyi çıkarmıştır. 12 Eylül öncesi dönemin en temel eleştirilerinden birini oluşturan bu tabloda, bürokratik yapı politize olmuş, ekonomik ve sosyal gelişmelerin oldukça gerisinde kalmış, kendini yenileyememiş, yapısı ve işleyişiyle fonksiyonlarını hızlı ve etkili biçimde yerine getirmekten yoksun bir görüntü içindedir (Kalağan, 2010: 99).

Kalağan'a göre Türkiye'de 1973'ten beri yönetim aşırı ölçüde politize olmuş, siyasi partiler devlet kadrolarında iş bulma görevi üstlenmiş, sonuçta da bürokrasi kendine özgü niteliğini kaybetmiştir. Kamu görevlilerinin seçimi, atanması ve yükselmesinde liyakat (yeterlilik) ilkesi yerini, iktidar partisinden olma ölçütüne bırakmıştır. Kamu kadrolarının işsizlikle mücadelede tek araç olarak algılanması anlayışı hem siyaseti, hem bürokrasiyi yozlaştırmaktadır (Kalağan, 2010: 113).

1971 muhtırası ve devamında Anayasada yapılan bazı değişikliklerle bürokrasi-siyaset ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde yapılan değişikliklere bakıldığında öncelikle bazı kurumların özerkliğinin kaldırılması suretiyle bunların varlığından güç alan sivil toplum kuruluşlarına karşı devletin, dolayısıyla da bürokrasinin konumunun güçlendirilmesinin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Örgütlenme düzeyi gelişmemiş olan toplumda bürokrasi ve onunla yakın ilişkide bulunan kesimlerin böylece devlete hâkim olmalarının daha kolay hale getirildiği söylenebilir (Durgun, 2003: 215).

1973 yılında başlayan koalisyon hükümetleri döneminde siyasal iktidara ortak olan partiler, bürokrasiye kendi yandaşlarını yerleştirme yarışına girerek onu siyasallaştırmak suretiyle kontrol altına alma çabası içinde olmuştur. Bu dönemde gerekli ve yeterlilik sahibi yönetici veya memur yerine, partili yönetici- memur tipi yaygınlık kazanmıştır. İzlenen partizanca politikalar nedeniyle bürokrasinin üst ve orta kademelerinde görev yapan yöneticiler iktidar değişikliklerinde çok hızlı şekilde yer değiştirmeye başlamıştır. Yapılan bir araştırmaya göre, 17.01.1978-01.08.1978 tarihleri arasındaki yaklaşık yedi aylık dönem içinde müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdür, genel müdür yardımcısı kadrolarında yapılan değişiklik sonucunda bu görevlere 320 yeni atama yapılmıştır. Yine aynı şekilde, 01.12.1979-01.05.1980 yılları arasında da 1.223 üst düzey yöneticinin görevlerinden alınarak, 1.367 yeni atama yapıldığı görülmektedir (Eryılmaz, 2002: 151).

Yönetimde siyasallaşma, kamu görevlerinde liyakat ilkesinin zayıflamasına yol açmaktadır. Her iktidar değişikliği, çoğu üst düzey yöneticinin değişmesine yol açtığı gibi, iktidar değişikliği olmadan da, çeşitli nedenlerle üst düzey bürokratlar sık şekilde görevden alınmakta, başka görevlere atanmaktadır. Eryılmaz'a göre bu durum, üst düzey yöneticileri, göreve karşı duyarlı olmak yerine atamaya yetkili makamlara karşı duyarlı olma eğilimine itmektedir. (Eryılmaz, 2002: 151)

Ülkede yaşanan yüksek enflasyonun ve uygulanan ekonomi politikalarının bir bütün olarak bürokrasinin yaşam koşullarını daha ağır hale getirdiği söylenebilir. Sayısal büyüme ve yoksullaşmaya ilave olarak bürokrasinin asıl içine düştüğü çıkmaz liyakatin yok olmasıdır. Ekonomi politikalarının ve Ülkenin sahip olduğu sistemin bir uzantısı olarak nihai hedefin özel sermaye birikimi için rant sağlama olması, aynı zamanda bürokraside liyakat ilkesinin terkedilmesinin potansiyel gerekçelerini içinde barındırmaktadır. İşleyişin nasıl olduğuna bakıldığında, sözü edilen rantlar için, sermaye kesimlerinde bir yarış ortaya çıkmakta, yarışın amacı siyasal iktidar yoluyla ekonomik işlevli kamu kuruluşlarını etkilemek olmaktadır. Etkilemenin şekli ise daha çok liyakat sahibi yönetici yerine iktidar ile uyumlu yöneticilerin tercih edilmesidir. Ekonomik fonksiyona sahip kuruluşların yöneticiliklerindeki hızlı değişiklik durumu bununla açıklanabilir. Bürokrasinin üst düzeyleri için geçerli olan siyasallaşmanın giderek bütün bürokrasiye yayıldığı izlenmektedir. Bu dönemde artan işsizlik nedeniyle bürokrasi üzerinde oluşan büyük iş talebi baskısı ve bunun yarattığı yarışma, büyüme ve yoksullaşma, siyasallaşmayı ve sonuçta liyakatin çöküşünü beraberinde getirmiştir (Coşkun, 2005: 81).

Yönetimde Parselleme

Politikaların başta gelen uygulayıcıları bakanlardır. Her bakan hükümet programının uygulanmasından sorumludur. Bu yüzden bakan olarak atanırlar, gerektiğinde üst yönetim kademelerinde önemli kararlarda etkili olabilecek görevlere kendilerinin ve partilerinin görüşlerine yakın, uyumlu çalışacak kişileri getirme eğilimi taşırlar. Bu yaklaşım tek partili rejimlerde zaten uygulama alanı bulamazken asıl olarak çok partili sistemin benimsendiği ülkelerde söz konusu olmaktadır. Batı demokrasilerinde bu sorun uzun bir dönemin ürünü olan demokrasi geleneği ile aşılmış görünmektedir. Ne var ki ülkemizde bu durum kötü uygulamaları ile özellikle 80 öncesi dönemde süreklilik göstermiştir. İktidara yeni gelen siyasal parti bir önceki iktidar partisinin devlet kadrolarını partizanca doldurduğu gerekçesine dayanarak mevcut personeli görevlerinden almayı ve yerlerine tarafsız olduğunu ileri sürdüğü kendi yandaşlarını getirmeyi olağan bir uygulamaya dönüştürmüştür. Muhalefete düşen parti ise tarafsız olması gereken kadroların iktidar tarafından işgal edildiğini iddia etmiştir (Ardanç ve Turgay, 1980: 4).

Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisinin programları ve liderlerinin bu konudaki açıklamalarına bakıldığında, her iki partinin de siyasal nitelikli atamalara ilke olarak karşı olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, her iki parti de bu tür atamaların yüksek yönetici kademeleri ile sınırlı olması görüşündedir. CHP siyasal nitelikli atanacak kişilerde belli niteliklerin aranması gerektiğini savunurken AP bu konuda bir görüş ortaya koymamaktadır (Ardanç ve Turgay, 1980: 9-10).

Siyasal nitelikli atamaların 1974 CHP-MSP koalisyonu ile yoğunluk kazandığı, 1. ve 2. Milliyetçi Cephe, CHP ve bağımsızlar ile AP azınlık hükümeti dönemlerinde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle hükümet ortağı küçük partilerin sahip olduğu bakanlıklardaki atama uygulamaları dikkat çekmiş ve kamuoyunda tepkiye yol açmıştır. CHP ağırlıklı 22 aylık hükümet döneminde devlet kadrolarındaki işgale son verme amacıyla yapılan uygulamalar yoğunluk kazanmıştır. Bu hükümetin ilk 6 aylık döneminde 206 müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdür, genel müdür yardımcısı ve vali görevden alınmış, bu tür kadrolara 320 yeni atama gerçekleştirilmiştir. Dış temsilciliklerde, daire başlığı ve emniyet müdürlüklerinde yapılan çok sayıda yer değiştirme bu sayıya dâhil değildir. En fazla değişikliğin valiliklerde olduğu görülmektedir (Ardanç ve Turgay, 1980: 10).

Bundan sonra işbaşına gelen AP azınlık hükümetinin tutumu da önceki iktidardan farklı olmamıştır. Hükümetin ilk 6 aylık döneminde 1.223 yüksek yönetici görevinden alınırken 1.367 yeni atama yapılmıştır. Valilerin tamamı değiştirilmiştir (Ardanç ve Turgay, 1980: 10). Memur sendikaları 1971-1973 yıllarında yapılan anayasa değişiklikleri ile kaldırılmış, bundan sonraki dönemde memurlar daha çok dernekler halinde örgütlenme yolunu seçmiştir. Memur dernekleri de daha çok belli partilerin siyasal görüşleri doğrultusunda kurulmuştur. Derneklerin siyasal nitelikli atamalar karşısında izledikleri yol, takındıkları tavır, benimsedikleri siyasal görüşün iktidarda olup olmamasına göre farklılık göstermiştir. (Ardanç ve Turgay, 1980: 12) Bu dönemde özellikle TÖB-DER ile Mimar ve Mühendis Odaları mesleki talepleri dile getiren örgütlenmeler olmaktan çıkıp, çeşitli sol fraksiyonların siyasal görüşlerini yaymaya yarayan örgütlenmeler haline gelmiştir. Çeşitli sol fraksiyonların bu örgütlere hakim olma kavgası çoğu zaman mesleki taleplerin dile getirilmesinin de önüne geçmiştir. Mensuplarının iş hayatına ilişkin sorunlarını dile getirip çözüm arama faaliyetinden çok, çeşitli siyasi çizgilerin belli meslek gruplarına benimsetilmesi ve o gruplar içinde mevzi kazanmayı amaçlayan gruplar haline getirilmesi hedefi öne çıkmıştır.

Görevlerinden alınan üst yöneticilerden yargı yoluna başvuranların sayısının yüksek olduğu bilinmektedir. 1954 yılında çıkarılan 6455 sayılı Bağlı Bulundukları Teşkilat Emrine Alınmak Suretiyle Vazifelerinden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun hükümlerine dayanarak askerler ve hâkim sınıfından olanlar dışında bütün memurlar bakanlık emrine alınabilmekte ve 6 ay içinde yeni bir göreve atanmaması halinde hizmet süresine bakılmaksızın emekliliğe sevk edilebilmekteydi. Anılan Kanun, getirdiği bir hükümle yargı yolunu da kapatmaktaydı. Ancak, 1961 Anayasasının yargı yolunu açması dolayısıyla 80 öncesi dönemde bu türden atamaya maruz kalan pek çok üst düzey devlet memuru Danıştay’a başvurmuş ve genellikle Danıştay tarafından lehlerine karar verilmiştir. Danıştay’ın bu yöndeki kararlarını önlemek için AP azınlık hükümeti, görevden alınan üst düzey bürokratların özlük hakları bakımından kayba uğramalarını önleyen bir kararname çıkarmıştır. Kararname, yüksek devlet memurlarının eski görevlerindeki ek göstergeleri üzerinden maaş almalarını öngörmekteydi (Ardanç ve Turgay, 1980: 13).

Feroz Ahmad’a göre Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde CHP çok zor şartlarda çalışmak durumunda kalmıştır. Demirel, bürokrasideki önemli görevlere kendine yakın kişileri

yerleştirmeye başlamıştı ve özellikle Anadolu Ajansı ile TRT’yi kontrol ederek bütün medyayı dolaylı olarak kontrol altında tutabiliyordu. Demirel’in yaptığı ilk değişiklik, İsmail Cem’i TRT Genel Müdürlüğünden alıp Nevzat Yalçın’ı getirmek olmuştur (Ahmad, 1994: 406).

Buna karşılık Bülent Ecevit, Milliyetçi Cepheyi şiddet olaylarını kışkırtmakla suçlamaktaydı. Hükümetin devlet kurumlarını kendi yandaşlarıyla doldurduğunu, özellikle güvenlik güçleri arasında memurların tarafsızlığını yok ettiğini dile getirmiştir. Anadolu Ajansı gibi devlet kurumlarının, kendisinin ve partisinin Almanya’daki aşırı sol devrimci gruplarla ilişkisini gösterdiği iddia edilen uydurma belgeler çıkarıp dağıtmak suretiyle popülaritesini düşürmeye çalıştığını ifade etmiştir (Ahmad, 1994: 407-408).

Feroz Ahmad, zayıf olduğu ve gerçek sorunlarla baş etme gücü bulunmadığı için Milliyetçi Cephe Hükümetinin gelecekle ilgili bütün umutlarını devleti ele geçiren dönüştürmeye bağladığını ileri sürmüştür. Yalçın Doğan’a dayandığı bilgilere göre, iktidara geldiği tarihten itibaren geçen on sekiz aylık dönemde; Hükümetin devlet kadrolarına kendi siyasi görüşü doğrultusunda kişileri doldurduğunu, bu kapsamda 79.085 adet ek kadro getirdiğini belirtmiştir. Ecevit döneminden kalan 69.773 adet kadro da yine Cephe Hükümeti tarafından doldurulmuştur. Ahmad’ın Doğan’dan aktardığına göre, koalisyon partilerinin hükümetteki sandalye sayısı oranları ile kamu kuruluşları itibarı ile paylarına düşen kadro oranları arasında da bir bağ bulunmaktadır. Adalet Partisinin hükümetteki sandalye oranı % 53,3 elde ettiği kadro oranı % 51,2; Milli Selamet Partisinin sandalye oranı % 26,7 elde ettiği kadro oranı % 25,7; Cumhuriyetçi Güven Partisinin sandalye oranı % 13,3 elde ettiği kadro oranı %14,1; Milliyetçi Hareket Partisinin sandalye oranı % 6,7 elde ettiği kadro oranı ise % 1,7’dir. Getirilen ek kadrolardan 40.460’ı AP’ye bağlı bakanlık ve kuruluşlarda, 20.337’si MSP’ye bağlı olanlarda, 11.173’ü CGP’ye bağlı kuruluşlarda, 1.300’ü ise MHP’ye bağlı kuruluşlarda kullanılmıştır (Ahmad, 1994: 414).

Eski görevlilerin yerine Cephe Partileri taraftarlarının alınması konusunda elde kesin rakamlar bulunmamakla beraber partilerin kendi yandaşlarını önemli görevlere getirmek için her fırsatı kullandıkları bilinmektedir. Cephe partilerinin taraftarları polis teşkilatına da girmiştir. Sağ partilerin taraftarları polis teşkilatı içinde Türkiye Polis Derneği’ne (POL-DER) rakip olarak kendi derneklerini Türkiye Polis Birliği’ni (POL-BİR) kurabilecek sayıya ulaşmışlardır. POL-DER merkez kongresi toplantısında konuşan Dernek Başkanı Kazım Ulusoy, polis teşkilatının partizanlaştığı uyarısında bulunmuştur (Ahmad, 1994: 414).

Benzeri durumun partizan valilerin atandığı il yönetimlerinde de gerçekleştiğini belirten Ahmad, sonuçta bu valilerin devletin temsilcileri olarak değil, siyasi liderlerin valileri olarak görüldüğünü, bu kişilerin devletten çok partiye hizmet ettiklerini ve şiddet eylemlerine katılan kendi partilerinin üyelerini koruduklarını ifade etmektedir. Diplomatların yerine partilileri geçirmek imkânı bulunmadığından dokunulmadan kalan tek bürokrasi parçası Dışişleri Bakanlığı olarak görünmekteydi. Ancak burada bile partizan baskılar eksik değildi (Ahmad, 1994: 415).

Zafer Üskül tarafından, son kurulan Demirel Hükümeti döneminde örneği Cumhuriyet tarihinde görülmemiş ölçüde atamalara girildiği ifade edilmektedir. Bir gecede 67 ilin valisi değiştirilmiştir. Bütün üst düzey yöneticilerin değiştirilmesiyle yetinilmeyip odacıların bile siyasal görüşlerine göre yerleri değiştirilmiştir. Bu dönemde, sıkıyönetim hakim ve savcılarının değiştirileceği yönünde de bazı belirtiler ortaya çıkmıştır. Özellikle İstanbul’da sıkıyönetim hâkim ve savcılar sıkıyönetim dışında başka görevlere atanmak istemekteydiler. Uğur Mumcu’nun MHP Genel Başkan Yardımcısı Sadi Somuncuoğlu’ndan aktardığı açıklamaya göre, Somuncuoğlu Hükümet ile sıkıyönetimin devamında anlaştıklarını, ancak

kadroların değişeceğini; gerçekten de sıkıyönetim askeri mahkemelerinde görevli hakim ve savcıların değiştirildiğini ifade etmiştir (Üskül, 1989: 207-208).

Partizanlığın bürokratik yapıya verdiği zararların başında performans kriterlerini anlamsız hale getirmek gelir. Tanımlanmış görevini yapan ödüllendirilmemekte, görevini layıkıyla yap(a)mayan cezalandırılmamaktadır. Ödül ve cezalandırma mekanizması tanımlanan görev performansından büyük ölçüde bağımsız hale gelmektedir. Böylece, görevini yerine getirmeyen diğerleri de ortama uymaya teşvik edilmekte veya bir çok örnekte görüldüğü gibi yasa ve yönetmeliklere aykırı şekilde davranmaya zorlanmaktadır. Bu yönüyle partizanlık, rengini belli etmeme, ortama uyum sağlama, mümkün olduğunca risk almaktan kaçınma gibi bürokratik yapıda mündemiç olan zihniyet kalıpları ve davranış biçimlerini de körüklemektedir.

Partizanlık sadece sağ partilerin başvurduğu bir yol olarak görülürse, resmin önemli bir boyutu eksik kalır. Muhalefette iken CHP, partizanlığı ortadan kaldıracığı sözünü vermiştir. Ancak 1978 yılı başında iktidara gelen CHP hükümeti, önceki hükümetlerin yaptığı partizanlığı temizleme adı altında yeni bir nakil/sürgün, pasif göreve atama, yeni görevler yaratma gibi politikalarla kendisini kurtaramamıştır. Yıllardır iktidara uzak olan CHP örgütleri, iktidar nimetlerinden faydalanmak için üst yönetime baskı yapmaya başlamışlardır. CHP içindeki sol kanat, devlette stratejik pozisyonlar elde etme konusunda benzeri bir kararlılığa sahipti. Örneğin CHP hükümetinin İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı, POL-DER'in onaylamadığı atamalar yaparsa hükümeti basına vermekle tehdit ettiğini bile belirtecektir. 1979 yılında istifa eden Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu, istifa gerekçeleri arasında CHP'nin ülkücü militanların yerine solcuları işe almasını gösterirken (Yankı, 25 Eylül-1 Ekim 1978), CHP milletvekili Haluk Ülman hükümetin kurulmasıyla birlikte yıllardır iktidar nimetlerinden uzak kalan CHP örgütlerinden insanların Ankara'ya aktıklarını şaşkınlıkla gözlemlediğini belirtmiştir (Aktaran Arcayürek 1985: 334). Ziraat Bankası Genel Müdürü Erdoğan Soral ise, Maliye Bakanının kendisini hem kredi açmaya, hem de gereksiz personel alımına zorladığından şikayet etmiştir.

Esasen kamuda işten çıkarmanın zor olması, bir kere kamu görevine alınan kişilerin görevden uzaklaştırılmasını neredeyse imkansız hale getiriyordu. Siyasi iktidarın başvurduğu yol, istenmeyen görevlileri kızığa alarak, kendi istedikleri yeni görevliler atamak oluyordu. Böylece kamudan maaş alanların sayısı her geçen gün daha da artıyordu. Mecliste rahat bir milletvekili çoğunluğuna sahip olamayan CHP iktidarı da buna bir istisna oluşturamamıştır.

Bürokrasinin Çivisinin Çıkması

1977-1980 arası dönemde bürokrasinin genel görünümü içinde özellikle emniyet teşkilatının durumuna değinilmesi gerekmektedir. 1980'li yılların ikinci yarısında Emniyet Genel Müdürlüğü'nde Eğitim Daire Başkanlığı görevini yürüten Tuncay Yılmaz, 1980 öncesi dönemde emniyet teşkilatının içinde bulunduğu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

12 Eylül dönemi öncesi Emniyet Teşkilatı ile ilgili standart planlar yoktu. İşler gözleme dayalı olarak yürütülüyordu. Görevlendirilen kişinin kendi anlayışı ve görüşü çerçevesinde planlar yapılıyordu. Siyasi olarak merkezle arası iyi olanlar destekleniyordu. Teşkilat iyice siyasileştiği için Emniyet Genel Müdürlüğü personel tayini bile yapamaz haldeydi. Milletvekilleri neredeyse her şeye karışıyordu. Merkezden siyasi olarak büro ataması bile yapılabilirdi. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün doğru düzgün bir politikasının olması, mevcut şartlarda biraz da mümkün değildi. Polisin kullandığı silahlar yerliydi. İthal silah pahalı

olduğu için alınamamıştı. Ülkeler siyasi ilişkileri nedeni ile silah satmıyorlar veya engellemeler yapıyorlardı. Bunun için yetersiz olan Makine Kimya Enstitüsü (MKE) silahları alındı, ama silahlar yetersizdi. Daha sonra ithal silah bulundu, bu kez de fişek sıkıntısı yaşandı. Teçhizat ve eğitim yoktu, siyasi hükümet senede birkaç kez değişiyor, siyasi istikrar yok, her hükümet değişikliğinde tayinler yapılıyordu. Her genel müdür kendisine göre bir model belirliyor ve uygulamaya çalışıyordu. Mesela birisi İngiltere’den etkilenip İngiliz polis teşkilatını, teşkilata uygulamaya çalışıyor, belli bir yol alındıktan sonra hükümetle beraber genel müdür de değişiyor ve yeni genel müdür Alman polis yapısını benimseyip uygulamaya çalışıyordu. Bir başkası FBP’i görüp etkileniyordu. Çabalar iyi niyetli olabilir, ama istikrar olmadığı için, verim olmuyordu. Bir taraftan da devamlı gayri memnun insanlar oluşturuluyordu. Sürekli tayinler oluyor, tayinlerde yolluklar verilemiyor, verile bile verilen yolluk az ev taşımak çok pahalı olduğu için ihtiyacı karşılamıyordu. Teşkilatta devletin diğer birimlerinde de olduğu gibi sürekli bir plan oluşturulamamıştı. Tabi bütün bu şartlarda polis teşkilatının başanlı olması mümkün değildi ve olamadı da (Avcı, 2004: 42-43).

Zamanın Adana Sıkıyönetim Komutanı Nevzat Bölügiray da benzer tespitlerde bulunmaktadır:

Sayı olarak çok yetersiz olan polislerin eğitimsizlikleri nedeniyle kendilerine güvenleri yoktu, silahlarının yetersizliği nedeniyle silahlarına güvenleri yoktu, sürekli atamalar ve özellikle siyasi atamalarla perişan haldeydiler, maaşları yetmemektedir, ekonomik sıkıntılarının yanında evleri ve aileleri de güvende değildi. Bütün bu kötü şartlarda çalışırken araç, gereç, akaryakıt, bakım, cephane, telsiz, telefon gibi çok önemli olmazsa olmaz ihtiyaçları karşılanmamıştı. Elbiseleri verilmemiş ve sivil ayakkabılar giyilmiş, yazlık elbiselerle kış geçirilmek zorunda kalınmıştı. 24 saat görev yapan polis otolarına haftalık 10-15 litre gibi komik miktarda benzin verilmekteydi. Bu sorunlar defalarca merkeze üstelik sıkıyönetim komutanlarınca bildirilmiş ama çözüm bulunamamıştı. Neredeyse polis kendi güvenliğini bile koruyamaz hale gelmişti.

Bölügiray, 1980 öncesi polisi aşırı sağcılar, aşırı solcular, yansız ve nitelikli polisler, yeteneksiz ve nemelazımcı polisler ile öncelikle kişisel çıkarlarını düşünenler (içki, kumar, haraç, rüşvet, kadın, eğlence) olarak beş gruba ayırmıştır (Avcı, 2004: 43).

POL-DER Genel Başkanlığı da yapan Sıtkı Öner ise polisin eğitim durumuyla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Polis Koleji’nde meslekle ilgili derslerin olmadığı ve sadece Polis Enstitüsü’ne öğrenci kaynağı teşkil ettiği düşünülürse, polisin eğitimi ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak üç gruba ayrılabilir. İlköğretim ve ortaöğretimin süreleri altışar aydır. Yükseköğretimin ise süresi üç yıldır. Ülkenin içinde bulunduğu durum ve hızla artan polis ihtiyacından dolayı ilköğretim altı ay devam etmemiş, aday memurlar mesleğe girer girmez kadrolara atanıp, polislik mesleği hakkında hiç bilgileri yokken çalışmaya başlamışlardır (Öner, 2003: 16).

Tuncay Yılmaz’a göre, daha sonra bu eğitim tamamlanmak istenmiş, ama yine iş yoğunluğundan bu polislerin birçoğu hiç eğitim alamamışlardır. Bu da polisin çok büyük eğitim sorunları olduğunun göstergesidir. Sayı olarak polis arttırılsa da, nitelik olarak artmamıştır. 1969 yılından sonra hiç kurs ve eğitim almayan, 20 gün eğitim alan, 40 gün eğitim alan, üç ay eğitim alan polisler olmuştur. 1969-1980 arası sadece bir defa 6 ay eğitim alıp mezun olan devre vardır. Üç ay eğitim verilebilirse bu iyi sayılıyordu. Başlatılıp eğitilemeden kadroya gönderilen birçok dönem olmuştur (Avcı, 2004: 44-45).

Türkiye'nin toplam nüfusu 1978 yılında 53.486.852'dir. Bu nüfusun 13.096.493'ü polis bölgesinde yaşamaktadır. İl emniyet müdürlükleri bünyesinde görev yapan bütün emniyet mensuplarının sayısı ise 30.189'dur. Buna göre bir polise ortalama 626 kişi düşmektedir. Bu durum göstermektedir ki Emniyet Teşkilatının ciddi ölçüde personel açığı bulunmaktadır. En başta bu eksiklik bile polisi görev yapamaz ve olayları bastıramaz hale getirmiştir (Avcı, 2004: 45-46).

Emniyet Genel Müdürlüğünün Araştırma Komisyonuna sunduğu 14.09.2012 tarih ve 173389 sayılı yazısında toplam polis sayısı 1977 yılında 43.392, 1978 yılında 44.999, 1979 yılında 47.395 ve 1980 yılında ise 50.066 olarak belirtilmiştir. Bu sayıların yukarıda atf yapılan kaynakta verilenler daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığından emniyet mensuplarının üye oldukları dernekler itibarıyla sayısal durumuna ilişkin istenen veriler Komisyonumuza iletilmediğinden bu konuda veriler üzerinden değerlendirm yapılamamıştır.

Diğer taraftan, polis meslek birliklerinin ve sendikaların siyasallaşması da bu kuruluşların yerine getirdikleri görev bakımından kabul edilebilir bir durum değildi. Polis meslek birliklerinin günlük politikadan ve herhangi bir ideolojiden uzak olması gerekmektedir. Bir polis meslek birliğinin veya sendikasının şu veya bu siyasal görüşün meslek birliği veya sendikası haline gelmesi demokratik açıdan henüz tam olgunluğa ulaşmamış, siyasal çalkantıların dinmediği ülkelerde birtakım sakıncaları beraberinde getirebilirdi. Nitekim bu durumun en bariz örneği 1980 öncesi yaşanan POL-DER ve POL-BİR tecrübesidir. Bu iki polis birliği, polis içinde siyasal kamplaşmanın ve kavganın kaynağı haline gelerek tamamen kuruluş amaçlarının dışında faaliyet göstermiştir (Arıcan, 2009: 62). İç düzeni ve vatandaşların can güvenliğini sağlamakla görevli olan polis de ülkenin diğer insanları gibi kendi aralarında ikiye bölünmüş, solcu polisler POL-DER, ülkücü polisler ise POL-BİR derneği çatısı altında toplanmışlardır.

Gerçekten de 1980 öncesi dönemde Emniyet Teşkilatında yaşanan en önemli olaylardan biri POL-DER ve POL-BİR adlı polis derneklerinin kurulmasıdır. Bu polis derneklerinin dışında Polis Bakım ve Yardım Sandığı, Genel Menfaatlere Yararlı Türkiye Polis Emeklileri ve Mensupları Derneği ve Polis Enstitüsü Yüksek Öğrenci Mezunları Derneği (POL-ENS) faaliyet göstermekteydi. 1970 yılında kurulan (POL-DER) ve 1978 yılında kurulan (POL-BİR) derneklerinin faaliyetleri 80 öncesi döneme damgasını vurmuştur denilebilir.

POL-DER 17.12.1970 tarihinde Ankara'da üyeleri arasında yardımlaşmayı ve dayanışmayı sağlamak, mesleki bilgilerini arttırmak, fikri, manevi, sosyal ihtiyaçlarını gidermeye yardım edecek her türlü teşebbüs ve faaliyetlerde öncülük yapmak amacıyla az sayıda üyenin katılımıyla kurulmuştur. Tüzüğüne göre derneğin siyasetle uğraşması yasaktır. Derneğin, mesleki ilköğretimi görmüş, iyi sicil almış ve çalışmalarında başarılı olmuş personel arasında yapılan seçme sınavını kazananların, komiser sınıfına eleman yetiştirmek amacıyla, polis okullarında tabi tutuldukları, en az altı ay süreli, mezun olanların komiser yardımcılığına yükseldiği, Mesleki Orta Öğretimden (ORTA-K) mezun bütün amir sınıfı, emniyet müfettişleri, polis memurları ile her derecedeki memurlardan oluşan tabii üyeleri, tabii üyelerden yazılı olarak müracaat edenlerden oluşan asli üyeleri ve idare heyeti kararı ile yüksek dereceli teşkilat mensuplarından oluşan fahri üyeleri olmak üzere üç grup üyesi bulunmaktadır. Kısa süre içinde bütün ülke genelinde illerde şubeleri açılan dernek üye sayısını da artırmıştır. POL-DER başlangıçta uluslararası bir kuruluş olan International Police Association'ın üyesidir. 1970-1974 arası dönemde POL-DER daha çok ORTA-K

sınıfı amir personelin derneği olarak isim yapmıştır. 1975 yılından itibaren ise dernek tamamen sol görüşlü polislerin eline geçmiştir (Avcı, 2004: 47).

Tuncay Yılmaz’a göre 1977 yılı içinde bazı çevrelerce sağ kanatta POL-BİR’in kurulması gündeme getirilmiştir. POL-BİR’in kurulması Emniyet teşkilatında bulunan Akademi kökenli amirlerin değil de teşkilata dışarıdan girmiş olan yöneticilerin veya teşkilat dışındaki siyasetçi ve yöneticilerin çabasıyla ve teşvikiyle gerçekleşmiştir. POL-BİR’in kurulmasını POL-DER’lilere karşı olanlar kadar POL-DER’liler de desteklemişlerdir. POL-DER’in karşısına POL-BİR’i kurup teşkilatı ikiye bölmek istemeyen, bunun için POL-BİR’i kurmak yerine POL-DER’in içinde kalıp üye olunarak çoğunluğun ele geçirilip yönetimin elde edilmesini savunan sağ görüşlü bazı emniyet mensupları süreci engelledikleri gerekçesiyle toplantılara alınmamışlardır. Sonuçta 1978 yılında POL-BİR kurulmuştur. Derneğin tüzüğünde amaçları “her rütbedeki emniyet meslek mensuplarını manen ve maddeten güçlü kılarak aralarındaki birlik ve beraberliği sağlamak, dayanışmayı güçlendirmek, başarılarını arttırmak, derneğin amacına ulaşmak için kurslar, seminerler, paneller tertip etmek, her nevi sosyal faaliyetlerde bulunmak, mensupların hak ve menfaatlerini korumak, her türlü yardımı yapmak” olarak belirtilmiştir. Tabii üyeler, asli üyeler ve şeref üyeleri olmak üzere üç tür üyesi vardır. POL-BİR de illerde şubeler açmış ve ülke genelinde faaliyete başlamıştır (Avcı, 2004: 48-49).

Siyasi iktidar hızlı el değiştirdiğinden polis açısından iktidarlar POL-DER iktidarı, POL-BİR iktidarı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Emniyet teşkilatındaki bölünme o kadar ileri dereceye varmış ki POL-DER iktidarında POL-DER’liler POL-BİR’lileri veya üye olmasalar bile o düşüncede olduğunu düşündükleri kişileri terörün çok yoğun olduğu yerlere tayin ettirme konusunda girişimde bulunmuşlardır. Öğrenci hareketlerinin bastırılmasında polis görüş olarak yakın olduğu öğrenci grubuna daha anlayışlı müdahalede bulunmuştur. Bazı il emniyet müdürleri de sırf öğrenci hareketlerini kontrol edebilmek için öğrencilerin siyasi görüşünü biliyorsa öğrencilerle paralel POL-DER veya POL-BİR’li polisleri o olayda görevlendirmiştir. Ancak bazen iki grup polisin karşı karşıya geldiği durumlar da yaşanmıştır (Öner, 2003: 87-89).

Polis dernekleri ile ilgili olarak 1978 yılı Temmuz ayında, basında yer alan haberlere ve politikacıların beyanatlarına bakıldığında şunlar göze çarpmaktadır: 3 Temmuz 1978 tarihinde İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı Polis Enstitüsü Yüksek kısmını bitirenlerin diploma töreninde yaptığı konuşmada, “Amaçları dışında çalışan polis dernekleri kapatılacaktır” demektedir. 4 Temmuz 1978’de AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, İstanbul’da POL-DER afişlerini asmak gerekçesiyle gözaltına alınan polisler konusunda Ankara’da verdiği demeçte, “POL-DER’i kurduran, ayakta tutan, kanunsuzluk yaptıran CHP’dir” şeklinde konuşmaktadır. İçişleri Bakanı İrfan Özyaydınlı, POL-DER ve POL-BİR’in Genel Başkan ve yönetim kurulu üyeleriyle, yasalara aykırı biçimde afiş asan polislerin görevden uzaklaştırıldıklarını açıklamaktadır. 5 Temmuz 1978 günü Ankara Valiliği Dernekler Yasasına aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle POL-DER ve POL-BİR Genel Merkezlerini kapatmıştır. 16 Temmuz 1978 günü Danıştay, POL-DER ve POL-BİR adlı polis derneklerinin Ankara Valiliğince kapatılması işlemine karşı açılan davada idarenin savunması alınıncaya kadar yürütmeyi durdurma kararı almıştır. 18 Temmuz 1978’de POL-DER Genel Merkezinden sonra POL-BİR Genel Merkezi de Danıştay’ın verdiği “yürütmeyi durdurma” kararı gereğince açılmıştır (Avcı, 2004: 50).

Belirtilen polis derneklerinin üye sayıları incelendiğinde, iki polis derneğine üye olan polis sayısının toplam polis sayısının üçte biri dolaylarında olduğu görülmektedir. POL-DER Başkanı Sıtkı Öner ve POL-BİR Başkanı Cemil Ceylan’ın ifadelerinden POL-DER’in 17.000, POL-BİR’in de 12.000 kayıtlı üyesi bulunduğu bilgisi edinilmektedir. Dernek başkanlarının

ifadeleri tutarlı görünmektedir. Sonuç olarak polis mevcudunun büyük çoğunluğunun bu derneklere üye olmadığı görülmekle birlikte, teşkilattaki bölünme çok açık olarak ortada durmaktadır ve bütün teşkilatın bundan etkilendiği bir gerçektir (Avcı, 2004: 50).

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı tarafından Araştırma Komisyonu'na sunulan bilgiler, 1980 öncesi dönemde kamu görevlilerinin mesleki dayanışması kapsamında kurulmuş olan derneklerden 45'nin feshedildiğini göstermektedir. Bu derneklerden 18'inin yerel nitelikli olduğu (Bursa Ertuğrul Gazi Mahallesi Memurları Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Çanakkale Öğretmenleri Yardımlaşma Derneği, Dinar ve Civarı Demiryolu Memurları Derneği, Erzincan PTT Memurları Yardımlaşma Derneği, Konya Doktorlar Yardımlaşma Derneği gibi) anlaşılmaktadır.

Feshedilen derneklerden 37'sinin; 07.10.1983 tarihine kadar yürürlükte olan 1630 sayılı Dernekler Kanunu hükümleri uyarınca, “kanuni süresi içinde eksikliklerini tamamlamaması, genel kurul toplantısını yapmaması veya genel kurul kararı ile feshine karar verilmesi dolayısıyla” ve yine 07.10.1983 - 23.11.2004 tarihleri arasında yürürlükte olan 2908 sayılı Dernekler Kanunu hükümleri uyarınca “6 ay içinde intibak yaptırmaması sebebiyle, tasfiye işlemleri yapılmak suretiyle” ve “derneğin acze düşmesi sebebiyle” feshedildikleri, dolayısıyla 45 derneğin büyük bölümünün yönetim organlarının kendi iradeleri veya ihmalleri sonucu tüzel kişiliklerinin son bulduğu, idarenin bu konuda bir kapatma işleminin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Mülga 2908 sayılı Dernekler Kanunu gereğince, “6 ay içinde intibak yaptırmadığından, Valilik Makamının onayı ile kendiliğinden dağılmış sayılarak, tasfiye işlemi yapılan” ve 25.07.1985 tarihinde dosyası işleminden kaldırılan Ülkücü Öğretmenler Birliği Derneği (ÜLKÜ-BİR-ÖĞRET) de bu dernekler arasında bulunmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulunun 12 Eylül 1980 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 7 numaralı bildirisi ile Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç diğer bütün derneklerin faaliyetleri durdurulmuştur. Bu kapsamda faaliyetleri durdurulmuş olan Enerji İş Kolu Memurları Birleşme ve Dayanışma Derneğinin 31.01.1986, Hürriyetçi Öğretmenler Derneği ve Hürriyetçi Öğretmenler Yardımlaşma Ve Dayanışma Birliği Derneğinin 20.03.1986, Tüm Memurlar Birleşme Ve Dayanışma Derneğinin 30.07.1982, Tüm Sağlık Personeli Derneğinin ise 20.03.1986 tarihinde, sıkıyönetimin devamı süresince faaliyetlerine izin almadıklarından ve mülga 2908 sayılı Dernekler Kanununun Geçici 1 inci maddesi hükmü gereğince 6 ay içinde intibak yaptırmadıklarından, Valilik Makamının onayı ile kendiliğinden dağılmış sayılarak, aynı Kanunun 55 inci maddesine istinaden tasfiye işlemi yapılarak dosyaları işleminden kaldırılmıştır.

12 Eylül öncesi üye sayısı ve faaliyetleri ile bürokrasideki bölünmenin sembollerinden bir haline gelmiş olan 03.09.1971 tarihinde kurulan Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneğinin (TÖB-DER) ise mülga 1630 sayılı Dernekler Kanununun 64 üncü maddesinde yer alan “Bu Kanunun 4 üncü maddesinde kurulması yasak dernekleri kuranlar veya bu yolda yönetenler veya 35 inci maddenin I Nolu fıkrasının (b) bendine aykırı harekette bulunan dernek yöneticileri, hakkında, filleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üç bin liradan beş bin liraya kadar ağır para cezası hükmolunur ve her halde derneğin kapatılmasına karar verilir. 60 ncı maddenin son fıkrasına aykırı hareket edenler; Türkiye’de bulunduğu takdirde, Türk Ceza Kanununun 5 inci maddesinin (1) inci fıkrasındaki ceza hadleri nazara alınmaksızın, haklarında yukarıdaki fıkra yazılı ceza hükmolunur.” hükmü gereği Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulu 3 nolu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi tarafından, 25/12/1981 tarih ve 1981/342-1081 sayılı TÖB-DER Genel Merkezi ve tüm şubelerinin kapatılması kararıyla kaydının silinmesi onanmış, tasfiye işlemi yapılarak 31.03.1983 tarihinde dosyası işleminden kaldırılmıştır.

Emniyet teşkilatı mensuplarının üye olduğu iki derneğe bakıldığında da, Polis Derneğinin (POL-DER) 26.01.1979, Polis Birliği Derneğinin (POL-BİR) ise 23.07.1980 tarihinde, 2261 sayılı Kamu Güvenliği ve Kolluk Hizmetlerine İlişkin Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Bunlara Yeni Hükümler Eklenmesi Hakkındaki Kanun ve bu Kanunun 2 nci maddesi ile 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununa eklenen 8 inci maddesi "Emniyet Teşkilatı mensuptan ile çarşı ve mahalle bekçileri dernek kuramaz. Spor dernekleri dışında kurulmuş derneklere üye olamazlar ve Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı dışında vakıf kuramazlar, diğer vakıf kuruluşlarının organlarında görev alamazlar. Birinci fıkra hükmüne aykırı hareket ettiği tespit edilenler yetkili disiplin kurulunca, usulüne göre, meslekten çıkarma cezası ile cezalandırılır." hükmü gereğince genel merkez ve şubeleri tasfiye edilerek dosyaları işlemiden kaldırılmıştır.

1980 öncesi dönemde sayıca yetersiz olan, eğitimi günün koşullarına göre sağlanamamış ve teknik donanımı etkili olarak kolluk hizmetini sağlamaya elverişli olmayan polis teşkilatında, aşırı siyasallaşan bürokratik ortamda bir de bölünmüş yapı eklenince bu durumdaki bir güvenlik örgütünden başarılı olması beklenemeyecektir. Nitekim, bu dönemin polis teşkilatının şiddet olaylarının önlenmesi ve bastırılmasında yetersiz kaldığı, üzerinde görüş birliğine varılmış bir konudur. Ancak şunu da gözden uzak tutmamak gerekir ki: Ülkede genel olarak bütün kamu yönetiminde siyasallaşma ve yozlaşma yaşanmıştır. Bütün bürokratik sistem politize hale gelmiş, siyasal kayırmacılık ileri düzeye ulaşmıştır. Adeta bürokrasinin çivisinin çıktığı bu dönemde devlet gücünün sokaktaki görünür temsilcisi olan polis gücünün durumu da bu genel tablonun bir parçasıdır. Ayrıca, bir yandan sokakta herkesin gözü önünde olan polisin bu olumsuz durumunun çok daha rahat gözlemlenebilmesi, bir yandan da terör ve şiddeti durdurmakla görevli olan bu teşkilatın zayıflığının doğrudan güvenlik zaafına dönüşmesi ve toplumu derinden etkilemesi de dikkate değerdir.

12 Eylül öncesinde askerlerin siyaset kurumundan beklentilerinin başında yaygınlaşan şiddet olaylarının bastırılması ve ülkede huzurun sağlanması için bazı gerekli yasal düzenlemelerin yapılması yer almaktadır. Ancak bunun yanı sıra uygulamaya ilişkin çeşitli önlemlerin alınması da, örneğin idare, polis ve istihbarat birimleri arasındaki aksaklıkların giderilmesi, bu kuruluşların sıkıyönetim komutanlarıyla uyumlu bir biçimde çalışmalarının sağlanması askerlerin beklentileri içindedir. Polis teşkilatı ve mülki idare başta olmak üzere kamu yönetimindeki aşırı siyasallaşma en çok eleştirilen konudur. Zira kolluk gücünün siyasal olarak bölünmüş yapısı güvenlik zafiyetine yol açmakta ve Ülkede terör olaylarının önlenememesinin en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir. Polis teşkilatındaki vahim durumu ortaya koyan örneklerden biri olarak, 1979-1980 döneminde 14 ay süreyle sıkıyönetim komutanlığı yapan Korgeneral Nevzat Bölüğü'ün Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un öldürülmesini protesto etmek için, sol görüşlü yaklaşık 200 polisin görev bırakma eylemi başlattıklarını, Emniyet Müdürlüğü bahçesinde "kahrolsun sıkıyönetim" diye bağırarak, polislerin ise terör eylemlerine katılanlara yakınlıklarına göre hareket ettiklerini ifade etmesi gösterilebilir. Bölüğü, olayları önlemek için olay mahalline gelen polislerin birbirlerine girdiklerini, yeni atanan emniyet müdürünü faşist olmakla suçlayıp tehdit ettiklerini de gözlemi olarak aktarmaktadır (Demirel, 2001: 52).

Benzer olaylar Ankara'da da yaşanıyordu. Bugünkü Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nün bulunduğu yerde o günlerde "Toplum Polisi Merkezi" vardı. 12 Eylül İhtilaline 2,5 ay kala Toplum Polisi Merkezi karıştı. Solcu polisler başkaldırdılar. Ülkenin güvenliğinden sorumlu polisler, kendilerine tahsis edilen bir devlet binasını işgal etmişlerdi. Devlettten maaş alan silahlı güçler, devlete kafa tutuyorlardı. İçeri giriş çıkışı engellemek için kapıya bir panzer

yerleştirdiler. Binanın içinden sloganlar yükselmeye başladı: “Kahrolsun faşistler, kahrolsun faşistler”. Türkiye’de ilk olarak böyle bir tablo ile karşılaşılıyordu. Merkezin çevresindeki halk panik içindeydi. Polislerin sabah başlayan eylemi öle saatlerine kadar devam etti. Öleden sonra evre iyice hareketlenmeye başladı. Askerler, Toplum Polisi Merkezi’nin çevresini sardı. Kısa sürede merkez tamamen kuşatıldı. Dışarısı askeri birliklerin, içerisi ise polisin kontrolünde idi. Kuşatma tamamlandıktan birkaç dakika sonra, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun olaya el koydu. Ergun, ilk olarak kapıdaki panzerin çekilmesini emretti, sonra eline megafonu alıp, Toplum Polisi Merkezi’ne seslendi: “Size sadece 1 dakika zaman tanıyorum. Aklınızı başınıza toplayın. Ananızı, babanızı, çocuklarınızı düşünüyorsanız, hemen bu eyleme son verin.” Komutanın bu çağırısı ile birlikte bütün askerler ellerindeki tüfeklerin namlusuna mermi sürmeye başladılar. Şehrin göbeğinde büyük bir çatışma çıkacağı düşünen vatandaşlar, evlerinin korunaklı bölgelerine çekilip yerlere yattılar. Aradan 45 saniye geçmedi ki, ağrı sonuç verdi, POL-DER’li polislerin eylemi sona erdi. Bütün toplum polisi teslim alındı ve silahları toplandı. Eğer polis direnecek olsaydı, bir katliam yaşanacaktı. Olay kamuoyundan gizlendi. Toplum Polisi Merkezi de o günden sonra bir albayın emrine verildi (Pazarcı, 2010).

Tanel Demirel, sayısal yetersizlik, teknik donanım ve eēitim eksikliklerinin de emniyet örgütünün etkin bir biçimde çalışmasını güçleştiren diēer bir sebep olarak askerler tarafından ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Nitekim Nevzat Bölüēiray’a göre polis, telsiz, tabanca, elik yelek gibi en temel ihtiyaçlarını gidermekten yoksun olduēu gibi, ödenek yetersizliēi nedeniyle, sayıları zaten yetersiz ve eskimiş olan polis otolarına benzin dahi bulamamaktaydı. Polis modern sorgulama yöntemlerine yabancı olduēu gibi, sıkıyönetimden polis karakolunu korumaları için yardım dahi istemişti (Demirel, 2001: 52).

Askerlere göre, polis teşkilatının yanı sıra mülki idare amirleri de gerek partizanlıktan gerekse uzun yılların ihmalinden kaynaklanan önemli sorunlarla karşı karşıyaydılar. Pek çok ilçede kaymakam ve emniyet amiri bulunmuyor veya bu görevler vekāleten yürütölüyordu. Kenan Evren’in aktardığına göre, Diyarbakır’da bulunan 7. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanı Cemalettin Altınok 17 Şubat 1980 tarihinde yapılan bir Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında şöyle demektedir:

Bölgemdeki Siverek İlçesine daha bir kaymakam ve emniyet amiri bulamadık. (Siverek ki en çok olay olan ve Apocular’ın kontrolünde olan bir ilçedir) Kaymakam tayin edildi fakat gelmiyor. Size enteresan bir olay daha söyleyeceēim. Bitlis’ten Siverek’e bir emniyet amiri tayin edilmiş, ancak Bitlis’t e görölen bu emniyet amiri iki senedir Bitlis’e gelmemiş. Emniyet Genel Müdürlüēü ise onu Bitlis’t e biliyor ve biz onu Siverek’e tayin edeceēiz ne dersiniz diye Bitlis’e soruyor. (Demirel, 2001: 53).

Askerlere göre, yargı da benzeri şekilde sıkıntılar yaşamaktaydı. Sayıları çok yetersiz olan hâkim ve savcılar yeterince korunamadıklarından saēlıklı olarak görevlerini yürütememekteydiler. Mahkemelerin alışma hızı çok düşüktü. 6 Nisan 1979 tarihinde yapılan Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında okunan ve Jandarma Denetleme Başkanınca hazırlanan raporda şöyle deniliyordu:

Biz Mardin’de iken, Derik’te bir polis güpegündüz sokak ortasında kurşuna dizilerek öldürölmüştür. Davaya bakacak olan Derik Hâkimi istirahat almış, bir diēeri kendini reddetmiş, Mazıdaēı Hâkimi yetkisizlik kararı vermiş, Yüksek Hâkimler Kurulunca görevli kılınan Mardin Hâkimi ise sanık bir öğretmenle üç eēitim enstitüsüz öērencisini tutuklayacak yürekliēi gösterememiştir. İyi dramatik yanı savcı, bu sanıkların sorguları yapılırken pencerelere kum torbaları

yıgılmak suretiyle can güvenliklerinin sağlanması talebinde bulunmuştur (Demirel, 2001: 53).

Yine askerlere göre, suç işleyenler çoğu cezaevlerinde devletin kontrolünün tam olarak sağlanamaması nedeniyle kolaylıkla kaçabiliyor veya orada kaldıkları sürede daha da bilenmiş militanlar olarak yetiştiriyorlardı. Cezaevleri çeşitli örgütlerin kurtarılmış bölgeleri haline getirilmiş, karşıt görüşlü mahkûmların linç edilmesi sıradan olaylar olarak görülmeğe başlamıştı. Askerlere göre, 12 Eylül öncesi dönemde teröre karşı mücadelede kendileriyle işbirliği içinde olmaları gerekli olan sivil bürokrasi ve güvenlik güçleri, gerek teknik yetersizlikler, gerekse irade eksikliği nedeniyle, sıkıyönetime yardımcı olamamakta, tam tersine sıkıyönetimden yardım beklemektedirler (Demirel, 2001: 53-54).

Tanel Demirel, askerlerin 1980 öncesi döneme ilişkin emniyet kuvvetleri, mülki idare, yargı ve cezaevlerinin durumuna ilişkin değerlendirmelerinin abartılı olup olmadığını sormakta, askeri disiplin ve hiyerarşiye alışmış ve diğer her türlü organizasyonda aynı disiplini görmek isteyen; bunları ordu standartları içinde değerlendirmeye çalışan askerlerin, sivil kurumlardaki uygulamaları dağınıklık ve disiplinsizlik olarak algılayabileceklerinin anlaşılması gereken bir durum olduğunu vurgulamakta, ayrıca, terörün sona erdirilememesinin nedenlerini açıklamaya çalışan askerlerin bu konudaki çeşitli unsurları abartarak sunmuş olmalarının da gözden uzak tutulmasını hatırlatmakta, ancak bütün bunlar doğru kabul edilse de o döneme ilişkin benzeri görüşlerin sivillerce de ifade edildiği değerlendirildiğinde, askerlerin polis teşkilatı, mülki idare ve yargı konusundaki kanaatlerinin hayali bir durumu yansıtmadığını, gerçeklikten uzak olmadığını belirtmektedir (Demirel, 2001: 54).

Demirel'e göre, 12 Eylül öncesinde emniyet güçleri ve mülki idare kadrolarına yapılan atamalarda, liyakatten çok siyasi partilere yakınlığın en önemli ölçütlerden biri olduğu birçok gözlemci tarafından dile getirilmiştir. Örneğin 1979 yılında iktidara gelen AP azınlık hükümetinin ilk uygulamalarından biri, 67 ilin valisini ve 52 ilin emniyet müdürünü değiştirmek olmuştur. Sadece üst kademeler değil, alt kademeler de emniyet güçlerinin tarafsızlığı ile bağdaşmayacak çeşitli davranışlar içinde olmuşlardır. Polis derneklerine üye olan polislerin tamamını militan olarak görmek hatalı olsa da, pek çok polisin sahip oldukları siyasi yakınlıklara göre tutum takındıkları bilinmektedir. Öğrencilerle birlikte POL-DER afişlerini asan polisler olduğu gibi (Hürriyet, 1 Temmuz 1979), Başbakanlık binası önünde "yaşasın Türkeş" diye slogan atan polislerin de olduğu (Hürriyet, 22 Temmuz 1979) dönemin basınında belirtilmiştir. CHP hükümetinin İçişleri Bakanı İrfan Özyaydanlı da emniyet içinde yapmak istediği değişikliklere karşı çıkan POL-DER yöneticilerinin kendisini "basına vermekle" tehdit ettiklerini belirtmiştir (Demirel, 2001: 54).

Yine, emniyet güçlerinin teknik araç-gereç, sayı ve eğitim yönünden yetersizlikleri konusunda da askerlerin doğru tespitler yaptıklarını ifade eden Demirel, Emniyet teşkilatına eğitim vermek üzere davet edilen İngiliz Scotland Yard görevlilerinin Türk polisinin olay yerine varır varmaz yaptığı ilk şeyin farkında olmadan delilleri yok etmek olduğunu söylediklerini belirtmektedir (Hürriyet, 22 Temmuz 1978). Gazeteler İstanbul'da 7 Dev-Sol militanının, karakol basıp uyuyan polisleri bir odaya kilitleyip karakolu ateşe verdiklerini yazmıştır (Hürriyet, 27 Ocak 1980). CHP Hükümetinin İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in 1979 yılı Şubat ayında yapılan Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında yaptığı konuşmada polis teşkilatının durumu konusunda aydınlatıcı bilgi vermektedir (Demirel, 2001: 55).

Hasan Fehmi Güneş'e göre; polis çok geleneksel, çok bezgin, psikolojik olarak çok çökmüş durumdadır. Güneş şöyle demektedir:

Benim emniyetteki istihbarat örgütüm olayların önünden değil, arkasından gitmektedir. Önceden istihbarat yapacak ne güçtedir ve ne de anlayışdır. Bugün Türkiye yoğun bir silah kaçaklığı baskısı altındadır. Hatta şimdi İran'a da bizden silah geçmektedir. Biz silah girişini önleyemiyoruz. İstihbaratımız zayıf. Bütün bunların halli paraya mütevakıf. Bugün Almanya'nın hurdaya çıkardığı ve bize yardım olarak verdiği araç ve gereci kullanıyoruz. Ödeneğimiz yok. Jandarmanın denizde kaçakçılarla mücadele için İstanbul'da bir botu var. Yapımı devam edenlerin parasını ödeyemiyoruz. Sıkıyönetim bölgeleri dışında aracımız da yok, telsizimiz de yok, elemanımız yok, bomba uzmanımız yok. Bir tek balistik laboratuvarımız var. Bir tek mikroskopumuz var. Mikroskop aldığımızı farz edelim, fakat uzmanımız yok. Uzman yetiştirmek için İngiltere'ye yeni eleman gönderdik. İstihbarat okulumuz var. Bir dönemde yirmi kişi eğitebiliyoruz. Güllünc bir rakam. Çok polisimiz var, ama işe yarayacak polisimiz çok az. Sadece 17 ilimizde fotoğraf makinamız var, 50 ilde yok. Bütün bunları düzeltmek için çalışıyorum. Ama falan kişiyi şuraya getireceğim dediğim zaman birçok arkadaşlarımız karşımıza dikiliyor. Bunu bize bıraksınlar. Bir bakanı bir bekçi, bir polis vesaire işi ile uğraştırmasınlar (Demirel, 2001: 55).

Devletin cezalandırma fonksiyonunda ortaya çıkan bozulmalar, diğer fonksiyonlarda gözlemlenen aksaklıklardan çok daha ciddi sonuçlar doğurur. Ülkeyi diğer devletlere karşı koruma ve ülke içinde hukuk kurallarını herkese eşit bir biçimde uygulayarak düzeni sağlama liberal demokratik devletlerin kendi meşruluklarını dayandırdıkları iki önemli iddiadır. Dolayısıyla, sözü edilen konulardaki yetersizliklerin rejimin meşruiyetine ilişkin algılamaları derinden etkilediği için çok daha ağır sonuçları olması normaldir. Doktor veya öğretmen bulamamaktan kaynaklanan mahrumiyetle, can ve mal güvenliğinin olmaması durumunun yarattığı mahrumiyet aynı şey değildir.

1970'li yıllarda emniyet güçlerinin artan siyasal hareketlilik ve siyasal şiddet karşısında hem yetersiz kalması, hem de tarafsızlık görüntüsünden uzaklaşması, demokratik rejimin bunalımında kritik bir rol oynamıştır. Emniyet güçleri sayı yönünden olduğu kadar, teçhizat ve eğitim yönünden de yetersiz kalmaktaydı. Lise mezunu gençler, altı aylık bir eğitimden sonra polis olarak göreve başlıyorlardı. Hizmet içi eğitim neredeyse yok denecek kadar yetersiz olduğu gibi, silahıyla hiç ateş etmemiş genç polislerin var olduğu da söylenmekteydi. İstihbarat ve balistik gibi uzmanlık gerektiren konularda dünya standartlarında iş görebilen eğitilmiş polis sayısının çok düşük olduğundan değinildiği gibi içişleri bakanları bile yakınmaktaydı. Silah ve telsiz gibi en basit araçların yetersizliği bir yana, eskimiş polis araçlarını tamir ettirmek, bunlara benzin bulabilmek bile çok ciddi bir sorun oluyordu. Böylece, şiddetin doruk noktasına ulaştığı günlerde, polis karakolunun korunması için emniyet müdürlerinin sıkıyönetim komutanından yardım istediği dönemler yaşanmıştır (Demirel, 2001).

Sivil bürokrasi konusunda da polistekine benzer tespitler akademisyenler ve siyasiler tarafından da dile getirilmiştir. Gazeteci Orhan Duru 1978 yılı başında iktidara gelen Başbakan Bülent Ecevit'in bürokrasinin çeşitli kuruluşlarının birbirinden ayrı devletlerden daha kopuk bir hale geldiği, bürokrasiden iş çıkaramayıp meseleleri ad hoc komitelerle yürütmeye çalıştıklarını yakından belirtmektedir. Adalet Bakanı Mehmet Can'ın 23 Nisan 1979 tarihli Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantısında yaptığı konuşma ise yargı ve mülki idarenin durumunu anlatan bir diğer örnektir:

Bingöl, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Diyarbakır ve Tunceli yöresinde incelemeler yapan Can'a göre; oradaki kamu görevlileri yılmış durumdadır, hepsi can korkusundadırlar. Çoğu da oraya sürgün edilmişlerdir veya yerli halktandırlar. Tunceli'nin Ovacık kazası hariç hiçbir kazasında kaymakam yoktur. Vilayete

Jandarma Komutanlığından bir yüzbaşı vekâlet etmektedir. Durum o kadar fecidir ki, bölge halkından olmayan kamu görevlilerine ateş edilmekte, evlerine bomba atılmakta böylece o görevliyi kaçırmaya çalışmaktadırlar. Pertek savcısı evinin iki defa bombalandığını söyledi. Hâkimin evini de bombalamışlar. Yatak odasının ışığını yakıyor, kendim karanlıkta çatı katında yatıyorum. Ne olur beni buradan alın diye yalvardı. Tunceli valisi de kendisinin alınması için yalvarıyor. Diyarbakır valisi, Kars valisi de ne olur beni alın diyorlar. Bingöl'deki ağır ceza mahkemesi hâkimleri biz artık karar veremiyoruz. Bir suçlu için 500-1.000 kişi toplanıyor. Biz de can korkusu ile maalesef suçluyu serbest bırakmak durumunda kalıyoruz diyorlardı (Demirel, 2001: 55-56).

Yargının mali kaynaklarının yetersizliği yargı sürecinin uzamasının nedenlerinden biriydi. Cezaevlerinin durumu da en hafif deyimiyle içler acıydı. Uzun ve yorucu bir yargılama sürecinin sonunda cezaevlerine gönderilen hükümlüler gerek cezaevlerinin yetersiz altyapısı gerekse görevlilerin siyasi saikler veya korku sebebiyle göz yumması neticesinde bir yolunu bulup kolayca kaçabiliyorlardı.

Bürokratik mekanizma içindeki yozlaşma ve zafiyet, silahlı kuvvetler ve bürokrasinin temel bir kaç kurumu dışında bütün bünyeye sirayet etmişti. Çeşitli liselerce militan oldukları bilinen şahıslara diploma verilmesi, öğretmen yetiştiren eğitim enstitülerine tamamen siyasi saiklerle öğrenci alınması, milli eğitim kurumlarındaki yozlaşmanın boyutlarına işaret etmekteydi (Heper, 1976).

Yönetim zafiyetinin demokratik rejim üzerindeki olumsuz etkileri açıktır. Özellikle emniyet güçlerinin yetersizlikleri nedeniyle can ve mal emniyetinin güvence altına alınamaması, nereye gidiyoruz sorusuyla birlikte, alternatif rejim arayışlarını da körüklemiştir. Siyasal elitin güvenlik bürokrasisini işler hale getirememesi, devlete demokratik otorite kazandıramaması 12 Eylül 1980 darbesine gidişte hayati bir rol oynamıştır.

Eğer insan doğasının evrensel bir özelliğinden bahsedeceksek, bu özellik ölüm korkusu veya ölümü savuşturma kaygısıdır. 70'li yılların ortalarından itibaren Türk toplumu bu noktada kendisini giderek daha fazla güvensizlik içinde hissetmektedir. Yaşama hakkının tehdit altında olduğu bir toplumda, düzeni yeniden tesis edecek bir otorite arayışı sürpriz değildir. İkincil bir düzeyde olmakla birlikte, devletle her karşı karşıya gelişinde verimsizlik, kayırmacılık ve rüşvet ile karşılaşan vatandaşın devlete ve rejime güven duyabilmesi de kolay değildir. Bürokratik yozlaşma her şeyden önce kanun önünde eşitlik idealini anlamsız hale getirmekte, kişileri kanundan başka dayanacak noktalar aramaya iterek –abartılı bir benzetme olsa da- herkesin birbirinin kurdu olduğu bir ilişkiler ağını teşvik etmektedir. Ve nihayet, devletin etkililikten uzak yapısı hem ekonomik krize karşı önlem alınıp uygulanmasını zorlaştırmakta, hem de hayati önemi haiz kamu hizmetlerinin hiç sunulamamasına (veya aksamasına) yol açmakta ve bir başka açıdan da rejimin yurttaşlar nezdinde bağlılık duygusu yaratmasını zorlaştırmaktadır. 12 Eylül öncesinde halkın askere yönelik beklentilerinin açıklaması da burada yatmaktadır.

Cüneyt Arcayürek'in, 12 Eylül öncesi dönemde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği görevini yürüten Haluk Bayülken ile 1985 yılında yaptığı bir görüşmede Bayülken 1980 öncesi dönemin bürokrasisinin içinde bulunduğu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Polis bölünmüş, devlet kadrolarına sızmalar olmuştu. Sayın Korutürk'ün ayrıca değer verdiği bir bakana söylediği şu sözler var 1978'de. Diyordu ki: 'İktidarların kendi kadrolarıyla gelmeleri sloganını Türkiye'de süistimal ediyoruz. Böyle yaparsak elli yıl yerimizde sayarız. Hükümet içinde istikrarı sağlamaya çalışın, alerjik noktalara dokunmayın, ama memurların durumuyla daha istikrarlı şekilde

uğraşm.’ Bazı hasbıhallerde bulunuyordum, bir sayın hükümet başkanı geliyor, ‘falan tarihte hükümete gelişimizde inanamazsınız, devleti tanıyamaz bir halde bulmuştuk.’, diyordu. Sonra hükümet değişiyor, yine bir diğer sayın başbakan böyle bir sohbette aynı şeyleri söylüyordu. Herkes devletin tanınmaz hale gelişinde bir öncekini kusurlu buluyordu... (Arcayürek, 1985: 184)

12 Eylül darbesini gerçekleştiren askeri kadro, demokratik parlamenter sistemi anarşi ve terörden sorumlu tutmuş, bu sav 12 Eylül gününden başlayarak Kenan Evren tarafından sürekli öne sürülmüştür. Evren, 12 Eylül günü radyo ve televizyonda yaptığı ve darbenin nedenlerini açıkladığı konuşmasında kamu yönetimi ve bürokrasisinin durumuyla ilgili bazı tespitler de yapmıştır:

Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile adeta yarışarcasına seçim yatırımları için zaman yaratma yollarını tercih etmişlerdir. İktidara gelen siyasi partiler, devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak kamu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kamu kuruluşlarında çalışanlarla, polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmasına neden olan partizan tutum ve davranışlardan vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediğini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine; devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeye mahkûm olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir. (Yetkin, 1995: 169,170)

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 2011/246 Soruşturma No, 2012/2 Esas ve İddianame No ile Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde açılan “12 Eylül Davası” olarak bilinen davanın iddianamesinde 1980 öncesi dönemde ülkede bürokrasinin genel durumu şu şekilde aktarılmaktadır:

1970’li yıllar, toplumda güçlü ideolojik akımların yaygın olarak boy gösterdiği bir süreçti. Bireylerde kendilerini bir yere bağlı hissetme duygusu olan aidiyet düşüncesi ön plandaydı. Toplumda yasal olarak örgütlenen sivil toplum kuruluşları, ekonomik ve sosyal amaçlardan çok siyasi ve ideolojik amaçlarını ön plana çıkarmışlardı. Özellikle bireylere eşit hizmet sunması gereken devlet memurları arasındaki siyasal ve ideolojik örgütlenmeler toplumun kamplara bölünmesine yol açmıştı. Bu anlamda, çalışan sayısı bakımından büyük kitleler oluşturan öğretmenler ve polisler arasındaki örgütlenmeler toplumda büyük huzursuzluk oluştuyordu. Sağcı polisler POL-BİR, solcu polisler POL-DER adı altında, sağcı öğretmenler ÜLKÜ-BİR, solcu öğretmenler TÖB-DER çatısı altında örgütlenmişti. Diğer meslek gruplarında da benzeri karşıt görüşlü örgütlenmeler oluşturulmuştu. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi, 2012: 1)

1 Mayıs Davası’nın Cumhuriyet Savcısı Çetin Yetkin’in;

1 Mayıs 1977 olayında ben duruşmada savcıyım. İlk duruşmada soruşturmanın genişletilmesini, esas failerin bulunmasını ve bazı kamu görevlileri de açıkça suçlu oldukları dosyadan anlaşıldığı gibi, haklarında dava açılmasını ister istemez hemen bu görevden alındım. Yani bu davanın o şekilde yürütülmesini İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı istemedi ve beni görevden aldı.

şeklindeki beyanına, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Ankara Ağır Ceza Mahkemesinde açılan “12 Eylül Davası” olarak bilinen davanın iddianamesinde yer verilmiştir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi, 2012: 9) Aynı şekilde, dönemin Başbakanı ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in;

Daha ilk günden karşımıza duvarlar çıkmaya başladı. Yani ateşi açıp, halkı paniğe kaptırdı 30’un üzerinde insanın ölümüne neden olanlar belli. Yani Emniyet onları mutlaka filmi çekmiş olmalıydı. Ona rağmen hiçbir bilgi alamadık.

sözleri de aynı iddianamede yer almıştır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi, 2012: 9)

Anılan iddianamede bulunan bir başka açıklama ise Kahramanmaraş Olayları konusunda dönemin Kahramanmaraş Belediye Başkanı Ahmet Uncu’ya aittir. 22/12/2011 tarihli tanık olarak alınan beyanında Uncu, 25 Aralık 1978 Cuma günü Gaziantep 5. Zırhlı Tugay Komutanı ve birliklerin Kahramanmaraş’a geldiklerini, askerlerin zamanında geldiğini, Emniyet Müdürünün o tarihteki emniyet içerisindeki bölünmeye göre POL-DER üyesi olduğunu, Valiyi de etkileyerek polisi olayların dışında tuttuğunu, Maraş’ı sokak sokak bilen bu kuvvet çekildiğinde de askerlerin yabancılık çektiğini belirtmiştir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi, 2012: 22)

İddianamede ayrıca, olayların devam ettiği günlerde özellikle polisin hedef alındığı gerekçesiyle polis-halk çatışması çıkmaması için, polisin olaylardan tamamen el çektiği belirtilmekte, bu bilgi tanık Ahmet Uncu’nun Emniyet Müdürünün Valiyi de etkileyerek polisi olayların dışında tuttuğu şeklindeki beyanını doğruladığı vurgulanmaktadır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi, 2012: 22)

Bülent Ecevit Başbakanlık günlerini anlattığı bir yazı dizisinde (Cumhuriyet Gazetesi, 12.11.1985) cepheleşme girişimlerine karşı kesin kararlı bir şekilde direndiklerini, bunun da terör karşısında devlet gücünü yansız bir şekilde kullanabilme serbestisini ve olanağını sağladığını ifade etmektedir. Ancak şartların normal olmaktan fazlasıyla çıktığını, ne kadar tarafsız davranmaya çalışsalar da, sağdan ve soldan gelen terör karşısında eşit davranmaya özen gösterecekler de kamu kuruluşlarından birçoğunun sürüklendikleri bozulma ve bölünmenin hükümetin yansız davranmasından beklenen sonucun sağlanmasını çok güçleştirdiğini belirtiyordu. Bülent Ecevit düşünülenin aksine emniyet kuvvetlerindeki bölünmenin sanıldığı kadar ileri ölçülere varmadığını, polisin büyük çoğunluğunun tarafsız bir tutum izleyebilecek durumda olduğunu, ancak yıllardan beri eğitim ve donanım bakımından akıl almaz bir ölçüde ihmal edildiğini, etkisini büyük ölçüde yitirdiğini ifade etmektedir.

Yine Ecevit, 7 Ocak 1980’de Meclis ortak grup toplantısında yaptığı konuşmada iktidarda bulunan AP azınlık hükümetinin uygulamaları ile ilgili şu tespitlere yer vermektedir:

İşbaşına gelir gelmez, daha hiç kimseye deneme fırsatı vermeden, tüm valileri değiştirmiştir, emniyet müdürlerini değiştirmiştir. Karakol polislerine kadar varan bir tasfiye hareketi başlatmıştır. Genel müdürlerden küçük memurlara kadar, yer yer odacılara kadar kamu yönetimini alt üst etmiştir. Görevden uzaklaştırma olanağını bulamadığı bazı memurları da, Bakanlıklara gözler önünde düzenlenen saldırılarla, yıldırma, görevlerine gelmekten caydırma eğilimine girdiği, o yöntemin seçildiği sezinlenmektedir. Fakat bütün bu atamalara karşın, kamu yönetimini alt üst edecek ve büsbütün etkisiz bırakacak, hatta bir bölücülük unsuru haline getirecek bu çaptaki, bu boyuttaki atamalara karşın bu hükümetin başkanı TV önüne çıkıp, milletin gözüne baka baka ‘Biz, 30 günde kimi nereye

yerleştirmiş ki?’ diyebilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Yer No: 6/10-15, Fihrist No: 7350).

Ülkenin içerisinde bulunduğu bu kötü durum hemen hemen her kurumda kendini hissettiriyordu. 1980 öncesinin bunalımlı günlerinde siyasi parti liderleri ve bazı politikacıların Ülkenin içinde bulunduğu durumdan yakınmalarını aktarmak, tespit ve değerlendirmelerini iletmek üzere Cumhurbaşkanlığına mektup gönderdiklerini görmekteyiz. Cumhurbaşkanlığı arşivinde yer alan bu mektuplar incelendiğinde, bazılarında bürokrasiye ilişkin belirlemelerin de yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bu mektuplardan biri Milli Selamet Partisi Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk’e aittir. Asiltürk, 06.09.1979 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e hitaben yazdığı mektupta hem anarşi ve terörden, hem de bunlarla mücadele etmesi gereken aktörlerin hareket ve tavırlarından şöyle şikâyet etmekteydi (Fahri Korutürk Arşivi, 1979a):

Cumhurbaşkanlığı Makamına,

27-31 Ağustos 1979 tarihlerinde Genel Başkan Necmettin Erbakan ve beraberindeki heyetin Rize-Artvin civarındaki seçim çalışması esnasında, devleti hedef alan ve devlet varlığı ve otoritesini hiçe sayan olaylar cereyan etmiştir. Artvin ve civarı solcu komünist militanlar tarafından kurtarılmış bölge ilan edilmiştir. Atılan sloganlarda ve el basması olarak dağıtılan ilanlarda Artvin ve Kars’ın açıkça Rusya’ya bağlı olduğu ifade edilmekte, bu durum devletin emniyet ve asayiş güçleri, mülki idare amirlerinin gözü önünde cereyan etmekte ve müdahale edilmemektedir.

Polisin içinde de aynı grupla işbirliği yapan kimselerin bulunduğu müşahede edilmiştir. Elinde Türk devletinin verdiği otomatik silah bulunan ve aslında Sayın Erbakan ve beraberindeki heyetin korunmasıyla görevli Artvin emniyetine mensup bir polis memuru halkın kararını Genel Başkanımıza tebliğ ederek seçim konuşması yapmadığı takdirde koruma görevini yapacaklarını bildirmiştir. Konvoyumuz Hopa’da adeta bir tuzak içerisine bizzat koruma görevlisi emniyet kuvvetleri tarafından getirilip sokulmuş, Hopa’ya güneşin batmasından bir saat önce gelinmiş. Seçim konuşması yapmaya başlarken militanlar taş ve sopalarla saldırıya geçmişlerdir. Atılan kurşunların bir kısmı seçim otobüsüne isabet etmiştir.

Hadiseler esnasında polis vazifesini yapmamış, görev yapmak isteyen bir iki iyi niyetli emniyet mensubu da tesirli olamamıştır. İlçe jandarma komutanı vazifeye davet edilmiş ‘Ben on-on iki jandarma ile bu emniyeti sağlayamam’ demiştir. Kaymakam yerinde bulunamamış, sonra bir dükkândan bulunup getirilmiştir. Can güvenliğini sağlayamayacağını ifade etmesi üzerine, ordudan yardım istemesi bildirilmiş ancak böyle bir yardım da sağlanamamıştır. Çatışma devam ederken bir yarbay gelip duruma baktıktan sonra ‘Asker alarında değil, ben gelemem, gelsem de bu durumda güvenliğinizi sağlayamam’ demiştir. Vali bulunmuş kendisinden niçin tedbir alınmadığı sorulmuş, Vali’nin cevabı: ‘Her türlü tedbir alınmıştır. Asker iki gündür alarında’ şeklinde olmuştur.

Bu tecavüz bir saat kadar devam etmiş, durumun seçim konuşması yapılmasına müsait olmadığı görülünce emniyet kuvvetlerine, ‘Program gereği Borçka’ya geçeceğiz, yol açın dendiğinde: Buradan ileriye gidemezsiniz, yollarda barikatlar kuruldu, geçemezsiniz’ cevabı alınmıştır.

Artvin ve Kars’ın birçok yerleri bu durumdadır. Seçim emniyeti yoktur. Acil tedbir alınmağı takdirde emniyet içinde ne halka hitap etmek, ne de seçim

yapmak mümkündür. Bu hadiseyi bir basın toplantısıyla kamuoyuna duyurmayı Devlet ve Millet düşmanlarının işine yarayacağı ve devleti rencide edeceği için uygun bulmuyoruz. Ancak bu kabil hadiseleri görmezlikten gelerek, tedbir almak yerine başıboş bırakmayı, hatta aynı sakat zihniyetteki bazı görevlileri bu bölgelere göndererek buraları fiilen komünist solcu militanların hâkimiyeti altına sokmayı devleti tahrip sayıyoruz. En kısa zamanda ciddi tedbirler alınmasını ümit ve temenni ediyoruz.

Bu mektup Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince 21.09.1979 tarihinde Başbakanlığa gönderilmiş, gerekli tedbirlerin alınması istenilmiştir.

Kahramanmaraş olayları üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Kahramanmaraş parlamenterleriyle 29.01.1979 tarihinde yaptığı toplantıda Senatör Adnan Karaküçük (AP) Hükümetin olaylardaki hatalarını şöyle ifade etmektedir (Fahri Korutürk Arşivi, 1979b):

19'unda başlayan olayları 22'sinden itibaren icra, devlet kuvvetleri önleyememiştir. Takviye askeri birliklerin gelmesi gecikmiştir. Yetki bakımından kaos oluşmuştur. İçişleri Bakanı dahi orada olmasına rağmen bu kaosu önleyememiştir.

Mehmet Yusuf Özbaş (MHP) ise Korutürk'e yazdığı mektupta özetle:

Anarşistler eylemlerine Nur Hak dağlarında başladılar. Doğu Perinçek'in Aydınlik gazetesi dokuz aydır bu olayları tezgâhlıyordu. Kontrgerilla etrafında açılan bir yayınla bazı vatandaşlar halkın gözünde kötü kişi durumuna düşürüldü. Aleviler korkutuldu tahrik edildi, silahlanmaya teşvik edildi. Hükümet olayların üstüne gideceği yerde 300 aşırı solcu militan polisi Maraş'a gönderdi. Bunlar bölgede terörü tırmandırdılar. Polisler halka işkence yaptılar. Polisin suçsuz halka ateş açıp vurduğunu görenler de oldu. Hastane önünde polislerin bir yaralıyı vurduğu görülmüştür. Ölenlerin sayısı 105'tir. TRT'de konu istismara devam ediyor.

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ise 03.01.1980 tarihli basın açıklamasında özetle şu ifadeleri kullanmaktadır (Fahri Korutürk Arşivi, 1979c):

Bundan önceki iktidar döneminde herkesin gözlerinin önünde bazı kuruluşlar TKP'nin eline geçmiş, devletin emniyet teşkilatı en önemli kilit noktalarında bile komünist hücreler oluşturulmuş, devletten yana olması gereken bazı polisler 'komünist manifesto' yayınlayarak komünist eylemler yapmışlardır. Böylece geniş kitleleri sevk ve idareye talip gizli açık komünist ve bölücü kuruluşlarca iç harp cepheleri oluşturulmaya çalışılmıştır ve çalışılmaktadır. Biliyoruz ki devleti güçlendirmek lazım ama demokratik olmayan yollar devleti daha da çıkmaza sokacaktır.

Darbe Sonrası Dönemde Bürokrasi ve Yeniden Düzenleme

1980'li yıllara gelindiğinde ülkedeki bürokratik yapı ekonomik ve toplumsal gelişmelerin gerisinde kalmış, kamu yönetimi sistemi, hizmetleri gerekli nitelik, hız ve verimlilikte sağlayamadığından kalkınmanın etkili bir aracı olamamış, üstelik harcamaları hızla biçimde arttığından insan gücü ve kaynak israfına neden olmuştur. Bunun sonucunda, 1980 sonrasında işbaşına gelen hükümetler, kamu yönetimini kendi siyasal ve ekonomik anlayışları çerçevesinde yeniden düzenleme girişiminde bulunmuştur. Bu dönemde kamu yönetiminin açıklanan yapısı ve yeniden düzenlemeyi gerektiren durumu aslında Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı ile yakından ilintilidir. Bir bakıma yeniden düzenlemeyi gerektiren nedenler

kamu yönetiminin genel durumunu göstermektedir. Nihayetinde kamu yönetimi sistemi, toplumsal sistemin bir alt sistemi olarak diğer toplumsal alt sistemlerle sürekli ve karşılıklı bir etkileşim içindedir (Karaer, 1987: 29,30).

12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında başlayan ve 1984 yılının sonuna kadar süren dönemde kamu yönetimi alanında önemli yeniden düzenleme çalışmaları yürütülmüştür. Kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi Milli Güvenlik Konseyinin öncelikli olarak ele aldığı konulardan biri olmuştur. Bu dönemde askeri yönetim tarafından özellikle idari işlemlerin basitleştirilmesi, her kademedeki görev, yetki ve sorumlulukların dağılımının kesin olarak belirlenmesi, sorumluluktan kaçmanın yaptırımlarının saptanması, kuruluşların görevleriyle uyumlu insan gücü planlaması yapmalarının zorunlu hale getirilmesi, her kuruluş için kadro standartlarının tespit edilmesi, işçi memur ayrımı konusunda objektif ölçüler getirilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Askeri yönetim döneminde görev üstlenen Ulusu Hükümeti öncelikle bakanlıkların sayısını azaltarak ve teşkilatlanmalarında standartlaşma sağlayarak çalışmalarına başlamış, bu hükümet döneminde girilen yeniden düzenleme faaliyetleri Özal Hükümetinin ilk yılında da devam etmiştir (Karaer, 1987: 36).

27 Eylül 1980 tarihinde TBMM’de Başbakan Bülent Ulusu’nun hükümet programını sunuş konuşmasında kamu yönetiminin o günkü durumuna ilişkin olarak yaptığı saptamalar aynı zamanda 12 Eylül yönetiminin konuya bakışını da yansıtmaktadır (Karaer, 1987: 37):

Mazisi yüzyıllara dayanan Türk idare yapısı, şartların değişmesiyle yeniliklere ve ihtiyaçlara ayak uyduramayarak eskimiş, ekonomik ve sosyal gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Bunun sonucunda kamu yönetiminde aşırı merkezîyetçilik, görev, yetki ve sorumlulukların dağılımında dengesizlik, normalin çok üstünde istihdam, atıl kapasite, verimsizlik, lüzumsuz formalite ve kırtasiyecilik hastalıkları meydana gelmiştir. Kalkınmakta olan bir ülke durumundaki Türkiye’nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını engelleyen en önemli faktör, Türk idaresinin bu hastalıklarıdır. Bu tabloya, bir de son yıllardaki anarşik ortam eklenince, idare toplumun güven ve huzurunu sağlamada yetersiz kalmıştır.

Hükümet programında yönetimde yapılacak yeniden düzenleme çalışmalarına da önemli yer ayrıldığı görülmektedir. Programda, yönetimin tam olarak tarafsız şekilde çalışacağı ve devlet hizmetini yürütenlerin siyasal etkilerden uzak çalışabilmelerinin yasal güvence ve yaptırımlara bağlanacağı ifade edilmiştir.

Bu kapsamda yapılacak çalışmalara, kamu personelinin sorunlarına ilişkin yöneylem araştırması yapılması amacıyla bir komisyon oluşturulmakla başlanmıştır. Komisyonun yürüttüğü ön çalışmalar sonucunda kamu görevlilerinin sorunlarının üç temel nedenden kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Bunlar; devletin uyguladığı istihdam politikası, personel rejimi ve kamu yönetimindeki dengesizliklerdir. Belirlenen bu üç temel sorun alanına ilişkin komisyonlar kurulmuştur. Bu komisyonlar; Kamu İstihdam Politikası, Personel Rejimi ve Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi Komisyonlarıdır. İlk iki komisyonun hazırladığı raporlarda kamu yönetimi alanında var olan sorun ve aksaklıklar belirlenmiş, son komisyon ise raporunda sorunların yanı sıra çözümüne yönelik önerilere yer vermiştir (Karaer, 1987: 38).

Rapor, dönemin yönetimi yeniden düzenleme anlayışını yansıttığından yakından incelenmesinde yarar olan bir metindir. Sözü edilen rapor giriş bölümüyle birlikte altı bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde yönetimin genel görünüşü, yönetimin yapısı ve temel sorunları, daha önce yapılmış olan yönetimi düzenleme ve geliştirme çalışmalarının sonuçları, izlenecek yöntem ve sorumluluk konuları ele alınmıştır. Birinci bölümde, merkezi

idareyi geliştirme önerileri, ikinci bölümde merkezi yönetimin taşra kuruluşları, üçüncü bölümde mahalli idareler, dördüncü bölümde kamu iktisadi teşebbüsleri ve son bölümde de idarenin geliştirilmesinde izlenecek yol, örgütlenme ve uyulacak esaslara yer verilmiştir (Karaer, 1987: 38).

Rapora göre, kamu yönetimi birçok yönlerden günün ihtiyaçlarına cevap veremeyecek durumdadır. Önceki dönemlerde parça parça yapılan idareyi geliştirme çalışmalarını bir ölçüde, merkezi bir örgütlenmeye gidilmemesi ve bu çalışmaları sahiplenecek bir birimin oluşturulmamasına bağlayan rapor, Başbakanlığa bağlı, bir devlet bakanının sorumluluğunda merkezi bir idareyi geliştirme örgütü kurulması ve her kurum bünyesinde de bu birimle eşgüdüm içinde çalışacak idareyi geliştirme kurumsal birimlerinin oluşturulmasının önerildiği raporun ortaya koyduğu çalışmalarda uyulacak esaslara bakıldığında bilimsel ve planlı bir idari reform yapısının kurulmaya çalışıldığı görülmektedir (Karaer, 1987: 38-40).

Komisyon düzeyindeki bu çalışmalardan sonra ilk düzenlemeler bakanlıklara ilişkin olarak yapılmıştır. 1981 yılında Orman Bakanlığı Tarım Bakanlığına devredilmiş, Tarım Bakanlığının adı da Tarım ve Orman Bakanlığı olmuştur. İkinci olarak ise aynı yıl Kültür Bakanlığı kaldırılmış, Kültür ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur (Karaer, 1987: 41-42).

27 Şubat 1982 tarihinde Bakanlar Kurulu çıkardığı 8/4334 sayılı kararname ile Bakanlıkların Kuruluş Esasları Hakkında Kanun çıkarılınca kadar geçerli olacak, bakanlıkların hızlı ve verimli çalışmalarını sağlamaya yönelik bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenleme Cumhuriyet tarihinde bakanlık örgütlenmesindeki ilk çerçeve düzenleme olması ve bir standart getirmesi bakımından önemlidir. Bundan önce her bakanlık kendi kuruluş kanunundaki hükümlere göre örgütlenirken bu dağınıklığa son verilmiştir. Ancak bu düzenleme uygulamaya geçirilememiştir. Zira Bakanlar Kurulu bir yetki yasası olmaksızın bu kararnameyi çıkarmıştır. Bu yasal boşluk, sonradan 17 Haziran 1982’de kabul edilen 2680 sayılı yetki kanununa geriye dönük bir hüküm konularak kapatılmak istenmiştir. İlk yapılan ve uygulanamayan düzenlemenin üzerinden yaklaşık altı ay geçtikten sonra 26.08.1982 tarih ve 8/5384 sayılı Kararname ile kamu yönetiminin yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 7 Haziran 1982’de kabul edilen 2680 sayılı yetki kanunu ile kamu kurum ve kuruluşlarının kuruluş, görev ve yetkilerinin düzenlenmesi için Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir. Yetki Kanunu, hükümete 18 ay süreyle yetki vermiş, bu süre daha sonra 17 Haziran 1984’e kadar uzatılmıştır (Karaer, 1987: 44-46).

Kamu yönetimini yeniden düzenleme çalışmaları ilk defa bu dönemde somut olarak doğrudan kanun hükmünde kararname tasarısı taslakları şeklinde ortaya konulmuştur. Sonuca daha hızlı şekilde ulaşabilmek için ayrıca bir komisyon raporu hazırlamak yerine bu yol seçilmiştir. 8/5284 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı doğrultusunda yapılan yeniden düzenleme çalışmaları, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal başkanlığında beş bakandan oluşan alt kurula bağlı olarak oluşturulmuş üç ayrı komisyon tarafından yürütülmüştür. Bu komisyonlar; Türkiye ve Orta doğu Amme İdaresi Enstitüsü Genel Müdürü başkanlığında kurulan Kamu Yönetimi Komisyonu; Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı başkanlığında kurulan Genel İstihdam Komisyonu ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı başkanlığında oluşturulan Personel Rejimi Komisyonudur (Karaer, 1987: 47-48).

Kamu Yönetimi Komisyonunun yürüttüğü çalışmalardan bazıları şu şekilde sıralanabilir (Karaer, 1987: 49-51):

Çerçeve niteliğindeki kanun hükmünde kararnamelerin (KHK) hazırlanması;
Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkında KHK Tasarısı Taslağı, Kamu

Kurum ve Kuruluşlarının Yurtiçi Teşkilatı Hakkında KHK, Bölge Valiliği Hakkında KHK, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında KHK.

Başbakanlık ile ilgili KHK'lar; Başbakanlık Teşkilatı Hakkında KHK Tasarısı Taslağı, Üst Kademe Yöneticilerin Yetiştirilmesi Hakkında KHK, Kamu Yönetimi Akademisi Kurulması Hakkında KHK.

Başbakanlık bağlı kuruluşları ile ilgili; Devlet Planlama Teşkilatı, Devlet Personel Teşkilatı, Devlet İstatistik Teşkilatı, Devlet Çevre Teşkilatı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Deniz Müsteşarlığı kuruluş ve görevleriyle ilgili KHK'lar.

Mahalli İdarelere İlişkin KHK'lar; Belediye, Anakent Belediyesi, Özel İdare, Köy ve Mahalle yönetimleriyle ilgili KHK'lar.

Kamu İktisadi Teşebbüsleriyle İlgili KHK'lar, Kırtasiyecilikle mücadele kapsamında hazırlanan KHK, tüzük ve yönetmelikler.

Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi başlıklı raporun kaynaklık ettiği, Ulusu Hükümeti döneminde hazırlanan kanun hükmünde kararname tasarılarının büyük bölümü Başbakanlığa sunulmuş, ancak incelenmeden 6 Kasım 1983 seçimleriyle hükümet değişmiş, fakat Turgut Özal Hükümeti yaptığı düzenlemelerde, önceki hükümet döneminde yapılan bu çalışmalardan büyük ölçüde yararlandığı, bunları temel aldığı, ancak bunlar üzerinde hükümetin anlayış ve yaklaşımına göre gerekli değişiklikler yapıldığı görülmektedir (Karaer, 1987: 52-53).

12 Eylül'ün bürokrasiye maliyetini anlayabilmek amacıyla darbe sonrası görevden uzaklaştırılan, soruşturma açılan, ceza alan personelin bilançosu hakkında Devlet Personel Başkanlığına yazı yazılmasına rağmen cevap alınmadığından bu husus verilerle ortaya konulamamış, çeşitli kaynaklar ve tanıklıklardan elde edilen bilgiler verilmiştir.

Bu konuda Komisyonumuza ulaşan tek bilgi, İçişleri Bakanlığından gelen 16.11.2012 tarih ve 28508 sayılı yazıdır. Bu yazıdaki bilgilere göre; 12.09.1980 ile 07.12.1983 tarihleri arasında Sıkıyönetim Komutanlıklarının isteğı üzerine görevlerine son verilen mahalli idareler personeli sayısının 1.460, görevi ya da görev yeri değıştirilen mahalli idareler personel sayısının ise 192 olduğı görülmektedir. En çok görevine son verilen personelin olduğı iller sırasıyla 104'er kişiyle İstanbul ve Antalya, 81 kişiyle Konya, en çok görevi ya da görev yeri değıştirilen personelin olduğı iller ise 19'ar kişiyle Hatay ve Kahramanmaraş, 18 kişiyle Adana olmuştur.

11. Darbe Döneminin İnsan Hakları Açısından İncelenmesi

12 Eylül askeri müdahalesinin ülkede yol açtığı insan hakları ihlallerinin boyutları oldukça geniş olmuştur. Toplumı yaygın şekilde etkileyen askeri rejimin uygulamaları, izleri çok uzun süre silinemeyecek ölçüde ihlallere neden olmuştur. Bu ihlaller başta yaşam hakkı ihlali olmak üzere işkence ve kötü muamele, sosyal, siyasi ve kültürel haklardan mahrum bırakılma, gibi insan haklarının neredeyse tüm bileşenlerine yayılan yelpazede gerçekleşmiştir.

12 Eylül'e giden süreçte de ortaya çıkan anarşi ve terör ortamında insanların başta yaşam hakkı olmak üzere pek çok hakkı tehdit altında bulunmaktaydı. Siyaset yanında bürokraside meydana gelen kutuplaşma nedeniyle de özellikle vatandaşların kamu alanını ilgilendiren haklarını yeterince kullanamama ve bu haklarının ihlal edilmesi gibi durumlarla karşılaşması söz konusuydu.

Diğer taraftan 12 Eylül öncesi terör ve şiddet olayları nedeniyle ilan edilen ve 12 Eylül sonrasında da belli bir süre devam eden sıkıyönetim uygulamasının da hukuki bir düzen olmakla beraber insan haklarını kısıtlayan bir yönetim sistemi olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir.

Darbe dönemindeki insan hakkı ihlalleri darbenin insani ve hukuki maliyetleri açısından büyük önem taşır. İnsan hakları ihlal edilenler bizzat darbenin insani maliyetlerini yaşayan kişiler olmuşlardır. Bunun yanında örneğin işkence ya da kötü muamele altında alınan ifadelerle gerçekleştirilen soruşturmalar, yapılan yargılamalar ve verilen kararlar bu kişilerin ayrıca bir de hukuki bedel ödemelerine de sebep olmuştur. Bu bedeller yakın zamana kadar ödenmeye devam edilmiş bazıları için ise yarattığı etkiler itibarıyla hala ödenmeye devam edilmektedir.

Çok sayıda tanıkllıkla doğrulanan, kaleme alınan birçok kaynakta ayrıntılı olarak yer verilen bu ihlallere ilişkin sayısal bilgilere resmi yollardan toplu şekilde ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu konuda Başbakanlığa bağlı olan İnsan Hakları Başkanlığına Komisyon çalışmaları sırasında bir rapor hazırlanabilmesiyle ilgili 2 defa yazı yazılmış olmasına rağmen bu dönemde Başbakanlığa herhangi bir başvuru yapılmadığı yönünde cevaplar gelmiştir.

İstatistiksel olarak, bir bakıma 12 Eylül'ün sonuçları olarak özetlenebilecek bazı rakamların pek çok kaynakta ortak olarak yer aldığı görülmektedir. Bu kaynaklardan bazılarını aşağıda değinilmiştir.

Çetin Yetkin, 12 Eylül darbesinin yol açtığı demokrasi, hukuk ve insan hakları ihlallerine örnek oluşturan uzun bir liste vermektedir:

- 16 Eylül 1980'de grev yasağı üzerine grevdeki 51.000 işçiye işbaşı yaptırıldı;
- 10 Kasım 1980'de Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost Mamak Askeri Cezaevinde dövülerek öldürüldü;
- 3 Aralık 1980'de 18 yaşından küçüklere verilecek idam cezaları yaşam boyu hapis cezasına çevrilmesi yasanın emredici hükmü olmasına karşın 17 yaşındaki Erdal Eren asılarak idam edildi.

19 Aralık 1980’de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu yöneticilerinin tutuklu olarak yargılandıkları ve çoğu için idam cezası verilmesi istemiyle açılan davaya başlandı.

15 Ekim 1981’de tüm siyasal partiler kapatıldı.

Bülent Ecevit yazıları ve demeçleri nedeniyle birkaç kez tutuklandı, hapse mahkûm edildi.

650.000 kişi gözaltına alındı.

230.000 kişi sıkıyönetim mahkemelerine gönderildi.

14.000 kişi vatandaşlıktan çıkarıldı.

388.000 kişiye pasaport verilmedi.

23.700 derneğin çalışmaları durduruldu.

Yalnız İstanbul’da kapatıldıkları için gazeteler toplam olarak 300 gün çıkmadı.

Yargılanıp mahkûm edilen gazetecilerin aldıkları cezaların toplamı 3315 yıla ulaştı.

927 yayın, 189 film yasaklandı.

229 kişi cezaevinde öldü.

Birçok subayın emekliye sevk edilmesinin yanı sıra 3.854 öğretmen, 998 güvenlik görevlisi, 266 din görevlisi, 120 öğretim üyesi, 47 yargıç ve savcı, 35 mülki amir işten çıkarıldı.

1980’de sendikacı işçi sayısı 5.721.074 iken 1985’te bu sayı 1.711.254’e düştü. (Yetkin, 1995: 208-209).¹⁵⁵⁸

Cumhuriyet Gazetesi ise 12 Eylül 2000 tarihli sayısında darbenin sonuçlarını rakamlarla şu şekilde özetlemiştir:

650.000 kişi gözaltına alındı.

1 milyon 683 bin kişi fişlendi.

Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.

7 bin kişi için idam cezası istendi.

517 kişiye idam cezası verildi.

Haklarında idam cezası verilenlerden 50’si asıldı (26 siyasi suçlu, 23 adli suçlu, 1’i Asala militanı).

İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis’e gönderildi.

71 bin kişi TCK’nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı.

98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı.

388 bin kişiye pasaport verilmedi.

30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı.

14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.

30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.

300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.

171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi.

937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı.

23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu.

3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi.

400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.

Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi.

31 gazeteci cezaevine girdi.

300 gazeteci saldırıya uğradı.

3 gazeteci silahla öldürüldü.

Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.

13 büyük gazete için 303 dava açıldı.

¹⁵⁵⁸ Çetin Yetkin “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül’de Amerika’nın Yeri” adlı eserinde yer verdiği bu rakamlara kaynak olarak; Ercan Yaşa’nın “Hayatın Kopuşunun Onuncu Yılı 12 Eylül 1980-12 Eylül 1990” adlı kitabı ile (Nokta Özel EK, Eylül 1990) Günaydın Gazetesinde yer alan “12 Eylül’ün Getirdikleri” adlı yazıyı (12 Eylül 1990) ve Güneş Gazetesinde yer alan “Rakamlarla 12 Eylül” adlı yazıyı (12 Eylül 1990) göstermiştir.

39 ton gazete ve dergi imha edildi.
Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.
144 kişi kuşkuyla bir şekilde öldü.
14 kişi açlık grevinde öldü.
16 kişi kaçarken vuruldu.
95 kişi çatışmada öldü.
73 kişiye doğal ölüm raporu verildi.
43 kişinin intihar ettiği bildirildi.¹⁵⁵⁹

27 Kasım 1979 tarihinde TBMM’de AP senatörü Ömer Naci Bozkurt ile Hasan Fehmi Güneş arasında vuku bulan kavga esnasında Bozkurt’un elindeki çantanın yere düşmesi sonucu açılmasıyla içindeki belgeler etrafa dağılmış; uzun yıllar emniyet müdürlüğü ve emniyet genel müdürlüğü yapan Bozkurt’un çantasından çıkan belgelerin valiler, kaymakamlar, emniyet müdürleri, emniyet amirlerinin, “müspetler” ve “menfiler” şeklinde fişlendiği belgeler olduğu anlaşılmıştır.

Bozkurt, bu raporu kimin hazırladığını bilmediğini, kendisine vereni ise hatırlayamadığını söylemekle yetinmiş, söz konusu raporu kimin hazırladığı hiçbir zaman öğrenilememiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin bu “andıç”a göre İçişleri Bakanlığında büyük bir kıyım yaptığı ileri sürülmektedir. Buna göre, valiler ve emniyet müdürlerinin bu listelere bakılarak teşkilattan atıldığı belirtilmektedir. Raporda menfi olarak işaretlenenlerin hemen hepsi darbeden sonra ya ihraç edilmiş, ya da resen emekli edilmişlerdir. 12 Eylül’de 89 vali, 226 emniyet müdürü, emniyet amiri ve 550 emniyet görevlisi resen emekli edildiği ileri sürülmektedir (Yalçın, 2009).

12 Eylül darbesinden sonra 1982 ve 1983 yıllarında Genelkurmay Başkanlığı tarafından “Türkiye’deki Anarşi ve Terörün Durumu” adıyla basılan yayında sıkıyönetimin ilan edildiği 26 Aralık 1978 tarihinden itibaren gerçekleşen anarşi ve terör olaylarına ilişkin sayısal bilgilere yer verilmiştir. Verilen bilgiler arasında insan hakları ihlalleri açısından değer taşıyan bazı bilgiler de bulunmaktadır. Bu istatistiki bilgilere aşağıda tablolar halinde yer vermekle birlikte, sayılar dönemsel olarak bir tasnife tabi tutulmamış olduğundan bunların bazılarının tablonun hazırlandığı dönemi yansıtmakla birlikte birçoğunun sadece darbe sonrası dönemi yansıtmadığı, 26 Aralık 1978 tarihinden itibaren yani sıkıyönetim uygulamasının başlangıcından itibaren olan daha geniş bir dönemin bilgileri olduğunu göz önünde tutmak gerekmektedir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi Eki Türkiye’deki Anarşi ve Terörün Durumu: 1983).

Cezaevinde Bulunanların Durumu (1 Eylül 1982 İtibariyle)

DURUMU	TOPLAM
Gözetiminde	546
Tutuklu	17.540
Hükümlü	6.512
Toplam	24.598

Genelkurmay Başkanlığının söz konusu yayınına göre 1 Eylül 1982 tarihi itibariyle, 17.540’ı tutuklu, 6.512’si hükümlü olmak üzere cezaevlerinde toplam 24.598 kişi bulunmaktaydı.

¹⁵⁵⁹ Halis Özdemir “Mamak Zindanlarında Bir Akıncı Tarihe Notlar” adlı kitabında 12 Eylül’ün sonucu denilebilecek sayıları tekrarlamış (Özdemir, 2006: 368-369); yine Aslan Degirmenci’nin kaleme aldığı “Tanıkları, Mağdurlarıyla Bir Zihniyet Kodlaması 12 Eylül” adlı kitapta, Özgür-Der Genel Başkanı ve Haksöz Dergisi Yazarı Rıdvan Kaya ile Araştırmacı Yazar Müslüm Üzülmüş de kendileriyle yapılan görüşmelerde belirtilen rakamları kullanmışlardır (Degirmenci, 2011: 29, 76-77).

İşkence ve Kötü Muamele İddiaları (22 Ağustos 1983 İtibarıyla)

Soruşturma Safhasındaki Dosya	312
Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı verilen Dosya	256
Mahkemede Bulunan Dosya	63
Mahkemesi Sonuçlanan Dosya	38
DAVA DOSYALARI TOPLAMI	669
Tutuklanan kişi sayısı	16
Tutuksuz yargılanan kişi sayısı	142
Beraat eden kişi sayısı	50
Mahkûmiyet alan kişi sayısı	63
HAKLARINDA DAVA AÇILAN TOPLAM KİŞİ SAYISI	271

22 Ağustos 1983 tarihi itibarıyla işkence ve kötü muameleden dolayı toplam 669 davanın bulunduğu, bunlardan 256'sı hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiği, 312'sinin soruşturmasının sürdüğü, 38'inin davasının sonuçlandığı, 63 dosyanın ise mahkemesinin devam ettiği; bu soruşturmalar kapsamında 142 kişinin tutuksuz, 16 kişinin tutuklu yargılandığı, sonuçlanan davalarda 50 kişinin beraat ederken 63 kişinin mahkûm olduğu anlaşılmaktadır.

İşkence ve Kötü Muameleden Haklarında Dava Açılan Güvenlik Görevlilerinin Durumu

GÖREVLİLER		Tutuklu Yargılanan	Tutuksuz Yargılanan	Beraat Eden	Mahkûm Olan	Toplam
ASKER	Subay	1	4	2	1	8
	Astsubay	2	10	1	3	16
	Uzman çavuş	-	2	-	1	3
	Erbaş ve er	7	15	13	-	25
EMNİYET MENSUBU	Komiser	-	13	2	3	18
	Komiser muavini	2	10	1	3	16
	Polis	1	70	34	44	149
	Polis Enst. Öğrencisi	-	1	-	-	1
Gardiyan ve Diğer Görevliler		2	13	4	3	22
TOPLAM		16	142	50	63	271

İşkence ve Kötü Muamele Yapmaktan Yargılanan ve Mahkûm Olan Sıkıyönetim Görevlilerinin Dağılımı (4 Ekim 1982 İtibarıyla)

GÖREVLİLER		Tutuklu Yargılananlar	Tutuksuz Yargılananlar	Mahkûm Olanlar
ASKER	Subay	1	1	-
	Astsubay	1	6	1
	Uzman çavuş (i)	-	2	1
	Erbaş ve er	6	3	-
EMNİYET MENSUBU	Komiser	2	5	1
	Komiser muavini	1	7	3
	Polis	5	40	9
	Polis enst. Öğrencisi	-	1	-
Gardiyan ve Diğer Görevliler		3	11	-
TOPLAM		17	76	15

İşkence ve kötü muameleden dolayı haklarında dava açılan güvenlik görevlisi sayısının 271 olduğu, bunların 52'sinin asker, 184'ünün polis olduğu;

İşkence ve kötü muameleden 93 sıkıyönetim görevlisinin yargılanıp mahkûm olan sayısının 15 olduğu anlaşılmaktadır.

Ölüm Olayları İddiaları (22 Ağustos 1983 İtibarıyla)

12 EYLÜL ÖNCESİ ÖLÜMLER	13
İŞKENCEDEN ÖLDÜĞÜ KANITLANANLAR	12

TAHKİKATI DEVAM EDEN ÖLÜM OLAYLARI		114
Mahkemesi Biten veya Kovuşturmay a Yer Olmadığı Kararı Verilen	Doğal Nedenlerle Ölen	41
	İntihar Eden	28
	Emniyet Kuvvetlerinden Kaçarken Ölen	8
	Çatışmada Ölen	37
	TOPLAM	114
Ölüm İddiaları Toplamı		253
Öldüğü İddia Edilenlerden Sağ Olduğu Saptanan		15
Kayıp		1
TOPLAM		269

Aynı kaynakta yer alan ölüm iddiaları ile ilgili bilgileri içeren tabloya bakıldığında, 22 Ağustos 1983 itibarıyla toplam 269 iddianın mevcut olduğu, 114 ölüm olayının soruşturmasının devam ettiği, işkenceden öldüğü kanıtlanan 12 kişi olduğu, 41'i doğal nedenler, 28'i intihar eden 8'i emniyet kuvvetlerinden kaçarken ölen, 37'si çatışmada ölen olarak belirtilmek üzere 114 kişinin de başka sebeplerle öldüğü bilgisinin verildiği görülmektedir.

Haklarında Yasal İşlem Yapılan Parlamenter, Avukat, Gazeteci, Sendikacı Ve Dernek Mensupları (1 Eylül 1982 İtibarıyla)

MESLEK	GÖZALTI	TUTUKLU	TUTUKSUZ	HÜKÜMLÜ	TOPLAM
ESKİ PARLAMENTER	AP		2		2
	CHP	6	148		154
	MHP	3	12		15
	MSP		30		30
	BAĞIMSIZ		2		2
	TOPLAM	9	194		203
AVUKAT	6	15	59		80
BASIN MENSUBU	1	5	40		46
SENDİKA MENSUBU	DİSK	1	214	7	2.583
	DİĞERLERİ		32	6	484
	TOPLAM	1	246	13	3.067
DERNEK MENSUBU	TÖB-DER		210	26	596
	ÇEŞİTLİ SOL VE BÖLÜCÜ	39	3002	158	13.536
	SAĞ	4	515	188	1.426
	DİĞERLERİ	59	27	-	127
	TOPLAM	102	3.754	372	15.685

1 Eylül 1982 tarihi itibarıyla haklarında yasal işlem yapılan parlamenter, avukat, gazeteci, sendikacı ve dernek mensubu sayıları incelendiğinde, işlem yapılan kişi sayısının toplam 15.685 gibi yüksek bir rakama ulaştığı ve 3.754 kişinin tutuklandığı görülmektedir. Buna karşılık yargılama sonucunda hüküm alan kişi sayısı ise sadece 372'dir.

Ölüm Cezalarının Durumu (9 Eylül 1983 İtibarıyla)

BULUNDUĞU YER	İŞLEM DURUMU	SAYISI
ASKERİ YARGITAY	Onaylanan Ölüm Cezası	66
	Bozulan İdam Cezası	76
	İncelenmekte Olan Ölüm Cezası	19
	Toplam İdam Cezaları	161
DANIŞMA MECLİSİ	Onaylanan İdam Cezaları	30
	Onay bekleyen İdam Cezaları	19
	Toplam İdam Cezaları	49
MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ	İntikal Eden İdam Cezaları	30
	Onaylanan İdam Cezaları	30

İnfaz Durumu

İnfaz Edilen

25

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 376)

9 Eylül 1983 itibarıyla ölüm cezalarının durumuna bakıldığında, Askeri Yargıtay’da ölüm cezası verilmiş olan 161 dosya bulunduğu, bunların 66’sının onaylandığı, 76’sının bozulduğu ve 25 idam cezasının infazının yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ölüm cezalarıyla ilgili 1982 verileri ise idamlarla ilgili siyasi görüş ayrımına göre değerlendirme yapmaya imkân verir niteliktedir. Buna göre; Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri tarafından 53’ü sağ, 86’sı sol, 3’ü bölücü ve 1’ise belirsiz olmak üzere toplam 143 ölüm cezası verildiği, bunlardan 34’ünün Askeri Yargıtay tarafından onaylandığı, 33’ünün ise bozulduğu, Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyi tarafından 9’u sağ 12’si sol görüşlü, 4’ü firarda ve 1’i çatışmada ölen olmak üzere 26’sının onaylandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’deki Anarşi ve Terörün Durumu adlı yayının “İşkence, Kötü Muamele ve Ölüm İddiaları” başlıklı beşinci bölümünde, insan hakkı ihlali iddialarına ilişkin olarak şu değerlendirme yapılmıştır:

Konu ile ilgili olarak ortaya konan bu açıklamalar, ileri sürülen işkence uygulamalarının mevcut yönetimce bir sistem olarak kabul edildiğine dair sürdürülen propagandanın büyük ölçüde maksatlı olduğunu kanıtlamaktadır. Yapılan tahkikat sonucunda olayların büyük bir kısmı yalan çıkmakta, doğru çıkanlar ise derhal yasal işleme tabi tutulmaktadır.

Bu değerlendirme aslında Genelkurmay Başkanlığının konuya bakışını özetlemekte ve insan hakları anlayışını ortaya koymaktadır. Tablolarda gösterilen rakamların bu şekilde analiz edilmesi, adeta yaşanan dönemde, sıkıyönetim ve askeri yönetim koşullarında insan hakkı ihlali iddialarının bu ölçüde olmasını makul karşılayan bir yaklaşımı göstermektedir. Oysa rakamların çok daha gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Sadece işkenceden kaynaklandığı kanıtlanmış ve Genelkurmayın istatistiklerine bu şekilde yansımış olan 12 ölüm olayından 1 tanesi bile bu kaybı yaşayanlar açısından ve genelde de toplumu açısından başlı başına büyük bir anlam ifade etmektedir. Diğer taraftan, ihlallerin boyutuna ilişkin başka kaynaklarda aktarılan bilgiler ve tanıklıklar bu bilgilerin eksik olduğunu göstermektedir.

Çetin Yetkin, Murat Belge’den de şu alıntıyı aktarmaktadır (Yetkin, 1995: 209-210):

Bütün otoriter devletler, uysal bir toplumu ve halkı ön gerektirir. 12 Eylül Türkiye’de bunu sağlamak için elinden geleni yaptı. Uysal olmamakta direnen bir kısım insanı doğrudan doğruya fiziksel olarak imha etti, ortadan kaldırdı. Binlerce insanın kapatıldığı hapishaneleri ayrıca kişilik ezmeninin, insanları manen, gerekirse da maddeten yok etmenin kurumları haline getirdi. Ayrıca, eğitim sisteminde ve toplumda ideolojik kanalların işleyişinde aldığı tedbirlerle, özgür ve özgün düşüncüyü tıkamak için elinden geleni yaptı. Kısacası işin özünde, bireyselliği yok ederek Türkiye’nin halkını bir sürü haline getirmeye çalıştı.

12 Eylül müdahalesi sivil hayat üzerine de son derece kısıtlayıcı, demokrasi ilkeleriyle bağdaşmayan, sivil toplumu dar kalıplar içine hapseden uygulamalar getirmiştir. Derneklerin kuruluşu ve üye olma konusunda kısıtlamalar getirilmiş; sendika ve diğer meslek kuruluşu yöneticilerinin milletvekili olmaları engellenmiş; öğretim üyeleri, üniversite öğrencileri, hâkim, savcı ve yüksek yargı organı mensuplarının siyasal partilere girmesi; kapatılan partilerin yöneticilerinin, eski milletvekillerinin yeni bir partinin kurucusu ve yöneticisi olmaları yasaklanmış; memurların sendikal hakları kaldırılmış; siyasal partilerin yurt dışında örgütlenmeleri, etkinlikte bulunmaları, kadın kolu, gençlik kolu gibi yan kuruluşlar oluşturmaları yasaklanmıştır (Ertunç, 2005: 430).

Komisyonunda döneme ilişkin bilgi görgü tanıklık ve değerlendirmelerine başvurulmuş Mahir Damatlar, Halis Özdemir, Bülent Forta gibi 12 Eylül sonrası soruşturmalar ve açılan davalar nedeniyle cezaevinde kalan kişiler, gerek nezarethanelerde gerekse de cezaevlerinde gözaltına alınan, hükümlü veya tutuklu durumda bulunanlara sistematik bir şekilde işkence ve kötü muamele yapıldığını, bu uygulamaların kendilerine atfedilen siyasi görüşün zıttı görüşe sahip olması özelliğini taşıyan sorgu birimleri tarafından yapıldığını, o dönemde bu tür olayların sıradan ve olması gereken uygulamalar olarak kendilerine yaşatıldığını ifade etmişlerdir.

Dönemdeki insan hakları ihlalleri ile ilgili olarak o dönem çeşitli görevlerde bulunmuş olan ve Komisyonunda dinlenen konuklara bu iddialar sorulduğunda ise; dönemin Başbakanı Bülent Ulusu'dan dönemin Emniyet Genel Müdürü Refet Küçükırtıyaki'ye ve dönemin Ankara Emniyet Müdür Yardımcısı Ali Akan'a kadar çeşitli düzeylerde sorumlu ve görevli ise işkence, kötü muamele ve insan hakkı ihlallerine ilişkin bilgi ve görgü sahibi olmadıklarını ve hatırlamadıklarını belirtmişlerdir. Mamak Cezaevi Müdürü Raci Tetik bir takım uygulamalar yaptıklarını ancak belli bir “işkence” tanımının olmadığını, bunların “işkence” olarak tanımlanamayacağını, kendisinin C-5 olarak belirtilen sorgu biriminde işkence aletlerini gördüğünü ancak bunları toplattığını ifade etmiştir (Alt Komisyon Tutanakları, 20.10.2012).

Raci Tetik, 1988 yılında Milliyet gazetesinde yaptığı röportajında ise (Milliyet: 11.09.1988):

Öyle bir ortamdı ki... Yukarısı öyle uygun bulmuş, beni tayin ettiler. Benden önce belki uygununu bulamamışlar. Belki görevden kaçmayacağını bildikleri için uygun bulmuşlar. Benden önce bir senede altı komutan değişmiş. Geldiğimde görev yapılmıyordu. Başa geçtim. Örnek oldum. Talimatnameleri, kanunları uygulamaya başladım. Sıkıyönetime, askeri savcı ve hakimlere danışarak görev yaptım. Ama orası cezaeviydi. Hastane, okul, aşk gemisi ve yat kulübü değildi. Benden öncekiler iyi davrandıkları için başarılı olamamışlar. Mecburdum aslanıma inisiyatif vermeye. Verince, anormal işler olmadı değil, oldu. O talihsiz olaylara ben de çok üzülüm. Ama bu bir savaştır. Savaşta her zaman iyi şeyler olmaz.

şeklinde beyanda bulunmuştur. Raci Tetik, Komisyon çalışmaları sırasında bilgisine başvurulurken gazetede yer alan bu beyanların gerçeği yansıtmadığını belirtmesi üzerine Röportajı gerçekleştiren Ahmet Kahraman'a, görüşme kayıtları olup olmadığı ve tezip edilip edilmediği sorulmuş, Kahraman; Tetik'in bu röportajın gerçekleri yansıtmadığı yönündeki isnadını kabul etmediğini, hatta bu röportaj sonrasında Mamak'ta bulunan Askeri Garnizon Komutanlığı Savcılığının görüşüne başvurduğunu ve hatırladığı kadarıyla, Raci Tetik'in anlattıklarının, onun sözleri olup olmadığını sorduğunu kendisinin de sözlerin ona ait olduğuna dair ifade verdiğini, uzun yıllar sonra elinde görüşme kayıtları olmadığını ancak o dönemden bu yana Raci Tetik'in bu konuda bir yalanlama ya da tezip göndermediğini ifade etmiştir. Raci Tetik ayrıca, kendisi ile yapılan görüşme sırasında Komisyonumuza Ahmet Kahraman'ın bahsettiği soruşturmada Takipsizlik kararı verildiğine dair yazı örneğini de sunmuştur.

Komisyonunda dinlenen konuklar arasında bu konuda en net beyanları ortaya koyan kişi dönemin Diyarbakır Askeri Savcısı Ümit Kardaş olmuş, Diyarbakır cezaevinde yapılan sistematik işkenceleri, sorgu sırasındaki ölümleri ve avukatlara yapılan baskıları anlatmış, bunları yapanlara karşı duyarsız kalmadığı ve soruşturma açtığı için gördüğü hiyerarşik baskıları ve en sonunda görev yerinin değiştirilmesini ayrıntılarıyla anlatmıştır. (Alt Komisyon Tutanakları, 10.10.2012).

12 Eylül sonrası dönemde cezaevleri gerçekten de işkence ve insan hakkı ihlallerinin yaygın ve sistematik uygulandığı merkezler konumunda olmuşlardır.

Bülent Forta, cezaevlerinde hücrede kalanların her gün sopa yediğini, işkence gördüğünü, “*İtiraf et, arkadaşlarını sat, sunu yap, kapıyı açacağız, dışarı çıkacaksın.*” denilerek işkence altında konuşturulmaya çalışıldığını, o günlerde 20.000-30.000 kişinin bu teklifle karşılaştığını ama 10-15 kişinin kabul ettiğini, DAL Grubu adı verilen bir grup tarafından sistematik işkenceler uygulandığını, kendisinin hüküm giydiği yargılamayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götürdüğünü, uzun ve adil olmayan yargılanma ve işkence suçlaması nedeniyle oradaki davayı da kazandığını, Türkiye'nin bir insan hakları ihlal eden bir devlet olarak algılanmaması için de uzlaşmaya, yani devletle uzlaşmaya gittiğini, Türkiye'nin “işkencehaneleri”nde binlerce insanın öldürüldüğünü, yüzlerce insanın işinden olduğunu, onlarca öğretim üyesinin görevinden atıldığını, bütün bu “toplumsal altüst oluş” şeklinin “12 Eylül öncesinde de can güvenliğimiz yoktu”yla izah edilmesi ve meşrulaştırılmasının kabul edilemeyeceğini, aslında 12 Eylülün darbe karşıtı ve demokrasi yanlılığı üzerinde bir travma yarattığını ifade etmiştir (Alt Komisyon Tutanakları, 10.10.2012).

Kadir Mahir Damatlar ise; kendisine önce Mamak Cezaevinde ve C-5 adı verilen yerde işkence yaptıklarını, daha sonra Denizli'ye götürerek orada 12 gün aralıksız işkence yaptıklarını, bu sırada işkenceden ölen devrimci görüşte birisinin camdan aşağıya atıldığını duyduğunu, Anayasa kabul edilmesi sonrasında kendilerine işkence yapanların İnsan Haklarından gelenler oluyor endişeyle bazı işkence alet ve edevatları kaldırdıklarını, manyetolu aletler, falaka ve askı gibi şeylerin kaldırıldığını, işkence yapıldığına dair avukatının dilekçesi üzerine savcının ifadesini hiçbir şeyden haberi yokmuş ve bütün bunları yeni duyuyormuş gibi bir tavırla aldığını, Bekir Bağ'ın işkence sırasında öldürüldüğünü, Malatya Emniyetinde Aydın Demirkol ve Mehmet Kalmaz'ın öldürüldüğünü ve camdan aşağıya atıldığını, Cumali Şimşek Zincidede'de sorguda öldürüldüğünü, sonradan öğrendiğine göre Rafet Demir'in Bursa'da işkenceden öldürüldükten sonra intihar süsü verildiğini, Mamak Cezaevinde Belene'ye ağlarken, Diyarbakır için üzülyorken cezaevlerinde kendilerine işkence yapıp hamur gibi yapıp kafeşte işkence yapıldığını, ondan sonra ayaklarından sürükleye sürükleye getirerek hücrenin önüne attıklarını, hücrelerde bir ülkücü, bir komünist kalındığını, işkenceden getirdikten sonra hücredeki karşıt görüşteki arkadaşına “Vcdansız, arkadaşını alsana” dediklerini anlatmıştır (Alt Komisyon Tutanakları, 11.10.2012).

Halis Özdemir, Mamak Cezaevinde işkencelere maruz kaldıklarını, işkencelerden çok etkilendiği için yazdığı kitabında “işkence” lafını bile kullanmadığını, savcı Nurettin Soyer'in bazı kişilerin ifadesini aldıktan sonra “bunu C-5'e götürün” dediğini, bazı kişilerden duyduğuna göre C-5'in “hücre” adı verilen yerin yanında “Hilton” gibi kaldığını, kendisinin işkenceye götürülürken bir bezle gözünü bağladıklarını (hatta bu bezi Akıncılar Davası İddianamesi kitabına cilt olarak kapladığını ifade ederek Komisyona göstermiştir) ifade etmiş ve Emin Emir'le Millî gazetede 12 Eylül 2005 tarihinde yapılan bir mülakatta yer alan insan hakları ihlalleri ile ilgili şu alıntıyı aktarmıştır (Alt Komisyon Tutanakları, 11.10.2012);

İhtilalle birlikte her şey altüst olmuş, her şey yerinden oynamış, her şey bir pamuk ipliği gibi hayata tutunur olmuştu. O Cuma günü sabahından başlamak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi kapatıldı; Anayasa iptal edildi, siyasi partilerin kapılarına kilit vuruldu; 650 bin kişi gözaltına alındı; 1 milyon 683 bin kişi fişlendi; açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı; 7 bin kişi için idam cezası istendi; 517 kişiye idam cezası verildi, bunlardan 50'si asıldı, idamı istenen 259 kişinin dosyası Meclise gönderildi; 71 bin kişi TCK'nın 141, 142 ve 163'üncü maddelerinden yargılandı; 98.404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı; 388

bin kişiye pasaport verilmedi; 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işinden atıldı; 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı; 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurt dışına gitti; 300 kişi kuşkuyla bir şekilde öldü; 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi; 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı; 23.677 derneğin faaliyeti durduruldu; 3.854 öğretmen, üniversite görevlisi, 120 öğretim üyesi, 47 hâkimin işine son verildi; 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi; 31 gazeteci cezaevine girdi; 300 gazeteci saldırıya uğradı; 39 ton gazete, dergi imha edildi; cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi; 144 kişi kuşkuyla şekilde öldü, ki işkencelerden; 14 kişi açlık grevinden öldü; 16 kişi kaçarken vuruldu; 95 kişi çatışmalarda öldürüldü; 73 kişiye doğal ölüm raporu verildi; 43 kişinin intihar ettiği bildirildi.

Bu konuda aslında en önemli itiraf 12 Eylül ile ilgili davanın iddianamesinde de yer alan, Kenan Evren’in 01.03.2006 tarihinde Kanal D Televizyonu’nda yayınlanan *Genç Bakış* Programında kendisini dinleyen öğrencilere ifade ettiği;

Evet, itiraf ediyorum. Hapishanelerde işkencelere engel olamadık. Birçok insan bu yüzden sakat kaldı, öldü... Fırsat ellerine geçince gardiyanlar da ne yaparlar? İşkence yaptılar...

sözleriyle Askeri Cezaevlerinde sistematik olarak uygulanan işkencelerden haberdar olduğunu itiraf etmesi (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012:s. 68) olarak ifade edilebilir.

Komisyonunda dinlenen Selim Kaptanoğlu ise Mevki hastanesinde darbe sonrasında askeri doktor olarak çalıştığı dönemde kendilerine Genelkurmay’dan “Bu tutuklulardan tedaviyi kabul etmeyi bırak, ölsün, tedaviye zorlamayın” şeklinde yazılı emir geldiğini ifade etmiştir (Alt Komisyon Tutanakları: 04.10.2012)

Bu konuda önemli bir itiraf ise dönemin önemli ordu ve sıkıyönetim komutanlarından Bedrettin Demirel’den gelmiştir. Bedrettin Demirel, Milliyet Gazetesinde 1988 yılında yaptığı bir röportajda 12 Eylül sonrasında yapılan hatalardan birisinin de bu dönemdeki işkenceler ve insan hakkı ihlalleri olduğunu belirterek bu nedenle “12 Eylülden yana ama 13 Eylül’e karşı olduğunu” belirtmiş ve yargı bağımsızlığı, işkence ve insan hakları hakkında şu önemli ifadeleri kullanmıştır (Milliyet: 14.09.1988):

“Bunların zedelendiğini görüyorum. Yargıç teminatının zedelendiğine şahit oldum. İşkenceler oldu. Diyebilirsiniz ki, bunlar dünyanın her tarafında olur. Olmamalıydı...

Ben her zaman söylüyorum. Bir olayın meşruiyeti, yalnız gerekçeleriyle değil, ondan sonraki icraatıyla da ölçülür. Diyelim ki seçim yapıldı. Bir yönetim iş başına geldi. Seçim de, yönetim de meşrudur. Fakat onun meşruiyeti, yönetimin daima meşru olmasını gerektirmez. Yönetim meşru olarak geldi. Fakat kanunsuz, hukuk dışı icraat yapıyorsa, onun meşruiyeti, yalnız geliş gerekçesiyle ölçülmez. Onun için diyorum, yönetimin meşruiyeti, yönetimi ele geçirdikten sonraki icraatıyla ölçülür. Biz 12 Eylül’ü yaptık. Hiç şüphe yok ki meşrudur. Çünkü halkın tasvibine uğradık. Ama ondan sonra bazı hatalar olmuştur...

İşkence olayları olmuştur. Bütün Avrupa’da şikâyetler olmuştur. Lahey Adalet Divanı’na kadar dayanan şikâyetler olmuştur. Buna engel olunamamıştır...

Bunlar resmi olarak bize intikal etmiyordu. Maalesef etmiyordu. Her komutan titizlikle üzerinde duruyordu. Devamlı olarak ‘işkence yasaktır’ diye emirler veriyorduk. Benim sıkıyönetim bölgem Konya’da hiç işkence olmamıştır. Bize

raporlar geliyordu. Raporlara itimat etmek mecburiyetindeydik. Kanun dışına çıkmayalım diyorduk...

İşkenceyle ıslah mümkün değil! İşkence yapalım da sağdan sola, soldan sağa kaydıralım. Bu mümkün değil. İnsan düşüncesini değiştirmek imkânsızdır. İnlanmış kafa, en korkunç insandır. İnandı mı, hiçbir şey caydıramaz onu...”
Bunlar korkunç şeylerdir. Askerlikte de adam sövmek yasadışıdır.

Bütün bu insan hakkı ihlalleri ve bunların bir hukuksuzluk tabanında gerçekleştirilmiş olması aslında 1982 Anayasasının geçici 15. maddesi ile kurulmak istenen koruma kalkanının da nedenini ortaya koyar niteliktedir. Burada ifade edilen;

12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

hükmü, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına riayet açısından değerlendirildiğinde, bu dönemde yapılan insan hakkı ihlali, işkence ve kötü muamelelerin; bir dokunulmazlık ihdas edilmesine neden olacak boyutta olduğunu teyit etmektedir.

Aslında bu hüküm 12 Eylülün yargılanmasına ilişkin iddianamede zamanaşımını durduran bir hüküm olarak yorumlanarak (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 79), 12 Eylül 2010 Referandumu sonrasında bumerang gibi dönüp dolaşıp darbecileri vurmuş ve onların yargılanmalarının yolunu açmıştır.

Netice itibarıyla 12 Eylül Darbesi, en büyük zararı yoğun insan hakları ihlallerine sebep olmakla vermiştir. Bu Darbe, halen süren etkileri itibarıyla, söz konusu ihlallere maruz kalanlar için bir travmadır. Bu travmanın sağlıklı bir şekilde sonlandırılmasında, 12 Eylül 2010 tarihli Anayasa referandumu ile darbecilerin ve darbeci zihniyetin yargı karşısına çıkarılması ve TBMM’de grubu bulunan dört siyasi partinin ortak yönde verdikleri önergelerle ülkemizde darbelerin ve demokrasiye karşı girişimlerin araştırılmasının önemli katkısı olabileceği değerlendirilmektedir.

12.Darbenin Üniversitelere ve Akademik Hayata Maliyeti

12 Eylül öncesinde terör ve şiddet olaylarının gerçekleştiği ortamlardan birisi olan ve görünüm ve yapı olarak dağınıklık ifade eden ve bağılıklar açısından çeşitlilik arz eden üniversiteler, 12 Eylül darbe yönetiminin öncelikli ele aldığı konulardan birisi olmuştur.

1977 yılında Sultanahmet'teki İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinin yakılması, Prof. Dr. Yalçın Sanalan'ın vurulması üzerine Hacettepe Üniversitesi'nin bir yıl süreyle kapatılması, İstanbul Teknik Üniversitesinin 10 saat işgal edilmesi, Üniversite Yönetimi tarafından okulun bir süre tatil edilmesi; 10 Eylül 1979'da Çukurova Üniversitesi Rektör Vekili Fikret Ünsal'ın evinin önünde, 20 Kasım 1979'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı Ümit Doğançay'ın İstanbul Etiler Profesörler Sitesi'nde cinayete kurban gitmesi gibi olaylar yanında, bazı üniversiteler ve fakülteler toplumda yaşanan siyasi kutuplaşmanın bir tarafı haline geliyor, ODTÜ gibi bazı üniversiteler ise uzun süren eğitim ve öğretimin aylarca yapılamadığı boykotlara sahne oluyordu. 12 Eylül öncesi üniversite öğrencileri için klasik olarak görülen bu durum, öğrencilerin kutuplaşmanın bir cenahında yer almalarını zorunlu hale getiren baskılara muhatap olmalarına neden oluyordu.

Alt Komisyonun 08.11.2012 tarihli toplantısında; Alt Komisyon Başkanı Prof. Dr. M. Naci Bostancı, 12 Eylül öncesi öğrenci olduğu Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde “Ülkücüler” adı verilen kendisinin de aralarında bulunduğu az sayıda öğrenciden oluşan Grubun, çoğunlukta olan karşıt görüşlü gruptan ayrı bir yerde sınavlara girmek durumunda kaldıklarını anlatmış, toplantıya konuk olarak katılan Baskın Oran ise bu uygulamayı yapmazlarsa büyük grubun küçük grubu yutacağını bu uygulamayı yapmazlarsa her sabah aynadaki yüzlerine bakamayacaklarını ifade etmiştir (Alt Komisyon Tutanakları: 08.11.2012).

12 Eylül rejiminin dizayn etmek istediği kurumlardan biri de üniversiteler olmuştur. Esas olarak üniversiteler üzerindeki tasarruflar 1982 Anayasasında düzenlenmiş olmakla beraber 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu Anayasa beklenmeden 06.11.1981 tarih ve 17.506 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

1982 Anayasasının 130. maddesine göre çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversitelerin devlet tarafından kanunla kurulacağı belirtilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 1982 Anayasası'nın “Yükseköğretim Üst Kuruluşları” başlıklı 131. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

Yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim- öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile Yükseköğretim Kurulu kurulur.

(Değişik: 7/5/2004-5170/8 md.) Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler ve Bakanlar Kurulunca seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur.

Kurulun teşkilatı, görev, yetki, sorumluluğu ve çalışma esasları kanunla düzenlenir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu; yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev, yetki ve sorumlulukları ile eğitim - öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemek amacıyla çıkarılmış olup, yükseköğretim üst kuruluşlarını, bütün yükseköğretim kurumlarını, bağlı birimlerini ve bunlarla ilgili faaliyet ve esasları kapsamaktadır. Kanunda Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumlarıyla ilgili hususların ayrı kanunlarla düzenleneceği belirtilmiştir.

Bu Kanunla yükseköğretim, akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanmamıştır. Kanunla Türkiye'deki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplanmış, akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır.

12 Eylül ara rejiminin ürünü olarak çok eleştirilen bir yapı olan YÖK ve uygulamaları dışında bir de kamuoyunda “1402’likler”ler olarak ifade edilen ve 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu uyarınca üniversitelerden ayrılmak durumunda kalan üniversite öğretim üyeleri ve görevlileri de darbenin üniversitelere ve akademik hayata yaşattığı önemli bir maliyet olarak zikredilebilir.

Komisyonumuz tarafından YÖK’ten, “12 Eylül 1980 - 31 Aralık 1985 tarihleri arasında istifa eden, Sıkıyönetim Komutanlıkları ve Yükseköğretim Kurulu tarafından görevden alınan ve görevden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin listesi” istenilmiştir. Bu talebimiz üzerine, YÖK’ün Komisyonumuza ilettiği cevabi yazının incelenmesinden aşağıdaki hususlar anlaşılmıştır:

-YÖK’ün, belirtilen dönemde mevcut olan üniversitelerden 21.09.2012 tarihine kadar elde ettiği bilgileri gönderdiği, bu kapsamda (28) üniversiteden bilgi istenildiği, (26) üniversitenin gerekli bilgileri YÖK Başkanlığı’na bildirdiği, ancak Dokuz Eylül Üniversitesi’nin gönderdiği bilgilerin değerlendirilemediği;

-Atatürk, Bilkent, Cumhuriyet, Gazi, İnönü, Marmara, Mimar Sinan Güzel Sanatlar ve Yıldız Teknik Üniversitelerinin; söz konusu dönemde istifa eden, Sıkıyönetim Komutanlıkları ve Yükseköğretim Kurulu tarafından görevden alınan ve görevden uzaklaştırılan öğretim üyelerine ilişkin bir bilgi ve kayda ulaşılamadıklarını bildirdikleri;

-Anadolu, Dicle, Erciyes, Fırat, Hacettepe, İstanbul Teknik, Karadeniz Teknik, Ondokuz Mayıs, Selçuk, Trakya ve Uludağ Üniversitelerinin söz konusu dönemde sadece istifa eden öğretim üyeleri ve öğretim görevlilerinin bulunduğunu belirttikleri,

-Boğaziçi, Ege, İstanbul ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinin, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu uyarınca görevden alınan öğretim üyeleri ve öğretim görevlilerinin mevcut olduğunu bildirdikleri,

-Ankara ve Çukurova Üniversitelerinin ise hem istifa eden, hem de görevden alınan öğretim üyeleri ve öğretim görevlilerinin olduğunu bildirdikleri.

Bu veriler çerçevesinde, (26) üniversiteyi kapsayan bilgiler tablo halinde aşağıda gösterilmiştir:

12 Eylül sonrası Üniversitelerde İstifa Eden, Görevden Alınan, Görevden Uzaklaştırılan ve Müstafi Duruma Düşen Öğretim Üyeleri ve Öğretim Elemanları			
İSTİFA EDEN	GÖREVDEN ALINAN	GÖREVDEN UZAKLAŞTIRILAN	MUSTAFA DURUMA DÜŞEN
286	45	1	6

Veriler ayrıntılı incelendiğinde; 12 Eylül sonrasında 12 Eylül 1980 - 31 Aralık 1985 arasında üniversitelerdeki öğretim üyesi ve öğretim görevlilerinden (286)'sının istifa ettiği, (45)'inin görevden alındığı, (1)'inin görevden uzaklaştırıldığı ve (6)'sının da müstafi duruma düştüğü görülmektedir. En çok istifa eden öğretim üyesi ve görevlisinin bulunduğu üniversitelerin; Karadeniz Teknik Üniversitesi (74), Anadolu Üniversitesi (56), İstanbul Teknik Üniversitesi (41), Ankara Üniversitesi (34), Selçuk Üniversitesi (26) ve Fırat Üniversitesi (23) olduğu görülmektedir.

En çok görevden alınan öğretim üyesi ve görevlisinin bulunduğu üniversitelerin de; Ankara Üniversitesi (13), İstanbul Üniversitesi (12), Ege Üniversitesi (11) ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi (6) şeklinde sıralandığı incelenmiştir.

YÖK Başkanlığınca Komisyonumuza, 12 Eylül 1980 - 6 Kasım 1983 döneminde Milli Güvenlik Konseyi, Genelkurmay Başkanlığı ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı ile yaptığı yazışmalara örnek teşkil edecek bazı yazılar gönderilmiş olup; bu yazıların büyük bölümünün Devlet Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren'e yurt içi gezilerinde üniversiteler tarafından iletilen sorun ve taleplerin incelenerek sonucunun ve Başkanlık görüşünün Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine bildirilmesine ilişkin olduğu, bunların içinde yeni fakülte ve bölüm açılması konularının ağırlık taşıdığı; ayrıca yükseköğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulacak Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin müfredatının belirlenmesi ve bu konuda Genelkurmay Başkanlığından yararlanılması konularının yer aldığı anlaşılmıştır.

13.12 Eylül Darbesinin Yargılanmasına İlişkin İddianame

12 Eylül 2010 tarihinde Anayasa değişikliklerine ilişkin yapılan referandumun sonucu Anayasanın geçici 15. maddesinin kaldırılmasını müteakip, CMK 250. madde ile Yetkili ve Görevli Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı “şüpheli” sıfatıyla “Ali Tahsin Şahinkaya” ve “Ahmet Kenan Evren” hakkında 02.01.1980 tarihi ile 12.09.1980-06.12.1983 tarihleri arasında, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Tamamını veya Bir Kısmını Değiştirmeye veya Ortadan Kaldırmaya ve Anayasa İle Teşekkül Etmiş Olan Türkiye Büyük Millet Meclisini Ortadan Kaldırmaya veya Görevini Yapmasına Engel Olmaya Cebren teşebbüs etmek” suçundan, 765 Sayılı Türk Ceza Kanununun 146, 80, 31, 33. Maddeleri (Her iki şüpheli hakkında ayrı ayrı) uyarınca cezalandırılmaları istemi ile Soruşturma No: 2011/646, Esas No: 2012/2, İddianame No: 2012/2 sayılı iddianamesi ile CMK 250. madde ile Yetkili ve Görevli Ankara Ağır Ceza Mahkemesine kamu davası açmıştır.

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının şüpheliler hakkında açtığı kamu davası, Ankara (12) Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilerek Mahkemenin 2012/3 Esasına kaydedilmiştir.

İddianamede deliller olarak: “müşteki beyanları, Mehmet Demir isimli kişi tarafından gönderilen 1 adet DVD, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Kanunlar ve Kararlar Başkanlığının 29/11/2011 tarihli 38483 sayılı yazısı ve ekleri, T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğünün 27/12/2011 tarihli 4271 sayılı yazısı ve ekleri, Tanık Ahmet Uncu'nun ifade tutanağı (Kahramanmaraş Eski Belediye Başkanı), Tanık Rafet Üçelli'nin ifade tutanağı (Çorum Eski Valisi), Aksiyon Dergisinin 770. sayısı, 201552 sayılı 1980 tarihli Bayrak Harekat Direktifi başlıklı 21 sayfadandır ibaret Çok Gizli ibareli belge, Adana Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından şüpheli Ahmet Kenan Evren hakkında Cumhuriyet Savcısı Sacit Kayasu tarafından hazırlanan İddianame, Şüpheliler Ahmet Kenan Evren ve Ali Tahsin Şahinkaya vekilleri tarafından verilen savunma dilekçesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreterliği Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğünün 10 Haziran 2011 tarihli 64982 sayılı ekinde 05/06/1977 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde Millet Meclisi 5. dönem üyeliğine seçilen milletvekillerine ilişkin listenin bulunduğu yazı, Ankara Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğünün temin etmiş olduğu 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile ilgili gazeteci yazar Mehmet Ali Birand tarafından hazırlanan 12 Eylül Belgeselinin bulunduğu 4 adet DVD, Şüpheli Ali Tahsin Şahinkaya'nın ifade tutanağı ve ifadeye ilişkin 2 adet mini DV kaset ve 2 adet DVD, Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğünün 1 Haziran 2011 tarihli ve 5897 sayılı ekinde 13/11/1979 tarihinde göreve başlayan Bakanlar Kurulu listesi ile kabinedeki değişikliklerin yer aldığı Resmi Gazete nüshalarının ilgili bölümleri, Şüpheli Ahmet Kenan Evren'in ifade tutanağı ve ifadenin kaydına ilişkin 1 adet DVD, 12 Eylül 1980 tarihli 17103 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 12 Eylül Askeri darbesiyle ilgili bildirilere ilişkin Resmi Gazete çıktısı (Ülke yönetimine el konulduğuna ilişkin ilk bildiri olan 1 numaralı bildiri ile 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve 9 numaralı bildireler ve şüpheli Kenan Evren'in basına açıklamasına ilişkin belge), 16 Ekim 1981 tarihli 17486 mükerrer sayılı, 28 Ekim 1980 tarihli 17145 sayılı, 12 Aralık 1980 tarihli 17188 mükerrer sayılı, 5 Haziran 1981 tarihli 17361 sayılı Resmi Gazetelerde yer alan 2533 sayılı, 2324 sayılı, 2325 sayılı, 2356 sayılı kanunlar, Milli Güvenlik Konseyinin 52 sayılı kararı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından yayınlanan

İşkence Dosyası Gözaltında ya da Cezaevinde Ölenler isimli kitap” olarak açıklanmıştır.(Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 1-2)

İddianamenin 10 bölümde düzenlendiği görülmektedir:

Birinci bölümde, soruşturmanın başlamasına değinilerek demokrasinin tanınım yapıldığı, İkinci bölümde, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi meydana gelen önemli terör olaylarına yer verildiği;

Üçüncü bölümde 12 Eylül Öncesi Son Ecevit ve Demirel Hükümetleri Dönemine ilişkin açıklamaların anlatıldığı;

Dördüncü bölümde, 12 Eylül 1980 öncesi darbe yönetiminin yaptığı hazırlıklar ve attığı adımlara, müdahale fikrinin ortaya çıkışına, uyarı mektubunun verilmesine, Bayrak Harekat Direktifinin (Planı) Sıkıyönetim Komutanlarına gönderilmesine geri çekilmesi ve tekrar gönderilmesinin işlendiği;

Beşinci bölümde, 12 Eylül Askeri Darbesi ve Sonrasının anlatıldığı;

Altıncı bölümde, Askeri Darbe Yönetimince gözaltında ve cezaevlerinde işkencelere dair işkence mağdurlarının beyanlarına, gördükleri işkence nedeniyle şikayette bulunan müştekilerin beyanlarına, şüphelilerin ve ilgililerin konuya ışık tutan diğer beyanlarına, gözaltı merkezleri ve cezaevlerinde uygulanan işkence yöntemlerine, gözaltında ya da cezaevinde ölümlere, güdümlü demokrasiye dönüşe ilişkin anlatımların yer aldığı;

Yedinci bölümde genel değerlendirme yapılarak, Anayasayı İhlal (Askeri Darbe) suçu ile işkence ve kötü muamele iddiaları açısından değerlendirmelerin yapıldığı;

Sekizinci bölümde şüphelilerin savunmalarına yer verildiği;

Dokuzuncu bölümde şüphelilere isnat edilen “Anayasayı İhlal (Askeri Darbe) suçu” açısından, zamanaşımı, Geçici 15. maddenin af niteliğinde olmadığı yönünde hukuki değerlendirmelerin yapıldığı;

Onucu ve son bölümde ise, şüphelilerin eylemlerine uyan 765 sayılı TCK’nın ilgili maddeleri uyanınca cezalandırılmalarına ilişkin sonuç ve isteme yer verildiği görülmektedir.

İddianamede yapılan hukuki değerlendirmelerde, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla Anayasanın geçici 15. maddesinin kaldırılmasının ardından Başsavcılığa ve Türkiye’nin değişik yerlerindeki Cumhuriyet Başsavcılıklarına verilmiş olan şikâyet dilekçeleri üzerine soruşturmanın başlatıldığı, şüphelilere atılı bulunan suçun, kamu adına kovuşturulması gereken suçlardan olduğundan, iddianameye müştekilerin adlarının yazılmasına gerek görülmediği, müştekilerin işkence ve kötü muamele suçlarından dolayı soruşturmanın ise devam ettiği ifade edilmiştir.

İddianamede;

Toplumdaki bu ideolojik bölünmelere ek olarak, ülkede yaşanan kronikleşmiş ekonomik krizin etkisiyle yoksulluk had safhaya ulaştığı, ülke borçlarını ödeyemediğinden iflasın eşiğine geldiği, ülkede kaos ve kargaşa oluşturarak, darbeye zemin oluşturmak isteyen güçler, bu ekonomik ve sosyal istikrarsızlığı

kaçırılmaz bir fırsat olarak değerlendirerek tertipledikleri terör olaylarıyla ülkeyi adım adım askeri darbeye sürüklediği;

12 Eylül askeri darbesi öncesi ülkede yaşanan terör olaylarında, halkı kışkırtmak ve karşı karşıya getirmek için çoğunlukla aynı argümanların kullanılması, olaylarda herkes tarafından görülen asıl faillerin olaylardan sonra bir türlü yakalanamaması, yakalanarak yargılananların ise birbirlerine karşı kışkırtılarak çatışmaya sürüklenen kişiler olması, olaylara ya hiç müdahale etmeyen ya da geç müdahale eden güçlerinin tutum ve davranışları, bazı olaylarda bizzat güvenlik güçlerinin kullanılması hususları gözetildiğinde, olayların, ülke yönetiminin askeri otoritenin eline geçmesini isteyen güçler tarafından çıkarıldığı, şüphelilerin denetiminde bulunan askeri yönetimin ise, ülkenin kaosa sürüklenerek darbe şartlarının oluşmasını bekledikleri sonucuna varılmaktadır.

şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

Darbeye Giden Süreçte Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin Değerlendirme

İddianamede 12 Eylül'e giden süreçte yaşanan önemli toplumsal olaylar, cinayetler, siyasi gelişmeler ve olaylar ile darbe sonrasına bakış ve yapılan değerlendirmeler özetle şu şekilde ele alınmıştır:

1 Mayıs 1977 Olayları

İddianamede 1 Mayıs Olayları özet olarak;

1 Mayıs 1977 günü İşçi Bayramını kutlamak için çeşitli illerden İstanbul'a gelen yaklaşık 500.000 kişi DİSK (Devrimci İşçi Sendikası)'ın düzenlemesi ve önderliğinde İstanbul Taksim Meydanını doldurdu. Katılan sayısının fazla olması nedeniyle grupların meydana girişleri uzun sürmüş, bu nedenle miting de uzamıştı. Saat 19:00 sıralarında dönemin DİSK Başkanı Kemal Türkler konuşmasının sonuna geldiği sırada etraftan silah sesleri duyuldu. Sular İdaresi binasının çatısından ve meydandaki otelin çeşitli katlarından açılan ateş nedeniyle toplanan insanlar panik halinde kaçmaya başlamış, kısa süre sonra Intercontinental Otelinin (bugünkü The Marmara Otel) üst katlarından da ateş edilmeye başlandı.

İnsanlar panik halinde kaçmaya çalışırken panzerler kalabalığın arasına doğru girmiş ve kitleleri sıkıştırarak Kazancı Yokuşu denilen tarafa gitmeye zorladı. İnsanların yöneldiği Kazancı Yokuşunun bir kamyonla tıkağının anlaşılması üzerine aşağıya doğru kaçmaya çalışan kalabalığı korkutmak için açılan ateşle halk panzerler altında kalarak ve birbirlerini ezerek kaçmaya devam ettiler.

Çıkan kargaşada 28 kişi ezilme ya da boğulma sebebiyle, 5 kişi vurulma nedeniyle, 1 kişi de panzer altında kalarak hayatını kaybetti. 130 kişi de yaralanmış. Ölenlerin büyük çoğunluğu Kazancı Yokuşunun başında park edilmiş kamyonun dolayısıyla sıkışarak öldüler. Olay sonrası birçok kişi gözaltına alınmasına rağmen ateşi kimin açtığı tespit edilememiş, Sular İdaresinin çatısından ve otel odalarından ateş edenler bulunamamıştır. Otelin 1 Mayıs 1977 günü müşterilere kapatıldığı belirtilmiştir.

1 Mayıs Davası'nın Cumhuriyet Savcısı Muhittin Cenkdağ bir beyanında;

Bir gün önce Intercontinental Otelı kapatılıyor. Ama resmen kapatılıyor. Uçakla bir sürü Amerikan isimli insanlar Yeşilköy'e geliyorlar. Olay gecesi kayıtlarda yok, otel kayıtlarında yok. Ama onların oraya geldikleri sabit." , "...ve onlar ateş etmeye başlıyorlar. Amaç halkı 1 Mayıs'tan soğutmak, Sosyalizme karşı uzak kalmayı sağlamak." , "Onlar Emniyetin şurda burda artık şeyi telafi etmek için, bir sanık elde edebilmek amacıyla yaptığı girişimler. Yüzde 80'i serbest bırakıldığı ve takipsizlik kararı aldılar. Yanılmıyorsa yirmi küsur kişi ancak mahkemeye verildi. Bunun da 7-8 kişisi tutuklanmıştı. Onun üzerinde de tabanca falan bulunmalarından dolayı. Yoksa onların direkt 1 Mayıs Olaylarıyla ilgisi yoktu.

Cumhuriyet Başsavcılığı, iddianamesinde 1 Mayıs olaylarını:

1 Mayıs 1977 tarihinde meydana gelen ve 34 kişinin ölümü ile birçok kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan olayların oluş şekli, görgü tanıklarının anlatımları, olayda gerek Intercontinental Otelinden gerekse Sular İdaresi binasının üstünden ateş edenlerin birçok kişi tarafından görülmüş olmasına rağmen güvenlik güçlerinin gerçek suçluların hiçbirisini yakalayamamış olması hususları gözetildiğinde, olayın toplumu kaosa ve iç çatışmaya sürüklemek, nihai hedef olarak ise askeri darbeye zemin hazırlamak amacıyla devlet içinde yönetimi ele geçirmek isteyenlerin yönlendirmesi ve kurgulamasıyla çıkarılmış bir provokasyon olduğu ve etkili güçlerin polisin de görev yapmasını engellediği kanaatine varılmaktadır.

şeklinde değerlendirmiştir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığının 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 5-7)

6 Nisan 1978 tarihinde Halkın “Hamido” Diye Bildiği Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu Ankara Emek Postanesinden Evine Gönderilen Bombanın Patlaması Sonucu Kendisi İle Birlikte Gelini ve Torununun Öldürülmesi

İddianamede bu olay şu şekilde değerlendirilmektedir:

Burada 3 adet bombanın aynı ilden bir gün arayla farklı siyasi görüşteki kişilere gönderilmiş olması ve olayın oluşuna göre toplumda kaos oluşturmak ve darbeye zemin hazırlamak isteyen gizli güçler tarafından tertiplendiğini göstermektedir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 9).

16 Mart Katliamı

İddianamede olay şu şekilde değerlendirilmiştir;

16 Mart 1978 günü Sol görüşlü öğrenciler İstanbul Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt Meydanına açılan kapısında dışarıya çıkarlarken öğrencilerin üzerine ateş edilmesi ve bir el bombası da öğrencilerin üzerine atılmasıyla, yapılan saldırıda 7 öğrenci hayatını kaybetmiş, 50'den fazla kişi de yaralanmıştır.

Olaydan uzun süre geçtikten sonra bombayı atan genç Zülküf İsoot yaptığı itiraftan kısa bir süre sonra öldürüldü. Katili de öldüren de kendisi gibi bir Ülkücü olan Latif Aktı'ydı. 8 sene hapis yattı. Bu konuda asıl önemli olan açıklamayı Ülkücü itirafçı Ali Yurtarslan yaptı. Öğrencilerin üzerine atılan

bombayı Ülkü Ocakları 2. Başkanı Abdullah Çatlı'nın temin ettiğini söyledi. Ali Yurtaslan'a göre Çatlı orduda görev yapan bir yüzbaşından 7 tane TNT kalıbı temin etti. Bu TNT'lerin bir bölümü İstanbul'da bir bölümü ise Ankara'da kullanılmıştı. Çatlı ismi ilk defa bu şekilde kamuoyu tarafından duyuldu

Olayda, suçlunun takibine amirleri tarafından müdahale edildiğini belirten görevli polislin beyanları, yıllar sonra ortaya çıkan ve yargılanıp ceza alan fail Zülküf İso'tun eylemi polislin kendisine yaptırdığını belirten beyanları, olayın oluşu, o tarihlerde POL-DER ve POL-BİR olarak bölünmüş olan polis içerisindeki görevlilerin de kullanılması ile toplumda kaos oluşturmak ve yönetimi ele geçirmek isteyen güçler tarafından çıkarıldığı anlaşılmaktadır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 10-11).

1978 Sivas Olayları

Olaylar İddianamede özet olarak şu şekilde anlatılmış;

"3 Eylül 1978 günü saat 11'de Alibaba Mahallesinde Osman Çevikdoğan ve Mustafa Karaaslan'ın çocukları arasında başlayıp sonradan ana ve babaların katılmasıyla büyüyen olayların Kolej mevkiinde devam ederek yayıldığı, kentin farklı yerlerinde Alevi ve Sünni vatandaşların gruplar oluşturarak birbirlerine taş, sopa ve silahlarla saldırarak çatışmaya başladıkları, çatışmaların başlangıcında Alevi vatandaşlardan 2 kadın ateşli silahla öldürüldüğü, olayın kışkırtıcıları olan kişiler "Kanımız aksa da zafer İslam'ındır, Milliyetçi Türkiye, Müslüman Türkiye, Komünistlere ölüm, Komünistler Moskova'ya" şeklinde sloganlar attığı, atılan sloganların etkisiyle galeyana gelen kitleler vilayetteki Vali Konağı, Belediye, polis karakolları, polis lojmanları ve önceden belirledikleri ev ve işyerlerini tahrip ederek yağmaladıkları, çıkan yangınları söndürmeye gelen itfaiyecilerin de su hortumlarını keserek yangınlara müdahale etmesinin engellendiği, takviye kuvvet olarak gelen Askeri araçlar tahrip edildiği, Sivas Valisinin sürekli olarak silah kullanılarak bu saldırganların engellenmesini emretmesine rağmen bu emir görevlilerce tam olarak yerine getirilmediği anlaşılmış, 3-4 Eylül 1978 tarihlerinde 2 gün devam eden olaylarda şehirde adeta bir iç savaş görüntüsünün meydana geldiği olaylar Yurtiçi Doğu Bölge Komutanlığının müdahale etmesiyle kontrol altına alınmıştır. Olaylarda 1 kişi araç altında kalarak, 10 kişi ise ateşli silahlarla vurularak ya da linç edilerek öldürülmüştür. Olaydan birçok kişinin de silah, delici ve kesici aletlerle yaralandığı, 6 işyeri, 8 meskenin tahrip edilmesinden sonra 351 işyeri ve 97 adet mesken tahrip edilmiştir.

1978 Sivas Olaylarının yargılamasını yapan Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri 2 Nolu Mahkemesinin yapmış olduğu tespitlere göre; bazı güvenlik güçlerinin beyanında, Sivas'a dışarıdan toplulukların getirildiği belirtilmiş, Sivas'a gelen militanların Alevi vatandaşlara ait işyerleri, ev, arsa, arabalar, sokak ve kapı numaralarını kırmızı boya ile işaretledikleri;

Tugay Komutanlığına gelen bir emirde Sivas'ta olayların çıkabileceği belirtilerek tedbirlerin alınmasının istendiği, yetkililerin ise sorulduğunda, kendilerine herhangi bir bilginin intikal etmediğini söyledikleri belirtilmiştir.

Sivas olaylarından sonra Devlet Bakanı Enver Akova 30/09/1978 tarihli Milliyet Gazetesine yapmış olduğu açıklamada, "Sivas halkının kesin olarak olaylara karışmadığını, dışarıdan gelen gruplar tarafından olayların çıkarıldığını... Aşırı uçların silah aldıkları kaynakların kesin olarak saptandığını, bu kaynakların aynı olduğunu.

İddianamede olayın değerlendirilmesi şu şekilde yapılmıştır:

1978 Sivas Olaylarında Devlet Bakanı Enver Akova'nın Sivas halkının olaylara karışmadığını, aşırı uçların silah aldıkları kaynakların aynı olduğu yönündeki beyanları, bir kısım güvenlik güçlerinin Sivas'a dışarıdan toplulukların getirildiğine ilişkin beyanları, Sivas'ın demografik yapısı itibarıyla Alevi ve Sünni vatandaşların birlikte yaşaması nedeniyle provokatif eylemler için uygun olması, olayda Malatya, Maraş ve Çorum olaylarındakine benzer şekilde Sünni vatandaşları, Alevi vatandaşlar aleyhine kışkırtmaya yönelik sloganların atılmış olması hususları gözetildiğinde, olayın ülkeyi kaosa sürükleyerek, askeri darbeye zemin hazırlamak isteyen güçler tarafından çıkarıldığı anlaşılmıştır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 11-12).

Kahramanmaraş Olayları

İddianamede olay özet olarak şu şekilde anlatılmaktadır;

19-26 Aralık 1978 tarihleri arasında Kahramanmaraş'ta meydana gelen olaylar 12 Eylül askeri darbesi sürecine giden yolda önemli dönüm noktalarından ve nedenlerinden biri olarak görülmektedir.

Sol görüşlü Mustafa Yüzbaşıoğlu ve Naci Çolak isimli 2 öğretmenin öldürülmesinden sonra, bu 2 öğretmenin cenazesine katılmak üzere çeşitli çevre illerinden gelen 10.000'e yakın vatandaşın katıldığı cenaze töreninde, sağ görüşlü vatandaşlar da karşı kitlesel grup oluşturdıkları, daha sonra 3 Sünni genç solcuların açtığı ateşle öldürülmesi üzerine, cenazenin götürüldüğü camideki topluluk ölenlerin cenaze namazlarının kılınmasına engel olmuşlardır.

Adıyaman ilinden gelerek Çelik Palas Otelinde 19-20 Aralık 1978 tarihlerinde kalan ve kendilerini milli piyancı olarak tanıtan 26 değişik isimli şahsın, Milli Piyango İdaresinden alınan 26 Ocak 1979 tarih ve 013/653 sayılı yazıları ve ekindeki belgelerden ne sabit ne de seyyar bayi olmadıkları, üstelik yine yazı ekindeki belgeden 1978 Aralık ayında piyango çekilişlerinin sadece 9 ve 31 Aralık tarihlerinde yapıldığı, olayların olduğu tarihlerde çekiliş bulunmadığı anlaşılmış, bu hususlar dikkate alındığında bu kişilerin halkı kışkırtmak için kente getirilen militanlar oldukları kanaate varıldığı,”

5442 Sayılı İl idaresi Kanunun 11.maddesinde (29.08.1996 tarihli değişiklik öncesi) “Vali, il içindeki kolluk kuvvetleriyle bastırılmayacak olağanüstü ve âni hâdiselerin cereyanı karşısında kalırsa en yakın askerî «kara, deniz, hava» kuvvetleri komutanlarına mümkün olan en seri vasıtalarla müraعات ederek yardım ister ve bunu yazı ile de teyit eder. Bu talep derhal yerine getirilir” şeklinde düzenleme bulunmasına rağmen olayların ikinci günü Kahramanmaraş'a gelen ve eylemcilere müdahale edilmesini isteyen zamanın İçişleri Bakanı İrfan Özyıldırım'ya 2. Ordu Komutanı İbrahim Şenocak “Paşam, sizi severim ve sayarım ama emirleri Ankara'dan alırım” beyanı ile olayın planlı olduğu anlaşılmıştır.

Nitekim birçok kişinin ölümünden sonra olaylara ikinci ordu birliklerinden değil, Kayseri ve Gaziantep'ten getirilen askeri birliklerce bastırılmıştır.

Söz konusu Kahramanmaraş olayları için dönemin Başbakanı Bülent Ecevit “Bazı çevreler bizi ısrarla ve sistemli olarak sıkıyönetim ilanına zorluyorlardı. Kahramanmaraş olayları CHP'nin kurduğu hükümeti sıkıyönetime zorlamak isteyenlerin tahriklerinin sonucuydu. Nitekim zorlanmış olduk. Kahramanmaraş

olaylarında hükümetin sorumluluğu olduğunu düşünemem. Bir hayli askeri birlikler yardıma çağırılmıştı. Fakat güvenliğin sağlanmasına doyurucu bir katkısı olmamıştı. Geniş ölçüde pasif kalmışlardı.

İddianamede olayın değerlendirilmesi ise şu şekilde yapılmaktadır:

“100’den fazla kişinin öldüğü, 150’den fazla insanın yaralandığı, bir çok evin yakılıp yıkıldığı vahim nitelikteki Kahramanmaraş olaylarında, dönemin İçişleri Bakanını ve Valisinin yardım taleplerine olumsuz cevap verilmesi, olaylara müdahale için çevre illerden gelebilecek askeri birliklerin 25 Aralık tarihine kadar gelmemesi, Başbakan Ecevit’in, olaylarda Askeri birliklerin pasif kaldığına ve içinde İçişleri Bakanı bulunan aracın korunması konusunda bile etraftaki askeri birliklerin yardım etmedikleri yönündeki beyanları, olayların yoğun olarak cereyan ettiği son 3 günde polisin olaylardan el çektilmesi, ildeki askeri birliklerin ise yetersiz ve pasif kalmaları nedeniyle olaylara etkin müdahale edilmemesi, Tayyar Paşa adındaki Tuğgeneralin, Ökkeş Kenger’e söylediği “Siz ne biçim Milliyetçisiniz, ne biçim Ülkücüsünüz, size böyle mi emir verildi. yüzünüze gözünüze bulaştırdınız.” şeklindeki sözleri, infiale neden olan anonsu kimin yaptığının tespit edilememesi, kendisini milli piyangocu olarak tanıtan 26 kişinin bulunamaması, ölen 2 solcu öğretmenin cenazelerinin hastaneden tesliminin Cuma namazı saatine denk getirilmesi, dönemin Elazığ Valisinin kontrgerilla tarafından tehdit edildiğini belirtmesi, Pazarcık ilçesinin köyünde öğretmenlik yapan Akif Dalgaç’ın olaya katılan grubu bir subayın yönlendirdiğini beyan etmesi hususları dikkate alındığında, olayların toplumda kaos oluşturmak ve askeri darbeye zemin hazırlamak isteyen güçler tarafından çıkarıldığı, etkin güvenlik kuvvetlerince de müdahale edilmediği kanaatine varılmaktadır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 12-17).

Gazeteci Abdi İpekçi’nin Öldürülmesi

İddianamede olay özet olarak şu şekilde anlatılmıştır;

1 Şubat 1979 tarihinde terör bu kez Milliyet Gazetesinin başyazarı Abdi İpekçi’yi hedef seçilmiş, Abdi İpekçi gazeteden ayrılıp Nişantaşı Emlak Caddesine geldiğinde iyice sıkışık olan trafikte evinin bulunduğu karakol sokağına dönmek üzere yavaşladığında arabasının camından sıkılan kurşunlarla öldürülmüştür. Katili Mehmet Ali Ağca 5 ay sonra İstanbul’da yakalanmış, önce suçsuz olduğunu belirterek her şeyi inkar etmiş ardından da: "Mahkemeye çıkarsam herkesi ve her şeyi açıklayacağım." İfadesi ile gönderdiği mesaj adresine ulaşmış, kısa süre sonra Mehmet Ali Ağca, Maltepe Askeri Cezaevinden asker elbisesi giydirilerek kaçırılmıştır.

İddianamede olayın değerlendirilmesi şöyle yapılmıştır:

Eylemde tetikçi olarak kullanıldığı anlaşılan Mehmet Ali Ağca’nın kendisine eylemi yaptıranları açıklayacağına dair yapmış olduğu açıklamadan sonra Maltepe Askeri Cezaevinden asker elbisesi giydirilerek kaçırılması, ülkenin kaos ve çatışmaya sürüklenerek yönetilemez hale getirilmesini isteyen güçler tarafından planlandığını göstermektedir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 17-18)

Çorum Olayları

İddianamede olay özet olarak şu şekilde anlatılmıştır:

Öncesi Emniyet Müdürü Hasan Uyar görevinden alınarak yerine Tunceli'de görev yapmış olan Nail Bozkurt getirildi. Milli Eğitim Müdürlüğüne MHP'li Fethi Katar atandı. Çorum Valiliğine ise Rafet Üçelli getirildi. 40'a yakın polis memurunun ataması başka illere yapıldı.

27 Mayıs 1980 tarihinde MHP'nin ileri gelenlerinden Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürüldü. Bu suikastın ardından Gün Sazak'ın komünistler ve solcular tarafından öldürüldüğünün ortaya atılması üzerine, Türkiye'nin her tarafında büyük protesto eylemleri yapıldı.

Çorum olaylarının yargılamasını yapan 3.Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin yaptığı değerlendirmede; 4 Temmuz 1980 Cuma günü camilerde halkın Cuma namazı kıldığı sırada, aynı semtte bulunan tüm camilere aynı anda gelen kimliği tespit edilemeyen bir kısım tahrikçilerin önceden planladıkları gibi "Alaattin camisini bombaladılar, cami yanıyor" şeklinde söylentiyi yaymaları üzerine bir kısım cemaatin namazı terk edip evlerine koşup silahlanmak suretiyle büyük gruplar halinde teşvikçilerin görevlendirdiği kişilerin yol göstermesi ile gene önceden tespit edilen alevi ve solcu olarak bilinen vatandaşların oturdukları mahallelere baskın şeklinde saldırılar düzenledikleri belirtilmiştir.

İddianamede olayın değerlendirilmesi ise şu şekilde yapılmıştır:

Çorum olaylarında da yine Kahramanmaraş ve Malatya olaylarındaki gibi "cami bombalandı", "sular zehirlendi" gibi söylentilerle alevi ve Sünni halk kitlelerinin karşı karşıya getirilmesi, olaya müdahale için gelen Amasya Tugay komutanının olaylar yatışmadan birliklerini geri çekmesi, olayı bizzat yaşayan Adnan Baran'ın polis ve askerın olaylara müdahale etmediği, kendisiyle birlikte firari sanıkların kentte rahatça gzymelerine izin verildiği, bazı subayların sağ ve sol gruplara silah ve patlayıcı verdikleri, Alaaddin Camiine bomba atıldığına ilişkin yalan haberin asılsız olduğunu camide anlatmaya çalışan Kazım Aras isimli şahsın gerçeğın ortaya çıkmasını istemeyen kişilerce sopa darbeleriyle etkisiz hale getirildiğine dair beyanları birlikte değerlendirildiğinde, olayın ülkede kaos çıkarak yapılacak darbeye zemin hazırlamak isteyenler tarafından çıkarıldığı anlaşılmaktadır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 18-20)

Fatsa Operasyonu

İddianamede olayların gelişimi özet olarak şu şekilde anlatılmaktadır:

Ordu'nun Fatsa ilçesinde 14 Ekimde 1979 ara Terzi Fikri adıyla üne kavuşan Fikri Sönmez belediye başkanı seçildi.

Terzi Fikri, karaborsa döneminde gençlerle birlikte stokçulara yaptığı baskınlarla nam kazandı. Durumu Zeki Muslu (Fatsa CHP İlçe Başkanı): "Belediye bu karaborsacı insanlarla uğraşamayınca ne yapıyor, bu sefer o gençler karaborsa yapan insanların dükkanlarını basmaya başladı. Basıp içerde buldukları malları toplayıp, efendim halka dağıtmaya başladılar." şeklinde ifade etmektedir.

Belediye başkanı Terzi Fikri, halkın desteği ile düşüncelerini uygulamaya başladı. Fatsa'da 11 Halk komitesi kurdu. Yönetim bu komiteler aracılığıyla idare

ediliyordu. İlçeye giriş ve çıkışlar halk komitesinin denetimi altında yapıyor, Gazeteciler bile uzun süre sorgulandıktan sonra ilçeye girebiliyordu.

Fatsa'ya 8 Temmuz 1980'de Samsun'dan gelen askeri birliklerle operasyon düzenlendi. Operasyon emrini Genelkurmay Başkanı şüpheli Kenan Evren verdi. Herhangi bir direnişle karşılaşmadan yapılan operasyonlar sonucundan Terzi Fikri Sönmez ile birlikte 300 kişi gözaltına alındı.

İddianamede olayın değerlendirilmesi şu biçimde yapılmaktadır:

Devlet içerisinde küçük bir devlet gibi örgütlenen Ordu'nun Fatsa ilçesine, Genelkurmay Başkanı şüpheli Kenan Evren'in emriyle müdahale edilmişti. O tarihte Sıkıyönetim ilan edilen iller arasında Ordu yoktu. Dolayısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri sıkıyönetim kurulmamış bir bölgedeki olaylara müdahalede bulundu. Oysa şüpheli Kenan Evren, Kahramanmaraş olaylarına asker olarak neden müdahale edilmediği sorulduğunda, sıkıyönetim ilan edilmediği için yetkilerinin olmadığını belirtmiştir.(Bkz, K. Maraş olayları bölümü) esasen her gün onlarca insanımızın terör olaylarından öldüğü bir ortamda, Başbakan, Hükümet ve diğer siyasi parti liderlerine doğrudan, Cumhurbaşkanına ise doğrudan olmasa bile dolaylı olarak müdahalede bulunabileceğine ilişkin uyarı mektubu verebilecek kadar kendisini güçlü gören askeri yönetimin, terör olaylarına müdahale ederek suçluları adli merciler önüne çıkarması, toplum ve siyasi iktidar tarafından ancak takdir edilebilirdi. Fatsa operasyonu bu yönüyle dikkate değerdir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 20-21)

Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Cumhurbaşkanlığı seçimleri süreci iddianamede özet olarak şu şekilde anlatılmaktadır;

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresi 6 Nisan 1980 tarihinde doldu. Sonuç alınamayan Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde CHP adayı Muhsin Batur'un 303 oy aldı. Bu sırada TSK Komuta Heyetinin Güney Doğu'da bulunuyordu, Cumhurbaşkanının seçilme ihtimalinden TSK Komuta Heyetinin rahatsız oldu. Yanlarında bulunan dönemin İçişleri Bakanı Orhan Eren'in anlatımına göre; bir ara komuta heyetinin dışarı çıktı, sonra Org. Sedat Celasun'un gelerek 1 gün sonra Ankara'ya gitmek istediklerini söyledi. Orhan Eren'in endişeyi sezerek ne olduğunu sorması üzerine, Celasun Paşanın “baksanıza adamlar Cumhurbaşkanını seçiyorlar,” demesi üzerine Orhan Eren'in “endişe etmeyin paşam seçemezler, 303'te olsa seçemezler” diyordu

Olayın Değerlendirilmesi şöyle yapılmaktadır:

Bu konuşmalardan dönemin TSK komuta kademesinin yapmış olduğu darbe planının akamete uğramaması için, Cumhurbaşkanının seçilmesini istemediği, siyasi istikrarsızlığı darbe yapmak için bir fırsat olarak gördüğü, asıl amacın her halükarda darbe yapmak olduğu sonucuna varılmaktadır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 21)

MSP'nin Konya Mitingi

Olay özet olarak şu şekilde anlatılmaktadır;

12 Eylül askeri darbesine gerekçe gösterilen olaylardan bir tanesi MSP'nin Konya mitingi idi. İsrail'in 23 Temmuz 1980 tarihinde Kudüs'ü, İsrail'in ebedi başkenti ilan etmesine tepki olmak üzere MSP tarafından 6 Eylül 1980 tarihinde Konya'da Kudüs mitingi düzenlenmesine karar verildi. Miting tertip komitesi üyesi MSP Konya senatörü Ahmet Remzi Hatip'in ve MSP Genel Başkan Yardımcısı Şener Battal'ın aksi yöndeki ikazlarına rağmen belirlenmiş sloganlar dışında Laiklik karşıtı sloganlar bazı gruplar tarafından ısrarla dile getirildi.

Darbenin planlayıcılarından Haydar Saltık ise 29 Ekim 1980'de yaptığı basın toplantısında bu konuda: "Konya mitingi 12 Eylül'e gelinmesinde bardağı taşıran son damla olmuştur." şeklinde açıklama yapmıştı.

Askeri darbe sonrası Konya mitingiyle alakalı yargılananların tümü beraat etti.

Olayın Değerlendirilmesi İddianamede şöyle yapılmaktadır:

Bu olayda, İstiklal Marşı sırasında ayağa kalkmayan kişilerin, mitingi düzenleyen MSP'nin Genel Başkanı olan Erbakan'ın komutuyla söylediği İstiklal Marşı sırasında ayağa kalkmamaları, olaydan sonra hem Erbakan hem de Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler tarafından yapılan şikâyetlerden bir sonuç alınmaması ve bu kişilerin irtica görüntüleri veren abartılı kıyafetleri dikkate alındığında MSP'li olmadığı, benzer provakatif eylemler için hazırlanmış, yapılacak darbeye gerekçe kullanılacak kişiler olduğu sonucuna varılmaktadır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 21-22)

Darbe Yönetiminin Yaptığı Hazırlıklar ve Müdahale Fikrinin Ortaya Çıkışı

Uyarı Mektubunun Verilmesi

Bu konuda İddianamede özet olarak şu gelişmeler anlatılmıştır;

12 Eylül öncesi askeri müdahale fikri 1979 yılının Temmuz ayı içerisinde ordunun üst kademesinde açık açık konuşulmaya başlandı. Bu tarihlerde şüpheli Kenan Evren kuvvet komutanlarıyla görüşmeler yaptı. Yaptığı görüşmeler sonucunda Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Haydar Saltık'tan bir çalışma grubu kurmasını istedi. Başkanlığını Haydar Saltık'ın kurduğu 3 kişilik grupta iki de kurmay subay vardı.

Haydar Saltık'ın başında bulunduğu gizli grup 11 Eylül 1979 tarihinde çalışmaya başladı. Hazırladığı raporlarla komutanları yönlendirdi. Askeri müdahaleye karar verildikten sonra da bu grubun sayısının artırılmasıyla müdahale hazırlıklarına devam edildi. 21 Aralık 1979 tarihinde Genelkurmay Başkanı şüpheli Kenan Evren, Kuvvet Komutanları, Harp Akademileri Komutanı, Ordu ve Kolordu Komutanlarının katılımlarıyla toplantılar yaptı. Bu toplantı süreçlerinin sonunda 26 Aralık 1979 tarihinde hükümetteki parti liderleriyle diğer siyasi parti liderlerine uyarı mektubu verilmesi yönünde karar alınmıştı.

27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk aracılığıyla Başbakan ve diğer siyasi parti liderlerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral şüpheli Kenan Evren, kendisinin ve Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ile Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat

Celasun'un imzalarını taşıyan ve ülkede yaşanan siyasi ve sosyal çalkantılar karşısında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşünü içeren bir uyarı mektubunu, takdim yazısı ile Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e teslim etti.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 2 Ocak 1980 tarihinde, Başbakan ve Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı Süleyman Demirel ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Bülent Ecevit'i Çankaya Köşküne birlikte davet ederek, iki lidere, kendisine sunulan "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü" başlıklı uyarı mektubunun örneğini verdi.

Cumhurbaşkanı Korutürk, uyarı mektubunun bir örneğini aynı tarihte Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş, Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil, Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek, Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanı Zeyyat Baykara ile Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin ERBAKAN, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ve Demokratik Parti Genel Başkan Vekili Faruk Sükan'a da gönderdi.

Mektupta Cumhurbaşkanına sunulan takdim yazısı şu şekilde idi:

Sayın Cumhurbaşkanım,

Ülkemizin içinde bulunduğu ortamda Devletimizin bekası, milli birliğin sağlanması, halkın mal ve can güvenliğinin temini için; anarşi, terör ve bölücülüğe karşı parlamenter demokratik rejim içerisinde anayasal kuruluşların ve özellikle siyasi partilerin, Atatürkçü milli bir görüşle müştereken tedbirler ve çareler aramaları kaçınılmaz bir zorunluk olarak görülmektedir.

Milli Güvenlik Kurulunun muhtelif toplantılarında bu konuda alınan kararların muhalefete mensup siyasi partilerin kısır tutum ve davranışları yüzünden olumlu sonuçlara götürülemediği yüksek malumlarıdır.

Kuvvet Komutanları ile beraber yaptığım son gezilerimde Ordu ve Kolordu Komutam seviyesindeki general ve amirallerle görüşmelerimde milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu dönemde süratle bir sonuca ulaşabilmek için gerekli tedbirlerin müştereken tespiti amacı ile tüm anayasal kuruluşlar ve siyasi partilerin bir kere daha uyarılması bütün komutanlarca müştereken dile getirildi.

Bu karar ışığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini, Milli Güvenlik Kurulu Başkanı olarak zatallilerine sunuyorum.

Gereğini yüksek takdirlerine arz ederim.

Saygılarımla.

Siyasi parti liderlerine verilmesi istenen bölümü ise:

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü

Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha artıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için; Türk Silahlı Kuvvetleri, ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Kahramanmaraş olayların yıldönümünde henüz ilk ve orta-öğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmektedir.

Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak İstiklal Marşımız yerine komünist enternasyonalı söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır.

İktidar olan siyasi partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması, kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce yaratılan bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine; polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirine düşman kamplara ayrılmasına neden olmaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeni ile uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir.

Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu'da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadırlar.

Ülkede birlik ve beraberliğin, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için gerekli kısa ve uzun vadeli tedbirlerin Yüce Meclislerimizde en kısa zamanda kararlaştırılması bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır.

Diğer yandan Meclislerin açılışından bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edilebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konuların müzakere için bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir. Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamanın; iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an evvel kurtulması hükümetler kadar diğer siyasi partilerimizin de görevleri arasındadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri; İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak, Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi Devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir.

İddianamede bununla ilgili şu değerlendirme yapılmaktadır:

Anayasal demokratik sistem içerisinde sivil otoriteye bağlı ve onun emrinde olan Türk Silahlı Kuvvetleri ve onun komuta kademesinin içerisinde bağlı oldukları Başbakanın da bulunduğu siyasi parti liderlerine göndermiş olduğu mektupta kullandığı, "Türk Silahlı Kuvvetleri;...uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir." şeklinde üstelikte mektubun devamında Cumhuriyet tarihimiz boyunca askeri darbe gerekçesi olarak kullanılan İç Hizmet

Kanununu da hatırlatarak uyarması demokratik rejim açısından tehditir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 24).

Bayrak Harekât Direktifinin (Planı) Sıkıyönetim Komutanlarına Gönderilmesi

Bu konu iddianamede özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

Askeri darbe planı hazırlıklarını tamamlayan Orgeneral Haydar Saltık 4 Haziran 1980 tarihinde Genelkurmay Başkanı şüpheli Kenan Evren'e planı sundu. "Bayrak Harekâtı" adı verilen planı inceleyen Evren 17 Haziran 1980 tarihinde yapılan 6. Sıkıyönetim toplantısından sonra Genelkurmay Karargâhında Kuvvet Komutanları, Sıkıyönetim Komutanları ve 2. Başkanın katılımıyla yapılan toplantıda planla ilgili bilgi verilerek önerileri alındı.

1 Temmuz 1980 tarihinde komuta kademesince yapılan toplantıda askeri darbe günü olarak 11 veya 12 Temmuz belirlendi. Bu tarihin askeri müdahale günü olarak belirlenmesinin iki nedeni vardı. Bunlardan ilki, CHP ve MHP tarafından 3 Temmuz'da hükümeti düşürmek için gensoru verilecekti. Zaten anarşi ve ekonomik nedenlerle kaosa sürüklenmiş ülkede hükümetin düştüğü bir ortamda yapılan darbe tepki çekmeyecekti. İkincisi ise 8-10 Temmuz tarihleri arasında devlet borçlarının 3 yıl ertelenmesi için Paris'te yapılacak toplantı önem arz etmekteydi. Yapılan askeri darbe borç ertelenmesini engelleyebilir, bunun sonucunda da kötü olan ekonomide borç ödeme sıkıntısıyla karşılaşılabilirdi. Alınan karara göre 3 Temmuz 1980 tarihinde özel kuryeler vasıtasıyla Bayrak Harekât Planı Sıkıyönetim Komutanlıklarına ulaştırıldı.

Bayrak Harekât Direktifinin (Planı) Geri Toplatılması

Bu konu iddianamede özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

3 Temmuz 1980 tarihinde Demirel hükümeti hakkında güven oylaması yapıldı. Yapılan oylamada beklenenin aksine Erbakan'ın son anda fikir değiştirerek hükümete destek vermesi nedeniyle, hükümet tekrar güvenoyu aldı. Paris'te yapılan borç erteleme toplantısı ise 22 Temmuz'a ertelenmişti.

Bu iki gelişmeden özellikle hükümetin güvenoyu alması sonucu komuta heyeti güvenoyu almış bir hükümete karşı darbe yapmış konumuna düşmemek hem de borç ertelemesinin de gerçekleşmemesi nedeniyle hareket emri 4-7 Ağustos arası geri toplatıldı.

Ağustos 1980 tarihinde yapılan askeri şurada görev süresi dolan Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu'nun yerine Nejat Tümer atandı. Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın ise dolan görev süresi 1 yıl uzatıldı. Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Haydar Saltık Ege Ordu Komutanlığına atandı. Yerine ise Orgeneral Nejdet Özturun getirildi. Böylece askeri darbenin komuta kademesi şekillenmiş oldu”.

Bayrak Harekât Direktifinin (Planının) İkinci Defa Sıkıyönetim Komutanlarına Gönderilmesi

Bu konu iddianamede özetle şu şekilde anlatılmaktadır:

Komuta kademesi tarafından 26 Ağustos 1980 günü yapılan toplantıda hareketla ilgili son kontroller yapıldı. İkinci kez hareket zamanı olarak 12 Eylül 1980 Cuma günü belirlendi. Aynı toplantıda askeri darbe sonrası yasama görevini Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve Jandarma Genel Komutanından oluşacak Milli Güvenlik Konseyinin yapmasına karar verildi. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine ise Orgeneral Haydar Saltık atandı. Bayrak Harekat Planı Sıkıyönetim Komutanlarına tekrar 28, 31 Ağustos günleri ile 1, 2, 3, 4 Eylül günlerinde kuryelerle gönderildi.

Askeri Harekatın tarih ve saati belli olmasına rağmen planda gizli tutularak zamanı "G" günü, "S" saati olarak kodlanmıştı. 5 Eylül 1980 günü Genelkurmay Başkanlığından çıkan özel kuryeler hareket tarih ve saatinin 12 Eylül saat 04:00 olduğunu belirten emrin bulunduğu zarflarla Türkiye'nin dört bir yanına hareket ettiler. Artık geri sayım başlamıştı.

12 Eylül Askeri yönetiminin işini kolaylaştıran gelişmelerden biri de 5 Eylül 1980 günü Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in gensoruyla Bakanlıktan düşürülmüş olmasıydı. Dışişleri Bakanı İsrail'in Kudüs'ü ebedi başkent ilan etmesiyle ilgili yeterli tepkiyi vermemekle suçlanmıştı. Verilen gensorunun kabul edilmesiyle Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Dışişleri Bakanı gensoruyla düşürülmüş oldu. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas Nolu İddianamesi, 2012: 24-28)

Darbe ve Sonrası

Gelişmeler iddianamede özetle şu şekilde anlatılmaktadır;

Beklenen günün gelmesi ile 12 Eylül 1980 günü saat 03:59'da, Türkiye radyoları (TRT) İstiklal Marşı'nın çalınmasıyla birlikte yayına başladı. Daha sonra Harbiye Marşı'nın çalınmasıyla Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzasıyla yayınlanan Milli Güvenlik Konseyi'nin bir numaralı bildirisi okunmaya başlandı. Bildiri şöyledir:

"Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bu bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısıp çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti,

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurttta sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05:00'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükunet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim." (Resmî Gazetenin 12 Eylül 1980 tarihli 17103 sayılı mükerrer sayısı)

Bildiriyle birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri emir-komuta zinciri içerisinde ülke yönetimine bütünüyle el koyarak, parlamento ve hükümeti feshetti. Bütün yurttta sıkıyönetim ilan edildi. Yurtdışına çıkışlar yasaklandı.

Aynı gün saat 13:00'te şüpheli Kenan EVREN Genelkurmay Başkanı ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla radyo ve televizyondan "Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Açıklaması" başlıklı konuşmasında ülke yönetimine neden el koyduklarını anlatıyordu. (Aynı tarihli ve sayılı Resmî Gazete)

İki numaralı bildiride Sıkıyönetim Komutanlıklarına kimlerin atandığı, sıkıyönetim komutanlarının lüzum görecekleri her türlü tertip ve tedbiri almaya yetkili kılındıkları ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının aldığı ve alacağı kararlara, tedbirlere ve yayınlanacak bildirimlere uyulacağını belirtiyordu.

3 numaralı bildiride gıda ve sağlıkla ilgili tedbirlerden bahsedildi. (Aynı tarihli ve sayılı Resmî Gazete)

4 numaralı bildiride Millî Güvenlik Konseyi Başkanının Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan EVREN olduğu, üyelerinin ise Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin ERSİN, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin ŞAHİNKAYA, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat TÜMER, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan oluştuğu, Millî Güvenlik Konseyi sekreterliğine ise Orgeneral Haydar Saltık'ın atandığı belirtiliyordu. (Aynı tarihli ve sayılı Resmî Gazete)

Ayrıca Millî Güvenlik Konseyi çıkardığı 12.12.1980 tarihli ve 2356 Sayılı Millî Güvenlik Konseyi Hakkındaki Kanunun 1. maddesindeki "Millî Güvenlik Konseyi; Devlet ve Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, üyeleri; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin

Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan teşekkül eder.” şeklindeki düzenleme ile Milli Güvenlik Konseyinin oluşumuna yer verildi.2324 Sayılı ve 27/10/1980 tarihli Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun 2.maddesindeki “Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisine, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirilir ve kullanılır.” şeklindeki düzenlemelerle Türkiye Büyük Millet Meclisine, Cumhuriyet Senatosuna ve Cumhurbaşkanına ait yetkilere cebren el konuldu.

5 numaralı bildirisinde, ulaşım ve haberleşme ile ilgili tedbirlere yer verildi. 6 numaralı bildiride Türk Silahlı Kuvvetlerine bir mesaj yayınlandı. 7 numaralı bildiriyle siyasi parti faaliyetleri yasaklandı, DİSK, MİSK ve bunlara bağlı sendikaların faaliyetleri durduruldu. Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay hariç diğer bütün derneklerin faaliyetleri durduruldu. Bir kısım diğer tedbirlere yer verildi. 8 numaralı bildiride kamu kuruluşlarıyla KİT’lerde ve özerk devlet kuruluşlarında çalışan görevlilerin emeklilik, istifa ve işten ayrılımları ikinci bir emre kadar durduruldu. 9 numaralı bildiriyle Emniyet Genel Müdürlüğü tüm teşkilatı ile birlikte 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren Jandarma Genel Komutanlığının emrine verildi. Emniyet Genel Müdürlüğüne Korgeneral Hayrettin TOLUNAY atandı. (Aynı tarihli ve sayılı Resmi Gazete)

12 Eylül askeri yönetimince bu şekilde ülkenin tamamı denetim ve kontrol altına alındı.

12 Eylül 1980 tarihinde darbenin arkasından siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanmıştı. 16 Ekim 1981 tarihinde çıkarılan 2533 sayılı kanunla başta Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmak üzere bütün partiler kapatılarak siyasi partiler ve yan kuruluşlarının taşınır taşınmaz bütün malları hazineye devredildi. (16/10/1981 tarihli 17486 mükerrer sayılı resmi gazete)

02/06/1981 tarihinde 52 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararıyla 11 Eylül 1980 tarihinde parlamento üyesi bulunan siyasi parti mensupları ile her kademede siyasi parti yöneticisi ve mensuplarının Türkiye’nin geçmiş veya gelecek siyasi veya hukuki yapısıyla ilgili olarak anlayışları doğrultusunda sözlü veya yazılı beyanda bulunmaları veya makale yazmaları ve bu amaçla toplantı yapmaları, sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin olarak Sıkıyönetim Komutanlıklarının koyduğu yasakların ve aldığı kararların herhangi bir şekilde tartışılması yasaklandı. Yasaklara uymayanlar hakkında fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim kanunu 16. maddesi uyarınca işlem yapılacağına ilişkin hüküm getirildi. (05/06/1981 tarihli 17361 sayılı resmi gazete)

Askeri darbeden sonra Türkiye 13 Sıkıyönetim bölgesine ayrılarak, başlarına atanan Sıkıyönetim Komutanları Genelkurmay Başkanlığına bağlandı.

İddianamenin ekinde bulunan belgelerde, Milli Güvelik Konseyi’nin 12 Eylül 1980 tarihli 2 numaralı bildirisine göre sıkıyönetim komutanlıklarına:

1’inci Ordu Komutanı Orgeneral Necdet ÜRÜĞ, İstanbul ili Sıkıyönetim Komutanlığı’na,
2’nci Ordu Komutanı Orgeneral Bedrettin DEMİREL, Konya, Niğde, Kayseri, Nevşehir, Yozgat illeri Sıkıyönetim Komutanlığı’na,

3'üncü Ordu Komutanı Orgeneral Selahattin DEMİRCİOĞLU, Erzincan, Gümüşhane, Giresun, Trabzon, Rize, Ordu, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Samsun, Sinop illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
Ege Ordusu Komutanı Orgeneral Süreyya YÜKSEL, İzmir, Manisa, Aydın, Uşak, Denizli, Muğla, Isparta, Burdur, Antalya illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
Donanma Komutanı Koramiral Nejat SERİM, Kocaeli, Bursa, Bilecik, Sakarya, Bolu, Zonguldak illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
2'nci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüsnü ÇELENKLER, Çanakkale, Balıkesir illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
4'üncü Kolordu Komutanı Korgeneral Recep O. ERGUN, Ankara, Çankırı, Kastamonu illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
5'inci Kolordu Komutanı Korgeneral Adnan DOĞU, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
6'ncı Kolordu Komutanı Korgeneral Nevzat BÖLÜĞİRAY, Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Adıyaman, Gaziantep, Hatay illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
7'nci Kolordu Komutanı Korgeneral Kemal YAMAK, Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Hakkari, Van illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
8'inci Kolordu Komutanı Korgeneral Sabri DELİÇ, Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
9'uncu Kolordu Komutanı Korgeneral Selahattin CAMBAZOĞLU, Erzurum, Ağrı, Kars, Artvin illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
1'inci Taktik Hava Kuvvet Komutanı Korgeneral Tevfık ALPASLAN, Eskişehir, Kütahya, Afyon illeri Sıkıyönetim Komutanlığı'na,
Atandıkları anlaşılmıştır.

Yine iddianamede;

Askeri darbenin liderlerine göre, basın tek ses tek yürek olması ve 12 Eylül'le ilgili haberleri vermesinin gerektiği belirtiliyordu. Yönetimin istemediği hususlar haber yapıldığında gazeteler kapatılıyordu. Komutanlar basın kuruluşlarını ziyaret ediyorlar, 12 Eylül'ün gerekliliğini anlatıyorlardı. Ancak bu tartışma şeklinde değil, tebligat manasındaydı. Onların konuşması sırasında başkasının söz hakkı bulunmuyordu.

O dönemin gazetecilerinden Nadir Nadi gazeteler üzerindeki baskılarla ilgili şüpheli Kenan Evren'le görüşmesiyle ilgili şunları anlatıyordu: "Bari her gazeteye bir albay atayın. O ne yapacağımızı söylesin" diye sitem ettiğinde Orgeneral Haydar Saltık, "Gerekirse bunu da yaparız, cesaretinizi frenlemek için" cevabını veriyordu.

12 Eylül döneminde sıkıyönetim yasaklarından bunalan gazeteler, çözümü magazin haberlerine yer vermekte buldu. Siyasi, ekonomik, sosyal gelişmeler hakkında yazmak hemen hemen ihtimal dışı idi. Bu süreçte asparagas ve erotik ağırlıklı yeni gazeteler türedi. Bu gazetelerin tirajları milyonlara ulaşıyordu. 14 Eylül 1980 günü TRT'ye gönderilen yapılacak yayınlarla ilgili emirlerden bazıları şunlardı:

"- Milli Güvenlik Konseyi ve sıkıyönetime karşı haberler verilmeyecektir.

- Aksi belirtilmedikçe MGK bildirileri günde üç defa, sıkıyönetim bildirileri de iki defa yayınlanacaktır.

- 12 Eylül müdahalesiyle ilgili halkla röportajlar yapılacak, daha ziyade orta yaşlılarla konuşulacaktır. Röportaj yayına girmeden önce de tasvip alınacaktır."

Bu şekilde toplum üzerinde kurulan baskı ve aleyhe yayın yasaklarıyla düşünce hürriyeti tamamen ortadan kaldırılıyor, gazetelerin ve televizyonun hangi haberleri yazıp hangisini yazamayacaklarına MGK karar veriyordu.

Bu dönemde 1402 sayılı sıkıyönetim kanuna dayanılarak hiçbir yargı kararı olmadan 30.000 memurun görevine son verildi. 7233 memur bölgelerinin dışına gönderildi. 300.000 kişiye sakıncalı oldukları gerekçesiyle pasaport verilmedi. Pasaport verilmeyenler içerisinde Türk Halk Müziği sanatçısı Ruhi Su da vardı. Kanser hastalığına yakalanan Ruhi Su pasaport verilmediği için tedavi olamadı ve yaşamını yitirdi.

12 Eylül yönetimi tarafından yurtdışına kaçan 14.000 kişi vatan haini oldukları gerekçesiyle vatandaşlıktan çıkarıldı.

Yönünde açıklamalara da yer verilmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 28-31).

Gözetiminde ve Cezaevlerinde İşkence Gören Mağdurlar

Askeri darbe yönetimince gözetiminde ve cezaevinde işkence gören mağdurlar olarak iddianamede isimleri geçen:

Muhsin YAZICIOĞLU, Nimet TANRIKULU, Orhan ÇAKIROĞLU, Yılmaz DURAK, Mustafa DİKİCİ, Aydın EŞİ, Nuri DEMİRYÜREK, Celal ADAN, Bekir BAÇ, Aydın DEMİRKOL, Mehmet KAZGAN, Namık Kemal ZEYBEK, İbrahim ÜNAL, Yaşar YILDIRIM, Celalettin CAN, Gökhan EREN, Yaşar OKUYAN, Mustafa YALÇINER, Mahir Kadir DAMATLAR, Oğuzhan MÜFTÜOĞLU, Selim DİNDAR, Orhan MİROĞLU ve Abdurrahman YÜCEL isimli şahısların beyanlarına ayrıntılı yer verilmiştir.

Mağdurların Beyanları ile Belgelerdeki Cezaevi Görevlilerinin İsimleri

İstanbul:

Metris Sıkıyönetim Savcısı Recep SÖZEN

Metris Cezaevi Müdürleri Adnan ÖZBAY, Murat Binbaşı

Dönemin siyasi şube müdürü Ünal ERKAN, müdür yardımcısı Mehmet AĞAR

Ankara:

Ankara Sıkıyönetim Savcısı Nurettin SOYER,

Mamak Cezaevi Müdürü Albay Raci TETİK,

Pol-der'li Zeki KAMAN ve Dürüst OKTAY (İşkence eden polisler)

Diyarbakır:

Diyarbakır Cezaevi Müdürü Birol Binbaşı,

Diyarbakır 5 Nolu Askeri Cezaevi İç Güvenlik Amiri olarak atanan Yüzbaşı Esat Oktay YILDIRAN

Şavşat:

Müşteki Yener TURAN'a yapılan işkencelerden sorumlu Şavşat Cezaevi Karakolunda Yüzbaşı Mustafa EKEN ve Astsubay Bahri DENİZ, Binbaşı Ahmet SELEK

Fatsa:

Başkomiser Mustafa YAYLA, polis memurları Tuncer MEKİK, Yemen TÜRKAN, Ali AY, Başçavuş Ramazan KARTLAK ve emrinde görev yapan askerler

İşkence Yapıldığına Dair Tespit Raporu Düzenleyen Hekimler

Mevki Hastanesi tabiplerinden Binbaşı Tabip Selim KAPTANOĞLU ve Tabip Albay Mehmet ÜNLÜ

Gözaltı Merkezleri ve Cezaevlerindeki İşkence Yöntemleri

İddianamede 12 Eylül Askeri Darbe döneminde gözaltı merkezleri ve cezaevlerinde uygulanan işkence yöntemleri olarak şunlar belirtilmiştir;

Falaka: Yaygın ve sürekli kullanıldı. Ayak tabanı, ellerin içi gibi vücudun kaslı bölümlerine kalas, cop, zincir, saz sapı, pik demir vb. vurularak gerçekleştirildi. Bu yöntem, ayak tabanlarını ve el ayaklarını patlatır, kaba yerleri ezer, morartır, tırnakları sökerdi. El ayak gibi herhangi bir yeri kırar, sakat bırakırdı.

Köpek Saldırtma: Tutuklu çıırılçplak soyulur, kurt köpeği üzerine saldırtılırdı. Köpeğin ilk kaptığı yer bacak arası olurdu.

Zincir: 20-25 metre uzunluğundaki zincirin uçları iki tutuklunun boynuna bağlanır, tutuklular sırt sırta verdirilerek ters yönde hızla itilir. Tutuklu tek ayağından zincire bağlanır, bu zincir yüksek bir yere asılır, tutuklu bayılıncaya kadar askıda kalırdı.

Germe: Tutuklunun bir bacağı merdiven kenarlığına bağlanır, diğer bacağı da açık bırakılan koğuşun gözetleme deliğine bağlanıp kapı kapatılır, tutuklunun bacakları koğuş kapısının eni kadar gerilir ve öyle kalırdı. Koşuşturulur, zincir tam gerilince, her iki tutuklu da sırtüstü yere düşerdi.

Ayaktan Asma/Tepe: 50-60 kişi havalandırmaya alınırdı. Gardiyan "tepe ol" komutu verince tüm tutuklular üst üste bindikten sonra, bir tutuklu da üst üste yatan tutukluların üstüne çıkar, İstiklal Marşı'nın on kıtası okutulurdu.

Kule: Havalandırmaya çıkan tutuklular altı kişilik daire oluşturlardı. Bunların üzerine 3-4 kat olacak biçimde tutuklular çıkarıldıktan sonra, gardiyanın "yıkıl" komutuyla kule oluşturan tutuklular kendini yere bırakır ve böylece tutukluların değişik yerlerinde kırılma, incinme ve çıkık olurdu.

Ranza Altı: Gardiyanların ellerinde kalaslarla koğuşa girip, "ranza altı ol" komutunu verince, koğuşta bulunan tutukluların hepsi ranzaların altına girerdi. Herhangi bir yerlerinin açıkta kalmaması gerekiyordu. Ranzaların altına tüm tutuklular sığmadığı için kimini eli, kiminin kolu dışarıda kaldığından, gardiyanlar ellerindeki kalaslarla tutukluların dışarıda kalan kısımlarına vurmaya başlardı.

Kantar: Tutuklular havalandırmada çıırılçplak soyundurulup tek sıra halinde dizilirler, sıranın ön tarafında duran tutuklu sırt üstü yatırılırdı. İkinci tutuklu, yatan tutuklunun testisi ve erkeklik organlarından tutarak yukarı kaldırırdı, tutuklunun kaç kilo geldiğini söylemesi istenirdi. Tüm tutuklular birbirini tartana kadar bu işlem devam ederdi.

Kervan: Havalandırmada, tutuklular tek sıra dizilir, her tutuklu önündeki tutuklunun sırtına bindirilir, bacakları altındaki tutuklunun boynundan aşağıya sarkıtılır ve kulaklarından tutması istenirdi. Gardiyanını komutuyla tutuklular yürümeye başlar ve bu işlem tutuklular ayakta duramayacak duruma gelene kadar sürerdi.

Sehpa: Tutuklu gece koğuştan alınıp, koğuş koridorunda gardiyan ve subaylardan mizansen olarak oluşturulan bir mahkemede sorgulanırdı. Mahkeme, tutukluyu idam cezasına çarptırır, ikinci katın merdiven kenarlığına bir ip geçirilip, ipin ucuna tutuklunun boyun kemiğini kırmayacak kalın bezden bir ilmik takılır, tutuklunun boynu bu ilmiğe geçirilir ve temsili infaz gerçekleştirilirdi. Tutuklu tam boğulacağı sırada ip açılırdı.

Cop Sokma: Gardiyanlar, copu zeytinyağına batırır ve yağlı copu tutuklunun makatına zorla sokarlardı. Sonra bu copu kendisine ya da bir başka tutukluya yalattırlardı.

Çek-çek: Tutuklu çırılçıplak soyundurulur ve erkeklik organına bir ip takılırdı. Gardiyan ipin diğer ucunu alıp hızla koşar, tutuklu da zorunlu olarak gardiyanını peşinden koşardı.

Lağım Suyuna Sokma: Tecrit bölümünün alt katındaki bazı tuvaletlerin delikleri tıkanır. Hücreslerin pisliği ve lağım suları burada biriktirilir, diz boyu kadar oluşturulan pislğin içine tutuklu atılır ve pislik yedirilirdi.

Kitap Okuma: Koğuşta bir tutuklunun eline kitap verilir, tutukluya avazı çıktığı kadar yüksek sesle tek tek sözcükler okutulurken, diğer tutuklular bu sözcükleri tekrarlar. Sabahtan akşama kadar yapılan bu işlem sırasında, tutuklular ayakta durmak zorundaydı.

Marş Söyletme: Cezaevinde bulunan herkes elli'yi aşkın marş ezberlemek zorundaydı. Bu marşlar tutukluların ses telleri tahriş oluncaya kadar söyletilirdi.

Öl Dediğinde: Tutuklu havalandırmanın orta yerine çıkarılır, hazır ol durumuna geçirilirdi. Gardiyanın "öl" komutuyla tutuklu kaskatı, eklemlerini kırmadan eyer düşürölürdü. Bu işlem gardiyanını keyfine göre tekrarlanırdı.

Sigara İçirme: Bunun çok çeşitli yöntemleri vardı. En çok uygulananları şunlardı: Koğuşta kalan tutukluların eline beş adet sigara verilir, sigaraların tümü yakılarak devamlı ağzında tutulurdu. Gardiyanın "çek-bırak" komutuyla sigaralar bitinceye kadar içirilir, sigaralar-filtreleri dahil tutuklulara yedirilirdi. Bu sırada koğuş pencereleri kapatılır, havasızlık ve dumanla boğulma ortamı yaratılırdı.

Banyo: Tutuklular çırılçıplak soyundurulur ve tek sıra halinde banyoya götürölürdü. Banyoda sabun kullanılmazdı. Hortumla tazyikli su tutukluların üzerine fişkirtilirdi. Daha sonra tutuklular koridora çıkarılır, "Yat-sürün" komutuyla tutuklular yerlerde süründürölerek koğuşlarına götürölürdü.

Sayım Düzeni: Tutuklular günde en az beş kez sayılırdı. Her sayımdan önce, tutuklular sayım düzenine geçer, sayım talimi yaptırılır, yüksek sesle tekmil verilir, rahat-hazır ol ile, çöker kalkarlardı.

Gece Nöbeti: Geceleri her koğuşta mevcuda göre 2-7 kişiye kadar tutukluya sırayla nöbet tutturulurdu. Nöbet sırasında devriye gezen gardiyanlar, koğuşun mazgal deliğini açar, nöbetçi tutuklunun mazgaldan dışarı elin uzatmasını ister, tutuklunun ellerine cop veya kalasla istediği kadar vururdu.

Lokomotif: Tutuklular havalandırmaya çıkarılır. İki kişi çırılçıplak soyundurulur, bunlardan birisi domalıp iki eliyle diz kapaklarını tutar, diğeri de arkadan bunu kucaklardı. Gardiyanın "uygun adım marş" demesiyle her iki tutuklu havalandırmada dolaşırlar, diğeri tutuklular zorunlu olarak bunları izlerdi.

Pislik Yedirme: Her havalandırmanın ortasında bir lağım çukuru vardı. Lağım suları ve insan pislikleri burada toplanırdı. Tutuklulara bu çukurdan avuç avuç pislik alıp yemeleri istenirdi. **İşeme:** Havalandırmada bir tutuklunun yere yatması istenir, diğer tutuklulara, yerde yatan tutuklunun yüzüne işemesi istenirdi.

Tecavüz: Cezaevinde görev yapan gardiyanlar, genç tutuklara merdiven altlarında zorla tecavüz ederlerdi. Ayrıca iki tutuklu çırılçıplak soyundurularak birbirlerine tecavüz etmeleri istenirdi.

Hastane: Hastanede de cezaevindeki kurallar geçerliydi. Hasta, tuvalete götürülmez, yatakta da hazır ol vaziyetinde yatardı.

Verem: Veremlilerle, sağlam tutuklular birbirinden tecrit edilmez, aynı kapta yemek zorunda bırakılırdı. Aynı battaniyenin altında yatırılırlardı. Veremlilerin balgamları tahlil yapılacak bahanesiyle toplanır, karavanadaki yemeklere karıştırılır ve bu yemekler tüm tutuklulara yedirilirdi.

Ayakta Bekletme: Bu yöntem cezaevinde her gün geçerliydi. Sabah saat 05'den akşam 17-19'a kadar tutukluların oturması yasaktı.

Konuşma Yasağı: Koğuş içindeki iki kişinin birbiriyle konuşması, tutuklunu gülmesi ve düşündür gibi görünmesi yasaktı. Böyle bir suçu işleyen tutuklulara yukarıdaki işkence yöntemleri uygulanırdı.

Gece Baskını: Nöbetçi subay ve gardiyanlar, gece geç saatte tutukluların koğuşuna girerek, uyku sırasında tutuklulara cop veya kalaslarla dayak atarlardı.

Avukat-Ziyaret Dayağı: Avukat görüşmesine ve diğer görüşmelere gidip gelirken tutuklulara dayak atılırdı. Görüşlerde hiçbir şey konuşulmaması tembih edilirdi. Tutuklular avukatlarıyla savunma konusunda görüş alışverişinde bulunamazlardı.

Mahkeme Dayağı: Tutuklular mahkemeye götürülürken cenaze arabasına bindirilirdi. Elleri arkadan kelepçeli olurdu. Cenaze arabasına binerken ve çıkarken gardiyanlar tarafından dövülürlerdi.

12 Eylül askeri darbesinin ardından cezaevleri ve gözaltı merkezlerinde insanlık dışı uygulamaların sonucunda ölümler meydana geldi. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile yönetimin şeklen de olsa sivilere devredildiği 1983 tarihine kadar gözaltı ve cezaevinde ölenleri toplam sayısı 191 kişiydi. Bunlardan 5'i cezaevinde açlık grevinde, 1 tanesi de işkence sonucunda hastalanıp ölmüştü. Sadece 12 Eylül 1980 tarihiyle 31 Aralık 1980 tarihi arasında cezaevinde ölenlerin sayısı 43 kişiydi (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 31-63).

Güdümlü Demokrasiye Dönüş

İddianamede 12 Eylül sonrasında demokrasiye dönüş süreci “güdümlü demokrasiye dönüş” olarak adlandırılarak özetle şu şekilde ifade edilmiştir:

12 Eylül darbe yönetimi, hazırlatmış olduğu Anayasayı şüpheli Kenan Evren aksine konuşmanın ve propaganda yapmanın yasak olduğu bir ortamda il il dolaşarak halka anlattı. Nihayet 7 Kasım 1982 günü yapılan halk oylamasında %92,7 evet, %8,6 hayır oyuyla Anayasa kabul edildi. Yapılan oylamada evet oyu beyaz renkte, hayır oyu ise mavi renkteydi. Kullanılan zarfların şeffaf olması nedeniyle mavi oy kullananlar ortaya çıkacağından bu husus oy kullananlar için bir korku ve çekimne duygusu oluştuyordu. Dolayısıyla 1982 Anayasası kamuoyunun serbestçe oluştuğu demokratik bir ortamda oylanmamıştır.

1983 Nisan ayında siyasi parti kurma yasağı kaldırıldı. Ancak kurulacak partilerin kurucu listesinin Milli Güvenlik Konseyi onayından geçmesi gerekiyordu. Bu nedenle Milli Güvenlik Konseyi seçime sokmak istemediği partilerin kurucu listesini 30'dan aşağıya indirip, partinin kurulmasını engelliyordu.

Askeri yönetim sağdan iki, soldan ise bir parti girmesini istiyordu. Buna göre sağdan kendisinin desteklediği Turgut Sunalp'ın kurduğu MDP ile Turgut Özal'ın Anavatan Partisine, soldan ise Nejdet Calp'ın kurduğu Halkçı Partinin seçimlere girmesine izin verdi. Seçimlere sokmak istemediği diğer partilerin bir kısmını kapattı, bazılarını ise kurucularını veto ederek kurulmasına engel oldu.

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden önce partiler milletvekili adaylarını da Milli Güvenlik Kurulunun onayından geçirmek zorunda kaldı. Parti kurucularında olduğu gibi milletvekili listelerinin bir kısmı da veto edildi.

Şüpheli Kenan Evren seçim öncesi yaptığı konuşmalarda Turgut Özal'a oy verilmemesi yönünde toplumu yönlendirmeye çalışıyordu.

Bu bağlamda 4 Kasım'da yaptığı televizyon konuşmasında büyük tesislere, Keban Barajına ve Güneydoğu Anadolu Projesine sahip çıkan Turgut Özal'ı sert bir şekilde eleştiriyor, şöyle diyordu: "1980-1981 yıllarında ekonomik durumun düzelmesinin kendilerine mal edenleri, ekonominin tabii kanunlarını yalnızca kendilerine verildiğini büyük bir gururla çekinmeden her gün ifade edenleri...

1982 Anayasasına göre Cumhurbaşkanı olan şüpheli Kenan Evren'in konuşmasında Milliyetçi Demokrasi Partisi lideri Turgut Sunalp'ın Turgut Özal'a karşı kendisini destekleyecek konuşma yapmasını istediğini ise şu sözleriyle ortaya koyuyordu: "... Canım ben Cumhurbaşkanıyım, dedim. Bazı yerlerde dedim, hani bunu ima eder şeyler söylüyorum ama, dedim. Halk anlarsa anlar. İşte Van'da falan böyle bir konuşma yaptım... 4 Kasım'da yaptığım konuşmada ima yollu böyle bir şey söyledim.

6 Kasım'da 1983'de yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi seçimi kazanmış olmasına rağmen, şüpheli Kenan Evren hükümeti kurma görevini Turgut Özal'a yaklaşık iki hafta geçtikten sonra 20 Kasım'da verdi.

Şüpheli Kenan Evren'in: "Benim şimdiki intibam o ki, 83'te değil 84'te efendim bu seçimler yapılsaydı, belki bazı şeyler, konular daha iyi halledilmiş, öyle teslim edilmiş olabilirdi." Şeklindeki beyanından yönetimi sivillere devretmekten pişman olduğu anlaşılmaktadır (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 63-64).

Anayasayı İhlal (Askeri Darbe) Suçuna İlişkin Değerlendirme

İddianamede Anayasayı İhlal Suçu açısından değerlendirme özeti;

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 376)

1 Mayıs 1977 tarihinde meydana gelen ve 34 kişinin ölümü ile birçok kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan olayların oluş şekli, görgü tanıklarının anlatımları, olayda gerek İntercontinental Otelinden gerekse Sular İdaresi binasının üstünden ateş edenlerin birçok kişi tarafından görülmüş olmasına rağmen polisin gerçek suçluların hiçbirisini yakalayamamış olması,

Malatya'daki olayda 3 adet bombanın aynı ilden bir gün arayla farklı siyasi görüşteki kişilere gönderilmiş olması, Çorum ve Kahramanmaraş olaylarında olduğu gibi şehirde sulara zehir konulduğu iddiasının yayılması,

16 Mart katliamında, suçlunun takibine amirleri tarafından müdahale edildiğini belirten görevli polisin beyanları, yıllar sonra ortaya çıkan ve yargılanıp ceza alan fail Zülküf İso'tun eylemi polisin kendisine yaptırdığını belirten beyanları,

1978 Sivas Olaylarında Devlet Bakanı Enver Akova'nın Sivas halkının olaylara karışmadığını, aşırı uçların silah aldıkları kaynakların aynı olduğu yönündeki beyanları, bir kısım güvenlik güçlerinin Sivas'a dışarıdan toplulukların getirildiğine ilişkin beyanları, Sivas'ın demografik yapısı itibarıyla Alevi ve Sünni vatandaşların birlikte yaşaması nedeniyle provokatif eylemler için uygun olması, olayda Malatya, Maraş ve Çorum olaylarındakine benzer şekilde Sünni vatandaşları, Alevi vatandaşlar aleyhine kışkırtmaya yönelik sloganların atılmış olması,

100'den fazla kişinin öldüğü, 150'den fazla insanın yaralandığı, birçok evin ve işyerinin yakılıp yıkıldığı vahim nitelikteki Kahramanmaraş olaylarında, dönemin İçişleri Bakanını ve Valisinin yardım taleplerine olumsuz cevap verilmesi, olaylara müdahale için çevre illerden gelebilecek askeri birliklerin 25 Aralık tarihine kadar gelmemesi, Başbakan Ecevit'in, olaylarda askeri birliklerin pasif kaldığına ve içinde İçişleri Bakanı bulunan aracın korunması konusunda bile etraftaki askeri birliklerin yardım etmedikleri yönündeki beyanları, olayların yoğun olarak cereyan ettiği son 3 günde polisin olaylardan el çektilmesi, ildeki askeri birliklerin ise yetersiz ve pasif kalmaları nedeniyle olaylara etkin müdahale edilmemesi, Tayyar Paşa adındaki Tuğgeneralin, Ökkeş Kenger'e söylediği “Siz ne biçim Milliyetçisiniz, ne biçim Ülkücüsünüz, size böyle mi emir verildi. Yüzünüze gözünüze bulaştırdınız.” şeklindeki sözleri, infiale neden olan anonsu kimin yaptığıнын tespit edilememesi, kendisini milli piyangocu olarak tanıtan 26 kişinin tespit edilememesi, ölen 2 solcu öğretmenin cenazelerinin hastaneden tesliminin Cuma namazı saatine denk getirilmesi, dönemin Elazığ Valisinin kontrgerilla tarafından tehdit edildiğini belirtmesi, Pazarcık ilçesinin köyünde öğretmenlik yapan Akif Dalgacı'nı olaya katılan grupları bir subayın yönlendirdiğini beyan etmesi,

Gazeteci Abdi İpekçi'nin öldürülmesinde tetikçi olarak kullanıldığı anlaşılan Mehmet Ali Ağca'nın kendisine eylemi yaptıranları açıklayacağına dair yapmış olduğu açıklamadan sonra Maltepe Askeri Cezaevinden, hem de asker elbisesi giydirilerek kaçırılması,

Çorum olaylarında da yine Kahramanmaraş ve Malatya olaylarındaki gibi “cami bombalandı”, “sular zehirlendi” gibi söylentilerle alevi ve sünni halk kitlelerinin karşı karşıya getirilmesi, olaya müdahale için gelen Amasya Tuğay komutanının olaylar yatışmadan birliklerini geri çekmesi, olayı bizzat yaşayan Adnan Baran'ın polis ve askerlin olaylara müdahale etmediği, kendisiyle birlikte firarı sanıkların kentte rahatça gezmelerine izin verildiği, bazı subayların sağ ve sol gruplara silah ve patlayıcı verdikleri, Alaaddin Camiine bomba atıldığına ilişkin yalan haberin asılsız olduğunu camide anlatmaya çalışan Kazım Aras isimli şahsın gerçeğin ortaya çıkmasını istemeyen kişilerce sopa darbeleriyle etkisiz hale getirildiğine dair beyanları,

Cumhurbaşkanlığı seçim süreciyle ilgili bölümde anlatıldığı üzere, İçişleri Bakanı Orhan Eren'in anlatımına göre, CHP adayı Muhsin Batur'un seçilmeye yakın bir oy alması üzerine dönemin TSK komuta kademesinin, yapmış olduğu darbe planının akamete uğrayacağı endişesiyle, Cumhurbaşkanının seçilme ihtimalinden rahatsız olmaları,

MSP'nin 6 Eylül 1980 tarihinde düzenlediği Kudüs Mitinginde, mitingi düzenleyen MSP'nin Genel Başkanı olan Erbakan'ın komutuyla söylediği İstiklal Marşı sırasında bir kısım kişilerin ayağa kalkmayarak İstiklal Marşını söylemeyen kişiler hakkında, hem Erbakan hem de Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler tarafından yapılan şikâyetlerden bir sonuç alınamaması, bu kadar abartılı kıyafetlerle mitinge katılarak ortalıkta dolaşan kişilerin yakalanamaması, üstelik bu kişilerin cylemlerinin de MSP'ye yüklenerek darbeye gerekçe yapılması, basit bir mantıkla bu kişiler MSP'li olsalar kendi genel başkanlarının söylediği İstiklal Marşında ayağa kalkmalarının gerekmesi,

14 Ekim 1979 tarihinde ara seçimlerinden sonra devlet içerisinde küçük bir devlet gibi örgütlenen Ordu'nun Fatsa ilçesine, sıkıyönetim ilan edilen bölge olmamasına rağmen şüpheli Kenan EVREN'in emriyle operasyon yapılarak müdahale edilmiş olmasına rağmen, şüphelinin, diğer bir kısım illerdeki terör olaylarına, örneğin, Kahramanmaraş olaylarına askerin neden müdahale etmediği sorulduğunda, sıkıyönetim ilan edilmediği için yetkilerinin olmadığını belirtmiş olması, esasen her gün onlarca insanımızın terör olaylarında öldüğü bir ortamda, Başbakan, Hükümet ve diğer siyasi parti liderlerine doğrudan, Cumhurbaşkanına ise doğrudan olmasa bile dolaylı olarak müdahalede bulunabileceğine ilişkin uyarı mektubu verebilecek kadar kendisini güçlü gören askeri yönetimin, terör olaylarına müdahale ederek suçluları adli merciler önüne çıkarmasının toplum ve siyasi iktidar tarafından ancak takdir edilebilecek bir durum olması,

12 Eylül 1980 tarihinden önce 26 Aralık 1978 Kahramanmaraş olayları nedeniyle Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kars, Malatya, Kahramanmaraş, Sivas ve Şanlıurfa'dan oluşan 13 ilde, yine şiddet olayları nedeniyle 26 Nisan 1979'da Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt ve Tunceli'de, 20 Şubat 1980'de Hatay ve İzmir'de, 20 Nisan 1980'de Ağrı'da olmak üzere toplam 22 ilde sıkıyönetim ilan edilmesi, Sivas ve Erzincan'da 26 Şubat 1980 ve 20 Nisan 1980 tarihlerinde sıkıyönetimin kaldırılması, kalan 20 ilde sıkıyönetim devam ettiği halde 12 Eylül 1980 öncesi suçluların yakalanıp yargı önüne çıkarılmaması,

12 Eylül Döneminin 2. Ordu Komutanı Bedrettin DEMİREL'in, 5 Temmuz 1987 tarihinde Milliyet Gazetesinden Yener SÜSOY'a verdiği röportajda "...12 Eylülün geç yapıldığına inanıyorum. Arkadaşlarının çoğu 'Tam olgunlaşsın, millet tarafından tasvip edilsin' dediler. Bana kalsaydı en az bir yıl önceden yapardım. Bir yıl çok kan aktı." şeklindeki sözleri,

Dönemin Başbakanı Süleyman DEMİREL'in darbe yapmaya karar veren askeri yönetimin terör olaylarının üzerine bilerek gitmediklerine, komuta heyetinin bir taraftan sureti haktan görünüp diğer taraftan tertip içerisinde olduklarına, akan kanlarla darbeye meşru zemin oluşturulduğuna, 2. Ordu Komutanı Bedrettin DEMİREL'in kendisine, darbe yapmaya bir sene evvel karar verdiklerini ancak şartların olgunlaşmasını beklediklerini söylediğine, terör olaylarının darbe sonrası bıçak gibi kesildiğine ve askeri yönetimin terör olaylarına müdahale için isteklerini yerine getirmeye hazır olduklarına dair beyanları,

Bülent Ecevit'in, terörün artmaya başladığı günlerde kendisinin bazı illerde sıkıyönetim ilan edilmesi isteğine, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in ellerindeki kuvvetlerle daha çok ilde sıkıyönetim ilanına güçlerinin yetmeyeceğini belirterek karşı çıktığına, 12 Eylül 1980 tarihinden önce bazı illerde sıkıyönetim ilanına gücü yetmeyen askeri gücün 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren 67 ilde nasıl sıkıyönetim ilan ettiklerine dair beyanları;

Gözetilerek yapılmış ve şu şekilde sonuçlandırılmıştır:

Tüm bu hususlar ışığında 12 Eylül 1980 öncesi terör olaylarına bakıldığında, olayların toplumu kaosa, iç çatışmaya sürükleyerek ülkeyi yönetilemez hale getirip, askeri darbeye zemin hazırlamak ve yönetimi ele geçirmek isteyen devlet içindeki derin yapıların yönlendirmesi ve kurgulamasıyla çıkarılmış terör olayları olduğu, devlet içindeki etkili güçlerin, olaylarda güvenlik güçlerinin etkin olarak görev yapmasını engellediği, güvenlik güçlerinin bazı olaylarda kullanıldığı, bu kadar organize ve geniş çaplı olayların devlet içinde örgütlenmiş illegal güçlerin planlaması ve iştiraki olmadan yapılamayacağı,

Şüphelilerin darbe yapmaya yaklaşık bir yıl önceden karar verdikleri, her halükarda ülke yönetimini cebren ele geçirmek niyetinde oldukları, yapılacak askeri darbenin halkın gözünde meşru görülebilmesi için terör olaylarının üzerine bilerek gitmedikleri, müdahale etmedikleri veya tertiplenen olay amacına ulaştıktan sonra müdahale ettikleri, şüphelilerin darbe yapmak için bir yıl şartların olgunlaşmasını bekledikleri, darbe için fırsat kolladıkları anlaşılmıştır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 64-67).

İç Hizmet Kanunu 35. Maddesinin Değerlendirilmesi

İddianamede şüpheliler ve vekillerin savunmalarında askeri darbenin Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanunu 35. maddesindeki yetkiye dayanarak yapıldığını belirtmiş olduklarını, ancak 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu 35. maddesindeki düzenlemenin "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak" şeklinde olduğu, Anayasa ile kurulmuş bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde yasal düzenlemeler arasında bir hiyerarşi olduğu, bunlardan en yukarıda Anayasanın yer aldığı, kanunların ise Anayasanın hiyerarşik olarak altında yer aldığı, dolayısıyla kanunların Anayasaya aykırı olamayacakları temel hukuki kurallardandır. Bu nedenle, kanunlar Anayasaya aykırı olamayacakları gibi, kanunla verilen bir yetkinin Anayasayı ortadan kaldırmak amacıyla kullanılması da mümkün olmadığı belirtilmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 78).

Zamanaşımı Yönünden Yapılan Değerlendirme

İddianamede zamanaşımı ile ilgili şu değerlendirme yapılmaktadır:

1982 Anayasasını geçici 15. maddesindeki düzenlemeye bakıldığında düzenlemenin şüpheliler hakkında bir soruşturma ve yargılama engeli ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 107. maddesinde "Hukuku amme davasının ikamesi mezuniyet veya karar alınmasını yahut diğer bir mercide halli lazım gelen bir meselenin neticesine bağlı bulunduğu takdirde mezuniyet ve kararın alınmasına yahut meselenin hallerine kadar müruru zaman durur." şeklinde, Anayasanın 83/3 maddesinde ise "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine

getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez." şeklinde, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 67/1 maddesinde "Soruşturma ve kovuşturma yapılmasının, izin veya karar alınması veya diğer bir mercide çözülmesi gereken bir meselenin sonucuna bağlı bulunduğu hallerde; izin veya kararın alınmasına veya meselenin çözümüne veya kanun gereğince hakkında kaçak olduğu hususunda karar verilmiş olan suç faili hakkında bu karar kaldırılınca kadar dava zamanaşımı durur." şeklinde düzenlemelere yer verilmiştir. Gerek Anayasada gerekse ceza kanunlarında soruşturma ve yargılama engelinin bulunduğu hallerde zamanaşımının işlemeyeceği kuralı öngörülmüştür. Anayasanın 12 Eylül 2010 tarihinde referandumla kaldırılan geçici 15. maddesi de burada olduğu gibi bir soruşturma ve kovuşturma engelidir. Dolayısıyla şüphelilere atılı bulunan eylemlerde zamanaşımı, eylemlerin gerçekleştiği 02/01/1980 ve 12/09/1980 tarihlerinde işlemeye başlamış ancak 1982 Anayasasının geçici 15. maddesinin yürürlüğe girdiği 09/11/1982 tarihinde durmuştur. Söz konusu suçlarda zamanaşımı süresi 20 yıl olup, 09/11/1982 tarihinde durmuş olan zamanaşımı geçici 15. maddenin kaldırıldığı referandum sonucunun resmi gazetede yayınlandığı 23/09/2010 tarihinden itibaren yeniden işlemeye başlamıştır. Açıklanan nedenlerle İç hukukumuzda göre zamanaşımı süresinin dolmadığının anlaşıldığı. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 79).

Geçici 15. Maddenin Af Niteliğinde Olup Olmadığı Tartışması

İddianamede Anayasanın geçici 15. maddesinin af niteliğinde olup olmadığı yönünde de bir değerlendirme şu şekilde yapılmıştır:

Anayasanın geçici 15. maddesinin bir tür af kanununu olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Yukarıda açıklandığı üzere Anayasayı ihlal (askeri darbe) suçunu temadi eden bir suç olup, bu suç TBMM'nin görevine başladığı 06/12/1983 tarihine kadar işlenmeye devam etmiştir. Anayasa'nın 15. maddesi ise 09/11/1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu geçici 15. maddede "12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı mercine başvurulamaz." düzenleme getirildiği, düzenlemede, TBMM Başkanlık Divanı oluşturuluncaya kadar, yani 06/12/1983 tarihine kadar ilgililer hakkında yargı mercine başvurulamayacağından söz edilmektedir. Bir af kanununun yürürlüğe girdiği tarihten sonra gerçekleşecek eylemler için uygulanacağını kabul etme imkânı bulunmamaktadır. Ayrıca darbe yönetiminin denetimi ve isteğine göre hazırlanmış bir Anayasa'da yer alan madde metninde "af" tabiri kullanılmamışken, gözaltı merkezleri ve cezaevlerinde, insanlık dışı işkence ve kötü muamele gören binlerce mağdurun aleyhine yorum yaparak, düzenlemenin af niteliğinde olduğunu söyleme olanağı yoktur. Bu nedenlerle Anayasa'nın kaldırılan geçici 15. maddesinin af kanunu olarak değerlendirilemeyeceği anlaşılmıştır. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 79-80).

İşkence ve Kötü Muamele İddialarının Değerlendirilmesi

İddianamede işkence ve kötü muamele iddiaları açısından özetle şu şekilde değerlendirme yapılmıştır:

12 Eylül Askeri yönetimi, gözaltına almış olduğu sağ ve sol görüşlü kişileri aşırı fraksiyonların etkisinde kalmış, dolayısıyla topluma zararlı, yola getirilmesi gereken kişiler olarak görmüştür. Bu nedenle gözaltı ve cezaevlerinde uygulanan yöntemlerle kişiliklerini ezip ortadan kaldırarak toplumu tek-tipleştirmek istemiştir. Bu amaçla cezaevlerinde 'karıştır-barıştır' denilen yöntemle sağ ve sol görüşlü kişileri aynı koğuş ve hücrelere koyup, zorla yaptırmış oldukları bir kısım hareketler, bir kısım marşların ve konuların zorla öğretilmesi ve ezberlettirilerek yüksek sesle sözlendirilmesi suretiyle düşünce ve farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışmışlar, bu yöntemleri de bir işkence yöntemi olarak uygulamışlardır.

Şüpheli Kenan EVREN'in 01/03/2006 tarihinde Kanal D televizyon kanalında yayınlanan Genç Bakış programında kendisini dinleyen öğrencilere söylediği "...Evet itiraf ediyorum. Hapishanelerde işkencelere engel olmadık. Birçok insan bu yüzden sakat kaldı, öldü... Fırsat ellerine geçince gardiyanlar da ne yapınlar? İşkence yaptılar..." sözleriyle askeri cezaevlerinde sistematik olarak uygulanan işkencelerden haberdar olduğunu itiraf etmesi, görevlilere işkence yapmalarını konusunda ricada bulunduğu, dinlemediğini söylemesinde ise, askeri darbe ve devamında düşünce özgürlüğü adına ne varsa ortadan kaldırarak, basının hangi haberleri yazıp, hangi haberleri yazmaması gerektiğini söyleyen, siyasi faaliyeti yasaklayan, siyasi partileri kapatan, ülkeyi adeta açık cezaevine çeviren darbe yönetiminin lideri olan şüphelinin işkenceleri önleyemediğine ilişkin sözlerinin inandırıcı ve samimi bulunmaması,

Ayrıca şüpheli sözlerinde bugün de işkence olduğunu, Amerikalılar'ın hapisteki Iraklılar'a işkence yaptığını belirterek işkenceyi basite indirgeyerek kabul edilebilir göstermeye çalışması,

Gözaltında kalan veya cezaevinde kalan kişilerin beyanlarından da anlaşıldığına göre bütün merkezlerde benzer veya aynı tür işkence yöntemlerinin kullanılması, cezaevi ve gözaltına alınan kişilerin rutin olarak aynı işkence yöntemlerinden geçirilmesi, işkence uygulamalarını yapan görevlilerin aynı tür davranışlar sergilemesi cezaevlerinde sağ ve sol görüşlü kişilerin arasındaki husumetleri yok etmek amacıyla kullanılan 'karıştır-barıştır' yöntemleri, işkencelerin cezaevlerinde bu dönem içinde bilinçli ve sistematik olarak uygulandığını göstermektedir. (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 67-68).

Şüpheli Ahmet Kenan Evren'in Savunması

İddianamede şüpheli Ahmet Kenan EVREN'in savunması şu şekildedir:

12 Eylül 1980 tarih öncesi Türkiye'nin ne halde olduğu konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Anayasal kurumların (Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu) görevini yapamaz hale geldiğini, ülkenin felç olduğunu, bu nedenle yönetime el koymak durumunda kaldıklarını belirttikten sonra "meclisin görevini de yönetime el koyduktan sonra oluşturulan Danışma Meclisine verdiklerini, ülke yönetimine el koymayı istemediklerini, bu nedenle uzun süre beklediklerini, ülkede meclisin çalışamaz hale geldiğini, özellikle polisin silah kullanmadığını, ikiye bölündüğünü, hiçbir yasanın çıkmadığını, bir

kısım Sıkıyönetim bölgelerine polis ihtiyacının olmasına rağmen yapılan atamaların engellendiğini, mahkeme kararı ile durdurulduğunu, dolayısı ile sıkıyönetim bölgelerinin polis ihtiyacının giderilemediğini, o zaman ülkenin içinde bulunduğu durumun gözетerek Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler kanununun 35. maddesinin ülke yönetimine el koyma yetkisi verdiğini kendisini ve diğer komutanlar olarak değerlendirdiklerini, bu yetkinin şartlar itibarıyla sahip oldukları kanaatine vardıklarını, ülke yönetimine el koymadan önce Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyabileceğini Başbakan olan Süleyman DEMİREL ve Ana Muhalefet Partisi liderinin hissedip hissetmediklerini bilmediğini, ancak konuşmalarında sıkıntıları birçok kez dile getirdiğini, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında da bu hususların kendinin ve kuvvet komutanları tarafından dile getirildiğini, ancak açıkça kanunlar çıkarılmadığı takdirde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyacağı konusunda gizli ya da açık bir şey söylenmediğini, bazı yapılan konuşmalardan ve gelişmelerden siyasilerin Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetimine el koyabileceğini tahmin etmeleri gerektiğini, hatta bazı senatörler ve milletvekillerinin kendisiyle görüşerek bu meclisin artık çalışmadığı, ülke yönetimine el koymaktan başka çıkar yol olmadığını söylediklerini,

Ülke yönetimine el koyduktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümetin feshedildiğini, kesinti olmaması için bu yetkileri kullanacak kurumlara ihtiyaç olduğunu, bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisi, Senato, Cumhurbaşkanı ve Millet Meclisine ait yetkileri, oluşturulmuş olan Milli Güvenlik Konseyine geçici olarak verdiklerini, ardından oluşturdukları Danışma Meclisine görevleri devrettiklerini, Parlamenter sistemi esas aldıklarını,

Ülkenin felç olmuş durumda olduğunu, Meclisin çalışmadığını, Danışma Meclisi oluşturulana kadar yetkiyi Milli Güvenlik Konseyine verdiklerini, bunun nedeninin ise bir kuruma ihtiyaç olduğunu, kısa süre sonra da yetkiyi Danışma Meclisine devrettiklerini,

Anarşiyi önlemek İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan polisler için ait olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının ancak İçişleri Bakanlığı yardım istediği takdirde onlara yardımcı olduğunu, Sıkıyönetim Komutanlıklarının bulunduğu yerlerde suçluların yakalandıklarını, ancak hapisanelerden toplu olarak kaçışların söz konusu olduğunu, Sıkıyönetim Komutanlıklarının silah kullanma yetkisinin olmadığını, ülkenin tamamen felç olmuş durumda olduğunu, 19 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen diğer illerde sıkıyönetimin olmadığını, olayların diğer illerde de meydana geldiğini, hapisane yönetimlerinde otorite boşluğunun olduğunu, yönetimin mahkûmların elinde olduğunu beyan etmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 68-70).

Şüpheli Ali Tahsin Şahinkaya'nın Savunması

İddianamede şüpheli Ali Tahsin ŞAHİNKAYA'nın savunması şu şekildedir:

12 Eylül'den evvelki zamanlarda veya 12 Eylül devresi içerisinde Türkiye'nin o acıklı halini yaşamadıktan sonra anlatmak ve anlamanın çok güç olduğunu belirttikten sonra, “içerisinde bulundukları durumda, memleketin bölünmüş ve ayrılmış, paramparça olduğunu, kardeşin kardeşi öldürdüğünü, sağ sol hareketlerinin hat safhasına geldiği ve kendilerinin halk karşısında mevcudiyeti muhafaza edecek veya dönemin başında görevini yapamamış bir insan olarak gördüklerini. Bütün komuta kademesi, yüksek komuta kademesi tugaylara kadar hep beraber buna bir çare bulunması için Genelkurmay Başkanlığı altında ve emir komuta

zinciri altında buna bir çözüm bulmak istediklerini, darbe yapmadıklarını, zira darbe yapan insanın 2-3 yıl sonra hükümeti bırakmayacağını, darbe yapmadıklarını ve kanlı olayların önüne geçtiklerini,

İç Hizmet Kanununun 35. maddesinde verilen devleti koruma ve kollama yetkisine dayanarak bu yönetime el koyduklarını, Silahlı Kuvvetlerin her kademesinin bu olayın içerisinde olduğunu,

1982 Anayasasına geçici 15. maddesini düzenlemeyle ilgili sadece komutanlar açısından düşünülmeyeceği, o dönemdeki danışma Meclisi sivil idarede görev alan şahısların da yargılanmasının uygun olmayacağını düşündüklerini,

O dönemde Meclis diye bir şeyin olmadığını, milletvekillerinin meclisteki toplantılara dahi iştirak etmediğini, siyasi liderler arasında zıtlaşmanın mevcut olduğunu, seçim yapılmış olmasına rağmen 6 ay boyunca Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı'nın seçilemediğini, dolayısıyla millet adına bu yetkileri kullanacak bir kurumun olmadığını, yasadışı teşkilatların kol gezmekte olduğunu, devlete meydan okuduğunu, günde 20-30 kişinin öldüğünü, sağ sol çatışmalarını devam etmekte olduğunu,

Memleketin o dönemde sahibinin olmadığı, bu çerçevede ne gerekiyorsa onu yaptıklarını beyan etmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 70-72).

İddianamenin son bölümünde ise 12 Eylül Askeri Darbesine katılan Konsey üyeleri Nurettin ERSİN, Mehmet Nejat TÜMER, Osman Sedat CELASUN hakkında Anayasal düzeni zorla değiştirmeye kalkışmak suçundan ek takipsizlik kararı verilmiştir.

14. Darbe Sürecinde Meydana Gelen Önemli Olaylara İlişkin Davalar

Gerek 12 Eylül'e giden süreçte meydana gelen önemli toplumsal olaylar ve cinayetler yargılanmış gerekse de 12 Eylül sonrası 12 Eylül'e neden olduğu iddiasıyla pek çok dava açılarak yargılamalar yapılmıştır. Alt Komisyon olarak Adalet Bakanlığında ve Kara Kuvvetleri Komutanlığından bahsedilen yargılamaların iddianame ve mahkeme kararları istenmiş, bunlardan Komisyonun çalışma süresi içinde istenen kararların birçoğu Komisyona gönderilmemiş, cevap olarak gelenler ise bu bölümde incelenmiştir.

Çorum Olayları

3'üncü Ordu Stkzyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi 1981/356 Esas, 1984/157 sayılı Kararı:

03.07.1980-04.07.1980 tarihleri arasında Çorum İlinde meydana gelen ve Hükümet aleyhine halkı silahlandırmak sureti ile isyan ve katliama veya Türkiye ahalisini birbirini aleyhine silahlandırmak katliama sevk etmek, silahlı çete meydana getirmek, ideolojik amaçla hürriyetten mahrum etmek, nas-ı ızzar, bina yakmak, 6136 sayılı Kanuna muhalefet, cürüm işlemek için teşekkül meydana getirmek, adam öldürmek, bu suçta iştirak, suçlarından yapılan yargılama sonucu;

Erzincan 1 Nolu Askeri Mahkemesi, Askeri savcılığın 08.04.1981 tarih ve 1981/543 esas, 1981/25 karar sayılı iddianamesi ile 52 sanık hakkında Hükümet aleyhine halkı silahlandırmak sureti ile isyan, katliam yapmak ve katılmak, silahlı çete meydana getirmek, ideolojik amaçla hürriyetten mahrum etmek, 6136 sayılı Kanuna muhalefet, gasp, nas-ı ızzar, bina yakmak suçlarında kamu davası açtığı, mahkemenin 1981/356 Esasına kaydının yapıldığı, yargılama sonucu mahkemenin 05.12.1984 tarihli kararı ile 21 sanığın beraatına, 16 sanığın katliama neden oldukları gerekçesi ile 765 sayılı TCK'nın 149/2. Maddesi uyarınca idamına 59/2 maddesi uyarınca müebbet ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına, 17 sanığın katliamla sonuçlanan olaylara katıldıklarından bahisle TCK'nın 149/3. Maddesi uyarınca 6 ile 15 yıl arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına karar verildiği, kararın, Askeri Yargıtay 3. Dairesinin 12.11.1985 tarih ve 1985/255-232 esas ve karar sayılı ilamı ile müracaatta bulunan sanıkların öncelikle 3226 sayılı Yasadan yararlanmaları konusunda müracaatları hakkında karar verilmek ve bu sanıkların açıklamalarına diğer sanıkların durumlarına, sübut veya suç vasfı yönünden etkisinin değerlendirmek üzere bozulduğu anlaşılmıştır.

Mahkeme 1981/356 esas ve 1984/157 sayılı kararının gerekçesinde; Sivas olayları olarak isimlendirilen kitlesel eylemlerin alevi-sünni ve sağcı olarak niteleyen grupların yekdiğerinin hasım itti haz ederek giriştikleri çatışmalardan ibaret olmadığı, ahalinin bir bölümünün çeşitli etkenlerle diğ erini hedef almış, onun can ve malına kastederek kitlesel eylemlere giriştiği Çorum olayları yalnızca davalarına konu olaylardan ibaret olmadığı, zaman süresi içinde

Çorum'da yaşayan değişik görüş ve mezheplere mensup halk arasında nifak ve düşmanlık tohumları atılarak bölünmenin sağlandığı, Türkiye genelinde 12 Eylül öncesi yaygın anarşi ve terör ortamında gerginliğin had safhaya çıktığı ve ortamın uygun olduğu görüldüğü, planlı bir şekilde başlatıldığı ifade edilmiştir. (1981/356 E, 1984/157K Gerekçeli Karar: 110)

Bozma sonrası Mahkemenin 1985/297 esasına kaydı yapılan dava dosyası yaptığı yargılama sonucu 24.06.1988 tarih ve 1988/23 sayılı kararı ile, bir sanık hakkında ölmesi nedeniyle ortadan kaldırma, 19 sanık hakkında yeterli delil elde edilemediğinden beraatlarına, 28 sanık hakkında katliama katılmak öldürmek suçundan 765 sayılı TCK'nın 149/3. Maddesi uyarınca 20 şer yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına, 12 sanığın katliama fer'an iştirak ettiğinden bahisle, TCK'nın 149/3. Maddesi uyarınca 6 ile 10 yıl arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına,

Bir sanığın katliamın meydana gelmesi için teşvik ve yönetimde bulunduğundan bahisle 149-1 delaleti ile 149/2 maddesi uyarınca önce idam 3216 sayılı kanun geçici B fıkrasının a bendi uyarınca 24 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına,

Karar verildiği, mahkeme kararın iki sanık yönünden verilen mahkûmiyet kararı hariç diğer sanıklar hakkında kurulan hüküm açısından Askeri Yargıtay 3. Ceza Dairesinin 31.10.1989 tarih ve 1989/194-392 sayılı kararı ile onaylandığı, iki sanık yönünden 1989/24 esasa kaydı yapılan ve 1989/23 kararlar sanıklar hakkında daha önce verilen mahkûmiyet kararına karşı Yargıtay bozma kararına direnme kararı vermiştir. Direnme kararının Askeri Yargıtay Daireler Kurulunun 14.06.1990 tarih ve 1990/52-88 esas ve karar sayılı ilamı ile bozulmakla, mahkemenin 1990/15 esasına kaydı yapılmış bu iki sanık hakkında TCK'nın 149/2. Maddesi uyarınca önce idam sonra 3216 sayılı kanun geçici B fıkrasının a bendi uyarınca 15 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına karar verildiği anlaşılmıştır.

Mahkeme gerekçeli kararının bir bölümünde; Çorum olayları yalnızca davalarına konu olaylardan ibaret olmadığı, zaman süresi içinde Çorum'da yaşayan değişik görüş ve mezheplere mensup halk arasında nifak ve düşmanlık tohumları atılarak bölünmenin sağlandığı, Türkiye genelinde 12 Eylül öncesi yaygın anarşi ve terör ortamında gerginliğin had safhaya çıktığı ve ortamın uygun olduğu görüldüğü, planlı bir şekilde başlatıldığı ifade edilmiştir. (1985/297 E, 1988/23K gerekçeli karar: 99)

Yargılama sonucu beraat eden sanıkların 2 ay ile 8 yıl arasında tutuklu kaldıkları anlaşılmıştır.

Hazırlıkta beyanlarının baskı altında alındığını beyan eden 21 sanıktan 18 i katliamla sonuçlanan olaylara katıldıklarından bahisle haklarında açılan kamu davası sonucu cezalandırıldıkları, beraat eden sanıklar hakkında toplu katliam esasında tabanca ile rehinelere ateş etmek sureti ile kıtal suçuna katılmak suçundan cezalandırılmaları talep edilmiş ise de, mahkeme suçları kanıtlanamadığından beraat kararı vermiştir.

3'üncü Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 1983/40 Esas, 1983/239 sayılı Kararı

03.07.1980 tarihinde Çorum'da meydana gelen olaylarla ilgili, Canavarca bir his ve sevgiyle, işkence ve tazip ile adam öldürmek, TCK'nın 296. Mad. Muh. 6136 sayılı Kanuna muhalefet, hürriyeti tehdit suçlarından 10 sanık hakkında yapılan yargılama sonucu;

Erzincan 1 Nolu Askeri Mahkemesi, Askeri savcılığın 14.01.1983 tarih ve 1982/958 esas, 1983/23 karar sayılı iddianamesi ile 10 sanık hakkında işkence ile adam öldürmek, 6136 sayılı

kanuna muhalefet ve izinsiz ölünün gömülmesine yardım etmek suçlarından açılan kamu davasının mahkemenin 1983/40 Esasına kaydının yapıldığı, yapılan yargılama sonucu mahkemenin 29.12.1983 tarih ve 1983/239 sayılı kararı ile, iki sanık hakkında canavarca bir his sevki ile işkence ve tazip ile adam öldürdükleri gerekçesi ile 765 sayılı TCK'nın 450/3 maddesi uyarınca ölüm cezası ile cezalandırılmasına, üç sanık hakkında bu suça iştirakten 450/3, 65/3 maddeleri uyarınca 6 yıl 8 ay ile 10 yıl arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, bir sanık hakkında hürriyeti tahditten TCK'nın 179/2. Maddesi uyarınca 5 sene ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, iki sanık hakkında izinsiz ölü gömmekten üçer sene hapis cezası ile cezalandırılmasına, bir sanık hakkında 1981/356 esasına kayıtlı dosya ile birleştirilmesine, bir sanık hakkında ise davanın tefrikine karar verildiği, kararın, Askeri Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 17.07.1984 tarih ve 1984/3-381 sayılı kararı ile onaylandığı,

Mahkeme gerekçeli kararının bir bölümünde; 3 Temmuz 1980 tarihinden bir ay kadar önce 1.Çorum olayları olarak bilinen olaylar Çorum İlinde çeşitli siyasi, sosyal ve ideolojik görüş aykırılıkları nedeniyle meydana geldiği, birçok insanın öldüğü ve yaralandığı, ev ve eşyaların yakıldığı, arkasından 4 Temmuz 1980 tarihinde aynı nitelikte Çorum 2. toplumsal olaylarının meydana geldiği, 2. olaylardan bir gün önce başlayan olaylar neticesinde ölümlerin olduğu ifade edilmiştir. (1983/115 E, 1983/40 K gerekçeli karar: 16)

Sivas Olayları

Erzurum-Ağrı-Kars ve Artvin İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı 2. Nolu Askeri Mahkemesi 1980/2 Esas, 1981/221 sayılı Kararı

1975-1976-1977-1978-1979 yılları arasında Sivas'ta meydana gelen ve Mukataleye teşvik, Silahlı isyan ve Kıt'ala teşvik neticesi çıkan mukataleye katılmak, silahlı isyana katılmak, Adam öldürmeye teşebbüs, Devletin Dairelerinde amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan ve demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert veya bir zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan cemiyet kurmak, Kanun veya salâhiyetkar makamın veya zaruretin tayin ettiği hududu tecavüz ederek adam öldürmek dâhil olmak üzere 25 ayrı suçtan dolayı 307 sanık hakkında yapılan yargılama sonucunda;

Mahkemenin 1980/2 Esasında kayıtlı bulunan dava ile 1980/32, 1980/44, 1979/74, 1980/10 esaslarında kayıtlı davaların birleştirildiği anlaşılmıştır.

Mahkemenin 1980/2 Esasına kayıtlı dava, Sivas Cumhuriyet Savcılığının 16.10.1978 tarih ve 1978/1823-133 sayılı iddianamesi ile Sivas 1. Ağır ceza mahkemesine açılan kamu davasının kamu güvenliği nedeniyle 24.10.1978 tarihli kararı ile davanın nakli talebinde bulunulmuş, Yargıtay 3. CD'sinin 08.11.1978 tarih ve 1978/8491-8446 sayılı kararı ile davanın Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesine nakline karar verildiği, Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi 26.12.1978 tarihli görevsizlik kararı ile dosyanın Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesine karar vermiş, sanıkların büyük bölümünün Sivas ilindeki Cezaevlerinde bulunması nedeniyle Sivas askeri mahkemesinde görülmüş, Sivas Askeri mahkemesinin kapanması nedeniyle Milli Savunma Bakanlığının emri ile yeni Kurulan Erzurum-Ağrı-Kars ve Artvin İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı 2. Nolu Askeri Mahkemesine gönderildiğini belirterek davasını gelişimi hakkında bilgilendirme yapmıştır.

Erzurum-Ağrı-Kars ve Artvin İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı 16.07.1979 tarih 1979/54 Esas, 1979/95 karar sayılı iddianamesi ile Devletin dairelerinde diktatörlükle idare edilmesini hedef tutan gizli cemiyet kurmak, silahlı isyan ve kıtal'e sebebiyet vermek ve

buna katılmak, suç işlemek için cemiyet kurmak, kurulan cemiyete yardım etmek, Adam öldürmeye eksi ve tam teşebbüs ve 20 ayrı suçtan 138 sanık hakkında cezalandırılmaları istemi ile 27.09.1979 tarih ve 1979/188 Esas, 1979/111 karar sayılı ek iddianamesi ile Devletin emniyetine karı silahlı çete kurmak ve gizli anlaşma yapmak, Devletin emniyet güçlerine karşı halkı alenen cürüm işlemeye tahrik, faili gayri muayyen şekilde adam öldürmeye tam teşebbüs olmak üzere 8 ayrı suçtan, 11 sanık hakkında Sıkıyönetim Askeri Mahkemesine kamu davası açmış ve açılan davalar mahkemenin 1980/2 esasında birleştirilmiştir.

Yapılan yargılama sonucunda mahkemesince, 42 sanık hakkında tefrikine, bir sanık hakkında ölüm nedeniyle kamu davasının düşürölmesine, 113 sanık hakkında atılı suçun unsurları oluşmadığından beraatlarına, İki sanık hakkında aynı suçlarla ilgili daha önce açılmış kamu davası bulunması nedeniyle CMUK 253/3 maddesi uyarınca davanın reddine, 9 sanık hakkında isyan sırasında adam öldürme suçunu işlediklerinden TCK'nın 149/2. maddesi uyarınca idam, 2 sanık hakkında silahlı isyana katılma suçundan 149/3 maddesi uyarınca 6 ile 15 yıl arasında ağır hapis, 76 sanık hakkında devletin dairelerinde ve devletin memurları arasında devletin tek bir fert tarafından idare edilmesini hedefleyen cemiyet kurmak suçundan 141/3 ve 141/6 maddeleri uyarınca 10 ar yıl ağır hapis, 80 sanık hakkında isyana katılmak suçundan 149/3 maddesi uyarınca 4 ile 8 yıl arasında ağır hapis, 6 sanık hakkında silah ve cephane sevk etmek suçundan 150 maddesi uyarınca 5 sene ağır hapis, 6 sanık hakkında Hükümet aleyhine halkı isyana ve Türkiye Devletini birbiri aleyhine silahlandırmak suçundan 168/2 maddesi uyarınca 6 sene ağır hapis, 2 sanık hakkında Dernekler Kanununa muhalefetten 6 ay hapis, 4 sanık hakkında 1-Vicdan ve Toplanma hürriyeti Kanununa muhalefetten 6187 s.k.1. maddesi uyarınca 1 sene ağır hapis, 2-neşir yoluyla hükümetin manevi şahsiyetine alenen hakaret suçundan 159/1 maddesi uyarınca 1 sene ağır hapis, 3-halkı itaatsizliğe sevk ve tahrikten 312/1-2 uyarınca 6 şar ay hapis, 15 sanık hakkında müessir fiil suçundan 456/1 ve 456/4. maddesi uyarınca 2 ile 6 ay arasında hapis,

cezası ile cezalandırılmalarına paraya çevirme taleplerinin reddine karar verilmiştir.

Mahkeme gerekçeli kararının bir bölümünde, ülkede sosyal ve ekonomik dengesizliklerin olduğunu, coğrafi yönden iller arasında gelişme farklılıklarının olduğunu, milli gelir dağılımında adaletsizliklerin var olduğunu, bazı illerde aynı din, kitap ve aynı peygambere inanan sadece din kuralları ve ibadet şekilleri yönünden farklı inançlara sahip olan mezhep farklılıklarının bulunduğunu, son yıllarda demokrasi rejiminin erdemlerinden istifade eden art niyetli kişi, kuruluş ya da örgütlerin ekonomik bakımdan gelişmemiş gelir dağılımının çok farklı olduğu, mezhep farklılıklarının yoğun bulunduğu yörelerde geniş bir çalışma alanı bulduklarını, resmi kuruluşlara sızdıklarını, devlet dairesinde teşkilatlandıklarını, siyasi iktidarların basiretsiz davranışları, oy kaybı düşünceleri ve bazı diğer etkenlerle ülke çapında geniş bir kadrolaşma hareketine giriştikleri, bu gibi sağ ve sol derneklerin gizli amaçla kurulup yasal kılıf altında faaliyet gösterdikleri, siyasi partilerin yönetici veya üyelerin bu dernek veya teşkilat mensupları ile iç içe çalıştıkları, kongrelerde bulunup konuşma yaptıkları, anılan örgütlerin çeşitli tarihlerde bildiri el ilanı dağıtıp afiş astıkları böylece toplumu kendi siyasi düşünceleri yönünde kanalize etmeye çalıştıkları, yayınlanan veya dağıtılan afiş, bildiri ve el ilanları ile suç işlemeye teşvik ettikleri, bu çalışmaları sırasında dışarıdan destek gördükleri, bu çalışmalardan toplumun etkilenmemesinin beklenemeyeceği, ferdi nitelikteki olayların 1975 yılı Şubat ayı içinde Erzincan'da toplumsal nitelikte olaylara dönüştüğünü, sonradan 1978 yılında Malatya, Sivas ve Kahramanmaraş'ta, 1980 yılında Çorumda bunların tekrarlandığını, Sivas'ta meydana gelen olayların bu toplumsal olayların bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Yine gerekçenin bir bölümünde ilk önce sağ ve sol görüşlü öğrenciler arasında Sivas Eğitim

Enstitüsünde olayların başladığını, Ülkücü yapılanmanın şekli ve yöntemleri ile durumunun açıklandığı anlaşılmıştır. (1980/2 Esas, 1981/221 Sayılı Gerekçeli Karar: 51 vd)

Erzurum-Ağrı-Kars ve Artvin İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 1984/92 Esas, 1984/124 sayılı Kararı

1975-1976-1977,03-04.07.1980 tarihlerinde Sivas'ta meydana gelen olaylarla ilgili, silahlı isyan ve mukatele sırasında adam öldürmek, Mukateleye katılmak, devlet Dairelerinde Devletin tek bir fert tarafından idare edilmesini hedef tutan cemiyet kurmak, Silahlı çete kurmak, ruhsatsız silah bulundurmak, suç uydurmak, iftira, alenen ahaliyi silahlı isyana teşvik 1630 sayılı yasaya muhalefet suçlarından 177 sanık hakkında yapılan yargılama sonucu;

Lağvedilen Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Nolu Askeri Mahkemesinin 07.07.1981 tarihli 1980/2 Esas, 1981/221 sayılı Kararının temyiz edilmesi üzerine Askeri Yargıtay 2. Dairesinin 22.06.1981 tarihli bozma kararı ile Mahkemenin 1981/124 Esasına kayıtlı dosyasının irtibat nedeniyle Askeri Yargıtay 2. Dairesinin kararı ile bozulması üzerine dosyaların 1984/92 esas üzerinden yapılan yargılama sonucunda, 123 sanığın beraatına, 13 sanık hakkında zamanaşımı nedeniyle kamu davasının ortadan kaldırılmasına, 2 sanık hakkında karar verilmesine yer olmadığına, 7 sanık hakkında mukabele sırasında adam öldürme suçundan 149/1 maddesi uyarınca idam, 59/2. Maddesi uyarınca müebbet ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, 20 sanık hakkında mukateleye katıldıklarından 149/3 maddesi uyarınca 3 ila 6 sene ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına, 1 sanık hakkında iftira suçundan 285/2 maddesi gereğince 1 sene hapis cezası ile cezalandırılmasına, 9 sanık cürüm işlemek için teşekkül eden cemiyeti yönetmek suçundan 313/2-3 maddesi uyarınca 3 ile 5 sene ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, 3 sanık hakkında Dernekler Kanununa muhalefet suçundan 1 sene hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verildiği, kararın, Askeri Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 08.04.1987 tarih ve 1987/4-185 sayılı kararı ile kısmen onaylandığı anlaşılmıştır.

3'ncü Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 1989/3 Esas, 1989/12 sayılı Kararı

1975-1977,03-04.07.1980 tarihlerinde Sivas da meydana gelen olaylarla ilgili, Dernekler Yasasına Muhalefet, Yasa dışı silahlı çeteye üye olmak, cürüm işlemek için cemiyet kurmak, Hükümetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmek iftira bulunmak, mukateleye katılmak suçlarından 21 sanık hakkında yapılan yargılama sonucu; Erzincan 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 10.07.1985 tarih ve 1984/92 Esas, 1985/124 sayılı Kararının temyiz edilmesi üzerine Askeri Yargıtay 2. Dairesinin 08.04.1987 tarih ve 1987/4-185 sayılı ilamı ile bir kısım sanıklar yönünden bozulmuş olmakla 1989/3 Esasa kaydının yapılarak yeniden yapılan yargılama sonucunda, 5 sanık hakkında Dernekler Kanununa muhalefet, 2 sanık hakkında silahlı çete mensubu olmak, 2 sanık hakkında cürüm işlemek için cemiyet oluşturmak, 5 sanık hakkında mukateleye katılmak, suçlarından beraatlarına, 5 sanık hakkında cürüm işlemek için cemiyet teşkil etmek suçundan açılan kamu davasının zamanaşımı nedeniyle ortadan kaldırılmasına, 1 sanığın cürüm işlemek için cemiyet teşkil etmek suçundan 3 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, 1 sanık hakkında isnat olunan suçtan verilmiş hüküm bulunduğundan ceza tayinine yer olmadığına karar verildiği, kararın, Askeri Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 04.10.1989 tarih ve 1989/487-500 sayılı kararı ile onaylandığı anlaşılmıştır.

Abdi İpekçi Cinayeti Davası

İstanbul-Selimiye Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 25.09.1979 Tarih 1979/1392 Esas, 1979/776 Karar Sayılı Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi'nin Öldürülmesi Olayı ile İlgili İddianamesi ile sanıklar Mehmet Ali Ağca, Yavuz Çaylan ve Mehmet Şener in taammüden adam öldürmek, bu suça iştirak, taammüden adam öldürmeye azmettirmek, 6136 sayılı Kanuna muhalefet suçundan açılan kamu açılmak üzere iddianame hazırlanmıştır.

İddianamede; 01.02 1979 tarihinde meydana gelen olayın Türkiye’de yaygınlığı ve tırmanışını sürdüren terör salgınının bir aşaması olduğunu, bu cinayette Abdi İpekçi, Milliyet Gazetesi gibi büyük tirajlı gazetesinin Genel Yayın Müdürü ve Başyazarı olması, sevilen kişiliği, anarşi ve teröre karşı tutumu ve zaman zaman sağduyu sahiplerini ortak bir noktada birleştirmeye çalışan makaleleri ile bazı çevreleri rahatsız etmiş bu nedenle kurban seçildiği, bu eylemdeki amacın terörün yarattığı yılgınlıkla kitlelerde zora dayalı, özgürlükleri yok eden rejimleri onaylamaya sevk eden ortamı yaratmak, toplumda asayiş ve kamu düzeni konusunda olumsuz bir görüş yaratmak, karşı görüş sahiplerini susturmak, baskı altına almak için öldürme eylemlerinin gerçekleştiği, bunlardan birisinin de Apti İpekçi olduğundan bahisle sanıkların TCK’nın 450/4, 65/2-3 450/4 maddeleri gerekince cezalandırılmaları istemi kamu davası açılmıştır.

Savcılık firarda bulunan sanık Mehmet Şenel hakkında tefrik kararı verilerek ayrı bir esasa kaydına karar verdiği anlaşılmaktadır.

1979/776 karar sayılı iddianamesi ile açılan kamu davası, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinin 1980/418 Esasına kaydı yapılmıştır. Mahkeme yapılan yargılama sonucu 28.04.1980 tarih ve 1980/207 sayılı ile davayı karar bağlamıştır.

Mahkeme Yargılama sonucu, savcılık bir sanığın planlayarak ve tasarlayarak önceden verilen kararı uygulayarak suçu işlediğinden bahisle TCK’nın 65/2-3 maddesi uyarınca 450/4. maddesi uyarınca, diğer sanığın doğrudan doğruya atılı suçu işlediğinden bahisle TCK’nın 64/1. maddesi delaleti ile 450/4, 6136. sayılı Kanuna aykırılık maddesi uyarınca cezalandırılmalarını talep etmiş, mahkemesince bir sanık hakkında da Abdi İpekçi’nin öldürülmesi eylemini gerçekleştiren şahsın kim olduğunu bildiği halde ilgili makama haber vermediğinden bahisle TCK’nın 296. maddesi uyarınca üç yıl hapis cezası ile cezalandırılmalarına karar verildiği, verilen kararın idam cezasına çarptırılan sanık yönünden Askeri Yargıtay 1. Dairesinin 1980/279-290 esas ve karar sayılı ilamı ile onaylandığı diğer sanık yönünden kararın bozulması nedeniyle mahkemenin 1980/1103 esasına kaydı yapılmış 27.01.1981 tarih ve 1981/57 sayılı karar ile TCK’nın 450/4, 65/3 maddeleri uyarınca on yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına oy çokluğu ile verilen karar Askeri Yargıtay ilgili dairesince onaylanarak kesinleşmiştir.

Karara muhalif olan hâkim gerekçesinde, diğer sanığın da 64/1, 450/4 maddeleri uyarınca sanığın cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir. Mahkemenin gerekçesinin bir bölümünde, öldürme olayını sanığın hazırladığı plan çerçevesinde soğukkanlılıkla pusu kurmak sureti ile öldürdüğünü kabul etmiştir.

Gün Sazak Cinayeti Davası

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 26.05.1981 Tarih 1981/476 Esas, 1981/681 Karar Sayılı MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak’ın Öldürülmesi Olayı ile İlgili İddianamesi ile Sanıklar Ahmet Levent Babacan, Sadık Zafer Özcan ve Cem Öz

hakkında T.C. Anayasasının tamamını veya bir kısmını tağyir tebdil veya ilgaya cebren teşebbüs ve bu suça iştirak suçundan açılan kamu açılmak üzere iddianame hazırlanmıştır.

İddianamede; MHP Genel Başkan Yardımcısı, Gün Sazak'ın 27.05.1981 tarihinde evinin önünde öldürülmesi ile ilgili olarak Devrimci-Sol adlı yasadışı örgütle ilgili yapılan soruşturma sonucu örgüt üyesi olarak yakalanan Sadık Zafer Özcan ve aynı örgüt üyeleri olarak adlarını bildirdiği Ahmet Levent Babacan'ın sorgulamalarında öldürme olayına katıldıklarını, olayın sanık Ahmet Levent'in açık ikrarı ile aydınlandığını, Devrimci –Sol adlı örgütün, mevcut düzeni silahlı ayaklanma yolu ile yıkarak yerine Marksist bir düzen getirmeye amaçladıkları, bu amaçla önce tekelci sermayenin diktatörlüğü şeklinde ifade ettikleri faşizme karşı savaş vererek, Türkiye'deki faşist güçlere bağlı olarak nitelendirilen MHP Başkan Yardımcısı olan Gün Sazak'ın partideki etkinliği, Kahramanmaraş ve benzeri katliamların örgütleyicisi olduğu, faşist örgütlere silah sağladığı gerekçesi ile öldürülmesine karar verildiğinden bahisle sanıkların TCK'nın 146/1, 146/3, 171/3 maddeleri gerekince cezalandırılmaları istemi kamu davası açılmıştır.

1981/476 karar sayılı iddianamesi ile açılan kamu davası, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 1981/304 Esasına kaydı yapılmıştır. Mahkeme yapılan yargılama sonucu 06.04.1983 tarih ve 1983/67 sayılı ile davayı karar bağlamıştır.

Mahkeme yargılama sonucunda sanıkların, TCK'nın 146/1, 146/3, 59 uncu maddeleri uyarınca beş yıl ile müebbet ağır hapis cezası arasında değişen cezalar ile cezalandırılmasına karar vermiştir.

Mahkemenin gerekçesinin bir bölümünde, örgütün yapılanmasını anlatmış sonuç olarak da, Dev-Sol adı altında faaliyet gösteren bir grup silahlarının Anayasal Düzeni yıkma hedefine yöneldiğini, birçok ciddi bu hedefe götürecek eylemlerde bulunduğunu, içerisinde adam öldürme soygun, karşı gruplarla çatışmalarla dikkat çekici öldürme olaylarına katıldıkları, bu çerçevede Gün Sazak'ın öldürme olayı gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Sanıklar hakkında verilen mahkûmiyet kararı Askeri Yargıtay ilgili Dairesince Onaylanarak kesinleşmiştir.

MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davaları

Ankara-Çankırı-Kastamonu İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 29.04.1981 Tarih 1980/7040 Esas, 1981/600 Karar Sayılı MHP ve Ülkücü Kuruluşlara Ait İddianamesi

Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı 29.04.1981 tarih ve 1981/00 karar sayılı iddianamesi ile Alpaslan Türkeş ve 587 şüpheli hakkında 12 Eylül 1980 ve öncesi,

Anayasal düzenin Cumhuriyetçilik ve demokrasi prensiplerine aykırı olarak, devletin tek bir kişi tarafından yönetilmesi amacına yönelik, değiştirilmesine zor yoluyla kalkışmak,

Türkiye ahalisini birbiri aleyhine silahlandırmak toplu kıyıma yönlendirmek, toplu kıyıma neden olmak, bu cürüme katılmak,

TCK'nın 149 ve 146 ncı maddelerinde yazılı cürümleri işlemek için silahlı cemiyet oluşturmak,

Amacı Cumhuriyetçiliğe ve Demokrasi prensiplerine aykırı olarak, Devletin tek bir kişi tarafından idare edilmesini hedef tutan cemiyet kurmak, faaliyetler düzenlemek, yönetmek, bu cemiyete girmek,

Bir şeyi işlemek veya işlenmesine müsaade etmek için bazı örgütlerin oluşturdukları baskı gücünden yararlanarak tehdit etmek,

Silah kaçakçılığı yapmak, ruhsatsız silah bulundurmak, silahlı gasp, hırsızlık, cürüm eşyasını saklamak;

İddiasıyla şüpheliler MHP Genel Merkez Yönetim Kurulu (37 şüpheli hakkında), eğitimciler (16 şüpheli hakkında), MHP Genel Merkez ve Ankara İl Gençlik Kolları (43 şüpheli hakkında), Adana Bölgesi Sanıkları, (112 şüpheli hakkında), Abidinpaşa Sanıkları (15 şüpheli hakkında), Ayvalı, Yükseltepe Mahallesi Sanıkları (8 şüpheli hakkında), Esentepe Sanıkları (56 şüpheli hakkında), Topraklık, Cengiz Topel, İncesu, Ateşderesi, Seyranbağları, Akdere, Şişkindere Mahallesi Sanıkları (42 şüpheli hakkında), İskitler ve Mutlu Mahallesi Sanıkları (23 şüpheli hakkında), Kırıkkale Sanıkları (23 şüpheli hakkında), Bafra Sanıkları (21 şüpheli hakkında), Balıkesir-İzmir Bölgesi Sanıkları (86 şüpheli hakkında), Erzurum Bölgesi Sanıkları (21 şüpheli hakkında), İstanbul Bölgesi Sanıkları (İstanbul Müteferrik Dosya sanıkları 8 şüpheli hakkında), Bakırköy Sanıkları (30 şüpheli hakkında), Üsküdar Sanıkları (4 şüpheli hakkında), Eyüp sanıkları (25 şüpheli hakkında) (Toplam 67 şüpheli) ve diğer sanıklar (13 şüpheli hakkında);

şeklinde ayırım yaparak iddianame hazırlanmıştır.

İddianamede; ülkücü görüşün tarihsel gelişimi anlatıldıktan sonra dünya örneklerine yer verildiği örgütlemenin lideri olarak Alpaslan Türkeş belirtilmiş ve görüşlerinin, düşünce akımının parti hareketine nasıl dönüştüğü, doktrinlerine milliyetçi toplumcu adının verildiği, 1961 Anayasasının getirdiği hak ve özgürlüklerden yararlanarak parti hareketinin kurumları, kamu kurum ve kuruluşları ile çeşitli iş yerleri içinde, Devleti sistemli ve bilinçli bir şekilde ele geçirmesine yönelik çalışmalarının 12 Eylül 1980 yılına kadar nasıl tam bir gizlilik ve tüzlik içinde devam ettiği, 1978 sıkıyönetim ilanı ile birlikte strateji değişikliği yapıldığını, sıkıyönetim ilanı ile şiddet eylemlerinin büyük ölçüde durduğu, gençlerin 9 Işık görüşüne uygun bir devlet düzeni kurmak için seminer ve kamplarda eğitildikleri, eğitilen milliyetçi kadroların organize edilmesi ve hiyerarşik merkezîyetçi düzende disipline edilmelerinin sağlanması amacıyla kurulan derneklerin önemi belirtilmiş, belirlenen dernekler neler olduğu, milliyetçi toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı açıklanmıştır.

İddianamenin devamında, yasal ve illegal görünüm içinde, bu kuruluşlardaki statülerinden yararlanarak illegal, hiyerarşik ilişki ve düzenleme ile teşkilatlanmayı nasıl sağladıkları, şiddeti yönlendirme ve gerçekleştirme eylemlerinin genel merkez binasından nasıl yönlendirildiğini, örgütlenmenin yapısı, hareketin yurt dışı ilişkileri anlatılmış, yurtdışında faaliyet gösterilen ülkeler ve dernekler sayılmış, yurt dışından hareketin lideri olarak görülen Alpaslan Türkeş'e yazılan mektuplara, ülkücü görüşü destekleyen açık yayınlara yer verilmiş,

Hareketin örgüt yapısı ile eğitim çalışmaları ve programlarının nasıl yapıldığı konusunda açıklamalarda bulunulduğu, yapılan eylemlerin neler olduğu, kişiler yönünden eylemlerinin değerlendirilmesinin yapıldığı, işçi sendikalarıyla siyasî ve ekonomik ilişkilerin varlığı irdelenmiş, kişilerin mal varlığı, gelir ve harcamaları tespit edilmeye çalışılmış, yurt içinde meydana gelen olaylar anlatılmıştır. Son kısımda ise sanıkların ceza kanunu hangi maddeleri uyarınca cezalandırılmalarının istendiği yazılmıştır.

4 ncü Kolordu Komutanlığı Sıkıyönetim 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 1981/278 Esas, 1987/20 Sayılı Kararı (Adana MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası)

Ankara-Çankırı-Kastamonu İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 29.04.1981 Tarih 1980/7040 Esas, 1981/600 Karar Sayılı MHP ve Ülkücü Kuruluşlara ait İddianamesi açılan kamu davası sonucu mahkemenin 1981/176 Esasına kayıt edildikten sonra suçun işlendiği yerlere göre 216 sanık yönünden dosya tefrik edilerek mahkemenin 1981/278 Esasına kaydı yapılmıştır.

12 Eylül 1980 öncesi ve sonrası T.C. Anayasasını değiştirmek, Türkiye ahalisini bir bir aleyhine silahlandırmak, toplu kıyım sebepleri olmak, suç işlemek için teşekkül meydana getirmek, bu teşekküle girmek, silahlı gasp, 6136 sayılı kanuna muhalefet suçlarından yapılan yargılama sonucunda Mahkeme kararında;

Görevsizlik kararı verilenler dışında kalanların örgütsel niteliği, işleniş biçimi ve amacı ele geçirilen silahlar, silahların çeşitli suçlarla irtibatı göz önüne alındığında sıkıyönetim ilan ve faaliyetlerine ilişkin olduğu, sıkıyönetim mahkemelerinde bakılması gereken suçlardan bulunduğundan görevli olduğunu, suça katılan sanıkların ÜOD, ÜGD, ÜYD gibi örgütlerin üyesi olup suçu bu sıfatla işledikleri, bu örgütlerin MHP ile görüş, amaç ve örgütsel bağı olup MHP'nin yan kuruluşları olduklarından ve MHP nin Genel Merkezinin de Ankara'da bulunması nedeniyle yetkili olduğunu belirtmiştir.

216 sanığın yargılandığı davada, 83 sanık hakkında muhtelif suçlardan cezalandırılmalarına karar verilmiştir. Bu sanıkların 29'u hakkında cürüm işlemek için oluşturulan silahlı örgütte yer almak, örgütü yönetmek suçlarından TCK'nın 313/2-3-4, 55/3 maddeleri uyarınca 4 ile 9 yıl 4 ay arasında ağır hapis cezası, 15'i hakkında taammüden adam öldürmek, bu suça iştirak suçlarından 450/4, 65/2/3 55/1, maddeleri uyarınca idam cezası ile 12 yıl hapis cezası arasında cezalandırıldıkları (2 sanık hakkında 3 kez 1 sanık hakkında 2 kez olmak üzere 10 sanık hakkında idam kararı verilmiştir), 36'sı hakkında kasten adam öldürmek, bu suça asli veya ferî fail olarak iştirak etmek suçlarında TCK'nın 448,463, 62, 65/3, 55/1-3 maddeleri gereğince 8 ile 36 yıl arasında ağır hapis cezası ile 2'si hakkında patlayıcı madde atmamak suçundan TCK'nın 370 maddesi uyarınca 7 ay hapis, 27'si hakkında kasten yaralama suçundan TCK456/4,457/1 maddeleri gereğince 4 ile 8 ay hapis cezası ile, ölümle biten kavgaya katılmaktan 3'ü hakkında TCK'nın 464/3-4 maddeleri gereğince 4 ay hapis, 3'ü hakkında meskun mahalde silah atmamak suçundan 264 maddesi uyarınca 2 yıl hapis, 18'i hakkında silahlı gasp suçundan TCK'nın 497/1-2,498. Maddeleri uyarınca 12 ile 20 yıl arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına, 13 sanık hakkında silahlı örgüte üye olmak suçundan, 3 sanık hakkında suç delillerini yok etmek suçundan, 121 sanık hakkında üzerlerine atılı suçları işlediklerine dair haklarında cezalandırılmalarına yetecek delil bulunmadığından, beraatlarına, 21 sanık hakkında 6136 sayılı yasaya muhalefet suçundan görevsizlik kararı, bir sanığın ölmesi nedeniyle TCK'nın 96. maddesi uyarınca kamu davasının ortadan kaldırılmasına, 3 sanık hakkında haklarında aynı suçla ilgili kamu davası açılıp karara bağlandığından CMUK'un 253. Maddesi uyarınca, kamu davasının reddine, 1 sanık hakkında suç delillerini yok etmek suçundan 296. Madde son fıkraya gereğince ceza verilmesine yer olmadığına karar verildiği anlaşılmıştır.

Sanıklardan 19'nun gözetim süresi 90 günü geçtikten sonra hâkim karşısına çıkarılmış ve tutuklanmıştır. Özellikle bir sanık 09.12.1980 tarihinde gözetim altına alınmış 13.10.1981 tarihinde hâkim karşısına çıkarılarak tutuklanmıştır. Beraat eden sanıklardan 83'ü 1 ay ile 8 yıl arasında tutuklu kalmışlardır.

Barış Derneği Davası

Türkiye Barış Derneği ile ilgili soruşturma, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 27 Ekim 1980 tarihli soruşturma emri ile başlamış olup söz konusu soruşturma emrinde Derneğin bir bülteninden dolayı soruşturma yapılması istenmiş; ancak sonrasında soruşturma Derneğin kuruluşundan itibaren tüm çalışmalarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Soruşturmanın başlamasından 14 ay sonra, 44 dernek yöneticisi hakkında tutuklama kararı verilmiştir (Bilim ve Sanat Kitapları, 1986: 8)

Takip eden dönemde 17 Mayıs 1982 tarihinde iddianame hazırlanmak suretiyle Türkiye Barış Derneği Davası açılmıştır (Bilim ve Sanat Kitapları, 1986: 9). Davada, Askeri Savcı, sanıkların TCK'nın 141 ve 142 nci maddelerine göre cezalandırılmalarını talep ederken, sanıklar hakkında gizli örgüt kurmak, bu örgütü yönetmek, suç olan fiili övmek, komünizm ve bölücülük propagandası yapmak iddialarını öne sürmüştür (Milliyet, 1982).

Barış Derneği Davası'nın avukatlarının da aralarında bulunduğu 48 sanıklı ve Birinci Barış Derneği Davası henüz sonuçlanmamışken açılan ikinci Barış Derneği Davası ise ilk dava ile 1986 yılında birleştirilmiştir (Bilim ve Sanat Kitapları, 1986: 11).

Sonuç itibariyle, dava, Askeri Yargıtay'da bozulan üç kararın ardından 21 Nisan 1991'de tüm sanıkların beraatı ile sonuçlanmıştır. Davanın bu yönde sonuçlanmasında ise TCK'nın 141 'inci maddesinin yürürlükten kaldırılmış olması gerekçe olarak gösterilmiştir (Milliyet, 1991).

DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar Davası

12 Eylül sonrasında DİSK ve DİSK'e bağlı 31 sendika hakkında ayrı ayrı iddianameler ile kamu dava açılmıştır.

DİSK ve yöneticileri hakkında 25.06.1981 tarih ve 1980/3971 Esas, 1981/1291 karar sayılı iddianame ile 1 Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 2. Numaralı Askeri Mahkemesine açılan ve 1981/698 Esasına kaydedilen esas dava ile 31 sendika hakkında muhtelif esaslar üzerinden açılan 31 kamu davası tek bir davada birleştirilmiştir.

1477 sanık hakkında 13.02.1967 ile 12.09.1980 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş Büyük Millet meclisini ıskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs etmek, sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeye matuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül etmek, kurmak veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare etmek veya bu hususlarda yol göstermek suçlarından 765 sayılı TCK'nın 146/1, 141,142, 311,312, 159. maddeleri uyarınca cezalandırılmaları talep edilmiştir.

Gerekçeli kararda 1477 sanık hakkında hüküm kurulmuş, gerekçeli karar 35 ayrı bölümden, her bölümde ayrı bir kitaptan oluşmuştur. Başta DİSK olmak üzere her sendikanın ve bu sendikanın mensup sanıklarının gerekçeli kararları 35 ayrı kitapta toplanmıştır.

Yapılan yargılama sonucu 892 sanık hakkında beraat kararı verilmiştir. DİSK başkanı ve yöneticileri hakkında sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeye matuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül etmek, kurmak veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare etmek veya bu hususlarda yol göstermek suçlarından, TCK'nın 141/1, 141/6.59 maddeleri uyarınca 10 yıl 8 ay hapis cezası verildiği, cezaların takdiren ve teşdiden üst sınırdan hükmedildiği anlaşılmıştır. Diğer sanıklar hakkında da TCK'nın 141/5, 141/6, 59 maddeleri uyarınca 5 yıl 6 ay hapis cezasına hükmedilmiştir.

Ayrıca, 1402 sayılı yasanın 15/L maddesi aracılığıyla 274 sayılı yasanın 30/4 maddesi uyarınca DİSK ve DİSK'e bağlı 31 sendikanın kapatılmasına da karar verilmiştir.

Mahkeme gerekçeli kararını 10 bölümde oluşturmuştur.

Birinci Bölümde: Dava hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Açıklamalarda 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen ile birlikte ülkenin bütününde sıkıyönetimin ilan edildiğini, siyasal ve sosyo-ekonomik açıdan ülkeyi derin bunalıma sürükleyen yasa dışı faaliyetlere karşı önlemlerin alınması gerektiği, bu önlemler çerçevesinde ilk planda siyasi parti, dernek ve sendikalar hakkında soruşturmanın yürütüldüğünü, DİSK'in ve bağlı sendikalar hakkında yürütülen soruşturmanın da bu önlemlerin bir parçası olduğu ifade edilmiştir.

İkinci Bölümde: Sendikaların yasal tanımı başlığı altında, sendikalar hukukunun genelde ve ülkemizdeki tarihsel gelişimi, sendikaların 1961 Anayasasındaki yeri, sendikalar mevzuatı ve sendika türleri, sendika organizasyonları ile sendikaların siyasi faaliyetleri açıklanmıştır.

Üçüncü Bölümde: Askeri savcılığını davaya ilişkin temel iddiası ve mütalaası anlatılmıştır. Anlatımda sendikaların ve bağlı bulundukları üst kuruluşların tanımları doğrultusunda özellikle yasal ve yasadışı sendikal faaliyet kavramları, o dönemde yürürlükte bulunan yasaların ışığı altında incelenmiş, iddianamede yer alan suçlamaların hukuki temelleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Suçlamaların sendikadan sendikaya değişse bile aynı hukuki sonuca varıldığı belirtilmiş, TCK'nın 146 maddesini ihlal suçunun bir tehlike suçu olduğu, hangi fiillerin kanun kapsamına girdiği açıklanmıştır.

274-275 sayılı yasa tasarılarına karşı yapılan protesto perdesi altında başlatılan, özellikle 171 sayılı yasayı ihlal gibi değerlendirilen 15-16 Haziran olaylarının DİSK'in belli amaç doğrultusunda yönlendirdiği faaliyet ve yetistirdiği Marksist-Leninist bilinçli militanları aracılığı ile işyana dönüştürüldüğü, İstanbul ve büyük sanayi bölgelerinde bulunan kentlerde işçilerin sokağa döküldüğü, milyonlarca zarara sebep olan ızrar, tahrip yangın olayları gibi fiillerin işlendiği, bununla işçi sınıfının iktidar mücadelesine yönelik siyasal bir muhteva kazandırılarak, Anayasal devlet nizamına karşı işçi sınıfının birlikte neler yapmaya muktedir olduğunu ispatlayacakları inancı ile güç gösterisinde bulunduklarını, devlet ve Anayasal kuruluşları maddi ve manevi baskı altına tutmaya çalıştıkları, genel grevlerle kararlarını bir biçimde hayata geçirmeye çalıştıklarını bu grevlerin yasal görünüşleri arkasındaki amacın tamamen işçi sınıfının iktidar mücadelesine yönelik siyasal bir amaç içerdiği, grevleri siyasi bir araç olarak kullandıklarını, illegalite bir ihtilal örgütü görünümüne DİSK bünyesindeki tüm sanıkların diğer müttefikleri ile birlikte tüm eylemleri devlet nizamını, Anayasal düzeni ve devletin temel kuruluşları maddi cebir ve baskı altında tutarak devleti yıkmayı amaçladıklarını, sorumlu oldukları belirtilerek TCK'nın 141, 142, 146. maddeleri uyarınca cezalandırılmaları istendiği açıklanmıştır.

Dördüncü Bölümde: Bilimsel sosyalizmin doktriner ve yasal tanımına, bilimsel sosyalizm ile TCK'nın 141. maddesinin ilişkisine yer verilmiştir.

Beşinci Bölümde: DİSK ve DİSK'e bağlı sendikaların ideolojik yapıları ile yasal konumları açıklanmıştır.

Altıncı Bölümde: Sendikal görevler ve yasal sorumluluklarına yer verilmiştir.

Yedinci bölümde: Davanın bütününe yönelik istem ve iddiaların hukuki tahlili açıklanmıştır. Bunlar yetkisizlik iddiaları, göreve ilişkin itirazlar, davanın 12 Eylül Harekâtı ile olan siyasal ilişkisini ve Sıkıyönetim mahkemelerinin bağımsızlığı konusunda ileri sürülen iddialar, 12 Eylül 1980 öncesinde soruşturma veya dava konusu yapılmış eylemler hakkında ikinci kez konusu yapılmış eylemler hakkında ikinci kez dava açıldığına ve aynı dönemde suç sayılmayan faaliyetlerin dava kapsamına alındığına dair iddialar, işkence yapıldığına ve bu konudaki dilekçelerin yok edildiğine ilişkin iddialar, davaların birleştirilmesinde izlenen yönetime ilişkin itirazlar, yazılı belgelerin okunmadığına yönelik itirazlar, soruşturmanın genişletilmeyerek eksik soruşturma ile karar verildiği, savunma hakkının kısıtlandığı, davada kıyas yönteminin uygulandığı yönündeki itirazlar, değerlendirilmiş ve cevaplanmıştır.

Sekizinci Bölümde: Ceza tayininde izlenen yönetime ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Dokuzuncu Bölümde: DİSK ve DİSK'e bağlı sendikaların kapatılmalarına ilişkin açıklamalar anlatılmıştır.

Onuncu Bölümde: Değerlendirme ve sonuçlara yer verilmiştir. Bu değerlendirmede, sendikaların ve sendikaların tüzel kişiliklerinin yasal konumları belirlenmesinde, heyetin hangi hukuki ölçütlerden hareket ettiği ortaya konmaya çalışılmış, ölçütlerin yasal dayanağını 12 Eylül 1980 öncesi döneminde yürürlükte bulunan anayasa ve yasaların oluşturduğu ifade edilmiştir.

Savunmalarda ileri sürülen yürütülen tüm faaliyetlerin çağdaş hukuk devleti ilkelerine uygun yürütüldüğü iddialarının gerçekte ilgisinin olmadığı, yasaların ve anayasanın eleştirilebileceği, ancak değiştirilmeleri veya ortadan kaldırılmalarının demokratik ve yasal sınırlar için de verilecek mücadele ile olacağı, bunun yerinin mahkemeler olmadığını, yasaların yürürlükte bulunması halinde tüm kişi ve kuruluşların özellikle hukukun üstünlüğünü savundukları ileri sürenler, bu yasalara uymak zorunda oldukları, hiç kimsenin yasaları kendince yok sayarak, yasaların izin vermediği alanlarda eylem ve faaliyetlerde bulunmaları halinde sonuçlarına katılmaları gerektiği açıklanmıştır.

15. Darbenin Hukuk ve Yargı Üzerindeki Etkileri

12 Eylül Darbesinin en önemli etkilerinden birisi 1961 Anayasası üzerine kurulu Anayasal düzen ve hukuk düzenini ortadan kaldıran durumu ile yargı ve hukuka etkileri olarak ifade edilebilir

Hukuk ve Anayasa Düzenine Etkisi

12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetlerinin, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevi öne sürülerek yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını alınarak ülke yönetimine bütünüyle el konulduğunda, Parlamento ve Hükümetin feshedilmesi, Milli Güvenlik Konseyinin yayınladığı bildiriler, 2324 sayılı ve 27/10/1980 tarihli Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun 2.maddesindeki “Anayasada Türkiye Büyük Millet Meclisine, Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosuna ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyince ve Cumhurbaşkanıya ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanınca yerine getirilir ve kullanılır.” şeklindeki düzenlemelerle Türkiye Büyük Millet Meclisine, Cumhuriyet Senatosuna ve Cumhurbaşkanıya ait yetkilere el konulması,

16 Ekim 1981 tarihinde çıkarılan 2533 sayılı kanunla bütün partiler kapatılarak siyasi partiler ve yan kuruluşlarının taşınır taşınmaz bütün malları hazineye devredilmesi ile;

1961 Anayasasının fiilen ortadan kaldırıldığı, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler kanununun 35. maddesinin ülke yönetimine el koyma yetkisi ileri sürülerek;

1961 Anayasasının; 4.maddesindeki, “Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindir. Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.” 5.maddesinde, “Yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindir. Bu yetki devredilemez.” 6.maddesinde, “Yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.” şeklindeki düzenlemelerde yer alan, Millete ait olan Egemenlik yetkisi, Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olan yasama yetkisi ile Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruluna ait olan yürütme görevini, silahlı güç kullanılarak ele geçirildiği,

12.12.1980 tarihli ve 2356 Sayılı Milli Güvenlik Konseyi Hakkındaki Kanunun 1. maddesindeki “Milli Güvenlik Konseyi; Devlet ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, üyeleri; Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun’dan teşekkül eder.” şeklindeki düzenleme ile Milli Güvenlik Konseyi oluşturulduğu,

2324 sayılı ve 27/10/1980 tarihli Anayasa Düzeni Hakkında Kanunun 3. maddesindeki *"Millî Güvenlik Konseyince kabul edilerek yayımlanan bildiri ve karar hükümleriyle yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların Anayasaya aykırılığı ileri sürülemez"* şeklindeki düzenleme ve 4.maddesindeki düzenleme ile Millî Güvenlik konseyinin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak olan hükümlerle 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu Kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerin yürütölmesinin durdurulması ve iptali isteminin ileri sürölümeyeceğinin belirtildiğı,

Bu düzenlemelerle, Anayasa ve Anayasal düzen ortadan kaldırılarak, kişi hak ve özgürlükleri tamamen Millî Güvenlik Konseyinin inisiyatifine terk edildiğı, başta yaşam hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlükler açısından hiçbir güvence kalmadığı,

Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmetler Kanunu 35. maddesindeki yetkinin Anayasa ile kurulmuş bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde yasal düzenlemeler arasında hiyerarşi olduğu, bunlardan en yukarıda Anayasanın yer aldığı, kanunların ise Anayasanın hiyerarşik olarak altında yer aldığı, dolayısıyla kanunların Anayasaya aykırı olamayacakları temel hukuki kuralına aykırı biçimde Anayasal düzeni, Anayasa ile kurulmuş devlet düzeninin temel kurumlarından olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ile hükümeti ve tüm hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak amacıyla kullanıldığı,

1982 Anayasasının geçici 15. maddesindeki "12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturunca kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk Milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Millî Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürölmez ve bu maksatla herhangi bir yargı mercüne başvurulamaz." Düzenlemesinin aslında bu aykırılığın farkında olarak konulma ihtiyacı hissedildiğı,

değerlendirmeleri 12 Eylül Darbesinin yargılanmasına ilişkin iddianamede dile getirilen hukuki değerlendirmeler olup (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi, 2012: 71-72) bu değerlendirmeler hukuken katılınması gereken tartışma götürmez değerlendirmelerdir.

Darbenin Yargıya Etkileri

12 Eylül Askeri Darbesi sadece yasama ve yürütme yetkisini ele geçirmekle kalmamış, 16 Ekim 1981 tarihinde çıkarılan 2533 sayılı kanunla bütün partiler kapatarak Anayasa Mahkemesinin yargı yetkisi olarak münhasıran kullandığı siyasi partileri kapatma yetkisi de Konsey tarafından kullanılmış olmakla demokrasilerin temel prensiplerinden olan "kuvvetler ayrılığı" ilkesi de bertaraf edilmiş olmaktadır.

Bu anlayış içinde, Türkiye'de 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ile yargı sistemi de olumsuz bir süreçten geçmiştir. Bu sürecin olumsuz yanlarının etkisi hukukun üstünlüğü ve adaleti erişimi kısmen de olsa bertaraf etmiştir. Bu süreç içinde meydana gelen insan hakkı ihlalleri, adil yargılamanın yapılamaması sonucu, mahkeme kararları ile mahkemelerin bağımsızlığı tartışılır hale gelmiştir.

Bağımsız mahkemeler, adil yargılama hakkının ilk temelini teşkil etmektedir. 12 Eylül sonrası yargılamaların çoğu sıkıyönetim mahkemelerinde yapılmıştır. Aslında Sıkıyönetim yargı

sistemi sıkıyönetimin 12 Eylülden önce ilan edildiği dikkate alındığında daha önce uygulanmaya başlamıştır.

12 Eylül rejiminin ilk yaptığı hukuki düzenlemelerden birisi 21 Eylül 1980 tarih ve 17112 sayılı Remi Gazetede yayımlanan 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesine ve Bazı Hükümler Eklenmesine Dair 2301 sayılı Kanun olmuştur. Bu Kanun Sıkıyönetim yargısı ve sıkıyönetim mahkemeleri ile ilgili pek çok hususu kişilerin yargısal güvencelerini daraltacak ve Sıkıyönetim Komutanının ve mahkemelerinin yetkilerini arttıracak şekilde yeniden düzenlemiştir. Örneğin bu Kanunla 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunun 15. maddesine;

“Sıkıyönetim Komutanının suç dosyasını gönderdiği Cumhuriyet Savcıları, askeri savcılar ile mahkemeler görevsizlik ve yetkisizlik kararı veremezler. Bu şekilde gönderilen suç dosyaları hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır”

“Sıkıyönetim Komutanı bu Kanunda yazılı suçlardan sanık kişileri, Sıkıyönetim Komutanı nezdindeki askeri mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip gerekmediği hakkında bir karar alıncaya kadar gözetim altında tutabilir. Bu süre 30 günden fazla olamaz ve aynı kişi için, aynı suç isnadı sebebiyle ve yeni deliller çıkması gibi haklı bir sebep yok iken bir defadan fazla kullanılamaz.”

18. maddesine ise;

“Sanığın soruşturma sırasında tutuklanıp tutuklanmayacağı hakkındaki kararı sıkıyönetim askeri mahkemesinde askeri hâkim sınıfından olan üyelerden birisi verir.” ve

“Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerince verilen 3 yıla kadar hürriyeti bağlayıcı ceza hükümleri temyiz olunamaz.”

hükümleri eklenmiştir.

1402 sayılı Kanunun 15. maddesinde yapılan düzenlemeyle getirilen 30 günlük gözaltı süresi daha sonra 07.11.1980 tarihinde 90 güne uzatılmış, 05.09.1981 tarihinde ise 90 günlük gözaltı süresi 45 güne indirilmiştir. Böylece gözaltı süresi 1 yıla yakın 90 gün olarak uygulanmıştır. Sıkıyönetim Mahkemeleri 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununun 12-23 arasındaki maddeler ile düzenlenmiştir. 12. maddede Sıkıyönetim Komutanı nezdindeki askeri mahkemeler göreve başlayıncaya kadar, suçun işlendiği yerlerde bulunan askeri savcılar ile askeri mahkemeler ve bunlar yoksa Cumhuriyet Savcıları ile adliye mahkemeleri, Sıkıyönetim Komutanlığı askeri savcılarının ve mahkemelerinin görevlerini yapacakları düzenlenmiştir.

15. maddede Sıkıyönetim Mahkemelerinin Görev ve Yetkileri düzenlenmiş ve buna göre bu mahkemelerin görev ve yetkileri olarak şunlar belirlenmiştir;

Madde 15 - (Değişik madde: 15/05/1973 - 1728/1 md.)

(Değişik fıkra: 19.09.1980 - 2301/8 md.) Sıkıyönetim ilan edilen yerlerde aşağıdaki suçları sıkıyönetim ilanına ve faaliyetlerine ilişkin olarak işleyenler ve bunların suçlarına iştirak edenler bu Kanunun 21 inci madde hükümleri saklı kalmak şartıyla, sıfat, meslek ve memuriyetleri ne olursa olsun Sıkıyönetim Komutanı nezdindeki askeri mahkemelerde yarganırlar.

a) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babının birinci, ikinci ve dördüncü fasıllarında yazılı Devletin kişiliğine karşı işlenen suçlar;

b) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının beşinci babının birinci ve ikinci faslında yazılı suç işlemeye tahrik ve cürüm ikarı için cemiyet kurmak suçları;

c) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının altıncı babının ikinci faslında yazılı Devlete ait mühür, damga ve sair alametlerin taklidi hakkındaki suçlar;

d) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının yedinci babında yazılı kamunun selameti aleyhine işlenen suçlar;

e) Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının onuncu babının ikinci faslında yazılı yağma, yol kesme, adam kaldırma suçları;

f) (Değişik bent: 19/09/1980 - 2301/8 md.) Türk Ceza Kanununun 179, 180, 188, 191, 192, 201, 228, 234, 235, 236, 241, 242, 248, 249, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 264, 266, 268, 271, 296, 448, 449, 450, 451, 452, 516, (takibi şikayete bağlı olan fıkraları hariç), 517, 536 ve 537'nci maddelerinde yazılı suçlar ile; 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanunda yazılı suçlar;

g) Türk Ceza Kanununun 390 ve 391 inci maddelerinde yazılı suçlar ile haberleşmeyi sağlayan Posta, Telgraf, Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne veya Türk Silahlı Kuvvetlerine ait her türlü araç, gereç, tesis ve tellerine karşı işlenen hırsızlık suçları;

h) Askeri Ceza Kanununun 55, 56, 57, 58, 59 uncu maddelerinde yazılı suçlar;

ı) Askeri Ceza Kanununun 75, 93, 95 ve 96 ncı maddeleri ile 148 inci maddesinin ikinci fıkrasında ve 160'ıncı maddelerinde yazılı suçlar;

j) Takibi şikayete bağlı olmayan veya şahsi dava yoluyla takibi gerekli bulunmayan basın yoluyla işlenmiş suçlar;

k) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti hakkında Kanuna muhalefetten doğan suçlar;

l) Derneklerin, sendikaların ve mesleki kuruluşların kanunlarında mevcut kapatılmalanıyla ilgili davalar. (648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili hükümleri saklıdır.)

(Değişik fıkra: 19/09/1980 - 2301/8 md.) Yukarıda yazılı suçlara el koyan yetkili merciler, bu suçlara ait hazırlık soruşturması evrakını vakit geçirmeden Sıkıyönetim Komutanına göndermekle yükümlüdürler. Sıkıyönetim Komutanı kendisine gönderilen evrakı Sıkıyönetim Komutanlığı nezdindeki askeri savcılığa işlem yapılmak üzere gönderir.

(Değişik fıkra: 19/09/1980 - 2301/8 md.) Ancak, Sıkıyönetim Komutanı bu suçlardan Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde bakılmasına lüzum görmediklerini ilgili adli mercilere vermeye yetkilidir.

(Ek fıkra: 19/09/1980 - 2301/8 md.) Sıkıyönetim Komutanının suç dosyasını gönderdiği Cumhuriyet Savcıları, askeri savcılar ile mahkemeler görevsizlik ve yetkisizlik kararı veremezler. Bu şekilde gönderilen suç dosyaları hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır.

(Ek fıkra: 19/09/1980 - 2301/8 md.; Değişik fıkra: 03/05/1985 - 3195/1 md.) Sıkıyönetim komutanı bu Kanunda yazılı suçlardan sanık kişileri sıkıyönetim

komutanlığı nezdindeki askeri mahkemeye sevk ve tutuklanmaları gerekip gerekmediği hakkında bir karar alınıncaya kadar gözetim altında tutulabilir. Bu süre 15 günden fazla olamaz. Ancak, delillerin araştırılıp tespitinin uzun süre alması sebebiyle sanıkların 15 gün içinde hakim önüne çıkarılmalarına imkan bulunmaması halinde sanıklar soruşturmanın bitiminde ve herhalde 30 gün içinde yetkili hakim önüne çıkarılırlar. Gözetim altında bulunanlar ilk 15 gün sonunda hakim önüne çıkarılmadıkları takdirde sıkıyönetim komutanı bu kişilerin durumunu bu süre sonunda inceler ve hakim önüne çıkarılıp çıkarılmamaları konusunda karar verir. Aynı kişi için aynı suç isnadı sebebiyle yeni deliller çıkması gibi haklı bir sebep yok iken bu yetki bir defadan fazla kullanılamaz.

Kanunun 18. maddesi ile uygulanacak usul hükümleri hakkında 1696 sayılı Kanunla Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununa da atıflar yapılarak özel usul hükümleri getirilmiştir.

21. madde ile 1402 sayılı Kanunda belirtilen suçlardan dolayı Sıkıyönetim Komutanlığınca kovuşturma yapılabilmesi için belli mercilerden izin müessesesi getirilmiştir.

Her ne kadar mahkemelerin bağımsızlığı konusunda sıkıyönetim askeri mahkemeleri kararlarında;

“Tüm yargı organları gibi sıkıyönetim mahkemelerinin de kaynağını anayasa ve yasalardan alan bir kuruluş olduğunu, sıkıyönetim dönemlerinde oluşturulan bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin anayasa ve yasalarda belirlendiği... bağımsızlık kavramının yasalardan önce yargıların vicdanında bulunduğu inanılmasının zorunlu olduğu, aksine düşünenlerin bu soyut savlarla yargıya ve yargıçlara gölge düşürmek değil somut kanıtlarla iddialarını ispatlamaktır.” (1.Ordu Komutanlığı 2.Numaralı SYNT As. Mah. 1981/698 Esas, 1984/251 Karar Sayılı Gereçeli Karar (2 Nolu Kitap): 204-205)

şeklinde açıklamalarda bulunmuşlar ise de, “Bağımsızlık” kavramı, başka bir kişi yahut organdan emir almamak, özellikle yürütme erkiyle davadaki tarafların etki alanı dışında olmak demektir. Bir mahkemenin bağımsızlığı üyelerin atanma ve görevden alınma usulüne, görev süresine, üyelere emir verme yetkisine sahip bir makamın mevcut olup olmadığına, üyelerin her türlü etkiden korumasını sağlayan önlemlerin alınıp alınmadığına ve nihayet mahkemenin bütüncül bir değerlendirme ile “bağımsız” bir görünüm verip vermediği ile ilgilidir. Bu anlamda Sıkıyönetim Komutanları başta olmak üzere bu mahkemelerin askeri bağılılıkları tam anlamıyla bağımsız oldukları değerlendirmesini yapmaya imkân vermemektedir.

1961 Anayasasında, hiç kimsenin, kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılmayacağı, bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamayacağı, kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı fiilinden dolayı cezalandırılmayacağı, cezalar ve ceza tedbirleri ancak kanunla konulabileceğini, kimseye, suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemeyeceği, kimsenin, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamayacağı ve ceza sorumluluğunun şahsi olduğunu konusundaki düzenlemeleri bir teminat olarak karşımıza çıkmıştır.

1961 Anayasası ile hâkimlik ve savcılık iki ayrı meslekler olarak tanımlanmış, adliye mahkemeleri hâkimlerinin özlük işleri ile disiplin ve meslekten çıkarma cezaları ile ilgili kararlar ve atamalarının Hâkimler Yüksek Kurulu tarafından yapılacağı, Cumhuriyet savcıları ise, idarî görevleri yönünden Adalet Bakanlığına bağlı olduğu. Cumhuriyet savcılarının Yargıtay üyeliğine seçilmeleri dışında kalan bütün özlük işleri ve disiplin cezaları ile

meslekten çıkarılmaları, hakkında karar verme yetkisinin ise Yüksek Savcılar Kuruluna ait olduğu ifade edilmiştir.

12 Eylül ile ilgili Komisyon tarafından istenen bilgi ve belgelerin Komisyonun raporunu sunma süresi içinde gelmediği değerlendirilerek; 26 Aralık 1978’de başlayan ve verilerin hazırlandığı 1983 yılı arasındaki Sıkıyönetim dönemindeki Sıkıyönetim Mahkemeleri bünyesindeki yargılama faaliyetlerine ilişkin 12 Eylül İddianamesi Ekinde yer alan Genelkurmay belgelerinde yer alan bilgiler aşağıda gösterilmiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın 2012/2 Esas No’lu İddianamesi Eki Türkiye’deki Anarşi ve Terörün Durumu: 1983);

Yargı Faaliyetleri (26 Aralık 1978-31 Temmuz 1983)

	ÇALIŞMA	TOPLAM
Askeri Savcılık Çalışması	Gelen dosya	63.384
	İddianame düzenlenen dosya	29.344
	Kovuşturmaya Yer olmadığına Karar verilen Dosya	10.204
	Verilen diğer kararlar (Birleştirme, düşme vb.)	16.616
	TOPLAM	56.164
	Savcılıkta bulunan dosya	7.220
Askeri Mahkeme Çalışması	Gelen dosya	43.988
	Beraat kararı verilen dosya	11.941
	Mahkûmiyet kararı verilen dosya	15.242
	Verilen diğer kararlar (Birleştirme, düşme vb.)	13.007
	TOPLAM	39.740
	Mahkemede bulunan dosya	4.228

Tablo incelendiğinde yaklaşık 4,5 senede Askeri Savcılıklara gelen toplam 63.384 dosyadan 29.344’üne (% 46) iddianame düzenlendiği, 10.204’üne (%16) kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verildiği görülmektedir. Diğer taraftan Askeri Mahkemelere gelen 43.988 dosyadan 11.941’ine (%27) beraat verildiği, 15.242’sine (%35) mahkûmiyet verildiği görülmektedir.

Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerine Açılan Davaların Sıkıyönetim Komutanlıklarına Dağılımı (31 Temmuz 1983 İtibarıyla)

SIKIYÖNEKİM KOMUTANLIKLARI	AÇILAN DAVA SAYISI	SONUÇLANAN DAVA SAYISI	SÜREN DAVA SAYISI
1 NCİ ORDU VE SYNT. K.LİĞİ	11.404	10.285	1.117
2 NCİ ORDU VE SYNT. K.LİĞİ	1.629	1.527	102
3 NCİ ORDU VE SYNT. K.LİĞİ	2.801	2.472	329
EGE ORDU VE SYNT. K.LİĞİ	3.120	2.920	200
DONANMA VE SYNT. K.LİĞİ	1.740	1.633	107
4 NCİ KOR VE SYNT. K.LİĞİ	9.043	8.629	414
6 NCİ KOR VE SYNT. K.LİĞİ	6.335	5.506	729
7 NCİ KOR VE SYNT. K.LİĞİ	3.042	2.228	754
8 NCİ KOR VE SYNT. K.LİĞİ	1.840	1.639	201
9 NCİ KOR VE SYNT. K.LİĞİ	2.452	2.197	267
1 NCİ TAK. HV.KUV. VE SYNT. K.LİĞİ	572	544	28
TOPLAM	43.988	39.740	4.248

Tablo incelendiğinde sıkıyönetim döneminde açılan en çok davanın 11.404 ile açılan tüm dava sayısı olan 43.988’in % 26’sının 1 nci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı bölgesinde açıldığı görülmektedir.

Açılan Örgüt Davalarının Durumu (31 Temmuz 1982 İtibarıyla)

EYLEMÇİ GRUPLAR	ÖRGÜT VE FRAKSİYONLARI	Açılan Dava Sayısı	Yargılanan		Toplam
			Tutuklu	Tutuksuz	

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 376)

Eylemci Sağ	ÜGD-ÜYD (Ülkücü Gençlik ve Ülkü Yolu Derneği)	8	506	601	1.127
	ETKO	1	9	19	28
	DİĞER SAĞ DERNEKLER	1	19	74	93
	TOPLAM	10	534	694	1.228
Eylemci Sol	TKP (Türkiye Komünist Partisi)	26	590	1.200	1.790
	THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu)	26	936	943	1879
	THKP/C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi)	77	5.262	6.984	12.246
	TİHKP (Türkiye İhtilalci Köylü Partisi)	20	548	811	1.359
	DİĞER SOL ÖRGÜTLER	8	97	199	296
	TOPLAM	157	7.433	10.137	17.670
Bölücü Örgütler	DHKP (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi)	2	2	14	16
	KAWA	5	176	274	450
	PKK	7	1.580	1.748	3.328
	DİĞER BÖLÜCÜ DERNEKLER	9	199	529	728
	TOPLAM	23	1.957	2.565	4.522
TOPLAM		190	9.924	13.396	23.320

Tablo incelendiğinde dönem içinde 10'u (%5) Eylemci Sağ, 157'si (% 82) Eylemci Sol ve 23'ü (% 12) Bölücü Örgütler olmak üzere toplam 190 dava açıldığı ve bu davalarda 9.924'ü (%42,5) tutuklu, 13.396'sı (% 47,5) tutuksuz olmak üzere toplam 23.320 kişinin yargılandığı görülmektedir.

Sıkıyönetim Bölgelerinde Sıkıyönetim İlanından 31 Temmuz 1983 Tarihine Kadar Geçen Dönemde Verilen Ceza Süreleri

CEZA SÜRELERİ	HÜKÜMLER VE GÖRÜŞLERİ				Toplam
	Sağ	Sol	Bölücü	Belli değil	
0-1 seneye kadar mahkum olan hükümlü miktarı	2.940	9.831	443	8.622	21.844
1-5 seneye kadar mahkum olan hükümlü miktarı	739	4.769	302	1.307	7.117
5-10 seneye kadar mahkum olan hükümlü miktarı	310	1.980	227	514	3.031
10-20 seneye kadar mahkum olan hükümlü miktarı	280	613	121	267	1.281
20 seneden fazlaya süreye mahkum olan hükümlü miktarı	113	314	53	141	621
Ömür boyu hapse mahkum olan hükümlü miktarı	27	139	24	12	202
İdam cezasına mahkum olan hükümlü miktarı	29	94	53	3	179
TOPLAM	4.446	17.740	1.223	10.866	34.275

Tablo incelendiğinde verine cezalar itibarıyla ceza alan toplam 34.275 kişinin 21.844'ünün (% 64) 0-1 sene aralığında bir cezaya çarptırıldığı, 7.117 kişinin (% 21) 1-5 sene, 3.031 kişinin (% 9) ise 10-20 sene arasında cezaya çarptırıldığı görülmektedir. Bu durum 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 18. Maddesinde 12 Eylül darbesi sonrasında 21 Eylül 1980 tarihinde 2301 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle 3 yıla kadar verilen hürriyeti bağlayıcı cezaların temyiz edilemediği düşünüldüğünde verilen cezaların en az % 65'inin temyiz edilemediği ortaya çıkmaktadır.

1 Ocak 1982 itibarıyla cezaevinde bulunan kişilerle ilgili tablo incelendiğinde ise 1.746'sı gözaltında, 25.512'si tutuklu ve 5.835'i de hükümlü olmak üzere toplam 33.093 kişinin bulunduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta gözaltında yer alan 1.746 kişinin Cezaevinde Bulunan Kişiler istatistiği içinde verilmesi ve toplam 33.093 kişiden sadece 5.835'inin (% 17,6) hükümlü olması geriye kalan 27.258 kişinin (% 82,4) gözaltında ve tutuklu olduğunun görülmesidir.

Yine aynı belgelere göre; 12 Eylül döneminde sıkıyönetim askeri mahkemelerince 517 sanığa idam cezası verilmiştir. Askeri Yargıtay'ın onayladığı idam kararlarının sayısı 124 olmuştur. Bunlardan, MGK'nın onayladığı ve onay sonrası hemen infazı yapılan 50'si dışındakiler için cezalar fiilen müebbet hapse dönüşmüştür.

Ölüm cezalarının infazlarına ilişkin onama kararları, 12 Eylül 1980 - 25 Ekim 1981 arası Milli Güvenlik Konseyi döneminde, 25 Ekim 1981 - 14 Ekim 1983 arası Danışma Meclisi döneminde, 6 Kasım 1983 sonrası TBMM döneminde verilmiştir.

12 Eylül 1980 sonrası 12 Eylül 1980- 1 Eylül 1982 tarihleri arasında görev yapan sıkıyönetim mahkemeleri ile ilgili istatistikî bilgilerde Askeri savcılıklar tarafından 25.182 İddianame düzenlendiği, Askeri sıkıyönetim mahkemelerine 37.200 dosyanın geldiği, 8.454 dosya hakkında beraat, 12.897 dosya hakkında mahkumiyet ve diğer kararlar olmak üzere 30.526 dosya hakkında karar verildiği belirtilmiş, bu karar verme hızının sivil mahkemelere göre beş kat daha fazla olduğu ifade edilmiştir.

Buradan Sıkıyönetim Mahkemeleri hızlı çalıştığı sonucuna varılabilir. Ancak yargılama hızı adil yargılama ve hukukun üstünlüğü açısından tek başına yeterli bir parametre olmaktan uzaktır.

Hukukun üstünlüğü ile adalete erişim, adil yargılanma hakkının sağlanması ile korunmaktadır. Demokratik bir toplumda adaletin iyi işleyişini isteme hakkı, yargılanan kadar yargılayanlar açısından da hukuk kurallarına titiz bir şekilde uymasını gerektirmektedir.

Adil yargılama, kanunla kurulan, bağımsız ve tarafsız, mahkeme önünde, makul sürede, açık duruşmada görülmektedir. Adil yargılama ile sağlanan güvenceler (Masumiyet karinesi, susma hakkı, suçlamayı kabul etmeme özgürlüğü, suçla ilgili derhal bilgilendirilme hakkı, savunma için yeterli ve savunma hazırlama olanakları v.b güvenceler) yargılamanın her sürecinde teminat altına alınması gerekmektedir.

Adil yargılamada kişilere sağlanan bir takım haklar ve teminatlar vardır. Bu hakları, mahkemeye erişim, silahların eşitliği ilkesi, duruşmada hazır bulunma ve nizalı dava hakkı olarak sıralayabiliriz. Teminatları ise, sessiz kalma, kendi aleyhine tanıklık etmeme özgürlüğü, suçlamadan en kısa zamanda haberdar edilme, savunmayı hazırlayabilmek için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olma, sanığın kendi seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanma, tanıkları sorgulama hakları olarak sayabiliriz.

12 Eylül döneminde yaygın olarak ifade edilen hususlardan birisi işkence kötü muamele ve insan hakkı ihlalleridir. Bu durumun yargılamalarla ilişkisi de bulunmaktadır. Çünkü mahkemelerde hüküm giyen sanıkların hükümlere esas olarak başka delil bulunmaması ve karara esas olarak ifade ve itiraflarının alınması ve bunların da işkence, kötü muamele ve insan hakkı ihlalleri altında alınması durumu düşünüldüğünde bu yargılamaların durumu tartışmaya açık hale gelebilecektir.

Buna bir de kolluk güçleri arasındaki kutuplaşma, siyasi ve ideolojik kökene göre ayrı sorgu birimleri oluşturulması ve sorgu ve ifadelerin karşıt görüşlü kolluk mensupları ve birimlerince alınmasının yaygın uygulaması eklendiğinde bu dönemde hukuk mekanizmasının işleyişinde doğrudan insan hakkı ihlalleri ve mağduriyetler yaratacak sonuçların olmamasının kaçınılmaz olduğu sonucu çıkmaktadır.

Sıkıyönetim mahkemesi bir karar gerekçesinde,

“İşkence yapıldığı yönündeki iddiaların ne denli gerçeği yansıttığı, bu konuda yapılmış bir soruşturmaya ilişkin bilgi ya da belge dosyada olmadığından anlaşılamamıştır. Esasen bu konu, insanlık suçu olan bu eylemi varsa gerçekleştirenler yönünden hukuki önem taşımaktadır. Davamız açısından ise, sadece ve sadece

bu yolla alındığı öne sürülen ifadelerle ait tutanakların geçerliliği konusunda beyete ışıkt tutmasından ibarettir.

Gerçekten, işkence iddialarına ilişkin dilekçelerin dava dosyalarında bulunmadığı maddi bir vakıa ise de, olgunun sanıklar lehine bir sonuç doğurması kesinlikle söz konusu değildir.

Mercut yasalara ve kökleşmiş yargı kararlarına göre, ne suretle alınmış olursa olsun, yan delillerle desteklenmediği sürece, emniyet anlatımlarında yer alan ikrarların başlı başına geçerli saymaya olanak yoktur. 353 sayılı yasanın 96/3 maddesi, ‘....Sanık suçunu itiraf etse bile, öz vakıanın soruşturulması gerekir’ demek suretiyle savcı önünde yapılan ikrarların dahi doğruluk derecesinin araştırılmasının amir bulunmaktadır. Dahası bu uygulamanın yargılama evresinde de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenlerle, gerek sanıklar ve gerekse tüzel kişiliklerine ilişkin olarak yapılan hukuki değerlendirmeler arasında yan delillerle desteklenmeyen hiçbir emniyet anlatımına itibar edilmemiştir. Kaldı ki bu dava, niteliği gereği yazılı belgelerin temel oluşturduğu ve ikrar yada tanık anlatımı gibi sözlü kanıtlar ikinci planda yer aldığı bir davadır”

Şeklinde bir değerlendirme yapılmaktadır (1. Ordu Komutanlığı 2.Numaralı SYNT As. Mah. 1981/698 Esas, 1984/251 Karar Sayılı Gerekeçli Karar (2 Nolu Kitap): 213-215).

Ancak yukarıda da değinildiği gibi yan delillerle desteklenmeyen ifade ve itirafların işkence altında alındığı iddia eden kişiler tarafından 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yargılamanın Yenilenmesi başlıklı 311-323 maddeleri arası bölüm uyarınca yargılamanın yenilenmesinin istenebileceği değerlendirilmektedir.

90 güne kadar uygulandığı görülen gözaltı sürelerinin uzunluğu, bu sürelerin başlangıç ve bitiş tarihleri hakkında savcılık kurumunun fazlaca bilgi sahibi olamaması sebebiyle fiilen çok daha uzun uygulanması da bir diğer sorun olarak o dönemde yaşanmış ve mağduriyetlere yol açmıştır. Alt Komisyonunda dinlenen Ümit KARDAŞ bu dönemi “90 gün kayıp” olarak nitelemiş ve Sıkıyönetim Komutanları ve diğer komutanların kendilerine bu ve bütün hukuk ihlallerini fazla dikkate almamaları için;

“Vatan millet bölünüyor, o nedenle hukuk gözlüğüyle bareket etmeyin”

Şeklinde telinde bulunduklarını, o dönemde komutan kızdığı için kararını geri alan hâkimin bile olduğunu ifade etmiştir (Alt Komisyon Tutanakları:10.10.2012).

Bu dönemde bu konuda yaşanan bir diğer önemli sorun ise bir suç isnat edilerek hürriyet ve özgürlüğünden mahrum bırakılarak tutuklanan kişilerin büyük çoğunluğunun uzun süreler tutuklu kalmaları ve bu süreler sonunda beraat etmeleri olmuştur.

Bu konuda en önemli örneklerden birisi Mamak Cezaevi olmuş, burada o dönemde tutuklu olarak kalan 41.000 kişiden sadece yaklaşık 4.000 kişinin herhangi bir cezaya mahkûm edildiğinin görülmesi olmuştur. Bu hususu Komisyon üyeleri İstanbul Milletvekili Atilla Kaya ve İstanbul Milletvekili Sırrı Süreyya Önder, Raci Tetik’in dinlendiği toplantıda dile getirmişlerdir (Alt Komisyon Tutanakları: 20.10.2012)

Komisyonunda dile getirilen en önemli sorunlardan birisi de Sıkıyönetim Mahkeme başkanlarının hukukçu olmayan askerlerden oluşması olmuştur. Bu husus da önemli sonuçları olan yargılamaları yapan mahkeme heyetinin hukuki yeterliği noktasında tereddütler oluşmasına sebep olmuştur.

Genel olarak Sıkıyönetim dönemi ve 12 Eylül sonrası hukuk sisteminin işleyişinde önemli aksaklıklar olduğu ifade edilebilir. Bu aksaklıklar temelde darbe yönetiminin yasama ve yürütmeye el koyma yanında yargı erkini de kendi emir ve komuta zinciri altından uzak tutmak istememesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Fakat ortaya çıkan sonuç dönemin mağduriyetlerinin ve yaşanan maliyetlerin önemli ölçüde artması olmuştur.

16. Dünyada Darbelerle İlgili Kurulan Komisyonlar ve Sonuçları

Raporun bu bölümünde bazı Amerika ve Afrika ülkelerinde yaşanan askeri darbelerin ardından demokrasiye geçiş dönemlerinde komisyonumuz benzeri kurulan komisyonlar incelenmiştir. Söz konusu incelemede bu komisyonların kurulmalarına yol açan sebepler, hukuki dayanakları ve sahip oldukları görevlendirmenin kapsamı, yapıları ve üyeleri, hazırladıkları nihai raporlarda ulaşılan sonuçlar ve yer verilen tavsiyeler ile çalışmaları sonucunda ilgili ülkelerde gerçekleştirilen reformlar ve tazminlere değinilmiştir.

Arjantin

Mart 1976'da gerçekleşen bir askeri darbe sonrasında Arjantin'de askeri cunta yönetimde kalırken, aynı zamanda bu duruma karşıt olarak sol görüşlü gerilla hareketleri de artış göstermiştir. Askeri dikta ile muhalif “yıkıcı”lar arasında yedi yıl süren silahlı mücadele, hükümetin sol gündemin destekleyicisi olduklarından şüphelendiği kişilerin sistematik olarak ortadan kaybolması, işkence görmeleri ve öldürülmeleriyle sonuçlanmıştır. Devlet Başkanı General Reynaldo Benito Bignone rejimi, kayıp kişilerin durumlarının aydınlatılması konusunda yurt içi ve yurt dışından gelen baskılar, ekonomik kriz ve Malvinas/Falklands üzerinde Büyük Britanya ile yapılan savaşta alınan askeri yenilginin ortak etkisi sebebiyle 1983 yılında genel seçimlerin yapılmasına izin vermeye zorlanmıştır.

Başkan seçilen Raúl Alfonsín göreve geldiği ilk haftada 16 Aralık 1983'te yayınladığı bir kararname ile *Kayıp Kişiler Hakkında Ulusal Komisyon (Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas - CONADEP)*'u kurmuş ve kendi mensuplarını soruşturulmaktan koruyan askeri affı ilga etmiştir. 1976 ile 1983 yılları arasında gerçekleşen kayıp vakalarının araştırılması ve cesetlerin yeri de dâhil olmak üzere bu olaylardaki gerçeklerin açığa çıkarılması ile görevlendirilen Komisyon, Aralık 1983 - 20 Eylül 1984 arasında faaliyet göstermiştir.

Komisyon toplam 13 kişiden oluşmuştur. 10 üye meclis dışından Başkan Alfonsín tarafından atanırken kalan 3 üye ise Arjantin Kongresi Temsilciler Meclisi'nce seçilmiştir. Arjantin parlamentosunun diğer kanadı olan Senatodan 3 yedek üye belirlemesi istenmiş, fakat Senato bunu başaramamıştır.

Komisyon, raporunu 20 Eylül 1984'te tamamlamış ve “Nunca Más: Informe de la Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas” adıyla daha kısa bir versiyonla yayınlamıştır. Bu raporda Komisyon, 1976 - 1983 arasındaki askeri yönetim süresince 8,960 ortadan yok olma vakasının gerçekleştiğini, bu vakaların yanı sıra sistematik şekilde işkence, gizli tutuklama, bilinmeyen yerlere cesetlerin gömülmesi olaylarının meydana geldiğini bildirmiştir. Ortadan yok olan kişilerin hepsinin öldürülmüş oldukları ve bu kişiler hakkında sağlanan bilgilerdeki eksikliklerin, hayatta kalanlar ile kurulacak bağlantılara engel olmak amacıyla hükümet tarafından uygulanan bir stratejinin sonucu olduğu belirtilmiştir. Komisyona göre ordunun baskıcı eylemleri, ordu içindeki en yüksek makamlar tarafından planlanmış ve kumanda edilmiş; de facto başkan General Reynaldo emir komuta zinciri içindeki sorumluluğu kanıtlayabilecek olan askeri belgelerin yok edilmesini emretmiştir.

(Nunca Más (Never Again) - Report of Conadep (National Commission on the Disappearance of Persons)

Komisyon tarafından kayıp kişilerin ailelerine yönelik olarak bir tazmin programının tesis edilmesi ve hâlâ kayıp olan kimseler hakkında soruşturma ve kovuşturmalara devam edilmesi önerilmiştir. Yargı reformunun gerçekleştirilmesi ve insan hakları konusunda eğitim verilmesi de ayrıca tavsiye edilmiştir.

Başkan Alfonsín komisyonun tespitlerini resmi olarak kabul etmiş ve komisyonun çalışmaları üzerine iki saatlik bir belgeselin yayımlanması için yetki vermiştir. Fakat Ordu, komisyonun raporunu reddetmiştir. 1992 yılında Arjantin’deki “Kırlı Savaş” süresince kaybolan çocukların araştırılmasını merkez alan *Ulusal Eşitlik Hakkı Komisyonu* kurulmuştur.

1994’te demokrasinin geliştirilmesi ve Kongre tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların anayasal kanun statüsüne yükseltilmesi için anayasa reformu gerçekleştirilmiştir. Yeni anayasa devlete, insan haklarından tam olarak yararlanılmasını temin eden mutlak önlemler almayı yüklemiştir.

Komisyonun elde ettiği bilgiler askeri cuntanın yargılanmasında çok önemli rol oynamış ve yargılamada sonunda 5 general hapsedilmiştir. Ancak, 1980’lerin sonunda çıkarılan mevzuat gereği diğer failler hakkındaki kovuşturmalar durdurulmuştur. 1983 yılında askeri rejim döneminde yasalardan af kanunları daha sonra 2003’te sivil hükümet tarafından feshedilmiştir. Af kanunlarının feshi, yaklaşık 700 kişiye karşı başlatılan bir yargılama dalgasına yol açmış, 2010 itibarıyla davaların 50’den fazlası mahkûmiyet kararı ile sonuçlanmıştır.

2004’te hukuka aykırı tutuklama mağdurları için 3 milyar ABD Doları tazminat verilmiştir. Tazminata hak kazanmak için mağdurlar, 1976 ile 1979 yılları arasında yargılama yapılmaksızın hapsedildiklerini kanıtlamak zorunda bırakılmışlardır. Bununla beraber ordunun işbirliği içinde olmadığı ve gerekli belgelerin çoğunu temin etmediği bildirilmiştir. Komisyon, 1.500’ü hayatta kalanlardan alınan, 7.000’in üstünde ifade aldığı seçkin bir halk profile sahip olmasına rağmen halka açık oturum düzenlenmemiştir. (Truth Commission: Argentina)

Gana

Gana, 1957 yılında bağımsızlığını kazanmasından itibaren dört askeri darbe ve sonrasında iktidarı ele geçiren askeri rejimlere sahne olmuştur. Söz konusu askeri yönetimler süresince yaşanan insan hakları ihlalleri, askeri rejimin lideri *Jerry John Rawlings* tarafından 1979 ve 1982 yıllarında gerçekleştirilen askeri darbeler sonrasında da yoğunlaşarak devam etmiştir. Geçici nitelikteki sivil yönetimlerde insan hakları anlamında iyileşmeler yaşansa da bu durum, sivil yönetim dönemlerinin kendilerinden önceki dönemlerde yaşanan ve sabit hale gelen hukuk dışı uygulamalara devam etmeleri ve bu uygulamaların cezasız bırakılma kültürü ile mücadele edemeyecek kadar kısa ömürlü olmaları sebebiyle kalıcı olmamıştır. Bu bakımdan bir insan haklarına veya demokratik değerlere saygı kültürünün yerleştirilememiş olduğu söylenebilir. Seçime gidilmesi yönündeki baskının ardından 1979-1981 yılları arasındaki askeri rejimin lideri *Jerry John Rawlings* 1993 yılında Cumhurbaşkanı seçilmiş ve aynı yıl yeni bir Anayasa yürürlüğe girmiştir. *Rawlings*’in iktidarda kaldığı 2000 yılına kadar geçişte yaşanan ihlal ve suiüstimmallerin araştırılması veya adalet aranması *Rawlings* iktidarı tarafından getirilmiş bir kendi kendini af (self-amnesty) mekanizması ile engellenmiştir. Buna göre 1992 tarihli Gana Anayasasında yer alan bir düzenleme ile *Rawlings*’in liderliğindeki

askeri rejimler olan *Geçici Ulusal Savunma Konseyi (Provisional National Defence Council- PNDC)* ve *Silahlı Kuvvetler Devrimci Konseyi (Armed Forces Revolutionary Council -AFRC)* üyelerine karşı hukuki takip yapılması yasaklanmıştır. Geçmişle yüzleşme ancak 2000 yılında *Rawlins*’ın yerine Cumhurbaşkanı seçilen *Kufuor*’un seçim kampanyasında ulusal uzlaşma/barışın tesisi için bir kurum oluşturmayı taahhüt etmesiyle gündeme gelmiştir. Seçimlerin ardından bu kurumun bir Hakikat Komisyonu şeklini almasına karar verilmiştir. Bir Hakikat Komisyonunun kurulması, hesap verebilirliğin ve farkındalığın bir ölçüde temin edilmesi ile geçmişte yaşanan ihlallerin kapsamının ortaya konulmasının tek yolu olarak görülmüştür.

11 Ocak 2002 tarihli Ulusal Uzlaşma/Barış Komisyonu Kanunu ile kurulan *Ulusal Uzlaşma/Barış Komisyonu*, öldürme, adam kaçıрма, ortadan yok olma, alıkoyma, işkence, kötü muamele ve müsadere gibi insan hakları ihlalleri ve suiistimalleri hakkında bir “kesin ve eksiksiz bir tarihi kayıt” meydana getirerek Gana vatandaşları arasında ulusal uzlaşma/barışın geliştirilmesi ve teşviki ile görevlendirilmiştir. Söz konusu kanun Komisyonun bir başkan ve sekiz üyeden meydana gelmesini ve üyelerin, Danıştay’ın görüşü alınarak Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesini öngörmüştür. Kanun ile Komisyonun yetkisi dâhilinde olmak şartıyla herkese, araştırılmasını istediği belirli bir konu hakkında Komisyona başvurma yetkisi tanınmıştır. Komisyon ayrıca mağdurlara yönelik uygulanacak tazmin programı ve yapılması gereken kurumsal reformlar konusunda tavsiyede bulunmakla da yetkilendirilmiştir.(The National Reconciliation Commission Act, 2002)

Eski Cumhurbaşkanı *John Jerry Rawlings* ve eski Ulusal Güvenlik Danışmanının da aralarında bulunduğu 2.129 mağdur ve 79 şüphelinin ifadelerini dinleyen Komisyon, 2.000’in üzerinde halka açık oturum düzenlemiştir.

Komisyon, nihai raporunu Nisan 2005’de kamuya açıklamıştır. Raporda insan hakları ihlallerinin devamlılığına sömürge yönetiminin katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca ihlallerden en büyük oranda yürütme organı içindeki kurumların ve silahlı kuvvetlerin sorumlu olduğu ifade edilmiştir. (The National Reconciliation Commission Report)

Komisyon tarafından maddi tazminat ödenmesi, özür dilenmesi ve anma düzenlenmesi gibi kapsamlı bir tazmin programı tavsiye edilmiştir. Mağdurlara ödenecek maddi tazminat tutarı maruz kalan ihlalin türüne göre belirlenmiştir. Eski lider Rawling yönetimi döneminde uygulanan baskı rejiminin yaklaşık 3.000 mağduruna tazminat ödenmesi önerilmiştir. Komisyon ayrıca hapishaneler, polis teşkilatı ve silahlı kuvvetlerde reforma gidilmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur.

Hükümet 2006 yılında bir tazmin programı yürürlüğe koymuştur. Bu bağlamda Komisyonun tavsiyeleri ile uyumluluğu sağlamak üzere bir tazmin kurulu görevlendirilmiştir. (Truth Commission: Ghana)

Haiti

Haiti Cumhurbaşkanı *Jean Bertrand Aristide*, Eylül 1991’de askeri bir darbe ile devrilmiş, darbeyi gerçekleştiren askeri lider General *Raoul Cedras*, pek çok insan hakları ihlalinin yaşandığı baskıcı bir rejim yürütmüştür. Askeri darbeye cevaben Amerikan Devletler Örgütü ve Birleşmiş Milletler Haiti’ye karşı uluslararası yaptırım uygulamıştır. Ekim 1993’te tekrar iktidara gelmek için çaba sarf etmesine rağmen askeri direnç karşısında başarılı olamayan Cumhurbaşkanı *Aristide*, Birleşmiş Milletler ve ABD’nin desteğiyle Temmuz 1994’de tekrar yönetime gelmiştir.

Haiti’de bir Hakikat Komisyonu kurulması düşüncesi, 1993 yılında Kuzey Amerika ve Karayiplerde yaşayan Haiti diasporasının çabalarıyla gündeme gelmiştir. (Truth Commission: Haiti) Cumhurbaşkanı *Jean Bertrand Aristide* tarafından yayınlanan bir kararname ile Aralık 1994’de kurulan *Ulusal Hakikat ve Adalet Komisyonu (Commission Nationale de Vérité et de Justice – CNVJ)*, Mart 1995’de görevinin, Eylül 1991’de meydana gelen ve demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş ilk Cumhurbaşkanı olan *Aristide*’yi deviren askeri darbe ile başlayıp *Aristide*’nin tekrar göreve geldiği Eylül 1994’e dek süren askeri yönetim döneminde yurt içi ve yurtdışında yaşanan insan hakları ihlallerinin araştırılıp gerçeklerin açığa çıkarılması ve söz konusu ihlallere yönelik hukuki başvuruda bulunma hakkı saklı kalmak üzere Haiti halkı içinde uzlaşma/barışın tesis edilmesine yardımcı olunması olarak açıklanmıştır. (Benedetti; Haiti: Perpetrators of past abuses threaten human rights and the reestablishment of the rule of law) Komisyon üç yıllık askeri yönetim süresince yaşanan en ağır insan hakları ihlallerini belgeleyerek elde edilecek bulguların yanı sıra, yapılacak tazminler, mağdurların rehabilitasyonu ve benzer ihlallerin tekrarlanmaması için alınacak hukuki ve idari önlemlerle ilgili tavsiyeleri içeren bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir. (Haiti-Thirst for Justice)

Haitili sosyolog *Françoise Boucard*’ın başkanlık ettiği Komisyon, 7 üyeden meydana gelmiştir. Komisyon, 1.200 sayfalık nihai raporunu Şubat 1996’da Cumhurbaşkanı *Jean Bertrand Aristide*’ye ve adli makamlara sunmuştur. Raporda 5.500’den daha fazla ifadenin alınmış olduğu 8.667 mağdurla görüşüldüğü ve 18.629 insan hakkı ihlalinin tespit edilmiş olduğuna yer verilmiştir. Ayrıca Raboteau’da Nisan 1994’de meydana gelen katliam ile kadınlara karşı cinsel şiddet ve gazeteciler ve medyaya yönelik gerçekleşen ihlaller konularında özel araştırmalar yürütülmüştür.

Komisyon insan hakları ihlalleri ile ilgili soruşturma açılması için bir yetkiye sahip değildir, bununla birlikte raporda bu fiilleri gerçekleştirdikleri iddia edilen sanıkların isimlerinin bulunduğu bir listeye yer verilmiştir. Raporda ayrıca hükümetin soruşturmalara devam etmesi ve sorumluları yargılaması gerektiği vurgulanmıştır. Sorumluların yargılanması için bir uluslararası mahkeme kurulması tavsiye edilmiştir. Komisyon bundan başka, bir tazmin kurulu oluşturulması, yargıda reforma gidilmesi ve cinsel şiddet ve tecavüz karşıtı yasal düzenleme yapılması tavsiyesinde bulunmuştur.

Komisyon raporu, emniyet güçlerine yapılan yeni başvurular için kaynak teşkil etmiştir. Komisyon çalışmalarının ardından özellikle Raboteau ve Carrefour-Feuilles katliamları ile ilgili davalar görülmüştür. (Truth Commission: Haiti)

Şili

Şili’de 11 Eylül 1973 tarihinde sosyalist Başkan *Salvador Allende*’nin devriliş yerine *General Pinochet*’in iktidara geldiği bir askeri darbe gerçekleşmiştir. 1973’den 1990 yılına gelininceye dek geçen süre içinde askeri rejime düşman olmak veya tehdit oluşturdukları gerekçesiyle Şili halkının birçoğu ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmıştır. Binlercesi tutuklanmış, idam edilmiş, işkence görmüş, sürgüne gönderilmiş iken diğerleri de hapsedilmiş ve ortadan “yok olmuş” tur. Tam bir sayı bulunmamasına rağmen, bazı raporlara göre 4.000 dolayında Şilili idam edilmiş, işkence sonu ölmüş veya basitçe “yok olmuştur”. Öldürmelerin % 80’inin 1973 ile 1978 yılları arasında faaliyet gösteren devlet kurumları tarafından gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca 40,000 kadar kişi de işkence görmüştür. Bunlardan bir kısmı yıldırma ve korkutma, bazıları bilgi almak diğerleri ise sürgüne zorlamak amacıyla

işkenceye maruz kalmışlardır. Söz konusu işkenceler sol eksenli siyasi parti ve sendika üyeleri ile öğrenciler ve Allende sosyalist hükümetinin kamu görevlilerini hedef almıştır.

1990 yılında Devlet Başkanı *Patricio Aylwin Alócar* tarafından bir kararname ile askeri darbe sonrasında askeri hükümetin iktidarda olduğu yıllar içinde yaşanan insan hakları ihlallerini ele almak üzere *Rettig Komisyonu* olarak bilinen *Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu (Comision Nacional de Verdad y Reconciliacion)* kurulmuştur. 8 kişiden meydana gelen Komisyonun üyeleri Devlet Başkanı tarafından belirlenmiştir.

Komisyonun rolü, “ortadan yok olan” kişilerin akıbeti ve nerede olduklarının ortaya çıkarılması için delil toplamak ve işkence sonucu gerçekleşen ölümler ile mahkeme kararı olmaksızın yapılan idamların soruşturulmasıydı. Komisyon, *Pinochet* döneminde meydana gelen 3.000 ortadan kaybolma vakasını belgelendirmiştir. Bununla beraber, mağdurun ölümüyle sonuçlanmadıkça işkence vakaları belgelendirilmemiştir. Başkan *Aylwin* Şubat 1990’da Komisyonun hazırlamış olduğu 1.800 sayfalık raporu yayınlamış, Devlet adına darbe mağdurları ve ailelerinden resmi olarak özür dilemiş ve ordudan bu vahşetteki rolünü kabul etmesini istemiştir.

Komisyon çalışmalarının takibi, mağdurlara sağlanan tazminatların ödenmesi, denetlenmesi amacıyla Ulusal Tazmin ve Uzlaşma Kurumu’nun oluşturulması gibi raporda yer alan birçok tavsiye kararı uygulanmıştır. Şubat 1992’de çözülmemiş olaylar üzerindeki çalışmalara devam etmek ve yeni davaların ortaya çıkarılması ve çözülmesi için 1990 tarihli Komisyonun halefi olarak *Tazmin ve Uzlaşma Kurumu* (Corporacion de Reparacion y Reconciliacion) kurulmuştur. Kurum ayrıca Komisyon ve Kurumun kendisi tarafından tanınan mağdurlara sağlanan tazminatların yönetimi işini de üstlenmiştir. Söz konusu iki organın hiçbirinin resmi yetkisi olmasa da ele aldıkları vakaları hukuki yargılamanın yapılabilmesi için ilgili mahkemelere bilgi aktarmışlardır. Uluslararası Af Örgütü’ne göre her iki organın ortak bulguları, 1.102 “ortadan kaybolma”, 2.095 yargısız infaz ve işkenceye bağlı ölüm olmak üzere toplamda Şili devleti tarafından resmi olarak tanınmış 3.197 vakanın bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Komisyon mağdurlara ödenecek tazminatı 3 yönlü olarak öngörmüştür: “gerçeğin açıklanması ve gizliliğin sona erdirilmesi”, “mağdurun şeref ve haysiyeti ile yakınlarının çekmiş olduğu acıların tanınması” ve “mağdurun yakınların hayat kalitesinin iyileştirilmesi için alınacak tedbirler”. Mağdurun sağ olan eşine, annesine ve 25 yaşın altında olan veya her yaştaki özürlü çocuklarına “tazminat aylığı” adı altında aylık bir ödenek verilmesini hükme bağlayan bir kanun yürürlüğe girmiştir. Mağdurlar için sağlanan diğer tazminat yolları, sağlık ve eğitimle ilgili yardımlardır. Tazminat aylığı hak sahipleri arasında % 40 sağ kalan eşe, % 30 anneye (annenin yokluğu halinde babaya), % 15 mağdurun biyolojik çocuklarının anne veya babasına ve % 15 mağdurun 25 yaşın altındaki her bir çocuğuna veya her yaştaki özürlü çocukları arasında olmak üzere bölüştürülmektedir. Hak sahiplerinin her biri 12 aylık ödeneğin karşılığı olacak şekilde bir seferde yıllık olarak bir ödeme yapılmasını talep edebilir ve yapılan bu ödeme vergilendirilen bir gelir olarak değerlendirilmez. Söz konusu tazminatlar siyasi rejimin bir sonucu olarak ölümle sonuçlanmayan diğer ağır insan hakları ihlallerini değil, gerçekleşen ölümleri kapsamaktadır. Mağdurların çocukları 35 yaşına kadar özel eğitim yardımlarından faydalanma hakkına sahiptirler. Kanun ayrıca mağdurun ortaöğretim, üniversite, meslek enstitüsü veya teknik enstitülerinde öğrenim gören çocuklarına kayıt ve eğitim ücretini karşılamak üzere verilecek bursların yanı sıra diğer masrafları için aylık olarak ödeme yapılmasını da düzenlemektedir. Son olarak, kanunla darbe mağdurunun çocukları zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulmuştur. (Kelly, Fitzduff, 2002, ss.11-13; Truth Commission: Chile 90)

Uganda

1974 tarihli *Uganda'da Kayıp Kimseler Hakkında Araştırma Komisyonu*, kurulan ilk Hakikat Komisyonu olması bakımından önemlidir. 1971 yılında *Idi Amin Dada* isimli alt rütbeli bir subay otoriter Devlet Başkanı *Milton Obote*'yi yönetimden devirmiştir. *Idi Amin*'in Parlamentoyu feshetmesi ve anayasayı kendisine mutlak yetki tanıyacak şekilde değiştirmesinin ardından Uganda devlet güçleri tarafından adam öldürme ve kişilerin ortadan kaybolmalarının da dahil olduğu organize bir baskı kampanyası yürütülmüştür. Yönetiminin ilk yıllarında meydana gelen bu kaybolma veya ortadan yok olma vakalarının araştırılması yönünde artan güçlü kamuoyu baskısı karşısında Başkan *Amin*, Haziran 1974'de *Uganda'da Kayıp Kimseler Hakkında Araştırma Komisyonu*'nu kurmuştur.

Başkanlık Kararnamesi (Commission of Inquiry into the Disappearances of People in Uganda since 25 January, 1971: Charter) ile kurulan Komisyon, *Amin* yönetiminin ilk yılları olan 25 Ocak 1971 ile 1974 arasında geçen dönemdeki kayıp vakalarını soruşturmak ve raporlamakla görevlendirilmiştir. Pakistanlı bir hâkimin başkanlık ettiği dört üyeden oluşan Komisyonunda Ugandalı iki polis müdürü ve bir subay yer almıştır.

Komisyon oturumlarının birçoğunun halka açık olarak yürütülmesine rağmen yayınlanmış bir rapor bulunmamaktadır. Bununla beraber Başkan *Idi Amin*'e gizli bir rapor sunulmuştur. Çalışmaları boyunca kendisine 308 kayıp vakası bildirilen Komisyon, kayıp vakaları ile ilgili olarak esas sorumluluğun Başkan *Amin* tarafından kurulan Kamu Güvenliği Birimi ve Ulusal Soruşturma Bürosu'nda olduğu sonucuna varmıştır. Komisyon polis ve silahlı kuvvetler teşkilatında reforma gidilmesi ve yürütme erki çalışanlarının insan hakları standartları konusunda eğitilmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. (Truth Commission: Uganda 74)

Uruguay

1973 yılında Uruguay ordusu parlamentoyu ilga etmiş ve komutanlara muhaliflerin saf dışı bırakılmaları için geniş yetkiler verilmiştir. Baskı ve insan hakları ihlalleri yaşanmaya başlamıştır. Ordu komutanları, Latin Amerika'nın güneyinde sol hareketlerin bastırılması için askeri liderler arasında oluşturulan bir yapılanma olan Plan Condór'a katılmıştır. 1984 yılında seçime gidilmesi yönünde artan baskılar sonucunda *Julio Maria Sanguinetti*, 1985'te devlet başkanı seçilmiştir.

Nisan 1985'te, parlamentodaki iki siyasi partinin girişimiyle 1973-1985 yılları arasındaki askeri rejim döneminde yaşanan suiistimal ve ihlallerin incelenmesi amacıyla iki araştırma komisyonu kurulmuştur. *Kayıp Kişilerin Durumu ve Bağlantılı Olayların Soruşturulması Komisyonu*, raporunu Kasım 1985'te adli yargı mahkemelerine tevdi etmiş, diğer komisyon olan *Ulusal Liderler Zelmar Michelini ve Hector Gutierrez Ruiz'in Kaçırılması ve Öldürülmesi Hakkında Soruşturma Komisyonu* ise raporunu yayınlamıştır. Söz konusu komisyon raporlarına resmi bir cevap alınamamıştır.

Kısa ömürlü olan önceki komisyonların yerine 2000 yılında Devlet Başkanı *Jorge Batelle* tarafından askeri rejim süresince kaybolan kimselerin araştırılması için bir *Barış Komisyonu* kurulmuştur. 09.08.2000 tarihli Başkanlık Kararnamesi ile kurulan Komisyonun görevi, Hükümetin 200 kadar olduğu tahmin edilen kayıp kişilerin akıbetinin araştırılmasını öngören 1986 tarihli Af Kanunu uyarınca 1973-1985 arasındaki dönemde kaybolan kimselerin

durumunun soruşturulmasıdır. Sadece gönüllü olarak ifade vermek isteyen kimseleri dinlemekle yetkili olan Komisyonun bunun ötesinde soruşturma yapma yetkisi yoktur.

Başpiskopos *Nicolas Cotugno*'nun başkanlığında 6 üyeden meydana gelen Komisyon, nihai raporunu 10 Nisan 2003 tarihinde yayınlamıştır. Temyiz Mahkemesi'ne sunulan raporda 38 kayıp kişinin akıbeti hakkında bilgi verilmiş, devletin o dönemde hukukun üstünlüğü ve temel insan hakları ilkelerini terk ettiği belirtilmiştir. İhlallerin çok büyük oranda devlet kurumları tarafından gerçekleştirildiği ifade edilen raporda, kayıp kimselerin gayri resmi tesislerde tutuldukları ve işkence gördükleri yer almıştır. Yargısız infazların uygulandığı ve işkence ve kötü muamele sonucunda ölümlerin meydana geldiği bilgisine yer verilmiştir. Raporda ayrıca mağdurların büyük çoğunluğunun yasadışı örgütler veya militan gruplar içinde yer almadıkları ve ölüm tarihleri göz önüne alındığında, ayaklanmanın bastırılmasından sonra öldürüldükleri ifade edilmiştir. Komisyonun ulaştığı bir diğer bulgu da birçok Uruguay vatandaşının Arjantin'de gizlice tutuldukları, işkence gördükleri ve öldürüldükleridir. Aynı şekilde, Uruguay vatandaşlarının Şili, Paraguay, Brezilya, Kolombiya ve Bolivya'da da tutuldukları belirtilmiştir.

Komisyon, çalışmaları sonucunda hukuki düzenlemelerin teşviki ve kayıp kimselerin durumunun ölüm sertifikaları ile hukuken tanınması gibi konuların takibi için bir sekreteryaya (Secretaría de Seguimiento) oluşturulmasını tavsiye etmiştir. Sekreteryaya bundan başka yapılacak maddi ve sembolik tazmin kriterlerini belirlemekle de görevlendirilmiştir. Devlet Başkanının resmi olarak kayıp vakalarını tanıması istenmiş ve takiben Başkan, Komisyonun nihai raporunu kabul etmiştir. Komisyon, eğitim sisteminin geçmişin hatırlanması ve analiz edilmesine olanak verecek şekilde yapılandırılmasının yanı sıra uluslararası suçların iç hukukta tanınarak gerekli değişikliklerin yapılmasını tavsiye etmiştir.

Komisyon çalışmalarının sonrasında Hükümet 16 Nisan 2003 tarihli bir kararname ile Komisyonun bulgularını kabul etmiştir. Devlet Başkanı, *Barış Komisyonu*'nun çalışmalarının takibi ve devamlılığı için bir teşkilat kurmuştur. Ordu kayıp vakaları veya baskı politikasındaki rolünü kabul etmemiş, 14 General ve üst rütbeli yetkili, raporun tarafı olduğunu ilan etmiştir. 2006 yılında eski Devlet Başkanı Juan Maria Bordaberry, 1976'da siyasi muhaliflerin ölümleri ile bağlantılı olarak tutuklanmıştır. Uruguay mahkemeleri eski Devlet Başkanı ve Dışişleri Bakanının yargılanmalarını kabul etmiştir. Hükümet bir tazmin programı başlatmıştır fakat bu girişimin resmi yargılama yapılmasını isteyen kişilerin susturulmaları için yapıldığı iddia edilmiştir. (Truth Commission: Uruguay)

Kurulan Komisyonların Genel Değerlendirmesi

İncelenen ülkelerde meydana gelen askeri darbeler sonrasında kurulan komisyonların “hakikat ve uzlaşma/barış komisyonu (truth and reconciliation commission)” adı altında veya bu kapsamda kuruldukları görülmektedir. Arjantin, Haiti, Şili ve Uganda'da Komisyonların göreve başlamalarının hukuki dayanağı başkanlık (Cumhurbaşkanı veya Devlet Başkanı) kararnamesidir. Gana'da söz konusu Komisyon bir kanun ile Uruguay'da ise parlamentodaki iki siyasi partinin girişimiyle yine bir kararname ile kurulmuştur.

Komisyonları oluşturan kişiler Cumhurbaşkanı veya Devlet Başkanı tarafından belirlenmişler, Arjantin'de bu uygulamanın yanı sıra parlamento tarafından seçim yoluna da gidilmiştir.

Komisyonlar, askeri darbe sonrası yaşanan insan hakları ihlallerinin araştırılıp gerçekleri açığa çıkarmak, uzlaşma/barışın tesis edilmesine yardımcı olmakla görevlendirilmişlerdir.

Komisyonlar, alışmaları sonucunda nihai rapor hazırlamışlar, bu raporlar Uganda rneği hariç olmak üzere kamuya açıklanmıştır.

Askeri darbeler sonrası yaşananların bir daha gerçekleşmemesi için Komisyonlar tarafından genel olarak, meydana gelen insan hakları ihlallerinin mağdurlarına, kaybolan veya hayatını kaybeden kişilerin ailelerine maddi tazminat ödenmesi; yargı, yürütme erki, emniyet teşkilatı ve orduda reforma gidilmesi, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması, insan hakları konusunda eğitimler düzenlenmesi, resmi özür dilenmesi, anma etkinlikleri düzenlenmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur. şili ve Uruguay’da Komisyonların tavsiye görüşlerinin uygulamadaki takibi ve özellikle mağdurlara ödenecek tazminatlarla ilgili çalışacak kurumlar oluşturulmuştur. Haiti ve Uruguay’da Komisyon çalışmalarının ardından hukuki takip başlatılmış ve çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular kullanılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

12 Eylül Darbesinin, darbeye giden sürecin ve darbe sonrası sürecin anlaşılmasına imkan verecek bir kapsam ve sınırlılıkla incelenmeye çalışıldığı bu Araştırma Komisyonu Alt Komisyon Raporunda öncelikle darbeye giden sürecin siyasi, toplumsal, psikolojik, kültürel tüm dinamikleri irdelenmeye çalışılmış, siyaset, ekonomi, çalışma hayatı ve endüstriyel ilişkiler, dış politika ve uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi, hukuk, bürokrasi, insan hakları, demokrasi gibi çok alanlı ve çok yönlü bir düzlemde konu tüm boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. 12 Eylül darbesinin ancak bu tür bir bakış açısıyla çözümlenebileceği yaklaşımı esas alınmıştır.

Diğer taraftan 12 Eylül Darbesinin ülkemize yaşattığı mağduriyetlerin boyutu da çok yönlü olduğundan, insani, hukuki, kişisel, ailesel ve toplumsal tüm maliyetler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Her bölümün sonunda bölüme ilişkin değerlendirme ve sonuç yazıldığı için burada ayrıca bölümler bazında bir değerlendirmeye girilmeyecektir.

Araştımanın yapılması ve raporun yazılması sırasında kamu kurum ve kuruluşlarına bilgi ve belge talep eden yazılar gönderilerek dönem hakkında analiz yapmaya yarayacak veriler ve parametreler elde edilmeye çalışılmıştır. Yazı ile bilgi ve belge talep edilen kurum ve kuruluşlar ve gelen cevaplara ilişkin tablo rapora eklenmiştir.

Tablo incelendiğinde; bazı kurum ve kuruluşlara birden fazla yazı yazılmasına, bilgi ve belge elde edilmesine ilişkin bizzat yetkililer bazında görüşmeler yapıp girişimlerde bulunulmasına rağmen Komisyonun çalışma süresi içinde tabloda karşılarında boşluk bulunan Genelkurmay Başkanlığı, MİT, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Devlet Personel Başkanlığı gibi kurum ve kuruluşlardan cevap gelmediği görülmektedir.

Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurumundan rapor halinde istenen veriler, raporun taslak metninin dağıtılması sonrası Komisyonun çalışma süresinin bitimine 1 hafta kala rapor şeklinde değil tasnif ve ayrıntılı incelenmesi gereken 3 klasör ve içinde çok sayıda CD şeklinde gelmiş, bu nedenle bunlar incelenememiş ve rapora yansıtılamamıştır.

Bazı kurum ve kuruluşlardan bilgi ve belge gelmekle beraber gelen bilgi ve belgelerin istenen içerikte olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan bu konuda yaşanan önemli bir sorunun da devlet arşiv ve hafıza geleneğinin çok gelişmediği yönünde fikir yürütmeye sebep olacak bazı örneklerin yaşanması olmuştur. Adalet Bakanlığında ve Kara Kuvvetleri Komutanlığında dava dosyalarının olay bazında değil de fail isimleri bazında arşivlenmesi ve olaya ilişkin dava dosyasını bulmak için fail isimlerini bilmenin gerekli olması, kurum ve kuruluşların bilgi ve belgeleri araştırmak yerine bu konuda bilgi ve belgeye rastlanmadığı yönünde yuvarlak cevaplara yönelme eğilimi, Komisyonun Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığından 12 Eylül Darbesinde yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili bir değerlendirme ve çeşitli kaynaklarda yer alan insan hakkı ihlallerine ilişkin derleme ve değerlendirme talebine bu konuda kurumlarına herhangi bir başvuru olmadığı şeklinde cevap verilmesi bu konuda yaşanan birkaç örnek olarak ifade edilebilir.

Bu durum öncelikle bu bilgi ve belgelerin alınamayarak değerlendirilememesine rapora yansıtılamamasına neden olmuştur. Özellikle Genelkurmay Başkanlığından döneme ilişkin Milli Güvenlik Konseyi Kararları, Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu Kararları, Bayrak

Harekatına ilişkin belgeler, Sıkıyönetim uygulamaları ve buna benzer pek çok bilgi ve belgenin alınamaması bu konuda daha kapsamlı, orijinal ve derinlemesine analiz yapılmasına engel olmuştur.

Milli iradenin en önemli tecelligahı olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin anayasal bir denetim mekanizması olan Meclis Araştırma Komisyonunun Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 105. Maddesi uyarınca yetkisi dahilinde bulunan bilgi ve belge istemine kamu kurum ve kuruluşlarının duyarız kalması her türlü açıklamadan varestedir.

Giriş bölümünde Araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarına ilişkin bölümde de belirtildiği gibi Araştırma Komisyonunun 3 aylık, süre uzatımıyla 4 aylık süresi çerçevesinde gerek dinlenen konuk sayısı gerek ele alınan konuların kapsamı ve konulara değinme ayrıntısı da belli ölçüde sınırlı kalmıştır.

Alt Komisyon bir yandan 4 aylık çalışma süresinde ortaya konulabilecek en iyi raporı Kamuoyuna sunmaya çalışmış, diğer yandan da bu Komisyonun devamı niteliğinde yapılabilir çalışmalar da ışık tutmaya çalışmıştır.

Bu çerçevede Alt Komisyonun ülkemizde bir daha darbeler ve demokrasiye müdahale girişimlerinin olmaması ve 12 Eylül darbesi nedeniyle yaşanan mağduriyetlerin ortadan kaldırılabilmesi yönünde getirdiği öneriler de Komisyonun önerileri olarak belirtilmiştir.

Diğer taraftan Alt Komisyon raporunda incelenen ülke örnekleri ve Komisyona yapılan pek çok kişisel mağduriyet başvuruları olduğu ve darbeden mağdur olmuş fazlaca kişinin dinlenmesine yeterli süre olmaması göz önüne alındığında bu konuda özellikle kişisel maliyetlerin ve mağduriyetlerin inceleneceği ve buna ilişkin önerilerin geliştirilebileceği TBMM Araştırma Komisyonunun kurulması, yapılabilir hukuki düzenlemeler konusunun ayrı bir incelemeye tabi tutulması ve bu paralelde teklif ve tasarı paketlerine yönelik çalışmalar yapılması yönünde ve 12 Eylül'e giden süreçte tamamen ve kısmen aydınlatılamamış olayların aydınlatılabilmesine yönelik TBMM Araştırma Komisyonlarının kurulması en önemli öneriler olarak ifade edilebilir.

12 Eylül Darbesinin araştırılması yönünde kurulan Alt Komisyonun çalışmaları ve raporunda ortaya koyduğu dinamikler ve değerlendirmelerin, süreci ve sonuçları itibarıyla belki de ülkemizde demokrasiye vurulan en büyük darbe olarak ifade edilebilecek 12 Eylül darbesini ortaya koymaya çalışmakla beraber, ülkemizde Cumhuriyet döneminde bu yönde gerçekleşen 1960 Darbesi, 1971 Muhtırası, 28 Şubat Postmodern Darbesi ve 27 Nisan 2007 E-Bildirisi gibi darbe ve demokrasiye tüm müdahale ve müdahale girişimlerinin ortak arka plan ve dinamiklerinin ortaya konulmasının da büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Alt Komisyon çalışmaları ve ortaya çıkan rapor, 12 Eylül Darbesinin kişisel, toplumsal, hukuki, insani, kültürel çok alanlı ve yönlü maliyetler yaşattığını ortaya koymaktadır. Bu maliyetlerin, gelişen insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü düzleminde TBMM'de grubu bulunan AK Parti, CHP, MHP ve BDP'nin ortak yönde verdikleri Araştırma Önergeleriyle şekillenen komisyon çalışmalarıyla daha da berraklaştığı, ülkemizin her sorununa demokrasi, insan haklarına riayet ve saygı ile hukukun üstünlüğü anlayışıyla geçerli ve sürdürülebilir çözümler getirilebileceği yönünde fikir birliği oluştuğu ifade edilebilir.

28 Şubat 1997 Postmodern Darbesi ve 27 Nisan 2007 E-Bildirisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihi, aynı zamanda bir askeri darbeler tarihidir. Öyle ki, doksanuncu kuruluş yıldönümü kutlanacak olan Cumhuriyetimizin yaklaşık kırk altı yılı,¹⁵⁶⁰ fiilen askeri yönetimler,¹⁵⁶¹ sıkıyönetim ve/veya olağanüstü hal uygulamalarıyla geçmiştir.¹⁵⁶² 1960 yılından itibaren, neredeyse her on yılda bir darbe gerçekleştirilmiştir. Demokrasinin askıya alındığı darbelerde, TBMM ve siyasi partiler kapatılmış, millet iradesi hiçe sayılmış, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarıyla toplum baskı altında tutulmuş, başta yaşam hakkı olmak üzere, temel insan hakları çiğnenmiştir.

Bu itibarla, Türkiye'de demokrasinin gelişmemesinde, darbeler nedeniyle olağanüstü yönetim şartlarının halkın üzerinde bir tehdit unsuru gibi konuşlandırılarak, bu süreçler içerisinde halkın fikir ve vicdan hürriyeti ile ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının etkisi açıktır.

Aslında, Türkiye'deki darbe geleneğinin başlangıcını, çok daha gerilere, Osmanlı Devletine kadar uzatmak mümkündür.¹⁵⁶³ Bu geleneğin, Osmanlı Devleti'nin ardından Türkiye'ye de sirayet ettiğini ve günümüze kadar ulaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.¹⁵⁶⁴

¹⁵⁶⁰ Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk sıkıyönetim, o zamanki adıyla örfi idare uygulaması, 1925 yılında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan Şeyh Said isyanından sonra başlatılmış ve 1950 yılına kadar sürmüştür. Ardından, Aralık 1978 ayında, Kahramanmaraş'ta meydana gelen olaylar nedeniyle, Ecevit hükümeti tarafından, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki 13 ili kapsayan sıkıyönetim uygulaması başlatılmış; 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle, sıkıyönetim tüm yurda yayılmıştır. Sıkıyönetim, 19 Mart 1984 tarihinden itibaren kademeli olarak kaldırılmış ancak, terör örgütü PKK'nın silahlı eylemleri üzerine, 19 Temmuz 1987 tarihinde Özal hükümeti tarafından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki bazı illeri (Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van) kapsayan olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir. Bu maksatla kurulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sorumluluk alanındaki il sayısı 1990 yılında 13'e yükselmiştir. Olağanüstü hal uygulaması, 30 Kasım 2002 tarihinde tamamen sona erdirilmiştir.

¹⁵⁶¹ Türkiye, 27 Mayıs 1960 darbesinde 1 yıl 4 ay, 12 Mart darbesinde 2 yıl 8 ay, 12 Eylül darbesinde ise 3 yıl 2 ay süreyle askeri yönetimler tarafından idare edilmiştir.

¹⁵⁶² Cumhuriyetin ilanından 19.07.1987 tarihine kadar geçen 63 yıl 8 ay 20 gün süre zarfında, ülkenin çeşitli yerlerinde uygulanan sıkıyönetimin süresi 25 yıl 9 ay 18 gündür. Diğer bir deyişle, bu dönemin yüzde 40'ında sıkıyönetim uygulanmıştır. Zafer ÜSKÜL, Siyaset ve Asker, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.71.

¹⁵⁶³ Osmanlı tarihinde Yeniçeri Ocağının Sultan Murad'a karşı isyanı, ordunun Saray'a yönelik ilk darbesi olarak kabul edilebilir. Harbiyelı subaylar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları tarafından, 1800'lerin sonunda Sultan Abdülaziz ve 1900'lerin başında Sultan Abdülhamit'e karşı çeşitli suikast ve darbe girişimlerinde bulunduğu bilinmektedir.

¹⁵⁶⁴ Komisyonumuzun görüşlerine başvurduğu gazeteci Mehmet Barlas, Türkiye'de Osmanlı'dan kalma "ittihatçı" bir gelenek olduğunu ve "her subayın kendini halaskar görebildiğini" ifade etmiş; Rıdvan Akar ise Atatürk'ün ölümünün ardından 1940'lı yıllardan itibaren çok sayıda subay tarafından çeşitli darbe teşebbüslerinde bulunulmasına rağmen bu subaylardan hiçbirinin yargılanmadığını, 1960 askeri darbesinden sonra yeniden alevlenen darbeci geleneğin Baasçı bir kimliğe bürünerek radikalleştiğini, söz konusu radikalleşmenin önlenmesi için tek tip "Atatürkçülük" algısının oluşturulmaya çalışıldığını, 1990'lı yıllardan sonra Atatürkçülüğün darbelerin gerekçesi olarak kullanıldığını öne sürmüştür.

27 Mayıs 1960 darbesinde TBMM kapatılarak, darbecilerden oluşan Milli Birlik Komitesi idareyi ele almış; darbeciler tarafından yürürlüğe konulan 211 sayılı İç Hizmet Kanunuyla, orduya “Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi” verilmiştir. Askeri alanda bunlar yaşanırken, siyaset ve ekonominin tek bir merkezden, (Başkent Ankara’dan) “merkezi planlama” prensibi temelinde yönetilebileceği varsayımıyla, “iç ve dış siyaseti yönlendirmek” üzere Milli Güvenlik Kurulu; iktisadi kalkınmayı planlamak üzere Devlet Planlama Teşkilatı; Anayasal çerçeveyi gözetmek için ise Anayasa Mahkemesi ihdas edilmiştir.

Söz konusu kurumlar; Devlet, Anayasa, milli güvenlik, birlik ve beraberlik, rejim gibi çeşitli ulvi kavramların arkasına saklanarak, bilerek veya bilmeyerek, “vesayetçi” anlayışın koruyucusu ve kollayıcısı olmuş, sivil ve seçilmiş siyasilerin manevra alanını mümkün olduğunca daraltmışlardır.

Çağdaş yargı sistemlerinde benimsendiği gibi, Yüksek Hakimler ve Yüksek Savcılar Kurulu ayrı, ayrı kurulmak suretiyle yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı murad edilmişse de, özellikle 1960 ihtilali sonrasında içtihat oluşturabilecek pek çok Yargıtay ve Danıştay üyelerinin pek çoğu zorunlu olarak emekliye sevk edilmiş, yargıdaki içtihat birliği sıkıntıya sokulmuş; askeri yargı kurumlarının kurulmasıyla “yargıda teklik” ilkesi bozulmuştur.

1970’li yılların başında, “sağ-sol çatışması” bahanesiyle TSK tarafından verilen 12 Mart Muhtırasıyla, ülke bir kez daha askeri yönetimin etkisi altına girmiş; 1961 Anayasasıyla kazanılan demokratik hak ve hürriyetlerin önemli bir kısmı darbeciler tarafından geri alınmıştır.

12 Mart Muhtırası sürecinde Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kapatılmıştır. Rejimin tehlikeye düştüğü bahane edilerek Deniz GEZMİŞ, Hüseyin İNAN ve Yusuf ASLAN; Ankara 1 Nolu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin, TCK 146-1’inci maddesine istinaden verdiği 9 Ekim 1971 tarihli Kararı’nın Askeri Yargıtay tarafından 10 Ocak 1972 tarihinde onaylanmasıyla, 6 Mayıs 1972 tarihinde idam edilmiştir.

1970’lerin sonunda, ülke genelinde, sağ-sol gruplar arasındaki çatışmalar bahane edilerek, olağanüstü hal ve sıkıyönetim uygulamalarıyla toplumun cendere altında tutulduğu vesayet düzeninde, askeri ihtilalin toplum gözünde meşrulaştırılması için huzur bozucu olaylara ve çatışmalara göz yumulmuş, hatta psikolojik harekât faaliyetleriyle bu olaylar desteklenmiştir. Kendilerine Milli Güvenlik Konseyi adını koyan beş orgeneral tarafından gerçekleştirilen 12 Eylül 1980 darbesiyle, TBMM ve siyasi partilerin tamamı yeniden kapatılmış, Türkiye tarihinin en yoğun işkence ve yargısız infaz olayları yaşanmıştır. Neticede bu darbe, ülkenin onlarca yıl gerilemesine, yüz binlerce gencinin hayatının karmasına ve ülke ekonomisinin çökmesine sebep olmuştur.

Türkiye siyasi tarihinin en karanlık dönemi sayılabilecek olan 12 Eylül askeri darbesinin bilançosu şöyle özetlenebilir:¹⁵⁶⁵

Siyasal nedenlerle 650 bin kişi gözaltına alınmış, bunlardan yaklaşık 210 bini hakkında sıkıyönetim mahkemelerinde dava açılmış; 65 bin kişi çeşitli cezalara mahkum edilmiştir. Açılan davalarda 6353 kişinin idamı istenmiş, verilen idam kararlarının sayısı 500’ü geçmiş, 50 kişi idam edilmiştir. Yüz binlerce insan fişlenmiş, 388 bin kişiye pasaport yasağı konulmuş, sıkıyönetim komutanları tarafından 4891 kamu görevlisinin işine son verilmiştir. 4509 kamu görevlisi

¹⁵⁶⁵ İşkence Dosyası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Ankara, 1996, s.19.

sürgüne gönderilmiş; zorla emekli edilen, emekli olmaya zorlanan ya da istifa etmek zorunda kalan kamu görevlilerinin sayısı 20 bini geçmiştir. Yurt dışına kaçan ya da kaçmak zorunda kalanların sayısı 30 bin, vatandaşlıktan atılanların sayısı 15 bin olmuştur. Çıkarılan bir yasayla, Kürtçe konuşmak yasaklanmıştır. Türkiye bu düzenlemeyle bir dili kullanmayı yasa çıkartarak yasaklayan ilk ve tek ülke olma özelliğini kazanmıştır. Gazeteler, dergiler, süreli ya da süresiz tüm yayınların faaliyetlerine son verilmiş, gazeteci ve yazarlar ağır hapis cezalarına mahkûm edilmiştir. On binlerce kitap yakılmış, 937 film yasaklanmış, bütün siyasi partiler, 23667 dernek, sendika ve benzeri kitle örgütü kapatılmıştır.

12 Eylül darbesinden hemen sonra, Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan Anayasada, mevcut sıkıyönetim ve olağanüstü halin kalıcı bir şekilde devam ettirilebilmesi için “milli güvenliği tesis etmek”, toplumu “Atatürk milliyetçiliği etrafında bütünleştirmek” gibi hedeflerin arkasına saklanılarak, bir “milli güvenlik devleti” inşa edilmiştir.

Anayasa’ya istinaden 1983 yılında çıkarılan 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’yla temelleri atılan ve başında Orgeneral düzeyinde bir askerin bulunduğu MGK Genel Sekreterliği, “Gizli” gizlilik dereceli Yönetmeliği vasıtasıyla adeta ikinci bir hükümet olarak kullanılmış; bir taraftan devlet çapında psikolojik harekât faaliyetleri planlanıp, icra edilirken, diğer taraftan “devletin gizli anayasası” olarak takdim edilerek hükümetlere dayatılan Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi yoluyla, iç ve dış siyaset cendere altında tutulmuştur. Yüksek Askeri Şura (YAŞ), Anayasal bir organ haline getirilmiş; yargıda birlik ilkesinin bozulması pahasına, yüksek askeri yargı organları ihdas edilerek ordunun etkinliği artırılmıştır.

Bir başka ifadeyle, Türkiye’de, yakın geçmişe kadar “yüksek siyaset” olarak görülen devlet yönetimi, MGK eliyle şekillendirilirken, Türk Milletinin temsilcisi olan siyasi iktidarlara ise ticaret, sanayi, imar, sağlık gibi “düşük siyaset” konuları bırakılmıştır. Özetle, “rejimi” korumak adına gerçekleştirilen tüm darbelerde, hem siyasette, hem de ekonomide bir içe kapanma yaşanmış; Türkiye’nin başta Avrupa Birliği olmak üzere, dış dünya ile ilişkileri dondurularak, siyasi ve ekonomik istikrarı yok edilmiştir. Ne var ki, 12 Eylül darbesinden sonra iktidara gelen Özal hükümetleri döneminde ekonomi alanında başlatılan liberalizasyon süreci, son yıllarda atılan adımlarla siyaset alanına da nüfuz ettirilerak, siyasi ve ekonomik istikrar yeniden tesis edilmiştir. Bir başka deyişle, eskiden “fetva” alan devlet, artık “katılımcılık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik” ilkelerine uygun olarak, kamuoyunun görüş ve talepleri doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır.

Ancak, bütün bunlara rağmen, Türkiye’de, yakın geçmişe kadar, söz konusu darbe süreçleriyle yüzleşilememiş; darbelerin faileri ve sorumluları ortaya çıkarılamamış ve yargılanamamıştır. Bu nedenle, yapılan her darbe, bir sonraki darbenin tohumlarını ekmış; 27 Mayıs 1960 darbesi sorgulanamadığı için 1971 darbesi, 1971 darbesi sorgulanamadığı için 1980 darbesi, 1980 darbesi sorgulanamadığı için 28 Şubat 1997 süreci yaşanmış, akabinde 2000’li yıllardan itibaren yeni darbe girişimi iddiaları gündeme gelmiştir.

Hesap sorulamazlığın en önemli sonucu, darbelere zemin oluşturan “vesayet” düzeninin tahkim edilmesi ve ordunun siyaset üzerindeki etkinliğinin güçlenmesi olmuştur. Bu nedenle ki, bu gün bile 12 Eylül dönemine ait birçok yasada (MGK, Seferberlik ve Savaş Hali, MİT, TRT ve YÖK Kanunları gibi) söz konusu darbeci/vesayetçi anlayışın izlerine rastlamak mümkündür.

1990’lı yıllarda vesayetçi anlayış, yeni boyutlar kazanmış; 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan 406 Sayılı Karar’la işaret fişegi atılan ve tarihe “postmodern

darbe¹⁵⁶⁶ olarak geçen “28 Şubat” sürecinde; “durumdan vazife çıkaran” güçler, seçimle işbaşına gelmiş bir Hükümeti iş yapamaz hale getirerek istifaya zorlamışlardır. Bu maksatla, psikolojik hareket faaliyetleri kapsamında, basın-yayın vasıtaları kullanılarak, “silahsız kuvvetler” yoluyla, iktidardaki koalisyon Hükümetini oluşturan partiler itibarsızlaştırılmış, tüm topluma irtica korkusu yayılarak, demokrasiye müdahale edilmiştir.

Bununla birlikte, Türkiye’de hâlâ 28 Şubat’ı, tıpkı 1960 ve 1971 darbeleri gibi, çeşitli gerekçelerle, darbe olarak görmeyenlerin olduğu bir vakiadır. Türkiye’de meydana gelen darbe/demokrasiye müdahale girişimleri içinde, sadece 12 Eylül 1980 askeri darbesinin, toplumun tüm kesimleri tarafından “darbe” olarak görülmesi, toplumbilimciler tarafından araştırılması gereken bir husus olarak görülmektedir.¹⁵⁶⁷

Oysaki nasıl 1960 darbesinde, birtakım “genç subaylar”, en azından bir Başbakan ve iki Bakanın göstermelik bir yargılama sonucunda asılmasından sorumluya, 28 Şubat döneminde, yaşları altmışın üstünde olan “genç subaylar” en azından meşru bir hükümeti, “gerekirse silah kullanma”¹⁵⁶⁸ ve “...Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş”¹⁵⁶⁹ gibi tehditler yoluyla “hal” ederek, darbe literatürüne “postmodern darbe” kavramını hediye etmişlerdir.

Türkiye’de, öteden beri özellikle asker ve sivil bürokrasi içindeki bazı kesimlerin, devamlı suretle, ülkenin bölünmenin veya parçalanmanın eşliğinde olduğunu öne sürerek,¹⁵⁷⁰ çareyi sıkıyönetim veya olağanüstü hal ilan etmek gibi uygulamalarda aradıkları bilinmektedir.

Kendisini devletin asli unsuru olarak gören söz konusu güçler; sağ siyasi anlayışı “sağcı, gerici, yıkıcı ve irticai, siyasi İslamcı, yobaz, faşist, ırkçı vb.”; sol siyasi anlayışı ise “solcu, komünist, devrimci, bölücü, yıkıcı, anarşist vb.” şekillerde tanımlayarak, her iki siyasi akımı da devlete yönelik birer tehdit olarak sunmuş; siyasetçileri kimi zaman açıkça “beceriksiz, iş bilmez, devleti yönetmekten aciz, çapsız, vatan haini vb.” olmakla suçlamış ve gerektiğinde onları baskı, şantaj ve ikbal vaadiyle etki altında tutmuşlardır.

Bu ve benzeri örtülü faaliyetlerin icra edilirken, Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlara da çeşitli görevler verilmiş; hem kamu, hem de özel basın-yayın kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, iş dünyası, sendikalar, sermaye çevreleri, propaganda ve psikolojik hareket vasıtası olarak kullanılmıştır.

¹⁵⁶⁶ Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadağ, 25 Haziran 2012 tarihinde Komisyonumuza şunları söylemiştir: “Postmodern darbe ifadesini kullanan fevkalade aptalca bir ifade kullanmıştır. Hani bazı insanlar vardır, ileri çıkmak, önde görünmek şeyi... Bunu kim çıkarttı, nereden çıkartılar hâlâ hayıflanırım ve üzülürüm...”

¹⁵⁶⁷ Komisyonumuz tarafından 18 Ekim 2012 tarihinde görüşlerine başvurulmuş Prof. Doğu Ergil’e göre, bu durumun başlıca sebebi, Türkiye’de, kökleri Osmanlı İmparatorluğuna kadar uzanan “asker millet” anlayışıdır. Bu anlayış, Türkiye’nin, devamlı suretle, darbelerle iç içe yaşayan bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Ergil’e göre; Türkiye, Avrupa ülkelerinden farklı olarak, “ulus-devlet” değil, bir “devlet-ulus”tur. Bir başka ifadeyle, Türkiye’de önce devlet aygıtı kurulmuş, ardından bu aygıt kendisine uygun olan ulus modelini yaratmaya çalışmıştır. Ergil’e göre; toplumun orduyu sadece “korucu ve kollayıcı” olarak değil, aynı zamanda bir “kurtarıcı” olarak görmesinin sebebi de budur. Ergil, Türkiye’de toplumu darbeye hazırlamak için herhangi bir şey yapılmasına gerek olmadığını, zira toplumun, zaten, her zaman için, olası bir darbeye hazır olduğunu, ordunun yaptığının bu süreci tetiklemekten ibaret olduğunu öne sürmektedir.

¹⁵⁶⁸ 10 Haziran 1997 tarihinde Genelkurmay karargahında yüksek yargı mensuplarına sunulan brifingte ifade edilmiştir.

¹⁵⁶⁹ 28 Şubat 1997 tarihli MGK’da alınan 406 sayılı Kararın son cümlesidir.

¹⁵⁷⁰ Geçmiş yıllarda sık şekilde gündeme getirilen bu iddiaların tarihsel arka planında, Osmanlı Devleti’nin “ölüm fermanı” olarak kabul edilen Sevr Anlaşması yatmaktadır.

Türkiye’de, Anayasanın başlangıç ilkeleri ile yakın geçmişe kadar var olan hak ve hürriyetleri kısıtlayan Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163’üncü maddeleri; Siyasi Partiler Kanununun bazı hükümleri, siyaseti kısıtlamak için yasal dayanak olarak kullanılmıştır.¹⁵⁷¹ Söz konusu mevzuat, sadece siyasetçilerin değil, aynı zamanda Anayasa’ya aykırı eylemlerin odağı olduğu öne sürülen siyasi partilerin kapatılmasına dayanak teşkil etmiş; buna istinaden, Türkiye’de onlarca siyasi parti, Siyasi Partiler Kanunu’na aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Hatta bu partiler içinde iktidardayken dava açılan partiler (Refah Partisi ve AK Parti) ile iktidardayken hakkında kapatma davası açılıp, daha sonra kapatılan parti (Refah Partisi) de vardır.

Sonuçta, Türkiye, bir hukuk devletinde eşi benzeri olmayacak şekilde, adeta bir “parti mezarlığına” dönüşmüş,¹⁵⁷² hemen hemen tüm partilerin “kurumsallaşma” süreçleri sekteye uğratılmış, demokrasi kültürünün gelişmesine ve benimsenmesine engel olunmuştur.

Raporun bu kısmında; “ezber bozan bir darbe” olarak tanımlanabilecek olan 28 Şubat dönemi, 28 Şubat 1997 tarihli ve 406 sayılı MGK Kararının yanı sıra sebep, sonuç ve yansımalarıyla bütün boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bundan önce, 1960, 1971 ve 1980 darbeleri ile 28 Şubat dönemi arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelenecektir. Zira 28 Şubat’ta, geçmişte yaşanan darbelerde olduğu gibi, klasik anlamıyla fiili bir darbe söz konusu olmamıştır.

28 Şubat’ta, birtakım sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra basın-yayın kuruluşlarının, üniversitelerin, sendikaların, sermaye çevrelerinin, sivil bürokrasinin, yargı mensuplarının desteği alınarak, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan kararlar hükümete dayatılmış, koalisyon ortağı parti milletvekillerinin baskı, tehdit, şantaj ve ikbal vaadiyle istifaya ettirildikleri öne sürülmüş, nihayetinde seçilmiş bir hükümet işlevsiz hale getirilerek, istifaya zorlanmıştır.

Bu süreçte, *ilk benzerlik*, tıpkı 1980 askeri darbesinde olduğu gibi, kendisini “rejimin teminatı” olarak gören TSK’nın emir-komuta zinciri içinde hareket etmesidir. Bir başka deyişle, 1960 darbesindeki genç subayların cunta hareketinden ders çıkarılmış; 1960 ve 1980 darbesinde olduğu gibi, Komuta Katının benimsediği çizgide olmadığı düşünülen çok sayıda muvazzaf asker, bu kez “yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlerde bulundukları” gerekçesiyle, hukuk kuralları zorlanarak tasfiye edilmiştir.¹⁵⁷³ Bu tasfiyenin, 1960 darbesindeki gibi üst düzey komutanlara yönelik değil, Albay ve alt rütbedeki askeri personele dönük olduğu gözlenmiştir.

¹⁵⁷¹ Düşünce, inanç, ibadet ve ifade hürriyetlerini, devleti bölmeye veya yıkmaya yönelik suçlar kapsamında gören söz konusu maddeler Turgut Özal döneminde kaldırılmıştır.

¹⁵⁷² Cumhuriyetten itibaren toplam 57 siyasi parti, Anayasa Mahkemesi, Askeri Mahkemeler, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı veya Ceza Mahkemelerinin vermiş olduğu kararlar gereğince kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan önce ise 26 Ocak 1954’te Millet Partisi, 20 Haziran 1960’ta ise Demokrat Parti kapatılmıştır. Millet Partisi’ni Ankara Sulh Ceza Mahkemesi, DP’yi ise Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi kapatmıştır. Anayasa Mahkemesi’nin kapattığı partiler ve tarihleri şöyledir: İşçi-Çiftçi Partisi (İÇP-1968), Milli Nizam Partisi (MNP-20 Mayıs 1971), Türkiye İleri Ülkü Partisi (TİÜP-24 Mayıs 1971), Türkiye İşçi Partisi (TİP-20 Temmuz 1971), Büyük Anadolu Partisi (BAP-19 Aralık 1972), Türkiye Emekçi Partisi (TEP-8 Mayıs 1980), Halk Partisi (25 Eylül 1991), Türkiye Birleşik Komünist Partisi (16 Temmuz 1991), Büyük Anadolu Partisi (24 Kasım 1992), Sosyalist Parti (10 Temmuz 1992), Halkın Emek Partisi (14 Temmuz 1993), Özgürlük Demokrasi Partisi (30 Nisan 1993), Sosyalist Türkiye Partisi (30 Kasım 1993), Yeşiller Partisi (10 Şubat 1994), Demokrasi Partisi (16 Haziran 1994), Demokrat Parti-2 (13 Eylül 1994), Demokrasi ve Değişim Partisi (19 Mart 1996), Diriliş Partisi (1996), Emek Partisi (1997), Sosyalist Birlik Partisi (7 Haziran 1994), Refah Partisi (16 Ocak 1998), Demokratik Kitle Partisi (26 Şubat 1999), Fazilet Partisi (22 Haziran 2001), Halkın Demokrasi Partisi (13 Mart 2003).

¹⁵⁷³ Bu dönemde, tıpkı 1960 darbesinde olduğu gibi, 1996-1998 yılları arasında, sayıları 1.500-2.000’i bulan subay ve astsubay, ordudan atılmıştır. Ancak bir farkla ki, 28 Şubat’ta atılan personel önce “irticacı” olarak fişlennmiş, kendileri ve aileleri birtakım fiili ve psikolojik tacizlere uğramış, ardından Yüksek Askeri Şura (YAS), müşterek kararname veya Milli Savunma Bakanı onayıyla, kiminin emekli maaşları dahi ödenmeksizin, TSK’dan ihraç edilmiştir. Bu personel, maddi ve

İkinci benzerlik, tüm darbelerde olduğu gibi, askerin eğitim şekli itibarıyla sadece savunma gücü olarak değil, aynı zamanda topluma liderlik yapma anlayışıyla yetiştirilmesinden kaynaklanan “Atatürk İlke ve İnkılaplarını muhafaza etme” görevine sahip oldukları düşüncesidir. Nitekim, 28 Şubat tarihli MGK toplantısında alınan 406 sayılı Karar’da yer alan “Atatürk İlke ve İnkılapları” ve “Devrim Kanunları” vurgusu, Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine sirayet eden “kışla-cami çekişmesinin” bir yansımasıdır.

Üçüncü benzerlik, asker ve sivil bürokrasi arasındaki ittifaktır. Bu süreçte, iktidardaki Refah Partisi-Doğru Yol Partisi koalisyon hükümetini (REFAH-YOL), “irticai tehdit”¹⁵⁷⁴ olarak gören bu ittifak, seçilmişlerin ve Hükümetin baskı altında tutulmasında, nihayetinde iş yapamaz konuma getirilmesinde başarılı olmuş; bunu yaparken, psikolojik harekât yöntemleriyle sivil toplumun, basın, sermayenin, üniversitelerin, iş dünyasının, sendikaların önemli bir kısmının desteğini alabilmiştir. Hükümetin iç ve dış politika icraatlarının ülkeyi yıkıma götürdüğü öne sürülerek, sivil siyaset alanı adeta yok edilmiş; koalisyon ortağı partiye mensup milletvekilleri istifaya zorlanarak,¹⁵⁷⁵ milli irade hiçe sayılmıştır.

Dördüncü benzerlik, tüm toplum üzerinde psikolojik harekât faaliyetleri uygulanmasıdır. Bu çerçevede, tehdit, gerilim, korkutma,¹⁵⁷⁶ beyin yıkama, düşman algısı oluşturma vb. yollarla toplum baskı altında tutulmuş ve “laik-anti laik” şeklinde ayrıştırılmaya çalışılmıştır. 28 Şubat sürecinde, bir yandan REFAH-YOL Hükümetine, ardından ANASOL-D Hükümetine, yüksek bürokratlara, basın mensuplarına “irtica” konulu brifingler verilmiş; çeşitli dini oluşumlar yaratılmaya çalışılmış; böylece 1980 öncesindeki sözde “komünizm tehlikesi” gibi, sözde “irtica” tehlikesinin var olduğu kabul ettirilmek istenmiştir.

Beşinci benzerlik, sürece dış destek arayışıdır. Bu kapsamda, hükümetin iç ve dış politika icraatları Batılı ülkelere şikayet edilmiş; Başbakan Erbakan’ın İslam ülkeleriyle yakınlaşma çabası, Türkiye’nin yüzünün Doğu’ya çevrilmesi ve hatta “anti-siyonizm” şeklinde tanımlanmıştır. Buna karşın, 28 Şubat döneminde, başta ABD olmak üzere, dış güçler, en azından resmi düzeyde, Türkiye’de demokrasinin sekteye uğratılmaması noktasında, yani Meclisin açık kalması koşuluyla, iktidarda bulunan REFAH-YOL’un uluslararası alanda atmış

manevi açıdan çöküntüye uğratılmıştır. Subay ve astsubayların yanı sıra, bazı uzman çavuş ve sivil memurların da benzeri şekilde ordudan atıldıkları görülmüştür. Bu operasyonlarda, bazı personelin işkence vb. kötü muameleye maruz kalması, işleme süreçlerinde ast-üst askeri personelin ve ailelerinin kullanılmış olması ise olayın bir başka dramatik yönünü oluşturmuştur. 28 Şubat sürecinde BÇG bünyesinde yer alan bazı astsubayların, irticacı diye komutanları konumundaki Albayları işleyerek ordudan atılmasını sağlaması, söz konusu illegal darbe yapılanmasının temel karakteristiği olmuştur.

¹⁵⁷⁴ İlk defa Milli Nizam Partisi’nin kurulmasından sonra, 1972 yılında Milli Güvenlik Siyaseti Belgesine eklenen “irtica” tehdidi, 28 Şubat sürecinde Dz.K.K.Ora.Güven Erkaya’nın teklifiyle, MGK’da gündeme getirildikten sonra, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi’nde, birinci öncelikli “iç tehdit” unsuru olarak kabul edilmiştir.

¹⁵⁷⁵ Komisyonumuzda dinlenen gazeteci Rıdvan Akar, DYP milletvekillerine yönelik baskılar hakkında şunları söylemiştir: “Sayın Erbakan’la yaptığımız söyleşinden yine bana göre son derece çarpıcı olan bir başka boyut da, Sayın Çiller’in Sayın Erbakan’a 50 milletvekilim tehdit ediliyor, bu milletvekilleri, Meclis içerisinde adeta bir ikna odası oluşturuldu, bu ikna odasına çağırılarak tek tek konuşuturuluyor ve kendilerini, ‘Yassıada’daki odanın hazır’ şeklinde tehditte bulunuluyor.” şeklindeki beyanıydı. Sayın Erbakan özellikle 28 Şubat sürecinin başarısının bu milletvekillerinin korkutulmasından kaynaklandığının altını çizmişti. Ben de tabii ki, gerçekten, bir gazeteci olarak bu milletvekilleriyle konuşan ve Yassıada’daki o odaların gösteren komutanın kim olduğunu gerçekten çok merak ediyorum...”

¹⁵⁷⁶ Bu konuda İçişleri Bakanı Meral Akşener için bir general tarafından söylendiği ifade edilen “yağlı kazığa oturturum” şeklindeki tehdit çarpıcıdır. Meral Akşener, 25 Haziran 2012 tarihinde Komisyonumuza bu konuda şunları söylemiştir. “Yani o malum bir konu var. Onu İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Sayın Teoman Ünüsan’la daha sonra ben öğrendim. Sayın Çetin Saner’in bir sofrası esnasında konuştuğları bir konu o, yani tekrarlamaı sevmediğim, istemediğim bir şey. O zaman ben İçişleri Bakanıydım. Yani ben onu bir ölüm tehdidi olarak algılamadım ama tabii, yani mesela hep merak etmişimdir: “Niye kurşun değil, niye asmak değil de niye öyle bir duygu ve düşünce?” Bu da ayrı bir psikolojik sistemi gösteriyor, yani bir kadına... Yani bir erkek olsaydım herhâlde öldürürüz yani bir kurşun sıkarsanız, işte bilmem ne olur denirken... çok çirkin bir hadiseydi o.”

olduğu bir kısım adımlardan rahatsızlıklarını, uzun süreli hükümet etmesinin kendi menfaatleri hilafına sonuçlar doğuracağı yönündeki düşüncelerini açıkça zikretmiş; ancak açık bir darbeye de ışık yakmamak suretiyle, darbe heveslisi kesimlerde hayal kırıklığı yaşatmıştır. Ancak, ABD ve AB'nin,¹⁵⁷⁷ 28 Şubat tarihli MGK Kararı'na karşı ciddi bir eleştiride bulunmadıkları da görülmüştür.

Altıncı benzerlik, asker-polis arasında yetki çatışması yaratılmaya çalışılmasıdır.¹⁵⁷⁸ 28 Şubat döneminde, özellikle Turgut Özal'ın Başbakanlığı döneminde geliştirilen Emniyet İstihbarat Teşkilatının, gerek teknolojik olarak donanımlı hale getirilmiş olması, gerekse eğitimli personeliyle güvenlik ve istihbarat alanında etkin rol oynamaya başlaması, bir kısım çevreleri rahatsız etmiş; “Susurluk skandalı” ve “Onbaşı Kadir Sarmusak olayı” bahane edilerek, polisin mafya ile ilişki içinde olduğu ve yasadışı işlere bulaştığı iddia edilmiştir.

Yedinci benzerlik, ordunun vesayetçi anlayışının tahkim edilmesidir. REFAH-YOL iktidarı döneminde 9 Ocak 1997 tarihinde çıkarılan Başbakanlık Kriz Yönetimi Merkezi Yönetmeliği'yle, MGK Genel Sekreterine Türkiye'de ekonomik çöküntüden, nükleer kazalara;kaya düşmesinden, terör olaylarına kadar uzanan bir dizi “kriz” durumunda Başbakanla eşit düzeyde icrai yetkiler verilmiş ve bu çerçevede “olağanüstü hal” olarak görülebilecek şekilde, tüm il ve ilçelerde kriz merkezleri kurulmasına imkân sağlamıştır.

Ayrıca, REFAH-YOL Hükümetinin sona ermesinden sadece 14 gün sonra, ANASOL-D Hükümeti döneminde, Genelkurmay ve İçişleri Bakanlığı arasında Emniyet ve Asayiş Yardımlaşma (EMASYA) Protokolü¹⁵⁷⁹ imzalanarak, illerde garnizon komutanlarına valiler üstünde yetkiler verilmiş; keza, 28 Şubat 1997 tarihli 406 sayılı MGK Kararında belirtilen hususların takip ve kontrolünde “etkinliğin sağlanması” amacıyla, 29 Aralık 1998 tarihinde alınan 440 sayılı MGK Kararı gereğince, “Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu (BUTKK)” kurularak, Genelkurmay Başkanlığı, MGK Genel Sekreterliği ve diğer kaynaklardan alınan istihbari bilgilere istinaden, çok sayıda kamu görevlisi “irticacı vs.” sıfatlarla fişlenerek memuriyetten atılmış veya pasif görevlere getirilmiştir.¹⁵⁸⁰

Sekizinci benzerlik, yargıya müdahaledir. 1960 askeri darbesi sonrası kurulan Yassıda mahkemeleri, 1971-1972 yıllarındaki Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında başta Mamak olmak üzere, yurdun çeşitli yerlerinde kurulan Sıkıyönetim Mahkemelerinde, başta usul ve esas olmak kaydıyla, hukuk ve insan hakları ihlallerinin ayyuka çıktığı gibi, 28 Şubat sürecinde de, Genelkurmay karargahında irtica brifinglerine katılan yüksek yargı mensuplarının, Devlet Güvenlik Mahkemeleri hâkim ve savcılarının

¹⁵⁷⁷ 1998 yılında, Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Türkiye İlerleme Raporunda, 28 Şubat süreci hakkında herhangi bir yorum yer almamıştır. AB, 16 Ocak 1998 tarihinde Refah Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından “laiklik karşıtı faaliyetlerin odağı” olma gerekçesiyle kapatılması konusunda bir değerlendirmede bulunmamıştır.

¹⁵⁷⁸ Gazeteci Mehmet Ali Birand, 4 Ekim 2012 tarihinde Komisyonumuzda Türkiye'de polis-asker arasındaki algılama farklılığını şu şekilde anlatmıştır: “Şöyle bir bakın, 1970 olaylarına, 12 Eylül olaylarına. Hep ahlaksız polis durduramadı, asker geldi alkışlarla durdurdu olayı. Hep ona şey yapıldı. Askere bu verilirken bize de bu verildi. Yani bütün bu kuşaklar, biz böyle büyüttük. Onun için ben hep diyorum, genlerimizde var. Bizim için asker başka bir şeydir, o namuslu, o dokunulmaz, o her şeyi çok iyi bilen, her olayın üstünde vatanını koruyan insandır. Bizler işte o arada şey yapıyoruz. Güç, geçit törenlerinde pırl pırl, toplar tüfekler. O toplar doğru mudur, değil midir kimse sorgulamaz zaten. Böyle bir havada şey yaptık. Şunu da söyleyeyim: Bugün bu şey değişti mi? Hayır, o da değişmedi. Bugün Genelkurmayı yöneten kişiler hiçbir şekilde daha öncekilerden de farklı değil, onu da bilin, yani hâlâ bu böyle yaşıyoruz. Benim işte en çok üstünde durduğum nokta o ve bu kesim, Türkiye'yi, sahibi olan kesim, iş çevreleri, medyası, üniversiteleri, sendikası, sivil toplum örgütleri, o kesim böyle kafasında “Asker yaparsa doğrudur...”

¹⁵⁷⁹ Protokol Ek'tedir.

¹⁵⁸⁰ Bu Kurul'un, Genelkurmay bünyesinde kurulan Batı Çalışma Grubu'nun asker görüntüsüne paravan teşkil edecek bir yapılandırma olarak faaliyet gösterdiği öne sürülmektedir. Ezgi Gürses, 28 Şubat Demokrasi Ters Şeritte, Şule Yayınları, İstanbul, Haziran-2012, s.145.

yürürlükteki mevzuatı zorlayarak karar verdikleri; ayrıca, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi tarafından kimi zaman hukukilikten uzak “siyasi” kararlar verildiği gözlenmiştir.

Yargı, “laiklik” ilkesini savunmak adına “irticai unsurlara” karşı 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararı’na uygun olarak, mücadele yürütmüş ve neticede çok sayıda “yargı mağduru” yaratılmıştır. Özetle, Genelkurmay Başkanı tarafından “bin yıl yaşayacağı” ifade edilen “28 Şubat ruhu”, dönemin yargı kararlarına da sirayet etmiştir.

Yukarıda sıralanan benzerliklere karşın, 28 Şubat süreci ile geçmiş darbeler arasında birçok farklılıklar da bulunmaktadır.

İlk ve en önemli farklılık, Meclis faaliyetlerinin askıya alınmamış olmasıdır. Bir komutanın da ifade ettiği gibi, bu dönemde tankla tüfekle değil, “silahsız kuvvetler” olarak tarif edilen sivil toplum kuruluşları eliyle meşru bir hükümet istifaya zorlanmıştır.

İkinci farklılık, dönemin “prototip refleksi”ni yansıtan basın-yayın araçlarında çıkan simgeleşmiş manşetlerdir. Bu kapsamda, Hükümet aleyhinde planlı bir şekilde uygulanan psikolojik hareket faaliyetleri çerçevesinde, Hükümeti oluşturan parti liderleri ve milletvekilleri aleyhinde yıpratma kampanyaları düzenlenmiş; yanı sıra hükümete destek veren kurum ve kuruluşlar eleştirilmiş, çeşitli iftiralar yoluyla itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır. Hükümete mensup bazı milletvekillerinin ve bazı partililerin yasadışı faaliyetlere karıştıkları öne sürülmüş, Başbakan ve Başbakan Yardımcısı özel hayatları üzerinden karalanmış, milletvekilleri otellerde kurulan ikna odalarında, şantaj, ikbal vaadi ve korku ile yönlendirilerek çoğunluğun azınlığa dönüştürülmesine yönelik çaba sarf edilmiştir.¹⁵⁸¹

Bu süreçte, sivil toplumun harekete geçirilmesi için bazı kuruluşlar, üniversite öğretim üyeleri, yüksek yargı mensupları, gazeteciler, diyanet mensupları çeşitli yollarla açıkça yönlendirilmiştir. “Sivil toplum kuruluşu” olarak takdim edilen ve kendilerini “beşli çete” olarak tanımlayan “kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütleri” (iki işçi sendikası olarak TÜRK-İŞ ve DISK, iki esnaf konfederasyonu TOBB ve TESK ile bir işveren sendikası TİSK) hükümet aleyhinde harekete geçmek için açıkça cesaretlendirilmiştir. Bu kuruluşlar, basın açıklamaları ve gazete ilanları, mitingler yoluyla hükümetin icraatlarına karşı kampanya düzenlemiş, mesleki kaygılardan ziyade 28 Şubat sürecinin ideolojik duruşunu destekmişlerdir.

Söz konusu psikolojik harekât faaliyetleri yoluyla bu süreçte planlı bir şekilde “toplum mühendisliği” faaliyetleri yürütülmüş; Anayasa ve yasalara aykırı şekilde bazı kamu kurumları adeta birer fişleme merkezi olarak kullanılmış, devletin istihbarat toplamayla görevli teşkilatında mevcut olmayan istihbari bilgiler “Batı Çalışma Grubu”nun talimatlarıyla toplanmış ve bu bilgiler hükümeti yıpratmak amacıyla propaganda icra edilmek üzere seferber edilmiştir. MGK kararları doğrultusunda, MGK Genel Sekreterliği tarafından, kurumun “Gizli” gizlilik dereceli Yönetmeliği’ne dayanılarak çeşitli psikolojik harekât faaliyetleri de icra edilmiştir.

Bu çerçevede, en başta koalisyon hükümetinin büyük ortağı konumundaki iktidar partisinin temsil ettiği siyasi görüşün (Milli Görüş), Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasası ve yasalarına aykırı olduğu öne sürülmüş, buna istinaden hükümet mensupları ve bilinen tüm sempatanları hakkında illegal yollardan istihbarat toplanmış, “irticacı” diye fişlenen birçok devlet memuru tacize uğramış, gerekçe gösterilmeksizin mesleklerinden atılmış; imamlara,

¹⁵⁸¹ Tansu Çiller’in 7.11.2012 tarihli Komisyon tutanağı.

gazetecilere, yargı mensuplarına, üniversite rektörlerine irtica brifingleri verilmiş, Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu (BUTKK) tarafından çok sayıda kamu görevlisi ve vatandaş işlenmiş; dini hayatın yeniden düzenlenmesi amacıyla çeşitli bürokratik girişimlerde bulunulmuştur.

Ayrıca üniversitelere “irticaya taviz vermeyecek” rektörler atanmış, bazı üniversitelerde “türban” olarak tarif edilen başörtüsü takan kızları “türban”dan vazgeçirmek için “ikna odaları” kurulmuş, yurt dışında resmi bursla öğrenim gören öğrenciler takip edilmiş, yurt içinde mevcut Kur’an kurslarına baskı uygulanmış, Kur’an öğrenme yaşı on beşe çıkarılmış, imam-hatip liselerinin orta kısımları kapatılmış, bazı vakıflar ve dernekler baskı altına alınmış, kapatılmış ve mallarına el konulmuş, işlenen kişiler ceza yasalarında yeri olmadığı halde “siyasal İslamcı/irticacı” kategorisi altında işkenceye varan kötü muamele görmüşlerdir. Ayrıca, Hükümetin bakanlık, kurum ve kuruluşlarda yaptığı tüm atamalar yakından takip edilmiş, yapılan bazı personel atamaları “irticacı kadrolaşma” olarak nitelenerek, bu personelin yerine irticaa taviz vermeyecek kişilerin atanması sağlanmıştır.¹⁵⁸²

Öte yandan, TSK’nın, iç siyaset, yolsuzluklar, terörle mücadele gibi konular ile Türkiye’nin, AB Kopenhag Kriterleri’ne ne ölçüde uyum sağlayabileceği, Kıbrıs sorunu ve diğer konulardaki görüş ve önerileri de yine MGK kanalıyla hükümete bildirilmiştir.

28 Şubat’ın hemen öncesinde ve sonrasında, MİT ve Genelkurmay Başkanlığınca, hükümetin onayı alınmaksızın hazırlanan ve doğrudan hükümetin hedef aldığı ve İslami kesimin baskı altında tutulması ve yönlendirilmesini öngören istihbarat raporları, dönemin MİT Müsteşarının öncelikle sunumunda bulunması gereken Başbakanlık makamı atlanarak Cumhurbaşkanlığı makamına sunulmuştur. Hükümetin daha önce bilgi sahibi olması gereken bir kısım bilgi ve belgelerden MGK toplantıları esnasında haberdar olduğu görülmüştür. Bu süreçte Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinde oluşturulan bir çalışma grubunun, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Genelkurmay Başkanlığının üst düzey bürokratları ile birlikte yakın bir işbirliği ve eşgüdüm içinde hareket ederek, MGK kararlarının hazırlanmasında, takibinde ve uygulanmasında önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Böylece, Milli Güvenlik Kurulu bir “danışma organı” olmaktan çıkartılıp, adeta hükümet üzerinde bir baskı aracına dönüştürülmüştür.

MGK kararlarını imzalamak ve uygulamak istemeyen Hükümet, medya ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla oluşturulan kamuoyu baskısı ve yayımlanan bildiriler yoluyla işlevsiz hale getirilmiş; Hükümet ortağı partinin milletvekilleri üzerinde baskı kurulmak suretiyle, azınlık çoğunluğa dönüştürülmeye çalışılmıştır. Hükümet protokolüne ve sayısal çoğunluğu bulunmasına rağmen koalisyon ortakları üzerindeki baskıların yoğunlaşması sonucunda Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Cumhurbaşkanına istifasını sunmak zorunda kalmıştır.

Devamında, Türkiye’de teamüllere aykırı olarak, mecliste çoğunluğu bulunan siyasi parti genel başkanları dışında, parlamentoda çoğunluğu bulunmayan bir parti genel başkanına, sonrasında da bağımsız bir milletvekiline hükümet kurma görevi tevdi edilmiş, her ikisinin de başarısız olması sonrasında üye çoğunluğu itibarıyla dördüncü sırada olan bir parti genel başkanına hükümeti kurma imkanı sağlanmıştır.

Üçüncü farklılık, 1960, 1971 ve 1980 askeri darbesini yapanlar kendi hukuklarını yaratıp, uzun yıllar kendilerini yargı denetiminin dışında tutabilmişken, 28 Şubat süreci sonrasında, millet

¹⁵⁸² Söz konusu mektuplar 5. Bölümde yer almaktadır.

iradesinin meclise yansıdığı 3 Kasım 2002 genel seçimleri akabinde oluşan siyasi ve ekonomik istikrar, demokratikleşme noktasında atılan adımlar ve 12 Eylül 2010 referandumu sonrasında oluşan demokratik bilinç, Türkiye’de bir daha demokrasiye müdahalelerinin kolaylıkla gerçekleşemeyeceğini ortaya çıkarmıştır.

27 Nisan 2007 tarihinde meydana gelen “e-bildiri” olayı, hükümetin ve kamuoyunun bu olay karşısında gösterdiği demokratik tepki sonucu askerin bir daha böyle bir girişimde bulunamayacağını göstermiştir.

Dördüncü farklılık, bu dönemde, kardeş kavgası ve anarşi ortamı, ülke genelinde baş gösteren bir huzursuzluk ve yönetilemeyen bir devlet algısının oluşturulamasıdır. Bu süreçte, toplumda ve üniversitelerde herhangi bir çatışma ortamı doğmamıştır.¹⁵⁸³

Beşinci farklılık, hükümetin yürüttüğü dış politikaya doğrudan müdahale edilmesidir. Basına sızdırılan 406 sayılı MGK Kararının EK-A’sında yer alan 10 numaralı maddede “Bu maddenin tam metnini Türkiye’nin uluslararası ilişkilerini ilgilendirdiği için yayınlamayız.” denilerek MGK’nın sadece iç siyaseti değil, dış siyaseti de tayin ettiği görülmüştür.

28 Şubat ani ve keskin bir darbe değildir. Demokrasiye işaret edilerek, demokrasi ve özgürlük adına, devlete ve topluma tepeden inmece bir bakış açısıyla yön ve biçim verilmeye çalışılmış, ekonomi ve siyaset buna göre şekillendirilmiştir.

1960, 1971 ve 1980 darbelerinde icracılar makam ve mevki yönünden ödüllendirildiği halde, 28 Şubat sonrasında darbe iştirakçilerinden bir kısmı ekonomik yönden ödüllendirilmiş, diğer kısmına ise kurulan hükümetlerde yer verilerek siyaseten ikbal temin edilmiştir.

Bunların yanında, Türkiye’de örgütlü olarak hareket edemeyen ve haksızlıklara ses çıkartmayan kesimlerin de, en az “darbe” yapanlar kadar, sorumlu olduğu söylenebilir.¹⁵⁸⁴ Türkiye’de hatırlılar ve gönüllüler, askerin silahlı gücünü yanlarına alarak darbeleri gerçekleştirmişlerdir.¹⁵⁸⁵

Sonuç olarak, “bütün darbeler halka karşı yapılır, sınıf ayırımı yapılmaz ve halk iradesi askıya alınır”. Bu itibarla, Türkiye’de sadece devlet kurumlarının veya darbelere destek verenlerin değil, aynı zamanda toplumun da kendisini bir eleştiri süzgecinden geçirmesinde sayısız fayda görülmektedir. Bunun için işe eğitim sisteminden başlanması, darbeci zihniyetin izlerini taşıyan unsurların okullarda okutulan ders kitaplarından çıkarılması gerektiği aşikardır.

Bunların yanında, Türkiye tarihinde darbelerin bu kadar sık yaşanmasında, ordu-siyaset ilişkilerinin bir türlü rayına oturtulamamış olmasının payının olduğu da hatırd tutulmalıdır.

¹⁵⁸³ Mehmet Açar’ın 9.11.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁵⁸⁴ Mehmet Ali Birand, 4 Ekim 2012 tarihinde, Komisyonumuza bu konuda şunları söylemiştir: “...Biz bu darbeler sürecini sivilikle, iş çevresiyle, medyayla hepimiz hazırladık, askerin önünü açtık. Askere karşı bir direnme hiçbir zaman göstermedik. Peki, askere direnme göstermedik biz, laik kesimden söz ediyorum. Peki, muhafazakâr kesim ne yaptı? Hiçbir şey yapmadı. Yani 28 Şubat döneminde, tamam, Erbakan rüyalarda yaşıyordu, bulutlarda yaşıyordu, hiç görmek istemedi. Çünkü Erbakan’ın amacı o kadar net ki. Askerle kavgaya etmek istemedi Erbakan hiçbir zaman, askerle uyusmak istedi. Askerle uyusayım, Başbakanlığım devam etsin, iktidar devam etsin. Ama asker o taraftı değildi, yani uyuşma tarafı değildi...hata ettik, ne yapalım diyelim...”

¹⁵⁸⁵ Gazeteci Mehmet Altan’ın 2.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

Raporun 28 Şubat sürecine ilişkin kısmın;

Birinci Bölümünde, darbelere zemin teşkil eden hukuki mevzuat ele alınacak; bu kapsamda, TSK ve Milli Güvenlik Kurulu’nun ilgili mevzuatı incelenecektir.

İkinci Bölümde, 28 Şubat sürecine giden yolda 1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’de meydana gelen önemli siyasi olaylar çerçevesinde “Özal’lı Yıllar” olarak tanımlanan 1983-1993 dönemi ele alınacak, ardından Aralık 1995 genel seçimleri sonucunda ortaya çıkan ANA-YOL Hükümeti dönemi incelenecektir.

Üçüncü Bölümde, REFAH-YOL Hükümetinin kuruluşu, Hükümetin icraatları ve bu dönemde Hükümeti sarsan siyasi olaylar ele alınacak; bu dönemde medyanın oynadığı rol ve REFAH-YOL Hükümetinin dış politikası irdelenecektir.

Dördüncü Bölümde, 28 Şubat sürecinde medyanın rolü ele alınacak; bu dönemde basın-yayın organlarının habercilik anlayışı ve dili somut örnekler gösterilerek incelenecektir.

Beşinci Bölümde, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı öncesinde ve sonrasında meydana gelen gelişmeler; 406 sayılı MGK Kararı ve bu dönemde, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde yürütülen çalışmalar incelenecektir.

Altıncı Bölümde, REFAH-YOL ve ANASOL-D hükümetleri ile DSP azınlık Hükümeti dönemlerinde 28 Şubat MGK Kararının uygulanması amacıyla yapılan yasal ve idari çalışmalar, yayımlanan direktifler ve alınan ilave MGK kararları ele alınacaktır.

Yedinci Bölümde, 28 Şubat dönemi ve sonrasında yargı alanında yürütülen çalışmalar, bu dönemde mahkemeler tarafından alınan örnek kararlar çerçevesinde incelenecektir.

Sekizinci Bölümde, 28 Şubat sürecinin devlet ve toplum üzerindeki yansımaları; bazı bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar bünyesinde yapılan işlemler çerçevesinde incelenecektir.

Dokuzuncu Bölümde, 27 Nisan 2007 tarihinde yayımlanan “E-Bildiri” sürecinde yaşanan gelişmeler, 367 kararı ve akabinde yaşanan olaylar ele alınacaktır.

Onuncu Bölümde, 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararı öncesi ve sonrasında ekonomide meydana gelişmeler incelenerek, darbelerin ekonomi üzerinde etkisinin olup, olmadığı irdelenecektir.

1. Dünyada ve Türkiye’de Millî Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkışı

“Millî güvenlik” kavramı, ilk kez İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, ABD Başkanı Truman tarafından, 1945 yılında Kongre’de yapılan konuşmada¹⁵⁸⁶ gündeme getirilmiş,¹⁵⁸⁷ ardından, 1947 yılında çıkarılan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Kanunuyla ABD yasalarına girmiştir.

Özellikle 1949 yılında kurulan NATO’ya üye olan Avrupa ülkelerinin birçoğunda, 1950’li yıllardan itibaren, MGK benzeri teşkilatlar kurulmuştur. Hâlihazırda, dört Avrupa ülkesinde MGK benzeri teşkilat yokken, on bir Avrupa ülkesindeki MGK teşkilatları tamamen sivil üyelerden oluşmaktadır; Avrupa’da asker ve sivil üyelerin yer aldığı, MGK benzeri teşkilatlara sahip ülke sayısı on birdir.¹⁵⁸⁸

Günümüzde devletler, modern insanın güvenlik ihtiyaçlarının tümünü birden karşılamak gibi zor ve karmaşık bir görevle karşı karşıyadır. Sorun “güvenlik” ile “özgürlük” arasında dengeyi kurmakta yaşanmaktadır. Demokratik ülkeler, “güvenlik” ile “temel hak ve özgürlükler” arasında bir denge kurmuşlar; bunun için “hukukun üstünlüğü” kavramını geliştirmişler; “askeri gücü” “sivil otorite”nin emrine almışlardır.

Türkiye’de Millî Güvenlik Kavramının Ortaya Çıkışı

Her imparatorluk gibi, yüzyıllar boyunca “ordu millet” anlayışının hüküm sürdüğü Osmanlı Devletinde, 1800’lü yılların sonlarından itibaren özellikle ordu ve Harbiye Nezareti üzerinde Almanya etkili olmuştur.

“Prusya dönemi” olarak adlandırılacak bu dönemde, Osmanlı ordusuna uzun yıllar danışmanlık yapan Alman General Goltz’un adı zikredilmelidir. Zira Goltz’un etkisi askeri alanda sınırlı kalmamış; Türkçeye “Millet-i Müsellaha (silahlanmış halk/yurttaş ordusu/millî ordu) adıyla tercüme edilen eseri, Harp Akademilerinde yıllar boyunca okutulmuştur. Goltz’un söz konusu askeri-politik anlayışı sadece orduyu değil, Jön Türkleri ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarını da etkilemiştir.¹⁵⁸⁹

¹⁵⁸⁶ Gencer Özcan, “*Türkiye’de Millî Güvenlik Kavramının Gelişimi*”, Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Der.:Evren Balta Pakser-İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.311.

¹⁵⁸⁷ A.g.m., s.311.

¹⁵⁸⁸ Avrupa ülkeleri içinde, Almanya, Belçika, Estonya ve Macaristan’da ulusal güvenlik ve savunma konularının görüldüğü hükümet komiteleri görev yaparken; Danimarka, Finlandiya, İsveç, Lüksemburg, Güney Kıbrıs ve İsviçre’de MGK benzeri teşkilat mevcut değildir. MGK Genel Sekreterliği internet sitesindeki bilgilere göre; Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, Letonya, Polonya ve Slovenya gibi ülkelerdeki MGK benzeri yapılarda, sadece sivil üyeler yer almaktadır. Türkiye gibi asker ve sivil üyelerin olduğu MGK benzeri kuruluşlara sahip olan ülkeler ise Bulgaristan, Estonya, İspanya, İtalya, Litvanya, Macaristan, Portekiz, Romanya, Slovakya, Yunanistan ve Portekiz’dir. <http://www.mgk.gov.tr/Turkce/benzerkuruluslar.html> (10 Ekim 2012).

¹⁵⁸⁹ Şerif Mardin, Jön Türk hareketinin ilk önderlerinden olan Ahmet Rıza’nın “askeri erkanın milleti uyaran bir elit görevini görmesi ve bununla beraber gelen halkın en çok sürekli bir seferberlik halinde bulundurulması fikrini” Millet-i Müsellaha’dan aldığını belirtmektedir. Gencer Özcan, Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Ordusunda Prusya Etkisi”,

“Prusya etkisi” aşağı yukarı 1950’li yıllara kadar devam etmişse de, İkinci Dünya savaşından sonra, ABD’nin telkinleri doğrultusunda, Prusya modelini esas alan “milli müdafaa” anlayışı yerine, Amerikan askeri paradigmasına dayalı “topyekûn harp/savunma” anlayışı benimsenmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede, “milli müdafaa” kavramına dayalı olarak 1933 yılında kurulan Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Katıplığı lağvedilerek, yerine, ABD’de 1947 yılında kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) modeline dayalı “Milli Savunma Yüksek Kurulu” ve “Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği” teşkil edilmiştir.

Bu Kurulun görevi, mevcut harp ve seferberlik planlarına kamu kurumlarının yanı sıra, özel sektörün de dahil edilmesi olmuştur. Ancak bu Kurul da, -tıpkı selefi Milli Müdafaa Meclisi gibi-, ABD’den farklı olarak, hükümetin ordu üzerindeki kontrolünü sağlamak yerine, ordunun hükümeti yönlendirmesine imkân sağlamıştır.¹⁵⁹⁰

1949 yılında, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanı’na bağlanmış, üst rütbeli subayların atama ve terfilerinin kararlaştırıldığı Yüksek Askeri Şura’ya yeni bir şekil verilmiştir. Avrupa ülkeleri ve ABD ile yakın işbirliği içinde hareket eden Türkiye’nin 1952 yılında NATO’ya üye olmasıyla, Türk ordusu, ABD ve NATO konseptlerine uygun olarak yeniden yapılandırılmış, askeri eğitim düzeni ve kuvvet yapısı NATO standartlarına uygun hale getirilmiştir. Bu dönemde, eski Alman Talimatnameleri yerine, ABD ordusuna ait talimatnameler kullanılmaya başlanmış;¹⁵⁹¹ milli savunma planları ABD ve NATO planlarıyla uyumlu hale getirilmiştir.¹⁵⁹² 1952 yılında, ABD’de var olan Milli Harp Koleji model alınarak, üst düzey subayların eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla “Milli Savunma Akademisi” kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra olası bir Sovyet saldırısına karşı sivil halkı örgütlemek amacıyla NATO üyesi ülkelerde kurulan birimlerin bir benzeri, 1953 yılında, Ankara’da, “Seferberlik Tetkik Kurulu” adıyla kurulmuştur. Kamuoyunda “Özel Harp Dairesi (ÖHD)” olarak anılan bu birimin finansmanını ve teçhizatını ABD sağlamıştır. Aynı şekilde, yine Ankara’da, CIA’nın karargâhı olarak çalıştığı öne sürülen “Amerikan Yardım Kurulu (USAID)”nın bir şubesi açılmıştır. Aynı binada bulunan bu birimler yakın işbirliği içinde hareket etmiştir.

Söz konusu Seferberlik Tetkik Kurulunun teşkil edilmesinden sonra, bu birimin koordinesinde Ankara’da yapılan İngilizce sınavlarını geçen Türk subayları, Amerika’da özel harp kurslarına katılmışlardır. Bu subayların daha sonra 1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbeye başrol oynadıkları görülmüştür.

Bu dönemde ilk kez, Milli Savunma Akademisi’nde eğitim alan subaylar tarafından bakanlıklarla işbirliği yapılarak, Türkiye’nin “milli güvenlik politikaları” konusunda çeşitli akademik çalışma ve etütler hazırlanmıştır.¹⁵⁹³

Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Der.:Evren Balta PAKER-İsmet AKÇA, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 189.

¹⁵⁹⁰ A.g.m., s.348.

¹⁵⁹¹ A.g.m., s.315.

¹⁵⁹² A.g.m., s.315.

¹⁵⁹³ Gencer Özcan, “*Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi*”, Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Der.:Evren Balta Paker-İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.326.

1961 Anayasasıyla, ayrıca, ordunun siyasi etki altında kaldığı öne sürülerek, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı yerine, Başbakanı bağlanmıştır. Bu tutum, ordunun “siyaset dışında ancak siyaset üstü kalma” arzusunun bir yansıması olarak görülebilir. Buna göre, siyasilerin ordunun iç işlerine karışmasını önlemek için ordunun “özerk” olması gerekmektedir.

1971 Muhtırası ile ordu, Türkiye’nin siyasi hayatına bir kez daha darbe vurmuştur. 12 Mart 1971 öncesinde anarşi ve terör olayları karşısında Başbakan Demirel’in sarf ettiği “biz yakalıyoruz, ama yargıç bırakıyor, anarşi buradan gelişmektedir” şeklindeki sözlerini darbe gerekçesi olarak kullanan darbeciler, bu Muhtırayla, kurumsal özerkliğini pekiştirmişlerdir.

Darbecilerin, Muhtıra bildirisini “Genelkurmay Başkanı/Kuvvet Komutanı ve MGK Üyesi” sıfatıyla imzalaması; MGK’nın, ordunun siyasi hayata müdahalesinde oynadığı rolün anlaşılması bakımından dikkat çekicidir. Aynı gerekçeyle 15 Mart 1973 tarihli ve 1699 sayılı Kanunla Anayasa’yı değiştirerek, olağanüstü yetkilerle donatılmış, “Devlet Güvenlik Mahkemeleri”nin¹⁵⁹⁴ ihdas edilmesini sağlayan darbeciler, “bireyin” yerine, “devleti” esas alan bu mahkemelere, askeri hâkimleri de sokmak suretiyle, “sivil yargı” alanını da kontrol etmek istemişlerdir.

1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış harekâtı nedeniyle, Türkiye-ABD ilişkilerinin bozulması sonrasında, ordu üzerindeki ABD etkisi ilk kez tartışılmaya başlanmış; ardından ülke içinde baş gösteren anarşi ve terör olayları orduyu teyakkuza haline geçirmiştir. Nihayet, 1978 yılında İran’da meydana gelen olaylar ve 1979 yılında gerçekleşen Humeyni devrimi hem ABD’yi, hem de Türk ordusunu aynı noktada buluşturmuştur.

1978 ve sonrasında Kahramanmaraş, Malatya ve Çorum’daki olaylar gerekçe gösterilerek sıkıyönetim ilan edilmiş, huzursuzluk ortamı, kardeş kavgası ve kargaşa ortamıyla birlikte, “yönetilemeyen devlet” algısı oluşturulmuş ve bu gerekçelerle bir sonraki darbeye zemin hazırlanmıştır.

12 Eylül 1980 darbesiyle, sıkıyönetim tüm ülkeye yayılmıştır. 12 Eylül darbesini gerçekleştiren Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları da, kendilerinden oluşan heyeti, “Milli Güvenlik Konseyi” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama, ordunun “milli güvenlik” kavramına atfettiği önemi ortaya koymaktadır. Milli Güvenlik Konseyi’nin adının Milli Güvenlik Kurulunu çağrıştırması, generallerin darbeye meşruiyet kazandırma çabası olarak değerlendirilebilir.¹⁵⁹⁵

Darbenin görünürdeki sebebi Türkiye’de İran benzeri bir kalkışmanın önlenmesi gibi gözükse de, asıl hedefin askeri vesayet düzeninin sıkılaştırılması olduğu kısa bir süre içinde anlaşılmıştır. Nitekim, 1980 darbesinden sonra, halk oylamasıyla kabul edilen 1982 Anayasasıyla, 1961 Anayasasında mevcut olan MGK ve MGK Genel Sekreterliğinin görev ve yetki alanı daha da genişletilmiştir.

Askeri vesayeti kurumsallaştıran 1982 Anayasası, adeta bir “Milli Güvenlik Anayasası” olarak hazırlanmıştır. Hemen her hükmünde “milli” ifadesinin yer aldığı bu Anayasada, “milli güvenlik” kavramı, bir tür “devlet aklı” manasında kullanılmış, “milli güvenlik”, Anayasadaki

¹⁵⁹⁴ Şaban İba, Milli Güvenlik Devleti, Çivi Yazıları, İstanbul, 1999, s.129.

¹⁵⁹⁵ A.g.m., s.342.

“milli menfaat” kavramından öncelikli şekilde ele alınmış; mevzuata ve bürokrasi diline sokularak, bu kavrama bir tür “dokunulmazlık” ve “ulviyet” kazandırılmıştır.

1990’larda Doğu Bloğu’nun dağılmasıyla NATO’nun yeni konsepti başta İran olmak üzere, Ortadoğu ve İslam ülkelerine odaklanmış;¹⁵⁹⁶ bu yeni stratejiye göre Türkiye’ye yön verilmeyle çalışılmıştır. Bu dönemde, İslami referanslara sahip olan Refah Partisi’nin güçlenmesi karşısında, “halkın muhafazakârlaştığı”, “irticanın demokratik ve laik Cumhuriyete karşı bir tehdit oluşturduğu” öne sürülerek, irticai faaliyetlere karşı mücadele tedbirleri uygulamaya konulmuştur.

İlk kez 1972 yılında Milli Güvenlik Siyaseti Belgesine giren irtica kavramı, REFAH-YOL Hükümeti döneminde, 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararıyla terörün önüne geçecek şekilde birinci öncelikli tehdit olarak tanımlanmıştır. Neticede, 28 Şubat süreci olarak bilinen bu dönemde MGK yoluyla hükümetlerin baskı altında tutulması, MGK’nın kamuoyunda tartışılmasına yol açmıştır.

Türkiye’de Darbelere Gerekçe Gösterilen Mevzuat

Bu bölümde, ilk olarak, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında “irticayla mücadele” konusunda alınan on sekiz tedbirden oluşan 406 sayılı Karar’ın alınması öncesinde ve sonrasında, üst düzey askerler tarafından sık sık gündeme getirilen,¹⁵⁹⁷ Türk Silahlı Kuvvetlerinin Anayasa, yasa ve yönetmeliklerden kaynaklanan görevleri incelenecektir.

İkinci olarak, 28 Şubat 1997 tarihli ve 406 sayılı Kararın alındığı, Milli Güvenlik Kurulu ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’nin Anayasa, yasa ve Milli Güvenlik Konseyi’nce, 1984 yılında “Gizli” olarak çıkarılıp, 2004 yılında yürürlükten kaldırılan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliğinden kaynaklanan görev ve yetkileri ele alınacaktır.

TSK’nın Anayasa’dan Kaynaklanan Görevi

Anayasa’nın “Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı” başlıklı 117’inci maddesinin ikinci fıkrasında; “Milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur.” denilmektedir.

TSK’nın İç Hizmet Kanunu’ndan Kaynaklanan Görevi

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından kabul edilen 1961 Anayasasına istinaden çıkarılan ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin görevini tayin eden 04.01.1961 tarih ve 211 sayılı “Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu”nun 2’nci maddesine göre, “askerlik”; “Türk vatanını, istiklal ve Cumhuriyetini korumak için harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyettir. Bu mükellefiyet özel kanunlarla vaz’olunur.” şeklinde tanımlanmıştır.

¹⁵⁹⁶ Margaret Thatcher’ın İskoçya’da 1990’da gerçekleştirilen NATO Zirvesi konuşması.

¹⁵⁹⁷ Komisyonumuza intikal eden Genelkurmay Başkanlığınca 10 Haziran 1997 tarihinde yargı mensuplarına verildiği bildirilen brifing metninde, 211 sayılı İç Hizmet Kanununun 35’inci ve İç Hizmet Yönetmeliğinin 85’inci maddelerine atıf yapıldığı tespit edilmiştir.

Söz konusu Kanunun 35’inci maddesinde; “Silahlı Kuvvetlerin vazifesi: Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır.” hükmü yer almıştır.

Bahse konu Kanun’un 37’nci maddesiyle, Silahlı Kuvvetlere katılan her askere “ant içme” zorunluluğu getirilmiştir. Bu yemin şu şekildedir: “Barışta ve savaşta, karada, denizde ve havada her zaman ve her yerde milletime ve cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle, hizmet ve kanunlara ve nizamlara itaat edeceğime ve askerliğin namusunu Türk Sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda edeceğime namusum üzerine andıçerim.”

TSK’nın İç Hizmet Yönetmeliği’nden Kaynaklanan Görevi

İç Hizmet Kanunu’na istinaden çıkarılan “Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yönetmeliği”nin disiplinle ilgili 1. maddesinde; “Yurt ve Milletin saadet ve selametini ve istiklalini temin etmek ve Cumhuriyeti korumak, ancak disiplini mükemmel olan Silahlı Kuvvetlerle kabil olacağı” belirtilmiştir.

Adı geçen Yönetmeliğin 85’inci maddesi; “Vazifesi, Türk Yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan Silahlı Kuvvetlerde her asker kendine düşeni öğrenmeğe ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarf ederek yapmaya mecburdur.” şeklindedir. Yönetmeliğin 86/2-a maddesinde ise “Cumhuriyete, yurda ve Millete karşı sevgi ve bağlılık, Cumhuriyet, yurt ve milletin askerin mukaddesatından olduğu, bunlara içerden ve dışardan vaki olacak her türlü tecavüzü karşılamak, def etmek ve lüzumunda bu uğurda hayatını fedadan çekinmemenin her askerin borcu olduğu” belirtilmiştir.

TSK’nın Mevzuatının Değerlendirilmesi

Yukarıda belirtilen Türk Silahlı Kuvvetleri mevzuatı incelendiğinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevinin İç Hizmet Kanunu’nun 35’inci maddesine göre; “Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak” olduğu; İç Hizmet Yönetmeliğinin 85’inci maddesine göre ise “...Türk Yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak olan Silahlı Kuvvetlerde her asker kendine düşeni öğrenmeğe ve öğrendiğini öğretmeye ve icabında son kuvvetini sarf ederek yapmaya mecburdur.” şeklinde belirlendiği görülmektedir.

TSK’nın, İç Hizmet Kanunu’na göre, sadece “Türk yurdunu” değil, aynı zamanda, “Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini koruma ve kollama” görevinin de olduğu; İç Hizmet Yönetmeliği’ne göre ise “Türk Yurdu ve Cumhuriyetini içe ve dışa karşı, lüzumunda silahla korumak”la görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

Bu Kanuna istinaden çıkarılan söz konusu Yönetmeliğin 85’inci maddesinde ise TSK’nın; “Türk Yurdu”nu ve “Cumhuriyeti”ni hem “iç”e, hem de “dış”a karşı “lüzumunda”, silahla koruma görevinin olduğu belirtilmektedir. Söz konusu “iç” ve “dış” ifadeleriyle neyin kastedildiği belli değildir.

Öte yandan, Türkiye’de TSK’nın, “durumdan vazife çıkarmak” suretiyle her zaman darbe yapabileceğini düşünenler için herhangi bir yasal mevzuat aramaya da gerek yoktur.¹⁵⁹⁸ Bu açıdan bakıldığında, mer’i mevzuatta, TSK’nın darbe yapmasına cevaz veren yasal bir dayanak bulunup bulunmadığı sorusunun bir önemi bulunmamaktadır. Silahlı Kuvvetlerin Anayasal kurumlar üzerinde nasıl bir militarist yapı oluşturduğunun en açık göstergesi de ortaya çıkan askerlerin hadiseye yaklaşım tarzıdır.

Komisyonumuz tarafından görüşlerine başvurulana pek çok akademisyen ve gazeteci tarafından, Türkiye’de darbeleri meşru gören zihniyetin tam olarak sona erdirilmesi için öncelikle tüm eğitim sisteminin yeni baştan gözden geçirilmesi üzerinde durulmuştur.

MGK ve MGK Genel Sekreterliği Mevzuatı

1982 Anayasası’nın 118’inci maddesiyle, MGK kararlarının “tavsiye” niteliğinde olduğu ifadesi kaldırılarak, “...tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır” denilmiş, böylece MGK kararlarının bağlayıcılığı vurgulanmıştır.¹⁵⁹⁹

Ayrıca, Orgeneral rütbesindeki Jandarma Genel Komutanı da MGK üyesi yapılarak, Kurul içindeki asker-sivil dengesi askerler lehine değiştirilmiştir.

12 Eylül darbesini gerçekleştiren askerlerin bizzat Kanun Koyucu olmasından kaynaklanan bu yasal düzenlemelerin, demokrasiyle bağdaşmadığı açıktır.

2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 2/a maddesinde “Milli Güvenlik”; “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması” şeklinde tarif edilmektedir. Söz konusu tanımda yer alan “iç tehdit” sakıncalı bir kavramdır. Zira, bu tanıma istinaden, birtakım devlet kurumları veya devlet adına hareket ettiğini öne süren birileri tarafından, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bir bölümünün “iç tehdit” kapsamında değerlendirilmesi imkan dahilindedir. Nitekim, söz konusu “iç tehdit” kavramı, özellikle 28 Şubat sürecinde, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi çerçevesinde, çeşitli tartışmalara yol açmıştır.

Söz konusu maddede yer alan “milli güvenlik” kavramıyla doğrudan veya dolaylı ilgili olabilecek her türlü konu, hükümetlerin zorunlu olarak orduya terk ettikleri bir yetki alanı haline getirilmiştir. Bu tanımın, bilimsel ölçülerle ve demokrasi anlayışıyla bağdaşmadığı açıktır.

¹⁵⁹⁸ (E) Korg. Bölüğü, 1999 yılında çıkardığı “28 Şubat Süreci 1” adlı kitabının 167’nci sayfasında, “Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi”nde, Türk gençliğine “durumdan görev çıkarma” direktifi verildiğini öne sürmekte; kitabının 166’nci sayfasında “durumdan vazife çıkarma” konusu hakkında ise “*Bu konu, Harp Akademisi’nin temel eğitim programları içinde önde gelen bir konudur. ...bemen bemen her gün Akademi öğrencilerine verilen çeşitli taktik ve stratejik harp meselelerinde, öğrencinin meselede verilen savaş durumuna bakarak, ‘yeni bir görev çıkarması’ ve bu göreve göre de bir ‘karar vermesi’ istenir.*” demektedir. Bu kitabın 158’inci sayfasında, Atatürk’ün “*Asıl olan iç cephe*” şeklinde bir sözünün var olduğu da iddia edilmektedir. Nevzat Bölüğü, 28 Şubat Süreci 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999.

¹⁵⁹⁹ Bu düzenlemenin yapılmasının gerekçesini (E) Korg. Nevzat Bölüğü şu şekilde izah etmektedir: “1980 öncesi koalisyon hükümetlerinde bulunan partilerden bazılarının; o günlerde ülkenin içinde bulunduğu anarşi ve terör olayları karşısında, MGK’ca alınması öngörülen tedbir ve önerilerin; ya taraf olması ya da örtülü destek vermeleri nedeni ile, görüşülmesinin engellenmesi yoluyla bunların Bakanlar Kurulu’nda ele alınmasına mani olunması; 1982 Anayasası’na böyle bir ilave yapılmasını gerekli kıldı.” Bölüğü, s.49.

Lağvedildiği 2003 yılına kadar başında emekli veya muvazzaf bir generalin bulunduğu MGK Genel Sekreterliği bünyesindeki Milli Güvenlik Siyaseti Başkanlığı; devlete yönelik iç ve dış tehditlerin belirlenmesi ve bu tehditleri bertaraf etmek üzere, devlet çapında Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi (MGSB) ve Özel Milli Siyaset Belgeleri'nin (ÖMSB) hazırlanması, güncellenmesi ve uygulanması süreçlerinde, icracı Bakanlık, kurum ve kuruluşları takip, kontrol ve yönlendirmeye görevlendirilmiştir. Devlete yönelik iç ve dış tehditlerin belirlenmesi ve belirlenen bu tedbirlere göre devlet kurumlarının takip ve kontrolünden sorumlu olmuştur.

Geçmişte MGSB'ler, Genelkurmay Başkanlığının hazırlamış olduğu Savunma Siyaseti Belgeleri'ne uygun olarak, Genelkurmay Başkanlığı, Bakanlıklar, kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla yapılan toplantılar neticesinde hazırlanmıştır. Bir başka deyişle, Türkiye'de son yıllara kadar, yürürlüğe giren nihai MGSB öncesindeki belgelerin hazırlanmasındaki inisiyatif ve yetki, MGK Genel Sekreterliği vasıtasıyla Silahlı Kuvvetlere ait olmuştur. Bu belgeler, daha sonra, MGK'ya sunulurken kabul edilmiş ve Başbakanlık talimatı halini almıştır. Böylece, Belgelerde yer alan “iç tehditler”e karşı devlet çapında topyekûn mücadele yürütülmesi Hükümet Direktifi haline dönüşmüştür.

2003-2004 yılına kadar, MGSB'nin yürürlüğe girmesini müteakip, bu Belge dayanak gösterilmek suretiyle, yine Genelkurmay ve MGK Genel Sekreterliği koordinesinde; Özel Milli Siyaset Belgeleri,¹⁶⁰⁰ İç Güvenlik Strateji Belgesi,¹⁶⁰¹ Dış Güvenlik Strateji Belgesi,¹⁶⁰² Psikolojik Harekât Planları¹⁶⁰³ ve Eylem Planları¹⁶⁰⁴ gibi çeşitli strateji belgeleri hazırlanmış ve uygulanmıştır.

ANASOL-D hükümeti döneminde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından, 10 Aralık 1997 tarihinde Başbakanlık Müsteşar Yardımcıları, Genel Müdürleri ve Daire Başkanlarına verilen “Türkiye'nin Jeopolitik Yapısı, İç ve Dış Tehditler” başlığıyla verilen brifingte, MGK'nın yapısı, işlevi ve tarihçesi anlatılarak, MGSB için “Devletin Milli Güvenlik Siyasetini içeren resmi belge” tanımı yapılmıştır.¹⁶⁰⁵ Ayrıca, aynı hükümet döneminde, 406 sayılı MGK Kararına ve MGSB'ye istinaden, “rejim aleyhtarı irticai faaliyetlerle mücadele” amacıyla, Başbakanlık bünyesinde “Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu (BUTKK)” kurulmuştur.

2003 yılına gelindiğinde, 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununda yapılan kapsamlı değişiklikler sonucunda, “Milli Güvenlik” ve “Devletin Milli Güvenlik Siyaseti” tanımları korunurken, MGK Genel Sekreterliğinin görev ve yetkileri daraltılmış, MGK Genel Sekreterliği Yönetmeliği iptal edilerek, Milli Güvenlik Siyaseti Başkanlığı lağvedilmiştir.

2005 yılından sonra yürütülen MGSB çalışmalarında, Hükümetin, daha doğrusu Başbakanlık teşkilatının rolü daha etkin hale gelmiş; eski MGSB'lerdeki asker ve sivil bürokrasiye ait “iç

¹⁶⁰⁰ Yürürlükteki MGSB çerçevesinde MGK Genel Sekreterliği koordinatörlüğünde, Dışişleri Bakanlığıyla koordineli olarak hazırlanmıştır. Belgede, dış ülkelere yönelik olarak uygulanacak dış politika esasları, alınması gereken tedbirler yer almıştır.

¹⁶⁰¹ Yürürlükteki MGSB çerçevesinde Genelkurmay bünyesinde hazırlanan İç Güvenlik Belgelerinde, iç güvenlik politikaları ve hedefleri yer almıştır. TUMAS ve MASK bu kapsamda değerlendirilmelidir.

¹⁶⁰² İç Güvenlik Belgesi'ne paralel olarak, Dışişleri Bakanlığınca Dış Güvenlik Belgeleri hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.

¹⁶⁰³ Yürürlükteki MGSB ve ÖMSB'ler çerçevesinde MGK Genel Sekreterliği koordinatörlüğünde, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm halinde hazırlanan psikolojik harekât tedbirleri yer almıştır.

¹⁶⁰⁴ Eylem Planları, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu konjonktürel gelişmeler karşısında hazırlanan planlardır.

¹⁶⁰⁵ Gürses, s.145.

ve dış tehdit/düşman” anlayışı yerine, Hükümetin iç ve dış politika anlayışı Belge’ye yansıtılmıştır.

MGK ve MGK Genel Sekreterliğinin İcrai Görevleri

1996 yılının sonunda, Bakanlar Kurulu’nun 30.09.1996 tarih ve 96/8716 sayılı Kararı ile 9 Ocak 1997 tarihinde yürürlüğe giren Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği, MGK ve MGK Genel Sekreterliğinin, *milli güvenlik* tanımı kapsamındaki görev alanının ne suretle genişletilebildiğinin ortaya konulması açısından somut bir örnektir.

MGK Genel Sekreterliğince hazırlanarak, Bakanlar Kurulu’nca onaylanan bu Yönetmelikte; “terörden, etnik yapı, din ve mezhep farklılıklarından kaynaklanan olaylara; deprem ve selden, salgın hastalıklara; nüfus hareketlerinden, ağır ekonomik bunalımlara” kadar her türlü olay “kriz hali” şeklinde tanımlanmıştır.

Yönetmeliğe göre, Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezinin en üst organı olan, tüm bakanlık, kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılacağı ve başında Başbakan veya bir Devlet Bakanı’nın olacağı Kriz Koordinasyon Kurulu’na, kriz halinde, gerekli görülmesi halinde, “Olağanüstü Hal, Sıkıyönetim, Seferberlik ve Savaş Hali” ilan edilmesini teklif etme görevi de verilmiştir.

Bu Yönetmelikte, MGK Genel Sekreterine, “kriz” olarak gördüğü her türlü olayda Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi’ni kurmak için harekete geçme ve kriz olsun olmasın, Genel Sekreterlik bünyesinde, her zaman faaliyet gösterecek, bir çekirdek kriz birimi teşkil edilmesi öngörülmüştür.

Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi’nin en üst organı olan Kriz Koordinasyon Kurulu ise, kriz halinde, Başbakan ve Bakanlar Kurulu’yla eşit statüde yetkilerle donatılmış; bu Kurul tarafından, “politik direktifler veya Milli Güvenlik Siyaset Belgelerinde ihtiyaç duyulan değişikliklere ait kararlar” verilebilmesi imkânı sağlanmış; ayrıca olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali ilan etme, tüm Bakanlık, kurum ve kuruluşlar bünyesinde kurulacak Kriz Merkezlerini yönetme ve yönlendirme görevleri verilmiştir.

Ayrıca, kriz halinde, mevcut Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın selefi olan Türkiye Acil Durum Yönetimi (TAY) Genel Müdürlüğü’nün Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi ile koordineli çalışacağı hüküm altına alınarak, bu Müdürlük fiilen işlevsiz hale getirilmiştir.

Bu Yönetmelik, 19 Şubat 2011 tarihinde çıkarılan Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Kanununa dayanılarak çıkarılan Yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır.

MGK Eliyle Yürütülen Psikolojik Harekât Faaliyetleri

“Psikolojik Harekât (PH)”, genel olarak, insanların duygu ve düşüncelerinin etkilenmesi için yürütülen her türlü faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Kavramda “psikolojik” denilmesinin sebebi, yürütülen faaliyetlerden insanların etkilenmesi ve belli amaçlar doğrultusunda yönlendirilmesidir.

Propaganda faaliyetlerinde, nihai hedefler doğrultusunda belirlenen temalar basın-yayın araçları yoluyla hedef kitlelere iletilmektedir.

Söz konusu hedef kitle, “dost, düşman ve tarafsız unsurlar” olmak üzere, üç ana gruba bölünmektedir. Yürütülecek faaliyetlerde, öncelikle, “tehdit unsuru” olarak tespit edilen hedef kitlenin psikolojik yönden çöktürülmesine çalışılır. PH Planında “dost unsur” olarak tespit edilen hedef kitlenin ise benzer yöntemlerle psikolojik yönden güçlendirilmesi amaçlanır.

PH Planında “tarafsız unsur” olarak tespit edilen hedef kitlenin, benzeri tedbirler yoluyla, “dost unsurlar” yanına çekilmesi esastır. Bu mümkün olamıyorsa da, en azından, tarafsızlık vasıflarının korunmasına gayret edilmektedir.

Türkiye, 1952 yılında NATO’ya girişinden itibaren, sadece siyasi alanda değil, askeri alanda da ABD eksenli unsurların etkisi altında kalmıştır. Özellikle, 1960 askeri darbesinden sonra, Türkiye’de Silahlı Kuvvetler, her alanda (silah, mühimmat, örgütlenme, eğitim, kılık-kıyafet vs.) ABD’den önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu durumun bir yansıması olarak, Türkiye, diğer alanlarda olduğu gibi, ABD menşeli “psikolojik harp/psikolojik harekât”¹⁶⁰⁶ kavramıyla da ilk kez bu yıllarda tanış(tırıl)mıştır.

Bu amaçla, ilk iş olarak, ABD Ordusu tarafından, ABD’nin milli menfaatleri doğrultusunda yürütülecek Psikolojik Harp (Psychological Warfare) ve Psikolojik Harekât (Psychological Operations - PSYOP) faaliyetleri alanındaki mevcut kaynak kitaplarının, 1960’lı yıllarda, Türkçeye tercüme edilmesi ve birliklerde kaynak kitap olarak okutulmasıyla işe başlanmıştır. Tercüme edilen bu kitapların,¹⁶⁰⁷ askeri birimlerde eğitim amaçlı kullanıldığı anlaşılmıştır.

Bu kitaplarda dikkat çeken en önemli nokta, hedef kitle açısından yurt içi ile yurt dışı arasında herhangi bir ayırımın yapılmamış olması ve “tek erin” psikolojik hazırlığı için kendi memleketinin vatandaşlarına karşı savaşmaya hazırlanmasının ve ayaklanmalara karşı psikolojik hareket yürütülmesinin öngörülmesidir.¹⁶⁰⁸

Halkın ayaklanmalara karşı aydınlatılması kapsamında; “komünist gaye ve hedefler ile propagandalara karşı” halkın bilinçlendirilmesi ve bu maksatla “komünistlerin tedhiş, vahşet, hile ve yalanları” ile “insan haklarına, ekonomik, siyasi ve vicdan hürriyetine tecavüzleri”nin anlatılması önemli bir yer tutmaktadır.¹⁶⁰⁹

12 Eylül 1980 askeri darbesinden hemen sonra, Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlatılan “Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu” ve “Milli Güvenlik Kurulu ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu” çerçevesinde, MİT ve MGK Genel Sekreterliği arasında organik bir bağ kurularak; MİT’e “milli güvenlik siyaseti çerçevesinde istihbarat toplama ve bunları MGK Genel Sekreterliğine ulaştırma”; MGK Genel

¹⁶⁰⁶ Psikolojik harp, hedef kitle içinde belirlenen dost, düşman ve tarafsız unsurların nihai amaç doğrultusunda yönlendirilmesi; onların hayat görüşlerine, duygularına, düşüncelerine, inanç ve hislerine yönelik olarak psikolojik hareket faaliyetleri icra edilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Psikolojik hareket ise söz konusu psikolojik harpte yürütülecek faaliyetlerin belli bir plan doğrultusunda uygulanmasıdır.

¹⁶⁰⁷ Bu alanda Türkçeye tercüme edilen ilk dokümanlardan birisi, 1966 yılında Eğridir Dağ ve Komando Komutanlığınca hazırlanan ve P:3087-2-66 Eğt. Sayı ile Başemir olarak, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanlığı Piyade Dairesi Başkanı Tuğgeneral Arif Koçak imzasıyla yayımlanan “Komando ve Özel Harp Muhtırası” adlı kitaptır. Bu konuda, ayrıca, 1986 yılında, ABD Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından FM:90-8 seri numarasıyla yayımlanan “Kontgrerilla Operasyonları” adlı kitap, Türkçeye tercüme edilerek, aynı adla, 1990 yılında yayımlanmıştır. İba, s.170-171

¹⁶⁰⁸ “Komando ve Özel Harp Muhtırası” adlı kitapta, “psikolojik harp”; “ilan edilen fevkalade bir durumda veya harp halinde karşılanacak nihai zaferi desteklemek üzere; düşman ile tarafsız ve dost halk topluluklarına, istediğiniz şeyleri yaptırabilmek için onların hayat görüşlerine, duygularına düşüncelerine, inanç ve hislerine yöneltilen bir faaliyet” şeklinde tanımlanmıştır. Şaban İBA, Çivi yazıları, İstanbul, 1999, s.170.

¹⁶⁰⁹ İBA, s.171.

Sekreterliğine ise MGK önerisi ve Bakanlar Kurulu’nun uygun bulmasıyla hazırlanan bir “Gizli” Yönetmelik çerçevesinde “psikolojik hareket” yürütme görevi verilmiştir. Ayrıca, her iki kurumun başına üst düzey askerler getirilmiştir.

Basında ve kamuoyunda sıkça tartışılan MGK Genel Sekreterliği’nce icra edilen psikolojik hareket faaliyetleri, 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu ve Yönetmeliğine istinaden uygulanmıştır. Bakanlık, kurum ve kuruluşlarla koordineli olarak hazırlanan psikolojik hareket planları; MGK toplantılarında görüşülerek Başbakanların onayı doğrultusunda, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlara çeşitli görevler vermek suretiyle icra edilmiştir. Bu faaliyetler kapsamında başta TRT olmak üzere,¹⁶¹⁰ kamuya ait basın-yayın kuruluşlarına pek çok görev verilmiştir. Söz konusu faaliyetler özellikle 28 Şubat döneminde yoğunluk kazanmıştır.

Bu kapsamda; Yurt içi ve yurt dışına yönelik olarak uygulanan psikolojik hareket faaliyetlerine örnek olması açısından, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının Komisyonumuza gönderdiği yazı anlamlıdır. 1995-2000 yılları arasında, lise ve dengi okullarda okutulan müfredata ilişkin olan bu yazıda, gençlere yönelik “Ümit” ve “Kalkan” PH planları çerçevesinde bakanlık, kurum ve kuruluşlarının personeline yönelik olarak, Atatürk İlke ve İlkeleri konusunda eğitim faaliyetleri yürütülmesi öngörülmüştür.

Aynı yazıda, MGK Genel Sekreterliğinde 2 Temmuz 1997 tarihinde gerçekleştirilen “Yavuz PH Planı Koordinasyon Toplantısı”nda alınan kararlara ilişkin “Faaliyet Programı” da yer almaktadır. Programa göre, Diyanet İşleri Başkanlığı ve dini konulara yönelik çeşitli tedbirler alındığı tespit edilmiştir.

7 Ağustos 2003 tarihli ve 4963 sayılı Kanunun 26’ncı maddesiyle, 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun “Genel Sekreterliğin görev ve yetkileri” başlıklı 13’üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 13. - Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği;

- a) Millî Güvenlik Kurulunun sekreterlik hizmetlerini yürütür,
- b) Millî Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir."

Müteakiben 17.12.2003 tarihli ve 5017 sayılı Kanun çıkarılmış ve son olarak Bakanlar Kurulunun 29.12.2003 tarihli ve 2003/6688 sayılı Kararıyla çıkarılan yeni MGK Genel Sekreterliği Yönetmeliği Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yapılan bu yasal değişiklikler neticesinde, 2003 yılı sonu itibarıyla, Genel Sekreterliğin yukarıda anlatılan icrai görevlerinin önemli bir kısmı sona ermiş ve teşkilat kadrolarının sivilleşme süreci başlatılmıştır.

Askerî Eğitim

Genelkurmay Başkanlığının resmi internet sitesinde; Türk Silahlı Kuvvetlerinin eğitim ve öğretimdeki hedefi;¹⁶¹¹ “her zaman muharebeye ve göreve hazır, kazanmaya azimli, üstün vazife şuuruna, mutlak itaate, üstün fizik ve moral gücüne, çağın gerektirdiği bilgi ve beceriye

¹⁶¹⁰ Eski TRT Genel Müdürü Yücel Yener, 28 Şubat döneminde TRT kanallarının MGK Genel Sekreterliğinde çalışan emekli albaylar tarafından yönetildiğini öne sürmüştür. “TRT’nin Her Kanalından Bir Emekli Albay Sorumluydu”, 28 Şubat 2012, Star Gazetesi.

¹⁶¹¹ http://www.tsk.tr/5egitim_ogretim/5_1_tsk_egitim_sistemi_ve_kurumlari/egitim_sistemi_ve_kurumlari.htm

sahip, çok iyi yetişmiş personele sahip olmaktır.” şeklinde verilmiştir. Ayrıca, TSK Eğitim-Öğretim Sisteminin ana felsefesinde “Her türlü tehdidi önleyecek şekilde harekât icra edebilecek bir eğitim ve öğretim seviyesine ulaşmak ve idame ettirmek” ifadesi de yer almaktadır. Sitede, TSK’nın “temel subay kaynağı” olarak ifade edilen Kara Harp Okulu’nun, “Kara Harp Okulu; uluslar arası ilişkiler, endüstri ve sistem mühendisliği, elektronik mühendisliği, makine mühendisliği, inşaat mühendisliği, işletme, kamu yönetimi ve sistem mühendisliği dallarında dört yıllık lisans düzeyinde akademik eğitim veren bir eğitim kurumudur” şeklinde tanımlanması dikkat çekmektedir.

Hâlihazırda, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde orta ve lise askeri okullar, Harp Okulları ve Harp Akademilerinde eğitimler verilmektedir.

Komisyonumuzca görüşlerine başvurulana bilim adamı ve gazetecilerin birçoğu, Türkiye’de darbe kültürünün yok edilmesi için askeri eğitime öncelik verilmesini, bu okulların müfredatının mutlak suretle gözden geçirilmesini istemiş; askerinin katı bir disiplin anlayışıyla yetiştirildiğini, “komutana itaat” kültürünün çoğu zaman aşırı bir noktaya ulaştığını ifade etmişlerdir.¹⁶¹²

Komisyonumuza intikal eden bilgilerden, askeri okullarda belli bir ideolojik bakış açısının hala mevcut olduğu,¹⁶¹³ özellikle Harp Okullarındaki öğrencilere kendilerini geleceğin Cumhurbaşkanı olacak şekilde hazırlamaları yönünde telkinlerde bulunulabildiği,¹⁶¹⁴ bir “devlet memuru” olmak yerine, “devlet adamı”¹⁶¹⁵ kimliğinin kazandırılmaya çalışıldığı, ders kitaplarının Genelkurmay tarafından onaylandıktan sonra müfredata girebildiği, çoğu kitabın Genelkurmay bünyesinde hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu türden uygulamaların darbeleri meşru gören bir zihniyetin oluşmasına yol açtığı görülmektedir.

¹⁶¹² Mehmet Ali Birand’ın 4.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶¹³ Gazeteci Doğan Akın, tüm askeri okullarda öğrencilerin endoktrine edildiğini öne sürmektedir. Doğan AKIN, “*Basbugu’u paçasından çekistiren gelenek*”, 8 Ocak 2012, <http://t24.com.tr/yazi/basbugu-pacasindan-cekistiren-gelenek/4493> (5 Kasım 2012); Alper Görmüş, *Altüst Dergisi*, <http://www.altust.org/2012/02/askeri-vesayet-kokeni-gelisimi-ve-bugunkuboyutlari/> (5 Kasım 2012)

¹⁶¹⁴ Fatih Çekirge’nin 3.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶¹⁵ Doğu Ergil’in 18.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

2. 28 Şubat Öncesinde Siyasi Gelişmeler

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra darbeciler, Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu gibi kurumları tahkim ederken, Cumhuriyet Halk Partisi başta olmak üzere, 1980 öncesindeki tüm siyasi partileri kapatıp, kendi anlayış ve düşüncelerine uygun olmayan parti ve şahısları veto etmişlerdir.

Buna rağmen, Turgut Özal başkanlığındaki Anavatan Partisi, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerde 211 milletvekili; 1987 yılında yapılan genel seçimlerde ise 292 milletvekili çıkartmıştır. ANAP'ın iktidara gelmesiyle Türkiye hem siyasi, hem de iktisadi alanda ivme kazanmış; tek parti iktidarının sağladığı siyasi istikrar sayesinde iktisadi alanda önemli reformlar gerçekleştirilmiş, ekonomide dışa açılma hızlanmış ve önemli ölçüde büyüme kaydedilmiştir.

Özal, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ve kambiyo rejimini değiştirmiş, ithalat ve ihracatı serbestleştirmiş, dövizde “serbest kur” sistemini getirmiştir.

Sağ-sol çatışmasını önlemek amacıyla gerçekleştirildiği öne sürülen 12 Eylül askeri darbesini yaşayan Türkiye’de, askeri idarenin sona erip sivil yönetime geçilmesiyle birlikte, sağ-sol çatışması yerini, “laik-anti laik”, “Türk-Kürt”, “Sünni-Alevi” gibi çatışma alanlarına bırakmıştır. 12 Eylül darbesiyle dondurulan bu sorunlar, 1990’lı yıllarda “terörizmle mücadele”, Kürt sorunu”, “faili meçhul cinayetler”, “siyasal İslam”, “kökten dincilik”, “Alevi sorunu” gibi tartışmalara yol açmıştır.

Buna mukabil, Özal’ın siyasetteki etkin tavrı, Genelkurmay’daki bir kesim tarafından “Nakşibendi tarikatının iktidara gelmesi ve İslamcıların devleti işgale başlaması” olarak değerlendirilerek,¹⁶¹⁶ “irticanın ivme kazandığı” hususunun MGK toplantılarında gündeme getirildiği,¹⁶¹⁷ buna mukabil, ANAP’ın, irticaa inanmadığı ve eleştirilere kulak asmadığı öne sürülmüştür.

Başbakan Özal, 12 Eylül öncesi siyaset yapmış olan liderlerin siyasi yasaklarını, 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan halkoylamasında %50,16 oy oranıyla kaldırmıştır. Özal döneminde, MGK’nın tavsiye kararı doğrultusunda 23 Ekim 1987 tarihinde çıkarılan Olağanüstü Hal Kanunu’yla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ihdas edilerek, bu bölgede 2002 yılına kadar sürecek olan sıkıntılı bir döneme girilmiştir.

26 Mart 1989 tarihinde yapılan mahalli seçimlerde birçok Büyükşehir Belediye Başkanlığını Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) kazanmıştır. Bu tarihten sonra, RP merkez sağ ve merkez sol bloğun haricinde, aldığı oylarla, Türk siyasi hayatında var olmuştur.

¹⁶¹⁶ Bölügiray, s.59.

¹⁶¹⁷ 27 Aralık 1986 tarihinde Cumhurbaşkanı Evren başkanlığında gerçekleştirilen MGK toplantısında Başbakan Özal’a irtica konusunda alınması istenen tedbirlere ilişkin 22 maddeden oluşan paketin sunulmasına karar verildiği, Hükümetin bunları uygulamaya çalıştığı bilinmektedir. Mehmet Ali Birand; Reyhan Yıldız, Son Darbe 28 Şubat, İstanbul, Doğan Kitap, 2012, s.215

18 Haziran 1988 tarihinde, Başbakan Turgut Özal’a, Kartal Demirağ adlı şahıs tarafından suikast girişiminde bulunulmuştur. Özal’ın, 31 Ekim 1989 tarihinde, muhalefet partileri SHP ve Doğru Yol Partisi (DYP) milletvekillerinin katılmadığı seçimlerin üçüncü turunda 263 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi üzerine, Yıldırım Akbulut ANAP Genel Başkanlığına seçilmiş ve 47. Hükümetin Başbakanı olmuştur.

Özal’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Türkiye’de siyasi tartışmalar yeniden alevlenmiştir. Bu süreçte, Prof. Dr. Muammer Aksoy/31 Ocak 1990, Hürriyet Gazetesi Gen. Yay. Yön. Çetin Emeç/7 Mart 1990, Turan Dursun/4 Eylül 1990, A.Ü. İlahiyat Fakültesi eski Dekanı Bahriye Üçok/6 Ekim 1990 tarihlerinde öldürülmüştür.

Basın yayın kuruluşları tarafından “anti laik, gerici/yobaz kesimlerin başkaldırışı” olarak takdim edilen bu cinayetler, siyasi istikrarın bozulmasına yol açmıştır.

Cumhurbaşkanı Özal, 1991 yılında, 12 Eylül askeri darbesinin zihniyetini temsil eden Türk Ceza Kanunu’nun, “düşünce, inanç ve ifade hürriyetini kısıtlayan”, 141’inci,¹⁶¹⁸ 142’nci¹⁶¹⁹ ve 163’üncü¹⁶²⁰ maddelerinin kaldırılmasını sağlamıştır.¹⁶²¹

Cumhurbaşkanı Özal, 1990 yılında, televizyon yayıncılığında devlet tekelinin kırılmasına önayak olmuş; 1991 yılında, Kürtçe televizyon yayını yapılmasını önermiştir. Cumhurbaşkanı Özal’ın Kürt sorunu hakkında devletçi çizgiden uzak bu ve benzeri düşünceleri, bir kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özal’ın Cumhurbaşkanı olması üzerine, terör örgütü PKK’nın “ateşkes” kararı aldığını kamuoyuna duyurması da, belli kesimlerce Özal aleyhinde kullanılmıştır.

Özal’ın Cumhurbaşkanlığı döneminin en önemli olayı Birinci Körfez Savaşı olmuş; bu süreçte hükümetle uyum sağlayamayan Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay, görev süresi sona ermeden, 3 Aralık 1990 tarihinde emekli edilmiştir. Başbakan Akbulut’un, 15 Haziran 1991’de genel başkanlıktan ve başbakanlıktan ayrılmasıyla 47’nci Hükümet, 23 Haziran 1991 tarihinde düşmüş, 48’inci Hükümet, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz tarafından 23 Haziran 1991 tarihinde kurulmuştur.

¹⁶¹⁸ Madde 141/1’inci fıkra: “sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümüünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeye matuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kırmaya teressül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanızmaya veya serk ve idare edenler veya bu hususta yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. bu kabul cemiyetlerin birkaçını veya hepsini serk ve idare edenler hakkında ölüm cezası hükmolunur.” şeklinde idi.

¹⁶¹⁹ Madde 142/1’inci fıkra: “sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümüünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek veya devlet siyasi ve hukuki nizamlarını topyekun yok etmek için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse beş yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.” şeklinde idi.

¹⁶²⁰ 163’üncü maddede; “Devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukukî düzenini, kısmen de olsa dinî esas ve inançlara yıkdurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla, dini veya dini bizziyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek (...) propaganda yapan veya tekinden bulunan kimse, beş yıldan on yıla kadar hapisle cezalandırılır.” deniliyordu.

¹⁶²¹ 28 Şubat döneminde “laik kesim” tarafından, irticayla ilgili olan 163’üncü maddenin geri getirilmesi talebi gündeme getirilmiştir. Bu çerçevede, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında alınan 406 sayılı Karar’da, Anayasa’nın “laiklik” ilkesi gereğince, 163’üncü maddenin kalkmasından kaynaklanan boşluğun giderilmesine yönelik tedbirlerin yer aldığı dikkat çekmiştir.

20 Ekim 1991 Genel Seçimleri:

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan genel seçimlerde Süleyman Demirel liderliğindeki DYP birinci parti olurken, ANAP, SHP, RP (Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi ile beraber oluşan blok) ve DSP parlamentoya girmiş; RP 40 milletvekili çıkartmıştır. Bu seçimler sonucunda, sekiz yıllık ANAP iktidarı sona ermiş, merkez sağ oylar ANAP ve DYP arasında iki parçaya bölünmüş; bu durum neticesinde Türkiye’de ilk kez merkez sağ ve merkez sol partiler arasında; Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü liderliğindeki koalisyonunun teşkilıyla 49’uncu Hükümet kurulmuştur.

RP’nin başarısı, merkez medya tarafından, “Siyasal İslam’ın yükselişi” şeklinde değerlendirilmiştir.

1991 seçimleriyle, Türkiye’de yaklaşık 8 yıl süren tek parti yönetimi sona ermiş, Kasım 2002 ayına kadar yaklaşık on bir yıl sürecek olan zayıf koalisyon veya azınlık hükümetleri dönemine¹⁶²² girilmiştir. Siyasi istikrarın olmadığı bu süreçte, Türkiye ekonomisinin büyüme hızı düşmüş, hatta kimi zaman negatif olmuştur.

Faili Meçhul Cinayetler

Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarı Uğur Mumcu, 24 Ocak 1993 tarihinde öldürülmüştür. Bu eylem, İBDA-C, İslami Kurtuluş Örgütü ve İslami Cihad tarafından üstlenilmiştir.

Mumcu’nun cenaze töreninde “Kahrolsun Şeriat, Türkiye İran olmayacak” şeklinde yapılan tezahüratların sonucu olarak, bu suikast, ülke genelinde, “laik-anti laik” kutuplaşmasını daha da derinleştirmiştir. 28 Şubat sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilen Mumcu’nun öldürülmesinde, uluslararası silah kaçakçılığı, terör örgütü PKK elebaşı Öcalan’ın 1980 öncesinde Suriye’ye kaçış sürecinde devletin rolünü araştırmasının etkili olduğu öne sürülmüştür.

Öte yandan, 17 Şubat 1993 tarihinde, Jandarma teşkilatı içinde kurulan JİTEM’e karşı olduğu öne sürülen Org. Eşref Bitlis’in şüpheli bir uçak kazası sonucu ölümü, bir başka soru işaretini doğurmuştur.

Özal’ın Ölümü ve Demirel’in 9’uncu Cumhurbaşkanı Olarak Seçilmesi

1990’lı yılların dönüm noktasını, 8.Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın beş ülkeyi kapsayan 12 günlük Orta Asya gezisinden sonra 17 Nisan 1993 tarihinde ani şekilde ölümü teşkil etmiştir. Özal’ın ölümündeki şüpheler bugün de devam etmektedir.¹⁶²³

¹⁶²² Azınlık hükümetleri, parlamentoda çoğunluğu olmayan bir partinin, öbür parti ya da partilerin hükümete fiilen katılımı olmaksızın dışardan destek vermesiyle kurulan hükümet biçimidir.

¹⁶²³ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün 1 Ekim 2010 tarihli talimatı üzerine, Devlet Denetleme Kurulu’nun 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın vefatıyla ilgili hazırladığı rapor, 13 Haziran 2012 tarihinde yayımlanmıştır. Raporda, “Turgut Özal’ın geçmiş sağlık bilgileri ve yoğun program trafiği bilinmesine rağmen derhal müdahaleye uygun ve yeterli sağlık personeli, ekipmanı ve donanımlı bir ambulansın bulundurulmamış olması kabul ve izah edilebilir bir yönetim anlayışı ve uygulaması değildir” denilmiştir. Yabancı devlet başkanlarının yurt dışı gezilerinde sağlıklarının titizlikle takip edildiği (ıdrar örneklerinin bile saklandığı) bilinmektedir. Hal böyle iken, Çankaya Köşkünde ikamet eden bir numaralı devlet adamımızın sağlığına ilişkin tedbirlerin yeterli olup, olmadığı konusunda derin şüphelerin var olması, Türkiye açısından üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Özal'ın ölümüyle, Türkiye'yi yeniden eski Türkiye'ye dönüştürmek isteyen güçler sahneye çıkmışlardır. Bu nedenle, bazı uzmanlara göre, 28 Şubat sürecinin başlangıcının, Özal'ın ölümü olduğu öne sürülmüştür.

Demirel'in 9. Cumhurbaşkanı Olarak Seçilmesi

TBMM'de 16 Mayıs 1993 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanı seçiminin üçüncü turunda 244 oy alan Demirel, 9. Cumhurbaşkanı olmuştur. Akabinde, Tansu Çiller, DYP Genel Başkanı olarak seçilmiştir. Müteakiben, Başbakan Çiller liderliğinde 1'inci Çiller Hükümeti olarak bilinen 50'nci Hükümet, 25 Haziran 1993 tarihinde kurulmuştur.

Terörle Mücadele

1993 yılı, terör örgütü PKK tarafından kanlı şiddet eylemlerinin gerçekleştirildiği dönemin başlangıcı olmuştur. 1992 yılında Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve Halepçe Katliamı sebebiyle, 500 bin Kürt peşmerge Türkiye'ye sığınmıştır. Terör örgütü PKK, bu dönemde önemli miktarda ağır silah temin ederek, Türkiye'nin güneydoğusunda çok sayıda terör eylemi gerçekleştirmiş, 1993 yılında birçok köy PKK terör örgütü mensupları tarafından basılmıştır. Bu süreçte Doğu ve Güneydoğuda pek çok köy güvenlik gerekçesiyle boşaltılmıştır.

24 Mayıs 1993 tarihinde tezkerelerini alan 33 erin Bingöl karayolunda PKK'lılar tarafından kurşuna dizilmesi, terörle mücadele açısından dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu katliamı gerçekleştiren grubun başındaki Şemdin Sakık yıllar sonra yaptığı itiraflarda, bu eylemin gerçek yüzünü kamuoyuyla paylaşmıştır.

Bu olayla birlikte, Kürt sorununun daha da içinden çıkılmaz bir hal alması üzerine, terörle mücadelede gayri nizami harp düzenine geçilmiş; iç güvenlik hareketi konsepti temelinde Özel Kuvvetler Komutanlığı devreye sokulmuş; Doğu ve Güneydoğu illerinde Olağanüstü Hal ilan edilmiş, koruculuk sistemi teşkil edilmiştir.

Meclis'te yemin metnini Kürtçe okumak isteyen DEP'li milletvekilleri dokunulmazlıkları kaldırıldıktan sonra, 2 Mart 1994 tarihinde polis zoruyla Meclisten çıkartılmıştır. Bu olay, Kürt sorununda çözüm umutlarının tükenmesine yol açmış, Başbakan Çiller'in bir MİT raporuna istinaden PKK'nın haraç aldığı işadamları ve sanatçıların isimlerini bildiklerini ve bu isimlerin devletin güvencesi altında olduğunu ifade ettiği toplantı sonrasında, listede adının geçtiği iddia edilen bir kısım isimler faili meçhul şekilde öldürülmüştür.

Sivas Olayları

Tansu Çiller tarafından kurulan 50. Hükümet daha güvenoyu almadan, 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas olayları meydana gelmiştir.

Salman Rüşdi'nin Şeytan Ayetleri kitabını Türkiye'de yayımlayan Aziz Nesin'in Sivas'ta Pir Sultan Abdal Kültür Derneği tarafından 1-4 Temmuz 1993 tarihleri arasında düzenlenen 4'üncü Pir Sultan Abdal Kültür Şenlikleri'ne davet edilmesi ve Kültür Merkezinde yaptığı konuşma sonrasında Aziz Nesin'i protesto gösterileriyle başlayan olaylarda, şenlikler için Sivas'a gelen şair ve yazarların kaldığı Madımak Oteli önünde sloganlar atılmış, Cuma namazından çıkan cemaatin de tahrik edilmesiyle kalabalık tarafından Otel ateşe verilmiş,

çıkan yangında, otelde kalan toplam 35 sanatçı ve gazeteci ölmüş, 40 kişi de yaralanmıştır. Ölenler üzerinde yapılan otopside, bazı kimselerin dumandan zehirlenerek, bazılarının da ateşli silahlarla vurularak öldürüldüğü tespit edilmiştir.¹⁶²⁴

Komisyonumuz tarafından 10.10.2012 tarihinde görüşlerine başvurulanan dönemin Sivas Valisi Ahmet Karabilgin özetle;¹⁶²⁵ “olayın, önceden hazırlanmış bir senaryonun Sivas’ta hayata geçirilmek istenmesinden ibaret olduğunu, Sivas olaylarında birinci hedefin Aziz Nesin, ikinci hedefin ise kendisi olduğunu, olayların önlenmesi için askeri garnizondan yardım istediğini ancak gerekli yardımı alamadığını, İçişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Cumhurbaşkanıyla görüştüğünü, Genelkurmay Başkanı’nı aradıktan sonra askeri takviye geldiğini, ancak bu takviyenin de yeterli olmadığını ve ihtiyaç ölçüsünde, zamanında ve yerinde müdahalede bulunulamadığını” ifade etmiştir.

2 Temmuz 1993 Cuma günü cereyan eden Sivas hadiselerinin bu boyuta ulaşmasında, idarenin yönetim zafiyeti ve devletin Ankara’ya bu kadar yakın mesafedeki bir ilde, takviye kuvvet noktasında yetersiz kalması, polis ve jandarma tarafından gerekli önleyici tedbirlerin alınamamış olması, devletin ihmali, gafleti ve vahim bir hatası olarak değerlendirilmiştir.

Bu olaylar, kamuoyunda şeriatçı grupların organize ettiği, gerici bir ayaklanma olarak takdim edilmiştir. Sünni-Alevi ayrışmasını körükleyen Sivas olayları, kimilerine göre 28 Şubat sürecine gidişin bir kilometre taşı olarak görülmüştür.

Başbağlar olayı

Sivas olaylarından üç gün sonra, 5 Temmuz 1993 tarihinde, Erzincan’ın Kemaliye İlçesine bağlı Başbağlar köyünde 33 vatandaşımızın katledilmesi, Türkiye’de “Sünni-Alevi” çatışmasını yaratmaya yönelik planlı bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin İçişleri Bakanlığının Komisyon’a intikal eden yazısında;¹⁶²⁶

PKK terör örgütü mensuplarınca gerçekleştirilen baskın neticesinde (33) vatandaşımız hayatını kaybederken (3) vatandaşımız ise yaralanmıştır. Ayrıca köyde bulunan vatandaşlara ait ev ve araçlar da yakılmıştır. Bahse konu eylemle ilgili olarak yapılan çalışmalarda yakalanan ve teslim olan örgüt mensuplarının ifade beyanlarında; “02.07.1993 tarihinde Sivas’ta meydana gelen “Sivas Olaylarını” protesto etmek amacıyla gerçekleştirildiğini, bahse konu köyün MHP’li olarak bilindiğini, eylem talimatını Doktor Baran (Kod adlı) Müslüm Durgun (Tunceli İli Merkez Güdeç köyü nüfusuna kayıtlı, Ahmet-Beser oğlu, 1951 doğumlu “Ölü”)’un verdiğini, eylemin infaz, köy arama ve köy yakma grupları adı altında oluşturulan yaklaşık (50-60) civarında örgüt mensubu tarafından gerçekleştirildiği, eylem sonrası örgüt mensuplarınca yapılan toplantı neticesinde; olayda (33) kişinin öldürüldüğünü, (57) evin yakıldığını, (15) milyon Türk Lirası ile (2) kg altın alındığı” tespit edilmiştir.

¹⁶²⁴ İçişleri Bakanlığının 06/07/2012 tarih ve 14752 sayılı yazısı Ek’tedir.

¹⁶²⁵ Ahmet Karabilgin’in Komisyon Tutanağı.

¹⁶²⁶ İçişleri Bakanlığının 02/08/2012 tarih ve 12220 sayılı yazısı Ek’tedir.

1994 yılındaki önemli gelişmeler:

27 Mart 1994 tarihinde yapılan yerel seçimlerde, DYP ve ANAP oy oranı açısından ilk iki sırayı paylaşıp da en önemli başarıyı %19,1’lik oy oranıyla, 22 ilde ve 329 belediyede seçimleri kazanan RP elde etmiştir. 1994 yılındaki yerel seçimlerde, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığını da RP kazanmıştır.

5 Nisan 1994 tarihli istikrar tedbirleri ekonomideki sıkıntıları artırmış, 9 Nisan günü Vehbi Koç ve Sakıp Sabancı, Cumhurbaşkanı Demirel’den Anayasa’nın 119’uncu maddesine istinaden “olağanüstü hal ilan ederek ekonomiye el koymasını” istemiştir.¹⁶²⁷

13 Nisan 1994 tarihinde RP lideri Erbakan’ın “Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak, Sorun ne; geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı, tatlı mı olacak, kanlı mı olacak? Bu kelimeleri kullanmak bile istemiyorum ama bunların terörizmi karşısında herkes gerçeği açıkça görsün diye bu tabirleri kullanmaya mecburiyet hissediyorum” şeklindeki konuşması üzerine, 14 Nisan 1994 günü, DGM ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma başlatılmıştır.

İstanbul Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan’ın Belediye Meclisi toplantısını Fatiha ile açması; Ankara Belediye Başkanı Melih Gökçek’in Altınpark’taki bir heykel için sarf ettiği “Böyle sanatın içine tükürürüm” şeklindeki sözleri merkez medyada tepkiyle karşılanmıştır.

19 Eylül 1994 tarihinde kamuoyunda Cıvagate olarak bilinen skandal patlak vermiş; Selim Edes’le yaşanan bir alacak sorunundan dolayı eski Emlak Bankası Genel Müdürü Engin Civan’ın vurulması olayının arkasında Alaattin Çakıcı’nın olduğunun ortaya çıkması, siyaset-mafya ilişkilerini gözler önüne sermiştir.

25 Şubat 1994 tarihinde RP İstanbul milletvekili Hasan Mezarıcı’nın Atatürk döneminde kurulan İstiklal Mahkemeleri tarafından haksız yere cezalandırılan kişiler için iade-i itibar talebinde bulunması, ardından Hasan Mezarıcı’ya ait kasetlerin televizyonlara servis edilmesi neticesinde, toplumdaki tepki meydana gelmiş; 27 Şubat 1994 tarihinde partisinden istifa eden Mezarıcı’nın dokunulmazlığı kaldırılmış ve yargılanıp hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu süreçte, Mezarıcı’nın, insanlık dışı muamele ve işkence görmesi nedeniyle tasarruf ehliyetini kaybettiğine dair iddialarda bulunulmuştur.

1995 yılındaki siyasi gelişmeler:

1995 yılında, hem sağ, hem de sol siyasette önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Şubat 1995’te, merkez solun iki büyük partisi olan SHP ve CHP birleşmiş, Erdal İnönü’nün ardından önce Murat Karayağcın, Hikmet Çetin ve nihayet Baykal, Eylül 1995’te CHP’nin yeni lideri olmuştur.

6 Mart 1995 tarihinde, Başbakan Tansu Çiller döneminde Türkiye, Gümrük Birliği’ne katılarak 1963 yılında başlattığı AB’ye üyelik sürecinde önemli bir eşiği aşmıştır. Ancak ülkenin hem siyasi hem de ekonomik gündemindeki sorunlar sonraki yıllarda da devam etmiştir.

12 Mart 1995 tarihinde, İstanbul’un Gazi Mahallesinde meydana gelen olaylar 1993 yılında, Erzurum İli Çat İlçesi Yavi beldesinde, PKK tarafından 32 vatandaşımızın şehit edildiği, 10

¹⁶²⁷ BİRAND/YILDIZ, s.54.

vatandaşımızın yaralandığı, devamında, Sivas ve Erzincan/Başbağlar'da yaşanan hadiselere paralel bir görüntü meydana getirmiş, İstanbul'un ortasında meydana gelen silahlı eylem nedeniyle Alevi-Sünni, Türk-Kürt çatışması çıkarmak hedeflenmiştir. Ancak, dönemin İstanbul Emniyet İstihbarat Şube Müdürü Hanefi Avcı, bu olayın yasadışı örgütler tarafından değil, devleti kullanan birtakım güçler tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmüştür.

3 Ağustos 1995 tarihinde, TOBB Başkanı Yalım Erez tarafından Prof. Dr. Doğu Ergil'e hazırlattırılan, “Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine” başlıklı rapor, Türkiye gündemine oturmuştur. Kamuoyunda “Kürt Raporu” olarak bilinen bu rapor, Türkiye siyasi tarihinde Kürt sorununun ilk kez kapsamlı bir şekilde tartışılmasına vesile olmuştur.

Bu Rapor üzerine harekete geçen DGM tarafından, Doğu Ergil hakkında soruşturma açılmış; bazı yazarlar Ergil'i, PKK propagandası yapmakla suçlamışlardır. Rapor hakkında daha sonra takipsizlik kararı verilerek “Raporda bölücülük propagandası yapmak kastı ve unsuru olmadığı” ifade edilmiştir. Açılan bu dava başlı başına dönemin psikolojik ve siyasi atmosferi hakkında fikir veren önemli bir örnektir.

Prof. Doğu Ergil'in, daha sonra, TÜSİAD için “Demokratikleşme Paketi” olarak hazırladığı ve kitap olarak yayımlanan “Doğu Anadolu Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Politikaları” başlıklı raporunda da benzer öneriler yer almıştır.¹⁶²⁸

28 Kasım 1995 tarihinde Musevi işadamaı Nesim Malki öldürülmüştür. Bu cinayetin işadamaı Erol EVCİL tarafından Alaatin Çakıcı'nın adamlarına yaptırıldığı; katillerin arasında eski polis memurlarının da olduğu öne sürülmüştür.

Seçimlerden önce, 7 Aralık 1995 tarihinde gazete temsilcilerine brifing veren Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak, “TSK, aşırı uçlardan sızmalara karşı gösterdiği hassasiyeti sürdürecektir. Çağdaş olmayan, siyasi ve dini bir ideolojiyi benimseyen kılık ve kıyafet orduya girmeyecek” demiştir.

12 Aralık 1995 tarihinde yapılan Yüksek Askerî Şura toplantısında, 2 bin “şeriatçı” ordu mensubunun dosyasının görüşüleceği; bunlardan 43'ünün ordudan atılmasına karar verildiği şeklinde haberler basında yer almıştır.

ANA-YOL Hükümetinin Kuruluşu

24 Aralık 1995 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimler, Türkiye siyasi tarihinin en önemli kilometre taşlarından birisi olmuştur. Ancak bu seçimlerde, siyasetin parçalı görüntüsü bir kez daha ortaya çıkmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde, 24 Aralık seçimleri “en kritik seçim” olarak nitelenmiş, “Türk halkı, cumhuriyete ve demokrasiye sahip çıktığını oylarıyla kanıtlayacak” denilmiştir. Milli Gazete'de ise “Bugün Arife yarın bayram inşallah” manşeti atılmıştır.

28 Şubat sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen bu seçimlerde RP 158, DYP 135, ANAP 132, DSP 76, CHP 49 milletvekili çıkarmış; ANAP listesinden seçime katılan BBP, 8 milletvekili kazanırken, seçimde %10'luk seçim barajını geçemeyen MHP parlamentoya girememiştir.

¹⁶²⁸ Raporda, Kürt sorununun sadece fabrika yapmakla çözümlenemeyeceği vurgulanarak, sorunun çözümünde İspanya ve İngiltere modellerinden alınabilecek dersler olduğu öne sürülmüştür. Bu rapor üzerine MHP lideri Türkeş'in “Sakıp Ağa, çizmeden yukarı çıkıyorsun. Politikayı oyuncak mı zannediyorsun?” şeklindeki açıklaması dikkat çekmiştir.

RP'nin, bu seçimlerde birinci parti olarak çıkması ve iktidara talip olması, merkez madyada “rejim sorunu” olarak takdim edilmiştir.

Meclis Başkanlığı seçiminde ANAP ve DYP ile sol partiler tarafından RP'ye karşı ortak blok oluşturulmuş, neticede RP'nin adayı Aydın Menderes yerine, üçüncü parti olan ANAP'ın adayı olan Dr. Mustafa Kalemli Meclis Başkanlığına getirilmiştir. Bu sonuç, RP açısından ilk yenilgi olarak değerlendirilmiştir.

Ardından, Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Jandarma Genel Komutanı Teoman Koman'ın TBMM Başkanı Mustafa Kalemli vasıtasıyla ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a RP ile koalisyon kurma niyetinden vazgeçmesi konusunda telkinde bulundukları öne sürülmüştür. Komisyonumuzca 21.06.2012 tarihinde görüşlerine başvurulmuş eski TBMM Başkanı Mustafa Kalemli, bu dönemde MHP Genel Başkanı merhum Türkeş'in kendisini ziyaret ederek, “RP'nin içinde olacağı bir hükümetin kurulması halinde ülkede çok kötü şeylerin olacağını ifade ettiğini”, dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın ise GATA'ya yaptığı bir ziyaret esnasında, kendisinden RP'nin içinde yer alacağı bir koalisyona engel olmasını talep ettiğini belirtmiştir.¹⁶²⁹

O dönem Refah Partisi Genel Başkan Yardımcısı olarak görev yapan Şevket Kazan, 2.11.2012 tarihinde Komisyonumuza yaptığı açıklamada, dönemin Genelkurmay Başkanı'nın, ANAP ile RP arasında koalisyon hükümetinin kurulmaması için, müdahalede bulunduğunu öne sürmüştür.¹⁶³⁰

Bu arada, Dz.K.K. Oramiral Güven Erkaya, Ocak 1996 ayında Milliyet Gazetesinde yayımlanan röportajında, “İrtica, Türkiye için, PKK terörizminden daha büyük bir tehlikedir” diyerek şunları söylemiştir:¹⁶³¹

Hiç kimse, yüzde 50'nin üstünde oy alsa bile, Türkiye'de demokrasinin kuralları uygulanacak diye, bir partinin şeriata dayanan bir İslam devleti kurmasına, demokrasiyi kullanarak ülkede laik rejimi değiştirmesine göz yumamaz. İcabında demokrasi kurallarının dışına çıkılarak bu engellenir. Zaten bunu halk askerden ister, aksine bir davranış karşısında ise, halk, ‘Ordu ne güne duruyor, bizi irticaya mı teslim edeceksiniz?’ diye sorar. Elbette, temennim, ülkemizde işlerin bu raddelere gelmemesidir.¹⁶³²

Aynı günlerde gazeteci Metin Göktepe gözaltındayken öldürülmüştür. 9 Ocak 1996 tarihinde, Türkiye'nin en güvenli iş merkezlerinden birisi olan Sabancı Center'da Sakıp Sabancı'nın kardeşi Özdemir Sabancı ile iki çalışma arkadaşı öldürülmüş, saldırıyı terör örgütü DHKP-C üstlenmiştir.

Sakıp Sabancı'yı öldürmek amacıyla işyerine giren kişilerin yanlışlıkla kardeş Sabancı'yı öldürdükleri anlaşılmaktadır. Daha sonra, suikast sanığı Mustafa Duyar, mafya tarafından öldürülmüştür. Duyar'ı öldüren şahıslardan biri, “*bu devlet bize Mustafa Duyar'ı öldürttü. Veli Küçük'ü arayın, bizi sorun*” demiştir. Sonraki yıllarda ortaya konulan iddialara göre, Sakıp

¹⁶²⁹ Mustafa Kalemli'ye ilişkin 21/06/2012 tarihli Tutanak.

¹⁶³⁰ Şevket Kazan'a ilişkin 2/11/2012 tarihli Tutanak.

¹⁶³¹ “Bir Asker, Bir Diplomat, Güven Erkaya-Taner Baytok Söyleşi”, Doğan Kitap, İstanbul, 2001, s.238.

¹⁶³² A.g.e., s.239.

Sabancı'nın demokratikleşme konusundaki görüşlerinden dolayı öldürüldüğü öne sürülmüştür.

TÜSİAD seçim sonrasında gazetelere ilan vererek ANAYOL formülünü desteklemiş, baskı gruplarının talepleri doğrultusunda, RP'li bir hükümet yerine, iki merkez sağ partinin oluşturduğu 53'üncü ANA-YOL koalisyon hükümeti, 6 Mart 1996 tarihinde, sol destekli partilerin de desteğini alarak işbaşına gelmiştir. Basında bu koalisyonun teşkilinde DYP'li Yalım Erez ve ANAP'lı Mustafa Taşar'ın öncülük yaptığı öne sürülmüş; bazı gazetelerde ise koalisyonun gizli mimarının Cumhurbaşkanı Demirel olduğu iddia edilmiştir.

Gazeteci Cüneyt Arcayürek ise Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin sahibi medya patronu Aydın Doğan'ın gazetelerinde çalışan yazarlarla yaptığı bir toplantıda, “bu hükümeti desteklemek gerektiğini söylediğini” öne sürmüştür.¹⁶³³

Dönüşümlü Başbakanlık esasına dayalı hükümet protokolü 3 Mart 1996 günü imzalanmış, ANA-YOL Hükümeti Cumhurbaşkanı tarafından 6 Mart günü onaylanmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde ANA-YOL Hükümeti, “Umut Hükümeti” olarak tanımlanırken, Milliyet Gazetesinde “tarihi uzlaşma” manşeti atılmış; Akit Gazetesinde ise “zoraki izdivaç” tanımı kullanılmıştır.

Ancak, RP, güven oylamasında çekimser oyların ret oyları ile birlikte sayılması gerektiğini öne sürerek Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Bu dönemde Jandarma Genel Komutanlığı tarafından yayımlanan yazılı bir emirde, askeri birliklerdeki mescitlere mesai saatleri içinde rütbeli personel ile sivil memur ve işçilerin girmesinin yasaklanmasına ilişkin emir, merkez medyada “Şeriat Genelgesi” olarak takdim edilmiştir.¹⁶³⁴ Ancak, bu Genelgenin, 23 Mart günü RP Genel Başkan Yardımcısı Oğuzhan Asiltürk tarafından “din düşmanlığı” olarak tanımlanması, laik kesimlerle RP arasında gerginliğe sebep olmuştur.

26 Mart 1996 günü kimliği belirsiz “bir üst düzey askeri yetkili”, Anadolu Ajansı’na “TSK din düşmanı değildir” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Bu haber ertesi gün Hürriyet Gazetesi tarafından da yayımlanmıştır. Bazı gazeteciler tarafından¹⁶³⁵ açıklamayı yapan komutanın Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir olduğu öne sürülmüştür.

CHP lideri Baykal, “TSK'yı tahribe, suçlamaya, onu siyasal tartışmaların içine çekmeye yönelik girişimlerin tümünü sorumsuzlukla niteliyoruz” derken, Erbakan'ın partisinin yöneticilerine “askerlerle ilgili konularda konuşma yasağı” getirdiği öne sürülmüştür.¹⁶³⁶

ANA-YOL Hükümeti döneminde ilk önemli sorun, üç yüze yakın üst düzey bürokratın atanması konusunda yaşanmıştır. İkinci ve daha önemli kriz ise Çiller ile ilgili yolsuzluk iddiaları olmuştur. RP tarafından Çiller hakkında 12 ayrı yolsuzluk dosyası hazırlandığı öne sürülmüş,¹⁶³⁷ bu iddialar gazetelerde “Varan-1, Varan-2” şeklinde yayımlanmıştır.

¹⁶³³ Cüneyt Arcayürek, “Büyüklerle Masallar Küçüklere Gerçekler:10, Geri Gidişe İzin Yok, Bilgi Yayınevi, Ankara

¹⁶³⁴ 15 Şubat 1996 tarihli, Jandarma Genel Komutanı Org. Teoman KOMAN imzalı genelge Ek'tedir.

¹⁶³⁵ Hakan Akpınar, 28 Şubat “Postmodern” Darbenin Öyküsü, Ankara, Ümit Yayıncılık.

¹⁶³⁶ Hürriyet Gazetesi, 28 Mart 1996.

¹⁶³⁷ Cüneyt Arcayürek, “Büyüklerle Masallar Küçüklere Gerçekler:10”, Geri Gidişe İzin Yok, Bilgi Yayınevi, Ankara.

30 Mayıs 1996 tarihli Hürriyet Gazetesinde, MHP lideri Türkeş’in “hükümetin devamının demokrasinin selameti açısından gerekli olduğu” şeklindeki açıklaması yer almıştır. 1 Haziran 1996 tarihli Hürriyet Gazetesinde ise Çiller’in Köşk’e savaş ilan ettiği haberi yayımlanmıştır.

Neticede, Başbakan Yılmaz’ın 4 Haziran’da Cumhurbaşkanı Demirel’e istifasını sunmasıyla ANA-YOL hükümeti 6 Haziran 1996 tarihinde sona ermiştir. Böylece bu koalisyonun siyasi ömrü yaklaşık 3 ay sürebilmiş, ülke yeniden hükümet kurma tartışmaları içine sürüklenmiştir.

3. Refah-Yol Hükümeti Dönemi

Hükümetin Kuruluşu

ANA-YOL Hükümetinin sona ermesi üzerine, Cumhurbaşkanı Demirel'in, hükümeti kurma görevini seçimlerde en yüksek oyu alan Refah Partisi (RP) lideri Erbakan'a vermesiyle Türkiye siyasi tansiyonu yüksek yeni bir döneme girmiştir. Erbakan, diğer siyasi parti yetkilileriyle yaptığı ilk görüşmelerde olumlu bir netice alamamıştır. Bu süreçte 22 Haziran 1996 tarihli Hürriyet Gazetesinde ANA-YOL koalisyonunun yeniden kurulması yönündeki görüşler yeniden gündeme getirilmiştir.

Erbakan'ın temaslarında RP ve Doğru Yol Partisi (DYP) arasındaki görüşmelerde ilerleme kaydedildiğinin ortaya çıkması üzerine, bazı DYP milletvekilleri¹⁶³⁸ partilerinden istifa ederek ANAP'a geçmiştir.¹⁶³⁹ Nihayet 28 Haziran 1996 tarihinde, RP lideri Erbakan, DYP ile ikişer yıl sürecek “dönüşümlü Başbakanlık” önerisi temelinde bir koalisyon hükümeti kurulması konusunda anlaşma sağlamıştır. Böylece ANA-YOL modeli esas alınarak, yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Protokole göre ilk iki yıl için Erbakan'ın Başbakan olması, Çiller'in ise Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olması öngörülmüştür.

Kamuoyunda REFAH-YOL olarak bilinen RP-DYP koalisyonu, TBMM'nin 8 Temmuz 2006 tarihli birleşiminde yapılan güven oylaması sonucunda, 54. Cumhuriyet Hükümeti olarak kurulmuştur.¹⁶⁴⁰

RP'nin, DYP ile işbirliği yaparak Türkiye siyasi tarihinde ilk kez iktidara gelmesi, RP dışında kalan toplum kesimlerinde, “Siyasal İslam”ın yükselişi olarak görülmüş, “laik cumhuriyet” ile “askeri yönetim” arasında bir tercih yapma zorunluluğunun var olduğu öne sürülmüştür.

Aralık 1995 seçimlerinde birinci parti olarak çıkan RP'nin lideri Erbakan, partisi aleyhindeki önyargıları kırabilmek için bürokrasi, sivil toplum kuruluşları ve merkez medyayla sıkı bir diyalog kurmak için gayret göstermiştir. Başbakan Erbakan'ın katıldığı YAŞ ve MGK toplantılarında Türkiye'nin karşı karşıya olduğu iç ve dış güvenlik tehditleri; ABD, AB ve

¹⁶³⁸ Yaşar Dedelek, Şinasi Altuner, Tervik Diker ve İrfan Demiralp.

¹⁶³⁹ Bu milletvekillerinden bazıları, 7 Ocak 1997 tarihinde kurulan Demokrat Türkiye Partisi (DTP)'ne katılmıştır.

¹⁶⁴⁰ Hükümeti programında, özette, mahalli idarelerin yetki, idari ve mali açıdan güçlendirileceği, eğitim ve sağlık alanlarına ayrılan kamu kaynaklarının artırılacağı, sosyal hayatta tahribata yol açan talih oyunları işletmelerinin cazibe merkezi haline gelmelerinin önleneyeceği, din hizmetlerine önem verileceği, din hizmeti sunan görevlilerin her türlü siyasi düşünce ve etkilerin dışında tutulması konusundaki hassasiyetin korunacağı, vakıfların çalışmalarının teşvik edileceği, kamu yatırımlarında sağlık ve eğitim sektörlerine, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine ağırlık verileceği, terörle mücadelede önem verileceği, Olağanüstü Hal uygulamasının “gerekli tedbirler” alınarak kaldırılacağı, Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkeleri ile ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi yönünde yürütülen faaliyetlere hız kazandırılacağı, İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) çerçevesindeki ekonomik işbirliği faaliyetlerine etkin bir şekilde katılmaya devam edileceği, Avrupa ile İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) üyesi ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine çaba gösterileceği, Avrupa Birliği'ne tam üye olması hedefi ile imzalanan Gümrük Birliği'nin sağlıklı bir biçimde gelişmesinin sağlanacağı vb. hususlar yer almıştır.

İsrail’le ilişkiler konuları ele alınmıştır. Nitekim katıldığı ilk YAŞ ve MGK toplantıları sonrasında, Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılmasına onay veren Erbakan, Türkiye ve İsrail Genelkurmay Başkanlıkları tarafından müzakere edilen, “Gizli” gizlilik dereceli “Türkiye-İsrail Askeri Eğitim ve Savunma Sanayii Anlaşması”nı “kamuoyuna açıklanmamak kaydıyla” imzalamış; muhalefetteyken eleştirdiği YAŞ toplantısında askerler tarafından hazırlanan “ihraç dosyaları” çerçevesinde “irticai faaliyetlerde bulunduğu” gerekçesiyle çok sayıda subay ve astsubayın ihraç edilmesine ilişkin kararı imzalamıştır.

Bu çerçevede, 1977 yılında Süleyman Demirel liderliğindeki Milliyetçi Cephe Hükümetinden bu yana, Türkiye’de “muhafazakar” partilerin her iktidara geldiğinde gündeme getirilen, Taksim’e Cami yapma projesi, tepkiler üzerine iptal edilmiştir.

Hükümet Dönemindeki Önemli Siyasi ve Sosyal Olaylar

REFAHYOL hükümeti iktidara gelir gelmez, bazı camilerin önünde özellikle Cuma günlerinde bazı aşırı uç gruplar tarafından çeşitli eylemler düzenlenmeye başlamıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanı, Acz-i Mendiler olmuştur.¹⁶⁴¹ 6 Ekim 2006 tarihinde Ankara Kocatepe Camii’nde zikir çekerek “şeriat isteriz” şeklinde bağırarak sakallı, cüppeli ve asalı Acz-i Mendi görüntüleri, günlerce televizyon ve gazetelerde yayımlanmıştır. RP Başkanvekili Salih Kapusuz, bunun bir provakasyon olduğunu söylemiştir.

Bu gösterilerin zamanlama olarak Başbakan’ın Libya gezisine denk gelmesi bu yayınların etkisinin artmasına yol açmıştır. 20 Ekim tarihinde yine aynı yerde gösteri yaparak, Atatürk’e hakaret eden yüz civarındaki Acz-i Mendi gözaltına alınmıştır.

Öte yandan, İstanbul’un Fatih/Çarşamba semtinde bulunan Ali Kalkancı’ya ait, tarikat olduğu söylenen bir oluşum ortaya çıkmıştır. Fadime Şahin adlı bir kadının Ali Kalkancı ve Müslüm Gündüz’le özel ilişkileri olduğu öne sürülmüştür. Gündüz’ün Fadime Şahin’le basılma görüntüleri polis kameralarınca çekilerek yayımlanmıştır. Ali Kalkancı, Müslüm Gündüz ve Fadime Şahin’in özel olarak görevlendirilmiş kişiler olduğu öne sürülmüştür.¹⁶⁴²

Bu olayların 28 şubat sürecini tetikleyen kurgulanmış olaylar olduğu, Acz-i Mendiler, Fadime Şahin, Ali Kalkancı gibi isimlerin provokasyon amaçlı kullanılmış oldukları yapılan tetkiklerde görülmüştür.

Susurluk Olayı

Yerel ara seçimlerin yapıldığı 3 Kasım 1996’da, Susurluk skandalı patlak vermiş; “kanun kaçağı” Abdullah Çatlı’nın, sevgilisi olduğu söylenen Gonca Uslu ile birlikte, eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ ve Bucak aşireti reisi ve DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak’la birlikte olduğu otomobile bir kamyonun çarpmasıyla, devlet içindeki karanlık ilişkilerin su yüzüne çıktığı öne sürülmüştür.

Bu olayın ardından, basın organlarında, “derin devlet” ve “devlet-mafya-siyaset üçgeni” iddiaları tartışılmaya başlanmıştır. Bu olayın içinde DYP’li bir vekilin olması, Çiller’in kazadan yaralı olarak kurtulan Bucak’ı hastanede ziyaret etmesi, ölen Çatlı için TBMM Genel

¹⁶⁴¹ Meral Akşener’in 25.06.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁴² Kadir Sarmusak’ın 08.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

Kurulu’nda “Devlet için kurşun atan da, kurşun yiyen de bizim için şerefli” şeklindeki sözleri, basın yayın organlarında eleştirilmiştir.

Erbakan’ın, bu gelişmeler karşısında, basında çıkan haberler için “fasa fiso” diyerek, olayı “medyanın abarttığını” öne sürmesi bu kez RP’nin eleştirilmesine neden olmuştur. Erbakan’ın koalisyon ortağını korumak için bu sözleri sarf ettiği öne sürülmüştür.

Bu gelişmeler üzerine, Çiller, skandala adı karışan İçişleri Bakanı ve eski Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar’ın istifasını istemiştir. ANAP lideri Yılmaz, Cumhurbaşkanı Demirel’den Devlet Denetleme Kurulunun görevlendirilmesini istemiş; ancak Demirel “sistemin işletilmesi” gerektiğini söyleyerek, talebi geri çevirmiştir. Müteakip günlerde, Yılmaz, Almanya gezisi sonrası uğradığı Budapeşte’de kaldığı otelde kimliği belirsiz bir kişinin yumruklu saldırısına uğramıştır.

Neticede, daha önce, Erbakan’ın Libya gezisine ilişkin kararnameyi imzalamamasından dolayı parti içinde gerginliğe yol açan Ağar, 8 Kasım 2006’da “herhalde Kaddafi memnun olmuştur” diyerek istifasını sunmuş¹⁶⁴³ ve yerine Meral Akşener getirilmiştir. Akşener’in ilk işinin Ağar’ın imzalamadığı Erbakan’ın Libya gezisi kararnamesinin imzalanması olduğu öne sürülmüştür.

Susurluk olayını araştırmak amacıyla, 13 Kasım 1996’da, üç ay için görev yapacak Meclis Susurluk Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon Başkanı Mehmet Elkatmış, olayın arkasında JİTEM’in olabileceğine işaret etmiştir. Bu olay hakkında Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş tarafından hazırlanan söz konusu raporun bir bölümü “devlet sırrı” sayılarak yayımlanmamıştır.

9 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Çankaya Köşkü’nde bir görüşme yapan Başbakan Necmettin Erbakan, Susurluk kazasıyla ilgili olarak Başbakanlık Teftiş Kurulu’nca hazırlanan raporun Demirel’e sunulduğunu söylemiştir. Susurluk konusunda orduya yönelik açıklamalar yapan Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Vekili Hanefi Avcı mahkeme kararıyla tutuklanmıştır.

Başbakan Necmettin Erbakan daha sonra Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı’yı ziyaret etmiştir. 10 Ocak 1997 tarihinde Adalet Bakanı Şevket Kazan düzenlediği basın toplantısında, Başbakanlık Teftiş Kurulu müfettişlerince hazırlanan Susurluk raporu hakkında bilgi vermiş; adli mercilerce soruşturması istenenlerin 35, tanık olarak dinlenmesi istenenlerin de 85 kişi olduğunu söylemiştir.

Başbakan Erbakan Susurluk skandalını araştırmak amacıyla MİT’e de ayrıca bir rapor hazırlatmıştır. Bu rapor sadece mecliste grubu bulunan parti başkanlarına verilmiştir.

Bu gelişmeler sonrasında, 15 Eylül 2011 tarihinde Ankara Özel Yetkili 11. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından eski Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar hakkında “suç örgütü yöneticisi” olduğu gerekçesiyle 5 yıl hapis cezası istenmiştir. Konuyla ilgili olarak dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan Komisyonumuza bilgi vermiştir.¹⁶⁴⁴

¹⁶⁴³ Hürriyet Gazetesi, 9 Kasım 1996.

¹⁶⁴⁴ Şevket Kazan’ın Komisyon Tutanağı.

“Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” Eylemi

Susurluk skandalı toplumda yaygın bir infiale sebep olmuş; skandalın üzerinin örtüldüğünü düşünen “Yurttaş Girişimi” adı verilen bir grup aydın tarafından 1-29 Şubat 1997 tarihlerinde yürütülen “Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık” adlı kampanyalarla, Susurluk’ta açığa çıktığı öne sürülen “derin devlet” hedef alınmıştır. Ancak, Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın bu eylemi “mum söndü”ye benzetmesi, başta Alevi vatandaşlarımız olmak üzere, toplumun geniş kesimlerinde infiale sebep olmuş; böylece protestolar özellikle Refah Partisi’nin aleyhine dönük kampanyaya dönüştürülmüştür.

Refah Partili Belediyelerin ve Milletvekillerinin Eylem ve Söylemleri:

28 Şubat sürecinin en tartışmalı konularından bir diğeri de, Refah Partili belediye başkanlarının yaptığı açıklamalar olmuştur. 1997 yılının ilk haftalarında, “birdenbire, kimlerin servis ettiği anlaşılamayan bir kaset trafiği başlamış”, RP’li milletvekilleri ve belediye başkanlarına ait bazı konuşmaların “televizyon kanallarına görünmeyen ellerden dağıtıldığı” görülmüştür.¹⁶⁴⁵

Bu yolla, 28 Şubat sürecinde Refah Partili belediyelerin kamuoyundaki “hizmet veren” imajı zedelenmeye çalışılmış; RP, belediyeler üzerinden yıpratılmıştır. Özellikle, Sultanbeyli, Sincan, Şanlıurfa, Bingöl, Konya, Ankara gibi Refah Partili belediyelerle ilgili haberler öne çıkarılmış; özellikle RP’li Rize Milletvekili Şevki Yılmaz’ın, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarci’nin, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan’ın çeşitli yer ve tarihlerde yaptığı konuşmalara ilişkin video kasetleri TV ve gazetelerde “Şok şok...Flaş Haber” üst başlıkları ve gerilim müzikleri eşliğinde sunulmuş; bu konularda çeşitli tartışma programları düzenlenmiştir.

Şevki Yılmaz’ın Arafat’ta yaptırdığı yemin, günlerce TV ekranlarından “Şeriat yemini” gibi başlıklarla haberleştirilmiş, İlahiyat mezunu olan ve dini vaazlarıyla tanınan Şevki Yılmaz’ın yaptığı dini içerikli konuşmalar dönemin ruhu içinde “şeriat çağrısı” olarak sunulmuştur. Bazı Refahlı belediyelerin ve Refah Partisine yakınlığıyla bilinen dernek ve vakıfların yine aynı dönemde başlattıkları “alternatif Yılbaşı” etkinlikleri de, irticai kalkışma şeklinde değerlendirilmiştir.

Sultanbeyli Belediyesi

28 Şubat döneminde adı sık sık irticain merkezi olarak takdim edilen İstanbul’un Sultanbeyli ilçesinde, 11 Ocak 1997 tarihinde, dönemin 2’nci Zırhlı Tuğay Komutanı Tuğgeneral Doğu Silahçioğlu tarafından, Belediye Başkanı’nın onayı alınmaksızın, ilçe meydanına Atatürk anıtı yaptırılması uzun süre kamuoyunu meşgul etmiştir.

28 Şubat darbesini soruşturan savcıya 6 Kasım 2012 tarihinde ifade veren dönemin Sultanbeyli Belediye Başkanı Nabi Koçak’ın, “Doğu Silahçioğlu’nun bölgede provokasyon peşinde koştuğu, Meydana fiber Atatürk büstü diktikleri, amaçlarının büstü yakutup suçu Müslümanların üzerine yıkmak olduğu, heykel yakılmasın diye 15 gün boyunca başında nöbet tutturduğu, sonra fiber heykel yerine tunç olanını diktikleri” şeklindeki sözleri basına yansımıştır.

¹⁶⁴⁵ Birand/Yıldız, s. 189.

Şükrü Karatepe'nin 10 Kasım Konuşması

Dönemin Refah Partili Kayseri Belediye Başkanı Ş. Karatepe'nin 10 Kasım törenlerine ilişkin konuşması basında irticain ayak sesleri olarak yansıtılmıştır. Karatepe'nin konuşmasındaki “İnancımıza saygı duyulmadığı bu dönemde, içim kan ağlayarak bugünkü törene katıldım... Bu zulüm düzeni yıkılmalıdır...Müslümanlar içinizden bu hırsı, bu kini, bu nefreti, bu inancı eksik etmeyin” şeklindeki sözleri basında günlerce işlenmiştir.

Karatepe, bu sözleri dolayısıyla medya eliyle suçlanmış, siyasi irade tarafından görevden alınmış, resmi görevlerinden el çektirilmiştir. Karatepe, 02.11.2012 tarihinde Komisyonumuza bu konuda açıklamalarda bulunmuştur.¹⁶⁴⁶

Diğer taraftan, bu süreçte Refah Partili Belediyeler de sıkı gözlem altına alınmış ve teftişten geçirilerek yargısal süreç başlatılmıştır.

Bunlardan; Gebze İlçesi Belediye Başkanı Ahmet Pempegüllü hakkında MGK Genel Sekreterliği tarafından alınan ihbar mektubu işlem yapılmak amacıyla İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.¹⁶⁴⁷ Yazının sonuç bölümünde; “Uygun görüldüğü takdirde, konunun 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerine göre incelenmesi için yazımız ve eklerinin Teftiş Kurulu Başkanlığına havalesi” istenmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından söz konusu yazı hakkında işlem yapılmıştır.

Kudüs Gecesi etkinliği

Dönemin Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız ile dönemin İran Büyükelçisinin de iştirak ettiği Kudüs Gecesi etkinliğinde çeşitli şiirler okunmuş, İsrail'in Filistin'e uyguladığı baskı bir tiyatro gösterisiyle izleyicilere gösterilmiş ve Refah Partili Belediye Başkanı tarafından Filistin'de uygulanan baskı ve zulüm konusunda bir konuşma yapılmıştır. Ancak bu etkinlik, gazetelerde “Türkiye İran mı olacak?” şeklinde yansıtılmıştır.

Sincan Belediyesi tarafından düzenlendiği iddia edilen “Kudüs Gecesi” olarak adlandırılan etkinliğin, kamuoyunda bilinenin aksine, Kudüs Platformu ile ortaklaşa yapıldığı öğrenilmiştir.

Geceye davetli olan İran Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri'nin yaptığı konuşmada, “Amerika ve İsrail'i düşman ilan ettiği, şeriat çağrısı yaptığı” öne sürülmüştür.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Bagheri'nin Türkiye'nin iç politikasına karışmasına hakkı olmadığını belirterek, "Dışişleri Bakanı'na göreve çağırıyorum. Derhal tepkisini dile getirmeli ve Türkiye'nin olması gereken tavrını ortaya koymalıdır" demiştir.

Bu gelişmeler üzerine, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Ali Tuygan, Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen "Kudüs Gecesi"ndeki konuşmaları nedeniyle İran'ın Türkiye Büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri'yi Bakanlığa çağırarak görüşmüştür. Görüşmenin ardından Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan yazılı açıklamada, "Büyükelçinin söz konusu gecede yaptığı konuşmanın, içişlerimize müdahale niteliği taşıyan unsurlar ve Türkiye'nin dostu bazı ülkelere karşı uygun olmayan eleştiriler içerdiği, bu beyanlarının

¹⁶⁴⁶ Bkz. Şükrü Karatepe'nin 02/11/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁴⁷ İçişleri Bakanlığına 22/08/2000 tarihinde gönderilen mektup Ek'tedir.

tarafımızdan protesto edildiği belirtilmiştir" denilmiştir. Ancak, Hükümetin söz konusu Büyükelçiyi derhal sınır dışı etmemesi Genelkurmay tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu olaydan üç gün sonra, 3 Şubat 1997 tarihinde Sincan'daki Kudüs gecesine ilişkin olarak DGM tarafından inceleme başlatılmıştır.

İçişleri Bakanı Meral Akşener, soruşturmanın selameti açısından Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın geçici tedbir olarak görevinden uzaklaştırıldığını açıklamış; Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi de, Yıldız hakkında "gözlem altına alınması" talimatını vermiştir. DGM Başsavcılığının Esas Hakkındaki Mütalaasında "Kudüs Gününün, Kudüs'le ilgisinin olmadığı; diriliş günü ve Müslümanların günü" olduğu vurgulanmıştır.

Bekir Yıldız, Kudüs gecesinde yaptığı konuşma nedeniyle 17,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Sincan'da düzenlenen Kudüs Günü etkinliği 28 Şubat sürecinin en tartışmalı hadiselerinden birisini teşkil etmiştir. Etkinliklerle gündeme gelen Sincan'da, NATO Tatbikatı dolayısıyla tanklar yürütülmüş, tankların caddede yürütülmesi medya tarafından "Tanklar Yürüdü" başlıklarıyla verilerek olaya siyasi bir içerik kazandırılmıştır.

Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız Komisyonumuzda, bu denli tartışma yaratan olayın Ramazan programları çerçevesinde yapıldığından bahisle, Kudüs Günü etkinliğinin ilk defa değil, daha önceki yıllarda da aynı platformca düzenlendiğini beyan etmiş ancak bu yıl belediyenin Kültür Müdürlüğünce yapıldığını ifade etmiştir:

Büyükelçiyle birlikte salona girdik, salona girdiğimizde o güne kadar bizim programımıza bu denli basından ilgi olmazdı, basının çok ciddi anlamda ilgisini gördük, bütün televizyonların orada bulunduğunu görünce doğrusu ben o esnada şaşırdım...Görüldüğü gibi dönemin şartları bakımından da birkaç yıldır yapılan bir kültürel etkinliği o günkü şartlarda başka bir atmosfer oluşturmak için kullanılmıştır. ...Kudüs Gecesi yapıldı, iki gün ortada haber yok, ikinci gün Sabah gazetesi bir haber yaptı "Bu ne rezalet diye." Sabahleyin telefon çaldı, açtım Şevket Kazan. "Seni ne kadar sevdiğimi biliyorsun, hangi süreçten geçtiğimizi biliyorsun, nasıl böyle bir hata olur?" dedi. Böyle girdi arkasından da... Yani sesi titriyordu, kızgındı, bu şekilde ifadeler kullandı.¹⁶⁴⁸

Sincan'da Tankların Geçışı

4 Şubat 1997 tarihinde Ankara'nın Sincan ilçesinde Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı'na bağlı çeşitli askeri araçlardan oluşan konvoy, ilçe sokaklarından Akıncı Üssü'ne "motorlu yürüyüş" gerçekleştirmiştir. Bu yürüyüş, ülke genelinde heyecana neden olurken, Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, olayın normal bir tatbikat olduğunu, eğitim çalışmaları kapsamında gerçekleştirildiğini söylemiştir. Olay gazetelere "Sincan'dan Ordu Geçti" başlığı ile yansımıştır.¹⁶⁴⁹

¹⁶⁴⁸ Bekir Yıldız'ın 10.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁴⁹ Komisyonunda dinlenen Gazeteci Fatih Çekirge, Sincan olayları hakkında şunları söylemiştir: "... Sincan'da tanklar yürüdü. O günkü tesadüf bu... Ben de merak ettim hakikaten, geriye dönüp bakıyoruz yani. Daha doğrusu bizim Sedat biraz iyi şey yapar. Baktık, Hürriyet'teki haber şöyle: "Sincan'da tanklar yürüdü." Ertesi gün yani aynı gün Sabah'ta da var, Hürriyet'te de var, aynı gün, 4'ü veya 5'i. Bakarsanız orada da resmin altında şunu yazıyor, diyor ki: "İki tank bozulduğu için meydana kaldı." Yani, tanklar meydana kalmış, önüne giden, gidip çekiyor zaten. Ya bozuldu ya bozdular yani fotoğraftan kaçmasın diye. Bu, Hürriyet'in ertesi günü 1'inci sayfasının fotoğraf alt yazısıdır. Yani, hay Allah tankı kaçırdım bir daha geçirin diye bir şey yok, zaten bozuk bırakmışlar. Yani kaçmasın diye. Dolayısıyla, o bir şehir efsanesi, bu hep söylendi çok teşekkür ediyorum sorduğunuz için -kayda geçmesini açısından söylüyorum- o tanklar orada zaten duruyordu."

Genelkurmay, "altı ayda bir yapılan normal eğitim faaliyeti" olarak açıkladığı geçişin, "tesadüfen bu tarihe denk geldiğini" bildirmiştir. Sincan'da tankların geçişi, 21 Şubat'ta Washington'da Türkiye-Amerika Konseyi balosuna katılan Genelkurmay İkinci Başkanı Org.Çevik Bir tarafından "Sincan'da demokrasiye balans ayarı yaptık" şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁶⁵⁰

Askere ait olduğu öne sürülen bu sözlerle tepki gösteren RP'li Kahraman Emmioğlu, "Bu kafaları duvara çarpmalı. Eğer sen politika yapacaksan çıkar elbiseni. Güreş Paşa gibi politika yap" demiştir.¹⁶⁵¹ Başbakan Necmettin Erbakan, partisinin grup toplantısında Ankara'nın Sincan ilçesinde düzenlenen Kudüs Gecesi'ni değerlendirirken, demokratik bir ülkede bu tür etkinlikler olabileceğini; bazı çevrelerin büyük Türkiye'nin kurulmasından rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir.

Adalet Bakanı Şevket Kazan da TBMM Genel Kurulu'nda ANAP Ankara Milletvekili Nejat Arseven'in Sincan'da yaşanan olaylara ilişkin konuşmasını yanıtlarken, hiç kimsenin demokratik rejim üzerine oyun oynamaya hakkı olmadığını belirterek, Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın, RP'nin 400 belediye başkanından biri olduğunu söylemiştir. Kazan, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin olayla ilgili soruşturma başlattığını, RP Meclis Grubu'nun da duyarlılığını ortaya koyarak üç milletvekilini olayı soruşturmakla görevlendirildiğini söylemiştir.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada, Sincan'da yaşanan olaylar için RP'nin laik, demokratik cumhuriyete dönük bir tepki içinde olduğunu herkesin görmesi gerektiğini belirterek, cumhuriyeti savunan herkesi, karşı tepki göstermeye çağırmıştır.

Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ise "Türkiye'de asla Nusayri iktidarının oluşmasına izin vermeyeceğiz" diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, türban konusunun gündemden çıkarılmasını isteyerek RP'yi uyarmış ve İran'ın Ankara Büyükelçisinin Türkiye'nin içişlerine karışarak "yanlış yaptığını" söylemiştir. Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller, "ülke bütünlüğünü hangi kararlilikla savunduysak, devletin itibarını yurt dışında nasıl savunduysak, demokrasiyi de aynı kararlilikla savunuruz" demiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Nicholas Burns ise "Sivil hükümet, Türkiye'nin Avrupa'daki konumu için önemlidir. Türkiye'de derin bir istikrarsızlık konusunda bazılarının taşıdığı kaygıyı paylaşıyoruz." demiştir.

7 Şubat 1997 tarihinde, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından kabul edilen TBMM Başkanı Mustafa Kalemli görüşme sonrasında yaptığı açıklamada, Cumhurbaşkanı Demirel ile Türkiye'nin laik, çağdaş yapısında geri gidiş olamayacağı konusunda görüş birliğinde olduklarını söylemiştir.

9 Şubat 1997 tarihinde, Cumhurbaşkanı Demirel yayımladığı bayram mesajında "Din uhrevî alanı, hukuk ise dünyevî alanı tanzim eder. İslam'da zorlama yoktur. İnanç ve ibadet

¹⁶⁵⁰ Birand/Yıldız, s.201.

¹⁶⁵¹ Bu sözler karşısında (E) Korg. Nevzat Bölüğüay'ın kendi kitabında yer alan "öyleyse birçok sanık milletvekili dokunulmazlık zırhını çıkararak neden yargıdan kaçıyor" şeklinde özetlenebilecek sözleri, Türkiye'de asker-siyaset ilişkilerinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Nevzat Bölüğüay, 28 Şubat Süreci 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999, s.91.

özgürlüğü Cumhuriyet’in titizlikle savunduğu bir ilkedir. Dini siyasallaştırmaya çalışanlar hem günah hem de suç işlemektedirler” demiştir.

ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz Sakarya’da yaptığı konuşmada, koalisyon hükümetinin üniversiteden silahlı kuvvetlere kadar toplumun tüm kurumlarında gerginlik yarattığını belirterek "Silahlı kuvvetler tanklarını Ankara'nın ortasında yürütmek suretiyle bir mesaj vermek gereğini duyuyorsa durum vahimdir" demiştir.

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit yaptığı yazılı açıklamada, Cumhuriyeti tehdit eden gelişmeler karşısında RP dışındaki tüm partileri, laik demokrasiyi korumak ve RP’li bir hükümetten kurtulmak için güç birliğine çağırıldıklarına dikkat çekmiştir.

15 Şubat 1997 tarihinde Adalet Bakanı Şevket Kazan, düzenlediği Kudüs Gecesi’nde sarf ettiği laiklik aleyhindeki sözleri nedeniyle tutuklanan Sincan eski Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ı Ankara Merkez Kapalı Cezaevi’nde ziyaret etmiştir.

18 Şubat 1997 tarihinde Demirel: “Ne Cezayir, ne de İran olan Türkiye’de şeriat istenemez. Şeriat isteyen, Atatürk Cumhuriyeti’nin koyduğu hukuk sistemine ve hukuk devletine karşı çıkıyor demektir. Şeriatı kimse getiremez.” demiştir.

21 Şubat 1997 tarihinde “İran terörist devlet muamelesi görmeli.” diyen Org. Çevik Bir, Sincan’dan geçen tanklarla ilgili olarak da; “Demokrasiye balans ayarı yaptık” demiştir. 22 Şubat 1997 tarihinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Kayseri’deki üniformalı korumalar nedeniyle RP’yi ikinci kez uyarmıştır.

27 Şubat 1997 tarihinde, Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden, Ankara’da basın mensuplarının çeşitli sorularını yanıtlarken, laikliğin, cumhuriyetin değiştirilmesi önerilemez niteliği olduğunu vurgulayarak, "Cumhuriyete karşı olanlar ile ümmetçilik, Arap milliyetçiliği ve din sömürüsü eylemlerini sürdürenler, tersine söylemlerle laikliği suçlama kurnazlığına sapıyorlar. Kavga yaratıp tırmandıranlar, inançlara saygısı olmayanlardır" demiştir.

Sincan olayı ile ilgili olarak, dönemin Genelkurmay Başkanı Org. İsmail Hakkı Karadayı, 25.06.2012 tarihinde Komisyonumuza yaptığı açıklamada, tankların geçişinden “haberinin olmadığını” ifade etmiştir.¹⁶⁵²

Buna mukabil, 08.10.2012 tarihinde görüşlerine başvurulmuş polis memuru Kadir Sarmusak, Dz.K.K.İği karargahında askerliğini yaptığı sırada, Sincan olayı benzeri bir siyasi krizin meydana geleceğinden haberdar edildiklerini; bunun üzerine kendisi tarafından takip edilen borsadaki paralarını çektiklerini ifade etmiştir.¹⁶⁵³

Sendika Eylemleri ve Cumhuriyet Mitingleri

İşçi sendikalarının bu dönemde toplumsal muhalefetin önemli bir unsuru olduğu görülmüştür. TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, REFAH-YOL Hükümet Programının açıklanmasının hemen ardından 10 Temmuz 1996 tarihinde Başbakan Erbakan’a bir mektup göndermiştir. Mektupta; 12 Eylül 1980 sonrasında kabul edilen mevzuatla birçok temel hak

¹⁶⁵² İsmail Hakkı Karadayı’nın 25.06.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁵³ Kadir Sarmusak’ın 8.10.2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

ve sendikal hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların devam ettiği vurgulanarak, çalışma mevzuatının ILO Sözleşmeleri ile uyumlu hale getirilmesi, SSK'nın mali sorunlarının çözülmesi, terörle etkin şekilde mücadele edilmesi, yüzde 82,9'a çıkan enflasyon oranı altında ezilen çalışan ve emeklilerin satınalma gücünün iyileştirilmesi, kaçak işçilik ve taşeronlaşmanın önlenmesi vb. talepler dile getirilmiştir.

6 Ekim 1996 tarihinde yapılan TÜRK-İŞ 17. Olağan Genel Kurulu sonucunda yayımlanan “Görüş ve Talepler” başlıklı basın bildirisinde, “Demokratikleşme” başlığı altında, çeşitli siyasi taleplerin yanı sıra, “dini eğitim ve öğretimde devletin gözetim ve denetimi etkinleştirilmelidir” ifadesi yer almıştır.

TÜRK-İŞ'in, Temmuz-Kasım 1996 döneminde, hükümete yönelik söz konusu tutumu, Susurluk olayının ardından, Aralık 1996 ayından itibaren iyiden iyiye değişmeye başlamıştır. Bu çerçevede, Genel Merkezi İstanbul'da olan sendikaların yöneticileri, işyeri temsilcileri ve işyerlerinden katılan büyük bir işçi grubu, Taksim Atatürk Anıtı'na yürümüş ve Anıt'a çelenk koyarak “Temiz Toplum, Temiz Siyaset” çağrısında bulunmuş; 21 Aralık 1996 tarihinde ise TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulunca alınan karar kapsamında “Türkiye'ye Sahip Çık” kapalı salon toplantısı İstanbul Bostancı Gösteri Merkezi'nde yapılmıştır.¹⁶⁵⁴

27 Aralık 1996 tarihinde TÜRK-İŞ heyetinin Cumhurbaşkanı Demirel'e yaptığı ziyarette, hükümetin başta işçiler olmak üzere çalışanların ve halkın sorunlarını çözmede başarısız olduğu, demokratikleşme yönünde hiçbir somut adım atmadığı, başta işçiler olmak üzere, çalışanların ücretlerinde enflasyon nedeniyle büyük aşınma meydana geldiği, işsizliğin arttığı dile getirilerek, bu hususları içeren bir mektup takdim edilmiştir. Mektupta, ayrıca, REFAH-YOL hükümetinin 18 Ekim 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan karar uyarınca zorunlu emekliliği yeniden başlatması, taşeronluk sistemi ve özelleştirme uygulamaları eleştirilmiş, Cumhurbaşkanı'dan mafya ve çetelerle ilişkiler ve uyuşturucu kaçakçılığı konusundaki iddiaların ciddiyle soruşturulması istenmiştir.

Bu ziyaretin ardından, Cumhurbaşkanı Demirel'le sıkı bir diyalog geliştiren TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, hükümetin dış politikası ve diğer uygulamaları hakkında çok sayıda bildiri yayımlayarak, toplumu demokratik kitle eylemlerine katılmaya çağırmıştır. Bu çerçevede, 3 Aralık 1996 tarihinde yayımlanan TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu Bildirisinde şu açıklama yapılmıştır:

Hükümet, dış politikada Devletimizin geleneksel politikasının dışına çıkarak, Mısır ve Libya ziyaretlerinde olduğu gibi, ulusal onurumuzu zedeleyici bir tutum sergilemiştir. Tüm dünyanın ilgi alanı olan Avrasya Bölgesi, Refahiyol Hükümeti tarafından sistemli bir biçimde ihmal edilmektedir. (...) Başkanlar Kurulumuz, Ülkemize, Halkımıza ve Devletimize yönelik tehditlerin sona erdirilmesi, dile getirilen sorunlarımızın çözümü ve isteklerimizin yerine getirilmesi amacıyla, meşru ve demokratik kitle eylemlerine başvuracaktır. Bu eylemlerimiz, sorunları parlamenter demokratik düzen içinde çözebilmenin güvencesidir. TÜRK-İŞ Başkanlar Kurulu, tüm halkımızı ve demokratik kuruluşları bu mücadeleye katılmaya çağırmaktadır.

21 Aralık 1996 tarihinde yayımlanan “Türkiye'ye Sahip Çık!” başlıklı Bildirge'de, “Refahiyol Hükümeti, uyguladığı politikalarla, çalışanlara, halkımıza ve Türkiye Cumhuriyetinin ana özellikleri olan insan haklarına, demokrasiye, laikliğe, sosyal hukuk devletine ve

¹⁶⁵⁴ TÜRK-İŞ Resmi İnternet Sayfası, “Eylemlerimiz”, “1961'den İtibaren Türk-İş'in Eylemleri”, <http://www.turkis.org.tr/index.dyn?wapp=11365F51-2C09-4DEC-87AF-0DDC590F1A1Cwww.turkis.org.tr>

emperyalizme karşı ilk başarılı kurtuluş savaşının önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün temsil ettiği çağdaş uygarlık anlayışına karşı ısrarla düşmanca bir tutum ve davranış içindedir.” denilmiştir.

5 Ocak 1997 tarihinde, Ankara’da, TÜRK-İŞ, DİSK, DSP ve Atatürkçü Düşünce Derneği öncülüğünde “gerçekleştirilen mitingde “Türkiye’ye Sahip Çık! Demokrasi İçin Mücadele Et!” sloganıyla bir miting yapılmıştır. Bu mitingde konuşan TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral, “Mollalar laik sistemi asla değiştiremez. Bu çağdaş ülkenin güvencesi bizleriz” demiştir. Bu miting, Cumhuriyet Gazetesi’nin 6 Ocak 1997 tarihli nüshasında, “Mollalara Geçit Yok” manşetile verilmiştir.

Bu dönemde, TÜRK-İŞ, DİSK, TUSİAD,¹⁶⁵⁵ TESK ve TOBB yöneticileri, demokrasi ve hukukun karşısında, darbecilerin yanında yer almışlardır. 29 Ocak 1997 tarihinde CHP Kadın Kolları, Türk Kadınlar Birliği, Türk Hukukçu Kadınlar Derneği ve Atatürkçü Düşünce Derneği üyesi kadınlar, RP’nin türbanı yasallaştırma girişimlerini protesto etmiştir. CHP Kadın Kolları Genel Başkanı Güldal Okuducu, RP’nin türbanı bir tür şeriat üniforması olarak gördüğünü belirterek, "Bütün Türkiye bunun masum bir inanç örtünmesi olmadığını çok iyi bilmelidir" demiştir.

3 Şubat 1997 tarihinde, TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral imzasıyla Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı’ya üç sayfalık bir rapor sunulmuştur. “Laiklik” ilkesi ve Devrim Kanunlarına aykırı hareketlerin dikkat çekildiği bu raporun, daha sonra Genelkurmay Başkanı tarafından Cumhurbaşkanlığı Demirel’e tevdi edildiği ve Demirel tarafından özel bir mektup ekinde Başbakan Erbakan’a gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁵⁶

İstanbul’da İşçi Partisi tarafından 6 Şubat 1997 tarihinde asılan afişlerde, “Cumhuriyet Devrimi Kanunları Uygulansın” şeklinde mesajlar yer almış; İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek, 28 Şubat MGK toplantısında alınan kararların “tamamen kendi kitaplarından alınarak yazıldığını” öne sürmüştür.¹⁶⁵⁷

26 Şubat 1997 tarihinde, Türk-İş, DİSK ve TESK tarafından, rejime yönelik tehditlere karşı güç birliği kararı alındığı açıklanmıştır. Aynı gün, İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği, laiklik için eylem başlatmıştır. 27 Şubat 1997 tarihinde, Türk-İş, DİSK ve TESK köşke çıkmıştır. Aynı gün, Birinci Ordu Komutanı Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi’ni ziyaret etmiştir.

Öte yandan, TUSİAD da, basın açıklamalarıyla, bu süreci desteklemiştir.

Tarikat Mensuplarına İftar Yemeği

11 Ocak 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan tarafından Başbakanlık Resmi Konutu’nda, Diyanet temsilcileri, Diyanet İşleri Eski başkanları, İlahiyat Fakültelerinin dekan ve öğretim üyeleri, Müftü ve Vaizler ile din adamlarının aralarında bulunduğu kırka yakın

¹⁶⁵⁵ Ocak 1997 tarihinde, TUSİAD tarafından Prof. Bülent Tanör’e hazırlatılan “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” başlıklı rapor ülke gündemini işgal etmiştir. Genelkurmay Başkanlığının Millî Savunma Bakanlığına bağlanması, MGK’nın Anayasal kurum olmaktan çıkarılması gibi önerilerin yer aldığı raporun, Silahlı Kuvvetler tarafından tepkiyle karşılandığı, TUSİAD Başkanı Halis Komili’nin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı KARADAYI tarafından azarlandığı öne sürülmüştür. Birand/Yıldız, s.197,198.

¹⁶⁵⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-230.

¹⁶⁵⁷ Tuncay Opçin, Şubat Uzar Bin Yıl Olur, İstanbul, Sesli Kitaplar, 2004, s.93.

kanaat önderine iftar yemeği verilmiştir. Organize edilen iftar yemeğine birtakım görevli ve resmi din adamlarının katılması, kamuoyunda günlerce tartışılmıştır. Bu kişilerin Konuta girişlerinde sakallı, sarıklı ve cüppeli görüntüleri televizyonlarda günlerce yayınlanmıştır. Basında “tarikât yemeği” olarak lanse edilen haberlerde, bu olay “irtica kalkışması” olarak yansıtılmıştır.

Hürriyet Gazetesi yazarı Sedat Ergin, bu olayın “bardağı taşıran son damla” olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵⁸ Bu olay hakkında, 16 Ocak 1997 tarihinde, CHP Genel Sekreteri Adnan Keskin ve 33 milletvekili, Başbakan Necmettin Erbakan'ın Başbakanlık Konutu'nda verdiği yemekle ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştur. Bu olay Başsavcının parti kapatma iddianamesinde de yer almıştır.

Komisyonumuzca bilgisine başvurulın dönemin tanıklarından Zaman Gazetesi imtiyaz sahibi Alaaddin Kaya; “O yemekte Diyanet İşleri Başkanımız da vardı... Bugünün çok daha büyük çapta yapılan, devlet ricalinde yapılan yemeklerin belki de minyatürüydü yani, o bir bahaneydi, yoksa o yemeğin içinde böyle sıkıntı yaratacak, efendim, insanların hesaba çekilmesini gerektirecek bir şey yoktu.” demiştir.¹⁶⁵⁹

Hükümetin Dış Politikası

28 Şubat döneminde, başta ABD olmak üzere dış güçler, resmi düzeyde Türkiye’de demokrasinin sekteye uğratılmaması koşuluyla, iktidarda bulunan REFAH-YOL’un uluslararası alanda atmış olduğu bir kısım adımlardan rahatsızlıklarına dair açıklamalar yaparken, bu güçlerin fiili bir darbeye de ışık yakmaması, darbe heveslisi kesimlerde hayal kırıklığına yol açmıştır.

28 Şubat sürecinde, hem ABD’nin, hem de AB’nin¹⁶⁶⁰ 28 Şubat MGK kararları sonrasında, resmi düzeyde, ciddi bir eleştiride bulunmadıkları görülmekle birlikte, 28 Şubat sürecini açıkça desteklediklerini veya bu sürece müdahil olduklarını yansıtan herhangi bir husus tespit edilememiştir.

Öte yandan, Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından itibaren yayımlanan İlerleme Raporlarında ve diğer resmi belgelerde, “sivil-asker ilişkileri” başlığı altında, üst düzey askerlerin demeçleri, MGK ve MGK Genel Sekreterliğinin yapısı ve rolü, MGK Kararlarının siyaset üzerindeki etkisi, YAŞ, Jandarmanın konumu ve diğer hususlarda çeşitli eleştirilerin mevcut olduğu vakıdır.

Hükümet Programına ve Koalisyon Protokolüne Göre Dış Politika:

REFAH-YOL Koalisyon Hükümetinin Programında,¹⁶⁶¹ bir yandan “Ankara Antlaşması ve Gümrük Birliğiyle amaçlanan nihai hedeflere ulaşılabilmesi için, yasal düzenlemeler dahil gerekli çalışmaların yapılacağı” belirtilirken; diğer yandan da “Türk cumhuriyetleri ve İslam

¹⁶⁵⁸ Erkan Yüksel, Medya Güvenlik Kurulu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.56.

¹⁶⁵⁹ Alaaddin Kaya’nın Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁶⁰ 1998 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan Türkiye İlerleme Raporunda 28 Şubat krizi eleştirilmemiştir. Keza AB, 28 Şubat’tan on ay sonra, 16 Ocak 1998 tarihinde Refah Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından “laiklik karşıtı odak” olma gerekçesiyle kapatılmasında da net bir tavır almamıştır.

¹⁶⁶¹ Refahiyol Koalisyon Hükümetinin Programı için Bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP54.htm>

ölkeleriyle ekonomik, ticarî, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için yürütölen faaliyetlere hız kazandırılacağı; bu ölkelerle olan işgücü, mal, hizmet ve sermaye dolaşımının kolaylaştırılması için gerekli tedbirler alınacağı, çok boyutlu ve ‘şahsiyetli’ dış politika yürütöleceğı” vurgusu yapılmıştır. Hükümet Programında kullanılan “Batı” ve “Doğu” arasındaki bu dengeli dil, hükümetin görevi süresince yumuşak karnı olarak görölecektir.

REFAH-YOL Hükümeti döneminde, Bakanlıklar arası görev dağılımını düzenleyen Başbakanlık Genelgesiyle; Dışışleri Bakanlığı görevi, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’e; Kıbrıs ve Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin sorumluluğı ise Devlet Bakanı Abdullah Gül’e verilmiştir. 18 Aralık 1996 tarihli bir başka genelgeyle de, “Türki Cumhuriyetler, yurtdışında yaşayan Türkler ve İslam ölkeleri ile tüm ekonomik ve kültürel işlerin koordinasyonu” görevi de yine Bakan Gül’e verilmiştir. Bu durum nedeniyle Meclisteki muhalefet partilerince, Devlet Bakanı Gül’ün “gölge dışışleri bakanı” olarak nitelendirilmiştir.¹⁶⁶²

Erbakan’ın yurtdış seyahatleri nedeniyle 8 Ekim 1996 tarihinde Bitlis Milletvekili Kamran İnönü ve 22 arkadaşının hükümetin izlediğı dış politika konusunda genel görüşme yapılması, Zonguldak Milletvekili Mümtaz Soysal ile 20 arkadaşının¹⁶⁶³ Bakanlar Kurulu, Cumhuriyet Halk Partisi Grubu ise Başbakan Necmettin Erbakan hakkında gensoru açılması için verdiği önergelerde:¹⁶⁶⁴ REFAH-YOL Hükümetinin dış politikası, “iki başlı olmak”la eleştirilmiş, Başbakan Necmettin Erbakan “Doğu ve Afrika ölkelerinden”, Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller ise “ABD ve Avrupa ölkelerinden” sorumluymuş gibi dış politika yürütöldüğü öne sürölererek,¹⁶⁶⁵ REFAH-YOL Hükümeti ve özellikle Başbakan Erbakan, “...imparatorluk döneminin deneyimlerini de taşıyan Türk hariciyesini devre dışı bırakmakla”, “uluslararası görüşmelerde, Dışışleri Bakanlığının deneyimli kadrosunu devre dışı bırakmakla” ve “kimi görüşmelerin devlet arşivine girmesini engellemekle” eleştirilmiştir.¹⁶⁶⁶

Refah Partili Bülent Arınç ise bu gensoruların tek sebebinin “darbeyle, laikle, Atatürkçölölükle yıkamayacaklarını anladıkları bir Hükümeti, şimdi, Libya’da olan bitenlerle yıkmaya çalışmak” olduğunu öne sürmüştür.¹⁶⁶⁷ Arınç, bu konuda şunları söylemiştir:

Bakınız, Refah Partili bir Hükümetin kurulmasına, 24 Aralıktan itibaren karşı çıkmıştır. Bu, demokrasi adına fevkalade utanılacak bir durumdur. Halkın oyunu almış, 6 milyondan fazla insanı temsil eden bir legal siyasî kuruluşa, uzaydan gelmiş gözüyle bakıp, onu bir cüzzamlı haline koymak kimsenin haddi değildir.¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶² “Seçil Özyanık, “Refahyol Hükümetinin Dış Politikası”, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 27” içinde Gencer Özcan, “Yalan Dünyaya Sanal Politikalar”, Onbir Aylık Saltanat, 1. baskı, der. Gencer Özcan, İstanbul, Boyut Kitapları, 1998, s.181.

¹⁶⁶³ Sonradan Kazım Üstüner de bu gensoru önergesine katılmıştır.

¹⁶⁶⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c011/tbmm20011004.pdf>, (Erişim: 06 Eylül 2012), ss. 272-276 ve <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c011/tbmm20011005.pdf>, (Erişim: 07 Eylül 2012), ss. 349-350.

¹⁶⁶⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c011/tbmm20011004.pdf>, s.272.

¹⁶⁶⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c011/tbmm20011004.pdf>, s.275.

¹⁶⁶⁷ A.g.k., ss. 94-95

¹⁶⁶⁸ A.g.k., s. 93.

Çekiç Güç

27 Temmuz 1996’da gerçekleştirilen MGK toplantısında, Türkiye’nin karşı karşıya olduğu iç ve dış güvenlik tehditleri hakkında ilk kez bilgi alan Erbakan, Türkiye’nin özellikle ABD, AB ve İsrail’le ilişkilerinin önemi konusunda bilgilendirilmiştir. Erbakan, bu bilgilendirmenin yapıldığı MGK toplantısının hemen sonrasında, Ağustos ayı içinde, muhalefetteyken karşı çıktığı Çekiç Güç’ün görev süresinin beş ay uzatılmasına ilişkin tezkerenin kabul edilmesine onay vermiş; ayrıca Türkiye ve İsrail Genelkurmay Başkanlıkları tarafından müzakere edilen “Türkiye-İsrail Askeri Eğitim ve Savunma Sanayii Anlaşması”nı imzalamıştır. Başbakan Erbakan’ın, iktidara gelmeden önce her fırsatta karşı olduğunu ifade ettiği Çekiç Güç’le ilgili bu adımı muhalefeti rahatsız etmiş ve daha üç ay önce Çekiç Gücün görev süresinin uzatılmasına ilişkin görüşmeler sırasında Refah Partisi sözcülerinin uzatmaya karşı çıktıkları hatırlatılarak çelişkili bir politika izlendiği savunulmuştur.¹⁶⁶⁹

Başbakan Erbakan’ın İslam Ülkeleriyle Temasları

Başbakan Necmettin Erbakan, Türkiye’nin kuruluşundan bu yana devam eden “yüzünü Batıya dönme” tavrını bir nebze olsun değiştirmek, İslam ülkeleri arasında alternatif bir işbirliği modeli oluşturulmasına öncülük etmek ve Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek maksadıyla, Ağustos ve Ekim 1996 aylarında, Müslüman ülkeleri ziyaret etmiştir. Bu gezi, İran’ı “terörist ülke” olarak niteleyen ABD tarafından¹⁶⁷⁰ tepkiyle karşılanmıştır.

Başbakan Erbakan’ın İran Ziyareti

Başbakan Erbakan’ın ilk yurt dışı gezisini İran’a yapması, ABD Dışişleri Bakanı BURNS tarafından 6 Ağustos 1996 tarihinde eleştirilmiştir. RP’li yetkililer ise İran ve Suriye’yi ABD gibi “terörist devlet” olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. Bu açıklama üzerine hem MİT, hem de Genelkurmay tarafından İran’ın terör faaliyetleri konusunda Başbakan Erbakan’a ayrı ayrı dosyalar sunulduğu öne sürülmüştür.¹⁶⁷¹

Bu uyarılara rağmen, ilk yurt dışı gezisinde İran’ı ziyaret eden ERBAKAN, bu ülkedeki temasları çerçevesinde, iki ülke arasında 25 yıldır gündemde olan, ancak bir türlü imzalanamayan doğalgaz boru hattı yapımına ilişkin ön anlaşmayı imzalamıştır.

Aralık 1996’da iki ülke arasında Savunma Sanayii ve İşbirliği Anlaşmasının imzalanacağını açıklanması ve ortak helikopter yapımı projesinden bahsedilmesinin, Dışişleri bürokrasisinde ve “zinde güçler”de rahatsızlık yarattığı öne sürülmüştür.

İran Cumhurbaşkanı Rafsancani’nin 20 Aralık’taki Türkiye ziyareti basında endişeyle takip edilmiş, Ankara’ya gelen bir İran heyetinin TAI tesislerini ziyaret etme isteğinin Milli

¹⁶⁶⁹ A.g.k., s. 430-433.

¹⁶⁷⁰ Financial Times Gazetesi’nde, bu gezinin ABD’yi “çileden çıkardığı” ve ABD’nin Türkiye’den diplomatik desteğini çekmesinin söz konusu olduğu ifade edilmiştir. 14 Ağustos 1996 tarihli Hürriyet Gazetesinde bu durum “70 yıllık imajımız güme gidiyor” şeklinde değerlendirilmiştir.

¹⁶⁷¹ Ali Özgan, “28 Şubat Sürecinin Siyasal Açısından Neden ve Sonuçları”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2008, s.64.

Savunma Bakanı tarafından reddedildiği öne sürülmüştür.¹⁶⁷² Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, bu iddiayı reddetmiştir.

Başbakan Erbakan'ın Libya Ziyareti:

Başbakan Erbakan, Ağustos ayında Müslüman ülkelere gerçekleştirdiği yurt dışı gezilerinin ikincisini, Ekim 1996 ayı başında Mısır, Libya ve Nijerya'yı kapsayacak şekilde yapmıştır. On gün süren bu gezi programının özellikle Libya ayağında meydana gelen olaylar basında yoğun olarak eleştirilmiştir. Geziye ilişkin kararnamenin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar tarafından imzalanmaması, DYP ve hükümet içinde sıkıntıya sebep olmuştur. (Bu konuda Mehmet Ağar, 10.11.2012 tarihinde Komisyonumuza açıklamalarda bulunmuştur.)

Erbakan'ın Kaddafi'yle yaptığı görüşme, iç basında “skandal” olarak değerlendirilmiştir.¹⁶⁷³ 16 Ekim 1996 tarihinde TBMM’de yapılan görüşmelerde söz alan Devlet Bakanı Gül, Kaddafi’nin “yanlış, hatalı, tasvip etmeyeceğimiz bir konuşma yaptığını”¹⁶⁷⁴ fakat basında anlatılanın aksine orada kendisine gereken cevabın verildiğini ifade etmiştir. Tepkiler üzerine, Çiller, Erbakan’a haber vermeksizin, Trablusgarp Büyükelçisini geçici olarak Ankara’ya çağırmıştır.¹⁶⁷⁵ Libya gezisi,¹⁶⁷⁶ sadece muhalefet tarafından değil, ABD tarafından da resmi düzeyde eleştirilmiştir.

İsrail’le ilişkiler

Orta Doğu Barış Sürecindeki olumlu gelişmeler ve Türkiye’nin Suriye’den duyduğu rahatsızlığın artmasından dolayı, İsrail’le ilişkiler 1990’ların ikinci yarısında her alanda ivme kazanmıştır. Bu süreçte, askeri ve ekonomik işbirliği ilişkilerdeki canlanmanın iki temel alanını oluşturmuştur.¹⁶⁷⁷

Bu çerçevede, 23 Şubat 1996 tarihli Askeri Alanda Eğitim ve Teknik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasına dayanılarak 28 Ağustos 1996’da imzalanan Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması, Türk kamuoyunda en çok ses getiren anlaşma olmuş; iki ülke arasında savunma alanında bilgi transferi ve teknisyenlerin karşılıklı olarak eğitimi alanlarındaki çalışmalar bu anlaşmayla başlatılmıştır.

Bu gelişmeye paralel olarak, 54 adet F-4 savaş uçağı İsrail Uçak Sanayi (Israeli Aircraft Industries, IAI) fabrikasında 1996’dan itibaren modernize edilmiş; tarafların ortaklaşa düzenlediği tatbikatlar,¹⁶⁷⁸ askeri alanda işbirliğinin bir diğer boyutu olmuştur.

¹⁶⁷² Hakan Akpınar, 28 Şubat Postmodern Darbesinin Öyküsü, Birharf Yayınları, İstanbul 2006, s.140-141

¹⁶⁷³ 7 Ekim tarihli Hürriyet Gazetesinde “Küstah Libya’nın sözlerini başını tavana çevirerek dinleyen Erbakan, hiç tepki göstermedi” yorumu yapılmış; Milliyet Gazetesinde ise “Libya faciası” manşeti atılmıştır. Zaman Gazetesi başyazarı Fehmi Kuru “REFAHYOL Hükümeti en büyük darbeyi çöлін ortasında kurulu bir çadırda, gözlerini sağa sola kaçıarak konuşan, diplomasi kurallarını tanımayan Kaddafi’den aldı” yorumunu yapmıştır.

¹⁶⁷⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c012/tbmm20012008.pdf>, (Erişim: 7 Eylül 2012), s. 119-120.

¹⁶⁷⁵ Hakan AKPINAR, 28 Şubat “Postmodern” Darbenin Öyküsü, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001, s.103.

¹⁶⁷⁶ Ayrıca bkz. Hüseyin Gülerce’ye ilişkin 15/10/2012 tarihli Tutanak.

¹⁶⁷⁷ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, “İsrail’le İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, cilt II, 9.baskı, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim, 2004, s.571.

¹⁶⁷⁸ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, s. 572.

Bu dönemde hızla gelişen Türk-İsrail işbirliği iç kamuoyunda farklı tepkilere yol açmıştır. Türkiye’de öncülüğünü askerlerin yaptığı bir grup, Türkiye’nin İsrail’le yakınlaşmasını başından itibaren istemiş ve desteklemiştir. Öte yandan, bu yakınlaşma Refah Partisi tarafından temsil edilen kesimlerin bir kısmında, Refah Partisi’nin iktidarı döneminde İsrail’le imzalanan bu anlaşmaların onaylanması noktasında tepkiyle karşılanmıştır.¹⁶⁷⁹

D-8 Toplantısı

Başbakan Necmettin Erbakan, kalkınmakta olan Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi amacıyla geliştirilen “D-8 Grubu” projesinin öncülüğünü yapmıştır. Bu maksatla, 4-5 Ocak 1997 tarihlerinde, İstanbul’da yapılan toplantı akabinde, İran, Pakistan ve Türk yetkililer tarafından gerçekleştirilen "Afganistan" konulu üçlü toplantının sonunda yapılan ortak basın açıklamasında, Afganistan’da bulunan gruplara ateşkes çağrısında bulunulmuştur. Meclis’te ise Hükümet aleyhindeki gensoruların birleştirilerek görüşüldüğü 16 Ekim 1996 tarihli birleşimde yapılan görüşmelerde¹⁶⁸⁰ söz alan Mesut Yılmaz bu projeyi eleştirmiştir.¹⁶⁸¹

¹⁶⁷⁹ Çağrı Erhan ve Ömer Kürkçüoğlu, s. 574.

¹⁶⁸⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c012/tbmm20012008.pdf>, (Erişim: 7 Eylül 2012), s. 65-132.

¹⁶⁸¹ A.g.k., s. 84.

4. 28 Şubat Sürecinde Medyanın Rolü

Bu bölümde, 28 Şubat sürecine götüren sosyal ve siyasal olayların medyaya yansiyış biçimi ile medya üzerinden seçim yoluyla iktidara gelmiş bir siyasal iradenin toplumun gözünde, olanın dışında bir algı oluşturulmak suretiyle; “suçlu, zanlı, rejim düşmanı, gerici” gibi nitelemelerle dışlanması ve istifaya götürülmeye çalışılması ele alınacaktır. Türkiye’nin o dönemde yaşadığı derin ekonomik krize ve terör olaylarına rağmen ülkenin ayrıca siyasal krize de sürüklenmesine yol açan gayrı hukuki müdahaleler ve bu müdahalelerin medyaya uzanan ilişkileri; atılan manşetlerin, yazılan haberlerin sosyal sonuçlarının planlanarak nasıl yapıldığı, bu gayrı hukuki müdahalelere karşı duran medya mensuplarının kamuoyundaki itibarlarını bitirmek için yürütülen sistematik itibarsızlaştırma adımları, dönemin tanıkları ve mağdurlarının ifadeleriyle ele alınacaktır. Son olarak, adına “Andıç olayı” denilen hadise, medya mensuplarının bir kısmının itibarsızlaştırılması çerçevesinde işlenecektir.

28 Şubat sürecinde, daha önce 1960, 1971, 1980 darbe ve muhtıralarında da görüldüğü üzere olası bir askeri müdahale plan ve uygulamaları için kamuoyu, medya organları eliyle hazırlanmıştır.

Komisyonumuzca bilgisine başvurulanan Hürriyet gazetesinin uzun yıllar başyazarlığını yapmış, halen CHP İstanbul Milletvekili olarak parlamentoda görevli olan Oktay Ekşi; “Darbelerde Türk basını, adliyesi, tüccarı, siyasetçisi farklı tavırlara girmiştir. Mesela 26 Mayıs akşamı hazırlanan gazete ile 27 Mayıs sabahı okurun eline aldığı gazete aynı değildir. Gece 03:30’da darbe olunca gazete tümüyle değiştirilmiştir” diyerek gazetelerin darbe geceleri yaşadığı değişimi ifade etmiştir.

Komisyonumuzca bilgisine başvurulanan Zaman Gazetesi yazarı Hüseyin Gülerce, medyanın 28 Şubat sürecindeki rolüyle ilgili olarak; “1995’ten itibaren veya Refah-Yol Hükümeti kurulduktan itibaren Türkiye’de belli gazetelerin, ulusal gazetelerin manşetlerine ve yazarlarının yazılarına baktığınız zaman, zaten her şey ortada yani benim bir daha bir şey söylememe gerek yok ki, bunların hepsi çok açık. “Ne yaptınız?” diyorum. Mesleğimden utandığımı söylüyorum 28 Şubattaki medyanın rolünden dolayı yani bunun hiçbir izahı yok, anlaşılır bir tarafı yok. Yani medya, patronlarıyla, gazetecileriyle durumdan vazife çıkardılar.” diyerek, medyanın 28 Şubat sürecinde üstlendiği sosyal role ilişkin tespitlerde bulunmuştur.

Basın-Yayın Organlarının Hükümete Bakışı

1990’lı yıllarda Türkiye’de, yazılı, görsel ve işitsel medyada, basın yayın ve dağıtım alanıyla kamuoyunun etkilenmesi bakımından iki ayrı medya grubunun etkili olduğu görülmüştür. Bunlar; Aydın Doğan’ın sahibi olduğu medya yayın organları ile Dinç Bilgin’in sahibi olduğu yayın organlarıdır. Her ne kadar basın-yayın etiği gereği, medya kuruluşlarının haber, yazı ve fotoğraflarında tarafsız olmayı ana ilke olarak benimsemiş olmaları beklense de, Dinç Bilgin, bu dönemde söz konusu iki medya grubunun da, iki ayrı merkez sağ partiyi haber ve yayınlarıyla desteklediklerine işaret ederek, 05.10.2012 tarihinde Komisyona şu açıklamalarda bulunmuştur:

Basında inanılmaz büyük bir rekabet sürüyordu iki büyük grup arasında, yani Doğan Grubu'yla benim grubum arasında kıyasıya rekabet vardı, hatırlarsınız. İşte promosyon savaşları, o savaşlar, bu savaşlar... Bu iş bir ara siyasi arenaya da sirayet etti, itiraf edeyim. Pek doğru olmayan bir şekilde. Mesela biz Doğru Yol Partisine destek çıktık, destek olduk grup olarak, Doğan Grubu da Anavatan Partisine destek oldu o tarihte. Yani basın işlevi o tarihte bozulmaya başladı, itiraf etmem lazım. Yani o rekabet sürdü, sonuna kadar o rekabet sürdü.

Bunun yanında iktidar partisi olan Refah Partisi'nin yayın organı olarak bilinen Milli Gazete, aynı çizgide yayın yapan Vakit Gazetesi, Cuma ve Yörünge gibi dergiler yanında iktidarın karşısında olan Cumhuriyet Gazetesi de bu süreçte etkili olan gazete ve dergiler arasındadır.

Bu süreçte, iki büyük medya grubuna ait gazete, TV ve radyolarda Refah Partisi'nin temsil ettiği Milli Görüş çizgisi, irticai düşünce olarak tanımlanırken; dönemin haber başlıklarını genel olarak değerlendirdiğimizde; “Şeriat propagandası, Humeyni uyarısı, Tarikat liderleri, Türkiye İran mı olacak?” gibi haberlerle toplumda sözde irtica korkusu oluşturmaya yönelik başlıklar dikkat çekicidir. Bunun yanında stratejik haber ve yazılarda Refah Partisi'nin ideolojik diline dönük “suç algısı” oluşturmak için yayınlanan yazı ve haberlerin de olduğu gözlenmiş; “Refah Partisi'nin etnik milliyetçiliğe karşı kardeşliği öne çıkaran bir tutum izlemesi, basında “yıkıcı ve bölücü unsurlarla” işbirliği” veya “Kürtçü-İslamcı ortaklığı” şeklinde takdim edilmiş, Erbakan'ın temelde toplumsal kaynaşmayı esas alan söylemleri ülkeyi bölmekle eş tutulmuştur. RP'nin yarattığı tartışma ortamıyla “darbe olasılığı” yeniden seslendirilmeye başlamıştır.

REFAH-YOL döneminde gazetelere promosyon yasağı getiren düzenleme basında, “Cumhuriyet tarihinin en ağır para ve hapis cezalarını” öngören yasa tasarısı diye lanse edilerek, Basın Konseyi tarafından yasanın aleyhinde protesto kampanyası başlatılmış; Avrupa Gazeteciler Birliği ve Dünya Gazeteciler Birliği, “sansür girişimi” olarak nitelenen bu tasarıya karşı tepki göstermiştir. 24 Kasım günü de CHP tarafından “Haberime dokunma” başlıklı bir kampanya başlatılmış ve bir miting düzenlenmiştir.

Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller tarafından “Birinci Anadolu Basın Kurultayı”nda yapılan konuşmada, “bunlar artık birer bağımsız siyasi parti haline gelmişlerdir. Siyaseti yönlendirmek ve siyaseti etkilemek için değil, siyasi parti gibi hareket etmişler, ‘Biz Adnan Menderes’i astık, seni de asarız’ diyorlar” ifadelerine yer verilmiştir. Çiller, basın-yayın organlarının “Anadolucular” ve “Kartelciler” olarak ikiye ayrıldığını söylemiş; bu açıklamalar “Kartelci” basında tepkiyle karşılanmıştır.

Bu tepkiler üzerine, düzenleme hayata geçirilememiştir. 29 Kasım'da Basın Konseyi tarafından yapılan açıklamada, “REFAH-YOL Hükümeti'nin basın için hazırladığı sansür senaryoları, kamuoyu ve medyanın yoğun tepkisi üzerine uygulamaya sokulmadı” açıklaması yapılmıştır.

Yine aynı dönemde haberlere etki eden bir diğer unsurun da asker olduğu gözlenmiştir. “Adının açıklanmasını istemeyen bir askeri yetkilî” spotuyla verilen haberler, siyasi iktidara karşı siyasi muhalefet yerine askeri muhalefeti oluşturma gayreti olarak görülmüştür. Özellikle 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan bu yeni muhalefet tarzı, zaman zaman “asker şapkalı gölge”, “askeri yetkilî”, “asker rahatsız” üst başlıkları ve fotoğraflarıyla siyaseti “terbiye” etme eğilimine girildiğini göstermiştir. Yine süreç ilerledikçe “adının açıklanmasını istemeyen askeri yetkililerin” nedense adını da, fotoğrafını da açıklamaya başladığı yeni bir sürece girildiği, bu suretle “Ordu'da komutan konuşur” ilkesinin de ihlal edildiği gözlemlenmiştir. Genelkurmay Başkanı dışında; 2. Ordu Komutanı ve zaman zaman

alt kademe askeri yetkililer açıkça, adlarını, askeri görevlerini hiçbir şekilde gizleme ihtiyacı dahi duymadan gazetelere açıklamalar yaparak, laiklik uyarılarında bulunarak parlamentoda bulunan muhalefet partileri eliyle yapılması gereken muhalefet görevini üstlenmişlerdir.

Başbakan Erbakan, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının da katıldığı, 6 Eylül 1996'da gerçekleştirilen Adli Yıl açılış töreninde bir konuşma yapan Yargıtay Başkanı Müfit Utku “Türkiye’ye şeriat getirmeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini” ifade etmiş; Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen ise “Ülkemiz trafik kazalarını mevlit okutarak ve kurban keserek önlemek isteyen, yağmurun çaresini duada bulan, bütçe açığını karşılamak için Allah’ın nimetlerini kaynak gösteren ve dini politikaya alet eden bir zihniyetle idare edilmektedir” demiştir.¹⁶⁸² Utku ve Özgen’in Komutanlar tarafından tebrik edilmesi üzerine, töreni müteakip düzenlenen resepsiyona Başbakan ve Bakanların katılmadığı basına yansımıştır.

12 Eylül 1996 tarihinde DYP Genel Başkan Yardımcısı Meral Akşener’in medya patronlarına yönelik olarak, “Çiller fanatığı gençleri tutmakta zorluk yaşayacaklar” şeklinde açıklama yapması gündemi değiştirmiştir. Akşener’in bu açıklaması Meclis’te DSP lideri Ecevit tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş; Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nail Güreli ise söz konusu açıklama hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmuştur.

31 Ağustos 1996 tarihli gazetelerde RP Van Milletvekili Fethullah Erbaş’ın terör örgütü tarafından kaçırılan Türk askerlerinin serbest bırakılması ve Abdullah Öcalan’ı silah bırakmaya ikna etmek amacıyla İnsan Hakları Derneği Başkanı Akın Birdal ile birlikte Kuzey Irak’taki bir PKK kampına gitmesi ve burada PKK bayrağı altında çektiği fotoğrafların yayımlanması tepkiyle karşılanmıştır. Cumhurbaşkanı Danışmanı Arcayürek, Demirel’in, RP’nin PKK’lılara af ve uzlaşma içeren önerilerini sert bir dille eleştirdiğini öne sürmüştür.

Başbakan Erbakan’ın, aynı gün düzenlenen 30 Ağustos Bayramı törenlerinde Cumhurbaşkanı Demirel tarafından sert bir dille uyarıldığı iddia edilmiştir.¹⁶⁸³

1 Eylül 1996 tarihli Sabah Gazetesi’nde “Karadayı’dan Humeyni Dersi” başlığı altında Genelkurmay Başkanının “İlk kez Sabah’a konuştuğu” spotuyla verilen haberde, “Ordu’nun 3 hassas konusu” başlığıyla Karadayı’nın siyasi iktidara uyarı anlamına gelecek açıklamalarına yer verilmiştir. Söz konusu dönemde Bu nitelik ve üslupta haber ve yazıların arttığı ve toplumun siyasi iktidarın gitmesi yönünde hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Bu dönemde medya mensuplarıyla iletişimin dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak’ın koordinasyonunda yürütüldüğü, buradaki çalışmaların Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Çevik Bir tarafından talimatlandırıldığı görülmüştür. O dönemdeki medya mensuplarıyla yapılan görüşmelerin, telefon trafiklerinin bu iki askeri yetkili tarafından yapıldığı, medya mensuplarının Komisyonumuza verdiği bilgiler çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

Hükümetin “Zorunlu Tasarruf Yasası” ve “Bedelsiz Otomobil İthalatı Kararnamesi” işçi sendikaları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 15 Eylül 1996 tarihinde, Bursa’da düzenlenen “yerli üretime saygı” mitinginde, hükümet protesto edilmiştir. TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral’in Cumhurbaşkanı Demirel’i ziyaretinde “tasarruf teşvik fonlarının geri ödenmesinin bir takvime bağlanması” ve “Bedelsiz Oto Kararnamesi’nin durdurulması” önerilerinin dile

¹⁶⁸² Hürriyet Gazetesi, 7 Eylül 1996.

¹⁶⁸³ Erkan Yüksel, Medya Güvenlik Kurulu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.30-31.

getirildiği basına yansımıştır. Meral'in ayıca, devletteki kadrolaşmaya dikkat çektiği öne sürülmüştür.

27 Eylül 1996 günü Karadayı'nın Türkiye'yi Afganistan'a benzettiği konuşmasının basında yer alması üzerine, Başbakan Yardımcısı Çiller'in, "Afganistan'la Türkiye'yi kıyaslayanlar Atatürk'ü anlamamışlardır" şeklindeki sözleri basına yansımıştır.¹⁶⁸⁴ Cumhurbaşkanı Demirel ise ertesi gün "laikliğin kıymetini bilin" şeklinde bir açıklama yapmıştır.¹⁶⁸⁵

YÖK Başkanı ve Rektörler "Atatürk devrimlerinin ve ilkelerinin yakın izleyicisi olacaklarını" ifade etmiştir. 27 Eylül 1996 tarihli MGK toplantısında, Genelkurmay ve MİT tarafından verilen brifinglerde, İran'ın PKK'ya destek verdiğinin anlatıldığı, Erbakan'ın bu durum karşısında sessiz kaldığı öne sürülmüştür.

Cumhurbaşkanı Demirel, 1 Ekim 1996 tarihinde TBMM açılışında yaptığı konuşmada, "Cumhuriyetin temel nitelikleri değiştirilemez" şeklinde konuşmuş; bu töreni Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları da izlemiştir. ANAP lideri Yılmaz, 2 Ekim'de, Meclis'teki grup toplantısında "darbe hakkında bilgisinin" olduğunu ifade etmiştir. RP Grup Başkanvekili Kapusuz bu konuşmaya tepki göstermiştir.

Başbakan Erbakan, 3 Kasım 1996'da gerçekleştirilen ara yerel seçimlerde, "ilk defa halkın inancının iktidara geldiğini" ifade etmiş, partinin seçim propagandası çalışmalarında, "üniversitelerde başörtüsü nedeniyle mağdur olan öğrencilerin mağduriyetlerinin sona ereceği" taahhüdünde bulunmuştur.

5 Aralık tarihli gazetelerde, "üst düzey bir askeri yetkili" kaynak gösterilerek yapılan haberlerde, "Eşkiyanın bile kıyafeti, elinde silahı var. Onu bertaraf etmek kolay, ama diğerlerini tanımak zor. Bu nedenle rejim açısından daha büyük tehlike. Şeriat tehlikesi, MGK toplantıları başta olmak üzere her düzeyde vurgulanmaktadır" denilerek, şeriat tehlikesinin PKK'dan daha öncelikli bir tehdit olduğu görüşü gündeme getirilmiştir.

Nitekim söz konusu YAŞ toplantısında, Genelkurmay Başkanlığı tarafından Başbakan Erbakan'a verilen brifingde "iç ve dış tehditler kapsamında irticanın/şeriatın PKK'dan daha öncelikli bir tehdit olduğu" vurgulanmış; basına göre, toplantı sonucunda, 58 subay/astsubay ile 11 personelin irticacı oldukları gerekçesiyle Ordu'dan uzaklaştırılması kararlaştırılmıştır. Erbakan, bu dayatma karşısında sessiz kalarak kararları imzalamıştır.

20 Aralık 1996 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin manşetinde; "Bu defa işi Silahsız Kuvvetler halletsin" manşeti atılmıştır. Ertuğrul Özkök'ün köşesinde yer alan röportajdan alınarak habere konu edilen bu sözün Dz.K.K. Ora. Güven Erkaya'ya ait olduğu gazeteci Sedat Ergin tarafından daha sonra açıklanmıştır.

9 Ocak 1997 tarihinde Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

27 Ocak 1997 tarihli MGK toplantısında, ilk kez Ağustos ayı MGK toplantısında gündeme gelen irtica konusu Dz.K.K. Ora. Güven Erkaya tarafından bir kez daha gündeme getirilmiştir. Basına göre bu toplantıda Erkaya, "Aşırı dinci akımlar bugün PKK tehdidinden daha büyük bir tehlike haline gelmiştir. PKK tehdidi ikinci plana düşmüştür" diyerek, irtica

¹⁶⁸⁴ Erkan Yüksel, Medya Güvenlik Kurulu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.35.

¹⁶⁸⁵ Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1996.

konusunun MGK gündemine gelmesini istemiştir. Diğer Komutanların da bu görüşe iştirak etmesi üzerine Cumhurbaşkanı Demirel'in de, bu konunun Şubat ayında yapılacak MGK toplantısında gündeme alınmasına karar verdiği öğrenilmiştir.

22-25 Ocak 1997 tarihleri arasında Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın başkanlığında Gölcük Donanma Komutanlığında üç gün süren bir toplantı yapıldığı haberi, dönemin gazeteleri tarafından "flaş haber" olarak duyurulmuş; "Gnkur.Bşk. İsmail Hakkı Karadayı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı, Ordu Komutanları, Harp Akademileri Komutanları, Genelkurmay "J" Başkanları, Genelkurmay Adli müşaviri ve diğer ilgili personelin" katıldığı toplantıda, askerlerin sorunların demokratik zeminde çözülmesine özen gösterilmesi ilkesi temelinde üç maddelik bir eylem planı üzerinde anlaştıkları; sorunların Batı Harekatı Konsepti esasları çerçevesinde MGK'da gündeme getirilmesi ve brifingler yoluyla kamuoyunun bilgilendirilmesi hususlarında mutabık kaldıkları öne sürülmüş; üçüncü kararın ise "sır" olduğu ifade edilmiştir. Bu toplantı, Genelkurmay Başkanlığına sorulmuş; gelen cevabi yazıda içeriğine girilmeden toplantının yapıldığı kabul edilmiştir.¹⁶⁸⁶

3 Şubat 1997 tarihinde Başbakan Necmettin Erbakan'ın, partisinin Merkez Karar Yürütme Kurulu Toplantısı'nda yaptığı konuşmada, hükümet programında yer alan "din-vidan özgürlüğü" konusundaki düzenlemenin kamuda türban serbestisini de kapsadığını ve bu konuda DYP Genel Başkanı Tansu Çiller ile anlaşma sağladıklarını söylemesi, basın-yayın organlarında eleştiri konusu olmuştur.

Dönemin Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek'in, 17 Nisan 1997'de ailesiyle birlikte Hac görevini yerine getirmek için Suudi Arabistan'a giden Başbakan Erbakan'a yönelik küfürlü konuşmalarının televizyonlara yansması dikkat çekerken, kullanılan ifadelerin çirkinliği ve nezaketsizliği bir yana, gerek Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in gerekse Genelkurmay Başkanının verdiği tepki manidar olmuştur. Dönemin siyasetçileri, askerleri ve hukukçuları ülkenin Başbakanına açık bir hakaret ve suç içeren bu açıklamaya tepki göstermek yerine Jandarma Bölge Komutanı Özbek'e sahip çıkmışlardır. Özbek'in hakaret içeren sözlerine ilişkin en ilginç yorum ise Demirel'den gelen:

Bu bir boşalımdır...

sözü olmuştur. Özbek'e destek veren Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hikmet Köksal ise şunu demiştir:

Hiç kimsenin ağzına fermuar dikecek halimiz yok.

CHP lideri Deniz Baykal da Özbek'in açıklamalarının ardından:

Hükümet kaldıkça sürekli olarak kriz meydana geliyor. Hükümet kaldığı sürece kriz de sürecektir.

açıklamasını yapmıştır. Erbakan'ın Hac dönüşü, "Bir hafta gittim. Hepinizin ayarı bozulmuş" sözlerine de tepki gösteren Baykal, Çevik Bir'in 'Balans ayarı yaptık' sözüne atıfta bulunarak, "Buna psikolojide 'Freudian Spirit' denir. Bu halde kişi kompleksi olan kelimeye takılır. Erbakan da son zamanlarda bir ayar takıntısı var" demiştir.

¹⁶⁸⁶ Genelkurmay Başkanlığı'nın 11.10.2012 tarih ve ADMÜŞ:0940-1094-12-90035870 sayılı yazısı.

Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden ise Erbakan için, "Kendi gözündeki merteği görmez. Başkasının gözündeki çöprü görür. Onlar önce kendi ayarlarını düzeltsinler" demiş; Özbek'in sözleriyle ilgili olarak da, "Ben bunları 20 yıldır söylüyorum. Hem de daha sert biçimde ama bazı kişiler söyleyince böyle olay oluyor. Susmak doğru değil. Herkes konuşmalı" diye açıklama yapmıştır. ANAP lideri Mesut Yılmaz da, gazetecilerin sorusuna "Bir ayar bozukluğu olduğu doğru" cevabını vermiştir.

Erbakan'ın istifasıyla sonuçlanan sürece kadar, haberlerle adeta toplumun belirli fikir ve kanaatlere doğru götürülmek istendiği açıkça görülmüştür. Bu dönemde meydana gelen Resepsiyon haberlerinde ikram listesinde alkolün olup olmaması, laiklik hassasiyetinin asker merkezli açıklamalarla öne alınması, sakallı milletvekillerinin öne çıkartılması, Kuran kursu ve imam-hatip okullarıyla ilgili haber ve görüntülerin öne çekilmesi, Sincan'da gerçekleştirilen Kudüs günü etkinliğinin haber ve görüntülü TV'lere yansıtılma biçimi, Başbakan'ın sakallı korumalarıyla ilgili "silahlı yapılanmaya gidiliyor" havasında verilen haberler, Kayseri'de Erbakan'ın programında Refah Partisi il teşkilatınca görevlilere giydirilen elbiselerin bir sivil askeri koruma oluşturuluyor havasının verilmesi, av için kullanılan pompalı tüfeklerin satış rakamlarının öne çıkartılması, Libya ve İran'ı kapsayan dış gezinin yansıtılması, D-8 çalışmalarının haberlerde yansıtılma biçimi, Ramazan ayında Diyanet mensuplarına Başbakanlık konutunda verilen iftar yemeğinin yansıtılma biçimi, öte yandan siyasi iktidarın sayısal çoğunluğunu istifalarla azınlığa düşmesi için yapılan haber ve olayların yansıtılması, spordan sorumlu Bakan Bahattin Şeker'in gördüğü baskı ve istifasına giden süreç dikkat çekmiştir. B. Şeker, Komisyonumuza bu konuda ayrıntılı bilgi vermiştir.¹⁶⁸⁷

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in İktidar ortağı olan eski partisi DYP içindeki milletvekilleriyle yaptığı görüşmeler ve yansımaları, istifa haberleri, MGK'da yapılan 9 saatlik toplantı ve toplantı öncesi oluşturulan atmosfer, sonrası yapılan haber ve yazılar, yeni hükümet arayışlarına gidilmesi yolundaki haberler, Sayın Demirel'in Başbakan Erbakan'a yazdığı mektup ve mektubun haberleştirilme biçimi ve bazı gazetecilerin PKK ile temasta olduklarına yönelik Şemdin Sakık'ın ifadesinden yola çıkılarak andıçlanmaları gibi ana olaylar medyanın 28 Şubat sürecindeki rolünün ortaya çıkması bakımından önemli veriler sunmuştur.

Bu dönemde medya ve asker ilişkileri ele alınırken, her iki grupta da görev yürüten yetkili isimlerin olağan dönemlerde pek rastlanılmayan ilişkileri; Komisyonumuzca bilgisine başvurulmuş 6 gazete sahibi, 10 gazeteci ve yazar, 3 genel yayın yönetmeni, 2 Ankara temsilcisi, 3 televizyon programcısı ile dönemin askeri ve siyasi yetkililerinin verdiği bilgilerle ortaya çıkmıştır.

Dönemin Sabah Grubu'nun sahibi olan Dinç Bilgin, 05.10.2012 tarihinde komisyonumuza dönemin askeri yetkilileriyle yaptığı görüşmeye ilişkin bilgiler vermiş, "Genelkurmay karargâhına davet edildiğini, bir odaya alındığını ve gazetesinde çıkan haber ve yazılarla ilgili sorulara muhatap olduğunu" beyan etmiştir.

Komisyonumuzca görüşlerine başvurulmuş Zaman Gazetesi imtiyaz sahibi Alaaddin Kaya ile Vatan Gazetesi'nden Zafer Mutlu da asker-medya ilişkilerine değinmişlerdir.

28 Şubat döneminin etkin basın-yayın organlarını bünyesinde toplayan Doğan ve Sabah-ATV Grubu'nda genel yayın yönetmenliği görevlerinde bulunmuş gazetecilerin, ayrıca Zaman Gazetesi sahibinin ve Genel Müdürü'nün verdiği bilgiler, 28 Şubat döneminde

¹⁶⁸⁷ Bahattin Şeker, TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Dinleme Tutanağı, 30 Ekim 2012.

askerin daha önce görülmemiş bir şekilde medya mensuplarıyla iletişime geçtiğini, gazetecilerin karargâha çağrıldığını, haber ve yazılara ilişkin talimatlar verildiğini göstermektedir.

28 Şubat Döneminde Habercilik Örnekleri

Gazeteciliğin en temel kurallarından birisi, bilgi ve belgeye dayanmayan, tümüyle veya bir bölümüyle yalan haber yayınlamamaktır. Ancak, 28 Şubat sürecinde siyasi birçok haber bilgi ve belgeye dayanmaksızın yapılmıştır. Örneklerini aşağıda vereceğimiz olaylar zincirinde bazen olmayan bir olayın olmuş gibi gösterildiği, bazen de var olan bir olayın haber dili kullanılarak algılatılmak istenildiği gibi gazetelerde yer aldığı görülmüştür. Bu tür haberlerin bir kısmı “asker kaynaklı” olarak ilan edilmişse de, daha sonra gösterilen tepkilerin ardından Genelkurmay Başkanlığınca tezkibi yapılmıştır.

Bir kısım haberlerde siyasiler açıkça hedef olarak gösterilmiş, mahremiyet ihlali yapılmış, kişi hak ve özgürlüklerine açıkça müdahale edilmiştir. Tekzibi yapılan haberlerin ise kamuoyuna verilmek istenen bir mesaj şeklinde yaptırıldığı haber dili, -kaynak ve haberin yayınlandığı gazete bakımından ele alındığında haber her ne kadar tekzip edilmiş olsa da- haberin bir psikolojik harekâtın parçası olarak ele alındığını göstermektedir. En çarpıcı örneklerden biri, yeşil sermaye olarak adlandırılan sermaye grubuna ait ürünlerin artık Genelkurmay Karargâhınca satın alınmayacağına dair yapılan “Ambargo” haberidir. Haberde bir liste yayınlanmış, bu listede yer alan firmaların ürünlerinin adı yazılmıştır. Kamuoyu günlerce bu ambargoyu konuşurken Genelkurmay böyle bir ambargonun olmadığını bildirmiştir.

28 Şubat döneminde, gazetelerin, Refah Partisinin içinde olduğu bir hükümetin kurulmasını istemediği, haber ve yorumların tetkikinden açıkça görülmektedir. Ancak bu aleyhtarlığın, Refah Partisinin 1995 seçimlerinden birinci parti çıkmasıyla sistematik bir “karşı atağa” geçilmesine yol açtığı, haber ve fotoğrafların toplumsal ilgiyi kırmaya dönük, tahkir edici, küçültücü, incitici nitelikler taşıdığı gözlenmiştir. Demokratik teamüller gereği TBMM Başkanı, seçimlerden birinci çıkan partinin adayına destek verilerek seçilir, yine aynı şekilde Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini ilk olarak o siyasi partinin genel başkanına verirken 1995 seçimlerinden sonra oluşan parlamento yapısında bu teamüller hiçe sayılmış; TBMM Başkanlığına Anavatan Partili Mustafa Kalemli seçilmiş, ardından halkın tercihleri doğrultusunda seçimden birinci çıkmış bir siyasi partiyi hükümet kurma görevinden uzaklaştırmak için haber ve yazılar yayınlanmıştır. Nitekim bu baskı ve oluşturulan kamuoyu nedeniyle ki, Refah Partisi hükümeti kurma görevini almış olmasına rağmen hükümeti kuramamış ve görevi iade etmiştir.

Özetle, döneme ait medya haberleri incelendiğinde medyanın “askerden yana” tavır aldığı ve kullandığı haber dilinde siyasetçiye yargılayan, dışlayan, suçlayan bir tutum izlediği açıkça gözlenmektedir. Bu meyanda; Ağustos 1997 tarihinden itibaren taranan gazete başlıkları ve stratejik haberler okunduğunda bu tavır kendini göstermektedir.

28 Şubat’a götüren süreçte 1996 yılında yayımlanan haberlerin ve atılan manşetlerden bazıları şunlardır:

- 14 Ağustos, Hürriyet, “70 Yıllık imajımız güme gidiyor”
- 30 Ağustos, Sabah, “Geriye değil ileriye”, “Erbakan’ın ilk kıyafet uyarısı”, “Sağ basında türban tahriki”, “Refahlı Erbaş’a PKK töreni”

- 31 Ağustos, Sabah, “Gergin gece”, “Davette yüksek gerilim”, “Laiklik konusu kötüye gidiyor”
- 1 Eylül, Sabah, “Karadayı ilk kez Sabah’a konuştu”, (Fatih Çekirge imzalı haber) “Karadayı’dan Humeyni Dersi (Manşet)”, “Spot: Ordu’nun 3 hassas konusu”,
- 4 Eylül, Sabah, “Erbakan devre dışı” (ABD’li yetkililerin Başbakan Yardımcısı Tansu Çillerle temas kurması üzerine)
- 20 Eylül, Hürriyet, “İlk Hedef Kazan /M. Yılmaz’ın Refahı İndirme Planı yazısı”, “ABD’yi şoke eden demeciden U dönüşü”, “Çiller BBC Muhabirine ağlamış”,
- 21 Eylül, Sabah, “Darbesiz İndiririz / Mesut Yılmaz’la Fatih Çekirge’nin röportajı”, “Rahmi Koç : Hoca Hazırlıksızmış”
- Milliyet, “Paket Depremi /iş dünyası Refah-Yol’un kaynaklarını topa tuttu”, “CIA : Saddam’ı Hoca Kurtardı”, “Şeriatçı Öğretmenler”,
- 2 Ekim, Milliyet, “Demokrasi Korosu”
- 5 Ekim, Milliyet, “Cuma’da Tahrik/Kocatepe’de Şeriat provası”, “Taliban değil Aczmendi”, “Şeriatçı kaçıyorlar / Afganistan’dan bildiriyor-Özel Yazı dizisi”, “10 Kasım’a Sınav konuldu”, “Avukatlara Türban izni”, “Savcılar gerekeni yapıyor”
- 14 Ekim, Milliyet, “Refah’ın iki yüzü”, “Hoca’nın Atatürkçülüğü”
- 16 Ekim, Sabah, “Elçilerden Muhtıra / Çiller’e Büyükelçilerden Diplomatik Muhtıra
- 17 Ekim, Milliyet, “Laiklik Uyarısı”, “Erbakan’dan Gizli Temas”, “DYP İzmir Milletvekili Gencay Gürün istifa etti”,
- 20 Ekim, Milliyet, “Aşiret Devleti gibi / DYP’den istifa eden Gencay Gürün’ün açıklamaları”, “Türbanlı Yargıç Milliyet’e konuştu”
- 21 Ekim, Cumhuriyet, “Demirel’in rejim dersi”
- 12 Kasım, Sabah, “Harp okullarına sızma planı”, “Ata’nın büstüne çirkin saldırı, “Karatepe olayı/ Anap ve DSP: Görevden alınsın”,
- 14 Kasım, Milliyet, “Gidin başkaları gelsin / İş dünyası isyan etti”, “Refahlı Şimdide Mehmetçik’e taktı”
- 20 Kasım, Milliyet, “Bu kafayla 2000’e”, “Hoca’dan Fasa fiso”
- 22 Kasım, Hürriyet, “Sivil Toplum Ayakta”
- 11 Aralık, Milliyet, “Erbakan İmzaladı / Başbakan Direndi, Ordu taviz vermedi. 58’i irticacı, 69 Subay ve astsubayın TSK ile ilişkileri kesildi- haber”, “Köşeli Uyarı: ANAP Lideri Yılmaz Demirel’le görüştü, siyasi uyandı bulundu.”
- 13 Aralık, Sabah, “Ordu Rahatsız”

- 20 Aralık, Hürriyet, “Bu defa işi Silahsız kuvvetler halletsin / Ertuğrul Özkök imzalı yazı ve haber”
- 29 Aralık, Hürriyet, “Böyle basıldı / Aczmendi Lideri Müslüm Gündüz’ün Fadime Şahin’le basılma anı”

Aralık 1996:

TAHRİKLER BİTMİYOR / HÜRRİYET

- Refah Partisi türban, karayolu ile hac, kurban derileri, Taksime cami krizlerini yeni krizler yaratarak daha da tırmandırıyor.
- Kadın televizyon muhabirine saldırı
- Kudüs gecesinden Hoca haberdar
- DGM’de Kudüs Gecesi krizi

TEHLİKELİ TIRMANIŞ / SABAH

- Dün gece televizyon kanallarında, bir kadın gazetecinin uğradığı şeriatçı saldırıya ait görüntüler toplumda büyük tedirginlik yarattı.
- İpler geriliyor
- Türkes devreye girdi/Fatih Çekirge

YARGITAY: KAPATIRIM / CUMHURİYET

- RP Kayseri il örgütünün üniformalı grup oluşturması yasaya aykırı
- Hükümete karşı birlik çağrısı
- Aydınlık için karanlık
- Laiklik güvencesi

ORDUDAN DÖRT UYARI / CUMHURİYET

- Genelkurmay şeriatçı örgütlenmenin ivme kazanmasından rahatsız
- Sincan’da tanklı protesto
- Hükümeti düşürme çağrısı
- Bekir Yıldız’a gözaltı kararı
- Hesaplaşmanın zamanı/Cüneyt Arcayürek

FADİME NELER ANLATTI NELER / HÜRRİYET – 4 Ocak 1997

- Asparagas Hükümeti / Oktay Ekşi
- RP’li Elkatmış: DYP’ye diyet borcumuz yok
- Arapsız Müslümanlar / Ertuğrul Özkök

REFAH BUNALIMI / MİLLİYET – 1 Mart 1997

- MGK kararlarını Erbakan imzalamayınca, kriz doruğa çıktı.
- Ceylan Çarşafa Sarıldı
- Batı’dan Kötü haber / Türkiye AB tam üyeliği aday bir ülke değil
- Türkiye iç savaşın eşiğine doğru gidiyor
- Kur’an Kursunda ürküten yemin
- İmzalar / Güneri Cıvaoglu

LAİKLİK UYARISI / MİLLİYET – 17 Ekim 1996

- Hoca hem oğlunun okulunda hem de gensoru görüşmesinde Atatürkçülük dersi aldı! Açılıştaki soğuk duş!

- Erbakan’dan Gizli temas / Çilleri by-pass edip sürpriz Afganlı ile görüştü
- Denk Bütçe güldürdü
- Gürün istifa etti!
- Meclisten kaçtılar
- Kerhen / Güneri Cıvağlu

PAKET DEPREMİ / MİLLİYET – 21 Eylül 1996

- İş ve siyaset dünyası Refah-Yol’un kaynaklarını eleştiri yağmuruna tuttu.
- Sabancı: Yandım anam
- Nasreddin Erbakan
- Çiller cezası tartışılıyor
- CIA: Saddam’ı Hoca kurtardı
- Şeriatçı Öğretmenler
- Ayna / Güneri Cıvağlu

REFAH’IN İKİ YÜZÜ / MİLLİYET – 14 Ekim 1996

- İktidardaki ilk büyük kongrede Erbakan ılımlı göründü, sertlik ise Tayyib’e kaldı
- Hoca’nın Atatürkçülüğü
- İki ayrı Refah / Derya Sazak
- Hoca gidici değil / Yavuz Donat
- Kaddafi’ye RP Daveti / Fikret Bila
- İktidarda Terbiye / Zülfikar Doğan

ÇANKAYA DEVREDE / MİLLİYET

- K. Irak savaşı karşısında zirvenin sahipsiz görüntü vermesi Cumhurbaşkanı’nı rahatsız etti. Demirel yarın zirve topluyor.
- Erbakan’a PKK bandı
- Çiller rahatsızlığı
- Enflasyonda Erbakan rekoru

KARADAYI’DAN HUMEYİNİ DERSİ / SABAH – 1 Eylül 1996

- Genelkurmay Başkanı İlk kez Sabah’a konuştu: /Fatih Çekirge özel haber
- İran’da generaller Humeyni hareketinin irticanın kendisi olduğunu fark ettiklerinde iş isten geçmişti.
- Humeyni Nasıl iktidara geldi?
- Ordu’nun 3 hassas konusu
- Genelkurmay Refah Partisini bağlamaz/RP Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal’ın Açıklaması

BU NE REZALET / SABAH – 2 Şubat 1997

- İran’ın Ankara Büyükelçisi, Sincan Belediyesi’nin düzenlediği Kudüs gecesinde şeriat çağrısı yaptı
- İran da böyle kaybedilmişti
- Tayan Erbakan’a gidiyor
- İran: RP’nin hedefi İslami düzen kurmak
- Erbakan: Orduyla aramızı kimse bozamaz
- Yılmaz’dan yeni hükümet şartları
- Çiller moralinizi sakın bozmayın

İŞTE FADİME’NİN SUÇLADIĞI ADAM / SABAH – 5 Ocak 1997

- Fadime Şahin’in genç kızları seks tuzağına düşüren tarikat şeyhi olarak tanıttığı Ali Kalkancı, 8 şirket sahibi bir işadamı çıktı

- Nefesi kuvvetli Ali Hoca
- Fadime rating rekoru kırdı
- Bildiri sorun oldu (D-8 Bildirisi)

ERBAKAN DEVRE DIŞI / SABAH – 4 Eylül 1996

- Amerikan yönetimi, çünkü Irak operasyonu ile ilgili görüşmelerini Başbakan Necmettin Erbakan'ı atlayıp Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller' ile yaptı
- Clinton Çiller'e mesaj gönderdi
- Erbakan'dan cevap yok
- Refah tepkisiz

Bu manşetler incelendiğinde, olayların ve konu seçimlerinin birbirleriyle bağlantılı olduğu, sistematik bir yıpratma yönlendirme stratejisi izlendiği görülmüştür. Giderek tansiyonun yükseltildiği bu süreçte, Refah Partisi ve iktidarına karşı gürnaşın bir tepki ve aleyhte bir atmosfer oluşturulması gayreti açıkça ortaya çıkmıştır. Kasım 1996'da başlayan haber, yazı ve yorumlarda; “şeriat”, “tarikat”, “şeyh” “İran”, “Taliban”, “Afganistan”, “Kuran Kursları”, “İmam-hatip” başlıklı haber ve yazıların 28 Şubat MGK'sının toplumsal altyapısının oluşturulması için işlendiği gözlenmiştir. Haberler içerisinde dikkat çekenler arasında toplumun neredeyse tüm kesimlerine dönük açık bir tehdit ve baskı göndermesinin yapıldığı gözlenmiştir.

Komisyonumuz tarafından görüşlerine başvuru olan dönemin Hürriyet gazetesi ve Doğan Medya grubunun sahibi Aydın Doğan ise 28 Şubat sürecinden bugüne hala tartışılan, Aralık 1996'da Ertuğrul Özkök imzalı “Bu defa işi silahsız kuvvetler halletsin” manşetiyle ilgili görüşlerini açıklarken:

Bugün yine bir komutan aynı ifadeyi kullansın, yine aynı manşeti atarım.

demiş, “Medyayı, emniyetin de, MİT'in de hatta birçok haber kaynağının da kullanmış olabileceğini” ifade etmiştir.

Andıç

1993 yılında 33 erin şehit edilmesi olayından sorumlu olan Şemdin Sakık 10 Nisan 1998 tarihinde ele geçirildikten kısa bir süre sonra, 25-26 Nisan 1998 tarihli Hürriyet ve Sabah gazetelerinin manşetinde Şemdin Sakık'ın itiraflarına dayanılarak, Sakık'ın “PKK İşbirlikçilerinin” adını verdiği öne sürülmüş; Hürriyet ve Sabah gazetelerinde, bu konu manşetten ve çarpıcı biçimde verilmiştir.

Bu haberler üzerine, 25 Nisan 1998 akşamı, Gazeteci Uğur Dündar tarafından Kanal D Televizyonunda yayımlanan haber programında, söz konusu Andıç'ta yer alan bilgiler doğrultusunda, PKK ile işbirliği yapan gazeteciler kamuoyuna duyurulmuştur. Ertesi gün, Hürriyet Gazetesi yazarlarından Oktay Ekşi, söz konusu “PKK işbirlikçileri” konusunda “Alçakları tanıyalım” başlığıyla bir makale kaleme almıştır.

Hürriyet gazetesinin 26 Nisan 1998 tarihli nüshasında ise, Gazeteci Emin Çölaşan tarafından “Şemdin Öterken” başlığıyla yayımlanan makalede söz konusu gazeteciler hakkında ağır ifadeler kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere, her iki yazar da, Sakık'ın "itirafları" üzerine birçok hususu da ekleyerek, "hain" olarak tanımladıkları kişiler hakkında kişilik haklarına saldıracak boyutta sert ve acımasız ithamlarda bulunmuşlardır. Söz konusu haber ve yorumlar, o dönemde, kamuoyunda infiale yol açmış, herkes bu "hainlerin" bir an evvel yargılanmasını talep etmeye başlamıştır.

Ancak, Şemdin Sakık bu yazıların yayımlanmasından yaklaşık on beş gün sonra yargılandığı mahkemede, gazetelerde yer aldığı şekliyle, politikacı ve gazetecileri suçlamadığını söylemiştir. O dönem Sabah Gazetesinde çalışan gazeteci Can Ataklı, bu haberlerin Org. Çevik Bir'in talimatıyla yayımlandığını belirtmiş; bu olaydan dolayı yaşadığı pişmanlığı birçok defa ifade etmiştir.¹⁶⁸⁸

Sabah Gazetesi Genel Yayın Müdürü Zafer Mutlu Cengiz Çandar'a, söz konusu haberleri Genelkurmay 2 nci Başkanı Org. Çevik Bir'in talimatıyla yayımladıklarını, Bir'in kendilerini "sizi batırırım" şeklinde tehdit ettiğini, onların da "ne yapalım bankamız var" diyerek bu baskıya boyun eğdiklerini ifade etmiştir.

Bu olaydan sonra Nazlı Ilıcak, çalıştığı Akşam gazetesinden ayrılmak zorunda kaldığını öne sürmüştür. Ancak, gazetenin eski sahibi Mehmet Emin Karamehmet, Nazlı Ilıcak'ın kendisi tarafından değil, oğlu tarafından istenmediğini öne sürmüştür. Daha sonra Yeni Şafak Gazetesine geçen Nazlı Ilıcak, Ekim 2000 ayında kendisine üç mektupla gelen, Genelkurmay Başkanlığı antetli, Nisan 1998 ve Haziran 2000 tarihli, Kara Kuvvetleri İstihbarat Dairesi bünyesinde hazırlanan iki Andıç ile bir yazıyı kendi sütununda yayımlamıştır.

Bu Andıç'ların ilkinde, "Sakık'ın itirafları ve GÜÇLÜ Eylem Planı", ikincisinde "çeşitli siyasi partilerin Anayasa değişikliği önerilerinin incelenmesi" ele alınıyordu. Üçüncü yazıda, "CHP-HADEP işbirliği" konu ediliyordu ve yazı MGK Genel Sekreterliğine gönderiliyordu.¹⁶⁸⁹

Nazlı Ilıcak, kitabında bu Andıçları ilk kez gazetede yayımladığında beklediği ilgiyi göremediğini; sadece Andıçın hedeflerinden birisi olan gazeteci Ahmet Altan'ın "Gizli Esirler" başlığıyla bir yazı kaleme aldığını belirtmektedir.¹⁶⁹⁰

Bu ilgisizlik üzerine, Ilıcak, TBMM'de bir basın toplantısı düzenleyerek, Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Çevik Bir döneminde hazırlanan bu Andıçları gazetecilere dağıtmıştır.

Bu toplantı akabinde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayımlanan resmi basın açıklamasında, Andıçın "karargah içi ve dışı bilgilendirme" amacıyla hazırlandığı ve "birçok sanığın güvenlik kuvvetlerinde verdikleri ifadelerini savcılık ve mahkeme ifadelerinde tamamen değiştirdikleri" hususlarına dikkat çekilerek, Andıç belgelerin illegal yollardan temin edildiği ileri sürülmüş ve Ilıcak ağır bir dille suçlanmıştır.

Ilıcak; söz konusu açıklamada Andıçların varlığının kabul edilmiş olmasına rağmen hakarete uğramasını gerekçe göstererek, dönemin Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu aleyhine manevi tazminat davası açmış; ayrıca, Türk Ceza Kanunu'nun 240, 285 ve 340'ıncı maddeleri ile Askeri Ceza Kanunu'nun 109'uncu maddesi uyarınca Çevik Bir aleyhinde Cumhuriyet Savcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştur.

¹⁶⁸⁸ Nazlı Ilıcak, Sert Adımlarla Her Yer İnsan 28 Şubat'ın Perde Arkası, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 2001, s.14

¹⁶⁸⁹ Ilıcak, s.52-99.

¹⁶⁹⁰ Ilıcak, s.30.

Kıvrıkoğlu’nun avukatı tarafından mahkemeye verilen cevapta, Genelkurmay açıklamasında hedefin Nazlı Ilıcak olmadığı vurgulanarak, Ilıcak’ın “alınanlık” gösterdiği savunulmuştur. Bu savunma üzerine Ilıcak tazminat davasından vazgeçmiştir. Ancak, gazeteci Cengiz Çandar da çalıştığı gazeteden ayrılmak zorunda kalmıştır. Böylece Çandar da “Andıçzede” olmuştur.

Gazeteci Mehmet Ali Birand, Nazlı Ilıcak’ın Andıç’la ilgili haberini ilk duyduğu zaman inanmadığını belirtmiş, ancak daha sonra bu gerçeği gördüğünü söylemiş, kendisine yapılan tehdit ve baskıları anlatmıştır.¹⁶⁹¹ Birand, kendisinin hangi nedenle “andıçlandığını” da Komisyonumuza açıklamıştır.¹⁶⁹²

3 Ekim 2012 tarihinde Komisyona açıklamalar yapan Hürriyet Gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök, Andıç olayı ile ilgili olarak “Dolduruşa geldik. Kendi arkadaşları olduğu için bunları vermiyor diyorlardı. Ama verdik. Onun benim vicdanımda bıraktığı yarayı, acıyı hiçbir şey vermedi. Ama bu uygulamalar halen yürüyor” demiştir. ÖZKÖK, Andıç belgesi gibi manşet haberlere konu olan bilgilerin kendilerine nasıl geldiğine ilişkin sorulara da, “Bugün bunlar nasıl geliyorsa bazı gazetecilere, öyle geliyordu. Nereden geldiği belli. Nazlı Ilıcak çıkardı yazdı, 'bu Andıç'tır' dedi ve ben de 30 kez özür diledim” demiştir.

Komisyonunda görüşüne başvurduğumuz Oktay Ekşi de, “Alçakları tanıyalım” adlı makalesi ile alakalı olarak, “yanlış yaptığını anladığını, ancak o günün psikolojik ortamında haber niteliği taşıdığını düşündüğünü” ifade etmiş ve çeşitli kereler özür dilediğini” belirtmiştir.¹⁶⁹³

¹⁶⁹¹ Mehmet Ali Birand’ın 4 Ekim 2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁹² Mehmet Ali Birand’ın 4 Ekim 2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁶⁹³ Oktay Ekşi’nin Komisyon Tutanağı.

5. 28 Şubat 1997 Tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı

Bu bölümde, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Arşivinden Komisyonumuza intikal eden belgeler çerçevesinde, Genelkurmay Başkanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarlığı tarafından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e verilen özel brifingler ile bu brifingler çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde Genel Sekreter Necdet Seçkinöz başkanlığındaki Çalışma Grubu'nca Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e sunulan raporlar irdelenecektir.

28 Şubat 1997 tarihli MGK Toplantısı Öncesindeki Çalışmalar

Ankara Üniversitesi SBF'den Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Gönderilen Yazı

Cumhurbaşkanlığı Arşivinde yer alan belgeler arasında, 15 Kasım 1996 tarihinde A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel sekreterliğine gelen cevabi bir yazı bulunmaktadır.¹⁶⁹⁴ Bu yazının; İmam Hatip kökenli gençlerin, Kaymakam ve Vali olmaları amacıyla, Siyasal Bilgiler Fakültesine yönlendirildiği iddialarına cevap niteliğinde olduğu görülmektedir:

Fakültemizin öğretim üyeleri, öğrencilerimizi geldikleri liselere göre bir ayırıma tabi tutmaya ve bu konuda değerlendirmeler yapmaya karşıdır. Nereden gelirlerse gelsinler öğrenciler hepimiz için eşittir. Ancak, İmam Hatip Lisesi mezunlarının Fakültemizdeki sayıları konusunda gerçeğe aykırı olarak yapılan spekülasyonlar, ister istemez bu konuda bir açıklama yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Size, bu yazımın ekinde, Fakültemizdeki İmam Hatip Lisesi mezunlarının 1991, 1992, 1993, 1994, 1995 ve 1996 yılları esas alınarak hazırlanmış tablosunu sunuyorum.

Bu tablodan da açıkça anlaşılabileceği gibi, 1994 yılında Fakültemizin kamu yönetimi dahil altı değişik bölümüne kayıt olan toplam 672 öğrencinin 56'sı; 1995 yılında Fakültemize kayıt olan toplam 647 öğrencinin 26'sı; 1996 yılında da toplam 644 öğrencinin sadece 20'si İmam Hatip Lisesi mezunudur.

İmam Hatip Liseleri her yıl 35.000 civarında mezun vermektedir. 1995 yılında bu mezunların 2393'ü değişik Üniversitelere, 1549'u da Açık Öğretim Fakültesi'ne kaydını yaptırmıştır. Kanımca, asıl önemli olan da bu mezunların nerelere dağılıp eğitim gördüklerinin tespittir.

Yazı ekinde yer alan “1991-1996 A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesine Giren Genel Öğrenci Sayısı ve İçlerindeki İmam Hatip (İ.H.) Lisesi Öğrencilerin Sayıları ile Yüzdeleri” başlıklı tabloda, yıllar itibarıyla Fakültede okuyan İmam Hatip Lisesi kökenli öğrenci sayıları verilmiştir. Bu tabloya göre, adı geçen Fakültedeki İmam-Hatip kökenli öğrenci sayısının %5-10 civarında

¹⁶⁹⁴ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap No:91704, Fihrist No:22357-756.

olduğu; bu öğrencilerin daha ziyade Kamu Yönetimi Bölümünü tercih ettikleri görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinde Yürütülen Çalışmalar ve Sunulan Brifingler

Cumhurbaşkanı DEMİREL’in eski yaveri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı (E) Kur.Alb.Oğuz Özbilgin tarafından kaleme alınan notta,¹⁶⁹⁵ söz konusu Çalışma Grubu’nun çalışmalarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bazı gazetecilerin Cumhurbaşkanlığı Çalışma Grubu adını verdiği, kimileri tarafından Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde kurulan Batı Çalışma Grubu’nun bir benzeri olarak görülen bu çalışma grubunun, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Başkanı Fahri Öztürk, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı (E) Kur.Alb.Oğuz Özbilgin, Cumhurbaşkanlığı Danışmanı Özhan Üzümcüoğlu ve Kanunlar Kararlar ve Hukuk İşleri Başkanı Kemalettin Alikaşifoğlu’ndan oluştuğu anlaşılmaktadır.

28 Şubat sürecinde, Cumhurbaşkanlığına intikal eden her türlü bilgi ve belgenin söz konusu Çalışma Grubu tarafından incelenip, gerekli araştırma ve değerlendirmeler yapıldıktan sonra Cumhurbaşkanı DEMİREL’e arz edildiği görülmektedir.

Daha sonra, alınan talimata göre, yapılması gerekli görülen işlemlerin, devlet hiyerarşisine uygun olarak, kimi zaman Cumhurbaşkanı DEMİREL, kimi zaman da Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet SEÇKİNÖZ’ün imzalarıyla, Başbakanlık dahil, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlara gönderildiği tespit edilmiştir.

Bu süreçte Cumhurbaşkanlığına intikal eden belgelerin önemli bir kısmının, Genelkurmay ve MİT tarafından “irticai faaliyetler” konusunda hazırlanan brifing vb. çalışmalar ile bu çalışmalarda yer alan iddia ve tespitler çerçevesinde, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlarından istenen cevabi yazılar olduğu görülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcılığı görevinden önce, Kurmay Albay olarak Demirel’in yaverliğini yapan Oğuz Özbilgin’in bilgisayar ortamında yazıp, el yazısıyla üzerine notlar düştüğü, **“İrticai Faaliyetler ve Cumhurbaşkanlığında Yapılan İşlemler”** başlıklı Not’ta, söz konusu Brifingler çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı bünyesinde yapılan çalışmalar anlatılmaktadır:

-17 Ocak 1997 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanı’na Genelkurmay Başkanlığında “İrticai Faaliyetler” konulu bir brifing verildi. (Brifinge sadece Sayın Cumhurbaşkanı katıldı.)

-Brifing metni Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Sayın Necdet SEÇKİNÖZ tarafından incelenerek, 10 sayfalık kişisel bir görüş hazırlandı.

- 27 Ocak 1997 günü Milli Güvenlik Kurulu toplantısında, irticai faaliyetler nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetlerinde başgösteren rahatsızlık Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven ERKAYA tarafından dile getirildi.

- 27 Ocak 1997 günü, Sayın Cumhurbaşkanı tarafından bana, Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetlerinden ihraç edilen subay ve astsubayların

¹⁶⁹⁵ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-439/442.

Refah Partisi tarafından bazı kurum ve kuruluşları ile belediyelerde işe alınmaları konusunun araştırılması görevi verildi.

- 28 Ocak 1997 günü saat 14.00’de Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin SANER ile konuyu görüştüm ve adı geçen personelin istihdam edildiği yerleri belirten listeyi aldım.

- 30 Ocak 1997 günü aynı konu ile ilgili bir liste de MİT Müsteşarı Sönmez KÖKSAL’dan alındı.

- 31 Ocak 1997’de, Genel Sekreter tarafından ben, Devlet Denetleme Kurulu Başkanı Fahri ÖZTÜRK ve Kanunlar Kararlar Başkanı Kemalettin ALİKAŞİFOĞLU Genelkurmay tarafından verilen brifing metninin incelenmesi konusu ile görevlendirildik.

- Genkur. brifing metninde 20 nci sayfadan sonra yer alan iddialar 54 madde olarak tespit edildi.

- 3 Şubat 1997 günü sabah saatlerinde, Sayın Cumhurbaşkanı, Genel Sekreter, Devlet Denetleme Kurulu Başkanı, Kanunlar Kararlar Başkanı ve ben Sayın Cumhurbaşkanının çalışma ofisinde toplantı yaptık. 54 konudan 19’u için verdiğimiz cevaplar, bir zarf içinde, tarafımdan saat 17.00’de Genelkurmay Başkanı Orgeneral İ. Hakkı KARADAYI’ya makamında teslim edildi. Aynı gün Sayın Cumhurbaşkanı tarafından Başbakan Necmettin ERBAKAN’a bir mektup yazıldı.

- 4 Şubat 1997’de aynı grup yine Sayın Cumhurbaşkanının çalışma ofisinde bir araya gelerek, Sayın Cumhurbaşkanı imzası ile Başbakan’a gönderilecek diğer üç mektubu ve Genel Sekreter imzası ile İçişleri Bakanlığına (3), Milli Eğitim Bakanlığına (1) gönderilecek dört mektubu hazırladık. Aynı gün saat 16.00’da, bunlardan beş mektubu ihtiva eden zarf, tarafımdan Sayın Genelkurmay Başkanına makamında teslim edildi.

- 5 Şubat 1997’de, aynı grup, yine aynı yerde, Sayın Cumhurbaşkanı ile konu üzerinde çalıştık. Daha sonra Genel Sekreter Yardımcılığı toplantı odasında Genel Sekreter imzası ile MİT Müsteşarlığına gönderilecek mektubu hazırladık. Aynı gün, içinde dört mektubun fotokopisi olan zarf, tarafımdan Genelkurmay Başkanına verildi. Aynı gün Genelkurmay İstihbarat Başkanını makamında ziyaret ederek konuyu görüştüm.

- 5 Şubat 1997’de Sayın Cumhurbaşkanı TGRT’de Sabahattin ÖNKİBAR’ın hazırladığı “ALTERNATİF” programına katıldı. İrtica ile ilgili önemli mesajlar verdi.

- 8 Şubat 1997’de Sayın Cumhurbaşkanı bütün TV’lerde yayınlanan “RAMAZAN BAYRAMI” mesajında irticai faaliyetlere dikkat çekti.

- 20 Şubat 1997’de Sayın Cumhurbaşkanı SHOW TV’de Kadir ÇELİK tarafından hazırlanan “OBJEKTİF” programının konuğu oldu. Aynı mesajları verdi.

- 21 Şubat 1997’de Sayın Cumhurbaşkanı, Başbakan Prof. Dr. Necmettin ERBAKAN’ı kabul ederek iki buçuk saat görüştü. (45 gündür görüşmüyorlardı.)

- 21 Şubat 1997’de Genelkurmay Başkanı ve MİT Müsteşarı da Sayın Cumhurbaşkanını ziyaret ettiler. Aynı gün, 28 Şubat 1997’de yapılacak olan MGK toplantısında gündeme getirilecek taslak “İrticai Faaliyetler Raporu” ve Başbakanın MİT Müsteşarına söylediklerini ihtiva eden iki sayfalık bir rapor MİT Müsteşarı tarafından Sayın Cumhurbaşkanına takdim edildi.

- 21 Şubat 1997 tarihinden itibaren, her gün ücretsiz olarak Cumhurbaşkanlığına verilen 10 adet ZAMAN gazetesine el koydum. Bu gazeteler garaja ve Koruma Müdürlüğüne veriliyordu. Bu gazetelerin yerine HÜRRİYET, MİLLİYET, RADİKAL ve YENİ YÜZYIL gazeteleri adı geçen yerlere verilmeye başlandı.

- 22 Şubat 1997 tarihinde aynı grup, bu yeni raporlar üzerinde çalışmaya başladı.

- 24 Şubat 1997’de Sayın Cumhurbaşkanı ile bir araya gelerek raporları değerlendirdik. MGK’de takdim edilecek olan raporun 28 nci sayfasından

başlayan “ÖNLEMLER” maddesini zayıf bularak, maddeye getireceğimiz öneriler üzerinde çalıştık.

- 4 Şubat 1997 (12.20-13.20), 16 Şubat 1997 (15.30-16.50) ve 26 Şubat 1997 (18.00-19.00) günleri Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu ÇİLLER Sayın Cumhurbaşkanını ziyaret etti.

- 25-26 Şubat 1997 günlerinde grup çalışmamız devam etti.

- 25-26 Şubat 1997 günleri MİT Müsteşarı Sayın Cumhurbaşkanını ziyaret etti.

- 27 Şubat 1997 tarihinde saat 10.00’da Sayın Cumhurbaşkanının makamında yapılan toplantıda “ÖNLEMLER” maddesine son şekli verildi ve ben revize edilmiş olan metni saat 12.00’de MİT Müsteşarına elden teslim ettim.

- 27 Şubat 1997 tarihinde saat 17.00’de Başbakan Sayın Cumhurbaşkanını program dışı olarak ziyaret etti.

- Yine aynı gün, Sayın Cumhurbaşkanını MİT Müsteşarını saat 19.45-20.00 arasında MGK gündemi ile ilgili olarak kabul etti.

- 27 Şubat 1997’de, son birkaç ay içinde ilk defa olarak Bakanlar Kurulu toplandı ve Başbakan ERBAKAN ve Tansu ÇİLLER toplantı dışında iki kere görüştüler.

- 28 Şubat 1997 günü saat 15.00-24.00 arasında dokuz saat süren MGK toplantısı yapıldı. Toplantı sırasında Başbakan ERBAKAN MGK salonundan çıkarak ikindi namazını kıldı. (Elçi kabul Salonunda)

- Aynı gün Başbakan ERBAKAN, TRT ve bazı özel TV kanallarından “İCRAATIN İÇİNDEN” programı ile halka seslendi.”

Hazırlanan bu Not’tan, 17 Ocak 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanı Demirel’e verilen söz konusu brifingin, 28 Şubat tarihli MGK toplantısının habercisi olduğu; Genelkurmay Brifinginde yer alan 54 iddia hakkında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde özel bir çalışma grubu teşkil edildiği, bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner ve MİT Müsteşarı Sönmez Köksal ile çeşitli görüşmeler yapıldığı, bu çalışmalar çerçevesinde Cumhurbaşkanı Demirel’in imzasıyla Başbakan Erbakan’a 3 Şubat’ta bir, 4 Şubat’ta üç olmak üzere, toplam dört mektup yazıldığı, ayrıca Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterinin imzasıyla İçişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığına çeşitli mektuplar yazıldığı, gönderilen bu mektupları ihtiva eden zarfın bizzat Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Oğuz Özbilgin tarafından Genelkurmay Başkanına teslim edildiği, MİT Müsteşarlığından alınan bilgilerle birleştirilerek hazırlanan nihai “İrticai Faaliyetler Raporu”nun da, 28 Şubat MGK toplantısında MİT Müsteşarı tarafından takdim edildiği, raporun ÖNLEMLER başlıklı bölümünde hükümet tarafından irticai faaliyetlere karşı alınması istenen tedbirlerin yer aldığı anlaşılmaktadır.

Not’ta yer alan bilgilerden, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı öncesinde, 17 Ocak 1997 tarihinde Genelkurmay tarafından Cumhurbaşkanı Demirel’e verilen brifing çerçevesinde yürütülen söz konusu çalışmalar hakkında Başbakan Erbakan’ın veya diğer Hükümet üyelerinin haberdar edilmediği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, 27 Ocak’ta, Oğuz Özbilgin’den “*Yüksek Askeri Şura kararlarıyla TSK’dan ilişkisi kesilen personelin Refah Partisi tarafından bazı kurum ve kuruluşlar ile belediyelerde istihdam edilmesi*” hususunda bir çalışma yapılmasının istendiği görülmektedir.

Genelkurmay Tarafından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e Sunulan Brifing

17 Ocak 1997 tarihinde,¹⁶⁹⁶ Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e, Genelkurmay Karargahında, “İRTİCAİ FAALİYETLER” başlıklı brifing verildiği haberi, dönemin gazetelerinde de yer almıştır. Bu haberlere göre, 17 Ocak 1997 günü düzenlenen brifing için Genelkurmay'ı ziyaret eden Demirel'i Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Kuvvet Komutanları kapıda karşılamış; Genelkurmay Başkanının makam odasında bir araya gelen Karadayı ve Demirel görüşmesine Cumhurbaşkanlığı personeli alınmamıştır.¹⁶⁹⁷

Söz konusu brifing metni, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde de yer almaktadır.¹⁶⁹⁸ Brifingte, hemen hemen her konuda ve tüm kamu kurumlarıyla ilgili bilgi toplanarak, ayrıntılı analizler yapıldığı görülmektedir. Öte yandan, benzeri bir brifingin Eylül 1996 tarihinde MİT tarafından Cumhurbaşkanına sunulmuş olduğu tespit edilmiştir.

Tamamı büyük harflerle yazılan Brifing; “Konu, Maksat, Genel, İrticai Yapılanma, Milli Görüşçüler, Radikal İslamcılar, Tarikatlar, İrticai Unsurların Devleti Ele Geçirme Politikası, İktidara Hazırlık Süreci (1995 Yılı Öncesi), İktidar Dönemi (1995 Yılı Sonrası), Kamu, Kurum ve Kuruluşları, Yasama Organı, Yürütme Organı, Yargı Organları, Yerel Yönetimler, Finans Kaynakları, TSK'ye Yönelik Faaliyetler, Refah Partisinin Ulusal Değerlere Yaklaşımları, Değerlendirme ve Sonuç” başlıklarından oluşmaktadır.

Brifing metninde, bazı önemli cümlelerin, -muhtemelen Demirel tarafından-, kalemle altlarının çizildiği görülmektedir. Brifingde yer alan hususlar ana hatlarıyla aşağıda özetlenmektedir:

-Mevcut rejimin İslami esaslara oturtulması ideolojisini benimseyen irticai kesim, geçmişte de ayaklanmış ve Cumhuriyetin lider kadrosuna karşı çeşitli suikast girişimlerinde bulunmuştur.

- Bütün irticai grupların nihai amaçları şeriat devleti kurmaktır ancak yöntem ve organize yöntemleri açısından farklılık göstermektedirler.

- İrticai gruplar “Milli Görüşçüler”, “radikal İslamcılar” ve “tarikatlar” olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılabilir. Bu irticai grupların takip ettikleri strateji şu dört safhayı içermektedir.

+ tebliğ; kurdukları veya ele geçirdikleri kuruluşlar vasıtasıyla laikliği dinsizlik olarak gören bir kitle oluşturmak,

+ cemaatleşme; oluşturulan bu kitle ile politik güç elde edip bundan da silahlı kadrolar teşkil etmek,

+ cihad; siyasi iktidarı demokratik yoldan ele geçirmek, bu mümkün olmazsa oluşturulacak kitle ve silahlı güçle, devlet güçlerini tasfiye edip teokratik rejimi gerçekleştirmek,

+ Türkiye'de teokratik bir rejimin kurulmasını müteakip, tüm İslam_ülkelerini tek bayrak altında toplamak.

¹⁶⁹⁶ Bu Brifingin, Başbakan Erbakan tarafından, Başbakanlık Resmi Konutunda bazı din adamlarına ve Diyanet temsilcilerine ve din adamlarına verilen iftar yemeğinin altı gün sonrasına rastlaması not edilmelidir.

¹⁶⁹⁷ Komisyonumuzda dinlenen Gazeteci Rıdvan AKAR, bu brifing hakkında şunları söylemiştir: “...Sayın Demirel'e yaptığımız söyleşide vurguladığı birkaç şey var. Bir tanesi, Sayın Karadayı'nın, kendisini ziyaret etmesi sonrasında işte rahatsızlıklarını ifade etmesi ve bu ifade etmesinin sonrasında Genelkurmay Başkanlığı içerisinde -ki galiba 28 Şubat sürecine ilişkin ilk brifing oluyor- İstihbarat Daire Başkanı, iki istihbarat daire görevlisi Genelkurmay Başkanı, 2'nci Başkan ve Sayın Cumhurbaşkanı eşliğinde gerçekleştirilmiş olan toplantı...”

¹⁶⁹⁸ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-156

- Milli Görüş; Nakşibendi İskender Paşa cemaati şeyhi Zahit Kotku liderliğinde kurulmuş, 1970 yılında Milli Nizam Partisi olarak örgütlenerek günümüzde Refah Partisi adını almıştır.

- Milli Görüş'ün kaynağı Kuran ve İslam hukukudur. Ana fikri; “hükmetmeyen kafırdır, Müslüman mahkum olamaz, hakim olmalıdır, bu nedenle devlet dine hükmedemez, din devleti yönlendirir, devlet yapısı mutlaka dini esaslara oturtulmalıdır, İslam ile laik düşünce hiçbir zaman bir arada olamaz” şeklindedir.

- Legal ve siyasi alanda faaliyet gösteren Milli Görüşçüler, 80 ilde ve ilçelerde 100 bini aşkın üyesi bulunan Milli Gençlik Vakfı, kadın kolları, meslek teşekkülleri ve dernekler vasıtasıyla etkin faaliyet göstermektedir.

- Milli Görüş; açıktan yapılacak antilaik irticai hareketlerin Türk Silahlı Kuvvetleri ve laik unsurlar karşısında etkisiz kalacağından hareketle; insan hakları, ibadet ve inanç özgürlüğü, demokrasi gibi uluslararası değerlere dayalı bir siyaset takip etmektedir.

- Hizbullah, Tevhid, Yeryüzü, Mazlum-Der, Müslüman Gençlik, İBDA-C, İslami Hareket gibi radikal İslami gruplar ise genellikle bir dergi veya yayın kuruluşu etrafında toplanmış, dar kadrolu küçük gruplardır.

- Refah Partisi ve diğer irticai unsurlar öncelikle gençlik kesimine el atmışlardır. Nurcular, Süleymanlılar ve Nakşibendiler gençliğe tahsil ve barınma imkanları sağlamakta; imam hatip okullarını çoğaltarak, yandaşlarını harp okulu dışındaki okullara yönlendirmektedirler.

- Milli Görüş, yurtdışına yönelik olarak “İslam Birleşmiş Milletleri”, “İslam Ortak Pazarı”, “İslam dinarı” gibi hedeflere yönelmiştir. Diğer taraftan, Mısır ve Suriye’de yaygın olan “Müslüman Kardeşler”, Libya’daki İslami Çağrı Cemiyeti”, S. Arabistan’daki “Rabıta” ve Cezayir’deki “İslami Selamet Cephesi” ile ilişkileri mevcuttur.

- Refah Partisi ve diğer irticai unsurlar, 1990’lı yıllarda, Bosna Hersek, Cezayir, Azerbaycan, Filistin ve Çeçenistan’daki olayları kullanarak, kendi propagandalarını yapma imkânı bulmuşlardır.

- Refah Partisi, 1980-1990 yılları döneminde büyük hamle yapmış; 1994 yerel seçimleri ile 1995 genel seçimlerinde kazandığı başarıyla, İran deneyiminin aksine, demokratik yöntemlerle iktidara gelebileceğini görmüştür.

- Refah Partisi, 1995 seçimleri sonrasında DYP ile birlikte iktidar olarak, şeriat devletin tesisine hizmet edecek ortamı hazırlamak maksadıyla; adalet, milli eğitim ve içişleri bakanlıkları başta olmak üzere devletin diğer kamu, kurum ve kuruluşlarında, yerel yönetimlerde, sivil sektörde ve mevcut rejimi silahla değiştirmek gerektiğinde ihtiyaç duyacağı emniyet teşkilatında kadrolaşma faaliyetlerine ve TSK bünyesine sızma gayretlerine hız vermiştir.

- Halihazırda TBMM’nin hakimi Refah Partisi’dir. Partili milletvekillerinin tümü büyük bir disiplin içerisinde meclise devam etmekte, her oturumda çoğunluk elde ederek bütün yasaların çıkarılmasını sağlamaktadır.

- İktidar ortağı DYP Genel Başkanının hesap ve mal varlıkları sebebiyle teslimiyetçi bir tutum izlemesinden dolayı DYP’li milletvekillerinin çoğunun yapılan TBMM’deki oylamalara katılmaması Refah Partisi’nin bahse konu etkinliğini daha da güçlendirmektedir.

-RP’nin ifade edilmeye çalışılan yaklaşımları ile amaçlarının dine hizmet değil, dini siyasete alet etmek olduğu, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk tarafından “bunlar İslamiyet’i lekelemiştir demiyorum, pisletmişlerdir...toplum olarak bu tehlikeyi görüp uyanık olmak durumundayız” şeklindeki cümleleriyle açıkça ortaya konulmaktadır.

- Refah Partisi, ayrıca, parlamentodaki desteğini artırmak ve şeriat ideolojisinin devlet yapılanmasında kök salmasını temin etmek maksadıyla; kendi adamlarını, yandaşlarını ve irticai kesime mensup kişileri, DYP, ANAP, MHP ve BBP içerisine yerleştirmiş bulundurmaktadır.

- Refah Partisi, yürütmenin de tek hakimi durumundadır. İş adamı zihniyetiyle hareket eden bu parti, yapmak istediği uygulamaları sık sık ve ısrarla gündeme getirerek sonunda kabul edilmesini sağlamaktadır.

- Koalisyon protokolü gereği, DYP'ye verilen önemli bakanlıklara yine bu parti içinde irticai kesime ilgi duyan kişilerin (Milli Eğitim Bakanı gibi) atanmasını sağlamak veya kendi partisine mensup devlet bakanlarını DYP'ye verilen diğer bakanlıkların (MSB ve Dışişleri Bakanlığı) ilgi sahasına giren konuları takiple görevlendirmek suretiyle hükümette tek söz sahibi durumuna gelmiş bulunmaktadır.

- Bakanlıkları devre dışı bırakma uygulamalarına, Suriye, Libya ve İran ile yapılan temaslar ve Başbakan Erbakan'ın Afrika gezisinin planlaması en çarpıcı örnekleri oluşturmaktadır. Bu gezi ve temaslar, Dışişleri Bakanlığının bilgisi dışında organize edilmiş, bu bakanlıktan personel çağrılmamış veya çağrılrsa da özel görüşmelere iştirak ettirilmemiştir.

- Belirtilen uygulamanın diğer bir örneğini ise Refah Partisi'nin danışmanları vasıtasıyla yürüttüğü ve Milli Savunma Bakanlığının bilgisi dışında gerçekleştirmek istenen İslam ülkelerine yönelik ikili savunma sanayi girişimleri teşkil etmektedir. Başbakanlık bünyesinde ikili savunma sanayine yönelik olarak oluşturulan bahse konu danışmanlar kurulu, milli savunma bakanlığından bağımsız olarak hareket etmekte ve kendi programları çerçevesinde savunma sanayi alanında ilişkiye girmek istediği ülkelerle temaslar yapmakta, bu ülkelerin askeri ataşeleri ile gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında görüşmek suretiyle milli savunma bakanlığı dışında yeni bir yapılanma oluşturmaya çalışmaktadır.

- Bu çerçevede Refah Partisi, kendi arzusu doğrultusunda gerçekleştirmek istediği ikili savunma sanayi girişimlerinde kullanmak üzere MSB'nin bütçesinde 50 trilyon TL kesinti yapmayı ve bu parayı harcama yetkisini Başbakanlık kontrolüne almayı planlamıştır.

- Halen Refah Partisi kendisine bağlı 18 Bakanlığa ilaveten, irticai kesime yakınlıkları ile bilinen DYP'ne ait 4 bakanlık (Milli Eğitim ve üç Devlet Bakanlığı) üzerinde etkin rol oynamakta, diğer DYP'li bakanlıkları ise bürokrat seviyesinde kontrol etmeye çalışmaktadır.

- Devletin en önemli temel taşlarından birisi olan yargı kurumu içerisinde gerçekleştirdikleri son hakim ve savcı atamalarıyla bir taraftan yandaşları olan hakim ve savcılar kritik noktalara getirerek, hakim ve savcılar yüksek kurulunda belirli bir üstünlük sağlanmış, diğer taraftan Atatürkçülüğü ve laikliği savunan hakim ve savcılarının görev yerleri değiştirilmek suretiyle bunlar üzerinde baskı tesis edilmek istenmiştir, nitekim bu atamalar sonrasında yeni kadrolar tarafından Ankara Kocatepe camiinde eylem yapan Acz-i mendi tarikatı mensupları tahliye edilmiştir.

- Diğer bir örnek ise, Akit gazetesi köşe yazarı Abdurrahman Dilipak'ın 1995 yılında Atatürk hakkında yazmış olduğu bir kitapta Atatürk'ün annesinin bir genelev kadını olduğunu ve babasının annesini genelevden çıkardıktan sonra evlendiğini belirtmesi nedeni ile bu kişi hakkında İstanbul Başsavcılığınca açılan bir dava oluşturmaktadır. Bu dava sürecinde;

+ Dava hakimi Mustafa Kutluk, sanık Abdurrahman Dilipak'ı mahkemeye çağırmaksızın beraat ettirmiş,

+ Müteakiben bu hakim Yüksek Hakimler Kurulu tarafından kınama cezası ile birlikte Bursa'ya atanmış,

+ Şevket Kazan'ın Adalet Bakanlığına görevine getirilmesi sonrasında, Bakan Kazan bu hakimnin itibarının iade edilmesini, kınama cezasının kaldırılmasını ve kendisinin yeniden İstanbul'a atanmasını müsteşarından talep etmiştir.

+ Bakan tarafından belirtilen bu isteklerin adalet bakanlığının yetkili mercilerince reddedilmesi üzerine adı geçen hakim “tetkik hakimi” olarak adalet bakanı şevket kazan tarafından bakanlığa alınmıştır.

+ Ayrıca Refah Partisi’nin, İslami kimliği nedeniyle anayasa ve Siyasi Partiler Kanununa istinaden kapatılması gerektiği yönünde suç duyurusunda bulunan Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı Nuh Mete Yüksel’in bu girişimi bahane edilerek Adalet Bakanlığınca bazı uygulamaları ile ilgili savunması talep edilmiş ve bu savunmada, yürüttüğü görevle ilgili usul hatası yaptığı, Mısır’da şeriatçı savaşçılar yetiştirilmesi konusunda gereksiz detaylı araştırmada bulunduğu öne sürülmüştür.

- Acz-i mendi tarikatına mensup sanıkların saç ve sakallarının kesilmesi konusunda özel tip cezaevi müdürlüğünü ikaz ettiği gibi çok basit konulara yer verilerek kasıtlı olarak cumhuriyet savcısını zor durumda bırakacak ve onu suçlu duruma düşürecek bahse konu soruların cevaplanması talep edilmiş ve kişi baskı altına alınmıştır.

- Bugün için yukarıda ifade edilen örnek benzeri, Refah Partisi ideolojisine yakın olan yaklaşık 400 hakim ve savcının Adalet Bakanlığı bünyesinde alınmakta olduğu öğrenilmiştir.

- Ayrıca, Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe’nin 10 Kasım 1996 günü Kayseri’de düzenlenen, Atatürk’ü anma törenlerinden sonra katıldığı bir toplantıda; “Müslümanlar sakın ola bu hırsı, imanı, kini, nefreti eksik etmeyin...” şeklindeki partisinin gerçek amacını gösterir ifadelerinden sonra;

+ hakkında açılan soruşturmayı yürüten Cumhuriyet Savcısına baskı yapılarak çeşitli vaatlerde bulunulmuş,

+ bu maksatla üniversite öğretim görevlilerinden oluşturulması düşünülen bilirkişi heyetine, irticai kesimin görüşlerini benimseyen öğretim görevlilerinin seçilmesi için gayret sarf edilmiş,

+ bunun için irtibatla oldukları başbakanlık müsteşarı Kadri Keskin’den Ankara devlet güvenlik mahkemesi savcısı nezdinde tavassuta bulunulması istenmiştir.

- Refah Partisi bu tür uygulamalarla yargıya müdahalede bulunarak dava dosyalarının örtbas edilmesini ve kapatılmasını amaçlamaktadır.

+ Adalet Bakanının kendi görüşüne yakın bulduğu hakim ve savcıları kritik ve önemli yerlere atandırmak için yüksek hakimler kurulunda çaba sarfettiği, ayrıca Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerin başsavcılarına çeşitli yollardan telkinlerde bulunarak ve talimatlar vererek, onları baskı altına almaya çalıştığı öğrenilmiştir.

- Cumhuriyet rejiminin önemli teminatı olan Yargıtay Başsavcılığı seçiminin gündemde olduğu bu günlerde, zaten çoğunluğu dinci ve Kürtçü kesime mensup kişilerin elinde olan mahkemeler ve Yargıtay bünyesinde yürütülen faaliyetlerle Refah Partisi kendi yandaşı olabilecek bir adayı seçirmek için yoğun bir gayret sarfetmektedir.

- Refah Partisi türbanlı yargıçların görev almalarına olumlu yaklaşım sergileyerek kılık kıyafet kanununu ortadan kaldırmayı amaçlamakta ve böylece toplum için önemli kanunları dahi hiçe sayabileceklerini göstermek istemektedir. Nitekim türbanlı hakim ve savcı adaylarının başvuruları, bakan şevket kazan tarafından kabul edilmiş ve bunlardan iki tanesinin ataması gerçekleştirilmiştir.

- 9 Kasım 1996 günü Konya Belediyesi ve Milli Gençlik Vakfı tarafından Konya’da “hükümetin kılık-kıyafet kanun tasarısına kamuoyu desteği sağlamak” konulu bir miting düzenlenmiş, mitinge 2500-3000 civarında çarşafı ve türbanlı kadın katılmış, mitingin emniyetini Milli Gençlik Vakfının erkekleri sağlamıştır. Mitinge Konya Büyükşehir Belediye başkanı Doç. Dr. Halil Ürün de katılmış ve yaptığı konuşmada başörtüsüne ve şeriata sahip çıkılmasını istemiştir. Mitingde Türk bayrağının taşınmaması ve

pankartlardan birisinde "bacımın örtüsü batmakta rezilin gözüne, acırım tükürüğe, billahi tükürsem yüzüne" yazısı dikkat çekmiştir.

-Camilerde kadrosuz olarak görev yapmakta olan ve aldıkları din eğitimlerinin seviyesi itibarıyla verdikleri vaazlar ve hutbelerle cemaati şeriatçı kesime kanalize eden cami görevlilerinin, memur statüsüne geçirilmesi yönünde gayret sarfeden Refah Partisi; bu yaklaşımı ile cami görevlilerinin bu görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Memurin-Muhakematı Kanununa göre yargılanmasını, dolayısıyla haklarında ilgili suçlardan dolayı cumhuriyet savcıları ve adli makamlarca soruşturma açılmasını önlemek istemektedir. bu gerçekleştiği takdirde cami görevlileri ancak il idare kurulunun müsaadesi ile kovuşturmaya tabi tutulabilecektir.

- Refah Partisi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı da kendi amaçları doğrultusunda kullanmak gayesiyle, bu kurumdan toplumsal düzeni sağlayan konularda fetva vermesini istemekte, böylece Osmanlı dönemindeki şeyhülislamlık müessesesini yeniden canlandırmayı hedeflemekte ve bu yolla Türkiye'deki yargı birliğini bozarak şer'i hükümlere geçiş zemini oluşturmayı planlamaktadır.

- Kısacası Refah Partisi, Türkiye Cumhuriyetine uygun gördüğü şeriat rejiminin önünü açmak ve gerekli zemini oluşturmak için, bir yandan inkılap kanunlarını, özellikle tevhidi tdrisat kanunu, kıyafet kanunu, medeni kanun ve toplum yaşamını düzenleyen diğer kanunları delmeye çalışmakta, yönerge, genelge ve şifahi talimatlarla bu kanunları savsaklayıp ihlal ederken bir yandan da hazırladıkları önerge ve kanun teklifleriyle muhalefete ve kamuoyuna hissettirmeden bu kanunları değiştirmeye çalışmaktadır.

- Belirtilen yaklaşımın en son örneği ise ramazan münasebeti ile mesai saatlerinin valiler tarafından düzenlenmesini öngören hükümet genelgesi oluşturmaktadır.

- Refah Partisi, "bürokrasiye hakim olamazsanız hükümete hakim olamazsınız" kuralından hareketle uzun yıllar öncesi önemli görevler için hazırladıkları kişileri günümüzde devletin ve yerel yönetimlerin en etkin kadrolarına getirme girişimini sürdürmektedir. Ancak kamu-kurum ve kuruluşlarındaki kadrolaşma faaliyetlerini bugün için sahip oldukları insan potansiyelinin yetersizliği nedeni ile tam olarak doldurmakta güçlük çeken Refah Partisi ortaya çıkan zaafiyeti "İktidara geldik, ama bakınız!.. kadroları değiştirmiyoruz" şeklindeki verdiği mesajlarla kamufle etmektedir.

-Refah Partisi iktidara geldiğinden bugüne kadar öncelikli olarak Adalet, Çalışma, Millî Eğitim ve İçişleri Bakanlıkları başta olmak üzere, müsteşar, müsteşar yardımcısı ve genel müdür düzeyinde toplam 85 üst bürokrat ataması veya değişikliği yaparak bu makamlardan 51'ine kendi adamlarını veya kendi düşüncesine ılımlı bakan kişileri getirmiş bulunmaktadır.

- Son olarak Doç. Bnb. rütbesi ile Silahlı Kuvvetlerde iken yabancı kadın ile evlenmek suretiyle ordudan ayrılan, ancak millî görüş ideolojisini benimseyen Prof. Dr. Aziz Akgül Başbakanlık Başdanışmanlığına getirilmiştir.

- RP, kendileriyle aynı ideolojiyi paylaştığı ve kardeş olarak nitelediği ülkelerle, ülkemiz menfaatlerine ters olsa da her türlü şartlar altında ilişkileri sürdürmeyi gaye edinmekte ve bu ilişkileri bozmayı planladığına inandığı devletin millî istihbarat teşkilatını yalancılıkla ve kendilerini kandırmakla suçlayıp, toplum nazarında küçük düşürerek, bu kuruma da sızma niyetlerine zemin hazırlamaktadır.

- Halihazırda millî istihbarat teşkilatı içerisindeki bazı gruplar da, son dönemde devlete değil, bazı siyasi parti liderlerine hizmeti esas almış, bu durum kuruluş içinde huzursuzluk ve güvensizliği de beraberinde getirmiştir. Nitekim kont-terör dairesinin başında bulunan Mehmet Eymür'ün; Tansu-Özer Çiller ikilisine hizmet ettiği, onların yardımı ve bazı pazarlıklar sonucu bu göreve getirildiği, basında çıkan birçok haberin de bu şahıs tarafından sızdırıldığı hakkında yaygın duyumlar bulunmaktadır.

- Refah Partisi son günlerde TRT Genel Müdürlüğü ve TRT'yi ele geçirmek için yoğun çaba göstermektedir. Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından seçilen 3 adaydan birisi

olan Tuncay Büyüktarkan'ın adaylıktan çekilmesi üzerine, yerine şeriatçı görüşe yakın bir kişinin üçüncü aday olarak seçilmesi için DYP ile anlaşma gayretleri sürdürülmektedir.

- Refah Partisi yönetimi kendi partilerinde olan bakanlıklarda aktif olarak, diğer bakanlıklarda da pasif yöntemlerle ve örtülü bir şekilde kadrolaşmaktadır. Bu durum son devlet personeli atamalarında ve personel seçiminde açıkça kendisini göstermiştir.

- Refah'lı Kültür Bakanı İsmail Kahraman tarafından Topkapı Sarayı müzesinde tam gün süre ile Kuran okunmasını sağlamak bahanesiyle Kültür Bakanlığı bünyesinde 24 adet "Kur'an Okuyucu" kadrosunun ihdası yönünde hazırlanan tasarı Başbakan tarafından meclise sevk edilmiştir. Yine aynı Bakan, Bakanlık kütüphanesine bugüne kadar alınan 63 derginin aboneliğini iptal etmiş; bunların yerine dini içerikli 53 dergiye abone olunması talimatını vermiştir.

- Refah Partisi, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kadrolaşabilmek için Bakanlık giriş sınavlarına Arapça dilinin dahil edilmesini ve Müslüman ülkelere Arapça bilen diplomatların atanması yönünde çaba göstermektedir.

- Mülki idare kadrolarına sızmak için partili gençlerin Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerine girmelerini teşvik etmektedir. Kadın eli sıkmayan Valiler görevde tutulmaktadır. Valiliklere, İmam Hatip kökenli ve eşleri tesettürlü kişilerin ataması yapılmaktadır. Bu çerçevede, 50'ye yakın Valinin değiştirilmesi ve yerlerine irtica yanlısı olanların atandırılması için hazırlık yapılmaktadır. Bu hazırlıkları, partinin en radikal milletvekili olan Hasan Hüseyin Ceylan yürütmektedir.

- Refah Partisi, silahlı güçle iktidarı ele geçirme safhasında arzu ettiği organize kuvveti teşkil etmek amacıyla; son zamanlarda modern ve etkin silahlarla teçhiz edilmekte olan emniyet teşkilatına sızma, teşkilatta kadrolaşma ve bu müesseseyi ele geçirme yönündeki gayretlerine yoğunluk kazandırmıştır.

- Polis Koleji ve Polis Akademilerine öncelik verilmiş ve bu okulların öğrencilerine tarikatların kiraladıkları hücre evlerinde din eğitimi verilmeye başlanmıştır.

- Son dönemde açılan devlet sınavlarında kendi yandaşlarının başarılı olması için kendi görüşlerini benimseyen üst düzey yöneticilerden ve nüfuzlu kişilerden aracı ve takipçi görevlendirmektedir.

- Bugüne kadar hükümetlerde görülen "yakınlara devlet kadrolarında iş imkanı sağlama" geleneği, Refah Partisi'nde "partililere iş imkanı sağlama" şeklinde değişmiştir.

- Üst düzey görevlere ve kilit mevkilere kendi adamlarını yerleştirme" geleneğinin sürdürülmesinin yanı sıra, devlet kadrolarında bir refah partisi tabanı oluşturulmasının da hedeflendiği, bu maksatla, alt seviyedeki görevlere de partili veya sempatanların yerleştirildiği öğrenilmiştir.

- Refah Partisi'nin iktidar ortağı olduğu günden itibaren, parti il ve ilçe başkanları; bir taraftan parti üyelerine ve partiye üye kaydı yaptıracaklara iş imkanı yaratırken, diğer taraftan partiye kayıt olmamakla birlikte kendisini Refah Partisi'ne hizmet için adanmış daha kültürlü bir gruba, aşgari iki milletvekilinin referansı ile iş bulunmasına yardımcı olmakta ve bu kişilerin siyasi iktidar değişiminden etkilenmemelerini garanti edecek tedbirlere öncelik vermektedirler. Refah Partisi tarafından yapılan girişimler sonucunda, bugüne kadar yaklaşık 500 bin kişiye iş olanağı yaratıldığı hakkında duyumlar bulunmaktadır.

-Refah Patisi yönetiminin aldığı kararla ve Çalışma Bakanı Necati Çelik'in yayınladığı 30 Kasım 1996 tarihli yeni bir yönetmelikle; SSK'ya alınacak sağlık hizmetleri sınıfı, teknik hizmetler sınıfı ile eğitim, öğretim ve avukatlık hizmetleri sınıflarına atanacak olan personel için sınav mecburiyeti kaldırılmıştır. Aynı şekilde SSK Genel Müdürlüğüne hizmetli statüsünde alınacak 2500 kişi için her ilin Refah Partili il başkanı tarafından, partililerden oluşan bir liste hazırlanarak imzalanmış, sonra bu listeler o ilin refah partili milletvekili tarafından onaylanarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanına teslim edilmiştir. Yapılan sınavda yedekleri ile birlikte 5000 kişiye sınav kazandırılmıştır.

- Bunların 2500'ü şimdi, geri kalanı ise bilahare işe alınacak ve sonuçta refah partili 5000 kişinin daha işe girmesi sağlanmış olacaktır. Bu yolla kendi yandaşlarının bu kuruma daha kolay yerleştirilmesini sağlayan Refah Partisi'nin benzer uygulamayı diğer devlet daireleri ve kurumlarına da hızla yaygınlaştıracığı değerlendirilmektedir.

- İrticai kesim çeşitli devlet hastanelerinde kendi yandaşları olan tabipleri başhekim ve başhekim yardımcısı sıfatı ile görevlendirmek ve bu doğrultuda atamalar yapmak suretiyle, devletin sağlık sistemi içerisinde hızlı bir yapılanma başlatmışlardır. Bu uygulamaya Ankara Etimesgut Devlet Hastanesi örnek verilebilir. Bu hastanede çalışan ebe, hemşire ve bayan doktorların tamamına yakını türbanlı ve tesettürlüdür.

- İrticai kesim, islami yaşama geçişi sağlamak amacıyla; dini eğilimlerin güçlü olduğu bölge ve beldelerde uygun ortamı hazırlamak için girişimlerde bulunmakta, nüfuz etmekte zorlandığı kurum ve kuruluşları bu semtlere çekmek suretiyle onları etkilemeyi hedeflemektedir. Nitekim bugün dini yaşamın ağırlıklı olarak sürdürüldüğü ve adeta bir Arap kenti görünümü taşıyan Fatih semtindeki eski Darüşşafaka Lisesi gibi bazı kamu taşınmazları refah partisi ideolojisine hizmet edecek öğrencilerin yetiştirilmesi gayesi ile "İlim Yayma Cemiyeti" ve "Muradiye Vakfı" gibi kuruluşlarca; yurt, dersane ve okul olarak kullanılmak üzere satın alınmak istenmektedir.

- Bahse konu taşınmazın, belirtilen maksatlarla refah ideolojisine hizmette kullanılacağını hisseden, Darüşşafaka Lisesi taşınmazı sahibi Türkiye Cumhuriyeti ziraat bankası yetkilileri, bu taşınmazın Refah yanlılarının eline geçmesine mani olabilmek için karşılıksız olarak TSK'ne devredilmesi konusunda Gnkur.Bşk.lığına teklifte bulunmuştur.

-Refah Partisi, gelecek nesillerin yetiştirilmesindeki rolü nedeni ile milli eğitim ve öğretim kesimini öncelikli hedef olarak ele almakta ve bu bakanlık koltuğuna Fethullah Gülen'in desteği ile gelmiş olan Mehmet Sağlam'ın bulunmasından da mutlu olmaktadır.

- İmam hatip okullarının yanısıra yurtiçinde ve yurtdışında açtıkları, kurdukları ve/veya denetledikleri Kur'an kursu, dersane, okul ve üniversiteler vasıtasıyla yoğun, yaygın ve etkili bir eğitim çalışması yürüten irticai unsurlar, kendine özgü eğitim olanakları yaratmakta, bilinçli olarak kamu yönetimi alanında spesifik hedeflere göre adam yetiştirmekte, yurt ve pansiyonlar ağı sayesinde barınma olanağı sağlamakta, öğrencilere önemli miktarda burs, harçlık, eğitim araç ve gereçleri temin etmektedir.

- Bu çerçevede sadece Fethullah Gülen'e ait yurtiçinde ve yurtdışında toplam 448 yurt, 346 dersane, 181 okul ve 3 özel üniversite bulunmaktadır. Dini eğitim verilen çocukların yaşı giderek küçülmekte, ana okulu ve kreşler açmak suretiyle beşikten üniversiteye kadar kesintisiz ve etkin bir eğitim zinciri oluşturulmaktadır.

- Eğitime ara vermemek amacı doğrultusunda yoğun yaz kampları uygulaması yapılmakta son iki yıldır "yaz okulu" adı altında ilkököl çocuklarına yönelik dini öğretim kampları kurulmaktadır.

-RP, dini eğitim veren, eğitim kurumları yolu ile tabana ulaşma ve var olanı genişletmek avantajını kaybedeceği korkusu ve inancı ile kesintisiz 8 yıllık ilköğretim eğitimine karşı çıkmaktadır.

- İmam hatip okulu öğrencilerinin, harp okullarına girebilmelerini temin etmek amacıyla; son senelerinde yatay geçişle klasik fen liselerine girmelerine olanak sağlayacak olan ve milli eğitim bakanlığınca hazırlanan yönetmelik değişikliği önerisi sonrasında toplumdaki gelen tepkiler üzerine milli eğitim bakanı öncelikle bu tepkileri görmemezlikten gelmiş, bilahare yönerge değişikliğinden haberi olmadığını beyan etmiş, ancak tepkilerin artması üzerine Bakan Mehmet Sağlam bu yönerge değişikliğini yeniden incelenmesi gerektiğine karar vermek zorunda kalmıştır.

- Bugün için mevcut imam hatip okullarında yapılan açıklamalara göre 515 bin öğrencinin okuduğu, bu sayının 1951-1952 yılında 885 kişi olduğu dikkate alındığında bu kesimin devletin ciddi kurumlarına el atma arzu ve isteklerini göz önüne sermektedir. Bunun son örneği, imam hatip okulu üniversite mezunları vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığına sızma girişimleridir.

- Şeriatçı kesim, son dönemde çıkarılan özel üniversite yasası paralelinde sahip oldukları üniversite sayılarını süratle artırma hazırlıkları yapmakta, master ve doktora için yurtdışına öğrenci gönderme çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca dış ülkelerdeki şeriatçı eğitim veren üniversitelerden mezun olan kişilerin, Türkiye'de öğretmen olarak görev almasına imkan yaratmaktadır.

- Nitekim Milli Eğitim Bakanı'nın YÖK Başkanlığı döneminde Mısır'daki El-Ezher üniversitesi başta olmak üzere çeşitli ülkelerdeki islam üniversitelerine yüzlerce öğrencinin gönderildiği, bugünkü YÖK Başkanı Kemal Gürüz tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca son öğretmen atamalarında El-Ezher üniversitesi mezunu 4 ilahiyatçı, Milli Eğitim Bakanlığına öğretmen olarak atanmış, bu kapsamda 18 kişinin daha atanma beklediği öğrenilmiştir.

- Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam'ın YÖK Başkanlığı döneminde, özellikle Refah ideolojisini benimseyen öğrencilerin master ve doktora amacıyla yurtdışına gönderilmiş olduğu gerçeğinin bugünkü YÖK Başkanı Kemal Gürüz tarafından ortaya çıkarılması; gerek Refah Partisi ve gerekse Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam tarafından kabullenilememiş ve bu kesim tarafından, "YÖK Başkanının Cumhurbaşkanı tarafından atanması kararının müşterek kararnameye dönüştürülerek sadece başbakan ve başbakan yardımcısının mutabakatı ile atanması şeklinde yeniden düzenlenmesini ve YÖK Genel Kurulunun 24 kişiden 15 kişiye indirilmesini" öngören yeni bir YÖK tasarısı gündeme getirilmiştir.

- Bu yeni yasa tasarısı ile insiyatifin Cumhurbaşkanından alınarak hükümete verilmesinin ve YÖK Başkanlığı görevini yürüten Kemal Gürüz'ün biran önce görevden uzaklaştırılmasının amaçlandığı görülmektedir.

- Yurtdışındaki islami üniversitelere eğitim maksadıyla gönderilecek öğrenciler, genellikle imam hatip mezunu olan, ancak üniversite 2 nci basamak sınavını kazanamamış, doğu ve güneydoğu Anadolu'lu gençler arasından bizzat refah partisine seçilmekte, öğrencilere bu üniversitelerde müfredatın ağırlık noktasını şeriat ve hukuk derslerinin oluşturduğu ilahiyat, ekonomi ve Arapça dersleri verilmekte, derslerden arta kalan zamanda o ülkedeki islami örgütler tarafından (örnek : Pakistan Cemaati İslam örgütü) silahlı eğitime tabi tutularak cihad'a hazırlanmaktadır. Eğitimi tamamlayan öğrenciler, yurda dönmelerine müteakip milli görüş camiasının şemsiyesi altında görev almaktadır. bu eğitimler öğrencileri öylesine etkilemektedir ki bazıları bulundukları ülkede Arapça isimler almak için ilgili makamlara başvuruda bulunmaktadır.

- Bu bağlamda başbakan Erbakan Ağustos 1996 tarihinde Pakistan'a yaptığı ziyarette bayan Butto'ya Pakistan'daki islam üniversitesine daha fazla Türk öğrenci alınması teklifinde bulunmuş, ancak teklif Bayan Butto tarafından duymazlıktan gelinmiştir.

- Halihazırda başta İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Ankara Gazi Üniversitesi, Harran Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi olmak üzere bir çok üniversitede yönetim ve öğretim kadrosuyla öğrenciler refah partisi yandaşları tarafından kontrol edilir hale gelmiştir. 19 Mayıs Üniversitesi de belirtilen üniversiteler arasına girmek üzeredir.

- Büyük iller başta olmak üzere ülke genelindeki yerel yönetimlerin % 40'ını elinde bulunduran refah partisi belediye imkanlarından azami ölçüde istifade ederek, bir taraftan kendi yandaşlarına önemli menfaatler temin ederken, diğer taraftan icraatları ile kendine müzahir kitle oluşturma gayretlerini sürdürmektedir.

- Refah Partisi, nihai amaçta gerçekleştireceği şeriat sistemine geçişi kolaylaştırmak ve gerekli alt zemini oluşturmak maksadıyla; şeriat yönetiminin ana erki'ni oluşturan şura sistemi uygulamalarını, öncelikle sahip olduğu yerel yönetimlerde hayata geçirmeye başlamış bulunmaktadır. Bu konudaki en güzel örneğini, Ankara'nın Sincan Belediyesi oluşturmaktadır.

- RP'li Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız; demokratik yollarla başkan seçildiği ilçede, halkın sorunlarını çözmek ve hizmet getirmek için, mevcut rejimin sağladığı bütün

olanakları kullanmak yerine, islamiyetin ilk dönemlerinde uygulanan "islam şurası" sistemi ile belediye hizmetlerini ve sosyal hayatı düzenleme gayretleri göstermektedir. Bu doğrultuda her hafta cuma günleri sabah namazından sonra sözde şura üyeleri ile toplantılar düzenleyerek yaptıklarını anlatmakta ve alenen "bunlar şeriatçılıksa, ben şeriatçıyım" diyebilmektedir.

-Refah'lı belediyeler kendi kontrolünde faaliyet göstermekte olan yurt, pansiyon ve bir kısım vakıf imkanlarını en verimli şekilde kullanmak suretiyle şehir varoşlarında oturan fakir ailelere gıda, yakacak ve parasal yardım yapmakta, bu ailelerin çocuklarının eğitim masraflarını üstlenmekte, böylece bu bölgelerde kendi ideolojisine hizmet edecek taban kazanma faaliyetlerini yürütmektedir.

- RP'li büyük şehir belediyeleri tarafından yüksek öğrenim gençliğine karşılıksız burs verilmekte ve bu yaklaşımla bir taraftan üniversite öğrencilerinin kendi ideolojilerine yakınlaşması sağlanırken, diğer taraftan Refah Partisi'ne gerektiğinde hizmet edecek "paralı askerlerin" temini gerçekleştirilmektedir. Bu maksatlar için sadece Ankara Büyükşehir Belediyesince ayrılan fon miktarı 5 trilyon lira civarındadır. son dönem içinde birçok üniversitede meydana gelen olayların taraflarından birinin sağ görüşlü öğrenci kesimi olduğu anımsandığında, bahsekonu paraların ne maksatla ve niçin verilmekte olduğu konusu açıklık kazanmaktadır.

- Tüm belediye kadroları refah partisi yanlıları ve diğer irticai kesimlere üye kişilerce doldurulmakta ve bunlar vasıtasıyla belediye imkanları, kendileri gibi düşünmesi istenen hedef kitleye yönlendirilmektedir.

- Sahip oldukları belediye imkanlarından yararlanarak, diğer irticai unsurlar için de önemli olan kuran kursu, pansiyon ve vakıflar gibi girişimlere kolaylık sağlamakta, böylece bu kesimleri siyasi yaklaşımları içerisine çekmeye çalışmaktadır.

- RP'li belediyeler, düzenledikleri kermes, gece, hayır çarşısı, mevlüt ve toplantı gibi etkinliklerle mahalle ve semt bazında organize olmakta ve kendi ideolojilerini bu insanlara iletme fırsatı bulmaktadır. Tesettürlü bayanlar için toplu evlenme ve nikah törenleri tertiplenmekte ve irticai kesimin ileri gelenlerinin bu etkinliklere iştiraki sağlanarak olay propaganda gösterisine dönüştürülmektedir.

- Topluma hizmet veren ve kendilerince kontrol edilen dinlenme yerleri, gazino, kahve ve benzeri mekanlara çağdaş yaşam kıyafeti taşımayan insanların girmesine müsaade ederek bir taraftan bu kesime motivasyon kazandırmakta, diğer taraftan da kendileri gibi olmaları etkilemeyi ve soyutlamayı hedeflemektedir.

- Yerel yönetim yasasında değişiklik öngören refah partisi yapılacak değişiklik ile camilere arazi tahsisı yanında, ilk kez belediye bütçelerinin %1'nin cami yapımında kullanılmasına imkan verecek yasal düzenlemeyi hayata geçirmeyi planlamaktadır. halihazırda Türkiye'de 898 kişiye bir cami düşmekte olduğu dikkate alındığında bu uygulama ile neyin amaçlandığı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

- Bugüne kadar Silahlı Kuvvetlerden YAŞ kararı ile ayrılan 216 subay ve astsubayın büyük bir kısmına Refah'lı belediyelerde önemli görevler verilmek suretiyle kamuoyuna bu insanların sahipsiz olmadıkları mesajı verilmeye çalışılmaktadır.

-RP'li yerel yönetimlerin yukarıda arz edilen uygulamalarına yönelik tüm faaliyetleri Avrupa Milli Görüş Teşkilatına bağlı müfettişlerce; il, ilçe ve belde bazında belirli bir plan ve program çerçevesinde denetlemeye tabi tutulmakta, denetleme sonrasında tespit edilen aksaklıkların giderilmesi ve yeni başlatılacak uygulamalara yönelik esasların tespiti yönünde çalışmalar yapılmaktadır. bu teşkilat tarafından denetlenen en son belediyenin gölcük belediyesi olduğu tespit edilmiştir.

- Toplumdaki ekonomik dengelerin halk çoğunluğu aleyhine bozulmuş olması ve bu tablonun giderek kötüleşmesi Refah Partisi'ne ideolojilerini tabana yayma açısından arzu ettikleri ortamı kendiliğinden getirmektedir.

- Refah Partisi gerek yurtiçinde ve gerekse uzantıları vasıtasıyla yurtdışında her türlü fırsatta halktan fitre, zekat, bağış toplamakta organizasyonlar olanlardan ise aidat şeklinde sürekli gelir elde etmektedir.

- İrticai kesime ait vakıflardan sadece Akyazı Vakfının kurban derilerinden 1,5 trilyon lira gelir elde ettiği göz önüne alınınca, irticai kesimin biraz önce ifade edilen yöntemlerle tahmin edilemeyecek miktarlarda maddi gelir temin etmekte olduğu kolaylıkla değerlendirilebilecektir.

- Diğer taraftan Refah Partisinin en önemli gelir kaynaklarından birisini de RP'li belediyelerde kendilerine aktarılan yardımlar oluşturmaktadır.

- Refah Partisi ve irticai kesim, gıda, tekstil ve yayın sektörlerinde yurtiçinde ve yurtdışında kurdukları toplam 509 ticari şirket vasıtasıyla önemli gelirler sağlamakta ve bu gelirleri, biraz önce ifade edilen gelir kaynakları ile birlikte fakir aile ve semtlere gıda yardımı, fakir öğrencilere harçlık ve malzeme dağıtımında kullanmak suretiyle sempatican kazanmaktadır.

- Ayrıca Refah Partisi Türkiye'deki rejimin değişmesini isteyen ve/veya Türkiye'nin bölünmesinde fayda gören ülkelerden destek sağlamakta, hatta silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yolu ile gelir elde ettiğine dair duyurular alınmaktadır. bahsekonu destek;

+ S.Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'in destekledikleri "Müslüman Kardeşler" örgütü,

+ S.Arabistan'ın desteklediği "Rabita" örgütü,

+ Libya'nın kurduğu, Suriye, İran ve Cezayir'deki İslami Selamet Cephesi'nin de destekleyip finansa ettiği "İslama Çağrı Cemiyeti"

+ Türkiye genelinde bankacılık ve finans sektöründe faaliyet gösteren "Faysal Finans", "Al Baraka Türk" ve "Asya Finans" gibi banka ve finans kurumları,

+ İran rejimini Türkiye'ye ihraç etmek maksadıyla İran tarafından kurulan şirket ve dernekler gibi islami terör örgütleri ve legal ticari kurumlar aracılığı ile sağlanmaktadır. Belirtilen bu gelir kaynakları, ülkede şeriatçı özlemin artması, varolan özlemin güçlendirilmesi ve kendi ideolojilerine hizmet edecek ümmetçi bir toplumun yaratılması maksadıyla; refah partisi tarafından, ülkeye şeriat düzeninin getirilmesine yardımcı olacak kişilerin ve çeşitli mekanizmaların ele geçirilmesi için sarf edilmektedir.

- İrticai kesimin nihai amaçlarına ulaşmada takip ettikleri stratejilerinin üçüncü aşamasını cihad oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile şayet demokratik yol ile siyasi iktidar ele geçirilemez ise oluşturacakları silahlı kitle ile devlet güçlerinin tasfiye edilmesi suretiyle teokratik rejimin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

- Milli Gençlik Vakfı genel başkanlığına getirilen Mustafa Genç; "gürül gürül akan nehirler durdurulamaz, cihad'ın önünü kesmeyin, artık şartlar değişmiştir, içeriğin fiiliyata dökülmesinin zamanı gelmiştir, cihad, bir insanın tüm gücünü Allah'ın emir ve yasalarına göre programlamaktır, cihad yolları kesildiğinde patlama olacaktır. Biz peygamberin söylediği gibi savaşı istemiyoruz ama gerektiğinde savaştan da kaçmıyoruz" şeklindeki ifadeleri ile yandaşlarının nihai amaçlarına ulaşmadaki gayretlerini hızlandırmayı ve güçlendirmeyi istemektedir.

- Bu maksatla TSK başta olmak üzere devletin diğer silahlı güçlerinin ele geçirilmesi Refah Partisi'nin en önemli hedefini oluşturmaktadır.

- Refah Partisi ve diğer irticai kesim belirtilen hedefin tahakkuku amacıyla, bir taraftan imam hatip okulu mezunlarının harp okullarına girmesi yönünde yasa tasarısı dahil çeşitli alanlarda mücadele verirken, diğer taraftan öncelikle TSK bünyesinde askeri eğitimi belirli ölçüde almış olan kitlelere, yani askeri lise ve harp okullarına veya bu eğitimi yeni almaya

başlayan üniversitelerdeki askeri öğrencilere, astsubaylara ve uzman erbaşlara el atmaktadır.

- Yine aynı şekilde irticai kesim küçük rütbeli asker kişilere öncelikle ulaşmak istemekle, bir taraftan yıllar sonra kendisinin arzuladığı şeriat devletinin silahlı kuvvetlerine komuta edecek ordu mensuplarını elde etmeyi, diğer taraftan da nihai amacına ulaşmadaki en büyük engeli oluşturan Atatürkçü ve laik TSK'ni ortadan kaldırmayı düşlemektedir.

- Refah Partisi bu girişimlerine ilaveten TSK bünyesinde bulunan muhafazakar yapıdaki ve/veya başta ekonomik olmak üzere çeşitli problemlere sahip değişik rütbelerdeki askeri personele yaklaşarak, bunları Nurcu, Fethullahçı, Nakşibendici ve kürtü-islamcı subaylar ve astsubaylar olarak bölmek suretiyle tarikatlar bazında ele geçirerek kendi saflarına katılmaları yönünde yoğun girişimlerde bulunmakta, böylece TSK'ni içerden parçalayarak birlik ve beraberliğini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

- Ayrıca; refah partisi, askeri lojman, garnizon ve bu yerleşim kesimlerine yakın mahallerdeki ilkokul, ortaokul ve liselere, tesettürlü öğretmenler atamak suretiyle, bu okullardaki subay ve astsubay çocuklarını kendi düşünceleri ve kıyafet şekilleri doğrultusunda etkilemek ve böylece TSK'ne mensup ailelerin çağdaş yaşam bütünlüğünü parçalamayı hedeflemektedir.

- Nitekim; 16 Aralık 1996 tarihinde Gnkur.Bşk.lığı Gölbaşı/Ankara'da bulunan Bayrak Garnizonuna sadece gözlerinin görülebildiği tesettürlü kıyafetle müracaatta bulunan bir bayan; bu garnizondaki ilkokula öğretmen olarak atandığını belirterek giriş için müsaade istemiştir. yapılan araştırmada bu öğretmen bayanın gölbaşı ilçe milli eğitim müdürlüğünün haberi olmaksızın, doğrudan Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğüne atandığı tespit edilmiştir.

- Sızmayı amaçladıkları TSK'nden irticai faaliyetlerinden dolayı askeri şura kararları ile atılan subay ve astsubaylara; Refah'lı belediyelerde ve diğer kurumlarda yeni kadrolar tahsisi suretiyle, TSK'ndeki sempaticanlarına destek verilmekte ve onlara bulundukları görevlerinden atılsalar bile aç ve susuz kalmayacakları mesajı iletilmektedir. Dolayısıyla bu tip kişilerin faaliyetlerini daha etkin ve açık yapmalarına zemin hazırlanmaktadır.

- YAŞ kararı ile TSK'den ayrılanların çoğunluğu; İhlas Holding, TGRT, Refahlı belediyeler, irticai görüş sahibi şahısların özel işyerlerinde iş bulmaktadır.

- Refah Partisi, yaş kararları nedeniyle ordudan ayrılan subayların mağduriyetinin önlenmesi için yukarıda arz edilen tedbirlere ilaveten, bu personelin devletin bir kurumu olan TSK'nden ilişkisi kesildikten sonra yine devletin diğer bir kurumunda yeniden görevlendirilebilmesi yönünde yöntem geliştirme gayretleri sergilemektedir. bu çerçevede en son yaş kararı ile TSK'nden ayrılan iki Yzb.nın, Adalet Bakanlığında görevlendirilmesi maksadıyla bizzat Adalet Bakanı Şevket Kazan imzasıyla bu kişilere ait sicil özetlerinin gönderilmesi Gnkur.Bşk.lığından talep edilmiştir.

- İrticai kesim, TSK'den YAŞ kararı ile atılan personele dışarda mutlaka sahip çıkarak, TSK bünyesinde kalan yandaşlarının yüreklendirilmesinin şart olduğunu, bu tutumun kararsızları kendi saflarına çekmede yardımcı olacağını, dolayısı ile yaş kararlarına üzülmek gerektiğini, bu kararların şeriat düzeni geldiğinde birer gurur belgesine dönüşeceğini ifade ederek, yaş kararlarından dolayı TSK bünyesindeki yandaşlarının müşterek ideallerinden vazgeçmemelerini amaçlamaktadır.

- Diğer taraftan TSK'nin; yer aldığı devlet karar organları içindeki etkinliğinin azaltılması maksadıyla, Gnkur.Bşk.lığının MSB.lığına bağlanması gerektiği, MGK'nun kaldırılmasının şart olduğu ve yüksek askeri şura kararlarının yargı denetimine açılması zorunluğunun bulunduğu, sürekli gündemde tutularak bu konularda yasa tasarıları hazırlama böylelikle TSK'nin pasifize edilmesi ve TSK'den taraftar kazanılması amaçlanmaktadır.

- Refah Partisi, amaçlarına ulaşmada tek engel olarak gördüğü TSK'ni, dinsiz bir kuruluş olarak göstermeye yönelik girişimlerini sinsi bir şekilde aralıksız devam ettirmekte ve

böylelikle halk ile TSK'nin karşı karşıya gelmesine neden olacak ortamı yaratmayı amaçlamaktadır.

- Nitekim şeriatçı kesimin ve Refah Partisi'nin güdümündeki irticai medya grubu; iktidar ortamının kendilerine sağladığı imkanları mevcut yasalar hıfafına azami ölçüde kullanarak, ülkede rejimin en önemli teminatı olan TSK'ni tahrik edici ve yıpratıcı yayınlarıyla fütursuzca ve her geçen gün artan bir dozda devam etmek suretiyle, milletin gözbebeği silahlı kuvvetlerin etkinliğini ve güvenilirliğini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Diğer bir vahim boyut ise irticai basının bu gayretlerine, diğer hür medyanın bazı organlarının da varolan dinci okuyucu potansiyelini elde ederek tirajlarını arttırmak, amacıyla zaman zaman katkıda bulunması ve bu yaklaşımlarını müteakip süreç içerisinde irticai medya grubu gibi sürekliliğe dönüştürmesi ihtimalidir. refah partisi ayrıca, bazı bakanlıklardan milli güvenlik akademisi bünyesinde açılan kursa göndereceği üst düzey bürokratları, özellikle kendi düşüncesine yakın dinci ve kürtçü kişilerden seçmekte ve bu yolla sadece belirli kişilerin vakıf olması gereken bilgileri ele geçirmeyi hedeflemektedir.

- Refah Partisi; iktidarın silahla ele geçirilmesi gerektiğinde ihtiyaç duyacağı silahlı gücü yaratma ve silah temin etme yönünde büyük atılımlar göstermekte, bu kapsamda hızla silah temin etmektedir.

- Bu gerekliliği Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe yaptığı tv. konuşmasında "iktidarın birinci timsali silahtır, silah kimde ise iktidar ondadır, Türkiye'de sivil iktidar henüz silaha hakim olamadığı için asker güçlü gözüküyor" demiştir. Refah Partisi bu konudaki ihtiyacını adeta kanıtlarcasına yayınladıkları genelge ile ruhsat verme yetkisini İçişleri Bakanlığı'ndan alarak valilere devretmiştir.

- Bu kolaylıktan da istifade ile irticai unsurlar; büyük bir hızla otomatik av tüfeği, ruhsatlı ve ruhsatsız seri atış tabanca, makinalı tabanca ve piyade tüfeği temin ederek hızla silahlanmaktadır. Bugün için Türkiye genelinde ruhsatlı tabanca toplamı 637 bin, ruhsatlı tüfek miktarı 2 milyon 266 bin 456'dır. Ruhsatsız olanların miktarı bu miktarın 2 veya 3 misli olduğu tahmin edilmektedir. irticai unsurların PKK terör örgütünün oluşturduğu boşluktan, silah ve uyuşturucu kaynaklarından da yararlanarak Güneydoğu ve İran üzerinden önemli miktarda silah ve mühimmat temin ettikleri yolundaki haberler bu konuda yayınlanan kitap ve makalelerde yer almaktadır. Refah Partisi, önündeki en büyük engeli oluşturan TSK'ni yıpratma, parçalama ve çökertme gayretlerini süratli ve etkin bir şekilde gerçekleştirebilmek için, askeri camianın düşüncelerini, faaliyetlerini ve icraatlarını daha yakından takibe imkan verecek bir istihbarat ağının silahlı kuvvetler bünyesinde teşkili yönünde yoğun gayretler göstermekte ve bu maksatla kendine müzahir TSK'den ayrılan ve/veya halen görevde bulunan subay ve astsubayları kullanmak istemektedir. özetle irticai örgütlerin, kendileri için tek engel olarak gördükleri TSK'ine nüfuz etme faaliyetlerine hız kazandırdığı ve bunu Refah Partisi'nin iktidar ortağı olması ile birlikte daha fazla arttırdığı, özellikle genç subay, astsubay ve uzman erbaşları hedef olarak aldıkları gözlenmektedir.

- Refah Partisi'nin son dönemdeki önemli açılımlarından biriside, kürt sorununa kendi ideolojileri doğrultusunda yaklaşımlarıdır. Anılan parti, tanınan "kürt benliği" olgusundan hareketle, PKK terörüne çözüm olarak "müslüman kardeşliği" ilkesini önermekte bu maksatla Şeyh Osman başta olmak üzere diğer kürt şeyhleriyle irtibata geçmektedir.

- Bu düşüncesini icraata dönüştürmekte gecikmeyen refah partisi, partisinden ayrı bireysel girişimde bulunduğunu iddia eden RP Van milletvekili Fetullah Erbaş'ı; PKK terör örgüt elinde bulunan 6 askeri geri almakla görevlendirmiş ve devletin bugüne kadar yürütmekte olduğu güneydoğu politikasına ters girişimlerde bulunarak ilk kez devletin resmi bir şahsiyetinin, kanlı PKK terör örgütü mensupları ile defalarca bir araya gelmesine, onları muhatap almasına ve PKK terör örgütü bayrağı altında belge imzalamasına müsaade etmiştir.

- Alınan bir duyumdan ise, refah partisi ile PKK terör örgütü arasında ilişki kurulduğu, bu ilişki için Batman milletvekili Musa Okçu'nun görevlendirildiği öğrenilmiştir.

- Ayrıca Refah partisi ile yakın ilişki içinde olan İhlas Haber Ajansı; Bekaa vadisinde PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan ile siyasi içerikli bir röportaj yapmış, bu röportajda

Öcalan'ın barış çağrısında bulunduğu, siyasi çözüm istediği şeklindeki düşüncelerini dile getirmiştir. İhlas Haber Ajansı tarafından yapılan bahsekonu görüşmenin; Refah Partisi'nin yönlendirmesi ve bilgisi dahilinde gerçekleştirilmiş olduğu değerlendirilmektedir.

- Kamuoyunda kendilerine yönelik olan "Atatürk karşıtı olma" olgusunu, mevcut imkanlar ve ortamlar çerçevesinde yumuşatma ve ortadan kaldırma amacıyla "Atatürkçü değiliz ama Atatürk ilkelerini benimsiyoruz" cümlesiyle özetlenebilecek aldatıcı yaklaşımlar sergilenmek suretiyle Atatürkçü kesime, ılımlı mesajlar verilmeye çalışılmakta bu suretle mevcut ortamı yumuşatmayı, vatandaşın kafasında istifham yaratmayı böylece sahip oldukları iktidar ortaklığının ömrünü uzatmayı hedeflemektedir.

- Nitekim Başbakan Erbakan tarafından başbakanlık konutunda tarikat ve cemaat liderlerine verilen yemeğe, halktan tepki gelmesi üzerine bu kesim, Atatürk'ün de şeyhleri mecliste kabul ettiğini ileri sürerek verilen davette yanlış yapılmadığını ve tepkilerin gereksiz olduğunu ileri sürmektedir.

- Diğer taraftan Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe 18 Kasım 1996 günü bir TV. programında "Erbakan da, ben de Atatürkçü değiliz. Ama bunlar Türkiye'de siyaset yapmanın aksesuarıdır" diyerek zihniyetlerini bir kez daha vurgulamıştır. Yine aynı şekilde RP'li bakan Necati Çelik 'askerlerin Sultanbeyli'de irticai yanlış belediyeçi dışlayarak Atatürk heykeli dikirtmesinin, Susurluk'taki esrarengiz kazadan daha önemli olduğu' fikrini ileri sürmüştür. Refah Partisi, Atatürk ilke ve inkılaplarının bu ülke insanına ait değerlerden kaynaklanmadığını, bunların Yahudi profesörlerin Türk toplumunu kendi inançları doğrultusunda yönlendirme gayretlerinin ürünü olduğunu ileri sürmek suretiyle, toplumun Atatürk'e olan inanç ve güvencini yıpratmaya, Atatürk düşmanlığını körüklemeye ve Atatürk ilke ve inkılaplarının mimarlarının Yahudi'ler olduğunu topluma empoze etmeye çalışmaktadır.

- Refah Partisi, yılbaşı kutlamalarına alternatif olarak, amacı ve gerekçesi belli olmayan ve "fetih gecesi" olarak isimlendirilen kutlama günleri düzenlemek suretiyle irticai duyguları güçlendirmeyi, toplumda varolan müşterek değerleri ortadan kaldırmayı ve insanları çağdaş yaşamdan soyutlamayı amaçlamaktadır.

- Ayrıca şeriat özlemini her fırsatta dile getiren Rize milletvekili Şevki Yılmaz, çeşitli irticai grupların toplantılarına katılmakta, laiklik, ırk ve dil konularında sahip olduğumuz ulusal değerlere ve bu değerlere yönelik toplumdaki oluşmuş yerleşik kavramlara aykırı açıklamalarda bulunmak suretiyle şeriatçı kitleleri kaynaştırmaya gayret etmektedir. Bu toplantılarda şevki Yılmaz açıkça; "ben Hizbullah'ım", "vatanın yanında yer almakla izzetiniz, şerefiniz ve haysiyetinizin artacağını mı zannediyorsunuz hayır sakın aldanmayın." "Kürtçe konuşuyormuş kardeşim, Lazca, Çerkezce, lisanları yasak etmek gözü kör olmaktır. Türkçeyi yaratan evladır. Arapçayı da Türkiye'nin TV'lerinden Fransızca, Almanca, İngilizce haberler okunuyorsa niye benim kardeşim Kürtçe konuşunca kıyamet kopuyor. İşte bunlar zulümdür. Yıllarca bu insanların ana diline nasıl yasak koyarsınız," "yazmış oraya ne mutlu Türküm diyene. Niye kürdüm dememiş, Kürt ne zaman mutlu olacak. Ne mutlu Müslümanım diye yazılsaydı" beyanlarında bulunmaktadır.

- İktidara ortak olan Refah Partisi, iktidar öncesi ilişki içinde olduğu yurtdışındaki örgüt ve ülkelerle iktidar ortamında bir araya gelerek etkin ve güçlü bir grup olduğu izlenimlerini özellikle dış dünyaya gösterme çabası sergilemektedir. Ayrıca bu girişimleri ile Türkiye'yi oluşturulması tasarlanan "İslam birliği"nin merkezi ve lideri olacağı mesajını vermektedir.

- Gelişmiş G-7 ülkelerine karşı, "Müslüman Sekizler" olarak isimlendirilen bir ekonomik birlik kurma projesi, son aşamada tesisi öngörülen "İslam Birliği" alt yapısının temel taşı olarak kabul edilmekte bu yaklaşımla islami örgütlenme çalışmaları kuvvetlendirilmek ve genişletilmek istenmektedir.

- Refah Partisi, iktidarda olmasının verdiği avantajları da çok iyi kullanarak, ülkemizde laikliği dinsizlik olarak algılayan bir kitlenin oluşumuna yönelik uygun bir propaganda ile desteklenen, kurumlaşma ve kadrolaşma faaliyetlerine ağırlık vermiş bulunmaktadır.

- Refah Partisinin devlet kurumları içerisinde büyük bir hızla devam ettirdiği kadrolaşma faaliyetlerini en geç 1,5 ile 2 yıl içerisinde tamamlayacağı ve devleti tamamen kontrolü altına alabileceği değerlendirilmektedir.

-Refah Partisi, iktidar ortağı DYP'nin bilinen zafiyetleri nedeni ile ortaya çıkan teslimiyetçi yaklaşımlarından azami derecede istifade ederek daha da güçlenmekte ve böylece kendi ideolojisi doğrultusundaki icraatlarını, gittikçe artan bir cüretkarlıkla gerçekleştirmeye imkanı bulmaktadır.

- Hedeflerine ulaşmak için insan ve para faktörlerinin önemini çok iyi bir şekilde kavramış olan refah partisinin, amaçları doğrultusunda kaliteli insan gücünün yetiştirilmesi ve bu insanların devletin kilit noktalarında görev alarak kadrolaşma gayretlerini organize etmesi yönünde aldıkları mesafe dikkati çekmektedir. Ekonomik güce sahip olmak için tesis ettikleri ortaklıkları ise siyasi potansiyel ve parlamenter temsil kabiliyetiyle desteklenmektedir.

-Bugün önemli birçok devlet kadrosu refah partisinin eline geçmiş bulunmaktadır. Emniyet güçlerine sızılmış, birçok mahalli idare ve kamu iktisadi teşebbüslerinin büyük bir bölümünde kadrolaşma yönünde alt yapı tesis edilmiştir.

- Bu kesim gençliğe verdiği önem çerçevesinde yoğun bir şekilde eğitim ve öğretim kurumları açmakta, açtığı birçok özel okul vasıtasıyla Atatürk düşmanı binlerce gencin yetişmesini sağlamaktadır. Diğer taraftan camilerdeki imamlar vasıtasıyla din duyguları sömürülerek irticai bir toplumun süratle büyümesine ve halk desteğinin kazanılmasına büyük önem vermektedir.

- Refah Partisi, amaçlarına ulaşmada en büyük engel olarak tsk.ni görmektedir. Bu nedenle TSK'ne sızma girişimlerini büyük bir gizlilik içerisinde ve inatla sürdürmektedir. Bu çerçevede öncelikle askeri öğrencilere, astsubay ve uzman erbaşlara el atmakta ve azda olsa başarılı olunmaktadır. bugün için TSK'ne sızma ve onu pasifize etme yönünde ulaşılan nokta gün geçtikçe artmakla birlikte, henüz bilinen kadanyla endişe verici boyutlarda değildir.

- Bugün için Refah Partisinin kendilerine bağlılıkları kitle sayısının 10-15 milyona ulaştığı, sadece Refah Partisinin kayıtlı üye sayısının 4-4,5 milyonu bulduğu ve son kongrede bu sayının ikiye katlanmasının hedeflendiği dikkate alındığında, sayıları 20 milyonu bulan "yarı olgunlaşmış" kökten dinci bir kitlenin şekillenmeye başladığı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Başbakan Erbakan; Refahlı seçmen sayısının 8 milyona ulaştığı gün yapılmakta olan seçimlerin sadece formaliteden ibaret olacağını ifade etmiştir.

- Refah Partisi bir devleti devlet yapan, ulusu birbirine kenetleyen ortak hasletlerden dil birliği, yurt birliği ve ülkü birliği gibi temel değerleri din birliği bazında ele alıp işleyerek, Türk halkının bu müsterek değerlerini ortadan kaldırmayı ve T.C. devleti toprakları üzerinde bir / ulus bilinciyle yaşayan halkımızı, bu hasletlerden koparıp ümmetçilik temelinde yapılandırmayı amaçlamaktadır.

- Bugün için Refah Partisi; çoğunluğu ile halkı maddi, manevi ve ahlaki açıdan sömüren, ümmet toplumunu oluşturma yönünde onların dini duygularını istismar eden, onları kul mantığı ile her türlü emellerine hizmette kullanan ve kendisinin iktidara gelmesinde destek sağlayan tarikatlara, büyük bir hoşgörü ile yaklaşmakta ve onların, kendilerinin sahip olduğu iktidar nimetlerinden azami ölçüde istifade etmelerine müsaade etmektedir.

- Nitekim, iktidar ortağı Refah Partisi ile tarikat birlikteliği, 11 Ocak 1997 tarihinde kamuoyunun tamamına malolacak şekilde tüm medya tarafından tespit edilen görüntülerle açıkça ortaya konmuştur. Bu bağlamda çağdaş Türkiye açısından büyük temsil değeri bulunan başbakanlık konutunda başbakan Erbakan tarafından düzenlenen iftar yemeğine; başta Fetullah Gülen, Kemal Kaçar, Prof.Dr.Esat Coşan, Haydar Baş ve Şeyh Nazım Kırbsı olmak üzere, ülkenin yürürlükteki kanunlarına göre yasaklanmış toplam 51 tarikat ve cemaat lideri davet edilmiş ve davet edilenler Cumhuriyet Türkiye'sinin hiçbir döneminde örneğine rastlanılmayacak bir davranışla çağrıldıkları

konut kapısında RP Ankara milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan tarafından el öpülerek karşılanmıştır.

- Bu olay sonrası kamuoyundan gelen tepkiler üzerine, Refah Partisi milletvekili Oğuzhan Asiltürk bu tepkileri "kim ne söylerse söylesin hiçbir şey bizi engelleyemez, biz kendi işimizi yapmaya devam edeceğiz" şeklinde toplumu hiçe sayan bir umursamaz yaklaşımla yorumlamak istemiştir.

Başbakan Erbakan, başbakanlık konutunda tarikat ve cemaat liderlerine vermiş olduğu bu yemekle; anayasa ile teminat altına alınmış olan inkılap kanunları çiğnenmiş ve anayasanın temel ilkesi olan laiklik hiçe sayılmış, anayasa delinmiştir.

- Refah Partisinin bu yaklaşımı, şeriat devleti kurma yolunda en fazla çaba sarfeden ve kanunla yasaklanan tarikatlara verdiği desteği ve şeriat özlemini birkez daha açıkça ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

- Refah Partisi, kendi ideolojisini ülkeye yerleştirmek ve hakim kılmak doğrultusunda, halihazırda ülkenin en hassas konusunu oluşturan kanlı terör örgütü pkk ile ilişkiye girmekten kaçınmamakta, bu şekilde terörü sona erdireceği noktasından hareketle, örgütü kendi amaçları için kullanmanın yollarını aramaktadır.

- Diğer taraftan Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlara karşı içten ve dıştan yönetilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını devlet çapında oluşturmakla görevli MİT Müsteşarlığı; halihazır durumu ile bu hayati görevi yeterince yerine getirememektedir. Dolayısıyla bu kritik dönemde MİT Müsteşarlığı için görev değişikliğinin söz konusu olması halinde, bu göreve siyasi etkilere uzak bir kişinin atanması milli menfaatlerimiz açısından önem taşımaktadır.

- Ülkemizde, bir taraftan kontrol altına alınan PKK terör örgütü faaliyetleri bazı bölgelerde devam ederken, diğer taraftan Atatürk'ün kurduğu çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkarak yerine şeriat devleti kurmayı nihai hedef seçen şeriatçı kesim amacına yönelik gayretlerini büyük bir inanç ve kararlılıkla devam ettirmektedir.

- Bugün için şeriatçı kesimin; devletin bütün kurum ve kuruluşları ile toplumun bazı kesimlerinde yürüttüğü gizli ve planlı kadrolaşma faaliyetleri, Atatürk'ün kurduğu laik, demokratik ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nde, yarattığı tahribatın boyutları açısından endişe verici bir duruma gelme istidadı taşımaktadır. Vakit geçirilmeden demokratik hukuk devleti kuralları içerisinde her seviyede etkili ve planlı bir şekilde gereken önlemler alınmadığı takdirde, yakın bir gelecekte önlem alma imkânının da ortadan kalkabileceği değerlendirilmektedir.

Brifing'te, iktidar partisine mensup Bakanlar, milletvekilleri, üyeler ve sempatanları ile bazı özel finans kurumları, haber ajansları, vakıflar, okullar vb. kuruluşların yanı sıra, REFAH-YOL döneminde İçişleri, Dışişleri, Adalet, Milli Eğitim, Sağlık, Çalışma, Kültür Bakanlıkları ile diğer devlet kurumlarına atanan personelin "Milli Görüşçü" olmakla suçlanarak fişlendiği, bu atamaların "devlet kadrolarına sızma/devleti ele geçirme" şeklinde değerlendirildiği; Refah Partisi mensuplarının YÖK, TRT ve MİT Müsteşarlığının yanı sıra, TSK'ya da sızmak istediği; Milli Görüşçülerin silahlandıkları, hatta Güneydoğu üzerinden silah kaçakçılığı yaptıkları öne sürülerek, devletin bu kişilere karşı tedbir alması gerektiği vb. hususlara yer verilmektedir.

28 Şubat döneminde, söz konusu Bakanlık ve kurumlarda yapılan atamaların bu kadar yakından takip edilebilmesi, söz konusu bilgilerin, bu Bakanlık ve kurumlarda Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı için çalışan personelden elde edilerek, bir Bilgi Bankasında derlenip, toparlandığını akla getirmektedir.

Brifingte, Refah Partisi’nin dış politika, ekonomi, savunma vb. alanlarda, İslam ülkeleriyle iyi ilişkiler tesis edilmesine yönelik gayretleri sert sözlerle eleştirilmekte; Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması, Milli Savunma Bakanlığı bütçesinde kısıntıya gidilmesi, Milli Güvenlik Kurulu’nun kaldırılması gibi niyetler TSK’ya yönelik “meydan okuma” olarak değerlendirilmektedir.

Diğer yandan, YAŞ kararlarıyla ordudan atılan asker personelin Refah Partili Belediye ve özel kuruluşlarda işe girmelerine sık sık vurgu yapılması, Refah Partisi faaliyetlerinin ordu içinde ikilik çıkarmaya çalışmak şeklinde değerlendirilmesi, 28 Şubat dönemindeki Komuta Kademesinin bu konudaki hassasiyetini göstermektedir.

Refah Partisi’nin “Kürt Sorunu”nu İslam Kardeşliği temelinde çözmeye çalışmakla eleştirilmesi; bazı Refah Partili milletvekillerinin PKK ile işbirliği yaptığıının öne sürülmesi, bazı Refah Partili milletvekillerinin de Atatürk düşmanı olmakla itham edilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca, 11 Ocak 1997 günü akşamı Başbakan Erbakan’ın verdiği iftar yemeği, “Refah Partisi-tarikat birlikteliği” olarak tanımlanmaktadır.

Brifingte, “MİT Müsteşarlığı; halihazır durumu ile bu hayati görevi yeterince yerine getirememektedir. Bu göreve siyasi etkilerden uzak kalabilecek bir kişinin atanması milli menfaatlerimiz açısından önem taşımaktadır” denilerek, Cumhurbaşkanından, emekli olacak mevcut Müsteşarın yerine atanacak yeni Müsteşarın, Genelkurmayın isteği doğrultusunda belirlenmesi istenmektedir.¹⁶⁹⁹ Özetle, bu Brifing’te, 28 Şubat döneminde, Refah Partisi’nin hemen hemen tüm söylem, politika ve davranışlarının “şeriat devletini kurma çabası” şeklinde değerlendirildiği, Refah Partisi’nin adeta bir suç/terör örgütü olarak değerlendirildiği; açıkça siyasi konularda yorum yapıldığı, Refah Partisi’nin Anayasa ve yasaları çiğnemekle suçlandığı ve siyasete yön verilmek istendiği görülmektedir.

Genelkurmay Başkanı’nın bu Brifingte yer alan talep ve eleştirilerini bağlı olduğu Başbakan yerine, onu atlayarak, Cumhurbaşkanına iletmesi, 28 Şubat döneminde, TSK-Hükümet ilişkilerinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL’in 17 Ocak 1997 Günü Genelkurmay Başkanı Sayın Org.İsmail Hakkı Karadayı ile Yaptığı Görüşme Sonundaki Sözleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde “17 Ocak 1997 günü Genelkurmay Başkanı Sayın Org.İsmail Hakkı Karadayı ile yapılan görüşmenin sonunda Sayın Cumhurbaşkanımızın sözleri” başlıklı ve 20 Ocak 1997 tarihli bir belge bulunmaktadır.¹⁷⁰⁰ Bu belge olduğu gibi aşağıdadır:

Verdiğiniz bilgilere teşekkür ederim.

T.C. kurulduğundan beri çeşitli tehditlerle karşılaşmıştır. Şeriat da, bunlardan biridir.

Demokratik rejimin savunmasız olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

Devlete yönelmiş tehditler, kanun Devleti ilkesi içerisinde karşılandığı takdirde, endişe edecek bir şey olmaz. Kaygılarınızı anlıyorum.

Çıkardığınız sonuca mesnet teşkil eden bilgilerin bir kısmı, doğru olmayabilir.

Bunları tahkik edeceğim.

¹⁶⁹⁹ MİT Kanunu’nun 13’üncü maddesinde, “Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı, Milli Güvenlik Kurulu’nda görüşüldükten sonra Başbakanın inhası ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanır.” hükmü mevcuttur. Benzer şekilde, MGK Genel Sekreterliği görevi de, 2004 yılına kadar Genelkurmay Başkanlarına belirlenen ve daha sonra Başbakanlar tarafından atanan Orgeneraller eliyle yürütülmüştür.

¹⁷⁰⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-90.

Devletin büyük kurumları, sağlam ve yerinde duruyor.
Üniversiteler, tarafımdan dikkatle takip ediliyor. Rektörleri ben tayin ettim. Daha Harran Üniversitesi Rektörü'nü dün ben tayin ettim.
TRT'ye henüz hiçbir müdahale olmadı. Genel Müdür tayini henüz yapılmış değil.
Ben de onu dikkatle gözlüyorum.
Başsavcıcı bugün tayin edeceğim.
Şeriatçılık sayılabilecek hiçbir kanun Meclis'ten geçmedi, geçmez de. Geçerse gereğini yaparım.
Hep konuştuk. Demokratik kurallara dayanabilirsek, bu sorunu aşarız.
Dayanamazsak o zaman, Cezayir'e döneriz.
1982 Anayasa'sının getirdiği bu sistemin bir noksanı var.
Eğer "Meclis'i fesih yetkisi" Cumhurbaşkanı'nda olsa, bugün şikâyetçisi olunan pek çok hususla karşılaşmayız.
Herkes ona göre hareket eder, sorumluluğunu bilir. Pakistan'da yapılan uygulama, o ülkeyi büyük sıkıntılardan kurtarmıştır."

Bu belgede, Cumhurbaşkanı DEMİREL'in, Genelkurmay Başkanlığınca kendisine sunulan Brifing'te yer alan iddialara verdiği cevapta, siyasi koşullarda bir düzelme olmaması halinde, Türkiye'nin Cezayir'e dönme tehlikesinin mevcut olduğuna işaret ettiği, Pakistan'da olduğu gibi, kendisine Meclis'i feshetme yetkisi verilmesini istediği göze çarpmaktadır.

Bu brifingin ardından, o dönemde, Genelkurmay Başkanlığınca herhangi bir resmi açıklama yapılmamış; buna mukabil, aynı gün, Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi'nden yapılan açıklamada, "Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'dan Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili çeşitli konularda bilgi aldığı" belirtilmiştir.

Gazetelerde ise Cumhurbaşkanı Demirel'e Genelkurmay tarafından sunulan brifingde, "55 irticai olayın gündeme getirildiği, bu olayların tekrarlanmaması için gereğinin yapılmasının istendiği, irticai faaliyetlerin bölücülükle eşit ve birinci derecede öncelikli iç tehdit haline geldiği, Genelkurmay belgelerinin buna göre düzenleneceği, Milli Askeri Stratejik Konsept belgesinde tanımlanan 'iç tehdit' tanımının değiştirileceği vb." haberler yer almıştır.¹⁷⁰¹

Dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümğ. Erol Özkasnak, emekli olduktan sonra yaptığı açıklamada, bu Brifing'in, 28 Şubat sürecinin başlangıcı olduğunu açıklamıştır.¹⁷⁰²

Cumhurbaşkanı Demirel'in, bu brifingi müteakip, brifingte yer alan iddiaları araştırmak amacıyla aynı gün, Çankaya'da, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde bir Çalışma Grubu kurulması direktifini verdiği, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı (E) Kur.Alb.Oğuz Özbilgin tarafından kaleme alınan notta¹⁷⁰³ ifade edilmektedir.

Genelkurmay Başkanlığının 17 Ocak 1997 Tarihli Brifingi Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinde Yapılan Çalışma

Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde yer alan bir diğer arşiv belgesinde¹⁷⁰⁴, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığına intikal eden istihbari bilgiler/duyumlar temelinde hazırlanarak 17 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel'e sunulan Genelkurmay Brifingi hakkında yapılan inceleme sonuçları yer almaktadır.

¹⁷⁰¹ Erkan Yüksel, Medya Güvenlik Kurulu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.55-56.

¹⁷⁰² Hülki Cevizoğlu, 28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi, Ceviz Kabağı Yayınları, s.28.

¹⁷⁰³ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-439/442.

¹⁷⁰⁴ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-235/288

Genelkurmay Brifingindeki hususların titizlikle incelendiği görülen çalışmada, söz konusu brifingte yer alan hususların 54 iddia temelinde özetlenerek, bu iddiaların her biri için ayrı ayrı görüş oluşturulduğu ve işlem yapıldığı görülmektedir. Bu işlemlerin, söz konusu iddialar hakkında Başbakan ERBAKAN’ın dikkatinin çekilmesi şeklinde cereyan ettiği görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Demirel’e takdim edildiği anlaşılan bu inceleme çalışmasında; her bir iddianın üst kısmına “el yazısı” ile “Genelkurmay-GNK, Başbakanlık-Baş, İçişleri, MEB, MİT, Başbakan’a yazılan mektup kapsamında, Hiç bir işlem yapılmayacak, yazı yazılmayacak” şeklinde özel notlar düşüldüğü görülmektedir. Bu notların, söz konusu iddialara ilişkin olarak Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından yapılan işlemleri ifade etmek için kullanıldığı; her bir iddianın konusuna göre Başbakan Erbakan’a ve ilgili kurumlara iletildiği anlaşılmaktadır.

Bu inceleme çalışması ana hatlarıyla aşağıda özetlenmektedir:

(İDDİA 1 üzerinde “Genelkurmay” notu var.)

İDDİA 1: RP, son hakim ve savcı atamalarıyla bir taraftan yandaşları olan hâkim ve savcılar kritik noktalara getirerek, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunda belirli bir üstünlük sağlamış, diğer taraftan Atatürkçülüğü ve laikliği savunan hâkim ve savcılarının görev yerleri değiştirilerek bunlar üzerinde baskı kurmak istemektedir. (Sayfa:20)

CEVAP 1: Doğruluğu saptanamamıştır. Aksine, Kurulun Adalet Bakanı ve Müsteşarın dışındaki 5 üyesi, hakim ve savcı atamalarında büyük bir dikkatle çalışmakta ve Bakanın yanlış tasarruflarına imkan bırakmamaktadır.

Kurulun Yargıtay’dan gelen üç asıl üç yedek, Danıştay’dan gelen iki asıl iki yedek üyeleri herhangi bir haksızlığa yer vermedikleri gibi, siyasi baskılara da dayanmaktadır. Kurulun tarafsız hareket ettiğini iki örnekle göstermek mümkündür. Birinci örnek, Sayın Adalet Bakanının Atatürk’e hakaretten dolayı yargılanan sanık hakkında (Abdurrahman DİLİPAK kastediliyor) beraat kararı veren hakimi yeniden İstanbul’a atanmasını Kuruldan geçiremeyince, Bakanlığa “tetkik hakimi” olarak atamıştır. İkinci örnek, Sayın Adalet Bakanı Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına M. Ali KIRATLI’yı atamak istediği halde, bu kişiyi yeterli bulmadığından yerine İlhan MESUTOĞLU’nu atamıştır.

(İDDİA 2 üzerinde “Genelkurmay-Başbakanlık” notu var.)

İDDİA 2: Gazeteci Abdurrahman DİLİPAK aleyhinde Atatürk’e hakaret ettiği gerekçesiyle açılan davada beraat kararı veren hâkim Mustafa KUTLUK, Adalet Bakanlığına alınarak ödüllendirilmiştir. (Sayfa:21)

CEVAP 2: Akit Gazetesi köşe yazarı Abdurrahman DİLİPAK ve Yazı İşleri Müdürü İsmet UCA hakkında 5816 sayılı “Atatürk Hakkında İşlenen Suçlar Hakkında Kanun”a istinaden açılan davada Cumhuriyet Savcısı Orhan ÖZBEK, CMK’nın 223 üncü maddesinin son fıkrasından bahisle sanıkların sorgusuna dahi gerek bulunmadığından beraat kararı verilebileceğinden söz etmesi üzerine hakim Mustafa KUTLUK beraat kararı vermiştir. 07.04.1995 tarihinde bu hususun şikayet edilmesi üzerine Adalet Bakanı Mehmet MOĞULTAY talebi haklı görerek beraat kararını yazılı emir yoluyla bozulmasını sağlamıştır. Ne yazık ki, yazılı emirle bozma kararı sanıklar aleyhine tesir yapmadığından suç işleyen sanıklar kurtulmuşlardır. Adalet Bakanlığı, Yargıtay’ın bu kararı üzerine savcı Orhan ZEYBEK ve hâkim Mustafa KUTLUK yönünden soruşturma açtırmış, Adalet Bakanlığı müfettişi her iki sanığı da suçlu bularak yerlerinin değiştirilmelerini istemiş ve HSYK da adı geçen savcı ve hakime “kınama” cezası

vermiş, hakim Mustafa KUTLUK’u Bursa Ağır Ceza Mahkemesi üyeliğine, cumhuriyet savcısı Orhan ZEYBEK’i de Tekirdağ Cumhuriyet Savcılığına atamıştır. Kurulun bu kararı üzerine ilgililer konuyu, gerek Kurula gerekse “İtirazları İnceleme Kurulu”na getirmelerine rağmen, talepleri her seferinde reddedilmiştir. Bunun üzerine, göreve gelen Adalet Bakanı Sayın Şevket Kazan, hakim KUTLUK’u kendi yetkisini kullanarak Bakanlık Tetkik hakimliğine getirmiştir.

Gazeteci Abdurrahman Dilipak¹⁷⁰⁵ hakkında Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Başbakan Erbakan’a gönderilen “Kişiyi Özel” mektup Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği arşivinde yer almaktadır.¹⁷⁰⁶ Bu tarihi mektup aşağıdadır:

4 Şubat 1997 Tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel Tarafından Başbakan Erbakan’a Gönderilen Mektup:

“Süleyman Demirel
Cumhurbaşkanı

Ankara, 4 Şubat 1997
Sayın Prof. Dr. Necmettin Erbakan
Başbakan

Yazar Abdurrahman DİLİPAK’ın Akit Gazetesinde yayımlanan bir yazısından dolayı 5816 sayılı “Atatürk Hakkında İşlenen Suçlar Hakkında Kanun”a muhalefet suçundan İstanbul Cumhuriyet Savcılığınca 28.07.1992 tarihinde İstanbul 4 üncü Asliye Ceza Mahkemesine dava açılmış ise de, sanığın sorgusu dahi yapılmadan Mahkeme hakimi Mustafa KUTLUK tarafından adı geçen hakkında 02.09.1992 tarihinde beraat kararı verilmiştir.

Aradan üç yıl yakın bir süre geçtikten sonra 07.04.1995 tarihinde yapılan şikayet üzerine, İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Avni DİLLİGİL yazılı emir yoluyla beraat kararının bozulmasını istemiş ve dosyayı Adalet Bakanlığına göndermiştir. O tarihte görevde bulunan Mehmet MOĞULTAY, talebi haklı bularak, beraat kararının yazılı emir yoluyla bozulması için 02.05.1996 tarihinde bozma gerekçeleriyle birlikte evraki Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına göndermiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı belirtilen bozma gerekçeleriyle birlikte dosyayı, Yargıtay 9 uncu ceza dairesine sunmuştur.

Dosyayı inceleyen Yargıtay 9 uncu Ceza Dairesi 08.06.1995 tarih ve 3923/4071 sayılı kararıyla, olayda suç unsuru bulunduğu halde sanık hakkında duruşmaya dahi çağırılmadan ve delilleri toplanmadan verilen beraat kararını yasalara aykırı bularak bozmuştur.

Ancak, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda yer alan hükümler nedeniyle yazılı emirle bozma kararı sanık için aleyhte tesir yapmadığından, belirtilen suçu işleyen sanık kurtulmuştur.

Adalet Bakanlığı Yargıtayın bu kararı üzerine; duruşma Savcısı Orhan ZEYBEK ve duruşma Hakimi Mustafa KUTLUK yönünden soruşturma konusu yapmış, Adalet Bakanlığı müfettişi her ikisini de suçlu bularak cezalandırılmalarını istemiş, Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu da adı geçen savcı ve hakime “kınama” cezası vermiş, hakim Mustafa KUTLUK’u Bursa Ağır Ceza Mahkemesi üyeliğine, Cumhuriyet Savcısı Orhan ZEYBEK’i Tekirdağ Cumhuriyet Savcılığına atamıştır.

¹⁷⁰⁵ Komisyonunda dinlenen gazeteci Abdurrahman Dilipak, söz konusu mektuptan haberdar olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “...Demirel’in fiilen benimle ilgili, benim yazımdan dolayı Erbakan’a verdiği muhtıra var.”

¹⁷⁰⁶ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-226.

Kurulun bu kararı üzerine ilgililer konuyu gerek kurula gerekse İtirazları İnceleme Kuruluna getirmelerine rağmen, talepleri her seferinde reddedilmiştir.

Adalet Bakanı Sayın Şevket Kazan'ın göreve gelmesinden sonra hakim Mustafa KUTLUK'un yeniden İstanbul'a atanması ve kınama cezasının kaldırılması taleplerinin Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulunca reddedilmesi üzerine bakan kendi yetkisini kullanarak Mustafa KUTLUK'u Bakanlık Tetkik Hakimliğine getirmiştir.

Yargıtay Kararıyla Atatürk aleyhine suç işleyen bir sanığı kasta varan bir davranışla beraat ettiren bir hakimin, bir yerde taltif edilerek Adalet Bakanlığı Tetkik Hakimliğine getirilmesi son derece sakıncalı bulunmuştur.

Konunun incelenmesini ve neticesi hakkında bilgi verilmesini rica ederim.

(İmza)
S.Demirel
Cumhurbaşkanı

(İDDİA 3 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 3: Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksek'den “RP'nin kapatılmasını istemesinden” dolayı savunma istenmek suretiyle bu kişi üzerinde baskı kurulmaya çalışılmaktadır. (Sayfa:21-22)

CEVAP 3: Doğrudur. Ancak HSYK Kanunu'na göre bir savcı ve hakim hakkında disiplin cezası verme yetkisi tamamen HSYK'ya aittir. Bu konuda Adalet Bakanının yetkisi dahilinde açtığı soruşturma sürmektedir. Ancak, bu soruşturma Kurul kararına dönüşmedikçe ilgili savcıyı etkilemeyecektir.

(İDDİA 4 üzerinde “GNK-Baş” notu var.)

İDDİA 4: Refah Partisi ideolojisine yakın olan yaklaşık 400 hakim ve savcının Adalet Bakanlığı bünyesinde atanmakta olduğu öğrenilmiştir. (Sayfa:22)

CEVAP 4: İddia edilen 400 hakim ve savcının Adalet Bakanlığı'na alınacak yeni hakim adayları olduğu anlaşılmaktadır. 2802 sayılı “Hakim ve Savcılar Kanunu” hükümlerine göre yapılmış bulunan yazılı yarışma sınavının değerlendirilmesi ve bundan sonra yapılacak mülakat, ilgili Bakanlıkça sonuçlandırılacaktır. Bu aşamada Adalet Bakanının kendi yandaşlarını kazandırma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Bu itibarla, muhtemel bir haksızlığı önlemek gayesiyle Sayın Cumhurbaşkanı tarafından Başbakan'a bir mektup yazılarak dikkati çekilmiştir. HSYK Kanununa göre hakim ve savcıların mesleğe alınması için Kurulun yetkisindedir. O nedenle endişeye mahal yoktur.

ARZ: Mesleğe yeni alınacak hakim adayları için yapılan sınavda yanlış hareket edilmemesi ve değerlendirmenin objektif ölçüler içerisinde yapılması için Sayın Cumhurbaşkanı tarafından Başbakan Sayın Prof. Dr. Necmettin ERBAKAN'a yazdıkları yazı örneği ektedir.

Söz konusu hakim ve savcı sınavı hakkında Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Başbakan Erbakan'a gönderilen “Kişiyi Özel” mektup Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği arşivinde yer almaktadır.¹⁷⁰⁷ Mektup aşağıdaki gibidir:

3 Şubat 1997 Tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel Tarafından Başbakan Erbakan'a Gönderilen “Kişiyi Özel” Mektup:

“Süleyman Demirel
Cumhurbaşkanı

¹⁷⁰⁷ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:9/703, Fihrist No:22357-224

Kişiyi Özel

Ankara, 3 Şubat 1997

Sayın Prof. Dr. Necmettin Erbakan
Başbakan
Ankara

2802 Sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununun 8. Maddesinde belirtilen niteliklere sahip olanlar arasında, aynı Kanunun 9. Maddesine göre yazılı sınav açılmak, daha sonra da mülakata tabi tutulmak üzere “hakim adayı” alınacağı ifade olunmaktadır.

Bu sınavda, birtakım siyasi mülahazaların hakim olabileceği ve yapılacak seçimin adil ve hakkani esaslara uymayacağı endişeleri belirtilmektedir.

Bu hususu dikkat-nazarınıza getiriyorum.

İlginizi rica ederim.

(İmza)
S.Demirel

(İDDİA 5 üzerinde “Baş” notu var.)

İDDİA 5: 10 Kasım 1996 günü Kayseri’de düzenlenen toplantıdaki konuşmasından dolayı Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe hakkında açılan soruşturmayı yürüten savcıya baskı yapılmış; davayla ilgili bilirkişi heyetine irticai görüşleri benimseyen öğretim görevlilerinin seçilmesi için gayret sarf edilmiştir. Refah Partisi bu tür uygulamalarla yargıya müdahalede bulunarak, dava dosyalarının örtbas edilmesini ve kapatılmasını amaçlamaktadır. (Sayfa:22-23)

CEVAP 5: Bu kişi hakkında Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığı tarafından başlatılan hazırlık soruşturması Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’ne gönderilmiştir. Bilirkişi heyetine seçilen Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden seçilen hocaların işlerinin yoğunluğu nedeniyle bu görevi kabul etmemeleri üzerine Polis Koleji’nde görevli üç öğretim üyesi bilir kişi tayin edilmiştir. Bu kişilerin RP yanlısı olduğu belirtilmiştir. Soruşturma devam etmektedir.

Şükrü Karatepe hakkında Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Başbakan Erbakan’a gönderilen “Kişiyi Özel” mektup Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği arşivinde yer almaktadır.¹⁷⁰⁸ Mektup aşağıdaki gibidir:

4 Şubat 1997 Taribinde Cumhurbaşkanı Demirel Tarafından Başbakan Erbakan’a Gönderilen “Kişiyi Özel” Mektup:

“Süleyman Demirel
Cumhurbaşkanı

Kişiyi Özel

Ankara, 4 Şubat 1997

Sayın Prof. Dr. Necmettin Erbakan
Başbakan
Ankara

¹⁷⁰⁸ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-227

1- Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe ile ilgili bir soruşturma dolayısı ile; “Cumhuriyet Savcısı”na bilirkişi hey’etinin seçiminde baskı yapıldığı”,

2- Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız’ın irticai faaliyetlerin içinde olduğu,

3- İrticai faaliyetlerinden dolayı Askeri Şura kararı ile Ordu’dan çıkarılan Subay ve Astsubayların, Belediye’lere ve Bakanlıklara yerleştirildiği,

4- Atatürk düşmanlığı yapıldığı,

5- Bazı siyasi kişiliği olan konuşmacıların; laiklik, ırk ve dil konularında, ulusal değerleri yıpratmaya gayret sarfettiği
Hususlarında şikayetler intikal etmiştir.

Bu ve benzeri konuların, önemli hassasiyetlere sebep olduğu, huzursuzluk doğurduğu, gerçektir.

Gereğini rica ederim.

(İmza)
S.Demirel

(İDDİA 6 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 6: Adalet Bakanı, görüşüne yakın bulduğu hâkim ve savcıları kritik ve önemli yerlere atamak için çaba sarf etmekte; Ankara, İstanbul ve İzmir başsavcılıklarını baskı altına almaya çalışmaktadır. (Sayfa:23)

CEVAP 6: Doğruluğu saptanamamıştır. Ankara, İstanbul ve İzmir Cumhuriyet Başsavcıları meslekte kendilerini kanıtlamış değerli kişilerdir.

(İDDİA 7 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 7: RP, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’na yandaşı olabilecek bir adayı seçtirmek için çaba sarf etmektedir.

CEVAP 7: Doğruluğu saptanamamıştır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilli, Yargıtay Büyük Genel Kurulu’nun kendi üyeleri arasından gösterdiği 5 aday arasından Cumhurbaşkanı’nca seçilmektedir. 17 Ocak 1997 tarihinde seçilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural SAVAŞ da görevini en iyi şekilde yerine getirecek bir kişidir.

(İDDİA 8 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 8: RP, türbanlı yargıçların görev almalarına olumlu yaklaşım sergileyerek, ‘Kılık Kıyafet Kanunu’nu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. (Sayfa:24)

CEVAP 8: Kılık ve kıyafet konusu iki kanun (25.11.1925 tarihli ve 671 sayılı “Şapka İktisası Hakkında Kanun” ile 03.12.1934 tarihli ve 2596 sayılı “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”) ve bir yönetmelik (“Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik”) ile teminat altına alınmıştır. Bu Kanunlar ve Yönetmelik değişmedikçe, kılık ve kıyafet konusunda Devlet memurlarının başka türlü hareket etmeleri mümkün değildir.

ARZ: Bu konuda Cumhurbaşkanı tarafından Başbakan Erbakan’a gönderilen uyarıcı nitelikteki yazı örneği ektedir.

Söz konusu kılık kıyafet uygulamaları konusunda Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Başbakan Erbakan’a gönderilen “Kişiyi Özel” mektup Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği arşivinde yer almaktadır.¹⁷⁰⁹ Bu tarihi mektup aşağıdadır:

4 Şubat 1997 Tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel Tarafından Başbakan Erbakan’a Gönderilen “Kişiyi Özel” Mektup:

Süleyman Demirel
Cumhurbaşkanı

Kişiyi Özel

Ankara, 4 Şubat 1997
Sayın Prof. Dr. Necmettin Erbakan
Başbakan
Ankara

Malumunuz olduğu üzere; T.C. Devleti’nin Anayasa’nın 2. Maddesinde Cumhuriyet’in nitelikleri;

“Demokratik, Laik ve Sosyal bir Hukuk Devleti’dir.”

şeklinde belirlenmiştir.

4 Maddesi’nde; “Bunların değişmeyeceği” yazılıdır.

Cumhurbaşkanı ve Milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden, bunun üzerine yemin etmişlerdir.

Anayasa’nın 120, 121 ve 122. Maddeleri;

“Devletin korunması ile ilgili tedbirler” getirmiştir.

Cumhuriyetin niteliklerine ve Devletin temel çatısına yönelmiş tehdit ve tehlikeler; hem toplumda, hem de Devletin kurumlarında, büyük rahatsızlıklar yaratmaktadır. Bu arada, “Köktendinci” cereyanlara karşı fevkalade hassasiyet bulunduğu, yine malumunuzdur.

1- Laik düzeni korumak için mevcut kanunlar, harfiyen uygulanmalıdır.

2- Anayasa’nın 174. Maddesi’nin koruduğu “Devrim Kanunları” uygulanmalıdır.

3- Devletin kurumlarına “Köktendinci cereyanı”nın sızması, kesinlikle önlenmelidir.

Bu meydana;
Yargı organları,
Silahlı Kuvvetler,
Üniversiteler,
Emniyet Teşkilatı,
Okullar,
İdare,
Diyanet Teşkilatı,
Yerel Yönetimler
korunmalıdır.

Gereğini rica ederim.

(İmza)
S.Demirel

(İDDİA 9 üzerinde “İÇİŞLERİ Cevap geldi” notu var.)

¹⁷⁰⁹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:9112-28, Desimal No:84, Fihrist No:2.

İDDİA 9: 9 Kasım 1996 günü Konya Belediyesi ve Milli Gençlik Vakfı tarafından Konya’da “hükümetin Kılık Kıyafet Kanun Tasansı’na kamuoyu desteği sağlamak” konulu bir miting düzenlenmiştir. (Sayfa:24)

CEVAP 9: Kılık ve kıyafet konusu iki kanun (25.11.1925 tarihli ve 671 sayılı “Şapka İktisası Hakkında Kanun” ile 03.12.1934 tarihli ve 2596 sayılı “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”) ve bir yönetmelik (“Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik”) ile teminat altına alınmıştır. Söz konusu Yönetmelik ancak Sayın Cumhurbaşkanının onayıyla değiştirilebilir. Bu Yönetmelik, “kamu personelinin, Atatürk devrim ve ilkelerine uygun, uygar, aşırılaşa kaçmayacak şekilde sade bir kılık ve kıyafette olmalarını, kılık ve kıyafette birlik ve bütünlük içinde bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.” Bu Kanunlar ve Yönetmelik değişmedikçe, kılık ve kıyafet konusunda Devlet memurlarının başka türlü hareket etmeleri mümkün değildir.

ARZ: İrticai faaliyetlere katılan şeriat yanlısı grupların kıyafetleri konusunda Cumhurbaşkanımız tarafından Başbakan’a gönderilen yazı örneği ektedir.

Bu konuda Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz tarafından 4 Şubat 1997 tarihinde İçişleri Bakanlığına gönderilen “Konya’da düzenlenen miting hk.” konulu yazıda;¹⁷¹⁰

“Konya Belediyesi ile Milli Görüş Vakfı tarafından 9 Kasım 1996 günü Konya’da düzenlenen mitingde, “Anayasanın 174 üncü maddesindeki Kanunlara aykırı davranışlar sergilendiği basında yer almıştır” denilerek, bu konuda Valilikçe ne gibi bir işlem yapıldığı ve ayrıca Belediye Başkanı hakkında idari veya adli takibat yapıp yapılmadığı hususunda Cumhurbaşkanlığına bilgi verilmesi” istenmiştir.

İçişleri Bakanlığının konuya ilişkin cevabi yazısında,¹⁷¹¹ “Konya Valiliğinden alınan 26.2.1997 tarih ve 546 sayılı yazıda; “Söz konusu toplantı ve yürüyüşe Valilikçe izin verildiği, toplantının kanuni çizgi içerisinde yapıldığı, ayrıca Hükümet Komiserince tutulan tutanakta da herhangi bir suç unsuruna rastlanmadığı, Düzenleme Komitesinde Konya Büyükşehir belediyesinde görevli herhangi bir kişinin bulunmadığı ve toplantının yapılmasında belediyenin herhangi bir girişiminin olmadığı, toplantıya Büyükşehir Belediye Başkanı Doç.Dr. Halil ÜRÜN’ün misafir olarak katıldığı ve bir konuşma yaptığı ancak toplantı ve yürüyüşte atılan slogan, taşınan pankart ve dövizlerde herhangi bir suç unsurunun bulunmadığı, toplantıda yapılan konuşmaların bant kayıtlarının çözümünün Valilikçe Konya Cumhuriyet Başsavcılığına iletilmesi üzerine Savcılıkça yapılan inceleme sonucunda açık hava toplantısı ve yürüyüşünde kanuna aykırı herhangi bir durumun olmadığı ve bant çözümünde de suç unsuru bulunmadığı için olay hakkında 2.12.1996 tarihinde takipsizlik kararı verildiği” belirtilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz tarafından, 4 Şubat 1997 tarihinde İçişleri Bakanlığına gönderilen bir başka yazıda;¹⁷¹²

“...bazı belediyelerin yanlış hareket ettikleri, kadrolarını kökten dinci kişilerle doldurdıkları ve 2860 sayılı “Yardım Toplama Kanunu”na aykırı olarak fitre, zekat ve kurban derisi topladıkları iddia edilmektedir. Konunun incelenerek, yasal gereğinin yapılmasını ve sonucundan Cumhurbaşkanlığına bilgi verilmesi” istenmiştir.

(İDDİA 10 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 10: 25 inci sayfada “Camilerde kadrosuz olarak görev yapmakta olan cami görevlilerinin, memur statüsüne geçirilmesi yönünde gayret sarfeden Refah Partisi; bu suçlardan dolayı Memurin-Muhakematı Kanununa göre yargılanmasını, dolayısı ile haklarında ilgili suçlardan dolayı Cumhuriyet Savcıları ve adli makamlarca soruşturma açılmasını önlemek istemektedir.”

¹⁷¹⁰ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-12.

¹⁷¹¹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-13.

¹⁷¹² CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-20.

Bu hususta yapılan araştırma aşağıdaki neticeyi vermiştir.

İddia kısmen doğrulanmıştır. Ancak, imam olabilmek için aşgari İmam Hatip lisesi mezunu olmak şarttır. Bununla beraber İHL mezunu olmayıp da hafız olanların müezzin olma imkanı bulunmaktadır. Ancak bu şahısların memur yapılarak yargı denetiminden kaçınılması mümkün değildir. Diyanet İşleri Başkanlığının onaltı bin kadro talebi vardır. Bu talebe ilişkin kanun Meclise gönderilmemiştir.

(İDDİA 11 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 11: Refah Partisi, İnkılap Kanunlarını, özellikle Tevhidi Tedrisat Kanunu, Kıyafet Kanunu, Medeni Kanun ve toplum yaşamını düzenleyen diğer kanunları delmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’na fetva verilmesini istemektedir.

CEVAP 11: Diyanet İşleri Başkanlığı’na fetva niteliğinde her hangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu hükümetin göreve başlamasından beri Meclisçe kabul edilen ve Resmi Gazetede yayımlanan kanunlar arasında hiçbir delil yoktur. Kanunlar Anayasasının 89. maddesine göre Cumhurbaşkanının onayına tabidir. Bu hususta azami titizlik gösterileceği tabiidir. (Bilgisayarla yazılan cevabın üstü karalandıktan sonra, el yazısıyla yazılan not)

(İDDİA 12 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 12: 26-27 nci sayfalarda “Refah Partisi iktidara geldiğinden bugüne kadar öncelikli olarak, Adalet, Çalışma, Milli Eğitim ve İçişleri Bakanlıkları başta olmak üzere, toplam 85 üst bürokrat ataması veya değişikliği yaparak bu makamlardan 51’ine kendi adamlarını veya kendi düşüncesine ılımlı bakan kişileri getirmiş bulunmaktadır.”

Bu hususta yapılan araştırma, aşağıdaki neticeyi vermiştir.

Bakanlar Kurulu ve müşterek kararnameyle yapılan tüm bu atamalar, Sayın Cumhurbaşkanının onayına sunulmaktadır. Cumhurbaşkanlığında bu konuda dikkatli bir çalışma ve araştırma yapılmaktadır. Bu Hükümet zamanında Adalet, Çalışma ve Sosyal Güvenlik ve İçişleri Bakanlıkları Müsteşarları değiştirilmiş olup, her üçü hakkında da olumsuz bir bilgi bulunmamaktadır. Keza bu sürede anılan bakanlıklara, altı müsteşar yardımcısı ve yedi genel müdür olmak üzere toplam 16 üst düzey bürokratin ataması yapılmıştır.

(İDDİA 13 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 13: Doç.Bnb.rütbesiyle Silahlı Kuvvetlerde iken yabancı kadın ile evlenmek suretiyle ordudan ayrılan ancak, milli görüş ideolojisini benimseyen Prof. Dr. Aziz Akgül Başbakanlık Başdanışmanlığı’na getirilmiştir. (Sayfa:27)

CEVAP 13: Doç.Bnb. Aziz Akgül, Temmuz 1996 tarihinde GATA’dan ayrılarak Kırıkkale Üniversitesi’ne geçmiş, bu üniversitede profesör olmuştur. GATA’da yapılan anketlerde en kötü öğretim üyesi seçilmiştir. Prof.Dr.Aziz AKGÜL, Başbakan imzası ile tekemmül eden Başbakan Başdanışmanlığına atanmıştır.

(İDDİA 14 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 14: RP yeri geldiğinde Milli İstihbarat Teşkilatını yalancılıkla ve kendilerini kandırmakla suçlayıp, toplum nazarında küçük düşürerek bu Kuruma da sızma niyetlerini zemin hazırlamaktadır. (Sayfa:27-28)

CEVAP 14: Bu çok önemli kuruluş hakkında tereddütler uyandıran ve kuruluşun itibarını sarsan bu tür beyanlardan kaçınılması gerektiğini belirten yazı örneği ektedir.

İddianın ikinci kısmı için; adı geçen kuruluş gerekli tedbirleri kendi içinde almaktadır.

(İDDİA 15 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 15- REFAH Partisi son günlerde TRT Genel Müdürlüğü ve TRT’yi ele geçirmek için yoğun çaba göstermektedir. RTÜK tarafından seçilen 3 adaydan biri olan Tuncay BÜYÜKERTAN’ın adaylıktan çekilmesi üzerine yerine seriatçı görüşe yakın bir kişinin üçüncü aday olarak seçilmesi için DYP ile anlaşma gayretleri sürdürülmektedir. (Sayfa:28)

CEVAP 15: TRT Genel Müdürü Cumhurbaşkanlığı tarafından atanacaktır. Bu konu henüz Cumhurbaşkanlığına intikal etmemiştir. Tuncay BÜYÜKERTAN yerine birinin seçmeleri RTÜK’e baskı yapılmakta ise de, RTÜK üçüncü bir kişinin aday olarak gösterilmesini düşünmemektedir.

(İDDİA 16 üzerinde “Yazı yazılmayacak” notu var.)

İDDİA 16: Refah Partisi yönetimi kendi partilerinde olan bakanlıklarda aktif olarak, diğer bakanlıklarda da pasif yöntemlerle ve örtülü bir şekilde kadrolaşmaktadır. (Sayfa:28-29)

CEVAP 16: Doğrudur. Ancak, kararname gerektiren atamalar, Cumhurbaşkanlığınca titizlikle incelenmektedir.

(İDDİA 17 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 17: Refah Partisi, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kadrolaşmasını kolaylaştırmak maksadıyla; bu Bakanlığın giriş sınavlarına Arapça lisanının dahil edilmesi ve Müslüman ülkelere Arapça bilen diplomatların atanması yönünde çaba sarf etmektedir. (Sayfa:29)

CEVAP 17: Dışişleri Bakanlığının lisan imtihanları arasına Arapça konulmasına teşebbüs edileceğine dair duyurular alındığı, henüz böyle bir uygulama olmadığı, eski sınav sisteminin devam ettiği, Arapça bilen bazı meslek memurlarının kendi istekleri ile Arapça konuşulan ülkelere gitmeyi istedikleri öğrenilmiştir. Ancak, Arapça konuşulan ülkelere görevlendirilmek üzere, alınacak idari memurlarda Arapça bilenler tercih edilmektedir.

(İDDİA 18 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 18: Vali ve kaymakam olarak İmam Hatip kökenli ve eşleri tesettürlü kişiler atanmaktadır. 50'ye yakın valinin değiştirilmesi ve yerlerine irtica yanlısı olanların atandırılması için hazırlık yapılmaktadır. (Sayfa:29-30)

CEVAP 18: Bu Hükümet döneminde vali tayini ile ilgili bir kararname Cumhurbaşkanına sunulmamıştır. 78 vali ve 3 vali vekilinden imam hatip kökenli olan sayısı üç ile beşi geçmemektedir. Eşi tesettürlü olanı ise yoktur. Ancak türbanlı birkaç Vali eşi mevcuttur. Vali atamalarında Cumhurbaşkanlığınca gerekli titizlik gösterilmektedir.

(İDDİA 19 üzerinde “BAŞ” notu var.)

İDDİA 19: Refah Partisi emniyet teşkilatına sızma, teşkilatta kadrolaşma ve bu müesseseyi ele geçirme yönündeki gayretlerine yoğunluk kazanmıştır. (Sayfa:30-31)

CEVAP 19: Konunun incelenmesi, gereğinin yapılması ve sonucundan bilgi verilmesi için sureti ekli yazı İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.

(İDDİA 20 üzerinde “BAŞ” notu var.)

İDDİA 20: SSK Genel Müdürlüğü'nce yapılan sınavda yedekleri ile birlikte 5 bin kişiye sınav kazandırılmıştır. ...sonuçta Refah Partili 5000 kişinin daha işe girmesi sağlanmış olacaktır. (Sayfa:31-32)

CEVAP 20: Konu, TBMM'de gündeme getirilmiş, ancak yapılan imtihanla kayırma olduğuna ilişkin somut bir delil ileri sürülememiştir.

(İDDİA 21 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 21: İrticai kesim, çeşitli Devlet hastanelerinde kendi yandaşı olan tabipleri başhekim ve başhekim yardımcısı sıfatı ile görevlendirmektedir. (Sayfa:29-30)

CEVAP 21: Sağlık Bakanı Doğru Yol Partisi'nden Yıldırım Aktuna'dır. Bakan, türbana karşı olduğunu açıkça beyan etmiştir. Hastanelerde personelin türbanlı olamayacağı ve bu hususlara dikkat edilmesi için Cumhurbaşkanı tarafından Başbakan'a yazı yazılmıştır.

(İDDİA 22 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 22: Fatih semtindeki eski Darüüşşafaka Lisesi gibi bazı kamu taşınmazları Refah Partisi ideolojisine hizmet edecek öğrencilerin yetiştirilmesi gayesi ile “İlim Yayma Cemiyeti” ve Muradiye Vakfı” gibi kuruluşlarca; yurt, dersane ve okul olarak kullanılmak üzere satın alınmak istenmektedir. (Sayfa:33)

CEVAP 22: Ziraat Bankası'na ait bu mülkün adı geçen cemiyet ve vakıflara satılmaması için talimat verilmesine dair Sayın Cumhurbaşkanı tarafından Sayın Başbakan'a yazılan yazı örneği ektedir.

(İDDİA 23 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 23: İmam Hatip Okullarının yanı sıra yurt içinde ve yurt dışında açtıkları, kurdukları ve /veya denetledikleri Kur’an Kursu, dersane, okul ve üniversiteler vasıtası ile yoğun, yaygın ve etkili bir eğitim çalışması yürüten irticai unsurlar öğrencilere yurt ve burs imkanları sağlamaktadır. Bu çerçevede sadece Fethullah GÜLEN’e ait yurt dışında ve yurtdışında toplam 448 yurt, 346 dersane, 181 okul ve 3 özel üniversite bulunmaktadır. (Sayfa:34)

CEVAP 23: Bu iddia tamamen doğrudur ve şeriatçı kesimin hedefine varmasında etkili olabilecek en etkin araçtır. Konunun bütün boyutlarıyla araştırılarak alınacak tedbirlerin tesbiti için Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’nin görevlendirilmesinde fayda mülâhaza edilmektedir.

(İDDİA 24 üzerinde “BAŞ” notu var.)

İDDİA 24: Din eğitimi verilen çocukların yaşı giderek küçülmekte, eğitimi anaokulu ve kreşler açmak suretiyle beşikten üniversiteye kadar kesintisiz ve etkin bir eğitim zinciri oluşturulmaktadır. Yoğun yaz kampları ve “Yaz Okulu” adı altında ilkokul çocuklarına yönelik dini öğreti kampları kurulmaktadır. (Sayfa:34-35)

CEVAP 24: Konunun MİT ve İçişleri Bakanlığı’nca incelenmesi gerekmektedir.

(İDDİA 25 üzerinde “MEB” notu var.)

İDDİA 25: İmam Hatip Okulu öğrencilerinin, Harp Okulları’na girebilmelerini temin etmek amacı ile; son senelerinde yatay geçişle klasik fen liselerine girmelerine olanak sağlayacak olan ve Milli Eğitim Bakanlığı’na hazırlanan Yönetmelik değişikliği önerisi tepkiler üzerine yeniden incelemeye alınmıştır. (Sayfa:35)

CEVAP 25: İmam Hatip Okullarında 515.000 öğrenci fazla olduğu için başka taraflara atlama talebi çoğalmaktadır. Bunu sipesifik hedefler doğrultusunda ülke yönetiminde söz sahibi olabilmek için istemektedirler. Bunun önlenmesi için, öncelikle İmam Hatip okullarında bulunan mevcudun insan gücü planlarına uygun olarak azaltılması gerekmektedir.

Yönetmelik, değişikliğinin yürürlüğe konulmaması ve iptali için Milli Eğitim Bakanına yazılan yazı örneği ektedir.

Bu konuda Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz tarafından 4 Şubat 1997 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığına gönderilen “İmam Hatip Okulları hk.” konulu yazıda;¹⁷¹³

“İmam Hatip Okulu öğrencilerinin, Harp Okullarına girebilmelerini temin etmek amacıyla; son senelerinde yatay geçişle klasik fen liselerine ya da klasik liselerin fen bölümlerine girmelerine olanak sağlayacak olan bir yönetmelik değişikliğine gidildiği iddia edilmektedir. Konunun incelenerek, çok acele olarak Cumhurbaşkanlığına bilgi verilmesi” istenmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Prof.Dr.Mehmet SAĞLAM imzasıyla konuya ilişkin olarak gönderilen cevabi yazıda, “Milli Eğitim Bakanlığı’nda, İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin diğer liselere yatay geçişlerini düzenleyen bir uygulama yoktur. Ayrıca, Bakanlıkta bu konuda bir çalışmada mevcut değildir.” denilmiştir.

(İDDİA 26 üzerinde “Başbakanlık” notu var.)

İDDİA 26: Şeriatçı kesim, sahip oldukları üniversite sayılarını sür’atle artırma hazırlıkları yapmakta, master ve doktora için yurtdışına öğrenci gönderme çalışmaları yürütmektedir. Ayrıca dış ülkelerdeki şeriatçı eğitim veren üniversitelerden mezun olan kişilerin, Türkiye’de öğretmen olarak görev almasına imkan yaratmaktadır.

Ayrıca, gündeme getirilen yeni YÖK tasarısıyla, rektör tayininde inisiyatifin Cumhurbaşkanlığı yerine, hükümete verilmesi ve YÖK Genel Kurulunun 24 kişiden 15

¹⁷¹³ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-18.

kişiyi indirilmesi öngörülmekte, halen YÖK Başkanlığı görevini yürüten Kemal Gürüz'ün biran önce görevden uzaklaştırılmasının amaçlandığı görülmektedir. (Sayfa:36-37)

CEVAP 26: Şeriatçı kesime üniversite açma imkânı verilmemeli ve buna imkân verecek kanunlar çıkarılmamalıdır.

YÖK'ün yeniden yapılandırılması ise kanun mevzuu olup, seçilen rektörlerin atama kararları onaylanmak üzere Sayın Cumhurbaşkanı'na gelecektir.

(İDDİA 27 üzerinde “MİT” notu var.)

“İDDİA 27: Yurtdışındaki İslami üniversitelere gönderilen öğrencilerin, genellikle imam hatip mezunu olan ancak üniversite ikinci basamak sınavını kazanamamış, doğu ve güneydoğu Anadolu gençler arasında bizzat Refah Partisince seçildiği, öğrencilere şeriat ve hukuk ağırlıklı ilahiyat, ekonomi ve Arapça dersleri verildiği, derslerden arta kalan zamanda o ülkedeki islami örgütler tarafından (örnek: Pakistan Cemaati İslam Örgütü) silahlı eğitime tabi tutularak cihad'a hazırlandığı, eğitimini tamamlayan öğrencilerin yurda dönmelerini müteakip milli görüş camiasının şemsiyesi altında görev yaptıkları iddia edilmektedir. . (Sayfa:37-38)

CEVAP 27: Yurt dışında kendi parası ile eğitime gitmenin önlenmesi mümkün değildir. Ancak, buralarda öğrencilerin silahlı eğitime tabi tutulması konusunun MİT tarafından incelenmesi ve ona göre tedbir alınması gerekmektedir.” (“MİT'e yaz” notu var)

Bu konuda Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz tarafından 5 Şubat 1997 tarihinde MİT Müsteşarlığına gönderilen yazıda;¹⁷¹⁴

“...bazı irticai kesimlerin yurt dışındaki İslami üniversitelere eğitim maksadıyla gönderdikleri öğrencilerin gönderildikleri ülkelerde şeriat ağırlıklı bölümlere devam ettirildiği ve silahlı eğitime tabi tutuldukları, ülkemizdeki rejimin değişmesini isteyen bazı Arap ülkelerinden ve buralarda faaliyetlerini sürdüren aşırı dinci kesim örgütlerinden destek sağladığı, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yoluyla gelir temin ettikleri, terör örgütünün oluşturduğu boşluktan, silah ve uyuşturucu kaynaklarından yararlanılarak Güneydoğu ve İran üzerinden önemli miktarda silah ve mühimmat sağladıkları, bu unsurların amaçlarına ulaşmada takip ettikleri üçüncü aşamanın Cihad olduğu iddia edilmektedir. Konunun ayrıntılarıyla incelenerek, sonucundan Cumhurbaşkanlığına bilgi verilmesi?”

Ayrıca, “İmam Hatip Okulu öğrencilerinin, Harp Okullarına girebilmelerini temin etmek amacıyla; son senelerinde yatay geçişle klasik fen liselerine ya da klasik liselerin fen bölümlerine girmelerine olanak sağlayacak olan bir yönetmelik değişikliğine gidildiği iddia edilmektedir. Konunun incelenerek, çok acele olarak Cumhurbaşkanlığına bilgi verilmesi” istenmiştir.

(İDDİA 28 üzerinde “GNK-BAŞ” notu var.)

İDDİA 28: Birçok üniversitenin yönetim ve öğretim kadrosuyla öğrencileri RP yandaşları tarafından kontrol edilmektedir. (Sayfa:38-39)

CEVAP 28: Sayıları 34'ü bulan bu öğretim üyelerinin bağlı bulundukları İslami grup ve cemaatlere göre dağılımlarını içeren liste ekte sunulmaktadır.

(İkinci bir arşiv belgesinde¹⁷¹⁵ bu iddia ve cevap şu şekilde yer almıştır:

Halihazırda başta İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Ankara gazi Üniversitesi, Harran Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi olmak üzere birçok üniversite yönetim ve öğretim kadrosu ile öğrenciler Refah Partisi yandaşları tarafından kontrol edilir hale gelmiştir. 19 Mayıs Üniversitesi de belirtilen Üniversiteler arasına girmek üzeredir.

Bu hususta yapılan araştırma aşağıdaki neticeyi vermiştir:

Kırıkkale Üniversitesi dışındaki Rektörler Cumhurbaşkanınca tayin edilmiştir.

¹⁷¹⁴ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-9.

¹⁷¹⁵ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-62.

Harran Üniversitesinin Rektörü daha yeni tayin edilmiştir.

Üniversite kurumunu her türlü akımdan korumak için fevkalade hassasiyetle hareket edilmektedir.)

(İDDİA 29 üzerinde “İÇİŞLERİ” notu var.)

“İDDİA 29: RP’li Sincan Belediye Başkanı Bekir Yıldız, İslamiyetin ilk dönemlerinde uygulanan “İslam Şurası” sistemi ile belediye hizmetlerini ve sosyal hayatı düzenleme gayretleri göstermektedir. (Sayfa:39-40)

CEVAP 29: Konunun İçişleri Bakanlığı’nca incelenerek, sonucundan bilgi verilmesi istenmiştir.

İçişleri Bakanına yazılan yazı örneği ekte dir.”

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından 4 Şubat 1997 tarihinde İçişleri Bakanlığına gönderilen konuya ilişkin yazıda;¹⁷¹⁶

“Sincan belediye Başkanı Bekir YILDIZ’ın “Kudüs Gecesi” adı altında düzenlediği toplantıda; uluorta laikliğe aykırı davranış ve beyanlarda bulunduğu, İslam Şurası gibi safsatlarla çağdaşlığa aykırı bir sosyal yaşam biçimi propagandası yaptığı ve bu suretle Devletimizin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, hukuk devleti ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı davranışlar sergilediği tesbit edilmiştir. Adı geçen Belediye Başkanı ve basına intikal eden diğer bazı belediye başkanları hakkında, bu eylemlerden dolayı Bakanlığınızca ne gibi işlem yapıldığının çok acele Cumhurbaşkanlığına bildirilmesi” istenmiştir.

Bu yazıya cevaben İçişleri Bakanlığından gelen yazıda;¹⁷¹⁷ “Anakara İli Sincan Belediye Başkanı Bekir YILDIZ’ın Kudüs Gecesi adı altında gece düzenleyerek Hamas ve Hizbullah Örgütü liderlerinin posterlerini astırdığı ve ayrıca Anayasa’da yer alan hukuk devleti ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı konuşma yaptığı hususunda 03.02.1997 tarihli soruşturma izni verilmiş olup, Bakanlığım Teftiş Kurulu Başkanlığınca soruşturma yürütülmektedir. Sincan Belediye Başkanı Bekir YILDIZ, soruşturmanın selameti açısından Anayasa’nın 12774 ve 1580 sayılı Kanun’un 3394 sayılı Kanun’un 93. maddesi uyarınca geçici bir tedbir olarak 04.02.1997 tarihinde tarafımdan görevinden uzaklaştırılmıştır.” denilmiştir.

(İDDİA 30 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 30: Refahlı belediyeler kendi kontrolünde faaliyet göstermekte olan yurt, pansiyon ve bir kısım vakıf imkanlarını kullanmak suretiyle şehir varoşlarında yaşayan fakir ailelere gıda, yakacak ve parasal yardım yapmakta, bu ailelerin çocuklarının eğitim masraflarını üstlenmekte ve RP’li büyükşehir belediye tarafından yükseköğrenim gençliğine karşılıksız burs verilmektedir. Bu maksatlar için sadece Ankara Büyükşehir Belediyesi’nce bu konuda ayrılan fon miktarı 5 trilyon lira civarındadır. (Sayfa:40-41)

CEVAP 30: Bu tür faaliyetlerin önlenebilmesi için sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının daha etkin bir şekilde faaliyet göstermesi ve bu arada Kredi ve Yurtlar Kurumu’nca öğrencilere daha yaygın ve üst düzeyde kredi verilmesi gerekmektedir.

(İDDİA 31 üzerinde “Başbakanlık” notu var.)

İDDİA 31: Tüm belediye kadroları RP yanlıları ve diğer irticai kesimlere üye kişilerce doldurulmakta olup; Kuran kursu, pansiyon ve vakıflar gibi girişimlere kolaylıklar sağlanmaktadır. (Sayfa:40-41)

CEVAP 31: Doğrudur.

(İDDİA 32 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

¹⁷¹⁶ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-16.

¹⁷¹⁷ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91703, Fihrist No:22357-17.

İDDİA 32: RP’li belediyeler tarafından irticai kesimin önde gelenlerinin katılımıyla mahallelerde düzenlenen kermes, gece, hayır çarşısı gibi etkinlikler yoluyla parti propagandası yapılmaktadır. (Sayfa:41-42)

CEVAP 32: Konunun incelenmesi gerekmektedir.

(İDDİA 33 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 33: Yerel yönetim yasasında yapılacak değişiklikle, camilere arazi tahsisı yanında, belediye bütçelerinin %1’nin cami yapımında kullanılmasına imkanı getirilmektedir. (Sayfa:42)

CEVAP 33: Böyle bir kanun tasarı veya teklifi, bu zamana kadar Meclis Başkanlığına sunulmuş değildir. Gelip kabul edilirse onay için Sayın Cumhurbaşkanına sunulacaktır.

(34. iddia ve cevabı belgede yer almamaktadır.)

(İDDİA 35 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 35: Refah Partisi ve irticai kesim; gıda, tekstil ve yayın sektörlerinde yurtiçinde ve yurtdışında 509 ticari şirket aracılığı ile gelir sağlamakta; bunları fakir ailelere, öğrencilere harçlık ve malzeme olarak dağıtmaktadır. (Sayfa:44)

CEVAP 35: Bu tür faaliyetlere mani olmak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının daha etkin getirilmesi gerekmektedir.

(İDDİA 36 üzerinde “MİT” notu var.)

İDDİA 36: RP, Türkiye’de rejimin değişmesini isteyen S.Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Libya, İran gibi ülkelerden ve bu devletlerde faaliyet sürdüren aşırı dinci örgütlerden destek sağlamakta, hatta silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yoluyla gelir elde etmektedir. (Sayfa:44-45)

CEVAP 36: Bu konunun Milli İstihbarat ve Milli Güvenlik Kurullarınca araştırılması gerekmektedir.

(İDDİA 37 üzerinde “MİT” notu var.)

İDDİA 37: İrticai kesimin nihai amaçlarına ulaşmada takip ettikleri üçüncü aşama ‘cihat’tır. Demokratik yolla siyasi iktidar ele geçirilmezse, oluşturulacak silahlı kitleyle teokratik rejimi kuracaklardır. (Sayfa:46)

CEVAP 37: Konunun Milli İstihbarat Teşkilatı ve Milli Güvenlik Kurullarınca ciddi şekilde incelenmesi gerekmektedir.

(İDDİA 38 üzerinde “Başbakan’a yazılan mektup kapsamında” notu var.)

İDDİA 38: RP ve diğer irticai kesim hedeflerini gerçekleştirmek için imam hatip mezunlarının Harp Okullarına girmeleri yönünde yasa tasarı hazırlamakta, küçük rütbeli subaylara ulaşmak istemekte, çeşitli problemlere sahip ordu mensuplarına yaklaşıp, tarikatlar bazında ele geçirmeye çalışmaktadırlar. (Sayfa:47-48)

CEVAP 38: Konuyla ilgili verilmiş bir kanun tasarı ya da teklifi bulunmamaktadır. MGK ve Genelkurmay’ın iddia edilen konular üzerinde hassasiyetle durması gerekmektedir.

(İDDİA 39 üzerinde “Başbakan’a yazılan mektup kapsamında” notu var.)

İDDİA 39: RP, askeri lojman, garnizon gibi yerleşim merkezlerine yakın mahallelere tesettürlü öğretmen atayarak çocukları etkilemeye çalışmaktadır. (Sayfa:48)

CEVAP 39: Kılık ve kıyafet konusunda Cumhurbaşkanı’nca, Başbakan’a uyarı niteliğinde yazı yazıldı. (Cumhurbaşkanlığı’ndan, Başbakanlık’a yazı yazıldı.)

(İDDİA 40 üzerinde “Başbakanlık” notu var.)

İDDİA 40: İrticai faaliyetlerinden dolayı Askeri Şûra kararıyla ordudan atılan subay ve astsubaylar, başta Refahlı belediyelere, yandaşları kuruluşlara ve Adalet Bakanlığına atanmışlardır. (Sayfa:48-49)

CEVAP 40: Doğrudur. YAŞ kararları ile TSK'inden ilişkisi kesilen 40 kadar subay ve astsubay REFAHLI belediyelere veya yandaş kuruluşlara yerleştirilmişlerdir. Liste EK'te sunulmuştur.

(İDDİA 41 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 41: Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması ve Askeri Şura Kararı'nın yargı denetimine açılması yolunda gayret sarf edilmektedir. (Sayfa:50-51)

CEVAP 41: Anayasa'nın 117'nci maddesinde Genelkurmay Başkanlığı'nın konumu hükme bağlanmıştır. Anayasa'da ve ilgili kanunlarda değişikliğe gidilmeden, bu yoldaki gayretler sözden ileri gitmez. Şura kararlarının yargı denetimine tabi tutulması da Anayasa değişikliğini gerektiren bir konudur.

(İDDİA 42 üzerinde “Başbakan'a yazılan mektup kapsamında” notu var.)

İDDİA 42: Refah Partisi, Milli Güvenlik Akademisi bünyesinde açılan kursa bakanlıklardan dinci ve kürtçü kesimden kişileri seçmektedir. (Sayfa:51-52)

CEVAP 42: Milli Güvenlik Akademisinde açılan kursa katılacak kursiyerlerin tesbitinde, Başbakanlıkça Akademiye iki misli aday bildirilmektedir. Bu adaylar genellikle üst düzey bürokratlardan oluşmaktadır. Adayların resimli bilgi formları içinde Genelkurmay temsilcinin de bulunduğu bir komisyon tarafından incelenerek bunlar arasından seçim yapılmaktadır. Ancak bu adaylardan bazılarının kursa mutlaka katılmaları için özellikle şeriatçı kesimin elindeki Bakanlıklardan ısrarlı taleplerin yapıldığı belirtilmektedir. Bu tür talepler Komutanlıkça özel olarak incelemeye alınmakta ve bunların kursa katılmaları önlenmektedir. Komisyonca seçilen adaylar, Akademi Komutanlığı ve Genelkurmayın süzgecinden geçtikten sonra katılacak kursiyer listesi kesinleşmektedir.

(İDDİA 43 üzerinde “GNK” notu var.)

İDDİA 43: RP yandaşlarına hızla silah temin etmek için, silah ruhsatı verme yetkisini İçişleri Bakanlığından alıp, valilere devretmiştir. (Sayfa:52-53)

CEVAP 43: İddia doğru değildir. Vatandaşlara silah taşıma ve bulundurma ruhsatının verilmesinde yetki valilere aittir. Ancak, İçişleri Bakanlığı da bazı hallerde silah taşıma ruhsatı vermeye yetkilidir. (“Siyasi baskı ile Bakanlık pek çok kişiye silah ruhsatı vermiş ve vermektedir.” ifadesinin üstü çizilmiştir)

(İDDİA 44 üzerinde “MİT” notu var.)

İDDİA 44: İrticai unsurların, PKK terör örgütünün oluşturduğu boşluktan faydalanıp, silah ve uyuşturucu kaynaklarından yararlanarak, Güneydoğu ve İran üzerinden silah ve mühimmat temin ettikleri haberleri alınıyor. (Sayfa:52-53)

CEVAP 44: Bu konu Milli Güvenlik Kurulu'nun her zaman gündemindedir. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği konu üzerinde hassasiyetle durmaya devam etmelidir.

(İDDİA 45 üzerinde “Yazı yazılmayacak” notu var.)

İDDİA 45: RP askeri camianın düşüncelerini, faaliyetlerini ve icraatlarını daha yakından takibe imkan verecek bir istihbarat ağının silahlı kuvvetler bünyesinde teşkili için TSK'den ayrılan veya halen görevde bulunan subay, astsubayları ve uzman erbaşları kullanmak istemektedir. (Sayfa:53)

CEVAP 45: Doğrudur. Genelkurmay Başkanlığınca konunun titizlikle takibi gerekmektedir.

(İDDİA 46 üzerinde “Yazı yazılmayacak” notu var.)

İDDİA 46: PKK terörüne çözüm olarak “Müslüman Kardeşliği” ilkesini önermekte, bu maksatla Şeyh Osman başta olmak üzere diğer Kürt şeyhleriyle irtibata geçmektedir. RP Van Milletvekili Fettullah ERBAŞ'ı PKK terör örgütü elinde bulunan altı askeri geri almada görevlendirilmiştir. Refah Partisi ile PKK terör örgütü arasında Batman Milletvekili Musa OKÇU aracılığıyla ilişki kurulduğu öğrenilmiştir. (Sayfa:54)

CEVAP 46: Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği bu konuyu delillendirerek, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itikâl ettirmesi gerekmektedir.

BİLGİ NOTU: Şeyh Osman 30 Ocak 1997 tarihinde İstanbul'da İnternational Hospital'da öldü. ("Aynı Şeyh OSMAN olmayabilir" notu var)

(İDDİA 47 üzerinde "Hiçbir işlem yapılmayacak" notu var.)

İDDİA 47: Refah Partisi ile yakın ilişki içinde olan İhlas Haber Ajansı; Bekaa vadisinde PKK terör örgütü lideri Abdullah ÖCALAN ile siyasi içerikli bir röportaj yapmıştır. (Sayfa 55)

CEVAP 47: Doğrudur. 1997 OCAK ayının ilk haftasında röportaj yapılmıştır. İHA'dan alınan bilgilere göre, söz konusu röportaj yayınlanmamış, röportajın kasetleri Genelkurmay Başkanlığına ve İstanbul Emniyet Müdürlüğüne verilmiştir.

(İDDİA 48 üzerinde "Hiçbir işlem yapılmayacak" notu var.)

İDDİA 48: "Atatürkçü değiliz ama Atatürk ilkelerini benimsiyoruz" cümlesi ile özetlenebilecek aldatıcı yaklaşımlar sergilemekte, Başbakanın tarikat ve cemaat liderlerine verdiği yemeğe halkın tepki göstermesi üzerine, Atatürk'ün de şeyhleri Mecliste kabul ettiğini, verilen davete yanlış yapılmadığını ve tepkilerin gereksiz olduğunu ileri sürmektedirler. (Sayfa 55-56)

CEVAP 48: Doğrudur.

(İDDİA 49 üzerinde "Hiçbir işlem yapılmayacak" notu var.)

İDDİA 49: RP'li Bakan Necati ÇELİK "Askerlerin Sultanbeyli'de irtica yanlısı belediyeyi dışlayarak Atatürk heykeli dikirmesinin, Susurluktaki esrareniz kazadan daha önemli olduğu" fikrini ileri sürmüştür. (Sayfa 56)

CEVAP 49: Doğrudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetlerine "kaba kuvvet" şeklinde tahkir ve tezyif edici sözler sarfettiğinden hakkında Genelkurmay Başkanlığı tarafından Adalet Bakanlığı suç duyurusunda bulunulmuştur.

(İDDİA 50 üzerinde "Başbakanlık" notu var.)

İDDİA 50: Refah Partisi, Atatürk ilke ve inkılaplarının bu ülke insanına ait değerlerden kaynaklanmadığını, bunların yahudi profesörlerin Türk toplumunu kendi inançları doğrultusunda yönlendirme gayretlerinin ürünü olduğunu ileri sürmek suretiyle, toplumun Atatürk'e olan inanç ve güvenini yıpratmaya, Atatürk düşmanlığını körüklemeye çalışmaktadır. (Sayfa 56)

CEVAP 50: Doğrudur.

(İDDİA 51 üzerinde "Hiçbir işlem yapılmayacak" notu var.)

İDDİA 51 Refah Partisi, yılbaşı kutlamalarına alternatif olarak "fetih gecesi" olarak isimlendirilen kutlama günleri düzenlemek suretiyle irticai duyguları güçlendirmeyi, toplumda var olan müşterek değerleri ortadan kaldırmayı ve insanları çağdaş yaşamdan soyutlamayı amaçlamaktadır. (Sayfa 56-57)

CEVAP 51: Doğrudur.

(İDDİA 52 üzerinde "Başbakanlık" notu var.)

İDDİA 52: Rize Milletvekili Şevki YILMAZ, çeşitli irticai grupların toplantılarına katılmakta, laiklik, ırk ve dil konularında sahip olduğumuz ulusal değerleri yıpratmaya gayret sarfetmektedir. (Sayfa 56-57)

CEVAP 52: Doğrudur. Bu çeşit beyanda bulunanlar hakkında Cumhuriyet Savcılarının daha aktif harekete geçmeleri gerektiği konusunda Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından Başbakana yazılan yazı örneği ektedir.

(İDDİA 53 üzerinde "Hiçbir işlem yapılmayacak" notu var.)

İDDİA 53: Gelişmiş G-7 ülkelerine karşı, "Müslüman Sekizler" olarak isimlendirilen bir ekonomik birlik kurma projesi, son aşamada tesisi öngörülen "İslami Birliği" alt yapısının temel taşı olarak kabul edilmekte bu yaklaşımla islami örgütlenme çalışmaları kuvvetlendirmek ve genişletilmek istenmektedir. (Sayfa 58)

CEVAP 53: Doğrudur. Sadece ekonomik konularda değil, bazı radikal İslam ülkeleriyle savunma işbirliği anlaşması arayışları da sürdürülmektedir.

Bu nedenlerle Anayasanın 11 inci maddesinde Milli Güvenlik Kuruluna verilen görev ve yetkiler dikkate alınarak bu hususların Kurulca Hükümete bildirilmesi gerekmektedir.

(İDDİA 54 üzerinde “Hiçbir işlem yapılmayacak” notu var.)

İDDİA 54: MİT Müsteşarlığı; halihazır durumu ile bu hayati görevi yeterince yerine getirememektedir. Bu göreve siyasi etkilere uzak kalabilecek bir kişinin atanması milli menfaatlarımız açısından önem taşımaktadır. (Sayfa 64)

CEVAP 54: Konunun değerlendirilmesi Sayın Cumhurbaşkanımızın tensiplerine maruzdur."

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bürokratları tarafından yapılan bu inceleme çalışmasında; Genelkurmay Başkanlığının brifinginde yer alan bütün iddiaların ayrıntılı şekilde incelendiği, bu iddialar çerçevesinde Başbakanlık ve Bakanlıklarla çeşitli yazışmalar yapıldığı görülmektedir.

Çalışmada; “Refah Partisi Batman Milletvekili Musa OKÇU’nun PKK terör örgütü ile ilişkisinin tespit edilerek Savcılığa intikal ettirilmesi” ve “Fetullah Gülen grubunun eğitim faaliyetlerinin takip edilmesi” hususlarında, o dönemde başında bir Orgeneralin bulunduğu, MGK Genel Sekreterliğine doğrudan görev verildiği dikkat çekmektedir. Bu tutum, o dönemde Cumhurbaşkanlığı bürokrasisindeki anlayışın görülmesi bakımından önem arz etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nden intikal eden belgeler arasında, bu brifinge ilişkin olarak, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet SEÇKİNÖZ tarafından hazırlanan bir başka çalışma daha mevcuttur.¹⁷¹⁸

Cumhurbaşkanı DEMİREL’e arz edildiği tespit edilen bu belgenin son bölümüne, el yazısıyla, Genel Sekreter Necdet SEÇKİNÖZ tarafından aynen şu notun düşüldüğü görülmektedir.

SAYIN CUMHURBAŞKANIM, BANA VERMİŞ OLDUĞUNUZ RAPORU DİKKATLE OKUDUM. RAPORDA BAHSEDİLEN OLAYLARDAN BİR KISMI MÜBAĞALALI OLMAKLA BERABER DOĞRU OLANLARI DA BÜYÜK NİSBETTEDİR. BU OLAYLAR ÜLKEMİZİN VAHİM BİR NOKTAYA GELDİĞİNİ GÖSTERMEKTEDİR.

Bu çalışmada, özetle, şu hususlar yer almaktadır:

Müslümanlıkla laikliğin bir arada olamayacağı propagandası yapan basın yayın kuruluşları, vakıf, dernek gibi sosyal organizasyonların faaliyetlerinin takip edilmesi, bu gibi oluşumlara göz açtırılmaması, faaliyetlerini artıran Hizbullah, Tevhit, Mazlum-Der, Müslüman Gençlik, İBDA-C, İslami Hareket gibi radikal İslami gruplara karşı görevlilerin dikkatinin çekilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması, bu grupların kamu kurum ve kuruluşlarında, yargı organlarında kadrolaşmalarına imkan verilmemesi, bilhassa yurt işletmelerinde tedbir alınması, gerekirse yurt işletmeciliğinin ruhsata veya müsaadeye bağlanması, radikal İslamcı ve tarikatçıların Türkiye’yi İran benzeri İslam köktendinciliğine ve fanatizmine dayalı şeriat devleti haline getirmesine müsaade edilmeyeceğinin kesin bir dille

¹⁷¹⁸ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-80/89.

ifade edilmesi, şeriatçı kesimin 1995 genel seçimlerinde birinci parti olmasına rağmen meclis başkanının üçüncü partiden seçilmesi ve hükümetin kuruluşunda bu cereyanın dışarda bırakılmasının aydın kesimlerin başarısı olduğu, radikal dinci akımın her tarafta olduğu gibi yasama organında da etkili olmak için TBMM toplantılarına büyük bir disiplin içinde devam ettiği, bu akımın ortağını (DYP) kendisine mahkum etme politikası yürüttüğü, bu partinin (DYP) bakanlarının koalisyon ortağı partinin (RP) kendi görev sahalarına müdahale edilmesine karşı çıkmaları gerekmektedir.”

Çalışmanın, “Hükümete Bildirilmesi İstenen Konular” başlığı altında;

“BU KONUDA DYP BAKANLARININ DİKKATİNİ ÇEKMEKTEN BAŞKA YAPILACAK BİRŞEY DÜŞÜNEMEDİM. BU BAKIMDAN RAPORDAKİ BAZI OLAYLARI DA BAKANLARA VERİLMEK ÜZERE AYRICA BELİRTTİM.”

denildikten sonra, devamla:

İçişleri Bakanınca kanunen yasak olan faaliyetlere imkan verilmemesi, Milli Gençlik Vakfı ve benzeri illegal teşekküllere derhal el konulması, aşırı dinci örgütlerin dış ülkelerdeki “Müslüman Kardeşler”, “Rabıta” ve “İslami Selamet Cephesi” gibi örgütlerle irtibatlarının çok yakından takip edilmesi, yurt dışı ve yurt içi finansman temin etmelerinin önlenmesi, yerel yönetimlerde “İslam Şuraları” adı altında kurulan örgütlerin teftiş edilmesi ve tedbir alınması, Milli Eğitim Bakanı tarafından İmam Hatip Okullarının sıkı kontrol altında tutulması, aşırı dinci örgütlerin okul, yurt, burs verme gibi yöntemlerle taraftar toplamalarına izin verilmemesi, şu anda sadece Kırıkkale Üniversitesinde mevcut olan yuvalanmanın dağıtılması”

hususları yer almaktadır.

“TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİ İLGİLENDİREN KONULAR” başlığı altında:

“Devlet kadrolarının işgal edilmesi konusundaki endişelerin henüz büyük boyutta olmadığı, ancak giderek tehlikeli hal aldığı, son tayin mercii Cumhurbaşkanında olan makamlar için endişeye mahal olmadığı, Silahlı Kuvvetlere ve Emniyete sızmaları önlemek için Milli Savunma ve İçişleri Bakanlarının dikkatlerinin çekilmesi, Sayın Cumhurbaşkanının Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması ve YAŞ kararlarının gündemde tutulmasına karşı alenen beyanda bulunması, Kayseri Belediye Başkanının ayaklanmayı teşvik edici sözlerine karşı derhal takibat yapılması” hususları yer almaktadır.

“MİT’E BİLDİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR” başlığı altında:

“TSK ve MİT’e sızmak isteyen kişilere karşı ilgili kuruluşlarca tedbir alınması, Kürt sorununa karşı “Müslüman Kardeşliği” sloganı ile meseleyi sulandıranların dikkatle takip edilmesi, Milletvekilleri Şevki YILMAZ, Hüseyin CEYLAN ve Kayseri Belediye Başkanının söz ve hareketlerinin takip edilmesi, haklarında soruşturma açılması durumunda savcılığın derhal harekete geçmesi, 16 Aralık 1996 tarihinde Gölbaşı Bayrak Garnizonu içindeki okula alınmayan tesettür kıyafetli kadın öğretmen hadisesinin kimin tarafından yapıldığının araştırılması” hususları mevcuttur.

“YARGI ORGANLARINA BİLDİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR” başlığı altında:

“Devlette kadrolaşma sırasında karşı çıkacak ve direnecek memurlara her kesimin yardımcı olması ve bilhassa Danıştay nezdinde teşebbüste bulunulması, Sultanbeyli’de ‘Belediyeyi dışlayarak, ATATÜRK heykeli dikilmesinin Susurluk kazasından daha önemli’ olduğunu söyleyen Sayın Bakanın muhakeme edilmesi gerektiği” hususları yer almaktadır.

“DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINA BİLDİRİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR” başlığı altında:

“Cami görevlilerinin memur statüsüne geçirilmesinin normal olduğu, Diyanet İşleri Başkanlığının bu işlere alet edilmemesi için azami dikkat sarfedilmesi, Kuran Kursları açılmasının izne tabi olması ve izin verirken Diyanet İşleri şartlarının yerine getirilmesinin dikkatle takip edilmesi” hususları mevcuttur.

“MEDYANIN DİKKAT ETMESİ GEREKEN HUSUSLAR” başlığı altında:

“Medyanın mutaassıp okuyucu veya dinleyicileri etkilemek için yayın yapmaması, TV ve radyolardaki programlara yer alan dinci kesimin sözcülerinin çok hazırlıklı ve bilgili elemanlardan seçilmekte olduğu, buna karşın diğer taraftan seçilenlerin hazırlıksız ve bilgisiz çıkması nedeniyle olumsuz propagandaya yol açıldığı dikkate alınarak sayın Yaşar Nuri ÖZTÜRK gibi bilgili ve ileri görüşlü din adamlarının seçilmesi” hususları mevcuttur.

Cumhurbaşkanı Demirel’e Sunulan “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Görevi” Başlıklı Not:

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Arşivi’nde yer alan bir belgede, bu brifingi müteakip Cumhurbaşkanı Demirel’e, söz konusu brifingte geçen “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Görevi” başlıklı iki sahifelik bir not hazırlandığı görülmektedir.¹⁷¹⁹

Hukuk İşleri Kanunlar ve Kararlar Başkanı Kemalettin KAŞİFOĞLU imzalı üç maddeden müteşekkil bu belgede, TSK İç Hizmet Kanunu’nun 2, 35 ve 37’inci maddeleri ile TSK İç Hizmet Yönetmeliği’nin 1, 85 ve 86’ncı maddeleri hükümleri zikredilerek; üçüncü maddesinde “Gerek İç Hizmet Kanunu ve gerekse bu Kanuna dayanılarak çıkarılan İç Hizmet Yönetmeliği’nin yukarıda yazılı hükümleri nazara alındığında; Türk Silahlı Kuvvetlerinin Cumhuriyete ve Cumhuriyetin temel ilkelerine yönelik tehditler karşısında “koruma ve kollama görevi”ni yerine getirmesinin, bu Kurumun görevleri cümlesinden olduğu düşünülmektedir.” ifadesi yer almıştır.

MİT’in “İhraç Edilen TSK Mensupları” Başlıklı Raporu

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Arşivinde, herhangi bir resmi evrak numarası verilmeden, boş bir A4 sahifesi kapağı üzerine, 30/01/1997 notu düşülen “İHRAÇ EDİLEN TSK MENSUPLARI” başlıklı, 9 sahifelik bir başka MİT Raporu¹⁷²⁰ daha tespit edilmiştir.

¹⁷¹⁹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-612/22357-613.

¹⁷²⁰ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-71

Raporun kapak sahifesinde, “İÇİNDEKİLER” başlığı altında;

“1. Giriş

2. Milli Görüşçülerin İslamcı Tabanı İknaya Yönelik Arayışları

3. Konuyu Hukuki Zeminde Savunma Arayışları

4. İhraç Edilen Personeli İstihdam Çabaları

4.1. Belediyeler, Kamu Kurumları ve Özel Sektörde İstihdamına İlişkin Duyum Alınan Şahıslar

4.2. İhraç Edilen TSK Mensuplarının Örgütlenme Çabaları

5. Sonuç ve Değerlendirme”

alt başlıkları yer almaktadır.

Rapor metninde, özetle;

“Milli Görüşçüler ve F.GÜLEN grubunun TSK’dan uzaklaştırılan askeri personele sahip çıktıkları, bu şahısların İslami cemaatlerin etkili olduğu özel sektör kurumları tarafından işe alındığı, kitapçı, fotoğrafçı gibi müstakil işyerleri açıldığı, Refah Partisi’nin İmam Hatip Lisesi Mezunlarının harp okullarına alınması, dini inançlara saygı gösterilmesi vb. söylemlerinin İslamcı tabanı Refah Partisi çatısı altında toplama gayretlerine katkı sağladığı; ancak ERBAKAN’ın kendi başkanlığında Ağustos ve Aralık 1996 aylarında yapılan YAŞ toplantılarında “irticai nedenlerle ihraç” kararlarının alınmış olmasının ERBAKAN’ın bu imajını zedelediği, eleştirilere uğradığı; bu gelişme karşısında, ERBAKAN tarafından, ‘son YAŞ Toplantısında 200 civarında dindar ordu mensubunun ihraç edilmesinin gündemde olmasına karşılık, Başbakan ERBAKAN’ın tepkisi nedeniyle sayının azaltıldığı, ihraç edilen ordu mensuplarına da sahip çıkılacağı’ yönünde açıklama yapılması zorunluluğu hissedildiği, Milli Görüş’ün önemli hatiplerinden Rize milletvekili Şevki Yılmaz’ın partinin politikasında bir değişiklik olmadığını vurgulayarak, “Erbakan’ın önüne çıkan virajlarda yavaşladığını, ancak yolundan kimsenin döndüremeyeceğini” belirtmesinin iktidar için zaaf kabul edilen YAŞ konusunu gündemden düşürme çabası olduğu” öne sürülmektedir.

Raporda, devamla, “Milli Görüş yanlısı Hukukçular Derneği, MAZLUM-DER ve İslamcı yazarlar tarafından YAŞ’ın işleyiş ve kuruluş mevzuatının tartışmaya açıldığı, konunun Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından incelendiği, YAŞ kararlarıyla söz konusu personele “yargısız infaz” yapıldığı temasının işlendiği, TSK’dan ihraç edilen subay ve astsubay personelin RP’li Belediyelere ve özel şirketlere girdiği” ifade edilmektedir.

Raporda, ayrıca, “TSK’dan ihraç edilen bir subayın Refah Partisi ANKARA İl Yönetimi Kurulu toplantılarında, ordudan atılan subay ve astsubayların bir çatı altında toplanması maksadıyla kooperatif, dernek veya vakıf kurulması yönünde destek talep ettiği, bu talebin olumlu karşılandığı, diğer taraftan TSK’dan ayrılan şahıslarca Ankara’da İnsani Değerler adı altında bir dernek kurma çalışmaları yapıldığına dair duyum alındığı” belirtilmektedir.

Raporun sonuç bölümünde, “Refah Partisi tarafından, söz konusu imaj zedelenmesinin önüne geçmek amacıyla, Milli Görüş yönetim kademelerinin uyguladıkları yöntemlerle, Milli Görüş liderinin Türkiye Cumhuriyetinin geleneksel tutumuna uyma zorunluluğu arasında çelişkiler ortaya çıktığının ifade edilebileceği” ve “bu çerçevede TSK’dan ilişkisi kesilen asker personelin örgütlenme çabalarının teşvik edileceği, bu yolla ihraç kararlarının hukuka aykırılığı ve haksızlığı yönünde kamuoyu oluşturma faaliyetleri yürütüleceğinin muhtemel görüldüğü” belirtilmektedir.

Öte yandan, bu Raporun eklerinde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlandığı görülen “YAŞ Kararıyla TSK’den Atılan ve Refah Partili Belediyelerce İşe Alınan Personel Listesi” başlıklı iki sahifelik bir yazıda ordudan atılan 20 subay ve astsubayın ismi ile konuya ilişkin olarak Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine intikal eden edinilen bilgiler çerçevesinde 9 subay ve astsubay isminden oluşan bir liste yer almaktadır.

Bu çerçevede, “YAŞ kararı ile TSK’den atılan ve refah partili belediyelerce işe alınan personel listesi” ve “diğer kurum ve kuruluşlarca işe alınan personel listesi” başlığı altında ise ordudan atılan bazı subay ve astsubay isimleri yer almaktadır.¹⁷²¹

Bu rapordan, 28 Şubat toplantısının hemen öncesinde, güvenlik birimleri tarafından, YAŞ Kararlarıyla ordudan ihraç edilen asker personelin Refah Partili Belediyeler ile “İslami gruplara” yakın kurumlarda işe girmeleri konusunun yakından takip edildiği anlaşılmaktadır.

Millî İstibbarat Teşkilatı Müsteşarının 1 Şubat 1997 Tarihinde Başbakan Erbakan’la Yaptığı Görüşmeye Dair Tutanak

Dönemin MİT Müsteşarının, 28 Şubat tarihli MGK toplantısından önce, 1 Şubat Cumartesi günü, bizzat Başbakan Erbakan’ın evine giderek kendisiyle yaptığı görüşmenin Tutanağı¹⁷²² yer almaktadır.

Tutanaktan, görüşmenin sebebinin, 28 Şubat MGK toplantısı gündemi olduğu anlaşılmaktadır. Tutanakta Erbakan’ın Müsteşara söylediklerinin olduğu gibi aktararak, Cumhurbaşkanı Demirel’e sunulduğu anlaşılmaktadır. Tutanağın orijinalinde, bazı imla hataları ile altı kırmızı kalemle çizilmiş bölümler yer almaktadır. Bu Tutanak, olduğu gibi, aşağıda sunulmuştur:

MGK’nın gelecek toplantısının etraflıca hazırlanması gerekecek. Fevkalade önemli ve nazık bir konu. Deniz Kuvvetleri Komutanımızla bir hafta süre görüşülebile fikirlerinde herhalde değişiklik olur. Türkiye bugün 70 milyon nüfuslu bir ülke. Devlet-Millet kaynaşması gayet önemlidir. Milletimiz “Ne güzel Devletimiz var” diyebilmelidir. Demokraside esas olan halktır. Devlet ise arızidir. Bunun tersi doğru değildir. Nitekim, MİT’in başında sivil bir Müsteşar olması demokrasinin bir sonucudur. Devlet halka hizmet için vardır. Devlet ben dini hizmetlere karışmam diyemez. Dini hizmetler halka hizmetin ayrılmaz bir parçasıdır. Halkın inancına ve tarihine saygı gösterilmesi esastır. Halkımız Müslümandır. o itibarla tarihine ve dinine saygılı olmak durumundayız. Dünyanın en kuvvetleri ordularından olan Türk ordusunun gücü de maneviyatından gelir. Şehitlik ve vatan sevgisi İslamın en yüksek değeridir. Nitekim, askerimiz “Allah Allah” diyerek taarruza kalker. denizcilerimiz besmele çekerek demir atar. savaş gemilerimizin direğinde Kuran-ı Kerim asılı bulunur. Halkımızın inanç ile Devleti benimsemesi gerekir. O zaman Devletimiz daha güçlü olur. Nitekim dinimizde “Vatan sevgisi imandandır” şeklinde bir deyim vardır.

Oramiral, Başbakanlık konutunda düzenlediğimiz iftar yemeğine yadırganacak bir tutum olarak işaret etti. Biz herkesi kucaklamak durumundayız. O iftarda halihazır ve eski Diyanet İşleri Başkanlarımız, üniversite mensubu Profesörlerimiz ve halkın hürmet ettiği şahıslar katılmışlardır. O şahıslar yemekte ağladılar. “Çocukluğumuzdan beri hayal ettiğimiz bir husus gerçekleşti. İlk kez

¹⁷²¹ TSK’den atılıp RP’li Belediye ve şirketlere giren subay ve astsubay adları Ek’tedir.

¹⁷²² CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-443

bize Devlet sahip çıktı “dediler. Her gün ayrı bir grupla iftar yapıyoruz. Pazartesi günü gecekondulardan davet edeceğimiz 3.000 vatandaşımızla iftar yapıp, kendilerine ufak hediyeler takdim edeceğiz.

İrtica tehlikesi var mı? Müslümanlık tehlikeli olamaz. Yalnız bu alanda öğrenim eksikliği var. İBDA-C gibi neyin kısaltılmış hali olduğu belli olmayan grupların silahlı eylemleri varsa, bunlar cahillikten, dinin iyi öğretilmemiş olmasından kaynaklanıyor. Bu gibi grupların dinle yakından uzaktan ilgisi yoktur. Varlıklarının nedeni dinin öğretilmemiş olmasıdır. Bu tür faaliyetlerin tedavisi müslümanlığı daha iyi öğretmek ve yaymaktır Devletin, halkın inancına karşı çıkmaması gerekir. PKK terörü devam ediyor. YUNANİSTAN'ın düşmanca politikaları süreklilik içinde. Bir takım komşularımızın olumsuz tavırları var. Ayrıca RUSYA FEDERASYONU dostane değil. Böyle bir durumda gücümüz, halkla beraber olmamızdan gelir. Yöneticilerle Halkın karşı karşıya getirilmesinin hiçbir faydası olmaz.

Oramiral, CİLLER Hanımın "Siyaset dinin hizmetindedir” şeklindeki sözüne de değindi. Aslında bu söz kendisinin değildir. Etrafındaki arkadaşları kulağına söylemişlerdir. Aslında doğru bir söz. Devlet ve demokrasi doğru yorumlandığında bu sonuç çıkar. Bu sözü yanlış bir yöne çekmemek gerekir.

Müslümanlıkla ilgisi olmayan silahlı şiddet eylemlerine tevessül edenlere karşı çıkmak gerekir. Ancak bu yapılırken Devleti halkın dinine karşıymış gibi bir hava yaratılmaması gerekir. Yoksa, bu devlete yapılacak en büyük kötülüktür. Halkın Devlete yabancılaştırılması gerekir.

Mesela kıyafet meselesini ele alalım. Kanuna göre herkesin fötür şapka giymesi gerekir. Gümüş motor projesi için yıllar önce ALMANYA'da temas ettiğim Almanlar, kıyafetin TÜRKİYE'de kanunla düzenlendiğini öğrenince hayret etmişlerdi. Bugün illa herkese fötür şapka giyeceksin demek demokrasıyla bağdaşmaz. Hoşgörülü, özgürlükçü olmak gerekir. İnsanları rahat bırakmak lazım. Bugün, bu meseleleri ortaya çıkarmak Devlet-Millet kaynaşmasına aykırıdır. Bu anlayış, Halk Partisi anlayışıdır. Buna karşı .bizim anlayışımız garson devlet, gardiyan devlet anlayışıdır. Halk Partisi son seçimlerde %5'lere düşmüştür. Halk artık kendisine tahakküm edilmesini istemiyor. Bu böyle olursa Halk Devletinden uzaklaşır.

İrtica tehlikesi var mı? Tarifler üzerinde durmak gerekir. İrtica, ricat geriye dönmek anlamına gelir. Bugün hiç kimsenin TÜRKİYE'yi geriye götürmeye gücü yetmez. Bizi kurtaracak bu ileriye gitme azmimizdir. Köylülerimizin bile gönlünde yatan ileriye gitmektedir. Kim, yeni gelecek teknolojiyi reddeder? Teknik ve teknolojiye ileriye gitmek herkesin arzusudur. Olmayan şeyin tehlikesi de olmaz.

Kelimelerden başlamak gerekir. Lügat anlamı nedir? Laiklik kelimesinin manası nedir? İlmi ve aklı esas almak, dogmatik ve Skolastik olmamak demektir. 1949 yılında TCK 163.ncü maddesinin kabulü vesilesiyle Millet Meclisi bir hafta süre ile tartışmış ve sonunda tarifi bulmuştur. İtiraz Demokrat Parti ve Millet Partisi'nden gelmiştir. Neticede, "Bazı şeyleri zorla yapmak yasak, biz bunları yasaklıyoruz, yoksa hepimiz Müslümanız" denilmiştir. "Kaba sofalığı, körü körüncülüğü, dayatmacılığı yasaklıyoruz, laikliğe karşı gelerek yapmak yasaklıyoruz" denilmiştir. Bu konular etrafıca görüşülürse herkesi ikna etmemiz mümkündür. Mesela, Cumhurbaşkanlığı seçiminde biz Muhsin BATUR'a oy verdik. Neden? Bize destek için müracaat ettiğinde. "Sizinle görüşelim" dedik. Üç defa birer saatlik konuşma yaptık. Sonunda Muhsin BATUR, bizim fikirlerimizi

benimsedi. "Cumhurbaşkanı seçilsem de seçilmesem de bu fikirleri her yerde savunurum" dedi. Ancak, sonra kendi partisi oy vermediği için seçilemedi.

Laiklik, her türlü inanışa saygı göstermek demektir. Hazırlanacak metni gözden geçireceğiz. Ortaya herkesin kabul edeceği bir metnin çıkması gerekir."

Bu tutanağa istinaden, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan 24.02.1997 tarihli bir notta¹⁷²³, Sayın Başbakanın ifadeleri hakkında bir değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Bun notta aşağıdaki hususlar yer almaktadır:

"Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir. Anayasanın 14 üncü maddesinde de açıklandığı gibi; Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla kullanılamaz.

Başta inkılap Kanunları olmak üzere, Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve sair tüm yürürlükteki mevzuatlar, Türk toplumunun çağdaş uygarlık niteliğini koruma amacını gütmektedir.

O sebeple, Cumhuriyetin niteliklerinden ve özellikle laiklik ilkesinden taviz vermek, kimsenin hakkı ve yetkisi içinde değildir.

Bir kimsenin kimliği, makamı ve bilgisi ne olursa olsun, aklı başında Türk Vatandaşlarının yukarıda belirlenen Cumhuriyet niteliklerinden vazgeçmesi, ülkenin yararına olan ve onu çağdaş dünyanın bir temsilcisi seviyesine çıkaran bu esaslardan taviz vermesi düşünülemez.

Laiklik bir devlet düzenidir. Ord.Prof.Dr.Ali Fuat BAŞGİL başta olmak üzere çoğunluğa yakın bilim adamları, laikliğin halkın inancının en büyük teminatı olduğunu vurgulamaktadırlar.

Sayın Başbakan irtica konusunda, "olmayan şeyin tehlikesi olmaz" biçimindeki sözleri ile irticai kesimlerin, yürüttükleri gizli ve planlı kadrolaşma faaliyetleri ile çalışmakta; Aczimendi'ler ve benzeri tarikatlar, Kayseri ve Sincan olayları ile büyük tırmanışa geçen irticai faaliyetleri görmemezlikten gelmektedir. O halde, bunlar bağımsız yargı mercilerince niçin tutuklanmış ve haklarında dava açılmıştır sormak gerekir.

Bu arada Sayın ÇİLLER'e atfı yapılarak dile getirdikleri ve benimsedikleri "Siyaset dinin hizmetindedir" biçimindeki sözleri; başta Anayasa, Siyasi Partiler Kanunu ve Türk Ceza Kanunu olmak üzere pek çok Yasaya aykırı olduğu gibi, laiklik prensibini de inkar anlamına gelmektedir. Siyasi Partilerin dini siyasete alet etmeleri, kapanma nedenlerinin başında gelmektedir.

Saygıyla arz olunur.

Yukarıdaki belgeden anlaşılacağı üzere, MİT Müsteşarı bağlı olduğu Başbakan'ın laiklik anlayışının Anayasa ve yasalara aykırı olduğunu savunmakta ve bu nedenle Refah Partisi'nin "dini siyaset eden diğer partiler gibi" kapatılabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu tutanağa istinaden, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından yapılan çalışmada ise Erbakan'ın sözlerinin Anayasa ve kanunlar ile laiklik ilkesine aykırı olduğu; bu durumun, Refah Partisinin, dini siyasete alet etmek yoluyla, kapatılabileceği değerlendirilmesi yer almaktadır.

¹⁷²³ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-433

Millî İstibarat Teşkilatı'nın "İrticai Tehdidin Halihazırdaki Durumu" Başlıklı Raporu

MİT tarafından boş bir kapak üstünde hazırlanan bir kapağın altında 21 Şubat 1997 tarihli, 32 sayfalık Brifing'de,¹⁷²⁴ daha önce Eylül 1996 tarihinde Cumhurbaşkanına sunulan Brifing'de yer alan hususların güncelleştirildiği sunulduğu görülmektedir. Bu Brifingin, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında sunulacak Brifingin öncesinde hazırlanan raporun ilk hali olduğu anlaşılmaktadır.

"Sayın Cumhurbaşkanım" hitabıyla başlayan Brifingde;

–GİRİŞ

– T.C.NİN ANAYASAL YAPISI

– DİNİN SOSYO-POLİTİK ETKİLERİ VE DİN İSTİSMARI

– İRTİCAİ YAPILANMA VE ORGANİZASYONLAR başlığı altında; Millî Görüşçüler, Radikal İslamcılar ve Tarikatlar alt başlıkları,

– İRTİCAİ TEHDİDİN HALİHAZIRDAKİ DURUMU başlığı altında; İrticai Organizasyonlar, Propaganda, Kadrolaşma, Ekonomik Güç, Siyasi Güç, Eylemsel Güç, Moral Gücü, Dış Uzanıtlar Dış İlişkiler alt başlıkları,

– DEĞERLENDİRME VE SONUÇ ve

– ÖNLEMLER" alt başlıkları yer almaktadır.

Brifingde:

-Türkiye Cumhuriyetinin Anayasasının değiştirilemez hükümleri ile belirlenmiş, laik demokratik düzenin yerine, dini esaslara göre bir yönetim şeklini amaçlayan irticai odakların faaliyetlerinde bir tırmanma gözlemlendi, Atatürk Devrimleri ile ümmet toplumundan ulus bilincine kavuşan ülkemizin o tarihten itibaren bu değişime direnen bazı grupların faaliyeti ile karşı karşıya kaldığının bilindiği, bu direnişin izlenen politikalar ve yaşanan olaylar nedeniyle zaman zaman aktif veya pasif bir seyir izlediği, günümüzde ise irticai faaliyetlerin karakterinin değişmekte olduğu, toplumda kutuplaşmanın arttığı silah temayülü olan grupların cesaretlendirildiği, İslami yaşam tarzı ile ilgili isteklerin gündeme getirildiği, türban, cami, Cuma tatili, sakal, okullara mescit talebi gibi istismlarla kitlelerin ajite edilmeye çalışıldığı, İRAN ve CEZAYİR ile Ortadoğu kökenli radikal İslamcı örgütlerin şeriat ve cihat anlayışlarının örnek alınmaya çalışıldığı, Türk toplumunun İslamcı, Alevi, Kürtçü, Marksist, Sosyal Demokrat, Muhafazakar, Kemalist gibi yoğun bir marjinalleşme yaşadığı, tüm unsurların kendine göre bir T.C. tanımı geliştirdiği, İkinci Cumhuriyet kavramının gündeme getirildiği, farklı farklı "laiklik", "İslamcılık", "Atatürkçülük" tariflerinin yapıldığı,

-Halen ülkemizdeki siyasi temsil kabiliyetine sahip tek İslamcı unsurun Millî Görüşçüler olduğu, 27 Mart 1994 seçimlerini müteakip inkar edilemeyecek bir güç haline geldikleri, Millî Görüş İslam Toplumu (IGMG) vasıtasıyla "İslamiyete Avrupa'da resmi din statüsü kazandırılması" çalışmaları yürüttükleri, IGMG yöneticilerinden Ali YÜKSEL'in "Şeyhülislam" ilan edildiğini, Avrupa İslam Birliği Merkezi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) gibi paralel kuruluşlar teşkil edildiği, Millî Görüşçülerin "hedefe ulaşan her yol mubahtır" stratejisi izleyerek diğer irticai gruplarla işbirliği yaptıkları,

- Radikal İslamcılardan İBDA-C, HİZBULLAH, SELAM ve İSLAMİ HAREKET gruplarının silahlı eylemleri ile dikkat çektikleri, İBDA-C hariç, diğer üç grubun İRAN tarafından yönlendirildiği, üst düzey yöneticilerinin İran'da eğitildiği, Anadolu Federe İslam Devleti (AFİD)'nin yurt dışındaki en önemli radikal grup olduğu,

¹⁷²⁴ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-341/401.

- Nakşibendi, Nurcu ve Süleymancı tarikatların siyasi nüfuz kazanma peşinde olduğu, tarikatların Milli Görüşçülere ve İslami unsurlara kaynak görevi yaptığı, bağnaz ve katı direnişçi bir tarikat olan Aczimendilerin, söz konusu tarikatlardan farklı olduğu,
- En güçlü TARİKATLARIN Nurcular ve Süleymancılar olduğu, Nurcular içinde F.GÜLEN Grubunun öne çıktığı, Gruba ait yurt dışında 4 üniversite, 130 civarında lise, ve 05'den fazla şirket olduğu, gruba ait Zaman Gazetesinin ABD dahil olmak üzere 12 ülkede yayımlandığı,
- Cumhuriyet ve Atatürk'ü anma törenlerinin ardından bir belediye başkanınca “Müslümanlar sakın ola bu hırsı, imanı, kini ve nefreti eksik etmeyin” şeklinde şiddet çağrıları yapıldığı; bir diğer belediye başkanınca “kendimize örnek aldığımız rejim Humeyni rejimidir. İslam rejimi şeriatır” gibi ifadeler kullanıldığı,
- Kudüs Gecesi” adı altında düzenlenen toplantıda, şeriat ve cihad çağrıları yapıldığı,
- Bazı irticai grupların dini motifle taban kazanmak için “İslam Kardeşliği”ni öne sürerek Güneydoğu sorununa çözüm üretme politikaları yürüttüğü,
- Propaganda amaçlı dini içerikli yayınların yoğunluk kazandığı,
- Tarikatlara bağlı yurt ve pansiyonlarda kalan öğrencilerin en çok İdari Bilimler, Siyasal bilgiler ve Hukuk fakültelerini tercih ettikleri,
- Silahlı Kuvvetlere nüfuz edilmeye, Mülkü İdarenin ve Emniyet teşkilatının ele geçirilmesine çalışıldığı, askerleri Nurcu, Fethullahçı, Nakşibendi ve Kürtçü-İslamcı şeklinde bölmek suretiyle, TSK'nın içeriden parçalanmasına çalışıldığı, YAŞ Kararıyla atılan personelin çoğunlukla İhlas Holding, TGRT, bazı belediyeler, dinci özel okullar, irticai görüş sahibi şahısların özel işyerlerinde çalıştırıldığı,
- TSK'nın MSB'ye bağlanması, MGK'nın kaldırılması ve YAŞ kararlarının yargı denetimine açılması konularının sürekli gündemde tutularak TSK içinden taraftar kazanılmasının amaçlandığı,
- Sempatizan iş adamlarından para toplandığı,
- İRAN'ı örnek alan bazı İslamcı unsurların Kıyam provaları yaptıkları, İBDA-C grubunun bu faaliyetlerde cüretkar bir tavır sergilediği,
- IGMG'nin 24 bin kayıtlı üyesinin olduğu, 300 bin civarında kitle potansiyeli olduğu,
- C.KAPLAN'ın kurduğu AFİD'in ise 5000 kişilik bir potansiyele sahip olduğu, CÇKAPLAN'ın ölümü üzerine, oğlu Metin KAPLAN'ın örgütü toparlamaya çalıştığı,
- Sonuç olarak, ülkemizde muhtelif gruplar halinde örgütlenmiş olan irticai unsurların, kurumsallaşarak, geniş bir kitleyi amaçları doğrultusunda kullanabilecek bir konuma geldiklerinin görüldüğü, yakın bir gelecekte toplumdaki kutuplaşma ölçüsünde, İslami yaşam tarzına dönük baskıların artması ve çatışma ortamlarında ateist veya Marksist imajı görüldüğü, Laik-İslamcı kutuplaşmasının T.C.'yi yıpratdığı,
- İRAN ve CEZAYİR örneğinde gözlendiği gibi, zecri tedbirlerin, tabanın radikalizme kaymasına neden olabileceği, bu itibarla samimi dindar kitlenin aydınlatılması bazındaki sosyo-psikolojik önlemlerin, daha etkili olacağı, bu maksatla medyadan istifade edilmesi; öte yandan, Diyanet İşleri Başkanlığının yaptırım gücünün ve ilmi yeterlilik açısından gözden geçirilerek, siyasi söylemlerin camilerden uzak tutulması için anılan kuruma irade ve güç kazandırılması gerektiği, bu aydınlatma çalışmalarında ateist veya Marksist imajı olan kişilerin kullanılmaması ve irticai grupları destekleyen finans kaynaklarının yasal mevzuat işletilerek kesilmesinde yarar görüldüğü”

hususları ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere, MGK toplantısında sunulmak üzere hazırlanan bu Brifingde; Refah Partisi’nin adı zikredilmeksizin, parti politikaları eleştirilmekte; irticayla mücadele amacıyla devlet çapında izlenmesi gereken strateji ortaya konulmaktadır.

Nitekim, bu Brifingin, daha sonra 28 Şubat tarihinde MİT tarafından sunulan 41 sahifelik brifingle aynı mahiyette olduğu görülmektedir.

“Arz” Başlıklı Çalışma

Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde yer alan 23.2.1997 tarihli iki sahifelik “ARZ” başlıklı belgede¹⁷²⁵, “İRTİCAİ FAALİYETLER” başlığı altında hem Genelkurmay, hem de MİT Müsteşarlığınca sunulan Brifingler çerçevesinde alınması gereken önlemler hakkında değerlendirmeler yer almaktadır:

- İRAN ve CEZAYİR örneğinde gözlendiği gibi, zecri tedbirlerin tabanın radikalizme kaymasına neden olabileceği,
- Radikal grupların da Ortadoğu’daki köktendinci devlet ve örgütlere vasat teşkil edebileceğine” dikkat çekilerek, bu tehlike karşısında samimi dindar kitlenin aydınlatılması maksadıyla camilerdeki imam ve vaazların durumunun gözden geçirilmesi, irticai medyaya karşı laik medya organlarının müteedeyin kitleleri bilinçlendirmesi, bu faaliyetlerde ateist veya Marksist imajı olan kişilerin rol almaması,
- Diyanet İşleri Başkanlığının yaptırım gücü ve ilmi yeterlilik açısından gözden geçirilerek, anılan kurum tarafından camilerde siyasi söylemlerde bulunulmasının önlenmesi,
- İrticai grupları destekleyen finans kaynaklarının yasal mevzuat işletilerek kesilmesi.

Millî İstihbarat Teşkilatı’nın “İrticai Faaliyetlerin Önlenmesine Dair Tedbirler” Başlıklı 25 Şubat 1997 Tarihli Raporu

MİT tarafından hazırlandığı görülen, 25 Şubat 1997 tarihli ve “İRTİCAİ FAALİYETLERİN ÖNLENMESİNE DAİR TEDBİRLER” başlıklı bir başka gayri resmi belgede;¹⁷²⁶ “Mevcut Yasaların Etkinlikle Uygulanması”, “Yapılması Gereken Yasal Düzenlemeler”, “Alınması Gereken Diğer Tedbirler” başlıkları altında “irticanın mevcut durumu” incelenmektedir.

Bu Belge, -üzerinde oynama yapılmaksızın- aşağıda sunulmaktadır.

Belgede, “Mevcut Yasaların Etkinlikle Uygulanması” başlığı altında (altı madde olarak);

1. Bir süreden beri, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu çerçevesinde terör tanımına giren “Cumhuriyetin niteliklerini ve özellikle laik düzeni değiştirmeye yönelik eylemlere” karşı yeterli düzeyde çaba sarfedilmediği, bu tür suçları işleyenlerin yakalanıp yargı mercilerine sevkedilmedikleri dikkate alınarak, bu

¹⁷²⁵ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-435/436.

¹⁷²⁶ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-341/348.

suçların Devlet Güvenlik Mahkemesi savcılarınca yapılması ve yargılamanın en kısa zamanda sonuçlandırılması,

2. Son zamanlarda, Türk Ceza Kanunun 312. Maddesi gereğince halkı sınıf, ırk, din ve mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik etme suçunu işleyenler hakkındaki maddelerin titizlikle uygulanması gerektiği,

3. İnkılap Kanunlarından “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına İlişkin Kanun”un işler hale getirilmesi ve bu Kanuna muhalefet edenler hakkında yasal işlem yapılması,

4. 25.07.1951 tarihli ve 5816 sayılı “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun” gereğince “büyük kurtarıcı Atatürk’e saygısızlığın affedilir bir tarafı olmadığı, bu Kanun’un titizlikle uygulanması,

5. 2820 sayılı “Siyasi Partiler Kanunu” gereğince siyasi partilerin Türk Cumhuriyetinin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifelğin yeniden kurulması amacını güdemeyecekleri ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamayacakları, devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla propaganda yapamayacakları şeklindeki hükümlerin titizlikle takip edilerek aykırı hareket eden partilerin kapatılması cihetine gidilmesi,

6. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun, Jak Kamhi’ye silahlı saldırıda bulunan sanıkların TCK 450 ve 62. Maddeleri yerine Anayasanın tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil 146/1 maddesi gereğince cezalandırılmasına ilişkin 02.04.1996 tarih ve 9-59/70 sayılı kararının emsal alınarak benzer suçlarda buna göre hareket edilmesi, (maddenin başında kalemle “(-) (eksi) işareti yer almaktadır)”

Hususları yer almaktadır.

“Yapılması Gereken Yasal Düzenlemeler” başlığı altında;

1. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 23. Maddesiyle Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163 üncü maddelerinin yürürlükten kaldırılması büyük boşluk yarattığından, bilhassa irticai olayların önlenmesini teminen Terörle Mücadele Kanunun 7 ve 8 inci maddelerine bununla ilgili yeni fıkralar eklenmesi ve ayrıca terörle mücadele mevzuatımızın İngiltere’nin “Terörizmle İlgili Mevzuatı”na paralel bir biçimde değiştirilmesi,

2. Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu’nda değişikliğe gidilerek; “bilgisayarların suç araştırmasında kullanılması, ses bantları ve bilgisayar kayıtlarının delil olarak kullanılabilmesi, özel cihazla uzaktan ev ve işyeri gibi mahallerin dinlenmesi, polise gizli araştırma ve adam takibi yetkisinin verilmesi ve suçluların yakalanıp cezalandırılması,

3. TBMM Anayasa Komisyonunda görüşülen yasama dokunulmazlığına ilişkin Anayasanın 83 üncü maddesinde yapılan değişiklikte Anayasanın Devlet bütünlüğünün korunmasına ilişkin 14 üncü maddesine yapılan atfın çıkarılmış olmasının büyük bir yanlışlık olduğu; bu yanlışın, değişikliğin Meclis Genel Kurulunda görüşülmesi esnasında mutlaka düzeltilerek, vatana ihanet, İnkılap Kanunları ve Atatürk aleyhine işlenen suçların da yasama dokunulmazlığı kapsamı dışında tutulması gerektiği, (maddenin başında kalemle “(-) (eksi) işareti yer almaktadır)

4. Anayasanın 68 ve 69 uncu maddelerinde yapılan değişikliğe paralel olarak, “Siyasi Partiler Kanunu”nda gerekli değişikliklerin yapılarak; siyasi partilerin milletvekilleri, belediye ve il başkanlarının eylemlerinin de Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğün, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olması hallerinde partinin kapatılması cihetine gidilmesinin sağlanması,

5. Uygulamada görülen boşluk nedeni ile “Devlet topraklarının taamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hakimiyeti altına koymaya veya Devletin istiskalini tenkise veya birliğini bozmaya veya Devletin hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya matuf bir fiil işleyen kimse ölüm cezası ile cezalandırılır” hükmünü muhtevi, Türk Ceza Kanunu’nun 125’inci maddesine, aynı 146’ıncı maddenin ikinci fıkrasında olduğu gibi suç işlemeye teşvik veya suçu irtikap kararını takviye edenler ile ilgili yeni bir fıkra ilave edilmesinin gerektiği, (maddenin başında kalemle “(-) (eksi) işareti yer almaktadır)

6. 647 sayılı “Cezaların İnfazı Hakkında Kanun”un yargı etkinliğinin yitirilmesinde başlı başına bir etken olduğu, ülkemizde idam dahil hiçbir hükümlünün on yıldan fazla cezaevinde kalmadığının bir gerçek olduğu, kanunda kabahatler için öngörülen hapis cezalarının para cezasına çevrilebildiği, bu nedenle bu kanunun gözden geçirilmesi gerektiği,

7 . İrticai faaliyet içinde bulunan kuruluşların iç ve dış merkezlerden aldıkları parasal desteğin titizlikle izlenmesi ve bu maksatla “Yardım Toplama Kanunu”nda gerekli değişiklikler yapılması,

8. Pişmanlık yasalarının sürekli bir hal aldığı, ülkemizde 1983 yılından beri idam cezasının uygulanmadığı, bu nedenle bu yasalar çıkarılırken ayrıntılı şekilde incelenmesi ve buna göre yasal düzenleme yapılması gerektiği,

9. İnkılap Kanunlarından “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına İlişkin Kanun”daki ceza miktarlarının artırılması,

Hususları yer almaktadır.

“Alınması Gerekten Diğer Tedbirler” başlığı altında;

1. Ceza infaz kurumları; terör suçlularının barınağı, eğitim kampı ve terör faaliyetlerinin sevk ve idare üssü durumundadırlar. Bu nedenlerle ceza infaz kurumları çok sıkı denetim altına alınarak; yuvaların dağıtılması, silah, cep telefonu, faks ve bölücü yayınlara müsaade edilmemesi, terör suçluları için Özel tip cezaevlerinin çoğaltılarak mutlaka iki-üç kişilik oda sistemine geçilmesi gerekmektedir.

2. İrticai faaliyetlerinden dolayı Yüksek Askeri Şura kararıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinden ihraç edilen subay ve astsubayların, kamu kurum ve kuruluşlarıyla, mahalli idare teşkilatlarında istihdam edilmesi yandaşlarına cesaret vermekte, bu düşüncedeki kişiler için bir güvence oluşturmakta ve Silahlı Kuvvetlerde rahatsızlık yaratmaktadır. Bu konu kesinlikle önlenmelidir.

3. İrtica yanlılarının arkasında bir halk desteğinin oluşmaması için;

- Diyanet İşleri Başkanlığı bu amaca hizmet edecek şekilde yeniden teşkilatlandırılarak, daha aktif hale getirilmelidir.

- Basın ve televizyonlar aracılığıyla islâmiyet tüm yönleriyle halka anlatılmalıdır.

- Bu konuda radikal dinci akımlar karşısında yer alan aydın din adamları ve din bilginlerinden azami ölçüde yararlanılmalıdır.

4. İrticai barındırıp besleyen kurumlar ve "İslam Şurası" gibi dini yönetim biçimi uygulayan belediyeler çok ciddi bir şekilde denetlenmelidir.

5. İrticai örgütler kendilerine finansman sağlamak için zorla yardım toplamakta, büyükşehir belediyelerinin imkanlarını kullanmaktadırlar. İçişleri Bakanlığı bunları önleyecek tedbirleri almalıdır.

6. Başta mülki idare amirleri olmak üzere, kamu görevlilerinin atanmasında Cumhuriyete ve laikliğe bağlı kişilerin seçilmesine özen gösterilmelidir.

7. Din ile dünya işlerinin ayrılığı demek olan laiklik ilkesinin benimsenmesi ve laiklik= dinsizlik algılamasının yanlış olduğu, basın ve yayın başta olmak üzere kitle iletişim araçlarıyla halka anlatılmalıdır.

8. Cumhuriyetin niteliklerine karşı olan grupların, kamu kurum ve kuruluşlarında kadrolaşmalarına imkan verilmemelidir. Bunların sızmak istediği, bilhassa yurt işletmelerinde tedbir alınmalı ve bu kurumlar etkin bir şekilde denetlenmelidir.

9. Öğrencilerin yurt sorununun çözülmemesi sebebiyle, irticai çevrelerin taşradan gelmiş öğrencileri bünyesine almak ve onlara yemek ve barınma imkanları vererek kendi çizgilerine çekmek istedikleri, bu şekilde propaganda faaliyetlerinin gerçekleştirildiği anlaşıldığından, Devlet yurtlarının durumlarının iyileştirilmesi sağlanmalı ve gerekli merkezlerde ihtiyaç hissedilen miktarda yurt yapılması hızlandırılmalıdır.

10. İrticai kesimlerin, her türlü faaliyetleriyle şeriat devleti kurma yolunda büyük çapta çaba sarfettikleri bilinmektedir. Bu tür eylemlerin önlenmesi ve etkin tedbirlerin alınması yolunda, başta mülki idare amirleri olmak üzere, ilgili ve yetkili tüm kamu personeline büyük görev düşmektedir. Bu tür eylemlere karşı taviz vermeyen ve laik Cumhuriyetin koruyucusu olan kamu görevlileri Devletçe desteklenmeli ve hiçbir siyasi etki altında kalmadan görev yapabilmeleri sağlanmalıdır.

11. Yurt içinde ve yurt dışında irticai faaliyet gösteren başta Milli Gençlik Vakfı ve benzeri teşekküller titizlikle denetlenmeli ve illegal olanlar hakkında yasal işlem yapılmalıdır.

12. İmam hatip okulları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sıkı kontrol altında bulundurulmalıdır ve bu okulların ihtiyaçlar ölçüsünde açılmasına müsaade edilmelidir.

13. İrticai kesimlerin dış ülkelerdeki destek kuruluşları ile irtibatları MİT, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarınca çok yakından takip edilmelidir.

14. İrticai kesim, "Müslüman Kardeşler", "Rabıta", "İslami Selamet Cephesi" gibi örgütlerle de işbirliği yaparak kendilerine finansman ve mali destek sağlamaktadır. İçişleri Bakanlığı bunun önlenmesi için gerekli tedbirleri almalıdır.

15. Cumhuriyetin niteliklerini bütünüyle tahribe yönelik sürekli faaliyet gösteren bazı basın ve yayın kuruluşlarının, bu zararlı eylemlerini geniş bir kitleye yaymak maksadıyla, başta kamu kurum ve kuruluşları ile eğitim müesseselerinde olmak üzere bedava dağıtım yaptıkları bilinen bir gerçektir. Konunun, yargısal boyutu titizlikle takip edilip suçlular hakkında yasal işlem yapılırken, bir taraftan da

yetkililerin ücretsiz dağıtım konusunda önlem alması zorunlu görülmektedir. Bu tür yayınların finans kaynaklarının nereden sağlandığı konusunun da araştırılması gerekmektedir.

16. Seçimlerde başarı kazanmakla rahat faaliyet gösterebilecekleri bir ortam doğduğunu zanneden irticai kesime karşı, Cumhuriyete ve laikliğe bağlı kesimler davranışları ile gerekli tepkiyi göstermelidirler.

17. Radikal İslamcılarının ve tarikatçıların müşterek amacı; Türkiye'yi, temeli Atatürk tarafından kurulan modern ve laik ulus kimliğinden uzaklaştırarak İran benzeri, islam kökten dinciliğine ve fanatizmine dayalı, şeriat devleti kurarak, çağ dışı bir toplum haline getirmektir. Buna asla müsaade edilmeyeceği ilgili ve yetkililerce her platformda kesin bir dille ifade ve beyan edilmiştir.

Belgenin ekinde yer alan “Şeriat ve İrticai Faaliyetlerin Önlenmesine Dair Tedbirler” başlıklı notta¹⁷²⁷ 40 tedbir yer almaktadır. Bu hususlar şunlardır:

1. Türkiye bir hukuk devleti olduğundan, kanun hakimiyetinin sağlanması elzemdir. O sebeple suç işleyenlerin, takip ve cezalandırılmaları Devletin başlıca görevidir. Başta emniyet ve yargı teşkilatı olmak üzere tüm Devlet organlarının bu yolda titizlikle görev yapması zorunludur. (Devrim Kanunları, Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar, Halkı; sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik gibi)

2. 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 23 üncü maddesiyle Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163 üncü maddelerinin yürürlükten kaldırılması büyük boşluk yarattığından, bilhassa irticai olayların önlenmesini teminen Terörle Mücadele Kanununun 7 ve 8 inci maddelerine, bununla ilgili yeni fıkralar eklenmesi yararlı olacaktır.

3. Başta Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu olmak üzere, ilgili mevzuatta kısa zamanda değişikliğe gidilerek, bugün demokratik ülkelerde delil niteliğinde sayılan;

- Bilgisayarların suç araştırmasında kullanılması,
- Ses bantları ve bilgisayar kayıtlarının delil olarak kullanılabilmesi,
- Özel cihazla uzaktan ev ve işyeri gibi mahallerin dinlenmesi,
- Polise gizli araştırma ve adam takibi yetkisinin verilmesi,

Suçluların yakalanıp cezalandırılmasında büyük yarar sağlayacaktır.

4. Yasama dokunulmazlığına ilişkin Anayasanın 83 üncü maddesinde yapılan değişiklik, TBMM Anayasa Komisyonunda görüşülerek Genel Kurul gündemine alınmıştır. Bu değişiklik, milletvekillerinin zimmet, ihtilas, irtikap gibi yüz kızartıcı suçlarından dolayı doğrudan takibata başlanacağı kabul edilmiştir. Ancak, bu değişikliğe gidilirken, halen maddede var olan Anayasanın Devletin bütünlüğünün korunmasına ilişkin 14 üncü maddesine yapılan atıf, madde metninden çıkarılmak suretiyle büyük bir yanlışlık yapılmıştır. Kanun Teklifi Meclis Genel Kurulunda görüşülürken, bu yanlışlık mutlaka düzeltilmeli ve vatana ihanet, İnkılap Kanunları ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar yasama dokunulmazlığı kapsamı dışında tutulmalıdır.

5. Anayasanın 68 inci maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak; Siyasi Partiler Kanununda gerekli değişiklikler yapılarak; siyasi partilerin milletvekilleri, belediye

¹⁷²⁷ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-349/355.

ve il başkanlarının eylemlerinin de; Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olması hallerinde partinin kapatılması cihetine gidilmesi sağlanmalıdır.

6. Ceza infaz kurumları; terör suçlularının barınacağı, eğitim kampı ve terör faaliyetlerinin sevk ve idare üssü durumundadırlar. Bu nedenlerle ceza infaz kurumları çok sıkı denetim altına alınarak; yuvaların dağıtılması, silah, cep telefonu, faks ve bölücü yayımlara müsaade edilmemesi, Özel Tıp Cezaevlerinin çoğaltılarak mutlaka iki-üç kişilik oda sistemine geçilmesi gerekmektedir.

7. İrticai faaliyetlerinden dolayı Yüksek Askeri Şura kararıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinden ihraç edilen subay ve astsubayların, kamu kurum ve kuruluşlarıyla mahalli idare teşkilatlarında istihdam edilmesi rahatsızlık yaratmaktadır. Bu konu kesinlikle önlenmelidir.

8. Taasubun, din ve vicdan hürriyetinin en büyük düşmanı olduğu halka anlatılmalı ve bu konuda alınacak en önemli tedbirin laiklik olduğu konusunda vatandaş bilinçlendirilmelidir.

9. Laikliğin dinsizlik, din düşmanlığı olmadığı, bilakis bir itidal ve muvazene sistemi olduğu halka çok iyi anlatılmalıdır.

10. İrticai faaliyet içinde bulunan kuruluşların iç ve dış merkezlerden sağladıkları parasal destek titizlikle izlenmeli ve bu maksatla Yardım Toplama Kanununda gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

11. İrtica yanlılarının arkasındaki halk desteğinin çekilmesi amacıyla;

- Diyanet İşleri Başkanlığı bu amaca hizmet edecek şekilde yeniden teşkilatlandırılarak daha aktif hale getirilmelidir.

-Basın ve televizyonlar aracılığıyla islâmiyet tüm yönleriyle halka anlatılmalıdır.

-Bu konuda radikal dinci akımlar karşısında yer alan aydın din adamları ve din bilginlerinden azami ölçüde yararlanılmalıdır.

12. İrticayı barındırıp besleyen kurumlar ve özellikle belediyeler çok ciddi bir şekilde denetlenmelidir.

13. Özellikle kırsal kesimin ve büyük şehir varoşlarının söz konusu akımlara neden süratle meylettği konusunda sosyal, kültürel ve antropolojik etüdler yapılarak, alınacak tedbirler bu araştırma sonuçlarına dayandırılmalıdır.

14. Diyanet İşleri Başkanlığının koordinatörlüğünde oluşturulacak bir komisyon sürekli olarak İslâmın, Kur'an'ın yorumunu yapmalı ve bu suretle değişen ve gelişen şartlar içinde, dine yeni yorumlar getirilmeye çalışılmalıdır.

15. Hizbullah ve benzeri terör örgütü mensuplarının eylemleri medyada sergilenmeli, din terörü imajı halkın kafasına yerleştirilmelidir.

16. Yapılan atamaların başta mülki amirler olmak üzere Cumhuriyet ve laikliğe bağlı kişilerden olmasına özen gösterilmelidir.

17.Din ile dünya işlerinin ayrılığı demek olan laiklik ilkesinin benimsenmesi ve laiklik= Dinsizlik algılamasının yanlış olduğu, basın ve yayın başta olmak üzere kitle iletişim araçlarıyla halka anlatılmalıdır.

18. Cumhuriyetin niteliklerine karşı olan grupların, kamu kurum ve kuruluşlarında kadrolaşmalarına imkan verilmemelidir. Bunların sızmak istediği bilhassa yurt işletmelerinde tedbir alınmalı, gerekirse yurt işletmeciliği ruhsata veya müsaadeye bağlanmalıdır.

19. Öğrencilerin yurt sorununun çözülememesi sebebiyle irticai çevrelerin taşradan gelmiş öğrencileri bünyesine almak ve onlara yemek ve barınma imkanları vererek kendi çizgilerine çekmek istedikleri, bu şekilde propaganda faaliyetlerinin gerçekleştirildiği anlaşıldığından, Devlet yurtlarının durumlarının iyileştirilmesi sağlanmalı ve gerekli merkezlerde ihtiyaç hissedilen miktarda yurt yapılması hızlandırılmalıdır. Ayrıca, öğrencilerin maddi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla öğrenim kredilerinin artırılması ve örgütlerin maddi imkanlar ile öğrencileri kazanma etkinliği önlenmelidir.

20. Devrim kanunlarından "Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına ilişkin Kanun" işler hale getirilerek, suç unsuru tespit edilen ve söz konusu Kanuna muhalefet edenler hakkında gerekli yasal işlem yapılmalı ve mevcut cezalar artırılmalıdır.

21. Özellikle vatandaşla yüz yüze ilişkileri bulunan Devlet memurlarının laiklik ve irticai faaliyetler konusunda hizmet içi eğitim programları ile aydınlatılması sağlanmalıdır.

22. Başbakanlığın koordinesinde, dini gerçek anlamda anlatan görsel ve işitsel eğitim faaliyetler biran önce başlatılmalıdır.

23. Son zamanlarda mevcudiyetleri ortaya çıkan ve faaliyetleri artan Hizbullah, Tevhid, Mazlum-Der, Müslüman Gençlik, İBDA-C, İslami Hareket gibi radikal islami grupların faaliyetlerini artırdıkları görülmektedir. Devletin kanunlarına, modern Türkiye'nin görünüşüne aykırı olan bu gibi hareketlere ve oluşumlara görevlilerin dikkati çekilmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır.

24. Cumhuriyetin niteliklerine karşı olan grupların, kamu kurum ve kuruluşlarında kadrolaşmalarına imkan verilmemelidir. Bunların sızmak istediği bilhassa yurt işletmelerinde tedbir alınmalı gerekirse yurt işletmeciliği ruhsata veya müsaadeye bağlanmalıdır.

25. Radikal islamcılarının ve tarikatçıların müşterek amacı; Türkiye'yi, temeli Atatürk tarafından kurulan modern ve laik ulus kimliğinden uzaklaştırarak İran benzeri, islam kökten dinciliğine ve fanatizmine dayalı, şeriat devleti kurarak ülkeyi çağ dışı bir toplum haline getirmektir. Buna asla müsaade edilmeyeceği kesin bir dille beyan edilmelidir.

26. Seçimlerde başarı kazanmakla rahat faaliyet gösterebilecekleri bir ortam doğduğunu zanneden irticai kesime karşı Cumhuriyete ve laikliğe bağlı kesimler davranışları ile gerekli tepkiyi göstermelidirler.

27. Radikal dinci akımın TBMM toplantılarına büyük bir disiplin içinde devam ettikleri ve bütün yasaların çıkarılmasında söz sahibi oldukları görülmektedir. Karşıt gruplar bu gerçeği görerek TBMM toplantılarına muntazam devam etmeye çağrılmalıdır.

28. Tek başına iktidar olamayan bu akım başka bir parti ile iktidarı paylaşmasına rağmen, ortağını kendisine mahkum etme politikasını yürütmektedir. Koalisyon ortağı partinin bakanları, kendi görev sahalarına müdahale edilmesine karşı çıkmadılar.

29. Muhtelif zamanlarda gösteri ve yürüyüşler yapılarak şeriat devleti propagandalarına cüret edenlere karşı valilere ve emniyet müdürlerine büyük görev düşmektedir. Bu görevlerinden dolayı daima desteklenecekleri bildirilmelidir. Ayrıca vali, kaymakam ve emniyet müdürü tayinlerinde azami dikkat sarfedilecektir.

30. İrticai kesim; halkı maddi, manevi ve ahlaki açıdan ve onların dini duygularını istismar eden her türlü emellerine hizmet için kullanan ve kendisinin iktidara gelmesinde destek sağlayan tarikatlara hoşgörü ile bakmakta ve onlara azami ölçüde yardım etmektedir. Esasen yasak olan tarikatlara imkan verilmemesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

31. Milli Gençlik Vakfı ve benzeri illegal teşekküllere İçişleri Bakanı derhal el koymalıdır.

32. İmam hatip okulları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sıkı kontrol altında bulundurulmalıdır ve ihtiyaçlar ölçüsünde bu okulların açılmasına mücaade edilmelidir.

33. İrticai kesimlerin dış ülkelerdeki destek kuruluşları ile irtibatları MİT, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarınca çok yakından takip edilmelidir.

34. Yerel yönetimlerde "İslam Şuraları" adı altında kurulan örgütler İçişleri Bakanlığınca teftiş ettirilmeli ve tedbir alınmalıdır.

35. İrticai kesim, "Atatürkçü değiliz, ama ilkelerini benimsiyoruz" gibi safsatalarla dış ülkelere kaynaklanan "Müslüman Kardeşler", "Rabıta", "İslami Selamet Cephesi" gibi örgütlerle de işbirliği yaparak kendilerine finansman ve mali destek sağlamaktadır. İçişleri Bakanlığı bunun önlenmesi için gerekli tedbirleri almalıdır.

36. İrticai örgütler kendilerine finansman sağlamak için zorla yardım toplamakta, büyükşehir belediyelerinin imkanlarını kullanmaktadırlar. İçişleri Bakanlığı bunları önleyecek tedbirleri almalıdır.

37. Aynı kesim, Kürt sorununa "Müslüman Kardeşliği" sloganı ile yaklaşarak meseleyi sulandırmaktadır. Konunun, MİT tarafından dikkatle takip edilmesi gerekir.

38. Şevki Yılmaz, Hüseyin Ceylan, Fetullah Erbaş gibi Milletvekilleri ile Kayseri ve Sincan gibi Belediye Başkanlarının söz ve hareketleri MİT tarafından dikkatle takip edilmeli, haklarında soruşturma açılma durumu ortaya çıkarsa savcılık derhal harekete geçmelidir.

39. Terörle mücadele mevzuatımız, İngiltere'nin "Terörizmle ilgili mevzuatı"na paralel biçimde değiştirilmelidir.

40. Cumhuriyetin niteliklerini bütünüyle tahribe yönelik sürekli faaliyet gösteren bazı basın ve yayın kuruluşlarının, bu zararlı eylemlerini geniş bir kitleye yaymak amacıyla, başta kamu kurum ve kuruluşları ile eğitim müesseselerinde olmak üzere bedava dağıtım yaptıkları bilinen bir gerçektir. Konunun, yargısal boyutu titizlikle takip edilip suçlular hakkında yasal işlem yapılırken, bir taraftan da yetkililerin ücretsiz dağıtım konusunda önlem alınması zorunlu görülmektedir. Kaldı ki, bu tür yayınların finans kaynaklarının nereden sağlandığı konusunun araştırılması da gerekmektedir.

Bu brifingte, irticai faaliyetlere yönelik olarak, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu gibi yasalarda değişiklik yapılarak, kolluk kuvvetlerine ilave yetkiler (ses bantları ve bilgisayar kayıtlarının delil olarak kullanılabilmesi, özel cihazla uzaktan ev ve işyeri gibi mahallerin dinlenmesi, polise gizli araştırma ve adam takibi yetkisinin verilmesi gibi) verilmesinin istendiği anlaşılmaktadır.

28 Şubat 1997 Tarihli Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı ve Sonrasındaki Çalışmalar

Toplantı öncesindeki gelişmeler:

27 Ocak 1997 günü yapılan bir önceki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında, irticai faaliyetler nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetlerinde baş gösteren rahatsızlığın Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven ERKAYA tarafından tekrar dile getirilmesi üzerine, 28 Şubat tarihli MGK toplantısında “irticai faaliyetler” konusu ele alınmıştır.

Kurul gündeminin şekillenmesi sonrası, 28 Şubat’tan günler önce, Cumhurbaşkanı DEMİREL, gazetelerde yayımlanan açıklamasında, “Varlığını Cumhuriyete borçlu olan her kuruma sesleniyorum. Cumhuriyete, demokratik, laik rejime sahip çıkın” diyerek adeta birilerini uyarma ihtiyacı duymuştur.

Cumhurbaşkanı Demirel’in hem Erbakan’a hem de Çiller’e askerle konuşmaları yönünde ısrar ettiği öne sürülmüştür. Nitekim, REFAH-YOL Hükümeti iktidardan düştükten sonra Yalçın DOĞAN’la yaptığı röportajda Demirel şunları söylemiştir: “dilimde tüy bitti. İkisine de defalarca söyledim. Toplantıdan bir gün önce bile askerlerle görüşeslerdi...onların rahatsızlıklarını dinleselerdi, gelişmeler farklı olurdu.”¹⁷²⁸

Toplantıdan bir gün önce DEMİREL’i ziyaret eden MGK Genel Sekreteri Org. KILIÇ’ın “askeri kanadın 18 maddelik tedbir paketini” Cumhurbaşkanına sunduğu, DEMİREL’in bu tedbirleri Başbakan Yardımcısı ÇİLLER’e ilettiği; ÇİLLER’in komuta kademesini derhal emekliye sevk etmek istediği ancak Başbakan ERBAKAN’ın buna yanaşmadığı öne sürülmüştür.¹⁷²⁹

28 Şubat MGK Toplantısının Resmi Süreci

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Genel Sekreter imzasıyla 3 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı ekinde, 28 Şubat 1997 Cuma günü saat 15.00’te Cumhurbaşkanlığı Köşkünde yapılacak Milli Güvenlik Kurulu olağan toplantısı gündemini göndermiştir. Yazıda¹⁷³⁰, “Kurul toplantıları hakkında gereksiz ve yanlış yorumlara meydan verilmemesi bakımından Gündem ve gizlilik dereceli takdim konuları hakkında "BİLMESİ GEREKEN PRENSİBİNİN" uygulanması, toplantı gündeminde yer verilen takdimlerle ilgili koordinasyon toplantısının, 25 Şubat 1997 Salı günü saat 14.00’te MGK Genel Sekreterliğinde yapılacağı, bu toplantıya Genelkurmay İstihbarat Başkanı, MİT Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürü ve OHAL Vali Yardımcısı dışında sadece MGK’da takdim yapacak personelin katılacağı” ifade edilmiştir.

¹⁷²⁸ Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1997.

¹⁷²⁹ ÖZGAN, s.75.

¹⁷³⁰ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91703, Fihrist No:22357-481.

Toplantı Gündemi

28 Şubat 1997 tarihinde yapılacak MGK toplantısına ilişkin toplantı gündemi, MGK Genel Sekreteri İlhan KILIÇ imzasıyla 31 Ocak 1997 tarihinde Başbakanlığa, Genelkurmay Başkanlığına, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcılığına, Milli Savunma Bakanlığına, İçişleri Bakanlığına, Kuvvet Komutanlıklarına, Jandarma Genel Komutanlığına, MİT Müsteşarlığına, Emniyet Genel Müdürlüğüne, OHAL Bölge Valiliğine “gereği” için, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ise “bilgi” için gönderilmiş olup yazının EK-A’sında yer alan Gündem’de;

Toplantının 1’inci Gündem Maddesi olarak GÜVENLİK FAALİYETLERİ başlığı altında;

“TC. Devletin bölünmez Bütünlüğüne Yönelik Bölücü Terör Tehdidi ve Bununla Mücadelede Ulaşılan Aşamalar” konusunda Genelkurmay Başkanlığınca 20 dakikalık takdim yapılması,

“Olağanüstü Hal Durumunun Değerlendirilmesi” konusunda İçişleri Bakanlığınca 10 dakikalık takdim yapılması, ardından 40 dakika süre içinde Müzakere ve Olağanüstü Hal Konusunda Karar Alınması,

2 nci Gündem Maddesi olarak ÖZEL TAKDİMLER başlığı altında;

“Yunanistan ve GKRY’ne Yönelik Bakanlar Kurulu Kararı, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı Önerilerinin Değerlendirilmesi” konusunda MGK Genel Sekreterliğince 15 dakika süreyle bir takdim yapılması ve konunun 25 dakikada müzakere edilmesi,

3’üncü Gündem Maddesi olarak;

ÖZEL MÜZAKERE (Kurul Üyeleri) başlığı altında;

Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, Demokratik, Laik ve Sosyal Bir Hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti devletine yönelik irtica tehdidinin boyutları nelerdir ve bunlara karşı alınması gereken önlemler neler olmalıdır? Konusunda 20 dakikalık bir takdim yapılmasının ardından konunun 45 dakika süre içinde müzakere edilmesi”

öngörülmüştür.

Toplantı Gündemi incelendiğinde, MGK toplantısının toplam süresinin 3 saat olarak planlandığı görülmektedir. Buna mukabil, bilindiği üzere, söz konusu MGK toplantısı 8,5-9 saat sürmüştür.

Yukarıda görüldüğü üzere, toplantının “Özel Müzakere” bölümünde “irtica tehdidi” konusunun ele alınması kararlaştırılmıştır.

Toplantının Cereyan Tarzı

Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde, toplantı öncesinde, resmi olarak, 25 Şubat 1997 tarihinde “Genelkurmay İstihbarat Başkanı, MİT Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürü ve OHAL Vali

Yardımcısı dışında sadece MGK'da takdim yapacak personelin katılımıyla” yapılması gereken koordinasyon toplantısı öncesinde, 21 Şubat 1997 tarihinde, hem Genelkurmay, hem de MİT tarafından hazırlanmış “İrticai Faaliyetler” konulu Taslak Takdim metinleri Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL’e takdim edilmiştir.

Bu metinlerden anlaşılmaktadır ki, DEMİREL, toplantıda sunulacak irtica brifinginden daha önce haberdar edilmiştir.

20 dakikada sunulması planlanan 41 sahifelik bu takdimde özetle;¹⁷³¹

- Türk toplumunda İslamcı, Alevi, Kürtçü, Marksist, Sosyal Demokrat, Muhafazakar, Kemalist gruplaşmanın yaşandığı,
- Bu grupların kendilerine göre bir T.C. tanımı geliştirdikleri, İkinci Cumhuriyet kavramı içinde farklı “laiklik”, “İslamcılık”, “Atatürkçülük” tariflerinin yapıldığı,
- laiklik karşıtı unsurların “Milli Hakimiyet” yerine “Hakimiyet Allah’ındır”, “Huzur İslamdadır” sloganlarını kullandıkları, “Oku” diye başlayan Kuran’ı Kerim gelişmeyi teşvik ederken matbaanın “kafir icadı” diye ülkeye sokulmasına direnenlerin toplumumuzun geri kalmasındaki payının hatırlanması gerektiği,
- İslam ülkelerinin kendi ülkelerindeki radikal islami gruplardan rahatsız olmalarına rağmen dış ülkelerdeki İslamcı gruplara destek verdikleri, İRAN’ın İrşad Bakanlığı, S.ARABİSTAN’ın Rabıta Teşkilatı ile LİBYA’nın İslama Çağrı Cemiyetleri’nin bu yönde faaliyet gösterdiği,
- Sovyet Müslümanlarının uyarılması amacıyla ortaya atılan “Yeşil Kuşak Projesi” ve “İhlımlı İslam” adı altında sunulan görüşlerle siyasi İslamcılık yapıldığı,
- Türkiye’deki irticai grupların Milli Görüşçüler, Radikal İslamcılar ve Tarikatlar olarak sınıflandırılabilceği, halen ülkemizde siyasi temsil kabiliyetine sahip tek İslamcı unsurun Milli Görüşçüler olduğu, Milli Görüşün 27 Mart 1994 seçimlerini müteakip “artık Türkiye’de inkar edilemeyecek bir güç haline geldikleri” mesajını verdikleri,
- Yaklaşık 300 bin sempatzanı olan “Milli Görüş İslam Toplumu (IGMG)” kanalıyla “İslamiyete Avrupa’da resmi din statüsü kazandırılmaya” çalışıldığı,
- IGMG yöneticilerinden Ali YÜKSEL’in 27.02.1993 tarihinde “Şeyhülislam” ilan edildiği ve Alman makamları nezdinde resmiyet kazandırılmaya çalışıldığı, Milli Görüşçü Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından Milli Görüş hakkında toplantılar yapıldığı,
- Türkiye’de 30 kadar radikal grubun faaliyet gösterdiği, en önemli grupların İBDA-C, HİZBULLAH, SELAM ve İSLAMİ HAREKET olduğu, İBDA-C dışındaki üç grubun İRAN tarafından yönlendirildiği ve üst düzey yöneticilerinin İRAN’da eğitildiği yönünde tesbitler olduğu,
- Sincan’da yaşanan Kudüs Gecesi olayında Mazlum-Der ve Selam Grubunun etkili olduğu,

¹⁷³¹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704, Fihrist No:22357-297

- İRAN Büyükelçiliği ile temasın Selam Grubu lideri Nurettin ŞİRİN aracılığıyla sağlandığı,
- “Anadolu Federe İslam Devleti (AFİD)”in Almanya, Hollanda ve Fransa’da etkili olduğu,
- Nakşibendi, Nurcu ve Süleymancı tarikatların Milli Görüşçüler ve radikal İslamcı unsurlara destek verdikleri,
- Son yıllarda yurt dışı açılımına yönelen F.GÜLEN Grubuna ait Zaman Gazetesi’nin ABD dahil olmak üzere 12 ülkede yayımlandığı, dini içerikli yayınların sayısının arttığı,
- İslamcı unsurların öğrencileri İdari Bilimler, Siyasal Bilgiler ve hukuk fakültelerine yönlendirdikleri, kamu kurum ve kuruluşlarında kadrolaşmaya ağırlık verildiği,
- Silahlı Kuvvetlere nüfuz edilmesine, Mülki İdarenin ve Emniyet Teşkilatının ele geçirilmesine çalışıldığı, TSK içinde problemli askeri personele yaklaşılarak bu kişilerin tarikatlar bazında ele geçirilmesi için çaba sarf edildiği,
- Askeri yerleşim yerlerine yakın okullara tesettürlü öğretmenler atamak suretiyle bu okullara giden asker çocuklarının etkilenmeye çalışıldığı,
- YAŞ kararlarıyla TSK’dan ayrılan personelin İhlas Holding, TGRT, bazı belediyeler, dinci özel okullar, irticai görüş sahibi şahısların özel işyerlerinde çalıştırıldığı, deneyimli öğretmenlere kendi özel okullarında daha yüksek ücret verilerek Milli eğitim Bakanlığında kadro zafiyeti yaratılmaya çalışıldığı,
- Özellikle İBDA-C grubunun toplulukları kışkırtarak “kıyam” provaları yaptığı, yakın bir gelecekte kutuplaşmaya bağlı olarak islam yaşam tarzına dönük baskıların artması ve çatışma ortamlarının yaratılmasının mümkün görüldüğü,
- Başta İran olmak üzere çeşitli ülke ve İslamcı örgütlerin subversif çalışmalarla ülkemizdeki İslamcı potansiyelden yararlanmaya çalışabilecekleri,
- Yurt içinde mütedeyyin vatandaşlarımızı devlet karşıtı bir konuma getirerek “laik-islamcı” kutuplaşmasının yaratılmasının hatalı olacağı, bu nedenle İslamiyet ve şeriatın uhrevi zemine çekilmesi için psiko-sosyal tedbirlerin alınmasının gerekli olduğu,
- İRAN ve CEZAYİR örneğindeki gibi zecri tedbirlerin tabanın radikalizme kaymasına neden olabileceği, irticai medyanın muhatap aldığı mütedeyyin kitlenin tehdide karşı bilinçlendirilmesinin mümkün olduğu,
- Bu maksatla İslam ülkeleri arasındaki anlayış farklılıkları ve çatışmaların sergilenmesinin gerekli olduğu, alınacak önlemlerde cami cemaatlerine ve öğrenim gençliğine ağırlık verilmesi gerektiği, camilerde imam ve vaazların yeniden düzenlenmesinin ve eğitim müfredatı ve politikalarının gençliğin bilinçlenmesini sağlayacak bir yapıya kavuşturulmasının önem arz ettiği,
- Söz konusu önlemlerin uygulanmasında toplumda ateist veya Marksist imajı olan kişilerin görev almamasının, ayrıca irticai grupları destekleyen finans kaynaklarının yasal mevzuat işletilerek kesilmesinin faydalı olacağı,
- Önlemler kapsamında eğitim alanında;

- orta öğretimde verilen din eğitiminin maksadı dışına çıktığından hareketle bu müfredatın elden geçirilmesi,
- öğretmenlerin yeniden hizmet içi eğitime tabi tutulması,
- irticai propagandanın etkisini azaltacak temaların eğitim müfredatına alınması,
- bu bağlamda din-devlet ilişkileri, millî mücadele yıllarında din olgusundan işgal kuvvetlerinin nasıl yararlandığı,
- Cumhuriyetin ilanı ile birlikte laikliğe neden ihtiyaç duyulduğu gibi hususlara tarih ve inkılap tarihi içinde ağırlıklı yer verilmesi,
- irticai unsurlara ait özel okulların denetlenme esaslarının yeniden belirlenmesi,
- İHL ve diğer meslek liseleri programlarının kesin tanımlamalarla kendi alanlarına çekilmesi,
- İHL'lerinden ortaokul seviyesinin tedricen kaldırılması ve kız öğrenci kontenjanlarının daraltılması,
- gerçek din adamı ihtiyacı dikkate alınarak bu okulların öğrenci sayısının ve müfredatının gözden geçirilmesi”
- Propaganda başlığı altında;
- İrticai propagandalara karşı; laikliğe Atatürk'ün şahsî kanaatinden dolayı değil sosyal çatışmalara engel olmak için gerek duyulduğu temasının işlenmesi gerektiği vb. temaların kullanılması,
- Diyanet İşleri Başkanlığının yaptırım gücü ve ilmi yeterlilik açısından gözden geçirilmesi, bu kuruluşa siyasi söylemlerin camiden uzak tutulması yönünde irade ve güç kazandırılması
- Basın ve Yayın alanında:
- TV ve radyo imkanlarının kullanımının ve yayınlarının genel bir disiplin içine alınması,
- İrticai yayınların hukuki yollarla durdurulması, yurt dışından gelenlerinin giriş kapılarında kontrol edilmesi, gümrük memurlarının bu yayınlar hakkında bilgilendirilmesi,
- Laik kesimi temsil ettiği iddiasındaki medya organlarının millî mutabakatı sağlayacak şekilde teşvik edilmesi,
- Şirket, Vakıf ve Dernekler konusunda:
- İrticai grup ve kişilere ait olduğu tesbit edilen şirketlerin Maliye, Çalışma Sosyal Güvenlik ve Sağlık Bakanlıklarınca titiz bir denetime tabi tutulması,
- İçişleri Bakanlığınca çeşitli İslam ülkelerinin bu grup ve kişilere yasadışı mali destek sağlamalarının önlenmesi,

- Başta üniversite vakıfları olmak üzere, dernek ve vakıfların titiz şekilde denetlenmesi,

- Siyasi alanda:

- Dini ilkelerin siyasi amaçla istismarını engelleme konusunda siyasi partiler arasında uzlaşma sağlanması,

- Siyasi platformlarda Laik-Antilaik kutuplaşmasına zemin hazırlanmasından kaçınılması, özellikle parti tabanlarının bunun mahzurları konusunda ikaz edilmesi

- Kadrolaşma açısından:

- Kamu kurum ve kuruluşları ile mülki amir atamalarında tahkikat esaslarının gözden geçirilerek yeniden belirlenmesi ve bazı kamu görevlilerine mensubiyeti kesinleşmiş irtica görüşlü kişilerin getirilmemesi,

- Başta hakim ve savcılar olmak üzere üst yöneticilerin güvenlik tahkikatlarının dikkatle yapılması, irticai faaliyetlere hoşgörüyle bakan yargıçların yargılama açısından doğuracağı sakıncaların göz önünde bulundurulması,

- Rektör, dekan ve öğretim görevlileri konusunda titizlik gösterilmesi,

- Yeni açılan ve yeni kurulan üniversiteler için daha titiz davranılması,

- İrticaya destek veren belediyelerin ciddi şekilde denetlenmesi,

- Hukuki alanda:

- Mevcut yasaların etkinlikte uygulanması bağlamında;

1) 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu çerçevesinde Cumhuriyetin niteliklerini ve özellikle laik düzeni değiştirmeye yönelik eylemlere karşı yeterli düzeyde çaba sarf edilmediği, bu tür kişilerin yakalanıp yargı mercilerine teslim edilmesi öngörülmektedir. Bu nedenle, söz konusu suçların işlenmesinin öğrenilmesi aşamasından itibaren soruşturmanın bizzat Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılıklarınca yapılması ve yargılamanın en kısa zamanda sonuçlandırılması,

2) İrticai faaliyetlerle ilgili olarak, Türk Ceza Kanunu'nun 312. Maddesinin ikinci fıkrasında “Halkı, sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis ve para cezasıyla cezalandırılır. Bu tahrik umumun emniyeti için tehlikeli olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden, yanya kadar artırılır.” Hükmü mevcuttur. Bu suçların kitle haberleşme araçları veya basın vasıtasıyla işlenmesi halinde ceza bir misli artırılmaktadır. Ancak son zamanlarda buna benzer suçlar açık bir şekilde işlenmesine rağmen suçlular hakkında yasal işlemin istenilen ölçüde yapılmadığı görülmektedir. Bu madde titizlikle uygulanmalıdır.

3) İnkılap Kanunlarından “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına İlişkin Kanun” işler hale getirilerek bu Kanuna muhalefet edenler hakkında gerekli yasal işlemler yapılmalıdır.

4) 25.07.1951 tarih ve 5816 sayılı “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun”un 1 ve 2. Maddelerine göre Atatürk’ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven, O’nu temsil eden heykel, büst ve abideler ile kabrini tahrip eden veya

kirleten kimseler ile bu suçları işlemeye başkalarını teşvik edenlere ağır hapis cezası verilmektedir. Ancak son zamanlarda bu kanuna aykırı eylemde bulunan sanıklar yakalanmamakta ve hak ettikleri cezaya çarptırılmamaktadır. Bu kanun da titizlikle uygulanmalıdır.

5) 2820 sayılı “Siyasi partiler Kanunu’nun üçüncü bölümünde siyasi partilerin;

a) Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini korumak amacını güden İnkılap Kanunu hükümlerine aykırı amaç güdemeyecekleri ve buna yol açabilecek davranış ve faaliyetlerde bulunamayacakları,

b) Türk Milletinin Kurtarıcısı, Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Atatürk’ün, şahsiyet ve faaliyetlerini veya hatırasını kötülemek veya küçük düşürmek amacını güdemeyecekleri ve buna yol açabilecek davranış ve faaliyetlerde bulunamayacakları,

c) Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifelğin yeniden kurulması amacını güdemeyecekleri ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamayacakları,

d) Devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçlar veya siyasi menfaat temin ve tesis etmek maksadıyla dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapamayacakları, istismar edemeyecekleri veya kötüye kullanamayacakları,

e) Herhangi bir şekilde dini tören ve ayin tertiplemeyecekleri veya parti sıfatıyla bu gibi tören ve ayinlere katılmayacakları, ayinleri ve cenaze törenlerini parti gösterisine ve propagandalarına vesile yapamayacakları, hüküm altına alınmıştır.

Siyasi Partiler Kanununda yeralan bu hükümlerin titizlikle takip edilerek, aykırı hareket eden partilerin kapatılması cihetine gidilmelidir.

Yapılması Gereken Yasal Düzenlemeler:

1. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 23’üncü maddesiyle Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163 üncü maddelerinin yürürlükten kaldırılması büyük boşluk yarattığından bilhassa irticai olayların önlenmesini teminen Terörle Mücadele Kanununun 7 ve 8 inci maddelerinde bununla ilgili yeni fıkralar eklenmeli ve ayrıca terörle mücadele mevzuatımız İngiltere’nin “Terörizmle İlgili Mevzuatı”na paralel bir biçimde değiştirilmelidir.

2. Başta “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu” olmak üzere, suçluların yakalanıp, süratle cezalandırılmasını sağlayacak, modern ülkelerdeki ilgili mevzuat hükümlerinin hukuki sistemimize aktarılmasında yarar görülmektedir.

3. Anayasanın 68 ve 69 uncu maddelerinde yapılan değişikliğe paralel olarak; “Siyasi Partiler Kanunu”nda gerekli değişiklikler yapılarak; siyasi partilerin milletvekilleri, belediye ve il başkanlarının eylemlerinin de; Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olması hallerinde, partinin kapatılması cihetine gidilmesi,

4. (üzeri çizilmiş madde) Türk Ceza Kanununun 125. Maddesi uygulamasında görülen boşluk nedeni ile aynen 146 ncı maddenin ikinci fıkrasında olduğu gibi;

suç işlemeye teşvik veya suçu irtikap kararını takviye edenler ile ilgili bir fıkra eklenmesi,

5. 647 sayılı “Cezaların İnfazı Hakkında Kanun” yargı etkinliğinin yitirilmesinde başlı başına bir etkidir. Cezaların caydırıcılığının sağlanabilmesi bakımından 647 sayılı kanunun bütünüyle gözden geçirilmesi,

6. İrticai faaliyet içinde bulunan kuruluşların iç ve dış merkezlerden sağladıkları parasal destek, titizlikle izlenmeli ve bu maksatla “Yardım Toplama Kanunu”nda gerekli değişiklikler yapılması,

7. Pişmanlık yasaları sürekli bir hal almıştır. Ülkemizde 1983 yılından bu tarafa idam cezaları uygulanmamaktadır. Pişmanlık yasaları çıkarılırken konunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve buna göre yasal düzenleme getirilmesi,

8. İnkılap kanunlarından, “Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına İlişkin Kanun”daki ceza miktarları artırılmalıdır.

Sonuç olarak, irticai unsurların rejime yönelik tehdit oluşturulmasının önüne geçebilecek önlemlerin, mütedeyyin vatandaşlarımızın tepkisine neden olmadan demokratik kural ve temayüller içerisinde gerçekleştirilmesi, bilimsel, dini ve tarihi temellere dayanması, ayrıca sürekliliğin sağlanması da önemli bir husustur.”

Görüldüğü üzere, bu brifingde, iktidardaki Refah Partisi, “Milli Görüşçüler” tanımı altında, “irticai faaliyetler” yürüten unsurlar kapsamında “iç tehdit” olarak değerlendirilmiştir.

Takdimde, söz konusu tehdide ilişkin olarak, sadece mevcut durum ortaya konulmamış, aynı zamanda bu tehdide karşı siyasi, ekonomik, hukuki, eğitsel, sosyo-kültürel alanlarda alınması öngörülen tedbirler bir paket halinde Kurul üyelerine sunularak konunun önemine vurgu yapılmak istenmiştir. Öte yandan, daha önce yirmi dakika içinde sunulması planlanan bu 41 sayifelik takdimin bu süre zarfında tamamlanamayacağı aşikardır.

Nitekim RP’li Adalet Bakanı Şevket KAZAN, Başbakan ERBAKAN’ın bu takdim karşısında çok şaşırıldığını ve tepki gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁷³²

MGK Basın Bildirisi

Toplantı sonucunda ortaya çıkan aşağıdaki Basın Bildirisi, MGK Genel Sekreterliği tarafından basın kuruluşlarına fakslanmışır.¹⁷³³

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinden Bildirilmiştir

- 1) Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve

¹⁷³² “28 Şubat sürecinde gazetelerdeki çok önemli bir ilanı fark edemedik”, 28 Şubat 2008, Zaman Gazetesi. “Kazan, MİT’in o dönemde Başbakan Erbakan’a ayrı, askerlere ayrı rapor gönderdiğini ileri sürüyor. 28 Şubat’taki MGK toplantısında iki farklı raporun tartışmaya yol açtığını aktarıyor. Kazan, şöyle devam ediyor: “Biz gelinceye kadar MİT birbirine paralel rapor hazırlıyormuş. 28 Şubat’ta okunan MİT raporu başka, MGK üyelerine gönderilen rapor başkaymış. Deniz Kuvvetleri komutanı, ‘bendeki rapor başka’ deyince o konu tartışılıyor epey MGK’da.” Kazan, MGK’daki irtica raporunun okunması sırasında Erbakan’ın kendine şunları söylediğini aktarıyor: “Bu raporun vatanın öz evlatları tarafından yazılmış olabileceğine inanmadım, inanmadım. İnancı bir Müslüman böyle bir rapor yazamaz.”

¹⁷³³ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-295,296.

Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri'nin iştirakleriyle Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkünde aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2) Kurul'un bu toplantısında; bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, bu mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın, devletin bütün kurum ve kuruluşları ve milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleriyle çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahade edilmiştir.

Elde edilen bu sonuçların bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamına olumlu olarak yansımaları için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dahilinde süratle yürürlüğe konulması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Alınacak olan bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen 9 ilde devam etmekte olan Olağanüstü Hal uygulamasının 30 Mart 1997 tarihinden itibaren 4 ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

3) Toplantıda, Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirilmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

4) Toplantıda bilhassa, Anayasa ile Atatürk Milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı, çağ dışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarı faaliyetler de gözden geçirilmiş,

Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını, Atatürk İlke ve İlkeleri doğrultusunda çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,

Anayasa'nın tanımladığı, Cumhuriyetin Demokratik, Laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkan sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,

Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı yıkıcı ve bölücü grupların laik ve anti-laik ayrımı ile demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,

Türkiye'de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,

Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,

Türkiye'nin 1997 yılı içinde, AB'ne tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşlar bu süreçte katkıda bulunmasının gerekli olduğu, bu sebeple; Demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurt dışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek, her türlü spekülasyona son vermek gerektiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk Devleti olduğu yönündeki temel ilkelerinin Anayasamızın ve Devletimizin teminatı altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye'ye yarardan çok zarar verdiği,

Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş,

Bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.”

Basın Bildirisinde yer alan “Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş” ifadesi kamuoyunun en fazla üzerinde durduğu konu olmuştur. Her ne kadar bu yaptırımların ne olacağı Bildiri’de açıkça belirtilmemişse de, bu ifade, basın-yayın organlarında REFAH-YOL Hükümetine yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

406 sayılı Karar Metni

MİLLÎ GÜVENLİK KARARI¹⁷³⁴

Karar Sayısı: 406

1. Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü Sayın Cumhurbaşkanı Başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin iştirakleri ile aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2. Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasada belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimizi ve cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dini düzen kurmak amacıyla yürütülen yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile, bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.

3. Yapılan bu değerlendirmeler sonucunda;

a. Ülkemizde şeriat hukukuna dayalı bir İslâm Cumhuriyeti kurmayı hedefleyen grupların, Anayasanın tanımadığı demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletimize karşı çok yönlü bir tehdit oluşturduğu,

b. Cumhuriyet ve rejim aleyhtarı aşırı dinci grupların lâik ve anti lâik ayırımı ile demokratik, lâik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,

c. Türkiye’de lâikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,

d. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilemeyeceği, yasalar göz ardı edilerek yapılan çağ dışı uygulamaların takipsiz kalmasının hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı hususlarında görüş birliğine varılmıştır.

4. Bu görüş ve değerlendirmeler sonucunda;

a. Türkiye’de Şeriat hukukuna dayalı bir İslam Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, lâik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla; EK-A’daki tedbirlerin kısa, orta ve uzun vade içerisinde alınmasının Bakanlar Kurulu’na bildirilmesine,

b. 2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 9ncu maddesine uygun olarak, MGK Genel Sekreterliği tarafından; EK’te belirtilen tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ile Bakanlar Kurulu Kararı haline getirilmeyen uygulamaların, sonuçları hakkında belli süreler içerisinde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve MGK’na bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.

¹⁷³⁴ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704, Fihrist No:22357-451,452

EKLER:

EK-A (Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere
Karşı Alınması Gereken Tedbirler
2 Sayfa)

Süleyman DEMİREL
Cumhurbaşkanı

Prof.Dr.Necmettin ERBAKAN
Başbakan

İsmail Hakkı KARADAYI
Orgeneral
Genelkurmay Başkanı

Prof.Dr.Tansu ÇİLLER
Dışişleri Bakanı ve
Başbakan Yardımcısı

Turhan TAYAN
Milli Savunma Bakanı

Dr.Meral AKŞENER
İçişleri Bakanı

Hikmet KÖKSAL
Orgeneral
Kara Kuvvetleri
Komutanı

Güven ERKAYA
Oramiral
Deniz Kuvvetleri
Komutanı

Ahmet ÇÖREKÇİ
Orgeneral
Hava Kuvvetleri
Komutanı

Teoman KOMAN
Orgeneral
Jandarma Genel
Komutanı

406 sayılı Kararın EK-A'sı

Öte yandan basında 406 sayılı Karar'ın aşağıdaki eki de yayımlanmıştır:¹⁷³⁵

**“MİLLÎ GÜVENLİK KURULU'NUN 28 ŞUBAT 1997 TARİH VE 406
SAYILI KARARINA EK-A (REJİM ALEYHTARI İRTİCAİ
FAALİYETLERE KARŞI ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER)**

1. Anayasamızda Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine anayasanın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar hiçbir ayırım gözetmeksizin uygulanmalı, mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhidi Tedrisat Kanunu gereği Millî Eğitim Bakanlığına devri sağlanmalıdır.
3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, Vatan ve Millet sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

- a) 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurttta uygulamaya konulmalı.

¹⁷³⁵ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-485,486.

b) Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, Milli Eğitim kuruluşlarımız, Tevhidi Tedrisat Kanununun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

5. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'na incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6. Mevcudiyetleri 677 Sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.

7. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nden ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK.ni dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.

8. İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasa dışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'nden ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuru imkanı verilmemelidir.

9. Türk Silahlı Kuvvetlerine aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.

10. Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel bir çatışmadan korumak için, İran İslam Cumhuriyeti'nin ülkemizdeki rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlarına mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.¹⁷³⁶

11. Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumdaki kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetler yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.

12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasasına ve bilhassa Belediyeler yasasına aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademe kesin önlemler alınmalıdır.

13. Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağ dışı bir görünüme yönlerecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmenden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.

¹⁷³⁶ Toplantının ertesi günü çıkan gazetelerde“Bu maddenin tam metnini Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini ilgilendirdiği için yayımlayamıyoruz.” denilmiştir. Ancak, “Gizli” olması gereken bu tedbir de, bir gün sonra gazetelerde yayımlanmıştır.

14. Çeşitli nedenlerle verilen, kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.

15. Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.

16. Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasa dışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.

17. Ülke sorunlarının çözümünü "Millet Kavramı Yerine Ümmet Kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

18. Büyük Kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı MGK Kararının Eki'dir.
(2 Sayfa ve 18 Maddeyi ihtiva etmektedir.)

İmza
İlhan KILIÇ
Hava Orgeneral
Genel Sekreter"

406 sayılı Karar'ın eki olan bu yazı, toplantının ertesi günü basın-yayın organlarında yayımlanmıştır.

Toplantıdaki Müzakereler ve Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'in 28 Şubat Milli Güvenlik Kurul Kararına İlişkin Değişiklik Önerileri:

Dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener, Komisyonumuza yaptığı açıklamada, "toplantı öncesinde MGK Genel Sekreterliği tarafından taslak kararın 24 madde olarak hazırlandığını" ifade etmiştir. Bu durum, kararların MGK gündeminde olmamasına rağmen önceden bir merkez tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinde yaklaşık otuz yıl Birinci Hukuk Müşaviri olarak görev yapan Mustafa Ağaoğlu, 26 Şubat 2007 tarihinde Aksiyon Dergisinde yayımlanan röportajında, söz konusu 406 sayılı Kararın "Batı Çalışma Grubu" tarafından hazırlandığını ifade etmiştir.¹⁷³⁷

Komisyonumuz tarafından görüşüne başvurulmuş REFAH-YOL Hükümetinde İçişleri Bakanlığı yapmış Mehmet AĞAR, 1996 yılının Aralık ayında, dönemin D.Z.K.K. olan

¹⁷³⁷ "28 Şubat Kararlarını BÇG Hazırladı", 26 Şubat 2007, Aksiyon Dergisi. Ağaoğlu, söz konusu röportajında, "18 maddelik paketi hazırlayan bizzat BÇG'nin kendisidir. Komutanlar, kollarının altında BÇG tarafından hazırlanan raporlarla geldiler. Teklif sahibi Genelkurmay Başkanlığı idi, genel sekreterlik bu konuda herhangi bir altyapı çalışması yapmamıştı." demiştir.

Ora.Güven ERKAYA tarafından MGK toplantısına gündem oluşturmak üzere, irtica faaliyetlerle alakalı bir çalışma yapılması talebinin kendisine geldiğini söylemiştir.¹⁷³⁸ Bunun üzerine, kendisinin Cumhurbaşkanı DEMİREL’e çıkararak, “bu konuda yapılacak çalışmanın zamana yayılması gerektiğini” ifade ettiğini, Cumhurbaşkanı’nın da olumlu görmesi sonrasında, konuyu Başbakan ERBAKAN’la paylaştığını” söylemiştir. Bununla birlikte kendisinin görevden ayrılmasından iki ay sonra, aynı konunun tekrar gündeme geldiğini ve Hükümetin askerin ısrarlı talebine karşı koyamamasından, “irtica” konusunun MGK gündemine taşındığını ifade etmiştir.¹⁷³⁹

Cumhurbaşkanlığı Arşivinde yer alan bila tarihli belgede¹⁷⁴⁰, 28 Şubat MGK kararları hakkında Sayın Tansu ÇİLLER tarafından ayrıca bir çalışma yapılarak Kurul gündemine getirildiği, ancak öneri mahiyetindeki bu görüşlerin Kurul tarafından uygun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Meral AKŞENER tarafından yapılan açıklamada, söz konusu öneri paketinin Karar metnini yumuşatmak amacıyla hazırlandığı ifade edilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Arşivindeki Çizelge halindeki belgede, “Tarikatlarla bağlantılı özel yurt” ifadesi ile başlayan 2’nci maddenin “Bütün özel yurt”, “TSK’ne sızmaların önlenmesi” ile ilgili” 9’uncu maddenin “Kamu kurum ve kuruluşları” şeklinde değiştirilmek istendiği; Kur’an kurslarının Milli Eğitim Bakanlığınca kontrolüne ilişkin 3 numaralı maddenin “b” fıkrasında yer alan “sorumluluğu”, İmam Hatip Liseleriyle ilgili 4’üncü maddenin sonundaki “ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır”, uzun namlulu silahlarla ilgili 14 numaralı maddedeki “bu konudaki kısıtlamalar kaldırılmalı”, 17 numaralı maddenin başında yer alan “Ülke sorunlarının çözümünü Millet Kavramı yerine Ümmet Kavramı bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan” ifadelerinin tamamen çıkartılması; dini tesislerin (yurtlar vb.) Diyanet tarafından incelenmesine ilişkin 5’inci maddenin “dini tesisler siyasi istismar konusu yapılmamalıdır” şeklinde yeniden düzenlenmesi ile “10” numaralı maddedeki “İran İslam Cumhuriyeti”ne ilişkin hususların çıkartılarak maddenin geri kalan kısmının korunması şeklindeki” önerilerinin kabul edilmediği” anlaşılmaktadır. Diğer maddelerle ilgili olarak, söz konusu maddelerin, farklı ifade şekilleriyle yeniden yazılması önerilerinin “mevcut maddedeki düzenlemelerin tekrarı mahiyetinde” denilerek kabul edilmediği görülmektedir.

Yukarıda açıklanan hususlar incelendiğinde, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu ÇİLLER tarafından hazırlanan öneri paketiyle, Meral AKŞENER’in açıklamalarını teyit edecek şekilde, 406 sayılı MGK kararlarının iç ve dış politikada sorun yaratabilecek bazı ifadelerinin yumuşatılmasının amaçlandığı görülmektedir.

Tansu ÇİLLER tarafından, 406 sayılı kararın dış politikayı ilgilendiren 10. Maddesinde yer alan “İran İslam Cumhuriyeti” ifadesinin çıkarılmak istendiği ancak bu girişimin de başarısız olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Komisyonumuza intikal eden belgeler arasında 406 sayılı Karara ilişkin hazırlanan ve üzerinde Kurul üyelerinin imzalarının olmadığı taslak bir yazıda, kararın son cümlesi olarak “Bakanlar Kurulu’na tavsiye edilmiştir” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu taslak yazı, asker kanadın, toplantı öncesinde, Hükümete karşı iki alternatifli bir öneriyle çıktığını ancak daha sonra “Bakanlar Kuruluna bildirilmiştir” ifadesiyle biten yazının imzalandığını göstermektedir.

¹⁷³⁸ Mehmet AĞAR’ın 9/11/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁷³⁹ Mehmet AĞAR’ın 9/11/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁷⁴⁰ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Dolap No:91704, Fihrist No:22357-504/527.

MGK Kararının Tarihte İlk Kez Basına Açıklanması

Başbakan Erbakan, MGK toplantısında 406 sayılı kararı imzalamamış, “üstünde biraz daha çalışalım” diyerek toplantı salonundan çıkmıştır. 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu’na göre, MGK kararları ve tutanakları gizlidir; “*Kararlar Milli Güvenlik Kurulunun vereceği karara göre açıklanabilir veya yayınlanabilir*”. Bu hükme rağmen, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından bir gün sonra, “MGK Basın Bildirisi” ile beraber, 406 sayılı Kararın 18 maddeden oluşan “gizli” ekinin tamamı, basın-yayın organlarında yayımlanmıştır. Oysaki, MGK Genel Sekreterliğince Komisyonumuza gönderilen kararlar arasında, söz konusu 406 sayılı Kararın açıklanmasına ilişkin bir MGK kararı bulunamamıştır.

28 Şubat MGK Kararlarının Uygulanması Sorunu

406 sayılı MGK Kararı, Başbakan ERBAKAN tarafından toplantının bitiminden beş gün sonra, 5 Mart 1996 tarihinde imzalanmıştır.¹⁷⁴¹ Bu Karar daha sonra, Basın Bildirisi ve Bildirinin EK-A’sı ile birlikte, MGK Genel Sekreteri Hv. Orgeneral İlhan KILIÇ imzasıyla, gereği için Başbakanlığa, bilgi için Genelkurmay Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilmiştir.

Ancak 406 sayılı MGK kararının imzalanıp, MGK Genel Sekreterliği tarafından yayımlanmasıyla sorun hallolmamıştır. Zira bu süreçte, ERBAKAN, TBMM Başkanının desteğini alarak, meclisteki diğer siyasi partilerin tümünün katılacağı ortak bir bildiri yayımlamak suretiyle, Kararı işlevsiz bırakmak istemiştir. Ancak, başta TBMM Başkanı KALEMLİ olmak üzere,¹⁷⁴² ANAP, DSP ve CHP liderleriyle görüşmeler yapan ERBAKAN, aradığı desteği görememiştir. Bu gelişmeler, basında, “imza krizi” şeklinde değerlendirilmiştir. ERBAKAN, bu değerlendirmeler karşısında, 27 Aralık 1986 tarihinde, Başbakan ÖZAL döneminde icra edilen MGK toplantısında irtica konusunda benzeri bir tedbir paketinin gündeme getirildiğine dikkat çekerek, “nasıl o kararlara uyulmaya çalışılmışsa, biz de bu kararlara uymaya çalışacağız” diyerek kendisini savunmuştur.¹⁷⁴³

Konuyla ilgili olarak, REFAH-YOL hükümetinin Adalet Bakanı olan Şevket KAZAN bir mülakatında, söz konusu görüşmede ANAP lideri Mesut YILMAZ’ın, ERBAKAN’a “arabayı devirdikten sonra mı geldiniz?” dediğini, CHP lideri BAYKAL ve DSP lideri ECEVİT’in de benzer bir tutum takındığını ifade etmiştir. KAZAN’a göre bu bildiri yayımlanmış olsaydı, darbe olmayacaktı.¹⁷⁴⁴

Komisyonumuzun görüşüne başvurduğu dönemin İçişleri Bakanı Meral AKŞENER ise “Hükümetin üzerindeki psikolojik baskı nedeniyle, zaman kazanma adına kararları imzaladığını, ancak uygulamaya koymadığını” söylemiştir.

¹⁷⁴¹ ERBAKAN’ın 4 Mart 1997 günü kendisini ziyaret eden MGK Genel Sekreteri Org. İlhan KILIÇ’tan “bildirinin yumaşatılmasını” istediği; ancak olumlu yanıt alamadığı öne sürülmüştür. BİRAND/YILDIZ, s.217, 218.

¹⁷⁴² Komisyonunda görüşlerine başvuru dönemin TBMM Başkanı Mustafa KALEMLİ, Başbakan ERBAKAN’ın 406 sayılı MGK Kararının Meclis Genel Kuruluna taşınmasını ve Mecliste ortak bir iradeyle hareket edilmesini istediğini, ancak kendisinin “MGK Kararlarının muhatabının Bakanlar Kurulu olduğunu, Meclis’te böyle bir durumun gündeme alınamayacağını” söylediğini ifade etmiştir. Mustafa KALEMLİ’nin Komisyon Tutanağı.

¹⁷⁴³ BİRAND/YILDIZ, s.215.

¹⁷⁴⁴ “Karadayı buradan Meclis’i izliyordu”, 29 Şubat 2012, Star.

MGK'nın 28 Şubat Kararına Tepkiler

Siyasi Tepkiler

28 Şubat MGK Kararı sonrasında ülkede siyasi tansiyon yükselmiştir. 28 Şubat ertesinde ERBAKAN'ın MGK kararına tepkisi sert olmuştur. Başbakan ERBAKAN, “Dinle uğraşan çarpılır, her MGK kararı uygulanmaz, MGK kararları emir değildir” şeklinde açıklamalar yapmıştır.

Başbakanın bu sözleri üzerine, Genelkurmay Başkanlığı tarafından 8 Mart 1997 tarihinde yapılan resmi açıklamada; MGK'ya yapılan eleştiriler sert bir şekilde cevaplandırılmıştır.¹⁷⁴⁵ Basında “imza krizi” şeklinde değerlendirilen bu olay sonrasında koalisyon ortağı DYP'li milletvekillerinden bazıları partilerinden istifa etmiş, erken seçim yapılmasını ve hükümetten çekilmeyi önermişlerdir.¹⁷⁴⁶

Başbakan ERBAKAN, ilerleyen günlerde MGK'ya yönelik sert üslubunu terk etmiş; MGK'nın 64'üncü Kuruluş Yıldönümü kutlaması vesilesiyle 31 Mayıs 1997 tarihinde MGK Genel Sekreterliği hizmet binasında düzenlenen törene katılarak, askerlere ılımlı mesajlar vermiştir.¹⁷⁴⁷

Başbakan Yardımcısı Tansu ÇİLLER ise 28 Mart 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığını ziyaret ederek, TSK'ya irtica için güvence vermiştir. ÇİLLER, ziyaret sonrası yaptığı basın açıklamasında, “8 yıllık eğitimle ilgili çalışmalar hassasiyetle sürmektedir. Kimileri MGK Kararlarını imam hatip okullarının, Kuran kurslarının ve camilerin kapatılması gibi yorumlamaktadır. MGK Kararları'nın niteliği böyle değildir. MGK Anayasal bir kurumdur. Hükümetimiz de gereğini yapmakta kararlıdır” demiştir.

Muhalefet partilerinden CHP ve DSP ise hükümeti istifaya davet etmiş; BAYKAL, “Hükümetin istifa etmemesi halinde ülkede çatışma çıkacağını” öne sürmüştü¹⁷⁴⁸, ECEVİT ise “Hiçbir devletin ordusu, kendine ve devlete karşı silahlı ayaklanma kışkırtıcılığı karşısında sessiz, tepkisiz kalamaz.”¹⁷⁴⁹ demiştir.

¹⁷⁴⁵ Açıklamada; “TSK...Anayasamızın temel niteliklerinin korunmasında ve yasalarn kendisine verdiği yetki ve sorumluluğun hudutlarının teyit ve tespitinde fevkalade hassastır. Bu ...demokrasie bağliğından doğmaktadır. Yüce Türk Milleti, Atatürk'ün kendisine emanet ettiği laik ve demokratik cumhuriyetin tüm imkanlarından istifade ederek, çağdaş medeniyet yolunda azimle ilerleyecektir. Buna biç kimse mani olamaz ve olamayacaktır. Hal böyle iken, zaman zaman TSK'yu siyasi polemiklere konu etmek, su veya bu şekilde silahlı kurvelleri siyasetin içindeymiş gibi göstermek iüzüntü vericidir. MGK yasal bir platformdur. Komutanlar, görüş ve düşüncelerini MGK'nın bir üyesi olarak burada özgür bir şekilde dile getirmektedir.” denilmiştir. GÜRSER, s. 99.

¹⁷⁴⁶ BİRAND/YILIDIZ, s.217.

¹⁷⁴⁷ ERBAKAN, MGK Genel Sekreterliğinde şunları söylemiştir: “MGK'yu oluşturan üyeler, millet ve devlet bizmetinde engin deneyimler kazanmış, ülkenin en yetmiş kişilileridir. Milletin emanet ettiği büyük görev ve sorumlulukları üstlenmişlerdir. Devletin varlığı ve bağımsızlığı, bölünmezliği ve bütünlüğü, milletin huzur ve güvenliği gibi paylaştığımız ortak değerler, anlam ve içerik olarak milli güvenliğimizin yapı taşlarıdır. Bu unsurların sağlanlığını korumayı cumhuriyet hükümetleri her zaman görev bilmişlerdir. MGK Genel Sekreterliğinde üretilen her türlü belge ve rapor kapsamlı, akılcı, verimli, kaliteli olmuştur. ...Güvenlik mimarisini tasarlamak gibi görevlerini başarıyla yapmıştır. MGK ve MGK Sekreteryası, Atatürk ve Cumhuriyetin bir kurumudur. ...Hükümetimiz görev başına geldiği günden beri MGK'nın gündemine aldığı ve tavsiyelerde bulunduğu stratejik konulara öncelik vermiş, dikkat ve ihtimamla uygulanmasına özen göstermiştir.” GÜRSER, s. 113.

¹⁷⁴⁸ CHP lideri Deniz BAYKAL, 22 Nisan 1997 tarihli gazetelerde yer alan açıklamasında şunları demiştir: “12'ye 5 var. Herkes ne yapacaksa artık yapmalıdır...Cumhurbaşkanı son alarmı çalıyor...Kendi Anayasası ve Silahlı Kurvelleri ile çatışan bir hükümetin göreve devam etmesi mümkün değildir...Parlamento gerçeği görmelidir. ... Bu hükümete destek vermeye devam etmek, Türkiye'nin bir çatışmaya sürüklenmesine neden olmak demektir.”

¹⁷⁴⁹ DSP lideri ECEVİT, bu konuşmayı 29 Nisan 1997 tarihinde Meclis'te yapmıştır.

Sivil Toplumun Tepkileri

MGK kararları toplumun bir kesimi tarafından memnuniyetle karşılanırken, diğer bir kesimi ise kararlara karşı büyük tepki göstermiştir.

İş dünyasında, DİSK Genel Başkanı Rıdvan BUDAK, “Ya asker gelecek, ya irtica. Ne 12 Mart’ta, ne 12 Eylül’de bu kadar açık görünmüyordu. Daha ne duruyorlar...bakın haftalardır hemen her gün asker medyada yer alıyor. 12 Eylül öncesinde bu kadar ses vermiyorlardı” demiştir.

Anadolu’nun çeşitli illerinde, özellikle Pazar günleri, İmam Hatipliler ve başörtülü kızlar tarafından MGK kararları aleyhinde gösteriler düzenlenmeye başlamıştır.

Dış Basındaki Tepkiler

Dış Basında 28 Şubat MGK Toplantısıyla İlgili Haber ve Yorumlar:¹⁷⁵⁰

- **Fransa: Fransız Haber Ajansı (AFP):**

“MGK, Devletin laik kurumlarını savunacağını ve İslami radikallere göz açtırılmayacağını, Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik sistemde ve çağdaş uygarlık yolunda gelişmesini güvence altına alan yasalardan ve Anayasa’nın uygulanmasından ödün verilmeyeceğini açıklayan bildirisini yayınladı.”

- **İngiltere: İngiliz Haber Ajansı (Reuters):**

“Laik generaller ve koalisyon yönetimi arasında süregelen gerginliğin ardından toplanan MGK, İslamcıların önderliğindeki hükümeti demokrasi ve laikliğin ayrılması konusunda uyardı. Gece yarısına kadar süren toplantı sonunda yayınlanan bildiri, ordunun geleneksel yaklaşımını yansıtıyor.”

- **İngiltere: The Economist:**

“Türkiye’de son olup bitenlerde bütün tarafların rolü var. Generaller gereksiz yere politikaya müdahale ederek kendilerini zor duruma düşürdüler. RP ise devlet dairelerinde dine göre mesai saati düzeni kurmaya çalıştı. Laiklere sembol olmuş yerlere görkemli camiler inşa etmeyi gündeme getirdi. Aslında Necmettin ERBAKAN’ın yaptığı hiçbir şey Türkiye’nin demokrasi iddiasını sarsmadı. Bunu yapan askerlerin baskın olduğu MGK oldu. Garip olan demokrasiyi korumak ve Türkiye’nin imajını düzeltmek için yaptıkları uyarının tam tersi olmasıdır.

- **İngiltere: BBC World Service:**

“Generallerin MGK kararları Türkiye’nin gerçekleri ile uyuşmayan zorba maddeler içeriyor. %99’u Müslüman olan bir ülkede bu kararların uygulanması oldukça zor. Bu kararların uygulanması demek, Türkiye’nin insan hakları açısından elli yıl geriye gitmesi demek.

¹⁷⁵⁰ GÜRSES, s.93-95.

- **İngiltere: The European:**

“Türkiye’de yaşanan son olaylar demokrasinin bir lüks olduğunu ortaya koyuyor. Generallerin ülke siyasetinin merkezine yerleşmeye başlamaları demokrasinin bir anlam ifade etmediğini gösteriyor. Türkiye’deki laik kesimler ordunun siyasete doğrudan müdahale etmesini kabul etmiyor görünseler de. Bundan büyük mutluluk duyuyor, haz alıyorlar....”

- **İtalya: Corriera Della Sera:**

“Askerler Erbakan’ı yargılıyor. 1974 Kıbrıs çıkarması öncesinde bile MGK toplantısı bu kadar uzun sürmedi. Şeriatı getirmek isteyen RP liderinin laikliği tehlikeye sokacak macerasına dur denildi.”

- **ABD: Associated Press (Amerikan Haber Ajansı):**

“Etkin MGK, Türkiye’nin laik kimliğini savunma çağrısı yaptı.”

- **ABD: Washington Post’un Ankara çıkışlı ve Kelly Couterlar imzalı haber:**

“Başbakan ERBAKAN’ın, toplantıdan sonra “Bu suni gidermek şimdi bizim işimiz” dediği ve ayrıca Tansu ÇİLLER’in ise REFAHYOL Koalisyonunun bozması için Cumhurbaşkanı DEMİREL ve laik kurumların baskılarıyla karşılaştığı ileri sürüldü.”

28 Şubat 1997 Tarihli MGK Toplantısı Sonrası Gelişmeler

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı sonrasında Türkiye siyasi bir krizin içine sürüklenmiştir. Bu süreçte, özellikle muhalefet partileri Hükümetin istifası gerektiği yönünde sert açıklamalar yapmış, Meclis Genel Kurulu’nda Hükümetin iç ve dış politikası sert şekilde eleştirilmiştir.

Bu ortamda, 28 Şubat tarihli toplantıdan sonra 31 Mart 1997 tarihinde yapılan toplantıda irtica konusunun ele alınmadığı görülmüşse de, Genelkurmay tarafından, Genelkurmay karargahında, Nisan 1997 ayından itibaren başlamak üzere, basın mensupları, yüksek yargı mensupları ve diğer üst düzey bürokratlara verilen brifinglerinde çeşitli siyasi mesajlar verilmesi, siyaset ve toplumda yeni gerilimlere yol açmıştır.

Bu siyasi gerilim, 20 Mayıs 1997 tarihinde ise TBMM’de hükümet aleyhine ANAP, DSP, CHP ve DTP’nin ortak gensoru önergesiyle devam etmiş, ardından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından “yasadışı bazı eylemlerin odağı olmaya başladığı ve bazı üyelerinin laik rejimi hedef alan girişimleri” nedeniyle Refah Partisi’nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi’ne dava açılmış; nihayet Başbakan Erbakan’ın 18 Haziran 1997 tarihinde istifasını sunmasıyla sonuçlanmıştır.

7 Mart 1997 Tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e Sunulan “İmam-Hatip Okulları” Başlıklı Rapor

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Arşivi’nde yer alan 7 Mart 1997 tarihli bir belgede, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısını müteakip Cumhurbaşkanı Demirel’e, 28 Şubat MGK Kararlarının önemli bir unsuru olan Türkiye çapındaki İmam-Hatip okulları ve Kur’an kursları konusunda bir çalışma yapılarak arz edildiği görülmektedir.¹⁷⁵¹

Bu çalışma çerçevesinde, Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL antetli el kartları üzerine İmam Hatip Okulları ile ilgili olarak sorulan sorulara cevap verildiği görülmektedir. Bu el kartları içinde Oğuz ÖZBİLGİN’e ait olan el kartında “*Millî Eğitim Bakanlığı Müst.Yrd. 7/3/1997, İHL:464, AİHL:7, Çok Prog. İçinde İHL:39, Toplam:510*” notu yer almaktadır.

Bu sorular çerçevesinde, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkiye’de kurulan İmam-Hatip Okulları, Kuran Kursları ve yurtlar hakkında kamu kurumlarından alınan bilgiler doğrultusunda 36 sahifelik bir takdim yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada; “İmam-Hatip Okulları” başlığı altında; Türkiye’de 1923-1924 öğretim yılı başında 29 İmam-Hatip Mektebi açıldığı; ancak aynı öğretim yılı sonundan itibaren bu okulların tedrici olarak kapatılmaya başlandığı, 1926-1927 öğretim yılında sadece İstanbul ve Kütahya İmam-Hatip Mekteplerinin açık bırakıldığı; 15 Ocak 1949 tarihinde din hizmetlerini görecekt eleman yetiştirmek amacıyla 10 ay süreli İmam-Hatip Kursları açıldığı, mezun olanların sadece İmam ve Hatiplik görevinde istihdam edildiği (Şemsettin GÜNALTAY-R.Şemsettin SİRER dönemi), 1951-1952 öğretim yılında toplam 7 İmam-Hatip Okulu açıldığı, bu okulların orta kısmının 4 yıl, lise kısmının ise 3 yıl olduğu, 1996-1997 öğretim yılı itibarıyla Türkiye genelinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda toplam 12.906.734 öğrencinin bulunduğu; bu okullar kapsamındaki İmam Hatip Lisesi ve Çok Programlı Liselerde 461.614, Anadolu İ.H.Liselerinde 25.871, Yab.Dil Ağır.İ.H.L.de 855 olmak üzere, toplam 488.330 öğrencinin öğrenim gördüğü, bu okullarda ayrıca 18.362 öğretmenin görev yaptığı, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin toplam öğrenci sayısı içindeki payının %3,85 olduğu belirtilmektedir.

“Kur’an Kursları” başlığı altında; Kur’an Kurslarının ilk defa 1925 yılında faaliyete geçirildiği, halen Diyanet İşleri Başkanlığınca açılan Kur’an Kursu sayısının 5.241 olduğu, bu kursların Diyanet tarafından muntazaman denetlendiği, mevcut Yönetmelikteki yetkiye rağmen Millî Eğitim Bakanlığının denetleme görevini yapamadığı, bunun dışında Devlet kontrolünde olmayan 2000-2500 kursun bulunduğu, bu kursların bazı tarikatlarla bağlı Vakıf ve Dernekler aracılığıyla faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir.

“Yurtlar” başlığı altında; yurtların “resmi yurtlar” ve “irticai unsurların yurtları” başlığı altında ele alınabileceği, devlete ait öğrenci yurtlarının Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı olarak faaliyet gösterdiği, anılan kuruma bağlı 70 il ve 30 ilçede toplam 152 adet öğrenci yurdunun bulunduğu; bu yurtların 35’inin kız, 33’ünün erkek yurdu, 84’ünün de karma yurt statüsünde olduğu, bahse konu 152 öğrenci yurdunun 75119 kız öğrenci, 85657 erkek öğrenci kapasiteli olduğu, BİNGÖL, BİTLİS, HAKKARİ, TUNCELİ, ŞIRNAK, İGDIR, ARDAHAN, YALOVA, KARABÜK ve MUŞ illerinde Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurt bulunmadığı, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak ise 903 öğrenci yurdunun mevcut olduğu, dernek, vakıf, şahıs ve şirketlere ait özel yurt ve pansiyon sayısının toplamının 2.032 olduğu, söz konusu dernek ve vakıflara bağlı 1.789 yurdun tarikatlar tarafından işletildiği, bunlardan 1.300’ünün Süleymanlılara, 470’inin Fethullah GÜLEN grubuna ait olduğu, söz konusu irticai unsurların, ayrıca, pansiyon ve öğrenci evi gibi imkanlara da sahip oldukları ifade edilmektedir.

¹⁷⁵¹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-766/22357-802.

Milli Güvenlik Kurulunun 31 Mart 1997 Tarihli Toplantısı

MGK'nın bu toplantısından sonra, MGK Genel Sekreterliği tarafından yapılan yazılı açıklamada, başta 8 yıllık kesintisiz eğitim olmak üzere, MGK'nın bir önceki toplantısında Bakanlar Kurulu'na bildirilmesi kararlaştırılan 18 maddelik önlemler paketine ilişkin ifadelerle değinilmemesi dikkat çekmiştir. Toplantının ertesi günü, MGK toplantısı gazetelerde geniş şekilde ele alınmıştır.

Erdoğan TEZİÇ ve Necmi YÜZBAŞIOĞLU'nun “Din Ve Vicdan Özgürlüğü, Eğitim Öğretim Hakkı Çerçevesinde İmam-Hatip Okullarının Konumu” Başlıklı Raporu

Komisyonumuza, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Erdoğan TEZİÇ ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU tarafından hazırlanarak, adı geçenlerin imzasıyla, 1 Nisan 1997 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet SEÇKİNÖZ'e fakslandığı anlaşılan, “DİN VE VICDAN ÖZGÜRLÜĞÜ, EĞİTİM ÖĞRETİM HAKKI ÇERÇEVESİNDE İMAM-HATİP OKULLARININ ANAYASAL KONUMU” başlıklı 9 sayılı rapora¹⁷⁵² da intikal etmiştir.

Bir faks mesajı kapağının üzerinde “Saygılarımla E. Teziç” ifadesi ile “Sn. O. Özbilgin bir nüsha Sn. E.Y.'e N.S.” ifadelerinin yer aldığı “acil” kodlu raporun her sayfasının TEZİÇ tarafından parafe edilmiş olduğu görülmektedir.

Raporda, özetle, şu hususlara yer verilmiştir:

Anayasa din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına almıştır. Bu güvence herhangi bir dine inanmak kadar hiçbir dine inanmamayı da kapsamaktadır. Anayasa ayrıca din ve vicdan özgürlüğünün kullanımına sınırlamalar da getirmektedir.

Anayasa, eğitim ve öğretimi düzenleyen ve uyulması gereken temel ilke ve esasları da belirlemiştir. Buna göre “eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Anayasanın öngördüğü eğitim ve öğretim hakkının kullanımını 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu düzenlemiştir. Kanunun 32. Maddesi de bir ortaöğretim kurumu olarak İmam-Hatip Liselerini düzenlemektedir. Buna göre İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanlar yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır.

Milli Eğitim Temel Kanununun eğitime ilişkin bu vurgusundan, imam-hatip okullarının bir ortaöğretim kurumu olarak sadece lise düzeyinde açılabileceği, ilköğretim kategorisinin ikinci aşaması olan ortaokul düzeyinde imam-hatip okulu açılmasına kanunun cevaz vermediği sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte, ortaokul seviyesinde imam-hatip okulları açılması pedagojik, zihinsel ve bedensel gelişim yanında Anayasal çerçevede ve din ve vicdan özgürlüğü, eğitim ve

¹⁷⁵² CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-729.

öğretim hakkı, Tevhidi Tedrisat Kanunu ve laiklik ilkesi yönünden ele alınması gerekmektedir.

Bu çerçevede, din ve inanç seçiminin belli bir olgunluğu gerektirdiği açıktır. Çocukları küçük yaşta, henüz aşgari bir bilgi ve kültür birikimi kazanmadan, belli bir din doğrultusunda öğretip eğitmek, onun bilinçsizce belli bir dine ya da inanca şartlanmasına neden olacaktır. Bu da çocuğun din ve vicdan özgürlüğünün özünü teşkil eden, dini ve inancı bilinçli ve özgürce seçmek fırsatından yoksun bırakılması demektir.

Laiklik ilkesi açısından el alınacak olursa, imam-hatip liseleri açılmasının temel koşulu, bu okulların din adamı yetiştiren meslek okulları amacı içinde kalmalıdır. Dolayısıyla, imam-hatip lisesi mezunları sadece kendi alanlarındaki eğitim kurumlarında eğitim ve öğretim görmelidirler. Aksi bir durum Tevhidi Tedrisat Kanununa da ters düşmektedir. Bu kanunun amacı medrese eğitimine son vererek, ikili eğitimi ortadan kaldırıp laik eğitime fırsat vermektir. Kuruluş amacı sadece din adamı yetiştirmek olan bu liselerin amacının dışına çıkması, adeta medreseleri yeniden dirilterek ikili öğretime geri dönüş sonucunu doğuracaktır.

Bu değerlendirmeler ışığında, Milli Eğitim Temel Kanununa göre imam-hatip okulları sadece lise düzeyinde açılabilir. Bu durumda imam-hatip liselerinin orta kısımları, kanun bazında dayanağı olmayan ve uygulamada oluşturulmuş fiili kurumlardır. Dolayısıyla, Türkiye’de imam-hatip okulları ile ilgili sorun kanunlardan değil, kanunlara ve Anayasaya aykırı uygulama ve idari düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi ve Danıştay’ın, idari düzenleme ve uygulamaların Atatürk İlke ve İlkeleri ile Laiklik ilkesine aykırı olamayacağına ve devlet organları ile idari makamların, Anayasaya aykırı bu uygulamaları önlemekle yetkili ve yükümlü olduklarına ilişkin pek çok kararları bulunmaktadır.

Bu rapor, Komisyonumuz tarafından 28/06/2012 tarihinde görüşlerine başvurulanan Prof. Dr. Erdoğan TEZİÇ, bu raporun dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in direktifi üzerine hazırlandığını belirtmiştir.¹⁷⁵³

Başbakan Erbakan’a Yapılan Hakaret

Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğg. Osman ÖZBEK’in, 17 Nisan 1997 tarihinde, televizyonda da yayımlanan bir konuşmasında, ERBAKAN’ın Hacca gitmesine tepki göstererek, “ulan p...” şeklinde küfür etmesi kamuoyunda tartışma konusu olmuştur.

Söz konusu konuşmasında ÖZBEK, Suudi Arabistan’ın Türk hacılara verdiği broşürde ifade edilen “Müslüman ülkede şeriat kanunları dışında başka bir kanunu varsa dinden çıkmış olursun” sözlerine tepki göstererek, Başbakan ERBAKAN için “torunuyla beraber Krala misafir oluyor...ulan pez...dinde krallık var mı... adam olan gidip o krala gidip misafir olmaz...sülalesiyle devletin bilmem nesini kiralayıp...allah mısın nesin...dinde krallık var mı arkadaşlar....ben bunu kabul etmiyorum.. başbakan değil bilmem ne bakanı olursa olsun...13 sene ben PKK ile mücadele ettiysem bunlarla da mücadele ederim” şeklindeki sözleri tartışma yaratmıştır.

¹⁷⁵³ Erdoğan TEZİÇ’e ait 28/06/2012 tarihli Tutanak.

Bazı gazetelerde, ERBAKAN'ın daha önce 25 kez hacca gittiğinden bahisle Tuğğ.ÖZBEK'in davranışı mazur gösterilmeye çalışılmıştır. Bu olay üzerine, Başbakan ERBAKAN, “ÖZBEK hakkında hukuk devleti gereği işlem yapılmasını” istemiştir. RP'li milletvekilleri ise Tuğğ.ÖZBEK için “sırtındaki üniformayı çıkarıp öyle konuşsunlar” demiştir.¹⁷⁵⁴

Cumhurbaşkanı DEMİREL, “Olmasaydı iyi olurdu. Üzıldüm. Ama o konuşmayı yaptıran nedenlere bakmak lazım. Bu bir boşalımadır” şeklinde açıklama yapmıştır.

DSP lideri ECEVİT ise “Generalın söylediğı sözlerin özünü, öyle inanıyorum ki, milletimizin büyük çoğunluğu kabul eder, bu kaygıları paylaşır. Keşke bu sözler, üniformalı general tarafından bu üslupta söylenmeseydi...” demiştir.

28 Şubat döneminde, Türkiye’de meydana gelen her olay hakkında, doğrudan veya dolaylı olarak (“üst düzey bir asker” vb.) görüşlerini bildiren Genelkurmay, bu olayda sessiz kalarak, Tuğğ.ÖZBEK’e sahip çıktığını göstermiştir.¹⁷⁵⁵

Org.İsmail Hakkı KARADAYI, 26 Nisan 1997 tarihli gazetelerde yayımlanan röportajında şunları demiştir: “Kimse TSK’yı siyasetin içine çekmeye ve göstermeye çalışmasın. Bundan gerçekten büyük üzüntü duyarız. Münferit ve fevri olaylar TSK’nın siyaset içinde olduğunu göstermez.”

Ancak Genelkurmay Başkanı Org.İsmail Hakkı KARADAYI, Tuğğ.ÖZBEK hakkında herhangi bir yasal işlem yapılmasını gerekli görmemiştir.

Genelkurmay 2’nci Başkanı Org.Çevik BİR ise bu konuda “ordu infial halindedir. Bu hal devam ederse infial de devam eder” demiştir. 26 Nisan 1997 tarihli gazetelerde, bir 28 Şubat klasiğı olan “üst düzey bir askeri yetkili”ye atfen verilen haberlerde, “Özbek Paşa, söylenmesi gerekenin onda birini söylemiş. Bu memlekette hırsız, uğursuz konuşabiliyor da, bir general niye konuşmasın?” denildiğı belirtilmiştir.

Başbakan ERBAKAN, Tuğğ.Osman ÖZBEK hakkında davacı olmadığı için, bu olay unutulmaya yüz tutmuştur.

Onbaşı Kadir Sarmusak Olayı

28 Şubat sürecinde ortaya çıkan skandallardan birisi de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesindeki BÇG birimi tarafından darbe planlarının yapıldığına dair “Onbaşı Sarmusak” veya “askeri casusluk” olayıdır. Sivil hayatında Emniyet mensubu olarak görev yaparken, vatani görevini Deniz kuvvetleri Komutanlığında yürütmekte olan Onb.Kadir SARMUSAK, kendi beyanına göre, Dz.K.K. bünyesinde bir kısım hukuk dışı uygulamaların yapıldığını ve buna dair örgütlü bir çalışmanın varlığını tespit etmesi sonrasında, Emniyet İstihbarat D.Bşk.Yrd. görevini yapan Hanefi AVCI’ya belgeleri teslim ettiğini ifade etmiştir. Devamla, Hanefi AVCI, dönemin Emniyet İstihbarat D.Bşk. Bülent ORAKOĞLU’na konuyu

¹⁷⁵⁴ (E) Korg.Nevzat BÖLÜĞİRAY bu konuda şunları söylemektedir: “Sırtındaki üniformayı çıkarıp öyle konuşsunlar” diyen ve her türlü yasa dışı işi yapan kimi milletvekilleri, önce kendi ‘dokunulmazlık’ zırhını çıkartmalıydılar.” Bu görüş, Türkiye’de asker-sivil ilişkilerinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Nevzat BÖLÜĞİRAY, 28 Şubat Süreci 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999, s.107.

¹⁷⁵⁵ (E) Tuğğ. Nevzat BÖLÜĞİRAY, Osman ÖZBEK’in konuşmasını, “TSK’nın tabanının sesiydi” şeklinde tanımlayarak, o dönemde TSK’daki bazı genç subayların kendisine “Bizler, komutanlar için söylenen sözlerle tahammül edemiyoruz. Vallahi, komutanlar iyi dayanıyorlar doğrusu...” dediklerini ifade etmektedir. Nevzat BÖLÜĞİRAY, 28 Şubat Süreci 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999, s.109.

aktardığını, ORAKOĞLU’nun da silsile yoluyla İçişleri Bakanı Meral AKŞENER, Başbakan Yardımcısı Tansu ÇİLLER ve Başbakan Necmettin ERBAKAN vasıtasıyla belgeleri dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL’e tevdi ettiğini açıklamıştır.

Ancak, Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL, bu belgeler hakkında dönemin Genelkurmay Başkanı Org.İsmail Hakkı KARADAYI’yı Çankaya’ya çağırarak durumu iletmış; ancak Genelkurmay, kendi içinde soruşturma başlatacağı yerde, askeri casusluk yapıldığı gerekçesiyle dönemin İçişleri Bakanı Meral AKŞENER’i suçlamıştır. Ayrıca, Genelkurmay Başkanı bizzat İçişleri Bakanı Meral AKŞENER’i arayarak, Emniyet İstihbarat D.Bşk.Bülent ORAKOĞLU’nun açığa alınmasını istemiştir. Bu hadiseler de göstermektedir ki, 28 Şubat 1997 MGK kararları sonrasında, askeri yönetim kendi içindeki hukuk dışı uygulamaları yargı önüne çıkartmaktansa, bu tür belgeleri açığa çıkartanlar, askeri yargıda yargılanmıştır. Bu dava, “yargıda birlik” prensibinin ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen hadiselerle alakalı dönemin Adalet Bakanı olan RP’li Şevket KAZAN şunları söylemiştir:¹⁷⁵⁶

İçişleri Bakanı Meral Akşener’in eline 5 Mayıs 1997’de bir rapor geçiyor. Bana telefon etti. 'Elimizde bir belge var.' dedi. Hakim evinde buluştuk, beraber okuduk. Bir nüshasını Tansu Çiller’e, bir nüshasını Erbakan Hoca’ya iletmeyi uygun bulduk. Erbakan Hoca’ya belgeyi sunarken 'Darbe hareketına doğru gidişi gösteriyor bu.' dedim. Erbakan Hoca, belgeyi Demirel’e gönderdi. Tamamen illegal bir çalışmaydı bu. Öğrendiğinde şaşırılmış gibi yapmış, tahkik edeceğine söz vermiş. Ama ne genelkurmay başkanına sordu ne de müdahale etti.

Bu olay ortaya çıkınca konu Genelkurmay tarafından Cumhurbaşkanı DEMİREL’e aksettirilmiştir. 02 Haziran 1997 tarihinde, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı imzasıyla, İçişleri Bakanlığına gereği, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine, Başbakanlığa ve Dz.K.K.lığına ise bilgi için, olarak gönderilen yazı:¹⁷⁵⁷

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine

1. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Daire Başkanlığı emrinde askerlik hizmetini ifa eden, Emniyet kökenli Dz.Onb.M.Kadir SARMUSAK (96/2-3363)’ın görevi süresince; Emniyet Genel Müdürlüğü’nde görevli aşağıda kimlikleri belirtilen şahıslarla birlikte ve onların talimatı ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargahına yönelik personel ve diğer konularda TSK.leri aleyhine istihbari bilgi ve belge toplamaya çalıştığı, son olarak; adı geçen askerin “GİZLİ” gizlilik dereceli ve askeri hizmete ilişkin bir yazı ve ek’ini bahse konu kuruma sızdırdığı belirlenmiştir. Bu husustaki personel kimlikleri ve ifade tutanakları Ek’tedir.

2. Diğer taraftan Emn.Gn.Md.lüğü İsth.D.Bşk. Bülent ORAKOĞLU’na atfen basında yer alan ve Silahlı Kuvvetleri itham ve tehdit eden bir haber ile ilgili olarak İçişleri Bakanlığına gönderilen 7 MART 1997 ve GENSEK:2050-119/97/İcra Sb. Sayılı yazımıza da bugüne kadar bir cevap alınamamıştır.

3. Emn.Gn.Md.lüğü İsth.D.Bşk.lığının; Dz.K.K.lığında askerlik hizmetini yapmakta olan emniyet kökenli bir personelden istifade ederek, Gnkur.Bşklığı ve Kuvvet K.lıklarının faaliyetleri, komutanların biyografileri ile tutum ve

¹⁷⁵⁶ "28 Şubat sürecinde gazetelerdeki çok önemli bir ilanı fark edemedik", 28 Şubat 2008, Zaman Gazetesi

¹⁷⁵⁷ Cumhurbaşkanlığı Arşivi.

davranışları hakkında bilgi toplama gayretleri, son derece sakıncalı, düşündürücü ve esef verici bir durumdur.

4. Devletin işleyişine, geleneklerine, çalışma düzenine ve yasalara aykırı olan bu tür faaliyetler, aynı zamanda Devletin kurumları arasındaki güven ve işbirliğini sarsıcı bir mahiyet taşımaktadır.

5. Bu itibarla adları geçen Emniyet Genel Müdürlüğü personeli hakkında gerekli idari incelemenin yapılmasını ve gereğini rica ederim.”

İsmail Hakkı KARADAYI
Orgeneral

EKLER :
EK-A (Emn.Gn.Md.lüğü personel kimlikleri)
EK-B (23.5.1997 tarihli ifade tutanağı)
EK-C (29.5.1997 tarihli ifade tutanağı)
EK-D (M.Kadir SARMUSAK'ın bağlantı ağı)

Yazı eklerinde yer alan ifadelerde, Onb. SARMUSAK'ın söz konusu faaliyetlerde bulunduğunu itiraf ettiği görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından, Başbakan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'a 7 Haziran 1997 tarihinde gönderilen mektupta “yazıda (Genelkurmay yazısı) sözü edilen durumun tetkik, tahkik ve gereğinin acilen yapılması” istenmiştir.

Süleyman Demirel
Cumhurbaşkanı

Kişiyi Özel

Ankara, 3 Şubat 1997

Sayın Prof.Dr.Necmettin Erbakan
Başbakan
Ankara

Genelkurmay Başkanlığı'nın 2.6.1997 tarihli ve gereği için İçişleri Bakanlığı'na, bilgi için Cumhurbaşkanlığı'na, Başbakanlığa gönderilmiş bulunan yazısının bir kopyası ilişiktir.

Bu yazının 4. Paragrafında dile getirilen husus, Anayasa'nın 104. maddesindeki; “Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışması” kapsamına girmektedir. Bahse konu yazıda sözü edilen durumun tetkik, tahkik ve gereğinin acilen yapılmasını rica ederim.

İmza
Süleyman Demirel

EK.1 adet mektup kopyası

Bu mektup, Cumhurbaşkanı DEMİREL'in ordu-hükümet ilişkilerine bakış açısını yansıtmaktadır. Zira Genelkurmay Başkanının kendisine gönderdiği mektuptan önce Hükümet kanadından kendisine mektubun içeriği hakkında bilgi ulaştırılmış; asker içerisinde

demokrasiyi sekteye uğratacak girişimlerde bulunan bir grubun olduğu, bu yönde hukuka aykırı olarak çalışmalar ifa ettiği aktarılmasına rağmen, Cumhurbaşkanı DEMİREL bu konuda yasal işlem başlatması gerekirken, konuyu dönemin Genelkurmay Başkanıyla paylaşmıştır. Sonraki gelişmelerde ise kendisine gelen mektubun içeriğinde ifade edilen konularda işlem yapılmak üzere Başbakanlığa talimat verilmiştir.

Sarmusak olayının, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından da incelendiği anlaşılmaktadır. İncelemeye ilişkin belgede; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Daire Başkanlığı emrinde askerlik hizmetini ifa eden, Emniyet mensubu Dz.Onb.M.Kadir Sarmusak (96/2-3363)'ın görevi süresince, Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Em.Gn.Md.lüğü İsth.D.Bşk. Bülent Orakoğlu, Em.Gn.Md.lüğü İsth.D.Bşk.Yrdc.Hanefi Avcı, Em.Gn.Md.lüğü Teknik Alım Sat.Ş.Md.Mehmet Tomruk, Başkomiser Mahmut (Soyadı bilinmiyor), Polis Memuru Mustafa (Soyadı bilinmiyor), Polis Memuru Uğur (Soyadı bilinmiyor) ile birlikte ve onların talimatı ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı karargahına yönelik personel ve diğer konularda TSK aleyhine istihbari bilgi ve belge toplamaya çalıştığı, son olarak “Gizli” gizlilik dereceli ve askeri hizmete ilişkin bir yazı ve ekini Emniyete sızdırdığı ifade edilmiştir.

Bu gelişme üzerine, Başbakan ÇİLLER, “BÇG, TSK demek değildir. Benim bir vatandaşımın oyu bir generalin oyuna eşittir” şeklinde açıklama yapmıştır.

Hasan Celal GÜZEL ise “Milli hakimiyet için siz mi çalışacaksınız? Yoksa Genelkurmay'daki bir avuç ihtilalci, cuntacı asker mi yapacak? İki üç paşa Deniz Kuvvetleri Komutanlığında toplanarak BÇG diye bir grup kurmuş. Bu cuntacılar ellerinde hiçbir belge ve mesnet olmaksızın Çiller'i vatan haini ilan etmiş¹⁷⁵⁸. Bu ülkeyi bir avuç omzu kalabalık, kendini aydın zanneden cahiller mi yönetecek, sizler mi yöneteceksiniz?” demiştir.

Basın, Yargı ve Bürokrasiye verilen Genelkurmay Brifingleri

28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısından iki ay sonra, Genelkurmay Başkanlığı tarafından İkinci Başkan Org.Çevik Bir imzasıyla 29 Nisan 1997 tarihinde yayımlanan “Batı Çalışma Grubu Rapor Sistemi” konulu yazıda,¹⁷⁵⁹ 15 Mayıs 1997 tarihinden itibaren uygulamaya konulacak sistemle Türkiye çapında irticayla mücadele amacıyla istihbarat toplanmaya başlanmıştır.

BÇG bilgi ihtiyaçları konulu 5 Mayıs 1997 tarihli bir başka yazıyla ise “dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, yüksek öğrenim kurumları, yurtlar, vali, kaymakam, büyükşehir belediye başkanları gibi üst düzey yöneticilerle müdür, daire başkanları, siyasi partilerin yönetici kadroları vd.” kişilerin takip edilerek fişlenmesi istenmiştir.

Öte yandan, Nisan 1997 ayından itibaren, Genelkurmay Başkanlığı tarafından “kamuoyunu bilgilendirmek” amacıyla “terör, irticai faaliyetler” konusunda basın mensuplarına, üst düzey

¹⁷⁵⁸ (E) Korg.Nevzat BÖLÜĞİRAY, RP ile koalisyon hükümeti kuran Tansu ÇİLLER için şunları söylemektedir: “RP ile koalisyon kurarak halkın istencine ihanet eden kendisiydi. RP ile yolsuzluk savlarını karşılıklı olarak aklarak Meclis denetimini yozlaştıran, çarpık bir muhalefet anlayışı ile Meclis'i kilitleyen kendileriydi. Hemen her konuşmasında dini siyasete alet eden ve sürekli TSK'ya saldıran Çiller'di. TSK'nın da bunlara seyirci kalamayacağını ve Anayasal ve yasal zeminlerde kimi girişimlerde bulunacağını bile bile bunları yaparak TSK'yı siyasete çeken bizzat Çiller'in kendisiydi.” BÖLÜĞİRAY, s.97.

¹⁷⁵⁹ Genelkurmay Başkanlığının 29 Nisan 1997 tarihli ve HRK:3429-15-97/İGHD.PL.Ş.(3) sayılı yazısı Ek'tedir.

bürokratlara, üniversite rektörlerine, üst düzey yargı mensuplarına brifingler verilmeye başlanmıştır.

Bu brifinglerde, Genelkurmay tarafından 17 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Sayın Demirel'e verilen brifingte yer alan iddialara benzer hususların yer aldığı görülmektedir. Basın mensuplarına verilen ilk brifinglerde, terör ve irticayla mücadele alanında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yürütülen mücadeleye toplumun katkı vermesi istenmiştir.

Haziran 1997 ayında verilen brifinglerin konusu "irtica" olurken, 1998 yılında verilen brifinglerin konularının ise daha ziyade "F.GÜLEN grubu ve tarikat sermayesi" olduğu görülmektedir.

Öte yandan, bu brifinglerde yer alan iddiaların, "MGK'nın akıl hocası" olan Faik BULUT'un "Tarikat Sermayesinin Yükselişi" adlı kitabından derlendiği öne sürülmüştür.¹⁷⁶⁰

Basın Mensuplarına Verilen Brifing

Genelkurmay Başkanlığı karargâhında 29 Nisan 1997 tarihinde basın mensuplarına brifing verilmiştir. Gazete, televizyon ve haber ajanslarının çok sayıda yönetici ve yazarının katıldığı bu brifing yaklaşık üç buçuk saat sürmüştür. "Terör, PKK ve uyuşturucu trafiği" konulu brifingde,¹⁷⁶¹ Türkiye'nin savunma konseptinde değişiklik yapıldığına, "ülke bütünlüğüne ve cumhuriyetin temel niteliklerine yönelik iç tehdidin, dış tehditten öncelikli" hale geldiğine dikkat çekilerek, "İrticanın yok edilmesi hayati öneme haizdir" denilmiştir.

İki bölüm halindeki brifingin Genelkurmay Başkanlığı Harekat Başkanı Korgeneral Çetin Doğan ve İç Güvenlik Daire Başkanı Tuğgeneral Kenan Deniz'in sunduğu birinci bölümünde "PKK ve terörizm" konusu, ikinci bölümünde ise Türkiye'yle Yunanistan arasındaki sorunlar işlenmiştir.

PKK'nın önce Türkiye'nin 22 ilini kapsayan bölge üzerinde Kuzey Kürdistan'ı, daha sonrasında da İran, Irak ve Suriye'nin de katılımıyla Büyük Kürdistan'ı kurmayı hedeflediğine işaret edilen brifingde, örgütün 1986, 1990 ve 1993'te üç kez tasfiye aşamasına geldiğine işaret edilmiştir. Son tasfiyenin "örgütün ilan ettiği sözde ateşkesin ilgili çevrelerde kararsızlık ortamı yaratması" nedeniyle gerçekleşemediğine değinilen toplantıda, 13 yılda 32 bin teröristin etkisiz hale getirildiği kaydedilmiştir. Doğan, PKK'yı "terör komandit şirketi"ne benzetmiştir.¹⁷⁶²

İrticayla PKK'nın aynı paralelde olduğu vurgulanan brifingde, İran'ın antilaik rejim ihracı çabasıyla Türkiye'yi Cezayir benzeri bir terör aşamasına getirmeyi hedeflediği kaydedilmiştir. Silahlı irticanın gücünün bugün için Türkiye'de bir tabanının bulunmadığına işaret edilen brifingde, "Türkiye'de cihada kalkışanlara, çağdışı düzeni zorla kurmaya çalışanlara toplumun geniş kesimi geçit vermez. Ancak arkasındaki güçler bellidir. İran bazı örgütleri desteklemektedir. Bunların birçok faili meçhul cinayeti işlediği de ortaya çıkmıştır. Silahlı güç potansiyelinin çok büyük olduğu söylenemez, ama çok uyanık ve dikkatli olmak zorundayız" denilmiştir.

¹⁷⁶⁰ ÖZGAN, s.71.

¹⁷⁶¹ "Ordu: Öncelik iç tehdit", Milliyet, 30 Nisan 1997.

¹⁷⁶² Hikmet ÇİÇEK, İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri, Kaynak Yayınları, 1997, İstanbul.

Brifingin ikinci bölümünü sunan Tümamiral Mustafa Özbey ise, 'Türkiye'yle Yunanistan arasındaki sorunları çeşitli başlıklar altında irdelemiştir. Yunanistan'ın 'Türkiye'de "Kemalist - antilaik ayrımı, Kürt ayrılıkçılığının teşviki, ekonomik sorunların ağırlaştırılması ve Türkiye'nin parçalanmasını" hedeflediği anlatılmıştır.

Brifingden ardından gerçekleşen soru - cevap bölümünde, gazetecilerin Libya Lideri Kaddafi'nin "Erbakan'ın Uluslararası İslami Halk Komutanlığı üyesi" olduğuna ilişkin sözleriyle ilgili sorularına Korgeneral Doğan yanıt vermek istememiştir. Sorulara önce "O konuya muhatap olanlar yanıt versinler" diyen Doğan, ısrar edilince şunları söylemiştir. "TSK'nın Başkomutanı yasalarla bellidir ve Genelkurmay Başkanı'dır. Savaş durumunda da TSK'nın başkomutanlığı Cumhurbaşkanlığı makamında olup, bu yetki Genelkurmay Başkanı'ndadır. Dolayısıyla bizim komutanımız bellidir."¹⁷⁶³

Doğan, 28 Şubat tarihli MGK toplantısında hükümete iletilen 18 maddelik önlemler paketiyle ilgili sorulara "Bu kararların, sizler gibi takipçisi olacağız...içeriden gelecek tehditlere karşı tüm yurttaşlar gibi TSK da sorumluluk duygusu içindedir. Ancak biz elimizde silah olduğu için, bunu gerektiği zamanda, halkımızın isteği doğrultusunda kullanmak istiyoruz" cevabını vermiştir.

PKK'nın Almanya'da 30 milyon mark kara para elde ettiği ve bu parayı Türk bankalarını kullanarak transfer ettiğini kaydeden komutanlar, bu paranın transferinin hangi bankalar aracılığıyla gerçekleştirildiğine ilişkin soruları "Bu belgeler elimizdedir, devletin istihbarat birimlerinin elindedir" yanıtıyla geçiştirmiştir.

Brifingin PKK'yla ilgili bölümünde irticai tehdit üzerinde de durulurken "irticanın yok edilmesi hayati öneme haizdir" denilmiş, terörün devlete günlük maliyetinin 4 milyon dolar olduğu da açıklanan brifingde, PKK'yla radikal İslamcı akımlar arasındaki ilişkiye de şu yanıt verilmiştir: "Radikal İslamcılar millet yerine ümmet kavramını yeğliyor. İrticacılar bu nedenle PKK'lıları da Müslüman olarak görmekte ve onları desteklemektedir. İrticacılar bu nedenle PKK'ya İran ve Suriye'nin desteğini de haklı görüyorlar. İran ve Suriye radikal İslamcılara parasal destek vermektedir. Bu nedenle de PKK'yla radikal İslamcılar aynı paraleldedir."¹⁷⁶⁴

Yargı Mensuplarına Verilen Brifing

Haziran 1997 ayında yüksek yargı mensuplarına, Genelkurmay Karargahında "İrticai Faaliyetler" konusunda çeşitli brifingler verilmiştir. RP tarafından düzenlenen Sultanahmet mitingi, Hasan Hüseyin CEYLAN, Şevki YILMAZ, Fethullah ERBAŞ'a ait video görüntüleri ile desteklenen bu brifinglerin ilki 10 Haziran 1997 tarihinde verilmiştir.

Bu Brifinge; Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden, Yargıtay Başkanı Müfit Utku, Danıştay Başkanı Firuzan İkinçioğulları, Sayıştay Başkanı Vecdi Gönül, Askeri

¹⁷⁶³ ÇİÇEK, s. 52.

¹⁷⁶⁴ Komisyonumuzda dinlenen gazeteci Rıdvan AKAR, bu brifing hakkında şunları söylemiştir: "Burada söylemek istediğim şey, özellikle 28 Şubat sürecine dair söylemek istediğim şey: Küçük bir anekdotla belki başlamak mümkün. Biliyorsunuz, gazeteci brifingleri verildi ve o gazeteci brifinglerine medyanın önemli isimleri gider askerleri ayakta karşılayarak ve alkışlayarak onların o irtica tehlikesiyle ilgili algılarını daha sonra kamuoyuna yansıtırlardı. Bu irtica tehlikesinin anlatıldığı bir toplantıda, bir brifingde Mehmet Ali Birand da o brifingi izlemişti, biz dışarı çıktığında merakla "Acaba ne tür kanıtlar verildi, ne tür belgeler sunuldu?" diye büyük bir merakla kendisini karşıladığımızda kendisi de büyük bir şaşkınlıkla: "Yahu, inanmayacaksınız ama gösterilen bütün filmler 32.Gün'de yayınlanan dosyalarda hatta hepimizin "Voice-Over"ını orada dinledim, üstelik sesi bile değiştirmemişler." demişti. Bunu sadece o dönemde bu irtica algısının ciddiyeti konusunun sorgulanması açısından bir anekdot olarak aktarıyorum."

Yargıtay Başkan ve üyeleri, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin Başkan ve üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, Ankara DGM savcılarında Nuh Mete Yüksel, 2 No.lu DGM'nin Başkanı M. Turgut Okyay, Anayasa Mahkemesi'nin üye ve raportörleri, Yargıtay'ın ceza dairesi başkanları, üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında görevli savcılar, Danıştay'ın daire başkanları, üyeleri, tetkik hakimleri ve savcılarla birlikte 400'e yakın yargı mensubunun katıldığı gözlenmiştir.¹⁷⁶⁵

Şevket Kazan'ın yazılı ve sözlü olarak hakim ve savcılara brifinge katılma izni vermediğini hakim ve savcılara ileten Ankara Cumhuriyet Başsavcısı İlhan Mesutoğlu ile Başsavcivekilleri Orhan Aksoy, Zeki Güngör, Ankara DGM Başsavcısı Cevdet Volkan'ın ise brifinge katılmadığı; DGM'nin askeri savcı ve hakimlerinin tamamının brifingde hazır bulunduğu görülmüştür. Yaklaşık 400 hakim ve savcının katıldığı bu brifing, Yargıtay üyeleri, tetkik hakimleri ve savcılarında gelen istek üzerine 12 Haziran 1997 günü tekrarlanmıştır.

“İrticai Faaliyetler” başlıklı takdimi ise İstihbarata Karşı Koyma Daire Başkanı Tümgeneral Fevzi Türkeri yapmıştır.

Söz konusu Brifing metni, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde de yer almaktadır.¹⁷⁶⁶ 17 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel'e verilen brifinge kıyasla daha az sayıda noktalamaya işareti hatası ve yabancı kökenli kelimenin bulunduğu brifing metninin, -muhtemelen daha kolay okunabilir olması için- tamamının büyük harflerle yazıldığı ve istihbarat dilıyla kaleme alındığı görülmektedir.

Brifingde, Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner tarafından yapılan açılış konuşması –üzerinde herhangi bir oynama yapılmaksızın- aşağıda aktarılmaktadır:

DEĞERLİ KONUKLAR

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI KARARGAHINA HOŞGELDİNİZ.

SİZİN GİBİ BÖYLE DEĞERLİ BİR TOPLULUĞU ARAMIZDA GÖRMEKTEN SON DERECE BAHTİYARIZ.

SİZLERİ BUGÜN BURAYA, ANAYASA'DA ESASLARI BELİRTİLEN CUMHURİYET REJİMİMİZİ YIKARAK, YERİNE DİNİ ESASLARA DAYALI SİYASAL İSLAM DÜZENİNİ KURMAK İSTEYEN, İRTİCAİ UNSURLARIN ULAŞTIĞI BOYUTLARLA İLGİLİ DEĞERLENDİRMEMİZİ SUNMAK İÇİN DAVET ETMİŞ BULUNUYORUZ.

BU TAKDİM DETAYA GİRMEYEN GENEL ÇİZGİLERİ İLE OLAYIN YAKIN BİR GELECEKTE ORTAYA KOYACAĞI BOYUTLARIN ÖNEMİNİ VURGULAYACAKTIR. SÖYLENEN HER HUSUSUN DELİLLERİ ELİMİZDE MEVCUT OLUP BUNLARIN SAKLI TUTULMASINDA ÜLKE HUZURU BAKIMINDAN FAYDA GÖRÜLMÜŞTÜR. BUNDAN DOLAYI AYRINTILARA GİRİLMEMEYECİTİR.

T.S.K.LERİ BU DEĞERLENDİRMEYİ ANAYASAMIZIN 1 VE 2 NCI MADDELERİ İLE BU MADDELERİN DEĞİŞTİRİLEMEYECEĞİNİ

¹⁷⁶⁵ Hikmet ÇİÇEK, İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri, Kaynak Yayınları, 1997, İstanbul.

¹⁷⁶⁶ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-579.

İFADE EDEN 4. MADDESİ İLE İÇ HİZMET KANUNU'NUN 35 VE İÇ HİZMET YÖNETMELİĞİ'NİN 85 NCİ MADDELERİNE GÖRE KENDİSİNE VERİLEN VAZİFEYE İSTİNADEN YAPMAKTADIR.

T.S.K.LERİ İÇ TEHDİTLE İLGİLİ BU DEĞERLENDİRMEYİ DAHA ÖNCEDE YAPMIŞTIR.

1984'DEN BU YANA BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN YARATTIĞI TEHDİT YİNE TARAFIMIZDAN DEĞERLENDİRİLEREK İÇ GÜVENLİK HAREKAT KONSEPTİ OLUŞTURULMUŞ VE BU KONSEPTLE TERÖRE KARŞI ETKİN BİR MÜCADELE SÜRDÜRÜLMÜŞTÜR. MALUMLARI OLDUĞU ÜZERE BU MÜCADELE HALEN DEVAM ETMEKTEDİR.

BUGÜN İSE BÖLÜCÜ TERÖR TEHDİDİNİN YANISIRA İRTİCAİ UNSURLAR EYLEM VE FAALİYETLERİ İLE CUMHURİYET REJİMİMİZİ AŞINDIRMIŞ VE HALEN ULAŞTIĞI BOYUTLAR İTİBARIYLA BÖLÜCÜ TERÖR TEHDİDİ İLE BİRLİKTE İÇ TEHDİT DEĞERLENDİRMESİNDE BİRİNCİ ÖNCELİKLİ TEHDİT KONUMUNA GELMİŞ BULUNMAKTADIR.

TSK.LERİ YASALARIN KENDİSİNE VERDİĞİ VAZİFE DOĞRULTUSUNDA GİDEREK ARTAN İRTİCAİ FAALİYETLERİ DEĞERLENDİRMİŞ VE BUNA İSTİNADEN “BATI HAREKAT KONSEPTİ”Nİ OLUŞTURMUŞ VE NASIL Kİ DAHA ÖNCE İÇ GÜVENLİKLE İLGİLİ BİR TEŞKİLAT YAPMIŞSA, BU KONSEPTE İSTİNADEN DE İRTİCA İLE MÜCADELE İÇİN, BATI ÇALIŞMA GRUBU ADI ALTINDA YENİ BİR TEŞKİLAT KURMUŞ VE BU TEŞKİLAT SİYASAL İSLAMIN RESMİNİ OLUŞTURMAK İÇİN ÇALIŞMALARINI ÜLKE GENELİNDE BAŞLATMIŞTIR.

BU MÜCADELE; CUMHURİYET REJİMİMİZİN ANAYASADA ÖNGÖRÜLEN ESASLAR DOĞRULTUSUNDA KORUNMASI VE KOLLANMASI MÜCADELESİDİR.

BU MÜCADELEDE SİYASET YOKTUR. T.S.K.Nİ SİYASET DIŞINDA TUTMAK İÇİN NE GEREKİYORSA YAPILMAKTADIR. BU NEDENLE BİRAZ SONRA ARKADAŞLARIM TARAFINDAN TAKDİM EDİLECEK DEĞERLENDİRMEMİZİN SİYASİ BİR MAKSADI VE MESAJI OLMAYIP, TAMAMEN YASALARIN T.S.K.NE VERMİŞ OLDUĞU VAZİFE DOĞRULTUSUNDA OBJEKTİF VERİLERE GÖRE HAZIRLANMIŞ OLDUĞU GÖRÜLECEKTİR.

ŞİMDİ SİZE ARKADAŞLARIM BU KONUDA ÖNEMLİ MESAJLAR VERECEK VE RESMİ ÇİZECEKLERDİR. AMAÇ, YAPILAN DURUM TESPİTİNE BAĞLI OLARAK SİZLERİN DE İRTİCA İLE MÜCADELEDEKİ KATKILARANIZA YARDIMCI OLMAKTIR.

HEPİNİZE SAYGILAR SUNUYOR VE SÖZÜ TAKDİMCİ ARKADAŞIM FEVZİ TÜRKERİ'YE BIRAKIYORUM.

Brifingin Açılış Konuşmasını müteakip Genelkurmay İstihbarata Karşı Koyma ve Güvenlik Dairesi Başkanı Tümgeneral Fevzi Türkeri tarafından takdim edilen “İRTİCAİ FAALİYETLER” başlıklı metin¹⁷⁶⁷ -olduğu gibi- aşağıda yer almaktadır:

¹⁷⁶⁷ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-582/22357-611.

- TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET YÖNETİMİNİN İSLAMİ KURALLARA GÖRE DÜZENLENMESİNİ ESAS ALAN SİYASAL İSLAM, BÜTÜN İRTİCAİ VE RADİKAL UNSURLARIN ULAŞMAK İSTEDİKLERİ NİHAİ HEDEFTİR.

- BU HEDEFE ULAŞMAK İÇİN; CUMHURİYETİN KURULMASINDAN İTİBAREN, DİN-SİYASET İLİŞKİSİNE YÖN VERMEYE ÇALIŞAN BU KESİM, LAİK TÜRKİYE OLGUSU İÇİNDE, BAŞLANGIÇTAN İTİBAREN ANADOLUDA ORTAYA ÇIKAN AYAKLANMALARDAN DA İSTİFADE ETMEK SURETİYLE, HER TÜRLÜ ORTAMDA AMAÇLARI DOĞRULTUSUNDA EYLEM YAPMIŞLARDIR.

- DÜN OLDUĞU GİBİ BU GÜNDE, BU KESİM, EYLEMLERİNİ GELİŞTİREREK TÜM KURUM VE KURULUŞLARDA TABAN KADROSU OLUŞTURMA GAYRETİ İÇİNE GİRMİŞLERDİR.

ÖNCELİK VE ÖZELLİKLE;

- ÇOK PARTİLİ SİSTEME GEÇİŞİ MÜTEAKİP SİYASİ BEKLENTİLERİ NEDENİYLE ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARI ALEYHİNE VERİLEN TAVİZLERİN SONUCU OLARAK, İRTİCAİ KESİM, DEMOKRASİ ŞEMSİYESİ ALTINDA TOPLUM İÇİNDE DE TEŞKİLATLANMA ÇALIŞMALARINA HIZ VERMİŞ, LAİK DEVLET OLGUSU, YASAL BİR TEMİNAT OLMASINA RAĞMEN SULANDIRILMIŞTIR.

BU BAĞLAMDA;

- ULU ÖNDER ATATÜRK'ÜN ORTAYA KOYDUĞU ÇAĞDAŞ VE LAİK CUMHURİYET, TEHDİT ALTINA GİRME TEMAYÜLÜ GÖSTERMİŞ, T.C.'NİN TEMEL NİTELİKLERİ YIPRATILARAK, İRTİCAİ HAREKETLER, MAKSATLI BİR ŞEKİLDE DESTEKLENMEK SURETİYLE ÜLKE VE MİLLET, SONU OLMAYAN BİR KARANLIĞIN İÇİNE ÇEKİLMEMEYE ÇALIŞILMIŞTIR.

BU DURUM;

- BİREYSEL KÖKTEN DİNCİ FAALİYETLERİN, KİTLESEL VEÇHE KAZANMASINA NEDEN OLMUŞ VE BU SURETLE; T.C.'NİN KUTSAL BAYRAĞININ YERİNE, YEŞİL BAYRAK ÇEKENLER ATATÜRK'ÜN MANEVİ ŞAHSİYETİNE, T.C. VARLIĞININ TEMEL GÜVENCESİ OLAN VE ANAYASAMIZLA GÜVENCE ALTINA ALINMIŞ TEMEL VE ORTAK DEĞERLERİMİZE SAYGISIZLIK YAPANLARIN CESARETLENDİRİLDİĞİ VE ÖDÜLLENDİRİLDİĞİ BİR VASAT OLUŞMUŞTUR.

- OTORİTE BOŞLUĞUNDAN İSTİFADE İLE ORTAYA ÇIKAN AYRILIKÇILIK AKIMLARI DA KONUYA DİĞER BİR BOYUT GETİRMEKTEDİR.

TÜRK ULUSAL KİMLİĞİNİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİNİ TANIMAK İSTEMEYEN DÜŞÜNCE SAHİPLERİ, LAİK TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BİRLİK VE BÜTÜNLÜĞÜNE KARŞI, NİHAİ HEDEFLERİNDEN ÖNCE BİRİNCİ ADIM OLARAK, DAHA ENTERNASYONEL OLAN DİN KİMLİĞİ ALTINDA FAALİYETLERİNİ

SÜRDÜREREK, ÖNCELİKLE ÜLKENİN SİYASAL İSMİNİ SADECE TÜRKLERİ DEĞİL, TÜM BU GRUPLARI DA İÇERECEK ŞEKİLDE DEĞİŞTİRİLMESİNE ÇALIŞMAKTADIRLAR.

- AYRICA, GENEL KİTLELER TARAFINDAN BİLİNMEYEN VEYA BASINA SIZMAYAN DIŞ POLİTİKANIN DIŞINDA, ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLERİN ALINMADIĞI, DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DAHİL, ÜLKEDE DİN İŞLERİNİN TAMAMIYLA KONTROLSÜZ OLDUĞU, HATTA KENDİSİNİ AŞAMAMIŞ BİRÇOK AKADEMİK OLAN VEYA OLMAYAN DİN ADAMLARININ, NİHAİ HEDEFİ BİLEREK VE BİLMEYEREK, TEMELLERİ ÇOK ÖNCEDEN ATILAN BU GELİŞMELERE YARDIMCI OLDUĞU GÖZLENMEKTEDİR.

AYRICA, "İSLAM MUTLAKA İKTİDAR OLMALIDIR, YÖNETİLEMEZ" İDEOLOJİSİNE SAHİP ÜÇÜNCÜ NESİL FANATİK VE ŞOVENİST KÖKTEN DİNCİLERİN TAHMİNLERİN AKSİNE, ÇOK DAHA KISA SÜREDE YAYGINLAŞARAK, EYLEMLERİNİ SÜRDÜRDÜĞÜ ESEFLE MÜŞAHEDE EDİLMEKTEDİR.

- BUNUN YANI SIRA; DİYANETİN PASİF, YÖNETMEK VE YÖNETİLMekten YOKSUN KADROSUNUN, YURTİÇİNDE VE YURTDIŞINDA GÖREV YAPMAMASINDAN ORTAYA ÇIKAN BOŞLUK, TARİKATLAR VE MİLLİ GÖRÜŞ TEŞKİLATI TARAFINDAN DOLDURULMAKLA, BÖYLECE ÖRGÜTLENME FAALİYETLERİ HIZLA ARTMAKLADIR.

- BU DURUM, TARİKATLARIN VE MİLLİ GÖRÜŞ TEŞKİLATI GİBİ KURUMLARIN HIZLA BÜYÜMESİNE VE BELİRLİ KİTLELERİ TAMAMEN KONTROLÜ ALTINA ALMASINA İMKÂN SAĞLAMAKTADIR.

BÖYLELİKLE ANAYASA'NIN 136. MADDESİNDE İFADESİNİ BULAN, LAİKLİK İLKESİ DOĞRULTUSUNDA BÜTÜN SİYASİ GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELERİN DIŞINDA KALARAK, İCRA EDİLMESİ ÖNGÖRÜLEN DİN İŞLERİNİN, DEVLETE BAĞLI DİN ADAMLARI İLE YÜRÜTÜLMESİ **OLGUSU** KASITLI OLARAK DE-FACTO İLE ORTADAN KALDIRILMAYA ÇALIŞILMAKTADIR.

GELİŞEN BU DURUM MUVACEHESİNDE;

- ÖZELLİKLE; SON 11 AYLIK DÖNEM İÇİNDE; BAZI İSLAM DEVLETLERİNCE DE GELİŞTİRİLİP DESTEKLENEN ŞERİAT DÜZENİNE DAYALI RADİKAL İSLAMİ TEHDİT, LAİK CUMHURİYETİ YIKMAYA YÖNELİK FAALİYETLERİNİ SİYASİ, SOSYAL, EKONOMİK VE ASKERİ OLAYLARLA ENTEGRELİ OLARAK ARTTIRMİŞTIR.

BU ARTIŞ;

- TOPLUMUN HUZUR VE GÜVENİNİ SARSMIŞ, BÖYLECE, TÜRK ULUSU ÜMMET KAVRAMI İÇİNDE BÖLÜNMEYE YÜZ TUTMUŞTUR. İÇ AYAKLANMAYA DOĞRU İVME KAZANAN BU İRTİCAİ FAALİYETLER BUGÜN MAALESEF "SUNİ GÜNDEM" SÖYLEMLERİYLE KAMUFLE EDİLMEME ÇALIŞILMAKTADIR.

- ŞİMDİ MÜSAADENİZLE ÖNEM VE ÖNCELİĞİNE BİNAEN, SİYASİ İSLAMIN GELİŞİMİ DOĞRULTUSUNDA İRTİCAİ FAALİYETLERDEKİ ÖNEMLİ OLAYLARI ARZ EDECEĞİM.

- HAZİRAN 1996 AYINDA, BUGÜNKÜ KOALİSYON HÜKÜMETİNİN OLUŞTURULMASINI MÜTEAKİP İRTİCAİ KEŞİMİN SİYASAL İSLAMİ GERÇEKLEŞTİRME YOLUNDA BAŞTA TEŞKİLATLANMA VE KADROLAŞMA OLMAK ÜZERE PLANLI VE HIZLI BİR İVME İLE TÜM ALANLARDA YOĞUN FAALİYETLERE GİRİŞTİĞİ GÖRÜLMÜŞTÜR.

BU KAPSAMDA;

- LAİKLİĞE AYKIRI SÖZ VE DAVRANIŞLARI İLE TANINAN BAZI TARİKAT LİDERLERİNE DEVRİM YASALARINA AYKIRI KIYAFETLERİYLE GELDİKLERİ BAŞBAKANLIK KONUTUNDA YEMEK VERİLEREK BU ÇEŞİT KİŞİLERİN DEVLET KATINDA İTİBAR GÖRDÜKLERİ VE EYLEMLERİNİN HOŞ KARŞILANDIĞI KANITLANMAYA ÇALIŞILMIŞ, BÖYLELİKLE SİYASAL İSLAM TARAFTARI VE SEMPATİZANLARINA KİMLİK KAZANDIRMAK MAKSADIYLA; OLUMLU MESAJ VERİLMİŞTİR.

- OKULLARDA ÖĞRENCİLERİN İLTİCANIN SİMGESİ HALİNE DÖNÜŞEN TÜRBAK İLE BULUNMALARININ LAİKLİK İLKESİNE AYKIRI OLDUĞU ANAYASA MAHKEMESİ KARARIYLA BELGELENMESİNE RAĞMEN, SİYASAL İSLAMİ KEŞİM VE SEMPATİZANLARI, KENDİLERİNE OY GETİRDİĞİ İNANCIYLA HEMEN HER KONUŞMALARINDA OKULLARDA VE HATTA DEVLET DAİRELERİNDE BAŞÖRTÜSÜ İLE ÖĞRENİM GÖRME VE ÇALIŞMANIN ANAYASAL BİR HAK OLDUĞUNA ISRARLA İDDİA EDEREK HALKI KIŞKIRTMIŞLAR, EYLEMLER DÜZENLEMİŞLER, HATTA ÜNİVERSİTELERDE REKTÖRLERİN BAŞÖRTÜYE SELAM DURACAĞIM İLERİ SÜREBİLMİŞLERDİR.

SÖZDE ADİL DÜZEN KAVRAMI İÇİNDE;

- ÖZELLİKLE BELLİ BİR DİNİ GÖRÜŞ VE İNANCA SAHİP OLANLARLA, OLMAYANLAR ARASINDA FARKLILIK ÖN PLANA ÇIKARTILMIŞ, BU DİNİ GÖRÜŞ VE İNANCA SAHİP OLMAYANLAR, DÜŞMANCA HAREKETLERİN HEDEFİ OLARAK GÖSTERİLMİŞTİR.

- 10 KASIM 1996 GÜNÜ KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI, BÖYLE BİR ÖNEMLİ GÜNDE;

+ İÇİM KAN AĞLAYARAK BUGÜNKÜ TÖRENE KATILDIM, BU DÜZEN DEĞİŞMELİ, BEKLEDİK, BİRAZ DAHA BEKLEYECEĞİZ, GÜN OLA, HARMAN OLA, MÜSLÜMANLAR İÇLERİNDEKİ HIRSI, KİNLİ, NEFRETLİ EKSİK ETMESİN" DİYE BİLMİŞTİR.

- SİNCAN BELEDİYE BAŞKANI İRAN'LI DİPLOMATLARIN DA DESTEĞİNDE, SİNCAN'DA DÜZENLEDİĞİ KUDÜS GECESİNDE SALONA İSLAMİ TERÖRİST ÖRGÜT LİDERLERİNİN BÜYÜK BOY POSTERLERİNİ ASMIŞ, AYDIN KESİME ŞERİATİ ENJEKTE EDECEĞİNİ SÖYLEMİŞTİR.

BU OLAYDAN SONRA ANKARA DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİNCE TUTUKLANMASINI MÜTEAKİP, MAHKEME

KARARINI PROTESTO ETTİĞİ İMAJINI YARATACAK BİÇİMDE BİR BAKAN TARAFINDAN BİZZAT ZİYARET EDİLMİŞTİR.

- TÜM BU GELİŞMELER, GÖRÜLDÜĞÜ ÜZERE ÜLKEMİZDEKİ İRTİCAİ KESİM TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN PLANLI BİR EYLEMİN NETİCESİDİR.

- BU SURETLE; DEMOKRASİDE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ İLKESİNİ ZEDELEYEREK, SİYASETTE YÖNETME VE YÖNLENDİRME ERKİNİ ŞAHSİ MENFAATLERİNE GÖRE SİYASAL İSLAM İÇİNDE BÜTÜNLEŞTİRMEK İSTEYEN ANLAYIŞ, TOPLUMUN HUZUR VE GÜVENLİĞİNE YÖNELİK ZARARLI FAALİYETLERİNİ HER GEÇEN GÜN ARTIRMIŞTIR.

- SON DÖNEMLERDE, BASINA DA YANSIYAN TARİKAT OLAYLARINDA KENDİLERİNİ ŞEYH OLARAK İLAN EDEN VE SAYILARI BEŞ BİN CİVARINDA OLDUĞU BİLİNEREN BU İNSANLARIN BÜYÜK BİR YÜZDESİ GÜNEYDOĞU KÖKENLİDİR.

- BU TİP İNSANLAR, DİN KİMLİĞİ ALTINDA EKONOMİK SIKINTI VE SOSYAL SINIF FARKI KARŞISINDA ÇIKIŞ ARAYAN BÖLGE HALKINI, KENDİ SAFLARINA KATMAK SURETİYLE SİYASAL İSLAMIN ÖNCÜLÜĞÜNÜ YAPMAKTADIRLAR.

- TÜM BU GELİŞMELER DIŞINDA TÜRKİYE GENELİNDE GÖZLENEN PLANLI VE BİLİNÇLİ MÜNFERİT FAALİYETLER İLE ORGANİZE EYLEMLER FEVKALADE DİKKAT ÇEKİCİ BİR BOYUT KAZANMIŞTIR.

- BÖYLECE; TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN DEMOKRATİK, LAİK VE SOSYAL HUKUK DEVLET YAPISI YIKILMA TEHLİKESİ İLE KARŞI KARŞIYA GELDİĞİNDEN, KONUNUN HAYATİ ÖNEMİNE BİNAEN 28 ŞUBAT 1997 TARİHİNDE MGK'DA GÖRÜŞÜLMESİ KARARLAŞTIRILMIŞTIR.

- MGK'CA; ALINAN KARARLAR DOĞRULTUSUNDA GÖRSEL VE YAZILI BASINDAKİ GELİŞMELER OLAYLARI TÜM ÇIPLAKLIĞI İLE ORTAYA KOYMASINA RAĞMEN, SİYASAL İSLAMİ KESİM HER ALANDA CEPHE OLUŞTURARAK BU KARARLARI UYGULATMAMAK İÇİN DAYANIŞMA İÇİNE GİRMİŞTİR.

- OYSAKİ; ALINAN BU KARARLAR BAŞBAKAN VE YARDIMCISI TARAFINDAN İMZALANMIŞ, HÜKÜMET TARAFINDAN DA BENİMSENMİŞ, ÖNCE İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, BİLAHARE BAŞBAKANLIK TARAFINDAN BU KARARLARIN UYGULANMASI YÖNÜNDE GENELGE YAYIMLANMIŞTIR.

- ANCAK GEÇEN; ÜÇ AYLIK DÖNEM İÇİNDE, GÖSTERMELİK BAZI UYGULAMALAR HARİÇ, KARARLARIN ÜZERİNE GİDİLMEMİŞ, BİLAKİS KARARLAR ASKERLERİN DAYATMASI OLARAK KAMUOYUNA YANSITILMIŞ VE TSK. HEDEF GÖSTERİLMİŞTİR.

BU SÜRE İÇİNDE;

- MİLLÎ GÜVENLİK KURULUNUN ALDIĞI KARARLARDAN 8 YILLIK KESİNTİSİZ TEMEL EĞİTİME İLİŞKİN KARAR, KAMUOYUNDA VE İRTİCAİ KESİM İÇİNDE EN ÇOK TARTIŞILAN KONU OLMUŞTUR.

- DİNİ EĞİTİM VEREN EĞİLİM KURUMLARI İLE TABAN OLUŞTURMA, GELİŞTİRME VE SİYASAL İSLAMİ GERÇEKLEŞTİRME AVANTAJINI KAYBEDECEĞİNİ DEĞERLENDİREN İRTİCAİ KESİM, BU KARARI TABANINA "TSK, İMAM HATİP OKULLARINI KAPATMAK İSTİYOR" ŞEKLİNDE YANSITARAK, YURDUN ÇEŞİTLİ YERLERİNDE PROTESTO MİTİNGİ VE TOPLANTILAR DÜZENLEYEREK, MEKTUP VE İMZA KAMPANYALARI AÇARAK, TSK'Nİ DİN KARŞITI BİR KURUM OLARAK GÖSTERME ÇABASI İÇİNE GİRMİŞTİR.

- İRTİCAİ KESİM, 8 YILLIK KESİNTİSİZ EĞİTİMİN İMAM HATİP LİSELERİNİN ORTA KISMININ KAPATILMASINI VE VELİLERİN, ÇOCUKLARININ ÜZERİNDEKİ VELAYET HAKKININ ALINMASINI HEDEFLEDİĞİNİ İLERİ SÜREREK, EYLEMLERİNDE YANDAŞLARINDAN DESTEK BULMUŞ VE BU SURETLE BAZI SİYASİ PARTİLER ÜZERİNDE BASKI OLUŞTURARAK KONUYU MECLİS GÜNDEMİNE SOKMAYA ÇALIŞMIŞTIR.

- OYSA ÇAĞDAŞ DÜNYADA EĞİTİM VE ÖĞRETİM BÜTÜNLÜĞÜ DİKKATE ALINDIĞINDA 8 YILLIK KESİNTİSİZ EĞİTİM VAZGEÇİLMEZ ÖNKOŞUL OLARAK ORTAYA ÇIKMAKTADIR.

- BU BAĞLAMDA; SULTANAHMET MİTİNGİ ÖRNEĞİNDE GÖRÜLDÜĞÜ ÜZERE, İRTİCA YANLILARININ, MGK. KARARINI ŞİDDETLE PROTESTO ETMENİN YANI SIRA, ŞERİAT ÖZLEMLERİNİ DİLE GETİREN ÇEŞİTLİ SLOGANLAR ATARAK, HİLAFAFET BAYRAĞI AÇARAK,

MİLLETİN ONUR VE ŞEREF TİMSALİ OLAN TÜRK BAYRAKLARINI İSE YERE SERİP ÜZERİNE OTURARAK TOPLUMUN BİRLİK VE BERABERLİĞİNE YÖNELİK KİŞKİRTİCİ VE BÖLÜCÜ BİR GÖRÜNTÜ SERGİLEMELERİ ESEFLE İZLENMİŞTİR.

- BUNUN YANI SIRA; İÇLERİNDE SİYASAL İSLAM YANLISI MİLLETVEKİLLERİNİN DE BULUNDUĞU TÜRK HACI ADAYLARININ AVRUPA'DAN GELEN MİLLÎ GÖRÜŞÇÜLERLE HAC'DA BİRLEŞEREK; ŞERİAT ÖZLEMİNİ DİLE GETİREN SÖYLEMDE BULUNMALARI, DİNİN SİYASETE ALET EDİLDİĞİNİ, AÇIKÇA ORTAYA KOYMUŞTUR.

- MGK KARARLARININ UYGULANMASI İLE İLGİLİ İÇİŞLERİ BAKANLIĞI TARAFINDAN ÇIKARILAN GENELGEDEN SONRA, İZİNSİZ AÇILAN KUR'AN KURSLARININ KAPATILMASI VE KIYAFET KANUNU'NA AYKIRI GİYİNENLERİN TOPLANMASI GİBİ SINIRLI GÖSTERMELİK BAZI UYGULAMALAR YAPILMIŞTIR. ANCAK BAŞTA DEVLET DAİRELERİ OLMAK ÜZERE TÜR BAN UYGULAMALARINDA ARTIŞ OLDUĞU MÜŞAHEDE EDİLMEKTEDİR.

- İRTİCAİ KESİM İZİNSİZ AÇILAN KUR'AN KURSLARININ KAPATILMA İHTİMALİNE KARŞILIK, KURSLARI VAKIFLAR

BÜNYESİNDE YENİDEN ORGANİZE ETME GAYRETLERİNE YÖNELMİŞTİR.

- YAŞ. KARARI İLE TSK'DEN İHRAÇ EDİLEN SUBAY VE ASTSUBAYLAR ÖZELLİKLE İRTİCA YANLISI KURUM VE KURULUŞLARDA İSTİHDAM EDİLMEMEYE DEVAM EDİLMİŞ VE BİR VAKIF İÇİNDE TOPARLANMALARINA YARDIM EDİLMİŞTİR.

İRTİCAİ KESİM YANLILARI TSK'LERİNE YÖNELİK OLARAK;

- GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ YOĞUN PROPAGANDA FAALİYETLERİ İLE BİR TARAFTAN TSK'Nİ DİNE KARŞI GÖSTERMEYE ÇALIŞMIŞLAR, DİĞER YANDAN "TSK, BELLİ GÜÇLERİN DEĞİL, HALKIN ORDUSUDUR. ORDU, PEYGAMBER OCAĞIDIR" GİBİ BELLİ ÇEVRELERE SICAK MESAJLAR GÖNDEREREK, SİLAHLI KUVVETLER'İN EMİR KOMUTA YAPISINI YIPRATMAYA YÖNELİK GAYRET İÇİNDE GÖRÜNÜŞLERDİR.

- İRTİCA YANLISI BİR MİLLETVEKİLİ; ORDU İLE HALKI KARŞI KARŞIYA GETİRMEK İÇİN, MGK KARARLARINDAN 8 YILLIK KESİNTİSİZ EĞİTİM KONUSUNUN KENDİLERİ TARAFINDAN KASITLI OLARAK TIRMANDIRILDIĞINI AÇIKÇA İFADE ETMİŞTİR.

- SİYASAL İSLAMCI OLDUĞUNU BELİRTEREK, ORDUNUN BİR SİYASİ PARTİYE OY VEREN 6 MİLYON SİYASAL İSLAMCIYI GÖRMEZDEN GELEMEECEĞİNİ, 3500 PKK'LI İLE BAŞ EDEMEYENLERİN 6 MİLYON SİYASAL İSLAMCIYLA NASIL BAŞ EDECEĞİNİ İFADE EDEREK, TABANINA TSK'NE KARŞI CİHADA HAZIRLIK MESAJI VERMİŞTİR.

- DİĞER BİR İRTİCA YANLISI MİLLETVEKİLİ İSE, TÜRKİYE'NİN İSRAİL'LE YAPACAĞI TATBİKATLARI İSTİSMAR EDEREK SİLAHLI KUVVETLERİMİZE VE KOMUTANLARIMIZA AĞIR ELEŞTİRİLERDE BULUNMUŞTUR.

PROPAGANDA YOLUYLA;

- İRTİCAİ KESİM SAHİP OLDUĞU 19 GAZETE, 110 DERGİ, 51 RADYO VE 20 TELEVİZYON İSTASYONU İLE TABAN GELİŞTİRMEME YÖNELİK PROPAGANDA FAALİYETLERİNİ KESİNTİSİZ OLARAK SÜRDÜRMÜŞTÜR.

- İRTİCAİ KESİM, 28 ŞUBAT MGK KARARLARI SOMASINDA PROPAGANDA FAALİYETLERİNİN BÜYÜK BİR KISMINI MGK KARARLARININ ENGELLENMESİNE TEKSİF ETMİŞTİR. YAPILAN PROPAGANDA ÇALIŞMALARINDA;

+ İSLAMIN EMRİNDE OLAN İMAM HATİP OKULLARI VE KUR'AN KURSLARININ KAPATILMAYACAĞI, KAPATMAK İSTEYENLERİN "HALK DÜŞMANI" OLARAK TARİH ÖNÜNDE MAHKUM OLACAKLARI;

+ LAİKLİK VE ATATÜRKÇÜLÜĞÜN TÜRKİYE'NİN İLERLEME VE GELİŞMESİNİ ENGELLEYEN BAŞLICA ETKENLER OLDUĞU;

+ BU GÜNKÜ REJİMİN ASKERLERİN DAYATMASI OLDUĞU BELİRTİLMİŞTİR.

+ AYRICA ORDUNUN, MİLLETİN İNANCINI BİRİNCİ DERECEDE DÜŞMAN OLARAK NİTELEDİĞİ; LAİK REJİMİN KENDİNİ KORUMASI İÇİN OLUŞTURDUĞU ORDUNUN YÜKÜNÜ İŞE MÜSLÜMAN HALKIN ÇOCUKLARININ ÇEKTİĞİ İFADE EDİLMİŞTİR.

- SİYASAL İSLAM; TARAFTARLARININ SAHİP OLDUKLARI 2500 DERNEK, 500 VAKIF, BİNİN ÜZERİNDE ŞİRKET, 1200 YURT, 800'ÜN ÜZERİNDE ÖZEL OKUL VE DERSHANELER İLE OLDUKÇA YÜKSEK BİR EKONOMİK GÜCE KAVUŞMUŞ VE BU YÖNDEKİ ÇALIŞMALARINA DEVAM ETTİĞİ GÖRÜLMÜŞTÜR.

BU BAĞLAMDA;

+ DEVLET BÜTÇESİNDEN VAKIFLARA YARDIM ADI ALTINDA BÜYÜK ÖLÇÜDE PARASAL DESTEK SAĞLANMIŞTIR.

+ MİLLİ GÖRÜŞÇÜLER, MİLLİ GENÇLİK VAKFI VASITASIYLA YASALARA VE İÇİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GENELGESİNE RAĞMEN, YURTTIÇİNDE KURBAN DERİLERİNİ TOPLAMA FAALİYETLERİNİ SÜRDÜRMÜŞTÜR.

+ AYNI GRUP YURTDIŞINDA İŞE ULUSLARARASI İNSANİ YARDIM TEŞKİLATI VASITASIYLA KURBAN BAŞINA 200 MARK ALMAK KAYDIYLA 50 BÖLGEDE BÜYÜK ÇAPLI KURBAN KESİM KAMPANYASI DÜZENLEMİŞTİR. GEÇEN YIL 36 BÖLGEDE DÜZENLENEN BU KAMPANYA İLE 30 BİN KURBAN KESİMİ YAPILDIĞI TESPİT EDİLMİŞTİR.

+ KENDİLERİNE MÜZAHİR BELEDİYELERDE İŞ YAPTIRMAK VE İHALE ALABİLMEK İÇİN, VATANDAŞ VE İŞADAMLARINDAN BAĞIŞ ADI ALTINDA PARA ALINMAKTADIR.

+ ÖZELLEŞTİRME KAPSAMINDA YAPILAN İHALELERDE, İRTİCAİ KESİM YANLISI ŞİRKETLERE ÖNCELİK VERİLDİĞİ VE BU ŞİRKETLERİN BAŞTA ENERJİ OLMAK ÜZERE, STRATEJİK ÖNEME HAİZ SEKTÖRLERDEKİ İHALELERE İLGİ DUYDUĞU VE BİRLEŞEREK GÜÇ OLUŞTURMAYA YÖNELİK ÇALIŞTIKLARI HUSUSU AÇIK KAYNAKLARDA YER ALMIŞTIR.

- DİĞER TARAFTAN İRTİCAİ KESİM; DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜNE YÖNELİK YILLARDIR DEVAM EDEN TERÖR SORUNLARINA ÜMMETÇİLİK ANLAYIŞI İLE YAKLAŞARAK, BÖLGEDEKİ TABANLARINI GENİŞLETME ÇALIŞMALARINI SÜRDÜRMEKTEDİR.

BU KAPSAMDA YAPILAN TESPİTLER ÖZETLE ŞUNLARDIR:

+ İRTİCAİ KESİM BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN ISRARLA DİLE GETİRDİĞİ ATEŞKES, BÖLGESEL ÖZERKLİK, GENEL AF, OLAĞANÜSTÜ HALİN KALDIRILMASI GİBİ HASSAS KONULARI KENDİ MEDYA ORGANLARINDA SIK SIK TARTIŞMAYA AÇMIŞ, TEMSİLCİLERİ VASITASIYLA DA BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜ VE

SÖZDE SÜRGÜNDEKİ KÜRT PARLAMENTOSU ÜYELERİ İLE DOĞRUDAN İLİŞKİLERE GİRMİŞLERDİR.

+ BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN TÜRKİYE'YE YÖNELİK EMELLERİNİ GERÇEKLEŞTİRMEK İÇİN, KENDİNE EN YAKIN MÜTTEFİK OLARAK RADİKAL İSLAMCI GRUPLARI GÖRDÜĞÜ VE KUZAY İRAK'TAKİ KAMPLARDA YAPILAN EĞİTİMİ, CİHAH HAZIRLIKLARI OLARAK LANSE ETTİĞİ TESPİT EDİLMİŞTİR.

+ İRTİCAİ KESİMİN YÜKSELİŞİ KARŞISINDA BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN BAŞI, MED-TV'DE YAPTIĞI AÇIKLAMADA; ÜLKEMİZDE İRTİCAİ FAALİYETLERİN ARTMASINI, AMAÇLARININ TAHAKKUKU İÇİN UYGUN BİR FIRSAT OLARAK DEĞERLENDİRMİŞ VE BU KESİMLE İLİŞKİLERİN DAHA DA GELİŞTİRİLMESİ GEREKTİĞİNİ AÇIKÇA BEYAN ETMİŞTİR.

+ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN BAŞI BU BEYANI YAPARKEN, İRTİCAİ GÖRÜŞE SAHİP BAZI SİYASİ PARTİ YETKİLİLERİ DE BÖLGEDE TABAN OLUŞTURMAK MAKSADIYLA; PKK TERÖR ÖRGÜTÜNÜN GÜDÜMÜNDE BULUNAN HADEP YETKİLİLERİ İLE YOĞUN TEMASLARDA BULUNMUŞLARDIR. BU KONU TELEVİZYONDA YAYIMLANAN BİR AÇIKOTURUMDA BİZZAT HADEP YÖNETİCİLERİ TARAFINDAN KAMUOYUNA DUYURULMUŞTUR.

+ BU SİYASİ PARTİNİN İRTİCA YANLISI DİYARBAKIR İL BAŞKANI BÖLÜCÜ ÖRGÜT BAŞININ KENDİ PARTİSİNDEN ADAY OLABİLECEĞİNİ AÇIKLIKLA İFADE ETMİŞ VE BU GÖRÜŞ MAALESEF AYNI PARTİNİN BAZI PARLAMENTERLERİNE DE DESTEKLENMİŞTİR. BENZER OLAY, 1991 YEREL SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE DE, HADEP'LE İŞBİRLİĞİ YAPILMAK SURETİYLE SERGİLENMİŞTİR.

+ ÖRGÜT TARAFINDAN LÜBNAN'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN İKİNCİ KONFERANSTA ALINAN KARARLAR ÇERÇEVESİNDE; "İMAMLAR BİRLİĞİ" OLUŞTURULMUŞ, HER CAMİNİN "PROPAGANDA VE İSYAN MERKEZİ" HALİNE GETİRİLMESİ KARARLAŞTIRILMIŞTIR. BU KARARLAR BAZI CAMİLERDE BÖLÜCÜ VE İRTİCA YANLISI BAZI İMAMLAR TARAFINDAN HAYATA GEÇİRİLMİŞTİR.

+ TERÖR ÖRGÜTÜ, DAHA GENİŞ KİTLELERE HİTAP EDEBİLMEK DÜŞÜNCESİ İLE, BU KEZ "KÜRDİSTAN İSLAM HAREKETİ" ADLI ÖRGÜTÜ HAYATA GEÇİRMİŞTİR. 1993 YILI TEMMUZ AYINDA YAPILAN KÜRDİSTAN İSLAM HAREKETİ KONGRESİNDE; DİĞER DİN VE GRUPLARLA İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİ, KADINLARIN SAVAŞ İÇERİSİNDE YER ALMALARI, SÖZDE KÜRDİSTAN'IN BİRLEŞTİRİLMESİ VE ESKİ KÜRT MEDRESE VE KÜLLİYELERİNİN TEKRAR CANLANDIRILMASI HUSUSLARINDA BİR DİZİ KARAR ALINMIŞTIR.

+ K.İRAK'TA FAALİYET GÖSTEREN VE ŞERİAT DÜZENİNİ TÜRKİYE'YE DE İHRAÇ ETME GAYRETİ İÇİNDE OLAN İRAN TARAFINDAN DESTEKLENEN İSLAMİ HAREKET PARTİSİ LİDERİ ŞEYH OSMAN, ÜLKEMİZDE BİLİNER ÇEVRELERDEN BÜYÜK İTİBAR GÖRMÜŞ VE HACCA GÖNDERİLMİŞTİR.

+ K.IRAK'TA İSLAMİ ESASLARA DAYALI BİR KÜRT DEVLETİ KURMAYI AMAÇLAYAN ŞEYH OSMAN'IN, GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE DE SEMPATİZANLARI BULUNMAKTADIR. BU KİŞİ VASITASIYLA BÖLGEDE İSLAMİ HAREKET CANLANDIRILMAYA ÇALIŞILMAKTADIR.

+ BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN YAN KURULUŞU OLAN KÜRDİSTAN İSLAM HAREKETİ'NİN HAC ORGANİZASYONU YAPARAK HACCA PERSONEL GÖNDERMESİ, İRTİCAİ KESİMİN SEMPATİSİNİ KAZANMAK İÇİN YAPILAN BİR FAALİYET OLARAK KIYMETLENDİRİLMİŞTİR.

+ AVRUPA'DAKİ BÖLÜCÜ ÖRGÜT BÜROLARI İLE AVRUPA MİLLİ GÖRÜŞ TEŞKİLATI'NIN, TÜRKİYE CUMHURİYETİ ALEYHİNDE YAPILAN EYLEMLERİ BİRLİKTE ORGANİZE ETTİKLERİ, YURTİÇİNDE DE MİLLİ GENÇLİK VAKFI İLE HADEP'İN CUMHURİYET REJİMİNE KARŞI ORTAK MÜCADELE BAŞLATTIKLARI HAKKINDA ÖNEMLİ TESPİTLER YAPILMIŞTIR.

+ 26 NİSAN 1997 GÜNÜ BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜ PKK'NIN ALMANYA'NIN DÜSELDORF KENTİNDE, ERMENİ ÖRGÜTLERİNİN BONN'DA TÜRKİYE BÜYÜKELÇİLİĞİ ÖNÜNDE YAPTIKLARI GÖSTERİLERDEN ÜÇ GÜN SONRA İRTİCAİ UNSURLARIN KÖLN'DE UYDU VASITASIYLA YAPTIKLARI REJİM KARŞITI PROPAGANDA YAYINININ AYNI GÜNLERE GELMESİ, BATILI ÜLKELERDE TÜRKİYE'YE KARŞI KÜRT KARLINDAN SONRA ERMENİ VE İRTİCA KARTLARININ DA AYNI ANDA OYNANMAYA BAŞLANDIĞI ŞÜPHESİNİ BERABERİNDE GETİRMİŞTİR.

+ TÜRKİYE'DE ETKİNLİĞİ GİTTİKÇE AZALAN BÖLÜCÜ TERÖR ÖRGÜTÜNÜN YURT İÇİNDE VE YURT DIŞINDA İRTİCAİ UNSURLARIN GERİSİNDE VE DESTEĞİNDE YER ALMAYA BAŞLADIĞI VE İTTİFAK OLUŞTURMA ÇALIŞMALARI İLE YENİ BİR ÇIKIŞ YOLU ARAMA GAYRETİ İÇİNDE OLDUĞU BUGÜN BELİRGİNLİK KAZANMAKTADIR.

BUNUN YANI SIRA;

- İRTİCAİ KESİMİN, HEDEFİNE ULAŞMAK İÇİN İSLAMİ TERÖR ÖRGÜTLERİ VE BAŞTA İRAN OLMAK ÜZERE, ULUSLARARASI TERÖRİZME DESTEK VEREN ÜLKELERLE OLAN BAĞLANTILARI İNCELENDİĞİNDE DURUM ÖZETLE ŞU ŞEKİLDEDİR.

İRAN

ŞERİAT ESASLARINA DAYALI BİR REJİMİN TÜRKİYE'DE KURULMASI İÇİN PLANLI OLARAK MADDİ VE MANEVİ HER TÜRLÜ DESTEĞİ SAĞLAMAKTADIR.

BU ÇERÇEVEDE;

+ TERÖR EYLEMLERİ DE İCRA EDEN RADİKAL İSLAMCI GRUPLARDAN HİZBULLAH, SELAM VE İSLAMİ HAREKET ÖRGÜTLERİNİN İRAN TARAFINDAN YÖNLENDİRİLDİĞİ VE ÜST DÜZEY YÖNETİCİLERİNİN İRAN'DA EĞİTİLDİĞİNE DAİR TESPİTLER MEVCUTTUR. BİR ÖRNEK OLMAK ÜZERE,

YAKALANAN BİR İSLAMİ HAREKET MİLİTANI, VERDİĞİ İFADEDE "İRAN'DA EĞİTİLDİĞİNİ VE TÜRKİYE'DEKİ İRANLI DİPLOMATLARLA İLİŞKİ KURDUKLARINI" BEYAN ETMİŞTİR.

+ İRAN, TÜRKİYE'DE EYLEMLERDE BULUNAN İSLAMİ TERÖR ÖRGÜTÜ MİLİTANLARINA MADDİ DESTEK, PASAPORT VE İRAN'DA BARINMA İMKÂN LARI VERMEKTEDİR. YAKALANAN BİR HİZBULLAH TERÖR ÖRGÜTÜ MİLİTANI, AÇIKLAMASINDA, "TAHRANA DÖNEN ANKARA BÜYÜKELÇİSİ ALİ RIZA BAGARİ'NİN TÜRKİYE İLE İRAN ARASINDAKİ TÜM BAĞ LANTİYİ SAĞ LADIĞ I, ELÇİNİN AYRILIŞ INDAN SONRA ANKARA'DAKİ BU GÖREVİ İSTANBUL'DA BULUNAN İRAN BAŞ KONSOLOSU'NUN ÜSTLENDİĞ İNİ, KAÇAKLARA PARA VE PASAPORT SAĞ LADIĞ İNİ, İRAN'DA BARINMA VE BÜTÜN İHTİYAÇ LARININ KARŞ ILANMASI İÇ İN GÖREVLİLERE TALİMAT VERDİĞ İNİ" İFADE ETMİŞ TİR.

+ İRAN, ÖZELLİKLE BASIN YOLUYLA, İCRA ETTİĞ İ PROPAGANDA İLE İRTİCAİ KESİME DESTEK VERMEKTE, TÜRKİYE'NİN İÇİŞLERİNE AÇIKÇA MÜDAHALEDE BULUNMAKTADIR. NİTEKİM 4 MAYIS 1997 TARİHLİ TAHRAN TİMES GAZETESİ VERDİĞ İ HABERDE TÜRKİYE İÇ İN "GENERALLER KISA SÜREDE HALKI BASTIRABİLİRLER, AMA UZUN SÜREDE CEZAYİR'DE ORTAYA ÇIKAN OLAY TÜRKİYE'DE DE TEKRARLANABİLİR" İFADESİNİ KULLANMIŞ, MAALESEF BU TİP MÜDAHALELERE İLGİLİLERCE SESSİZ KALINMIŞ TIR.

+ İRAN, TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİ KENDİ AMAÇ LARI DOĞ RULTUSUNDA KULLANMAKTADIR. BU KAPSAMDA; 10 MAYIS 1997 TARİHLİ *KAYHAN INTERNATIONAL* GAZETESİNİN BİR HABERİNDE "TÜRKİYE'DEKİ İSLAMİYETÇİLER, İSLAMİ DÜNYANIN MENFAATLERİNİ TEHDİT EDEN TEHLİKELERE KARŞ I ÇIKMAK İÇ İN DİĞ ER İSLAMİ ÜLKELER İLE SİYASETLERİNİ KOORDİNE ETMEYE GAYRET EDECEKLERDİR" DİYEREK İRTİCAİ KESİME DESTEK VERMİŞ TİR.

+ İRAN TÜRKİYE'DEKİ İRTİCAİ UNSURLARI MOTİVE ETMEK İÇ İN HER TÜRLÜ GAYRETİ GÖSTERMEKTEDİR. NİTEKİM İRAN DEVRİM MUHAFIZ LARI KOMUTANI GENERAL RIZAI, TELEVİZYONDA YAPTIĞ I BİR KONUŞMADA; İKİ CEPHEDE BİRDEN SAVAŞ ABİLECEKLERİNİ, BUNLARDAN BİRİNİN ABD, DİĞ ERİNİN DE BATI KOMŞUSU OLDUĞ UNU SÖYLEYEREK TÜRKİYE'DEKİ İRTİCAİ UNSURLARA DESTEK VERDİĞ İNİ AÇIKÇA ORTAYA KOYMUŞ TUR.

LİBYA

+ İRTİCAİ KESİMLE YAKIN İLİŞKİ İÇERİSİNDE BULUNMAKTA VE BAŞ TA MADDİ DESTEK OLMAK ÜZERE HER TÜRLÜ YARDIMI YAPMAKTADIR. SON OLARAK 14 NİSAN 1997 TARİHİNDE LİBYA'DA DÜZENLENEN BİR FESTİVALE LİBYA LİDERİ KADDAFİ'NİN ÖZEL DAVETLİSİ OLARAK TÜRKİYE'DEN İRTİCA YANLISI ÜÇ MİLLETVEKİLİNİN KATILMASI FEVKALADE DİKKAT ÇEKİCİDİR.

+ LİBYA AYRICA İSLAMİ SELAMET CEPHESİ VASİTASIYLA DA, TÜRKİYE'DEKİ İRTİCAİ UNSURLARLA YAKIN İŞBİRLİĞ İ VE DESTEĞ İNİ SÜRDÜRMEKTEDİR.

SUUDİ ARABİSTAN

+ İRTİCA EĞİLİMİ OLAN MİLLETVEKİLİ VE BÜROKRATLARA İLAVE HAC İMKÂNI SAĞLAYARAK, SEMPATİ KAZANMAKTA VE İRTİCAİ UNSURLARA MADDİ DESTEK VERMEKTEDİR.

+ HAC SEZONUNDA SUUDİ ARABİSTAN'DA İŞÇİ OLARAK ÇALIŞTIRILMAK ÜZERE TÜRKİYE'YE 5000 KİŞİLİK KONTENJAN VERİLDİĞİ, İŞÇİLERİN VİZE İŞLEMLERİNİN SUUDİ ARABİSTANLI BİR İHİNA TARAFINDAN YAPILDIĞI, VİZE ÜCRETİ OLARAK İŞÇİ BAŞINA 1000'ER DOLAR TALEP EDİLDİĞİ VE TOPLANAN PARANIN TÜRKİYE'DEKİ İRTİCAİ ÖRGÜTLERE AKTARILDIĞI TESPİT EDİLMİŞTİR.

+ SUUDİ ARABİSTAN AYRICA, MÜSLÜMAN KARDEŞLER VE RABİTA ÖRGÜTÜ VASİTASIYLA, TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRLERİ İLE TEMASTA BULUNARAK İRTİCAİ KESİME YÜKSEK DÜZEYDE MADDİ DESTEK SAĞLAMAKTADIR.

SUDAN

+ TÜRKİYE'DEKİ İRTİCAİ KESİMLE YAKIN İLİŞKİ İÇERİSİNDE BULUNDUĞU, İSLAMİ TERÖR ÖRGÜTLERİNE DESTEK VERDİĞİ BİLİNMEKTEDİR.

YAKALANAN HİZBULLAH ÖRGÜLÜ MENSUBU BİR ŞAHİS VERDİĞİ İFADEDE "SUDAN MAKAMLARININ KENDİLERİNE HER TÜRLÜ LOJİSTİK VE PARA YARDIMI YAPTIĞIM, KAMP KURMALARI İÇİN BAŞKENT YAKINLARINDA YER TAHSİS ETTİKLERİNİ VE ASKERİ EĞİTİM KAMPININ KURULMA AŞAMASINDA OLDUĞUNU" İFADE ETMİŞTİR. YİNE BU DEVLET'TE BULUNAN TERÖRİSTLERİN İÇİNDE İRTİCA YANLISI DÖRT TÜRKÜN DE BULUNDUĞU BELİRLENMİŞTİR.

- BURAYA KADAR ARZ EDİLEN HUSUSLAR DOĞRULTUSUNDA İRTİCAİ FAALİYETLERİN ULAŞTIĞI BOYUTLAR İSE, ŞU ŞEKİLDE BELİRLENMİŞTİR.

- NİHAİ HEDEFİNE ULAŞMAK MAKSADIYLA; İRTİCAİ KESİMİN GAYESİ DİN ADAMI YETİŞTİRMEK DEĞİL, SİYASAL İSLAMİ GERÇEKLEŞTİRECEK KADROLAR OLUŞTURMAKTIR. NİTEKİM GELECEĞİN KADROLARINI OLUŞTURMAK AMACIYLA ÖĞRENCİLERİ BAŞTA HUKUK VE SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTELERİ İLE POLİS AKADEMİLERİ OLMAK ÜZERE İDARECİ YETİŞTİREN YÜKSEKOKUL VE ÜNİVERSİTELERE YÖNELTMEKTE VE HALEN ARTARAK DEVAM EDEN KADROLAŞMA FAALİYETLERİYLE DE UYGULAMAYA GEÇİRMEKTEDİRLER.

- HALEN SADECE KAYITLI KUR'AN KURSLARINA DEVAM EDENLERİN SAYISI 1 MİLYON 685 BİN OLARAK BELİRLENMİŞ, YAPILAN İNCELEMEDE HER BEŞ YILDA BİR BU SAYININ İKİ KATINA ÇIKTIĞI TESPİT EDİLMİŞTİR. BU DURUMDA 2005 YILINDA BU RAKAMIN 7 MİLYONA ÇIKACAĞI DEĞERLENDİRİLMEKTEDİR.

- BU RAKAMLARA İZİNSİZ OLARAK FAALİYET SÜRDÜREN KUR'AN KURSLARINDAKİ ÖĞRENCİ SAYISI DA İLAVE EDİLDİĞİNDE, ULAŞILACAK RAKAMIN BÜYÜKLÜĞÜ TAKDİRLERİNİZE MARUZDUR.

BUNUN YANISIRA;

- İRTİCAİ KESİMİN İSLAM DEVLETİNİN KALESİ OLARAK GÖRDÜKLERİ İMAM HATİP OKULLARINDA İSE, DURUM DAHA DA DÜŞÜNDÜRÜCÜDÜR.

1995 VERİLERİ İLE YAPILAN BİR ÇALIŞMADA, ÜLKEMİZDEKİ 561 İMAM HATİP LİSESİNDE 492 BİN 809 ÖĞRENCİ BULUNDUĞU VE YILDA 53 BİN 553 KİŞİNİN MEZUN OLDUĞU TESPİT EDİLMİŞTİR.

OYSAKİ YILLIK İMAM İHTİYACI 2 BİN 288 KİŞİDİR. İHTİYAÇ FAZLASI 51 BİN 345 KİŞİNİN, ÖZELLİKLE HUKUK, SİYASAL BİLGİLER VE POLİS AKADEMİLERİNE BİLİNÇLİ OLARAK YÖNLENDİRİLMESİNİN AMACI, KISA VE ORTA VADEDE DEVLET KADROLARINI İŞGAL EDEREK SİYASAL İSLAM OLGUSU İÇİNDE, İSLAMİ BİR DEVLET YAPISINI OLUŞTURMAKTIR.

- ÖTEYANDAN 92 BİN 700 DİN GÖREVLİSİNİN MEVCUT OLDUĞU DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN YILLIK DİN HİZMETLERİNDE İSTİHDAM EDİLECEK PERSONEL İHTİYAÇ SAYISI 2 BİN 288 KİŞİ OLARAK BELİRLENMESİNE RAĞMEN;

+ ADINDAN DA ANLAŞILACAĞI ÜZERE, DİN HİZMETLERİNDE İSTİHDAM EDİLMESİ GEREKEN İMAM HATİP LİSESİ MEZUNLARINDAN 51 BİN 345 KİŞİNİN HALEN AÇIKTA OLMASI GEREKMEKTEDİR. ANCAK BU KİŞİLER SİYASAL İSLAMIN KADROLAŞMASI YÖNÜNDE YERLERİNİ BULMUŞLARDIR.

+ İRTİCAİ KESİM, HALKIN DİNİ DUYGULARINI, ÖRF VE ÂDETLERİNİ, GELENEKLERİNİ İSTİSMAR EDEREK, AİDAT, YARDIM VE HİBE GİBİ USULLERLE TRİLYONLARCA LİRA MADDİ YARDIM TOPLAMAKTA VE SAĞLADIKLARI MENKUL VE GAYRİMENKULLERLE BÜYÜK MADDİ İMKÂN LARA ULAŞMAKTADIRLAR.

- BU YARDIM VE HİBELERİ YAPANLARIN ARASINDA İSLAMCI KESİMDEN MİLLİ GELİRDEN EN ÜST SEVİYEDE PAY ALAN KİŞİLER DE YOĞUN OLARAK YER ALMAKTADIR.

KAMUOYUNDA YÜZ SİYASAL İSLAMCI PATRON OLARAK BİLİNEBİLİR BU KİŞİLERİN SERVET DURUMU ÖZETLE ŞÖYLEDİR.

+ 6 KİŞİNİN 100 TRİLYONDAN FAZLA,

+ 5 KİŞİNİN 20-50 TRİLYON,

+ 15 KİŞİNİN 10-20 TRİLYON,

+ 13 KİŞİNİN 1-10 TRİLYON,

+ DİĞERLERİNİN İSE 1 TRİLYONUN ALTINDADIR.

- BU SİYASAL İSLAMCI PATRONLARA AİT ŞİRKETLERDEN İKİSİNİN, YÖNETİM KURULU ÜYELERİ TARAFINDAN GAYRİ-KANUNİ OLARAK TÜRKİYE'YE 1,5 MİLYON DM. VE 24 KİLO ALTIN SOKMAK İSTERKEN YAKALANMALARI SON DERECE DÜŞÜNDÜRÜCÜDÜR.

- BU DURUM TİCARET-SİYASET VE TARİKAT ÜÇGENİNİN ÜLKEMİZDE, ETKİN OLARAK İŞLEDİĞİNİ GÖSTERMEKTEDİR.

- İRTİCAİ KESİM İÇİNDE HALEN 30 KADAR RADİKAL ÖRGÜT BULUNMAKLADIR. BU ÖRGÜTLER MGK KARARLARI SONRASINDA İRTİCAİ KESİMCE GÖSTERİLEN TEPKİLERİ YETERLİ BULMAMAKTA, EYLEME GEÇİLMESİ GEREKTİĞİNİ İLERİ SÜRMEKTEDİRLER.

- RADİKAL ÖRGÜTLERİN GELİŞMELER KARŞISINDA DAHA GENİŞ BİR TABAN İÇİNDE YENİDEN ÖRGÜTLENEREK, TERÖR EYLEMLERİNE YÖNELMESİ KUVVETLE MUHTEMEL GÖRÜLMEKTEDİR.

- BURAYA KADAR ARZ EDİLEN İÇ VE DIŞ GELİŞMELERİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİNİ HEDEF ALMASI, CUMHURİYETİN TEMEL NİTELİKLERİNE KARŞI ÖZELLİKLE, LAİKLİĞİ DİNSİZLİK OLARAK ALGILAYAN SİYASAL İSLAMCI BİR ZİHNİYETİN HÂKİM OLMASI YÖNÜNDE GAYRET SARF EDİLMESİ,

TSK'LERİNİ DURUMDAN VAZİFE ÇIKARMAK VE İÇ HİZMET KANUNU'NA GÖRE, VERİLEN ANA GÖREVLERİ DOĞRULTUSUNDA TEHDİDİ YENİDEN DEĞERLENDİRMESİ KEYFİYETİNİ ORTAYA ÇIKARMIŞTIR.

BU KONUDAN HAREKETLE;
BİLİNDİĞİ ÜZERE;

- TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN GÖREVİ, 211 SAYILI TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ İÇ HİZMET KANUNU'NUN 35. MADDESİNDE "TÜRK YURDUNU VE ANAYASA İLE TAYİN EDİLMİŞ OLAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'Nİ KOLLAMAK VE KORUMAKTIR" ŞEKLİNDE BELİRLENMİŞTİR. BU MADDE 1935 TARİHLİ ESKİ İÇ HİZMET KANUNU'NDA DA AYNI ŞEKİLDE İFADE EDİLMEKTEDİR.

- BU GÖREV TSK İÇ HİZMET YÖNETMELİĞİNİN 85/1 MADDESİNDE "VAZİFESİ, TÜRK YURDU VE CUMHURİYETİNİ İÇ VE DIŞA KARŞI, LÜZUMUNDA SİLAHLA KORUMAK" ŞEKLİNDE İFADE EDİLMİŞTİR.

- BU NEDENLE, DIŞARIDAN GELEBİLECEK BİR TEHLİKENİN BERTARAF EDİLMESİ TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN BİR GÖREVİ OLDUĞU GİBİ, ANAYASA TARAFINDAN BELİRLENEN CUMHURİYETİN NİTELİKLERİNİ DEĞİŞTİRMESİ VE ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK OLARAK İÇERİDEN VE DIŞARIDAN GELECEK TEHLİKELERE KARŞI TÜRK YURDUNUN VE ANAYASA İLE TAYİN EDİLMİŞ TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KORUMA VE KOLLANMASI TSK'NİN GÖREVIDİR.

TSK. BU GÖREVİNİ YAPABİLMEK İÇİN DIŞ TEHDİDİ OLDUĞU GİBİ İÇ TEHDİDİ DE DEĞERLENDİRMEK ZORUNDADIR. BU HUSUS, TÜRKİYE'NİN MİLLİ ASKERİ STRATEJİSİNİN VAZGEÇİLMEZ BİR

ÖĞESİ OLUP, HAYATİ MİLLİ MENFAATLERİMİZİN BİR NETİCESİDİR.

- SON ZAMANLARDA YAZILI VE GÖRSEL BASINDA BİLGİ NOKSANLIĞI NEDENİYLE TARTIŞILAN İÇ TEHDİT DEĞERLENDİRMESİ; TSK'LERİNİN, ASLİ GÖREVİ OLUP, MEVCUT MEKANİZMAYA AYKIRI BİR İŞLEMİ ASLA SÖZ KONUSU DEĞİLDİR. KENDİSİNE YASA İLE VERİLMİŞ OLAN GÖREVİN GEREKTİRDİĞİ DEĞERLENDİRMEYİ YAPTIĞI ORTADADIR.

BU DURUM, DİĞER BİR KURUMUN GÖREVİNE MÜDAHALE ŞEKLİNDE DÜŞÜNÜLEMEZ. BİLAKİS GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN YASA GEREĞİ RESEN YAPMAK ZORUNDA OLDUĞU BİR GÖREVDİR.

- DİĞER TARAFTAN, TSK İÇİN DURUMDAN VAZİFE ÇIKARMAK VE GEREKLİ TEDBİRLERİ ALMAK DA BİR GÖREVDİR. DOLAYISIYLA T.C.'Nİ İÇ VE DIŞ TEHDİDE KARŞI KORUMA VE KOLLAMA GÖREVİNİ YAPARKEN, MEVCUT VE MUHTEMEL TEHDİTLERİ DEVAMLİ OLARAK İZLEMEK VE DEĞERLENDİRMEK MİLLİ ASKERİ STRATEJİYİ OLUŞTURULMASININ YANI SIRA, EN KÖTÜ SENARYOYU TESPİT ETMENİN DE, TEMEL NOKTASIDIR.

BUNUN YANI SIRA;

- 2945 SAYILI MGK VE MGK GENEL SEKRETERLİĞİ KANUNU'NUN 2. MADDESİNİN "A" FIKRASINDA DÜZENLENEN MGK KAVRAMININ TANIMINDA, İÇ VE DIŞ TEHDİTTEN BAHSEDİLMESİ, İÇ VE DIŞ TEHDİT DEĞERLENDİRMESİNİN MÜNHASIRAN MGK VEYA MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI TARAFINDAN YAPILACAĞI ANLAMINA GELMEZ.

- DİĞER TARAFTAN, 2937 SAYILI DEVLET İSTİHBARAT HİZMETLERİ VE MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI KANUNUMUN 5. MADDESİNDE DE, BAKANLIKLAR VE DİĞER KAMU KURUM VE KURULUŞLARINA DEVLET İSTİHBARATINA İLİŞKİN OLARAK KENDİ KONULARINDA GÖREVLERİNİN GEREKTİRDİĞİ İSTİHBARATI OLUŞTURMAK GÖREVİ VERİLMİŞTİR.

- MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATINA AYNI YASA TARAFINDAN MİLLİ GÜVENLİK İSTİHBARATINI DEVLET ÇAPINDA OLUŞTURMA GÖREVİ VERİLMİŞ OLMASI DA, GENELKURMAY BAŞKANLIĞININ GÖREVİNE AIT TEHDİT DEĞERLENDİRMESİNE ESAS OLACAK İSTİHBARATI OLUŞTURMASINA ENGEL TEŞKİL ETMEZ.

BU İTİBARLA;

- TÜRKİYE'DEKİ İRTİCAİ FAALİYETLERİN YARATTIĞI TEHDİDİN, GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NCA BÖLÜCÜ TERÖR TEHDİDİYLE AYNI DÜZEYE ÇIKARILMASINDA İZLENEN USUL DE, YÜRÜRLÜKTEKİ MEKANİZMAYA UYGUNDUR.

- NİTEKİM; BAKANLAR KURULU'NUN 17 EYLÜL 1992 TARİH VE 92/3514 SAYILI KARARNAMESİYLE ONAYLANAN "M.G. SİYASETİ BELGESİ"NDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE YÖNELİK TEHDİT, İÇ

VE DIŞ TEHDİT OLMAK ÜZERE İKİ AYRI BAŞLIK ALTINDA İNCELENMİŞTİR.

- BU ÇERÇEVEDE; BÖLÜCÜ TERÖRİST FAALİYETLER SÖZ KONUSU DOKÜMANIN YAZILDIĞI 1992 YILI İTİBARIYLA, ULAŞTIĞI BOYUTLAR NEDENİYLE TÜRKİYE'NİN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU TEHDİT NEVİLERİ İÇİNDE BİRİNCİ ÖNCELİĞİ OLAN VE PARTİLER ÜSTÜ BİR ANLAYIŞLA ELE ALINMASI GEREKEN BİR MAHİYETTE VE BİR DEVLET SORUNU OLARAK GÖRÜLMÜŞTÜR.

- YİNE İÇ TEHDİT BAŞLIĞI ALTINDA; BAZI İSLAM DEVLETLERİNCE GELİŞTİRİLİP DESTEKLENEN ŞERİAT DÜZENİNE DAYALI İSLAMİ TEHDİDİN LAİK DEVLET DÜZENİNE KARŞI, CİDDİ BİR TEHLİKE TEŞKİL ETTİĞİ BELİRTİLMİŞTİR. BU DOKÜMAN, ÖMRÜ BELLİ BİR SÜRE İLE SINIRLANMIŞ BİR BELGE OLMAYIP, GELİŞEN SİYASİ, ASKERİ VE SOSYAL OLAYLARA BAĞLI OLARAK HER YIL ARALIK AYINDA, İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLARDAN GELEN ÖNERİLER KAPSAMINDA GÜNCELLEŞTİRİLEN BİR DOKÜMANDIR.

- BU BAĞLAMDA; SON DÖNEMDE TÜRKİYE'DE İVME KAZANAN, DEVLETİN SOSYAL, SİYASİ, EKONOMİK VE HUKUKİ TEMEL NİZAMLARINI TAMAMEN VEYA KISMEN DEĞİŞTİREREK ŞER'İ ESASLARA DAYALI BİR DÜZEN KURMAYI AMAÇLAYAN İRTİCAİ FAALİYETLER, TSK TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLEREK, 28 ŞUBAT 1997 TARİHİNDE TOPLANAN MGK'DA BAŞLICA GÜNDEM MADDESİ OLMUŞTUR.

- ANCAK BUNDAN SONRADIR Kİ, TSK, İRTİCAİ FAALİYETLERİ İÇ TEHDİTTE, BÖLÜCÜ TERÖR İLE AYNİ SEVİYEYE, YANİ BİRİNCİ ÖNCELİĞE YÜKSELTİLMİŞ VE BU DURUMA BAĞLI OLARAK, YENİ BİR TEŞKİLATLANMA İÇİNDE BATI ÇALIŞMA GRUBU OLUŞTURULMUŞ VE FAALİYETE GEÇİRİLMİŞTİR.

İŞTE BU TEŞKİLATIN OLUŞTURULMASI İLE TSK'LERİ TARAFINDAN SİYASAL İSLAMIN ÜLKE GENELİNDE RESMİ ÇIKARTILARAK İRTİCAİ FAALİYETLERE İLİŞKİN ÜLKE BOYUTUNDAKİ GENEL GÖRÜNTÜ, TÜM YÖNLERİYLE YAKINEN TAKİP VE KONTROL ALTINDA İZLENMEKTEDİR.

- HAL BÖYLE İKEN; TSK'NCE, TÜRK-YUNAN VE KIBRIS SORUNLARINA İLİŞKİN DIŞ TEHDİT DEĞERLENDİRMESİ İLE BÖLÜCÜ TERÖRÜN MEYDANA GETİRDİĞİ İÇ GÜVENLİK İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME VE OLUŞTURULAN KONSEPTTE BUGÜNE KADAR HİÇBİR TEPKİ GÖSTERİLMEMESİNE RAĞMEN,

BUGÜN, İÇ TEHDİT UNSURLUNUN DİĞER BİR KOLU OLAN İRTİCAİ FAALİYETLERDEKİ HAYATİ ÖNEME HAİZ GELİŞMELER DOĞRULTUSUNDA YAPILAN DEĞERLENDİRMESİ, BELLİ ÇEVRELERCE REAKSİYON GÖSTERİLMESİ, DİN SÖMÜRÜSÜ VE BEZİRGANLIĞINI CÜRETLE YAPAN BU KESİMİN, TSK'LERİNİ KAMUOYUNA KARŞI ÖZELLİKLE DİN DÜŞMANI OLARAK TAKDİM ETMESİNİN EN AÇIK İFADESİDİR.

BU NOKTADAN HAREKETLE SONUÇ OLARAK;

- ATATÜRK'ÜN İLKE VE İNKILÂPLARI DOĞRULTUSUNDA ORTAYA KOYDUĞU EĞİTİM VE KÜLTÜR POLİTİKALARININ, ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE OY KAYGISI İLE TERK EDİLMESİNİ MÜTEAKİP, MEYDANA GELEN BOŞLUĞU İYİ DEĞERLENDİREN İRTİCAİ KESİM;

ÜLKEMİZDE HALEN LAİKLİĞİ DİNSİZLİK OLARAK ALGILAYAN SİYASAL İSLAMCI BİR KİTLENİN OLUŞUMUNA YÖNELİK PROPAGANDA, KURUMLAŞMA VE KADROLAŞMA FAALİYETLERİNE AĞIRLIK VERMİŞ BULUNMAKTADIR.

- BUGÜN ÖNEMLİ BİRÇOK DEVLET KADROSUNUN İRTİCAİ KESİMİN ELİNE GEÇMESİ ARTAN BİR ŞEKİLDE DEVAM ETMEKTEDİR.

ÖZELLİKLE DEVLETİN KARAR MEKANİZMASINI OLUŞTURAN, ÖNEMLİ VE ÖNCELİKLİ GÖREV YERLERİNDEN MÜLKİ İDARE, MALİYE VE EMNİYET GÜÇLERİNE SIZILMAKTA, BİRÇOK MAHALLİ İDARE VE KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN BÜYÜK BİR BÖLÜMÜNDE KADROLAŞMA YÖNÜNDE ALTYAPI TESİS EDİLMESİ ÇALIŞMALARI YOĞUN BİR ŞEKİLDE DEVAM ETMEKTEDİR.

- DİĞER TARAFTAN İRTİCAİ KESİME KARŞI BİLİNÇLİ OLARAK DEVLETİN İLGİLİ ORGANLARINCA, YETERLİ DENETİM YAPILMAMASINDAN VE YASALARIN GEREĞİ GİBİ UYGULANMAMASINDAN İSTİFADE İLE; BU KESİMİN EYLEM VE FAALİYETLERİNİ ARTAN BİR CÜRETKÂRLIKLA İCRA ETTİĞİ GÖRÜLMEKTEDİR.

ÖZELLİKLE TÜRK CEZA KANUNU'NDAN KALDIRILAN 163. MADDENİN YARATTIĞI BOŞLUĞUN DOLDURULMAMASI, İRTİCAİ KESİME GÜÇLÜ BİR PROPAGANDA İMKÂNI VE ORTAMI SAĞLAMİŞTİR.

- ARTAN İRTİCAİ FAALİYETLERE KARŞI ALINAN MGK. KARARLARI GÖSTERMELİK BAZI TEDBİRLER DIŞINDA UYGULANMAMIŞTIR. KARARLARIN KAMUOYU GÜNDEMİNE SOKULARAK ENGELLENMESİNE ÇALIŞILMAKTADIR.

- MGK. KARARLARINI TSK'NİN DAYATMASI OLARAK KAMUOYUNA YANSITAN İRTİCAİ KESİM, TSK İLE HALKI KARŞI KARŞIYA GETİREREK, SİLAHLI KUVVETLERİ YİPRATMAYA ÇALIŞMAKTADIR.

- ÖNEMLİ BİR EKONOMİK GÜCE SAHİP OLAN İRTİCAİ KESİMİN, BU ALANDAKİ, ARTIRARAK DEVAM ETTİRDİĞİ FAALİYETLERİNİ SÜRDÜREBİLMESİ HALİNDE, DAHA GÜÇLÜ MALİ İMKÂNLARA KAVUŞABİLECEĞİ DEĞERLENDİRİLMEKTEDİR.

- İRTİCAİ KESİM, KENDİ İDEOLOJİSİNİ ÜLKEYE YERLEŞTİRMEK VE HÂKİM KILMAK DOĞRULTUSUNDA, HALİHAZIRDA ÜLKENİN EN HASSAS KONUSUNU OLUŞTURAN KANLI TERÖR ÖRGÜTÜ PKK İLE İLİŞKİYE GİRMEKTEN KAÇINMAMAKTA, BU ŞEKİLDE TERÖRÜ SONA ERDİRECEĞİ NOKTASINDAN HAREKETLE, ÖRGÜTÜ VE BÖLGE HALKINI KENDİ AMAÇLARI İÇİN KULLANMANIN YOLLARINI ARAMAKTADIR.

- İRTİCAİ KESİMİN, BİR YANDAN İÇTE SİYASAL İSLAMİ GERÇEKLEŞTİRMEYE ÇALIŞIRKEN, DİĞER YANDAN TÜRKİYE'DEKİ LAİK VE DEMOKRATİK REJİMİ KENDİLERİ İÇİN TEHDİT OLARAK GÖREN BAŞTA İRAN OLMAK ÜZERE TERÖRE DESTEK VEREN BAZI İSLAM ÜLKELERİYLE DAYANIŞMA İÇİNE GİREREK HALKIMIZI ATATÜRK'ÜN HEDEF OLARAK GÖSTERDİĞİ BATI MEDENİYETİNDEN UZAKLAŞTIRMAYA YÖNELİK ÇABALAR İÇİNDE OLDUĞU GÖZLENMEKTEDİR.

- 4 MART 1929 TARİHİNDE, DEVRİN BAŞBAKAN'I MERHUM İSMET İNÖNÜ, TBMM'DE YAPTIĞI TARİHİ BİR KONUŞMADA; "EFENDİLER TEHLİKE KAPININ EŞİĞİNE GELİNCEYE KADAR SABREDEN BÜYÜK MECLİS, CUMHURİYET'İ KURTARMAK İÇİN KESKİN ÖLÇÜLERİN ZAMANI GELDİĞİNE HÜKMETMİŞ, DİNİN, DEVLETTEN VE SİYASETTEN UZAKLAŞTIRILMASI DA GEÇEN DEVİRDE TAMAMLANMIŞTIR.

- "VATANDAŞ MABEDİNDE KENDİ İTİKADI VE VİCDANI İLE SERBEST BIRAKILMIŞ, ONUN ARIK VE TEMİZ İNANCI BU DÜNYANIN KARIŞIK İŞLERİNDEN KURTARILMIŞTIR. HİÇ KİMSE BİR VATANDAŞA, DİNİ İNANCINDAN, İBADETİNDEN ÖTÜRÜ BİR ENGEL ÇIKARMAYA NASIL MUKTEDİR OLMAYACAKSA, DİNDAR SİLAHI İLE DE HİÇ KİMSE TBMM'NİN HERHANGİ BİR KANUNUNA, BİR VATANDAŞIN EMNİYET VE HAYSİYETİNE DİL UZATMAYA İMKÂN BULAMAYACAKTIR" DEMİŞTİR. (ALKIŞLAR.)

YİNE BU TARİHİ KONUŞMADA; BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ;

"CUMHURİYET ADLİYESİ BU MEMLEKETİ FESADA, VATANDAŞ HAYSİYET VE ŞEREFİNE NE KADAR ÖRTÜLÜ VE SANATLI OLSA DA, İSNAT VE İFTİRAYA KARŞI MÜDAFAA EDECEK DEĞERDEDİR." DİYEREK KONUŞMASINI NOKTALAMIŞTIR. (ALKIŞLAR)

OYSAKI BUGÜN;

- MENSUPLARINA BARIŞ, SAYGI VE SEVGİ, KARŞILIKLI YARDIMLAŞMA VE İYİ AHLAKI ÖĞÜTLEYEN, TOPLUMU AYIRAN DEĞİL, KAYNAŞTIRAN, DİĞER DİNLERE DAHİ HOŞGÖRÜ İLE YAKLAŞAN DİNİMİZE AYKIRI OLARAK; "DİNİMİZE KÜFRETTİLER" SLOGANLARI İLE İNSAN BOĞAZLAYAN CANİLER, ABBASİ DÖNEMİNDEN BİLE GERİ BİR İLKELLİĞİ AÇIKÇA SERGİLEMEKTEDİR.

- NİTEKİM, HAZIRLADIKLARI SÖZDE İSLAM ANAYASASINDA DA;

+ DEVLET, İSLAMIN DIŞINDA DEĞİL, İÇİNDEDİR.

İSLAM HUKUKUN BİR PARÇASIDIR.

+ İSLAM DİNİ LAİK REJİMİ KABUL ETMEZ.

+ İSLAMDA DİN VE DEVLET AYRILMAZ.

+DEMOKRASİ, AVRUPA MENŞE'Lİ BİR REJİM OLDUĞUNA GÖRE, İSLAMIN KABUL ETMEDİĞİ BİR FELSEFEDEN DOĞMUŞTUR.

+ KANUN KOYMAK DEMEK ALLAH'A KARŞI SAVAŞ AÇMAK DEMEKTİR.

+ DEVLETİN İDARE ŞEKLİ İSLAMDIR.

+ HAKİMİYET, KAYITSIZ ŞARTSIZ ALLAH'INDIR. DİYEREK,

NİHAİ HEDEFLERİ OLAN, BİR DİN DEVLETİ KURMAK İÇİN, HALKI, SONU OLMAYAN BİR KARANLIĞIN İÇİNE ÇEKMEK ÜZERE, HER TÜRLÜ YOLA BAŞVURMAYI, MUBAH SAYMAKTADIRLAR.

- İŞTE BU ANLAYIŞTIR Kİ; BUGÜN BU KESİM, BİLİNÇLİ BİR ŞEKİLDE TSK.'LERİNİ DİN DÜŞMANI OLARAK GÖSTERMEKTEDİR.

- NETİCE OLARAK İRTİCAİ KESİMİN HALİHAZIR FAALİYETLERİ İTİBARIYLA; ATATÜRK'ÜN TEMELLERİNİ ATTIĞI VE ÇERÇEVESİ ANAYASA'MIZ İLE BELİRLENMİŞ OLAN DEMOKRATİK, LAİK VE SOSYAL HUKUK DEVLETİ ANLAYIŞI DIŞINA ÇIKARAK, T.C. DEVLETİNİ YIKMAYI AMAÇLADIĞI AÇIKÇA GÖRÜLMEKTE VE ÜLKEMİZDE SİYASAL İSLAMİ GERÇEKLEŞTİRME YOLUNDA OLUŞAN İRTİCAİ TEHDİDİN ÇOK CİDDİ BOYUTLARA ULAŞTIĞI DEĞERLENDİRİLMEKTEDİR.

- ANCAK, TÜRKİYE DEVLETİNİN ŞEKLİ CUMHURİYET, REJİMİ DEMOKRASİDİR. CUMHURİYET ÜMMET OLMAYAN BİR MİLLET KAVRAMINI VE ÜNİTER DEVLET YAPISINI ESAS ALMIŞTIR.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİNİN EN BARİZ KARAKTERİSTİĞİ, ATATÜRK İLKELERİNE, DEMOKRATİK, LAİK VE SOSYAL HUKUK DEVLETİNE, İNSAN HAKLARINA, HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNE DAYANAN ÇAĞDAŞ BİR SİYASAL SİSTEMİ BENİMSEMİŞ OLMASIDIR.

- NİTEKİM ANAYASANIN;

+ BİRİNCİ MADDESİ; TÜRKİYE DEVLETİ BİR CUMHURİYETTİR.

+ İKİNCİ MADDESİ; TÜRKİYE CUMHURİYETİ, ATATÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNE BAĞLI, DEMOKRATİK, LAİK VE SOSYAL BİR HUKUK DEVLETİDİR.

+ DÖRDÜNCÜ MADDESİ İSE; BİRİNCİ VE İKİNCİ MADDELERDEKİ HÜKÜMLERİN DEĞİŞTİRİLEMEYECEĞİ VE DEĞİŞTİRİLMESİNİN TEKLİF EDİLEMEYECEĞİ HÜKÜMLERİNE AMİRDİR.

- BÖYLECE ANAYASANIN TEMEL NİTELİKLERİ KAPSAMINDA, TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN BAĞIMSIZLIĞINA, HALKIN EGEMENLİĞİNE, MİLLİ DEĞERLERİNE, LAİKLİĞE, DEVLETİN ÜLKESİ VE MİLLETİ İLE BÖLÜNMEZ BÜTÜNLÜĞÜNE VE ÜNİTER DEVLET YAPISINA BAĞLILIK, TÜRK DEVLET SİSTEMİNİN TEMEL TAŞLARIDIR.

BU HUSUS, MİLLETİ İLE DEVLET ARASINDA BİR ANTLAŞMADIR.

- BU ANTLAŞMAYA KURALLARI BİLEREK, UYGULAYARAK VE UYGULATARAK RİAYET EDEN HER VATANDAŞ TÜRK MİLLETİNİN ONURLU VE SAYGIDEĞER MENSUBUDUR.

- BUGÜN İTİBARİYLE; ARTAN BOYUTTA DEVAM EDEN İRTİCAİ TEHDİDİN, TÜRKİYE CUMHURİYETİ'Nİ YIKMAYI HEDEF ALAN FEVKALADE CİDDİ BOYUTU; ATATÜRK'ÜN KURDUĞU CUMHURİYET İLKELERİ DOĞRULTUSUNDA MEMLEKETİNİ SEVEN DEMOKRATİK VE LAİK HER VATANDAŞIN DİKKATLE İZLEMESİ VE BU TEHDİDİ HER KESİME ANLATMASI, TARAFSIZ KALMAMASI VE İCRAATTA BULUNMASI ANA GÖREVIDİR.

BU NOKTADAN HAREKETLE; ATATÜRK'ÜN KURDUĞU MODERN VE LAİK TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİNİN NİTELİKLERİ DEĞİŞMEYECEK, DEĞİŞTİRİLEMEYECEKTİR.

- BUNLAR;

+ TEK MİLLET,

+ TEK VATAN,

+ TEK DEVLET,

+ TEK DİL,

+ TEK BAYRAK,

OLARAK İFADE EDİLMEKTEDİR.

Bu brifing, başta Adalet Bakanı Şevket KAZAN olmak üzere, RP'li milletvekilleri tarafından sert şekilde eleştirilmiş, Genelkurmayın yargıya açıkça müdahale ettiği, yargıya Anayasa hükümlerine aykırı olarak talimat vermek suretiyle açıkça suç işlediği ifade edilmiştir. Bu dönemde, ayrıca, Genelkurmay tarafından Adalet Bakanlığına ve cumhuriyet savcılarına yapılan çok sayıda suç duyurusunda bulunulduğu,¹⁷⁶⁸ bu duyuruların Genelkurmayın söz konusu tutumuna uygun şekilde neticelendirildiği öne sürülmüştür.

Genelkurmay tarafından verilen bu brifingte, bir general tarafından söylendiği bildirilen “Bizi hükümet boşluğunu doldurmaya mecbur etmeyiniz. Bütün iyi niyetli yetki ve görev sahipleri birleşiniz” şeklindeki sözlerinin 14 Haziran 1997 tarihli gazetelerde yer alması üzerine, DTP lideri CİNDORUK, 15 Haziran 1997 tarihli gazetelere şu açıklamayı yapmıştır: “REFAHYOL Hükümetinin yarattığı boşluğu bugün Genelkurmay doldurmaktadır. Genelkurmayın gerekçeleri haklıdır ama görev onun değildir. Çare yaratmak halkın görevidir. Silahla hak alınmaz, silahla hesap sorulmaz. Sevgili ordu, seninle gurur duyuyoruz. Sen iç ve dış tehlikelere karşı güvencemizsin. Ne olur orada kal Başka işe girişme...”

MGK Genel Sekreterliğinde 30 yıl çalışan Birinci Hukuk Müşaviri Ağaoğlu, söz konusu Brifingi hazırladığı öne sürülen BÇG hakkındaki sözleri şu şekildedir: "BÇG, Genelkurmay'ın kendi bünyesinde kurduğu kurmay subaylardan oluşan özel bir yapının

¹⁷⁶⁸ Genelkurmay Başkanlığınca Eylül 1990'dan itibaren 10 Eylül 1997 tarihine kadar 511 adet suç duyurusunda bulunulduğu, ancak bunların çok azının işleme konulduğu, REFAH-YOL döneminin Adalet Bakanı olan Şevket KAZAN'ın, söz konusu suç duyurularını sümen altı ettiği öne sürülmüştür. Nevzat BÖLÜĞİRAY, 28 Şubat Süreci 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999, s.94.

adıdır. Genelkurmay İstihbarat Başkanı olan korgenerale (Çetin Saner) bağlı olan bu yapı, 28 Şubat'a kadarki dönemde önemli brifingler verdi. Raporlar hazırladı. Daha sonra olayı biz (MGK) devraldık; onlar da kendi hiyerarşik düzenleri içinde bu sürece katılmaya devam ettiler; ancak MGK kararlarından sonra olay fiilen bizim denetimimize bırakıldı.”¹⁷⁶⁹

Genelkurmay karargahında üst düzey generaller tarafından bu brifingte, iktidardaki Refah Partisi'nin siyasal İslamın temsilcisi şeklinde değerlendirilerek, bir iç tehdit unsuru olarak tanımlandığı görülmektedir. Doğrudan yargı mensuplarına verilen bu brifing, bu haliyle, Anayasanın “Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinlerde bulunamaz” şeklindeki 138/2 maddesine açıkça aykırıdır.

Refah Partisi'nin Kapatılması Davası

22 Mayıs 1997 tarihinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural SAVAŞ, Refah Partisi'nin temelli kapatılması istemi ile Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır. Vural SAVAŞ, iddianamesi bir basın toplantısı düzenleyerek kamuoyunda duyurmuş ve bu toplantıda sekiz sayfadan oluşan iddianameyi okumuştur. İddianamenin sonundaki "RP, Anayasamıza göre değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek olan laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiğini ve giderek ülkemizi bir iç savaş ortamına sürüklediğini açıkça göstermektedir" şeklindeki cümlesi ertesi gün tüm gazetelerde “flaş haber” olarak yer almıştır. RP lideri ERBAKAN, bu iddianamenin “gazete kupürlerinden ibaret olduğunu” öne sürmüştür.

Açılan dava neticesinde, Anayasa Mahkemesi, 16 Ocak 1998 tarihinde “2'ye karşı 9 oyla”, “laikliğe aykırı tutum ve davranışları nedeniyle”, Refah Partisi'nin kapatılmasına karar vermiştir. Daha sonra, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de bu kararı onaylamıştır.

Vural SAVAŞ, “Anılarım” adıyla yayımladığı kitabında, 19 Ocak 1998 tarihinde, Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Köşk'e davet edildiğinde başından geçenleri şu şekilde anlatmıştır: “Sıcak bir karşılama... Refah Partisi kapatılmasaydı, askeri müdahale olabilirdi. Seni kutluyorum. Davayı sen açtın. Bu sonuçta %50'den fazla hakkın var. Hukuk düzeni iyi işlerse toplumda huzur olur. Yargıya çok iş düşüyor.”¹⁷⁷⁰

Başbakan Erbakan'ın istifası:

18 Haziran 1997'de Başbakan Necmettin ERBAKAN, ülkedeki gerginliğin giderilmesi için, Başbakanlıktan istifa etmiştir. Başbakan ERBAKAN, Cumhurbaşkanına istifasına sunarken, DYP ile aralarındaki protokolü gerekçe göstererek Başbakanlığın DYP Genel Başkanı Tansu ÇİLLER'e verilmesini istemiştir.

ERBAKAN'ın 18 Haziran'da istifa etmesi sonrasında, Cumhurbaşkanı DEMİREL, 19 Haziran 1997 tarihinde, ANAP, DSP, CHP ve DTP Genel Başkanları ile görüşmelere başlamış ve 20 Haziran 1997'de ANAP Genel Başkanı Mesut YILMAZ'ı yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.

¹⁷⁶⁹ “28 Şubat Kararlarını BÇG Hazırladı”, 26 Şubat 2007, Aksiyon Dergisi.

¹⁷⁷⁰ Vural SAVAŞ, “Anılarım, bir dönemin perde arkası”, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 2012, s.160-161.

Bu arada, 25 Haziran 1997’de RP, DYP ve BBP Genel Başkanları bir basın toplantısı düzenleyerek Başbakanlığın Tansu ÇİLLER’e verilmesini istemiş ve üç partiye mensup 282 milletvekilinin imzalarını ihtiva eden belgeyi RP Milletvekili Salih KAPUSUZ ve DYP Milletvekili Saffet Arıkan BEDÜK eliyle Cumhurbaşkanlığına iletmışlerdir.

Öte yandan, 8 Kasım 2012 tarihinde, Komisyonumuzun görüşlerine başvurduğu eski DYP Milletvekili Cavit ÇAĞLAR, ERBAKAN’ın istifa etmeden önce, kendisini “kurulacak yeni hükümet konusunda askerın nabzını tutmak için” Genelkurmay’a gönderdiğini, yaptığı görüşmelerde askerın ‘gemi azıya almış olduğunu’ gördüğünü ifade etmiştir.¹⁷⁷¹

ANASOL-D Hükümeti

30 Haziran 1997’de Cumhurbaşkanı, Mesut YILMAZ’ın kurduğu ve CHP’nin dışarıdan desteklediği, ANAP, DSP ve DTP’nin katıldığı 55’inci hükümeti onaylamıştır. 55’inci hükümet, 12 Temmuz 1997’de, 281 kabul, 256 red, 2 çekimser oyla güvenoyu almıştır.

REFAHYOL’un yıkılarak YILMAZ Hükümetinin kurulması dönemin gazete ve televizyonlarında sevinçle karşılanmıştır. Hürriyet Gazetesi, “Ülkeyi Silahsız Kuvvetler İrticadan kurtardı” şeklinde manşet atmıştır.

ANASOL-D döneminde, EMASYA Protokolü¹⁷⁷² imzalanmış, “irtica”nın öncelikli iç tehdit sayıldığı, yeni Milli Güvenlik Siyaset Belgesi kabul edilmiş; Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu’nun teşkili gibi irticayla mücadele konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Ancak, zaman içinde, kamuoyunun “MGK Hükümeti” şeklindeki eleştirilerine hedef olan Mesut YILMAZ, bu eleştirilere cevap verebilmek için askerle daha mesafeli olmaya çalışmıştır.

Bu çerçevede, çeşitli kamuoyu araştırma şirketlerince yapılan araştırma sonuçlarına başvuran YILMAZ, “ordunun irticacı abarttığı” şeklindeki sonuçları gazetecilerle paylaşmış;¹⁷⁷³ Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik BİR’in tutum ve davranışlarından kendisinin de rahatsız olduğunu gazeteci Mehmet Ali BİRAND’a söylemiştir. Komisyonumuz tarafından görüşlerine başvurulmuş gazeteci BİRAND, “bu haberi yapınca YILMAZ’ın geri adım atarak, sözlerini inkar ettiğini” ifade etmiştir.¹⁷⁷⁴

Bu dönemde, Enerji Bakanlığı’ndaki üst düzey bürokratların enerji ihalelerinde rüşvet aldıkları iddiasıyla çeşitli tutuklamalar yapılmış; dönemin Enerji Bakanı Cumhur ERSÜMER

¹⁷⁷¹ Cavit ÇAĞLAR’ın 8/11/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁷⁷² Genelkurmay Harekat Başkanı Korg.Çetin DOĞAN ve dönemin İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Teoman ÜNÜSAN tarafından 21 Temmuz 1997 tarihinde imzalanan Protokole göre, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu çerçevesinde, Valilerin, askeri birimlerden takviye birlik istemeleri konusu yeniden düzenlenmiştir. Bu Protokole istinaden, Jandarma Birlikleri tarafından çeşitli Planlar ve tatbikatlar yapılmış, çeşitli istihbarat çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Protokol metni, Ek’tedir.

¹⁷⁷³ Başbakan Mesut YILMAZ’ın yaptırdığı bir çalışmada “ordunun irticacı abarttığını söyleyenlerin oranının” %62, “ordunun irticacı abartmadığını söyleyenlerin oranının” ise %37.7 olduğu ifade edilmiştir. “İrtica ile savaşımı yetersiz bulanların oranı” %37, “irtica tehlikesi yoktur diyenlerin oranı” ise %39,3 olarak verilmiştir. (Taha AKYOL, 3 Nisan 1998, Milliyet Gazetesi.) (E) Korg.Şevket BÖLÜĞİRAY, bu anket sonuçlarını “siyasilerin anketleri kendi eğilimlerine göre yaptırdıkları” şeklinde yorumlamış; REFAHYOL döneminde “ordunun irticacı abartmadığını” söyleyenlerin oranının %80 olduğunu öne sürmüştür.

¹⁷⁷⁴ Mehmet Ali BİRAND’ın 4/10/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

hakkında dava açılmıştır. Komisyonumuz tarafından görüşlerine başvurulmuş eski Bakan ERSÜMER, “açılan bu davanın siyasi kariyerini önlemeye yönelik karalama kampanyasının bir parçası olduğunu” ifade etmiştir.¹⁷⁷⁵

ANASOL-D Hükümeti Döneminde Cumhurbaşkanı’na Sunulan Brifingler

“İslami Sermaye” Başlıklı Özel Brifing

Genelkurmay Başkanlığı tarafından, ANASOL-D Hükümetinin ilk MGK toplantısı olan 25 Temmuz 1997 tarihli MGK toplantısından bir gün önce, 24 Temmuz 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e “İslami Sermaye” başlıklı bir brifing¹⁷⁷⁶ verildiği anlaşılmaktadır. Tamamı büyük harflerle kaleme alınan Brifingte, irtica yanlısı kişilerin sahip olduğu özel şirketler ile İslami yöntem ve usulleri bir model olarak benimseyen vakıflar, dernekler, ticari kuruluşlar, holdingler, finans kuruluşları ve aracı bankalar ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

Brifing’te özetle:

- İslami sermayeye verilen görevin din esaslarına dayalı bir yönetim sisteminin kurulabilmesi için belirlenen strateji doğrultusunda lüzumlu maddi kaynakların oluşturulması olduğu,
- İslami sermayeye Milli Görüş İslam Toplumu, yurtdışı kökenli finans kuruluşları, tarikatların yurtdışı organizasyonları ile dış ülkeler tarafından doğrudan destek sağlandığı,
- Milli Görüş İslam Toplumu’nun ticari işletmelerden, hac organizasyonlarından, kurban kesim kampanyalarından ve belediyelerden elde ettikleri yıllık gelirinin 1 milyar dolar olduğu,
- 1983 yılında 70 sayılı KHK ile kurulan yurtdışı kaynaklı finans teşkilatlarının Siyasal İslam’a maddi destek sağladığı, bu kuruluşların Faisal Finans Kurumu, Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ve Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu olduğu,
- Faisal Finans Kurumu hakkında 1995 yılında Hazine kontrolörleri tarafından düzenlenen rapora istinaden hayali ihracata aracılık yapmak, sahte evrak düzenlemek ve kara para aklama merkezlerine para transferi yapmak suçundan kanuni takibat yapıldığı,
- İki buçuk trilyon sermayeye sahip olan bu üç finans kurumunun para piyasasında 1 milyar 600 milyon dolarlık mevduata sahip oldukları, bu kuruluşlara borsada işlem yapma yetkisini haiz aracı kurum kurma izni verilmesi yönünde gayret sarfedildiği, böylece kara para aklama imkanına kavuşulacağı,
- Süleymanlıların Avrupa’daki İslam Kültür Merkezleri aracılığıyla yurt içindeki cami yapımı çalışmalarını için para aktardıkları,

¹⁷⁷⁵ MUSTAFA CUMHUR ERSÜMER’in 01/11/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

¹⁷⁷⁶ CUMHURBAŞKANLIĞI DEMİREL ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-546.

- Fethullah Gülen Grubunun eğitim kurumları açtığı ve çalıştırdığı,

- Başta İran olmak üzere, Libya, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi İslam ülkelerinin, Türkiye’de islami devrim yapılması için doğrudan maddi yardım sağladıkları, tespit edilen paranın 100 milyon dolar civarında olduğu,

-İslami sermayeye mensup başlıca derneklerin; Milli Görüş yanlısı işadamları tarafından kurulan MÜSİAD ile Fethullah Gülen grubu tarafından yönlendirilen İş Hayatı Dayanışma Derneği olduğu, bahse konu derneklerin 26 il merkezi ve 6 ilçede faaliyet gösterdiği,

- İslami sermayenin önemli bir bölümünün toplam sermayesi 500 trilyonu bulan 385 şirketten oluştuğu, ayrıca 4 bin şirketin de mevcut olduğunun istihbar edildiği,

- Başlıca İslami holdinglerin Kombassan Holding, Yimpaş Holding ve İhlas Holding olduğu,

- İslami sermayeye ihracat teşviği olarak 445 milyon dolar, iç yatırım teşvik uygulaması olarak 910 milyon dolar, yabancı sermaye izinleri ve teşvikleri olarak 650 milyon dolar olmak üzere, toplam devlet tarafından sağlanan destek toplamının 2 milyar dolar olduğu,

- 1997 yılı Bütçe Kanunu’na konan bir madde ile bu kurumlara süresiz teminat mektubu verilmek suretiyle etkinliklerinin daha da artırıldığı,

- Başlıca finans kuruluşlarının İhlas Finans Kurumu, Asya Finans Kurumu ve Anadolu Finans Kurumu olduğu, bu kuruluşların istenilen şekilde denetlenemediği,

- Refah Partili belediyeler tarafından İslami sermayeye mali destek verildiği, Ankara Büyükşehir Belediyesinin bütün ihalelerinin Muradiye Vakfı paravanlığında kurulan 13 şirket vasıtasıyla yürütüldüğü, bütün ihalelerin genel olarak bu şirketlere verildiği, bu kapsamda Muradiye Vakfı tarafından toplam 78 ihalede 14 trilyonluk iş yapıldığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesinde de 17 şirketten oluşan benzeri bir teşkilat bulunduğu, bu belediyenin her emlak satışından bağış aldığı duyumlarının alındığı,

- Hükümet tarafından bütçede belediyelere tahsis edilen 26 trilyon liralık kaynağa ilaveten, Ankara Büyükşehir Belediyesine 5 trilyon TL, İstanbul Büyükşehir Belediyesine de 10 trilyon TL olmak üzere toplam 15 trilyon TL’lik tahsisat ayrıldığı ve ödendiği,

- Belediyeler tarafından arsa rantı yoluyla gelir elde edildiği; belediyelerin cami altlarında işyerleri açılmasına imkan sağlamak suretiyle haksız kazanç sağlandığı,

- Vergi muafiyetine sahip vakıf ve dernekler tarafından yardım paralarının 690 milyarı bulunduğu,

- Sosyal Yardım ve Dayanışma Teşvik Fonunda bulunan 30 trilyonluk kaynağın bütçe dışında tutularak önemli bir bölümünün Başbakan Erbakan’ın inisiyatifinde kullanıldığı,

- Genel ve katma bütçeli idarelerin dışında tutulan ve havuz tabir edilen fonda biriken 110 trilyonun 55 trilyonunun Refah Partili milletvekillerinin talepleri doğrultusunda siyasi mülahazalarla kullanıldığı,
- Maliye Bakanlığının giderayak siyasi mülahazalarla İslami sermayenin merkezi olarak bilinen vergi potansiyeli yüksek Konya, Kayseri ve Sivas gibi illeri maliye denetim programı dışında bıraktığı,
- Ülkemizde her yıl kesilen 4 milyon kurbanın %17'sinin Türk Hava Kurumu tarafından, geri kalanının ise yetkisiz İslami ağırlıklı kuruluş ve tarikatlar tarafından toplandığı, 1997 yılından bu kapsamda İslami sermayeye aktarılan kurban derisi gelirinin 5 trilyon civarında olduğu,
- Siyasal İslamcıların Türkiye’de dini esaslara dayalı bir yönetim sistemi oluşturmak maksadıyla her yıl 15 milyar dolarlık bir parayı kullanmakta olduklarının tahmin edildiği, bu paranın Türkiye bütçesinin yaklaşık üçte biri olduğu,
- Bu paranın Refah Partisi tarafından sempatican kazanma, taban genişletme, propaganda, basın yayın, eğitim, kadrolaşma ve seçim hazırlıkları maksadıyla kullanıldığı,
- Bu nedenlerle İslami kurallara ve inanç öne sürülerek oluşturulan bu ekonomik sistemin milli ekonomimize alternatif İslamcı bir ekonomik potansiyel oluşturmasının önlenmesinin hayati önemi haiz olduğu,

İfade edilmektedir.

“Siyasi İslami Kesimin Kadrolaşma Faaliyetleri” Konulu Özel Brifing

24 Temmuz 1997 tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel’e, “Siyasal İslami Kesimin Kadrolaşma Faaliyetleri” başlıklı bir başka brifing¹⁷⁷⁷ daha verildiği anlaşılmaktadır. Tamamı büyük harflerle kaleme alınan bu Brifing’te, Refah Partisi tarafından Bakanlık, kurum ve kuruluşlarda yapılan atamalar kadrolaşma faaliyeti olarak değerlendirilerek ayrıntılı şekilde incelenmektedir.

Brifing’te özetle;

- Refah Partisi’nin 1994 yılında yapılan yerel seçimlerden itibaren kazandığı belediyelerde, 1995 yılında yapılan genel seçimlerden itibaren ise kamu kurumlarında kadrolaştığı,
- Bu partinin meclisteki toplam 550 milletvekilinin 160’ını alarak iktidar konumuna geldiği, 550 milletvekilinden 72’sinin İmam Hatip okullarından mezun olduğu, bu durumun siyasal İslamcı kesimin kadrolaşma ortamını kolaylaştırdığı,
- Türkiye genelindeki 80 il valisinin 36’sının, 874 ilçe kaymakamı ile yargının ve emniyetin bir kısmının, yurt içi ve yurt dışında da 167 basın yayın kuruluşunun siyasal İslamcı olduğu,
- 2541 dernek, 166 vakıf, 268 şirket, 1657 kurs ve pansiyon, 626 dersane, 9 sendika, 52 özel okulun siyasal İslam amaçları doğrultusunda kadrolaştığı,

¹⁷⁷⁷ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ Yer No:91704, Fihrist No:22357-528.

- Milli Gençlik Vakfına bağlı yurt sayısının 40 ilde 60'a, öğrenci evinin 58'e, üye sayısının ise 150000'e çıktığı, ayrıca toplam 654 vakıf, dernek ve tarikatın siyasi İslam'a destek sağladığı,

- Yerel yönetimlerin desteklediği 21 vakfın Türkiye genelinde yayılarak sayısının 213'e yükseldiği, 7 irticai derneğin ise 95 adede ulaştığı ifade edilmektedir.

- REFAH-YOL koalisyon hükümetinin kurulmasını müteakip, 12 aylık süre zarfında, Başbakanlık merkez teşkilatına 1000'in üzerinde personel alındığı, bu kişilerin genellikle İslami kesimi destekleyen belediyelerden geldiği,

- Başbakanlık Müsteşarı ve Yardımcıları, Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Ekonomik ve Mali İşler Başkanlığı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü gibi hayati önemdeki bürokratik noktalar ile GAP İdaresi Başkanlığı, Ortadoğu Amme İdaresi Başkanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Teşvik Fonu, Dış Ticaret ve Gümrük Müsteşarlıkları, Devlet Planlama Teşkilatında Yüksek Planlama ve Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu'nun İslam yanlısı kişilerin kontrolü altına girdiği,

- Başbakanlık bünyesinde oluşturulan "Özel Güvenlik Teşkilatı"na 85 Milli Görüşçü şahsın koruma görevlisi olarak alındığı, böylelikle diğer bakanlıklarda meydana gelen gelişmelerin Başbakanlığa aktarılması yönünde bilgi ağı oluşturulduğu,

- M.S.B.lığına bağlı yasal bir kuruluş olan Savunma Sanayi Müsteşarlığı teşkilatının bulunmasına rağmen Başbakanlık bünyesinde savunma sanayini kendi amaçları doğrultusunda kontrol etmek ve yönlendirmek amacıyla bir birim oluşturulduğu ve başına siyasi İslam'a destek veren S.C. adlı bir şahıs getirildiği,

- Başbakanlık Müsteşarlığına Milli Görüş yanlısı O.K.K., Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurul Başkanlığına S.A., Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğüne A.G. ve Başbakanlık İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığına G.Y.nın getirilmeleri ile yeni atamalarda ve personel alımlarında partizanca bir yaklaşım içinde oldukları,

- 36000 çalışanı ile tam bir personel devi olan Ziraat Bankasında büyük bir kadrolaşma hareketi başlatıldığı, sadece doğu ve güneydoğu illerinde 900 kişiyi işe alındığı,

- Vakıfbank yönetim kurulu, genel müdürü, dört genel müdür yardımcısı ve çok sayıda yöneticisinin re'sen emekli edilerek görevlerine son verildiği, bankanın kadro sayısının artırılarak bu kadrolara irtica yanlısı kesimden kişilerin atandığı, böylece kendi sermaye gruplarına finansman akışı sağlandığı,

- Ayrıca, TBMM Başkanlığına sunulan Denizcilik Bakanlığı kurulmasına ilişkin yasa tasarısı ile 954'ü merkezde olmak üzere toplam 2327 yeni kadro ihdas edilmesinin öngörüldüğü, bu bakanlığı ele geçirmek üzere milli görüş yanlıları için teşkilat şeması yapıldığı, irtica yanlısı N.K. adlı kişinin Müsteşar Yardımcısı yapıldığının belirlendiği,

- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne 700 eleman alınması için sınav açıldığı, 1500 çocuk bakıcısı, sosyal hizmetler uzmanı ve hademe alımının planlandığı, Malatya İl Müdürlüğüne Fethullah yanlısı A.K., Kars İl Müdürlüğüne Milli Görüş yanlısı D.G.'nin atanarak partizanca bir yaklaşım sergilendiği,

- Geleceğin siyasal İslam'a yön veren kadrolarını oluşturmak amacıyla, öğrencilerin başta Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri ve Polis Okulları olmak üzere, idareci yetiştiren üniversitelere yönlendirildiği,

- Bugün itibarıyla Kur'an kurslarına devam edenlerin sayısının 1 milyon 685 bin olduğu, her beş yılda bir bu sayının iki katına çıktığı, buna göre 2005 yılında bu rakamın 7 milyona çıkacağı, bu sayıya izinsiz olarak faaliyet gösteren Kur'an kursları da eklendiğinde bu sayının büyüklüğünün takdirlerine maruz olduğu,

- İrticai kesimin İslam devletinin kalesi olarak gördükleri İmam Hatip okullarında ise durumun daha da düşündürücü olduğu, 561 imam hatip lisesinde 492 bin 809 öğrenci bulunduğu ve yılda 53 bin 553 kişinin mezun olduğunun tespit edildiği, oysa yıllık imam ihtiyacının 2 bin 288 kişi olduğu, ihtiyaç fazlası 51 bin 345 kişinin özellikle hukuk, siyasal bilgiler ve polis akademilerine yönlendirildiği, amacın kısa ve orta vadede devlet kadrolarını işgal ederek siyasal İslam olgusu içinde İslami bir devlet yapısı oluşturmak olduğu,

- Adalet Bakanlığı bünyesinde 450 yeni hakim ve savcı için açılan sınavı kazanan 1756 adaydan en az yarısının imam hatip okulu mezunu ve irtica yanlısı olduğu, özellikle Adalet Bakanı Müşaviri olarak çalışan Refah partisi Rize Milletvekili Şevki YILMAZ'ın kardeşi A.Y.'nin yargıç ve savcı sınavlarında koordinatörlük yaparak yargı erki içinde kadrolaşma yaptığı,

- Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Müsteşar Yardımcıları ile Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü'nün görevlerinden alınarak, yerlerine Milli Görüş yanlısı İ.A., H.T.F. ve Şevki YILMAZ'ın kardeşi A.Y.'nin getirildiği,

- DYP'nin yönetiminde olmasına rağmen, İçişleri Bakanlığı ana hizmet ve taşra birimleri ile bağlı kuruluşlarında da koalisyon hükümetinin verdiği referanslar doğrultusunda atamalar yapılarak kadrolaşıldığı, Bakanlık Araştırma ve Geliştirme Daire Başkanlığına Milli Görüş yanlısı H.K., Hukuk Müşavirliğine ise T.A.'nın atandığı,

- Maliye Bakanlığı bünyesinde İstanbul teşkilatının tamamen değiştirildiği, Arsa Ofisi Genel Müdürü N.N.Ü'nün görevinden alındığı, Bakanlık Müşaviri kadrolarına Milli Görüş yanlısı M.Y., F.A., İ.S., M.A. gibi kişilerin atandığı,

- Ayrıca direkt TBMM'ye bağlı olmasına rağmen Sayıştay kadrolarına %70 oranında Milli Görüş yanlısı kişilerin yerleştirildiği,

- DYP'li bir bakanın yönetiminde olmasına rağmen, Milli Eğitim Bakanlığı ana hizmet ve taşra birimleri bünyesinde Siyasal İslamcı yüzlerce atamanın yapıldığı, 12 aylık dönemde Diyanet İşleri Başkanlığından ayrılan toplam 235 kişinin bu Bakanlığa atandığı,

- Kadrolaşmanın, Orman, Çevre, Sağlık Bakanlıklarında da sürdürüldüğü,

- Eski Kültür Bakanı İsmail Kahraman'ın üst düzey bürokratları istifaya zorladığı, bu amaçla personeli Doğu ve Güneydoğuya tayin ettirdiği, Milli Görüşçü şahıslardan A.K., Ş.G., H.C.'u Bakanlık Müsteşarı ve Yardımcılarına getirildiği, Fethullah yanlısı C.U., F.C., M.A. gibi şahısların İl Kültür Müdürlüklerine atandığı,

- Sanayi ve Ticaret Bakanlığında Genel Müdür düzeyinde 5 kişinin görevinden alındığı,

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığında Türkiye Taş Kömürü kurumunda çalışan siyasal İslam yanlısı 146 kişinin üst düzey görevlere atandığı ve bu kuruma irtica yanlısı 1500 personel alındığı, eski Bakan Recai Kutan'ın göreve gelmesi ile birlikte Milli Görüşçü A.H., E.E., Z.K. gibi kişilerin Müsteşar ve Müsteşar Yardımcılıklarına getirildiği, TEDAŞ ve TEAŞ bünyesinde irticai kadrolaşma gerçekleştirildiği, bu kapsamda 641 personelin TEAŞ'tan, 163 personelin ise TEDAŞ'tan üçer ay geçici görevle yurtiçine dağıtıldığı, müessese müdürlerinden 53'ünün yerinin değiştirildiği, Ankara'daki Genel Müdürlükte görev yapan 50 Daire Başkanından 30'unun istifaya zorlanarak pasif görevlere getirildiği, eski Tatvan Meslek Yüksek Okulu Müdürü radikal İslamcı Hizbullah örgütünün Menzil kanadından F.T.yi TEAŞ İdari ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanı olarak atandığı, Milli Görüş yanlısı M.Ö.'nün TEDAŞ, A.D.'nin TEAŞ Genel Müdürlüğüne tayin edildiği, böylece başta sanayi ve enerji olmak üzere stratejik öneme haiz sektörlerin yönetiminin ele geçirildiği,

- Özelleştirme ihalelerinde irticai kesim yanlısı şirketlere öncelik verildiği, bu şirketlerin stratejik önemi haiz enerji sektöründe yapılan ihaleler için birleşerek güç oluşturmaya çalıştıkları,

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında kadrolaşmanın had safhaya ulaştığı, açılan sınav sonucu 5000 kişinin işe yerleştirildiği, 1500 sağlık personelinin sözleşmeli olarak işe alındığı, 750'ye yakın üst düzey personelin ise görevinden alındığı,

- Eski Bakan Necati ÇELİK'in Milli Görüş yanlısı E.Ö.'yü SSK Genel Müdürlüğüne, A.T.'yi Müsteşarlığa, R.Ö., C.A., İ.B. gibi şahısları is Müsteşar yardımcılıklarına atadığı, Sosyal Sigortalar, İş ve İşçi Bulma Kurumu ve BAĞKUR Genel Müdürlüklerini görevlerinden alarak yerleri İ.U. A.Y. ve F.A. gibi Milli Görüş yanlısı kişilerin getirildiği, SSK hastanelerinde Başhekim ve diğer idari personelin tamamının değiştirildiği, müfettiş kadrolarına irtica yanlısı kişiler getirildiği, bu Bakanlıkta türban uygulamasının serbest bırakıldığı,

- Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, YÖK ve KİT'lerde de aynı anlayış ile kadrolaşma yapıldığı,

- Özellikle Yüksek Öğretim Kurumları kapsamında 55 üniversiteden 8'inin irticai kesimin kontrolüne girdiği,

- Son olarak, hükümetin istifasını müteakip kadrolaşmaya hız vermek amacıyla, 23 Haziran 1997 günü Başbakanlıktan izin alınmaksızın kurumlar arasında ve kurumlardan belediyelere naklen geçişleri düzenleyen bir genelge yayımlanarak naklen atamaların tümüyle serbest bırakıldığı,

- Siyasal İslami kesim tarafından, fakir ve inancılı çocukların, Kur'an kursları, İmam Hatip okulları ve özel okullarda yatılı olarak ve hiçbir ücret almadan eğitilerek beyinlerinin yıkandığı; daha sonra üniversite hazırlık kurslarından geçirerek hukuk ve siyasal bilgiler fakültelerinden mezun edip Atatürk ve laiklik düşmanı kişiler olarak devletin kritik kadrolarına planlı bir şekilde yerleştirdikleri,

- Mevcut haliyle, sorunun ülke bazında ciddi bir boyuta erişmesi nedeniyle, topyekûn bir mücadele gerekliliğinin ortaya çıktığı, bu noktadan hareketle devlet kademelerinde siyasal İslam'ın oluşumuna yönelik kadrolaşmanın, tasfiye edilmeden devam etmesi halinde, bu yöndeki tehdidin artarak devam edeceğinin değerlendirildiği,

belirtilmektedir.

“İrtica Ne Durumdadır?” Başlıklı 17 Mart 1998 tarihli Brifing

17 Mart 1998 tarihinde, Genelkurmay Başkanlığı tarafından, MGK toplantısı dışında, Cumhurbaşkanı DEMİREL’e verilen “İRTİCA NE DURUMDADIR?” başlıklı Özel Brifing Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinden Komisyonumuza intikal etmiştir. Bu brifingte, DEMİREL’e, TSK’nın yasalardan kaynaklanan görevlerinin bir kez daha hatırlatıldığı görülmektedir.¹⁷⁷⁸

Cumhurbaşkanlığı Arşivinde de yer alan 60 sahifelik söz konusu takdimde özetle;¹⁷⁷⁹

- Kelime anlamı gericilik olan irticanın amacının, ulusal aydınlığımızın kaynağı olan Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyetinde devletin tüm sistemlerinde “İslam” hükümlerini egemen kılmayı amaçlayan teokratik bir “İslam Diktatörlüğü”ne dönüş olduğu,
- Teokratik diktatörlük rejiminin Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkelerine karşı olduğu, ümmetçi olduğu ve Cumhuriyeti ve milliyetçiliği reddettiği, Milli Nizam, Milli Selamet partilerinden sonra Refah Partisinin kurulmasıyla irtica tehdidinin ortaya çıktığı, Refah Partisinin yüzde 3’le başlayan oy oranını 1995’te yüzde 21.4’e yükselttiği,
- Refahiyol hükümeti döneminde başta İçişleri, Adalet, Sağlık bakanlıklarıyla mahalli idarelerdeki kadrolaşmanın laik Cumhuriyet’i yıkmaya yöneldiği, irticanın rejime yönelik ciddi bir güvenlik sorunu ortaya çıkardığı,
- TCK’nın “Dine Dayalı Devlet Kurma” yönündeki propagandayı suç kabul eden 163 üncü maddesinin kaldırılmasıyla demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin meşru müdafasız kaldığı,
- Cumhuriyet rejimine karşı gelişen bu hazin tablo karşısında Anayasanın 68 ve 69 uncu maddelerine istinaden Yargıtay Başsavcısı tarafından 21 Mayıs 1997 tarihinde laiklik ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Refah Partisi’nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne dava açıldığı,
- Siyasi tansiyonun da yükselmesine bağlı olarak REFAHYOL Hükümetinin iktidarı bırakmak zorunda kaldığı ve nihayet bu partinin 16 Ocak 1998 günü Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldığı ve gerekçeli kararın 21 Şubat 1998 tarihli Resmi Gazete’de yayımlandığı,
- “Anayasanın temel ve değiştirilemez ilkelerine aykırı hareket eden bir partinin bu aşamaya kadar nasıl tırmanabildiği ve siyasi ve şahsi hırsların ağır basarak, siyasi ve ahlaki değerleri ayaklar altına alan bir diğer partinin desteği ile iktidara nasıl taşındığı ve desteklendiğinin sorulmaya değer bir soru olduğu”, misyonunu tamamladığı yorumu yapılarak kapatılan Refah Partisinin devamı olarak kurulan Fazilet Partisine, Refah Partili 147 milletvekilinin eski genel başkanları ERBAKAN’ın talimatıyla üye olmasının Anayasal düzenin istismar edildiğini gösterdiği,

¹⁷⁷⁸ “Belgeleriyle 28 Şubat”, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/718362-belgeleriyle-28-subat> (15 Ekim 2012)

¹⁷⁷⁹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-668-700.

- İrticanın yeni stratejisinin; “İslami kimliği ön plana çıkarmadan siyasi alanda teşkilatlanmayı muhafaza etmek ve TBMM’de çoğunluğu sağlayabilecek bir oy oranına ulaşmak”, “ülke genelinde siyasi, sosyal ve ekonomik bunalımlar yaratarak toplumun siyasal İslam’ı tek çözüm olarak görmesini sağlamak için propaganda yapmak”, “bu maksatla Radyo ve Televizyon Üst Kurulu frekans tahsis ihalelerinde irtica’yı destekleyen sermayeyi kullanarak, özellikle nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde, ihaleleri kazanmak”, “yurtdışı gelirleri ve elde ettikleri yerel yönetimlerin imkânını kullanarak irticayı destekleyen sermayeyi geliştirmek, bu güçle halk iradesini satın alarak İslam diktatoryasına kayışı garantilemek”, “8 yıllık kesintisiz eğitim nedeniyle imam hatip liselerinin orta kısmının kapatılmasından doğan dini eğitim boşluğunu, özel okullar açarak telafi etmek”, “devlet kademelerinde elde ettikleri kadroları muhafaza edebilmek için iktidar partileri üzerinde toplum baskısı yaratmak”, “kamuyunun kısmen de olsa irticaya karşı duyarlı hale gelmiş olması nedeniyle faaliyetlerini ve özellikle radikal unsurlarını yer altına kaydırarak, daha güçlü ve hacimli bir potansiyele ulaşarak, tekrar sahneye çıkmak” ve “siyasal iktidarı kaybetmelerinde başlıca faktör olarak gördükleri Türk Silahlı Kuvvetleri’ni her türlü vasıtayı kullanarak yıpratmak, böylece, Türk Silahlı Kuvvetlerinin hem gücünü, hem de toplum üzerindeki tarihi etkisini zayıflatmak” olduğu,

- Bu doğrultuda Refah partisinin kapatılmış olmasının sürekli gündemde tutulduğu, propaganda ve gösteri ağırlıklı eylemlerde bulunulduğu, mağdur kitle oldukları teması ile demokrasi aldatmasına devam ederek, özellikle irtica’nın asıl yüzünü hala anlamayanları, etkilemeye ve saflarına katmaya çalıştıkları,

- Yerel yönetimlerde kadrolaşma faaliyetlerini hızlandırdıkları,

-İrticai kesimin Fazilet Partisi içinde söz konusu stratejiyi uygulayarak siyasi mücadeleyi devam ettireceği, gerekli gördüklerinde şiddet ve teröre başvurmaktan çekinmeyecekleri,

- Bunun için yeraltı faaliyetlerini organize edecekleri, yurt dışında ise bilinen faaliyetlerini yoğunlaştıracakları, bazı kasıtlı çevrelerin ise “İrtica abartılıyor” sloganı ile olayı basite indirgedikleri,

- Demokrasi savunuculuğu adına gelişmeler karşısında ciddi şekilde hareketsiz kaldığı, böylece irticai gelişmeye daha da ivme kazandırıldığının açıkça görüldüğü, irticanın eğitim alanındaki faaliyetlerinin devam ettiği, dini eğitim ve kadrolaşmaya önem verildiği,

-Aydın din adamı yetiştirmek için açılan İmam Hatip Okullarının istismarın odağı haline geldiği, diğer liselerle eşit hale getirilerek ve mezunlarına üniversite giriş hakkı verilmesiyle birlikte, hem okul hem de öğrenci sayısında büyük bir artış meydana geldiği,

- Bu okulların Siyasal İslam’ın arka bahçesi haline geldiği, bu okullarda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olmalarına rağmen kız-erkek ayrı eğitim yapıldığı ve kız öğrencilerin Millî eğitim Bakanlığı Kılık Kıyafet Yönetmeliğine rağmen irtica’nın simgesi olan türban ile bütün derslere girdiği, bu okulların Atatürk’ün adının anılmadığı bir şekilde yüründüğü,

- Bu okullar yoluyla medrese eğitiminin geri getirildiği ve eğitimde birliğin ortadan kalktığı, İmam Hatip mezunlarının özellikle hukuk, siyasal bilgiler ve tıp fakültelerine girmeye veya polis ve öğretmen olmaya teşvik edildiği, böylece mülki idare amirleri, yargıç ve savcılar ile emniyet teşkilatı içinde önemli bir orana ulaştıkları,

- İzinli izinsiz sınır tanımadan açılan Kur'an kurslarında teokratik düşüncenin işlendiği ve özellikle Atatürk ve din düşmanlığı aşılandığı, sekiz yıllık kesintisiz eğitim sebebiyle imam hatip liselerine olan talebin azalmasına karşı yoğun bir kampanya yürütüldüğü,

- Yapılan incelemede İmam Hatip liselerindeki toplam kız öğrenci sayısının erkek öğrencilerden fazla olduğunun tespit edildiği, irticai kesim tarafından kontrol edilen 584 özel okulun büyük bir kısmının tarikatlara mensup şahıs, şirket veya vakıflar tarafından işletildiği, bu okullarda irticai faaliyet tespit edildiği,

- 45 fen lisesinin de bu kesimin kontrolünde olduğu bu okullarda sözde “altın nesil” yetiştirme adı altında başta Harp Okulları olmak üzere kritik üniversitelere girmeye aday tarikat müritleri yetiştirildiği, 5000’e yaklaşan dersane ve kursun da bu kesime ait olduğu, eğitim alanında faaliyet gösteren en önemli tarikatın Fethullah GÜLEN tarikatı olduğu,

- Gülen’in hedefinin “okullarında beyinlerini yıkadığı gençlikle oluşturacağı toplum vasıtasıyla laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti olan TC’yi sona erdirip yerine şeri yasaların hâkim olduğu İslam devletini kurmak” olduğu,

- 1972 yılında Fethullah GÜLEN’in, Atatürk’ü gençliğe din düşmanı olarak göstermeye ve tanıtmaya çalıştığı, Nurculuk tarikatı yoluyla dine dayalı devlet düzenini kurma yönünde faaliyette bulunduğu Mahkemece belirlendiği ve üç yıl ağır hapse mahkum edildiği,

- Adı geçen mahkumiyetine esas teşkil eden, “dine dayalı Devlet düzeni kurma” amacını güden faaliyetlerinin, Askeri Yargıtay’ın 24.10.1973 tarih ve 1973/242 sayılı Kararı ile de sabit görüldüğü, Fethullah GÜLEN tarikatının yurt içinde 182 okulu, 300 dershanesi ve 25 bin kapasiteli 240 yurt ve pansiyonunun mevcut olduğu,

- Bu kurumların 200 civarında vakıf ve yine 200 civarında şirket tarafından desteklendiği, bu okullarda kız ve erkek öğrencilere ayrı eğitim verildiği, Siyasal İslam zihniyetiyle yönlendirildikleri,

- Fethullahçılarının Türkiye’de gerçekleştirilmesi hedeflenen İslam devletine uluslararası destek sağlamak amacıyla yurt dışında okul açma atağı başlattıkları, özellikle de Orta Asya’da okullar açtıkları, bu çerçevede 52 ülkede 6 üniversite, 236 ilkokul ve orta dereceli okul, 6 dersane olmak üzere toplam 248 okul/dersane ve 21 öğrenci yurdu açıldığı, bu okullarda 3 bini yabancı olmak üzere, 7 bin eğitici/idarecinin görev yaptığı, önümüzdeki 5 yıl içinde 500 orta dereceli, 50 üniversite açılmasını hedefledikleri,

- Fethullah GÜLEN’in eğitim alanındaki bu yatırımlarının toplam değerinin 350 trilyon TL olduğu, GÜLEN’in Batıya karşı ılımlı bir dini lider görüntüsü çizmeye özen gösterdiği, Fethullah’ın Papa ile görüşmesinin yaratılmak istenen bu imajın bir uzantısı olduğu, bu görüşmede Türkiye’de rahip yetiştiren bir Ruhban Okulu açılmasını destekleyeceği konusunda garantiler verdiği duyumunun alındığı, bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanının Papa ile görüşme talebinin 3 yıldan beri bekletilmesine rağmen, GÜLEN’in görüşme talebinin kısa süre içinde olumlu cevaplandırılması ve resmi bir sıfatı olmamasına rağmen Roma’da Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi tarafından Devlet protokolü ile karşılanarak, Papa ile görüştürülmesinin ve Papa’yı İsa’nın Doğumunun 2000 nci Yılı vesilesiyle Türkiye’ye davet etmesinin Devletin Diyanet İşleri Başkanının itibarını

zedelemeye matuf bir hareket olduğu gibi aynı zamanda Büyükelçinin bu tavrının da Devlet onuruyla bağdaşmayacak bir durum olduğu,

- GÜLEN’in çizilen “Hoşgörü” ve “Barış” tablolarıyla bazı Devlet çevrelerini etkilediği, GÜLEN’in faaliyetlerine Devletin destek verdiği imajını çizmesinin takiiye olduğu, oysa Cumhuriyet dönemine “Kefere düzeni” diyen Fethullahçıların bugün bu düzenin devamlılığını ister görünerek bazı kesimleri de davranışlarına inandırabildikleri, “Devlet içinde Devlet” faaliyetleri icra eden Fethullahçıların tarikat okullarının Milli Eğitime alternatif bir anlayışla yönetildikleri, okullarında idareci dahil tüm personelin tarikat tarafından tayin edildiği ve maaşlarının kendi kıstaslarına göre belirlendiği, irticai kesimin İslam Devletine ulaşıldığında gerekli olacak kadroları yetiştirmek ve devlete sızmayı amaçladıkları,

-“Bürokrasiye hakim olan Devlete hakim olur” prensibini uygulayan Fethullah GÜLEN Nurcu tarikatında yer alan bazı bürokratların, Hazine Müsteşarlığının Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü gibi icra birimlerinde örgütlenerek, irticai destekleyen sermayeye teşvik verilmesini sağladıkları, bu kesimlerin Devlet imkanlarıyla büyüyüp gelişmesine ön ayak oldukları,

- Ayrıca, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğünde de örgütlenerek irticai firmaların mali denetimlerini istedikleri şekilde engelledikleri, TCK’nın 141, 142 ve 163 üncü maddelerinin kaldırılmasıyla oluşan liberal ortamın özel yayıncılığı geliştirmesiyle radikal söylemlere fırsat yaratıldığı, bu ortamdan istifadeyle 224 radyodan 124’ünün, 60 televizyondan 41’inin irticai yönde yayın yaptığı, bu hali ile irticai kesimin Türkiye nüfusunun %90’una televizyon ve radyo yoluyla ulaşabildikleri,

- Samanyolu, Mesaj ve Kanal-7 gibi televizyonların irticaya destek verdikleri, ayrıca Türkiye genelinde mevcut 7.650 gazete ve derginin %70’inin irticai nitelik taşıdığı, Türkiye’de çocuklara yönelik yayın yapan basımevlerinin önemli bir bölümünün irticai kesime ait olduğu, yayınlanan kitaplarının bir kısmının Milli Eğitim Bakanlığınca tavsiye edilen yayınlar içinde yer aldığı,

- İrticai kesimin sermaye alanında 7 büyük holding, 4000 civarında şirket, 11 büyük özel finans kurumunun olduğu, özel finans kurumlarının topladığı fonları kendi iştirakleri dahil dilediği kuruluşlara, özkaynaklarının belli bir oranı ile sınırlı olmaksızın kredi olarak dağıtabildikleri, bu kuruluşların 1990 yılında 1.7 trilyon olan aktiflerinin, 1997 yılında 337 trilyona ulaştığı,

- Örneğin 1995 yılında 20 milyar TL ile kurulan K.’nın iki yıl içinde sermayesini 500 kat artırarak 100 trilyona çıkardığı,

- 23 Aralık 1997 tarihli MGK toplantısında Özel Finans Kurumlarının durumlarının görüldüğü ve Hükümetten “Özel Finans Kurumlarının durumlarının incelenmesi ve Bankalar Yasası’na benzer yasal düzenlenme içerisinde faaliyette bulunmalarını temin için” gerekli çalışmaların yapılmasını istendiği,

- Ayrıca, Hazine Müsteşarlığı içerisindeki irticai kadroların, İrticai destekleyen sermaye içerisinde yer alan A. Finans kurumu A.Ş.’ne 1997 yılı Eylül ayında 553 milyar TL., Y.Y.A.Ş.’ye 1998 yılı Şubat ayında 3.1 trilyon TL. teşvik verilmesini sağladıkları, K. Holding’in Refahyol Hükümetinin son döneminde toplam 8.5 trilyon TL değerinde 5 adet teşvik belgesi alırken, 55 inci Hükümet döneminde ise 1997 yılı Aralık ayında 526 milyar TL. teşvik aldıkları,

- Ü.A.Ş.'ne 11 Mart 1998 tarihinde verilen 6 trilyon TL'lik teşvik verildiği, bu teşviklerin devlet eliyle irtica'ı destekleyen sermayeye kredi verilmesine devam edeceğini ve gerçek rakamın bunun çok üzerine çıkabileceğini gösterdiği, irtica'ı destekleyen sermayeye teşvik verilmesini engellemeye çalışan bürokratların bazılarının sindirildiği,

- Vakıflar Bankası Genel Müdürü ve Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdür Vekili gibi bazılarının ise görevlerinden alındığı, sonuç olarak irtica'ı destekleyen sermayenin kaynağı belirsiz finansmanı ile ekonomide söz sahibi olmasına halen mani olunmadığı,

- İrticanın Türk Silahlı Kuvvetlerine sızmak için birinci dönemde İmam Hatip Lisesi mezunlarının Harp Okullarına alınmasına sağlama girişimleri yapıldığı ve tarikatlar aracılığıyla Askeri Okul ve Birliklere sızma girişimleri yapıldığı, ikinci dönemde irticai faaliyetleri sebebiyle YAŞ kararıyla ordudan atılan personel konusunun istismar edilerek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin din düşmanı bir kurum olarak ilan edildiği, üçüncü dönemde Türk Silahlı kuvvetlere karşı uyguladıkları stratejide sertleşme gözlemlendiği,

- Silahlı Kuvvetlerin yasal yetki ve görevleri çerçevesinde ve Genelkurmay Başkanlığının emirleri ile karargah çalışması yapmak üzere teşkil edilen Batı Çalışma Grubu'na ve Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere çeşitli çalışma grupları kurulduğu, bu gruplar vasıtası ile hayali senaryolar üretmek ve çeşitli mercilere gönderdikleri Komutanları hedef alan mektuplarla; kasıtlı olarak Türk Silahlı Kuvvetleri personelini Müslüman-Ateist, Alevi-Sünni şeklinde bölmeye ve karşılıklı güvensizlik ortamı yaratarak emir komuta sistemini parçalamaya yönelik propaganda yapmaya başladıkları,

- Özellikle Fethullah GÜLEN Nurcu tarikatının da Türk Silahlı Kuvvetlerine sızma girişimlerinde bulunduğu, GÜLEN tarikatına ait yurt dışındaki okulların açılış törenlerine özellikle emekli generallerin davet edilerek Türk Silahlı Kuvvetlerine yaklaşma gayretleri sarf edildiği,

- 55 inci Cumhuriyet Hükümetinin, Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Yasasının kabul edilmesiyle irticaya karşı mesafe kaydettiği, ayrıca Refah Partisinin kapatılmasına ilişkin Mahkeme Kararının Cumhuriyet tarihinin en önemli İrtica belgesi olarak tarihe geçtiği, 28 Şubat kararlarının uygulanması, takip ve koordinasyonu amacıyla üst düzeyde bir Kurul kurulması ve yayınlanan genelgelerin olumlu olduğu,

- Genelkurmay Başkanlığınca yapılan durum değerlendirmesinde, bölücü terör yanında irtica ile mücadeleye de iç tehditte birinci öncelik verildiği, bu hususun Milli Güvenlik Siyaset Belgesine de dahil edilerek, Milli Güvenlik Kurulu'nun 31 Ekim 1997 tarihli toplantısında kabul edildiği ve 413 sayılı Kararların Hükümete bildirildiği,

- İrtica'ın ulaştığı boyutları ortaya çıkaran ve mücadelede dinamo görevi yapan Türk Silahlı Kuvvetlerinin irticai kesimin boy hedefi haline geldiği, bu durum karşısında irticai kesimin de Türk Silahlı Kuvvetlerini “siyasete müdahale ettiği”, daha açık bir ifadeyle “siyaset yaptı” temasını yaygın biçimde işlediği,

- Halbuki, Türk Silahlı Kuvvetlerinin irtica ile mücadelesinin hiçbir siyasi yönünün olmadığı, Silahlı Kuvvetlerin, Anayasa ve yasaların kendisine verdiği “Türk Yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş Türkiye Cumhuriyeti'ni içten ve

diştan gelecek her türlü tehdide karşı kollamak ve korumak” görevini yerine getirdiği,

- Bu gelişmeler üzerine Genelkurmay Başkanlığı Karargahında Güven Çalışma Grubu kurulduğu, bu Grubun öncelikle bir durum tespiti yaparak terörün ulaştığı boyutun resmini ortaya koyduğu ve bilahare teröre mücadele esaslarını belirleyen Harekat Konseptini hazırladığı; Türk Silahlı Kuvvetlerinin terörle mücadelenin hukuki sorumluluğu İçişleri Bakanlığında olmasına rağmen iç tehditteki gelişmeler nedeniyle Anayasal ve yasal görevlerinin gereği, kendiliğinden terörle mücadelenin fiili sorumluluğunu üstlendiği,

- Sonuçta bölücü terör örgütünün yurtiçi ve Kuzey Irak’ta kontrol edilebilir bir seviyeye getirildiği, 1997 yılına gelindiğinde bölücü terörün yanında, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel niteliklerini ortadan kaldırmaya yönelik irticai faaliyetlerin de yoğunlaştığının görüldüğü, bu gelişmeler üzerine Genelkurmay Başkanlığında Güven Çalışma Grubuna benzer Batı Çalışma Grubunun emirle teşkil edildiği, Batı Çalışma Grubunun öncelikle irtica’ın ulaştığı boyutların resmini ortaya koyarak durum tespiti yaptığı ve bilahare mücadele esaslarını belirleyen Batı Harekat Konseptini hazırladığı, bu suretle 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu gereğince, Genelkurmay Başkanlığı direktifi doğrultusunda hazırlanan Emniyet, Asayiş ve Yardımlaşma Planlarının güncelleştirilmesinin amaçlandığı,

- Bazı çevrelerce Türk Silahlı Kuvvetlerince bölücü terörün meydana getirdiği tehdit ile ilgili değerlendirme ve buna bağlı olarak oluşturulan Çalışma Grubuna hiçbir tepki gösterilmemesine rağmen, iç tehdidin diğer bir kolu olan irticai faaliyetlerdeki hayati öneme haiz gelişmeler doğrultusunda yapılan çalışmalara ve oluşturulan “Batı Çalışma Grubu”na tepki gösterilmesinin nedeninin anlaşılamadığı,

- 55’inci Cumhuriyet Hükümetinin kurulması ile birlikte öncelikle 8 Yıllık Kesintisiz Eğitim Yasasının görüşülmesi aşamasında safların net olarak belli olduğunu ve irticamın tüm boyutlarının, parti, kurum, kuruluş ve şahısların gerçek yüzlerinin ortaya çıkmaya başladığı, Tevhid-i Tedrisat Yasasından sonra eğitim alanındaki en önemli reform olan bu yasanın çıkarılmasında Hükümet’in göstermiş olduğu iyi niyeti, Anayasa Mahkemesi’nin Refah Partisini kapatma kararının takip ettiği ve Yüce Mahkemenin gerekçeli kararının Cumhuriyet tarihinin en önemli irtica belgesi olarak tarihteki yerini aldığı,

- Böylece Anayasa Mahkemesinin “hukukta birlik” ilkesi doğrultusunda yükseköğretim kurumlarında, derşane ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmanın zorunlu olduğuna karar vererek “laiklik tartışmasını” hukuken bitirdiği, ancak kapatma kararı sürecinde bazı siyasi parti, kurum ve kuruluşların demokrasi savunuculuğu adına RP’nin mağdur rolüne destek verdiği, irticai kesime hoş görünecek mesajlar verildiği, böylece yargı kararının sulandırıldığı ve yeni irtica oluşumlarının cesaretlendirildiği, bir taraftan RP tabanından oy alma, diğer taraftan RP’ye alternatif ancak yandaş yeni oluşumlar yaratma denemeleri yapıldığı, özellikle bu arayışın yeni bir örneğini teşkil eden Nurcu Fethullah GÜLEN’in, siyasilerin çok partili hayata geçişten itibaren İslami oluşumların temsilcileri ile yakın ilişki kurma arzusunun son halkası olarak ortaya çıktığı,

-Bu tablonun, çağdaş bir toplumda, Cumhuriyete sahip çıkması gerekenlerin, İrticam; bölücü, takiyyeci, yasa tanımayan, demokrat olmayan ve gayri milli özelliklerinden oluşan asıl yüzünü hala göremediklerinin göstergesi olduğunu, bu durum nedeniyle tarihi bir fırsatın kaçınılarak yeni irticai denemelerin teşvik edildiği,

- 55 inci Hükümetin 28 Şubat kararlarının uygulanmasını takip ve koordinasyonu amacıyla üst düzeyde bir kurul oluşturulması ve bazı genelgeler yayımlayarak eğitim, kılık kıyafet, yayınların kontrolü, İrtica'ı destekleyen sermayenin takibi ve benzer konularda irtica ile mücadeledeki gayretini gösterdiği, bu kapsamda irticayla mücadeleyi yurt sathına yaymayı hem de tüm Devlet kadrolarını bu mücadelede görevlendirmeyi amaçlayan “İlçe Merkezli Denetim Sistemi” oluşturulduğu,

-Bu teşkilatlanma ile paralel bir rapor sistemi kurularak işletilmeye başlandığı, diğer yandan başta "Laiklik" ilkesinin korunması olmak üzere, irtica ile mücadelede ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeler ile ilgili hazırlıklar, gerekli birimlerle koordine edilerek tamamlandığı ve Hükümet'e sunulduğu,

- Bu süreçte Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun kurulması ile birlikte Genelkurmay Başkanlığının kendiliğinden Başbakanlığa müracaat ederek, bu kurulun çalışmalarına katılmak istediğini ifade ettiği ve bu müracaatın kabul görmesi üzerine de çalışmalara katıldığı, mevcut bilgilerin kurula iletilmesinde ve yapılan çalışmalara katılma konusunda son derece olumlu bir tutum sergilendiği,

- Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerinin, irticai tehdidin ortaya konulmasını, sadece kendi görevi olarak görmediğini ve Hükümetin tüm organları ile bu tehdidin önlenmesi gerektiğine olan inancını açıkça gösterdiği, 28 Şubat kararlarının bazılarının idari, bazılarının yasal düzenlemeye ihtiyaç gösterdiği ve bu yöndeki çalışmaların devam ettiği,

- Ancak son zamanlardaki gelişmeler ve mevcut kadroların, yürürlükteki idari ve yasal tedbirleri uygulamada gösterdiği yetersizliğin, yeni düzenlemelere bağlanan umutları da zayıflatığı, son günlerdeki türban tartışmalarının bunun en belirgin örneği olduğu,

- Milli Eğitim ile diğer Bakanlıklara bağlı okullardaki görevlilerle, öğrencilerin kılık, kıyafetine ilişkin 1981 yılında çıkartılan yönetmeliğin, yönetici, öğretmen ve diğer görevlileriyle, öğrencilerin Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun, uygar, aşırılıklara kaçmayan sade bir kılık, kıyafette olmalarını sağlamayı amaçladığı, kız öğrencilerin ise; okul içinde başı açık, saçları temiz ve düzgün taranmış olması gerektiği, sadece İmam Hatip Liselerindeki kız öğrencilerin yalnız Kur'an-ı Kerim ders saatlerinde başlarını örtebileceklerinin hükme bağlandığı,

- Bunun yanı sıra; 2547 sayılı YÖK Yasası'na 1988 tarihinde 3511 sayılı Yasayla eklenen 16 ncı maddede; "Yüksek öğretim kurumlarında, dersane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmanın zorunlu olduğu, dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir" şeklinde hüküm bulunduğu,

- Bu ikilemi gidermek amacıyla; 1989 yılında Anayasa Mahkemesinin 2547 sayılı YÖK Yasası'ndaki Ek 16 ncı maddeyi iptal ettiği, bu iptal kararına rağmen, 25 Ekim 1990 tarih ve 3670 sayılı yasa ile YÖK yasasına Ek 17 nci madde getirildiği, bu maddenin, "Yürürlükteki yasalara aykırı olmamak kaydı ile, Yüksek Öğretim Kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir" şeklinde olduğu, bu maddeye ilişkin iptal istemi üzerine, Anayasa Mahkemesinin 09 Nisan 1991 tarih ve 1991/8 sayılı kararı ile Ek 17 nci maddenin türban gibi dini inanç sembolü niteliğindeki kılık-kıyafete izin vermediğini ve bu maddede öngörülen serbestlikten, doktor, ebe ve hemşire gibi meslekleri icabı giyilen kılık-kıyafet ile çağdaş görünüm sınırları içindeki kıyafetin amaçlandığını belirttiği,

- Ayrıca, Refah Partisinin kapatılmasına ilişkin 09 Ocak 1998 tarih ve 1998/1 sayılı gerekçeli kararda da bu konuda açık ve kesin ifadeler mevcut olduğu, Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin olduğu, Yüce Mahkemenin kararlarının Resmi Gazete'de yayımlandığı ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağladığı, özellikle bu son kararın konuya ilişkin her türlü tartışma ve tereddüdü hukuk kuralları ile sona erdirdiği ve kesinlikle çözülmediği, Milli Eğitim Bakanlığının; mevcut mevzuata dayanarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı görevlilerle öğrencilerin kılık kıyafetlerine ilişkin yönetmeliğe kesinlikle uymalarını isteyen bir genelge yayınladığı,

- Bilahare, 55 nci Hükümet tarafından, kamu personelinin kılık ve kıyafetine ilişkin 04 Şubat 1998 tarihinde bir genelge yayımlanarak, yürürlükteki yönetmeliğin titizlikle uygulanması hususunda, bütün yöneticiler ile kamu personelinin konuya hassasiyet göstermesi için direktif verildiği, ancak; yönerge, yönetmelik ve Anayasa Mahkemesinin iptal kararına rağmen bazı milletvekilleri ve siyasiler tarafından "Din adamı olacak insanların başının açılması laikliğe aykırıdır" beyanatında bulunulduğu, bazı milletvekillerinin ise daha da ileri giderek "Bu genelgenin uygulanmayacağından hiç kimsenin endişesi olmasın. Genelge yasa da olsa uygulanmayacağız" şeklinde açıklamada bulundukları,

- Özellikle iktidarda bulunan partilerin yönetici düzeyindeki milletvekillerinin kılık kıyafet yönetmeliğinin uygulanmasına gösterdiği tepkilerin dikkat çekici olduğu, bu konuda sadece mevcut mevzuatın uygulanması yönündeki isteklerin Milli Güvenlik Kurulunun ya da Türk Silahlı Kuvvetlerinin "dayatması" olarak gösterildiği ve böylece Türk Silahlı Kuvvetlerinin toplumla karşı karşıya getirilmek istendiği,

- İrticai kesimin ise, üniversite önlerinde bölücü örgüt taraftarları ve aşırı sol kesimle birlikte yürüttüğü türban eylemlerini, İmam Hatip Liseleri önlerine ve camilere de taşıdığı ve böylece oluştuğu kabul edilen sözde kamuoyunun etkisinde kalan yöneticilerin, görevlerini ihmal ederek geri adım atmaya ve yasaların emrettiğini değil, şahsi çıkarlarına uygun düşeni yapmaya başladıkları, bu bağlamda; İmam Hatip Liselerinde mevcut yönetmeliğin uygulanması doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılan genelgenin bir ay geçmeden geri adım atılarak uygulanmadığı ve bu suretle bundan sonra alınmış ve alınacak her tedbirin tartışılabilir ve uygulanamaz hale getirildiği,

- Bu gelişmenin 28 Şubat kararlarının özünü oluşturan Laiklik ilkesinin korunmasında Cumhuriyet Hükümetlerince gösterilen en büyük zafiyet olduğu, Laikliğin korunması ve irticai faaliyetlerle mücadele konusunda çeşitli vesilelerle verilen beyanatlarda inançlı olduğu ifade edilmesine rağmen, uygulamada yeterli kararlılığın gözlenememiş olduğu, nitekim; Hükümetin aldığı karar ile birlikte İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünün de aynı paralelde bir kararla türban ve sakalı serbest bıraktığı,

- Böylece irtica hem yasalara rağmen neleri yaptırabileceğini göstermiş, hem de yasaların gereğini uygulayan kadrolar kararsızlık ve çaresizlik içinde bırakılmış ve bu durum bir özdeyişte ki; "Taviz kapısı aralandığı takdirde bir daha kapanamaz" ifadesini doğrulayan tipik bir örnek olduğu,

- Bu kapsamda; İstanbul Üniversitesi önündeki eylemleri ile türban konusunda amacına ulaşan irticai kesimin bu eylemlerini diğer okul ve üniversitelere de yaygınlaştırması ve bu eylemlerin sadece türban ile sınırlı kalmayarak laikliğe tüm olarak karşı çıkan şeriat gösteri ve şiddet eylemlerine dönüşmesinin muhtemel görüldüğü,

- İrticai kesim tarafından; Batılı ülkelerdeki Ruhban okulları örnek gösterilerek İmam Hatip Liselerindeki kılık ve kıyafetin dini gereklere uygun olmasının savunulduğu,

- Burada dikkatlerden kaçınılmak istenen gerçeğin farklı olduğu, İmam Hatip Liselerinden mezun olanların yirmide birinin din adamı olduğu, kızlarda bu oranın % 1'in altında olduğu, doğru olanın, önce bu okulların din adamı yetiştiren okullar haline dönüştürülmesi olduğu,

- Bugün İmam Hatip Lisesi kaynaklı binlerce kadın öğretmen, doktor ve diğer Devlet görevlisi ile Devlet memurlarının kılık ve kıyafet mevzuatına göre mücadele etmesi gerekirken, okullara sağlanan bu serbestliği anlamının mümkün olmadığını,

- Bu uygulamalar ile Laik Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk'ün en büyük eseri olan çağdaş Türk kadını hedef alınmış ve İrtica'ın kadınlarımızı İslamiyet'in kabulünden beri hiç olmadığı bir şekilde veya bazı yetkililerin ifade ettikleri gibi "Geleneklere uygun bir kıyafete" değil tamamen ithal, Vahabi özlemi kıyafetlere bürünmeye zorlamasına seyirci kalındığı,

- Şimdi akla gelenin; "Bundan sonra İrtica'ın hangi istekleri kabul edilecektir?", bir başka ifade ile "sıradaki taviz nedir?" sorusu olduğu, irticai kesimin;

○ Mesainin namaz saatlerine göre düzenlenmesi,

○ Ramazan'da iftar saatinde mesainin bitirilmesi,

○ Faizin kaldırılması,

○ Herkesin kendi hukukunu seçmesi konularında fiili uygulamalarına başladığı,

Devletten bunun tescil edilmesini beklemekte olduğu.

- Bu şartlar altında; Anayasa Mahkemesinin RP'nin kapatılması ile ilgili gerekçeli kararının herkes tarafından bir kez daha okunmasında yarar olduğunun değerlendirildiği,

- Diğer yandan; Devletin karar mekanizmasını oluşturan önemli ve öncelikli kadroların bir kısmında halen görevde bulunan Siyasal İslam yanlılarının irtica ile mücadelenin başarısını engelleyen bir başka önemli faktör olarak dikkat çektiği,

- Bu bağlamda; Başbakanlık tarafından 04 Şubat 1998 tarihinde yayımlanan "İlçe merkezli denetim" genelgesini uygulamaktan sorumlu, bazı İl ve İlçelerimizde görev yapan Vali ve Kaymakamların irticai görüşe sahip oldukları; gerek söylem, gerek uygulama ve gerekse yaşam tarzları ile bilindiği, bu nedenle, söz konusu bu kurulların, birinci öncelikli tehdit olan irtica ile mücadelede başarılı olması bu aşamada şüpheli görüldüğü,

- Başta Mülki İdare, Emniyet teşkilatı, Sağlık, Adalet ve Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere tüm diğer Devlet kuruluşlarında mevcut irticai kadrolaşma henüz tasfiye edilmemiştir. İrtica'ın kontrolündeki mahalli idarelerde ise hem kadrolaşma hem de öğrenci okutma, fakirlere yardım gibi görüntüler altında para dağıtarak taraftar toplama çalışmaları tüm yoğunluğu ile devam ettiği,

- İmam Hatip Liselerindeki yönetici ve öğretmenlerin büyük bir bölümü de irticaya destek vermektedir. Bu okullar, irticai kesimin çocukları için tercih ettiği bir eğitim kurumu olma özelliği yanında, yine bu kesime destek veren öğretmenlerin de tercih ettiği işyerleri haline gelmiştir. İmam Hatip Liselerinde görevli bayan öğretmenlerin hemen hemen tamamının türbanlı olduğu,
- Diğer yandan; bazı sağlık kuruluşlarının başörtülü doktor, hemşire ve ebelerin sığınma yerlerine dönüştüğü, türbanlı kadın yargıçlar, tüm yasal engellere rağmen göreve başlatıldığı,
- Öte yandan; Devletin bekasına yönelik bir tehdit olan irtica ile ilgili yayınların ayırım ve cezalandırılmasında da ciddi mevzuat boşlukları halen devam etmektedir. Laiklik de dahil Cumhuriyetin tüm ilke ve değerlerine karşı çıkan ve açıkça bunun propagandasını yapabilen yayın kuruluşlarına ve kişilerine verilecek cezaların ya hiç olmayışı veya yetersizliği İrtica'nın bütün hızıyla gelişmeye devam etmesinde ki en önemli faktörlerin başında geldiği,
- Finansmanı şimdi Fazilet Partili olan Belediyelerce sağlanan, Akit ve Yeni Şafak gazeteleri örneğinde olduğu gibi irticai yayın yapan, özellikle Türk Silahlı Kuvvetlerini ve Komutanları hedef alan birkaç gazete ve üç beş yazar bile hiçbir yasa ve sınırlama tanımadan yayınlarını ve tahrirlerini sürdürmekte, gerek yargı ve gerekse idare büyük bir ilgisizlikle seyirci kalmaya devam ettiği,
- İrtica'nın yayın alanındaki faaliyetlerinin önlenmesi konusundaki en önemli gelişme; RTÜK tarafından yapılan ve çoğunluğunu irticai kesimin kazandığı TV. frekans tahsis ihalesinin iptal edilmesi olmuştur. Ancak, yayınlar hala devam etmektedir. Başbakanlığın yayımlamış olduğu İlçe Merkezli Denetim direktifi içerisinde bu şekilde yayın yapan radyo ve TV'lerin tespit ve gereğinin yapılması da yer aldığı,
- Ancak, RTÜK'ün görevi olmasına rağmen gerekli denetimi yurt dışında yapabilecek şekilde teşkilatlanmamış olması, Emniyet ve Savcılık kadroları ve imkanlarının yetersizliği, özellikle yerel ve bölgesel yayın yapan TV. ve radyoların denetim ve gereğinin yapılmasına imkan vermemekte olduğu,
- İrticai yayın konusunun gerekli idari ve yasal tedbirleri içeren bir paket halinde ele alınmasına olan acil ihtiyaç devam ettiği,
- Yayın alanındaki en önemli boşluklardan biri de, kamuoyunun yanlış bilgilendirilmesini önleyecek ve irtica ile mücadelede alınan tedbirler konusunda lehte kamuoyu oluşturacak bir psikolojik hareket uygulanmasındaki noksanlık olduğu,
- Böyle bir psikolojik hareket ile kendi lehinde kamuoyu oluşturması gereken idare, aksine İrtica'nın yayın yolu ile oluşturduğu kamuoyu baskısının etkisinde kalmakta, en son okullardaki türban uygulaması örneğinde olduğu gibi, geri adım atarak irticaya en büyük desteği kendisi vermekte olduğu,
- İrticanın bugün ulaştığı noktada bir yandan kendi eğitim anlayışına göre eğitim yapabilen, kadrolarını yetiştiren, diğer yandan bu faaliyetlerinin gerektirdiği ekonomik gücü sağlayabilen bir konuma geldiği,
- Nitekim; irticai kadrolaşmanın geniş ölçüde yaşandığı Hazine Müsteşarlığında, teşvik verme yetkisi ağırlıklı olarak İrtica'ı destekleyen sermayeden yana kullanılmaktadır. Bu şirketlerin hakkı olanı talep ettikleri şeklindeki yaklaşımlar,

ne yazık ki irticai kadroların Devlet Hazinesini yandaşlarına dağıtımında daha da cesaret bulmalarına neden olmakta, bu durum; irticai mücadele kararlılığı ile bağdaşmamakta olduğu,

- Görüldüğü üzere; tehdit, Millet iradesinin mutlak üstünlüğüne, egemenliğin kayıtsız, şartsız Türk Milletine ait olduğu Demokratik, Laik ve Sosyal Bir Hukuk Devletinde, Milletin kendi iradesine, kuvvetler ayrımının vazgeçilmez takipçisi olan Devletin kendisine ve nihayet Demokrasiye aşık olan Türk evlatlarının Vatan ve Millet sevgisine karşıdır.

- Bu bağlamda; çeşitli çevrelerdeki irticai tehdit algılamasındaki farklılıklar İrtica'ın halihazırda gelişmesini sürdürmesinde en önemli faktör olma özelliğini korumaktadır. Hedefleri, strateji ve taktikleri ile bazı alanlardaki faaliyetleri ortaya konulan irticai hareket, özet olarak; Dini siyasallaştırarak iktidara ulaşmayı, bunu gerçekleştirebilmek için de Demokrasinin bütün meşru vasıtalarını kullanarak taban oluşturmayı hedef almıştır. Hukuki bir ifade ile amaç gayri meşru, ancak vasıta meşrudur.

- Bu meşru vasıtalar ile mücadelede kullanılacak yöntemlerde suç unsuru arayarak işlem yapmayı beklemek, irtica ile mücadelede hiç bir şey yapmamakla eşdeğerdedir.

- Bu durumda idarenin yapması gereken, bir yandan yasal boşlukları dolduracak düzenlemelerin yapılmasını sağlamaya çalışırken, diğer yandan elindeki imkan ve tercihleri kullanmada hassasiyet göstermektir.

- Bu kapsamda; irticaya destek veren şirket, holding ve finans kurumlarına, Hazine teşviklerinin verilmesinin önlenmesi buna bir örnek teşkil edebilecektir. Çünkü; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en temel niteliklerinden biri olan laiklik; yasal mevzuat, cezai müeyyide eksikliği ve siyasi istismar yüzünden korunamaz hale gelmiş, ihtiyaç duyulan yasalar her devirde değişik beklentilerle bir türlü çıkartılamamıştır.

- Sonuç olarak; 8 Yıllık Kesintisiz Eğitimin gerçekleştirilmesi ve alınmış olan iyi niyetli bazı tedbirlere rağmen, 28 Şubat MGK kararları gereklerinin, geçen bir yıllık süre içinde yerine getirildiğini söylemek, mümkün görülmemektedir.

- Aksine; İrtica ile mücadelede ilave tedbirler beklenirken mevcut tedbirlerin dahi uygulanmasında çeşitli sebeplerle yeterli kararlılık gösterilmemiş, irtica gelişmesini sürdürmüş ve nitelikleri Anayasa'da belirtilmiş Cumhuriyet için en önemli tehdit olma özelliğini korumuştur.

- Devlet kademeleri ve eğitim kurumlarında ciddi kadrolaşmayı, önemli ölçüde İrtica'ı destekleyen sermaye kaynağı oluşturmayı, Atatürk düşmanlığını, laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetini temelden değiştirmeyi hedef alan irticai faaliyetlerde; her geçen gün ciddi boyutta bir artış olduğu gözlenmektedir.

- İrticai tehdide karşı vakit geçirilmeden etkin ve köklü tedbirler alınmadığı takdirde, rejimin ve ülke bütünlüğünün yakın bir gelecekte daha büyük ve çok daha ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalabileceği değerlendirilmektedir.

- Zamanında müdahale edilmediği takdirde; İrtica'ın kanser gibi, Anayasal organları içerdense çürüteceği ve süratle yayılarak Devlet'in sonunu hazırlayacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

- Bu kapsamda; irticai kesimin simgesi olan türban eylemlerinin diğer yıkıcı ve bölücü unsurların da teşvik ve desteği ile başta İstanbul ve Ankara olmak üzere özellikle irticai yönden hassas olan illerde şiddet eylemlerine dönüşebilme ihtimaline karşı Türk Silahlı Kuvvetleri Emniyet ve Asayiş Planlarının uygulanmasına yönelik hazırlıklarını yapmıştır.

- Bu durum çerçevesinde; topyekûn mücadele kararlılığı olmadan İrtica'ın gelişmesini önlemek mümkün görülmemekte ve her şeyden önce mevcut yasal ve idari mevzuatın gereklerinin acilen yerine getirilmesi hayati öneme haiz bulunmaktadır.

- Bu kapsamda;

A. Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı kararında yer alan 18 tedbirin hiç bir taviz verilmeksizin kararlılıkla uygulanmasına devam edilmesi, bu tedbirlerin gerektirdiği ve Hükümetin kabul ettiği yasal ve idari düzenlemelerin ivedilikle tamamlanması ve çıkarılması,

B. Anayasa ve Anayasa Mahkemesinin verdiği kararların arkasında durulması, verilecek demeç ve konuşmalarda alınan kararların doğruluğunu tartışacak ve yargının yıpratılmasına neden olacak durumlara meydan verilmemesi,

C. Hükümete mensup partili bakan ve milletvekillerinin mevcut yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasını engelleyici ve Devlet otoritesini sarsacak şekilde beyanat ve eylemlerine müsaade edilmemesi,

D. Anayasa, Yasa ve ilgili yönetmeliklerde öngörülen müeyyidelerin kişi, zümre ve siyasi örgütlere karşı ayrıcalık tanınmaksızın titizlikle uygulanması,

E. Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile Devlet görevlilerinin irtica ile kararlılıkla mücadele için yönlendirilmesi, bu konuda siyasi kararlılığın gösterilmesi,

F. Hükümet tarafından, irticayla mücadele konusunda alınmış ve alınacak tedbirleri uygulayacak kadroların oluşturulması ve uygulamanın etkili bir şekilde kontrol edilmesi,

G. Öncelikli; Mülki idare, Emniyet teşkilatı, Sağlık, Adalet ve Milli Eğitim Bakanlığı dahil olmak üzere Devlet kademelerindeki irticai kadrolaşmanın süratle tasfiyesi,

H. Siyasal İslam'ın bir simgesi haline gelen türbanın her ne suretle olursa olsun Devlet daireleri, kamu kurum ve kuruluşları ile öğretim kurumlarına girmesini önleyici Anayasa, yasa ve bu konuda çıkarılan yönetmeliklere titizlikle uyulmasının sağlanması, İrticai kesimle birlikte bölücü örgüt ve solcu kesimin türban krizini alevlendirmesine ve ülkede bir kaos yaratılmasına fırsat verilmemesi,

I. İrticaya destek veren Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının etkili bir şekilde denetlenebilmesi için RTÜK'ün gerekli teşkilata ivedilikle kavuşturulması,

J. Siyasal İslam'ın dinamosu olan İrtica'ı destekleyen sermayeye Devlet Hazinesinden verilen teşviklerin önlenmesi için gerekli yasal ve idari tedbirlerin alınması,

K. Fethullah GÜLEN Nurcu Tarikatının faaliyetlerinin ivedilikle incelenmesi ve izlenmesi, bu konuda alınacak tedbirlerin tespit edilerek uygulamaya konulması,

L. Başta İRAN olmak üzere diğer İslam ülkelerinin Türkiye'ye yönelik İslami Rejim ihracı ile ilgili faaliyetlerinin takip edilmesi ve gerekirse bu ülkelerle olan siyasi ilişkilerimizde gerekli tedbirlerin alınmasında tereddüt gösterilmemesi önem arz etmektedir.

- Geline bu noktada; sorun artık Cumhuriyet rejiminin bekası sorunudur. Oy kaygısı ile bu gerçeğin göz ardı edilmesi ülkeyi kaosa götürecektir.

- 1923 yılında M. Kemal ATATÜRK "Bizi yanlış yola sevk edenler bilirsiniz ki, çoğu zaman din perdesine bürünmüş saf ve temiz halkımızı hep dini kural sözleri ile aldata gelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz. Görürsünüz ki, Milleti mahveden, esir eden, harap eden kötülükler hep din perdesi arkasındaki dinsizlik ve kötülüklerden gelmiştir." diyerek tehdidin gerçek boyutunu ortaya koymuş ve Türk milletinin geçmişte yaşadığı tüm kötü tecrübelerin ve çağdaşlaşma ihtiyacının bir sonucu olarak laikliği modern Türkiye Cumhuriyetinin en temel niteliği haline getirmiştir.

Laiklik; Demokrasinin ve hukuk Devletin vazgeçilmez şartı, Türk milletinin birlik ve beraberliğinin garantisidir.

İşte bu nedenle; Atatürk'ün kurduğu modern Türkiye Cumhuriyeti Devletin nitelikleri değişmeyecek, değiştirilemeyecektir. Bunlar; Anayasamız ile garanti altına alınmış, Atatürk milliyetçiliği, demokratik, laik ve sosyal temellere dayalı; Tek millet,

Tek vatan,

Tek devlet,

Tek dil,

Tek bayrak, olarak ifade edilmektedir.

Takdir Zat-ı alilerinindir. Arz ederim.

denilmektedir.

17 Mart 1998 tarihinde yapılan MGK toplantısında söz konusu irtica konulu takdim yapılması üzerine, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde, çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 31 Mart 1998 tarihinde yapılan ARZ başlıklı çalışmada¹⁷⁸⁰, Genelkurmay Başkanlığı tarafından 17 Mart 1998 tarihinde yapılan “İRTİCA NE DURUMDADIR?” başlıklı belgenin incelenerek özetlendiği görülmektedir.

Söz konusu Genelkurmay Başkanlığı takdiminde yer alan iddialar hakkında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bünyesinde bir inceleme çalışması yapılmıştır. 1 Nisan 1998 tarihinde yapılan “ARZ” başlıklı bu çalışmada, söz konusu takdimdeki iddiaların tek tek incelendiği tespit edilmiştir.

Çalışma aşağıda özetlenmektedir:

¹⁷⁸⁰ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-656/667.

A. İRTİCA'NIN EĞİTİM ALANINDAKİ FAALİYETLERİ"

İrtica'ın, öğretim ve eğitimdeki amacı "dini eğitim", hedefi ise "kadrolaşma"dır.

İDDİA-1:

İmam Hatip Liseleri; "Kız öğrenciler, yalnız Kur'an-ı Kerim ders saatlerinde başlarını örterler" hükmünün aksine, öğrencilerin İrtica'ın simgesi olan türban ile bütün derslere girdiği ve Atatürk'ün adının anılmadığı bir şekle bürünmüştür. Dini eğitim kurumlarına dönüşen İmam Hatip Okulları ile "medrese eğitimi" geri getirilerek "eğitimde birlik" ortadan kaldırılmıştır.

İmam Hatip Lisesi mezunları; özellikle hukuk, siyasal bilgiler ve tıp fakültelerine girmeye veya polis ve öğretmen olmaya teşvik edilerek mülki idare amirleri, yargıç ve savcılar ile emniyet teşkilatı içinde önemli bir orana ulaşmaları sağlanmıştır. (Syf. 12)

ÖNERİ-1:

a. "Milli Eğitim Temel Kanunu" nun 31 inci maddesine dayanılarak, İmam Hatip Lisesi mezunlarının dini eğitim veren meslek yüksek okullarına sınavsız girişleri sağlanmalı ve bu okullarda başarılı olanların meslekleriyle ilgili fakültelere sınavsız girmelerine imkan tanınmalıdır.

b. İmam Hatip Liselerinin din adamı yetiştiren okullar haline dönüştürülmesi, öğrenci sayısının Türkiye'nin din adamı ihtiyacı esas alınarak tespit edilmesi, Milli Eğitim Bakanlığının İmam Hatip Liselerinde kılık kıyafet ve tedrisat uygulamalarını titizlikle denetlemesi, büyük bölümü İlahiyat Fakültesi kökenli olan okul müdürlerinin, fen, matematik ve sosyal bilimler kökenli öğretmenlerle değiştirilmesi, alınacak önlemlerin başında gelmektedir.

İDDİA-2:

İslami kesimin, eğitimde istismar ettiği bir başka konu ise, toplumun "din eğitimi" ihtiyacı için açılan "Kur'an kursları"dır. İzinli-izinsiz sınır tanımadan açılan bu kurslarda din eğitimi verilmek yerine, teokratik düşünce işlenmekte, özellikle Atatürk ve laiklik düşmanlığı aşılanmaktadır. (Syf.-12)

ÖNERİ-2:

Hükümetçe hazırlanan Kur'an Kursları Yönetmeliği yürürlüğe girmişse de, Danıştay'ın bu Yönetmeliğin bazı maddelerine ilişkin yürütmeyi durdurma kararından sonra, bu konunun kanunla düzenlenmesine ilişkin yasa teklifleri TBMM'ne sunulmuştur. Kursları Diyanet İşleri Başkanlığı açabilecek, vakıf ve dernekler hiçbir şekilde Kur'an kursu açamayacak, kurslar, Milli Eğitim Bakanlığınca denetlenecektir.

İDDİA-3:

İmam Hatip Liselerine talebin azalması ihtimaline karşı, irticai kesimin faaliyetlerini yoğunlaştırdığı bir başka konu da "özel okullar"dır. Halen irticai kesim tarafından kontrol edilen 854 özel okul ve 5.000'e yaklaşan dersane ve kurslar mevcuttur. Büyük bir kısmı tarikatlara mensup şahıs, şirket veya vakıflar tarafından açılıp-işletilmekte olan bu okul ve kursları destekleyen 2.000 civarında yurt ve pansiyon bulunmaktadır. (Syf.-13)

ÖNERİ-3:

a. İrticanın özellikle taşrada örgütlenmesinin izlenmesi amacıyla, il ve ilçelerde denetim kurulları oluşturulmuştur. Bu kurulların hazırladığı aylık raporlar gereği için her ilin mülki amirine sunulmaktadır. Bütün yurt, dersane, özel okul ve

benzeri eğitim merkezlerinin M.E.B.'liğinca titizlikle denetlenmesi ve ayrıca il ve ilçe denetim kurullarınca da bu yerler yılda en az dört kere habersiz denetlenmelidir.

b. Hükümet tarafından sevk edilen "Türk Kanunu Medenisinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı" ile vakıfların kuruluşu ve faaliyetleri yeni baştan düzenlenmiş, vakıfların dernek şekline dönüşmesi önlenmiş, Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen nitelikleriyle, Anayasada öngörülen temel hak ve hürriyetlere veya hukuka, ahlaka, milli menfaatlara aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını destekleyici veya siyasi nitelikte amaç güden vakıfların kurulamayacağı, kurulmuş vakıfların bu tür eylemlerinin belirlenmesi halinde, kapatılacağı, vakıfların Vakıflar Genel Müdürlüğü yanında Sayın Cumhurbaşkanının emir vermesi üzerine Devlet Denetleme Kurulu ile vakfın bulunduğu yer Cumhuriyet savcılığı ve mülki idare amirlerince denetleneceği hüküm altına alınmaktadır.

B- İRTİCAİN KADROLAŞMA FAALİYETLERİ:

İrticai kesimin kadrolaşma yönündeki faaliyetlerinin iki odak noktası vardır. Birincisi, nihai hedef olan İslam Devletine ulaşıldığında gerekli olacak kadroları yetiştirmek, ikincisi ise, Devlete sızmaştır.(Syf.21)

İDDİA-4:

Bu kapsamda;

- Vali ve kaymakamların bir bölümü,
- Yargının ve emniyet teşkilatının önemli bir kısmı,
- Yurt içinde ve yurt dışında yandaş basın-yayın kuruluşları,
- Bazı Devlet bankaları yetkilileri,
- Bir kısım bürokratlar ile eğitim ve öğretim görevlileri,
- Dernek, vakıf, şirket, kurs, dersane, sendika ve özel okullar Siyasal İslam hedefi doğrultusunda kadrolaştırılmış ve bu kuruluşların oluşumuna destek sağlamıştır.

Siyasal İslam yanlıları, hakim oldukları belediyelerde en küçük mahalli birimlere kadar halkın içine girmişler, kadın ve gençleri de örgütleyerek kadrolaşma faaliyetlerine hız vermişler, bu suretle yerel yönetimlerde taban ve tavan kadrosu oluşturmuşlardır.

Diğer taraftan;

Yerel yönetimlerin kendilerine sağladığı tüm imkanları kullanarak, öğrenim çağındaki gençlere başta burs ve barınma imkanı olmak üzere her türlü desteği sağlama gayretine girmişler ve böylelikle geleceğin Siyasal İslam kadrosunu oluşturmak amacıyla Türkiye genelinde gerekli vasatı oluşturmuşlardır. (Syf.23-24)

ÖNERİ-4:

55 inci Hükümet tarafından hazırlanarak TBMM Başkanlığına sunulan kanun tasarılarından;

(1) "657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 125 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ",

(2) "1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanununun 23 üncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı",

(3) "22 Ocak 1990 tarihli ve 399 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" ile yıkıcı veya bölücü veya

Cumhuriyetin niteliklerinden herhangi birini değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik veya bunlara aykırı eylem ve faaliyetlerde bulunanlar, Devlet memurluğundan, Dahiliye memurluğundan, kamu iktisadi teşebbüslerindeki görevlerinden çıkarılacaklar ve bunlar bundan böyle bankalar, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile bunların sermayesinin % 50'sinden fazlasına sahip olduğu kurum ve kuruluşlarda herhangi bir statüde istihdam edilemeyeceklerdir.

Bu üç kanun tasarısının yasalaşması ile genel ve katma bütçeli idarelerde görev alan irticai kesime mensup personelin bu kurumlardan tasfiye edilmesi mümkün hale gelecektir.

Aynı şekilde bir düzenlemenin 2802 sayılı "Hakimler ve Savcılar Kanunu"na da getirilmesi yararlı olacaktır.

C-İRTİCA'IN YAYIN ALANINDAKİ FAALİYETLERİ:

İDDİA-5:

Propagandanın Siyasal İslamın hedeflerine ulaşmadaki önemini kavrayan ve görsel-yazılı yayın metodlarıyla etkin olduğuna inanan irticai unsurlar, görüşlerinin bu vasıtalarla hitap ettikleri topluma kolayca ulaştırılacağına bilincinde hareket etmeye başlamışlardır. Bu nedenle de, Siyasal İslam taraftarları özel radyo ve televizyonların kurulmasına ağırlık vermişlerdir. (Syf.-26)

Türkiye'de ideolojik amaçlı yayın yaptığı tespit edilen toplam 224 radyodan 124 ünün, 60 televizyondan 41 inin, irticai yönde yayın yaptığı bilinmektedir. Siyasal İslam paralelinde yayın yapan radyo ve televizyonların sayısı itibarıyla Marmara ve İç Anadolu Bölgesinde yoğunlaşması, özellik arz etmektedir. (Syf.-27)

Türkiye genelinde mevcut olduğu tespit edilen 7650 gazete ve derginin 5200'ü yani, %70'i irticai nitelik taşımaktadır. (Syf.29)

ÖNERİ-5:

a. Özel radyo ve televizyonların yaptığı irticai, yıkıcı ve bölücü yayınların denetimi konusundaki boşluğu gidermek için valilikler bünyesinde denetim birimleri oluşturulmuştur. Bu birimler yayınları takip etmekte ve suç tespiti durumunda Cumhuriyet savcılıklarına ve RTÜK'e konuyu intikal ettirmektedirler.

b. RTÜK'ün yurt çapında bir an önce teşkilatlanması bugün için görülen denetim boşluğunu dolduracaktır.

c. Bakanlar Kurulunca hazırlanıp Başbakanlıkça Meclis Başkanlığına sunulan ve havale edildiği Meclis Anayasa Komisyonunda görüşmeleri tamamlanan "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı" ile siyasi partiler, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vakıflar, mahalli idareler ile bunlar tarafından kurulan veya ortak oldukları şirketler, iş ortaklıkları, birlikler, üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finansman kurum ve kuruluşları özel radyo ve televizyon kuramayacak ve bunlara ortak olamayacaktır.

Özel radyo ve televizyon kuruluşları anonim şirket olarak kurulacak, bu kuruluşların hisse senetleri nama yazılı olacak ve menkul kıymetler borsalarında işleme tabi tutulamayacaktır.

Bir gerçek veya tüzel kişi, ulusal yayın yapan ve yıllık ortalama izlenme oranı toplamı % 20'yi aşan kuruluş ya da kuruluşlarda aynı anda hisse sahibi

olamayacak, izleme oranının hesaplanma şekli ile yayınlanma esasları RTÜK tarafından 60 gün içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecektir.

Yerli ve yabancı hissedarlar hiçbir şekilde imtiyazlı hisse senedine sahip olamayacaklardır.

Yurtdışından Türkiye'ye yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarına RTÜK tarafından frekans, kablo ve kanal tahsis edilmeyecektir.

Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, toplumun milli ve manevi değerlerine aykırı, toplumda şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden ve nefret duyguları oluşturacak yayınlar ile özel amaç ve çıkarlara hizmet eden, haksız rekabete yol açan yayın yapılmaması ilkelerine uymayan kuruluşların yayınları, mevcut Kanunda önce uyarı yapılarak bu uyarının sonucu beklenirken, bu defa hiçbir uyarıya gerek olmadan 4 gün süre ile, ihlali tekrarlayanların yayınları ise, süresiz durdurulacaktır.

Tespit edildiği gibi bu Kanun Tasarısı ile radyo ve televizyon yayınları Devletin bütünlüğünü koruma yönünden daimi olarak denetime tabi tutulacak ve gerektiğinde süresiz durdurulacaktır.

D- İRTİCAIN SERMAYE ALANINDAKİ FAALİYETLERİ

İDDİA-6:

Büyük yatırımlarıyla kendisini kamufle etmeyi başarabilen İrtica'ı destekleyen sermayenin, kaynağı belirsiz finansmanı ile ekonomide söz sahibi olmasına halen mani olunamamıştır.

İrticai kesimin tüm faaliyet alanlarında bu denli gelişme gösterebilmesinin başlıca faktörü ve itici gücü, İrtica'ı destekleyen sermayenin ulaştığı boyuttur. Bu sermayenin bilinen kaynakları;

- Holdingler (7 büyük Holding),
- Şirketler (4000 civarında),
- Özel Finans Kurumları (11 büyük kurum),
- Vakıflar (şubeleri ile birlikte dört binin üzerinde) ve,
- Derneklerdir.

ÖNERİ-6:

a. Yurtdışı Eğitim Yatırımları:

Raporda, bir tarikatın 350 trilyon TL. (cari kur ile 1.5 milyar dolar) civarındaki yurtdışı eğitim yatırımlarının kaynağının nereden geldiği hususunda endişeler dile getirilmektedir.

Bu boyutta bir kaynağın nereden geldiğinin tespit edilmesi amacıyla, özellikle Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar ile diğer mali mevzuatın elverdiği incelemeler yapılarak, bu tarikatla ilişkili kişilerin yurtdışından ülkeye ve Türkiye'den yurtdışına nakit hareketleri tespit edilebilir.

Bu yönde bir inceleme sonucunda yapılacak tespitlere bağlı olarak doğabilecek cezai sorumlulukların üzerine ciddiyetle gidilebilir.

b. Sermaye Piyasası Mevzuatına Aykırılıklar:

"Akıl almaz bir süratle" büyüdükleri belirlenen ve İrtica'ı desteklediği ifade edilen bazı holding ve şirketlerin yurtdışındaki Türk vatandaşlarından ortak yapma

vaadiyle para topladıkları ve bunları yasal olmayan yollarla (bavulla dahi) yurda soktukları tespit edilmiştir.

Örneğin Kombassan Holding'in 30 bini aşkın yatırımcıdan 30 trilyon TL'yi hiçbir defter kaydı olmadan temin ettiği tespit edilmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu bu konu ile ilgili defter kayıtlarını yaptırmış ve hisse senetlerini Takasbank'a tevdi ettirmiştir. Ayrıca Sermaye Piyasası Kanunu'nun 47. maddesinin A-4 bendi uyarınca, izinsiz halka arz nedeniyle şirket yetkilileri hakkında suç duyurusunda bulunulmuştur. Halen Konya'da mahkemeler devam etmektedir.

Ayrıca Yozgat-Yimpaş, Yozgat Spor ile Konya'da Kombassan, Soyha Holding, Endüstri Holding ve Kedaş-Konya Elektrik Dağıtım A.Ş. hakkında inceleme ve duyurular yapılmaktadır. Bu şekilde, en azından, mali mevzuata aykırılık tespit edilerek cezai sorumluluklar incelenmelidir.

Mali mevzuata aykırı davranan firmaların ilgili kurum ve kuruluşlarca (örneğin Sermaye Piyasası Kurulu, Rekabet Kurulu, Merkez Bankası, Mali Suçları Araştırma Kurulu vb.) Hazine Müsteşarlığına bildirilmesi halinde söz konusu firmaların teşvik belgelerinin iptal edilebileceği 25.3.1998'de yürürlüğe giren yeni Teşvik Karar'ında hükme bağlanmıştır. Bu hükme bağlı olarak da söz konusu firma ve holdinglere verilmiş bulunan teşvik belgelerinin iptali yoluna gidilmesi mümkün görülmektedir.

c. Haksız Rekabet İle İlgili Hususların İncelenmesi:

Kaynağı belli olmayan ve mali mevzuata uymayan tavırlar sonucunda ucuz fonlarla finanse edilen benzeri şirketler bir ölçüde haksız rekabet yaratmaktadır. Bu firmalar, yasal ve kaynakları belirlenmiş yollarla finansman sağlayan diğer ticari işletmelere göre kaynak maliyetlerinin haksız bir şekilde ucuz olması nedeniyle rekabet üstünlüğüne sahiptirler.

Bu haliyle Rekabet Kanunu'nun belirlediği çerçevede Rekabet Kurulu bu kuruluşları, başvuru üzerine incelemeye tabi tutabilir.

Rekabet Kurulu biri başkan olmak üzere altı yıllıkna seçilmiş bulunan 11 üyeden oluşmaktadır. Halen görev başında bulunan Kurul üyelerinin bazıları hakkında "Susurluk Raporunda" suçlamalarda bulunulması, beş üyenin eski milletvekili adayı olması, dört üyenin "RP kontenjanından" Refahyol hükümeti döneminde atanmış olması, imam hatip kökenli bir üyenin mevcudiyeti nedeniyle Kurul'un sağlıklı kararlara ulaşabilme ihtimali düşük gözükmektedir.

d. Rapor'da belirtildiği üzere, irtica-i hareket" dini siyasallaştırarak iktidara ulaşmayı, bunu gerçekleştirebilmek için de demokrasinin bütün meşru vasıtalarını kullanarak taban oluşturmayı hedef almıştır. Hukuki bir ifade ile amaç gayri meşru, ancak vasıta meşrudur".

Benzer bir ifade ile irtica-i destekleyen bazı kişi ve sermaye gruplarının ekonomik ve mali faaliyetleri meşru vasıtalar kullanılarak sürdürülüyor olabilir. Dolayısıyla mevcut mevzuat çerçevesinde, bürokratik kadrolarının yapabileceği, sadece, yürürlükteki idari ve yasal tedbirleri yeterince uygulamaktır. Ancak, gayrimeşru siyasi amaçlarla mücadelede meşru vasıtalar kullanarak servet biriktiren kesimler üzerinde tedbir oluşturabilmek siyasi ' kararlılık da gerektirmektedir. İdarenin yapması gereken, mevzuattaki boşlukları dolduracak düzenlemeler yapmaktır.

İDDİA-7:

Bankaların halktan topladığı fonların kullanımı, bankalar yasasında sınırlamaya tabi tutulurken, Özel Finans Kurumları, topladığı fonları kendi iştirakleri dahil dilediği kuruluşlara özkaynaklarının belli bir oranı ile sınırlı olmaksızın, kredi olarak dağıtabilmektedir. (Syf.30)

ÖNERİ -7:

İrtica-i sermayenin ulaştığı boyut ile ilgili tespitler yapılırken 11 büyük Özel Finans Kurumu'na da atıfta bulunulmaktadır.

Bu kurumlar, faiz karşılığı olmadan kar payı dağıtma vaadiyle mevduat benzeri kaynak toplamak üzere mevcut bir yasa çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Ancak mevcut uygulamalarda bu kuruluşlar, yani "İslami usulde bankacılık" yapanlar ile bankacılık kesimi arasında haksız rekabete yol açacak ayrıcalıklar varsa, bunları giderecek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu sayede bu kurumların haksız sermaye birikimi yapmalarının önüne geçilecektir.

Öte yandan, bu kurumların faaliyetleri kısıtlanmak isteniyorsa, bu yönde yasa değişikliklerinin TBMM'den geçirilmesi gerekmektedir. Ancak, mali mevzuata aykırı olarak yapılmış gerek yurt dışından gerekse yurt dışına nakit hareketlerinin, siyasi partilere bazı desteklerin vb. tespit edilmesi durumunda gerekli cezai müeyyideler uygulanabilecektir.

İDDİA-8:

Fethullah GÜLEN Nurcu tarikatında yer alan bazı bürokratlar, Hazine Müsteşarlığının Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü gibi icra birimlerinde örgütlenerek, İrtica'ı destekleyen sermayeye verdikleri teşviklerle Devlet imkânları ile büyüyüp gelişmesine önayak olmuşlardır.

Aynı tarikatın Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğünde örgütlenen kadroları ise irticai firmaların denetim görevini ellerinde bulundurmakta ve böylece denetlemelerden istenilen sonuçların alınmasını engellemektedirler. (Syf-24)

Bu arada;

İrtica'ı destekleyen sermayeye teşvik verilmesini engellemeye çalışan bürokratların bazıları sindirilmekte, Vakıflar Bankası Genel Müdürü ve Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdür Vekili gibi bazıları ise görevden alınmaktadır. (Syf-32)

Siyasal İslam'ın dinamosu olarak kabul edilen İrtica'ı destekleyen sermayenin büyümesine engel olunmaya çalışılan bir dönemde, verilen Devlet teşvikleri ve sağduyu sahibi bazı bürokratların pasifize edilmeleri, bu kesimin gücüne güç katmaya yönelik kabul edilemez bir taviz olarak değerlendirilmektedir.

ÖNERİ:8:

Teşvik mevzuatı çerçevesinde tabi olunan koşullar belirlenmiş bulunmakta olup bu şartları yerine getiren firmalara teşvik belgesi verilmektedir. Normal koşullarda, irtica-i faaliyetlere destek veren kişi ve kurumları tespit edip üzerine gitmek devletin başka birimlerinin görevidir. Dolayısıyla teşvik ve yabancı sermaye mevzuatına aykırı tavır içinde olmayan ancak İslam'ı siyasallaştırma faaliyetlerine destek veren kuruluşları tespit ederek Hazine Müsteşarlığına duyurma sorumluluğu devletin diğer birimlerine aittir. Ancak, söz konusu firmalara belli bir kadrolaşmanın gereği olarak haksız çıkarlar sağlayan kamu görevlileri tespit edilirse bunların da üzerine gidilmesi ve memuriyetle ilişkilerini

kesmeye dahi varabilecek soruşturmalara tabi tutulmaları doğaldır. Bu yönde tespitler var ise, soruşturmalara hızla başlanması gereklidir.

Bu amaçla yapılan tespitlerde son derece dikkatli davranılması ve çalışmaların bütününi karalayan bir kampanyaya fırsat verilmemesi gerekmektedir. Örneğin raporda "irtica-ı destekleyen sermayeye teşvik verilmesini engellemeye çalışan bürokratların bazıları sindirilmekte.... Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdür Vekili gibi bazıları ise görevden alınmaktadır" denilmektedir. Burada yapılan tespitten anlaşıldığı kadarıyla, böyle bir mücadele nedeniyle değil, bütünüyle Müdürlük makamını elde etmeye çalışan bir kadın görevlinin bazı makamlara ulaşma gayreti içinde olayı saptırdığı görülmektedir. Dolayısıyla yapılan tespitler, kamuoyunda haklılığı tescil edecek şekilde, çapraz kontroller ile kesinleştirilmelidir.

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü'nde de benzer bir kadronun varlığı ifade edilmekte ve bu kişilerin irtica-i firmaların denetim görevini ellerinde bulundurarak "denetlemelerden istenilen sonuçların alınmasını" engellemekte oldukları iddia edilmektedir. Bu kuruluşla ilgili de bazı duyurular olmakla birlikte, kişi ve fiillerin doğru tespit edilerek yasalar çerçevesinde üzerine gidilmesi son derece önemlidir. Aksi takdirde tespitler, bu tür faaliyetler içinde bulunanların "ekmeğine yağ süren" bir dedikodu havasında kalmaktadır.

E- İRTİCANIN TSK'YE YÖNELİK FAALİYETLERİ:

İrtica'ın hedefine ulaşmada, en büyük engel olarak Türk Silahlı Kuvvetlerini gördüğü bilinen bir gerçektir.

İrtica taraftarları;

İşlam devletini gerçekleştirme yönünde faaliyetlerini devam ettirirken, ılımlı davranışları ve bazen demokrasi şemsiyesi altındaki örtülü hareketleri ile bazı Devlet kademelerinde kadrolaşma imkanını bulmalarına rağmen, Türkiye Cumhuriyetinin temel dayanaklarından Silahlı Kuvvetlere sızma girişimlerini tamamlamadan hedeflerine varamayacaklarını daima göz önünde bulundurmuşlardır. Bu nedenle; Cumhuriyet tarihi boyunca İrtica'ın Silahlı Kuvvetlere sızma girişimleri hep var olmuş ve her seferinde de bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İDDİA-9:

Silahlı Kuvvetlerin yasal yetki ve görevleri çerçevesinde ve Genelkurmay Başkanlığı'nın emirleri ile karargah çalışması yapmak üzere teşkil edilen Batı Çalışma Grubu'na ve Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere çalışma grupları kurmuşlar, bu gruplar vasıtasıyla hayali senaryolar üreterek ve çeşitli mercilere gönderdikleri Komutanları hedef alan mektuplarla; kasıtlı olarak Türk Silahlı Kuvvetleri personelini, Müslüman-Ateist, Alevi-Sünni şeklinde bölmeye, karşılıklı güvensizlik ortamı yaratarak emir-komuta sistemini parçalamaya yönelik propaganda yapmaya başlamışlardır. (Syf-36)

ÖNERİ-9:

Belirli mihraklar tarafından, TSK üst kademelerine Alevi kökenli üst subay ve generallerin hakim olduğu ve Alevilerin TSK'de kritik makamları ele geçirdiği şeklinde sistematik olarak mektup ve fakslarla sinsi bir propaganda faaliyeti yürütülmektedir. Cumhurbaşkanlığına da bu konularla ilgili birçok mektup ve faks gelmekte, bu faaliyet özellikle Askeri Şura öncesinde yoğunlaşmaktadır.

Bu tür dedikodu ve propagandaların milletimizin göz bebeği TSK'lerini yıpratmaya yönelik faaliyetler olduğu her kesimce bilinmeli ve böyle değerlendirilmelidir.

İDDİA-10:

Her fırsatta General, Subay ve Astsubayların itibarını düşürmeye yönelik faaliyetler ile, YAŞ kararları bahane edilerek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin uygulamalarının dinsel özgürlüklerle çeliştiği yönündeki propaganda faaliyetleri hız kazanmıştır.

ÖNERİ-10:

Türk Silahlı Kuvvetleri, milletimizin daima övünç kaynağı olmuştur. RTÜK'ün, tüm illere kadar yayılacak teşkilatı ile bu güzide Kuruluşumuza yönelik propaganda faaliyetleri denetim altına alınmalı, suç işleyenler cezalandırılarak bu yönde yayın yapan kuruluşlar kapatılmalıdır.

Bu konuda il ve ilçe denetim kurullarına büyük görev düşmektedir.

İDDİA-11:

İmam Hatip Lisesi mezunlarının Harp Okullarına alınmasını sağlama girişimleri ve tarikatlar vasıtası ile Askeri Okul ve Birliklere sızma girişimleri mevcuttur. (Syf-35)

Özellikle, son dönemde Fethullah GÜLEN Nurcu tarikatının Silahlı Kuvvetlere sızma girişimleri artmıştır. Bu kesim planlı, programlı, sinsi ve yanıltmacı bir biçimde sürdürdükleri çalışmaların önünde engel olarak hep Türk Silahlı Kuvvetlerini görmektedir.

Bu bakımdan her fırsatta orduyu ele geçirmek amacıyla sızma girişimlerini sessiz ve derinden devam ettirmektedir.

Bu meyanda;

F. GÜLEN tarikatına ait yurtdışındaki okulların açılış törenlerine, özellikle bazı emekli generallerin davet edilmesi, dolaylı olarak Türk Silahlı Kuvvetlerine yakınlaşma gayretlerinin yanı sıra, kamuoyuna da askeri kesim tarafından kabul görüldüğü imajının verilmesini amaçlamaktadır. (Syf-37)

ÖNERİ-11:

Halihazırda İmam Hatip Lisesi mezunlarının bugün için Harp Okullarına girmeleri mümkün değildir. Esasen, Hükümetin "Milli Eğitim Temel Kanunu"nın 31 inci maddesiyle ilgili çalışmaları sonuçlandığında, İmam Hatip Lisesi mezunları sadece dini eğitim veren meslek yüksek okulları ile bu konuda eğitim veren fakültelere girebileceklerdir.

Ancak, bazı tarikatların kontrolünde olan "Özel Okullar"dan mezun olacak öğrencilerin Harp Okulu başta olmak üzere askeri okullara girişini engellemek mümkün görülmemektedir. Bu konuda TSK'nin okullara öğrenci alımları için yapılan mülakatlarda, öğrencilerin mezun oldukları okul konusunda çok titiz davrandığı ve bu tür girişleri büyük ölçüde önledikleri bilinmektedir.

İDDİA-12:

F. GÜLEN Nurcu tarikatı tarafından, Silahlı Kuvvetler içerisinde yapılanabilmek ve ileride etkinliğe kavuşabilmek amacıyla yeni projeler üretilmeye başlanmış, bu çerçevede; askeri okullarda okuyan öğrenciler öncelikli hedef olarak belirlenmiş, kültür düzeyi yüksek tarikat mensubu ve türban takmayan kadınların askeri öğrencilerle tanışmaları ve evlenmelerinin sağlanabilmesi için gerekli vasatı oluşturacak bir yapılanmaya gidilmiştir.

Anılan kesim tarafından bu yöntemle 10 yıla kadar olan bir sürede Silahlı Kuvvetler içerisinde tarikat olarak söz sahibi bir konuma gelebilecekleri şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır. (Syf-37)

ÖNERİ-12:

TSK her zaman laiklik konusuna hassasiyet göstermiş, askeri öğrencilikten başlayarak her rütbedeki elemanlarını sıkı bir denetime tabi tutarak, zararlı kişileri bünyesinden uzaklaştırmıştır. Bugün için sürdürülen bu çaba on yıl sonra da aynen devam edecek, tarikat mensuplarının bu Kurum içinde söz sahibi bir konuma gelebilmeleri TSK'lerinin kendi iç denetimi sayesinde asla mümkün olamayacaktır.

F- DİĞER HUSUSLAR:

Yukarıda ki konulardan ayrı olarak irtica ile mücadelede önemli yer tutacağına inanılan aşağıdaki konuların da Yüksek Huzura sunulmasında yarar görülmüştür.

a. Kılık kıyafet dahil Anayasanın 174 üncü maddesinde sayılan İnkılap Kanunlarının etkinlikle uygulanmasını sağlamak amacıyla Hükümet tarafından hazırlanıp Meclise sunulan "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" ile;

(1) Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Şeddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair 677 Sayılı Kanunun 1 inci maddesinin 2 inci fıkrasından ceza "6 aydan az olmamak üzere hapis ve elli milyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır." şeklinde üçüncü fıkrasındaki ceza "bir yıldan az olmamak üzere hapis ve iki yüz elli milyon liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılır." şeklinde değiştirilmektedir.

(2) 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 526 ncı maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmektedir.

"Şapka İktisası Hakkında 671 sayılı Kanunun veya Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında 1353 sayılı Kanunun veya Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine dair 2596 sayılı Kanunun koyduğu yasaklara veya yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere altı aydan bir yıla kadar hafif hapis ve elli milyon liradan yüz milyon liraya kadar hafif para cezası verilir."

Bu suretle, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmaya ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini koruma amacını güden bu Kanunlardaki cezalar caydırıcı bir boyuta getirilmektedir.

b. Hükümet tarafından Meclise sevk edilen "Bazı Örgütlü Suçlarla Mücadele Kanun Tasarısı" ile "Suç örgütü" tanımı yapılarak; doğrudan veya dolaylı biçimde bir kurumun, kuruluşun veya teşebbüsün yönetim ve denetimini ele geçirmek, kamu hizmetlerinde, basın ve yayın kuruluşları üzerinde, ihale, imtiyaz ve ruhsat işlemlerinde etkinlik ve denetim elde etmek, ekonomik faaliyetlerde kartel ve tröst yaratmak, madde ve eşyanın nedretini, fiyatların artmasını sağlamak, kendilerine veya başkalarına haksız menfaat temin etmek, seçimlerde oy elde etmek veya seçimleri engellemek maksadı ile zor veya tehdit uygulamak veya kişileri kendilerine tabi kılmaya zorlamak veya mensupları arasında her ne suretle olursa olsun açık veya gizli işbirliği yapmak suretiyle yıldırma veya korkutma veya sindirme gücünü kullanarak suç işlemek için örgüt kuranlara veya örgütü yönetenlere veya örgüt adına faaliyette bulunanlara veya bilerek hizmet yüklenenlere sadece bu nedenlerden dolayı üç yıldan altı yıla kadar ağır hapis cezası, örgüte üye olanlara da iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilecektir.

Örgüt silahlı ise, bu cezalar üçte birden yarıya kadar artırılarak hükmedilecektir.

Suç faili memur veya kamu hizmetlisi ise, verilecek ceza keza, üçte birden yarıya kadar artırılacaktır.

Suçun işlenmesine yarayan veya suçun işlenmesinde kullanılan veya suçtan doğan değer veya ürünlerin veya bunlar yerine geçen şeylerin müsadereşi gereken her türlü eşya, gelirleri Devletin mal varlığına geçecektir.

Bu Kanun Tasarısının yasalaşmasından sonra suç faillerinin ve ilgilerinin telefonları, faksları, bilgisayarları gibi aletleri dinlenecek ve içindeki bilgilerden yararlanılacaktır.

c. Yine Hükümet tarafından sevk edilen, "3194 Sayılı İmar Kanununa Bir Ek Madde Eklennesine Dair Kanun Tasarısı" ile bundan böyle camiler, mevzuat çerçevesinde plan ve programlara uygun ve ihtiyaca göre il, ilçe, kasaba ve köylerde müftülerin izni alınmak suretiyle yapılacaktır.

Çalışmanın ekinde yer alan “REKABET KURUMU” başlıklı belgede, o tarihte Kurumda çalışan Başkan, 2. Başkan, Başkan Yardımcıları ve Kurul Üyelerinin isimleri ve biyografileri yer almaktadır.

ANASOL-D Hükümetine Verilen Muhtıra

Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, Tiflis seyahatinde gazetecilere "Bazı askerler irtica tehlikesini 30 Ağustos'ta yapılacak Yüksek Askeri Şûra'da görev sürelerini uzatmak için kullanıyorlar ancak hükümet kararlı Karadayı'nın görev süresi uzatılmayacak ve İkinci Başkan Çevir Bir kıta görevine çıkacak, sorun bitecek" imasında bulunmuştur.¹⁷⁸¹

Bu durum üzerine, 20 Mart 1998 tarihinde, Genelkurmay Başkanlığında üst düzey komutanların katılımıyla yapılan toplantı sonucunda alınan kararları ihtiva eden Basın Açıklaması gazetelere yansımıştır.

Açıklamada; “Genelkurmay Başkanlığı karargâhındaki toplantıya, Org. İsmail Hakkı Karadayı, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Salim Dervişoğlu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İlhan Kılıç ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Fikret Özden Boztepe'nin katıldığı toplantıda”;¹⁷⁸²

1- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görev ve yetkileri ile konumu Anayasa ve yasalarla tespit edilmiştir ve TSK'nın her ferdi bunun bilincindedir.

2- Türk Silahlı Kuvvetleri, bütün mensupları ile demokrasiye bağlı, yüce milletin emrinde çağdaş değerlerin ve dünyadaki gelişmelerin bilincinde olarak, hiçbir farklı düşünceye sahip olmaksızın şerefli görevlerinin başındadırlar. Bu inançla, hiçbir art niyet ve düşüncesi olmaksızın, ülke bütünlüğü ve halkımızın güvenliği için içte ve dışta canını dişine takarak pek çok şehitler pahasına mücadeleye devam etmektedir.

3- Türk Silahlı Kuvvetleri, Anayasamızda belirtilen Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan cumhuriyetimizin temel

¹⁷⁸¹ BİRAND/YILDIZ, s.258, 259.

¹⁷⁸² “Askerden Yanıt”, Hürriyet Gazetesi, 21 Mart 1998.

niteliklerinin öncelikle korunmasını her türlü siyasi mülahazanın üzerinde görmektedir. Bu nitelikleri ve ülkemizin bütünlüğü ile geleceğini tehdit eden bölücü ve irticai gelişmelerin kesinlikle karşısındadır. Ayrıca, terör ve irtica ile mücadele, bu ülkede hür ve bağımsız yaşamak isteyen her vatandaşın en büyük ve öncelikli görevidir. Türk Silahlı Kuvvetleri Anayasa ve yasaların kendisine verdiği görevleri, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da eksiksiz olarak yerine getirmeye devam edecektir. Bu hususta kesin karardır ve bunu yaparken de hiçbir kimsenin bu görevini hatırlatmasına ihtiyacı yoktur.

4- Türk Silahlı Kuvvetleri, yüce milletimizin güvenine mazhar olan bütün cumhuriyet hükümetlerine bağlıdır, saygı duyar ve başarılarını mutlulukla karşılar. Ancak; makamı, konumu ve görevi ne olursa olsun, hiç kimse kişisel menfaatleri ve siyasi ihtirasları uğruna, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yasal görevi olan ülke güvenliğine yönelik bölücü ve irticai gelişmelere karşı mücadele azminden vazgeçirecek, zayıflatacak, tereddüde düşürecek veya karardılığını gölgeleyecek hiçbir tavır, tutum, beyan ve telkinlerde bulunamaz. Türk Silahlı Kuvvetleri ayrıca, bu tarz tartışmaların devamının ülkenin demokratik yapısına ve milli menfaatlerine son derece zararlı olduğu düşüncesini taşımaktadır.

5- Bazı talihsiz beyanlarda olduğu gibi Türk Silahlı Kuvvetleri, bir tehdit değil aksine ülkemiz için bir güvencedir. Türk Silahlı Kuvvetleri dün olduğu gibi, bugün de yüce milletin kendine duyduğu güven ve itibara gölge düşürecek hiç bir davranış içinde olmamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri gelecekte de her türlü siyasi mülahazanın dışında olarak bu tutum ve davranışını sürdürecektir. Bundan kimsenin kuşkusu olmamalıdır.

kararlarını alındığı bildirilmiştir.

Bu bildiri karşısında Başbakan Mesut YILMAZ, “Laiklik için demokrasi feda edilemez. BÇG lağvedilmelidir. Türban yasağı yanlıştır” demiş;¹⁷⁸³ ancak aynı günün akşamı, katıldığı bir televizyon programında ise “Kuvvet komutanları toplanmışlar, aralarında son gelişmeleri değerlendirmişler, bununla ilgili görüşlerini kamuoyuna açıklamışlar... demokratik bir tavidir” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

DSP Azınlık Hükümeti Dönemi

ECEVİT tarafından kurulan DSP azınlık hükümeti 11 Ocak 1999'da işbaşına gelmiştir. Söz konusu 56. Hükümetin görevi, ülkeyi 18 Nisan 1999'da yapılacak genel seçimlere götürmek olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Arşivinde “Sn.Gen.Kur.Bşk.mızın konuşması MGK 28 Ocak 99” başlıklı bir belge bulunmaktadır.¹⁷⁸⁴

Üzerinde, “BİLMESİ GEREKEN PRENSİBİ UYGULANACAKTIR” notu düşülen 3 sahifelik belgede yer alan KIVRIKOĞLU'nun sözleri aynen şu şekildedir:

Bir diğer konu da son günlerde basınımızda başköşeyi işgal eden ve Sn. Başbakanımızın ifadelerinden mühlhem "28 ŞUBAT defteri kapanmıştır" şeklindeki açıklaması üzerine medyada başlatılan tartışma konusudur.

¹⁷⁸³ BİRAND/YILDIZ, s.259.

¹⁷⁸⁴ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-455.

Gerçekten 28 ŞUBAT defteri kapanmış mıdır? Önce şunu ortaya koymak lazım. 28 ŞUBAT kime karşı ve niçin yapılmıştır? Tabii hepimiz biliyoruz ki Refah Partisine ve irticayı bertaraf etmeye yönelik bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Peki bu konuda sonuca ulaşılmış mıdır? Hayır. Başarı oranı halen % 20-25'i geçememiştir. MGK'nın tespit ettiği, 28 Şubat'ta tespit ettiği 18 konunun sadece 4'ü kanunlaşmış, onlar da tam olarak uygulanamamıştır.

Evet, 28 ŞUBAT halkı laik Cumhuriyetin etrafında birleştirmiştir, fakat gerekli tedbirler tam olarak maalesef alınamamıştır. Bu tür beyanatlara, 28 Şubat'ın hedef aldığı şahıs ve kurumları cesaretlendireceği, 28 ŞUBAT kararlarının uygulayıcılarını ise ataletle sevk edeceği endişesini taşıyoruz.

56 ncı hükümetin programına baktığımızda da irtica ile mücadeleye hiç değinilmemesi dikkat çekmektedir. Bu da 28 ŞUBAT karşıtlarını teşvik ederken, 28 Şubat'la ilgili birtakım uygulamaları yapanları da maalesef frenleyebilecek bir durum olarak görülmektedir.

Biz irtica konusunda kelimesine dahi rastlayamadık 56 ncı hükümetin programında. Tabii, 28 Şubat'ı bir süreç olarak kabul edersek, bu, bugün 28 Şubat'ta başlamış bir süreç değildir. Cumhuriyet döneminden beri, irticanın var olduğu dönemden beri var olan bir süreçtir, zaman zaman çok güzel uygulanmış, zaman zaman birtakım sapmalar olmuş, fakat 28 Şubat'la beraber konu tekrar rayına oturulmuştur. Ve rayına oturulan bu sürecin irtica tehlikesi var olduğu süreçte devam etmesi şarttır, elzemdir.

Bu 10 senedir, 20 senedir, 100 senedir veya 500 senedir. O nedenle 28 ŞUBAT defteri irtica devam ettikçe asla kapanmamalıdır diye düşünüyoruz.

Ayrıca bir önceki MGK toplantısında alınan karar gereği, Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun görevine kesintisiz olarak devam etmesinde de büyük yarar görüyoruz. İrtica ile mücadele için bir Başbakanlık genelgesinin ivedilikle yayınlanması veya 55 nci hükümet döneminde yayınlanan Başbakanlık genelgesinin yürürlükte olduğu ve uygulamaya devam edileceğinin açıklanması, özellikle bunu uygulayacak olan mülki amirler ve diğer bürokratlar nezdinde bir siyasi iradenin varlığını ve desteğini ortaya koyacaktır. Bunların önemine inanıyoruz.

Sn.Cumhurbaşkanım, Sn.Başbakanımızın konuşmalarını dinledik. İzahatlarına teşekkür ederiz. Ben bir iki konuya değinmek istiyorum burada. 28 ŞUBAT niçin yapılmıştır, kime karşı yapılmıştır konusu, evet herkes kendine çekebilir ama, bunun değişmez bir sonucu vardır. Zamanın, anayasanın 3 ncü maddesindeki temel kurallarını aşındırmaya yönelik faaliyetler içerisinde bulunan bir partiye ve onunla işbirliği içerisinde olanlara ve neticede de irticai faaliyetlerin her gün şiddetinin artmasına karşılık olarak laik T.C.'ni korumak maksadıyla yapılmış bir harekettir. Bunun başka izahı yoktur efendim. Diğerlerinin hepsi safsatadır.

O bakımdan evvela bunu doğru koymak lazım. 28 ŞUBAT kararları Silahlı Kuvvetler tarafından alınmış kararlar değildir. 28 ŞUBAT kararları MGK'nun aldığı karardır (18 Karar). Bunların bir kısmı mevcut kanunların uygulanmasıdır, bir kısmı yeni kanunların çıkartılması maksadına yöneliktir, bir kısmı da uygulamalara yönelik kararlardır.

28 ŞUBAT, bunların uygulanması suretiyle irticanın ortadan kaldırılması veya asgariye indirilmesini, etkisinin azaltılmasını hedef almıştır. Esas maksadı budur.

Tabii şunu da tartışmak lazım. Tehdit geçmiş midir? Biz tehdidin geçtiği kanısında değiliz. Şu anda tehdit görünürde değil su altına inmiştir, yer altına inmiştir ve gene bildiğini okuma gayreti içerisinde. Yani bir ölçüde savunmaya geçmiştir. Savunmanın arkası, taarruz için bir hazırlık dönemidir ve taarruza geçilecek anlamını taşır.

Laikliğe sahip çıkmak hepimizin başlıca görevidir. Zaten 3 ncü Maddenin de temel kurallarının en önemlisidir. Demokrasinin mutlaka olmazsa olmaz taraflarından biridir, özelliklerinden biridir. Yalnız laikliğe sahip çıkmakta birtakım uygulamalarla mümkün olabilir. Evet hepimiz laikiz diyoruz, laikliğe riayet ediyoruz diyoruz ama, eğer bu tarz uygulamalar ülkeyi kötü birtakım sonuçlara götürebilse, bunlar için de gerekli tedbirleri alamıyorsak veya alımyorsak, o zaman laikliğe tam olarak sahip çıkılacağı kanısında değilim.

Bizim DSP'nin laiklik konusunda herhangi bir tereddüdümüz yok. O konuda yüzde yüz inanıyoruz ki laikliği en iyi koruyacak partilerimizin başında gelir, partilerden biridir. Endişemiz hiçbir zaman hükümetimizde de değil, fakat esas uygulayıcılardadır.

Bugüne kadar bir momentum kazanılmıştır, bir dinamizm ortaya çıkmıştır. Bu dinamizmi biz yeterli görmedik, yaklaşık 1,5-2 yıldır. Ki 28 ŞUBAT bir ay sonra iki yılını tamamlayacak. Zaten 30 HAZİRAN'dan itibaren başlamıştır bu işlerin yapılması. 30 HAZİRAN'a kadar da zaman kaybedilmiştir, 28 ŞUBAT-30 HAZİRAN arasında. Yani ANASOL-D Hükümeti ile başlamıştır. O da bir genelge yayınlanmak suretiyle bu işe başlatılmıştır. Dolayısıyla bu başlatılan faaliyetlerin devam ettirilmesi zarureti vardır diye düşünüyoruz. Aksi takdirde, ben bunu Ordu Komutanlığım zamanında da gördüm, 28 ŞUBAT kararları çıkmıştı, bütün valilerimiz 28 ŞUBAT kararlarında tek bir uygulamaya girmediler. Ne zamana kadar? Bir ay sonra İçişleri Bakanlığı bir genelge yayınladı. Genelgeyi dahi uygulamada tereddüt gösterdiler.

Sorduğumuz zaman niye böyle yapıyorsunuz diye, birbirlerini gözlediklerini gördük. Valiler birbirlerini gözlemeye başladılar. Acaba hangi vali bir adım atacak. Onun attığı adıma göre kendileri bir adım atmak gibi bir tutum sergilediler.

Dolayısıyla valilerimiz, emniyetimiz, bürokratımız hükümetin göstereceği siyasi iradeyi daima arkasında görmek istiyor. Çünkü ileride politikacıların, siyasetçilerin kendilerine değişik bakacağı endişesi içerisinde davranışını evvela bir siyasi iradenin ortaya konması ve bu irade istikametinde, onu arkasına alarak, onu destek yaparak bu işlere başlamayı ve kendini bu suretle daha güçlü gördüğü için; diyoruz ki, mutlaka böyle bir siyasi iradenin var olması lazım. Onun için bir genelgenin yayınlanmasına ihtiyaç var veya mevcut genelgenin devam ettiğinin hatırlatılması meselesi var.

Ve bir de Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun (BUTKK), nitekim ANASOL-D döneminde fevkalade güzel çalışmıştır, büyük işler yapmıştır. Aynı kurulun devamının laikliği koruma yönünde büyük bir aşama sağlayacağı inancını taşıyorum. Ben bunu arz etmek istiyorum.

Sn. Cumhurbaşkanım.

Bu konuşmada, dönemin Genelkurmay Başkanının, kurulan yeni Hükümete, laiklik konusunda güvendiği bildirilmekle beraber, TSK'nın "irtica" konusundaki hassasiyetinin devam ettiğine dikkat çekilerek, BUTKK çalışmalarının devam etmesi yönünde ikazda bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Bir başka deyişle, bu konuşma metni, MGK'nın, Genelkurmay Başkanlarının bağlı oldukları Başbakan'a ve onun temsil ettiği hükümete karşı görüşlerini açıklayabildikleri bir platform olduğunu göstermektedir.

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra, Başbakan ECEVİT' imzasıyla, 440 sayılı MGK Kararına istinaden, BUTKK'nın teşkilatı ve işleyişini yeniden düzenleyen yeni bir Genelge yayımlanmıştır.

6. 28 Şubat 1997 Tarihli 406 Sayılı MGK Kararının Uygulamaları

TSK, yakın geçmişe kadar, Milli Güvenlik Kurulu yoluyla, Türkiye’de hem iç, hem de dış politikada söz sahibi olmuştur. MGK mevzuatının kapsamlı şekilde değiştirildiği 2003 yılına kadar yoğun olarak devam eden bu süreçte, değişen iç ve dış siyasi gündeme bağlı olarak, hemen her toplantıda kimi zaman bir, kimi zaman iki, kimi zaman da üç ayrı karar alınarak, iç ve dış politikaya yön verilmiştir.

REFAH-YOL döneminde 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısında üç ayrı alanda, üç farklı MGK Kararı (9 ilde uygulanmakta olan Olağanüstü Halin dört ay daha uzatılması, bir dış politika Kararı ile irticayla ilgili 406 sayılı Karar) alınmıştır.

Böylece, “Kur’an Kurslarından, İmam Hatip Liselerine, vakıflardan, özel okullara, radyo-TV yayınlarından, kurban derilerine, pompalı tüfeklerden türbanlı öğrencilere kadar” uzanan hemen her alanda siyasete yön verilmiş; Başbakanlar ise belki de ellerinden bir şey gelmediği için siyasi iradelerini tam olarak kullanamamışlardır. Böylece, yasal açıdan danışma organı olarak gözüken MGK, fiiliyatta devletin “derin aklı” olmuştur.

Zinde güçler, 1990’lı yılların başından itibaren Refah Partisi’ni “şeriat/irtica” ile özdeş görerek, millet iradesine dayalı siyasi bir hareketi devlete yönelik bir tehdit olarak görmekten ve göstermekten çekinmemiştir. Bu doğrultuda, REFAH-YOL iktidarının işbaşına gelmesiyle beraber, irticayla mücadele konusundaki kararlılık vurgulanmış; nihayet 28 Şubat 1997 tarihinde Hükümete dikte edilen 406 sayılı MGK Kararının bütün unsurlarıyla hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Bu süreç, brifingler yoluyla yüksek yargı ve medyanın yönlendirilmesiyle devam etmiş ve Refah Partisi’nin Anayasaya ve Siyasi Partiler Kanunu’na aykırı fiiller işlediği iddiasıyla kapatılmasıyla son bulmuştur.

28 Şubat sürecinde, başında bir Orgeneralin bulunduğu MGK Genel Sekreterliği de kilit bir rol üstlenmiştir. Zira ilgili MGK mevzuatı gereğince, MGK Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan Taslak Toplantı Gündemleri, öncelikle Genelkurmay’ın görüş ve önerilerine sunulmuş, burada şekillenen gündem, daha sonra Başbakanların önüne getirilmiş, Başbakanlar çoğu zaman önemli bir değişiklik olmaksızın bu gündemleri kabul etmiş ve neticede Genelkurmayın görüşü çerçevesinde şekillenen gündem Cumhurbaşkanının onayıyla nihai hale getirilmiştir. Ayrıca, kimi zaman da, bizzat Genelkurmay Başkanları ya da Kuvvet Komutanları gündem dışı söz alarak, istedikleri konuları MGK gündemine taşıyabilmişlerdir.

Böylece, TSK ve MGK Genel Sekreterliği tarafından, özellikle, 28 Şubat sürecinden itibaren, hemen her alanda ve konuda, devlet çapında alınması istenen her türlü yasal düzenleme, idari tedbir ve tasarruf, önce MGK’ya taşınmış; burada Başbakan, Başbakan Yardımcıları ve Bakanların onayı ve Cumhurbaşkanı’nın tasvibiyle, Bakanlar Kurulu’na bildirilmek üzere karar haline getirilmiştir.

Bakanlar Kurulları da, Başbakanların daha önce altında imzası bulunan MGK kararlarına istinaden, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda gerekli yasal değişiklikleri yapmış ve çeşitli idari kararlar almışlardır. Neticede, Bakanlar Kurulu'na ve TBMM iradesine açıkça müdahalede bulunularak yasama ve yürütme erkleri üzerinde vesayet tesis edilmiştir.

Bu doğrultuda, “bin yıl süreceği” ifade edilen irtica ile mücadele kapsamında, 406 sayılı Kararın ruhuna uygun olarak, alınması uygun görülen ilave tedbirler ile yasal ve idari düzenlemeler REFAH-YOL dönemi sonrasında yapılan her MGK toplantısında da, gündeme getirilmiştir. Böylece, irtica sadece 1990'larda değil, 2000'li yılların ortalarına kadar Türkiye'nin ana gündem maddelerinden birisini teşkil etmiştir. Nitekim, Refah Partisi'nin devamı niteliğinde olan Fazilet Partisi de, tıpkı Refah Partisi gibi, benzer gerçeklerle kaputulmaktan kurtulamamıştır.

Türkiye'de MGK'nın, siyasete ne ölçüde müdahil olduğunun görülmesi amacıyla, Komisyonumuza intikal eden bazı MGK Kararlarına bakmak yeterli olacaktır. Söz konusu Kararların; “yıkıcı, irticai, bölücü” radyo ve televizyon yayınlarının önlenmesinden, irticai vakıfların denetimine; Özel Eğitim Kurumlarının denetlenmesinden, yurt dışına gönderilen öğrencilerin takibine; cezaevleri koşullarından, geçici köy korucularına; sınır ticaretinden, Habur Gümrük kapısına; Olağanüstü Hal uygulamalarından, PKK terör örgütüne destek veren ülkelere karşı alınacak tedbirlere; Gelibolu Tarihi Milli Parkı Projesi'nden, Meriç Nehri Taşkın Koruma Projesi'ne; Trabzon'daki sel felaketinden etkilenenlerin Gökçeada'da iskan edilmesinden, vakıfların denetimine; GAP'ın durumundan, Güneydoğu illerindeki radyo ve televizyon yayınlarının izlenme oranlarına; Muzır Kurulu üyeliklerinden, MİT Müsteşarı atamasına, havacılığın ve Türk Hava Kurumu'nun sorunlarından, hangi tersanelerin Deniz Kuvvetlerine devredileceğine, doğu ve güneydoğu illerindeki sağlık sorunlarından, enerji nakil hatlarının güzergahlarına kadar, çok geniş bir alanda etkili olduğu görülmektedir.

Bu Kararlar, Türkiye'de siyasi iktidarların, yakın geçmişe kadar ağır bir askeri vesayet altında kalarak, iktidar güçlerini doğrudan MGK, dolayısıyla Türk Silahlı Kuvvetleri ile paylaştıklarını ortaya koymaktadır.¹⁷⁸⁵ Bu Kararların en önemli ortak noktası, Bakanlıkların görev alanına giren konularda, içinde asker ve sivil bürokratların yer alacağı Üst Kurul'lar vasıtasıyla seçilmiş iktidarların bypass edilmesidir. Bu Kararlar, Türkiye'de askerin, uzun yıllar boyunca, “yüksek siyaset”le uğraşp, ticaret, ekonomi, sağlık gibi “düşük siyaset” konularını sivillere terk ettiğini teyit etmektedir.

Refah-Yol Hükümeti Dönemi

1997-1999 yılları arasındaki MGK Kararları arasında, karar metni itibarıyla en uzun ve kapsamlı olanı 28 Şubat 1997 tarihli ve 406 sayılı MGK Kararı'dır. Bilindiği üzere, 406 Sayılı MGK Kararı'nda; Türkiye'de şeriat hukukuna dayalı bir İslâm Cumhuriyeti kurmayı amaçlayan aşırı dinci grupların, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Cumhuriyetimize karşı oluşturdukları çok yönlü tehdidin önlenmesi amacıyla, kısa, orta ve uzun vadeli 18 tedbirin alınması öngörülmüştür.

¹⁷⁸⁵ Türkiye'de askeri vesayetin ulaştığı boyutun görülmesi açısından, 26 Şubat 1998 tarihli 421 sayılı MGK Kararı çarpıcı bir örnektir. Karar'da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki sağlık tesislerinin eksikliklerin giderilmesi maksadıyla, bölgeye yapılacak tetkik gezilerinin, MGK Genel Sekreterliğince planlanarak icra edilmesi ve Bölge Valiliğinde ve/veya Ankara'da bir “Sağlık Koordinasyon Kurulu” oluşturulması öngörülmüştür. Diğer bir örnek ise Türkiye'de mevcut tüm vakıfların durumları ile ilgili rapor çalışmanın yine MGK Genel Sekreterliğinde koordinesinde yapılarak, 25 Temmuz 1997 tarihinde alınan 409 sayılı MGK Kararıyla yürürlüğe konulmasıdır. Bu ve diğer çalışmalar MGK Genel Sekreterliğinin MGK'nın kararorgani olarak çalıştığını göstermektedir.

Bu Karar'da dikkat çeken husus, MGK Genel Sekreterliği tarafından, karar ekinde yer alan tedbirlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ile Bakanlar Kurulu Kararı haline getirilmeyen uygulamaların sonuçları hakkında belli süreler içerisinde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve MGK'ya bilgi verilmesinin öngörülmesidir. 406 sayılı Karar dışındaki hiçbir MGK kararında, MGK Genel Sekreterliğine bu görev verilmemiştir.

Başbakan ERBAKAN, 406 sayılı MGK kararının onay sahifesini, toplantı esnasında değil, toplantıdan dört veya beş gün sonra imzalamış ve bu imzayı müteakip MGK Genel Sekreteri Org. İlhan KILIÇ, bu Kararı derhal tüm Bakanlık, kurum ve kuruluşlara bir üst yazıyla yayımlamıştır. Böylece, esasen, “tavsiye” niteliğinde olan/olması gereken 406 sayılı MGK Kararı, bu emrivaki yazıyla, bir anda Hükümet Direktifi haline dönüştürülmek istenmiştir

Başbakanlık Direktifi

Başbakan ERBAKAN tarafından 14 Mart 1997 tarihinde, 01704 sayılı Direktif ekinde, 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı Basın Bildirisi, 406 sayılı MGK Kararı ve bu Kararın “EK-A (REJİM ALEYHTARI İRTİCAİ FAALİYETLERE KARŞI ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER)”sı, tüm Bakanlıklara gereği, Cumhurbaşkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine ise bilgi için gönderilmiştir.

Ancak söz konusu Direktifte, Erbakan'ın, hem şekil, hem de içerik yönünden Kararla mutabık olmadığını gösteren işaretler bulmak mümkündür. Şekil yönünden dikkat çeken husus, Direktif yazısında, “Konu” hanesinin boş bırakılmış olmasıdır. Böylesine önemli bir yazıda, “Konu” hanesinin boş bırakılmış olması basit bir dikkatsizlikle açıklanamaz. Bu “unutkanlık”, yazıyı kaleme alan kişi ve kişilerin, 406 sayılı Kararı belli bir “Konu”ya oturtamadığının işareti olabilir.

İkinci ve daha önemli olan husus ise Direktif yazısının içeriğidir. Direktif metni aynen şöyledir:

28.2.1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarının 13 Mart 1997 günü Bakanlar Kurulu'nda öncelikle müzakere edildiği malumlarıdır. Bu müzakerede alınan "İrtica ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi" kararı mucibince Milli Güvenlik Kurulu'nun Bakanlar Kurulumuza bildirdiği hususların bir kopyası ilişikte bilgilerinize sunulmuştur. Bu konuların önemle dikkate alınarak, Anayasamızın; T.C. Devletin Demokratik, Laik, Sosyal bir hukuk devleti olması temel ilkeleri çerçevesinde, Bakanlığınızı ilgilendiren konularda, konuyla ilgili kısa, orta ve uzun vadeli tedbirlerin dikkat ve ihtimamla alınması, mali destek ve yasa değişikliğine ihtiyaç gösteren tedbirler varsa, bunlar hakkında da Bakanlar Kurulunca gereğinin yerine getirilebilmesi için Başbakanlığa bilgi verilmesini rica ederim.

Bu yazıda dikkat çeken ilk nokta, 406 sayılı MGK Kararının Bakanlar Kurulunda müzakere edildiğinin vurgulanmasıdır. Bu husus, MGK Kararlarının tavsiye niteliğinde olmayıp, bağlayıcı nitelikli olduğu yönündeki siyasi baskılara karşı bir cevap şeklinde görülebilir. İkinci nokta, 406 sayılı MGK Kararında var olan “Atatürk milliyetçiliğine bağlılık” ifadesinin, ERBAKAN tarafından imzalanan Direktifte yer almamasıdır.

Oysaki bu ifade, 406 sayılı MGK Kararında aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Kurul'un bu toplantısında, esasları ve nitelikleri Anayasada belirlenmiş, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik; lâik ve sosyal hukuk devletimizi ve cumhuriyet rejimimizi yıkmak, onun yerine bir siyasal dini düzen kurmak amacıyla yürütülen

yıkıcı faaliyetler ve yapılan beyanlar ile bunların oluşturduğu tehdit ve tehlikeler gözden geçirilerek değerlendirilmiştir.

Üçüncü önemli nokta ise yine 406 sayılı MGK Kararında var olan “cumhuriyet rejimimiz” şeklindeki ifadenin, ERBAKAN imzalı Direktif’te olmayışdır. Anayasamızda ve yasalarımızda yer almayan “rejim” kavramının, 406 sayılı Karar metnine sokulması, kararı hazırlayanların ideolojik duruşunun anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Ne var ki, Başbakan Erbakan’ın bu terminolojiye de itibar etmediği görülmektedir.

Bu Direktif’te dikkat çeken dördüncü ve son nokta ise 406 sayılı Kararın nasıl uygulanacağı konusunda ayrıntılı ve açıklayıcı çerçevenin çizilmemiş olmasıdır.

Nitekim bu yazı, zinde güçleri tatmin etmemiş, bu Direktif’ten on dört gün sonra, bu kez, İçişleri Bakanı Meral AKŞENER imzasıyla, 406 sayılı MGK Kararlarının tüm Türkiye sahinde uygulanması maksadıyla İl Valiliklerine yeni bir Genelge yayımlanmıştır.¹⁷⁸⁶

İçişleri Bakanlığın Genelgesi

İçişleri Bakanı Meral AKŞENER imzasıyla, 28/03/1997 tarihinde, 070674 sayılı “Anayasa ve Yasaların Uygulanmasına Uyulacak Usul ve Esaslar” konulu, “KİŞİYE ÖZEL” mühürlü, dokuz sahifelik bu Genelge, 80 İl Valiliği, İçişleri Bakanlığı Genel Müdürlüğü, Bağlı Kuruluşlarına ve Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatına gereği için; Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Başbakanlığa, MGK Genel Sekreterliğine, Genelkurmay Başkanlığına, Milli Savunma Bakanlığına ise bilgi için gönderilmiştir.

406 sayılı MGK Kararı çerçevesinde hazırlanan on beş maddelik tedbirler dizisi ile sonuç bölümünden oluşan bu Genelge, on beş madde ve sonuç bölümü ile alınacak tedbirlere ilişkin on altı maddeden oluşan bir Ek’ten oluşmaktadır.

Didaktik bir üslupla, adeta uzun bir “laiklik manifestosu” şeklinde kaleme alındığı görülen bu Genelge metninde, Laiklikle ilgili ifadelerin koyu harflerle yazılması; daha önce Başbakan ERBAKAN tarafından 14 Mart 1997 tarihinde yayımlanan Direktif’te yer verilmemiş olan, “Atatürk Milliyetçiliği” ifadesine yer verilmesi, sık sık Laiklik ilkesine vurgu yapılması dikkat çekmektedir.

Öncelikle dönemin bir iç politika analiziyle başlayan Genelge’de, ardından 406 sayılı MGK Kararında yer alan on sekiz tedbirin, on beş madde altında toplanarak her biri için ayrı, ayrı Valiliklere talimat verildiği görülmektedir.

İçişleri Bakanlığı merkez teşkilatının 28 Şubat sürecindeki politik duruşunun ve psikolojik durumunun anlaşılması bakımından önem arz ettiği düşünülen bu Genelge’nin metni, olduğu gibi, aşağıda sunulmuştur.¹⁷⁸⁷

“1. Anayasamızın 1 inci maddesi 1924 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi Türk Devletinın yönetim biçiminin bir Cumhuriyet olduğunu ilan etmekte, 2 nci

¹⁷⁸⁶ İçişleri Bakanı Meral AKŞENER, bu konuda, 25 Haziran 2012 tarihinde Komisyonumuza şu açıklamayı yapmıştır: “Şimdi bir şey daha, önemli bir şey sordu Başkanım bu genelgeyle ilgili. Benim üç ya da dört genelgem var, üç zannediyorum. Bunların hepsi, Sayın Erbakan’ın Başbakan olarak İçişleri Bakanlığına yazdığı konular var, onların içinden iç şey bu, yani Başbakanın talimatının iç bünyeye nakledilmesi şeklindedir.”

¹⁷⁸⁷ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91703, Fihrist No:22357-3

maddesi ise “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.” hükmünü taşımaktadır.

Söz konusu maddenin gerekçesinde ise “Türkiye Cumhuriyetinin her şeyden önce Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, yani bütün fertlerinin kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, diğer bir deyişle, milli dayanışma ve adalet içerisinde yaşayan bir toplum olduğu açıklanmıştır. Bu toplum, insan haklarına saygılı, başlangıçta belirtilen Atatürk ilkelerine dayanan, siyasi rejimler içinde insan haysiyetini en iyi koruyan, gerçekleştiren ve teminat altına alan demokratik rejimi benimsemiştir. Demokratik rejimin de laiklik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine dayandığı belirtilmiştir. Demokrasi, egemenliğin millete ait olduğu bir siyasi rejimdir. Hiçbir zaman dinsizlik anlamına gelmeyen laiklik ise, her ferdin istediği inanca, mezhebe sahip olabilmesi, ibadetini yapabilmesi ve dini inançlarından dolayı diğer vatandaşlardan farklı bir muameleye tabi kılınmaması anlamına gelir” ifadeleri yer almaktadır.

Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk’e göre; “Laiklik, sadece din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü demektir. Laiklik asla dinsizlik olmadığı gibi, sahte dindarlık ve büyüculükle mücadele kapısını açtığı için, gerçek dindarlığın gelişmesi imkanını temin etmiştir. Laikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler, ilerleme ve canlılığın düşmanları ile gözlemlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatiklerinden başka kimse olamaz.

Laiklik uygar yaşayışın da bir şartı olmuştur. Türk inkılabı, dine karşı veya din aleyhtarlığı şeklinde değil, din ile ilgili bulunmayan çökmüş, kokuşmuş kurumlara karşı oluşturulmuştur. Dinin hasis menfaatler uğruna istismarına şiddetle karşı koymuştur. Türk inkılabı ile ümmet devrinden millet devrine geçilmiştir.

Yine Anayasamızın 14 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında hak ve hürriyetlerin ne gibi kötü kasıtlarla kullanılamayacağı sayma yoluyla belirlenirken; Anayasa yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirinin dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamayacağı hususu da açıkça belirtilmiştir. Bu maddenin birinci fıkrasının gerekçesinde ise; bazı hallerde kanun hükümlerine uygun olarak kullanılan bir hürriyetin esasında başka bir kasıt gütmesinin ve bu kasıtın da fıkra da belirtilen yasak amaçlara yönelik bulunmasının her zaman mümkün olduğu belirtilerek, bu konuda Anayasasının 13 üncü maddesinde yer alan genel ve özel nedenlerle gerçekleştirilecek sınırlamaların ötesinde bir sınırlama getirilmesinin zarureti işaret edilmiştir. Ayrıca maddenin son fıkrasında, Anayasanın hiçbir hükmünün, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamayacağı hükmüne bağlanmıştır.

24 üncü maddede ise; Herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, 14 üncü madde hükümlerine aylan olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenlerin serbest bulunduğu ve kimsenin ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı, din ve ahlak eğitim ve öğretiminin Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

Anayasamız din ve vicdan ,düşünce ve kanaat hürriyetlerine özel bir önem vermiştir. Nitekim 15 inci maddesinde savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve

olağanüstü hallerde dahi hiçbir sebep ve surette durdurulamayacak, ihlal edilemeyecek hak ve hürriyetleri sınırlı şekilde sayarken din ve vicdan hürriyetini de ifade etmiştir.

Son günlerde, Anayasamızda Cumhuriyetin temel ilkeleri arasında yer alan ve yine Anayasanın 4 üncü maddesi ile değiştirilmesinin teklif bile edilemeyeceği belirtilen laiklik ilkesi ile 24 üncü maddesindeki "Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini v0ya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz." hükmüne aykırı tutum ve davranışlara rastlandığı gözlenmektedir.

Ülke sorunlarının çözümünü "Millet" kavramı yerine "Ümmet" kavramı bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimlerin varlığı, ülkemiz açısından ciddi tehlikeler oluşturabilecek bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Bunun dışında, komşu ülkelerden bazılarının, zaman zaman ülkemizde rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranış içine girmek suretiyle ülkemizi çağ dışı bir rejime itme gayretleri de inkar edilemez bir gerçektir. Bu ülkeler faaliyetlerini bir yandan ülkemizdeki radikal dinci terör örgütlerine verdikleri destek ile diğer yandan, daha uzun vadede, bazı tarikat ve grupları kontrol etmek suretiyle yönlendirmektedirler. Bu yönlendirmeyi yaparlarken parasal harcamalardan çekinmemekte ve masum vatandaşlarımızı farkına varmadıkları istikametlere götürmektedirler.

Yukarıda belirtilen etkiler altında, bazı aşın dinci kesimlerin ülkemizde mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara ve milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açması ihtimalinin de mevcut olması olaya ayrı bir boyut kazandırmaktadır. Bazı terörist sol örgütler ile bölücü terör örgütü PKK liderinin de aynı şekilde diğer mezheplerdeki vatandaşlarımızı körükledikleri bir diğer gerçektir.

Yirmibirinci yüzyıla yaklaştığımız bu dönemde dahi, ne yazık ki, yüce dinimiz'in ülkemizde bir politika aracı olarak zaman zaman kullanıldığı müşahade edilmiştir. Dinden, çıkar aracı olarak, iktidara ulaşım aracı olarak yararlanmanın, gerçekte bir türlü din düşmanlığı olduğu gözden ırak tutulmuştur. Din bezirganlığı, dinden kişisel çıkar için yararlanma ve dini baskı aracı olarak kullanma politikalarının milletimizce de tasvip edilmediği aşıkardır.

Demokrasinin nimetlerinden faydalanarak demokrasiyi rafa kaldırmayı hedef alan her türlü ayrılıkçı politika izleyen bölücü örgütler ile kökü dışarıda radikal dinci gruplara karşı Devletimiz ve demokrasimiz kendisini, halkımızın kabulüne mazhar olmuş Anayasası ve kayıtsız şartsız milletimize ait olan hakimiyeti, onun adına kullanan Türkiye Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği yasaların sağladığı hukuk düzeni içinde savunmak durumundadır.

Vatandaşlarımız da, içinde yaşadığı coğrafyanın zorluklarını kabul etmek ve Devlet olarak var olabilmek için gerekli önlemleri almak durumundadır. Türkiye Cumhuriyeti sorunlarını demokrasiye sınıksı sarılarak çözüp aşabilecek güçtedir.

Anayasamızın 2 nci maddesinde ifadesini bulduğu üzere, Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Hukuk Devleti olmanın en önemli gereklerinden biri de yürürlükte bulunan yasaların kişi veya zaman ayırımı gözetilmeksizin uygulanması zorunluluğudur. Yasalar var olduğu sürece bunları

uygulamaya yetkili kılınmış kamu görevlilerinin, şartlar ne olursa olsun, bunları uygulaması gerekmektedir. Aksi takdirde bir kısım yasa hükümlerinin uygulanması, diğer bir kısmının uygulanmaması ya da uygulamada kişi ayrımı gözetilmesi, tam bir keyfiliğe yol açacaktır ki bu da hukuk düzenimizin dolayısıyla rejimimizin tehlikeye girmesine yol açacaktır.

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde aşağıdaki hususların bir kez daha hatırlanmasında ve tedbirlerin alınmasında Bakanlığımca yarar görülmüştür.

2. Bilindiği gibi, öğrenci yurtları ile özel okulların açılmasında, işletilmesinde ve kapatılmasında valiliklere önemli yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerin en önemlisi de denetim yetkisidir.

Öğrenci Yurtları ile Benzeri Kurumların Açılması, İşletilmesi ve Denetlenmesi Hakkında Yönetmeliğin 51 inci maddesi aşağıdaki hükmü taşımaktadır:

"MADDE 51- Yapılan denetlemeler sonucunda;

- a) Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı hareket eden,
- b) Devletin, ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğünü bozma doğrultusunda faaliyet gösteren,
- c) Bölgecilik, ırkçılık propogandası yapan ve dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek faaliyette bulunan,
- d) Yapılan ikazlara rağmen tabi oldukları mevzuat hükümlerine ve bu yönetmelikte belirtilen esaslara uymayan,
- e) Sorumlu olduğu öğrencilerin barınma, beslenme, eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılamayan,
- f) Öğrencilerin güvenliğini sağlamayan ve tehlikeye sokan,

kurumlar hakkında tabi oldukları mevzuat hükümlerine göre kapatılma işlemlerine mahallin en büyük mülki amir'ince başlanır ve bu konuda işleme başlanırken ve kapatılma kararı alındıktan sonra Bakanlığa (Milli Eğitim Bakanlığı) bilgi sunulur."

Madde metninden de anlaşıldığı gibi mülki idare amirlerine geniş bir yetki verilmiştir. Ancak yasal durumun böyle olmasına karşılık tarikatlarla bağlantılı bazı özel yurt ve okulların olduğu da gözlenmektedir.

Söz konusu yurtlarda dinin veya dini hissiyatın veya dince mukaddes sayılan şeylerin alet edilerek faaliyette bulunulup bulunulmadığının mülki amirlerce yalandan izlenmesi ve bu şekilde faaliyette bulunanların tesbit edilmesi halinde kapatılması gerekmektedir.

Söz konusu Yönetmeliğin 45-49 maddelerinde ise mülki idare amirlerinin denetlemeye ilişkin yetkileri, denetim periyotları, denetleme ekipleri, denetleme sonuç raporları ile kurum ve yönetim personelinin geçici olarak mülki idare amirlerince görevden uzaklaştırılmaları konularında ayrıntılı açıklamalar yapılmaktadır.

Mülki idare amirleri yasa ve yönetmeliklerce kendilerine verilen tüm yetkilerde olduğu gibi bu konuda da yetkilerini eksiksiz olarak kullanmalıdırlar.

Bu çerçevede olmak üzere; Mülki idare amirlerimiz, izinsiz açılmış ve tarikatlara bağlı özel yurtların mevcut durumlarını tesbit edip yasal gereğini yapacaklardır.

Yurt dışında faaliyet gösteren "İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği" gibi yasa dışı bir çok örgüt tarafından legal ve illegal yollardan ülkemize sokulan yıkıcı, bölücü ve irticai nitelikli yayınların yanında aynı amaçlı video ve ses kasetlerinin zaman zaman gönderilmesine ağırlık verildiği bilinmektedir.

Güvenlik güçlerimiz, özellikle öğrencilerimizin bu tip yıkıcı, bölücü ve irticai yayınlardan korunması açısından bu yurtların yöneticilerini bu konuda uyarmak ve bu yayınların ülke içinde olduğu gibi yurtların dahilinde de okunmasını engellemek görevini tam bir titizlikle yürütmelidirler. Bu konuda PTT ve Gümrük idareleriyle koordineli olarak denetim ve kontrollerin sıklaştırılması gerekmektedir.

Bunun dışında iliniz dahilinde faaliyette bulunan matbaalarda da basılan her türlü yıkıcı, bölücü ve irticai yayınların araştırılmasının titizlikle yapılarak, suç unsuru ihtiva edenlerin zamanında Cumhuriyet Başsavcılıklarına intikal ettirilmesi sağlanacaktır.

3. Din, insan için fıtrî bir ihtiyaçtır. Bunun içindir ki tarihin hiç bir döneminde dinsiz bir topluma rastlanmamıştır.

Din, insanlık tarihine hakim olan en büyük etkidir. Çünkü her milletin kültürünün temelinde din vardır. Nüfusunun % 99'u müslüman olan Ülkemizde; kültürümüzün temelinde, ferdi ve sosyal hayatımızın şekillenmesinde, milli örf ve adetlerimizin oluşmasında, milli birlik ve beraberliğimizin sağlanmasında, devam ettirilmesinde, vatan, millet, bayrak ve benzeri ortak milli duygularımızın canlı tutulmasında İslamiyetin rolü ve fonksiyonu aşikardır.

Dinin fonksiyonunu müsbet yönde yapabilmesi, iyi anlaşılmasına bağlıdır. İyi anlaşılması için de iyi ve doğru öğretilmesi gerekmektedir.

Bu kutsal dinin temel kitabı Kur'an-ı Kerimdir. Kur'an-ı Kerimi öğrenmek ve öğretmek, her müslümanın, dini, vicdani, ahlaki, sosyal ve kültürel hakkı ve hürriyetidir. Milletimiz Kur'an öğretimine tarih boyunca büyük önem vermiş ve bu amaçla birçok müessese kurmuştur.

Bu müesseseler Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yönetim ve denetiminde Kur'an Kursu olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu görevini hiçbir görüş, felsefi inanç ve mezhep ayırımı yapmadan milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek yerine getirmektedir.

Ancak bazı tarikatların veya dini grupların yasal olmayan yollardan ve bazan dernek, bazan vakıf adı altında, görünüşte Kur'an kursları açtıkları ihbarları Bakanlığımıza intikal etmektedir. Bu dernek veya vakıflarca dini duyguları istismar edici, bölücü ve yıkıcı faaliyetler yürütülebileceği ayrıca ehliyetli kişilerin menfaat temini amacıyla bu tür işlere girebileceği hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bağlamda, Devlet'in gözetim ve denetiminde sağlıklı biçimde din eğitiminin, dolayısıyla Kur'an öğretiminin yapılmasında milli birliğimiz ve bütünlüğümüz açısından zaruret olduğu düşünülmektedir.

4. Zaman zaman basma intikal eden haberlerden, yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesislerin, belli çevrelere mesaj vermek amacıyla, gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmakta olduğu müşahade olunmuştur.

Bu tür tesislerle ilgili ihtiyaçların tesbiti, ilinizde müftülükler ve belediyeler ile diğer ilgili makamlar arasında koordinasyon sağlanarak gerçekleştirilmelidir.

Bu tespitler yapılırken özellikle yeni yerleşim alanlarının imara açılması sırasında mutlaka okul ve cami yerlerinin belirlenen kıstaslar çerçevesinde imar planlarında yer almasına dikkat edilmelidir.

5. 30.11.1925 tarih ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Şeddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanunun 1 inci maddesinin ikinci fıkrası ile "Aleumum tarikatlerle şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seytlik, çecelelik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadiyle nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur." hükmü getirilmiş ve maddenin diğer kısımlarında bunlara aykırı hareket edenler için verilecek cezalar hükme bağlanmıştır.

Kanun hükmü böyle iken, uygulamada kanuna aykırı hallerin ve davranışların var olduğu gözlenmektedir. Kanun uygulayıcısı güvenlik güçlerimizin kanunları uygulama ve aykırı hareket edenleri yargı mercileri önüne çıkarmakla görevli olduklarını hatırlatmakta yarar görülmüştür.

6. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şur'a kararı ile Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkisi kesilen personel konusunun, istismar edilerek Türk Silahlı Kuvvetlerini dine karşıymış gibi gösterme çabalarına, zaman zaman bir kısım basınımızda rastlanmaktadır.

Yüce Türk Ulusu'nun gözbebeği Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı bu gibi kampanyalar bilinçli olarak yapılmakta ve onun, halkımızın sevgi ve güveninden uzaklaştırılması hedeflenmektedir.

Bu gibi yayınların zararlarının ve neleri amaçladığı konusunun yeri geldikçe ve her fırsatta halkımıza anlatılması ve bu konuda basın mensuplarının aydınlatılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Bunun dışında Türk Silahlı Kuvvetlerini veya Devletin diğer kurum ve kuruluşlarını tahkir ve tezyif edici bu gibi davranışlar karşısında da derhal yasal işlemlere başlanmalıdır.

7. Vali ve kaymakamlarımız ile belediye başkanlarımızca yapılacak ilk defa memuriyete giriş atamalarında, irticai nitelikte ve bölücü kişilerin kamu kurum ve kuruluşlarına sızmalarını önlemek için gereken titizlik gösterilecektir.

8. Bazı komşu ya da bölge ülkelerinin, ülkemizdeki demokratik ortamdan yararlanarak, büyük ölçüde finansman da sağlamak suretiyle tarikatlara kurmak veya ülkelerindeki bazı tarikatlara uzantılarını ülkemiz topraklarında faaliyete geçirmek, ya da kurulmuş tarikatlara yardım ve destekte bulunmak suretiyle faaliyette bulundukları bir gerçektir. Bu ülkelerde bulunan ve kendilerine "İslami"

isini ekleyen terör örgütlerinin de ülkemizde zaman zaman faaliyet alanı aradıkları gözlenmektedir.

Ülkemizi çağ dışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel bir çatışmadan korumak amacıyla bu tür hareketler için istihbarat çalışmaları yoğun bir şekilde sürdürülecek, bu ülkelerin vatandaşlarının ülkemizdeki faaliyetleri kontrol altında tutulacaktır.

9. Mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak tehlikeli faaliyetler üzerinde istihbarat faaliyetleri arttırılacaktır.

Bir yandan aşın dinci kesimdeki faaliyetlerin izlenmesine devam edilecek, diğer yandan alevi vatandaşlarımız üzerinde terör örgütlerinin etkileme faaliyetinde bulunacağı gözönüne alınacaktır.

Nitekim kanlı terör örgütü PKK ve onun başının son günlerde, ülkemizdeki alevi vatandaşlarımızı tahrik etmek suretiyle, bir alevi-sünni çatışması yaratmaya çalışan söylemlerde bulunmaya başladığı gözlenmektedir. Güvenlik güçlerince gerekli dikkat ve hassasiyetle müdahale edilecek ve yerinde söndürülecektir.

10. Belediyelerimiz o yerin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş birer yerel yönetim birimidir. Bazı belediye başkanlarımızın mahalli müşterek ihtiyaçları çözümlmek için çaba sarfetmek yerine zaman zaman, kendi görev alanlarıyla hiç bir ilgisi olmayan konularda faaliyet içine girdikleri gözlenmektedir.

Bazı belediye başkanlarının bu tutum ve davranışları, suç teşkil ettiği gibi, geliştirmek için çaba sarfettiğimiz yerel yönetim ruhuna ve reformlarına zarar vermektedir. Bu davranışlar, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusuna karşı olanların, görüşlerine haklı gerekçeler bulmalarını sağlamaktadır.

Yerel yöneticilerimizin de tasvip etmediği bu tutum ve davranışlara giren ve kanunen suç sayılabilecek beyanlarda bulunan belediye başkanlarımız hakkında, onlar üzerinde vesayet denetimine sahip bulunan Vali ve Kaymakamlarımızca her türlü yasal işleme başvurulacak, bunlar hakkında yürütülen soruşturmaların sür'atle sonuçlandırılması sağlanacak ve tekrarlanmaması için her kademedeki önlem alınacaktır.

Bunun dışında bazı belediye başkanlarımızın, irticai faaliyetleri nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetlerinden Askeri Şur'a kararıyla ilişkileri kesilen personel konusunu istismar ederek, bu personeli belediyede, belediyeye bağlı işletme veya kuruluşlarda ya da belediyelerin kurduğu veya katıldığı şirketlerde sistemli olarak işe aldıkları anlaşılmaktadır.

Çok tabiidir ki demokratik bir hukuk devleti olan ülkemizde, bu şekilde ilişkileri kesilen personelin bir başka kamu kurumunda çalışmalarını engelleyecek bir mevzuat bulunmamakla birlikte, belediye başkanlarımızın sistemli olarak bu atamaları yapmaları rahatsızlık yaratmaktadır. Başkanlarımızın elbette bu gibi kişileri, gerekli atama iznini temin ettikten sonra, atamaya yetkileri varsa da bunu Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı "Siz işine son vererseniz, biz alınız" şeklinde bir tepki hareketine dönüştürmelerinin doğru olmayacağının herkes tarafından kabul edilebilecek bir gerçek olduğu unutulmamak ve bu konuda gerekli uyanlar belediye başkanlarımıza yapılmalıdır.

Bilindiği üzere, 19.3.1997 tarihli ve 10245 sayılı genelgemizle, açıktan atama izin taleplerinde ilk defa memuriyete atanacaklar ile daha önce memuriyet yapıp herhangi bir şekilde ayrılıp, tekrar memuriyete atanacaklar için formlar farklılaştırılmış olup, bu atama izin taleplerinin Bakanlığımıza gönderilmesinden önce Vali ve Kaymakamlarımızca gerekli ön inceleme yapılacaktır.

11. 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilmeyeceğine Dair Kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağ dışı bir görünüme yöneltcek uygulamalar konusunda yasaların öngördüğü tedbirler Anayasa Mahkemesinin bu konudaki kararları istikametinde alınmalıdır. Bu tedbirlerin özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanması sağlanmalıdır.

12. Çeşitli nedenlerle verilen kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat oleinlerinin yapılması sırasında büyük bir titizlik gösterilmesi gerekmektedir. Kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasında verilen yetkilerin sınırının aşılmaması ve daha dikkatli davranılması gerekmektedir. Aksine davranışların suç teşkil edeceği unutulmamalıdır.

13. Yardım Toplama Kanununda ve Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelikte; yardım toplama usul ve esasları açıkça düzenlenmesine rağmen evrakların tanziminde ve faaliyetlerin denetlenmesinde aksaklıkların ortaya çıktığı, bazı gerçek ve tüzel kişilerce izinsiz olarak yardım toplandığı gözlenmektedir.

Kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre ve zekat zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi sadece Türk Hava Kurumu'na verilmişse de Yardım Toplama Kanununun 4 üncü maddesinde yardımın isteğe bağlı olduğu, kişi ve kuruluşların yardımda bulunmaya zorlanamayacağı, Borçlar Kanununda ise, bağış olarak verilen mal ve hakların kime verileceği konusunda tamamen bağış yapmanın iradesine bırakıldığı hususu düzenlenmiştir. Kanunlarda kişilerin kurban deri ve bağırsaklarını herhangi bir dernek veya hayır kurumuna bizzat götürerek vermelerini yasaklayıcı bir hüküm bulunmamaktadır.

Türk Hava Kurumunca bu yolla elde edilen gelirler belli yüzdeler arasında Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Diyanet Vakfı'na verildiğinden gelirin amacına daha uygun harcanacağı dikkate alınarak Mülki İdare Amirlerince düzenlenecek toplantılarda köy ve mahalle muhtarları ve ilgililer Türk Hava Kurumu'na yardımda bulunmaları konusunda bilgilendirilecek, diğer gerçek ve tüzel kişilere toplama izni verilmeyecek, izinsiz faaliyete girişenler hakkında Kanunun 29 uncu maddesine göre işlem yapılacaktır.

Bazı valilerin, hava alanı yapımı gibi projelerin gerçekleştirilmesi için kurban derisi toplama faaliyetlerini bizzat yürüttüklerine ya da koordine ettiklerine dair duyurular alınmakta olup, böyle bir tutum ve davranış içine girilmemesi gerektiğinin bütün mülki amirlerce bilinmesi gereklidir.

14. Bazı belediyeler, siyasal partiler ya da derneklerce düzenlenen törenlerde özel üniforma giydirilmiş korumaların kullanıldığı müşahade edilmektedir Koruma ya da başka ne ad altında olursa olsun, bu gibi üniformaların giyilmesi yasalara uygun bulunmamaktadır. Zira yasalarımız hangi görevlilerin üniforma giyebileceklerini belirlemiştir.

Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemlere derhal başlanacak ve bu işlemler ivedilikle sonuçlandırılacaktır.

Yasa dışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılacaktır.

15. Bilindiği gibi 25.7.1951 tarih ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun ile Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven, Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve abideleri ve yahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimselere cezai müeyyideler getirilmiştir.

Söz konusu Kanun Atatürk'ün sağlığında değil ülkemizin çok partili demokrasiye geçtiği bir dönemde yürürlüğe konulmuştur. Bu Kanunun çıkarılmasına neden olan husus, çok partili demokrasiye geçişle birlikte birtakım fırsatçı ve bedbaht kişilerin, gelen hürriyet ve demokrasi havasını kötüye kullanarak inkılaplara ve bu inkılapların önderi olan Atatürk'e dergi ve broşürlerle çirkin ve tecavüzkar yazılar yazmaya yer yer Atatürk heykellerini kumaya başlamaları ve bu hareketlerin kamu vicdanında derin yaralar açmasıdır.

Bu Kanun, kadirşinas Türk milletinin kendine hür ve bağımsız bir vatan bırakan dahi ve kahraman evladı büyük Atatürk'ün eser ve inkılaplarının korunması kadar O'nun sevgisiyle dolu olan Türk milli vicdanının huzurunun da korunması amacıyla çıkarılmıştır.

Atatürk'e karşı yapılan hakaret ve tecavüzlerin sadece O'na karşı yapılmış olarak telakki edilmesi mümkün değildir. Bu hakaret ve tecavüzler, O'nun şahsında laik ve demokratik Cumhuriyetimize karşı yapılmış hakaretlerdir.

Bu nedenle mülki amirlerimiz ile kolluk kuvvetlerimizin söz konusu Kanunun uygulanmasında titizlik göstermeleri ve yasaya aykırı duruma rastlanılması halinde konunun yetkili Cumhuriyet Başsavcılıklarına intikal ettirmeleri büyük bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak;

1. Yukarıda 15 madde olarak belirtilen ve bu yazı ekinde çalışma programı olarak gönderilen hususlar demokratik ve laik Türkiye Cumhuriyetinin, Anayasamızdaki ilkeler doğrultusunda yaşayabilmesi için hayati nitelikte unsurlar olup; bunların uygulanması ile korunup kollanması hususunda, basta valiler olmak üzere güvenlik güçlerimiz ve tüm kamu kurum ve kuruluşları gereken ciddiyet ve titizliği göstereceklerdir,

2. Çalışma programında belirtilen ve mevcut durumun tesbitine yönelik raporların birer örneği Bakanlığımıza gönderilecektir.

3. Valilerimiz her gün yapmakta oldukları asayiş saatinin belli bir bölümünü bu yazımız ve ekindeki çalışma programına ayıracaklardır. Bu bölümde görüşülen konulara göre gerektiğinde MİT temsilcisi ile Müftü, Milli Eğitim Müdürü gibi diğer kamu görevlilerinin de katılımı sağlanabilecektir.

4. Valilerimiz bu yazımız ve ek çalışma programının uygulanabilirliği üzerindeki görüşleri ile yasa, yönetmelik değişikliği gibi önerilerini bu yazımızın alınmasından sonra bir ay içinde bir rapor halinde Bakanlığımıza göndereceklerdir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Genelgenin ekinde, ayrıca, 16 maddeden oluşan bir tedbirler paketinin yer aldığı faaliyet programı cetveli mevcuttur:

1. Laikliğin büyük bir titizlikle ve hassasiyetle korunmasının sağlanması, ihmali görülenler hakkında işlem yapılması,
 2. Özel yurt ve vakıf okullarının denetim altına alınması, kanuna uygun olmayanların kapatılması ve sorumlular hakkında işlem yapılması,
 3. Diyanet İşleri Başkanlığı kontrolünde açılmamış Kur'an kurslarının tespit edilerek faaliyetlerine son verilmesi,
 4. Dini tesislerin siyasi istismar konusu yapılmaması, dinin tesis ihtiyacının ortaya konulması, bu konudaki çalışmaların il ve ilçe müftülüklerince koordine edilmesi,
 5. Men edilmiş tarikatların ve 677 sayılı Kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmesi,
 6. Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkileri kesilen personel konusunun istismar edilmemesi, istismarın önlenmesi için bazı medya gruplarının aleyhteki yayınları hakkında yasal işlem yapılması
- Güvenlik güçlerince durum izlenerek Cumhuriyet Başsavcılıklarına intikal ettirilecektir.
- Valilerimizce yeri geldikçe, bu olayın arkasındaki senaryolar anlatılacaktır.
7. Kamu kurum ve kuruluşları ile belediyelere, aşırı dinci kesimden veya yasa dışı örgütlerden muhtemel sızmaların önlenmesi için, personel alımı ve çalıştırılmasının devamlı takip edilmesi, sızan bu tip personelin işine son verilmesi,
 8. Ülkemizi çağ dışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel bir çatışmadan koruyabilmek amacıyla komşu ülkelerin yıkıcı ve bölücü faaliyetlerini önleyici tedbirler paketi oluşturulması
 9. Aşırı dinci kesimlerin mezhep ayrılıklarını körüklemelerine mani olunması
 10. Belediyelerin kendileri veya şirketleri vasıtasıyla, irticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasa dışı örgütlerle irtibatı nedeniyle ilişkileri kesilen personelin durumunun tesbit edilmesi, bu şekilde personel çalıştırılmasını önleyici tedbirler alınması,
 11. Kıyafet Kanununa aykırı uygulamalara mani olunması, taviz verilmeden uygulama yapılması,
 12. Kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemlerinin yapılmasında taleplerin dikkatle değerlendirilmesi, mevcut aykırılıkların düzeltilmesi,
 13. Kurban derilerinin rejim aleyhtarı kuruluşlarca toplanmasına mani olunması, kurban derisi toplamada Türk Hava Kurumuna destek olunması, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplayanlara karşı müeyyide uygulanması, mülki idare amirliklerince teşvik toplantıları düzenlenmesi, diğer gerçek ve tüzel kişilere toplama izni verilmemesi,
 14. Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve sorumluları hakkında yasal işlemlerin ivedilikle sonuçlandırılması, yasal olmayan korumaların kaldırılması

15. Ülke sorunlarının çözümünü “millet” kavramı yerine “ümme” kavramı bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendirici girişimler önlenmelidir.

16. Büyük kurtarıcı Atatürk’e saygısızlığın önlenmesi, 5816 sayılı Kanunun kesin olarak uygulanması.

Görüldüğü üzere, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Başbakanlığa, MGK Genel Sekreterliğine, Genelkurmay Başkanlığına, Milli Savunma Bakanlığına “bilgi” için gönderilen 28 Mart 1997 tarihli bu Genelge vasıtasıyla, “darbe yapılmasına gerek yok, biz İçişleri Bakanlığı, daha doğrusu Hükümetin DYP kanadı olarak, irticaya karşı mücadele etmede kararlıyız” mesajı verilmek istenmiştir.

Bu bağlamda, Genelge’de, 28 Şubat 1997 tarihli 406 sayılı MGK Kararı çerçevesinde icra edilmesi öngörülen tüm tedbirler, tüm Vali ve Kaymakamlara birer emir olarak ulaştırılmış; 28 Şubat MGK Kararı’nda yer alan tüm hususların (yıkıcı faaliyetler, tarikatlar, yurt ve vakıf okulları, Kur’an kursları, YAŞ Kararıyla atılanların işe alınmamaları, kılık-kıyafet, kısa ve uzun namlulu silahlar, kurban derilerinin THK tarafından toplanması, özel üniforma giymiş korumalara, Atatürk’e karşı işlenen suçlar vd.) Valiler, Kaymakamlar ve de onların yönlendirmeleriyle Belediye Başkanları tarafından uygulanması talimatı verilmiştir. Genelgede, YAŞ Kararlarıyla TSK’dan ihraç edilen asker personel ile diğer irticai düşüncedeki kişilerin Valilikler, Belediyeler ve Belediye şirketlerindeki işlere alınmamaları/sızmamaları konusuna özel önem verildiği dikkat çekmektedir.

Ancak, Erbakan’ın ve Akşener’in yayımladıkları yukarıda açıklanan söz konusu mevzuata rağmen, dönemin basın-yayın organları tarafından, 406 sayılı MGK Kararının Başbakan ERBAKAN tarafından kerhen imzalandığı, Hükümetin ve bazı bürokratların, yayımlanan bu Direktif ve Genelge’yi uygulama konusunda “isteksiz” olduğu yolunda çeşitli iddialar ortaya atılmıştır.

Bu tartışmalara, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de katılarak, 28 Nisan 2007 tarihli gazetelere şu açıklamayı yapmıştır:¹⁷⁸⁸

28 Şubat kararları bir süreçtir. Madem altında hükümetin imzası var, 8 yıl kesintisiz eğitim dahil hepsi uygulanacaktır. MGK danışma organı değildir. Anayasa’ya göre, aldığı kararları hükümete tavsiye etmiyor, bildiriyor. Yalnız 8 yıl eğitim değil, 18 ayrı madde söz konusudur, takibi istenen. Gereği yapacak merci Bakanlar Kurulu’dur. Topu Meclis’e atarak olmaz. Madem hükümete, arkanızda Meclis iradesi var demektir. Çünkü çoğunluğa dayanıyorsunuz. Gereği neyse yapmalısınız.

Cumhurbaşkanı Demirel, bu açıklamasıyla, esasen tavsiye niteliğinde olan 406 sayılı MGK Kararlarının, Anayasanın “MGK kararları Bakanlar Kurulu’na bildirilir” hükmüne istinaden, Hükümet açısından bağlayıcı bir “karar” olduğunu savunarak, Hükümet-asker arasındaki geriliminde safını belli etmiş; yeni bir siyasi tartışmanın fitilini ateşlemiştir.

¹⁷⁸⁸ “Savsaklamak Yok”, Milliyet, 28 Nisan 2007.

18 Mayıs 1997 Tarihli Başbakanlık Direktifi

Kamuoyunda yükselen bu eleştiriler üzerine, Başbakan ERBAKAN tarafından, 18 Mayıs 1997 tarihinde, daha önce 14 Mart 1997 tarihinde Bakanlıklara gönderdiği Direktif'e ilaveten bir Uygulama Direktifi daha yayımlandığı tespit edilmiştir.

“406 sayılı MGK Kararına İstinaden Çıkarılan 14 Mart 1997 tarihli Başbakanlık Direktifinin Uygulanmasının Takibi” konulu, 01704 sayılı söz konusu Uygulama Direktifi;¹⁷⁸⁹ Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısına, Devlet Bakanlıklarına ve Bakanlıklara gereği, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine ise bilgi için gönderilmiştir.

Bu Uygulama Direktifinin, “GENEL ESASLAR” başlıklı ilk bölümünde şunlar yer almıştır: “406 sayılı MGK kararı ile ilgili tedbirlerin kısa, orta ve uzun vadeli planlama, programlama, koordine ve bütçeleme gibi safhalarının Bakanlar Kurulu’nca takibi için etkin bir çalışma yapılması maksadıyla Başbakanlık nezdinde, Milli Güvenlik Kurulu 406 Sayılı Kararıyla ilgili Tedbirleri Sürekli İzleme Merkezi (kısa adıyla Sürekli İzleme Merkezi, Merkez) ve yine aynı şekilde Başbakanlık nezdinde bir “Milli Güvenlik Kurulu 406 Sayılı Kararıyla ilgili Tedbirlerin Uygulanmasını İzleme ve Koordinasyon Komisyonu” (Komisyon) kurulmuştur.

Yazıda, devamlı; “Sürekli İzleme Merkezi’nin, Başbakanlık Müsteşar Yardımcılığı uhdesinde oluşturulan yeteri kadar uzman personelden müteşekkil bir çalışma grubu halinde devamlı görev yapması, bu Merkezin aynı zamanda Uygulamayı İzleme ve Koordinasyon Komisyonuna sekreteryâ görevi ifa etmesi, yapılan çalışmaları takip eden ve yönlendiren bir komisyon olarak görev yapacak ve gerektiği zaman toplanarak hizmetlerini sürdürecektir olan Uygulamayı İzleme ve Koordinasyon Komisyonu’nun da Başbakanlık Müsteşarı Başkanlığında, Adalet, İçişleri, Maliye ve Milli Eğitim Bakanları Müsteşarları ile Diyanet İşleri Başkanı, Devlet Personel Başkanı ve Vakıflar Genel Müdürü’nden teşekkül etmesi” öngörülmüştür.

“ÇALIŞMA ESASLARI” başlığı altında:

Komisyon’un Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin görüş ve düşüncelerini aldıktan sonra, Milli Güvenlik Kurulu’nun 406 Sayılı Kararıyla ilgili olarak hangi tedbirlerin hangi makamlarca hangi vadede uygulanacağını belirten çalışmayı en kısa sürede tamamlanması, bu tedbirlerin Başbakanlık tarafından onaylandıktan sonra, ilgili makamlara bildirilmesi, tedbirler programında değişiklik yapılması gerekiyorsa bu hususların Komisyonca teklif edilmesi ve onaylandıktan sonra yürürlüğe konulması, Komisyonun her ay en az bir defa toplanmak suretiyle o ay içerisinde Bakanlıklar ve ilgili Kuruluşlarca yapılan çalışmaları ve bu çalışmalar hakkındaki Sürekli İzleme Merkezi raporlarını gözden geçirip gerekli yönlendirmeleri yapması, Komisyon ve Merkez’in çalışmalarında Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici işbirliğinden yararlanacağı, Komisyonun gerekli gördüğü takdirde düzenlemeler konusunda üst düzey bürokrat, uzman ve akademisyenlerden de yararlanılması, Merkezin her ay yapılan çalışmalar hakkında Komisyonu bilgilendirilmesi, Komisyonun da o ayın en geç 25’ine kadar hazırlayacağı Uygulamayı Takip Raporu’nu Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine iletmesi, Komisyonun ilk toplantısını 20.05.1997 günü saat 09.30’da Başbakanlık Müsteşarlığında yapılması.

Görüldüğü üzere, 18 Mayıs 1997 tarihli bu Uygulama Direktifle; 406 sayılı MGK Kararının uygulama durumunun, MGK Genel Sekreterliği ile koordineli olarak, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı bünyesinde uzmanlardan oluşacak “Sürekli İzleme Merkezi” tarafından günün

¹⁷⁸⁹ Genelge Ek’tedir.

gününe izlenerek raporlanması; daha sonra bu çalışmaların Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında kurumların üst düzey yetkililerinden oluşacak “Milli Güvenlik Kurulu 406 Sayılı Kararıyla ilgili Tedbirlerin Uygulanmasını İzleme ve Koordinasyon Komisyonu” vasıtasıyla, her ay MGK Genel Sekreterliğine iletilerek, aylık MGK toplantıları gündemine taşınması sağlanmış olmaktadır.

ANASOL-D Hükümeti Dönemi

ANASOL-D Hükümeti, özellikle iktidara gelişinin ilk aylarında, 406 sayılı MGK Kararının uygulanması ve takibi konusunda hızlı hareket etmiştir. Bu bağlamda, bu hükümet döneminde gerçekleştirilen en önemli icraat, 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi öngören kanununun çıkartılması olmuştur.

28 Kasım 1997 Tarihli Başbakanlık Direktifi

Bu Hükümet döneminde, Başbakan Mesut YILMAZ tarafından, 28 Kasım 1997 tarihinde tüm icracı Bakanlık ve kuruluşlar ile MGK Genel Sekreterliğine gereği, Genelkurmay Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ise bilgi için gönderilen “406 Sayılı MGK Kararına İstinaden Çıkarılan 14 Mart 1997 tarih ve 01704 Sayılı Başbakanlık Direktifinin Uygulanmasının Takibi” konulu, 01-51/02853 sayılı, bir “Uygulama Direktifi”¹⁷⁹⁰ yayımlanmıştır:

406 sayılı MGK Kararının çıkarılmasından bu yana, başta sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretimin uygulamaya konulması olmak üzere bazı olumlu sonuçlar alındığı, Milli Eğitim Bakanlığına ilaveten, İçişleri ve Adalet Bakanlıkları ile Diyanet İşleri Başkanlığınca bazı idari ve yasa değişiklikleri yapıldığı ancak tüm Bakanlık, Kurum ve Kuruluşların kendi sorumluluk alanlarına giren tedbirlerin hassasiyetle uygulanması ve uygulatılması istenerek, tedbirlerin uygulanması için gerekli olan mevzuatın oluşturulması ve varsa mevzuat tekliflerin Bakanlar Kurulu’na gönderilmesi, ayrıca uygulamanın daha sıhhatli yapılması, takip ve kontroldeki etkinliğin sağlanması için Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında, Adalet, Dışişleri, İçişleri Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıkları Müsteşarları ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreter Yardımcısı, Diyanet İşleri Başkanı, Devlet Personel Başkanı, Emniyet Genel Müdürü ve Vakıflar Genel Müdüründen oluşan “Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu” ile Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı başkanlığında yeteri kadar uzman personelden teşekkül eden “Uygulamayı Takip ve Değerlendirme Merkezi” kurulduğu, ayrıca 18 Mayıs 1997 tarihli (Başbakan ERBAKAN tarafından çıkarılan) Uygulama Direktifinin iptal edildiği.

Genelge ekinde yer alan:

Kurul ve Merkezin Çalışma Esasları” başlıklı yazıda¹⁷⁹¹, “Kurul’un Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’nin görüş ve düşüncelerini aldıktan sonra, Milli Güvenlik Kurulu’nun 406 sayılı Kararıyla ilgili olarak hangi tedbirlerin hangi makamlarca hangi vadede uygulanacağını belirten çalışmayı en kısa sürede tamamlanması, bu tedbirler programının Başbakanlık tarafından onaylandıktan sonra ilgili makamlara bildirilmesi, kurulun her ay en az bir defa toplanmak

¹⁷⁹⁰ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-487,488.

¹⁷⁹¹ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-489.

suretiyle o ay içerisinde Bakanlıklar ve ilgili Kuruluşlarca yapılan çalışmaları ve bu çalışmalar hakkındaki Merkez raporlarını inceleyip gerekli yönlendirmeleri yapması, Merkezin yapılan çalışmalar hakkında her ay Kurulun bilgilendirilmesi, kurulun her ay hazırlayacağı “Uygulamayı Takip Raporu”nun Milli Güvenlik Kurulu’nda görüşülmek üzere Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine iletilmesi.

Görüldüğü üzere, 28 Kasım 1997 tarihli bu Direktif’le, Başbakan ERBAKAN tarafından daha önce 18 Mayıs 1997 tarihinde çıkarılmış olan 406 sayılı MGK Kararıyla ilgili eski Direktif yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu yeni Direktif’te, öncelikle 406 sayılı MGK Kararının uygulanması açısından yeni bir döneme girildiği mesajının verilmesi amacıyla, eskiden var olan “Sürekli İzleme Merkezi” ve “Milli Güvenlik Kurulu 406 Sayılı Kararıyla ilgili Tedbirlerin Uygulanmasını İzleme ve Koordinasyon Komisyonu”nun adları, sırasıyla “Uygulamayı Takip ve Değerlendirme Merkezi” ve Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu” olarak değiştirilmiştir. Eskiden var olan Komisyon’un adının, Kurul olarak değiştirilmesi, Kurul’un, Komisyon’a nispeten, daha üst düzey bir yapıyı çağrıştırması bakımından önemlidir.

İkinci ve daha önemli olan değişiklik ise görevi, daha önce bu Merkez ve Kurul çalışmalarını koordine etmekle sınırlı tutulan MGK Genel Sekreterliği’ne, MGK Genel Sekreter Yardımcısının “Uygulamayı İzleme ve Koordinasyon Komisyonu” üyesi haline getirilmesiyle, 406 sayılı MGK Kararı konusunda Başbakanlık bünyesinde yapılacak çalışmalara doğrudan müdahil olma ve yönlendirme yetkisi verilmesidir. 2003 yılına kadar MGK Genel Sekreter Yardımcılarının Korgeneral rütbesinde bir asker oldukları düşünülecek olursa, yapılan bu değişikliğin önemi daha iyi anlaşılabilir. Böylece MGK Genel Sekreterliği, Başbakanlık içinde tüm Bakanlıklara şu veya bu ölçüde etki etme ve yönlendirme imkânına kavuşmuştur.

Şubat 1998 Tarihli Başbakanlık Direktifi

Başbakan YILMAZ tarafından, 4 Şubat 1998 tarihinde, “İlçe Merkezli Denetim Hk.” konulu yeni bir Genelge daha yayımlanmıştır. İcracı Bakanlık ve kuruluşlara gereği, Genelkurmay Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ve MGK Genel Sekreterliğine bilgi için gönderilen bu Genelge’de;¹⁷⁹²

Ülke düzeyinde milli güvenliğin sağlanmasından sorumlu olan Cumhuriyet Hükümetinin genel denetim ve gözetim yetkisine dayanarak; yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlerle mücadele için illerde Valiler tarafından yönlendirilip, koordine ve kontrol edilen; ilçe bazında Kaymakamlar tarafından bizzat kendilerinin de katılacağı bir denetim sistemi kurulacak ve işletilecektir. İl Valileri ve İlçe Kaymakamları, Devlet ve Hükümetin temsilcileri olarak 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun kendilerine verdiği yetkileri kullanarak, İlçelerde faaliyetlerini sürdüren yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlerde bulunan ve/veya bu faaliyetlerde bulunanların odaklaştığı dernekler, vakıflar ve diğer özel hukuk tüzel/özel kişilerince kurulan, işletilen, yönetilen özel okullar, yurtlar, pansiyonlar, kurslar, dershaneler veya başka adlar altında faaliyet gösteren tüm kuruluşları etkin bir şekilde denetleyecektir. Bu denetimlerde anılan dernekler, vakıflar ve özel hukuk tüzel kişilerinin diğer faaliyetleri ile gelir kaynakları ve giderlerinin de denetleneceği, bu denetimlerin illerde Valilerin başkanlığında kaymakamların da katılımıyla yapılan İl Emniyet Asayiş Koordinasyon Toplantılarında ayda bir defa

¹⁷⁹² CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-461.

değerlendirilecek, gerektiğinde müşterek denetim esasları belirlenecek ve gelecek aylarda yapılacak denetimlerin programların saptanacaktır. Bu toplantılar sonucunda ortaya çıkan denetim sonuçları ve değerlendirmelerin her ay düzenli olarak İçişleri Bakanlığı ile Başbakanlığa gönderilecek, yapılacak bu denetimlerde Vali ve Kaymakamlar tarafından ihtiyaç duyulan her türlü bilgi, belge, araç, gereç ve personel istek halinde Bakanlıklar ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının il, ilçe veya bölge teşkilatları veya yerel idareler tarafından öncelikli olarak karşılanacak, İl ve ilçelerde ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde yayın yapan bazı özel televizyon ve radyo kuruluşlarının yıkıcı, bölücü ve irticai nitelikli yayınlar yapıldığı bilinmektedir. İl ve ilçelerde bu yayınlar vali ve kaymakamların gözetiminde güvenlik kuruluşlarının takip edilecek, suç olan yayınlar usulüne uygun bir şekilde tespit edilerek TC. Savcılıklarına ve Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna bildirilecektir. Cumhuriyetin Vali ve Kaymakamlarının hiç bir baskı altında kalmadan güven duygusu içerisinde işbu genelgede verilen görevleri layıkıyla yapacaklarına dair inancım ve güvenim tamdır.

Görüldüğü üzere, bu Genelge ile REFAH-YOL Hükümeti döneminde, İçişleri Bakanı Meral AKŞENER tarafından 28 Mart 1997 tarihinde Valiliklere gönderilen Genelge'ye dokunulmayarak, 406 sayılı MGK Kararının uygulanması ile ilgili çalışmaların daha etkin hale getirilmesi amacıyla, İlçe bazında Kaymakamların bizzat içinde yer alacakları, “günü gününe takip ve aylık raporlama” esasına dayalı yeni bir denetim sistemi kurulmuştur. Böylece, bu Genelge ile 406 sayılı MGK Kararı ile ilgili takip çalışmalarının, Türkiye sathına yayılması amaçlanmıştır.

Adalet Bakanlığına da gönderilen bu Genelgede, Vali ve Kaymakamlar tarafından yapılacak tespitlerin Savcılıklara bildirilmesi şeklinde emir verilmesi, idarenin görevinin hatırlatılması bakımından altı çizilmesi gereken bir noktadır.

Genelgede, Başbakan YILMAZ tarafından, Vali ve Kaymakamlara “Cumhuriyetin Vali ve Kaymakamları” şeklinde hitap edilmesi, keza onlara “hiçbir baskı altında kalmadan güven duygusu içerisinde” hareket etme yönünde telkinde bulunulması, siyasi iradenin, idarenin arkasında olduğu mesajını verme ihtiyacında olduğunu göstermektedir.

Genelgede dikkat çeken bir diğer husus, Genelgede “milli güvenliğin sağlanması” ifadesine yer verilerek, 406 sayılı MGK Kararının odak noktasını teşkil eden “yıkıcı/irticai” faaliyetlerin kapsamına, bu kez “bölücü faaliyetlerin” de eklenmesidir.

Başbakan YILMAZ'ın 28 Kasım 1997 ve 4 Şubat 1998 tarihlerinde yayımladığı söz konusu Direktif ve Genelge'ye rağmen, Genelkurmay Başkanlığının, ANASOL-D Hükümeti tarafından irticayla mücadele alanında yapılan çalışmalardan da memnun kalmadığı görülmektedir. Zira, 17 Mart 1998 tarihinde gerçekleştirilen MGK toplantısında, Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan “İrtica Ne Durumdadır?” başlıklı özel bir brifingte irtica tehlikesinin büyüyerek devam ettiği mesajı verilmiştir.

Bu siyasi konjonktürde, bir yandan MGK, diğer yandan bir kısım kamuoyunda “MGK Hükümeti” şeklindeki eleştirilere muhatap olan YILMAZ, iki arada bir derede kalmış olacak ki, ordunun irticai abarttığı şeklindeki kamuoyu araştırma sonuçlarını gazetecilerle paylaşmaya başlamıştır.¹⁷⁹³

¹⁷⁹³ Başbakan Mesut Yılmaz'ın yaptırdığı bir araştırmada “ordunun irticai abarttığını söyleyenlerin oranının” %62, “ordunun irticai abartmadığını söyleyenlerin oranının” ise %37.7 olduğu ifade edilmiştir. “İrtica ile savaşımlı yetersiz bulanların oranı” %37, “irtica tehlikesi yoktur diyenlerin oranı” ise %39,3 olarak verilmiştir. (Taha AKYOL, 3 Nisan 1998, Milliyet Gazetesi.) (E) Tümg. Şevket BÖLÜĞİRAY, bu anket sonuçlarını “siyasilerin anketleri kendi eğilimlerine göre yaptırdıkları” şeklinde

Bu ortamda, ANASOL-D Hükümetine dışarıdan destek veren CHP'nin Türkbank yolsuzluğundan dolayı, 25 Kasım 1998 tarihinde Başbakan YILMAZ aleyhinde verdiği gensoru önergesinin kabul edilmesi üzerine hükümet düşmüştür. Bu gelişme üzerine, Cumhurbaşkanı DEMİREL, hükümet kurma görevini 23 Aralık 1998 tarihinde DSP lideri ECEVİT'e vermiş ancak ECEVİT hükümeti kuramarak görevi iade etmiştir.

MGK Kararları

25 Temmuz 1997 Tarihli ve 409 Sayılı MGK Kararı

MGK, ANASOL-D Hükümeti gelir gelmez, bir önceki hükümet döneminde alınan 406 sayılı MGK Kararı'nın uygulama durumunu yeniden gündemine almıştır. Bu çerçevede, Başbakan Mesut YILMAZ'ın ilk kez katıldığı 25 Temmuz 1997 tarihli MGK toplantısında alınan 409 sayılı Karar'da, MGK Genel Sekreterliği koordinatörlüğünde ilgili kurumların katılımıyla yapılan toplantılar neticesinde hazırlanan bir raporun esas alındığı anlaşılmaktadır.

Raporda özetle şu hususlara yer verilmiştir:

- Medeni Kanunun 903 sayılı Kanunla değişik 73 ve müteakip maddelerinde değişiklik yapılarak;
- Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlardan hüküm giyen şahıslar tarafından kurulan ve yönetimde söz konusu şahısların yer aldığı vakıfları tescilinin yapılmaması,
- Vakıf kurucuları hakkında ilgili kurum ve kuruluşlardan elde edilen bilgilerin mahkemelerce, geçerli bilgi ve belge niteliğinde kabul edilmesi,
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, vakfın amacı ve kurucuları hakkında bilgi temini konusunda kurum ve kuruluşlar ile koordine ve işbirliği yapmasının zorunlu olması,
- Vakfın amacını gerçekleştirmek üzere tahsis edilen mal varlığının bu amacı gerçekleştirmeye yeterli olup olmadığı hususunun kanunla tespit edilecek resmi bilirkişilerce belirlenmesi,
- Mahkemelerin tescil kararların da, kurulmak istenen vakfın amacının ülkenin ortamına uygunluğu ve ülkede bu amacı gerekli kılacak şartların var olup olmadığı hususlarının göz önüne alınması,
- Mahkemelerce verilecek tescil karar verilmenden önce Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görüşünün alınması,
- Cumhuriyet Savcısı ve Mülki Amirlerin de vakfın kurulmasına engel sebeplerin varlığı halinde, iptal davası açabilme yetkisine sahip olmaları,
- Zararlı faaliyeti saptanan vakıfların faaliyetlerinin tedbir niteliğinde durdurulması konusunda Cumhuriyet Savcılarının, dava açabilmeleri,

gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise bu konuda Mahalli Mülki Amirlerle yetki verilmesi,

- Türk ve yabancı uyruklu kişiler tarafından yurtdışında kurulan vakıflar tarafından Türkiye’de şube açma şartlarının tespit edilmesi,

- Devlet Denetleme Kurulu’nun vakıflarla ilgili her türlü inceleme ve araştırma yapma hükmüne işlerlik kazandırılması,

- Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün denetim birimindeki personel sayısının artırılması,

- Adı geçen Genel Müdürlüğün bünyesinde istihbari konularda uzman personel alınması.

409 sayılı MGK Kararı, 28 Şubat döneminde, “Devlete zararlı” olduğu düşünülen tüm vakıfların, Medeni Kanun’da yapılacak değişiklikler yoluyla, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Savcıları, Valiler ve Devlet Denetleme Kurulu vasıtasıyla zapt-u rapt altına alınmak istendiğini göstermektedir.

Bu çerçevede, Karar’ın en önemli yönleri, Medeni Kanun’un ilgili maddelerinin yeniden düzenlenerek, “Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlardan hüküm giyen şahıslar tarafından kurulan ve yönetimde söz konusu şahısların yer aldığı vakıfları tescilinin yapılmaması” ve “Zararlı faaliyeti saptanan vakıfların faaliyetlerinin tedbir niteliğinde durdurulması konusunda Cumhuriyet Savcılarının, dava açabilmeleri, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise bu konuda Mahalli Mülki Amirlerle yetki verilmesi” şeklindeki tedbirlerdir.

409 sayılı Karar’da; “Devlete zararlı” olan vakıfların kapatılması amacıyla, Cumhuriyet Savcıları ve Mülki Amirlerle dava açma yetkisi verilmesi, vakıfların daha sıkı incelenmesi amacıyla, hem Vakıflar Genel Müdürlüğüne ilave yetki ve personel takviyesi yapılması, hem de Cumhurbaşkanına bağlı Devlet Denetleme Kurulu Kanunu’nda değişiklik yapılarak, bu Kurul’un da harekete geçirilmesi isteği Hükümete bildirilmektedir.

Ayrıca, söz konusu Karar’da, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün denetim elemanı kadrolarının sayıca artırılması, ayrıca “Devlet Güvenliğine zararlı faaliyet gösteren vakıfların tespiti amacıyla “istihbari faaliyet” yürütecek personel takviyesi yapılması” şeklindeki hususlar bilhassa dikkat çekicidir. Bu husus, ister istemez, söz konusu istihbarat personelinin hangi kaynaktan temin edileceği sorusunu akla getirmektedir.

Bu Karar, MGK’nın görev alanına giren “milli güvenlik” tanımının neleri kapsadığını anlaşılmaması bakımından önem arz etmektedir.

409 sayılı MGK Kararın alınmasını müteakip, Türkiye’de irticai olduğu öne sürülen çeşitli vakıflar üzerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından filen baskı kurulmuş, Kurul bünyesindeki müfettişler tarafından yoğun bir inceleme programı yürütülerek, hazırlanan teftiş raporlarına istinaden, açılan davalar sonucunda vakıfların kapatılarak mallarına el konulması yoluna gidilmiştir.

26 Şubat 1998 Tarihli ve 420 Sayılı MGK Kararı

ANASOL-D Hükümeti döneminde 26 Şubat 1998 tarihinde yapılan MGK toplantısında alınan bu Karar’da, özetle, “Türk Öğrencilerin Yabancı Ülkelerde Öğrenimleri Hakkındaki

1416 Sayılı Kanunun yeniden düzenlenerek, resmi ve özel statüde yurt dışında yüksek öğrenim görmek isteyen tüm öğrencilerin “Cumhuriyetimizin temel ilkeleriyle bağdaşan başarılı bir eğitimle yetiştirebilmeleri amacıyla; Milli Eğitim Bakanlığına ilave görev ve yetkiler verilerek istendiği” görülmektedir.

Kararda bu maksatla; “Milli eğitim Bakanlığı Müsteşarının başkanlığında, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Yüksek Öğretim Kurulu ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı üst düzey yöneticilerinin yer alacağı bir Değerlendirme Kurulu oluşturularak, Kurul tarafından yüksek öğretim konusunda yurt dışındaki gelişmelerin incelenip değerlendirilmesi, bu maksatla yurt dışındaki Eğitim Ataşeleri tarafından öğrencilerin sorunlarının takip edilerek, hazırlanacak raporların Değerlendirme Kurulu’na gönderilmesi, bu faaliyetler için Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine ek ödenek konulması” hususlarının eklenmesinin öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere, 420 sayılı MGK Kararıyla, REFAH-YOL Hükümeti döneminde, irticayla mücadele konusunda alınmış olan 28 Şubat 1997 tarihli 406 sayılı MGK Kararı’nın ruhuna uygun olarak, yurt dışında öğrenim gören öğrencilerin kontrolü ve yönlendirilmesi amacıyla önemli bir adım atılmış; hem devlet hem de özel kuruluşlar tarafından yurt dışına öğrenim görmek üzere gönderilen tüm öğrencilerin sıkı bir şekilde kontrol edilmesi ve “Cumhuriyetimizin temel ilkeleriyle bağdaşacak” şekilde yönlendirilmesi öngörülmüştür.

Bu maksatla ihdas edilmesi öngörülen “Değerlendirme Kurulu”na, Milli Savunma Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı üst düzey yöneticilerinin dahil edilmek suretiyle; yurt dışındaki Türk öğrencilerin “yıkıcı ve bölücü” faaliyetlere karşı korunmasının ve “Cumhuriyetin temel ilkeleri” çerçevesinde yönlendirilmesinin amaçlandığını göstermektedir.

26 Mayıs 1998 Tarihli ve 423 Sayılı MGK Kararı

Karar’la, özetle; “organize suçların faillerinin yakalanması ve bunların bağlantılarının ortaya çıkarılması için, gerekli her türlü tedbirin alınması uygun bulunarak bu görüşün Bakanlar Kurulu’na bildirilmesi kararı alınmıştır.

29 Aralık 1998 Tarihli 440 Sayılı MGK Kararı

Bu siyasi ortamda, 29 Aralık 1998 tarihinde, ANASOL-D Hükümetinin son MGK’sı yapılmıştır. MGK’nın bu toplantısında, 406 Sayılı MGK Kararının uygulama durumunun takip ve kontrolündeki etkinliğin sağlanması amacıyla, “Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu”nun Teşekkül Tarzı, Görevleri, Çalışma Usulleri’nin yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür. Karar’da, ANASOL-D Hükümeti yerine kurulacak yeni hükümet iktidara gelmeden önce, “Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu”nun görevini sürdürmesinin uygun olacağı görüşünün Bakanlar Kurulu’na bildirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Cumhurbaşkanı DEMİREL, bu toplantıdan sadece dokuz gün sonra, 7 Ocak 1999 tarihinde, yeni hükümeti kurma görevini, Mecliste dördüncü parti konumundaki DSP’ye vermiştir.

DSP Azınlık Hükümeti Dönemi

Bu Hükümet döneminde, ilgili MGK Kararı gereğince, 15 Ocak 1999 tarihinde 99/12302 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun kuruluşu, görev ve çalışma usulleri yeniden düzenlenmiştir.

Başbakan ECEVİT, 2 Şubat 1999 tarihinde, Genelkurmay Başkanlığı, Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılıklarına, Devlet Bakanlıklarına, Bakanlıklara, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine, Başbakanlık Bağlı Kuruluşlarına gereği için, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ve TBMM Genel Sekreterliğine bilgi için 1999/21 sayılı aşağıdaki Genelge'yi göndermiştir:¹⁷⁹⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine karşı yürütülen rejim aleyhtarı irtica, yıkıcı ve bölücü faaliyetlerin Devletimiz açısından açık bir tehlike oluşturduğu, rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınan önlemlerin uygulanmasını koordine etmek ve izlemek üzere Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu ve bu Kurul'un alt kurul çalışmalarını yürütmek üzere Başbakanlıkta bir merkez kurulduğu, bir seneyi aşkın süreden beri faaliyet gösteren bu Kurul ve Merkezin irticayla mücadelede çok önemli sonuçlar aldığı ve mesafe kat ettiği, ancak bu mesafe alınan sonuçların irticayla mücadele için henüz yeterli olmadığı, bu nedenle Kurul'un işlevine etkin şekilde devam edeceği, bu kapsamda İl Valilerince dinin istismarı ile dini siyasallaştırma faaliyetlerinin kesin surette önlenmesi için gerekli önlemlerin alınacağı, Vali Yardımcıları ve Kaymakamları önlemlerin denetlenmesi konusunda takip ederek, yönlendirecekleri, bu konuda yasal işlemlerin tereddütsüz şekilde uygulanacağı, bunun bir Cumhuriyeti koruma görevi olduğu, aynı özenin Cumhuriyet Savcılarınca da gösterileceği, Cumhuriyetin Valisi, Kaymakamı ve Savcısının işbirliği ve koordinasyon içinde mücadele yürütecekleri, özellikle irticai, yıkıcı ve bölücü yayın yapan tüm radyo ve televizyonların kurulan sistem içinde izleneceği, zararlı yayınların önlenerek, sorumluları hakkında hemen yasal işlem yapılacağı, alınan önlemleri etkisiz kılmaya yönelik çeşitli zeminlerde gerçekleştirilen işbirliğine karşı dikkatli olunacağı, bilhassa kılık kıyafet yönetmeliğinin uygulanmasında hassasiyet gösterileceği, dinin istismarının gerçek inanç ve iman sahibi vatandaşlarımıza yapılabilecek en büyük kötülük olduğu, bu nedenle yürütülen mücadelenin dine ve gerçek inanç sahibi vatandaşlara yapılan kutsal bir hizmet olduğu, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, başta rejime yönelik irticai faaliyetler ile bölücü ve yıkıcı faaliyetle mücadelede Cumhuriyetin Vali, Kaymakam ve Savcıları ile diğer tüm kamu görevlilerinin yanında olduğu.

Komisyonumuzca 17 Ekim 2012 tarihinde dinlenen eski Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Ömer Kayır, görev yaptığı Haziran 1997-Haziran 1999 döneminde, Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun sekreteryaya hizmetlerinde çalıştığını, çalışmaların MGK Genel Sekreterliği tarafından yönlendirildiğini ve üyelerin de bu şekilde belirlendiğini bu süre zarfında, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinden “kararların takibiyle ilgili bir sistem kurulmasına ilişkin bir yazı” geldiğini; ancak, bu emrin geri çevrilmesi üzerine yeni baştan işlem yapıldığını, ifade etmiştir.¹⁷⁹⁵

¹⁷⁹⁴ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ, Dolap No:91704 Fihrist No:22357-459,460.

¹⁷⁹⁵ Ömer KAYIR'ın 17/10/2012 tarihli Komisyon Tutanağı.

Ömer Kayır, devamla, Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulunun insanları takip etmek için kurulmadığını, 406 sayılı MGK Kararı’ndaki tedbirlerin uygulanmasını takiple görevli olduğunu; ancak özellikle bu çalışmaların 1999 Haziran’ına kadar devam ettiğini, sonra Kurul’un “kamu kuruluşlarında irtica faaliyetlerinde bulunduğu öne sürülen personel hakkında meslekten çıkarma dahil disiplin cezalarının uygulanmasını talep eden bir birim haline dönüştüğünü”; önceki dönemde bakanlıklara, Meclis Başkanlığına, komisyonlara ve mahkemelere çeşitli yazılar yazıldığını, bunların Başbakanlığın arşivinde bulunabileceğini belirtmiştir.

Kayır, yine önceki dönemde, MGK Genel Sekreterliği Yardımcılarından birisinin yapılan bir toplantıda Başbakanlık Müsteşarı’na sarı bir zarf getirdiğini ve “Efendim, bakın burada falan memur bilmem ne yapıyor” dediğini; Müsteşarın ise “Aman, başa bir gelmesin, hükümete, Başbakana bir sıkıntı çıkmasın diye işlem yaptığını”; bu uygulamaya kendisinin son verdiğini, böyle durumlarda ilgili kurumların teftiş kurullarınca inceleme yapılmasını istediğini; “Erbakan’ın Başbakanlığı döneminde, Başbakanlığa yüz küsur kişi hakkında yazı geldiğini, bu kişileri alabildiği kadarıyla yanına aldığı, bu insanların irtica sebebiyle değil REFAHYOL Hükümeti döneminde görev yaptıkları için ihbar edildiği, bu kişilere ‘Bu falan cemaatten’, ‘Bu filan yapıdan’ şeklinde iftiralar atıldığını, bu insanların mağdur olduğunu, bunlardan bazılarının Başbakanlıkta şube müdürü iken görevinden ayrılmış öğretmenlik yaptığını, birçoğunun hâlâ sıkıntı çektiğini, en büyük sıkıntıyı o dönemde görev yapan Başbakanlık uzman yardımcılarının çektiğini, birçok vali, vali yardımcısının görev yerinin değiştirildiğini, bu kişilerden bazılarının daha sonra başbakanlar tarafından kurul başkanı yapıldığını, ancak yine de damgalandıklarını, 600-700 çalışanın başörtüsü sebebiyle işten atıldığını, bunların da mağdur olduğunu” eklemiştir.

AK Parti Dönemi

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan imzasıyla, 010-06/02297 sayılı, 14 Aralık 2010 tarihli yazıyla, 28 Şubat sürecinde, 406 sayılı MGK Kararı çerçevesinde Başbakanlık tarafından çıkarılan Gizli gizlilik dereceli, Genelge, Direktif, Eylem Planı, Yönerge, Talimat ve Olur’lar yürürlükten kaldırılmıştır.

Komisyonumuz üyesi Sayın Milletvekillerinin, Sayın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a yazılı olarak yönelttikleri sorulara, 26 Kasım 2012 tarihinde Sayın Başbakan yazılı olarak cevap vermiştir. Komisyonumuzun çalışma süresinin sınırlılığı ve raporun Meclis Başkanlığına sunulması için öngörülen sürenin dolması yüzünden detaylı bir analize tabi tutulamayan, “Değerlendirme ve Cevaplarım” başlıklı yazıda Sayın Başbakan; Komisyon üyelerinin kendisine yönelteceği sorulara sözlü olarak cevap veremeyi çok istediğini ancak, yurtiçi ve yurtdışındaki yoğun programının buna imkân vermediğini ve bundan ötürü cevaplarını yazılı olarak ilettiğini; Türkiye’nin ileri demokrasiye ulaşmasının yolunun, darbeci ve vesayetçi anlayıştan kurtulmasından geçtiğini, bunun da büyük bir demokrasi ve hukuk mücadelesi ortaya koymakla mümkün olduğunu; bürokratik oligarşinin her gün millî iradeyi örseleyen bir vesayet uygulaması olduğunu ve bunun, millî iradeye bir gecede kökten müdahalede bulunan darbelerden bir farkının olmadığını; vesayetçi anlayışı, darbeci zihniyeti, müdahaleci yaklaşımı tamamen tasfiye edene kadar, hukuki ve siyasi çabalarının devam edeceğini; Komisyonun yapacağı çalışmaların demokratikleşme sürecine önemli ve olumlu bir etkisinin olacağına inandığını ve hazırlanacak raporun, geçmişi aydınlattığı kadar, gelecekte darbelerin tekrar yaşanmaması için çok değerli katkılar sunacağını ve kendisinin Komisyonun çalışmalarına katkı sağlamaktan büyük memnuniyet duyacağını ifade etmiştir.

Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın 26 Kasım 2012 tarihli **“Değerlendirme ve Cevaplarım”** başlıklı, komisyonumuza hitaben kaleme aldığı açıklaması olduğu gibi aşağıya alınmıştır (vurgular orijinal metne aittir):

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından hemen bir gün önce, 22 Nisan 1920'de, Gazi Mustafa Kemal, sivil ve askeri makamlara “dakika tehir edilmeyecektir” notuyla bir telgraf göndermiş ve şu tarihi sözleri kayda geçmiştir:

“Allah'ın inayetiyle, Nisan'ın 23'üncü Cuma günü Büyük Millet Meclisi açılarak çalışmaya başlayacağından, bu tarihten sonra bütün sivil ve askeri makamların ve bütün milletin başvuracağı en yüce mercü Büyük Millet Meclisi olacaktır.”

Gazi Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı zaferimize ve ardından Cumhuriyetimizin ilanına giden yolda en önemli adım olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplantıya çağırırken, daha o gün temel ilkeyi koymuş ve Meclis'in, “bütün sivil ve askeri makamların ve bütün milletin başvuracağı en yüce merci” olduğunu ifade etmiştir.

Kurtuluş savaşını sevk ve idare eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilen önem, milletimizin ortak aklını, hissiyatını ve iradesini yansıtmış olmasındandır. Milletin gücü, TBMM'de tezahür etmiştir. Bu güç hem Kurtuluş Savaşını yönlendirmiş, hem de Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran irade olmuştur.

TBMM, Türkiye toprakları işgal altındayken, Türk halkı esarete sokulmaya çalışılırken, yani milletin meşru savunma hakkı yok edilmişken açılmış; kurtuluşun ve kuruluşun temel dayanağı olarak görülmüştür.

TBMM, daha kuruluşunda, sorun olduğunda kapatılmak, işlevsiz hale getirilmek için değil; tam tersine ülkenin ve milletin başına gelebilecek en büyük sorun karşısında çözüm üretmek amacıyla sorumluluk yüklenmiştir.

Ülkede sorunlar baş gösterdiğinde, “milletin kendi kendini idare etmekten aciz” kaldığı iddiasıyla TBMM'yi işlevsiz hale getirmek, devre dışı bırakmak, hiç kuşkusuz, Cumhuriyetimizin kuruluşundaki en temel ilkeye, yani “milletin azim ve kararlılığının her soruna çare üreteceği” anlayışına, Cumhuriyetimizin ruhuna, özüne, aynı şekilde Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının mirasına çok açık şekilde ihanet etmektir.

Demokrasiye kasteden müdahaleler, hem ülkede cari olan sisteme, hukuk düzenine inanmamak manasına gelmektedir, hem de milli iradeye, millete güvenmemek gibi bir anlayışa dayanmaktadır. Ülkesine, kendi siyasi-idari-hukuki sistemine güvenmeyen, kendi halkına inmayan bir anlayış ya hastalıklı bir zihniyetin tezahürü olabilir ya da belli kişi ve grupların menfaatini esas alan keyfi, despot ve kural tanımaz bir zihniyete dayanır.

Darbe şartlarını oluşturmak için her türlü kirlı oyuna başvuran, demokratik rejimi yıkarak milletin iradesini ayaklar altına alan, müdahale süreçlerinde her türlü zulüm ve haksızlığı kendi halkına reva gören bir anlayış, bir ruh hali, bir siyasi zihniyet sadece hukuken ve siyaseten değil, ahlaki ve ruhsal açıdan da irdelenmek durumundadır.

Ülkesine büyük kayıplar yaşatan bu zihniyetin, milletin Meclisini sorun çözemeyecek bir acziyet içinde göstermesi veya halkı, Meclisi ve demokrasiyi sorunun kaynağı olarak görmesi kabul edilemez bir durumdur.

Meclis, sorun olduğunda dağıtılacak bir merci değil, istiklal mücadelemizde ve Cumhuriyetimizin kuruluşunda olduğu gibi, milletimizin en sıkıntılı anında derhal toplanıp soruna çözüm üretecek yegane merciidir.

Halk iradesi seçim yoluyla ya da halkoylamaları yoluyla tecelli eder. Millet iradesini seçtikleri aracılığıyla veya doğrudan halkoylaması yoluyla kullanır. Halk, milli iradenin ortağı değil, bizatihi sahibidir. Kurumlar da milli iradenin ortağı değil, emrindeki görevlilerdir.

Bizim Cumhuriyetimiz, kurumların vesayetçi müdahalelerde bulunduğu bürokratik bir Cumhuriyet değil; halkın, halkoylamaları ve seçim yoluyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi aracılığıyla iradesini tecelli ettirdiği demokratik bir Cumhuriyet olmak durumundadır.

23 Nisan 1920’den itibaren, Gazi Mustafa Kemal, TBMM’nin milletin yegane karar mercii olduğu ilkesini kararlı şekilde savunmuştur.

Ancak ülkemizde, halkı mümeyyiz olarak kabul etmeyen, halkta kendi kendisini idare edebilecek yeterliliği görmeyen, halkın vesayete ihtiyacı olduğuna inanan çevreler, ne yazık ki en başından itibaren demokratik bir cumhuriyet karşısında bürokratik bir cumhuriyeti savunmuşlardır.

Halkın tercihlerini, hissiyatını, düşüncelerini ve değerlerini küçümseyen bu çevreler, güç, yetki ve iradenin halkta olmasını her zaman yadırgamış, halkı küçümsemiş; sadece son dönemde değil, nesiller boyu devam eden bir zihniyetin yansıması olarak halkın tercihlerini hakaretamiz yakıştırmalarla aşağılamıştır.

Halktan ciddi bir teveccüh görmeyen bu çevreler, millet iradesini gasp etmek için her yola başvurmuş, iradeyi, yetkiyi, gücü halktan alarak, kendi kontrollerindeki kurumlara teslim etmişlerdir. Kendi çıkarlarını devletin çıkarları olarak tanımlamış ve millet iktidarını daima kendi menfaatlerine tehdit olarak görmüşlerdir.

1950’de, ilk kez halkın tercihiyle, halkın seçimiyle, halkın teveccühüyle iş başına gelen iktidar, 27 Mayıs 1960 müdahalesiyle, halka, millete rağmen görevden uzaklaştırılmıştır.

Milletin Meclisi kapatılmış, milletin hükümeti devrilmiş, milletin temsilcileri zindanlara atılmış, milletin adamları darağaçlarına gönderilmiştir.

Kendisini halkın üzerinde gören, kendisine durumdan vazife çıkaran çevreler, Kurtuluş Savaşı gibi zor bir dönemde dahi sorumluluk üstlenen ve zafer kazanan gazi Meclis’i, sorun çözemiyor bahanesiyle etkisiz hale getirmiştir.

Ne yazık ki, 1960 müdahalesiyle birlikte, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne verilen, yani milli iradeye teslim edilen haklar ve yetkiler çok büyük ölçüde kalıcı olarak gasp edilmiş ve kurumlara devredilmiştir. Böylece bir vesayet rejimi kurulmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun işbaşına getirdiği Hükümetlerin alanı daraltılmış, sivil siyasetin etkisi kırılmış, yetkileri kısıtlanmış, “tam demokrasi” yerine “sınırlı ve güdümlü demokrasi” süreci başlatılmıştır.

1960 müdahalesiyle birlikte, Hükümetler adeta kuşatma altına alınmış, her adımlarında engellenmeye ve tehdiye açık bir konuma getirilmiştir. Sivil siyasetin, Meclis’in ve Hükümetlerin karşısında, adeta “matruşka” gibi bir engeller silsilesi oluşmuştur. Bir engeli aşan sivil siyaset, bir başka engele takılmış, onu aşan, yeni bir engele takılmış ve reform yapma yeteneği tamamen elinden alınmıştır.

Milletin talep, hissiyat, değer ve düşüncelerini hayata geçirmeye çalışan iktidarlar vesayet rejimi tarafından bir tehlike ve sorun olarak hedefe konulmuştur.

Kurumların idaresinden kuralların idaresine; kurumların iradesinden millet iradesine geçiş yönündeki her reform, statükonun kendisini koruma refleksiyle ortaya koyduğu bariyerler tarafından sürekli engellenmiştir.

Bu noktada şu hususun altının özellikle çizilmesi gerekiyor:

Statüko, yıllar içinde kendi elit tabakasını, seçkinlerini, kendi taraftarlarını, yandaşlarını oluşturmıştır.

Zaman içinde millet iradesi karşısında, statükoya sırtını dayamış siyaset anlayışı, statükodan güç alan ekonomik aktörler, sivil görünümlü örgütler ve aynı şekilde bir medya oluşmuştur.

Darbecilik, müdahalecilik ve vesayetçilik, ideolojik veya siyasi maskeler altında varlığını sürdürmüştür; kimi zaman milliyetçi duyguları, kimi zaman laiklik gibi kavramları, kimi zaman dini/mezhebi anlayışları istismar ederek kendisini var etmeye çalışmıştır.

Millet iradesinin güç kazandığı, millet iradesinin ülke için bir çıkış ve atılım hamlesi içine girdiği her dönemde, statüko, tüm unsurlarını, tüm taraftarlarını kullanarak, millet iradesini boğmanın, statükoyu yeniden güçlendirmenin ve egemen kılmanın mücadelesi içinde olmuştur.

Kendi imtiyazlarını kaybetme korkusu içinde olan statüko taraftarları, milletin menfaatlerine her zaman kapıyı kapatmış, millete giden yolu çeşitli engellerle örmüştür.

Türkiye’de sivil demokratik siyasete ve milli iradeye yönelik karanlık girişimler araştırılırken, millet iradesinin gasp edilmesi süreçlerinde ittifak yapan siyasetçilerin, bürokrasinin, ekonomi çevrelerinin, medyanın ve sivil toplum örgütlerinin rolü mutlaka genişlemesine incelenmelidir.

Darbeler, statükocu zihniyeti korumak veya milletin seçtiği iktidarı devirmek isteyen farklı kesimlerin işbirliği ve konsorsiyumu şeklinde gerçekleşmiştir. Darbelerin içinde veya arkasında yer alan, alkış ve çanak tutan, darbelerden medet uman anlayışlar bu darbe sorununun daha derinlere inen boyutları olduğunu göstermektedir.

1960 müdahalesinde ve sonrasındaki girişimlerde çok net olarak gördüğümüz üzere, bazı siyasi partiler, statüko partileri olarak, kendi imtiyazlı durumlarını muhafaza etmek gayretiyle, müdahaleler karşısında demokratik bir tutum sergilememiştir.

Ne yazık ki, bazı siyasi partiler, müdahaleler karşısında millet iradesinin kudsiyetini, Meclis’in yegane çözüm yeri olmasını savunmak yerine, müdahalecilere alkış tutmayı, onlara yol açmayı, onlara zemin hazırlamayı, onların sırtını sıvazlamayı ve yüreklendirmeyi tercih etmişlerdir.

Anti-demokratik müdahaleleri mazur göstermeye, meşru ve haklı görmeye alışan bu zihniyetin varlığı, Türkiye’nin darbe sorunundan kalıcı olarak kurtulmasını engelleyen bir faktördür.

Gücünü milletten değil, vesayetçi kurumlardan alan siyasi partiler, dün olduğu gibi bugün de millet iradesini küçümsemeye, bürokratik Cumhuriyeti savunmaya devam etmektedir.

AK Parti gibi büyük temsil kabiliyetine sahip iktidar partisinin kapatılma davasını ‘Ankara’da savcılar varmış’ sözleriyle olumlu karşılayan zihniyetin, milletin iradesini yansıtan Meclis’e de, demokrasinin olmazsa olmazı partilere de, o partilere oy veren halk kitlesine de saygı göstermesi mümkün değildir.

Şunu burada tekraren ve altını çizerek ifade etmek durumundayım: Türkiye Büyük Millet Meclisi, sorun çıktığında devre dışı bırakılacak değil, sorunu çözecek mercidir.

Bazı siyasi partiler ve siyasetçiler, hatta Meclis’in mensubu oldukları halde, sorun çıktığında Meclis’in dağıtılmasına göz yummuş, zımnen onay vermiş, bu çarpıklık karşısında seslerini yükseltmekten, bu gayri meşru durum karşısında onurlu bir duruş sergilemekten kaçınmışlardır.

Müdahale dönemlerinde veya vesayetçi anlayışın hortlatıldığı dönemlerde millet desteğine sahip siyasi partilerin kapatılması veya kapatılmaya kalkılması, ister antidemokratik süreçlerin sonucunda oluşturulmuş demokrasisiz hukuk yollarıyla, ister metazori yöntemlerle olsun, kesinlikle kabul edilemez bir durumdur. Bu yüzden AK Parti partilerin kapatılmasına temelden karşıdır. Bu yönde bugüne kadar çeşitli girişimlerde bulunmamıza rağmen, muhalefet destek vermemesi sebebiyle gerçekleştiremediğimiz reformları hayata geçirebilmek için, bundan sonra da mücadelemizi aynı kararlılıkla sürdüreceğiz.

Tarihimizde, demokrasiye, millî iradeye yönelik müdahale girişimlerinin ekonomik boyutu son derece önemlidir.

Müdahale dönemleri, Türkiye’nin çok ağır faturalar, çok ağır bedeller ödediği dönemler olmuştur.

Bu dönemlerde Türkiye ekonomisinin büyüme hızı yavaşlamış, uluslararası itibarı kaybolmuş, esnafın, tüccarın, sanayicinin, çiftçinin işleri bozulmuş, çeşitli nedenlerle millete çok ağır yük yüklenmiştir.

Müdahalelerin ekonomi üzerindeki etkisi yıllarca devam etmiş, nesilleri etkisi altına almıştır.

1945 yılında sona eren İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, tamamen yanmış ve yıkılmış ülkeler çok hızlı şekilde toparlanıp güçlü ekonomiler konumuna yükselirken, Türkiye müdahaleler nedeniyle toparlanamamış, büyük potansiyeline rağmen gücünü yeterince açığa çıkaramamıştır.

Türkiye yoksullaşırken, millet yoksullaşırken, nesilleri etkisi altına alacak durgunluklar yaşanırken, müdahaleler kendi zenginlerini oluşturmaktan geri durmamış, belli çevreler müdahaleler sayesinde ciddi haksız kazanımlar elde etmişlerdir.

Müdahale dönemlerinde oluşturulan antidemokratik yapılanmalar, kurum ve kurallar sebebiyle etkisini sürdüren vesayetçi anlayış, iktidarların önünde bariyer olmaya devam etmiş, Türkiye’nin ekonomik kalkınması için gereken ivmeyi yakalamasını zorlaştırmıştır.

Millete hesap vermeyen kurum ve kuralların zamanın gerisinde kalan anlayışları, millete kaybettirmeyi sürdürmüş, ülkenin büyümesinin önüne set çekmiştir.

Müdahaleler sürecinde medyanın rolü elbette inkar edilemez.

Demokrasinin 4'üncü kuvveti olması beklenen medya, ne yazık ki ülkemizde müdahale zeminlerinin hazırlanmasında önemli roller üstlenmiştir.

1960 müdahalesi öncesinde olduğu gibi, diğer müdahaleler öncesinde de medya, kıskırtıcı, kaosa sürükleyici, tedirgin edici kampanyaların içinde yer almıştır.

Basın özgürlüğü, basın ahlakı, demokrasi, tarafsızlık ilkeleriyle asla bağdaşmayacak şekilde, medya kişileri ve kurumları hedef almış, sivil siyasetin alanının daraltılmasında etkin sorumluluk üstlenmiştir.

Müdahale süreçlerinde medyanın bazı kurumların etkisi altına girdiği, yönlendirildiği ve tehdit yoluyla belli istikametlere zorlandığı bugün artık somut örneklerle açığa çıkmıştır.

Medya sadece siyasi iktidarlara değil, kendi içindeki demokrasi savunucularına karşı da “andiçlar” üzerinden saldırılar gerçekleştirmiş, vesayetçi kurumların tetikçiliğini yaparak medya ve siyaset mühendisliğine soyunmuştur.

Müdahale süreçlerinde sivil toplum örgütlerinin rolü de aynı şekilde incelenmeye, araştırılmaya muhtaçtır.

Demokratik ortamın en önemli mekanizmalarından olması gereken, bizzat demokrasiyle varolabilen, demokrasiyi güçlendirmek gibi bir işlevi bulunan sivil toplum örgütleri, bazı müdahale zamanlarında, millî iradede ve hukuktan yana olmak yerine, statükodan ve vesayetçi anlayıştan tarafa olmayı tercih etmiş, müdahale süreçlerine zemin hazırlanmasına, süreçlerin hızlanmasına, müdahalelerin meşrulaştırılma çabalarına destek vermiştir.

Türkiye’de müdahaleler araştırılırken, yeni müdahalelerin olmaması için tedbirler alınırken, siyasetçinin, bürokrasinin, ekonomik çevrelerin, medyanın ve sivil toplum örgütlerinin geçmişte bu durumlarda takındıkları tavır mutlaka incelenmeli ve bunlardan dersler çıkarılmalıdır.

Bizim neslimiz, müdahalelerle mağdur ve ma'lul bir nesildir.

Çocuklarımız ve gençlerimiz, geçmişte yaşanan müdahalelerin bedelini bugün dahi öderken, bizler, yıllara sarı bu bedelin yanı sıra, müdahaleleri bizzat yaşayarak, müdahalelerde bizzat hedef alınarak mağduriyetler yaşadık.

Şahsım ve arkadaşlarım, 12 Eylül 1980 müdahalesini ve 28 Şubat müdahalesini bizzat yaşadık ve bu müdahalelerde ağır bedeller ödedik.

1976 yılında MSP Beyoğlu Gençlik Kolları Başkanlığı görevimi yürütürken gerçekleşen 1980 darbesine doğrudan maruz kalan bir siyasetçiyim. 1980 darbesiyle, bütün siyasetçiler gibi ben de siyasi faaliyetlerime ara vermek durumunda kaldım.

12 Eylül 1980 öncesinde, sağduyuyu, soğukkanlılığı telkin eden; çatışmaların uzağında duran, birbiriyle çatışan taraflar arasında uzlaşmayı, barışmayı, diyalogu öne çıkaran bir tavır içinde olduk.

Yaşanan çatışmaların yapay olduğunu, kışkırtmaların neticesi olduğunu görüyor; gençlerin birbirlerine yönelik husumetlerinin, kendilerine, ailelerine, ülkeye ağır zararlar verdiğini bizzat müşahade ediyorduk.

12 Eylül öncesinde, kardeşliğe, birliğe, dayanışmaya yönelik tüm çağrılarımız, bu yöndeki tüm gayretlerimiz maalesef karşılık bulamamış; kendi yakın arkadaşlarımız da dahil olmak üzere çok sayıda genç bu süreçte hayatını kaybetmiştir.

12 Eylül öncesini bizzat yaşamış biri olarak, müdahale öncesi manzaranın tamamen yapay tartışma ve çatışmalardan ibaret olduğunu hatırlatmak durumundayım.

Çatışma, kamplaşma süreci, adeta bir müdahalenin gerekçesi, bir müdahalenin bahanesi, zemini olarak tasarlanmıştır.

Gençlerin birbirine yönelik hasmane tutumlarına ek olarak, Meclis'in çözüm üretme iradesi dışardan müdahalelerle yok edilmek istenmiştir.

12 Eylül müdahalesi öncesinde de, ekonomik çevrelerin, medyanın ve sivil örgütlerin kışkırtmaları süreçte önemli rol oynamıştır.

Askeri müdahale ile çatışmalar sona ererken, gençlik üzerinde, tüm millet üzerinde ağır baskılar, işkenceler, sindirmeler, hatta idamlar uygulanmıştır.

Müdahale sonrasında statüko kendisini tazelemiş, daha fazla güçlendirmiş, kurumların alanını olabildiğince genişletirken, sivil siyasetin alanını daraltmıştır.

12 Eylül müdahalesinin etkilerinin zayıflaması yıllar almıştır.

12 Eylül'ün gençler üzerinde açtığı derin yaralar iyileşmezken, millet iradesinde açtığı yaralar da daha uzun süreler kanamaya devam etmiştir.

Sivil siyaseti ve hükümetlerin yetkilerini daraltan 12 Eylül süreci, belli bir noktadan sonra demokrasi ile statüko arasında yeni bir gerilimin doğmasına yol açmıştır.

Bu gerilim, 28 Şubat 1997'de, yeni fakat “postmodern” bir darbe ile gün yüzüne çıkmıştır.

Demokrasinin yavaş da olsa ilerleme kaydettiği, milli iradenin tekrar güç kazandığı, milletin tercihlerinin, talep ve beklentilerinin çok daha güçlü şekilde seslendirilmeye başlandığı bir dönemde, 28 Şubat'la statüko ve statükoya sırtını dayayan egemen güçler, bir kez daha kendilerini tazeleme, yeniden güç kazanma girişiminde bulunmuşlardır.

Milletin oylarıyla iktidara gelen siyasi partilere yönelik tahammülsüzlük, milletin iradesini hiçe sayan fiili dayatmaya dönüşmüş, siyaset mühendisliğiyle yeni bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır.

12 Eylül sonrasında, İstanbul'da, siyasetin içinde aktif görevler almış biri olarak, siyaset alanının nasıl daraltıldığını bizzat yaşadım.

12 Eylül yasalarının sınırlandırdığı siyaset alanı içinde, milletin arzu, talep ve beklentilerini, yani millet iradesini idareye yansıtmak yolunda zorlu bir mücadelenin içinde oldum.

Bu zorlu mücadeledeki kararlılığımız neticesinde, 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevi aziz milletimiz tarafından şahsıma tevdi edildi.

Esasen, 28 Şubat müdahalesinin ilk sinyalleri de, 1994'teki bu seçimin ardından alınmaya başlandı.

İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin büyükşehirlerinde, bir çok ilinde, ilçesinde, demokrasinin, milli iradenin, milletin arzu ve taleplerinin sandığa yansması, belli ki statükoyu ve statükoya sırtını dayamış çevreleri rahatsız etti.

Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini sürdürürken, görevimi yapmayı engellemeye, yavaşlatmaya yönelik çok sayıda müdahale ile karşı karşıya kaldım.

Bu süreçte, sadece askeri ve sivil bürokrasinin, demokrasi dışı güçlerin değil, bizzat siyasetin, bizzat Hükümetlerin de engellemelerine maruz kaldım.

Yasalar zorlanarak, sınırlar daraltılarak, medya aracılığıyla yürütülen karalama kampanyaları, iddia ve ithamlar altında, İstanbul'a hizmet etmemizin önüne geçilmek istendi.

Tüm bu engelleri aşarak, millettten aldığımız yetkiye sınırsız sahip çıkarak İstanbul'a hizmet görevimizi başarıyla ifa ettik.

28 Şubat müdahalesi, Ankara'da, milletin hür iradesiyle seçilmiş Hükümet yanında, şahsım başta olmak üzere Belediye Başkanlarını da hedef aldı.

Nitekim, Siirt'te okuduğum bir şiir gerekçe gösterilerek hakkımda dava açıldı ve jet hızıyla yapılan yargılama sonucunda hapse mahkum edildim.

Tamamen ideolojik ve siyasi mülahazalarla hukuksuz şekilde gerçekleşen bu yargılama, müdahale şartlarında yapılan yönlendirmelerle vuku buldu.

Nitekim iddianamede yer alan ifadeler herhangi somut bir suç unsurunu ortaya koymaktan ziyade, ön kesmeye yönelik ve geleceğe dönük bir siyaset dizaynını yansıtıyordu.

Bugün şunu çok net olarak söylemeliyim ki, 28 Şubat müdahalesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, seçilmiş Hükümeti, millet iradesini, sivil siyaseti hedef aldığı kadar, doğrudan şahsımı da hedef almıştır. Bu müdahale, ülkenin geleceğini ipotek altına alacak bir siyaset mühendisliğinin ürünüdür.

28 Şubat müdahalesi, demokrasi yolundaki yürüyüşümüzü akamete uğratmak için, yasaları zorlamak suretiyle, kurumları harekete geçirerek, önümüzü kesmeyi hedeflemiştir.

Talim Terbiye Kurulu'nun tavsiye ettiği bir kitaptan okuduğum şiir dolayısıyla hapse mahkum edilmek bir yana, siyaset yasağıyla, siyaset yapmam da engellenmek istenmiştir. Siirt'te 06.12.1997 günü yaptığım konuşmam bahanesiyle mahkum edilmem için kurgulanan iddianamede "...Anayasal bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu 28 Şubat 1997 günlü toplantısında, demokratik ve laik rejimi tehdit eden irticai faaliyetlerin önlenmesi ve iç barışın yeniden tesisi amacı ile bir dizi kararlar almış ve uygulanması için mevcut hükümete tavsiye edilmiş olduğu halde, Refah Partisi iktidar ortağı olarak bu kararları, savaştırmayı uygulamaya geçirmediği gibi, kamuoyuna bu kararları milli iradeyi yansıtmadığı ve milli irade güçleri tarafından zorla empoze edildiği görüşü ifade edilerek, örtülü olarak suçlanan Türk Silahlı Kuvvetleri de bu komplama ve çatışma içerisinde

çekilmiştir...” şeklinde dava konusuyla alakası olmayan itelemelerle suçlama gerekçesi oluşturulması, hakkımdaki haksız yargının göstergelerinden biridir.

28 Şubat, bizi, bizim temsil ettiğimiz siyasi idealleri, bizim şahsımızda milletin tercihlerini ve iradesini silmek, yok etmek, engellemek üzerine kurgulanmıştır.

28 Şubat süreci ile AK Parti ve bizim siyasi çalışmalarımız arasında kurulan spekülâtif ilişkiler haksız, insafsız ve mesnetsizdir. Biz, 28 Şubat döneminde hedef alındık, engellendik, mağdur edildik, hatta zorlama gerekçelerle görevden alındık, cezaevine ve siyaset yasağına mahkum edildik. Biz, 28 Şubat’a rağmen, milletimizden aldığımız destek ve istikametle siyasi hayatımızı sürdürüp bugünlere geldik.

28 Şubat müdahalesine karşı dik ve kararlı duruşumuz, milletimize ve ülkemize olan inancımız, müdahalenin bizi değil, kendisini imha etmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Çünkü millete rağmen, hakka-hukuka rağmen, ma’şeri vicdana rağmen netice almak, uzun soluklu bir başarıya ulaşmak mümkün değildir.

Bu tür müdahaleler göle maya çalmak gibi akıl dışıdır, güneşi üfleyerek söndürmeye çalışmak gibi mantık dışıdır.

28 Şubat müdahalesi karşısındaki cesur ve sabırlı duruşumuz, kararlı mücadelemiz, oyunu bozmuştur.

Yılmadan, yıkılmadan, umutsuzluğa ve yeise kapılmadan verdiğimiz mücadele başarıyla sonuçlanmıştır.

Maruz kaldığımız zulüm ve tacizler karşısında hiçbir zaman yılmadık, mutlaka hakkın üstün geleceğine inandık.

28 Şubat’ın beşli çetelerine, şer ittifaklarına, karanlık işbirliklerine karşı sergilediğimiz vakur ve sabırlı mücadele sayesinde, bir kez daha millet kazanmış, bir kez daha milletin iradesi üstün gelmiş, bir kez daha milletin kararı her türlü kararın üzerine çıkmıştır.

28 Şubat karşısındaki dik ve kararlı duruşumuz bazı çevreler tarafından bir türlü anlaşılamadığı için, bugün millet iradesinin gücü de bir türlü kavranamamaktadır.

Güç karşısında geri adım atmayı, güç karşısında el ovuşturmayı alışkanlık haline getirmiş olanlar, meşru olmayan, meşruiyetini millettten almayan güç karşısında dik duruşun ne olduğunu asla anlayamayacaktır.

Her zaman gücün karşısında eğilenler, bugün de güç karşısında dik duranları anlayamayacak, anlayamadıkları için de, kendilerinde olanı, yani güçle işbirliği yapma alışkanlığını, başkalarına yakıştıracaklardır.

Biz gücümüzü millettten ve milli iradeden alıyoruz.

En büyük gücün Hak’tan, hakikatten, halktan geldiğine inanıyoruz.

Milletin ve milli iradenin vesayete ihtiyacı olduğu anlayışını aynı şekilde en güçlü şekilde reddediyor; milletin yegane hakem, yegane karar mercii olduğu ilkesini güçlü şekilde savunuyoruz.

27 Nisan 2007’de, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin internet sitesinde yayınlanan bildiri karşısındaki tavrımız da bu doğrultuda son derece net ve kararlı olmuştur.

Geçmişte Hükümetlerin, siyasi parti ve siyasetçilerin yaptığı gibi, bu türden bildiriler karşısında boyun eğmek, sessiz ve tepkisiz kalmak yerine, Hükümetimiz gereken en sert ve kararlı duruşu sergilemiş, demokrasi ve millet iradesi tarafında yerini almıştır.

Hükümetimizin bu tavrı, sadece milli iradenin ve demokrasinin muhafaza edilmesi noktasında değil; statükonun geriletilmesi, gelecek nesiller adına örnek ve gurur verici bir tavrın sergilenmesi sonucunu da doğurmuştur.

27 Nisan bildirisi sonrasında yaşananlar, Türkiye’de samimi ve kararlı bir sivil irade bulunması halinde, demokrasiye yönelik tehlikelerin demokratik sistemin kendi dinamikleri ile bertaraf edilebileceğini göstermiştir.

Bildiri ve bildirideki haddi aşan ifadeler, hükümetimizin net ve güçlü tavrıyla anlamsız hale getirilmiş, sergilediğimiz demokratik duruş sayesinde muhtemel oyunlar boşa çıkarılmıştır.

2007 yılında 16 Nisan’da adaylık başvurularının başlamasıyla start alan Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşanan olaylar, Türk demokrasi tarihine hem utanç, hem de ibret vesikası olarak kazanmıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik olarak pompalanan tahammülsüzlükler, farklı girişimlerle tezahür etse de, AK Parti bunların hepsini boşa çıkarmış; 22 Temmuz’da sine-i millete giderek, yine milletinden güç almıştır.

28 Nisan günü AK Parti hükümeti, 22 Temmuz gecesi ise Türk milleti bildiricilere ve vesayetten medet uman çevrelere en güzel cevabı vermiştir. Sonuçta AK Parti, Sayın Abdullah Gül’ün Cumhurbaşkanı seçilmesini sağlayarak demokrasinin gücünü herkese göstermiştir.

AK Parti’nin bütün mensupları, demokrasinin işte bu kritik sınavını alınlarının aklıyla vermişlerdir. Bu süreçte yalpalayan, başka istikametlere yönelenler ise zaten ayrılıp gitmişler, kendi yollarında yürümüşlerdir. Milletimiz ise, bu yolun yanlış bir yol olduğunu, 22 Temmuz seçimlerinde hepsini de tasfiye ederek kendilerine göstermiştir.

Kamuoyunda “Dolmabahçe Görüşmesi” olarak adlandırılan, dönemin Genelkurmay Başkanı ile yaptığımız görüşme konusundaki spekülasyonların abartılı, haksız ve gerçek dışı olduğunu ifade etmek durumundayım. Başbakan ile kendisine bağlı olan Genelkurmay Başkanının haftalık görüşmelere başlaması ve asker-sivil ilişkilerinin olması gerektiği şekle dönüşmesi, Türk siyaseti açısından olumlu bir gelişmedir. Bu görüşme de haftalık olağan ve sıradan bir görüşmedir. Bu görüşmenin muhtevasında speküle edilen hususlar veya devam eden davalarla ilgili konular bulunmamaktadır.

Bildirinin danışıklı dövüş olduğu iddiaları, dönemi yaşayanlar için, gerçekten çok anlamsız, insafsız ve mesnetsiz boş laflardır. AK Parti’nin oyları, danışıklı dövüşlerle değil, demokrasi ve özgürlükler konusunda ortaya koyduğu samimi ve kararlı duruş sayesinde artmıştır. Biz milletimizin karşısına mağduriyetle değil, işte bu duruşumuzla çıktığımız için başarılı olduk.

Hükümetin demokratik duruş sergilediği bu olay sırasında muhalefet partilerinin silik, etkisiz ve pasif bir tutum takınmaları, demokrasiye ve milli iradeye destek veren bir pozisyon alamamaları ise, 22 Temmuz seçimlerinde milletimiz tarafından en iyi şekilde takdir edilmiştir.

AK Parti iktidarı, 10 yıl boyunca ülkeye ve millete hizmet ederken, bir yandan da vesayetçi anlayışı geriletmek, karanlık odakları ve çeteleri temizlemek için mücadele etmiştir.

Hükümetimize ve milli iradeye karşı tertiplenen birçok oyun bozulmuş, birçok illegal girişim yargı konusu yapılmış, müdahaleci senaryolar peşinde koşan birçok odak tasfiye edilmiştir.

Biz bu süreçte hiçbir kuruma, hiçbir kişiye karşı önyargıyla, peşin hükümle hareket etmedik, böyle bir yöntemi de doğru bulmayız. Önemli olan kurumları yıpratmadan yanlış yapan kişilerin cezalandırılması, illegal şebekelerin çökertilmesidir.

Hiç kimse milletin Meclis’ine, milletin Hükümetine, milletin anayasal ve yasal kurumlarına karşı illegal müdahalelerde, antidemokratik girişimlerde bulunamaz. Bu tür yaklaşımlar öncelikle kurumların kendilerine zarar verir. Bilindiği gibi 27 Mayıs darbesi sonrasında birçok komutan görevden el çektilmiş, ordunun iç disiplini ve işleyişi de darbe almıştır. Bu tür müdahaleler hem ülkenin itibarını sarsmış, hem de milletin bu kurumlara olan güvenini zedelemiştir. Doğal olarak demokratikleşme mücadelesi tüm bu boyutları da kapsamak durumundadır.

Böylesine ciddi bir hususta, sadece kulaktan dolma bilgiyle, dedikoduyla, duyumla hareket edilmesi söz konusu olamaz. 2003 sonrasında gündeme getirilen darbe planları ve hazırlıklarıyla ilgili somut bilgiler, belgeler, iddialar yargıya ulaştığında, savcılarımız ve hakimlerimiz üzerlerine düşeni cesaretle yapmışlar, iddianameleri hazırlayıp davaları görmeye başlamışlardır. Bizim hükümet olarak bu süreçte yaptığımız, yargının işleyişini kolaylaştıracak imkanları sağlamaktan ve adaletin tecelli etmesini sabırla izlemekten ibarettir.

Ayrıca AK Parti, ‘AK Parti’yi ve Gülen Cemaatini Bitirme Planı’ şeklinde kamuoyunun gündemine gelen internet andıcı konusunda davaya müdahil olmuştur.

Bilindiği gibi müdahale dönemlerinde sadece siyasi iktidarlara değil, toplumun farklı kesimleri de hedefe konulmakta, etkisizleştirilmeye çalışılmakta, bir tehdit ve tehlike olarak konumlandırılmaktadır. Bu ise toplumsal kesimler arasında ayrımcılığa ve halkımızın çok haksız uygulamalara maruz kalmasına sebep olmaktadır. Özellikle 28 Şubat sürecinde ekonomiden siyasete, sivil toplumdan iş dünyasına kadar birçok alanda toplum kesimleri mağdur edilmiş, açık zulümlere maruz bırakılmıştır.

Bu süreçte mağdur edilen kesimlerin müdahaleci anlayışın işbirlikçisi veya destekçisi gibi takdim edilmesi son derece insafsız ve gerçek dışı bir değerlendirme olacaktır. İmkanlarını ve zamanlarını ülkemizin sosyal sorunlarının giderilmesine hasreden, manevi çalışmalar yürüten grup, camia ve kanaat önderlerinin geniş halk kesimlerini koruma duygusuyla ve sorumluluk hissiyatıyla ortaya koydukları söylemler, kesinlikle postmodern darbe sürecinin bir parçası olarak yaftalanamaz. Nitekim bu kesimler gerek yaşadıkları haksızlıklarla, gerek uğradıkları takibat ve yargılamalarla, bu sürecin mağduru durumuna düşmüşlerdir.

AK Parti iktidarının yürüttüğü demokratikleşme çabaları, bir yönüyle de geçmişte mağdur edilen tüm toplum kesimlerinin yaşadığı haksızlıkları gidermeye yönelik olmuştur. Özellikle meslek liseleri, imam hatipler ve Kur’an Kursları bağlamında yaşanan mağduriyetler, hükümetimizin attığı adımlarla giderilmiş, toplumsal hayatta bir normalleşme sağlanmıştır.

AK Parti, 14 Ağustos 2001’de, milletin partisi olarak, bizzat millet tarafından kurulmuş, “Yeter, Söz de, Karar da Milletindir” sloganıyla iktidara yürümüştür.

Millet iradesi partimiz ve hükümetimiz için her zaman kudsiyet arzettiştir.

Parti olarak, milletimizin bize olan itimadını, bu itimadın tezahürü olan yetkiyi daima kutsal bir emanet olarak gördük.

Milli iradeye yönelik her türlü müdahale girişimine karşı kararlı şekilde mücadele verdik.

10 yıl boyunca, Hükümetlerimiz döneminde, milli iradeyi muhafaza etmek, demokrasinin standartlarını geliştirmek, demokratik kurum ve kuralları güçlendirmek için çok önemli reformlar yaptık.

Yakın tarihimizde yaşanan sorunlardan ders çıkarmış olarak, demokrasi dışı kurumların demokrasiye müdahale etmesinin, milli irade üzerinde vesayet kurmasının önüne geçmek için kararlı duruş sergiledik.

Her ne şekilde olursa olsun, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne, Hükümete, sivil siyasete yönelik girişimlerin önünü kestik, bu girişimleri Anayasa ve Yasalar çerçevesinde yargıya intikal ettirdik.

Geçmişin karanlık dönemleriyle cesaretle ve kararlılıkla yüzleşmenin yanı sıra, gelecekte müdahalelerin tekrar yaşanmaması için, bu tür girişimlere tevessül bile edilmemesini sağlayacak tedbirleri aldık ve alıyoruz.

Elbette, son 10 yıllık süreç, bu anlamda çok zorlu geçti.

Bu süreçte, güç kaybına uğradığına inanan statüko, imtiyazlarını kaybeden vesayetçi kurumlar, millete rağmen bir takım öncelikler kazanmış seçkinler, özellikle de devlete sirayet etmiş çeteler ve mafyatik oluşumlar her adımımızda karşımızda olmuş, bizi engellemeye ve yavaşlatmaya çalışmıştır.

Ancak Hükümet olarak bunların hiçbirisine boyun eğmedik ve bu süreçten asla taviz vermedik.

Hükümetimiz döneminde 12 Eylül müdahalesinin yargılanmasının önü açılmıştır.

Yapılan Anayasa değişikliği sürecinde, statüko partileri güç birliği yaparak bu süreci engellemeye çalışmış, ancak millet iradesi ve milletin tercihleri galip gelmiştir.

12 Eylül’ün mağduru olduklarını, müdahalelere karşı olduklarını, parti kapatmalara, siyasi yasaklara, sivil siyasetin alanının daraltılmasına karşı olduklarını söyleyen partiler, ne yazık ki bu demokratikleşme adımlarımız karşısında direnç göstermişlerdir.

AK Parti hükümeti, devam etmekte olan 12 Eylül davasına “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine izafeten Başbakanlık olarak” sanıklardan şikayetçi olacak şekilde ‘müdahil’ olmuştur.

Aynı şekilde 28 Şubat Müdahalesinin tüm boyutlarıyla aydınlatılması ve sorumluların hesap vermesi için, yürütme ve yasama yargıya her türlü destek vermiştir.

10 yıllık Hükümetlerimiz döneminde, kararlı demokrasi mücadelemizin yanı sıra, tarihi nitelikte demokratik reformlar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazılarını başlıklar halinde belirtmek isterim.

Olağanüstü Hal, Hükümetlerimiz döneminde kaldırılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 376)

Milli Güvenlik Kurulu ve MGK Genel Sekreterliği'nin yapısı değiştirilmiştir.

MGK Kararlarının tavsiye niteliğinde olacağı kanunla hükme bağlanmıştır.

MGK Genel Sekreteri'nin TSK mensupları dışından atanabilmesinin, kararların uygulanmasına ilişkin yetkilerinin kaldırılmasının önü açılmıştır.

MGK Kanununun uygulanmasına ilişkin “gizli” yönetmelik öngören hüküm ve tüm kamu kurumlarının MGK Genel Sekreterliğine bilgi verme yükümlülüğü ortadan kaldırılmıştır.

Anayasa değişikliği ile sivillerin askeri mahkemelerde yargılanması dönemi sona ermiştir.

Darbe davalarının sivil mahkemelerde görülmesinin önü açılmıştır.

İl ve ilçelerde sivil-asker ilişkileri yeniden düzenlenmiştir.

TSK'nın etkin denetimi için yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Yüksek Askeri Şura kararları yargı denetimine açılmıştır.

Anayasanın Geçici 15'inci Maddesi kaldırılmış, 12 Eylül Askeri Müdahalesinin yargılanmasının yolu açılmıştır.

Sayıştay Kanunu değiştirilmiş, askeri harcamaların denetlenmesinde yeni bir süreç başlatılmıştır.

28 Şubat döneminde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararları yürürlükten kaldırılmıştır.

Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu kaldırılmıştır.

28 Şubat'ta çıkarılan Başbakanlık genelgeleri aynı şekilde kaldırılmıştır.

YÖK'ün oluşumunda Genelkurmay Başkanlığının aday gösterebilmesini öngören hüküm kaldırılmıştır.

RTÜK Üyeliği için MGK Genel Sekreterliğinin aday göstermesine ilişkin düzenlemeler kaldırılmıştır.

Okullarda okutulan Milli Güvenlik dersinin askerlerce verilmesi kaldırılmış, Milli Güvenlik Dersinin içeriği diğer dersler içinde verilmeye başlanmıştır.

1960 darbesinden beri yürürlükte olan, Kırmızı Kitap diye bilinen, birçok anti demokratik müdahalenin ve uygulamaların gerekçesi olarak gösterilen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi değiştirilmiş ve tamamen demokratik bir içeriğe kavuşturulmuştur. Buna bağlı olarak iç güvenlik, dış güvenlik ve askeri strateji belgeleri de yeniden demokratik bir ülkede olması gerektiği gibi düzenlenmiştir.

Faili meçhul dosyalar yeniden açılarak, karanlık odakları aydınlatmada kararlı bir duruş sergilenmiştir.

Siyasal ve sosyal alanda demokrasiyi güçlendirecek pek çok değişikliği içeren 2 Anayasa referandumu yapılmıştır.

Bu çerçevede Cumhurbaşkanının da doğrudan halk tarafından seçilmesini sağlayacak düzenleme de hayata geçirilmiştir.

HSYK'nın yapısının değiştirilmesi başta olmak üzere, yargı bağımsızlığını güçlendirmeyi ve yargının işleyişini hızlandırmayı amaçlayan pek çok reform gerçekleştirilmiştir.

Bu ve benzeri çok sayıda reformla milli irade, demokrasi ve sivil siyaset güçlendirilmiştir.

Türkiye’de sivil siyasetin güç kazanması, siyasetin ve asker-sivil ilişkilerinin normalleşmesi, iktidarımızın öncelikli meselesidir.

Çeteler, darbeciler ve vesayetçi odaklarla mücadelede AK Parti iktidarının ortaya koyduğu siyasi kararlılık ve cesaret, belirleyici ve ön açıcı olmuştur.

AK Parti’nin başlattığı ve önünü açtığı bu süreçte TBMM’nin, yargının, medyanın ve toplum kesimlerinin darbeci anlayışla mücadelede cesur tavırlar sergilemesi mümkün olmuştur.

Demokratik sistemin darbelere ve vesayetçi müdahalelere karşı dirençli olması aynı zamanda sistemin topyekün gelişmesine, güçlenmesine ve her türlü keyfiliklere kapanarak şeffaflaşmasına bağlıdır.

Ekonomisi gelişmiş, sosyal yapısı güçlenmiş, iç barışı üst düzeye çıkmış bir ülkede demokrasi dışı eğilimlerin zemin kazanması mümkün değildir.

Milli geliri düşük olan, kronik sorunlarını çözemeyen ülkeler, iç ve dış müdahalelere açık hale gelirler.

Kronik sorunların çözülmesine yönelik girişimlerin sabote edilmesi, terör ve şiddetin tırmandırılması, laik-antilaik, Alevi-Sünni gibi yapay gerilim alanları oluşturulması, darbeci zihniyetin kullandığı enstrümanlardır.

AK Parti iktidarı, her alanda yürüttüğü çalışmalarla, bu zihniyetin temellerini ve istismar kanallarını kurutmaktadır.

Bu meyanda Türkiye genelinde, 81 vilayette yapılan büyük ve tarihi nitelikte yatırımlarla, demokrasi, katılımcılık, hesap sorabilme gibi haklar güçlendirilmiştir.

Ekonomideki iyileşmeler ve rekor seviyedeki başarılar, yol, konut, baraj gibi yatırımların artması, özellikle iletişim ve ulaşırma alanında dünyayla rekabet edebilir bir büyümenin gerçekleşmesi, toplumsal değişimin önünü açmıştır.

Her şeyden önemlisi, yapılan tüm bu reformlarla, devletle millet kucaklaştırılmış, aradaki engeller kaldırılmış, güven tesis edilmiş, “insanı yaşat ki devlet yaşasın” ilkesi hayata geçirilmiştir.

Eğitime yaptığımız çok büyük ve tarihi nitelikteki yatırımlar, geleceğimizin daha aydınlık ve güven içinde olmasının teminatını teşkil etmiştir.

Dünya ile rekabet edebilir, yaygın ve kaliteli eğitim sayesinde, genç nesiller inanıyorum ki demokrasiye daha fazla sahip çıkacak, müdahaleler yoluyla Türkiye’nin geri götürülmesinin önünde daha güçlü ve kararlı şekilde duracaklardır.

Yine inanıyorum ki, ne bu millet, ne de bu gençlik, artık müdahaleler yoluyla Türkiye'nin kaybetmesine asla müsaade etmeyecektir.

Biz bir yol açtık.

Biz, cesur adımlar attık, cesur reformlar gerçekleştirdik.

Hiç kimsenin, hiçbir Hükümet ve siyasi partinin yapmadığını, yapamadığını yaparak, geçmişle yüzleştik, geleceğe sağlam bir zemin hazırladık.

Gerilime, krize, çatışmaya sebep olmadan, ülkeye ve millete kaybettirmeden, sabırla, sağduyu ve teenniyle verdiğimiz kararlı mücadele ileri demokrasiye ulaşmamız için ümitleri artırdı.

Bu mücadeleyi, millet-devlet kaynaşmasını, kurumlar arasındaki güven ve koordinasyonu, toplumsal kesimler arasındaki hoşgörü ve uzlaşmayı artırarak yürüttük.

İnşallah Türkiye, geçmişteki o karanlık günleri, o karanlık dönemleri tekrar yaşamayacaktır.

İnşallah, Türkiye, seçilmiş Başbakan ve Bakanlarını asan, yaşını büyüterek, yanlı, taraflı bir yargılama neticesinde gençlerini idam, işkenceyle anılan bir ülke konumuna artık bir daha asla düşmeyecektir.

Demokrasiye müdahale girişiminde bulunan, bunun tasavvuru ya da hayali içinde bulunan herkes, her kurum, er ya da geç, milletin mahkemelerinde yargılanacağını, hesap vereceğini aklında bulunduracaktır.

Türkiye'ye çok ağır bedeller ödeten darbeler dönemi artık geride kalmıştır.

Demokratikleşme mücadelemiz, milletimizin güven ve desteğiyle aynı kararlılıkla sürecektir.

On yıl boyunca çalışmalarımızı, icra ettiğimiz iş ve işlemleri insani odak yaparak gerçekleştirdik. Bireyin hak ve özgürlüğü, milletimizin egemenlik hakkı ve hukukun üstünlüğü rehberimiz olmuştur.

Vesayetçi anlayışı, darbeci zihniyeti, müdahaleci yaklaşımı tamamen tasfiye edene kadar, hukuki ve siyasi çabalarımız devam edecektir.

Komisyonunuzun yapacağı çalışmalar ve hazırlayacağı rapor da, geçmişte aydınlatıldığı kadar, gelecekte darbelerin tekrar yaşanmaması için çok değerli katkılar sunacaktır.

7. 28 Şubat Sürecinin Devlet ve Toplum Üzerindeki Yansımaları

Türk Silahlı Kuvvetlerince Yapılan İşlemler

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren yapılan yerel ve genel seçimde Refah Partisi’nin yükselen grafiği yakından takip edilmiş; bu gelişme, Türkiye’nin muhafazakârlaşması, irticanın yükselişi gibi ideolojik bir temelde ele alınarak, Refah Partisi’nin temsil ettiği Milli Görüş çizgisi Devleti yıkmaya yönelik bir iç tehdit olarak algılanmıştır.

Bu rahatsızlık, Refah Partisi’nin 1990 ve 1994 yıllarında yapılan yerel seçimlerdeki başarısı, ardından Aralık 1995 genel seçimlerinde birinci parti olması ve nihayet 8 Temmuz 1996 tarihinde REFAH-YOL Hükümeti’nin kurulmasıyla had safhaya ulaşmıştır. Bu gelişme karşısında, söz konusu irticai kişilerin orduya sızmış olduğu/sızmak istediği vehmine kapılan komuta kademesi tarafından, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararının uygulanmasının takibi amacıyla, Batı Çalışma Grubu (BÇG) ve 1997 yılı Mayıs ayında Genelkurmay İkinci Başkanı’nın imzasıyla kabul edilen Batı Harekât Konsepti çerçevesinde, TSK personeline ve diğer bazı kişilere yönelik, aileleri de dâhil olmak üzere, örtülü bir tespit ve *fişleme operasyonuna* girişilmiştir.

Ordu içindeki söz konusu rahatsızlığın 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısı ile beraber doruk noktasına çıktığı görülmektedir. Bunun somut göstergesi, askeri teamüllere göre her yıl iki kez Ağustos ve Aralık aylarında gerçekleştirilen YAŞ’ın, 1997 yılına mahsus olmak üzere 26 Mayıs 1997 tarihinde olağanüstü toplanması olmuştur.

1997 yılında, yurt çapındaki tüm kuvvetlerin bünyesindeki askeri birimlerde, askeri hiyerarşiye aykırı olarak yapılan bilgi toplama faaliyetlerinde, subay ve astsubayların eşleri ve hatta çocukları da birer haber toplama elemanı olarak kullanılmıştır. Bu durum, ordu içinde birlik ve beraberlik duygusunu zedelemiş; komşuluk ilişkilerini zedeleyerek, “muhabir komşu” korkusunu körüklemiştir.

Öte yandan, BÇG içinde görevlendirilen personelin kimi zaman alt rütbelerde olması, bu kişilerin kendisinden üst rütbedeki amirlerini de fişleme imkanı vermiş, bu durum ordu içindeki hiyerarşinin bozulmasına yol açmıştır. Keza, çok sayıda sicil amiri/komutan da, “irticacı personele müsamaha gösteriyor” damgasını yememek için, terfi vb. endişelerle, bu uygulamalar karşısında sesini çıkaramamıştır.

Ardından hedefteki bu kişilerin tasfiye edilmesi için gerekli altyapı oluşturulmaya çalışılmış; bunun için ilgili personelin kimi zaman geriye dönük sicil raporları -hukuka aykırı biçimde- bozulmuş, kimi zaman psikolojik taciz, kimi zaman da fiili işkence gibi yöntemler uygulanmıştır.

Bu operasyon, kendisi ve/veya eşi dindar/mütedeyyin olarak görülen personelin öncelikle fişlenmesi, akabinde çeşitli yollarla kendisinin ve ailesinin sözlü veya fiili şekilde taciz

edilmesi, nihayetinde bu kişilerin kendi istekleriyle istifa etmesi veya emekliye ayrılmak zorunda kalması yahut “kaderine razı” olanların, “disiplinsizlik” gerekçe gösterilerek, Yüksek Askerî Şura Kararıyla veya Bakan Onayı gibi yöntemlerle re’sen emekliye sevk edilmek suretiyle tasfiye edilmeleriyle sonuçlanmıştır.

TSK’nın bir tür kendini koruma refleksi olarak değerlendirilebilecek bu süreçte, “türban” olarak tanımlanan başörtüsü, irticacın/gericiliğin sembolü olarak değerlendirilerek, eşî başörtülü olan asker personel, sırf bu nedenle ihraç edilmekten kurtulamamıştır.

YAŞ Kararlarının temyiz edilememesi sebebiyle idarenin bu eylemine karşı çaresiz kalan kişiler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru (AİHM) gibi hak arama imkânlarını kullanamamış, neticede özlük hakları açısından kayba uğramışlardır. Öte yandan, bu personelin, 28 Şubat 1997 tarihli MGK Kararı gereğince ordudan ihraç edildikten sonra başka bir işe girmeleri de, yine temel insan haklarına aykırı şekilde engellenmek istenmiştir. Böylece bu kişilerin mağduriyetlerinin ömür boyu sürmesi istenmiştir.

Komisyonumuza Milli Savunma Bakanlığından intikal eden, “Yüksek Askerî Şura kararlarıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinden uzaklaştırılan personele ilişkin yazıda”¹⁷⁹⁶, söz konusu tasfiye sürecinin, 28 Şubat MGK toplantısının öncesinde ve sonrasında, 1995-1999 yılları arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Söz konusu yazıdan, 01 Ocak 1990-31 Aralık 2011 tarihleri arasında toplam 1235 personelin Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilişkisinin kesildiği; bu kişilerden 1043’ünün “irticai faaliyet” gerekçesiyle ordudan uzaklaştırıldığı; bunların 395’inin subay, 648’inin astsubay olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, söz konusu yazıda, dört askerin ise “yıkıcı örgütlerle bağlantılı” oldukları gerekçesiyle ilişkilerinin kesildiği bildirilmektedir. Başka bir ifadeyle, 1990-2011 yılları arasında, Türk Silahlı Kuvvetlerinden ilişkisi kesilen asker personelin yaklaşık %84,4’ü irtica gerekçesiyle meslekten atılmıştır.

“İrtica” gerekçesiyle tasfiye edilen personelin kuvvet komutanlıklarına göre dağılımı şöyledir:

- Kara Kuvvetleri Komutanlığı (1995-1999): 275 subay, 319 astsubay
- Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (1996-1999): 49 subay, 105 astsubay
- Hava Kuvvetleri Komutanlığı (1990-1991): 33 subay, 155 astsubay
- Jandarma Genel Komutanlığı (en yoğun, 1998): 38 subay, 69 astsubay

926 sayılı TSK Personel Kanunu’nun 94/b maddesinin “disiplinsizlik veya ahlaki durum sebebiyle ayırma” hükmü ile 27 Aralık 1998 tarihli *Subay Sicil Yönetmeliği*’nin 91/f fıkrası ve 28 Aralık 1998 tarihli *Astsubay Sicil Yönetmeliği*’nin 60/f fıkrasında “Tutum ve davranışları ile yasa dışı siyasi, yıkıcı, bölücü, irticai ve ideolojik görüşleri benimsediği, bu gibi faaliyetlerde bulunduğu veya karıştığı anlaşılabilir” şeklinde yer alan hükme istinaden, söz konusu “sübjektif ölçütlere” dayalı olarak, sicil raporları menfi şekilde düzenlenen çok sayıda subay ve astsubay mağdur edilmişlerdir.

Yürürlükteki ceza yasalarında “siyasi, yıkıcı, bölücü, irticai ve ideolojik görüşleri benimsemek, bu gibi faaliyetlerde bulunmak veya karıştığı anlaşılabilir” şeklinde bir suç tanımı yapılmamış olmasına rağmen, söz konusu Yönetmelikler yoluyla asker personel için yeni bir suç tanımı yapıldığı ve suç kavramının yasalara aykırı şekilde genişletildiği görülmektedir.

¹⁷⁹⁶ Milli Savunma Bakanlığının 26.09.2012 tarih MAİY: 2012/7749/Kan.ve Kar.D.Kan.Tetkik ve İşl.Ş.1755 sayılı yazısı Ek’tedir.

Bu kişilerden, hizmet sürelerine bakılmaksızın haklarında Emekli Sandığı Kanunu hükümleri uygulandığı için ayırma işlemi tarihi itibarıyla emekli hakkını elde edemeyenler, emekli ikramiyesi dahi alamamışlar ve maddi açıdan büyük kayba uğramışlardır.

Öte yandan, 28 Şubat döneminde ordudan ayırma işlemleri sadece YAŞ kararları ile değil, Milli Savunma Bakanları tarafından onaylanan kararnameler ve sicil raporları yoluyla da yapılmıştır. YAŞ kararından farklı olarak Bakan onayıyla atılan bu personel ile sıralı amirleri tarafından zayıf sicil notu aldıkları için atılan asker personel kamuoyunda pek fazla bilinmemektedir.

Bu yöntemlerle ordudan atılanlar için YAŞ-zedelerden farklı olarak, temyiz yolu açık gibi görünmektedir. Ancak, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin yerindelik denetimi yapamaması sebebiyle, bu kişilerin hak arama mücadelesi olumsuz sonuçlanmıştır. Tıpkı YAŞ-zedeler gibi, bu yollarla ordudan atılan kişilerin AİHM'deki hak arama mücadeleleri de başarısız olmuştur.

Komisyonumuza ve Meclis İnsan Hakları Komisyonu'na intikal eden mağdur dilekçelerinde, TSK içinde, irticanın; “dın ile barışık olma ya da manevi değerlerinden kopmadan hayatını devam ettirme” şeklinde algılanmış olduğu; “namaz kılmanın” veya “eşi türbanlı” olmanın, “irtica” gerekçesiyle ordudan uzaklaştırılmak için yeterli olduğu görülmektedir. Nitekim, mağdur dilekçeleriyle beraber gönderilen sicil raporlarında, amirleri tarafından “sosyal faaliyetlere katılmayan, eşleri çağdaş kıyafet giymeyen, Cuma namazına gittiği görülen vb.” şeklinde değerlendirilen personelin, bu gerekçelerle ordudan tasfiye edildikleri anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, TSK bünyesinde 1990-2011 döneminde sadece dört personelin “yıkıcı örgütle bağlantılı olma” gerekçesiyle ordudan uzaklaştırılmış olması, “irticai faaliyet” sebebiyle ilişkisi kesilenlerin, özel hayatları ve dini inançları açısından değerlendirmeye tabi tutulduklarını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Komisyonumuza ulaşan bilgiler çerçevesinde, YÖK Başkanlığının Ek'te yer alan yazısından,¹⁷⁹⁷ GATA Komutanlığında görev yaparken YAŞ Kararlarıyla ordudan ilişkisi kesilen asker personelin başka kamu kurumlarında görev yapmalarının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Komisyonumuza intikal eden mağdur dilekçeleri arasında dikkati çeken örnekler aşağıda özetlenmektedir:

Emekli Astsubay Yavuz Sulumeşe

Emekli Astsubay Yavuz Sulumeşe dilekçesinde,¹⁷⁹⁸ özetle; “2003 yılında “Disiplinsizlik” gerekçesiyle Yüksek Askeri Şura toplantısı beklenmeden TSK'dan emekli edildiğini, TSK bünyesine dahil olduğu 1990 yılından itibaren çeşitli takdir belgeleri ve olumlu sicil notlarına sahip başarılı bir personel olduğunu, ancak 1996 yılında, 3'üncü Zh.Tug.K.lığı Çerkezköy-Tekirdağ'a tayin olmasıyla beraber, işlerin ters gitmeye başladığını, yeni evlendiği eşinin başörtüsü takması ve sosyal faaliyetlere katılmaması sebebiyle yedi kez savunmasının istendiğini, 1998 yılında siciline “Eşi başörtülüdür” ibaresinin eklendiğini” ifade etmektedir.

¹⁷⁹⁷ YÖK Başkanlığının konuya ilişkin yazısı, Ek'tedir.

¹⁷⁹⁸ Yavuz Sulumeşe'nin dilekçesi.

Emekli Kd. Bnb. Mustafa Hacımustafaoğulları

Emekli Kd. Bnb. Mustafa Hacımustafaoğulları dilekçesinde,¹⁷⁹⁹ özetle; “1976 yılında girdiği TSK’dan 12.12.1997 tarihli YAŞ kararıyla ihraç edildiğini, görevi süresince çeşitli takdir ve başarı belgelerine sahip, başarılı bir subay olduğunu, çalışma hayatı boyunca herhangi bir suç veya disiplin suçu işlemediğini, herhangi bir soruşturma geçirmediğini” ifade etmektedir. Adı geçen şahıs, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığınca kendisine verilen 12 Ocak 2011 tarih ve PER.:5010-4703-11/Per.D.Ynt.Ş. (5)11210120 sayılı cevabi yazıda, “ordudan atılma gerekçesi” olarak:

- Aşırı sağ görüşe sahip olup Milli Görüş mensubu olduğu,
- Akıncı grubuna mensup olduğu iddialarına karşı takip ve kontrol altına alındığı,
- Daha ziyade dinine aşırı bağlı kişilerle samimiyet kurduğu,
- Birlik içinde ve dışında dindar olmayan kişilerle özel temaslardan hoşlanmadığı,
- Aile ziyaretlerinde misafirlerinin haremlik selamlık olarak oturmalarını istediği,
- Lojman sırası geldiği halde eşini bahane ederek, lojmana girmeyip sivil konutta oturduğu,
- Ailesi yönünden laiklik ilkesine ve ailesinin giyimi bakımından kılık kıyafet inkılâbına karşı olduğu,
- Parti yanlısı Milli Görüşçü olduğu,
- Kütahya’da Milli Görüşçülerce oluşturulan Refah-Kent Yapı Kooperatifinin yönetim kurulu üyeliğini yaptığının öğrenildiği,
- Bulut Projesi kapsamında sorgulanması sırasında kendisine uygulanan Polygraph test sorgusunda (yalan makinası) sorulan beş sorudan dördüne yalan yanıt verdiği,
- Askeri mesai aracına türbanlı öğrencilerin bindiği duyumu alınması üzerine bir personelin görevlendirilerek 25 Kasım 1997 tarihinde Yenikent’ten kalkan servis aracında kimlik tespiti esnasında kızının türbanlı olduğunun belirlendiği.

hususları belirtilmektedir.

Emekli Dž. Bnb. M. Ufuk Ertuğrul

Dz. Bnb. M. Ufuk Ertuğrul’un dilekçesinde,¹⁸⁰⁰ eşinin başörtüsü ve kendisinin Cuma Namazına gitmesi nedeniyle sistemli bir şekilde baskı gördüğünü ve daha sonra kendisine sıklıkla ordudan ayrılmasının telkin edildiğini ifade etmiştir. Son olarak eşinin tesettürü nedeniyle sicilinin değiştirildiğini de dilekçesinde belirtmiştir.

Emekli Sb. Kazım Çetin

Kazım Çetin ise 1990’lı yıllara kadar her şeyin normal olduğunu inançlı bir subay olarak namazını kılabilirdiğini ve başörtüsü sorunu yaşamadığını, ancak bu tarihten sonra, “yemeklere/çaylara eşli katılmamayı adet haline getirmek” gerekçesiyle ilişkisinin kesildiğini; bu süreçte, ordu bünyesinde;

Mescit/camii talimatlarının yayımlandığını; mesai saatleri içinde mescitlerin açık olmamasının ve resmi elbise ile camilerde namaz kılınmamasının emredildiğini; kütüphanenin yeniden dizayn edildiğini; seri konferanslar verilmeye başlandığını,

ifade etmiştir.

¹⁷⁹⁹ Mustafa Hacımustafaoğulları’nın dilekçesi.

¹⁸⁰⁰ M. Ufuk Ertuğrul’un dilekçesi.

Emekli Levazım Kıdemli Binbaşı Eyüp Saracoğlu

Emekli Levazım Kıdemli Binbaşı Eyüp Saracoğlu'nun gönderdiği mektupta;¹⁸⁰¹ “1993-2000 yılları arasında irtica bahanesiyle kendilerine yönelik baskıların arttığını, özellikle askeri liselerden tayinle gelen öğretmenlerin sık sık baskıya maruz kaldığı, bazı personelin eşlerinin başlarının zorla açtırıldığını, başlarını açan eşleriyle kokteyllere ve içkili yemeklere katıldıklarını, deniz kamplarında eşlerinin mayıyla denize girmeleri konusunda baskı yapıldığını, emekliliği hak eden personelin bu baskılar yüzünden erken emekli olmak zorunda kaldığını” ifade etmektedir.

Eyüp Saracoğlu, kendisi hakkında Ulaştırma Yüzbaşı Ziya Doğan tarafından; “Subay ve astsubayların eşleri ile birlikte sosyal faaliyetlere katılacağı ilgi emirde belirtilmiş olmasına rağmen 15 Şubat 1996 günü verilen iftar yemeğine eşinizin katılmadığını tespit ettim. Bu konudaki yazılı savunmanızı 26 Şubat 1996 günü saat 09:15’e kadar hazırlamanızı rica ederim” şeklinde savunma istendiğini ifade etmektedir.

İlaveten, Tuğgeneral M. Kemal Tutkun tarafından Kara Kuvvetleri Komutanlığı 4’üncü Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı’nın 22 Aralık 1999 gün ve İSTH:3590-268-99/(2424) sayılı, “Savunma” konulu yazısında;

1. Muhtelif vesilelerle yapılan kontrol ve gözlemlerde eşinizin TSK personeline yakışmayan ve geleneksel giyim tarzı olan başörtüsü dışında, ideolojik bir simge olarak kullanılan türban/tesettür benzeri kıyafet giyindiğine dair bazı duyumlar alınmış bulunmaktadır.
2. Eşinizin çağdaş kıyafetle ve TSK’leri personeline yakışır bir kıyafet giyinmesi gerektiğini bilmiyor musunuz? Biliyorsanız neden uygulamaktan imtina ediyorsunuz?
3. Yukarıdaki hususlarda savunmanızı, mümkünse eşinizin stüdyoda çekilmiş vesikalık ve boy fotoğraflarıyla takviye edilmiş olarak 27 Aralık 1999 tarihine kadar vermenizi rica ederim.

şeklinde savunma istendiğini belirtmektedir.

Sivil Memur Abdulkadir Bozdemir (1998-377)

Abdulkadir Bozdemir, Komisyonumuza gönderdiği 15 Ekim 2012 tarihli dilekçesinde; YAŞ Kararları haricinde, TSK’da görevli Sivil Memurların da “irticai faaliyetlere karışma” gerekçesiyle görevlerine son verildiğini ifade etmektedir.

Adı geçen şahsın dilekçe eklerinde yer alan kendisi ile ilgili resmi evraklar incelendiğinde;

- 1- Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1.Füze Grup Komutanlığı’nda görevli iken, Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1.Füze Grup Komutanlığı’nın 14 Kasım 2001 gön ve İSTH.: 3590-872-01/122 sayılı ve "Sivil Memur Abdulkadir Bozdemir ve Ailesi" konulu emrinde;

¹⁸⁰¹ Eyüp Saracoğlu’nun dilekçesi.

- Fz. Grp. Kliğı Pek Şb. Merk. Per. İşl. Me. olarak görev yapan Sv. Me. Abdulkadir Bozdemir (1998-377) ve ailesi hakkında mütেকip zamanlarda yapılan kontroller sırasında:

- Terminoloji olarak genelde, dini terimleri çoklukla kullandığı; (*inşallah, maşallah* gibi). Özellikle spor saati olan Cuma gününün öğlen vakitlerinde Komutanlık birimlerinde görünmeyip, spora katılmadığı; daha önce hakkında irticai faaliyetlerde bulunduğı tespit edilen Sv. İşçi Kazım Gülaydın (0001787)'la birlikte, 'Cuma Namazı'na gittiğı konusunda duyurmlar alındığı.

- Anılan personelin aksaklığa sebebiyet verecek durum oluşturmada araştırılması, özellikle yeni doğan kızına 'Rüveyda' ismini niçin verdiğ, eşi ve birinci derece yakınları hakkında gerekli takibatin yapılması, şahsi dolabındaki eşyaların envanter dökümlerinin periyodik aralıklara yapılarak, yazılan tutanakların İstihbarat Şubeye gönderilmesi, talimatlarının verildiğı görülmüştür.”

hususlarının yer aldığı görülmüştür.

- 2- Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1.Füze Grup Komutanlığı'nın 05 Ekim 2004 tarih ve İSTH.: 3590-23-04 İsth/267(82) sayılı yazısında ise şu hususlar belirtilmiştir:

03 Eylül 2004 tarihinde: Destek Memuru Abdulkadir Bozdemir (1998-377)'in evine; kontrol-ziyaretleri yapıldığı, bu ziyaretler sırasında bazı irticai envanter unsurlara rastlanmış olduğı ve tutanakla el konulduğunun belirtildiğı, başta Kuran-ı Kerim (Meal; Ömer Nasuhi Bilmen), 'yasak yayınlar' listesinde bulunmadığı, ancak, dini bilgiler ihtiva ettiğinden el konulmasının yerinde olduğı,

- Evinde alenen teşhir ettiğı tablo yazma eserlerin (Ör: 1947 yılı el yazma “Allah” hattı) irticai propaganda kapsamında olduğı,

- Bu ziyaretler esnasında yapılan incelemede;

- Eşinin tüm uyarılara rağmen, çağdaş olmayan kıyafetle dolaştığı; kıyafet konusunda değışimin mümkün olmadığı,

- Anılan personelin bu envanterleri bilerek ve isteyerek bulundurduğı yönünde kanaat oluştugu,

- Bu nedenle ilgili personelin takibinin sıklaştırılarak, atıl görevlere atanması ayrıca, diğ TSK personeliyle koordinesinin en alt seviyeye indirilmesi; 3 yıldır süren araştırmada sona gelindiğı ve bunun ilgili personele yansıtılmaması gerektiğı.

- 3- Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1.Füze Grup Komutanlığı'nın 05 Ekim 2004 tarih ve PER.: 7200-262-04 /3.KS.1136 sayılı bir diğ yazısında ise;

Ailenizin durumu ve eşinizin çağdaş olmayan bir kıyafetle toplum içerisinde kendini göstermesi siz TSK mensubuna ve bağı bulunduğunuz birliğe yakışmamaktadır. Komutanınız ve 1. sicil Amiriniz olarak, bu konu hakkında sizi sözlü olarak uarmama rağmen olağan durumunuz da bir gelişme olamaması üzerinize başta sizi ve eşiniz bayan Bozdemir'i son kez uarmak zorundayım. Durumunuzun takipçisi olduğumu, eşinizin kıyafetini değıştirme yönünde girişimde bulunmaması halinde ortaya çıkabilecek 926 Sayılı İç Hizmet Kanununun ilgili müeyyideleriyle karşı karşıya kalabileceğınızı hatırlatır, bu konunun bilinmesini rica ederim.”

şeklinde ifadelerin yer aldığı görülmüştür. Bozdemir, özetle, aldığı bu uyarı yazısı ile nihayetinde “irtica bahanesi” ile aslında eşinin başını örtmesi nedeniyle memuriyetine son verildiğini ifade etmektedir.

Bulut Projesi

Komisyonumuza; Türk Hava Kuvvetleri bünyesinde, 1992 yılından itibaren, irticai faaliyette bulunduğu iddia edilen asker personele yönelik olarak, “Bulut Projesi” adıyla yürütülen gizli bir operasyona ilişkin bilgi ve belgeler intikal etmiştir. Söz konusu belgelere göre, yüzlerce Havacı subay ve astsubayın, 1990’lı yıllarda, yasa dışı şekilde sorgulandıkları ve işkenceye maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Söz konusu belgelerde; Proje kapsamında, sorgulanan personele, “Refah Partisinin Milli Görüş düşüncesini benimsiyor musun?”, “Kütahya Milli Gençlik Vakfında dini-siyasi faaliyetlerde bulunuyor musun?”, “Evinde veya diğer yerlerde yapılan aile toplantılarında aşırı dinci propaganda yapıyor musun?”, “Toplumsal şeriat kuralları ile yönetilmesini benimsiyor musun?” gibi çeşitli sorular yöneltildiği anlaşılmaktadır.

Emekli Kd. Bnb. Mustafa Hacimustafaoğulları, Komisyonumuza gönderdiği dilekçesinde; Bulut Projesi kapsamında sorgulanarak 28 gün oda hapsiyle cezalandırıldığını, sorgu sırasında yalan makinesine bağlandığını, fiziksel ve ruhsal işkenceye maruz kaldığını ifade etmektedir. Ayrıca, Kasım 1997’de Eskişehir 1. Hava Kontrol Grup Komutanlığında görevli iken imam hatip lisesinde öğrenim gören kızının da askeri istihbarat elemanlarınca baskı altına alındığını, bu durum karşısında başlattığı hukuki mücadele üzerine, YAŞ Kararı yoluyla TSK’dan ihraç edildiğini belirtmektedir.

Komisyonumuza ulaşan yazılı başvurularda, bahse konu *Bulut Projesi* kapsamında çok sayıda askeri personelin sorgu ve işkenceden geçirildiğine ilişkin iddialar yer almaktadır.

GATA’daki Uygulamalar

28 Şubat döneminde, Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde askeri tabip olarak çalışırken, ordudan ihraç edilerek, görevine son verilen kişilerin, daha sonra kamu kurum kuruluşlarında görev yapmalarını engellemek amacıyla çeşitli emirler yayımlandığı tespit edilmiştir.

Bu çerçevede, Komisyonumuza, o dönemde YÖK tarafından üniversitelere gönderilen yazı intikal etmiştir.¹⁸⁰² Bu yazıda; “Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığında görev yaparken Yüksek Askeri Şura Kararı ile görevlerine son verilen tabip subayların listesinin bir örneği yazımız ekinde gönderilmektedir. Bilindiği üzere kamu kurum ve kuruluşundan disiplin nedeniyle ihraç edilen kamu görevlilerinin bir başka kamu kurum ve kuruluşunda istihdam edilmesi 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125. Maddesi uyarınca mümkün bulunmamaktadır. Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.” denilmektedir. Yazının ekinde ise, YAŞ kararları ile ordudan atılan subayların isimlerine yer verilmektedir.

“GATA Komutanlığından Yüksek Askeri Şura Kararı İle İlişği Kesilen Tabip Subaylar”

1. Prof.Tbp.Alb.	Aziz HACİBEKTAŞOĞLU	İnfeksiyon Hastalıkları
2. Prof.Tbp.Alb.	Ahmet ALPER	Gastroenteroloji

¹⁸⁰² YÖK Başkanlığının yazısı, Ek’tedir.

3. Prof.Tbp.Alb.	Mustafa KAHRAMANYOL	K.B.B
4. Doç.Tbp.Alb.	Kürşat ESER	Diş Tedavi
5. Yrd.Doç.Hv.Tbp.Yb.	Ergun UÇMAKLI	Patoloji
6. Yrd.Doc.Tbp.Bnb.	Yusuf ÇEKİÇ	Anatomi
7. Doç.Tbp.Bnb.	Onur HAMZAOĞLU	Epidomiyoloji
8. Doç.Hv.Tbp.Bnb.	Cumhur KILIÇ	Biokimya
9. Doç.Hv.Tbp.Bnb.	Ali ÖZCAN	Biokimya
10. Doç.Tbp.Bnb.	Mustafa SARSILMAZ	Anatomi
11. Doç.Hv.Tbp.Bnb.	Ahmet SINAV	Anatomi
12. Doç.Tbp.Bnb.	Osman ÖZCAN	Histoloji
13. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Seyithan YILDIZ	Beyin Sinir Cerrahisi
14. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Recep Cemil ÖTKER	Adli Tıp
15. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Özdal ETLİK	Fizyoloji
16. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	İsmail YAVAŞ	Çocuk ve Ruh Sağlığı
17. Yrd.Doc.Tbp.Yzb.	M.Merit YILDIRIMKAYA	Biokimya
18. Yrd.Doc.Tbp.Yzb.	Ruhi TORAMAN	As. Sağlık Hizmetleri
19. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Tamer TATAR	Göz
20. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Vedat KOKSAL	Histoloji
21. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Yakup GÜMÜŞALAN	Anatomi
22. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Ahmet TOMUR	Fizyoloji
23. Yrd.Doç.Tbp.Yzb.	Ramazan ATALAY	Radyasyon Onkolojisi
24. Uzm.Tbp.Ütgm.	Erkan KIBRISLI	Tıbbi Histoloji Radyoloji
25. Uzm.Tbp.Ütgm.	Ömer ETLİK	

İçişleri Bakanlığınca Yapılan İşlemler

Milli Güvenlik Kurulunun 28 Şubat 1997 tarihli ve 406 sayılı Kararının ardından, Emniyet Genel Müdürlüğünün 9.2.1996 gün ve B.05.1.EGM.0.12.02.02./72 sayılı Genelgesinin yayınlanmasından sonra, 12.02.1998 tarihli Bakan onayı ile Başbakanlık ve Bakanlık Makamının “bölücü-yıkıcı ve irticai faaliyetlerin” izlenmesi hakkındaki genelgelerine istinaden, İçişleri Bakanlığınca yürütülen bazı hizmet ve görevlerdeki etkinliği takip etmek ve sekreteryaya hizmetini yürütmek üzere Personel Genel Müdür Yardımcısının başkanlığında bir izleme grubu oluşturulmuştur.

İzleme grubunun kurulmasından sonra, 16.02.1998 tarihinde İçişleri Bakanlığınca yürütülen bazı hizmet ve görevlerdeki etkinliğin il ve ilçe düzeyinde yerinde incelenmesi ve sorumlularının değerlendirilmesi yönünde ortaya çıkan ihtiyaç üzerine; Bakanlık Makamınca verilecek acil ve özel görevleri yerine getirmek; Başbakanlık ve bakanlık makamlarının bölücü, yıkıcı ve irticaya müteallik genelgelerinin mahallinde uygulanmasını incelemek, denetlemek, ilgilileri değerlendirmek ve gerektiğinde ihmali ve kusuru tespit edilenler hakkında disiplin ve cezai yönden inceleme-soruşturma yapmak üzere Ankara Grubunda görevli mülkiye müfettişleri arasından on kişilik bir “Özel İnceleme-Soruşturma” Grubu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu denetleme grubuna, gerektiğinde ve ihtiyaç duyulması halinde yukarıda belirtilen hususlarla ilgili olarak “özel denetim” yaptırılması da karara bağlanmıştır.

Bu çerçevede, Başbakanlık Uygulamayı Takip Kurulundan ve çeşitli çevrelerden gelen ihbar ve bildirimler sonucunda, toplam 21 görevlendirme onayı ile Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığınca yayımlanan bölücü, yıkıcı ve irticai faaliyetlere müteallik genelgeler de göz önünde bulundurularak;

“genel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi; Hilvan İlçesindeki bir yurdun Fethullahçılara ait Özyurt Vakfına kiralanmasının sağlanması; cami açılışında dini içerikli konuşmalar yapılması; bazı dini grupların desteğini arkasına alması; bölücü, yıkıcı ve irticai faaliyetlere müteallik olarak hakkında değerlendirme yapılması; genel tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi; tarikat şeyhi olarak bilinen Bekir Peblivan’ın evinde yapılan bayramlaşma ve tarikat faaliyetleri konuşmalarında isminin geçmesi; 1997 yılı Kurban Bayramında deri toplamak için resmi araç talep eden THK’ye araç tahsis edilmemesi; Atatürk düşmanlığı, İrticai faaliyetleri yönlendirme ve tarikat savunuculuğu yapılması; tarikat liderleri ile görüşülmesi; makam odasında namaz kılınması; Düzce İl Sağlık Müdürlüğü ve Sağlık Meslek Liselerinde irticai faaliyetler yapılması; eşinin ve büyük kızının türbanlı olması”

gibi konularla ilgili olarak; 3 vali, 166 kaymakam, 41 vali yardımcısı ve 3 hukuk işleri müdürü olmak üzere toplam 213 mülki idare amiri hakkında değerlendirme raporları tanzim edilmiştir. Bu raporlar sonucunda merkez valiliğine atama teklifleri yapılan 3 vali merkeze alınmış; 71 kaymakam hakkında -her ne kadar Mülki Amir Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliğinde ve eki cetvelde eşdeğer görev olarak tanımlanmakta ise de temsil görevi olmayan pasif bir görev olarak kabul edilen- vali yardımcılığına atanmalarının uygun olacağı teklifinde bulunulmuş ve bunlardan 59’u vali yardımcılığına atanmıştır. Ayrıca, 22 kaymakam somut bir soruşturma veya kovuşturma olmadan, müfettiş raporuna dayanılarak pasif bir görev olan hukuk işleri müdürlüğüne tayin edilmiştir.

Yapılan bu mülki idare amirleri değerlendirmelerinde ise, İçişleri Bakanlığı Makamından 1998 yılı normal kararname çalışmalarına esas olmak üzere atamaya tabi tutulacak mülki idare amirleri hakkında değerlendirmelerin yapılması için, İçişleri Bakanlığına vekâlet eden dönemin Adalet Bakanından 09.06.1998 tarihli ve 12031 sayılı Onay alınmıştır. Ancak, bu Onay, irticai nedenler gibi bir gerekçe içermemesinden dolayı, müfettişler tarafından herhangi bir değerlendirme ve inceleme yapılmadan geri çekilmiştir.

Buna karşılık, 6 gün sonra aynı sayı ile dönemin İçişleri Bakanı tarafından bu kez “ekli listede adı, soyadı ve unvanları belirtilen mülki idare amirleri hakkında bölücü, yıkıcı ve irticaya müteallik, Başbakanlığın 04.02.1998 gün ve B.02.0.PPG.012-320-01779 sayılı, Bakanlığımızın 12.02.1998 gün ve İİ.D.Gn.Md. 712 sayılı Genelgeleri ile Mülki İdare Amirleri Atama Değerlendirme ve Yer değiştirme Yönetmeliğinin 8, Mülkiye Teftiş Kurulu Çalışma Yönetmeliğinin 29. maddelerinde belirtilen esaslar da göz önünde bulundurularak...” ifadeleriyle Onay ve eki liste değiştirilmiştir. Bakan onayının, Teftiş Kurulu Başkanlığına 15.06.1998 tarihli ve sayılı 12061 gönderme yazısına, el yazısı ile “116 kişilik 1. Liste onayı ve Ekli listede belirtilen kişi sayısının kabarcık olması ve belirtilen görevlilerin tamamı hakkında değerlendirme raporu düzenlenmesi, Teftiş Kurulu Başkanı ile bu konudaki sayının Sn. Müsteşar ve Sn. Bakan talepleri doğrultusunda liste ikiye bölünerek ilk anda kararnameye dâhil edilecek mülki idare amirleri değerlendirilmesi için iki liste gönderilmiştir.” şeklinde dönemin Personel Genel Müdürü ve Daire Başkanınca not düşüldüğü anlaşılmıştır.

15.06.1998 tarihinde ise, 16010 sayılı bir başka onay düzenlenerek, 259 kişilik yeni bir liste eklenmiştir. Bu listelerde, Bakanlıktan uzun süre önce ayrılmış olan mülki idare amirlerinin adının yer alması, listeler üzerinde el yazısı bazı notların düşülmesi, aynı gün alınan evrakların sayı numaraları arasında “4000” fark bulunması ve bazı isimlerin çizilerek yerlerine başka isimlerin yazılmış olması; listelerin Bakanlık dışında birilerince hazırlandığı ve Bakanlık personeli tarafından da uygulamaya konulduğu izlenimini vermiştir.

Profesyonel kamu görevlisi olarak yetiştirilmiş olan ve azimle hizmet eden mülki idare amirlerinin pasif görevlere getirilmesi istenirken, ileri sürülen gerekçelerden birkaçına bakmakta yarar bulunmaktadır:

“...’ın çevresi halkının maalesef Cumhuriyet yönetimine ve Atatürk İlke ve İlkıplarına karşı bir yaşam biçimini özlediklerini, giyim ve kuşamlarıyla da bunu gösterdikleri, yaygın bir kanaat oluşturmıştır. Böyle bir ortamda, daha çağdaş; Cumhuriyete ve Atatürk’e açıkça sahip çıkan ve davranış ve tutumuyla bunu gösteren mülki idare amirlerine her zamankinden daha çok ihtiyaç bulunduğu; çağdaş bir düşünce ve davranışta olmayan kişilerin temsili görevlerde bulunmasının doğru olmadığı”¹⁸⁰³

28 Şubat sürecinde oluşturulan Batı Çalışma Kurulunun daha sonra Başbakanlık Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu halini almasından sonra bu Kurulun sekreteryaya işlerini de yürüten o dönemin Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Ömer Kayır’ın Komisyonumuza verdiği bilgilerden de; İçişleri Bakanlığındaki uygulamalar sonucunda, vali ve kaymakamların havadan sudan gerekçelerle hizmetten uzaklaştırıldıkları anlaşılmaktadır.¹⁸⁰⁴

O dönemde, İçişleri Bakanlığında çeşitli gerekçelerle pasif göreve atanan mülki idare amirlerinden; 1’i Yüksek Yargı Başkanı, 5’i Milletvekili, 33’ü Vali, 2’si Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, 1’i Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreter Yardımcısı, 1’i Müsteşar Yardımcısı, 2’si Genel Müdür, 1’i İl Belediye Başkanı, 1’i Büyükşehir İlçe Belediye Başkanı, 7’si Mülkiye Başmüfettişi olarak kamu görevine devam etmektedir.

Öte yandan, Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü’nün 8’inci maddesinin 1’inci fıkrasında, bölücü ve laikliğe aykırı faaliyette bulunan Emniyet mensuplarının "Meslekten Çıkarma" cezasıyla tecziye edileceği düzenlemesine işaret edilerek; “bölücü, yıkıcı ve laik devlet anlayışıyla bağdaşmayacak örgütlenmeler içerisinde bulunan veya böyle yapılanmalara hoşgörüyle baktığı tespit edilen personelin tutum ve davranışlarının tetkiki, mahallinde incelenmesi, gerektiğinde soruşturma yapılması ve ilgili birimlerle koordine edilerek gerekli tedbirlerin alınması amacıyla”, 13/08/1998 tarihli Emniyet Genel Müdür onayı ile Polis Başmüfettişleri ile APK uzmanlarından oluşan bir İzleme Denetleme Kurulu oluşturulmuştur.

Bu Kurul tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda, 331 emniyet mensubu hakkında inceleme yapılmış; bunlardan 15’i meslekten uzaklaştırılmış ve 38’i çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Söz konusu Kurulun görevinin 14/12/2010 tarihine kadar devam etmesi, sürecin en dikkat çeken özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunların yanında, gazete haberlerine istinaden soruşturma yürütüldüğü, bu haberlere dayanılarak ihbar kabul edilen beş olayın MGK Genel Sekreterliğine intikal ettirildiği; soruşturma konusu ihbar ve şikâyetlerin tamamının “irtica” konusuna odaklandığı anlaşılmaktadır.

¹⁸⁰³’ın İl Emniyet Komisyonun 04.02.1999 günü yaptığı ocak ayınama ilişkin değerlendirme ve kararların yer aldığı toplantının özel gündeminde; ilçe Kaymakamının asker aleyhindeki bazı davranışlarının görüldüğü, aynı komisyonun 18.02.1999 tarihinde yaptığı son toplantıda 3 üncü madde olarak " bölge Komutanlığına intikal eden bilgilere göre; kaymakamının eşinin başörtülü olduğu, derslere perukla girdiği, çevresine askerden korkarak: yapıyorsunuz gibi sözler sarf ettiği belirtilmiştir." denilmiş ve ayrıca aynı toplantıda *Kaymakamının her türlü faaliyetlerinin kontrol altında tutulması ve olumsuz davranışlarının takip edilmesine karar verilmiştir.*

.... ‘ın 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında yaptığı konuşmada günün önemini belirten konulara değinilmediği, Atatürk ve Cumhuriyet kelimelerinin konuşma metninde bulunmadığı...

.... Kaymakamının, irticai bir faaliyette bulunduğu kanıtlanamamış ise de;..... Eşinin dinsel amaçlı türban taktığı ve eşli resmi toplantılara katılmamasının ilçede kınandığı; gibi eleştiri ve suçlamalarla bir çok Mülki İdare Amirinin hizmetten uzaklaşması *safılanmıştır*

¹⁸⁰⁴ Ömer KAYIR’ın Komisyon Tutanağı.

Diyanet İşleri Başkanlığınca Yapılan İşlemler

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Komisyonumuza ulaştırılan belgeler¹⁸⁰⁵ çerçevesinde, 1997-2002 yılları arasındaki Başkanlık faaliyetleri tetkik edilmiştir. Bu belgeler ışığında, o dönemdeki Başkanlık faaliyetlerini şu alt gruplar çerçevesinde ele almak mümkündür:

1. Personele yönelik takip ve fişleme faaliyetleri ile cezai uygulamalar
2. Aydınlatma faaliyetleri çerçevesinde hazırlanan raporlar
3. Denetim faaliyetleri
4. Diğer faaliyetler

Personele Yönelik Takip ve Fişleme Faaliyetleri ve Cezai Uygulamalar

Söz konusu dönemde (1997-2002) Hizbullah, PKK, Vasat, İbda-C, Hizbuttahrir gibi terör örgütlerine mensubiyetleri ve irtica nedeniyle haklarında cezai işlem yapılan personel sayısı 393'tür. Bunlardan 1'i Hizbuttahrir, 199'u Hizbullah, 3'ü İbda-C, 22'si PKK, 20'si Vasat örgütlerine üyelik; 148'i ise irtica suçlamasıyla cezalandırılmıştır.

Toplam 396 cezanın 128 adedi meslekten çıkarma şeklinde tezahür etmiştir. Bir yönüyle PKK dışındaki kategorilerin tamamı irtica çerçevesinde ele alınırsa verilen cezaların büyük bir çoğunlunun irtica ile mücadele kapsamında gerçekleştiği sonucu çıkmaktadır.

Bunların yanında, irticai faaliyetlerde bulunduğu düşünülen personel hakkında fişlemeler yapıldığı görülmüştür. Bu çerçevede, kendilerine isnat edilen suçların “delillendirilemediği” ifade edilmesine karşın çoğunluğu imam-hatiplik, vaizlik, müftülük gibi görevler yürüten personel, bulundukları yerlerin dışına tayin edilmiş veya değişik cezalara çarptırılmışlardır. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer alan illerin nüfuslarına kayıtlı olup bu bölgelerde görev yapan müftü ve vaizlerin listesinin tutulduğu anlaşılmıştır.¹⁸⁰⁶

Aydınlatma Faaliyetleri Çerçevesinde Hazırlanan Raporlar ve İçerikleri

1999 yılında İrtica ve İrtica ile Mücadele Raporu hazırlanmıştır. Ek'te sunulan raporun “III. İrticanın Günümüzdeki Algılanışı” başlığı altında, basında yoğun olarak irtica ile ilgili haberler yer aldığı belirtilerek “Bu başlık altında sadece basın yayın organlarında irtica tezahürleri olarak takdim edilen konular yorumlanmaksızın sıralanacaktır.” ifadeleri kullanılmıştır. Metnin aşağıda devam eden bölümlerinde anlaşılabileceği üzere, yorum yapılmıyor gibi bir imaj verilmek istense de, sadece başlıkların bile Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı bir rapor için fazla siyasi olduğu görülmektedir. Raporun bu bölümü şöyle devam etmektedir:

1.Dini söylemleri olan bir partinin iktidar olması: Bilindiği gibi 1996 yılı Haziran ayında Refah Partisi, Doğru Yol Partisi ile koalisyon kurarak hükümete geçmiştir. Daha önceleri, laikliğin Türkiye'deki uygulamasını eleştirir tarzda propaganda yapan ve iktidara geldikten sonra bazı tarikat üyelerinin de içinde bulunduğu bazı kişilere Başbakanlık konutunda iftar yemeği veren bu partinin iktidarı, laik Cumhuriyete karşı bir tehdit olarak algılanmış ve böylece yansıtılmıştır.

¹⁸⁰⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 19.10.2012 tarih ve B.02.1.DİB.0.71.05.00-090.02-123 sayılı yazısı.

¹⁸⁰⁶ Konuya ilişkin çizelgeler Ek'tedir.

2.Ordunun din düşmanı gibi gösterilmesi: Bilindiği üzere, her yıl Ağustos ayı içerisinde Yüksek Askerî Şura olağan olarak toplanmakta ve terfî edecek, emekliye ayrılacak subaylar ile Askeriyeden çıkarılacak olanların durumu karara bağlanmaktadır. Bu çerçevede, ordudan ilişkisi kesilenler arasında, irticai eylemlere karışmış kişilerin ordudan ilişkisinin kesilmesi, bazı kesimlerce ordunun din düşmanı olduğu tarzında yorumlanmaktadır. Ayrıca bir takım basın yayın organlarında rapor tanımı ile yayınlanan, devletimizin bazı kurumlarına ulaştırıldığı iddia edilen ve içerisinde Peygamberimiz ve Yüce Kitabımızı tahkir ifadelerin de yer aldığı yazı ile ordu arasında ilişki kurularak, bu kurumun dine karşı olduğu şeklinde bir imaj oluşturulmaktadır.

3.Tarikat, siyaset ve ticaret üçgeninin oluşması: Tekke ve zaviyelerin resmi olarak ilga edilmesine rağmen, bir takım dini tarikatlar varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bu tarikatların, cahil halkı etkileri altına alarak faaliyetlerini genişletmeleri irticai bir tezahür olarak algılanmaktadır. Özellikle son zamanlarda, bu tarikatların, siyasi partiler üzerinde etkin bir rol oynadıkları, ticari alana intikal ederek bu alanda önemli bir güç haline geldikleri, bu kesimin demokrasi şemsiyesi altında, toplum içinde teşkilatlanma çabası içerisine girdikleri de müşahade edilmektedir. Bu keyfiyet ise irticain tehlikeli bir boyut kazandığı endişesini doğurmuştur.

4.Resmi din eğitimi: İmam-Hatip Liselerinin günümüzde ihtiyacın ötesine geçmesi, mezunlarının kendi alanlarından ziyade, başka sahalarda görev almaları, Kur'an Kurslarının adedinin oldukça fazla olması irtica belirtisi olarak sunulmaktadır.

5.Devlet denetimi dışı din eğitiminin yürütülme çabaları: Bazı tarikatların, grupların özel olarak açtıkları yurt, pansiyon ve kurslarda, Devletin denetimine tabi olmaksızın, din eğitimi verdikleri, buralarda Devletin temel ilkelerine aykırı düşünceleri öğrencilere telkin ettikleri bilinmektedir. Bu da irticain yaygınlık kazandığının delili olarak sunulmaktadır.

6.Türban meselesi: Son yıllarda, gerek devlet kurumlarında ve gerekse orta öğretim ve üniversitelerde kadınların başörtüsü takma yönündeki talep ve eylemleri yoğunluk kazanmıştır. Bu tür taleplerin ortaya çıkması, Türkiye'de irticain ileri boyutlara ulaştığının göstergesi olarak yorumlanmıştır.

7.Güneydoğu sorununun ümmetçi anlayışla çözümlenebileceği önerisi: Güneydoğuda yıkıcı ve bölücü örgütsel bir terör faaliyetinin uzun zamandan beri var olduğu ve Devletin bunlarla silahlı mücadeleye giriştiği malumdur. Türkiye'de bir kesim, bu sorunun hallinin silahla olamayacağı, yöre insanlarına ümmetçi bir anlayışın benimsetilmesi halinde terörün bitirilebileceği kanaatini ifade etmektedir. Bu anlayışın benimsenmesi, Devlet işlerinde dinin fonksiyonel kılınması olarak değerlendirildiğinden, bu tür çözüm önerilerinin getirilmesi irticai bir unsur olarak yansıtılmaktadır.

8.Dini yayın ve programlar: Özel radyo ve televizyonların kurulmasına ilişkin yasanın çıkmasını takiben Türkiye'de pek çok yerel ve ulusal radyo ve televizyon kurulmuştur. Bu radyo ve televizyonlarda dini yayın ve programlara yer verilmesi, hatta bazı radyo ve televizyonların ağırlıklı olarak dini içerikli programlar yapması irticain artması olarak yorumlanmıştır.

9.Zorunlu temel eğitimin kesintisiz oluşuna karşı çıkılması : 1997 yılının temel tartışma konularından birisi, zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasıdır. Bir kesim, kesintisiz sekiz yıllık zorunlu eğitimin, İmam-Hatip Liselerini kapanma tehlikesi ile yüz yüze getireceği, yine bu sebeple Kur'an kursları ve hafızlık

müesseselerinin bitme noktasına geleceği endişesini dile getirmiştir. Hatta bu konuda, eylemler de gerçekleştirilmiştir. Basın-yayın organlarında bu gelişmeler de irticanın gelişmesi olarak sunulmuştur.

10.İslam Devleti ideolojisinin savunulması : Türkiye’de, bazı kimseler, İslam’ın bir devlet modeli ve hükümet şekli önerdiğini, hilafetin bu şekillerden biri olduğunu. Müslümanların mutlaka bu tarz idareye dönmesi gerektiğini vurgulamış, bu yönde propagandalar yapmışlardır. İran’da 1979 yılında gerçekleştirilen devrim, bu insanların temel referansı olmuştur. Kaplancılar diye bilinen ve faaliyetlerini Almanya’da sürdüren grup. bu konuda tipik bir örnektir. Bu kişiler, benimsedikleri ideolojinin hayata geçirilmesi için, terör eylemlerine de başvurabileceklerini zaman zaman dile getirmişlerdir. Bu ve benzeri kişilerin varlığı Türkiye Cumhuriyeti Devleti için tehlikeli irticai bir unsur olarak görülmüştür.

11.Camiye giden Devlet memurlarının sayısında meydana gelen artış: Basın yayın organlarının bazılarında, gerek idareci gerekse diğer statüdeki Devlet memurları arasında camiye gidenlerin artmasının Devletin irticai unsurlar tarafından ele geçirilme teşebbüsü olarak yorumlandığı görülmektedir.

Raporun bu bölümüne bakıldığında, irticanın yaygınlaşmasına neden olan faktörler sıralanarak, basının arkasına gizlenmek suretiyle kendi mesajını vermek istendiği izlenimi uyanmaktadır.

Aylık Raporlar:

İrtica ve İrtica ile Mücadele Raporu dışında ayrıca 1999 ve 2000 yıllarında aşağıda özet olarak ifade edilen başlıklarda Ek’te sunulan aylık raporlar düzenlenmiştir:

- Camilerde okunan hutbeler ve vaazların konuları,
- Merkezi vaaz sisteminin geliştirilmesi için çalışmalar yapılması,
- Cami derslerinde işlenen konular,
- İl Müftülüklerinde yapılan konferans ve panellerin konuları,
- Vatandaşların aydınlatılması için Diyanet İşleri Başkanlığınca farklı illere “Aydınlatma Ekiplerinin” gönderilmesi,
- Personel için düzenlenen kurslarda Psikolojik Harekât Planı çerçevesinde bilgilendirme yapılması,
- Yapılacak atamalar ve yapılacak her türlü görevlendirmeler için arşiv araştırması yapılması,
- Yurt dışında yürütülen faaliyetler,
- Diyanet İşleri Başkanının medyaya yansıyan demeç ve söylemleri,
- İbadet yerleri ve Kur’an kurslarının denetimi konusunda mahalli emniyet ve istihbarat birimleriyle koordinasyon ve işbirliği yapılması,
- Başkanlık personelinden irticai faaliyetleri olduğu düşünülenler hakkında yapılan işlemler.

Denetim Faaliyetleri

Bu kapsamda, Diyanet bünyesinde, “Başkanlık Merkez, Taşra ve Yurtdışı Teşkilatı İzleme Koordinasyon Kurulu” teşkil edilmiştir. Bu Kurul; Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı, MGK Genel Sekreterliği ve İçişleri Bakanlığı kanalıyla personel hakkında gelen yazılı şikayet ve ihbarların, Başkanlıkça oluşturulan “Özel Müfettiş Grupları” marifetiyle titizlikle incelenmesini ve soruşturulmasını yürüttüğü tespit edilmiştir.

Diğer Faaliyetler

Bu dönemde, bütün il ve ilçe müftülüklerinden görev bölgelerindeki tarikatlarla ilgili bilgi toplamaları istenmiştir. Tarikatlarla ilgili bilgi formunda tarikat lideri veya şeyhinin ismi, tarikat müritlerinin kadın ve erkek olarak sayıları, hitap ettiği toplum kesiminin eğitim seviyeleri, ekonomik durumları, sosyal statüleri tarikatin gelir kaynakları ve yayınları gibi bölümler yer almıştır.

Ayrıca, Başbakanlık Müsteşarlığı tarafından 28 Nisan 2000 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısına sunulan ve Başbakan onayıyla yürürlüğe konulan “İrticai Faaliyetlere Karşı Yürütülecek Mücadele Stratejisi” çerçevesinde “Diyanet İşleri Başkanlığı Eylem Planı Faaliyet Takvimi” oluşturulduğu görülmüştür. Ek’te yer alan bu belgede Diyanet İşleri Başkanlığınca alınması gerektiği belirtilen tedbirlerden dikkat çekenler aşağıda sunulmuştur:

İrticai kesim tarafından Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı yürütülen faaliyetlerin etkisiz hale getirilmesinde en etkin olarak görev yapacak olan Diyanet İşleri Başkanlığının bu görevi bizzat Diyanet İşleri Başkanı tarafından zamanında kamuoyuna yapılacak açıklamalar ile ve merkezde hazırlanan Cuma Hutbeleri vasıtasıyla yapması, bu konuya ilişkin Cuma Hutbelerinde kullanılacak temaların seçiminin ve uygulanmasının BUTKK ile koordineli olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatının yeni baştan ele alınması, çağdaş, aydın din adamlarının teşkilat içerisinde yer almasının sağlanması ve Başkanlığın irtica ile mücadele edecek yeni bir konsept içerisinde yapılması konusunda, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Diyanet Araştırma Merkezi (DİYAM) adlı bir birimin kurulması.

Bu merkezin yöneticileri, emekli askerlerden oluşturulmuştur. Bu şahıslar, Emekli Tümgeneral ve Tuğgeneral ve bir Albaydır. Emekli Kurmay Albay Oğuz Kalelioğlu, ayrıca, Diyanet İşleri Başkanı Başkanışmanı olarak görev yapmıştır.¹⁸⁰⁷

Bu birimde çalışan asker personelin maaşları, Türkiye Diyanet Vakfı bütçesinden karşılanmıştır. Bu askerler, “Türkiye’deki dini hayatın durumuyla ilgili bilgi toplama ve yönlendirme” amacıyla faaliyet yürütmüşlerdir.

Sonuç olarak; Türkiye’nin içinden geçtiği değişik süreçlerde Diyanet İşleri Başkanlığının da bu durum ve gelişmelerden etkilendiği gerçeği göz ardı edilemez. Özellikle kamuoyunda "darbe", "ihtilal" ya da "müdahale" gibi sözcüklerle tanımlanan ve çoğunda devlet ve hükümet geleneğimizi zorlayan çizgi dışı uygulamaların egemen olduğu bu süreçlerde, toplumun bütün yönleriyle yeniden biçimlendirilmesinin amaçlandığı uzun süreli zaman dilimlerinde Diyanet İşleri Başkanlığı alanının da bu düzenlemelere tabi kılınmaya çalışıldığı, hatta kısmen de olsa tabi kılındığını söylemek mümkündür.

Ayrıca, devasa örgütlenmesi ve saygın konumuyla Diyanet İşleri Başkanlığının, sosyal bakışın yeniden inşa edilmesinde, gündelik dilin dönüştürülmesinde, siyasi ve ideolojik tasavvurların meşrulaştırılmasında özellikle ilgililer nezdinde önemli ve kullanışlı bir referans aygıtı olarak işlevsel hale getirilmek istendiği açıkça görülmektedir.

¹⁸⁰⁷ Bu Merkez’de, Tümgeneral Yaşar Karagöz’ün ve Diyanet işleri Bakanlığında Başkanışman sıfatıyla Kurmay Albay Oğuz Kalelioğlu’nun da çalıştığı tespit edilmiştir. Her iki emekli askerin de, geçmişte, MGK Genel Sekreterliği Toplumla İlişkiler Başkanlığında (Psikolojik hareket görevi yürüten) birimde görev yaptıktan sonra, DİYAM içinde görev almaları dikkat çekicidir. Diğer taraftan Kalelioğlu, 2003 yılında, Kırnis Adalet Partisi adıyla KKTC’de bir parti kurmuş ve partisi tarafından Annan Planı’na hayır kampanyası yürütülmüştür.

Bunların yanında, ilgili dönemlerin birer problem olarak öne çıkardığı belli başlı konular arasında yer alan ve "irtica", "siyasal İslam", "İslam'ın görünürlüğü" ve dolayısıyla "laikliğin tehdit altına girmesi" gibi konularda dini hayatın örgütlü temsilini deruhte eden Başkanlığın birtakım düzenlemelerde öncü ve belirleyici pozisyonlara sahip olması istendiği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmalarla, 28 Şubat döneminde, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sürece katkı sağlanmıştır. Açıkça görülebileceği üzere, din ve dini hayat kavramları yeniden ele alınmış, alelade, mütedeyyin ya da kendi halinde dindarlık biçimlerinin bile "ölçü ve sınırları" adeta yeniden belirlenmeye çalışılmış, özellikle dini referanslı kimi aşırı gruplar üzerinden dini temsil alanının daraltılmasına çaba sarf edilmiştir. Din alanı bir yandan söz konusu grupların belli başlı icraatlarından arındırılmaya çalışılırken diğer yandan da din alanının bu tür zeminlere kayma potansiyelinin yüksek olduğu sıklıkla ima edilmiştir.

Bu çerçeve içerisinde, üst düzey belli başlı yöneticilerden sürecin akışına ayak direyenler tasfiye edilirken, konunun eşzamanlı bir süreklilik içinde sürdürülebilmesi için sivil olmayan unsurlardan da izleyici/yönlendirici düzeyde katkı sağlanmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı açısından en büyük sorunun, varlığını Cumhuriyet'in kurucu iradesinin kendisine atfettiği rol kadar toplumun kendisine yüklediği derin misyondan da alan bir yapının, çoklukla sivil bir inisiyatif içinde gerçekleştirdiği geleneksel rolünün açıkça kesintiye uğratılması olduğu değerlendirilmektedir. Devletle toplum arasında uygun bir dengenin taşıyıcı ve koruyucusu olarak varlığını sürdüren bir kurumun, mevcut yapılanmasını terk ederek vesayetçi bir yapılanmaya doğru şekil aldığı görülmektedir. Bu bağlamda Diyanet mensuplarının öteden beri gerçekleştirdiği hizmetlerin bile birer irtica numunesi olarak değerlendirilip kriminal bir konuya dönüştürülmesi ise, 28 Şubat sürecinde diğer kamu kurumlarında görev yapan personel ve ailelerinde yaşananlara benzeyen toplumsal dramlara neden olmuştur.

RTÜK Tarafından Yapılan İşlemler

RTÜK Frekans Tahsisi

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından Komisyonumuza gönderilen yazıda¹⁸⁰⁸ doğrudan irtica ile mücadele kapsamında işlemler yapıldığına ilişkin bir kayıt bulunmadığı ifade edilmiştir. Ancak, 15 Aralık 1997 tarihinde yapılacağı ilan edilen yayın lisansı ihaleleri, Başbakanlığın Ek'te sunulan 02.12.1997 tarihli yazısı üzerine RTÜK tarafından ertelenmiştir.

Söz konusu ihalelerin ertelenmesinin asıl sebebinin irticai nitelikte yayın yaptığı iddia edilen yayın kuruluşlarının ihalelere girmesinin engellenmesi için düzenleme yapılması isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim dönemsel olarak dini içerikli yayın yapan kuruluşlara verilen cezalar bu görüşü doğrular niteliktedir. Ancak, bu noktadaki asıl amacın, bazı büyük medya kuruluşlarının frekans tahsisi açısından sahip oldukları gücün bir yönüyle ayrıcalığa dönüşmesi sürecinin başlatılması olduğu izlenimi uyanmaktadır.

¹⁸⁰⁸ RTÜK Başkanlığının 18.10.2012 tarih ve B.02.6.RTÜ.0.06.00.00-041.02/1161 sayılı yazısı.

Milli Güvenlik Kurulunun 26.11.1997 tarihli toplantısında alınmış olan 415 sayılı Karar Bakanlar Kurulunda görüşülmüş ve 01.12.1997 tarihli ve 97/10292 sayılı Karar ile kabul edilmiştir. Bu Karar çerçevesinde, RTÜK'ün şu ana kadar yaptığı ve yapmaya devam ettiği, özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans tahsisi ve bununla ilgili sıralama ihalesi işlemlerini durdurması, bununla birlikte hukuki dayanaktan yoksun ve bir kısmı yok hükmünde olan ve diğer kısmı hukuken sakat olan ve iptal edilebilir nitelikte bulunan özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans tahsisi sıralama ihalelerini iptal etmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yine bu Karar kapsamında, özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans tahsisi işlemlerinin yetersiz bir hukuki düzenlemeyle yapılmakta olduğundan ortaya telafisi mümkün olmayan zararlar ortaya çıktığı ve bu nedenle bir an evvel mevzuatta düzenlemeye gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Ayrıca, "Milli Güvenlik Kurulunun 415 sayılı Kararının alınması, özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans tahsisi işlemlerinin 'ulusal güvenliği' doğrudan ilgilendiren bir mahiyet kazandığı gerçeğine dayandığı" belirtilerek, "Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun, kanal ve frekans tahsisine ilişkin ihalelerde, ihaleye katılan şirketlere, değerlendirmede teknik ve ekonomik kısıtların yanı sıra 'ulusal güvenlik' gereklerinin de göz önünde bulundurulacağını işin başında bildirmesi ve ihale sonuçlandırılmadan önce 'ulusal güvenlik' açısından değerlendirilmesine imkân sağlamak üzere, Başbakanlığın görüşünü alması"nın gerekli hale geldiği ifade edilmiştir.

Bu çerçevede 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 16'ncı maddesinde yer alan "kamu ve tüm özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans bandı tahsisi ile yayın izni ile lisansı vermek ve bu tahsis ve izni iptal etmek yetkisi, münhasıran Üst Kurula aittir." hükmü hatırlatılmıştır.

Frekans tahsis işleminde idarenin özel kişilerle eşit konumda olmadığı, bu nedenle tahsis işlemini yaparken eşit, adil ve objektif olmanın yanı sıra "kamu yararı ve hizmet gerekleri" esaslarını gözetmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu esaslar çerçevesinde idarenin herkesle sözleşme yapmak zorunda olmadığı, bu alanda kamu yararı gözeterek bir takım kısıtlamalara gidilmesinin kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir. Kamu yararı tanımının en fazla "ulusal güvenlik" kavramıyla ilgili olduğu, idarenin bütün organlarının "kamu yararı ve hizmet gerekleri" çerçevesinde "ulusal güvenliği" dikkate alarak hareket etmesi gerektiği de belirtilmiştir.

Son olarak, RTÜK'ün yayın takip imkânlarının zayıflığının göz önünde bulundurularak, tüm Valiliklerce birer büro oluşturulmasına ilişkin düzenleme yapılmalı ve bilhassa yerel ve bölgesel radyo ve televizyon yayınlarının bu bürolar aracılığıyla takip edilmesi ve Valiliklerin de konusu suç olan yayınlar hakkında gereği yapılmak üzere RTÜK'e ve savcılıklara suç duyurusunda bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

RTÜK, 1995-2003 yılları arasında özel radyo ve televizyon kuruluşlarına 180 adet ceza verilmesini öngörmüştür. Ek'te sunulan çizelgede belirtilen bu cezalardan 68'inin uyarı, 99'unun ise kapatma cezası olarak verilmesi talep edilmiştir. 2 yayın kuruluşunun yayın izni ise iptal edilmiştir. Ceza verilmesi öngörülen yayın kuruluşlarının sayısı 37'si radyo, 8'i televizyon olmak üzere toplam 45'tir. Bu cezaların tamamının irtica ile mücadele kavramı çerçevesinde vermek istendiği anlaşılmaktadır. Ceza talep edilen davaların 22'si görüldükleri idare mahkemeleri tarafından reddedilmiştir.

“Yayın ihlali” kapsamında değerlendirilen ve ceza talep edilmesine neden olan ifadelerden dikkat çeken bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

- İstanbul’da yayın yapan Üsküdar FM adlı radyo kanalında, 25-26 Kasım 1999 tarihli Düşünce Günlüğü adlı programdaki “Demokratik bir Cumhuriyet yurttaşları tehdit olarak görmez. 28 Şubat sürecinde, henüz tanımı bile yapılmamış irtica sözcüğüne dayanarak, devletin güvenlik birimleri dindar eğilimleri saptanan bazı vatandaşların iç tehdit kapsamında değerlendirildi...” ifadelerine kapama cezası verilmiştir.

- İstanbul’da yayın yapan Üsküdar FM adlı radyo kanalında 7 Aralık 99 tarihinde Yayınlanan Düşünce Günlüğü Adlı programda Yeni Şafak ve Akit gazetelerinin manşetlerinden yola çıkılarak... "Bugün, senin sayede Demokrat Partinin halk idaresine dayanan çizgisi toprağın altındadır. Sen Adnan Menderes'in mirasını darağacına çektiğin gibi, Turgut Özal'ın mirasını da bir kaç yıl içinde yerle bir ettin..." ifadeleri kapama cezasına konu edilmiştir.

- Eskişehir’de yayın yapan ERT FM adlı radyo kanalında, 22 Şubat ve 9 Mart 1999 tarihlerinde yayınlanan konuşma programında yer verilen "Bu ne biçim eğitim sistemidir. Bizim neslimiz, bizim çocuklarımız ne hale gelmiştir Yarabbi..." ifadelerine kapama cezası verilmiştir.

- Gaziantep’te yayın yapan Vahdet Radyo adlı radyo kanalında, 7 Ekim 1998 tarihinde yayınlanan programda kullanılan “İstanbul Üniversitesinde başlayan başörtüsü yasağı günden güne büyüyerek Gaziantep Üniversitesine geldi. Onlar, sadece inançları gereği taktıkları baş örtüsü uğruna coplandılar.” ifadelerine uyarı cezası verilmiştir.

- Ankara’da yayın yapan Arifan FM radyo kanalında yer alan Seher vakti adlı programda Tuğgeneral Osman Özbek’in bir askeri döverek öldürdüğü yolunda yazılı basında çıkan bir haberi, iddiayı teyit eder nitelikte ifadelerle kamuoyuna duyurması suç teşkil etmiştir.

- İstanbul’da yayın yapan Moral FM adlı radyo kanalında yer alan Satır Arası Adlı programda "MGK Heyetini oluşturan tüm komutanlar ve hükümet üyeleri Kocatepe Camiindeki cenaze törenindeydi... Şehit Üsteğmen'in eşi Tülin Kılıç, inancının emrettiği şekilde başörtülü idi. Annesi de başörtülü idi. Yani o törene katılan MGK erkânı nezdinde birer irticacıydı onlar. Kim bilir..." ifadelerine kapama talep edilmiştir.

- İstanbul’da yayın yapan Moral FM adlı radyo kanalında yer alan “10-15 Mayıs 1999 tarihlerinde yayınlanan programlarda "Meclise başörtüsü ile giren bir insana bu insanlık dışı muamelenin millet tarafından telin edildiğini, şiddet ve nefretle kınandığını nasıl görmezden gelebilirsiniz...." ifadeleri kapama cezasına konu olmuştur.

- Kocaeli’nde yayın yapan Anadolu FM adlı radyo kanalında Haber yorum programında "THK bir kaç derimi gasp etme mücadelesi veriyor. Ama hayır, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kaptırmayacağım postumu. Elimden, polis, asker zoruyla almaya kalkarlarsa, delikdeşik edeceğim deriyi..." ifadelerine uyarı cezası verilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce Yapılan İşlemler

28 Şubat dönemiyle ilgili olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden talep edilen bilgi ve belgelere göre, 409 sayılı MGK Kararı Gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından, vakıfların mali ve idari işleyişlerine ilişkin eksikliklerin yanında farklı değerlendirmelerin de

yapıldığı görülmüştür. Bunlar arasında, “Laiklik ve anayasal düzen karştı eylemler, Tevhidi Tedrisat Kanununa muhalefet, siyasal amaçlı faaliyetlerde bulunmak, izinsiz kurban derisi toplamak, yasak yayın bulundurmak, 8 yıllık eğitimi protesto etmek ve Kur’an kursu açmak” gibi hususlar dikkat çekicidir.

28 Şubat sürecinde kapatılan vakıfların en büyüğü, gazetelerde, Refah Partisi’nin “gençlik örgütü” olarak takdim edilen Milli Gençlik Vakfı’dır. Kapatılan diğer vakıflar taşrada faaliyet gösteren küçük vakıflardır.

1997 yılından itibaren irticai faaliyetler gerekçesiyle kapatılarak, mallarına el konulan sekiz adet vakıf bulunduğu tespit edilmiştir. Bu vakıflara ilişkin bilgiler aşağıda özetlenmektedir:

Zebra Eğitim ve Kültür Vakfı

1989 yılında Eskişehir’de kurulan Vakıf hakkında müfettişlerce hazırlanan teftiş raporunda, “Vakfın, Kürtçülük ve Ümmetçilik faaliyetleri çerçevesinde Şer’i esaslara dayalı bir Kürt devleti kurma amacı taşıdığı sonucuna varıldığı” ifade edilmiş; 2001 yılında açılan dava sonucunda ise 2005 yılında dağıtılmıştır. Vakfın sahip olduğu arsa, tarla ve farklı mesken türlerinden oluşan 21 adet taşınmazı Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir.

İslami Dayanışma Vakfı

Malatya merkezli Vakıf 1993 yılında kurulmuştur. Vakfın amacı, vakıf senedinde şu şekilde belirtilmektedir: “Geleceğin teminatı olan insanımızın inançlı, kültürlü, ilmi seviyesi yüksek, ahlaklı, çağdaş, bilim ve teknolojik bilgilere sahip bir şahsiyet olmalarını sağlamak, halkın manevi alanda İslami kültürünü geliştirmek ve yaygınlaştırmak.”

Vakıf, 1999 yılında açılan dava sonucunda 2009 yılında dağıtılmıştır. Vakfın bir adet taşınmazı, Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir.

Milli Gençlik Vakfı

Vakıf, 1975 yılında Ankara’da kurulmuştur. Vakfın amacı; “İnsanların ve toplumların ilmi, içtimai, kültürel, sağlık ve bedensel yönden gelişmelerine katkıda bulunmak amacıyla nev’i itibarıyla genel, katma ve özel bütçeli idarelerin hizmet sahaları içerisinde yer alan eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri yükünü paylaşılarak devletin kamu görevi yükünü azaltıcı çalışmalar yapmaktır” olarak ifade edilmiştir.

Vakıf, 1997 yılında hazırlanan teftiş raporuna istinaden, aynı yıl açılan dava sonucunda 2004 yılında dağıtılmıştır.

Bu işlemi müteakip, Milli Gençlik Vakfının çoğunluğu Büyükşehir Belediye sınırları içinde olan toplam 156 adet taşınmazı Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir. Bu taşınmazların çoğunluğu, arsa ve tarla niteliğinde olup, devredilenler arasında bahçe, büro, daire gibi taşınmazlar da bulunmaktadır.

Zöhrre Ana-Ali Sosyal Hizmet Vakfı

1992 yılında Ankara’da kurulan Vakfın amacı özet olarak, “Türk İslam Felsefesinin gerçek bir bölümünü oluşturan Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre’nin görüş, düşünce, felsefe ve anlayışları doğrultusunda tüm insanların ve insanlığın manevi yönden kalkınmalarına, aydınlanmalarına, huzurlu ve mutlu olmalarına, her türlü kötülüklerden arınmalarına yardımcı olmak, yurt açmak, yardım faaliyetlerinde bulunmak sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemektir.” şeklinde belirtilmiştir.

Vakıf 1999 yılında hazırlanan teftiş raporuna istinaden açılan dava sonucunda 2001 yılında dağıtılmıştır. Vakfın Ankara Mamak’taki 4 adet arsası Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir.

Sababe Eğitim ve Kültür Vakfı

1996 yılında Adıyaman/Kahta’da kurulan Vakfın amacı, “toplumun kültür seviyesini yükselterek çağımızın öngördüğü şartları yerine getirmek, bunu milli ve manevi duygularla birleştirmek, bunu milli ve manevi duygularla birleştirmek, milletimize her alanda öncülük yapabilmek, ülke meselelerine duyarlı, erdem sahibi, mevcut kanunlara saygılı bir nesil yetiştirmek” olarak ifade edilmiştir.

Vakıf, 1999 yılı teftiş raporuna istinaden açılan dava sonucunda 2004 yılında dağıtılmıştır.

Davet Eğitim Kültür ve Kardeşlik Vakfı

Vakıf 1993 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Vakfın amacı, “Gençliğin inançlı, kültürlü, çağdaş ilmi bilgilere sahip, kardeşlik hukuku çerçevesinde hoşgörü ve anlayış ile birbirlerine karşı saygılı şahsiyet olmalarını sağlamak ve milletimizin birlik ve huzur içerisinde kalkınma ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır.”

Vakıf 2000 yılında hazırlanan teftiş raporuna istinaden açılan dava sonucunda 2005 yılında dağıtılmıştır.

Polatlı Eğitim ve Kültür Vakfı

Vakıf, 1994 yılında Polatlı’da kurulmuştur. Vakfın amacı özet olarak “milli ve manevi değerlerimize bağlı insanlar yetiştirmek, muhtaç durumdaki insanlara yardım faaliyetinde bulunmak, yurt açmak, eğitim ve kültür faaliyetlerinde bulunmak, hac ve umre ziyaretleri organize etmektir.”

Vakıf 2001 yılında hazırlanan teftiş raporuna istinaden açılan dava sonucunda 2004 yılında dağıtılmıştır. Vakfın bir adet taşınmazı Vakıflar Genel Müdürlüğüne intikal etmiştir.

Dünya Spastik ve Ortopedik Özürlüler Vakfı

1995 yılında İstanbul’da kurulan Vakıf, 2000 yılında hazırlanan teftiş raporunda yer alan yasa dışı bağış toplama ve dolandırıcılık iddialarına istinaden açılan dava sonucunda 2001 yılında dağıtılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversitelerde Yapılan İşlemler

8 Yıllık Kesintisiz Eğitim Kararının Serüveni

15'inci Millî Eğitim Şûra'sı, Turhan Tayan'ın Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemde, 13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında yapıldı. Herkesin ortak kanaati Şûra'nın toplanış gayesinin imam hatip liselerinin orta kısmını kapatmak olduğu yönündeydi. 8 yıllık eğitim 1946 yılından beri uygulanmak istenen bir projeydi. 1946'daki 3. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınan bu konu, 1. Nihat Erim Hükümeti (1971) Programı'nda da yerini bulmuştur. O günlerdeki tartışmaların sebebi, 8 yıllık eğitimin kesintili mi, kesintisiz mi uygulanacağıydı. Çünkü, 15. Şûra'ya kadar işleyen süreç içinde hiçbir yerde 8 yıllık eğitimin 'kesintisiz' olacağı söylenmiyordu. Bu Şûra ile birlikte ülke, Şûra'ya damga vuran 8 yıllık kesintisiz eğitim meselesine kilitlenmiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, TBMM Başkanı Mustafa Kalemli ve Başbakan Mesut Yılmaz dahi bu Şûra'ya iştirak etmişlerdir. Bu tarihe kadar 14 şûra yapılmıştı, ama hiçbiri bu kadar gündeme gelmemişti. Ayrıca, bu güne kadar şûralardan haberdar bile olmayan devletin en tepesindeki kişiler Şûra'ya özel ilgi gösteriyordu.¹⁸⁰⁹

İlköğretim ve Yönlendirme Komisyonu'nda; imam hatip liseleri, anadolu liseleri ve bazı meslek liselerinin 3 yıllık orta kısımlarının kapatılarak ilköğretimin kesintisiz yapılması kararı; 28'e karşı 58 oy ile alınmıştır.

Avrupa ülkelerinden Belçika, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Yunanistan, Lihtenştayn, Monako, Hollanda, Norveç ve İsveç 6+3+3 modelini; Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Slovakya ve Slovenya 4+4+4 modelini; Andora, Fransa, İtalya ve İspanya 5+3+4 eğitim modelini; Avrupa'nın eski komünist ülkelerinden Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Polonya, Yugoslavya ve eski Çekoslovakya ise 8+4 sistemini uyguluyordu. 58 Afrika ülkesinin 51'inde ise ilkokul+ortaokul+lise şeklindeki eğitim modeli uygulanıyordu. Türkiye'nin gerçekleştirmek istediği 8 yıllık 'kesintisiz eğitim modeli'; sadece Doğu Bloğu ülkelerinde ve Belize, Bermuda, Dominik, Porto Riko, Virgin Adaları, Bolivya, Brezilya, Venezuela, Ürdün, İsrail, Kenya, Libya, Raunda, Somali, Yemen, Norfolk Adaları, Solomon Adaları gibi çoğunlukla az gelişmiş ülkelere geçerliydi.

Millî Eğitim Şûrasında Kesintisiz 8 Yıllık Eğitimle İlgili Çıkan Karar

Millî Eğitim Şûrasında Kesintisiz 8 Yıllık Eğitimle İlgili Çıkan Karar şu şekildedir:

Yakın bir gelecekte 5-6 yaş okul öncesi eğitim, ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yılın sonunda tek tip diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da mesleki teknik eğitime yönlendirme yılı olmalı; böylece ilköğretimde zorunlu 2+8+1 sistemi oluşturulmalıdır. Çocukluğun tam yaşandığı, çocukların kendilerini, ailelerin de çocuklarını tanıdığı bu dönemde bulunanlar çırak yapılmamalıdır. Uzun vadede zorunlu eğitim 18 yaşını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.¹⁸¹⁰

¹⁸⁰⁹ Çetinkaya, T; **En Uzun Şubat**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 82, 83, 84

¹⁸¹⁰ **Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı**, 15. Millî Eğitim Şûrası, s. 4. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2012_06/06021410_15_sura.pdf (Erişim: 22.09.2012)

İmam Hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılmasına yol açacak bu karar, neticede tavsiye kararıydı. Çünkü, Millî Eğitim Şûraları, Bakanlığın danışma organıydı ve verdiği kararların bağlayıcı özelliği yoktur. Bugüne kadar yapılan şûralarda alınan yüzlerce kararın gerçekleşmemiş olması da bunun göstergesidir.¹⁸¹¹

28 Şubat 1997’de kamuoyunda ‘postmodern darbe’ olarak nitelendirilen 18 maddelik Millî Güvenlik Kurulu bildirisi hükûmete tavsiye edildi. 28 Şubat sürecinin gün yüzüne çıktığı o gün, kararlardan 3’ü doğrudan Millî Eğitim Bakanlığını ilgilendiriyordu. Bunlar:

- Eğitim politikalarında yeniden Tevhidi Tedrisat Kanunun ruhuna uygun bir çizgiye gelinmelidir,
- Temel Eğitim 8 yıla çıkarılmalıdır,
- İmam-Hatip okulları toplumdaki bir ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuşlardır. Bu ihtiyacın fazlası olan İmam hatip Okulları, meslek okullarına dönüştürülmelidir. Ayrıca kökten dinci grupların kontrolünde olan Kuran Kursları kapatılarak, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda düzenlenmelidir.¹⁸¹²

Bu dönemde, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nden, Türk Kadınlar Birliğine, TOBB’dan Ziraat Odaları Birliğine kadar birçok çevre, 8 yıllık kesintisiz eğitimin uygulanması ve Kur’an kurslarının kapatılmasını istiyordu. Hatta Turist Rehberleri Vakfı ve İstanbul Turist Rehberi Esnaf Odası şu şekilde yazılı açıklama yapıyordu:

“Dünyaya, Müslümanların çoğunlukta bulunduğu tek laik ülke olma özelliği bulunan ülkemizde devlet eliyle demokrasi ve laiklik düşmanı milyonlarca insan yetiştirildiğini açıklayamıyoruz. Yarım milyon gencimizi, nasıl oluyor da sadece din adamı yetiştirmekle sınırlandırılması gereken din okullarından, üst düzey kamu yöneticisi olarak çıkardığımızı anlatamıyoruz. Cami sayısının okul sayısının önüne geçmesine izin veren bir devlet anlayışını izah edemiyoruz.”¹⁸¹³

Sekiz yıllık kesintisiz eğitim meselesi, Anasol-D hükûmeti göreve başlayalı bir ay bile olmamışken yine hükûmet krizine dönüştü. Konu ile ilgili yasa tasarısı 22 Temmuz’da Meclis’e sunuldu; ancak Bakanlar Kurulunda bazı ANAP’lı bakanların tasarımı imzalamaması hükûmette kavgaya sebep oldu. Sabah saat 5:00’e kadar süren Bakanlar Kurulunda DSP’li Bakanların yasa tasarısını imzalayıp çıkmasından sonra, ANAP’lı bakanlar uzun uzun tasarımı tartıştı. Kriz, DSP’li bakanların Kur’an Kurslarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması isteğinden dolayı çıkmıştı. Daha sonra DSP’li Bakanlara “Kur’an Kursları Diyanette kalacak ama denetimi Millî Eğitim Bakanlığı yapacak” ara formülü iletili ve DSP’li bakanlar ikna olunca uzlaşma sağlandı. (*Milliyet*, 23 Temmuz 1997). Nihayet üzerinde aylarca tartışılan 8 yıllık kesintisiz eğitim Meclis Genel Kurulu’nun sabahlara kadar süren 37 saatlik çalışması sonunda 277 milletvekilinin oyuyla 16 Ağustos 1997’de yasalasta.

ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Süha Sevrük üniversitesinin açılış töreninde yaptığı konuşmada durumu şöyle özetliyordu:

Hepimiz kabul etmeliyiz ki Türk Silahlı Kuvvetleri’nin baskısı olmasaydı, parlamentomuz bu kanunu çıkaramazdı.¹⁸¹⁴

¹⁸¹¹ Çetinkaya, T; s. 88, 89

¹⁸¹² 28 Şubat Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 15, 16

¹⁸¹³ Çetinkaya, T; s. 94, 95, 96

¹⁸¹⁴ Hürriyet, 24 Eylül 1997

Tarihe geçen Millî Güvenlik Kurulu’nun 28 Şubat 1997 tarihli toplantısında alınan kararlardan biri de özel kişiler veya vakıflar tarafından açılan öğrenci yurtlarıyla ilgiliydi. O günlerde özel yurtlarda irticai kesime destek verildiği konuşuluyordu. Öğrencilere zorla namaz kıldırıldığı gibi konular gündeme getiriliyor, kısaca bu yurtlarda ‘beyin yıkama’ faaliyeti yapıldığı anlatılıyordu. Hükümet ile MGK’nın asker üyeleri arasında gerginlikler devam ederken Millî Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam da il valilerine bir genelge gönderdi.

18 Mayıs 1997 tarihli Genelgeyle, öğrenci yurtları ve benzeri kurumların denetlenmesi ve 15 gün içinde istenen bilgilerin acilen Bakanlığa iletilmesi istenmiştir.

Diğer taraftan 1997-2001 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından soruşturma açılan personel ile bu personelin aldığı ceza, soruşturmayı açtıran birim ve kurumlara ilişkin bilgiler, Bakanlık tarafından Komisyonumuza gönderilmiştir. Komisyonumuza gönderilen belgelerde soruşturma açılan meslek grupları ile bunların sayısı şu şekildedir:

- Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1997-2001 yılları arasında Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine aykırı davrandıkları gerekçesi ile 804 öğretmenin görevine son verilmiştir.

- Bu personel hakkındaki soruşturma taleplerinin Bakanlık Makamı, Genelkurmay Başkanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, UTKK, MGK, Amasya Valiliği, Zonguldak Valiliği, Kocaeli Valiliği, Karabük Jandarma Komutanlığı ve MEB Bakanlığı Müsteşarlığından geldiği görülmüştür.

- Kayseri’de bir özel lisede görev yapan 4 kadın öğretmen derslere peruklu olarak girdikleri için haklarında soruşturma açılmış ve istifa etmişlerdir. Genelkurmay Başkanlığının soruşturma talep ettiği bir Yurt Müdürü hakkında “Yurdun kütüphanesinde (1) adet Kur’an-ı Kerim bulunduğ”u” gerekçesi dikkat çekmiştir.

Diğer taraftan 646 personel hakkında yukarıda belirtilen benzer suçlamalardan dolayı soruşturma açılmış ve inceleme safhasında kaldığı görülmüştür.

Soruşturma gerekçeleri incelendiğinde, kılık-kıyafet yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125-A maddesinin (g) bendinin; “Belirlenen kılık ve kıyafet hükümlerine aykırı davranmak” hükmü gereğince uyarma cezası verilmesi gereken personele göreve son vermeye kadar farklı cezaların verildiği anlaşılmıştır.

İmam-Hatip Liselerinde Okuyan Kız Öğrencilerin Maruz Kaldığı Başörtüsü Yasağı

İmam hatip liseleri, kurulduğu yıllardan bu yana her zaman siyasetçiler arasında tartışılan bir konu olmuştur. 28 Şubat döneminde ise bu tartışma doruk noktasına çıkmış; söz konusu okulların Refah Partisi ve diğer irticai grupların arka bahçesi olduğu, bu okullarda okuyan öğrencilerin devleti ele geçirmek amacıyla kullanıldığı, irticai örgütlerin bu öğrenciler arasında örgütlendiği vb. şeklinde yapılan propaganda toplumdaki gerilimi daha da artırmıştır.

Bu propaganda kampanyasında, başörtüsü, “türban” olarak adlandırılarak, “siyasi bir simge” olarak tanımlanmış; dolayısıyla Devrim Kanunlarına göre okul vb. “kamusal alanlarda” “türban” takılamayacağı öne sürülmüştür.

Bu propagandanın etkisiyle 28 Şubat döneminde imam hatip liselerinde öğrenim gören kız öğrencilerin başörtülü olarak okula ve derslere girmesi hukuk dışı yollarla engellenmiştir. Bu maksatla okulların önüne panzerler ve polisler yığılarak televizyon kameraları önünde söz konusu öğrenciler taciz edilmiş; bu öğrencilerin eğitim hakkı ellerinden alınmıştır. Bu nedenle çok sayıda kız öğrenci, öğrenim görebilmek için Avrupa ülkelerindeki okullara gitmek zorunda kalmışlardır.

Anayasa ve Türkiye'nin taraf olduğu Uluslararası Sözleşmelerin ilgili hükümlerine göre, “Türkiye Cumhuriyeti Devletinde hiç kimsenin kapsamı Kanunla tespit edilen ve düzenlenen eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı” açıkça bildirilmiş olmasına rağmen, bu yasak uzun yıllar devam etmiştir. Oysa ki, 12 Eylül darbesinde bile başörtüsü yasası uygulanmamıştır.¹⁸¹⁵

28 Şubat döneminde, özellikle, İstanbul Valisi Erol Çakır imzalı, İlçe Kaymakamlıklarına gönderilen yazıda,¹⁸¹⁶ Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uygun davranmayan öğrencilerin okula alınmayarak çıkarılması; bu öğrencilere müsamaha eden, göz yuman okul müdürleri ve sorumlu öğretmenleri için görevden uzaklaştırma dahil her türlü cezai, idari ve inzibati işlem yapılması istenmiştir.

Öğretmenlere Yönelik Uygulamalar

Bu süreç içerisinde çok sayıda öğretmen de başörtüsü nedeni ile çeşitli cezalara çarptırılmış ve hatta kamu görevinden çıkarılmıştır. Komisyonumuza bu konuda çok sayıda mağdur dilekçesi ulaşmıştır. Bu başvurulardan ikisi aşağıda özetlenmiştir:

Öğretmen Meryem Vargun

Öğretmen Meryem Vargun, 10.10.2012 tarihli dilekçesinde; Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Bölümünden 1995 yılında mezun olduğunu, Eylül ayında Van İmam Hatip Lisesine Fizik öğretmeni olarak atandığını, daha sonra Ankara'nın Mamak ilçesinde; bulunan Mamak İmam Hatip Lisesinde Fizik öğretmeni olarak çalışmaya başladığını, görev yaptığı okullarda başörtülü olarak çalıştığını, bu nedenle 1998-2000 yılları arasında çalıştığı okullarda sürekli müfettiş soruşturması geçirdiğini ve her defasında çeşitli disiplin cezalarına çarptırıldığını, 2000 yılında ise altı ay süresince görevden uzaklaştırıldığını(açığa alınma) ve nihayet aynı yılın Kasım ayında ise MEB Yüksek Disiplin Kurulu kararıyla memuriyetten ve dolayısıyla öğretmenlik mesleğinden temelli olarak ihraç edildiğini, belirtmiştir.

¹⁸¹⁵ Bu konuda, Milli Eğitim Bakanlığı'na İmam-Hatip Liselerinde okuyan kız öğrencilerin kıyafetleri konusunda Bakanlık Görüşünün bildirilmesi talebiyle Devlet Bakanı Sn. Mehmet Özgüneş'e gönderilen 22.12.1980 gün ve 018323 sayılı yazıda yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından ilgili Devlet Bakanlığı'na sunulmak üzere hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlık Makamına arz edilen 30.12.1980 tarih ve 77. Nolu “KARAR”da: “...İmam-Hatip Liseleri'nin yönetmeliğinde, dinimizin Müslüman kadınların örtünmesiyle ilgili hükümlerine aykırı, anayasamızın tanıdığı kişinin temel hak ve hürriyetlerini zedeleyici ve sözü edilen okulların yönetim, eğitim ve öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyici nitelikte hükümlerin yer almasının uygun olmayacağı mülahaza olunmuştur.” ifadelerine yer verilerek İmam-Hatip Liselerinin yönetmeliğine başörtüne ilişkin yasağın konulmasının doğru olmayacağı vurgulanmıştır.

¹⁸¹⁶ İstanbul Valiliği'nin 12 Şubat 2002 tarih ve B.08.4.MEM.4.34.00.23.-Orta Sor.410/1200 sayılı “İlimiz İmam-Hatip Liselerinde Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine Uyulması” ile 12 Mart 2002 tarih ve B.08.4.MEM.4.34.00.12-510/907 sayılı yazıları ekteidir.

Öğretmen Fatma Suiçmez

Öğretmen Fatma Suiçmez 18.06.2012 tarihli dilekçesinde, Lise eğitimini tamamladıktan sonra Ankara Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Y.O. Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Bölümünü başörtülü olarak bitirdiğini, 15.04.1996 yılında Trabzon'da ilk defa göreve başladığını, Hayrat Merkez İlkokulunda stajyer öğretmen iken 14/01/1997 tarihinde ilköğretim müfettişlerince hakkında tutanak tutulduğunu, daha sonra başörtüsü nedeni ile açığa alınma ve sürgün edilme gibi cezalara çarptırıldığını ve nihayetinde, Yüksek disiplin Kurulu kararıyla “başörtüsü taktığı ve toplumun huzur ve sükununu bozduğu” gerekçesiyle görevine son verildiğini belirtmiştir. Fatma Suiçmez bu süreçten sonra yaşadığı olaylarla ilgili olarak;

-Toplumdan dışlandıklarını hissetmeye başladıklarını,

-Maddi olarak büyük külfetlerle karşılaştıklarını, o dönemde ikiz kızlarının olduğunu, bu ortamda çok büyük ekonomik sıkıntı yaşadıklarını,

- Anne ve babasının sağlık güvencelerini karşılarken, görevine son verilmesi nedeni ile anne ve babasının mağdur edilerek ilaç ve tedavi masraflarını karşılayamaz duruma düştüklerini,

-Manevi olarak yıpratıldığını; öğrencilerinden koparıldığını, öğrencileri kendi çocuğu gibi sevdiği için bu konuda da üzüntü yaşadığını,

-Görevden atılmadan önce başörtüsü sebebiyle yapılan soruşturmalarda adeta idam mahkûmu muamelesi gördüğünü ve hakaretlere uğradığını,

-Başörtüsünün yasağını aşmak amacıyla eşiyile birlikte günlerce İstanbul sokaklarında peruk satın almak için dolaştığını, başına peruk takıp sınıfa girdiği bir zamanda öğrencilerin kendisiyle alay ettiklerini,

-Yaşanan bu süreçte hem psikolojisinin hem de sağlığının bozulduğunu

ifade etmiştir.

Söz konusu iki olay ve benzer olaylara ilişkin mevzuat incelendiğinde;

657 sayılı Devlet Memurları Kanununa 125. Maddesinin A/g bendine göre Memurların 'belirlenen kılık kıyafet hükümlerine uymama' sının cezası sadece 'Uyarma' olmasına rağmen, haksız yere, sadece kılık kıyafetten dolayı ve her defasında bir üst ceza verilerek en ağır disiplin cezası olan 'memuriyetten ihraç' ile tecziye edildiği” tespit edilmiştir. Ayrıca, bu dönemde yaşanan olaylarla ilgili intikal eden mektuplardan, çok sayıda öğretmenin mağdur edildiği anlaşılmıştır.

YÖK Başkanlığı ve Üniversiteler Tarafından Gönderilen Yazılar

12 Eylül 1980 askeri darbesinde olduğu gibi, 28 Şubat döneminde de üniversitelerde adeta bir korku rüzgarı estirilmiştir. Çok sayıda rektör ve dekan “irticacı” olmak veya “irticacı kadrolaşmaya göz yummakla” itham edilmiş; bu konuda kimi zaman isimsiz ve imzasız, kimi zaman da bizzat öğretim üyelerince Cumhurbaşkanlığı ve YÖK Başkanlığı’na muhtelif ihbar mektupları gönderilmiş, bu iddialar incelenerek ilgililer hakkında soruşturmalar açılmış ve bazıları da görevlerinden alınmışlardır.

YÖK Disiplin Kurulu tarafından 1997 yılında, Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 16 personel; 1998 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 31 personel, türban yasağı ile ilgili gösteriye katıldıkları gerekçesi ile 11 personel; 1999 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 50 personel, Türban yasağı ile ilgili gösteriye katıldıkları gerekçesi ile 3 personel; 2000 yılında Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymadıkları gerekçesiyle 8 personel, ideolojik ve siyasi amaçlı türban takma gerekçesi ile 19 personel ve irticai faaliyette bulunduğu gerekçesi ile 1 personel olmak üzere, 1997-2000 yılları arasında toplam 139 personel kamu görevinden çıkarılmıştır.

YÖK Disiplin Kurulunun kararları incelendiğinde, en fazla cezanın 1999 yılında verilmiş olduğu, 2000 yılında verilen cezada ise ilk kez “İdeolojik ve siyasi amaçlı türban takmak gerekçesi” kullanılmıştır. Diğer taraftan aynı yıl Kurulda görümlenen ceza konuları incelendiğinde, fiili tecavüz, küfür ve hakaret, sahtecilik ve dolandırıcılık gibi konularda kamu görevinden çıkarılması teklif edilen cezaların reddedildiği görülmüştür.

Dumlupınar Üniversitesi tarafından gönderilen belgelerde, 196 öğretim görevlisinin sözleşmelerinin yenilenmemesi yoluyla görevlerine son verildiği anlaşılmıştır. Komisyona ulaşan mektuplarda buna benzer olayların diğer üniversitelerde de olduğu bilgisi alınmasına rağmen üniversitelerden konuyla ilgili sayısal değerler tam olarak alınamamıştır.

YÖK Başkanlığının, Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğüne gönderdiği 26.08.1996 tarih ve 16562 sayılı yazıda özetle, araştırma görevlisi olarak lisansüstü eğitim amacıyla yurt dışına gönderilen bazı kişilerin ülkenin birlik ve bütünlüğünü tehdit ettiği vurgulanmıştır. Bu kişilerin eğitimlerini tamamladıktan sonra yurda geri çağrılmaları, kalan eğitimlerini Türkiye’de tamamlamalarının gerekli görüldüğü ve dönüşlerinde her türlü faaliyetlerinin takip edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

YÖK Başkanlığının Milli Eğitim Bakanlığına gönderdiği 30.03.2000 tarih ve 6343 sayılı yazıda özetle şu hususlara yer verilmiştir:

Yükseköğretim Yürütme Kurulu 10.12.1997 tarihinde aldığı kararla,

Bundan böyle, yurtdışı yükseköğretim kurumlarında öğrenim görenlerin, öğrenim programlarında T.C. Anayasasının temel ilkeleri ile 2547 Sayılı Kanunun 4 ve 5. Maddelerinde belirlenen temel amaç ve ilkelere aykırı dersler bulunması halinde diplomalara denklik verilmemesine;

Geçmiş yıllarda Kurulumuz tarafından ilahiyat alanında verilmiş olan denklik belgelerinin, öğrenim süresi, devam, sınav, değerlendirme ve benzeri eğitim-öğretim esasları ile, belgelerde maddi hata bulunup bulunmadığı yönlerinden yeniden incelenmesine, yukarıda belirtilen hususlarda eksiklik, aykırılık, uygunsuzluk veya maddi hata bulunduğu tespit halinde daha önce verilmiş olan lisans denklik belgelerinin iptaline; yukarıda belirtilen hususlara uygunluğu tespit edilen durumlarda ise, daha önce verilmiş olan lisans denklik belgelerinin 09.01.1996 tarihli İlahiyat Uzmanlık Komisyonu Raporu doğrultusunda ön lisans denklik belgesine dönüştürülmesine ve bu belgelere, 2547 Sayılı Kanunun 43. Maddesi hükümlerine dayanılarak “Bu belge öğretmen atamalarında geçerli değildir.” şeklinde şerh konulmasına; bu suretle de hukukun temel kavramlarından olan kazanılmış hakları geri alınamayacağı ilkesi ihlal edilerek mağduriyetlere yol açmıştır.

Daha önce Kurulumuzdan almış oldukları ön lisans denklik belgeleri ile Ankara ve Dokuz Eylül Üniversitelerinde denklik lisans tamamlama programını başarıyla tamamlayanlara verilmiş olan lisans denklik belgelerine, 16.07.1997 tarihli karar uyarınca konulan “Bu belge öğretmen atamalarında geçerli değildir.” şeklinde değiştirilmesine karar verilmiştir.

İnönü Üniversitesi’nin YÖK Başkanlığına gönderdiği belgeler arasında yer alan, Malatya İl Jandarma Komutanlığının Rektör Prof. Dr. Fatih Hilmioglu ismine gönderdiği 14.05.2001 tarih ve İSTH:3590-1046-00/Ter-Ças.K.1236(3634) sayılı yazıda, “Nurculuk Grubuna mensup Mustafa Sungur Grubu mensuplarının yaptıkları toplantıya baskın yapıldığı ve bu toplantıda bulunan Prof. Şener Dilek hakkında idari işlem yapılmasının talep edildiği” görülmüştür. Bu baskında gözaltına alınan 69 kişi hakkında İstanbul DGM tarafından 1999/385 Nolu karar ile takipsizlik kararı verilmiş olmasına karşın söz konusu toplantıya katıldığı gerekçesiyle YÖK Disiplin Kurulu Kararı ile Prof. Şener Dilek’in kamu görevinden çıkarıldığı görülmüştür.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Sevgi Kurtulmuş’a “Kılık-Kıyafet Yönetmeliğine uymaması” nedeniyle hakkında “uyarma” ve “iki yıl süreyle kademe ilerlemesinin durdurulması” cezası verilmiş; Cezaya konu hususlarda ısrarcı davrandığı gerekçesiyle Yükseköğretim Kurumları Yönetici Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliğinin 15. maddesi dikkate alınmak suretiyle 10. madde gereği “Görevden Çekilmiş Sayma” disiplin cezası uygulanmıştır. Doç. Dr. Sevgi Kurtulmuş’un kıyafetinin yönetmeliğe uygunluğunun tespit edilmesi için öğretim üyesi çalışma arkadaşlarından oluşan bir komisyon teşkil edilmiştir. Burada dikkat çeken husus ise, komisyon üyelerinin çoğunluğunun kıyafetin yönetmeliğe aykırı bir özellik taşımadığı yönünde görüş bildirmesine karşın Doç. Dr. Sevgi Kurtulmuş’un üniversite ile ilişkisi kesilmiştir.

YÖK Başkanlığının Üniversite Rektörlüklerine gönderdiği 14.05.1997 tarih ve B.30.0.PER.0.00.00.01/05.001-5053.8750 sayılı yazısında, bazı radikal dini unsurlara vurgu yapılarak sistemli bir mücadele süreci başlatılması, bu çerçevede aydınlatma faaliyeti yürütülmesi, mevzuata uymayanlar hakkında işlem yapılması ve yapılacak faaliyetler hakkında bilgi verilmesi istenmiştir. Buna istinaden bazı üniversitelerin bağlı fakültelerine bu yönde çalışmalar yürütmelerine ilişkin yazı yazdıkları görülmüştür.

İçişleri Bakanlığının 1998 yılında yayımladığı iki gizli genelgeden birinde yeni kayıt olacak öğrencilere özellikle türban konusunda ikna ve ikaz yöntemi ile müdahale edilmesi, ısrarcı öğrencilere yasal mevzuatın hatırlatılması direktifi verilmektedir. Diğer genelgede ise, türban konusunda yapılan eylemlerde genellikle 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa muhalefetten gözaltına alınanların yargı önünde serbest bırakıldığı vurgulanarak, eylemlerin basit bir gösteri olmaktan ziyade Cumhuriyetin temel niteliklerini değiştirmeye yönelik olduğu hatırlatılmış ve suçun niteliğinin iyi belirlenerek gözaltına alınanların Cumhuriyet Savcılığına sevk edilmesi istenmektedir. Bu çerçevede, cezasız kalan suçun olayların tırmanmasında önem rol oynadığı belirtilerek hâkim ve savcılarla yakın ilişki içinde olunması tavsiye edilmiştir. Gereği için Valilik ve güvenlik birimlerine bilgi için Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu ile MGK Genel Sekreterliğine gönderilen genelgeler ek’te sunulmuştur.

Eski YÖK Başkanı Kemal Gürüz görev süresi boyunca değişik vesilelerle üniversitelerde yazdığı yazılarda laiklik, irtica ile mücadele ve türban konularına özel hassasiyet gösterilmesi konusunda uyarılar yaptığı görülmüştür.

Necmettin Erbakan Üniversitesi (Selçuk Üniversitesi döneminden) Meram Tıp Fakültesinde, Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymama gerekçesiyle 24 hemşireye kamu görevinden çıkarılma cezası verilmiştir.

Ondokuz Mayıs Üniversitesinde, 223 öğrenci; uyarma, kınama ve okuldan uzaklaştırma cezası almıştır.

Pamukkale Üniversitesinde, 20 öğrenci kınama ve uyarma cezası almıştır.

Sakarya Üniversitesinde, 23 personele Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymama gerekçesiyle uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezaları verilmiştir.

Aksaray Meslek Yüksek Okulunda, 6 öğrenciye Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymama gerekçesiyle kınama cezası almıştır.

Celal Bayar Üniversitesinde, 9 araştırma görevlisi Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymama gerekçesiyle uyarma ve kademe ilerlemesinin durdurulması cezası almıştır.

Cumhuriyet Üniversitesinde, irticai faaliyet yürüttüğü gerekçesiyle 2 personele kademe ilerlemesinin durdurulması ve uyarma cezası verilmiştir.

Dumlupınar Üniversitesinde, 1997-2002 yılları arasında 196 öğretim görevlisi ve araştırma görevlisinin görev süreleri yenilenmemiştir. Bu tür bir uygulamanın diğer üniversitelerde de olduğu, bu uygulama nedeniyle de çok sayıda öğretim görevlisinin mağdur olduğu görülmüştür.

Harran Üniversitesinde, Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymama gerekçesiyle 8 hemşireye ve araştırma görevlisine memuriyetten çıkarma cezası verilmiştir.

İnönü Üniversitesinde, Kılık Kıyafet Yönetmeliğine uymama gerekçesiyle 6 personele kademe ilerlemesinin durdurulması cezası verilmiştir.

Üniversitelerde yaşanan bazı olaylar aşağıda belirtilmiştir:

- 1993-1996 yılları arasında Harran Üniversitesi Rektörlüğü görevini yürüten Prof. Dr. Servet Armağan'ın Cumhuriyet Gazetesinde yer alan iddialar ve bazı öğretim üyelerinin şikayet dilekçeleri üzerine açılan soruşturma neticesinde görevden alındığı tespit edilmiştir.

- Marmara Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık'ın “irtica faaliyetleri” ile Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu'nda Atatürk büstlerinin kırılması, Atatürk fotoğraflarının kaybolması, yırtılması ve üzerinde küçültücü tahrifat yapılması gibi irticai faaliyetlere katıldıkları gerekçesiyle disiplin cezasıyla cezalandırılan öğrencilere geçici mezuniyet belgeleri vermesi iddiaları Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine ve YÖK Denetleme Kuruluna iletilmiş, ilgili öğrenciler okullarından uzaklaştırılmıştır.

- Komisyonumuza gönderilen Dr. Kazım Kara imzalı mektupta; Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde, öğretim elemanlarının kendi müktesebatı olan kadrolara (Yrd. Doç., Doç. ve Prof.) atanmayarak mağdur edildikleri, başka üniversitelere atandıkları (Prof. Dr. Nurhan Akyüz, Prof. Dr. Avni Öztürk, Doç. Dr. Erdoğan Küçüköner, Doç. Dr. Burhan Arslan, Yrd. Doç. Dr. M. Kazım Kara) belirtilmiştir.

- Bu dönemde, Prof. Dr Yücel Aşkın imzalı 11/10/2001 tarihli bir Genelgede;

“Yükseköğretim Kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin, çalışan akademik ve idari personelin Üniversitelerde herhangi bir siyasi ya da dini ideolojinin simgesi şeklinde kılık kıyafette bulunamayacağı yönünde karar ve uygulamalara uyma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu konudaki karar ve uygulamaların yasal dayanağı Anayasanın başlangıç bölümünde yer alan ilkeler ve özellikle laiklik ilkesi, Anayasanın 2, 10, 24, 174. Maddeleri, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, İdare Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıdır.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı 28.08.2001 tarih ve 19196 sayılı yazısıyla; yasal düzenlemeler, yargı kararları ve uygulamalar çerçevesinde türbanlı kişilerin Üniversitelere alınmaması hususunda Üniversite Yönetimlerinde gerekli özen ve titizliğin gösterilmesinin gerektiğini belirtilmektedir.

Buna göre, Üniversitemiz Kampüsü dahilinde bulunan lojmanlarda ikamet edenlerinde türbansız olmaları gerekmektedir. Aykırı tutumlarını sürdürmekte olanlar hakkında ise gerekli tüm yasal işlemler yapılacağı önemle rica olunur.”

denilmiştir.

Basın- Yayın Kuruluşlarına Yapılan Baskılar

Adalet Bakanlığı, tarafından Komisyonumuza gönderilen yazı incelendiğinde, 1997-2006 yılları arasında, aşağıda gösterilen çizelgede yer alan yayınların irticai yayın yapmakla itham edildikleri anlaşılmaktadır:

Yıllar	İRTİCAİ NİTELİKTE YAYIN YAPAN					
	GAZETE	KİTAP	DERGİ	RADYO	TV	TOPLAM
1997	21	4	7	6	1	39
1998	20	3	0	13	4	40
1999	23	1	1	13	5	43
2000	44	21	9	45	21	140
2001	69	3	10	34	14	130
2002	35	5	15	13	1	69
2003	11	1	6	3	0	21
2004	12	1	4	1	0	18
2005	0	0	0	0	0	0
2006	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	235	39	52	128	46	500

Özet olarak, on yıllık dönemde, toplam olarak 235 gazete, 39 kitap, 52 dergi, 128 radyo ve 46 televizyonun irticai nitelikte yayın yaptığı belirtilmiştir.

Bu çizelgeye göre, “irticai yayın yaptığı” şeklinde nitelendirilen gazetelerin sayısı 2001 yılında zirveye çıkmıştır. Benzer şekilde kitaplar, radyolar ve televizyonlar açısından bu tür yayınlar 2000 yılında en büyük artışı göstermiştir. Dergiler açısından ise en yoğun yıl 2002 olmuştur. Dolayısıyla 406 Sayılı MGK Kararına istinaden alınan önlemlerin 2000’li yılların başlarına kadar etkili olmadığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, MGK Genel Sekreterliğinin 28.01.2000 tarihli yazısında, Başbakanlık Türkiye Büyük Millet Meclisi (S. Sayısı: 376)

Uygulamayı Takip Kurulu faaliyetleri çerçevesinde düzenlenen raporlarda “yalnızca 406 Sayılı” MGK kararı kapsamındaki konulara yer verilmesi istenmiştir. Böylelikle “irtica” kavramının birinci öncelikli tehdit olarak empoze edilmiş olduğu ancak, bölücü yayın yapan kuruluşlara değinilmediği açıkça görülmektedir. Bu kapsamda, bölücü terörün etkili olduğu bir dönemde Silahlı Kuvvetler tarafından irtica tehdidinin ön plana çıkarılmış olması, tehdit algılaması açısından tartışmaya açık bir tercih yapıldığını göstermektedir.

Ayrıca, söz konusu dönemde özel televizyonlara ve radyolara açılan davaların çoğunluğunun takipsizlikle sonuçlanmış olması, televizyonların hiç birinin mahkum edilmemesi, radyolarda ise sadece 2 mahkumiyet kararı bulunması dikkat çekicidir. Benzer şekilde davaların önemli bir bölümünün erteleme, görevsizlik, derdest, yetkisizlik gibi değişik şekillerde sonuca bağlanmış olması, konunun yargı organları nezdinde farklı ele alındığını akla getirmektedir. Bu nedenle, bu davaların açılma nedenlerinin bir yönüyle baskı unsuru olarak kullanıldığı ve açılan davaların sorgulanmaya muhtaç hale geldiği değerlendirilmektedir.

8. 28 Şubat Sürecinin Hukuksal/Yargısal Boyutu

Bu bölümde, 28 Şubat 1997 post-modern darbe sürecinde toplumun değişik kesimlerine verilen ya da sunulan brifinglerin genel felsefesi ve 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu Kararları çerçevesinde Refah Partisi ve Fazilet Partisi'nin kapatma davaları ele alınacak, son olarak bazı davalara ilişkin karar ve uygulamalardan örnekler verilecektir.

28 Şubat Süreci Brifinglerinin Genel Felsefesi

28 Şubat sürecinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından sivil toplum örgütlerine, medyaya, öğretim üyelerine, yargı mensuplarına verilen brifinglerin hangi amaçla verildiğini ve taşıdıkları felsefeyi anlayabilmek için, söz konusu brifingleri, *“hükümetin demokratik yolla sona ermesi için kullandıkları yöntemlerden bir?”* olarak niteleyen dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın söylediklerinin ne kadar önemli olduğu görülecektir.

Oramiral Güven Erkaya brifinglerle ilgili olarak basına şunu söylemiştir:

“Brifinglerle kamuoyunu bilinçlendiriyoruz. Tabii çalışmalarımızın çoğu milletvekillerini ikna etmeye yöneliktir. Rejimin içine düştüğü tehlikeyi öncelikle onların görmesi gerekir...Biz bu yola çıkarken Genelkurmayda toplandık. Muhtemel olumsuzluklara karşı köklü, alternatif planlar hazırlamaya koyulduk. Her olumsuzluğun bir karşı koyma tedbirini aldık. Planlar cebimizde. Ama meselenin demokratik yollardan çözülmesini istiyoruz ve bekliyoruz. Parlamento üyelerinin meseleyi siyaseten halletmeleri için bekledik. Verdiğimiz mesajları almadılar veya almak istemediler. Şimdi ikinci maddeyi uyguluyoruz. Sivil kesimde kamuoyu oluşturuyoruz.”¹⁸¹⁷

Dönemin Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak brifinglerin gerekçesini şöyle izah etmektedir:

“TSK yapısı gereği kamuoyu ile iç içe olan bir kurum değildir. Ancak yapılan kimi çalışmalar hakkında da kamuoyunun bilgisinin olması gereklidir. TSK demokrasiye saygılıdır. Demokrasinin ilkelerinin ödünsüz korunmasından yanadır. Toplumun çok önemli bir kesiminin de bu konuda herhangi bir şüphesi yoktur. Ancak TSK'nın bu konudaki kararlığının tüm kesimlerce bilinmesi gerekmektedir.”¹⁸¹⁸

Özellikle, dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in Washington Post gazetesine verdiği demeçte “ Biz Silahlı Kuvvetler olarak anti-laik akımları not etmeye birinci öncelik veriyoruz. Bu akımlar, orduya bile sızmaya çalışıyorlar. Laiklik karşıtı tehdit, 12 yıldır süren PKK tehdidinden daha ciddi duruma gelmiştir. MGK kararları üzerinde MGK'nın bütün üyeleri görüş birliğine varmıştır. Bunlar mutlaka uygulanmalıdır. Aksi halde ülkenin geleceği çok olumsuz etkilenecektir. Askeri darbelerin olumsuz sonuçlar yarattığını biliyoruz.

¹⁸¹⁷ Hulusi Turgut, “Refahyol Krizi Nasıl Atlatıldı, Sabah Gazetesi, 28 Mayıs 1998.

¹⁸¹⁸ Ezgi Gürses, Demokrasi Ters Şeritte, Şule Yayınları Haziran 2012, s. 103.

Demokratik kurumların baskısı ile MGK kararlarının uygulanacağına inanıyoruz.” şeklinde görüşlerini beyan etmiştir.¹⁸¹⁹

Raporumuzun daha önceki bölümlerinde sunulan brifingler, yukarıdaki görüşlerle birlikte değerlendirildiğinde, 28 Şubat döneminde askeri; irticai kesimin ve Refah Partisi’nin ülke için artık PKK kadar tehlikeli olduğu ve bunların mutlaka yok edilmesi gerektiği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Ayrıca, askerlerin demokrasiden yana gözüktüp, silahsız kuvvetler yoluyla demokrasiye müdahale/yön verme gayreti içinde oldukları, bu hususla ilgili olarak planlarının bulunduğu ve planların aşama aşama uygulanacağı, ilk aşamanın bilgilendirme toplantıları olduğu, ikinci aşamanın sivil kesimde kamuoyu oluşturmak olduğu, üçüncü aşamanın alınan kararların uygulanması, yani silah kullanmak olduğu sonucuna varılabilir.

28 Şubat brifinglerinde, özellikle 10 Haziran ve 12 Haziran 1997 tarihlerinde yargı mensuplarına verilen brifinglerde, “...söylenen her hususun delilleri elimizde mevcut olup, bunların saklı tutulmasında ülke huzuru bakımından fayda görülmiştir, bundan dolayı ayrıntılara girilmeyecektir...” şeklinde beyanda bulunulduğundan, anılan iddialara ilişkin belgeler Komisyonumuzca 21/09/2012 tarih ve A.01.GEÇ.0.00.00.00-10/236-85411 sayılı yazılı ile Genelkurmay Başkanlığından istenmiş olup anılan yazıya verilen 11/10/2012 gün ve 0940-1094-12 sayılı cevabi yazıda; “Batı Çalışma Grubu ile ilgili bilgi ve belgelerin Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına gönderildiği, adli makamlar tarafından yürütülen soruşturmanın gizliliğini ihlal edebilecek nitelikte olduğundan bunların Ankara Cumhuriyet Başsavcılığından talep edilmesinin uygun olacağı” belirtilmiş olup, -brifinglerdeki iddiaların dayanağını oluşturacak nitelikte- bilgi ve belge gönderilmemiştir.

28 Şubat Kararlarının Analizi

28 Şubat Kararlarının analizini yapabilmek için, anılan kararların ve kararlara ilişkin bildirinin gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Milli Güvenlik Kurulunun 28 Şubat 1997 tarihli olağan toplantısı sonucunda alınan kararların kamuoyuyla paylaşıldığı bildiri, Cumhuriyet tarihinin son askeri müdahalesi olarak anılacak ve 28 Şubat sürecini başlatan belge olarak önem kazanacaktır. Bildirinin yayınlanmasından önce, Milli Güvenlik Kurulunun olağan toplantısıyla ilgili basın yoluyla oluşan gündem, bildirinin sunulmasından sonra da ülkeyi oldukça uzun bir süre meşgul etmiştir.

Genel hatlarıyla bakıldığında bildiri, Türkiye Cumhuriyeti’nde görülen askeri müdahaleleri başlatan bildirilere oranla daha yumuşak bir dille yazılmış ve ifadeleri daha özenli seçilmiş bir bildiridir. Burada dikkat çeken husus, toplantıda alınan 18 maddelik kararlardan 10’uncusunun uluslararası ilişkilerde ortaya çıkarabileceği problemler dolayısıyla tam metnin yayınlanmamış olmasıdır. Zaten bildirinin tamamı yerine toplantı görüşmesinin kısa bir özeti, basın yoluyla kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Bu durum; Türkiye’deki askeri müdahalelerin bundan sonra daha temkinli, sessiz bir şekilde ve daha çok boyutlu planlanarak yapılacağının bir işareti gibidir. 10’uncu maddenin, siyasete daha çok etki etmek değil, bilakis onu korumak adına açıklanmadığı görüntüsü yaratılsa da, aslında askerin kendini uluslararası ilişkiler konusunda da baş aktörlerden biri olarak gördüğünün kanıtıdır. Toplantı sonucunda basınla paylaşılan bildiri dışında hükümete yönelik 18 maddelik uyarı ve yapılması gerekenler listesi, toplantı gündeminin asıl kısmını oluşturmuştur.

¹⁸¹⁹ Hakan Akpınar, 28 Şubat Postmodern Darbesinin Öyküsü, Birharf Yayınları, İstanbul 2006, s.211.

Basına gönderilen bildiriye bakıldığında; “çağdaş medeniyet yolu”, “bölücü terör”, “devletin bölünmez bütünlüğü”, “tedbir”, “huzur ve güvenlik”, “hukuk devleti”, “istenmeyen davranışların yol açacağı yaptırım” gibi kavramların sıkça tekrarlandığı görülmektedir. Bu kavramların asıl anlamı, kamuoyunun başlangıçta bilmediği 18 maddelik listede ortaya çıkacaktır. Basın bildirisi; oldukça vakur bir dille yazılmış, askeri bir müdahale için gayet demokratik ve nazik ifadeler kullanılmıştır. Aslında toplantıda alınan kararların örtülü bir şekilde paylaşılmış olmasına rağmen; MGK’nın, paylaşımcı bir hava içinde basına özel bir bildiri hazırlaması askerin yeni manevralarından biridir. Böylece; ulaştırılmak istenen mesaj kısıtlı bir alanda amaçlanan yere ulaşmış olmakla birlikte, basınla iyi ilişkiler kurulduğuna yönelik kanaat de güçlenmiş olacaktır. Bu süreçte, halkın endişelerinin giderilmesi ya da askerin müdahil tavrının aklanması işlevini medya zaten kendiliğinden üstlenecektir. Nitekim, Mehmet Ali Birand da “medyanın üstleneceği göreve hazır olduğunu” Komisyonumuza 04.10.2012 tarihinde ifade etmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu kararlarının özünü oluşturan 18 maddede sıkça “Cumhuriyetin temel nitelikleri” vurgusu yapılmış; birkaç kez “Laiklik ilkesinin korunması” konusunda özel bir hassasiyet olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, İslami hareketlerin toplumda ciddi boyutlarda yayıldığı ve denetlenmediği; “millet yerine ümmet kavramı”nın oturtulmaya çalışıldığı ve “mezhep ayrılıklarının körüklendiği”ne dikkat çekilmiştir.

Bildirinin genel havasını, söylem tarzını, üslubunu temel olarak “*demokratik, laik, sosyal hukuk devleti*” kavramları belirlemiştir. Bu kavramlara bakıldığında mesaj gayet açıktır: “Demokratik, laik, sosyal hukuk devleti tehlike altındadır.” Öyleyse yapılması gereken şey “tedbir” almaktır. Bu tedbiri almak da bu toplantı vesilesiyle MGK ve ilgili birimlere düşmektedir. Buraya kadarki değerlendirmeleri kısa bir şekilde özetlemek gerekirse; toplumsal huzursuzluk, İslami örgütlenme ve irticai kadrolaşma askeri oldukça rahatsız etmekte ve asker kendini Cumhuriyetin temel değerlerini korumakla görevli gördüğünden bir müdahale yolu aramaktadır. Ancak, Cumhuriyet tarihi boyunca daha önce yaşanmış üç askeri darbenin yarattığı kötü imaj da daha fazla pekiştirilmek istenmemektedir. Belki de bu yüzden bildiride *hukuk devleti* vurgusu dikkatle ve diğer kavramlara oranla daha baskın bir şekilde dile getirilmiştir. Bildirinin belirli bir yöntem örgüsüyle hazırlandığını varsayarsak; ortaya koyulan bildirinin amacı, *hukuk devletinin* devamlılığı için uygun ortamın sağlanmasıdır. Bu vurgunun askerin imajına yönelik bir çekinceyle yapıldığı, amacın aslında bir müdahale değil, hukuk devleti ilkesinin ön plana çıkarılmaya çalışılıyor olduğu düşünülebilir. Fakat, bildiride kullanılan, basında da önemli yer teşkil etmiş olan bir başka ifade, bu varsayımın çelişen bir durum yaratmaktadır.¹⁸²⁰

Basın bildirisinin 4. maddesinin son paragrafı ve son cümlesinde geçen “açıklanan esaslar aksine davranışların toplumda huzur ve güveni bozarak yeni gerginlik ve yaptırımlara neden olacağı” cümlesindeki *yaptırım* sözcüğü, hukuk devletine yapılan vurgunun ve bu vesileyle verilen önemin samimiyeti konusunda MGK’yı sorgulanır bir duruma düşürmüştür. Zaten basında yer alan haberlerde bu bildirinin darbeye yönelik bir *ihbar* olduğuna dair söylemler de, kaynağını çoğunlukla *yaptırım* kelimesinden almaktadır.

28 Şubat MGK bildirisiyle ilgili değinilmesi gereken son önemli nokta ise Avrupa Birliği’ne girme konusundaki kararlılığa değinilmiş olunmasıdır. Bu nokta aslında MGK’nın bazı kavram ve söylemleri sarf ederken gösterdiği çekincenin nereye dayandığını açıkça ortaya

¹⁸²⁰ ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, Hakemli Elektronik Dergi, Ocak 2009, Sayı: 1/4, s.25

koymaktadır. Demokratik sistemlerde ülkelerin hak ve menfaatlerini koruyacak dış politika tedbirlerinin takdiri tamamen halkın demokratik temsilcileri olan TBMM ve Hükümete aittir.

Bildiri, 28 Şubat 1997 tarihli toplantıya yansıyan iradenin sistemin gerçek patronu olduğunu ve bu iradenin bir bakıma anayasal-kurucu iradeyi yansıttığını alenen ilan etmektedir. Söz konusu bildiri, adeta anayasal düzenin dışında olduğumuzun kanıtı gibidir. Bunun en belirgin göstergesi ise, bildirinin bir çok yerinde çeşitli konularda gerekli tedbirlerin Kurulca “*uygun bulunduğu*” belirtilmek suretiyle, hükümete herhangi bir takdir yetkisinin bırakılmadığının ima edilmiş olmasıdır.¹⁸²¹ Tavsiye niteliğinde olması gereken bildiride ilk defa yaptırım kelimesinin geçmesi de bildirinin arkasındaki iradenin niyetini açıkça ortaya koymaktadır.

Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Mustafa Erdoğan, 1999 yılında yazmış olduğu “28 Şubat Süreci” adlı kitabında, bildirinin analizini yapmış ve bildirinin arkasındaki iradeye hakim olan kaygının anayasallık ve demokrasi ile ilgili olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

Birincisi, bildirinin müelliflerinin temel kaygısı Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk İlke ve İnkılapları, çağdaş medeniyet, rejim aleyhtarı, çağdışı uygulamalar, devleti güçsüzleştirmeye yeltenmek gibi ibarelerde yansıyan devletçi-ideolojik bir kaygıdır. Gerçi metinde demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları temilerine de rastlanmakla beraber, bunların bildirinin genel felsefesiyle pek uyumlu olmadıkları ve onun için birer yama gibi durdukları söylenebilir. İkincisi, laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin de güvencesi olduğunu ve bazı ilkelerin Anayasamızın ve Devletimizin teminatı altında olduğunu belirten ifadelerden, rejim ve devletin anayasallık ve demokrasiden ayrı ve öncelikli birer değer olarak görüldükleri anlaşılmaktadır. Üçüncüsü, çağdışılıktan ve çağdaş medeniyetten ayrılma yönündeki eğilimleri yeren ibarelerle birlikte düşünüldüğünde, laikliğin bir yaşam tarzı olduğunun vurgulanması, devletin asıl kaygısının insan hakları, hukuk devleti ve demokrasi olmayıp, belli bir dünya görüşü ve toplum projesini hakim kılmak olduğunu göstermektedir. Dördüncüsü, bildirinin müelliflerine göre, herhangi bir çağdaş demokraside olduğu gibi rejimin tartışılması Türkiye’ye yarardan çok zarar vermektedir. Demek ki, MGK’nın temel güdüsü, insan haklarının özünü oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğünü muzır addeden cari rejimin son derece kısıtlayıcı çevresini bile yeterli görmeyen bir ruh halinden doğmaktadır. Gerçi bu, demokrat yurttaşlar için yeni bir bilgi olmamakla beraber, 28 Şubat muhtırasının gerçek motivasyonları konusunda yararlı bir ipucu teşkil etmesi bakımından yararlıdır.¹⁸²²

Darbe Dilindeki Farklılaşmanın Adı: 28 Şubat

12 Eylül askeri darbesi ve 28 Şubat MGK Kararı bildirileri mukayese edildiğinde, askerin 28 Şubat sürecinde arka planda durmak istediği görülmektedir. 12 Eylül 1980 döneminde kurulan Milli Güvenlik Konseyi’nin müdahale ve söylem tarzı; kontrolü kendinde toplayan, devlet yönetiminin tüm aşamalarını ele geçirmiş ve gayet kendinden emin bir üslupla bunu kendine hak gören bir yapıdadır. 28 Şubat MGK bildirisi ve MGK’nın kullandığı ifadelerin yarattığı genel durum ise; devlet yönetimine saygılı olunduğunun altını çizmeye çalışan, ancak yönetimin istenilen doğrultuda ilerlemediği taktirde müdahale hakkını kendinde gören ve

¹⁸²¹ Ezgi Gürses, *Demokrasi Ters Şeritte*, Şule Yayınları Haziran 2012, s. 85

¹⁸²² Mustafa Erdoğan, “28 Şubat Süreci” Yeni Yüzyıl Yayınları, Ankara 1999, s.23-24

sadece kendi görev alanı içinde olduğunu düşündüğü konulara müdahil olan, bu şekilde de hukuk devleti kavramını yüceltmeye çalıştığını iddia eden bir görüntü ortaya çıkarmaktadır.

28 Şubat süreci her ne kadar 28 Şubat 1997 tarihindeki MGK Kararlarıyla fiilen başlamış görünse de, gerçekte başlangıcı çok daha gerilere götürülebilir. TSK, irtica tehdidini her zaman göz önünde bulundurmuş, bu konudaki kaygılarını tüm iktidarlara özenle aktarmayı sürdürmüştür. Ancak 28 Şubat 1997’de bu kaygı, ilk kez bir yaptırım öngörür şeklinde ortaya çıkmıştır. 28 Şubat Kararları bölücülük, ırkçılık ve organize suçlara yönelik uyarılar da içermiştir. Ancak, medyanın yönlendirmesi ve kamuoyu dikkatinin özellikle “irtica” üzerinde odaklanmasıyla bu süreç ağırlıklı olarak irticayı hedef alan, hatta sırf irticaya yönelik başlatıldığı izlenimi uyandıran bir süreç olarak görülmüştür.

1995’te Refah-Yol Hükümeti’nin kurulmasından sonra basın, askerin yeni silahı olarak işlev görmeye başlamıştır. Basın, Refah-Yol döneminde, Silahlı Kuvvetlerin siyaseti doğrudan yönlendirme çabalarını demokrasinin güvencesi olarak görmüş; siyasete yapılan fiili müdahaleleri ya alkışlayarak gündeme getirmiş ya da göz ardı etmiştir. Hatta, askeri müdahalelerin doğal ya da sıradan bir siyasi gelişme olduğu fikrinin kabul görmesi yönünde faaliyetini sürdürerek, iktidar mücadelesinin gerçek taraflarının RP ile TSK olduğu fikrini topluma benimsetmeye ve bunu meşrulaştırmaya çalışmıştır. TSK’nin kendi tarihinde ilk kez medyayla bu tarzda ve bu yoğunlukta ilişkiler içine girmesi, bu dönemin gerçekten ilginç bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak, sivil otorite ve askeri otorite arasındaki ilişki giderek çatışma niteliğine bürünmüştür.¹⁸²³

28 Şubat günü 9 saat süren MGK toplantısının ardından yayımlanan 18 maddelik bildiriyle, başta inanç ve ibadet özgürlüğü olmak üzere, basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, kılık kıyafet özgürlüğü, eğitim özgürlüğü, gibi konulara yönelik tartışmalar kamuoyunun gündemine oturmuştur.

28 Şubat müdahalesinde asker 12 Eylül’de olduğu gibi mektup ya da silahı değil, basını kullanmıştır. Böylelikle 28 Şubat müdahalesi siyasal literatürdeki klasik askeri müdahale şablonlarından farklıdır. Bu yöntem anayasal bir kurum olan Milli Güvenlik Kurulu’nun kullanılmasıdır. Bu yüzden anayasal açıdan herhangi bir meşruiyet sorunu yoktur. Ayrıca alınan kararların altında askerlerle birlikte seçilmişlerin imzasının bulunması ve bu imzaların süngü zoruyla atılmamış olması da önemli bir unsurdur.¹⁸²⁴

28 Şubat post-modern darbesinin diğer darbelerle benzer özellikleri olmakla birlikte, kendine has kullandığı araç ve yöntemleri de bulunmaktadır. Aşağıda bu süreçte kullanılan araç ve yöntemler ele alınmıştır:

28 Şubat Sürecinde Kullanılan Araçlar/Yöntemler

Batı Çalışma Grubu (BÇG) Adı Altında İlegal Yapılanma

28 Şubat sürecinde bütün kişi ve kurumların üzerinde sistematik bir disiplin ve denetim sağlamak için, Dz.K.K.Ora. Güven Erkaya tarafından Ocak 1997’de Deniz Kuvvetleri

¹⁸²³ Başkaya, Fikret (1999) Yedi yüz Osmanlı Beyliğinden 28 Şubat’a, Ankara: Ütopya Yayınevi, Ankara, 1999, s. 353

¹⁸²⁴ Yüksel, Erkan, ‘Medya Güvenlik Kurulu’, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1551, 2004, s. 143-144

bünyesinde Batı Çalışma Grubu (BÇG)¹⁸²⁵ olarak bilinen yasadışı bir birim oluşturulmuş ve Bu Grubun; çalışma, bilgi toplama, işleme, karar alma süreçlerine yönelik bir program hazırlanmıştır.

Genelkurmay Başkanlığı başlıklı, Orgeneral Çevik Bir imzalı, 29 Nisan 1997 tarihli, "Batı Çalışma Grubu Rapor Sistemi" konulu yazıda, bu planın "15 Mayıs 1997 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanacağı" ve "Batı Çalışma Grubunun rapor sisteminin" nasıl olacağına ilişkin detaylar belirtilmiştir.¹⁸²⁶

Silahlı Kuvvetlerin birçok biriminde teşkilatlanan BÇG faaliyetleri vasıtasıyla, sadece asker personelin değil, ülke genelinde, tüm kamu kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin ve çevresinde tanınan önemli işadamları ve vatandaşların siyasi görüşlerinin tespit edilmesi istenmiştir.

BÇG tarafından, aynı zamanda, irtica konusunda psikolojik hareket çalışmaları yürütülmüş, irtica yanlısı olduğu öne sürülen kişi ve kurumlar hakkında istihbarat toplanmış; medya organları ve haberler manipüle edilmiştir.¹⁸²⁷ Bunun medyadaki en somut örneği, 1998 yılında meydana gelen Andıç olayı ile yaşanmıştır.

Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir tarafından tüm kuvvetlere yayımlanan talimatta Batı Harekat Konsepti uygulama emri yayımlanmıştır. Bu belgede 28 Şubat kararlarına benzer hususlar yer almıştır. Belgede Milli Gençlik Vakfı'nın İslamcı radikal kesime eğitim verdiği öne sürülmüştür. Belgede İrtica ile Mücadele Esasları da yer almıştır. Bu bağlamda EMASYA ve Sıkıyönetim planlarının uygulamaya konulması halinde TSK ile halkı karşı karşıya getirmeyi planlayanların dikkate alınması; devlet organlarındaki irticai yapılaşma ve kadrolaşmanın izlenerek yargıya intikal ettirilmesi, TSK içinde irticaya kayanların derhal temizlenmesi vb. hususlar yer almıştır.

Vatandaşlar özellikle de kamu personeli; dini, siyasi, ailevi yapısı ve dünya görüşü bakımından kategorilere ayrılarak fişlenmiş ve bu fişleme sonucu TSK bünyesinde ve diğer kamu kuruluşlarında binlerce kişinin görevine son verilmiştir. Böylece Batı Çalışma Grubu'nun faaliyetleri sonucunda aileleri ile birlikte on binleri bulan bir kitle zulme uğratılmıştır.

Öte yandan, Yüksek Askeri Şûra toplantılarında, sahte Batı Çalışma Grubu raporları gerçek gibi gösterilerek bir çok subay ordudan ihraç edilmiştir. Bunlardan Binbaşı Abdulmuttalip Yıldırım daha sonra girdiği belediye'deki işinden de çıkarılması üzerine girdiği bunalım sonucu intihar etmiştir. Yine bunlardan görevi sırasında 21 takdir almış, evine Güneydoğu'da roket atılmış olan Yüzbaşı Güray Balatekin'in TSK'dan ihraç edilmesiyle GATA'da kanser tedavisi gören eşi acımasızca ortada bırakılmıştır.

YAŞ yolu ile ihraç edilen subay-astsubay sayısı toplamda 3.000'i bulmaktadır. Devlete karşı bir eyleme girmeyen bu kişilere yapılan muamelenin yanlış olduğu açıktır. Sürecin son YAŞ toplantısında, bir astsubayın sarıklı-cübbeli görüntülerinin sunulup Başbakan'a biz bunun

¹⁸²⁵ Genelkurmay bünyesinde çeşitli "Çalışma Grupları" kurulması eski bir gelenektir. 12 Eylül 1980 öncesinde Genelkurmay Başkanı Kenan EVREN tarafından, Ağustos 1979 ayında, "anarşi ve teröre" karşı kurulan "Saltık Çalışma Grubu"; 1990 yılında "terörizmle mücadele" amacıyla kurulan Doğu Çalışma Grubu (DÇG) bunlardan bazılarıdır. Şaban İBA, Milli Güvenlik Devleti, Çivi yazıları, İstanbul, 1999, s.122.

¹⁸²⁶ Hüsnü TUNA, Yargı Emir ve Görüşlerinize Hazırdır, Karatay Akademik Yayınları, Ankara, 2009, s.20.

¹⁸²⁷ Mehmet Ali BİRAND Komisyon Tutanağı.

atılmasını istiyoruz denildiğinde, Sayın Başbakan'ın "Ben inanmıyorum" dediği ve yargı denetiminin gerektiğini vurguladığı iddia edilmiştir. Böyle mesnetsiz BÇG raporları ile birçok subay-astsubay halka yabancılaştırılmaya çalışılmış ve dinine bağlı insanlar tehlike olarak gösterilmek istenmiştir. Böylece, Yüksek Askeri Şûra üyesi generaller politik fikir aşılmasına maruz bırakılarak manipüle edilmişlerdir.¹⁸²⁸

Siyasi Partilerin Kapatılmasına Zemin Hazırlamak ve Bunları Kapattırmak

Raporun 28 şubat süreci brifingleri ve kararları çerçevesinde siyasi parti kapatma davalarına ilişkin iddianamelerin irdelendiği bölümünde ayrıntılarıyla incelendiği üzere, 17 Ocak 1997 tarihinde verilen brifingte yer alan hususlar şunlardır;

- Kayseri Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin 10 kasım 1996 günü Kayseri'de düzenlenen, Atatürk'ü anma törenlerinden sonra katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşma,
- Ramazan münasebeti ile mesai saatlerinin valiler tarafından düzenlenmesini öngören hükümet genelgesi,
- Sekiz yıllık kesintisiz eğitime karşı çıkılması,
- İmam hatip okullarının ve mezunlarının sayısının artması,
- Başbakan Erbakan tarafından Başbakanlık konutunda tarikat ve cemaat liderlerine verilen yemek.

Bunun gibi hususların, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamede davalı partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğuna ilişkin olgular olarak ileri sürüldüğü görülmüştür.

İddianamede dikkat çeken bir diğer nokta, iddianamenin düzenlenmesinden yaklaşık yirmi gün sonra, 10 Haziran 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığınca yüksek yargı organlarının başkanları ve üyeleri için verilen birifngte yer alan ifadelerle iddianamede yer alan ifadelerin özdeş olmasıdır.

Nitekim iddianamede yer alan ifadelerle brifingte yer alan bazı ifadelerin neredeyse aynı olmaları, Genelkurmay ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı arasındaki etkileşimi göstermektedir.

Öte yandan, Refah Partisinin kapatılmasına ilişkin iddianamede yer verilen olayların bazılarının Genelkurmay Başkanlığı tarafından 17 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanına verilen brifingte de yer aldığı görülmektedir.

Söz konusu brifinglerde, irticai kesimin halihazır faaliyetleriyle; Atatürk'ün temellerini attığı ve çerçevesi Anayasa'mız ile belirlenmiş olan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti anlayışı dışına çıkarak, T.C. Devletini yıkmayı amaçladığının açıkça görüldüğü ve ülkemizde siyasal İslamı gerçekleştirme yolunda oluşan irticai tehdidin çok ciddi boyutlara ulaştığı, artan boyutta devam eden irticai tehdidin, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı hedef alan fevkalade ciddi boyutlara ulaştığı ifade edilmiştir. Ayrıca, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyetin ilkeleri doğrultusunda memleketini seven demokratik, laik her vatandaşın bu tehdidi dikkatle izleyip

¹⁸²⁸ 28 Şubat-Post Modern Darbenin sosyal ve siyasal analizi, Birey Yayıncılık No:245, Mart 2007, İstanbul s,179-180

her kesime anlatması, tarafsız kalmaması ve icraatta bulunmasının ana görevi olduğu, ifade edilmek suretiyle, açıkça yargıya ve bilhassa Anayasa Mahkemesine mesaj verilmiştir.

Nihayetinde, Anayasa Mahkemesi üzerinde kurulan bu baskılar sonuç vermiş, Anayasa Mahkemesi 16 Ocak 1998 tarihinde Refah Partisinin kapatılmasına karar vermiştir.

Yargıya Bîçilen Rol

28 Şubat sürecinde yargı kurumunu da değerlendirmemiz gerekir. Çünkü 28 Şubat sürecinde en büyük zararı yargı kurumu görmüştür. Hukuk devleti kavramı Cumhuriyet tarihinde ilk kez bu denli tacize uğramış, yargı mensupları ve yargı organları kendi üzerlerine kurulan baskıya bu derece tepkisiz kalmışlardır. Bu süreçte hâkim ve savcılara, Genelkurmay Başkanlığı tarafından irtica brifingleri verilmiştir. BÇG tarafından hazırlanan bu brifinglerde hâkim ve savcılar irticaî tehditle etkin mücadele için göreve davet edilmişlerdir. Bu süreçte Anayasa açıkça ihlal edilmiş, Anayasa'nın 138. Maddesinin “*Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz*” şeklindeki hükmü çiğnenmiş; askerler açıkça hâkimlere talimat vermiş, tavsiye ve telkinde bulunmuşlardır.

10 Haziran 1997 tarihinde yargı mensuplarına verilen brifingte, “...Bugün itibariyle; artan boyutta devam eden irticai tehdidin, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı hedef alan fevkalade ciddi boyutu; Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda memleketini seven demokratik ve laik her vatandaşın dikkatle izlemesi ve bu tehdidi her kesime anlatması, tarafsız kalmaması ve icraatta bulunması ana görevidir.” şeklinde yargıya açıkça telkinde bulunulmuş ve yargının tarafsız kalmayarak icraata geçmesi istenmiştir.

Gazeteciler ile üniversite yöneticilerine de verilen bu brifingler nedeniyle yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığına ciddi gölge düşmüştür.

Fişleme Stratejisi

Batı Çalışma Grubu bilgi ihtiyaçları konulu 5 Mayıs 1997 tarihli yazıda ise "Batı Çalışma Grubu"nın faaliyetlerine yönelik olarak daha önce istenen bilgilere ilaveten "dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, yüksek öğrenim kurumları, yurtlar, - vali, kaymakam, büyükşehir belediye başkanları, belediye başkanları- gibi üst düzey yöneticilerle, müdür, daire başkanı gibi görevlilerin biyografileri ve siyasi yön/görüşleri, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri, siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatında görevli yönetim kadroları, yerel tv, radyo, dergi ve basın yayın kuruluşu yöneticilerinin biyografisi ve siyasi görüşlerinin derlenerek 12 Mayıs 1997 tarihine kadar rapor edilmesi" istenerek, yazıda belirtilen kişi ve kurumların fişlenmesi emredilmektedir.¹⁸²⁹

Yazı ekinde gönderilen "bilgi formatında" hazırlanmış çizelge ile; dernekler, vakıflar gibi kuruluşların merkezlerinin polis bölgesinde mi yoksa jandarma bölgesinde mi bulunduğu, siyasi görüşünün -aşırı sağ, sol, bölücü, PKK, Nurcu, Nakşibendi vs.- ne olduğu, adresinin ve kuruluşta etkin olan kişilerin kimler olduğu gibi bilgiler ile üst düzey yöneticilerinin "adı, soyadı, baba ve ana adı, doğum yeri ve tarihi ile adreslerinin" bildirilmesi istenmektedir.

¹⁸²⁹ Tuna Hüsnü, Yargı Emir ve Görüşlerinize Hazırdır, Karatay Akademi Yayınları, Ankara 2009, s.22.

Batı Çalışma Grubu, Refah-Yol Hükümeti sonrasında, tüm Türkiye’de değişik meslek gruplarını fişlemeye devam etmiş, bu kapsamda 100.Yıl Üniversitesi personeli, Diyanet personeli, Çalışma Bakanlığı personeli, valiler, kaymakamlar ile vakıf ve dernekler fişlenmiştir. Fişlemelerde, “namaz kılmak ve oruç tutmak” gibi kriterlerin de kapsama alınması da işin en ilginç tarafıdır.¹⁸³⁰

Brifingler ve Parti Kapatma Davalarına İlişkin İddianamelerin İrdelenmesi

28 Şubat Süreci, diğer tüm askeri darbe ve müdahalelerde olduğu gibi, siyasetin askeri bürokrasinin ağırlıklı olduğu siyaset dışı güçler tarafından yeniden düzenlenmesinden başka bir şey değildir.

28 Şubat Süreci adını, 28 Şubat 1997 yılında yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında hükümetin uygulanması için alınan 18 maddelik tavsiye kararlarından almakla ve görünüşte bu tarihte başlayan bir süreç olmakla birlikte, gerçekte söz konusu süreç, 1990’lı yıllarda siyasi cinayetlerle başlayan, faili meçhul cinayetler ve toplumsal kargaşa olaylarıyla devam eden bir dönemin son merhalesini oluşturmaktadır. 28 Şubat Sürecini, özellikle 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren 12 Eylül Askeri Darbesi’nin etkisinin giderek azalmasına karşı askeri bürokratik yapının, siyaseti yeniden şekillendirmek için giriştiği çabaların bütünü olarak da adlandırmak mümkündür.

Bu süreçte, medyanın, yüksek yargı organlarının, üniversitelerin ve bazı sivil toplum örgütlerinin önemli rol ve katkıları olmuştur. Anayasa Mahkemesi de, Refah Partisi ve Fazilet Partisi’ni kapatma, Recep Tayyip Erdoğan’ın siyasi yasaklılığının devamına karar verme gibi kararlarıyla yaşanan süreçte önemli bir rol oynamıştır.

Esasen Türkiye’de 1961 Anayasası’yla birlikte kontrolün devlet seçkinlerinin elinden çıkması durumunda sahneye konulan darbe ve askeri müdahalenin yerine sisteme entegre edilen yüksek yargı ve özellikle Anayasa Mahkemesi aracılığıyla demokratik sürece müdahale edilmesi, yeni bir durum da değildir.

Refah Partisine Karşı Açılan Kapatma Davasının Arka Planı

28 Şubat Süreci’nin görünürdeki gerekçesi ve hedefi Refah Partisi’dir. Refah Partisi’nin 27 Mart 1994 mahallî idareler seçiminde aralarında Ankara ve İstanbul’un da bulunduğu 28 ilde belediye başkanlıklarını kazanması, akabinde 24 Aralık 1995 yılında yapılan genel seçimlerde de oyların % 21,4’ünü alarak 158 milletvekilliyle TBMM’de temsil edilmesi ve son olarak Haziran 1996’da Doğru Yol Partisi’yle yapılan ittifakla hükümetin büyük ortağı sıfatını kazanması, söz konusu Parti’yi hedef haline getirmiştir. Bu dönemde Genelkurmay Başkanlığı tarafından toplumun çeşitli kesimlerine verilen brifinglerde Refah Partisi’nin laikliği tehdit eden bir parti olarak açıkça hedef alındığı görülmektedir.

17 Ocak 1997 tarihinde Genelkurmay Karargahında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e verilen “Türkiye’deki İrticai Yapılanma ve Son Dönem Faaliyetleri” başlıklı brifingte; T.C. Devletin mevcut rejimini legal ve illegal yollardan yıkarak yerine şeriat devletini kurmayı hedef alan irticai unsurlar arasında siyasi olarak Milli Görüşçülerin bulunduğu ve bunun

¹⁸³⁰ Aslan Değirmenci, 28 Şubatın İstihbarat Ağı, Cıra Yayınları No:283, İstanbul, 2012, s.179

iktidardaki Refah Partisi tarafından temsil edildiği, söz konusu Parti'nin 1995 seçimlerinden sonra iktidarın büyük ortağı olarak rejimi demokratik yollardan ele geçirmek üzere faaliyetlerde bulunduğu ifade edildikten sonra brifingin sonunda “*Vakit geçirilmeden demokratik buknk devleti kuralları içerisinde her seviyede etekli ve planlı bir şekilde gereken önlemler alınmadığı takdirde, yakın bir gelecekte önlem alma imkanının da ortadan kalkabileceği değerlendirilmektedir*” şeklinde ibarelere yer verilmek suretiyle Refah Partisi'nin iktidardan uzaklaştırılması gerektiği ve bunun için her seviyede gerekenin yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Milli Güvenlik Kurulunun 28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı Kararının ekinde “Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler” başlığı altında sıralanan 18 maddeden oluşan Kararın 12. ve 17. maddelerinde Siyasi Partiler Yasası'na aykırı hareket edenler için her kademedeki kesin önlemlerin alınarak yasal ve idari yollardan bu tür girişimlerin önlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu 12. ve 17. maddeler şöyledir:

12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedeki kesin önlemler alınmalıdır.

17...Ülke sorunlarının çözümünü "Millet kavramı yerine ümmet kavramı" bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.

Görüldüğü üzere, gerek Cumhurbaşkanlığına verilen brifinglerle ve gerekse 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı sonucunda alınan kararlarla Refah Partisi'nin kapatılması gerektiği yönünde yargıya açıkça mesaj verilmiştir.

Refah Partisi'nin kapatılması için yargıya verilen bu mesajdan önce, bu konuda ilk adımı atan kişinin dönemin Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet savcısı Nuh Mete Yüksel olduğu görülmektedir. 7 Aralık 1996 tarihinde Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel, Başbakan Necmettin Erbakan, Çalışma Bakanı Necati Çelik ve bazı milletvekilleri hakkında konuşmalarının Siyasi Partiler Yasası'na aykırı olduğu gerekçesi ile suç duyurusunda bulunmuştur.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş ise 21 Mayıs 1997 tarihinde Refah Partisinin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesine dava açarak, kapatma için gerekli yasal süreci başlatmıştır. Kapatma davasının açılma tarihi oldukça manidardır. Zira, 16 Mayıs 1997 tarihinde ANAP-DSP ve CHP Grup Başkanvekillerinin imzasıyla “Halkın inananlar ve inanmayanlar diye ikiye bölündüğü, kardeş kavgası ortamı yaratıldığı ve Cumhuriyetin temel niteliklerinin tehlikede olduğu” belirtilerek hükümet hakkında verilen gensoru önergesi, 20 Mayıs 1997 tarihinde 265'e karşı 271 oyla reddedilmiş ve hemen ertesi gün Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından kapatma davası açılmıştır. Bir başka ifadeyle, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Refah Partisinin siyaseten iktidardan uzaklaştırılması sürecini beklemiş, bu durum gerçekleşmeyince de hiç vakit kaybetmeksizin bu kez kapatma davasını açmak suretiyle, Refah Partisinin yargı eliyle iktidardan uzaklaştırılması için gerekli adımı atmıştır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı İddianamesi/Brifing İlişkisi

Söz konusu iddianamede Refah Partisinin kapatılması istemine dayanak yapılan olaylar şöyle ifade edilmiştir:

1- Okullarda öğrencilerin dinsel kuralların emrettiği biçimde takılan başörtüsü ile bulunmalarının lâiklik ilkesine aykırı olduğu kesinleşmiş yüksek mahkeme kararıyla belgelenmesine rağmen, Genel Başkan Necmettin Erbakan dahil, Refah Partisinin tüm yöneticilerinin, kendilerine oy getirdiği inancıyla hemen her konuşmalarında okullarda ve hatta Devlet dairelerinde başörtüsü ile öğrenim görme ve çalışmanın Anayasal bir hak olduğunu ısrarla iddia ederek halkı kışkırtmaları, eylemler düzenlemeleri, hatta genel başkan Erbakan “iktidar olduklarında rektörlerin başörtüsüne selam duracağını” bir seçim konuşmasında ileri sürmesi.

2- 23 Mart 1993 günü, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk’un başkanlığında siyasi parti liderlerinin Anayasa değişikliği konusunda yaptıkları 3. toplantıda Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın “Benim inandığım şekilde sen yaşayacaksın” tahakkümünün ortadan kalkmasını istiyoruz. Çok hukuklu bir sistem olmalı, vatandaş genel prensiplerin içerisinde kendi istediği hukuku kendisi seçmeli, bu bizim tarihimizde de olagelmıştır. Bizim tarihimizde çeşitli mezhepler olmuştur. Herkes kendi mezhebine göre bir hukuk içinde yaşamıştır ve de herkes huzur içinde yaşamıştır. Niçin ben başkasının kalıbına göre yaşamaya mecbur olayım?... Hukuku seçme hakkı inanç hürriyetinin ayrılmaz bir parçasıdır” diyerek, lâik devlet düzenini eylemli olarak ortadan kaldıracak önerilerde bulunması.

3- Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, 13.4.1994 tarihinde Refah Partisi Meclis Grubunda yaptığı konuşmasında “Şimdi ikinci bir önemli nokta, Refah Partisi iktidara gelecek, adil düzen kurulacak, sorun ne? geçiş dönemi sert mi olacak, yumuşak mı olacak, kansız mı olacak bu kelimeleri kullanmak bile istemiyorum amma, bunların terörizmi karşısında herkes gerçeği açıkça görsün diye bu kelimeleri kullanma mecburiyetini duyuyorum. Türkiye’nin şu anda birşeye karar vermesi lazım Refah Partisi adil düzen getirecek, bu kesin şart, geçiş dönemi yumuşak mı olacak, sert mi olacak, tatlı mı olacak, kanlı mı olacak, altmış milyon buna karar verecek” şeklinde beyanda bulunması.

4- Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın 13.1.1991 günü Sivas’ın Sıcak-Çermik ilçesinde Refah Partisi’nin Eğitim Seminerinde yaptığı, çeşitli basın organlarında yayınlanan konuşmasında “...sen Refah Partisi’ne hizmet etmezsen hiçbir ibadetin kabul olmaz... Çünkü başka türlü Müslümanlık olmaz. Başka türlü kurtuluş yok. Refah bu ordudur. Bütün gücünle bu ordunun büyümesi için çalışacaksın. Çalışmaz isen patates dinindensin... Bu parti İslami cihat ordusudur. Kendi kendine CİHAD ediyorum diye faaliyette bulunamazsın. Karargaha bağlı olmak zorundasın. Her faaliyette karargaha bağlı olmak zorundaysın. Karargaha danışılmadan yapılan faaliyetler tefrikadır. Çalışacaksan, burada çalışacaksın. Müslüman mısın? Bu orduda asker olmaya mecbursun... Cihada para vermeden Müslüman olunmaz. Kişinin Müslümanlığı, cihada verdiği para ile ölçülür. Bir Müslüman, zekatını götürüp fakire veremez. Zekatını beytülmale, cihat ordusunun karargahına, ilçe teşkilatının başkanlığına verecektir. Biz Müslümanız. Biz Kur’an’ı hakim kılmak isteyene gideceğiz. Hepimiz Refahçı olmaya mecburuz, çünkü cihat ediyoruz... Şuurla Refaha çalışan cennete gidiyor Neden? Çünkü Refah demek Kur’an nizamını hakim kılmak için çalışmak demektir.” şeklinde ifadelerle yer vermesi.

5- Refah Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan’ın, lâikliğe aykırı söz ve davranışlarıyla tanınan bazı tarikat liderlerine, Devrim Yasalarına aykırı kıyafetleriyle geldikleri Başbakanlık konutunda yemek vererek, bu çeşit kişilerin Devlet katında itibar gördüklerini ve eylemlerinin hoş karşılandığını kanıtlamaya çalışması.

6- Refah Partisi milletvekilleri Şevki Yılmaz, Hasan Hüseyin Ceylan, Ahmet Tekdal ve İbrahim Halil Çelik ile Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe'nin çeşitli tarihlerde yaptıkları konuşmalarla laiklik ilkesine aykırı söz ve eylemlere yer verdikleri, bu kişiler hakkında davalı Parti tarafından her hangi bir işlem yapılmaması.

7- Refah Partili Sincan Belediye Başkanının, Sincan'da düzenlediği Kudüs Gecesinde salona İslami Terörist örgüt Liderlerinin büyük boy posterlerini astırdığı, aydınlarımıza “şeriat enjekte edeceğini” söylediği için Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesince tutuklanmasından sonra, Refah Partili Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın, mahkeme kararını protesto ettiği imajını yaratacak biçimde hapishanede bu kişiyi ziyaret etmesi.

8- Milli Güvenlik Kurulunun, görevi gereği “ihtiyaç fazlası İmam-Hatip okullarının kapatılmasını veya bundan böyle yeni İmam-Hatip Okulları açılmamasını” hükümete tavsiye ve ısrarla takip etme hakkı doğmuşken; Refah Partisi'nin mütemadiyen yeni İmam-Hatip okulları açılması gerektiğinin propagandasını yapması.

9- Milli Güvenlik Kurulunun aldığı sekiz yıllık kesintisiz eğitim yapılmasını hükümete tavsiye etme kararına rağmen, davalı Partinin bu tavsiye kararının hayata geçmemesi için eylemler düzenlemesi ve tüm yöneticilerinin bu konuda halkı kışkırtıcı konuşmalar yapmaları.

Dava açıldıktan sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Davalı Partinin lâiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiğini gösteren bazı iddialar daha ileri sürmüştür. Bu iddialar;

1- Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın Kanal 7'nin kuruluş yıldönümü nedeniyle yaptığı konuşma,

2- Çalışma saatlerinin Ramazan ayında iftara göre düzenlenmesi.

Refah Partisinin kapatılmasına ilişkin iddianamede yer verilen olayların bazılarının Genelkurmay Başkanlığı tarafından 17 Ocak 1997 tarihinde Cumhurbaşkanına verilen brifingte yer aldığı görülmektedir.

Gerçekten de 17 Ocak 1997 tarihinde verilen brifingte yer alan;

- Kayseri Belediye başkanı Şükrü Karatepe'nin 10 Kasım 1996 günü Kayseri'de düzenlenen, Atatürk'ü anma törenlerinden sonra katıldığı bir toplantı da yaptığı konuşma,

- Ramazan münasebeti ile mesai saatlerinin valiler tarafından düzenlenmesini öngören hükümet genelgesi,

- 8 yıllık kesintisiz eğitime karşı çıkılması,

- İmam Hatip Okullarının ve mezunlarının sayısının artması,

- Başbakan Erbakan tarafından Başbakanlık konutunda tarikat ve cemaat liderlerine verilen yemek,

hususları; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamede de davalı partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğuna ilişkin olgular olarak ileri sürülmüştür. İddianamede dikkat çeken bir diğer nokta ise, iddianamenin düzenlenmesinden sonra 10 Haziran 1997 tarihinde Genelkurmay Başkanlığında yüksek yargı organlarının başkanları ve üyeleri için düzenlenen birinci yargı brifinginde yer alan bazı ifadelerin neredeyse bire bir olarak iddianamede yer alan ifadelerle özdeş olmasıdır. Bu durum, aşağıdaki karşılaştırma tablosunda gösterilmeye çalışılmıştır:

Kullanılan İfadeler Açısından BRİFİNG-İDDİANAME İlişkisi

Brifingde Yer Alan İfade	İddianamede yer alan ifade
Okullarda öğrencilerin dinsel kuralların emrettiği biçimde takılan başörtüsü ile bulunmalarının lâiklik ilkesine aykırı olduğu kesinleşmiş yüksek mahkeme kararıyla belgelenmesine rağmen, Genel Başkan Necmettin Erbakan dahil, Refah Partisi'nin tüm yöneticileri, kendilerine oy getirdiği inancıyla hemen her konuşmalarında okullarda ve hatta Devlet dairelerinde başörtüsü ile öğrenim görme ve çalışmanın Anayasal bir hak olduğunu ısrarla iddia ederek halkı kışkırtmışlar, eylemler düzenlemişler, hatta genel başkan Erbakan “iktidar olduklarında rektörlerin başörtüsüne selam duracağını” bir seçim konuşmasında ileri sürebilmiştir.	Okullarda öğrencilerin irticanın simgesi haline dönüşen türban ile bulunmalarının laiklik ilkesine aykırı olduğu anayasa mahkemesi kararıyla belgelenmesine rağmen, siyasal İslami kesim ve sempatanları, kendilerine oy getirdiği inancıyla hemen her konuşmalarında okullarda ve hatta devlet dairelerinde başörtüsü ile öğrenim görme ve çalışmanın anayasal bir hak olduğuna ısrarla iddia ederek halkı kışkırtmışlar, eylemler düzenlemişler, hatta üniversitelerde rektörlerin başörtüye selam duracağım ileri sürebilmişlerdir.
Refah Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan, lâikliğe aykırı söz ve davranışlarıyla tanınan bazı tarikat liderlerine, Devrim Yasalarına aykırı kıyafetleriyle geldikleri Başbakanlık konutunda yemek vererek, bu çeşit kişilerin Devlet katında itibar gördüklerini ve eylemlerinin hoş karşılandığını kanıtlamaya çalışmıştır. Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe, 10 Kasım 1996 günü Atatürk'ün hatırasını anmak için yapılan törenden sonra; (Hakim güçler “ya bizim gibi yaşarsınız, ya da her türlü fitneyi, fesadı içinize sokarsınız.” diyorlar. Bu yüzden de Refah Partili bakanlar bile kendi dünya görüşlerini bakanlıklarına yansıtmıyorlar. Bu sabah ben de, resmi görevim, sıfatım nedeniyle bir törene katıldım. Süslü püslü görünüşüme bakıp da lâik olduğumu sakın sanmayın. inancımıza saygı duyulmadığı, sövüldüğü bir dönemde, içim kan ağlayarak, bu günkü törenlere katıldım. Belki Başbakan'ın, bakanların, milletvekillerinin bazı mecburiyetleri vardır. Ancak sizin hiçbir mecburiyetiniz yok. Bu düzen değişmeli, bekledik, biraz daha bekleyeceğiz. Gün ola, harman ola, Müslümanlar içlerindeki hırsı, kini, nefreti eksik etmesin) demiş, orada bulunan Refah Partisi Kayseri Milletvekili Memduh Büyükkılıç: (Başkanımız duygularımıza tercüman oldu.) demiştir.	Laikliğe aykırı söz ve davranışları ile tanınan bazı tarikat liderlerine devrim yasalarına aykırı kıyafetleriyle geldikleri Başbakanlık konutunda yemek verilerek bu çeşit kişilerin devlet katında itibar gördükleri ve eylemlerinin hoş karşılandığı kanıtlanmaya çalışılmış, böylelikle siyasal İslam taraftarı ve sempatanlarına kimlik kazandırmak amacıyla; olumlu mesaj verilmiştir. 10 Kasım 1996 günü Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı, böyle bir önemli günde; İçim kan ağlayarak bugünkü törene katıldım, bu düzen değişmeli, bekledik, biraz daha bekleyeceğiz, gün ola, harman ola, Müslümanlar içlerindeki hırsı, kini, nefreti eksik etmesin" diyebilmiştir.

Refah Partili Sincan Belediye Başkanı, Sincan’da düzenlediği Kudüs Gecesinde salona İslami Terörist örgüt Liderlerinin büyük boy posterlerini astırdığı, aydınlanmıza “şeriat enjekte edeceğini” söylediği için Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nce tutuklanmasından sonra, Refah Partili Adalet Bakanı Şevket Kazan, mahkeme kararını protesto ettiği imajını yaratacak biçimde hapishanede kendisini ziyaret etmiştir.

Sincan Belediye Başkanı İranlı diplomatların da desteğinde, Sincan’da düzenlediği Kudüs gecesinde salona İslami terörist örgüt liderlerinin büyük boy posterlerini asmış, aydın kesime şeriatı enjekte edeceğini söylemiştir.

Bu olaydan sonra Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nce tutuklanmasını müteakip, mahkeme kararını protesto ettiği imajını yaratacak biçimde bir bakan tarafından bizzat ziyaret edilmiştir.

Bu durumda Milli Güvenlik Kurulu’nun, görevi gereği “ihtiyaç fazlası İmam-Hatip okullarının kapatılmasını veya bundan böyle yeni İmam-Hatip Okulları açılmamasını” hükümetimize tavsiye ve ısrarla takip etme hakkı doğmuşken; Refah Partisi’nin mütemadiyen yeni İmam-Hatip okulları açılması gerektiğinin propagandasını yapması; Milli Güvenlik Kurulu’nun aldığı sekiz yıllık kesintisiz eğitim yapılmasını hükümete tavsiye etme kararı, İmam-Hatip okullarından bir tanesini bile kapatma sonucu doğurmayacağı, öğrencilerin bu okullarda dört yıl dini eğitim görmelerini engellemediği halde, bu tavsiye kararının hayata geçmemesi için düzenlediği eylemler ve tüm yöneticilerinin bu konuda halkı kışkırtıcı konuşmalar yapmalarının, lâiklik ilkesine aykırı eylemler olduğundan kuşku duyulmamalıdır.

Milli Güvenlik Kurulunun aldığı kararlardan 8 yıllık kesintisiz temel eğitime ilişkin karar, kamuoyunda ve irticai kesim içinde en çok tartışılan konu olmuştur.

- Dini eğitim veren eğilim kurumları ile taban oluşturma, geliştirme ve siyasal İslamı gerçekleştirme avantajını kaybedeceğini değerlendiren irticai kesim, bu kararı tabanına "TSK, imam hatip okullarını kapatmak istiyor" şeklinde yansıtarak, yurdun çeşitli yerlerinde protesto mitingi ve toplantılar düzenleyerek, mektup ve imza kampanyaları açarak, TSK’yı din karşıtı bir kurum olarak gösterme çabası içine girmiştir.

- İrticai kesim, 8 yıllık kesintisiz eğitimin imam hatip liselerinin orta kısmının kapatılmasını ve velilerin, çocuklarının üzerindeki velayet hakkının alınmasını hedeflediğini ileri sürerek, eylemlerinde yandaşlarından destek bulmuş ve bu suretle bazı siyasi partiler üzerinde baskı oluşturarak konuyu Meclis gündemine sokmaya çalışmıştır.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca 21 Mayıs 1997 tarihinde açılan kapatma davasından sonra Genelkurmay Başkanlığı tarafından yargı mensuplarına iki brifing verilmiştir. Söz konusu toplantıya katılan dönemin Anayasa Mahkemesi Üyesi Sacit Adalı, Komisyonumuzda 11.10.2012 tarihinde şunları ifade etmiştir:

O kadar psikolojik bir baskı uygulandı, korkarak gittiğim o Genelkurmay brifinginde korkumu bugün size utanarak korktuğumu söylememe rağmen bir cesaretimi de söyleyebilirim, orada 5-6 kişi ben dâhil toplu çok kalabalık ikide bir alkış ve ayağa kalkıp alkışlamalara yerinde oturarak alkışlamayan 5-6 kişiden biriydim, herkeste gördü çünkü dehşetengiz bir atmosfer yargı organı mensuplarının üzerine sürülmekteydi, şemalar, tablolar, çizelgeler, sözler geliyorlar, hep geliyorlar çok açık ve yakın tehlike. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kullandığı tabiri kullanıyorum. “Açık ve yakın tehlike varsa her türlü tedbiri alabilir devlet.” Oraya kadar müsamahayla hak ve hürriyetleri koruyacak, muhafaza edecektir ama iş artık en son insanda korunma içgüdüsü vardır, o korunma içgüdüsünü harekete geçirdiğiniz takdirde her şey biter. Bugün Suriye’den kaçanların durumunu Allah kimseye düşürmesin, biz o durumda

değildik ama büyük bir manevi baskı altındaydık. Bu içgüdünün ortaya çıkartılması hakikaten müthiş bir toplum mühendisliği eseridir. Herkes korkuya, endişeye, vehme, şüpheye, herkes herkesten korkmaya başladı ve birileri ürküttü. Bu baskıyı ben yüzde yüz hissettiğimi size açıkça ifade edebilirim.... Genel hatlarıyla bu atmosferi yani illa birinin sen şunu yap, bunu yap demesine ihtiyaç yoktu. O atmosfer insanları zaten yönlendiriyordu.

Adalı'nın bu sözlerinden, gerek Genelkurmay Başkanlığı tarafından verilen brifinglerle gerekse bu süreçte diğer aktörler tarafından oluşturulan atmosferle yargı mensuplarının psikolojik baskı altına alındığı anlaşılmaktadır.

Nitekim, Anayasa Mahkemesi üzerinde kurulan bu baskılar sonuç vermiş ve Anayasa Mahkemesi 16 Ocak 1998 tarihinde;

Açıklanan nedenlerle, Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın; Yükseköğretim Kurumları öğrencilerinin başörtüsü kullanmalarını destekleyen, çok hukuklu sistemi savunan beyanları ile kimi tarikat liderlerine Başbakanlık Konutunda iftar yemeği vermesine ilişkin davranışları; Genel Başkan Yardımcısı Şevket Kazan'ın Sincan Belediye Başkanı'nı tutuklu olduğu sırada ziyareti ve Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal'ın 1993 yılında Hacda yaptığı ve 24.11.1996 günü Kanal-D televizyonunda görüntülü olarak verilen konuşması; 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 78., 84. ve 87. maddeleri ile Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında öngörülen ve Cumhuriyetin temel niteliklerinden olan "lâiklik ilkesi"ne aykırılık oluşturduğundan Refah Partisi'nin Siyasî Partiler Kanunu'nun 101. maddesinin (b) bendiyle, Anayasa'nın 69. maddesi uyarınca kapatılmasına karar verilmesi gerekir.

şeklinde ifade ettiği gerekçelerle Refah Partisi'ni kapatmıştır. Oysa ki, Avrupa Konseyi'nin anayasal konulardaki danışma organı olan Venedik Komisyonunun partilerin yasaklanmasına ilişkin 1999 tarihli raporuna göre siyasi partilerin yasaklanması, ancak demokratik düzeni devirecek, böylece anayasanın güvence altına aldığı hakları ve hürriyetleri tahrip edecek bir siyasal araç olarak şiddet kullanımını savunan veya şiddet kullanan partiler bakımından haklı görülebilir. Bir partinin, Anayasanın barışçı yöntemlerle değiştirilmesini savunması, tek başına, onun yasaklanması veya feshedilmesi için yeterli değildir.

Fazilet Partisinin Kapatılması Kararı

Refah Partisinin kapatılması davası Anayasa Mahkemesinde görülmekte iken 17 Aralık 1997 tarihinde Fazilet Partisi kurulmuştur. Yeni kurulan bu Parti, bağımsız milletvekillerinin de katılımıyla TBMM'de ana muhalefet partisi konumuna gelmiştir.

Söz konusu dönemde askerin hala rahatsız olduğu, irticanın hala ülkede birinci tehdit olmaya devam ettiği, sekiz yıllık eğitim kanunu dışında 28 Şubat 1997 tarihinde alınan MGK kararlarının uygulamaya konulmadığı, hükümetin türban yasağı konusunda tavizler verdiği ve kapatılan Refah Partisinin Fazilet Partisine dönüşmesine hükümetçe göz yumulduğu konuları sürekli gazeteler ve televizyonlarda işlenmekte, bir anlamda 28 Şubat sürecinin halen devam etmekte olduğu kanaati toplum üzerinde pekiştirilmektedir.

Bu atmosferde, Refah Partisinin 16 Ocak 1998 tarihinde kapatılması ve kararın 22.2.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmasından yaklaşık bir yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra 7 Mayıs 1999 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, bu kez Fazilet Partisi hakkında kapatma davası açmıştır.

İddianamede kapatma nedeni olarak temelde iki iddia ileri sürülmüştür.

Birinci iddia, Fazilet Partisi'nin, Refah Partisi'nin kapatılacağını anlayan yöneticileri tarafından kurdurulan hülle partisi olarak adlandırılacak bir parti olduğu, 147 milletvekili ile çok sayıda belediye başkanının Fazilet Partisi'ne geçmelerinin, bu milletvekillerinden bazılarının da Genel İdare Kurulu ve Disiplin Kurulu üyesi olmalarının kapatılan Refah Partisi'nin bir başka ad altında kurulduğunun kanıtı olduğu iddiasıdır.

İkinci iddia ise Fazilet Partisinin laikliğe aykırı fiillerin "odağı haline geldiği" iddiasıdır. Bu iddiaya dayanak olarak, Fazilet Partisinin türbanlı bir milletvekilini aday göstererek seçilmesini sağlaması ve bu kişinin TBMM'de türbanlı olarak yemin ettirilme istenmesi ile Fazilet Partisi yöneticilerinin çeşitli tarihlerde yaptıkları konuşmalarda türban yaşağına eleştiren konuşmalar yapmaları gösterilmiştir.

Partinin kapatılması davasının 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan genel seçimlerde Fazilet Partisinden milletvekili olarak seçilen Merve Kavakçı'nın 3 Mayıs 1999 tarihinde TBMM Genel Kurulunda türbanlı olarak yemin etmek istemesi olayından hemen sonra açılmış olması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının bu olaya bir tepki olarak davayı açtığının en büyük kanıtıdır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının Merve Kavakçı olayına tepki olarak alelacele dava açtığı ve iddianamede parti kapatma için dayanan nedenlerin yetersizliği Anayasa Mahkemesince de görülmüş ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığından soruşturmanın genişletilmesi talep edilmiş ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı 5 Şubat 2001 tarihinde ek bir iddianame düzenlemek zorunda kalmıştır.

Anayasa Mahkemesi 22 Haziran 2001 tarihinde verdiği kararında, Fazilet Partisinin kapatılan Refah Partisinin devamı olduğu iddiasını yerinde görmemekle birlikte, Fazilet Partisinin laiklik ilkesinin karşısı eylemlerin odağı haline geldiğini kabul ederek, bu Partinin de kapatılmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi kararında aynen;

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden sonra TBMM'ndeki yemin töreninde, Merve Kavakçı'nın ve onu seçim öncesinde, yemin töreni sırasında ve seçim sonrasındaki davranışları ve yaptığı açıklamalarla özel olarak destekleyen Nazlı Ilıcak'ın sergiledikleri eylemlerin ve yaptıkları konuşmaların; Bekir Sobacı'nın türban ve başörtü yaşağına direnen bu nedenle de İstanbul Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Fakültelerinden çıkarılan öğrencileri Ankara girişinden alarak basın toplantısı yaptırması, Meclis'e getirerek partileri ziyaretlerini sağlaması gibi yasalara aykırı eylemleri desteklemesi ve teşvik etmesinin; Ramazan Yenidede'nin resmi daireler ve okullarda konuya ilişkin yasa ve yönetmelikler gereği uygulanan türban veya başörtüsü yaşağını zulüm ve zorbalık olarak göstererek halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmesinin; Mehmet Silay'ın 1998 yılında yayınlanan "Parlamentodan Haber" adlı kitabında, dünya tarihinde milletlerin dini duyguları ve inançlarıyla savaşanların daima kaybettiklerini İran'da bunu deneyenlerin ya ülkeyi terk ettikleri ya apoletlerinin söküldüğünü Cezayir'de Fransız çıkarlarına hizmet uğruna halka dayatanların ve zorbaların bu gün hiçbirisinin hayatta olmadığını belirterek halkı kamu görevlilerine karşı eyleme yöneltmesinin ve Fazilet Partisi'nin Genel Başkanı ile Milletvekillerinin ve kimi Partililerin davranışları ve çeşitli yer ve toplantılarda yaptıkları konuşmalarla mevzuata ve yargı kararlarına aykırı olduğu halde resmi daire ve okullarda türban veya başörtüsü takılmasını desteklemelerinin Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Fazilet Partisi'nin bir tepki göstermediği gibi benimsediği bu

faaliyetlerin, Anayasa'nın 69. maddesi, Siyasî Partiler Yasası'nın 101. ve 103. maddeleri uyarınca odak olmaya esas alınacağı kuşkusuzdur.

Denilmek suretiyle, türban yasağını eleştirmek dışında başkaca bir eylemleri bulunmayan Parti yöneticilerin sözleri davalı Partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiğinin kanıtı olarak kabul edilmiştir.

Yargıyı Etkileme Örnekleri

Sivas Davası

1990 sonrasında yargıya açıkça müdahalenin ilk örneği, "Sivas Olayı Davası"dır. 2 Temmuz 1993 günü, içlerinde Selman Rüşdi tarafından yazılan ve Peygambere (a.s.) hakaret edilen Şeytan Ayetleri kitabını Türkiye'de yayımlamak isteyen Aydınlık Grubu ve Aziz Nesin'in de bulunduğu organizasyonun Madımak Otelinde bir program icra edeceği söylentisiyle halk galeyana gelmiştir.

Protestolar sırasında, bazı provokatörler oteli yakmaya çalışmış, alevler rüzgârın da etkisiyle tüm otele yayılmıştır. Otelde bulunanların bir kısmı tahliye edilirken, 37'si dumandan boğularak hayatını kaybetmiştir. Olayla ilgili olarak yapılan tahkikat sonucunda, Sivas Ağır Ceza Mahkemesinde açılan dava yargılama safhasında Ankara Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir.

Dava dosyası Ankara'ya intikal eder etmez Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcısı Nusret Demiral tarafından kaleme alınan "*Düşünce örneği*" isimli "*müdahale ve yönlendirme*" amaçlı yazıdan sonra, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırılıktan dolayı Asliye Ceza Mahkemesi'nde ve (boğularak) ölüm olayları nedeniyle Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmesi gereken davalar birleştirilerek, dava Ankara 1 Nolu DGM'ye alınmıştır.

Bütün yönlendirmelere ve müdahaleye rağmen, yargılama sonunda Ankara DGM, somut olayda, devlet aleyhine suçlar, terör ve örgüt suçlarının unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle, sanıklardan bir kısmını Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten, bir kısmını da (24 kişi) TCK 450/6 maddesinde yer alan "faili gayrimuayyen şekilde bina yakmak suretiyle adam öldürmek" suçundan mahkûm etmiş, kalan kısmının da beraatine karar vermiştir.

Kararın temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay 9. Ceza Dairesi tarafından, olayın (mülga) TCK'nın 146'ncı maddesinde ifade edilen "anayasal düzene karşı suç" kapsamında "cumhuriyete yönelik bir kalkışma" olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki bir gerekçe ile bozulmuştur. Temyiz aşaması devam ederken, yargılamanın ilk aşamasında yer alan hakimler değiştirilmiş ve başlangıçta fonksiyonsuz kalan "*düşünce örneği*" bu aşamadan itibaren fonksiyon icra etmeye başlamıştır.

Nitekim yargılamanın bu safhasında, Yargıtay'ın bozma kararı doğrultusunda hareket edilmiş ve kamuoyunda bir 'misilleme' olarak değerlendirilecek şekilde, sanıkların 37'si hakkında ölüm cezası verilmiştir. Yirmiden fazla sanık ise yedi buçuk yıl civarında ağır hapis cezası ile tecziye edilmiştir.

Bu davaya müdahale edildiği, yıllar sonra açık bir şekilde anlaşılmıştır. Yargılama, örgütlü suçlardan kabul edilen TCK'nın 146'ncı maddesi uyarınca yapılmış ve cezanın da buna göre

verilmiş olmasına, sanıkların terör suçlusu kabul edilmesine karşın 2003 yılında çıkarılan, terör suçluların topluma kazandırmayı amaçlayan yasadan aynı mahiyette ceza alan birçok kişi yararlandırılırken, Sivas Davası hükümlüleri yararlandırılmamışlardır. Hükümlülerce yapılan başvuru sonrası, basın ve yargıya baskıyı rutin hale getirmiş kişi ve kurumların açıklamaları üzerine yargı, mahkûm ederken ve infazını yaparken 'terör suçlusu' kabul ettiği kişilere af niteliğinde bir yasaı uygulamayı reddetmiştir.

Şükrü Karatepe Davası

Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı olarak 25.10.1996 tarihli basın toplantısında ve 10.11.1996 tarihli RP Kayseri İl Divan toplantısında yapmış olduğu konuşmalar nedeniyle “halkı din farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik ettiği” gerekçesiyle, Karatepe hakkında, Kayseri Cumhuriyet Başsavcılığınca yürütülen iki soruşturma dosyasından da takipsizlik kararı verilmiştir.

Verilen bu takipsizlik kararlarına karşı, Ceza Muhakemeleri Usul Kanununda yer olmamasına rağmen ve kesinleşmiş bulunan takipsizlik kararı olduğu halde, Aydın Atatürkçü Düşünce Derneği üyelerinin şikayetleri üzerine, yeniden dosya tanzim edilmiştir. Bu arada, Kayseri DGM kapatıldığından, soruşturma dosyası Ankara DGM’ye intikal ettirilmiştir. Ankara DGM’de, TCK 312/2’inci ve 80’inci maddeleri gereğince, 25/07/1997 tarihinde kamu davası açılmış, TCK 312/2’inci ve 80’inci maddeleri gereğince cezalandırılması talep edilmiştir.

Yapılan yargılama sonucunda, Cumhuriyet Savcısı esas hakkındaki mütalaasında, üç kişilik uzmanlardan alınmış bilirkişi raporunda, suçun unsurlarının oluşmadığı belirtildiğinden bahisle, sanık Şükrü Karatepe’nin beraatini talep etmiş, ancak Mahkeme 9/10/1997 tarihinde oybirliğiyle sanığın mahkumiyetine karar vermiştir. (Ankara 1 Nolu DGM’nin 1997/163 esas 1997/176 karar sayısı)

Bunun üzerine sanık vekilligince dosya Yargıtay’a temyize gönderilmiş, dosya Yargıtay tarafından alışkın olunmayan bir süratle, 27 günde onanmıştır.

Yargıya Talimat, Emir ve Baskı Örnekleri

28 Şubat darbe sürecinde darbe zemininin oluşturulmasında yargıya yüklenen görevin yerine getirilmesi için yapılan brifingli yönlendirmelerin yanı sıra, darbecilere yönelik her türlü karşı çıkma, eleştiri, suçlama ve benzeri girişimleri önlemek için talimatlar gönderilmiş, savcılara gönderilen talimatlar âdeti otomatığe bağlanmıştır. Orgeneral Çevik Bir imzalı yazılarla Cumhuriyet Savcılarına talimat verilmiş; daha sonra talimatın gereğinin yapıp yapılmadığı hususunda bilgi verilmesi istenmiştir.¹⁸³¹

Genelkurmay Başkanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı tarafından 1996 yılında 75 adet, 1997 yılında 125 adet, 1998 yılında 99 adet, 1999 yılında 47 adet, 2000 yılında 115 adet, 2001 yılında 105 adet, 2002 yılında 34 adet olmak üzere toplam 600 adet suç duyurusu yapılmış olup, Genelkurmay Başkanlığının suç duyurusu sonucunda ilgili yerlerce (savcılık yada mahkeme) verilen kararlara karşı Genelkurmay Başkanlığınca 6 adet dosya için itiraz

¹⁸³¹ Bu yazılar, Ek’tedir.

edilmiş ve yargılama görevine ilişkin adeta talimat verilmiştir.(Adalet Bakanlığı Basın Bürosu verileri.¹⁸³²

Onbaşı Kadir Sarmusak Olayı/Köstebek Davası

28 Şubat darbesinin simge yapılanması, Batı Çalışma Grubu'nu deşifre eden ve Sarmusak davası adıyla bilinen olayın Askeri Mahkemede yapılan yargılamasında, yargılamayı yapan mahkemenin başkanı Tuğamiral Mehmet Celayir'in haberde belirtilen gerekçelerle davadan çekilmesi gerektiğine ilişkin basında çıkan haber ve yorumlar, darbecileri kızdırmış olmalı ki Orgeneral Çevik Bir imzalı Bağcılar Savcısına talimat veren yazı savcılığa ulaştırılmıştır.

27 Ekim 1997 tarih ve adli müşavirlik 7501-1106-97 sayılı, Bağcılar Cumhuriyet Başsavcılığına hitaben yazılan Akit Gazetesi'nin 2 Ekim 1997 tarihli nüshası hakkında "suç duyurusu" konulu Orgeneral Çevik Bir imzalı yazıda aynen şöyle deniyordu: "Onbaşı davasında skandal" başlıkları altında yayımlanan haberde özellikle "Türkiye'de askeriye'nin içerisinde komünist olduğunuz zaman en üst kademeye terfi edebilirsiniz, fakat vatani ve milleti koruyan birisi olduğunuz zaman odacı bile olamazsınız" şeklindeki ifadelerden "Türk silahlı kuvvetlerinde yasadışı faaliyetlerin korunduğu, vatan ve millet sevgisini ifade eden tutum ve davranışların onaylanmadığı gibi yakışsız ve saçma iddia ve benzetmelerle Türk Silahlı Kuvvetlerinin kamuoyundaki itibarını sarsmak istediğinden, haber yazının devletin askeri kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, başta Av. Necati Ceylan (haberde ismi geçen hukukçu) olmak üzere haber ve yazı sorumluları hakkında yasal işlem yapılmasını ve sonucundan Genelkurmay Başkanlığına bilgi verilmesini rica ederim."

Resmi kurumlar arasında, kurumlar arası ilişkilerde protokol ve hiyerarşik kurallara en çok önem veren kurum askeri kurumlardır. Dolayısıyla; İdare içerisinde yer alan askeri yapının, yargı kurumuna karşı yazışmalardaki üslubu, yürütme-yargı ilişkisi açısından dikkate alınmalıdır. Yürütmenin herhangi bir biriminin, özellikle yargı kurumuna "rica etme" biçiminde istekte bulunması düşünülemez. Zira bu sözcük, resmi yazışmalarda, emir anlamına gelmektedir. Nitekim Orgeneral Çevik Bir de bunu yaparak Akit Gazetesindeki haberle ilgili gerekli işlemin yapılmasını "rica ederek" emretmiş ve sonucunun da bildirilmesini istemiştir.

Cumhuriyet Savcılığı, mesajı almış olmalı ki, emrin gereğini yerine getirerek, 21.01.1998 tarihinde, derhal, 1998/ 1289-799 hz/Es. sayılı iddianameyi hazırlayarak, Bakırköy 3. Ağır Ceza Mahkemesi'nde davayı açmıştır.

Savcılığa "rica etmenin" gereği olarak, işlemin sonucunun da ilgiliye bildirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Bağcılar Cumhuriyet Başsavcılığının yetkili Savcısı, Genelkurmay Başkanlığı'na hitaben, 19 Ocak 1998 tarihli cevabi yazısıyla, ricanın gereğinin yapıldığını bildirmiştir.

Yazı aynen şöyledir:

27 Ekim 1997 gün ve Ad. Müş. 7501-1106-97 sayılı yazınız ile gönderilen 02.10.1997 günlü Akit Gazetesi'nde... 'Onbaşı davasında skandal' başlıklı yazı ve haber için Akit Gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Murat Balıbey ve Necati Ceylan hakkında devletin askeri kuvvetlerini neşren/tahkir ve tezyif etmek

¹⁸³² Genelkurmay tarafından yargı organlarına gönderilen yazı örnekleri Ek'tedir.

suçundan fezleke düzenlenip Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmiştir. Fezlekenin bir sureti ilişikte gönderilmiş olup, durum bilgimize arz olunur Y. A. yetkili Cumhuriyet savcısı.

Cevabi yazıda görüldüğü gibi, talimat ile açılması istenen dava açılmış, davanın açıldığı da talimat verenlere arz edilmiştir.

Savcılara gönderdikleri talimatla emir verenler, talimatın ve görevin yerine getirilip getirilmediğini de titizlikle takip etmektedirler. Talimatın sonucunu bildirmeyen savcılar, telefonla aranarak emrin gereğini yerine getirip getirmediği sorulmakta, emri yerine getirmeyenler veya biraz geciktirenler, bazen ima ile bazen açıkça tehdit edilmektedir.

Yargıya emir ve talimat içeren "kişiye özel" yazılar, idare mahkemeleri, adli mahkemeler ve devlet güvenlik mahkemeleri olmak üzere, tüm yargı alanını kapsayacak şekilde her mahkemeye gönderilmiştir.

Yargıda irtica soruşturması

Yargıya müdahale, açılan davaların takibi ve hâkimlerin yönlendirilmesiyle sınırlı kalmamış, bütün yargı kurumuna ve her alanda yargıç ve savcılara yönelik soruşturmalara yönelmiştir. 1997 sürecinde Başbakanlık bünyesinde oluşturulan "Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu" tarafından toplanan bilgiler sonucu "tarikatlarla bağlantılarının olduğu, tarikat örgütlenmesinde rol aldıkları, kadın eli sıkmadıkları, harem-selamlık uyguladıkları" tespit edilen 40 adli ve idari yargı hâkimi hakkında soruşturma açılmıştır.

"Yargıda İrtica Soruşturması" olarak kamuoyuna duyurulan soruşturma furyasında Edirne, Malatya, Konya, Karabük, Erzurum, Elazığ ve Ağrı illerine müfettişler gönderilmiş, diğer il ve ilçelerde görev yapan hâkim ve savcılar hakkında, ilk aşamada sicil dosyaları üzerinde inceleme başlatılmıştır.

Herhangi bir kişi ya da kurum, hukukun dışına çıktığında, bu hukuk ihlali makul ölçülerde kalmamakta, her nevi iddia ve söylem olağan hale gelmektedir. Aşağıda belirteceğimiz soruşturma örnekleri, hukuksuzluğun sınır tanımadığını göstermekte, yargıya müdahalenin hangi boyutlarda olduğuna işaret etmektedir.

Adalet Bakanlığı, İstanbul Vergi ve İdare Mahkemesi'nde görevli bazı hâkimler hakkında soruşturma başlatmıştır. Soruşturma içeriği dehşet verici ve ancak bir darbe sürecinde yaşanabilecek türdendir.

Adalet Başmüfettişleri İ.T ve M.K. tarafından imzalanmış "Adalet Başmüfettişliği" başlıklı yazıda aynen şöyle denilmektedir:

Sayın M. A.
İstanbul 2. İdare Mahkemesi Üyesi

Sosyal ve ailevi yaşantınız ile eşinizin benimsediği çağdaş olmayan giyim tarzı itibarıyla, laiklik karştı düşüncelere yakınlık duyduğunuz hususunda kanaat uyandırdığınız ileri sürülmektedir.

...savunmanızı iki nüsha olarak 3 gün içinde ... göndermenizi. .. rica ederiz"

Diğer bir soruşturma örneğini oluşturan ve aynı başmüfettişler tarafından imzalanan Adalet Başmüfettişliği başlıklı soruşturma yazısıyla savunma istenen yazıdaki suç nitelemesi, taciz amacını açıkça ortaya koymaktadır.

Soruşturma yazısı şöyledir:

Sayın A. G.
İstanbul Vergi Mahkemesi Üyesi

Sosyal ve ailevi yaşantınız ile eşinizin yakın zamana kadar benimsediği çağdaş olmayan giyim tarzı itibarıyla, laiklik karşısı düşüncelere yakınlık duyduğunuz hususunda kanaat uyandırdığınız, bu arada evinize gelen misafirleri haremlik-selamlık tabir edilen şekilde ağırladığınız ve keza dairedeki odanızda radyo ve teypten dini yayınlar ve ilahiler dinlediğiniz ileri sürüldüğünden,

..savunmanızı iki nüsha olarak 3 gün içinde ... göndermenizi.. rica ederiz.

Başörtüsü yasağının uygulamaya konulması üzerine öğrenciler, bu yasağın kaldırılması için idare mahkemelerinde iptal davaları açarken; bunun yanında, kendilerini fakültelere almayan sorumlular hakkında suç duyurularında bulunmaya başlamışlardır.

Yozgat Cumhuriyet Başsavcılığı, başörtülü olduğu için üniversiteye alınmayan öğrencilerin, Erciyes Üniversitesi rektörü ve diğer ilgililer hakkında suç duyurusunda bulunması üzerine, soruşturma başlatmıştır. Üniversite rektörü ve diğer sorumlular hakkında soruşturma başlatan Yozgat Cumhuriyet Başsavcısı Reşat Petek, hakkında disiplin soruşturması açılarak sürgün edilmiş, "başörtüsü yasağını uygulayanlar hakkında" soruşturma açmanın bedelini, başsavcı iken savcı olarak atanarak ödemiştir.

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nce, başsavcı Reşat Petek hakkında açılan soruşturma sonucu hazırlanan 08.03.1999 tarihli soruşturma raporu, soruşturmanın amacını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.(Adalet Bakanlığı Verileri).

Bakanlık makamına sunulan raporun giriş bölümünde soruşturmanın sebebi şöyle izah edilmektedir:

Genelkurmay Başkanlığı'nın 10.02.1999 tarih ve AD. MÜŞ.3590-88-99 C.G. Sayılı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın 26.11.1998 tarih ve 27306 sayılı 2.12.1998 tarih ve 27798 Sayılı, Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı'nın 16.10.1998 tarih ve 1878 sayılı" başvuruları üzerine başlatılan soruşturma raporunda; "Yozgat Cumhuriyet Başsavcısı Reşat Petek'in Yozgat Cumhuriyet başsavcılığı görevini yürüttüğü sırada; Türbanlı öğrencilerin okula girişleri engellendikleri bahisle verilen şikâyet dilekçeleri üzerine, Erciyes Üniversitesi Rektörü Mehmet Şahin ile Yozgat Fen Edebiyat Fakültesi Dekan vekili Yunus Akçamur haklarında 2547 sayılı yasanın 53/c maddesinde "ceza soruşturma usulü" başlığı altında belirlenen görev ve yetki kurallarını göz ardı ederek hazırlık soruşturmasına girişip düzenlediği 03.12.1998 gün ve 1998/566 sayılı iddianame ile kamu davası açmak suretiyle görevini doğru ve tarafsız yapmadığı kanısını uyandırdığı"

"Bazı öğrencilerin başörtüsü kullanmaları sebebiyle fakülteye alınmadıklarını ileri sürerek, Erciyes Üniversitesi rektörü ile Fen Edebiyat Fakültesi dekanı hakkında düzenledikleri şikâyet dilekçelerini, Yozgat Cumhuriyet Başsavcılığına vermeleri üzerine C. Başsavcısı Reşat Petek tarafından hazırlık soruşturmasına girilip Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Yunus Akçamur'un davetiye ile çağılarak Cumhuriyet Başsavcılığı makam odasında, rektör Mehmet Şahin için \ de Kayseri Cumhuriyet

Başsavcılığına talimat yazılması suretiyle sanık sıfatıyla savunmalarının alınması yoluna gidildiği,

Cumhuriyet Başsavcısı Reşat Petek tarafından düzenlenen 08.12.1998 gün ve 1998/566 sayılı iddianame ile "gayrı meşru olarak öğrencilerin fakülte binasına girmelerine engel olarak eğitim ve öğretim hürriyetini kısıtlamak ve bu konuda kanunsuz emir vermek" suçlarından sanık Mehmet Şahin'in Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 137, TCK/nun 64. maddesi delaletiyle 188/6 ve 251, sanık Yunus Akçamur'un işe TCK/nun 188/6', 251. maddeleri uyarınca cezalandırılmaları için Yozgat Asliye Ceza Mahkemesi'ne kamu davası açıldığı..

2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 53. maddesinin değişik c fıkrasının öğretim üyelerinin görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlarla ilgili özel soruşturma usulü benimsediği, anılan maddenin 7. bendinde ise ideoloji veya eğitim ve özgürlüğünü engelleyici suçlardan dolayı, Cumhuriyet Savcısına doğrudan 'kovuşturma' yapma yetkisi verildiği" belirtilmektedir.

Raporun ilerleyen bölümlerinde savcı hakkındaki soruşturmanın amacı daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır:

Son yıllarda yüksek öğretim kurumlarında öğrenim gören kız öğrencilerin bir kısmının türbanlı olarak okullara girmek suretiyle başlattıkları karşı koyma (H. T) eylemlerinin, gösterilen tepki biçimi ve davranışları destekleyen kişi ve kuruluşların artık tüm kamuoyunca bilinebilen temel amaçları da değerlendirilerek, art niyetsiz masum öğrenci istekleri olduğunun kabulüne imkân kalmadığı, bu eylemlerin inanç özgürlüğünün yasaklandığı görüntüsü altında teşkilatlı bir biçimde planlama ile laiklik ilkesinin yok edilip dini inanışların istismarına yönelik bulunduğu yolunda, giderek artan düşünce ve kaygılara sebebiyet verdiği,

Devletin tüm kurum ve kuruluşlarında başlatılan ve uygulamaya geçirilen önlemlerin ışığı altında Yüksek Öğretim Kurulu'nun, Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararları da rehber alarak, okullardaki kılık kıyafet hususunda yapmış olduğu düzenlemelerin ülkeyi çağdaş ülkeler düzeyine yükseltmeyi ilke edinmiş bulunan üniversiteler ve bağlı bulunan fakülteler tarafından istikrarlı bir biçimde uygulanması sonucunda giderek başarıya ulaşmakta olduğu, Erciyes Üniversitesinin de bu gayeye yönelik bildirimlerinin Yozgat Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı tarafından uygulanması sırasında, genel tavır dışında türbanlı okula girme istekleri geri çevrilen birkaç öğrencinin şikâyetinin öğrenim özgürlüğünün engellenmesi şeklinde değerlendirilemeyeceği,

Olay tarihinde Yozgat Cumhuriyet Başsavcısı olan Reşat Petek'in türbanlı olmaları sebebiyle okula alınmadıklarını ileri süren birkaç öğrencinin şikâyet dilekçeleri üzerine Anayasada ifadesini bulan Atatürk devrimlerine bağlı, laik ve demokratik hukuk devletinin temel ilkelerini uygulama görevini üstlenen bir Cumhuriyet Savcısı gibi hareket edip, evrakla ilgili kanun gereğini yapmak yerine, mesleki bilgi ve birikiminden beklenmeyecek şekilde soruşturmayı sürdürerek ilgililerin savunmalarını alıp, kamu davası açma yoluna gittiği, ...görevini doğru ve tarafsız yapmadığı kanaatini uyandırdığı... bu nedenle muahezesinin (cezalandırılmasının) gerektiği.

Bu soruşturmanın ilginç olan diğer yönleri de şunlardır:

Savcının "Özel soruşturma usulüne rağmen, ilgililerin sanık sıfatıyla savunmalarının alınması ve haklarında kamu davası açılmasında eylemin 53/ 7. fıkrada belirtilen hususları ihtiva ettiği sebebiyle doğrudan soruşturma yetkisi alanı içerisinde olduğu düşüncesiyle bu iddianameyi hazırladığı belirtilmekte, ancak savcının iddianamede belirttiği "suç niteliğine" saygı göstermek ve ilgililerin mahkemede aklanmalarına imkân vermek yerine, iddianameyi hazırlayan savcının cezalandırma yoluna gitmenin hukuk devletinde yerinin neresi olduğu belirtilmemektedir.

Soruşturma evrakı "öğrencilerin eğitim ve öğretim özgürlüğünün engellenmesi" halinde cumhuriyet savcısının "doğrudan soruşturma yapma yetkisi" bulunduğunu kabul etmesine rağmen 'Rektör' ve 'Dekan' hakkında yargılama süreci başlatılması darbe sürecinde getirilen "başörtüsü yasağını olumsuz etkileyecek bir girişim olarak değerlendirilmiş" ve başka savcılar da aynı yola tevessül etmelerini önlemek için üç koldan müdahale edilerek savcının cezalandırılması yoluna gidilmiştir.

Soruşturma içeriği, baştan aşağı "hukuk devleti" anlayışını değil "kanun devleti" hatta "zorba devlet anlayışını yansıtmaktadır. Niyet okuma yöntemiyle elde edilebilecek olan "...kız öğrencilerin bir kısmının türbanlı olarak okullara girmek suretiyle başlattıkları karşı koyma eylemlerinin,...bu eylemlerin inanç özgürlüğünün yasaklandığı görüntüsü altında teşkilatlı bir biçimde planlama ile laiklik ilkesinin yok edilip dini inanışların istismarına yönelik bulunduğu.." gibi suçlama ile hukuk devleti ilkelerine göre hareket eden bir savcının cezalandırmak, ancak zorba devlette olabilir.

Cumhuriyet savcısı, egemen-yönlendirici ve yasadışı etkileyici gücün gösterdiği yönetime uymadığı zaman ".. Atatürk devrimlerine bağlı, laik ve demokratik hukuk devletinin temel ilkelerini uygulama görevini üstlenen bir Cumhuriyet savcısı gibi hareket" etmemekle itham edilmekte, ıslahı mümkün değilse, memuriyetten atılmaya kadar gidecek bir cezaya müstahak görülmektedir. Nihayet bu soruşturma nedeniyle Başsavcı Reşat Petek de İstanbul'a savcı olarak gönderilmiştir.

Yozgat Cumhuriyet Başsavcısı hakkındaki soruşturmaya benzer birçok soruşturma, başkaları hakkında da yapılmış, birçok savcı ya meslekten ihraç edilmiş ya da (kaldırılan bir ceza türü olarak) sürgün edilmiştir. Nitekim "Adalette Türban Sürprizi" başlığı ile verilen haberde, Adalet Bakanlığınca yapılan teklif üzerine Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulunca "... türbanı engelleyenlere soruşturma açması nedeniyle kendisi hakkında soruşturma açılan Yozgat Cumhuriyet Başsavcısı başta olmak üzere, Bursa Başsavcısı Hakkı Köylü ile Diyarbakır Başsavcısı Hasan Turan Yılmaz'ın bu görevlerinden alınarak İstanbul'a düz savcı olarak gönderildikleri" basına yansımıştır.

Anayasa Mahkemesinin Tutumu

Anayasa Mahkemesi, ilk kez 1960 darbesinden sonra hazırlanan 1961 Anayasası ile yargı sistemine girmiş, 1980 darbesinden sonra hazırlanan 1982 Anayasası ile devam ettirilmiştir. Anayasa Mahkemesi, her iki darbenin temel kurumlarından biri olup siyasallaşması, kuruluşu ile birlikte başlamaktadır. Kurulduğu günden bu güne Anayasa Mahkemesi, siyasi, ideolojik ve hukuka aykırı pek çok karara imza atmıştır.

Anavatan Partisi tarafından çıkarılan Üniversitelerin Kuruluşu ile ilgili 2547 sayılı Yasaya ek 16. maddenin iptaline ilişkin karar, Anayasa Mahkemesi'nin ideolojik kararlarına açık bir örnektir. Üniversitede okuyan kız öğrencilerin başörtüsü kullanıp kullanmayacağına ilişkin, 1989/2 sayılı Kararı'nda; görevi gereği, sadece kanunu iptal etmekle kalmamış, Anayasaya

aykırı olarak, yeni bir uygulamaya yol açacak şekilde bir gerekçe hazırlamıştır. Nitekim Yükseköğretim Kanununa ek 17. madde olarak eklenen ve "yasalara aykırı olmamak kaydıyla kılık kıyafet serbesttir" şeklindeki maddeyi iptal etmemesine karşın Ek 16. maddeye ilişkin kararının gerekçesine atıf yaparak iptal etmediği kanuna, iptal edilmiş sonucu yüklemeye çalışmıştır. Anayasa'nın 153. maddesine aykırı olarak, yeni bir uygulamaya yol açacak nitelikte tasarrufta bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi, kurulduğu tarihten itibaren, çok sayıda siyasi partinin kapatılmasına karar vererek ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğünün ihlaline sebep olmuştur. Anayasa Mahkemesinin o dönemdeki Başkanı ve bir kısım üyeleri, 28 Şubat sürecinde açıkça yönlendirilmekte bir beis görmemişler, askeri brifinglere katıldıkları gibi, yönlendirenleri ayağa kalkarak alkışlayabilmişlerdir.

Refah Partisi Kapatma Davası

Yüksek yargı organlarında görev yapan hâkimlere verilen "telkin, tavsiye ve dikte edici" brifingden on gün sonra, 20 Mayıs 1997'de iktidar ortağı olan Refah Partisi'nin kapatılmasına ilişkin dava, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından yargı tarihinde görülmemiş bir şekilde açılmıştır. Bugüne kadar gelen uygulamanın aksine başsavcı kapatma davasını, önce yazılı ve görsel basına yaptığı açıklama ile kamuoyuna duyurmuş, dava dilekçesini bundan sonra mahkemeye tevdi etmiştir. Böylelikle kamuoyu, ilk kez bir davayı Anayasa Mahkemesinden evvel öğrenmiştir.

Refah Partisi'ni kapatmaya yönelik dava dilekçesi, Türk hukuk tarihinde eşi benzeri görülmeyen skandal niteleme ve hakaretlere örneklik ettiği gibi, yargılama sonunda verilen karar da bir o kadar tartışmalıdır. Hukuk tarihimizde ilk kez, 'hakaret', yüksek mahkemeler aracılığıyla hukuki zeminde meşru gibi kullanılmıştır. Militan demokrasiyi savunan Başsavcı, Refah Partisine oy vermiş olan milyonlarca insanı "kan emici vampirler" olarak nitelemiştir. Mahkeme heyeti de bu ve buna benzer nitelemeleri içeren dava dilekçesini kabul etmiş, daha da ötesi bu hakaretler karar metnine girmiştir.

Refah Partisi hakkında açılan kapatma davası, 16.01.1998 tarihinde verilen 1997/1 E., 1998/1 K sayılı karar ile sonuçlandırılmış ve brifing toplantısında, brifingi veren askerleri ayakta alkışlayan yüksek yargı mensupları, ikiye karşı dokuz oyla Refah Partisi'ni kapatarak, brifingde alman talimatın gereğini yerine getirmişlerdir.

Refah Partisi davasında yargı tarihimizdeki bir ilk daha yaşanmıştır. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının Refah Partisi'nin Anayasa'nın 68 ve 69. maddelerine dayanarak kapatılması talebini incelerken Siyasi Partiler Yasasının 103. maddesinin kapatma kararı verilmesine engel olduğunu görmüş, ilk kez bu dava ile bu davanın hem davacısı, hem karar vereni konumuna gelmiştir.

Siyasi Partiler Yasası'nın 103. maddesi, parti kapatılması için neden olarak gösterilen eylemlerin sorumlularının ceza mahkemelerinde yargılanarak hüküm giymelerini gerekli görür iken, Anayasa Mahkemesi davacı sıfatıyla Siyasi Partiler Yasası'nın "hüküm giyme" şartını içeren 103. maddesinin ikinci fıkrasının tümünün Anayasanın 69. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptalini talep ederek kendisine de dava açmıştır. Bu dava sonunda yine kendisi - mahkeme- yargılamayı yapan sıfatıyla, 09.01.1998 tarihinde dava konusu maddeyle ilgili olarak;

Siyasi Partiler Yasası'nın 103. maddesinin ikinci fıkrasında, 101. maddenin (d) bendine göndermede bulunularak birinci fıkradaki "mihrak haline gelme" durumunun oluşması için öncelikle, parti üyelerinin bu fıkra da belirtilen söz ve eylemlerinden ötürü hüküm giymiş olmaları koşulunun aranması, 103. madde ile parti kapatma nedeni sayılan kimi yasak fiillerin Ceza Yasası'nda suç olmaktan çıkarılması nedeniyle yalnız 103. maddenin ilk fıkrasının uygulanmasını değil buna dayanak oluşturan Anayasa'nın 69. maddesinin altıncı fıkrasının da uygulanmasını olanaksız hale getirmiştir.” gerekçesiyle iptaline karar vermiştir.(Anayasa Mahkemesinin 12.12.2000 E: 2000/86, K: 2000/50 sayılı kararı)

Anayasanın 153. maddesinin "Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar.” şeklindeki hükmünü de atlayarak Siyasi Partiler Yasası'nın 103. maddesinin ikinci fıkrasını iptal ettikten sonra iptal kararı Resmî Gazete'de yayımlanmadan Refah Partisi davasını karara bağlamış ve 16.01.1998 tarihinde partinin kapatılmasına karar vermiştir.

Oysa iptal edilen kural (103. madde) Resmi Gazete'de yayımlanmadığından, partinin kapatıldığı gün halen yürürlüktedir. Yürürlükte olan bu kuralı yok sayarak hüküm verilmesi, Anayasa'nın 153. maddesinin yok sayılması anlamına gelmektedir. İptal kararı hukuki olarak boşluk doğurduğundan, TBMM'ne iptal edilen kuralın yerine yenisini koyması için süre ve imkân da tanınmamıştır. Anayasa Mahkemesi kendince Anayasa'ya aykırılığı gidermiş ve "bir tür yasa yaparak" "yeni bir uygulama" başlatmıştır. Anayasa'nın 69. maddesi çerçevesinde parti kapatılma usul ve esaslarının mutlaka "kanunla" düzenlenmesi mecburiyetine rağmen bu usul ve esaslar Anayasa Mahkemesi kararıyla belirlenerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yetkisine de tecavüz edilmiştir. Davacısız iptal kararı ile de Anayasa Mahkemesi, Türk Yargı tarihinde davacı ile karar veren mahkemenin aynı kişilerde birleştiği bir olayı yaşatmıştır.

Fazilet Partisi Kapatma Davası

Refah Partisinin kapatılması davası Anayasa Mahkemesinde görülmekte iken 17 Aralık 1997 tarihinde Fazilet Partisi kurulmuştur. Yeni kurulan bu Parti, bağımsız milletvekillerinin de katılımıyla TBMM'de ana muhalefet partisi konumuna gelmiştir.

Söz konusu dönemde askerin hala rahatsız olduğu, irticanın hala ülkede birinci tehdit olmaya devam ettiği, sekiz yıllık eğitim kanunu dışında 28 Şubat 1997 tarihinde alınan MGK kararlarının uygulanmaya konulmadığı, hükümetin türban yasağı konusunda tavizler verdiği ve kapatılan Refah Partisinin Fazilet Partisine dönüşmesine hükümetçe göz yumulduğu konuları sürekli gazeteler ve televizyonlarda işlenmekte, bir anlamda 28 Şubat sürecinin halen devam etmekte olduğu kanaati toplum üzerinde pekiştirilmektedir.

İşte bu atmosfer içerisinde, Refah Partisinin 16 Ocak 1998 tarihinde kapatılması ve kararın 22.2.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmasından yaklaşık bir yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra 7 Mayıs 1999 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, bu kez Fazilet Partisi hakkında kapatma davası açmıştır.

İddianamede kapatma nedeni olarak temelde iki iddia ileri sürülmüştür.

Birinci iddia Fazilet Partisi'nin, Refah Partisi'nin kapatılacağını anlayan yöneticileri tarafından kurdurulan hülle partisi olarak adlandırılacak bir parti olduğu, 147 milletvekili ile çok sayıda belediye başkanının Fazilet Partisi'ne geçmelerinin, bu milletvekillerinden bazılarının

da Genel İdare Kurulu ve Disiplin Kurulu üyesi olmalarının kapatılan Refah Partisi'nin bir başka ad altında kurulduğunun kanıtı olduğu iddiasıdır.

İkinci iddia ise Fazilet Partisinin laikliğe aykırı fiillerin "odağı haline geldiği" iddiasıdır. Bu iddiaya dayanak olarak, Fazilet Partisinin türbanlı bir milletvekilini aday göstererek seçilmesini sağlaması ve bu kişinin TBMM'de türbanlı olarak yemin ettirilmek istenmesi ile Fazilet Partisi yöneticilerinin çeşitli tarihlerde yaptıkları konuşmalarda türban yaşağını eleştiren konuşmalar yapmaları gösterilmiştir.

Parti kapatma davasının, 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan genel seçimlerde Fazilet Partisinden milletvekili olarak seçilen Merve Kavakçı'nın 3 Mayıs 1999 tarihinde TBMM Genel Kurulunda türbanlı olarak yemin etmek istemesi olayından hemen sonra açılmış olması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının bu olaya bir tepki olarak davayı açtığının en büyük kanıtıdır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının Merve Kavakçı olayına tepki olarak alalecele dava açtığı ve iddianamede parti kapatma için dayanan nedenlerin yetersizliği Anayasa Mahkemesince de görülmüş ve Yargıtay Başsavcılığından soruşturmanın genişletilmesi talep edilmiş ve Yargıtay Başsavcılığı 5 Şubat 2001 tarihinde ek bir iddianame düzenlemek zorunda kalmıştır.

Anayasa Mahkemesi 22 Haziran 2001 tarihinde verdiği kararında, Fazilet Partisinin kapatılan Refah Partisinin devamı olduğu iddiasını yerinde görmemekle birlikte, Fazilet Partisinin laiklik ilkesinin karşıtı eylemlerin odağı haline geldiğini kabul ederek, bu Partinin de kapatılmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi kararında aynen;

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinden sonra TBMM'ndeki yemin töreninde, Merve Kavakçı'nın ve onu seçim öncesinde, yemin töreni sırasında ve seçim sonrasında davranışları ve yaptığı açıklamalarla özel olarak destekleyen Nazlı Ilıcak'ın sergiledikleri eylemlerin ve yaptıkları konuşmaların; Bekir Sobacı'nın türban ve başörtü yaşağına direnen bu nedenle de İstanbul Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Fakültelerinden çıkarılan öğrencileri Ankara girişinden alarak basın toplantısı yaptırması, Meclis'e getirerek partileri ziyaretlerini sağlaması gibi yasalara aykırı eylemleri desteklemesi ve teşvik etmesinin; Ramazan Yenidede'nin resmi daireler ve okullarda konuya ilişkin yasa ve yönetmelikler gereği uygulanan türban veya başörtüsü yaşağına zulüm ve zorbalık olarak göstererek halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmesinin; Mehmet Silay'ın 1998 yılında yayınlanan "Parlamentodan Haber" adlı kitabında, dünya tarihinde milletlerin dini duyguları ve inançlarıyla savaşırların daima kaybettiklerini İran'da bunu deneyenlerin ya ülkeyi terk ettikleri ya apoletlerinin söküldüğünü Cezayir'de Fransız çıkarlarına hizmet uğruna halka dayatanların ve zorbalanın bu gün hiçbirisinin hayatta olmadığını belirterek halkı kamu görevlilerine karşı eyleme yöneltmesinin ve Fazilet Partisi'nin Genel Başkanı ile Milletvekillerinin ve kimi Partililerin davranışları ve çeşitli yer ve toplantılarda yaptıkları konuşmalarla mevzuata ve yargı kararlarına aykırı olduğu halde resmî daire ve okullarda türban veya başörtüsü takılmasını desteklemelerinin Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Fazilet Partisi'nin bir tepki göstermediği gibi benimsediği bu faaliyetlerin, Anayasa'nın 69. maddesi, Siyasî Partiler Yasası'nın 101. ve 103. maddeleri uyarınca odak olmaya esas alınacağı kuşkusuzdur.

Denilmek suretiyle, türban yaşağına eleştirmek dışında başkaca bir eylemleri bulunmayan Parti yöneticilerin sözleri davalı Partinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiğinin kanıtı olarak kabul edilmiştir.

Kapatma davasına da konu olan eski Fazilet Partisi Milletvekili Merve KAVAKÇI için yapılan soruşturma süreci içinde Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısı Nuh Mete Yüksel'in soruşturma sürecindeki eylem ve davranışları Ceza Muhakemeleri Kanunu dışında cereyan etmiştir. Özellikle gece yarısı şüpheli olduğunu iddia edilen Merve Kavakçı'nın evine refakatinde kolluk kuvvetlerinin alınması ile gidilmiş olması soruşturma evresinde rastlanılmış bir olay değildir. Bu davranış nedeni ile Merve Kavakçı'nın evinin önünde Cumhuriyet Savcısının beklediği anda, milletvekili olduğuna dair yazının gelmiş olması dokunulmazlığının olduğunun anlaşılmış olması nedeni ile ifadesini almasından vazgeçtiği beyanından, yasal çerçevede değerlendirildiğinde mevzuata uygun olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu konuyla alakalı Nuh Mete Yüksel hakkında da HSYK tarafından işlem başlatılmış olması da bu soruşturma sürecinin yasal çerçevede devam etmediğini göstermiştir.

Merve Kavakçı, 19 Ekim 2012 tarihinde Komisyonumuzda “başörtüsü yasağıyla şekillenen bir hayatı olduğunu, tıp fakültesinin ikinci sınıfında eğitimini yarıda kesip, Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek zorunda kaldığını; 28 Şubat postmodern darbesinin “Kavakçı olayı”nın hukuki ve ahlaki olmak üzere iki boyutunun olduğunu; Hukuki ayıbın, seçilmiş bir milletvekilinin ant içerek görev yapmasının bir dizi zorlama ve istisnai uygulamayı gündeme sokarak âdeta bir nefret suçunu legalize etmek gayesine odaklanarak engellenmesiyle alakalı; ahlaki ayıbın ise, Millet Meclisi kürsüsünün yemin günü işgal edildiği andan başlayarak bugüne dek kendisine reva görülen uygulamalardan oluştuğunu ifade etmiştir.

Kavakçı; 2 Mayıs 1999 tarihinde Mecliste yaşanan olayları; “millî irade kısmen yok sayıldığı, din ve ifade hürriyetinin engellendiği, kadınların üçte ikisinin başlarının örtülü olduğu bir ülkede temsil merkezinde kadın ayrımcılığı yapıldığı ve Silahlı Kuvvetler gölgesinde, DSP güçlerinin Meclis çatısı altında üstlendiği bir darbe” olarak nitelendirmiştir.

Kavakçı, “Devletin darbelerinin etkisiyle kendisini ve ailesini “kendisinin inancı gereği başörtüsü taktığı” ve gerek okullarda gerekse kamu kurum ve kuruluşlarında Müslüman kadınların başörtüsü takmak istemeleri nedeniyle engellenmelerine yönelik bir mücadelenin içine girmesinden dolayı hedef gösterildiğini; kendisine ve yanında durma cesareti gösteren Nazlı Ilıcak gibi kişilere haddini bildirmeye kalkıştığını; şahsiyetini, millet nezdindeki itibarını zedelemek için uğraştığını iddia ederek, o günlerde kendisiyle aynı sıraları paylaşan bazı siyaset arkadaşlarının iktidarda olmasına rağmen başörtülü kadınlar için 28 Şubatın hâlâ devam ettiğini bu yolda partisinin kararıyla aday adayı olduğunu, ancak mücadelesini yalnız sürdürmek durumunda kaldığını, kendisinin yalnız bırakıldığını, kendisine TBMM’de yapılanların, İngiliz Parlamentosu’nda gündeme getirildiğini; o gün Mecliste örttüğü başörtüsünün Amerikan Kongresinde bir hafta boyunca “dini özgürlüklerin simgesi” olarak sergilendiğini; “Kavakçı Olayı”nın Kanada’nın Toronto şehrinde ilköğretim sisteminde bir hoşgörüsüzlük örneği olarak anlatıldığını; Parlamentolar arası Birliğin konuyu incelediğini, kendisini ve seçmeninin uğradığı hak ihlalini teyit ettiğini; 2007 senesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin “Kavakçı ve Türkiye” davasında Türkiye’nin seçme ve seçilme hakkını ihlal ettiğine hükmettiğini” belirtmiştir.

Kavakçı, “18 Nisanda milletvekili seçildiğini ve İstanbul’daki YSK yetkililerinden mazbatasını aldığını, Meclise gelerek gerekli işlemleri sorunsuz yaptırdığını ve ant içip görevini yapmaya hazır olduğunu ancak o arada, Ecevit’ten Hüsamettin Özkan vasıtasıyla partinin ileri gelenlerine Meclis Genel Kurulu’na girmemesinin istendiğini ve bu andan itibaren “Başörtüsünün” bir sorun olarak kendini göstermeye başladığı ve sorunun kendisine “Mecliste gelip gideceği bir oda verilerek” çözülmeye çalışıldığını; Anayasa ve İçtüzükte başı örtülü bir vekilin hakları konusunda Yemin töreniyle alakalı olarak herhangi bir kısıtlama getirilmemişken bariz bir baskı atmosferinin parti üzerinde etkili olduğunu; 1 Mayıs 1999

günü yani yemin töreninden bir gün önce Sayın Abdullah Gül, Salih Kapusuz ve Lütfü Esengün Beylerin evine gelerek "Yarın sabah gidip Meclis Başkanı Septioğlu'nun elini öpeceksin, eğer müsaade ederse yemin edeceksin, etmezse yemin etmeyeceksin" talebinde bulunduklarını; ... aynı akşam kendisinin şahsi gayretleri sonucunda, Genel Başkan Recai Kutan'la, Cemil Çiçek Bey, Temel Karamollaoğlu Bey, Zeki Ünal ve Salih Kapusuz Bey'in de kendisiyle beraber hazır bulundukları halde bir toplantı yaptıklarını; toplantıda Karaman Milletvekili Zeki Ünal'ın "Merve Hanım diğer milletvekilleriyle beraber saat 3'te Genel Kurula gelmeli" teklifinde bulunduğu Cemil Çiçek'in "Bilmediğiniz şeyler var." diyerek karşı çıktığını; daha sonra edindiği bir bilginin Sayın Çiçek'in karşı çıkan sözlerine ışık tutar nitelikte olduğunu, bu bilginin "Mart 2001 tarihinde Küba'nın başkenti Havana'da yapılan Parlamentolararası Birlik Toplantısına kendisinin de davet Küba'ya edildiğini, orada Turhan Alçelik Bey ve rahmetli Bahri Zengin Beylerle karşılaştığını, kendisine yemin törenimle alakalı olarak 'Askeriyeden, Cumhurbaşkanı Demirel aracılığı ile parti başkanlığına yemin etmeniz halinde müdahale edileceği' uyarısı yapıldığını, partinin de onun için kendisinin arkasında durmadığını, Ecevit'in konuşmasıyla eş zamanlı olarak kendisinin de Mecliste bulunduğu sırada, Cumhurbaşkanı Demirel ülkenin nasyonal "Millî" televizyonu TRT'de kendisini fitne çıkarmakla suçladığını ve ajan provokatör olduğu iftirasını attığını; ertesi gün basının konu ile ilgili sorusunu 'Devletin elinde herhâlde böyle bilgiler vardır' diye cevapladığını ancak, böyle bir bilgi veya belgenin olmadığını, bunun iftira olduğunu, ajan veya provokatör olmadığını herkesin bildiğini" ifade etmiştir.

Kavakçı, "çifte vatandaşlık" ve milletvekilliğinden ileri gelen "özlük haklarını aldığı" yolundaki iddialar konusunda; "Türkiye Cumhuriyeti çifte vatandaşlığı siyaseten ve hukuken teşvik eden bir ülke olmasına rağmen, sanki vatana ihanet etmişim gibi beni apar topar vatandaşlıktan çıkardı. Vatandaşlıktan çıkarılmam için kullanılan Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlık belgesi Houston Başkonsolosluğu tarafından Ankara'ya faks edilmiş bir bilgisayar çıktısından ibaret, herhangi bir resmî belge değil. Bu belge Bakanlar Kurulu tarafından resmî belge olarak kullanıldı. Sadece ilk maaşımı aldım. Bir milletvekiline tanınan özlük hakları bana tanınmadı. Bir de -Nuh Mete Yüksel'in evime yaptığı baskın sırasında olduğu gibi- dokunulmazlığım varmış gibi ve dolayısıyla da milletvekilymişim gibi muamele gördüm." diyerek açıklık getirmiştir.

Kavakçı, "2 Mayıs 1999'da Meclisteki yemin töreninin hemen akabinde, Genel Kurula başörtümle girmemden dolayı DGM'de 312'nci maddeden, halkı din, dil, ırk, vicdan açısından bölmekten suçundan kendisi aleyhinde 312'nci maddeden soruşturma başlatıldığını ve Ankara'da Nuh Mete Yüksel tarafından bu soruşturma kapsamında evine gece baskını düzenlendiğini; Gerçek Hayat Dergisi'ne verdiğim bir röportajdan dolayı başörtüsü yasağını gündeme getirmek ve bunun bir kadın ayrımcılığı olduğunu ifade etmekten dolayı Devletin manevi şahsiyetine hakaretten Şişli Savcılığınca bir soruşturma başlatıldığını, Refah Partisinde görevli olduğu yıllarda, Amerika'da "Islamic Society of North America" ve "Islamic Association for Palestine" tarafından düzenlenen toplantılara Refah Partisini temsilen katıldığı için 169'uncu madde'den "teröre yataklık ve yardım etmekten" DGM'den soruşturma başlatıldığını ifade etmiş; Kızlarına da; kendisine TBMM'de yapılan linç ve had bildirme kampanyasının bir benzerinin kendi ilkokullarında yapıldığını" ifade etmiştir.

Kavakçı, son olarak, "Dönemin Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı arasındaki yazışmaların, sözlü görüşmelerin, Cumhurbaşkanlığındaki gizli yazıların, telefon kayıtlarının, Genelkurmay Başkanlığının Kozmik Odasındaki ilgili dokümanların, MGK kayıtlarının, dönemin ABD ve Türkiye arasındaki devletlerarası yazışma ve görüşmelerinin, telefon kayıtlarının, MİT, CIA, MOSSAD arasındaki sözlü ve yazılı kayıtların, dönemin YSK kayıtlarının ve medyanın tacizlerine örnek teşkil edebilecek,

Uğur Dündar ve ekibinin dayısı Orhan Güngen’le yaptıkları telefon görüşmelerinin kayıtlarının ortaya çıkartılmasını” talep etmiştir.

367 Kararı

1982 Anayasası'nda düzenlendiği şekliyle, siyasi bir misyon yüklenen Anayasa Mahkemesi, 27 yıla varan dönemde birçok davayı incelemiş olmasına karşın, daha çok siyasi davalarla akıllarda kalmıştır. Anavatan Partisi'nin iktidar olduğu zaman diliminde, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde, Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin iktidarı sürecinde ve 2002 Kasım sonrası Ak Parti döneminde âdeta bir muhalefet partisi gibi görev ifa etmiştir. Bu çerçevede verdiği bir kısım kararlarda açıkça siyasi bir tavır sergilemiştir.

Anayasa Mahkemesince verilen kararlar arasında, 1989 tarihli Yüksek Öğretim Kanununa eklenen Ek 16. madde'nin iptali, 1991 tarihli Ek 17. madde'ye ilişkin yorumlu ret kararı, Refah Partisi'nin kapatılmasına ilişkin 1998 tarihli karar, Fazilet Partisi'nin kapatılmasına ilişkin kararı ve en son 2007 yılında Sayın Abdullah Gül'ün 'Cumhurbaşkanlığına aday olması sonrası Cumhurbaşkanlığı seçim sürecini başlatan TBMM toplantısıyla ilgili olarak verilen ve kamuoyunca '367 kararı' olarak bilinen, ilk akla gelen kararlardandır.

Mahkemenin 367 kararı, hukukun sınırlarının zorlandığına ve hatta Anayasa'nın bilfiil Anayasa Mahkemesince ihlal edildiğine dair yoğun eleştiriye maruz kalan bir karar olmuştur. Bu karar, mahkemenin ne denli siyasallaşabileceğine açık bir örnek oluşturması nedeniyle önem arz etmektedir.

Yürütmenin bir parçası olan Cumhurbaşkanının seçim şekli 1982 Anayasasının 102. maddesinde belirlenmiştir. Bu madde çerçevesinde 9 Kasım 1989 tarihinde Turgut Özal, 16 Mayıs 1993 tarihinde Süleyman Demirel, 5 Mayıs 2000 tarihinde Ahmet Necdet Sezer cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 9 Kasım 1989 ile 17 Nisan 1993 tarihleri arasında bu görevde bulunmuştur. TBMM'de yapılan 3. tur oylama sonucunda Cumhurbaşkanlığı'na seçilen Özal, oylamaya katılan 285 milletvekilinden 263'ünün oyunu almıştır.

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı çıkan ve o gün Mecliste bulunan partilerden SHP ve DYP, tıpkı 27 Nisan 2007'de olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapıldığı oturuma katılmamışlardır. Dolayısıyla ilk oturuma katılanların sayısı 367'yi bulmamıştır.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 16 Mayıs 1993 tarihinde göreve başlamış ve 16 Mayıs 2000 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür. Süleyman Demirel 3. tur oylamada, oylamaya katılan 431 milletvekilinden 244'ünün oyunu alarak cumhurbaşkanı seçilebilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde 5 Mayıs 2000 Cuma günü Cumhurbaşkanlığı için yapılan üçüncü oylamaya 533 üye katılmış ve sonuçta Ahmet Necdet Sezer, Anayasa'nın 102'nci maddesine göre üçüncü tur oylama için öngörülen salt çoğunluğu sağlamış ve 330 oyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10'uncu Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Onuncu Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin 16 Mayıs 2007 tarihinde sona erecek olması nedeniyle, on birinci Cumhurbaşkanının seçim süreci, 30 gün öncesinden

başlamıştır. İlk tur oylamanın 27 Nisan 2007 tarihinde yapılması kararlaştırılan bu süreçte, Ak Parti milletvekili Abdullah Gül Cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıklamıştır.

27 Nisan 2007 tarihinde yapılan ilk tur oylamada kullanılan oy sayısı 361 olarak açıklanmış olup, seçilebilmek için gerekli 367 oy sayısı aşılamadığı için, bu tur sonuçsuz kalmıştır.

Abdullah Gül'ün aday olması nedeniyle başlatılan tartışmalar çerçevesinde, emekli savcı Sabih Kanadoğlu, "ilk toplantıda 367 kişinin Genel Kurul'da hazır bulunması gerektiği, şayet Genel Kurul'da 367 kişi hazır bulunmadan oylama yapılırsa bu seçimin Anayasa Mahkemesine taşınabileceği" yönünde bir iddia ortaya atmıştır. Bu iddiayla eşzamanlı olarak, Doğru Yol Partisi ve Anavatan Partisi yönetici ve milletvekilleri oylama için Genel Kurul salonuna girmemeleri yönünde uyarılmışlardır.

AK Partiye üye milletvekilleri ile Doğru Yol Partisi'nden Denizli Milletvekili Ümmet Kandoğan'ın katılımı ile gerçekleşen ilk oylamada Genel Kurul Salonunda bulunan milletvekillerinin sayısı 367'ye ulaşamamıştır.

Meclis içindeki ve dışındaki muhalefetin "on birinci Cumhurbaşkanını Meclise seçtirmeme" amacıyla başlattığı girişim safha safha uygulamaya konulmuştur. Nitekim Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi ve CHP milletvekilleri, oylama esnasında Genel Kurul salonu dışında beklemişler, salona girmemişlerdir. Yürütülen planın gereği olarak ilk oturumun tamamlanmasının ardından CHP, ilk tur seçimi Anayasa Mahkemesi'ne götürceğini açıklamıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçimi için, ilk turda Genel Kurul'da 367 milletvekilinin hazır olması gerekip gerekmediği tartışmaları devam ederken, 27 Nisan 2007 gece yarısı Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde bir e-bildiri yayımlandığı haberi ajanslar ve televizyonlar tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Bu gelişme, demokratik kıstaslara sahip çıkarak toplumsal birliği tesis etme yolunda önemli merhaleler kat edildiğini düşünen siyasi çevreler ve vatandaşlar nezdinde teessüfle karşılanmıştır.

Söz konusu e-bildirinin oluşturduğu baskı ortamında Cumhuriyet Halk Partisi, 27 Nisan 2007 tarihinde yapılan ilk tur oylamayı, eski Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun gösterdiği istikamette Anayasa Mahkemesi'ne taşımış, 'ilk tur oylamada 367 milletvekilinin Genel Kurul'da hazır olmadığı ve buna rağmen yapılan seçimin "iç tüzük değişikliği" sayılması gerektiği iddiasıyla, vaki seçimin iptali ile gelecek turların yapılmaması için yürürlüğün durdurulması kararı verilmesini' istemiştir.

CHP, bahsi geçen başvurusunda; "Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 121. maddesinin birinci fıkrasındaki "Anayasanın 102'nci maddesi hükümlerine göre" ibaresini eylemli olarak değiştiren Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararının, bu karara dayalı uygulamanın ve bu uygulamanın ayrılmaz parçası olan 11. Cumhurbaşkanının seçimine ilişkin 27.04.2007 günlü ilk oylamanın Anayasa'nın 96. ve 102. maddelerine aykırılığı savıyla iptali ve iptal kararı yürürlüğe girinceye kadar bu uygulama ile oluşan içtüzük hükmünün yürürlüğünün durdurulmasına karar verilmesi"ni istemiştir.

Anayasa Mahkemesi, mahkemeyi etkilemeye yönelik bu girişimler sonucunda, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 27.04.2007 günlü, 96. Birleşiminde alınan 11. Cumhurbaşkanının seçiminde gözetilmesi gereken toplantı yeter sayısı ile ilgili kararının 'eylemli içtüzük değişikliği niteliğinde' değerlendirerek Anayasa'ya aykırı olduğu"nu kabul etmiş, 27 Nisan 2007 tarihli oylamanın (geçersizliğine) "İPTALİNE", aynı zamanda seçimin devam etmemesi

için yürürlüğün de durdurulmasına karar vermiştir. (01.05.2007 tarih ve 2007/45 E ,54 K. Sayılı Kararı)

Mahkeme, oy çokluğu (9/11) ile aldığı kararda, önce konuyu inceleyebilme kararı almıştır. Mahkeme, konuyu "eylemli içtüzük değişikliği" kabul ederek; "Anayasa Mahkemesi, kanunların kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler." şeklinde yeni bir görev tamam yaptıktan sonra, "Anayasa Mahkemesi'nin pek çok kararında belirtildiği gibi, Anayasa Mahkemesi görevini, önüne gelen yasama işleminin taşıdığı ada bağlı kalarak yerine getirmez." diyerek Anayasa'da tanımlanan görevin dışına çıkabileceğini de işaret etmiştir.

Mahkeme; "Yasama organınca, Anayasa'da Anayasa Mahkemesi'nin denetim alanı içinde gösterilen işlemlerden başka isimler altında ve başka yöntemler uygulanarak oluşturulan yasama işlemleri de, eğer etkileri, nitelikleri ve içerikleri bakımından Anayasa Mahkemesi'nin denetimine bağlı yasama işlemleriyle eş durumda ise bunların da Anayasa Mahkemesi'nin denetim alanı içinde olduğu"nu kabul etmiştir.

Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin ilk turda, 367 milletvekilinin hazır bulunması gerektiği yönünde bir karar verebilmek için de Meclisin uygulamasını *-İçtüzük değişikliği-* olarak değerlendirmiş, bu nedenle dava konusu 27.04.2007 günlü TBMM'nin oylama kararının eylemli bir İçtüzük kuralı değişikliği niteliğinde olduğuna ve işin esasının incelenmesine oy çokluğu (7/11) ile karar vermiştir. Karara katılmayan Tülay Tuğcu, Haşim Kılıç, Sacit Adalı ve Fulya Kantarcıoğlu karara muhalefet şerhi koymuşlardır.

Mahkeme, davanın esasına ilişkin olarak oy çokluğu (9/11) ile "Toplantı ve karar yetersayısının ilk oylamada TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu, -367 olduğunu- öngördüğü sonucuna" vararak "Anayasa'nın 102. maddesinin ilk fıkrası karşısında, bu çoğunluğun 184 olarak uygulanması sonucunu doğuran eylemli İçtüzük değişikliği niteliğindeki dava konusu TBMM'nin Kararının Anayasa'nın 102. maddesine aykırı" olduğuna karar vermiş ve iptal etmiştir. Mahkeme, Anayasa'nın 102. maddesinin birinci fıkrasındaki "üçte iki çoğunluk" deyiminin, karar değil toplantı yeter sayısı olduğu şeklinde değerlendirmiştir.

Mahkeme, ilk tur oylamada üçte iki çoğunlukta milletvekilinin -367- katılımını arama çelişkinin ortaya çıkmaması için "toplantı yeter sayısının Cumhurbaşkanlığı seçiminde yalnız birinci oylamada değil fakat dört oylamanın her biri için de aranması gerektiği, 102. maddenin kaleme alınış biçiminden açıkça anlaşılmaktadır." diyerek 367 karar yeter sayısının dört oylamada da gerekli olduğuna karar vermiştir. Kararda seçim sürecinde yapılan tartışmalara, özellikle Meclis başkanı Bülent Arınç'ın konuşmalarına yapılan atıflar çok ilginçtir. Kararda aynen şöyle denilmektedir:

Bülent Arınç'ın Cumhurbaşkanlığı seçim süreci hakkında kamuoyunu bilgilendirmek için düzenlediği basın toplantısı konuşma metninin 6. sayfasında bu açıklama şu şekilde yer almaktadır:

Değerli dinleyenler,

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda toplantı yeter sayısının 367 olacağı iddiası tamamen yanlıştır ve hiçbir geçerliliği yoktur. Bu iddia hukuku zorlamanın ötesinde, hukuku katletmektir. O gün Meclisi yönetecek Başkan olarak, benden önce cumhurbaşkanlığı seçimini yöneten tüm Meclis Başkanlarının yaptığı gibi,

Anayasa'nın 96. maddesine göre toplantı yeter sayısı olan 184 üyeyi Genel Kurul'da gördüğüm anda seçime başlayacağım. Bu, Anayasamıza, içtüzüğümüze uygundur ve şimdiye kadar hep böyle yapılmıştır. Aksini iddia etmek, hukuka, ideolojik saplantıyla bakmak anlamına gelir. "367 tezi" gelecekte hiçbir zaman unutulmayacaktır. Eminim ki "Hukuku kullanarak demokrasi nasıl devreden çıkartılır" sorusuna hep "367 tezi" örnek olarak gösterilecektir." Anayasa Mahkemesi, "Bu açıklamada ortaya konulan görüşün, Cumhurbaşkanlığı seçiminin 27.04.2007 tarihli ilk oylamasında tekrarlandığı, meclis kararına dönüştüğü ve aynen uygulandığı;

Cumhurbaşkanlığı seçimi gibi bütün ülke için çok önemli ve Anayasa'nın çok özel bir toplantı yeter sayısı belirlediği bir olayda, oturumu yöneten Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının Anayasanın 96'ncı maddesinde belirtilen toplantı yetersayısının olduğu konusunda kendi varsayımına göre hareket etmesi, Anayasanın 102'nci maddesinde belirtilen özel toplantı yeter sayısına ulaşıp ulaşılmadığını araştırmaması ve yoklama yapmayarak katılımı kesin bir şekilde belirlemekten kaçınması kabul edilemez.

diyerek bir muhalefet partisi mensubu gibi, Meclis Başkanı'na atfedilen konuşmayı ve tavrı eleştirmiştir. Mahkeme; 1982 Anayasası'na göre yapılan önceki üç cumhurbaşkanlığı seçiminde niçin böyle bir uygulamaya gidilmediği iddiasına da şöyle cevap hazırlamıştır: Kararda, "... şimdiye kadar yapılan seçimlerde Anayasanın 102'nci maddesinin birinci fıkrasında öngörülen üçte iki çoğunluğun toplantı yeter sayısı olarak düşünülmemiş ve aranmamış olması ve bu uygulamanın şimdiye kadar Anayasa Mahkemesinde bir iptal davasına konu yapılmamış bulunması, geçmişteki uygulamaların Anayasaya uygun olduğu hukuki sonucunu doğurmayacağı" şeklinde ifade edilmiştir.

Kararda, oylamanın iptali yönünde oy kullanan üye Osman Paksüt'ün, iptal gerekçesine, hukuki bir temeli olmayan, "uzlaş" şartını eklediği görülmüştür. Karşı görüşünde; "Anayasa, Cumhurbaşkanlığı'nın seçiminde üçte iki çoğunluk bulunmasını gerekli görmüştür. Cumhurbaşkanlığı seçiminin, Parlamentoda iktidar partisinin siyasi programı doğrultusunda yapacağı herhangi bir yasama faaliyeti gibi siyasi parti çoğunluğu adına değil, Türk Milleti adına uzlaş anlayışıyla ve nitelikli çoğunlukla yapılacak bir seçim işlemi olduğu" belirtilmiştir.

Bu düşünce, dava sürecinde Sabih Kanadoğlu, CHP lideri ve benzerleri tarafından dile getirilen "muhalefetin aday konusunda razı edilmesi"ne ilişkin mesajların da iyi algılandığı anlamına gelmektedir.

Anayasa Mahkemesi, oy çokluğu (9/11) ile 27 Nisan 2007 tarihli Cumhurbaşkanlığı oylamasının iptali kararına gerekçeler üretmeye çalışmış ise de, 27 Nisan e-bildirisi ve CHP genel başkanının "iptal karar verilmezse kaos çıkar" tehdidi altında verilen karar, kamu vicdanında olumlu bir yer bulamamıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla eski meclis başkanı Bülent Arınç'ın belirttiği ve karara da geçen "367 tezi gelecekte hiçbir zaman unutulmayacaktır. Eminim ki "hukuk kullanarak demokrasi nasıl devreden çıkartılır" sorusuna hep "367 tezi" örnek olarak gösterilecektir." iddiası gerçekleşmiş, insaf sahibi herkes 367 kararını, Anayasa Mahkemesi'nin "hukuk dışına çıkışına" örnek olarak göstermeye başlamıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin, "367 Kararı"nı, hukuki bir süreçten ziyade, harici unsurların etkisi altında verdiğine işaret eden görüşler dikkat çekicidir. Bu karara, hem şekil ve hem esas yönünden muhalif kalan Haşim Kılıç karşı görüşünde aynen şöyle demektedir;

"Anayasa'nın 138. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında aynen "Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz." denilmektedir.

Anayasa'nın bu maddeleri ile yargıçların vicdani kanaatleri tam olarak güvence altına alınmak suretiyle hiçbir organ, kişi veya merciün bunu etkilemesine imkân verilmemesi amaçlanmıştır. Anayasa'nın öngördüğü bu sorumluluğun, en sade vatandaşın makamı ve rütbesi ne olursa olsun herkesin gereğini yerine getirme zorunluluğu vardır. Ne yazık ki, bu zorunluluğa rağmen karar öncesi kimi kişi, kurum ve mercilerin mahkemeyi etkilemeye dönük söylem ve davranışlarını onaylamak mümkün değildir.

Mahkeme'nin kendi istekleri doğrultusunda karar vermemesi halinde ülkenin bir iç çatışmaya sürükleneceği biçimindeki ifadeler, yargıcın vicdani kanaatinin oluşmasını doğrudan hedef alan bir eylem biçimidir. Anayasa'nın 138. maddesi açıktır. Bu sorumluluğa karşın, çatışma çıkacağı tehdidi ya da ülkeyi koruma adına yapılan açıklamalar oluşacak karara dönüktür. Sonucun kamu vicdanında tereddüt uyandırmasına neden olabilecek bu ve buna benzer davranışlar ve söylemler, demokratik hukuk devletinde onaylanması mümkün olmayan sorumsuzluklardır."

Haşim Kılıç, "Hukuku korumaya yönelik bu düşüncelerinin sadece tarihe not düşmek üzere" yazdığını da belirtmiştir.

Günümüzde ortaya çıkan olaylar, Anayasa Mahkemesi'nin, mahkemeyi etkilemeye yönelik kampanyaların etkisi altında böyle bir karar verdiğini ortaya koymuştur. Anavatan Partili ve Doğru Yol Partili milletvekillerini telefonla tehdit eden emekli generallerin, mahkeme üyelerini de benzer yöntemle etkiledikleri ortaya çıkmıştır.

Anayasa Mahkemesi, iptal kararı ile cumhurbaşkanlığı seçimini engellemiştir. Ne var ki, Türk milleti, siyaset dışı güçlerin "Türk milleti adına karar veren" yargıyı kullanarak engellediği cumhurbaşkanlığı seçimini, bundan sonra kendi uhdesinde olmak üzere devralmış ve Sayın Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı olmasını sağlamıştır.

Bu, milletimizin Anayasa Mahkemesi'nin kararından kendi hissesine düşeni fazlasıyla aldığını göstermektedir. Millet, adına karar verenlere, kendi iradesinin hilafına verilecek kararlara asla müsaade etmeyeceğinin işaretini vermiştir.

Recep Tayyip Erdoğan'a Siyasi Yasak Kararı

Fazilet Partisinin kapatılmasından sonra 14 Ağustos 2001 tarihinde Adalet ve Kalkınma Partisi kurulmuş ve Recep Tayyip Erdoğan, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Recep Tayyip Erdoğan'ın yen bir parti kurarak onun genel başkanlığını üstlenmesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından uygun görülmemiş, yargı bir kez daha siyaseti kendi ideolojisine göre şekillendirme adına olaya müdahil olmuştur.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı 21 Ağustos 2001 tarihinde, Adalet ve Kalkınma Partisi Kurucu Üyesi ve Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Türk Ceza Kanunu'nun 312/2. maddesi uyarınca 10 ay hapis cezasına mahkûm olması nedeniyle milletvekili seçilme yeterliliği bulunmadığı ve bu nedenle 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 8. maddesine göre Siyasî Parti Kurucu Üyesi olamayacağından, 104. maddesi uyarınca davalı Siyasî Parti'ye

adı geçenin kurucu üyelikten çıkarılması için ihtar kararı verilmesi istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Anayasa Mahkemesi, 9 Ocak 2002 tarihinde verdiği kararla; Recep Tayyip Erdoğan'ın suçunun, 4454 sayılı Yasa'nın kapsamında olmadığı gibi cezası infaz edildikten sonra 22/12/2000 tarihinde yürürlüğe giren 4616 sayılı Yasa hükümlerinden yararlanmasının da mümkün olmadığı gerekçesiyle, Recep Tayyip Erdoğan'ın 2820 sayılı Siyasî Partiler Kanunu'nun 8. maddesine aykırı olarak Parti'nin kurucu üyesi olduğu anlaşıldığından Adalet ve Kalkınma Partisi'ne, kararın tebliğ tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılığı gidermesi için aynı Yasa'nın 104. maddesi gereğince ihtarla bulunulmasına karar vermiştir. Söz konusu karar 5'e karşı 6 oyla verilmiştir.

Oysa aynı Anayasa Mahkemesi, Recep Tayyip Erdoğan'la aynı suçtan mahkum olan ve benzer durumda bulunan Yeniden Doğuş Partisi üyesi Hasan Celal Güzel'in siyasî partiye üye olamayacağı gerekçesiyle 2820 sayılı Yasa'nın 104. maddesi uyarınca davalı Siyasî Parti'ye adı geçenin üyelikten çıkarılması için ihtar kararı verilmesi yönündeki Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istemini 19 Temmuz 2001 tarihinde 4'e karşı 7 oyla reddetmiştir.

Anayasa Mahkemesinin aynı tür davada yaklaşık altı ay arayla farklı kararlar vermesi, 28 Şubat Sürecinin yargı üzerindeki etkisinin devam ettiğinin ve siyasetin siyaset dışı güçlerce yargı eliyle dizayn edilmesi projesinin bir göstergesidir. İki karar arasında dikkat çekici olan ise Hasan Celal Güzel kararındaki gerekçenin, Recep Tayyip Erdoğan kararında karara muhalif kalanlarca aynen karşı oy gerekçesi olarak kullanılmasıdır.

İdare Mahkemelerindeki Başörtüsü Davaları

Brifingler öncesi kararlar

28 Şubat MGK kararlarının önemli bir bölümü "irtica" dolayısıyla "kılık kıyafet"e ilişkin hususlardır. Darbecilerin müdahalede öncelikli hedefleri, eğitim ve çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Bunun sonucu olarak, öncelikle, "üniversiteler" "uygulama alanı" olarak seçilmiş, aynı zamanda orta öğretimde İmam Hatip okulları da uygulamanın bir parçası olarak belirlenmiştir. Bunların yanında ister kamu kurumları, ister özel şirketler olsun çalışma alanları da uygulamanın hedefi olmuştur.

"Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Okuyan Öğrencilerin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik" hükümleri ile 1982 yılında kısmen başlatılan, 1987 yılı Ocak ayında da "katı bir yasak" olarak uygulanmak istenen, ancak daha sonraki süreçte yasal olarak ve fiilen ortadan kaldırılan "kılık kıyafet yasağı" üniversite hayatında hemen hemen hiç olmamıştır.

1997 yılına kadar üniversitelerde "kılık kıyafet yasağı"nı uygulama imkânı bulamayan yasakçı güçler, 1997 sonlarında İstanbul Üniversitesi'ne rektör seçilen bir kişiyi "uygulamacı", İstanbul Üniversitesi'ni de "uygulama alanı" olarak belirlemiştir.

Kemal Alemdaroğlu, rektörlüğe başlamasının ikinci ayında, 23 Şubat 1998 tarihli ve 5786 sayılı bir genelge yayımlayarak; "yeni düzenlemeye göre verilmiş öğrenci kimlik kartı olmayan öğrencilerin içeri alınmaması, kimlik kartsız olarak içeri girenler hakkında işlem yapılması" istemiştir.

Genelgede her ne kadar kimlik kartı olmayanların içeri alınmayacağı belirtilmekte ise de genelgenin içeriğinden mesaj açıkça anlaşılmakta; "... kadın öğrencilerin başları bağlı olarak (başörtülü olarak) erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmamaları." istenmektedir.

Genelgede, içeri alınmama sebebi "kimlik kartının olmaması" olarak gösterilmekte ise de bu genelgenin anlamı, başörtülü öğrencilere kimlik verilmediği için üniversiteye "başörtülü öğrencilerin alınmayacağı" anlamına gelmekteydi. Bu genelge, aynı zamanda 1998 yılı başlarında başlatılan kılık kıyafet yasağının, kanuni ve hukuki bir dayanağının da olmadığına işaret etmekteydi.

Aynı genelgede "öğrencilere ait yoklama listelerine başörtülü ve sakallı olan öğrencilerin numara ve adlarının yazılmaması, adları listede olmadığı halde pratik uygulamalara ve dersaneye girip orada bulunmakta ısrar eden öğrencilerin uyarılması, çıkmadığı takdirde ismi ve numarası alınarak dersin yapılmayacağı kendisine bildirilmeli, buna rağmen çıkmamakta direnirse öğretim üyesi tarafından tutanakla durum tespiti yapılarak dersin engellendiği belirtilerek ders yapılmayacak, ilgili öğrenciler hakkında cezai işlem yapılacağı.." belirtilmektedir.

Bu genelge ile üniversitelerin kapısı, o güne kadar görülmemiş bir şekilde -1987 yılında kısa bir süre hariç olmak üzere- başörtülü öğrencilere kapatılmış oldu. Genelgenin uygulanması için, üniversite kapılarında -üniversitenin bütçesiyle- güvenlik görevlileri istihdam edilmiş, bu kişiler kolluk kuvveti gibi kullanılmış, başörtülü öğrencilere karşı etten bir duvar örmüşlerdir.

Başörtü yasağı, İstanbul Üniversitesi'nin muhtelif fakültelerinde uygulanmakla birlikte, özellikle Tıp fakültelerinde çok daha acımasız bir şekilde uygulanmıştır. Bu yasaktan, bütün öğrenciler etkilenmekle birlikte, en çok etkilenenler, tıp fakültelerini bitirme aşamasında olan, 5. ve 6.sınıf öğrencileri olmuştur. Bitirmeyi düşledikleri okulun kapısı yüzlerine kapatılmıştır. Yasadışı yasak nedeniyle zor durumda kalan öğrenciler, anlamsız yasağın ve oluşturulan fiili engelin kaldırılması için çareler aramaya başlamışlardır.

Mağdur öğrenciler, hukuk devletinde haksızlığa uğrayan herkesin başvurabileceği bir yola, mahkemelere başvurmaya karar vermişler, hukuksuz uygulamanın ve haksızlığın giderilmesi için İdare Mahkemelerinde davalar açmaya başlamışlardır.

Ankara'da düzenlenen brifinglere, yargının her biriminde görev yapan hâkimler ve savcılar davet edilmişlerdir. Ankara dışında görev yapan hâkimler -özel bir gayret sarf edenler hariç- bu brifinglere muhatap olmadığı için, brifinglerde yapılan telkin ve tavsiyeden doğrudan etkilenmemişlerdir. Ayrıca, her hâkimin her telkin ve tavsiyeden etkilenmeyeceği, taraflı davranmayacağı da şüphesizdir.

Nitekim idare mahkemelerinde verilen ilk kararlar, hukuki nitelemelerin ağır bastığı, yönlendirme ve telkinlere direnme mahiyetindedir. Bu nedenle idare mahkemelerinin telkinlere karşı tepkisi/tepkisizliği, tavrı, hâkimlere uygulanacak yaptırım konusunda da belirleyici olmuştur.

İstanbul İdare Mahkemesi

Daha önce de ifade edildiği üzere başörtüsü yasağı İstanbul Üniversitesi'nde, en acımasız şekilde tıp fakültelerinde uygulanmıştır. İ.Ü Tıp Fakültesi 5. sınıf öğrencisi H. Arslan, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden S. Caferoğlu ve S. Coşkun, İstanbul Üniversitesi

Rektörlüğünün "Başörtülü" öğrencilerin derslere alınmamasına dair işleminin iptali ve yürürlüğünün durdurulması talebiyle İstanbul İdare Mahkemelerinde dava açmışlardır.

İstanbul 6. İdare Mahkemesi; S. Coşkun, S. Caferoğlu ve H. Arslan isimli kız öğrencilerin açtıkları davanın ilk incelemesinde 26.06.1998 tarih ve 1998/367 Esas sayılı, yine aynı tarih ve 1998/368 Esas sayılı ve yine aynı tarih ve 1998/369 Esas sayılı kararlar ile, -Başkan Belir Can'ın muhalefetine karşın, üyeler Seher Bayrak ve Selami Demirkol'un oylarıyla- başörtülü öğrencilerin İstanbul Üniversitesine alınmamasına ilişkin işlemin yürütmesini durdurmuştur.

Yürütmenin durdurulmasına dair kararlarda;

"... 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasası, 2547 sayılı YÖK Yasası'nın Ek 17. maddesi ve YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin disiplin suçları başlıklı 7. maddesinin 08.01.1987 tarihinde yürürlüğe giren 'Yüksek öğretim kurumlarının dersane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünüm dışındaki bir kıyafet ve görünümde bulunmak' fiilinin kınama cezası ile cezalandırılabileceği kuralı" dikkate alınarak dava konusu işlemin incelendiği belirtilmiştir.

Mahkeme, kararında ayrıca;

"dava konusu işlemin ilk bakışta kimlik kartı olmayan öğrencilerin üniversite ve kampüslerine alınmaması şeklinde güvenliğe yönelik olarak tesis edildiği izlenimi vermekte, ancak devamında rektörün imzasından sonra yer alan yaptırımlarla kadın öğrencilerin başları bağlı olarak (başörtülü olarak) erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmamlarının gerekte olduğunu belirtmekte ve öğrencilerin öğrenim özgürlüğünü kısıtlamaya yönelmekte, devamında ise derslerin yapılmamasına kadar yaptırım getirecek öğretimin engellenmesi sonucuna kadar varılmakta olduğunu",

"Üniversitede güvenliği sağlamak açısından gerekli önlemlerin alınması rektörün görev ve yetkisi dahilinde bulunmakta ise de diğer hususların bir genelge ile düzenlenmesi gereken hususlar olmadığı kanun, tüzük ve yönetmelikle düzenlenmesi gereken hususlar olduğunu" belirtmiştir.

1982 Anayasası'nın 124. maddesinde "Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri"nin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelik çıkarabilecekleri hükmü vardır.

...Hukuki normlar hiyerarşisi içerisinde yasa ve tüzüklerin uygulanması bağlamında çıkarılan yönetmelikler ile kamu tüzel kişileri kendi görev alanlarını ilgilendiren konulara açıklık getirmek işlevini yüklenmektedirler.

...bu yönde yasama organınca düzenleme yapılarak Ek 17. madde hükmü ile düzenleme getirilmiş, bu düzenleme iptal davası olarak Anayasa Mahkemesi'nin önüne getirilmiş ancak Anayasa Mahkemesi bu düzenlemeyi Anayasaya aykırı bulmayarak davayı reddetmiş, ancak Ek 17. madde hükmünün uygulamada birliği sağlayacak şekilde açıklık taşıması nedeniyle farklı uygulamalar ortaya çıkmış, ancak yürütme erki tüm ülke çapında uygulamayı belirleyecek bir genel düzenleyici işlemlerle (yönetmelik) meseleyi çözme yoluna gitmemiş 1990 yılından bu yana (karar tarihine kadar) uygulama farklı üniversitelerde değişik yöneticiler tarafından değişik şekilde uygulanmış, sonuç olarak başörtüsü veya türban olayı yüksek öğretim kurumlarında her zaman bazı çevrelerce kötü amaçla kullanılarak devam eden problem durumuna gelmiş, yasa ve yürütme erki meseleyi kökünden çözümleyecek şekilde

üzerlerine düşen görevleri yapmadığından onların kullanması gereken yetkiyi yükseköğretim kurumlarındaki yöneticilerin kullanmasına zemin hazırlanmıştır.

Nitekim konunun özelliği gereği 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu uyarınca çıkarılan devlet memurlarının kılık kıyafet yönetmeliği ile memurların kılık kıyafetleri yönetmelik gibi genel, soyut ve kişisel olmayan bir düzenleyici işlemle uygulamaya yansıtılırken 2547 sayılı yasa uyarınca yükseköğretim personeli ile öğrenciler hakkında iki ayrı yönetmelik çıkarılmış ise de 2547 sayılı yasanın Ek 17. maddesi hükmü bağlamında yükseköğretim personeli ile öğrencilerin kılık kıyafeti hakkında... yönetmelik çıkarılma yoluna gidilmemiştir.

Bu durumda yükseköğretim kurumlarında öğrencilerin kılık kıyafeti konusu yasa ile (Ek 17. madde) serbest bırakılmışken ve bu konuda ülkemizde yaşanan sorunlar dikkate alındığında bu güne kadar bir yönetmelikle konunun açıklığa kavuşturulması gerekirken kılık kıyafet konusunda davalı idarece birer işlem niteliğinde tesis olunan işlemin altına düşülen notla öğrencilerin kılık kıyafeti hakkında hukuki sonuçlar doğuracak bir yaptırım uygulanmasına dair dava konusu işlemde, üniversite rektörünün konu yönünden yetkisiz bulunduğu sonucuna varıldığı, dolayısıyla işlemin yetki yönünden hukuka aykırı olduğu." belirtilmiştir.

Kararda ayrıca;

"..dava konusu işlemde şekil yönünden de hukuka aykırılık" sonucuna varılmış, ".. 2547 sayılı yasanın Ek 17. maddesinde 1990 yılından bu yana değişiklik olmadığı, yönetmelik düzeyinde de herhangi bir hukuki değişiklik bulunmadığı halde dava konusu işlem idarenin düzenli olması ve idarenin istikrarlı olması ilkesine aykırılık oluşturduğu, idareyi bu işlemi tesisi etmeye yönelten yasa ve yönetmelik düzeyinde herhangi bir değişiklik yapılmadan, işlemin dayanağı olarak açıkça yasal dayanak gösterilmediği ve gerekçe belirtilmediğinden objektif bir sebebi bulunmadığı sonucuna varılarak sebep unsuru yönünden de hukuka uygun bulunmadığı..." belirtilmiştir.

Netice olarak, İstanbul 6. İdare Mahkemesi, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünün "başörtülü ve sakallı öğrencilerin üniversiteye alınmaması" yönündeki uygulamasını hukuka uygun bulmamış, "dava konusu işlemin yürütmesinin durdurulmasına" karar vermiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi karar oyçokluğuyla (bire karşı iki oyla) alınmıştır.

Karara muhalefet eden yargıç, muhalefet gerekçesini, idari yargılama usulü yasasının 27/2. maddesindeki, "işlemin açıkça hukuka aykırı olması ve uygulanması halinde telafisi güç zararların doğacak olması" şartlarının birlikte gerçekleşmediği tezine dayandırmıştır.

Edirne İdare Mahkemesi

Trakya Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi öğrencisi M. Parlak, üniversiteye "başörtülü olarak girdiği gerekçesiyle" Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi dekanlığının 18/06/1998 tarihli kararı ile verilen bir hafta süre ile yükseköğretim kurumlarından uzaklaştırılmasına dair disiplin cezasının iptali ve yürütmesinin durdurulması talebiyle Edirne İdare Mahkemesi'nde dava açmıştır.

Söz konusu davada, hâkim Ali Kaban başkanlığında Abdurrahman Beşer ve Gülten Kaya Hatipoğlu'ndan oluşan Mahkeme heyeti, 08.07.1998 tarih ve 1998/410 Esas sayılı kararlarıyla oybirliği ile "yürütmenin durdurulmasına" karar vermişlerdir.

Davacı öğrencinin bir hafta süre ile üniversiteden uzaklaştırılmasına ilişkin işlem; "Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesinin 4. Maddesine aykırı olarak derslere başörtüsü ile girdiği, bu fiili nedeniyle Yüksek Öğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 7. Maddesi uyarınca "kınama" cezası verilmesine karşın, bu davranışında ısrar ederek yine derslere başörtüsü ile girdiği gerekçesiyle aynı yönetmeliğin 12. maddesinin yollamasıyla 8. madde uyarınca tekrardan dolayı bir üst ceza olan bir hafta uzaklaştırma cezası verilmek suretiyle gerçekleştirilmiştir" diyen Edirne İdare Mahkemesi'ne göre;

2547 sayılı yasanın 54. maddesinde sayılan ve bu yasanın verdiği yetkiye dayanarak çıkarılan YÖK. Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinde öngörülen disiplin suçları dışında herhangi bir fiil veya tutumun disiplin suçu olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle dava konusu cezalandırma işlemine dayanak alınan Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesi'nin 4. maddesinde belirtilen fiil ve tutumların aynı yönergenin 6. maddesiyle disiplin suçu olarak öngörülmesi, yasaların yalnızca Yüksek Öğretim Kuruluna tanıdığı bir düzenleme yetkisinin yönergeyle disiplin suçu ihdas etme ve yetki gaspı suretiyle üniversite senatosunda kullanımı anlamı taşıyacağından; bu düzenlemenin yasal dayanaktan yoksun olması nedeniyle hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Sonuç olarak disiplin yönetmeliğinde davacının saçlarını örtmesini cezalandıran bir hüküm bulunmadığına ve davacının bu davranışının da kargaşaya yol açıp düzeni bozduğu veya dini inancın gereğini yerine getirmenin dışında bir amaçla yapıldığı yolunda somut bir bilgi ve belge ibraz edilmediği gibi, bu yönde herhangi bir iddiada bulunulmadığına göre aksi kabul ve yoruma dayalı olarak davacının suç teşkil etmeyen tutumunu tekrarladığı gerekçesiyle yükseköğretim kurumlarından uzaklaştırma cezası ile cezalandırılması, hukuka, mevzuata ve hakkaniyet ölçülerine uygun değildir.

Herhangi bir yasaya veya mevzuat değişikliğine dayanmaksızın, (sadece) talimatla uygulamaya konulan başörtüsü yasağına karşı açılan ve yukarıda örneğini verdiğimiz ilk birkaç davada "yürütmenin durdurulması" kararı verilmesi, Ankara'da yapılan brifingli yönlendirmenin Ankara dışındaki mahkemelerde etkili olmadığının görülmesi, yasakçı zihniyeti harekete geçirmiş, yeni tedbirler almaya sevk etmiştir.

Brifingler Sonrası Verilen Başörtüsü Kararları

Başörtü yasağını hukuk ihlali olarak değerlendiren, İstanbul 6. İdare Mahkemesi'nin 26/06/1998 tarihli kararı, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne tebliğ edilmesinden sonra, üniversite yetkilileri hemen harekete geçerek, adli tatil içerisinde İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'ne itiraz dilekçesi vermiştir. Bu arada Trakya Üniversitesi de (İstanbul Üniversitesi ile birlikte) adli tatilde İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'ne itiraz dilekçesi vermiştir. Adli tatil olması nedeniyle, nöbetçi hakimlerden A. Hayat Aysal başkanlığında Necati Alkan ve Yunus Kutlu tarafından oluşturulan heyet, İstanbul 6. İdare Mahkemesi ve Edirne İdare Mahkemesi tarafından verilen "*Yürütmenin durdurulması*" kararlarının kaldırılmasına karar vermiştir. (İstanbul Bölge İdare Mahkemesi E:1998/910, 945, 946, 947 Y.D itiraz).

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'nin kararlarının, içerik ve gerekçelerinin, neredeyse üniversitelere ve mahkemelere dağıtılan bilgi notundaki cümle ve kelimelerle birebir örtüşmesi, tehdidin hedefine ulaştığını göstermektedir.

Söz konusu telefon görüşmesinde, Danıştay hâkimlerinden S. Y.'ye ulaşılarak dosyayı inceleyecek heyetin "güçlü bir Alevi kanalıyla etkilenebileceği" belirtilmekteydi. Aracı olarak görüşülmesi istenen ve ismi geçen Danıştay üyesi S. Y.'ye 1998 yılında İstanbul İdare mahkemelerinde görevli hâkim olarak bulunduğu dikkate alındığında, adli tatilde "yürütmenin durdurulması kararının kaldırılması"na dair kararların nasıl alındığı daha net anlaşılmaktadır.

Bölge İdare Mahkemesi tarafından, "'başörtü yasağını durduran kararlar" ortadan kaldırıldıktan sonra, İstanbul İdare mahkemelerinde açılan iptal davalarında yürütmenin durdurulması talepleri tek tek reddedilmeye başlamıştır.

Başörtüsü yasağı aleyhine karara imza atan İstanbul 6. İdare Mahkemesi üyelerinden hâkim Seher Bayrak, Edirne'ye tayin edilmiş, hâkim Dr. Selami Demirkol da önce Trabzon'a sürgün edilmiş, daha sonra da Sakarya İdare Mahkemesi'nde görevlendirilmiştir.

İstanbul 6. İdare Mahkemesinde görev yapan iki hâkimin görev yeri -bakmakta olduğu davalar (E:1998/367, 368, 369 sayılı dosyalar) nedeniyle- değiştirildiği için, yeni bir heyet oluşturulmuş, böylece, "tabii hâkim" ilkesi ihlal edilmiştir. Aynı mahkeme, daha önce -başörtüsü yasağını hukuka aykırı bularak- yürütmenin durdurulması kararı verdiği halde, bu hâkimlerin yerine görevlendirilen başkan A.Ç., üyeler E.A. ve G.T.'den oluşan heyetin, "*aynı davada*" hem de "*oybirliğiyle*" davanın reddine (İst.6.İdare Mahk. 31/05/1998 tarih E:1998/368, K:1998/511 sayılı kararı) karar vermesi, yargıya müdahaleyi çok açık bir şekilde kanıtlamaktadır.

Mahkemelerde, başörtüsü yasağına karşı açılan davalarda kararlar, artık matbu hale gelmiştir. Mahkemelere verilen 4-5 sayfalık "bilgi notu" ya da bu notların kısaltılmış şekliyle "karar formatında" metinler, "davacı, davalı ve işlem tarih ve sayılarının yazılacağı bölümler" boş bırakılmak suretiyle teksir edilerek çoğaltılmış, karar verilecek dosyalar için boşluk doldurma yöntemiyle kararlar "hazır" hale getirilmiştir. (İstanbul 6.İdare Mah.31.05.1999 tarih 1998/367 E, 1998/510 K. sayılı, 1998/368-511 sayılı, 1998/369-512 sayılı kararları)

İstanbul İdare Mahkemelerinin, başörtüsü yasağı ile ilgili davalarda verdiği kararların "mahkemelere verilen bilgi notu ve şablon gerekçelere göre yazıldığını" anlamak için, mahkemelerin, aynı konuda verilmiş kararlarına bakmak yeterlidir. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünün 23 Ocak 1998 ve 26 Ocak 1998 tarihli "üniversiteye almama"ya ilişkin işlemin iptaline dair İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nin 27.10.1998 tarih ve 1998/261 E. 1998/935 K. Sayılı kararı ile İstanbul 3. İdare Mahkemesi'nin 21.04.1999 tarih ve 1998/227 E. 1999/504 K. sayılı kararları örnek olarak gösterilebilir.

Her iki karar da 12 paragraftan oluşmakta, her iki kararın 7 paragrafı, paragraf başlığı, kelime şekli ve sayısı aynıdır.

Özellikle kılık kıyafet nedeniyle açılan idari davalarda, şablon metinlerle teksir edilen kararlar dönemi başlayınca, bu davalar için, mahkeme hâkimlerinin inceleme yapmasına da gerek kalmamıştır. Çünkü sonucun herhangi bir şekilde (davacı lehine) değişmeyeceği açıktır. Hal böyle olunca hâkim incelemesine de gerek kalmamakta (hâkimlerin değil!) kalem memurlarının şablon metinleri yazmaları ve hâkimlere imzalatmasıyla karar oluşmaktadır. Kararlar hâkimlerin görüşü ve el mahsulü olmadığı için, kaçınılmaz hatalar da yapılmaktadır.

Karar metninde; davacının ve vekilinin isimlerinin yazılacağı bölüm ve dava edilen işlemin tarih ve sayısı için uygun bir boşluk bırakılarak çoğaltılmaktadır. Bazen birden fazla davası olan avukatın ismi de teksirde belirtilerek metin çoğaltılmakta, bu şekilde çoğaltılan kararlar, idare mahkemesinde birçok davası olan avukat isimleriyle birlikte teksir edilmekte, karar, davacı karşısına herhangi bir davacı ismi yazılmak suretiyle imzalanmaktadır.

Bu konuda trajikomik hadiseler yaşanmış olup, bunlardan biri, şu şekilde cereyan etmiştir:

İstanbul İdare mahkemelerinde "kılık kıyafet nedeniyle memuriyetten atılan memureler adına" dava açan avukat Fatma Benli'ye bir karar tebliğ edilmiştir.

Mahkeme kararı, öğretmen olarak görev ifa ederken "başörtülü görev yaptığı" gerekçesiyle görevine son verilen Meryem Altıntaş adına Avukat Hüsnü Tuna tarafından İstanbul 2. İdare Mahkemesinde açılan bir davaya ilişkindir. Diğer bir ifade ile İstanbul 2. İdare Mahkemesinde Av. Hüsnü Tuna tarafından davacı Meryem Altıntaş adına açılan davanın kararı, aynı konuda idare mahkemesinde davaları bulunan Avukat Fatma Benli ismiyle çoğaltıldığı için, karar da bu davada vekil olan Av. Hüsnü Tuna yerine, (Meryem Altıntaş'ın vekili olmayan) Av. Fatma Benli'ye tebliğ edilmiştir. (*İst. 2. İdare Mah. 28.09.2001 tarih 2001/74 E. 2001/1161 K. Sayılı karar ve dava dilekçesi*).

Kararda, davacı vekili olarak adı yazılan Fatma Benli, Meryem Altıntaş adına açılmış bir davasının olmadığı ve bu kişinin vekili de olmadığı halde, kararın kendisine tebliğ edilmesi üzerine, anılan avukat mahkemeye "kararda ismi geçen davacının vekili olmadığı gibi kendisini de tanımadığını, ilgilinin usuli bir mağduriyete uğramaması için kararın iadesini ve işlemin düzeltilmesini" talep eden bir dilekçe vermiştir.

Mahkeme heyeti, kararın mahkemeye iade edildiği 15.03.2002 tarihinden tam dört ay sonra 19.07.2002 tarihinde kararda "davacı vekili olarak yazılan Fatma Benli" isminin "davacı vekili Av. Hüsnü Tuna olarak düzeltilmesine" karar vermiş ve bu düzeltme kararı ile birlikte eski kararı yine Av. Fatma Benli'ye tebliğ çıkarmıştır.

Bu arada gerekçeli kararını bir türlü tebliğ edilmemesi üzerine, kararın yazıldığı tarih olan 28.09.2001'den tam on iki ay sonra 7 Ekim 2002 tarihinde mahkemeye dilekçe ile başvuruda bulunarak, "davanın akıbeti ve kararın gecikme nedeninin bildirilmesi" istenmiştir. Bu dilekçeden sonra, 30 Ekim 2002'de (davacısı Meryem Altıntaş, vekili Av. Fatma Benli olarak görülen) teksir edilen ve nokta nokta bırakılan yerleri doldurularak hazırlanmış olan karar, bu kez Av. Hüsnü Tuna'ya tebliğ edilmiştir.

Yazılı dilekçelerle uyarıda bulunulmasına rağmen, bu kararları veren mahkemelerin hâkimleri, son derece lakayt bir şekilde, karar verdikleri tarihten on üç ay sonra, bu usulsüzlükleri giderme ihtiyacı dahi hissetmeden muamelelerini devam ettirmişlerdir. Davacının "makul bir sürede davasının görülmesini isteme hakkı" bu davalar için rafa kaldırılmıştır.

Brifinge Kayıtsız Kalan Mahkemeler

Samsun İdare Mahkemesi

Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencisi olup, başörtüsü yasağı nedeniyle fakülteye alınmayan E. Ece isimli öğrenci, Samsun İdare Mahkemesi'ne başvuruda

bulunarak, idarenin hukuka aykırı "*işlemin iptali ve 1 milyar tl manevi tazminata*" hükmedilmesini istemiştir.

Samsun İdare Mahkemesi 01.10.1999 tarih ve 1999/139 E. 1999/908 K. Sayılı kararı ile "Fakülteye almama işleminin" iptali ile "davada, 100.000.000 TL manevi tazminatın ödenmesine" karar vermiştir. Karar oyçokluğuyla (1'e karşı 2 oyla) alınmıştır. Karara, mahkeme heyeti başkanı M.K.A muhalif kalmıştır. Davanın reddi yönünde oy kullanan muhalif hâkimin iki sayfalık gerekçesine bakıldığında, yukarıda ele aldığımız ve şablon gerekçelere göre oluşturulan, İstanbul 2. ve 3. İdare Mahkemesi kararlarıyla tıpa tıpa aynı olduğu görülmüştür.

Bursa İdare Mahkemesi

Başörtülü öğrencilerin üniversiteye alınmaması, Uludağ Üniversitesi'nde de acımasız bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Bu öğrenciler fakültelerine alınmadığı gibi, bir şekilde üniversiteye girenlerin, yıldırım hızıyla işlem yapılarak okulla ilişkisi kesilmiştir. Bu çerçevede, başörtüsüyle fakülteye girdiği için "bir yarıyıl yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma" cezası verilen Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi H. Atasoy, bu cezanın iptali ve yürütmenin durdurulması talebiyle dava açmıştır.

Davayı inceleyen Bursa 2. İdare Mahkemesi, disiplin cezasının uygulanmaması için "Yürütmenin durdurulmasına" karar vermiştir.

Daha sonra açıklanacağı gibi, bu dava da diğer örnekleri gibi, başlangıçta hukuka aykırılık gerekçesiyle yürütmeyi durdurma kararı veren heyetin üyeleri -tabii hâkim ilkesi ihlal edilerek- dağıtıldıktan sonra, yerine atanan hâkimler kanalıyla, dava öğrenci aleyhine sonuçlandırılmıştır.

Öte yandan, birçok idare mahkemesinde, başörtüsü nedeniyle açılan davalarda "dikte edilen gerekçelere itibar etmeyerek" davacılar lehine karar veren hâkimler, tek tek sürgün edilmişlerdir. Kamuoyuna, "Hâkime Örtü Sürgünü", "Adalette Türban Sürprizi", "Yargıda Türban Sürgünü" olarak yansıyan bu uygulamalarla, hukuksuz yasağı talimatla sürdürenler değil; adil, objektif ve hukuk çerçevesinde hareket etmeye çalışanlar cezalandırılmışlardır.

Edirne İdare Mahkemesi'nde "başörtülü bir öğrencinin" davasında "yürütmenin durdurulması karar veren hâkimlerden Başkan Ali Kazan, Trabzon İdare Mahkemesine üye olarak, yine Edirne İdare Mahkemesi üyesi Abdurrahman Beşer ise Trabzon Vergi Mahkemesine üye olarak sürülmüşlerdir.

Bursa İdare Mahkemesi'nde, İmam Hatip Lisesi öğrencileri tarafından açılan ve dönemin Bursa Valisi Orhan Taşanlar'ın "başörtü yasağı genelgesi"nin iptali ve yürütmenin durdurulması davası ile Bursa Uludağ Üniversitesi'nden uzaklaştırılan öğrencilerin açtığı davada "yürütmeyi durdurma kararı" veren hâkimlerden Bursa 2. İdare Mahkemesi Başkam Sabri Ünal, Aydın Bölge İdare Mahkemesi üyeliğine, aynı mahkemenin üyesi Mehmet Ali Ceran ise Gaziantep Vergi Mahkemesi üyeliğine gönderilmişlerdir.

Samsun İdare Mahkemesi'nde, başörtülü öğrencinin açtığı davada, "davanın kabulü" yönünde oy kullanan hâkim Cafer Ergen, Kayseri İdare Mahkemesi'ne sürgün edilmiştir.

Ankara'da yargı mensuplarına verilen brifinglerle, taşrada bulunanlara da matbu, form mahiyetinde verilen metinlerle yönlendirilmeye çalışılan hâkimlerden, bu güçlerin istemediği kararların çıkması üzerine, hâkimlerin susturulması için muhtelif tedbirler alınmıştır.

Bunların başında "mevhum, gülünç ve gerçek dışı gerekçelerle" hâkimler hakkında soruşturmalar açılması gelmektedir. Bu dönemde, dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk'ün onayıyla birçok hâkim hakkında soruşturma başlatılmıştır.

Bunların en ilginçlerinden birisi 11.09.2000 tarihini taşıyan 2.74.11.237. 1999 sayılı Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü başlıklı soruşturma yazısıdır. Hâkim Genel Müdür, N. Turan tarafından imzalanarak Bakanlık Makamına sunulan yazının içeriğinde aynen şöyle denilmektedir:

Samsun İdare Mahkemesi üyeleri Sıtkı Keleş, Fatih Terzi, Resul Çomoğlu, Recep Taş, Hasan Önal ile Samsun İdare Mahkemesi eski üyeleri halen Kayseri İdare Mahkemesi üyesi Cafer Ergen ve Kocaeli Vergi Mahkemesi üyesi Nermin Kurt haklarında verilen 09.05.2000 tarihli soruşturma izni üzerine adalet müfettişi tarafından düzenlenen 24.07.2000 günlü soruşturma raporuna bağlı (2.74.11.237. 1999) sayılı dosya inceleni... Yaptıkları işler ve davranışlarıyla kişisel duygulara kapılarak görevlerini doğru ve tarafsız yapamayacakları kanısını uyandırdıkları,

Sosyal ve özel yaşantıları ve eşlerinin kapalı ve başörtülü giyim tarzı nedeniyle çevrede olumsuz imaj yarattıkları, başörtüsü taktıkları gerekçesiyle haklarında disiplin cezası uygulanan ya da bu nedenle okula alınmayan öğrenciler tarafından Samsun İdare Mahkemesi'ne açılan davalarda türbanlı öğrenciler lehine karar verdikleri, Atatürkçü, laik ve demokrat olduğu bilinen kişiler tarafından açılan davalarda ön yargılı davrandıkları, hususundan ibarettir.

Yazının soruşturma gerekçesinin açıklandığı bölümde;

"Eşlerinin kapalı ve başörtülü giyim tarzını benimsedikleri, kendilerinin sosyal ve özel yaşantılarında mesleğe yakışmayan davranışlarda bulundukları, toplu halde ve tören havasında cuma ve teravih namazlarına gittikleri" İddia edilmiş,

Bu bakımdan, "Samsun İdare Mahkemesi üyeleri Sıtkı Keleş, Fatih Terzi, Resul Çomoğlu, Recep Taş, Hasan Önal ile Samsun İdare Mahkemesi eski üyeleri; Kayseri İdare Mahkemesi üyesi Cafer Ergen ve Kocaeli Vergi Mahkemesi üyesi Nermin Kurt haklarında disiplin yönünden gereği takdir ve tayin olunmak üzere soruşturma dosyasının 2802 Sayılı Kanunun 87. maddesi gereğince Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na tevdiinin düşünüldüğü" belirtilmiştir.

Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk tarafından 06/09/2000 tarihli onay ile soruşturma dosyalarının HSYK'ya sunulması uygun bulunmuştur.

İdari Yargı/Danıştay'ın Tutumu

Fazilet Partisi'nden milletvekili seçilen Merve Kavakçı'ya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yemin ettirilmemiş, fiili saldırı ile milletin verdiği vekâlet görevinin ifası engellenmiştir. Sadece bununla da yetinilmemiş, -başka ülke vatandaşları başka milletvekilleri olmasına rağmen- Merve Kavakçı hakkında, ABD vatandaşı olduğu gerekçesiyle, Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bülent Ecevit'in "bu kadına haddini bildirin" talimatına uyan DSP'li vekillerce yemin etmesi engellenen Merve Kavakçı, Bakanlar Kurulunun vatandaşlıktan çıkarma "kararının iptali ve yürütmenin durdurulması" talebiyle Danıştay 10. Dairede dava açmıştır.

Danıştay 10. Dairesi, 08.05.1999 tarihli Hürriyet gazetesinde ilan edildiği şekilde ve mahiyette Merve Kavakçı'nın davasında önce yürütmeyi durdurma talebinin sonra da davanın esastan reddine karar vermiştir. Mahkemenin kararı malumun ilanı mahiyetinde olmuştur. Çünkü Genelkurmay Başkanlığı'nın yüksek yargı mensuplarına verdiği brifingin bir gereği olan bu karar, aylar öncesinden gazetelerde yayımlanmıştır. Nitekim Danıştay'ın yürütmeyi durdurma talebinin reddi kararı, basında "Danıştay Esas Duruşta" şeklinde nitelendirilmiştir.

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 07.05.1999 tarihli kararından sonra, Danıştay'da gerek ilk derece mahkemesi ve gerekse temyiz incelemesi için kendisine gelen davalar açısından yeni bir dönem de başlamış olmaktadır.

Danıştay 8. Dairesi, Z. Zeybel kararından sonra Samsun 19 Mayıs Üniversitesi öğrencisi Esra Ege tarafından Samsun İdare Mahkemesi'nde açılan ve mahkeme hâkimlerinin sürgün edilmesi ile sonuçlanan "okula almama işleminin iptali ile 100 milyon, manevi tazminata hükmedilmesine" ilişkin kararı bozarak idare mahkemesince verilen hukuki nitelikli bir kararı "siyasi düşüncelerle" sonuçlandırmış olmaktadır. Çünkü geçmiş yıllarda başörtülü öğrencilerin okullara girişlerine bir mani bulunmadığı gibi, başörtülü olarak sınava giren öğrencinin sınavını geçerli saymayan fakültenin işlemini ve başörtülü öğrenciyi fakülteden uzaklaştıran disiplin cezasını "hukuka aykırı" bularak iptal etmişti.

Başörtülü olarak fakülteye (sınava) girişe engel olan bir kural olmamasına rağmen 03/03/1987 tarihinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yapılan 'Kamu Hukuku' sınavı ile 23/03/1987 tarihinde yapılan "iş hukuku ve sosyal güvenlik" ara sınavına katılmasına rağmen sınava usulsüz -başörtülü- olarak girdiği gerekçesiyle sınav kağıdı iptal edilen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi tarafından İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nde açılan davada, (14/02/1989 ve E:1987/572, K:1989/163 sayılı kararı) davanın kabulü ile sınavların geçerli kabul edilmesine karar verilmiştir.

İdare Mahkemesi, davayı kabul kararı gerekçesinde "...Dava konusu olayda davacının İstanbul Üniversitesi ara (vize) sınavlarına görevlilerin uyarısına rağmen başörtülü olarak girdiği tespit edilmiş ise de bu eylemin adı geçenin girdiği sınava ait kağıtlarının iptalini gerektirdiği şeklinde yürürlükte bulunan yasa ve yönetmeliklerde herhangi bir müeyyidenin bulunmaması karşısında işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı"nı belirtmiş, dolayısıyla öğrencinin başörtülü olarak fakülte içerisinde yapılan sınav, ders ve benzeri eğitim faaliyetleri için bulunmasını yasaklayan bir kanun bulunmadığını kabul etmiştir. Bu karar, idare tarafından temyiz edildiği halde, temyiz başvurusu, Danıştay tarafından reddedilerek yerel mahkeme kararı onaylanmıştır.

Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu öğrencisi S. Tokuş, başörtülü olarak derslere girdiği gerekçesiyle "bir yarıyıl süreyle okuldan uzaklaştırma" cezası ile cezalandırılması üzerine, cezanın iptali için İzmir 4. İdare Mahkemesi'nde dava açmıştır. İzmir 4. İdare Mahkemesi 26.05.1995 tarih ve 493 sayılı karar ile "işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı" gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir.

Davacı İzmir 4. İdare Mahkemesi'nin kararını temyiz ederek Danıştay'a göndermiştir. İzmir 4. İdare Mahkemesi'nin kararını inceleyen Danıştay 8. Daire, 09.12.1997 tarih ve 1995/4731 E. 1997/3847 K. Sayılı kararı ile İdare Mahkemesi'nin kararının "bozulmasına" karar vermiştir.

Danıştay 8. Dairesi, İzmir 4. İdare Mahkemesi'nin kararın bozma gerekçesinde; ".. dosyanın incelenmesinden davacı öğrencinin iç hastalıkları hemşireliği dersi uygulamaları sırasında, kep yerine başörtüsü takması nedeniyle soruşturma başlatıldığı, davacının eyleminin Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 7/e maddesindeki ders, seminer, uygulama, laboratuvar, atölye çalışması ve konferans gibi çalışmaların düzenini bozmak eylemi kapsamında değerlendirilerek, kınama cezası verilmesinin önerildiği, ancak davacının daha önce de kınama ve 10-15 gün süreyle okuldan uzaklaştırma cezası aldığı göz önünde tutularak Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 12. maddesi uyarınca suçun tekrerrüü nazara alınarak bir yarıyl uzaklaştırma cezası verildiği,

YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin disiplin suçunun tekrerrüü başlıklı 12. maddesinde "disiplin cezası verilmesine neden olmuş bir fiil veya halin öğrencilik süresince tekrerründe bir derece ağır ceza uygulanır kuralı yer almıştır.

Bu maddedeki bir derece ağır ceza kavramından, suçun niteliği hangi cezayı gerektiriyorsa bu cezanın bir derece ağırlığının anlaşılması gerektiği açıktır. Aksi bir anlayış cezaların derece derece ağırlaşarak öğrencinin fakülteden çıkarılması sonucunu doğurur ki bu ANAYASA İLE GÜVENCE ALTINA ALINAN ÖĞRENİM HAKKINI KISITLAYICI BİR DURUMA YOL AÇAR.

Açıklanan nedenlerle Kararın bozulmasına karar verildiği" belirtmiştir.

İstanbul 2. İdare Mahkemesi'nin "başörtülü olarak girilen sınavın iptal edilemeyeceğine" ilişkin kararı ve İzmir 4. İdare Mahkemesi'nin başörtülü olarak fakülteye giren öğrenciye verilen bir yarı yıl uzaklaştırma cezasını onaylayan kararını başörtülü fakülteye girme sonucu artırılarak verilen bir yarı yıl uzaklaştırma disiplin cezasını, Anayasal öğrenim hakkını kısıtlayıcı olarak değerlendirip bozan Danıştay 8. Dairesi karar ve emsali kararlar, Yargı'nın brifingle etkilenmesi sonrası değişmiş, başörtülü fakülteye girmek bir yana, girmeye teşebbüs bile "sisteme başkaldırı olarak" yorumlanmaya, dolayısıyla başörtülülerin Anayasal ya da yasal herhangi bir eğitim hakkının bulunmadığı vurgulanmaya başlanmıştır.

Önceki yıllarda "başörtüsü" ile ilgili verilen olumlu kararların aksine yönlendirme -empoze etme- ve dikte ettirme yöntemiyle başörtülüler aleyhine değiştirilen kararlar, "başörtüsü için son nokta" olarak değerlendirilmiştir.

Hukuk devletinde, davaların reddi ya da kabulü, dava konusu işlem ya da eylemle ilgili hukuk normlarının bir gereğidir. Hâkimler, hukuk kuralları çerçevesinde yaptıkları incelemede davanın taraflarının kimliği, etnik kökeni, cinsiyeti, dini ya da felsefi ve siyasi görüşünden etkilenmeksizin kararlarını verecektir. Genel ve evrensel hukuk ilkeleri ve bakışı bunu gerektirmektedir. Halbuki brifingli, yönlendirmeli yargı süreci, hâkimlerin kararlarına yasaların dışında dikkate almaları gereken bir kısım hususları daha eklemiştir. Bunlardan biri de "devletin âli menfaati"dir.

İdare mahkemelerinde veya Danıştay'da idareyi temsil edenler, davacıların iddialarına karşı "hukuki gerekçeler" ileri sürme yerine, mütemediyen "devletin âli menfaati bunu gerektirir" savunmasını kullanmışlardır.

Yargıya müdahale sürecinde en çok etkilenen davalardan bir bölümü de "denklik iptalleri" ile ilgili davalardır. "Topyekûn savaş" doğrultusunda uzun yıllar boyunca herhangi bir problem yaşamamış, bir kısmı memuriyet nedeniyle emekli olmuş ya da emekliliği gelmiş, bir kısmı doktora yapmış, Mısır El-Ezher, Pakistan İslam üniversitelerinden mezun olmuş Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının diploma denklikleri iptal edilmek suretiyle statüleri ile oynanmıştır.

Onlarca yıl önce, yurt dışında yüksek öğrenimlerini tamamlayan kişilerin almış oldukları diplomaları, geçmişe yürüyecek şekilde iptal edilmiştir. Bu konuda açılmış bulunan davalarda YÖK temsilcileri, yıllar öncesi alınan diplomaların iptaline makul bir gerekçe bulamadıklarından, "devletimizin âli menfaati bunu gerektirmektedir" savunmasını ileri sürmüşler, ne yazık ki tafsız ve bağımsız yargımız tarafından bu gerekçeler geçerli kabul edilerek davaların reddine karar verilmiştir.

Bu konuda yargının ne denli taraflı kullanıldığına işaret eden bir örneği, Mısır'da bulunan ve uluslararası üne sahip El-Ezher Üniversitesi mezunu N. Altuner'dir. Diplomasının denkliğini iptal eden YÖK işlemini dava eden Altuner, denkliğin niçin iptal edilemeyeceğine dair birçok hukuki gerekçe dava dilekçesinde belirtmiştir. Buna karşılık davalı YÖK tarafından verilen savunma dilekçesinde davanın niçin reddedilmesi gerektiğinin şifreleri mahkemeye şöyle verilmiştir.

"..Ayrıca radikal dinci bazı kişi, örgüt ve kuruluşların, ideolojik amaçla özellikle El-Ezher Üniversitesi'ne öğrenci götördükleri, bu öğrencilere Cumhuriyetimizin ve Anayasamızın temel ilke ve kurallarına aykırı ideolojik eğitim verildiği, bu durumun demokratik, laik ve sosyal hukuk devletimizin geleceği için tehlike arz ettiği Dışişleri Bakanlığımızın, büyükelçilerimizin, eğitim ataşelerimizin resmi yazılarında ifade edilmiştir. Bütün bu olgular karşısında da ülkemizin âli menfaatleri, kamu yararı göz önünde bulundurularak.... tarihli karar alınmıştır."

Neticede Danıştay 8. Daire "hukuk ilkelerine, hukukun üstünlüğüne, maddi gerçeklere" göre değil, "devletimizin âli menfaatine, Dışişleri Bakanlığı'nın, büyükelçilerin, eğitim ataşelerinin gözlemlerine, siyasi düşüncelerine ve ideolojik anlayışlarına" dayanan bir kararla davanın reddine karar vermiştir. (*Danıştay 8. Daire 1997/3975 E. Sayılı dosyası*)

Bir başka dikkat çekici Karar: "Cumhuriyet Balosuna Katılmazsan, Yönetici Olamazsın!"

Devlet memurluğuna nasıl girileceği, devlet memurluğuna girişte aranacak şartların neler olduğu "Devlet Memurları Yasası"nda belirlenmiştir. Memuriyete başladıktan sonra memurun hangi uygulamalarla karşılaşabileceğine de yasa ve yönetmelikler ile işaret edilmiştir. Memuriyette yükselme/terfi hususu da ilgili kurumlarca yasalara uygun olarak çıkarılan yönetmeliklerle belirlenmektedir. Bu nedenle devlet memurluğunun kazanılmasında ya da terfi etmede veya memuriyet görevinin sürdürülmesinde yasalarda belirtilmeyen şartlar koşulamaz. 1997 sonrası yargıya yapılan müdahaleler bu yöndeki kuralları da alt üst eden uygulamalara yol açmıştır.

Tekirdağ-Malkara Endüstri Meslek Lisesi Müdürlüğü görevini yürüten M. Ünsal, 1998 yılında açılan bir disiplin soruşturması ile görevden alınarak başka bir okula atanmıştır. Soruşturma dosyasında aynen şunlar yazılmaktadır:

...eğitim yöneticisi -okul müdürü- olarak resmi görevini başarı ile sürdürmektedir. Görevi dışında sadece 'dinci' bilinen kesimle ilişkilerini sürdürmekte, çalışma

saatleri içinde de olsa Cuma namazlarını aksatmamakta, eşi bir sembol olarak kabul edilen 'türban' takmakta ve kapalı dolaşmakta, ilişkileri de sadece kendisi gibi giyinen kesimle olmakta, Ulusal Bayramlar ve Cumhuriyet Balosu da dahil eşiyle hiçbir toplantıya katılmamaktadır.

Bu bağlamda çevrenin sosyal ve kültürel ortamından uzak, belli bir kesimle uzlaşmış ve birlikte hareket eden kapalı bir aile yaşantısının ortaya çıktığı belirlenmiş, bunun üzerine davacının görev alanının bir bölümünü teşkil eden eğitim-öğretim faaliyetlerinde başarılı çalışmalar yaptığı ancak, bir yöneticide bulunması gereken en önemli özelliklerden tarafsızlık ilkesini ihlal eder nitelikte bilgi ve duyumların küçük bir ilçede yaygın bir şekilde konuşulduğu, somut bir örneği olmasa da toplumda bazı çevrelere karşı zaafı olduğuna dair yorumlar yapıldığı, ayrıca bu kesim dışındakilerin de aile olarak kendilerini soyutladıkları, laik bir ülkede dinci akımların sembolü haline gelen türbanı yanlış mesajlara neden olabileceğini düşünmeksizin eşine kullandırarak hakkındaki söylentilerin daha da artmasına ve eğitim müessesinin zedelenmesine neden olmuştur.

Bu, hukuki açıdan izahı mümkün olmayan, önyargı ve ideolojik gerekçelerle hazırlanan soruşturma raporuna dayanarak görev yeri değiştirilen M. Ünsal'ın davası Edirne İdare Mahkemesi'nce kabul edilerek işlem iptal edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın kararı temyiz etmesi üzerine davayı ele alan Danıştay 5. Dairesi, yerel mahkemenin kararını bozarak "rapor içeriğinin, dolayısıyla görevden alma işleminin hukuka uygun olduğuna" karar vermiştir.

Danıştay 5. Dairesi, raporda belirtilen hususların, "davacının yüklendiği görevin özelliği ve önemi karşısında yöneticilik konumunu ve kurumu temsil niteliğini yitirdiği.." gerekçesine yer vererek soyut, tespiti ve değerlendirilmesi imkânsız iddiaları delil kabul etmiş ve buna istinaden yerel mahkeme kararını bozmuştur.

Danıştay 5. Dairenin kararına göre "Mesleğinde başarılı, iyi bir yönetici olmak" yeterli değildir. Yöneticilik görevini sürdürebilmesi için "türbansız eşi ile Ulusal Bayramlara ve Cumhuriyet balolarına katılması", ayrıca kadın "eşinin nasıl giyineceğine de -özellikle başörtüsü, uzun manto, yanlış anlamalara müsait renkten elbiseler giymemesini sağlamak için- müdahale etmesi" gerekmektedir.

Kararda görüldüğü üzere, memurlar için, sadece devlet memurları yasasının aradığı şartlar yeterli görülmemekte, bu yasadaki şartlara ilaveten, tarafsız ve bağımsız mahkemelerin çizdiği şartları da taşıması gerekmektedir. Aksi halde kamu görevinde kaç seneden buyana çalıştığına bakılmaksızın bir anda görevine son verilebilecektir.

Eğitimde Katsayı Davası

Yargının hukukun gereklerinden ziyade ideolojik kaygılarla hareket ettiğini göstermek açısından, son dönemde Danıştay'ın üniversite giriş sınavlarında katsayı uygulamasına ilişkin verdiği kararlar üzerinde de durulmalıdır. 28 Şubat 1997 öncesinde, Türkiye'de üniversiteye giriş sisteminde genel liseler ile meslek liseleri arasında herhangi bir ayrımcılık söz konusu değildi. Öğrenciler -hangi liseden geldiklerine bakılmaksızın- aynı sınava tabi tutulurlar ve bu sınavda gösterdikleri başarı oranında üniversitelere yerleştirilirlerdi.

28 Şubat süreci ile bu durum kökten bir değişikliğe uğradı. MGK'nın, 28 Şubat 1997'de "irticai faaliyetlere karşı mücadele çağrısı"nı içeren bir bildiri yayınlaması ile birlikte tüm

dengeler alt-üst oldu. YÖK, meslek liselerinin ağırlıklı ortaöğretim puanlarının, ÖSS’de alanlarında bir okulu seçerlerse 0.5, alanlarının dışında bir okulu seçerlerse 0.2 ile çarpılmasını kararlaştırdı ve böylece katsayı sorunu doğdu.

Sorunun temeli, hesaplama yönteminin değiştirilmesinden ötürü meslek liselerinden mezun öğrencilerin üniversiteye giriş sınavlarında daha fazla soru yapsalar bile genel lise mezunlarından daha az puan almaları ve dolayısıyla üniversitelere girememeleriydi.

Meslek lisesi öğrencileri -üniversite sınavında doğru cevapları çok düşük bir katsayı ile çarpıldığı için- genel lise öğrencilerinden çok daha fazla soruyu doğru çözseler bile daha az puan aldıklarından başarısız sayılıyor ve hak ettikleri üniversiteleri okuma imkânları ellerinden alınıyordu. Bu ayrımcı uygulamanın öncelikli hedefi, İmam-Hatip liseleri idi.

21 Temmuz 2009’da YÖK, üniversiteye giriş sınavında farklı katsayı uygulamasını kaldıran bir karar aldı. Bu kararla düz lisede okuyanlar ile meslek lisesinde okuyanların katsayısı eşitlendi ve lisede seçtiği alanın dışında bir alanda üniversite eğitimi almak isteyenlerin karşılaştıkları dezavantaj ortadan kaldırıldı.

İstanbul Barosu, YÖK’ün bu kararına karşı, kararın iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle dava açtı. Danıştay 8. Dairesi, YÖK’ün kararının yürütmesini oy birliğiyle durdurdu. Katsayının eşit olarak uygulanamayacağı görüşünden hareket eden Danıştay, bir bakıma, üniversiteye giren öğrenciler arasında eşitliği tesis eden bir kararı eşitliğe aykırı buldu. Bunun üzerine YÖK, konuyu yeniden düzenledi ve düz liseler ile meslek liselerine farklı katsayı uygulanmasını kabul eden ancak katsayılar arasındaki farkı daraltan yeni bir karar aldı. Buna göre, alan içi tercihlerde 0.8, alan dışı tercihlerde 0.3 katsayısının esas alınacağına ilişkin düzenleme değiştirildi, alan içi 0.15, alan dışı ise 0.13 katsayı uygulanması öngörüldü. Fakat İstanbul Barosu, YÖK’ün bu kararının da iptal edilmesi ve yürütmesinin durdurulması talebiyle bir kez daha Danıştay’a başvurdu. Danıştay 8. Dairesi, bu kez de, katsayılar arasındaki farklılığın yeterli olmadığı tezine dayanarak, YÖK kararını hukuka aykırı buldu.

Danıştay’ın katsayıya ilişkin olarak aldığı her iki karar da, hem Anayasa’ya hem de idare hukukunun temel esaslarına aykırılık taşımaktadır. Bir kere, Anayasa’nın 125’inci maddesi, idarenin bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olacağını belirlerken, aynı zamanda bu denetimin sınırlarını da çizer. Anayasa’ya göre, yargı makamları, idarenin eylem ve işlemleri hakkında ancak “*hukuka uygunluk*” denetimi yapabilir, “*yerindelik*” denetimi yapamazlar.

Ne var ki, anılan kararlarında Danıştay’ın yerindelik denetimi yaptığı açıktır. Danıştay, kendisini idarenin yerine koymakta, önce düz lise ile meslek lisesi öğrencileri arasında bir eşitliğin olmaması gerektiğine karar vermekte, daha sonra bu eşitsizliğin hangi oranda uygulanması gerektiğini de kendisi belirlemektedir. “*0.13–0.15 aralığı yerinde değil, uygun olan 0.8–0.3 aralığıdır*” deyip bir idari işlem yapar gibi yürütmenin yetkilerine müdahale etmektedir.

Söz konusu kararında Danıştay, hem bir katsayı farkının varlığını zaruri görmekte hem de bu farkın “aşılabilir bir niteliğinin bulunmaması” gerektiğini belirtmektedir. Eğitimin en önemli özelliklerinden biri, bir toplumdaki farklı toplumsal gruplar ve sınıflar arasındaki geçişkenliği sağlamak iken, Danıştay bu kararlarda kullandığı ifade ile eğitimi bir *kast sistemi* mantığı içinde düşündüğünü belli etmektedir.

Danıştay’a göre iki grup vardır: Birinci grup, düz liseler ile fen liseleri ve Anadolu liselerinde okuyan ve “*yüksek katsayıya sahip*” öğrencilerden oluşmaktadır ve Danıştay bunları “*üst bir*

bukuki statü”de görmektedir. İkinci grup ise, meslek liselerinde okuyan ve düşük katsayıya sahip öğrencilerden meydana gelmektedir ve Danıştay’ın indinde bunlar “*alt bir bukuki statü*”ye tekabül etmektedirler. Danıştay, bu iki grup arasında herhangi bir geçişin mümkün olmamasını arzulamaktadır. Bu nedenle de, bu gruplar arasındaki farkın, alttakilerin hiçbir şekilde üsttekilerle aynı okulda okumalarına imkân vermeyecek kadar yüksek tutulması gerektiğine hükmedebilmektedir.

Danıştay’ın “aşılamaz” katsayı farkı oluşturulmasını mecburi görmesinin hukuki bir sebebi yoktur. Öğrencilerin “aşamayacağı” nitelikte bir katsayının belirlenmesini zorunlu kılan herhangi bir hukuk kuralı tasavvur edilemez. Burada Danıştay’ın kararını oluşturan temel faktör, hukuki değil ideolojiktir ve bunun izlerini de 28 Şubat sürecinde bulmak mümkündür.

Post-modern darbe sürecinde uygulamaya konulan planlardan birisi de, İmam Hatip lisesi mezunlarının yargı kurumları ve kamu yönetimlerinden uzaklaştırılmasıdır. Darbeci zihniyetler, İmam Hatip Liselerini sürekli bir engel olarak görmüşler, bu öğrencilerin önünü kesmek için fırsat kollamışlardır.

Yargının, darbe süreçlerinde emir komuta zinciri içerisinde hareket etmesi için, imam hatip okulları gündeme alınmıştır. Önce bu okullarda öğrenim gören kız öğrenciler için, “imam olamayacaklarına göre, imam hatiplerde kız öğrenciye gerek bulunmadığı” türünden iddialarla, kız öğrencilerin imam hatip liselerine girişleri engellenmeye çalışılırken, “imam hatiplerde öğrenim gören öğrenci sayısının, Türkiye’nin imtiyacının çok üzerinde olduğu” gerekçesiyle de öğrenci sayısı azaltılmaya çalışılmıştır.

İmam hatip okulları üzerinde oynanmak istenen oyunlar için önce Batı Çalışma Grubu bünyesinde proje yapılmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararları arasında “kılık kıyafet sorunu” olarak gündeme getirilmiş, Refahiyol iktidarının yıkılması üzerine, yeni oluşturulacak hükümette ele alınması gereken hususlardan biri “imam hatip okullarının kapatılması” olmuştur. Darbe sürecinde iktidara getirilenler, kendilerine altın tepsi içinde sunulan iktidar karşılığında, önce imam hatip okullarının orta kısmını kapatmış, bununla yetinilmeyerek, üniversite sınavı ile hak ettiği her üniversiteye girebilen imam hatip okulu öğrencilerinin önüne “kat sayı” engeli getirilmiştir.

Katsayı uygulamasına göre, okullar belli alanlara ayrılmıştır. Öğrenci kendi alanına göre tercih yaptığında orta öğrenim başarı puanı 0.5 ile çarpılmakta, alan dışında tercih yaptığında, puanı 0.2 ile çarpılmak suretiyle hesaplanmaktadır. Bu uygulamayla, imam hatip okullarının alanı, İlahiyat fakülteleri, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği” ile sınırlanırken, bu bölümlere alınacak öğrenci sayısı düşürülmüştür.

Bir yandan hak ettiği puanda, alan uygulaması ile esaslı bir eşitsizlik ve adaletsizlik yapılırken, diğer yandan, girebileceği fakültelerin öğrenci kontenjanı düşürülerek üniversiteler, oldukça başarılı olan bu öğrencilerin yüzlerine karşı kapatılmıştır. Bu haksız ve hukuk dışı uygulamaya karşı, imam hatip lisesi ve meslek liseleri öğrencileri, haklarını mahkemelerde aramaya karar vermişler, bu düşünce ile Danıştay’da davalar açmışlardır.

Bu yöndeki ilk uygulama, 1999 yılı üniversite giriş sınavında uygulamaya konulmuştur. İmam hatip lisesi öğrencileri tarafından 1999 yılında açılan “kat sayı uygulamasının iptali ve yürütmenin durdurulması” davalıyla, konu Danıştay’a taşınmıştır.

Danıştay 8. Dairesinde açılan bir davada, Danıştay tetkik hâkimi “hukuka aykırılık nedeniyle davanın kabul edilmesi gerektiği” görüşünü bildirmiştir.

Dosyayı inceleyen Danıştay savcısı da alan sınırlaması için "...radikal değişikliklerin mevcut statü içinde öğrenim gören ve alana yönelmiş öğrencilerin hukuki durumlarında esaslı değişiklik getireceği, kazanılmış haklarını ihlal edeceği, hatta mağduriyetlerine yol açacağını" belirtmiş, bu yeni uygulama ile "...hukuk programına yerleşmek amacıyla önceki sisteme göre alan seçmiş öğrencilerin tercih ettikleri programa girmeleri hemen hemen tümüyle olanaksız hale geldiği, .. katsayı uygulaması nedeniyle meydana gelen puan kaybının, davacı öğrencinin durumunda olan öğrenciler için tam anlamıyla bir hak kaybı olduğu" değerlendirmesini yapmıştır.

Danıştay savcısı söz konusu görüşlerinde kat sayı uygulamasının "...mevcut statüde okuyan ve bir alana yönelmiş öğrencilerin mağdur edilmemesi, daha sonraki öğrenci kuşağının da iyi bilgilendirilerek bir geçiş kuralı ile daha sonraki yıllar uygulanması gerekirken doğrudan uygulanmasının hukuka uygun bulunmadığı"nı ileri sürmüş ve alan sınırlaması getiren uygulamanın "iptaline karar verilmesini" dolayısıyla davanın kabulünü istemiştir.(Danıştay 8.Dairesi 14/12/2000 gün E:1999/397, K:2000/8248)

Danıştay 8. Dairesi, imam hatip okullarının üniversiteye girişine engel olarak kabul edilen Danıştay Savcısı ve tetkik hâkimince de hukuka aykırılığı savunulan "alan sınırlaması" davasında "eğitim ülkelerinin öngördüğü amaca, kamu yararı ve hizmet gereklerine aykırılık bulunmadığı" gerekçesiyle "davanın reddine" karar vermiştir.(Danıştay 8.Dairesi 14/12/2000 gün E:1999/397, K:2000/8248)

Söz konusu kararın temyizi üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, aynı mahiyette karar vererek, alan sınırlamasının hukuka aykırı olmadığına hükmetmiştir.

İmam hatip okullarında öğrenim gören öğrencilerin yükseköğrenime girişleri için engel olarak çıkarılan ve geniş bir halk kitlesince haksız olduğuna inanılan "alan sınırlaması" ile ilgili davalar da yargının politik suüstimaline uğramıştır.

1976 yılında başlayan uygulama ile, imam hatip okulları ve meslek liseleri öğrencileri yüksek öğrenime geçiş için sınavlarda gereken puanı almak kaydıyla istedikleri bütün bölümlere girebilmişlerdir. Bu süreçte İlahiyat Fakültesi başta olmak üzere, Tıp fakülteleri, Mühendislik fakülteleri ve özellikle de Hukuk fakülteleri ile Siyasal Bilgiler fakültelerine binlerce imam hatip öğrencisi kayıt yaptırmış ve mezun olmuştur. 1998 yılına kadar herhangi bir engelle karşılaşmayan imam hatip lisesi öğrencilerinin, 1990'lı yıllarda hukuk ve siyasal bilgiler fakültelerine yönelmeleri, bazı çevreleri rahatsız etmiştir.

2 Temmuz 1993 günü Sivas'ta meydana gelen olaylarla ilgili olarak açılan davada -hiç ilgisi olmamasına karşın-imam hatip okulları gündeme gelmiş, olayda bir çocuğu vefat eden Alevi bir vatandaşımız, duruşmada, "imam hatip okullarının kapatılması halinde şikâyetinden vazgeçeceğini" beyan etmiştir.

Aynı yıllarda görev yapan Adalet Bakanı Mehmet Moğultay, hâkim ve savcı alımları için yapılan bir sınavı "kazananların çoğunluğunun imam hatip kökenli kişiler olduğu" gerekçesiyle iptal etmiş, müteakip dönemde yapılan sınavlara katılarak sınavı kazanan imam hatip mezunlarını da mülakatlarda elemek suretiyle görev almalarını engellemiştir.

O günlerde imam hatip okullarının kapatılması ile ilgili bazı projeler düşünülmüşse de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz ve siyasi iktidarın zayıflığı nedeniyle düşünülen projeler uygulamaya konulamamıştır.

1995 genel seçimlerinde, beklentilerin aksine, Refah Partisi seçimden birinci parti olarak çıkmıştır. Ancak Refah Partisinin iktidara getirilmemesi için çaba sarf edilmişse de Refah Partisi-Doğru Yol Partisi tarafından oluşturulan Refah-Yol Hükümeti iş başına gelmiştir.

İmam hatip okulları, Refah Partisi'ne karşı verilen mücadelede sürekli bir argüman olarak kullanılmıştır. Zaman zaman bu partinin "arka bahçesi" niteliğine maruz kalan imam hatip okullarının, orta kısımlarının kapatılması için, ilköğretimin 8 yıla çıkarılması gündeme getirilmiş, bu eğitimin "kesintisiz" olması kararlaştırılmıştır. Refah-Yol iktidarı kısa bir süre içinde postmodern darbe ile yıkıldığından bu proje sonuçlanmamıştır.

ANASOL-D Hükümeti döneminde, önce ilköğretimin süresi 8 yıla çıkarılarak imam hatip okullarının orta kısmı kapatılmıştır. İlginç olanı "kesintisiz eğitim yasasıyla imam hatip okullarının orta kısmının kapatılmasının", Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz tarafından Hacıbektaş'ta yapılan bir konuşmada "Alevi vatandaşlara armağan ettiğinin" açıklanmasıdır. İmam hatip okullarının kapatılmasından Alevi vatandaşların ne tür bir kazanımının olacağı, bu güne kadar anlaşılamamıştır. 1997 yılı sonu itibarıyla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne seçilen Kemal Alemdaroğlu'nun ilk ele aldığı konulardan biri, kız öğrencilerin başörtüsü kullanmasının nasıl engelleneceği, diğeri ise Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde çok miktarda bulunan imam hatip lisesi mezunu öğrencilerin fakülteye girişlerinin nasıl engelleneceğidir. Postmodern darbeyi bin yıl sürdürmek isteyenler, Türkiye'nin yönetiminde etkinliğe sahip olan hukukçu ve kamu yöneticisi yetiştiren fakültelere girişler için tedbir almak istemişlerdir.

Adli Yargının Tutumu

Usul hükümlerine açıkça aykırı olarak, davaların yargılama yerlerinin ve mahkemelerin değiştirilmesi, 4 Ocak 1997 tarihinde basında "önemli davalar sürgüne çıktı" şeklinde yorumlanmıştır.

1990 sonrasında yargıya açıkça müdahalenin ilk örneği, "Sivas olayları davası"dır. Olayla ilgili olarak yapılan tahkikat sonucunda, Sivas Ağır Ceza Mahkemesi'nde açılan dava, yargılama safhasında Ankara Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir. Dava dosyası Ankara'ya intikal eder etmez, dönemin Devlet Güvenlik Mahkemesi başsavcısı Nusret Demiral tarafından kaleme alınan "Düşünce Örneği" başlıklı "müdahale ve yönlendirme" amaçlı yazıdan kısa bir süre sonra, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırılıktan dolayı Asliye Ceza Mahkemesi'nde ve boğularak ölüm olayları nedeniyle Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmesi gereken davalar birleştirilerek, Ankara 1 Nolu DGM'de görülmeye başlanmıştır.

Bütün yönlendirmelere ve müdahaleye rağmen, yargılama sonunda Ankara DGM, somut olayda, devlet aleyhine suçlar, terör ve örgüt suçlarının unsurlarının oluşmadığı gerekçesiyle, sanıklardan bir kısmını Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten, bir kısmını da (24 kişi) eski Türk Ceza Kanunu madde 450/6'da ifadesini bulan "faili gayrimuayyen şekilde bina yakmak suretiyle adam öldürmek" suçundan mahkûm etmiş ve bir kısmının da beraatine karar vermiştir.

Kararın temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay 9. Ceza Dairesi tarafından, olayın (mülga) TCK. 146. maddede ifade edilen "anayasal düzene karşı suç" kapsamında "cumhuriyete yönelik bir kalkışma" olarak değerlendirilmesi gerektiği gerekçesi ile bozulmuştur. Temyiz aşaması devam ederken, yargılamanın ilk aşamasında yer alan hakimler değiştirilmiş ve başlangıçta

fonksiyonsuz kalan "*Düşünce Örneği*" başlıklı yazı bu aşamadan itibaren fonksiyon icra etmeye başlamıştır.

Nitekim yargılamanın bu safhasında, Yargıtay'ın bozma kararı doğrultusunda hareket edilmiş ve kamuoyunda bir 'misilleme' olarak değerlendirilecek şekilde, sanıkların 37'si hakkında ölüm cezası verilmiştir. Yirmiden fazla sanık ise yedi buçuk yıl civarında ağır hapis cezası ile tecziye edilmiştir.

Bu davaya müdahale edildiği, yıllar sonra açık bir şekilde anlaşılmıştır. Yargılama, örgütlü suçlardan kabul edilen Türk Ceza Kanunu madde 146 uyarınca yapılmış ve cezanın da buna göre verilmiş olmasına, sanıkların terör suçlusu kabul edilmesine karşın 2003 yılında çıkarılan, terör suçlularını topluma kazandırmayı amaçlayan yasadan aynı mahiyette ceza alan birçok kişi yararlandılırken, Sivas Davası hükümlüleri yararlandırılmamışlardır. Hükümlülerce yapılan başvuru sonrası, basın ve yargıya baskı rutin hale getirmiş kişi ve kurumların açıklamaları üzerine yargı, 'terör suçlusu' kabul ettiği kişilere af niteliğindeki bu yasayı uygulamayı reddetmiştir.

Dikkat çeken başka bir yargı uygulaması da, Gazeteci Metin Göktepe'nin gözaltında iken polislerce dövülerek öldürüldüğü iddiasıyla açılan davada yaşanmıştır. Bu davanın yargılaması Eyüp Ağır Ceza Mahkemesi'nde başlamış, daha sonra Aydın Ağır Ceza Mahkemesi'ne, oradan da Afyon Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilerek devam ettirilmiştir.

Başbağlar Davası:

Postmodern darbe öncesi müdahale edilen yargılamalardan bir diğeri Başbağlar katliamı sanıkları ile ilgili davadır. Davaya bakmaya yetkili mahkeme Erzincan Devlet Güvenlik Mahkemesi'ydi ve yargılamada anılan mahkemede başlamıştı. İlk duruşmanın akabinde Yargıtay, davanın naklini gerektirecek haklı ve hukuki hiçbir sebebe gerek göstermeksizin, davanın İzmir Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne nakline karar vermiştir. Sivas olayları ile ilgili davayı yakın bir yer olan Ankara DGM'ye nakleden Yargıtay, Başbağlar Davasını İzmir DGM'ye nakletmekte bir beis görmemiştir. Mağdurların -mahkemeye ulaşması- ve davayı takip etmesi böylece engellenmiş; büyük bir güçlükle mahkemeye ulaşabilenler de, mahkemenin aşağılamalarına maruz kalmışlardır. Mağdurların fakirliği kıyafetlerine de yansıyor ve bu durum mahkeme için bir tahkir gerekçesi oluşturuyordu. Mahkeme başkanı, duruşma salonuna terlikle gelen bir mağduru azarlayarak salondan çıkarırken, başka hiç bir davada rastlanmayacak sebeplerle mağdurları salondan çıkarmakla tehdit ediyordu. İşin ilginç yanı hâkimin, bu tavrını gizleme ihtiyacı dahi duymamasıydı.

Adil yargılamanın temel unsurlarından olan, davanın taraflarına ve taraf vekillerine eşit mesafede bulunma yükümlülüğü hiçbir şekilde dikkate alınmamış ve hatta mağdur vekillerinin bakışlarından bile rahatsızlık duyulduğu belirtilebilmiştir. Böyle bir yargılama sonunda suçun failleri olduğu konusunda ikna edici delillerin bulunduğu 20'ye yakın sanıktan, sadece 17 yaşındaki bir çocuğa ceza verilip dosya bu haliyle kapatılıyordu. Bütün bu süreç, davayı takip eden kamuoyunda, davanın sessiz sedasız kapatılmak amacıyla İzmir'e nakledildiği kanaatini güçlendiriyor, davayı yakından takip edenler için, kesinlik derecesinde bir gerçekliğe dönüşüyordu.

Recep Tayyip Erdoğan/Şiir Davası

Yargıda, politik suistimallere, hatta "usul hükümlerini" yok sayan birçok uygulamaya rastlanmaktadır. Bunlardan biri de, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde maruz kaldığı dava dosyasına yönelik uygulamadır. 1997 postmodern darbesinin hedefindeki Refah Partisi'nin, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'te yaptığı açık hava toplantısında, halka hitap etmiş/konuşması içerisinde ünlü şairlerimizden birinin şiirinden "bir dörtlük" okumuştur.

Terörist Semdin Sakık'ın ifadeleri doğrultusunda "sahte belge" üreterek Fazilet Partisi'ni kapatmak için "gerçek dışı gerekçe" hazırlayanlar, şiirde geçen " süngü, miğfer, asker..." gibi kelimelerden suç yaratmaya çalışmışlardır. Şiirde ve konuşmanın bütününde herhangi bir suç veya suç kastı olmadığı halde, kamu davası açılması ve Diyarbakır 3 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde görülen davada Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın, Türk ceza yasasının 312. maddesi gereğince 10 ay hapis ile cezalandırılması, yargı sistemimizin politik suistimale ne kadar açık olduğunu kanıtlamaktadır.

Yargının politik suistimali, soruşturmayı yürüten ve kamu davası açan savcı ile mahkûmiyet kararı veren mahkemeye sınırlı kalmamış, bu usulsüzlükler silsilesine Yargıtay da katılmıştır. Temyiz başvurusunu inceleyen Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 23.09.1998 tarihinde yerel mahkeme kararını onamıştır. Bu onama kararı sonrası, dosya infaz savcılığına tevdi edilerek Recep Tayyip Erdoğan Pınarhisar cezaevine konulmuş, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı da elinden alınmıştır.

Cezanın infazından sonraki süreçte, Recep Tayyip Erdoğan'ın mahkûmiyetine gerekçe yapılan Türk Ceza Yasasının 312. maddesinde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik üzerine Recep Tayyip Erdoğan için mahkûmiyet kararı veren Diyarbakır 3. Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne başvuruda bulunularak "mahkûmiyete esas kabul edilen eylemin suç olmaktan çıktığı" ve "bunun zorunlu sonucu olarak hükümlülük kararının adli sicil kaydından çıkarılmasına" karar verilmesi istenmiştir. Diyarbakır 3 Nolu DGM, "dosya üzerinde" yapılan inceleme sonunda, "yapılan değişikliğin eylemi suç olmaktan çıkarmadığı" gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir.

Duruşma açılmaksızın, "dosya üzerinden" verilen kararların itiraza tabi olması nedeniyle Diyarbakır 3. Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin "ret" kararına itiraz edilmiş, itiraz üzerine dava dosyası, itirazı incelemekle yetkili (takip eden) Diyarbakır 4. Devlet Güvenlik Mahkemesine gönderilmiştir. İtirazı inceleyen Diyarbakır 4. Devlet Güvenlik Mahkemesi, yasa değişikliğinin Recep Tayyip Erdoğan'ın mahkûmiyetine gerekçe kabul edilen eylemi "suç olmaktan çıkardığı" sonucuna vararak, "hükümlülük kaydının adli sicil kaydından silinmesine" karar vermiştir.

Mahkemenin bu kararı kesin olduğundan, bu haliyle Yargıtay'ı ilgilendiren bir yönü bulunmamaktadır. Ancak bu davanın Yargıtay'a gidebilmesi, Adalet Bakanlığı'nın kanun yararına bozma isteğiyle mümkün olabilecek iken bu yola tevessül edilmemiş, yargı tarihinde eşine ender rastlanacak bir yöntemle dava dosyası Yargıtay'a getirilmiştir.

Yargıtay aşaması, bundan önceki aşamaları aratmayacak niteliktedir. Bu noktada yargıyı yönlendirenler hemen devreye girmişler, Yargıtay Başsavcısı Diyarbakır Savcısını telefonla arayarak Diyarbakır 4 Nolu DGM'nin Recep Tayyip Erdoğan lehine verdiği kararın dosyasının "acilen" ve "elden" Ankara'ya gönderilmesini istemiştir. Diyarbakır Başsavcılığı da hiyerarşik üstü olmayan Yargıtay Başsavcısı'nın telefon talimatını "emir" telakki ederek

dosyayı acilen Yargıtay'a göndermiş ve darbe süreçlerinde yaşanabilecek bir işleme imza atmıştır.

Dava dosyasının, hukuka uygun olmayan yöntemlerle Yargıtay'a getirten Yargıtay Başsavcısı, dosya ile ilgili tebliğnamesini (düşüncelerini) hazırlayarak Yargıtay Ceza Dairesi'ne vermiştir. İlgili daire, önüne hukuk dışı yollarla getirilen dosyayı inceleyerek Diyarbakır mahkemelerinin incelemelerinin "duruşmasız yapıldığı" gerekçesiyle kararları "yok" saymış, bununla da yetinmeyerek, (yasal olarak esas mahkemesinin yerine karar verme yetkisi olmadığı halde) kararını yok saydığı mahkemenin yerine geçerek Diyarbakır 3 Nolu DGM'nin ret mahiyetinde "aleyhe verdiği" kararını onaylamıştır.

Bu müdahalede "hukuk sisteminin" zorunlu kıldığı usul atlanarak "hukukun üstünlüğü" ilkesi çiğnenmiştir. Adalet Bakanlığınca izlenen "yazılı emir" yoluyla Yargıtay incelemesine tabi tutulması imkânı olan dosya, olağanüstü şartlarda gerçekleşebilen yolla, doğrudan ve telefon talimatı ile ele geçirilerek, yargı dışı güçlerce amaçlanan sonuç elde edilmiş, aynı zamanda usul hükümleri de alt üst edilmiştir.

Bu uygulama ile "hukuka güven" ilkesi ortadan kaldırılmış, "hukuk güvenliği" onu koruması gereken hâkimler ve savcılar eliyle örselenmiş, yok edilmiştir. Yargı tarihimizde ilk kez, Yargıtay, bu uygulama ile hukuk kurallarının öngördüğü şekilde değil, Yargıtay Başsavcılığının telefon emri ile bir dosyaya el koymuştur. Herkesin her zaman ihtiyacı olan "hukuk" Yargıtay Başsavcılığının ideolojik amacı uğruna feda edilmiş, tarafsız olması gereken yargı yıpratılmıştır.

Salih Mirzabeyoğlu Davası

Bakırköy 3.Ağır Ceza Mahkemesinin 05/04/2010 tarihli, 2000/285 esas ve 2010/84 sayılı ilamı ile Salih İzzet Erdiş'in de aralarında bulunduğu 51 sanığın yargılandığı, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün katılan sıfatıyla yer aldığı davada, Salih İzzet Erdiş'in, 25/01/2000 tarihinde cezaevinde yangın çıkartmak suçundan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunun 170/1-a-c maddesi gereğince 1 yıl 8 ay hapis ve ayrıca aynı tarihte cezaevinde isyan çıkartmak suçundan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunun 296/1 maddesi gereğince 1 yıl 8 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiş ve bahse konu karar Yargıtay 4. Ceza Dairesinin 30/11/2011 tarihli, 2011/13961 esas ve 2011/22785 sayılı ilamı ile onanarak kesinleşmiştir.

Bakırköy 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 02/04/2001 tarihli, 1999/19 esas ve 2001/105 sayılı ilamı ile Salih İzzet Erdiş hakkında “silahlı terör örgütü olan İBDA-C'yi kurarak, örgütün gerçekleştirdiği birçok öldürme yaralama ve diğer faaliyetlerden dolayı doğan sorumluluğu, emir ve komutası göz önünde bulundurularak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve Anayasa ile teşekkül etmiş olan TBMM'yi iskata veya vazifesini men'e cebren teşebbüs etmek” eylemine uyan 765 sayılı Türk Ceza Kanunun 146/1 maddesi gereğince idam cezası ile cezalandırılmasına karar verildiği, aynı ilam ile Hüsnü Göktaş hakkında adı geçen örgüte yardım ve yataklık suçundan açılan davanın kesin hükme bağlanmasının ertelenmesine, yine diğer sanıklar Saadettin Ustaosmanoğlu ve Mehmet Fazıl Aslantürk'ün adı geçen örgütün sair efradı olmak suçundan eylemlerine uyan 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 168/2. Maddesi ve 3713 sayılı yasanın 5. Maddesi gereğince 18 yıl ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarına karar verilmiş, bahse konu karar Yargıtay 9. Ceza Dairesinin 18/04/2002 tarihli, 2002/621 esas ve 2002/889 sayılı ilamı ile onanarak kesinleşmiştir.

Bakırköy 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 02/04/2001 tarihli, 1999/19 esas ve 2001/105 sayılı ilamına ek olmak üzere anılan mahkemenin 23/09/2002 tarihli ve 2002/475 müteferrik karar sayılı kararı ile 4771 sayılı yasa gereğince Salih İzzet Erdiş hakkındaki idam cezasının kaldırılarak adı geçenin müebbet ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, 4771 sayılı yasanın 1. Maddesinin B/2 fıkrası gereğince müebbet ağır hapis cezasının ölünceye kadar sürdürülmesine, hükümlü hakkında cezaların infazı hakkındaki kanun ile 3713 sayılı yasanın şartla salıvermeye ilişkin hükümlerinin uygulanmasına yer olmadığına karar verilmiştir.

Bakırköy 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 02/04/2001 tarihli, 1999/19 esas ve 2001/105 sayılı ilamına ek olmak üzere Bakırköy 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevini devralan 5190 sayılı kanun ile yetkili İstanbul 14. Ağır ceza mahkemesinin 30/11/2004 tarih ve 2004/1161 müteferrik karar sayılı kararı ile 5218 sayılı yasa kapsamında değerlendirme yapıldığı belirtilerek: Salih İzzet Erdiş'in 5218 sayılı yasanın geçici 11.maddesi gereğince ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası ile cezalandırılmasına, 5218 sayılı yasanın 1/I maddesi ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasının 17. maddesine eklenen son fıkra gereğince hükümlü hakkında 647 sayılı cezaların infazı hakkındaki kanunun şartla salıvermeye ilişkin hükümleri ile 3713 sayılı yasanın şartla salıvermeye ilişkin hükümlerinin uygulanmasına yer olmadığına, hükümlü hakkındaki ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasının ölünceye kadar devam etmesine karar verilmiştir.

Bakırköy 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 02/04/2001 tarihli, 1999/19 esas ve 2001/105 sayılı ilamına ek olmak üzere İstanbul 14. Ağır ceza mahkemesinin 13/06/2008 tarihli ek kararı ile 5237 sayılı yasa kapsamında lehe-aleyhe yasa değerlendirmesi yapılarak;

Türk Ceza Kanununun anayasayı ihlal ve yasama organına karşı suç başlıklı 309/1. ve 3011/1. maddelerinde öngörülen cezaların ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olduğu anılan kanunun 309/2 ve 311/2 maddelerinde bahsi geçen suçların işlenmesi sırasında başka suçların işlenmesi halinde ayrıca bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezanın hükümlenacağından bahsedildiği, Salih İzzet Erdiş'in iddianamede belirtilen suçları işlediği göz önüne alındığında 765 sayılı Türk Ceza Kanununun hükümlünün lehine olduğunun kabulü ile 5252 sayılı yasanın 6. maddesi gereğince ağır hapis cezaları hapse dönüştürüldüğünden hükümlüye uyarlama sonucu verilen ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasındaki “ağır” kelimesinin çıkartılarak hükümlü Salih İzzet Erdiş'in ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılmasına; Sanıklar Saadetin Ustaosmanoğlu ve Mehmet Fazıl Aslantürk açısından ise yeni yasanın lehlerine olduğu değerlendirilerek 5237 sayılı kanunun 314/2 ve 3713 sayılı kanunun 5. maddesi göz önüne alınarak 9'ar yıl hapis cezası ile cezalandırılmalarına; Sanıklar Salih İzzet Erdiş, Saadetin Ustaosmanoğlu ve Mehmet Fazıl Aslantürk'ün koşulları oluşmadığından 4959 sayılı topluma kazandırma yasasından ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunun etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanmalarına yer olmadığına karar verilmiştir.

İstanbul 14. Ağır ceza mahkemesinin 17/05/2012 tarih ve 2012/524 değişik iş sayılı kararı ile Salih İzzet Erdiş hakkında Bakırköy 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin 02/04/2001 tarihli, 1999/19 esas ve 2001/105 sayılı ilamı ile verilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının, Bakırköy 3.Ağır Ceza Mahkemesinin 05/04/2010 tarihli, 2000/285 esas ve 2010/84 sayılı ilamı ile verilen 1 yıl 8 ay hapis (2 defa) cezaları ile toplanmasına karar verilmiştir.

Hükümlü Salih İzzet Erdiş halen Bolu F tipi yüksek güvenlikli kapalı cezaevinde bulunmaktadır.

İşkence İddiaları

Malatyalılar Olayı

28 Şubat sürecinin korku ikliminde kurgulanan en önemli olaylardan birisi de Malatyalılar (Talebe-Şafak-İslami Hareket) olarak kamuoyuna bildirilen grupla ilgili tutuklamalar, gözaltılardır. Bu olayda 28 vilayette yüzlerce insan gözaltına alınmış, büyük bir kısmı ağır işkenceler görmüştür.

28 Şubat sürecinde Malatya adeta pilot bölge olarak tespit edilmiş, çökertilen şehir ekonomisinden sivil toplum örgütlerine kadar, bütün şehir dernekleriyle, vakıflarıyla tarassut altına alınmıştır. Bu süreçte kurgulanan senaryoya uygun olarak tutuklamalar başlamıştır. Tutuklamaların ve üretilen örgütün tamamen bir kurgu, bir dizayn olduğunu göstermesi bakımında polis tutanağındaki şu ifade yeterince açıklayıcıdır:

“Bu grubun bu gün olmasa bile uzun vadeli mevcut anayasal düzeni yıkıp yerine şer-i esaslara dayalı İran modeli teokratik bir devlet yapısı kurmak için illegal faaliyetler içerisinde olacakları değerlendirilmekte olup, iş bu değerlendirme ve tespit tutanağı tarafımızdan tanzimle altı birlikte imza edilmiştir.”

Konuyla ilgili olarak İçişleri Bakanlığı Müfettişlerince yapılan incelemede; Malatyalılar (Talebe-Şafak) Grubu içindeki kişi ve kuruluşların mal varlıkları, para ve sermaye hareketleri ile bunların birbirleri arasındaki bağlantıları gösterir tespitler yapılmış, söz konusu kişilerin kazanç ve harcamalarında ticari ilişkileriyle ilgili yapılacak herhangi bir hususun olmadığı örgütle ilgili hususun da DGM tarafından yürütüldüğü belirtilmiştir.

Diğer taraftan sanıklardan özellikle jandarma tarafından Ferit Özdemir’e kazdırılmak suretiyle ortaya çıkarılan silahlar (Silahların bir kısmının TSK envanterinde kayıtlı olduğuna dair iddiaların varlığına rağmen bu iddialar araştırılmamıştır.) ve bu silahlarla ilgili söz konusu şahsın ifadelerinden yola çıkarak yargılamalar yapılmıştır.

Sanıkların tamamının mahkemeye verdikleri ifadelerinde kolluktaki ifadelerinin ağır işkenceyle alındığı tespit edilmiştir.

Bu şahıslardan Malatya’da saygın bir kanaat önderi olarak bilinen Zekeriya Şengöz ile İstanbul’da esnafılık yapan Fahri Memur mahkum edilmişlerdir.

Aşağıda yer alan ifadeler bu süreçte; kurgulanan durumu, işkenceleri, hukukun ve kolluk kuvvetlerinin darbe sonrası olağanüstü süreçte ne hale düşürüldüğünü göstermesi açısından son derece dikkate değerdir:

Zekeriya Şengöz ve Fahri Memur ile Malatya cezaevinde yapılan görüşmede; (23/10/2012):

Zekeriya Şengöz; Başörtüsüne verdikleri destek nedeniyle, 28 Şubat sürecinin Malatya’da çok hazin bir şekilde geçtiğini, Türkiye’de 28 Şubat sürecinin en yoğun bir şekilde mağdur edildiği illerin başında Malatya’nın geldiğini, Sadece o cuma olaylarını ajite etmek ve halka bunu yansıtırken işte, bir başkaldırı, bir isyan şeklinde sunmak için yapıldığını, O zamanın kanallarının birkaç tanesi istisna, böyle müteedeyin, iyi yayın yapan insanların bulunduğu kanallar müstesna, bütün kanallarda halkın müthiş bir şekilde korkuya sevk edildiğini,

Göztaltında tutma süresinde yedi gün olmasına rağmen , sekiz gün tutulduğunu, hastanede darp yerlerinden dolayı rapor tutulduğunu, bu rapor nedeni ile o gün 2 kez hastaneye götürüldüğünü, bunun mahkeme kayıtlarında bulunduğunu, zorla alınan ifadelerle kendilerinin silahlı örgüt kapsamına alındığını,

Mahkemenin, bulunan silahların üzerine gitmediğini, Makine Kimya Enstitüsünde bu silahların kimlere satıldığı ve satılan yerlerden buralara kadar nasıl geldiği ortaya konulmadığını,

Fahri Memur ise; 28 Eylül 2000’de İstanbul’da ayakkabıcılık yaparken Terörle Mücadele ekiplerince göz altına alındığını, burada kendilerine işkence yapıldığını, İstanbul’dan Malatya’ya getirildiğini, beş gün göz altında kaldığını, burada gözleri bağlı olarak çınlıplak soyulduğunu, soğuk suyun altında bekletildiğini ve cereyan yapan yerde gece bekletildiğini ifade etmiştir. Bunların haricinde, beton zemin üzerinde yatırılıp kollarını kıpırdatamayacak şekilde tutulduğunu, dizinin üzerinde battaniyeyi birkaç kat yapıp üzerinde 2 kişinin oturduğunu, elektriğin bir ucunun parmak ucuna bir ucunun p...e bağlanarak sürekli elektrik verildiğini, bunun yüzlerce defa tekrarlandığını ve bu şekilde ifadelerinin alındığını belirtmiştir.

Bu davada yargılanan ancak hüküm giymemiş sanıklar, yapılan görüşmelerde şunları anlatmıştır:

Turgay Aldemir;

Göz altı sürecinde yaşadıkları olayları anlatırken, arkadaşlarını ve kendilerini tamamen soyup soğuk suda elektrik verdiklerini, Filistin askısına alındıklarını, hastanelik olanlar olduğunu, işkenceye delil olabilecek kayıtların çoğunun silindiğini, adliye safhasında hastaneye götürülürken doktor diye hizmetlilere evrak imzalatıldığını,

Cezaevinin kapısına götürüldüklerinde polislerin “Hayat bu, olabilir, görev icabıydı, helalleşelim ayrılalım.” şeklinde konuştuklarını,

Ailelerin tarif edilemez travmalar yaşadığını, özellikle çocukların okullarda soruşturulduğunu kendilerine ait çek koçanlarının mafyaya satıldığını

ifade etmiştir.

Fırat Dirikolu;

“- 60 yaşındaki annesinin ve 3’üncü sınıfa giden kızının ağır bir travma geçirdiğini, kızını kapının önünde çökmüş ağlarken gördüğünü, polislerin ayakkabılarıyla evine çok azılı bir teröristin evine girer gibi girdiklerini, eşiyile beraber göz altına alındıklarını,

- Göz altında iken işkencecilerin; kendisini çınlıplak soyduklarını, tutuklu bulunan başka bir genci de çınlıplak soyduklarını, Amerikalı askerlerin Iraklıları çınlıplak üst üste yığması gibi birtakım işkenceler yapmak istediklerini

- “Eğer sen konuşmazsan, senin eşine yapmayacağımız şey olmaz...seni çınlıplak soyup her şeyi yaparız” dediklerini, soğuk suyla ıslatıp klimanın karşısına aldıklarını ve akşamdan sabaha kadar beklettiklerini, çınlıplak vaziyette tuvalette yatırdıklarını, tuvaletin pis fırçasıyla jel gibi

bir şeyi ağzına, yüzüne sürdüklerini, vücudunun gerildiğini ve yedi gün boyunca bu işkencelerin devam ettiğini”

belirtmiştir. Malatya’da dinlenen diğer şahıslar da benzer nitelikte işkenceler gördüklerini ve ailelerinin mağdur edildiğini ifade etmişlerdir.

Dost Sigorta Olayı

28 Şubat Sürecinde Anadolu sermayesi üzerinde yapılan baskılara örnek olaylardan birisi Dost Sigorta üzerinde yapılan baskılar olmuştur. Şirket yöneticileriyle yapılan görüşmelerde, 12 Eylül ve 28 Şubat sürecinde, kendilerine yapılan “baskı ve işkence” olayları gündeme gelmiştir.

Şirket yöneticileri, yapılan görüşmelerde aşağıdaki hususları belirtmişlerdir:

Şaban Bayrak:

1981 Ocak ayında eve geldiler, gece iki, iki buçuk sırasında. 10-15 tane kadar veya 10 tane kadar polis ve asker gece eve geldi. Kaldırdılar. İki saat, iki buçuk saat evde arama yaptılar. Tabii çocuklar evin bir tarafında, biz evdeyiz. Ne var ne yok ... gibi her tarafı didik didik aradılar. Aldıkları şey, siyasi kitaplar o zamanki dönemde. Tabii, bunlarla beraber bizi de aldılar, götürdüler. Geldiğimiz yer, merkez komutanlığı olarak, Doğumevinin gasilhanesine saat beşe doğru bizi oraya koydular. Oradan da Zincidere’ye getirdiler. Tabii, akşama kadar parmaklarımız duvarda, ayağımız 70 santim dışarıda, akşama kadar bu şekilde beklettiler bizi. Asker bekliyor. Düzeltecek olsan dipçikle vuruyor veyahut da copla vuruyor, ayağına tekmeyle vuruyor. Akşama kadar o şekilde bekledik. Gözümüz bağlı ve ne olduğunu bilmiyoruz. Gece indirdiler tecride, sabahleyin kalktıgımızda bir karavana geldi. Büyük bir karavana içerisinde çayı plastik bardaklarda dağıttılar, ortada zeytin, peynir, ekmek verdiler; o gün yedik. O gün bir liste yayınladılar, dediler ki, yemek yiyecekler ve yemeyecekler, uyuyacaklar ve uyumayacaklar; böyle bir şey vardı. Bizim isimimiz okundu, biz yemek yemeyeceğiz ve uyumayacağız. O listede bizim adımız var. Tam 13 gün yemek vermediler ve uyutmadılar. Nasıl duruyoruz? Duvara asılı bir su borusu var, oraya bağlı çarşaf ip, elimiz yukarıda asılı ve o şekilde bekliyoruz. Kapıda asker bekliyor. O şekilde 13 gün. Ama su içiyoruz. Tabii yemek geliyor, on yedi, on sekiz, yirmi yaşında gençler yemek geldiği zaman eğer bir parça ekmek ortada saklar da asker gittikten sonra verirse o kuru ekmek bekliyor akşama. Ne zaman boş kalırsa o ekmeği yiyerek bu 13 gün geçecek. Ama tabii, uyku da uyutmadılar, yemek de vermediler. 13 gün sonra sorguya aldılar. Sorguya aldıklarında bize dedikleri şu: ‘Sen Erbakan’dan talimat aldın. Kayseri’de yapılan ... 1400 yürüyüşünü tertip ettin, mali durumunu karışladın ve bu konuyla ilgili Hoca’dan emir aldın, bu yürüyüşü tertip ettin’ ifadesi imzalatmak istediler.

Oradaki 13 günden sonra, 17 gün, bir ay boyunca falakaya yatırdılar. Falakaya yatırdıktan sonra yere su döküyorlar, çıplak ayaklarında suyun üzerinde hoplattırıyorlar, asker tepende bekliyor. İşte beklerken o kış günü tependen aşağı buzlu suyu döküyorlar. Asker bekliyor. Sonra öğrendik ki, o zıplama ayaktaki şişi almış; yani öyle falakaya yatıyorlar copla. Tabii, tecride getirirken de kollarımdan tutuyorlar, öyle sürüklenerek geliyoruz. Sabahleyin kalkıyoruz yine sorguya çıkıyoruz. Sorguda yine elimiz o şekilde duvarda bekliyoruz gözlerimiz bağlı. İşte, eline vuruyor copla. Copla vurduktan sonra elin şişiyor, kan toplanıyor. Bu sefer asker yanında bekliyor, yerde eğiliyor suya, betona eline

vuruyorsun. Bu işkenceyle beraber zaman zaman da -gözün bağlı ne olduğunu bilmiyorsun- silme tokat giriyorlar, ağzın burnun kan içerisinde böyle çıkıyoruz. 17 gün sonra, yani 30 gün dolduğunda dediler ki serbestsin. Bizi serbest bıraktılar.

Mustafa Tekeli:

1998 senesinde Dost Sigortayı biz kurma kararı almıştık; o da şöyle: Anadolu insanı olarak kendimiz ya kurduğumuz işletmelerden ya babalarımızın kurduğu işletmeleri büyütmeye çabası içerisindeyken bir araya gelerek daha güçlü işler gayretimiz, niyetimiz bizi Dost Sigortaya ulaştırdı, kurma niyetine ulaştırdı. Bir gün rahmetli Özal'ı Cumhurbaşkanı iken MÜSİAD olarak ziyarete gitmiştik. Bize “Çocuklar ya 50 kişiyi geçmeyen ileri teknolojiyi üretim yapın ya da hizmet sektörüne girin.” demişti. Biz de Kayserili olarak hizmet sektörünü pek bilmeyiz. Üniversitedeki hocalarla falan konuştuğumuzda, işte otelcilik, lokantacılık, bankacılık, sigortacılık gibi işler dediler. Bunun üzerine hepimizin iş yerinin sigortalı olduğunu düşünerek sigortacılıkla alakalı araştırma yaptığımızda, zaten 2.500 tane üyemiz vardı. Biz onların iş yerlerinin ve her birinin de iki üç işi vardı ki, iş yerlerinin sigortasını yaptığımızda bir yanda güçlü bir sigorta şirketi olarak Türkiye’de kurulmuş olacaktık. Bunun için de yaklaşık 10-12 şehirde arkadaşlarla temas kurarak nominal değer üzerinden Dost Sigorta adıyla sigorta şirketi kurup, 13 kişinin üzerinden -kuruluşu kolay olsun diye- kuruluşu tamamlamak üzere müracaatta bulunduk. Bakanlar Kurulundan izin çıktı. Daha polise kismemiştik. Hiçbir işlem yapılmadı, fiili işlem yapılmamıştı sigortacılık hakkında. Fakat bizimle alakalı birtakım böyle sesler, duyumlar almaya başladık ki araştırılıyor. İşte, merkez İstanbul’du ve İstanbul’da bina kiralamıştık, 46 eleman almıştık.

Gece saat on altıda evimize polis gelmiş kızım -o zaman daha evlenmemişti- “baba kapıda polisler var arama yapacaklarmış” dedi. Giyindim çıktım, Nuh Mete Yüksel imzalı bir arama emrini gösterdiler, okuttular sonuna kadar da okuduk. Polis memurlarını içeri aldık. Hayret de ediyorum, dolaplarımı açtım falan baktular bir şey yok, çok öyle yatak odasını falan da aramadılar. Götürdüler emniyetin alt katına baktım bizimle beraber kuruluştaki ismi geçen arkadaşları da getirmişler. Onlar içerisinde çok kıymetli insanlar var ama hele birisi yaşlı Hasan Eser onun geldiğine ayrıyeten de üzüldüm. Tecrit aşağı katta bir yerde duruyoruz tek tek yukarı çıkıyorlar sorguluyorlar. “Siz işte bu parayı nereden buldunuz? Niye sigorta şirketi kuruyordunuz? Size kim söyledi bu sigorta şirketi kurmasını? Sermayeyi nasıl tedarik ettiniz? Kredi almışsınız niye kredi alıyorsunuz? Amerika’dan bilgisayar getirtmişsiniz, 100 bin dolara bilgisayar mı olur? İşte 50 bin lira birisi birisine telefon açmış para göndermişsiniz...” “ Polis bey, memur bey bir iş adamı için 50 bin lira para göndermek veya birbirine emanet vermek, bankada kredi almak bu yapılan ticaret hayatının normal akışı için olan şeylerdir. Bunlardan dolayı bize bir suçlu gibi nasıl şey diyorsunuz, biz anlamıyoruz falan. Biz, gerçekten durumu idrak etmekte güçlük çekiyoruz ama anlaşılabilir o ki esas hedef bizim şahsımıza yapılacak bir şey yok. Böyle bir zülüm, bir eziyet, bir cezalandırma -bünyemize fiziki olarak- bir şey yok fakat bu İngiliz...”

Biz anladık ki bu şirketi onların eline atmazsak, şirketten vazgeçmezsek daha fazla üzerimizde gelecekler, daha çok yıpratacaklar, daha başka şeyler yapacaklar gözleri dönmüş aamlara al tamam şirketten vazgeçtik 1,5 milyon dolar, 6 ay 46 personeli orada eğittiğimiz yerleri tuttuk, dekore ettik, acentelikte ki personeli eğittik hepsi heba oldu. 15 sene öncesinde 1,5 milyon dolar iyi para, böyle bir zarar vermiş olduk. 8 günde 13 tane iş adamı bir bakıma gözaltında tutuldu. Bize gazeteler yerel gazetelerden, ulusal gazetelerden -biz içerideyken getirip gösterdiler- idamla yargılanacak falan dediler, çokluğumuz çocuğumuz burada

feryat ediyor. O sırada Hasan Celal Güzel hepimizin evini arıyor: “Endişe etmeyin hiçbir şey olmaz, yok suç falan olmadığı için korkutuyorlar.” diye. Yani bunları biz yaşadık Erol Yanar tek tek ailelerimize telefon açtı. Benim 7 aylık çocuğum telefona veriyorlar o da ağlıyor –biz ağlıyoruz ya o ağlamasını biliyor mu, bilmiyor mu? Bilmiyorum yani... Çok... Bir insanın manen çekebileceği en büyük sıkıntıları yaşadık.

Saffet Arslan:

28 Şubatta Dost Sigorta şahsında tutuklanmanın ekonomik bendeki eseri ölçülebilir şekilde budur. O zaman rekabet ettiğimiz firmalara baksınlar, onların büyümesine baksınlar benimkine baksınlar görecekler. Ve İpek Mobilyayla ilgili, o zaman ki iş yerimle ilgili sevincim, gayretim hiç kalmadı. İnşaatlarım vardı yarım bıraktım, devam ettirmedim ve ben işten çekildim, kendi dünyama kapandım, özel dostlarıma çocukluk arkadaşlarıma döndüm. Biraz kitaplarla uğraştım o dönem, ben diyordum ki birileri sizi durdurmaya çalışabilir, siz kendi enerjinizi tekrar kazanıp onlara inat yürümelisiniz ama bunu söylüyorsunuz yarım devam ediyor ne kadar etki yaptıysa bende sürdürülebilir bir enerji işime tevdi etme gücünü kendimde bulamadım.

Ben tutukluktan döndüm işimin başına geçtim, bir baktım Ankara’dan gönderilmiş tetkikli kontrolör, vergi uzmanları didik didik ediyorlar İpek Mobilyayı, o zamanki işimi didik didik ediyorlar. Bütün teyakkuzda çalışanlarım, iş üretmiyorlar memurların baskısına yetişmeye çalışıyorlar. Biz maliyeye bu olmaması gereken hesap vermeye meşgul iken piyasada bir dedikodu yayılıyor “İpek Mobilya batı batıyor” maliyeciye bir gün gittim dedim ki “Yav bakın akşam ben televizyonda batmadık, işimize devam ediyorum diye ilan veriyorum siz gelmişsiniz burada hesap soruyorsunuz.

Askeri Yargının Tutumu

Yaşar Kaplan Davası

Kuruluş kanununa göre, "asker kişileri" ve "askeri suçları" yargılama amacını taşıyan Askeri Mahkemeler, 28 Şubat sürecinde, sivil şahısları da yargılamışlardır. Örneğin, askerlikle ilgisi olmayan, askeri bir suç da işlemeyen Akit gazetesi yazarı Yaşar Kaplan, Askeri Mahkeme tarafından tutuklanmış ve bu mahkeme tarafından yargılanmıştır.

Kaplan, bir yazısında kimliğini açıklamayan bir subaydan gelen mektuba dayanarak belli bir dini inanca sahip ordu mensuplarının yasadışı girişimlerine dikkat çektiği için Askeri Mahkeme tarafından, "astlık-üstlük hiyerarşisine zarar verdiği" gerekçesiyle yargılanarak Askeri Ceza Kanunu'nun 95/4-5 ve Ceza Kanunu'nun 80. maddelerinden suçlu bulunmuştur. Sonra da 14 ay hapse mahkum edilen Kaplan'ın bu cezası onanmıştır. Ekim 1999'de Kaplan'ın cezası, 4454 Sayılı Şartlı Af Kanunu uyarınca ertelenmiş ve üç yıl sonra, 31 Aralık 2003'te kayıtlardan silinmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), "Ülke Tehlike Altında, Onları Durdurun! Mezhebe Göre Asker Alımı" başlıklı yazı dizisinden dolayı, Askeri Mahkemece, "Akit" gazetesi yazarı Yaşar Kaplan'ın açtığı davayı haklı görerek, Türkiye'yi oybirliğiyle mahkum

etmiştir. AİHM, adı geçen yazarın ifade özgürlüğüne dava ile müdahalenin demokratik toplumda gereksiz ve ağır olduğuna hükmederek, Kaplan'a 5 bin Avro (8 bin YTL) tazminat ödenmesine karar vermiştir.

Bülent Orakoğlu Davası

Emniyet istihbarat biriminin en üstünde görev alan Bülent Orakoğlu, darbe hazırlığıyla ilgili olarak Başbakana verdiği bilgilerden dolayı, Askeri Mahkeme tarafından tutuklanmış ve Askeri Mahkemede yargılanmıştır. 28 Şubat sürecinin perde arkasını aralayan dönemin Emniyet İstihbarat Dairesi Başkanı Bülent Orakoğlu, yazdığı “Deşifre” adlı kitapta kendisinin ve dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener’in ölümle tehdit edildiği iddiasına yer vermiş; tehdidin dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir’den geldiğini yazmıştır.

Bülent Orakoğlu, 28 Şubat sürecinin ortaya çıkmasına neden olan ‘köstebek’ olayı yüzünden yargılandığı mahkemenin Çevik Bir ve Güven Erkaya’nın baskısı altında olduğunu ileri sürmüştür. Orakoğlu, Deniz Kuvvetleri Askeri Mahkemesi’nde görülen davanın mahkeme heyetinde yer alan Deniz Yüzbaşı Hakim Ahmet Karamanlı’nın oyuyla beraatle sonuçlandığını, davanın ardından bu hâkimin “irticai faaliyetlere” karıştığı gerekçesiyle ordudan ihraç edildiğini, yine mahkeme heyetinin başkanlığını yapan Mesut Kuşun’un da Deniz Kuvvetleri’nden alınıp başka bir kuvvet komutanlığı emrine verildiğini açıklamıştır.

9. 27 Nisan E- Bildirisi

Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı

AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasaklı olması nedeniyle katılamadığı 3 Kasım 2002 seçimleri sonucunda hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından Abdullah Gül'e verilmiş ve 18 Kasım 2002 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 58. Hükümeti kurularak göreve başlamıştır. 27 Aralık 2002 tarihinde kabul edilen 4777 sayılı Kanun ile Anayasanın 76. ve 78. maddelerinde yapılan değişikliklerle milletvekili seçilmesi önündeki hukuki engel ana muhalefet partisi CHP'nin desteği ile ortadan kalkan AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 9 Mart 2003 tarihinde Siirt İl Seçim çevresinde yapılan yenileme seçimi ile milletvekili seçilmiş ve 14 Mart 2003'te Türkiye Cumhuriyeti'nin 59. Hükümetini kurmuştur.

Ak Parti iktidarının başlangıcı ile beraber “türban-laiklik-kamusal alan” tartışmaları da siyasetin ve devlet üst kademesinin en sıcak gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. 20 Kasım 2002 tarihinde TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısına katılmak için Prag'a giden Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'i Ankara Esenboğa Havalimanındaki uğurlama törenine başörtülü eşi Münevver Arınç ile birlikte katılması bu tartışmaların başlangıcı olmuştur.¹⁸³³ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de 24 Kasım Öğretmenler Günü dolayısıyla çeşitli okullar ile Türk Cumhuriyetleri'nden gelen öğretmenlerden oluşan heyeti Çankaya Köşkü'nde kabulünde yaptığı konuşmada: “Toplulumun gündeminden çıkmış bulunan başörtüsünün yeniden sorun durumuna getirilmesinin kimseye yararı yoktur. Özel alanda özgürlük kapsamına girdiğinde kuşku bulunmayan başörtüsünün, kamusal alanda kabul edilip edilemeyeceği sorunu Anayasa Mahkemesi kararlarıyla çözülmüştür. Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik kararlarına göre, artık, Anayasa'yla bağdaşmayacağı için, kamusal alanda başörtüsünü serbest bırakacak bir yasal düzenleme yapılması olanaksızdır. Kamusal alanı düzenleyen hukuksal kuralları görmezden gelinerek uygulamada dini kuralları geçerli kılmak da hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.” diyerek bu tartışmalara katılmıştır.¹⁸³⁴

Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök ile Kuvvet Komutanları Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytac Yalman, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cumhur Asparuk, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Alpaya ile Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Şener Eruygur'un TBMM Başkanı Bülent Arınç'a 29 Kasım 2002 tarihinde bulundukları nezaket ziyaretinin 2,5 dakika gibi kısa bir süreyi kapsaması, AK Parti iktidarına ve TBMM Başkanı Bülent Arınç'a yönelik bir tepki olarak yorumlanmıştır. “Post Modern Ziyaret” olarak gazete manşetlerinde yer alan söz konusu ziyaretin kısa sürmesinin esas sebebinin TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın eşi Münevver Arınç'ın yukarıda bahsedilen uğurlama törenine başörtüsü ile katılması ve başörtüsünün protokolde yer alması olarak öne sürülmüştür.¹⁸³⁵

¹⁸³³ “Türban İlk Kez Devlet Protokolünde”, <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=110781>>.

¹⁸³⁴ <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/11/24/211948.asp>>

¹⁸³⁵ Milliyet Gazetesi, 30 Kasım 2002, s.1.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı vesilesiyle TBMM Başkanlığınca verilen resepsiyon “türban-laiklik-kamusal alan” tartışmaları kapsamında yeni bir gerilim alanı olarak ortaya çıkan bayram kutlamalarının ilk örneğini oluşturmuştur. Söz konusu resepsiyon için hazırlanan davetiyelerde “TBMM Başkanı ve Bayan Arıncı, TBMM'nin 83. açılış yıldönümü münasebetiyle verecekleri resmi kabulü sayın eşinizle birlikte onurlandırmanızı diler” ifadesine yer verilmiştir. Resmi kabulün TBMM Başkanının başörtülü eşinin ev sahipliğinde yapılacak olması ve davetiyelerin eşli olarak hazırlanması nedeniyle AK Partili milletvekillerinin başörtülü eşlerinin de katılabilecek olması “kamusal alan” tartışmaları çerçevesinde tepki ile karşılanmıştır. TBMM Başkanı Bülent Arıncı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan eşleriyle birlikte katılmayacaklarını açıklamalarına rağmen söz konusu resepsiyona Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, CHP milletvekilleri, TSK Komuta Kademesi, yüksek yargı başkanları katılmamışlardır. Bu olayın ardından 30 Nisan 2003 tarihinde gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu aylık olağan toplantısı sonrasında yayınlanan basın bildirisinde; toplantıda “Devletin temel niteliklerinden olan laiklik ilkesinin önemi ve titizlikle korunması vurgulanmıştır” ifadesine yer verilmiş olması konunun MGK düzeyinde de gündeme geldiği göstermiştir.¹⁸³⁶

28 Şubat süreci ile siyaset kurumu üzerindeki baskı ve dayatmaların AK Parti iktidarı döneminde de devamı ve askerinin siyasi tartışma zeminine çekilmek istendiği görülmüştür. Genelkurmay Başkanlığı'nın Gazi Orduevi'nde 8 Ocak 2003 tarihinde basın mensuplarına verdiği resepsiyonda basının ısrarlı soruları üzerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök “Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik ve üniter yapısı, Atatürk ilke ve inkılapları konularında taviz vermemiz asla mümkün değildir. Esasen bunlar Anayasamızda yer alan hükümlerdir. Herkesin dini inancına ve bunları özel yaşamlarında ifade etme tarzını saygı duyarız. Ancak özellikle türbanın mevzuata, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararlarına aykırı olarak siyasi bir dayatma ve Cumhuriyet geleneklerini aşındırma sembol ve eylemi olarak kullanılmasını hoş görmemiz beklenmemelidir.” diyerek başörtüsü konusundaki TSK'nın tutumunu yinelemiş, Genelkurmay II. Başkanı Yaşar Büyükanıt da gazetecilerin sorusu üzerine, “28 Şubat süreci devam ediyor mu? Türkiye'de irticai süreç devam ediyorsa, o süreç devam ediyor” diyerek TSK'nın siyasete müdahalesinin devam ettiğini ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliğinde değişiklik yapılması ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) reformu yapılarak YÖK'ün kaldırılarak yerine Yükseköğretim Eşgüdüm Kurulu'nun (YEK) kurulmak istenmesi ve Dışişleri Bakanlığı'nın “Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri görevlilerinin, kendi görev alanlarındaki Türk dernek ve Türk vakıfları ile Türk kültürünü yayan özel okullarla ilişkilerini güçlendirmeleri” konulu genelgesi AK Parti iktidarına yöneltilen eleştirilerin ve muhalefetin yoğunlaştığı diğer konular olmuştur.

Yukarıda bahsedilen konular arasında yer alan YÖK reformu tartışmaları ise YÖK'ün ve üniversitelerin Hükümete yönelik etkin bir muhalefetinin görüldüğü bir alan olmuştur. YÖK Başkanı Kemal Gürüz başkanlığında Ankara Üniversitesi Rektörü Nusret ARAS, Gazi Üniversitesi Rektörü Rıza Ayyhan, Kırıkkale Üniversitesi Rektörü Tahsin Nuri Durlu, Anadolu Üniversitesi Rektörü Engin Ataç, Osmangazi Üniversitesi Rektörü Necat Akdeniz Akgün, Kocaeli Üniversitesi Rektörü Baki Komşuoğlu, Selçuk Üniversitesi Rektörü Abdurrahman Kutlu ve Başkent Üniversitesi Rektörü Mehmet Haberal Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman'ı makamında ziyaret ederek YÖK reformu, kadrolaşma

¹⁸³⁶ <<http://www.mgk.gov.tr/Turkce/basimbildiri2003/30nisan2003.html>>

ve üniversitelerin yaşadığı mali sıkıntılar konusundaki görüşlerini dile getirmişlerdir.¹⁸³⁷ Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman ise görüşmede YÖK konusunu MGK'ya taşıyacağını belirtmiş ve "üniversitelerin açılış törenlerini iyi değerlendirilerek topluma laiklik ile ilgili mesaj verilmesini önermiştir.¹⁸³⁸ Konu ile ilgili 14 Eylül 2003 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreterliği'nden yapılan yazılı açıklamada 1 Eylül 2003'te YÖK Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz'ün Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök'ü ziyaret ettiği, bu ziyaret sırasında konu üzerinde fikir alışverişinde bulunulduğu ve Orgeneral Aytaç Yalman'ın gerçekleştirdiği görüşmenin Genelkurmay Başkanlığı'nın bilgisi dahilinde olduğu belirtilerek "Türkiye için hayati önemi haiz Milli Eğitim sistemine ilişkin gelişmelerin TSK tarafından da dikkatle ve yakinen izlenmesinin de doğal olduğu (...) Bunun yanında bünyesinde sadece yükseköğrenim düzeyinde 21 adet öğretim-eğitim kurumu bulunduran, bilim ve teknolojiye azami şekilde yararlanmayı hedef alan TSK için Türkiye'deki eğitim sisteminin önemi aşıkardır. Bu çerçevede, TSK 20 yılı aşkın bir süredir YÖK yasası kapsamında yer almakta ve bu kurumda bir temsilcisi de bulunmaktadır. 2547 sayılı YÖK Kanunu'nda değişiklik öngören yasa taslağı üzerinde devletin ilgili bütün kurum ve kuruluşlarının önemle durması gerekliliğine inanılmaktadır." ifade edilmiştir.¹⁸³⁹

YÖK reformuna yönelik muhalefetin yoğunlaştığı bir dönemde 25 Ekim 2003 tarihinde Ankara'da düzenlenen "Cumhuriyete Saygı Yürüyüşü" adeta darbe çağrılarının yapıldığı bir etkinlik halini almıştır. Ankara Üniversitesi ve Atatürkçü Düşünce Derneği'nin öncülüğünde rektörler, öğretim üyeleri ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile gerçekleştirilen yürüyüş, bu yürüyüşte açılan "Ordu Göreve" yazılı pankart ile ordunun siyasete müdahale etmeye çağrıldığı, başka bir deyişle, ordunun siyasi tartışma ortamına çekilmeye çalışıldığı bir etkinlik haline gelmiştir.

58. ve 59. Hükümetler döneminde öncelikli eylem alanları olarak kamu yönetimi reformu, ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi, demokratikleşme ve hukuk reformu ile sosyal politikalar belirlenmiş¹⁸⁴⁰ ve AB'ye tam üyelik temel bir politika önceliği olarak benimsenmiştir. Nitekim 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısında Türkiye'nin siyasi kriterleri karşıladığı belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırılmıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde AB Dışişleri Bakanları toplantısında ise Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlaması kararlaştırılarak müzakerelerin usul ve esaslarını belirleyen "Müzakere Çerçeve Belgesi"ne de son hali verilmiştir.

Bu dönemde siyasetin temel dinamiklerinden birini oluşturan AB'ye üyelik süreci aynı zamanda sivil-asker ilişkilerinde gerginliğin yaşandığı temel alanlardan birini teşkil etmiştir. Bu süreçte reform paketleri adı altında AB müktesebatına uyum sağlanması amacıyla kapsamlı bir düzenleme faaliyetine girilmiştir. Genel olarak devlet sisteminin sivilleşmesi, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, insan haklarına saygı, azınlık hakları ve azınlıkların korunması gibi hususlar Türkiye'de siyaset alanını ve siyasi aktörleri önemli ölçüde etkilemiş ve bu bağlamda Türk siyasi hayatında belirleyici bir rol oynamış olan Türk Silahlı Kuvvetleri'ni (TSK) de doğrudan ilgilendirmiştir.¹⁸⁴¹

¹⁸³⁷ "Rektörlerden Yalman'a Ziyaret", <<http://www.milliyet.com.tr/2003/09/11/guncel/gun02.html>>.

¹⁸³⁸ Bekir S. GÜR, Zafer ÇELİK, SETA Rapor: YÖK'ün 30 Yılı, No:4, Kasım 2004, s.28.

¹⁸³⁹ <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/09/14/343354.asp>>.

¹⁸⁴⁰ T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı, 3 Ocak 2003, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep.pdf>>.

¹⁸⁴¹ TESEV, Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim, TESEV Yayınları, Temmuz 2009, s. 185.

AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunun AB Komisyonu tarafından değerlendirmeye tabi tutulduğu ilerleme raporları bu dönemde 12 Eylül 1980 darbesi ile kurulan askeri vesayet sisteminin unsurlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin hususları içermiş ve bu raporlarda TSK'nın siyaset alanındaki etkin konumuna da dikkat çekilmiştir. Söz konusu raporlarda özellikle Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) yapısı ve işlevi, sivillerin ordu üzerindeki denetiminin AB üyesi ülkelerdeki uygulamalarla uyumlu hale getirilmesi, sivil kurumlardaki askeri temsilin sona erdirilmesi ve TBMM'nin savunma bütçesi üzerinde tam kontrol sağlayabilmesi ve TSK'nın rolü ve görevleri ile siyaset alanındaki etkinliği özellikle üzerinde durulan hususlar olmuştur. Nitekim bu hususlar arasında yer alan TSK'nın siyaset alanındaki etkinliği ve etkisine ilişkin değerlendirmelere ilerleme raporlarında sıklıkla yer verildiği görülmüştür.

“MGK'nın askeri üyeleri, yıl içinde çeşitli zamanlarda verdikleri beyanatlarda, yaptıkları konuşmalarda ve medyadaki demeçlerinde, siyasi, sosyal ve dış politika konularındaki görüşlerini açıklamaktadır.”¹⁸⁴²

“MGK dışında, Silahlı Kuvvetler Türkiye'de resmi olmayan bazı mekanizmalar aracılığıyla da etkili olmaktadır. MGK'nın askeri üyeleri, çeşitli vesilelerle yaptıkları konuşmalarda ve medyaya verdikleri demeçlerde, siyasi, sosyal ve dış politika konularında görüş beyan etmişlerdir.”¹⁸⁴³

“Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin rolü ve görevleri çeşitli yasal hükümlerle belirlenmiştir. Birlikte değerlendirildiğinde yorumlanmalarına bağlı olarak, bu hükümlerin bazıları, potansiyel olarak orduya geniş bir manevra alanı sağlamaktadır. Bu, özellikle, Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevlerini, ülkenin bölünmez bütünlüğü, laiklik ve cumhuriyetçilik dahil olmak üzere, Anayasanın giriş bölümünde belirtilen ilkeler ışığında, Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak olarak betimleyen Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 35'inci ve 85/1'inci maddeleri için geçerlidir. Ayrıca gerektiğinde, hemen hemen her politika alanını kapsayacak şekilde yoruma açık olan MGK Kanununun ulusal güvenliği tanımlayan 2(a) maddesi için de durum aynıdır. Türkiye'de Silahlı Kuvvetler çeşitli gayriresmi kanallar aracılığıyla etkisini devam ettirmektedir. MGK'nın askeri üyeleri, çeşitli vesilelerle, siyasi, sosyal ve dış politika konularında görüşlerini ifade etmişlerdir.”¹⁸⁴⁴

“Silahlı Kuvvetler kayda değer siyasi nüfuz kullanmaya devam etmektedir. MGK'nın askeri üyeleri, münferiden, ayrıca diğer kıdemli silahlı kuvvetler personeli, iç ve dış politika konularındaki görüşlerini kamuoyuna yaptıkları konuşmalar ve basın toplantıları vesilesiyle düzenli olarak ifade etmeye devam etmişlerdir. (...) Özellikle, Askerler tarafından yapılan açıklamalar sadece askeri, savunma ve güvenlik konularını ilgilendirmeli ve sadece hükümetin yetkisi altında yapılmalıdır.”¹⁸⁴⁵

TSK'nın AB üyelik sürecine bakışında ikircikli bir tutum sahibi olduğu gözlenmiştir. TSK bir yandan AB üyelik süreci çerçevesinde gerçekleşen reform sürecini Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ve üniter yapısına bir tehdit olarak görürken bir yandan da bu süreci çağdaşlaşma

¹⁸⁴² Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, DPT, Ankara, Ekim 2002, s.17.

¹⁸⁴³ Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu, DPT, Ankara, Aralık 2003, s.16.

¹⁸⁴⁴ Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni, DPT, Ankara, 2004, s.18.

¹⁸⁴⁵ Türkiye 2005 İlerleme Raporu (Gayri Resmi Tercüme),

<http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf>, s.16.

idealinin bir vechesi olarak değerlendirmiştir. Bu tutumu dönemin Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nca Harp Akademileri Komutanlığı'nda düzenlenen “Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik” konulu sempozyumda yaptığı açış konuşmasında da görmek mümkündür. Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt aşağıda bir bölümüne yer verilen konuşmasında yer aldığı üzere bir yandan TSK'nın AB'ye karşı olmadığını ve AB'nin Türk toplumunun çağdaşlaşmasında bir zorunluluğu ifade ettiğini vurgulamış diğer yandan ise AB değerlerinin çağdışı ve bölücü hedefleri olanlar tarafından kullanılabileceği yönündeki TSK nezdinde var olan endişeyi dile getirmiştir.

“Avrupa Birliği konusunda, TSK, haksız bir saldırının hedefi durumuna gelmiştir. Ülke içi ve ülke dışı çevrelerde, hiçbir haklı nedene dayanmadan, TSK'nın Avrupa Birliğine karşı olduğu konusunda yaygın kanaatler oluşturulmuştur. Açıkça ifade ediyorum, bu tür iddialar doğru değildir.

Değerli Dinleyiciler,

Bu konudaki Silahlı Kuvvetlerin görüşlerini büyük harflerle tekrar ifade ediyorum:

TSK, Avrupa Birliği karşıtı olamaz. Çünkü Avrupa Birliği, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk toplumuna gösterdiği çağdaşlaşma hedefinin, jeopolitik ve jeostratejik açıdan zorunluluğudur.

Bu zorunluluk, aynı zamanda; Türkiye'nin sosyal, politik, ekonomik ve güvenlik hedefleri ile de tam olarak örtüşmektedir.

AB hedefi, ülkenin üniter yapısı ve lâik rejimi konusunda farklı düşüncelere sahip kesimlerin çağ dışı ve bölücü hedefleri ile uyusamaz. Avrupa Birliğinin de bu tür amaçlara sahip düşüncelerle uyum içinde olması düşünülemez.

Avrupa Birliğini ve bu birliğin yüksek değerlerini, sahip oldukları çağ dışı ve bölücü hedeflere ulaşmada bir vasıta olarak görenlerin hüsrana uğramaları kaçınılmaz bir sonuçtur.

Bu sözlerim, varsa, bu düşüncelere sahip olan kişi ve gruplardır. Ayrıca, bazı çevrelerin Türkiye'ye yaptırmak istedikleri hususları, Avrupa Birliğinin yüksek değerlerini ileri sürerek ve her fırsatta Türk Silahlı Kuvvetlerini gündeme getirerek gerçekleştirmeye çalışmalarının ne Türkiye'ye ne de Avrupa'ya yarar sağlamayacağını ifade etmek isterim. Tekrar ediyorum Türkiye Avrupa'nın bir parçasıdır ve Avrupa Birliğine girecektir. Bu yargı, bazı çevrelerin düşüncesi ile çelişse bile, Türkiye'nin ve TSK'nın kesin kararlığının açık bir ifadesidir ve Türk Silahlı Kuvvetlerini her fırsatta tüm olumsuzlukların nedeni olarak topluma yansıtan çevrelere de açık bir cevaptır.”¹⁸⁴⁶

AB reformlarına ve özel olarak da AK Parti iktidarına karşı muhalefetin asker üzerinden yapılmasına, başka bir deyişle askeri muhalefetin odağı haline getirmeye dönük bir yazı “Genç Subaylar Tedirgin” başlığıyla yayınlanmıştır.¹⁸⁴⁷ Yazıda özetle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök arasında gerçekleştirilen görüşmede Özkök tarafından TSK'nın rahatsızlıklarının ayrıntılı olarak hükümete iletildiği, AB reform paketlerinin içinde yer alan bazı düzenlemelerin demokrasinin yerleşmesine değil zarar görmesine neden olabileceği, komuta kademesinde ve özellikle genç subaylar arasında durumun endişe ile izlendiği, yaşanan kaygının sadece genç kesimle sınırlı olmadığı tüm orduyu kapsadığı gibi hususların dile getirildiği iddia edilmiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök 26 Mayıs 2003 tarihinde akredite gazetelerin Ankara temsilcileri ile düzenlediği basın toplantısında söz konusu haberi yalanlayarak “Haber, yanlış olmaktan öteye, maksatlıdır. Dolayısıyla, bu konudaki bütün yorumlar da mesnetsiz kalıyor. Bunu

¹⁸⁴⁶ Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri “Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik” (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s.xxi-xxii.

¹⁸⁴⁷ Mustafa Balbay, “Genç Subaylar Tedirgin”, Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 2003.

hayret ve üzüntüyle karşıladım. Haberin çağrıştırdığı husus ve ayrım yaratıcı özelliği TSK'yı kırmıştır ve yıpratmıştır (...) TSK'da, genç subaylar-yaşlı subaylar ayrımı yoktur. Komutanlar arasında şahinler, güvercinler, sertlik yanlıları yoktur. Bu tür iddiaları yalanlamaktan öteye lanetlediğimi, kusura bakmayın ağır laf söylüyorum, ama açıkça ifade etmek istiyorum. TSK'da tek vücut olmuş bölünmez bir kitle ve modern yönetimimiz uyarınca kolektif bir akıl ve davranış biçimi vardır (...)TSK AB'ye karşı değil, aksine AB'ye uyumun deneyimli bir vasıtasıdır. Ancak AB'ye her şeye rağmen değil, onurla, eşit şartlarla, milli ve coğrafya bütünlüğümüzü koruyarak girmektedir.” açıklamasında bulunmuştur.¹⁸⁴⁸

AB'ye üyelik süreci ile beraber bu dönemde siyasetin temel tartışma konularından birini de Kıbrıs sorunu ve bu sorunun çözümüne yönelik olarak ortaya konan Birleşmiş Milletler (BM) Kapsamlı Çözüm Planı (Annan Planı) oluşturmıştır. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan ile anılan “Annan Planı'nın ilk versiyonu 11 Kasım 2002 tarihinde açıklanmıştır. Plan ile temel olarak iki eşit kurucu devletten oluşan federe “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti” kurulması öngörülmüştür. Planın ayrı ayrı yapılan eş zamanlı referandumlarla, her iki tarafça onaylanmasının ardından ve Kıbrıs'taki yeni duruma ilişkin Anlaşma'nın Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık tarafından imzalanmasıyla yürürlüğe girmesi düzenlenmiştir.

58. Hükümetin göreve başlaması ile birlikte Annan Planı'nın referanduma sunulması süreci ivme kazanmış ve genel olarak Kıbrıs sorununun çözümü konusunda Hükümet inisiyatif üstlenmiştir. Üstlenilen bu inisiyatif ile Kıbrıs sorunu geleneksel olarak devletin ilgili kurumlarının dışında siyasi makamların yönlendirmesi ile ilerleyen bir hal almıştır. Hükümetin bu tutumu TSK komuta kademesinde rahatsızlığa sebep olmuştur. Dönemin Ege Ordu Komutanı Orgeneral Hurşit Tolon'un 18 Ocak 2004 tarihinde Kıbrıs konusunda “ver kurtul” yaklaşımını benimseyenlerin olduğunu ifade ederek, “*Bu memleket hep güzel insan yetiştirdi. Son zamanlarda hain de yetiştirmeye başladı. Haini yoksa ‘verelim kurtulalım’ diyen kim?*” sözleri ile Hükümetin politikasını sert bir şekilde eleştirmesi ve Hükümeti bu politikası sebebiyle vatan hainliği ile suçlaması TSK bünyesinde Hükümetin Kıbrıs politikası konusundaki rahatsızlığın en açık göstergesi olmuştur.¹⁸⁴⁹

Türkiye'nin Kıbrıs siyasetinde yaşanan bu değişime paralel bir şekilde 14 Aralık 2003 Kıbrıs Genel seçimleri sonucunda Mehmet Ali Talat'ın Başbakan oluşu ile birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) geleneksel Kıbrıs siyasetinde de değişim yaşanmıştır. 24 Nisan 2004 adanın her iki tarafında da halkoylamasına sunulan Annan Planı, KKTC'de %64,96 ile kabul edilirken,¹⁸⁵⁰ Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde ise %75,8 çoğunlukla reddedilmiştir.¹⁸⁵¹

2003 yılı içinde AB müktesebatına uyum sağlanması amacıyla TBMM tarafından kabul 3 kanunla 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişikliklerle güvenlik bürokrasisinin önemli bir parçası olan MGK'da ve Genel Sekreterlikte sivilleşme alanında büyük bir ilerleme sağlanmıştır. 2945 sayılı Kanunda öncelikle 4789 sayılı Kanun ile değişiklik yapılarak Anayasanın 118. maddesinde yapılan değişikliğe paralel bir değişiklik yapılarak Başbakan Yardımcıları ve Adalet Bakanının MGK üyesi olması öngörülmüş ve Kurul kararlarının “tavsiye” niteliğinde olduğu hükme bağlanmıştır. 4963 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle de yine Anayasanın 118. maddesinde yapılan değişikliğe paralel düzenleme yapılmış ve Genel

¹⁸⁴⁸ <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/05/27/294758.asp>>.

¹⁸⁴⁹ <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/01/19/400654.asp>>.

¹⁸⁵⁰ KKTC Yüksek Seçim Kurulu, <<http://ysk.mahkemeler.net/secim.aspx?skod=26>>.

¹⁸⁵¹ <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2006.nsf/cyprus02_en/cyprus02_en?OpenDocument>.

Sekreterliğin yapısının, görevlerinin ve işleyişinin Anayasada belirlenen danışma organı niteliğine uygun bir hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, MGK'nın kendiliğinden toplanma süresi 2 ay olarak belirlenmiş, MGK Genel Sekreterinin atanması usulü yeniden düzenlenerek Kurul yapısının sivilleşmesine imkan sağlanması amacıyla Genel Sekreterin Başbakanın teklifi Cumhurbaşkanının onayı ile atanacağı düzenlenmiş ve yapılan değişiklik ve düzenlemelerle ilgili olarak yeni bir yönetmelik çıkarılacağı hükme bağlanmıştır. 5017 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle de MGK Genel Sekreterliğince yapılan atamaların Resmi Gazete'de yayımlanması önündeki engel ve Genel Sekreterlik kadrolarının gizli olması kaldırılmış, MGK Genel Sekreterliği Yönetmeliğinin Resmi Gazete'de yayımlanmasını mümkün kılmak amacıyla söz konusu yönetmeliğin “gizli” gizlilik dereceli olması hükmü mülga edilmiştir.

Görev alanı daraltılarak görevleri yeniden tanımlanan MGK Genel Sekreterliği yapılan değişikliklerle bir danışma kurulu statüsüne niteliğine kavuşmuş ve MGK Genel Sekreterliği Yönetmeliğinin Resmi Gazete'de yayımlanması ile de işleyişi, görev ve yetkileri kamuoyunun bilgisine açık hale gelerek daha saydam bir hale gelmiştir. Büyükelçi Mehmet Yiğit Alpogan'ın 17 Ağustos 2004 tarihinde yeni Genel Sekreter olarak atanması ile de sivilleşme ile ilgili önemli bir düzenleme hayata geçirilmiştir.

MGK'nın yapısında yapılan değişiklikler askerlerin muhalefeti ile karşılaşmıştır. Özellikle MGK Genel Sekreterliğine bir sivilin atanmasının kurumu siyasileştireceği ve yapılan değişikliklerle Genel Sekreterliğin işlevsiz hale geleceği yönündeki eleştiriler bizzat dönemin MGK Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç tarafından dile getirilmiştir. MGK Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç görevini devir teslim töreninde yaptığı konuşmada: “(...) MGK Genel Sekreterliği'nin bugün daha da güçlendirilmesi gerekirken, demokrasi adına tamamen işlevsiz hale getirilmesine yönelik yasa tasarısı çalışmalarından vazgeçilmesinin ulusal çıkarlarımız açısından zorunlu mütalaa edildiğini, ilgili mercilere bizzat ilettim. Bu itibarla hiçbir çaba harcanmadığını söylemek, şahsıma ve bu müesseseye haksızlık olmaktadır” diyerek bu konudaki muhalefet yapılmadığına ilişkin olarak kendisine yöneltilen eleştirilere de cevap vermiştir.¹⁸⁵²

AK Parti iktidarı döneminde Yüksek Askeri Şûra (YAŞ) toplantıları ve bu toplantılarda alınan kararlar sürekli olarak siyasi tartışmalara konu olmuş ve YAŞ toplantıları kendi işlevinin ötesinde bir anlam yüklenerek sivil-asker ilişkilerinin sınındığı bir alan olarak görülmüştür. Özellikle YAŞ'ta alınan ihraç kararları ve YAŞ'ın sivil üyeleri olan Başbakan ve Milli Savunma Bakanının bu kararlara şerh koymaları siyasi tartışmaların temelini oluşturmuştur. YAŞ'ın sivil üyeleri bu dönemde alınan ihraç kararlarının hepsine şerh koymalarını YAŞ kararlarına karşı yargı yolunun kapalı olmasını gerekçe göstermişlerdir.¹⁸⁵³ Nitekim, Anayasanın 125. maddesinde Yüksek Askeri Şûra kararlarının yargı denetimi dışında tutulmuş olması¹⁸⁵⁴ ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun 50. ve 94. maddeleri ile durumlarının YAŞ tarafından incelenmesi Genelkurmay Başkanlığınca gerekli görülenlerin TSK'dan ayırma işleminin YAŞ kararı ile yapılmasının mümkün kınarak bu konuda takdir yetkisinin Genelkurmay Başkanlığına bırakılmış olması bakan kararı veya müsterek kararname yolu ile yargı yolu açık bir şekilde TSK'dan ayrılanlara

¹⁸⁵² <<http://www.milliyet.com.tr/2003/08/25/son/sontur46.html>>.

¹⁸⁵³ Fikret Bila, “YAŞ'ta Şerh Gereçesi”, Milliyet Gazetesi, 7 Ağustos 2004, <<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetayArsiv&KategoriID=4&ArticleID=41607&PAGE=1>>.

¹⁸⁵⁴ Anayasanın 125. maddesine 5982 sayılı Kanunun 11. maddesi ile “Ancak, Yüksek Askeri Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açıktır.” cümlesi eklenerek yetersizlik, disiplinsizlik, ahlaki durum veya 926 sayılı Kanunda sıralanan suçlardan hükümlülük nedeni ile hakkında TSK'dan ayırma işlemi yapılan personel için yargı yolu açılmıştır.

göre eşitsiz bir durumun ve ilgililer bakımından mağduriyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. YAŞ kararlarına şerh konulması dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök tarafından “Bir anayasa maddesinin uygulanma istemine muhalefet şerhi koymak, idarenin kanunların uygulanmasını sağlama sorumluluğu ile çelişmiştir ve kanımca bu nedenle yasal dayanaktan yoksundur. Bu konudaki farklı düşüncenin ifade edileceği yer ve durum YAŞ olmamalıydı. Bu istisnai durum şüphesiz irticai faaliyetlere bulaşanlara cesaret vermiştir.”¹⁸⁵⁵ şeklinde değerlendirilerek, Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt tarafından ise “YAŞ kararları yargı denetimine açık olmadığı için muhalefet ediyorum” diyerek, Anayasa’nın bir hükmünü yok kabul etmeniz mümkün değildir” denilerek eleştirilmiştir.¹⁸⁵⁶

Görev süreleri dolan komutanların devir-teslim törenlerinde yaptıkları konuşmaların da siyasi iktidara muhalefeti seslendirmenin bir aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. 27 Ağustos 2003 tarihinde yapılan törende Orgeneral Cumhur Asparuk: “Milletler uzaydan dünyaya hakimiyetini kontrol ederken, maalesef biz Türk milleti olarak, yüz yıl geriye gidip bir kısır döngü içerisinde, mavi akım, imam hatip okulları, tesettürlüler, tarikatlarla uğraşmaktayız”,¹⁸⁵⁷ 28 Ağustos 2003’te düzenlenen törende Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Alpaya, “Bugün ülkemizin bölünmez bütünlüğünü ve Cumhuriyetimizin laik ve demokratik yapısını tehdit eden iç ve dış kaynaklı bölücü ve köktendinci faaliyetler maalesef içinde bulunduğumuz Cumhuriyet’in 80. yılında da varlıklarını devam ettirmektedirler”, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Çetin Doğan ise 20 Ağustos 2003’te: “Kuşkusuz bugün ulusal güvenliğimizin korunmasında öne çıkan en temel görev, laik, demokratik Cumhuriyetin aşındırılmasına geçit verilmemesidir. Laik Cumhuriyete sinsice saldırıların sürdüğü, mütareke yıllarını anımsatan aymazlık ve hatta ihanetlerin sergilendiği bu dönemde, Cumhuriyet’e gönülden bağlı bütün güçlerin el ve gönül birliği yapması, birbirleriyle daha fazla kenetlenmesi gerektiğine inanıyorum. Ulusumuz aydınlık yarınlar için bir savaşım verirken, O’nun ordusu elbette onun yanında yer alacaktır”¹⁸⁵⁸ şeklinde konuşmuştur.

Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Özden Örnek’e ait olduğu iddia edilen ve 2003-2004 yıllarını kapsayan günlüklerin Nokta Dergisinde yayınlanması bu döneme ait darbe girişimlerini ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁵⁹ Günlüklerde dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Aytaç Yalman, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Özden Örnek, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Halil İbrahim Fırtına ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Şener Eruygur’un “Sarıkoz” isimli bir darbe planının hazırlıkları içinde olduğu anlatılmıştır.

Günlüklerin Nokta Dergisinde yayımlanması üzerine Özden Örnek’in şikâyetiyle Nokta Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Alper Görmüş hakkında soruşturma başlatılmış ve soruşturma sonucunda iftira atmak ve hakaret etmek suçlarından dava açılmıştır. Ayrıca Özden Örnek hakkında şüpheli sıfatıyla askeri darbe hazırlığı iddiasıyla soruşturma başlatılmış, ancak savcılık yetkisizlik kararı vererek soruşturma evrakını yetkili olduğunu düşündüğü Genelkurmay Başkanlığı Askeri Savcılığına göndermiştir. Nokta Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Alper Görmüş, aleyhine iftira ve hakaret etme suçundan açılan davadan beraat etmiş ve yapılan araştırmada günlüklerin Özden Örnek’in bilgisayarından çıktığı teknik raporla kesinleşmiştir. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Savcılığı, asker kişiler hakkında görev

¹⁸⁵⁵ <<http://www.milliyet.com.tr/2003/01/09/siyaset/asiy.html>>.

¹⁸⁵⁶ Hürriyetim Almanak 2003, <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/almanak2003/news_detail.asp?nid=122&sid=2>.

¹⁸⁵⁷ <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/almanak2003/news_detail.asp?nid=122&sid=2>.

¹⁸⁵⁸ <<http://www.milliyet.com.tr/2003/08/20/son/sontur25.html>>.

¹⁸⁵⁹ Nokta Dergisi, Yıl:1, 27 Mart-4 Nisan 2007, Sayı:22.

ve sıfatlarından dolayı soruşturma başlatılmasının askeri kurum amirinin takdir ve değerlendirilmesine bağlı olması nedeniyle soruşturma evrakının Genelkurmay Başkanlığına göndermiş, Genelkurmay Başkanlığı mahkemeye gönderdiği cevabi yazısında ise iddia hakkında gerçek, somut ve tutarlı bir bilgi ve belge bulunmaması nedeniyle herhangi bir işlem yapılamadığını bildirmiştir.

28 Mart 2004 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Seçimi, 3 Kasım 2002 Genel Seçiminde olduğu gibi AK Parti ve CHP ilk iki parti olarak çıkması ile sonuçlanmıştır. Seçim sonucunda AK Parti girdiği ilk mahalli idareler seçiminde İl Genel Meclisi Üyelikleri Seçiminde %41,67, Belediye Başkanlığı Seçiminde %40,18 ve Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Seçiminde ise %46,06; seçimin ikinci partisi olan CHP ise İl Genel Meclisi Üyelikleri Seçiminde %18,23, Belediye Başkanlığı Seçiminde %20,72 ve Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı Seçiminde ise %24,45 oranında oy almıştır.

2002-2007 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Saldırı ve Suikastlar

Bu dönemde ülke gündeminde oldukça önemli yer edinen ve kamuoyunu sarsmaya yönelik saldırı ve suikastlar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Necip Hablemitoğlu'nun 18 Aralık 2002 günü Çankaya'da evinin önünde vurularak öldürülmesidir. Faileri henüz bulunamamış olan söz konusu suikastın ardında kimlerin olduğuna ilişkin pek çok iddia ortaya atılmıştır.

15 Kasım 2003 Cumartesi günü İstanbul'da bulunan Şişli Beth İsrail ve Beyoğlu Neve Şalom Sinagoglarına “El Kaide” terör örgütü tarafından gerçekleştirilen bombalama eyleminde iki eylemci dahil 26 kişi hayatını kaybetmiş, 303 kişi ise yaralanmıştır. Bu saldırılardan 5 gün sonra, 20 Kasım 2003 Perşembe günü ise HSBC Bank Genel Müdürlük binası ve İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosluğu önünde meydana gelen bombalı saldırılarda aralarında İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosu Roger Short'un da bulunduğu 28 kişi hayatını kaybetmiş, 450 kişi ise yaralanmıştır. Her iki saldırıya da El-Kaide'ye bağlı Şehit Ebu Hafız el-Mısıri Tugayı üstlenmiştir.

Hakkârî'nin Şemdinli ilçesinde 9 Kasım 2005 tarihinde daha önce PKK terör örgütüne üye olmak suçundan ceza almış olan Seferi Yılmaz adlı bir kişiye ait Umut Kitabevi'ne düzenlenen el bombalı saldırıda iki kişi hayatını kaybetmiş, çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Saldırının ardından Jandarma istihbarat astsubayları Özcan İldeniz ve Ali Kaya, ile itirafçı Veysel Ateş, “devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak”, “adam öldürmek ve adam öldürmeye teşebbüs etmek”, “suç işlemek için anlaşmak” suçlarından tutuklanmışlardır.

Trabzon Santa Maria Kilisesi Rahibi Andrea Santoro 5 Şubat 2006 tarihinde 16 yaşındaki lise öğrencisi Oğuzhan Akdin'in kamuoyunda hayalet silah olarak bilinen Glock marka bir tabanca ile gerçekleştirdiği silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Misyonerlik faaliyetlerine karşı gerçekleştirildiği iddia edilen olayın tek faili olan Oğuzhan Akdin 18 yıl 10 ay 20 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.

Danıştay 2. Dairesine 17 Mayıs 2006 tarihinde İstanbul Barosu'na kayıtlı avukat Alparslan Arslan tarafından yine Glock marka tabanca ile gerçekleştirilen silahlı saldırıda Danıştay İkinci Daire üyesi Mustafa Yücel Özbilgin hayatını kaybetmiş, dört Danıştay üyesi ise yaralanmıştır. Saldırının ilk ifadesinde olayı Danıştay İkinci Dairesinin türban kararı nedeniyle gerçekleştirdiğini belirterek “Aldıkları karar Allah'ın adaletine sığmıyor. Cezalandırmak

istedim” demıştır.¹⁸⁶⁰ Ancak daha sonra Alpaslan Arslan’ın saldırı ile ilgili olarak birlikte hareket ettiği kişilerin, Cumhuriyet Gazetesi’ne bomba atan kişiler olduğunun ortaya çıkması ile saldırı farklı bir nitelik kazanmıştır.

Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink 19 Ocak 2007 tarihinde Agos Gazetesi binasının çıkışında Trabzon’un Pelitli Beldesinden gelen Ogün Samast adlı saldırgan tarafından gerçekleştirilen silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Hrant Dink cinayeti davasında, saldırgan Ogün samast, azmettirici Yasin Hayal, yardımcı istihbarat elemanı Erhan Tuncel ile birlikte 19 kişi yargılanmıştır. Yargılama neticesinde sanıklardan Ogün Samast 21 yıl 6 ay hapis cezasına, Yasin Hayal ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmış, Erhan Tuncel ise “Hrant Dink’i tasarlayarak öldürmek” suçundan beraat etmiştir. Davada mahkeme bütün sanıkların, “silahlı terör örgütüne üye olmak” suçundan ise beraatlarına karar vermiştir.

Malatya’da 18 Nisan 2007 tarihinde Hristiyanlıkla ilgili kitap ve broşür basan Zirve Yayınevi beş kişi tarafından basılmış ve söz konusu yayınevinde çalışan Alman uyruklu Tilman Ekkehart Geske ile Necati Aydın ve Uğur Yüksel boğazları kesilerek öldürülmüştür. Saldırganlar ilk beyanlarında öldürdükleri kişilerin Malatya ilinde misyonerlik faaliyetleri içerisinde olduklarını, Müslümanlığı kötülediklerini ve bu yüzden öldürdüklerini beyan etmişlerdir. Dava ile ilgili olarak hazırlanan ek iddianame ile emekli Orgeneral Ahmet Hürşit Tolon “silahlı terör örgütünü kurma ve yönetme”, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ortadan kaldırmaya veya görevini yapmasını engellemeye teşebbüs etme”, “tasarlayarak kasten öldürmeye azmettirme”, “kişiyi hürriyetinden yoksun kılmaya azmettirme” ve “konut dokunulmazlığını ihlale azmettirme” ve “nitelikli yağmaya teşebbüse azmettirme” suçlarından bir numaralı şüpheli olarak yargılanmaktadır.

25 Nisan 2007 günü Yükseköğretim Kurulu’nun (YÖK) merkez binası önüne gelen bir şahıs YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç ile görüşmek istediğini belirtmiş ve güvenlik görevlilerinin kendisine mani olmaları üzerine havaya üç el ateş ederek olay yerinden kaçmıştır. Olayı gerçekleştirdiği tespit edilen Nurullah İlğün ve olayın azmettiricisi olarak Bülent Askeroglu ile birlikte toplam altı kişi yakalanmış ve yakalanan Nurullah İlğün’ün üzerinden Kuvayı Milliye Derneği’ne ait bir kartın bulunduğu tespit edilmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi çizeri olan Turhan Selçuk’un 16 Nisan 2006’da başına türban bağlamış domuz şekli çizmesi kamuoyunda büyük tartışmalara ve tepkiye yol açmış ve bu olay sonrasında 5-10-11 Mayıs 2006 tarihlerinde Cumhuriyet Gazetesi’ne üç defa el bombası atılmıştır. Söz konusu karikatüre yönelik tepkilere Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı İlhan Selçuk 23 Mayıs 2006 tarihli yazısında “Turhan’ın karikatüründe türban takmış domuzun resmedilmesine mürteci hemen tepki gösterdi, çünkü karikatürde kendini görüyor” karşılığını vermesi de mevcut gerginliği daha da artırmıştır. Cumhuriyet Gazetesinin bombalanmıştır. Bu olay sonrası dava açılmış ve yargılama devam etmektedir.

367 Tartışmaları ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağı 2007 yılına girilmesi ile beraber cumhurbaşkanlığı seçimi ve kimin cumhurbaşkanı seçileceği konusu Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın 2007

¹⁸⁶⁰< <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/373612.asp>>.

Nisan ayına kadar cumhurbaşkanlığı seçimini konuşmayacakları açıklamasına¹⁸⁶¹ rağmen siyasetin bir numaralı tartışma konusu olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı seçimi giderek AK Parti'ye karşı muhalefetin yoğunlaştığı bir alan haline gelmiş ve “irtica-laiklik-türban” tartışmalarının etrafında cereyan etmeye başlamıştır. Tartışmaların özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı adayı olacağı varsayımı üzerinde yoğunlaşması ile beraber cumhurbaşkanlığı seçimi konusuna TSK'nın dahil edilmeye çalışıldığı görülmüştür. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın “Erdoğan cumhurbaşkanı olmamalı. Silahlı kuvvetler buna kayıtsız kalmayacaktır diye düşünüyorum.”¹⁸⁶² ve “Başbakan Başkomutan olamaz. TSK ile uyumsuz birinin başkomutanlık yetkisini de kuşanan cumhurbaşkanlığına oturması engellenmelidir. Kamuoyuna cumhurbaşkanlığı seçiminin başkomutanlık boyutunu da anlatmalıyız”¹⁸⁶³ yönündeki açıklamaları ile cumhurbaşkanlığı seçimi tartışmalarının odağına TSK'nın çekilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Genelkurmay Karargahı'nda, 12 Nisan 2007 tarihinde kuvvet komutanlarının da hazır bulunduğu bir basın bilgilendirme toplantısında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt: “...seçilecek cumhurbaşkanı aynı zamanda TSK'nın başkomutanıdır. Bu yönüyle TSK'yı yakından ilgilendirmektedir. Biz hem cumhurbaşkanımızın hem de aynı zamanda başkomutanımızın Silahlı Kuvvetler ve Türk milletinin sahip olduğu cumhuriyetin temel değerlerine, anayasamızda ifadesini bulan laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti idealine, devletin üniter yapısına bağlı ama sözde değil özde, bunu davranışlarına yansıtacak şekilde bir cumhurbaşkanının oraya seçileceğine olan inancımı belirtmek istiyorum. Tabii ki yasal mevzuatı, anayasayı, hukuku, cumhurbaşkanı nasıl seçiliyor, bunların hepsini biliyoruz. Hem vatandaş hem TSK'nın bir personeli olarak cumhuriyetin temel değerlerine sözde değil özde sahip olan bir kişinin cumhurbaşkanı seçilecek olmasını umut ediyoruz. Bunu biz bilemeyiz. Karar Meclis'in kararıdır. Cumhurbaşkanlığı konusunda zaten bundan başka da bir şey söyleme durumunda değilim. Hukuken de hakka sahip değilim.”¹⁸⁶⁴ diyerek cumhurbaşkanlığı seçimi hakkında tartışmalara dahil olmuştur.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de 13 Nisan 2007 tarihinde Harp Akademileri Konferansında yaptığı konuşmada: “Türkiye'de siyasal rejim, Cumhuriyet kurulduğundan beri, hiçbir dönemde günümüzde olduğu kadar tehlikeyle karşı karşıya kalmamıştır. Laik Cumhuriyet'in temel değerleri ilk kez açıkça tartışma konusu yapılmaktadır. İç ve dış güçler, bu konuda aynı amaç doğrultusunda çıkar birliği içinde hareket etmektedir. Dış güçler, Türkiye'nin İslam ülkelerine model olabilmesi için öncelikle siyasal rejiminin "laik Cumhuriyet"ten, "demokratik Cumhuriyet" adı altında, "İlmli İslam Cumhuriyeti"ne dönüştürülmesini öngörmektedirler. İlmli İslam, Devlet'in sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuksal düzeninin din kurallarından belli ölçüde etkilenmesi anlamına gelmektedir. Bu niteliğiyle İlmli İslam modeli, İslam'ı kabul eden diğer ülkeler için bir ilerleme sayılsa da, Türkiye Cumhuriyeti yönünden büyük bir geriye gidiş, daha açık söylemiyle, "irticai" bir modeldir. Türkiye bölge için, ancak laik, demokratik hukuk devleti niteliği ile örnek oluşturabilir; bu yöndeki deneyimlerini paylaşmaya hazırdır.”¹⁸⁶⁵ diyerek mevcut tartışma ortamına “rejim” tartışmasını da eklemiştir.

¹⁸⁶¹ Yeni Şafak, “Allah'tan geldik ona döneceğiz”, 28 Kasım 2006.

¹⁸⁶² <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/18/gnd117.html>>.

¹⁸⁶³ <<http://hursiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=5756362&tarikh=2007-01-11>>.

¹⁸⁶⁴ <<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405466.asp>>.

¹⁸⁶⁵ <<http://www.tcgb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-konusmalari/495/56552/harp-akademileri-konferansinda-yaptiklari-konusma.html>>

Cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik muhalefetin bir diğer aracı ise Yargıtay Onursal Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun ortaya attığı görüş olmuştur. Kanadoğlu, TBMM'nin cumhurbaşkanı seçimi için Anayasa'nın 102. maddesinde öngörülen üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile toplanması gerektiği, ilk turda TBMM Genel Kurulu'nda en az 367 kişi bulunmaması durumunda diğer turlara geçilemeyeceğini ve Anayasa uyarınca erken seçimin kaçınılmaz olacağını ileri sürmüştür. Bu görüş uyarınca o dönemde 354 milletvekili ile TBMM'de temsil edilen AK Parti'nin muhalefet desteği olmadan yeni cumhurbaşkanını seçmek için TBMM Genel Kurulu'nu toplayamayacaktı. Sabih Kanadoğlu bu görüşünün yanı sıra, “Bugünkü siyasi tablonun sorumlusu yüksek yargıdır. Önceki aymazlığı şimdi göstermeyeceğini umuyorum” diyerek Anayasa Mahkemesi'ni etki altına almaya matuf açıklamalar da yapmıştır.¹⁸⁶⁶

Cumhurbaşkanlığı seçimi tartışmaları devam ederken 24 Nisan 2007 tarihinde Ak Parti Grup Toplantısında cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül açıklanmıştır. 27 Nisan 2007 Cuma günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi birinci oylamada 361 milletvekili oy kullanmış, seçime tek aday olarak katılan Abdullah GÜL 357 oy almış, 3 oy geçersiz, 1 oy ise boş çıkmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimi için yapılan oylamada Anayasa'nın 102. maddesinde öngörülen üçte iki çoğunluğun sağlanamaması üzerine Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci oylamasının 2 Mayıs 2007 Çarşamba günü yapılması kararlaştırılmıştır. CHP'nin yanı sıra cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ortak hareket etme kararı alan ANAP ve Doğru Yol Partisi (DYP) de oylamaya katılmama kararı almışlardır. Oylamaya Ak Parti milletvekilleri dışında Esat Canan (CHP), Ümmet Kandoğan (DYP), Mehmet Eraslan (DYP), Miraç Akdoğan (ANAP), Hasan Özyer (ANAP); bağımsızlardan ise Hamza Albayrak, Süleyman Bölünmez, Ülkü Güney, Fuat Geçen, Göksal Küçükali katılmışlardır.¹⁸⁶⁷

İlk tur seçimin ardından aynı gün içinde CHP tarafından Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunularak cumhurbaşkanı seçimine ilişkin ilk oylamanın Anayasa'nın 96. ve 102. maddelerine aykırılığı savıyla iptali ve iptal kararı yürürlüğe girinceye kadar bu uygulama ile oluşan içtüzük hükmünün yürürlüğünün durdurulmasına karar verilmesi istenmiştir.

Cumhuriyet Mitingleri

Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde emekli orgeneral Şener Eruygur'un genel başkanlığını yaptığı Atatürkçü Düşünce Derneği ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin önderliğinde çeşitli sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla bir dizi miting düzenlenmiştir. “Cumhuriyetine sahip çık” mesajı etrafında kurgulanan ve “Laik değilsen layık değilsin”, “Çankaya'da imam istemiyoruz”, “Çankaya yolları şeriata kapalı”, “Tayyip baksana kaç kişiyyiz saysana” gibi iktidar karşıtı sloganların sıklıkla atıldığı mitingler, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın veya başka bir AK Partili siyasetçinin cumhurbaşkanı adaylığına karşı düzenlenmiştir.

İlki 24 Mart 2007 tarihinde Mersin'de düzenlenen cumhuriyet mitingi daha sonra 31 Mart Antalya, 14 Nisan Ankara, 29 Nisan İstanbul, 5 Mayıs Manisa-Çanakkale, 13 Mayıs İzmir, 20 Mayıs Samsun, 26 Mayıs Denizli ve 9 Haziran Diyarbakır mitingleriyle devam etmiştir. Söz konusu mitinglerde dikkat çeken husus ise mitingleri düzenleyen kişi ve kuruluşların darbe girişiminde adlarının geçmiş olmasıdır. Özellikle yukarıda da belirtildiği üzere söz konusu

¹⁸⁶⁶<http://www.milliyet.com.tr/kanadoglu--umarim--anayasa-mahkemesi-aymazlik-yapmaz/siyaset/haberdetayarsiv/18.03.2007/192495/default.htm>

¹⁸⁶⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b096m.htm>

mitinglerin düzenlenmesinde başı çeken Atatürkçü Düşünce Derneği'nin Genel Başkanı olan emekli Orgeneral Şener Eruygur'un emekli Oramiral Özden Örnek'e ait günlüklerde darbe girişimlerinde adının geçmiş olması ve Eruygur'un cumhuriyet mitinglerinde oynadığı etkin rolün ise o zaman yapamadığı darbe girişimini sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri üzerinden yapmaya çalıştığı şeklinde yorumlanmıştır.

27 Nisan Bildirisi ve Bildiri Sonrası Gelişmeler

27 Nisan Bildirisi

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasının yapıldığı ve ana muhalefet partisi CHP'nin söz konusu oylamayı Anayasa Mahkemesi'ne taşıdığı günün gecesinde Genelkurmay Başkanlığı'nın laiklik ilkesinin aşındırıldığı görüşü üzerine temellenen basın açıklaması gelmiştir. Saat 23:17'de Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde yayınlanan söz konusu basın açıklamasında çeşitli laiklik karşıtı olduğu düşünülen uygulamalardan örneklerden verilmekte ve cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde laiklik konusunun tartışılıyor olmasından duyulan rahatsızlık belirtilerek TSK'nın bu tartışmalarda taraf olduğu ve laikliğin savunucusu olduğu, TSK'nın yapılmakta olan tartışmalarla ilgili gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacağı ve TSK'nın kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme kararlılığında olduğu vurgulanmıştır.

Genelkurmay Başkanlığı Basın Açıklaması

Tarih: 27 Nisan 2007

No: BA-08/07

Türkiye Cumhuriyeti devletinin, başta laiklik olmak üzere, temel değerlerini aşındırmak için bitmez tükenmez bir çaba içinde olan bir kısım çevrelerin, bu gayretlerini son dönemde artırdıkları müşahade edilmektedir. Uygun ortamlarda ilgili makamların, sürekli dikkatine sunulmakta olan bu faaliyetler; temel değerlerin sorgulanarak yeniden tanımlanması isteklerinden, devletimizin bağımsızlığı ile ulusumuzun birlik ve beraberliğinin simgesi olan milli bayramlarımıza alternatif kutlamalar tertip etmeye kadar değişen geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Bu faaliyetlere girişenler, halkımızın kutsal dini duygularını istismar etmekten çekinmemekte, devlete açık bir meydan okumaya dönüşen bu çabaları din kisvesi arkasına saklayarak, asıl amaçlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Özellikle kadınların ve küçük çocukların bu tür faaliyetlerde ön plana çıkarılması, ülkemizin birlik ve bütünlüğüne karşı yürütülen yıkıcı ve bölücü eylemlerle şaşırtıcı bir benzerlik taşımaktadır.

Bu bağlamda;

Ankara'da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları ile aynı günde Kur'an okuma yarışması tertiplenmiş, ancak duyarlı medya ve kamuoyu baskıları sonucu bu faaliyet iptal edilmiştir.

22 Nisan 2007 tarihinde Şanlıurfa'da; Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerinden gelen bazı grupların da katılımı ile, o saatte yataklarında olması gereken ve yaşları ile uygun olmayan çağ dışı kıyafetler giydirilmiş küçük kız çocuklarından oluşan bir koroya ilahiler okutulmuş, bu sırada Atatürk resimleri ve Türk bayraklarının indirilmesine teşebbüs edilerek geceyi tertipleyenlerin gerçek amaç ve niyetleri açıkça ortaya konulmuştur.

Ayrıca, Ankara'nın Altındağ ilçesinde "Kutlu Doğum Söleni" için ilçede bulunan tüm okul müdürlerine katılım emri verildiği, Denizli'de İl Müftülüğü ile bir siyasi partinin ortaklaşa düzenlediği etkinlikte ilköğretim okulu öğrencilerinin başları kapalı olarak ilahiler söylediği, Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı Nıfkar Beldesinde dört cami bulunmasına rağmen, Atatürk İlköğretim Okulunda kadınlara yönelik vaaz ve dini söyleşi yapıldığı yolunda haberler de kaygıyla izlenmiştir.

Okullarda kutlanacak etkinlikler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili yönergelerinde belirtilmiştir. Ancak, bu tür kutlamaların yönerge dışı talimatlarla yerine getirildiği tespit edilmiş ve Genelkurmay Başkanlığınca yetkili kurumlar bilgilendirilmesine rağmen, herhangi bir önleyici tedbir alınmadığı gözlenmiştir.

Anılan faaliyetlerin önemli bir kısmının bu tür olaylara müdahale etmesi ve engel olması gereken mülki makamların müsaadesi ile ve bilgisi dahilinde yapılmış olması meseleyi daha da vahim hale getirmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Cumhuriyet karşıtı olan ve devletimizin temel niteliklerini aşındırmaktan başka amaç taşımayan bu irticai anlayış, son günlerdeki bazı gelişmeler ve söylemlerden de cesaret almakta ve faaliyetlerinin kapsamını genişletmektedir.

Bölgemizdeki gelişmeler, din ile oynamanın ve inancın siyasi bir söyleme ve amaca alet edilmesinin yol açabileceği felaketlerin ibret alınması gereken örnekleri ile doludur. Kutsal bir inancın üzerine yüklenmeye çalışılan siyasi bir söylem veya ideolojinin inancı ortadan kaldırarak, başka bir şeye dönüştüğü, ülkemizde ve ülke dışında görülebilmektedir. Malatya'da ortaya çıkan olayın bunun çarpıcı bir örneği olduğu ifade edilebilir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin çağdaş bir demokrasi olarak, huzur ve istikrar içinde yaşamasının tek şartının, devletin Anayasamızda belirlenmiş olan temel niteliklerine sahip çıkmaktan geçtiği şüphesizdir.

Bu tür davranış ve uygulamaların, Sn. Genelkurmay Başkanı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı basın toplantısında ifade ettiği "Cumhuriyet rejimine sözde değil özde bağlı olmak ve bunu davranışlarına yansıtmak" ilkesi ile tamamen çeliştiği ve Anayasanın temel nitelikleri ile hükümlerini ihlal ettiği açık bir gerçektir.

Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.

Özetle, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün, "Ne mutlu Türküm diyene!" anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti'nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, bu niteliklerin korunması için kendisine kanunlarla verilmiş olan açık görevleri eksiksiz yerine getirme konusundaki sarsılmaz kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu kararlılığa olan bağlılığı ile inancı kesindir.

Kamuoyuna saygı ile duyurulur.

Hükümetin Bildirye Cevabı

Genelkurmay Başkanlığı'nın cumhurbaşkanlığı seçim sürecinden yola çıkarak siyaset kurumuna ve yargıya müdahale niteliği taşıyan basın açıklamasına Hükümet tarafından ertesi gün cevap verilmiştir. Adalet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek tarafından, 28 Nisan 2007 günü saat 15:00'te, Hükümet adına açıklama yapılmış ve Hükümet söz konusu basın açıklamasına sert bir tepki ortaya koyarak daha önce askeri müdahalelere maruz kalan hiçbir Hükümetin yapmadığı bir duruş sergilemiştir.

Hükümetin söz konusu basın açıklamasına cevabında öncelikle bu tür bir açıklamanın Hükümete karşı bir tutum olarak algılandığı ifade edilerek bu tür bir açıklamanın demokratik devlet düzeni bakımından yadırganması gereken bir durum olduğu belirtilmiştir. Açıklamada Genelkurmay Başkanlığı'nın bağlılık ve sorumluluk durumu hatırlatılarak Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda Hükümete karşı bir ifade kullanmasının demokratik bir hukuk devletinde düşünülemeyecek bir husus olduğu vurgulanmıştır. Açıklamada ayrıca, cumhurbaşkanı seçim sürecinde bir gece yarısı açıklaması yapılmış olmasının Anayasa Mahkemesi'ni etkilemeye yönelik bir girişim olarak algılanacağı, Hükümetin Anayasa ile belirlenen demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olma niteliği konusunda herkesten daha fazla taraf ve hassas olduğu, Türkiye'nin her sorununun hukuk kuralları ve demokrasi içinde

çözüleceği ve Hükümet ile TSK'yı karşı karşıya getirme niyetinde olanların bu çabalarının boşa çıkarılması gerektiği hususları belirtilmiştir.

Adalet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek'in 28 Nisan 2007 günü saat 15.00'te yaptığı açıklama aşağıda sunulmuştur:

Dün Genelkurmay başkanlığı tarafından çeşitli konulardaki görüşlerini ifade eden bir açıklama basın yayın organlarına gece yarısı verilmiş ve Genelkurmay başkanlığının internet sitesinde yayınlanmıştır.

Bu açıklama Hükümete karşı bir tutum olarak algılanmıştır.

Kuşkusuz, demokratik bir düzende bunun düşünülmesi dahi yadırgatıcıdır.

Öncelikle söylemek isteriz ki, Başbakana bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığının herhangi bir konuda Hükümete karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez.

Genelkurmay Başkanlığı, Hükümetin emrinde, görevleri Anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurumdur. Anayasamıza göre, Genelkurmay Başkanı görev ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur.

Bu metnin basın yayın organlarına verilmesi ve Genelkurmay'ın internet sitesinde yayınlanmasındaki zamanlama manidardır. Öncelikle, devletimizin yüce makamı olan Cumhurbaşkanlığına 11. Cumhurbaşkanını seçme sürecinde böyle bir metnin, hem de gece yarısı ortaya çıkması son derece dikkat çekicidir.

Bunun, bu hassas dönemde, Anayasa Mahkemesi eksenli tartışmalar yapılırken ortaya çıkması, yüce yargıyı etkilemeye yönelik bir girişim olarak algılanacaktır.

Herkes şunu açıkça bilmelidir ki, Hükümetimiz, devletimizin Anayasa'nın 1,2 ve 3. maddelerindeki temel ve vazgeçilmez ortak değerleri, ülkemizin birlik ve bütünlüğü, milletimizin saygınlığı, Türkiye'nin laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olma niteliği konusunda herkesten daha fazla taraftır ve hassastır.

Türkiye'nin milli birlik ve bütünlüğü ve Türk Milletinin esenliği bu değerlerin korunması ile mümkündür.

Cumhuriyetimizin temel niteliklerine, Anayasa ve yasalara aykırı, gerçek ve tüzel kişiler tarafından zaman zaman ortaya konan hiçbir tutum ve davranışı tasvip etmek mümkün değildir.

Bu durumlarda zaten başta Cumhuriyet Savcıları olmak üzere, soruşturma makamları hiç kimseden izin almadan gerekli soruşturmalara yapma yetkisine sahiptirler. Bu konularda gereğini yapmak vazifeleridir.

Ayrıca Hükümetimizin ve bağlı birimlerin gerek basın yoluyla duyulan, gerekse çeşitli ortamlarda dile getirilen, devletimizin temel değerleri ile çelişen uygulamalar konusunda duyarsız kalması söz konusu olamaz.

Bu nedenle ilgili metinde Genelkurmay Başkanlığı'nın Hükümetle ilişkileri bakımından son derece yanlış ifadelerin yer alması üzücü olmuştur. Devletimizin tüm temel kurumlarının bu konularda daha özenli ve dikkatli olması gerektiği, Türkiye'nin güçlenme, modernleşme ve demokratik standartlarını yükseltme sürecinin sağlıklı yürütmesi bakımından zorunludur. Aksi halde devletimizin güçlenmesine, ülkemizin huzur ve refahına telafi edilemez zararlar verilmiş olacaktır.

Devletimizin temel değerlerini koruma konusunda birincil görev Hükümetindir, Hükümet bu konuda tavizsiz bir şekilde taraf olduğu için, Hükümete bağlı tüm kurumların da bu doğrultuda taraf olmaları zaten eşyanın tabiatı gereğidir.

Türkiye'nin her sorunu hukuk kuralları ve demokrasi içinde çözülecektir. Aksi bir düşünce ve tutum asla kabul edilemez. Herkese ve her kuruma düşen görev, bu sürecin işlemlerini kolaylaştırmaktır. Bunun dışındaki arayışların ülkemize ve milletimize ne kadar zarar verdiği geçmişte yeteri kadar, acı biçimde tecrübe edilmiştir.

Hükümetimiz, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan cumhuriyetimizi daha da güçlendirmek ve demokrasimizi zedeletmemek konusunda tam bir kararlılık içindedir.

Cumhuriyetimiz ve Demokrasimiz vazgeçilmez, geri döndürülemez bir kazanımdır. Bugün devletimizin temel niteliklerini korumak konusunda hepimiz el ve gönül birliği içinde geleceğe nasıl daha güçlü yürürüz onun mücadelesini vermeliyiz. Enerjimizi iç tartışmalarla tüketmek yerine ülkemizi küresel rekabette daha güçlü hale getirmeye ve milletimizin refah ve mutluluğunu arttırmaya sarf etmeliyiz.

Bu bağlamda, bazı iyi niyetli olmayanların hükümetimizle Türk Silahlı Kuvvetlerimizi karşı karşıya getirme çabalarını boşa çıkarmalıyız.

Türkiye'nin uluslararası toplumda itibarını zedeleyen, çağdaş dünyadaki konumumuza zarar veren, Türk ekonomisinin istikrarını tehdit eden, demokrasiye aykırı ve Türk Milletinin vicdanında yara açan davranışlardan tüm sorumluluk sahiplerinin kaçınması gereklidir.

Güven ve istikrarı zedeleyenler, ülkemizin ve milletimizin ali menfaatleri bakımından doğuracağı olumsuz sonuçların sorumluluğunu da yükleneceklerini bilmelidirler.¹⁸⁶⁸

Bildiri Sonrası Tepkiler

Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan basın açıklamasına siyasi partilerin yöneticilerinden ve uluslararası camiadan tepkiler gelmiştir. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, bildirinin ertesi günü yaptığı açıklamada geline durumdan hükümeti sorumlu tutarak: “Türkiye, devlet kurumlarının uyarı yapma gereğini duyduğu bir noktaya sürüklenmiştir. Bunun sorumlusu iktidardır.”¹⁸⁶⁹ demiş ve “Eğer demokratik rejim yozlaşır cumhuriyete zarar verirse sadece Cumhuriyet’e değil, Türkiye’nin birlik ve bütünlüğüne de zarar vermiş olur.(...) Türkiye’de bunu yapabilecek anlayış, birikim ve siyasi kadrolar vardır. Siyaset işlemektedir. Siyaset danışmadır, istişaredir, uzlaşmadır, akıl akıldan üstündür inandırıcıdır. Ben dediğim dedik, ben bilirim yaklaşımı ile ne siyaset ne demokrasi ne cumhuriyet yarar görür. İçinde bulunduğumuz bu tabloyu bu şekilde değerlendirmemiz gerekir diye düşünüyorum.”¹⁸⁷⁰ açıklaması ile daha önce AK Parti’nin kendileri ile uzlaşma sağlayarak cumhurbaşkanı adayı göstermesi gerektiği yönündeki görüşlerine atıfta bulunmuştur.

CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen ise aynı gün yaptığı açıklamada: “Genelkurmayın tespitleri bizim tespitlerimizden farklı değildir. ‘Ne mutlu Türk’üm diyene’ kelimesini kimse küçümseyemez ve bunu küçümseyenleri devletin düşmanı sayarız. Laikliğe hakaret edeceksiniz ve sonra diyeceksiniz ‘Ben değiştim’ ve bu ülkenin cumhurbaşkanı olacaksınız. Bunları söylediğinizde siz çocuk değildiniz. Sayın Gül bu sözleri söylediğinde milletvekiliydi, elimizde belgeleri var. Bunu herkes bilsin ki Türk halkının tahammül eşiğini aşıyorsunuz. Biz Türkiye’yi Atatürk düşmanlarına teslim etmeyeceğiz.”¹⁸⁷¹ sözleriyle adeta basın açıklamasının partilerinin görüşleri ile örtüşüğünü dile getirmiştir.

DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar da böyle bir basın açıklamasını beklemediğini belirten demecinde: “Türkiye’nin, her türlü zorluğu, milletin yüksek iradesi içinde her zaman arzulanmış sandık yoluyla çözmekte bir zorluğu olmayacaktır. Genelkurmay’dan böyle bir açıklama beklemiyordum. Benim siyasette millet dışında hiçbir yolum olamaz” değerlendirmesinde bulunmuştur.

¹⁸⁶⁸ Başbakanlık Basın Merkezi, <<http://www.bbm.gov.tr/modules.php?name=News&file=article&sid=1691>>.

¹⁸⁶⁹ <<http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=661781>>.

¹⁸⁷⁰ <<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=533251>>.

¹⁸⁷¹ <<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=533236>>.

ANAP Genel Başkanı Erkan Mumcu ise, “Ülke bir krizle karşı karşıya, çözüm derhal seçime gitmektir. Kim Çankaya’ya çıkmak istiyorsa seçim sürecinde adaylığını ilan etmelidir. Millet reyini ona göre kullanacaktır. Biz bütün bu süreç boyunca demokrasiden yana olacağımızı bir kez daha ilan ediyoruz.” erken seçim ve cumhurbaşkanını halkın seçmesi yönündeki görüşlerini yinelemiştir.¹⁸⁷²

ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice: “Amerika Birleşik Devletleri tamamen Türk demokrasisi ve anayasal süreçlerini destekler ve bu seçim, seçim sistemi ve seçim sisteminin sonuçları ve anayasal sürecin sonuçlarının desteklenmesi gerektiği anlamına gelmektedir.”¹⁸⁷³ diyerek anayasal sürecin devamı yönünde görüş belirtmiştir. Bu açıklamanın akabinde ise ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tom Casey verdiği cevapta “Biz ordunun veya herhangi bir kimsenin anayasal sürece müdahale etmesini veya anayasal yol dışında ilave bir şey yapmasını istemiyoruz.”¹⁸⁷⁴ sözüyle askeri müdahaleye karşı olduklarını açıklamıştır.

Avrupa Birliği Komisyonu’nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn ise yaptığı açıklamada Türk ordusunun politika dışında kalması gerektiğinin belirterek, “Ordu, siyaseti seçilmiş kişilere bırakmalıdır” şeklinde tepki göstermiştir. Rehn ayrıca, “Asker, demokrasiye, laikliğe ve asker-sivil arasındaki demokratik düzenlemelere saygılıysa, cumhurbaşkanlığı sürecinin dışında olmalı” şeklinde konuşarak bu sürecin Türkiye için bir test olduğunu söylemiştir.¹⁸⁷⁵

Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül ise kendisinin cumhurbaşkanlığı adaylığı ile ilgili olarak; “Bu süreç devam ediyor. Dolayısıyla herhangi bir biçimde adaylığımın geri çekilmesi söz konusu değil. Bu bir gecede alınmış bir karar değil. Uzun yoklamalar, görüş alış verişleri neticesinde ortaya çıkmış bir adaylıktır. Dolayısıyla bu süreç devam ediyor. Anayasa Mahkemesi kararını hep birlikte beklememiz gerekiyor.”¹⁸⁷⁶ açıklamasında bulunarak söz konusu basın açıklaması ile gelen süreçte rağmen adaylıktan çekilmeyeceğini ve Anayasa Mahkemesi’nin kararına göre bir yol izleyeceğinin işaretini vermiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin 367 Kararı

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasının yapıldığı 27 Nisan 2007 günü CHP tarafından Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunulmuş ve söz konusu oylamanın iptali ve iptal kararı yürürlüğe girinceye kadar bu uygulama ile oluşan içtüzük hükmünün yürürlüğünün durdurulması istenmiştir. Aynı günün gecesinde Genelkurmay Başkanlığı basın açıklaması ile cumhurbaşkanlığı seçimi farklı bir boyut kazanmıştır. Söz konusu açıklama ile hem sivil siyasete müdahale edilmek istenmiş hem de Anayasa Mahkemesi gündemindeki bir konuya ilişkin olarak etki edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi üzerinde basın açıklaması ile kurulan etki mekanizması siyasilerin basına yansıyan demeçleri ile de devam etmiştir. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın Anayasa Mahkemesi’nin “367 milletvekili bulunmadan Cumhurbaşkanı seçilemeyeceği yönünde karar vermesinin Türkiye’yi belli bir rahatlamaya götüreceği”, Anayasa Mahkemesi’nin 367

¹⁸⁷² <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6426623_p.asp>.

¹⁸⁷³ Christopher Torchia, “U.S., EU Warn Turkish Military to Avoid Politics,” Chicago Tribune, May 3, 2007.

¹⁸⁷⁴ Quote in “White House Says Turkish Democracy Continues to Function,” Turkish Daily News, May 9, 2007.

¹⁸⁷⁵ <<http://www.milliyet.com.tr/2007/04/28/son/sondun12.asp>>.

¹⁸⁷⁶ <<http://www.milliyet.com.tr/2007/04/29/son/sonsiy01.asp>>.

milletvekili bulunmadan Cumhurbaşkanı seçilebileceği yönünde bir karar vermesi durumunda ise “Türkiye'nin tehlikeli bir çatışmaya sürükleneceğini” iddia etmesi mevcut kriz ortamında yargıya müdahalenin ve etki altına almanın bir ifadesi olarak yorumlanmıştır.¹⁸⁷⁷

Yukarıda bahsedilen kriz ortamı içerisinde Anayasa Mahkemesi kararını 1 Mayıs 2007 günü vermiş ve cumhurbaşkanlığı seçimi için gerekli toplantı ve karar yetersayısının TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu olduğu, başka bir deyişle, 367 olduğunu Anayasanın öngördüğü sonucuna varmıştır.¹⁸⁷⁸

Anayasa Mahkemesi kararında; “Anayasa’nın 102. maddesinin ilk fıkrasında Cumhurbaşkanlığı’nın seçimi için öngörülen üçte iki çoğunluk, dava konusu Meclis kararına ilişkin birinci oylama yönünden hem toplantı hem de karar yetersayısını kapsamaktadır. Bu nedenle, İçtüzüğü’nün 121. maddesinde de yapılan gönderme doğrultusunda aynı yetersayının benimsenmiş olduğunun kabulü gerekmektedir. Oysa TBMM’nin 27.4.2007 günlü, 96. Birleşiminde 11. Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili birinci oylamaya geçilmeden önce Cumhurbaşkanlığı seçiminde uygulanması gereken toplantı yetersayısının Anayasa’nın 96. maddesinde öngörülen toplantı yetersayısı olduğu Meclis kararıyla saptanmıştır. Böylece, Anayasa’nın 102. maddesine yapılan gönderme nedeniyle, Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin toplantı ve karar yetersayısının ilk oylamada TBMM üye tamsayısının üçte ikisini oluşturan 367 olduğunu öngördüğü sonucuna varılan İçtüzüğü’nün 121. maddesi dava konusu Meclis kararına ilişkin birinci oylama yönünden değiştirilerek toplantı yetersayısı konusunda, Anayasa’nın 96. maddesindeki genel kural doğrultusunda TBMM üye tamsayısının en az üçte birini oluşturan 184 oyun yeterli olduğu kabul edilmiştir. Toplantı ve karar yetersayısının ilk oylamada TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu, bu bağlamda 367 olduğunu öngördüğü sonucuna varılan Anayasa’nın 102. maddesinin ilk fıkrası karşısında, bu çoğunluğun 184 olarak uygulanması sonucunu doğuran eylemli İçtüzük değişikliği niteliğindeki dava konusu TBMM Kararı Anayasa’nın 102. maddesine aykırıdır. İptali gerekir.” değerlendirmesinde bulunmuş ve mevcut siyasi kriz sürecinde başka bir aşamaya geçilmiştir.

Erken Seçim Kararı

Anayasa Mahkemesi’nin cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasını iptalinin ardından aynı gün önce Bakanlar Kurulu sonra AK Parti Merkez Yürütme Kurulu (MYK) toplanmış ve bu toplantılar neticesinde erken seçim kararı alınmıştır. Alınan karar Başbakan Recep Tayyip Erdoğan: “AK Parti olarak ortaya çıkan bu yeni durumu mümkün olan en kısa sürede aziz milletimizin takdirine sunmayı bir zaruret olarak görüyoruz. Zira, demokrasilerde millet iradesi esastır. Onun için hemen yarın sabahтан itibaren ve öncelikle genel seçim tarihini öne almak için TBMM’ye başvurulacaktır. (...) TBMM’de alınacak karar doğrultusunda sandıklar kurulacak ve milletimizin iradesi orada tecelli edecektir.” diyerek açıklamıştır.¹⁸⁷⁹

Milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesi ve seçimin 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılması TBMM’de 3 Mayıs 2007 tarihinde oybirliği ile kabul edildi.¹⁸⁸⁰ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’de aynı gün yaptığı açıklamada yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar görevine devam edeceğini ifade etmiş ve bu durum görev süresi dolan cumhurbaşkanının yeni

¹⁸⁷⁷ <<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=533915>>.

¹⁸⁷⁸ Anayasa Mahkemesi’nin 1/5/2007 Gün, E: 2007/45, K: 2007/54 sayılı Kararı.

¹⁸⁷⁹ <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/01/haber,A5C1AA38C1AA4C9B82308C2466F56201.html>>.

¹⁸⁸⁰ <<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b098m.htm>>.

cumhurbaşkanı seçilene kadar görevine devam edip edemeyeceğine ilişkin yeni bir tartışma başlatmıştır.¹⁸⁸¹

Erken seçim kararından sonra 6 Mayıs 2007 tarihinde tekrar yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi ilk tur oylaması öncesinde yapılan iki yoklamada da 367 sayısına ulaşamamış ve Cumhurbaşkanı seçimi oylamasına 9 Mayıs 2007 Çarşamba günü devam edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸² Bu durum karşısında Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah GÜL, düzenlediği basın toplantısında “Bu nafile turlar, TBMM'nin itibarını zedeledi, siyasetin onurunu zedelemiştir. Siyasetçileri, halk nezdinde küçük düşürmüştür. Siyaset anlayışımız, benim siyaset tarzım, arkadaşlarımın siyaset tarzı; bu eski siyaset tarzından çok uzaktır. O bakımdan, bugün, adaylığımın bundan sonra devam etmesinin doğru olmadığı kanaatindeyim. Ve cumhurbaşkanı adaylığından vazgeçiyorum. Artık, bundan sonra söz milletindir. Kendimizi de millete emanet ediyorum. Doğrusu neyse millet buna, günü geldiğinde karar verecektir.” diyerek adaylıktan çekildiğini açıklamıştır.¹⁸⁸³

Anayasa Değişikliği

10 Mayıs 2007 Perşembe günü TBMM’de kabul edilen 5660 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve görev süresinin beş yıl olması belirlenmiş ve bir kişinin, iki defa cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin önü açılmış, genel seçimlerin de süresi beş yıldan dört yıla indirilmiş, tartışmalar yaratan toplantı yeter sayısı da karara bağlanarak TBMM’nin yapacağı seçimler de dahil olmak üzere üye tamsayısının en az üçte biri olarak belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, söz konusu Kanunu bir daha görüşülmek üzere TBMM’ye geri göndermiş ve 31 Mayıs 2007 tarihinde Kanun bu kez 5678 sayısıyla aynen kabul edilmiştir. Kanun Cumhurbaşkanı tarafından 16 Haziran 2007 tarih ve 26554 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak halkoylamasına sunulmuştur. 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan halkoylamasında oy kullananların %68,95’i “evet” oyu kullanmış ve söz konusu anayasa değişikliği paketi kabul edilmiştir.

22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri

22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimine cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşananlar ve 367 krizi damgasını vurmuş ve seçim kampanyalarının ana temasını da bu konu oluşturmuştur. Seçimin yaz aylarında yapılmış olmasına rağmen seçmenlerin büyük ilgi göstermesi neticesinde seçime katılım oranı %84,25 olarak gerçekleşerek 3 Kasım 2002 genel seçimlerinde %79,14 olarak gerçekleşen katılım oranını geride bırakmıştır.

Seçimden AK Parti oylarını artırarak birinci parti olarak çıkmıştır. Seçim sonuçlarına göre AK Parti aldığı %46,58 birinci parti olmuş, seçime solda birlik sloganıyla DSP ile birlikte giren CHP %20,88 ile ikinci parti olmuş, MHP %14,27 oy alarak üçüncü parti olarak tekrar TBMM’de temsil edilme başarısı göstermiştir. Seçime desteklediği bağımsız adaylarla giren

¹⁸⁸¹ <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/03/haber,8B8AA240EA7147CD97AFE9A0485AF40.html>>.

¹⁸⁸² <<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil5/bas/b101m.htm>>.

¹⁸⁸³ <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/06/haber,3FA6653D09C54F78BF6BD7F2304FF41A.html>>.

Demokratik Toplum Partisi (DTP) ise TBMM’de temsil edilme hakkı kazanmış ve meclis grubu kurmuştur. DYP ile ANAP’ın birleşmesiyle kurulan Demokrat Parti (DP), genel seçimlerden %5,42 oy alarak seçim barajını geçememiş ve bu durum karşısında DP Genel Başkanı Mehmet AĞAR kesin sonuçların gelmesini beklemeden istifa kararı almıştır.

22 Temmuz Genel Seçimleri sonucunda üç siyasi partinin seçim barajını geçmesi ve 26 bağımsız adayın TBMM’ye girmesi 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden farklı olarak milli iradenin TBMM’de temsili bakımından da bir rekoru ifade etmiştir. 3 Kasım seçiminde %54,6 olan temsil oranı 22 Temmuz seçimi ile birlikte %86,9’a yükselmiştir.

Yukarıda da değinildiği üzere, 22 Temmuz genel seçimlerinin sonucunu etkileyen temel husus cumhurbaşkanlığı seçim süreci yaşananların ve 367 krizi seçimleri adeta sivil siyaset ile askeri vesayet arasında yapılan bir referanduma dönüştürmüş olduğu¹⁸⁸⁴ söylenebilirse de AK Partinin kazandığı başarının arkasında iktidarı döneminde göstermiş olduğu performans da çok önemli bir rol oynamıştır.¹⁸⁸⁵ Özellikle 2001 yılında yaşanan siyasi ve ekonomik kriz ortamından sonra sağlanan istikrar ortamı etkili olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Seçimi

22 Temmuz seçimleri sonrasında da siyasetin bir numaralı gündem maddesini cumhurbaşkanlığı seçimi oluşturmuştur. Daha önce aday olan ancak 367 krizi ile adaylıktan çekilen Abdullah GÜL “Benim kararım gayet açıktır. Meydanların işaretini, milletin iradesini görmemezlikten gelemem.”¹⁸⁸⁶ şeklindeki açıklaması ile yeniden aday olacağını işaretini vermiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin 26 Temmuz 2007 tarihinde akşam Gazetesine verdiği beyanatta: “AKP milletin iradesiyle yeniden iktidar oldu. Cumhurbaşkanlığına da istediği kişiyi seçebilir, karar tamamen AKP’nindir. Kimi isterse seçerler. Biz toplantı yetersayısı için orada bulunuruz ama oy veririş, vermeyiş orası bize kalmıştır.”¹⁸⁸⁷ diyerek partisinin Meclis Genel Kurulunda hazır bulunarak 367 krizinin aşılmasına katkıda bulunacağını beyan etmiştir. Nitekim 28 Ağustos 2007 tarihinde yapılan üçüncü tur oylamada Abdullah Gül 339 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin 11. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

27 Nisan Bildirisinin Asker-Sivil İlişkileri Bakımından Değerlendirilmesi

Genelkurmay Başkanlığı’nın 27 Nisan tarihli basın açıklaması ve sonrasında yaşanan süreç Türk siyasi tarihi bakımından bir kırılmayı ifade etmektedir. Söz konusu basın açıklaması ile demokrasiye müdahale etmeye yönelik girişim, sivil iktidarın bu müdahale karşısındaki yerinde tutumu ve tutumunu sürdüreceği yönündeki iradesi karşısında başarısız olmuştur. Bu müdahale girişimi, cumhurbaşkanlığı seçim sürecini başlatmış ve bu seçimi tamamlamadığı takdirde hızla seçim sürecine girmek durumunda olan Hükümetin en zayıf olduğu anına denk getirilmek istenmiştir.¹⁸⁸⁸ Ayrıca ilk tur oylamanın yapıldığı ve sorunun Yüksek Mahkemenin gündemine taşındığı bir günün gecesinde yapılmış olması da gerek siyasetin gerekse yargının tesir altında bırakılmak istendiğini göstermektedir. Ancak Hükümetin bu

¹⁸⁸⁴ TESEV Almanak 2006-2008, s.193.

¹⁸⁸⁵ Yasin Aktay, Karizma Zamanları, Timaş Yayınları, İstanbul, Nisan 2011,. 1. Baskı, s.212.

¹⁸⁸⁶ <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/26/haber,184E302E461B442D84061531FCF67E4F.html>>

¹⁸⁸⁷ Akşam Gazetesi, 26 Temmuz 2007.

¹⁸⁸⁸ Yasin Aktay, Karizma Zamanları, Timaş Yayınları, İstanbul, Nisan 2011,. 1. Baskı, s.211.

açıklama karşısındaki tutumu ve ardından girdiği seçimlerde gösterdiği başarı bütün süreci tersine çevirmiştir.

Bütün bu yaşananlara rağmen TSK'nın tutumunda bir anda bir kopuş yaşanmamış olması da bu sivilleşme sürecinin ve askeri vesayetin kaldırılmasına yönelik girişimlerin derinleştirilerek devam ettirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Nitekim 27 Ağustos 2007 tarihinde Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın yayınladığı 30 Ağustos mesajında “Türk Silahlı Kuvvetleri bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni koruyup kollama görevini Atatürkçü Düşünce Sisteminin rehberliğinde gerçekleştirirken kararlı duruşundan asla taviz vermeyecektir. (...) Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün: 'Cumhuriyeti kuranlar, onu korumaya da muktendir olmalıdırlar.' özdeyişi daima rehberimiz olacak ve bize güç verecektir.”¹⁸⁸⁹ ifadelerine yer vermesi de, TSK İç Hizmet Kanununun 35. maddesinde yer alan Cumhuriyeti koruma ve kollama görevinin demokrasiye yönelik müdahalelerin gerekçesi olarak kullanıldığını ve bu görüşün halen TSK içinde var olduğunu kanıtlamaktadır.

Ancak Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, Komisyonumuza o dönemde yaşananları anlatmış, 27 Nisan'da yaşanan durumun asla bir müdahale olmadığını beyan etmiştir. Büyükanıt; “Ben 27 Nisanla ilgili düşüncelerimi size sunmaya çalışacağım. Her şeyden önce en son söyleyeceğim sözü en başta söyleyerek başlamak istiyorum. 27 Nisan Bildirisi asla ve kata bir muhtıra değildir. Bir kere bunu çok açık olarak ifade ediyorum. Bunun çok detaylarına girmek istemiyorum. 27 Nisan Bildirisi, benim tarafımdan kaleme alınıp kamuoyuna duyurulan bir bildiridir. Bunun ötesinde bir muhtıra değildi. Zaten bu konuda devletin yetkilileri de gerekli açıklamaları yapmıştır. Bunun muhtıra olmadığını, silahlı kuvvetlerin bazı konulardaki düşüncelerini dile getiren bir bildiri olduğunu teyit etmişlerdir. Ben burada ismen izah etme durumunda değilim tabii. Önemli olan şu: Çeşitli yayın organlarında, açık oturumlarda, bir sürü yerde bunun başkaları tarafından hazırlanıp bana dikte ettirildiğine dair iddialar yer almıştır. Bu külliyen gerçek dışı beyanlardır.

İkinci husus, bu gerçekten benim kendi kalemimden çıkmış bir bildiridir. Ben yazdım. Burada açıklamak istediğim diğer bir husus, bu bildirinin hazırlanmasında Genelkurmay Başkanı olarak kendi yetkimi kullandım. Bu bildirinin yayınlanacağından o zamanki kuvvet komutanlarına ve Jandarma Genel Komutanına - bugün hâlâ hayattadırlar- bilgi vermedim. Şunun için vermedim: Onları bu işin içine katmak istemedim. O zaman işin şekli, mahiyeti değişebilirdi. Onlar da sizler gibi Türk kamuoyu gibi bildiri yayınlandıktan sonra haberleri olmuştur. Bunu şunun için vurguluyorum. Kimseyi katmak istemedim. Sorumluluğu ben üstlendim. Kendim üstlendim.

Peki, neden böyle bir bildiri yayınlamaya ihtiyaç duydum. Tabii ki Silahlı Kuvvetlerin de yasalarla verilmiş bazı sorumlulukları var, yetkileri de var, sorumlulukları da var. Bunlar yasalarla, kurallarla yazıldı. Silahlı Kuvvetlerin, özellikle laiklik konusundaki hassasiyetini toplumla paylaşma ihtiyacını duydum çünkü bazı konular bizi rahatsız etti. Bunları duyurmak istedik. 27 Nisan Bildirisinin temeli budur, başka bir şey değildir. Muhtıra filan kesinlikle değildir. Meslek hayatım boyunca daima -elli üç yıl üniforma giydim- kurallara bağlı kalarak çalışmaya gayret gösterdim ve siyasete, demokrasiye müdahale etmek gibi bir düşünceye meslek hayatım boyunca hiç sahip olmadım. Bugün de aynı duygularla doluyum. Bunu ifade edeyim.

¹⁸⁸⁹ <<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/27/haber,0847E2E57CF546F88CC36A39810C1FE0.html>>.

Üç, basına yansıyan başka bir husus daha var. Bu bildiri sanki Cumhurbaşkanlığı seçimine mani olmak için yapılmış bir bildiri olarak algılandı. Bu kesinlikle doğru değildir çünkü bildiriye okuduğunuz zaman Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili küçük bir cümle vardır. O da şudur: “Cumhurbaşkanlığı seçim süreci Türkiye’de laik-antilaik tartışmasını alevlendirmiştir.” Bu, bildiride aynen var. Cumhurbaşkanı şu olsun, bu olsun, bu olmasın gibi bir düşünceye sahip olmam mümkün değildir. Kaldı ki 27 Mayıs bildirisinden önce 12 Nisan 2007 tarihinde Genelkurmay Başkanlığında çok geniş katılımlı bir basın toplantısı yapıldı. Orada bunu gazeteciler tabii ki bana sordular. Cevabım basına da yansıdı. Orada verdiğim cevap şuydu: “İnanıyoruz ki seçilecek Cumhurbaşkanı sözde değil özde anayasal ilkelere bağlı bir kişi olacağını umut ediyoruz Tabii ki bu konudaki yetki Türkiye Büyük Millet Meclisidir.” Benim gazetecilere verdiğim ve basına yansıyan duyuru bu. Dolayısıyla 27 Nisan bildirisini Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilişkilendirmek bana göre çok aşırı bir gayrettir. Kesinlikle böyle bir niyet yoktur, böyle bir söz de yoktur. Cumhurbaşkanı şu olsun, bu olsun, bunu asker karar verecek hâli yok. Bildiride de yer alıyor: “Silahlı Kuvvetler yasaların kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde görevini yerine getirir.” diye bildirinin içinde var. Bu bildiri tabii başka taraflara da yansıdı. Bunun detayına girmek istemiyorum.” diye ifade etmiştir.

Gerek yaşanan olaylar gerekse askerin siyasi olaylar karşısındaki kamuyouna açık görüş beyanları Türkiye’nin askeri müdahalelerle dolu geçmişinden dolayı muhtıra yahut müdahale olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenlerle TSK’nın görev tanımlarının yeniden yapılarak sivil iktidarın yönetim ve kontrol alanına daha fazla girmesi bu türden müdahale girişimlerini, siyasi konulara ilişkin açık görüş beyan edilmesini ortadan kaldıracaktır. Bu bağlamda, TSK’nın görev alanının yurt savunması ile sınırlandırılması, bunun net bir şekilde ortaya konulması ve idari özerk görünüm arz eden yapısının değiştirilmesi hususları atılması gereken önemli adımlardır.

Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi ve bunun alt belgeleri ile mevzuatta yer alan milli güvenlik tanımlarının ve özellikle bu bağlamda iç tehdit algılamasının değiştirilmesi önem arz etmektedir. Hayatın bütün boyutlarını kapsayan bir iç tehdit algılamasının vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini kullanmaları önünde bir engel olmaktan çıkarılması ve bu bağlamda milli güvenlikle ilgili bütün mevzuatın ve bu bakış açısı ile yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

10. Darbelerin Ekonomik Etkisinin Analizi

Parlamentolar seçimle belirlenen ve millet iradesini temsil eden en önemli organdır. Ülkelerdeki demokrasilerin niteliği, o ülkenin parlamentosuna verdiği önem ile yakından ilişkilidir. Demokrasinin yerleşik hal aldığı yönetimlerde parlamentonun üstünlüğü söz konusudur.

Türkiye’de son yarım asırlık süre içerisinde çeşitli şekillerde parlamentonun üstünlüğüne gölge düşürülmüştür. Askeri müdahalelerin kısa aralıklarla farklı şekillerde yönetime müdahale etmesinde siyasi, sosyal ve psikolojik etkenlerin yanı sıra ekonomik etkenler de bulunmaktadır. Geçmiş dönemlerde askeri ve siyasi yetkinlik tek kişinin elinde bulunmuştur. Bin yıldan daha fazla zamanda birliktelik arz eden bu yapının son yetmiş yıllık süreçte birbirinden ayrışması hemen kabullenilecek bir durum değildir. Bu nedenle askeri otorite kendisini ülkenin iç ve dış tehditlere karşı tek koruyucusu olarak görmüştür. Buna bağlı olarak, yönetimin temel prensibi halka güvensizlik üzerine tesis edilmiştir. Bu anlayışa göre cahil olan halkı öğretmek ve onları eğitmek gerekmektedir. Esasında devlet örgütü halkın vergileriyle varlığını sürdüren ve halka hizmeti esas alan oluşum olması gerekirken, Türkiye’de bu anlayış tersine dönmüş ve halkın var oluş amacı devlete hizmet etmek biçiminde süregelmiştir. Herkesin istediğini düşünebilme özgürlüğüne sahip olduğu çağdaş demokratik yönetim anlayışının halkın oylarıyla yönetime gelmesinin ardından askeri devlet geleneğiyle uyuşmayan icraatların uygulanması sonrasında askeri müdahale süreçleri yaşanmıştır.

Bununla birlikte sürekli değişim gösteren dünyada Türkiye’nin de değişmesi kaçınılmaz olmaktadır. Düşünce özgürlüğü ve serbest girişi tanımayan, aynı zamanda da halka güvenmeyen bir yönetim anlayışının sürdürülemez olduğu giderek daha iyi hissedilmeye başlamıştır¹⁸⁹⁰.

Bu bağlamda Türkiye’de son dönemlerde çeşitli zorlamalar karşısında halkın bazı mekanizmalar aracılığıyla (sosyal medya, seçimler vb.) göstermiş olduğu tepkiler halka güvenmeyen, değişime direnç gösteren ve meşruiyetini seçim sandığından almayan zihniyetlerin artık ülke yönetiminde söz sahibi olmaya teşebbüs etmemesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü söz konusu dönemler hem sosyal hem de ekonomik açıdan ülkenin gelişme sürecini olumsuz etkilemektedir.

28 Şubat Öncesine İlişkin Genel Değerlendirme

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi kurumsallaşma sürecini tam olarak sağlayamamalarıdır. Kurumsallaşmanın tam olarak gerçekleşmediği ülkelerde ise ekonomik performans ile siyasi istikrar arasındaki etkileşim katsayısı daha da yüksek düzeyde olmaktadır. Nitekim 1989-2002 yılları arasında Türkiye’de on bir hükümet ve on beşten fazla ekonomiden sorumlu bakanın değiştiği ve koalisyonla yönetimin olduğu bir ortamda siyasi istikrardan bahsetmek mümkün değildir. Öte yandan, Türkiye’de iktidara gelen siyasi partiler

¹⁸⁹⁰ Altan, Mehmet; **Darbelerin Ekonomisi**, 7. Baskı, Hemen Kitap Sis Yay., İst., 2012, s. 151. (Altan, Darbeler)

istikrarlı hükümetler kuramadıkları gibi, parti programlarını da uygulamaya koyabilecek bir zamana da sahip olamamışlardır. Yine 1989-2002 yılları arasında hükümetlerin iktidarda kaldıkları süre yaklaşık olarak bir yıla tekabül etmektedir. İktidarların kısa vadeli ve siyasi parçalanmışlığın olmasında, kısa aralıklarla tekrarlanan askeri müdahalelerin partilerin parçalanmasına veya yapay partilerin oluşmasına yol açması ve güçlü bir siyasi partinin iktidara gelmesinin engellenmesi etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak makro ekonomik performansın arzulanan düzeyde gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Siyasi iktidarların seçim ekonomilerini uygulamaları, Türkiye'deki istikrarsızlığı kronikleştirmiştir. Kısa vadeli ve zayıf hükümetlerinin kurulduğu süreçlerde makro ekonomik dengelerin sürdürülemez konuma ulaştığı durumlarda ise ekonomik sorunların aşılması için istikrar programları uygulanmıştır. Öte yandan uygulanan istikrar programlarının ülkede önemli yapısal değişimleri öngörmelerine karşın uygulamada siyasi nedenler ve çeşitli baskı gruplarının etkilerinden dolayı bu programlar hayata geçirilememiştir. 5 Nisan 1994 tarihinde açıklanan istikrar programı da bu nitelik taşımaktadır.

5 Nisan 1994 tarihinde mevcut sorunların çözümü için uygulamaya konulan istikrar programı, özellikle nominal para miktarının kontrolünü ve kamu harcamalarında uygulanacak kısıtlamaları içermesi açısından ortodoks; parasal ve mali kısıtlamalarla birlikte gelirler politikasının da uygulamaya konulması açısından da heterodoks nitelik taşımaktadır. Program gereği döviz kurunda istikrar sağlamak maksadıyla ulusal paranın değeri yeniden tespit edilmiş, Merkez Bankasının Hazineye açacağı kısa vadeli avans oranı kademeli olarak düşürülmüş, mevduata yüzde yüz güvence verilerek tasarrufların teşviki sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında kamusal denge sorununu çözmek amacıyla yeni düzenlemelere başvurulmuştur.

5 Nisan kararlarının ilkesel bazda, üretim yapan, sübvansiyon dağıtan devlet anlayışından ziyade, ekonomide piyasa mekanizmasının işlemlerini sağlayan ve sosyal dengeleri göz önünde bulunduran bir devlet görünümüne geçmeyi hedefleyen bir program niteliğinde olduğu söylenebilir.¹⁸⁹¹

Öte yandan programın uygulamaya konulmasıyla kısmen bazı noktalarda başarı sağlanmışsa da istikrarsızlığın kaynağı olan yapısal değişim sorunlarına ilişkin öngörülen tedbirlerin kısa süre içerisinde uygulamaya konulamaması ve hükümetin uygulamaya koyduğu kararlar üzerinde de radikal davranamaması nedeniyle istikrar programından beklenen sonuç alınamamıştır. Söz konusu program ekonomik değişkenlerin sayısal değerlerini kısa bir süre kabul edilebilir bir seviyeye indirmekten öteye gitmemiştir.

Harcamaları kısıtlayıcı önlemler tam olarak uygulanamamıştır. Lojman ve dinlenme tesislerinin satışı gerçekleştirilememiştir. Özelleştirme ve iyileştirme şansı olmayan kuruluşların kapatılma kararı siyasi partilerin ve çalışanların tepkilerinden dolayı uygulamaya konulamamıştır.¹⁸⁹²

Kamu gelirlerini artırmaya yönelik vergi uygulamalarından hedeflendiği kadar vergi elde edilememiştir*. Kamu gelirleri ve harcamaları arasındaki açıklık azalmış olsa da, kamu açıkları

¹⁸⁹¹ Karaçor, Zeynep; “Enflasyonun Kültür ve Geleneği: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz”, **Türkiye Ekonomisi**, Ed. Ahmet Ay, Çizgi Yayınları, Konya, 2007, s. 119.

¹⁸⁹² Şahin, Hüseyin; **Türkiye Ekonomisi**, 3. Baskı. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, s. 229.

* Akaryakıt istikrar fonu %10'dan %25'e çıkarılmış, fakat daha sonra petrol şirketlerinin itirazları üzerine bu oran sıfırlanmıştır.

daha sonraki yıllarda da varlığını sürdürmüştür¹⁸⁹³. KKBG'nin GSMH'ya oranı 1993 yılında %12,0, 1994'te %7,9, 1995 yılında %5,2 ve 1996'da % 8,7 olarak gerçekleşmiştir.

Reel ücretlerde meydana gelen azalma, yaşanmakta olan finansman krizi nedeniyle daha da artırmış ve sanayide kapasite kullanımı %64 seviyelerine kadar gerilemiştir. Düşük kapasite ile üretim, maliyet artışlarına yol açmıştır. Maliyetlerin ürün fiyatlarına yansımaları sonucu, enflasyon %149,6 ile rekor seviyeye ulaşmıştır. Ekonomide meydana gelen bu daralma, durgunluk içinde enflasyona (stagflasyon) sebebiyet vermiştir.

Ekonomik büyümede 1993 yılı sonunda %6,1 oranında, sabit sermaye yatırımlarında ise %16,5 oranında gerileme görülmüştür. Ekonomide bu daralmayla birlikte, vergi miktarlarında yapılan artışlar sonucunda iflaslar ve işçi çıkartmaları meydana gelmiştir.

5 Nisan kararlarının ekonomik kesimler üzerindeki yükünün dağıtım planında; işçi ve memurlara getireceği yük %27,5 tarımda çalışanlara getireceği yük %14,3 ve ticaret ve sanayicilere getireceği yük ise %58,2 olarak ilan edilmişti. Fakat, gelişmeler bu varsayımların tamamen tersi şeklinde gerçekleşmiştir¹⁸⁹⁴. Bu arada, devlet sanayi kesimine uyguladığı ek vergileri tahsil edemediği gibi, yüksek faizli iç ve dış borçlanmalarla yapılan spekülatif kazançlar sayesinde de sermaye kesiminin gelirlerini artırmıştır.

Dış ticarete yapılan devalüasyonla ihracat artırılmış, ithalatla ise kısıtlamaya gidilmiştir. Ancak, ithalatın kısılması sadece taleple ilgili bulunmamakta olup, bunun yanında ülke içi yatırımlara dönük ithalatın durması da ithalatı geriletmiştir¹⁸⁹⁵.

Özetlemek gerekirse, 5 Nisan kararlarıyla ekonomide istikrar sağlanamamış, enflasyon ve işsizlik daha da artmıştır. Toplumda sınıflar arası gelir dağılımı adaletsizliği daha da artmış, alt gelir grubundaki insanların durumu biraz daha kötüleşirken, üst gelir grubundaki insanların kârları ise rantiyer gelirleri sayesinde daha da artmıştır.

Ekonomik istikrarsızlık, 5 Nisan kararlarının uygulandığı 1994 yılından sonra da varlığını devam ettirmiştir. 1995 yılında enflasyon (TEFE'ye göre) %64,9 olarak gerçekleşmiş, kamu açıkları azalmış olmakla birlikte, ekonomideki varlığını devam ettirmiştir. 1995 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan siyasi belirsizliğin ardından seçim sürecine girilmesi sonrasında seçim yatırımlarının artması, piyasadaki istikrarsızlık beklentilerini artırmış ve borçlanmalar üzerindeki risk primini yükseltmesi, mevcut olan bütçe açıklarını daha da artmıştır.

Öte yandan 1996 yılından itibaren gümrük birliğine girilmesiyle ithalatla adeta patlama olmuş, 1996 yılının ilk beş ayında bir önceki yılın ilk beş ayına göre %35 oranında artış kaydederek 16,8 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır¹⁸⁹⁶.

Ekonomi bu şartlar altındayken, 1996 yılının haziran ayında Refah-Yol hükümeti kurulmuştur. Refah-Yol iktidarının ilk uygulamalarından birisi kamu kaynaklarının nakit akışını düzenlemek amacıyla uygulamaya konulan havuz sistemidir. Daha önceden fon fazlası olan bir kamu kurumu finans sistemi aracılığıyla borç para veriyor, öte yandan fon ihtiyacı olan başka bir kamu kurumu da yine finansal sistem aracılığıyla piyasadan borçlanarak açığını gideriyordu. Böylesi durumda fon fazlası ve fon ihtiyacı olan kamu kurumlarını birbirinden

¹⁸⁹³ Şahin, s. 230.

¹⁸⁹⁴ Karluk, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996, s. 415.

¹⁸⁹⁵ Korkmaz, Esfender, "5 Nisan Kararları Ekonomiyi Daha Çok Rayından Çıkardı", **Dünya Gazetesi**, 5 Nisan 1995, s. 2.

¹⁸⁹⁶ DTM, **1997 Yılı Başlıca Ekonomik Göstergeler**, Ekim-Kasım 1997, s. 50.

bağımsız olarak finansal piyasalardan borçlanması kamunun gereksiz yere finansal aracılık yapan kuruluşlara faiz arbitraj getirisi ödemelerine sebep olmaktadır. Havuz sistemi uygulaması ile kamu kesiminin yüksek faizden dolayı artan borç yükümlülüğü ortadan kalkmıştır. Bu politika kamu kesimi açısından olumlu katkı sağlamış ve uygulama süresinde 10 milyar doların üzerinde devletin tasarruf yapması sağlanmıştır. Öte yandan bu uygulama, finansal piyasalarda bu şekilde devlet kurumları üzerinden para kazanan kesimleri de rahatsız etmiştir. Çünkü finansman ihtiyacı içindeki bir kamu kuruluşuna başka bir kamu kuruluşundan temin ettiği fonlarla finansman desteği vermek, hiçbir riske maruz kalmadan bu kesimdekilerin kazanç elde etmelerine imkân tanıyordu. Dolayısıyla risksiz kazanç kapısının varlığının ortadan kalkması rant üzerinden gelir elde edenleri rahatsız etmiş ve mevcut hükümetin gitmesi için propaganda yapmalarına gerekçe olmuştur.

Öte yandan Refah-Yol hükümeti dönemindeki icraatlardan bir başka tepki çeken uygulama memur maaşlarına %50 oranında zam yapılması, asgari ücrette artış yapılması ve bazı tarım ürünlerine de desteklemelerde bulunulmasıdır. Yapılan bu uygulamaların bozuk olan ekonomik istikrarı daha da kötü duruma sokacağı çeşitli kesimler tarafından ifade edilmiştir. Bu eleştiriler üzerine mevcut iktidar, hem mevcut ekonomik istikrarsızlığı önlemek hem de uyguladığı politikaların finansmanını sağlamak için belirli aralıklarla “*Kaynak Paketleri*”ni uygulamaya koymuştur. Birinci kaynak paketinde 10 milyar dolarlık getiri hedefi konulmuş gerçekleşen ise 15,9 milyar dolardır. Buna ilave olarak ikinci kaynak paketinden 10 milyar, üçüncü kaynak paketinden de 11 milyar dolar gelir hedeflenmiştir. Fakat çeşitli bürokratik engellemelerden dolayı ikinci ve üçüncü kaynak paketlerinden beklenen getiriye ulaşılamamıştır.

Bunun yanında 1996 yılında kurulan koalisyon hükümeti, ekonomik büyüme yanında enflasyonla mücadele, mali piyasalarda istikrarı sağlama ve vergi reformuna yönelik önlemler alma konusunda hazırlıklara başlamıştır. Bu doğrultuda IMF yöneticileri ile görüşmeler yapılmış ve buna yönelik destekler alınmıştır. 1995 yılında başlayan büyüme süreci 1996 ve 1997 yıllarında da devam etmiş, 1996’da %7,1 ve 1997’de ise %8,3 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Kamu kesimi gelir gider dengesinde 1997 yılında bir önceki yıla göre bir miktar iyileşme meydana gelmiş ve kamu kesimi borçlanma gereğinin gayri safi yurt içi hasılaya oranı 1996’da %6,5 iken bu oran 1997’de %5,8 seviyesine inmiştir.

Reel borçlanma maliyetinin düşürülmesi amacıyla özellikle 1997 yılından itibaren hazinenin iç borçlanma politikalarında da yeni prensipler oluşturulmuştur. Buna göre geleceğe yönelik belirsizlikleri minimize etmek ve bu şekilde borçlanma maliyetlerini düşürmek için 1997 yılı Temmuz ayından itibaren aylık olarak hazine beklenen nakit bazlı gelir-gider miktarlarını, gerçekleştirilecek iç borç itfalarını ve her ay bir sonraki ay içerisinde gerçekleşmesi öngörülen ihalelerin valör, vade ve yaklaşık borçlanma miktarlarını ilan etmiştir¹⁸⁹⁷.

Öte yandan 1997 yılında para politikasının hazinenin uyguladığı politikalarla uyumlu hale getirilmesi amacıyla Merkez Bankası ve Hazine arasında bir protokol imzalanarak Hazinenin Merkez Bankasından kısa vadeli avans alımı durdurulmuştur. Bu uygulama sonrasında para arzı artışı sınırlı düzeyde tutulmaya çalışılmıştır¹⁸⁹⁸. Bu uygulamaya rağmen enflasyon oranında artış söz konusu olmuştur. Enflasyon oranı 1996 yılında %84,9 iken bu oran 1997 yılında %91 seviyesine çıkmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında tarımsal destekleme fiyatları, ücret ve maaş artışlarından dolayı artan talep baskısının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁸⁹⁷ Demir, Murat; **Türkiye’de Kamu Borçlarının Gelişimi ve Sürdürülebilirliği**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s. 84.

¹⁸⁹⁸ Karaçor, s. 122.

Bu süreçte Türkiye ekonomisi bir taraftan 1997 yılındaki Asya ülkelerinde görülen krizin ilk etkilerinden uzak kalırken, diğer taraftan da ulusal ekonomide kamu açıklarının finansmanı, faiz oranlarının düşürülmesi, ekonomik büyümenin sağlanması ve beklentilerin yönetilmesi konusunda pozitif görünüm sergilemiştir. Bunun yanında uluslararası bazda İslam ülkeleri arasında ekonomik iş birliğini geliştirmek amacıyla en büyük 8 İslam ülkesi arasında D-8 işbirliği olarak bilinen birliğin tesisine çalışılmıştır. Fakat dönemin iktidarının bu uygulamaları daha önceki süreçte ekonomik istikrarsızlığa bağlı olarak rant geliri elde eden kesimi rahatsız etmiştir. Buna ilave olarak halkın oylarıyla seçilen ve mecliste çoğunluğu oluşturan iki siyasi partinin oluşturduğu koalisyon hükümeti çeşitli sivil toplum kuruluşları, bazı siyasi partiler, medya ve askeri kesim tarafından da kabullenilmek istenmemiştir. Dolayısıyla mevcut siyasi iktidarın gitmesi için çeşitli provakatif haberler, brifingler, ve bazı suni vakalar üretilerek çeşitli baskılar kurulmuştur.

28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu bildirgesinin ardından daha da artan baskılara karşı daha fazla dayanamayan koalisyon hükümetinin başbakanı Necmettin Erbakan göreve geldikten bir yıl sonra 30 Haziran 1997 yılında istifa etmek zorunda kalmıştır.

28 Şubat Sürecinin Ekonomik Etkileri

Refah-Yol hükümetinin yerine iktidara gelen Anasol-D hükümeti ANAP, DSP ve Demokrat Türkiye Partisi tarafından oluşturulan azınlık koalisyonunun CHP'nin de dışarıdan desteklemesiyle kurulmuştur. Olağan üstü şartlarda dört partinin bir araya gelerek oluşturduğu hükümetten, doğal olarak istikrar beklemek mümkün görünmemektedir.

Bu bağlamda 1997'nin ikinci yarısından itibaren iktidara gelen hükümetin makro ekonomide istikrarı sağlama ve sürdürme konusunda güçlü desteği söz konusu değilken, aynı zamanda Ağustos 1998'de Rusya'da patlak veren kriz, dünya üretimi ve ticaretinde daralmaya sebep olmuştur. Özellikle ticari bir ortak olarak gittikçe artan bir öneme sahip olan Rusya'daki kriz, Türkiye'nin iç ve dış makro dengelerinde olumsuz etkiler yapmış, ulusal mal pazarları talep daralmasına itilmiş ve dünya finansal krizinin olumsuz etkileri görülmeye başlanmıştır.

Kamu Kaynaklarının Kullanımında Etkinsizlik

Politik sistemin önemli özelliklerinden biri istikrarlı yönetimdir. Politik istikrarsızlık geleceğe yönelik politikalar konusunda belirsizlik meydana getirir ve yöneticilerin ekonominin mevcut kaynakları karşısında yağmacı bir davranışı benimsemelerine neden olur. Çünkü politik istikrarsızlık bugün yönetimde olanların gelecekte konumlarının ne olacağının öngörülebilmesine yol açar. Bu tür bir ortam yöneticilerin yönetimde kaldıkları sürede daha fazla rant kollama davranışı içerisine girmelerini teşvik eder. Demokrasinin en önemli niteliklerinden birisi, iktidardaki politik güçlerin değişimi için şeffaf kurallar sağlamasıdır. Buna ilave olarak, demokrasi, politik tercihler ve politika yapıcılar üzerinde açık tartışmayı teşvik ederek, iktidarın gayrimeşru araçlarla devredilmesinin ve politik aşırılığın önüne geçer. Demokrasi, politik gücün banışçı ve öngörülebilir biçimde transferini ifade ederken, otokrasilerde politik güç şiddetle ve intizamsız biçimde transfere konu olur. Politik istikrarsızlığın azalmasından kaynaklanan düşük belirsizlik düzeyi büyük olasılıkla yatırım ve büyüme hızlandırır.¹⁸⁹⁹

¹⁸⁹⁹ Doğan, Adem; “Demokrasi ve Ekonomik Gelişme” *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 25, 2005, s. 10.

Bu çerçevede demokrasi ekonomik gelişme/büyüme için temel unsurlardan birisidir. İfade ve dernekleşme özgürlüğü, çok partili seçimlerin varlığı, insan haklarının korunması ve erkler ayrımının varlığı gibi demokratik kazanımlar, ekonomik gelişmenin yer alacağı kurumsal çerçeveyi ve süreci meydana getirmektedir. Bunun yanında demokrasi, ekonomik yetki devrini kolaylaştırır, istikrarlı bir yatırım ortamı sağlar ve ulusal enerjinin ve kaynakların ekonomik gelişme/büyüme doğrultusunda mobilizasyonunu hızlandırır. Ayrıca demokrasi beşeri sermaye birikimini yükselterek ve gelir eşitsizliğini azaltarak büyüme hızının yükselmesine pozitif katkı sağlar.

Demokrasi, yürütmenin, yapacağı sosyal ve ekonomik faaliyetlerde suistimale yönelmesini kısıtlayacak hesap verme mekanizmalarını içerdiğinden ekonomik gelişmeye yardımcı olur ve arzu edilmeyen hükümet faaliyetleri için periyodik cezalandırma ve arzu edilenler için de periyodik ödül sistemini barındırır.¹⁹⁰⁰

Demokratik teamüllerin zorlanarak değiştirildiği bu dönemde siyasi istikrarsızlık yanında, demokrasinin temel ilkelerinden olan şeffaflık ve hesap verme kavramının kesintiye uğradığını söyleyebiliriz. Özellikle, ekonomik hataların sıklaştığı dönemlerde, çıkar gruplarının egemen hale gelmesi, devleti kısa dönemli politikalara yöneltmekte ve uzun dönemdeki amaçların ihmal edilmesine yol açmaktadır.¹⁹⁰¹

Bu bağlamda kamu harcamalarına ilişkin büyüklüklerin siyasal karar alma sürecinde baskı ve çıkar gruplarının rant kollama faaliyetleri¹⁹⁰² yoluyla aktif görevler aldığı ve kamu harcamaları kompozisyonu büyüme ve kalkınmanın finansmanı yerine hiç de rasyonel olmayan kişisel ya da grupsal çıkarlar doğrultusunda belirlenmektedir. Diğer bir ifadeyle kamu kesiminde başta kamu harcamalarının niteliği ve düzeyi ile ilgili olmak üzere bir takım kararların alınma yöntemi, yapısı gereği rant kollama faaliyetlerine işlerlik kazandırmakta, rant kollama faaliyetlerinin yaygınlaşması ve disipline edilememesi ise büyüme başta olmak üzere sosyo-ekonomik dinamikleri harekete geçirecek ulusal kaynakların kamu kesimi aracılığıyla israf edilmesine yol açmaktadır.¹⁹⁰³

Rant kollama faaliyetlerinin kamu kesiminin ekonomi içindeki payı ile doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilişki kamu kesiminin kontrolünde bulunan kaynaklar genişledikçe çeşitli birey ve gruplara değişik yollarla aktarabileceği kaynakların ve kamu harcama düzeyinin artmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁰⁴ Devletin elindeki kaynakların ekonomideki payının fazla olmaması halinde bile devletin düzenleyici gücünün çok geniş bir alanda kullanılması, diğer bir deyişle liberal ekonomik düzenden uzaklaşılması rant kollama fırsatlarını genişletmektedir.¹⁹⁰⁵

¹⁹⁰⁰ Doğan, s. 5.

¹⁹⁰¹ Seviğ, Veysi. Mali Kriz Ortamında Uygulanan Ekonomi Politikalarının Hukuksal Boyutları, **Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Mali Kriz**, XII. Türkiye Maliye Sempozyumuna Sunulan Tebliğ, Belek-ANTALYA: 14-17 Mayıs 1997, s. 2.

¹⁹⁰² Rant kollama, bireylerin devletten ekonomik, mali ya da sosyal nitelikli bir transfer elde edebilmek için lobicilik yaparak kaynak israf edici harcamalarda bulunması şeklinde tanımlanabilir. Rant kollama terimi ilk kez 1974 yılında Anne Krueger tarafından kullanılmıştır (Krueger, 1974).

¹⁹⁰³ Demir, Murat ve Sever Erşan; “Kamu Harcamalarının Gayrisafi Yurt İçi Hasıla ve Faiz Oranları Üzerindeki Etkisi”, **Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:1-2, 2005, s. 152

¹⁹⁰⁴ Buchanan James, “Rant Kollama ve Kar Kollama” (Çev. Aytaç Eker), İçinde: Aytaç Eker ve Coşkun C. Aktan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Ankara, Takav Matbaası, 1994, s. 283

¹⁹⁰⁵ Demir, Sever, s. 153.

Gelişmiş ülkelerde baskı ve çıkar gruplarının tabana yayılmasıyla, baskı ve çıkar gruplarıyla vatandaşların çıkarları arasındaki çatışma en az düzeye indirilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de ise böyle bir durum olmadığından, büyük işletmeler istedikleri kişileri bürokrat olarak seçtirerek, siyasal kararları daha etkin bir şekilde kontrol edebilmektedirler.

Söz gelimi Sayın Güneş TANER Komisyona vermiş olduğu ifade de IMF’den alınan kredilerin bankalara plase edilmesi şeklindeki yanlış uygulamaya yönelik eleştirisini şu sözleriyle dile getirmektedir. “Ben itiraz ettim. Mesut Bey’e dedim ki Mesut Bey, bu paranın tebahhur etmesi yani batık olan bankaya para koymak demek, paranın yok olması demek. Ne olacak? Bu 40 milyar doları alacaksınız, Ziraat Bankasının, Halk Bankasının sermayesini yükselteceksiniz, 20 milyar dolar birine koyacaksınız, 40 milyar dolar birine koyacaksınız, bankalar arası mevduat vasıtasıyla likidite sağlamak için bu para girecek, bizim ekonomideki sıkıntımız ne? Likidite ama ben bunu kalkıp da Cavit Çağlar’a, bilmem neye, bu para yüksek faizli masrafla şurada burada, nereden gidecekse, adam buradan alıp da 5 milyon doları kendisine vermiş, atıyorum, bir şirket koymuş, ona 5 milyon dolar vermiş. Bizim 5 milyon dolar gitti. Sonra da şirket bitti”...

Öte yandan kamu kaynaklarının etkinsiz kullanımı bağlamında kamu bankalarının da asli fonksiyonlarının dışında, devletin tarımsal kesime ve esnaf ve sanatkârlara, bütçeden kaynak ayırmadan kredi sübvansiyonu yapması gibi görevleri de yüklenmesi söz konusudur. Bu uygulamalar bankaların etkinliğini olumsuz yönde etkilemiş, piyasa disiplinin kaybolmasına ve sektörde dengesizliklere neden olmuştur. Kamu bankalarına verilen görevlerden kaynaklanan zararlar, ekonomik etkinliğe düşen müdahaleler ile yönetimdeki zayıflıklar, bu bankaların mali bünyelerini önemli ölçüde bozmuştur. Yetersiz bütçe imkânları nedeniyle, görev zararı alacakları 2000 yılının sonu itibarıyla Ziraat Bankası aktifinin %50’si, Halk Bankası aktifinin %65’i oranına ulaşmıştır. Ziraat ve Halk bankalarının toplam görev zararı alacaklarının GSMH’ya oranı, 1996 yılında %3’ü düzeyindeyken, 2000 yılında bu oran %12’ye yükselmiştir. Kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları, zararlarının ve finansal sektörde istikrarsızlığın artmasına yol açmıştır¹⁹⁰⁶.

Kamu Açıklarının Finansman Sorununda Artış

Gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ekonomilerde, devlet anlayışı, teknolojik değişim, toplumsal değişim ve seçim gibi nedenlerden dolayı, kamu harcamalarında artış söz konusu olmaktadır. Kamu kesimi harcama genişlemesinin, finansmanı sağlandığı sürece makro ekonomik dengeler açısından önemli sorun oluşturmayacağını söyleyebiliriz.

Bununla birlikte toplumlarda siyasi iradenin gelir artırıcı uygulamaları hoş karşılanmaz iken, gider artırıcı uygulamaları çoğunluk tarafından desteklenmektedir. Toplumu oluşturan insanlar, bu kararlar karşısında iki şekilde davranışta bulunurlar. Bunlardan birincisi siyasal görüşü, diğeri de kişisel çıkarlarıdır. Bireyler siyasal ve toplumsal gerekçelerle kamunun açık vermesini destekler iken, bu kararların kendi üzerindeki olumsuz etkilerini (istikrarsızlığı) gördüklerinde piyasadaki davranışlarıyla karşı çıkarlar. Piyasada oluşan bu tepki, siyasal karar alıcılar tarafından kararların değerlendirilme ölçütü olarak görülmektedir. Buna göre, siyasal karar alıcılar bu tür kararları piyasalarla beraber, piyasayı dinleyerek alırlar*.

¹⁹⁰⁶ BDDK, “Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi”, **BDDK Çalışma Tebliği**, BDDK Yayn, Üçüncü Baskı, Ankara 2010, s. 10, (BDDK, Tebliğ)

*Ersel, Hasan ve Kumcu, M. Ercan. “İstikrar Programı ve Kamu Dengesi”, **Türkiye İçin Yeni Bir İstikrar Programına Doğru**, İstanbul: TÜSİAD Yay. No:T/95, 1995, s. 149 ABD’de Clinton yönetiminin önerdiği sağlık reformu, kamu

Türkiye’de bu anlamda piyasa kavramı tam oluşmamakla birlikte, siyasi karar alma terbiyesi ve kültürü siyasetçilerimizde gelişme imkânı bulamamıştır. Bu nedenle, piyasa tepkisini almak gibi bir reflektsten uzak toplum karşısında beğeni toplayacak şekilde, kamu harcamalarını artırıcı ortamlar da siyasetçiler tarafından oluşturulmuştur¹⁹⁰⁷.

Kamu harcamalarının borçlanma ile finansmanının sonuçlarını net olarak belirleyebilmek için borçlanmanın hangi kesimlerden yapıldığının da bilinmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi kamu harcamalarının finansmanında borçlanma alternatifi söz konusu olduğunda devlet kişi veya firmalardan, bankalardan ve Merkez Bankası kaynaklarından yararlanabilmektedir. Devletin kamu harcamalarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarına başvurması durumunda ekonomi üzerinde meydana gelecek etki çoğu durumda genişletici olmaktadır. Merkez Bankası kaynaklarına yoğun olarak başvurulmasının enflasyonist etkilere yol açarak faiz oranları üzerinde önemli baskılar yarattığı söylenebilir. Diğer yandan, devletin kişilerden ve bankalardan borçlanmasının ekonomik etkileri ise, söz konusu fonların devlete borç verilmemesi durumunda nasıl değerlendirileceğine bağlı olarak değişmektedir. Tüketimde kullanılacak kaynakların kamu harcamasına dönüşmesi tüketim harcamaları üzerinde baskı yaratabilirken, tasarrufların kamu kesimine yönlendirilmesi faiz oranları ve dolayısıyla özel yatırımlar ve büyüme üzerinde etkili olmaktadır.

Dışa açık ekonomi politikaları çerçevesinde önce reel kesimde daha sonra da finansal kesimde serbestleşme hareketleri ivme kazanmıştır. Türkiye’de mali piyasalardaki serbestleşme finansal araçların çeşitliliği ve mali kesimin derinlik kazanması açısından önemlidir. Fakat, Türkiye’de mali liberalleşmenin büyük oranda kamu açıklarını finanse etmede aracı olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Tablo:1’den görüleceği gibi 1994-2000 yılları arasında ihraç edilen menkul kıymetlerin yaklaşık olarak %85-95 aralığında kamu kesimine ait olduğu görülmektedir. Öte yandan 1994 yılında ihraç edilen menkul kıymetlerin gayri safı milli hâsılaya oranı %22,7 düzeyinde iken, 1995 yılında %19,8 ve 1996’da %35,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. 1997 yılında bu oran %22,9 değerine inerken takip eden yılda tekrar yükselmiş ve %29,4 rakamına çıkmıştır. Devam eden yıllarda da %40’a yakın rakamlarda seyretmiştir.

	Tablo:1													
	Kesimlere Göre İhraç Edilen Menkul Kıymetler													
	1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Kamu	19,8	90,4	35,3	97,2	22,9	95,8	29,4	96,7	38,7	97,2	37,6	89,1	23,3	87,7
Tahvil	4,4	20,1	8,3	22,9	8	33,5	2,5	8,2	27,3	68,6	32,4	76,6	0,3	1,0
Haz. B	15,4	70,3	24,8	68,3	14,9	62,3	26,9	88,5	11,3	28,4	5,3	12,4	23,0	86,7
Diğerl.	0	0	2,2	6,1	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0,0
Özel	2,1	9,6	1	2,7	1	4,2	1	3,3	1,1	2,8	4,6	10,9	3,2	12,3
Hisse S.	0,5	2,3	0,6	1,6	0,7	2,9	0,8	2,7	0,9	2,3	2,4	5,7	1,0	3,6
Diğerl.	1,6	7,3	0,4	1,1	0,3	1,3	0,2	0,6	0,2	0,5	2,2	5,2	2,2	8,7
Toplam	21,9	100	36,3	100	23,9	100	30,4	100	39,8	100	42,2	100	26,5	100
Not: A= İhraç edilen menkul kıymetlerin milli gelire oranının % değerlerini, B= ihraç edilen menkul kıymetlerin yüzdelik paylarını ifade etmektedir.														
Kaynak: DPT: Temel Ekonomik Göstergeler, Mart 1997, Ağustos 2000, Haziran 2004'sayılarından hazırlanmıştır.														

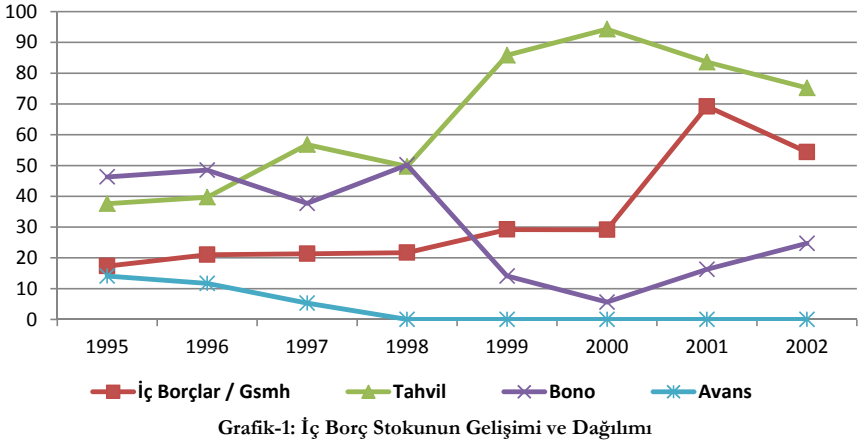
açıklarına yol açacağı gerekçesiyle tepki görmüş, piyasanın olumsuz tepkisi üzerine reform değiştirilmiş ve uygulaması geciktirilmiştir.

¹⁹⁰⁷ Ersel, Kumcu, s. 149.

Aşağıda yer alan Tablo:2, Türkiye’de 1995-2002 yılları arasındaki dış borçların gelişimi ve dağılımı hakkında bilgi vermektedir. Yıllar itibariyle genel anlamda iç borçlanma miktarlarında artış meydana gelmiş, hatta kimi yıllarda bu oranlar %100 seviyesini aşmış vaziyettedir. Borçlanmaya ilişkin değerlendirmelerde borcun miktarından ziyade toplam gelir içerisindeki oranın dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo:2 İç Borç Stokunun Gelişimi ve Dağılımı (Milyon TL), (%)					
Yıllar	İç Borçlar	İç Borçlar / Gsmh	İç Borç Stokunun Dağılımı		
			Tahvil	Bono	Avans
1995	1.361.007	17,3	37,6	46,3	14,1
1996	3.148.985	21,0	39,7	48,5	11,7
1997	6.283.425	21,3	56,8	37,7	5,3
1998	11.612.885	21,7	49,7	50,2	0
1999	22.920.145	29,2	85,8	14,1	0
2000	36.420.620	29,1	94,3	5,6	0
2001	122.157.260	69,2	83,6	16,3	0
2002	149.869.691	54,4	75,2	24,7	0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Toplam iç borçların gayri safi milli hâsılaya oranına baktığımızda 1995 yılından 1999 yılına gelinceye kadar önemli bir değişimin olmadığı ve ortalamada iç borçların milli gelire oranının %20 civarında gerçekleştiği görülmektedir. 1999 yılında bu oran %29,2, 2001 yılında ise %69,2 seviyesine ulaşmıştır. 1999 yılındaki bu artışta 1998 yılında meydana gelen Rusya krizinin ardından yoğun sermaye çıkışlarının yaşandığı süreçte, kamu borç servisinin karşılanmasında dış borçlanmaya daha az başvurulmasının etkisi olmuştur. 2001 yılındaki ani artışta ise bankaların tasfiye işlemleri başta olmak üzere yapısal reformların meydana getirdiği bazı güçlükler etkili olmuştur.

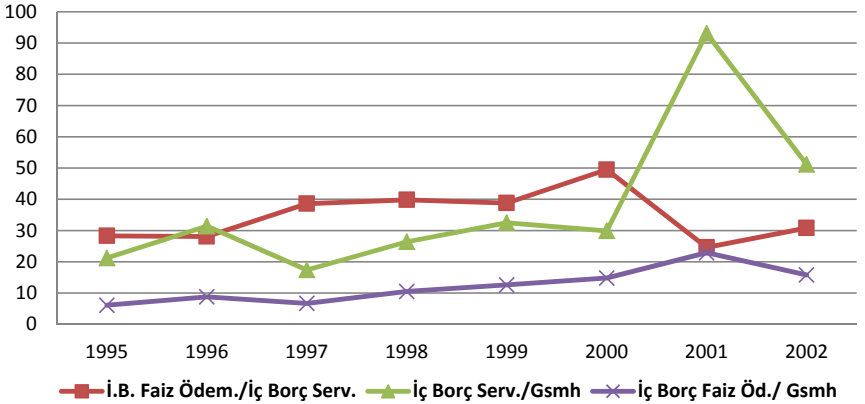
Kamu iç borçlanma profiline baktığımızda ise 1995 ve 1996 yılında bono ağırlıklı borçlanmanın yapıldığını söyleyebiliriz. 1997 yılından itibaren ise iç borçlanmalar tahvil ağırlıklı hale gelmiştir. 1997-2002 yılları arasındaki tahvil borçlanma düzeyi %74,2 seviyesindedir. Borçlanmanın tahvil ağırlıklı konuma gelmesi, iç borçlanmada vade baskısının

azaldığını göstermektedir. Nitekim 1995 ve 1996 yılında iç borçların vadesi 200 gün civarında iken, daha sonraki yıllarda ortalama bazda vade süresi artmıştır. 1997 yılında 350, 1998 yılında 233 ve 1999 yılında 479 gün düzeyinde gerçekleşmiştir.

Özellikle 1996 yılından itibaren Merkez Bankasının ve Hazinesinin saydamlık temelinde uyum içerisinde politika önceliklerini belirlemeleri ve bunu uygulamalarına yansıtmaları etkili olmuştur. Bunun yanında özellikle 1998 yılından itibaren piyasa oyuncularının davranışları borçlanmanın vade ve yapısında belirleyici unsur konumundadır. Hazine genellikle söz konusu oyuncuların talep ve beklentileri nedeniyle faiz ve vadelerle borçlanma zorunda kalmıştır. Çünkü bu dönemde siyasi istikrar sağlanmadığı gibi uluslararası düzeyde meydana gelen ekonomik kriz, kamu kesiminde ve maliyesinde arzulan mali disiplinin tesis edilememesine ve bu süreçte hazinesin rasyonel öngörülerle hazırlamış olduğu borçlanma politikalarının uygulanabilirliğinin sektöre uğramasına neden olmuştur.

Tablo: 3 İç Borç Servisi ve İç Borç Faiz Ödemesinin Gelişimi (Milyon TL), (%)					
Yıllar	İç Borç Faiz Öd.	İç Borç Servisi	İ.B. Faiz Ödem./İç Borç Serv.	İç Borç Serv./Gsmh	İç Borç Faiz Öd./ Gsmh
1995	472.805	1.672.272	28,3	21,2	6,1
1996	1.325.417	4.714.457	28,1	31,4	8,8
1997	1.977.163	5.121.215	38,6	17,4	6,7
1998	5.626.676	14.133.886	39,8	26,4	10,5
1999	9.898.623	25.477.768	38,8	32,5	12,6
2000	18.609.423	37.577.493	49,5	29,9	14,8
2001	40.484.246	164.360.842	24,6	93,1	22,9
2002	43.468.540	141.059.234	30,8	51,2	15,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Grafik-2: İç Borç Servisi ve Faiz Ödemesinin Milli Gelire Oranı

İç borç faiz oranları ve iç borç faiz ödemeleri, kamu borçlanmalarının sürdürülebilirliği ve kamu harcamalarının disipline edilmesinde üzerinde önemle durulan değişkenlerdendir. Kamu maliyesinde yaşanan derin yapısal sorunlar ve mali disiplinin sağlanamaması sonrasında, Türkiye'de iç borçlanma gereksinimi içinde tutulmuştur. Yapılan borçlanmalar ile sağlanan kaynakların da ekonominin öncelikleri doğrultusunda rasyonel kullanılmayıp, siyasal yapının popülist önceliklerine göre değerlendirilmiş olması, uzun süre borç yönetimini sadece vadesi gelen borçların ödenmesine dayanan bir borçlanma politikasının yürütülmesine sebebiyet vermiştir.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Türkiye’de kamu iç borçlarında sürekli olarak artış sergilenmektedir. Fakat bu artış özellikle 28 Şubat sonrası dönemin yer aldığı 1997-2000 yılları arasında daha belirgin oranda yükselmiştir. 1997-1999 aralığında faiz giderleri beş kat artarken, bu sürece 2000 yılını da dahil ettiğimizde giderlerdeki artış 9,4 kat seviyesinde yükseliş göstermektedir. Öte yandan iç borç servisi ve iç borç faiz ödemelerinin milli gelire oranlarına bakıldığı zaman da, her iki değişkene ait değerlerin 1997 yılında azaldığı devamındaki yıllarda ise artış trendine girdiği görülecektir. İç borç servisinin gayri safı milli gelire oranı 1996 yılında 31,4 iken, 1997 yılında 17,4 seviyesine inmiş, daha sonraki yıllarda sırasıyla %26,4 ve %32,5 düzeyinde olmuştur. İç borçlanma faiz oranlarının milli gelire oranında da benzer tabloya rastlanmaktadır. 1996 yılında %8,8 olan oran 1997’de %6,7 oranına düşmüştür. İzleyen yıllarda ise bu oran tekrar artarak sırasıyla %10,5 ve 12,6 rakamlarına ulaşmıştır.

1997 yılındaki faiz giderlerinin milli gelire oranındaki azalmada ilgili dönemde uygulanan havuz sisteminin katkısı söz konusudur. İç borçların faiz ödemelerinin milli gelire oranının sabit kaldığı varsayıldığında 2000 yılı da dâhil olmak üzere Türkiye’nin 34 milyar dolar daha az faiz ödemesi yapacağını söyleyebiliriz.

Öte yandan iç borçların alıcılara göre dağılımına ilişkin tabloya bakıldığında, tüm dönemlerde bankacılık kesimi oransal bazda küçük değişimlere karşın her zaman birinci sırada yer almaktadır. Yüksek kamu borçlanma gereğine bağlı olarak uzun yıllar boyunca iç borçlanma senetlerinden vergi alınmaması ya da cüz’i düzeyde vergi alınması yanında devlet garantisi altında yüksek getiriler sunmasından dolayı iç borçlanma senetleri bankacılık kesimi tarafından cazip yatırım aracı olarak görülmüştür.

Tablo: 4 İç Borçların Birincil Piyasada Alıcılara Göre Yüzdesel Dağılımı				
Yıllar	Bankalar	Resmi Kurumlar	Özel Sektör	Tasarruf Sahipleri
1995	81,0	12,9	3,2	3,8
1996	85,8	10,3	2,0	1,9
1997	89,1	7,2	3,3	0,05
1998	86,7	7,9	3,4	1,9
1999	87,1	9,2	2,4	1,2
2000	80,3	14,0	5,7	0,0
2001	73,5	19,2	3,2	4,0
2002	79,5	15,4	4,1	1,0
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.				

Bankacılık kesimi reel ekonomiyi finanse etme yerine yüksek maliyetle kamu kesimini finanse ederken, bono ya da tahvil alımında zorlandığı zamanlarda ise sendikasyon kredisi ile yurt dışından borçlanarak kur riskini üstlenmiştir. Daha sonra meydana gelen krizlerde devlet iç borçlanma senetlerinin değer kaybetmesi ve kur farkından doğan yüksek maliyetler de krizin daha da derin hissedilmesinin önünü açmıştır¹⁹⁰⁸.

Tablo: 5 Kamu ve Özel Kesim Dış Borçların Gelişimi (Milyon Dolar)					
Yıllar	Kamu Dış Borçları	Özel Kesim D. Borçları	Topl. Dış Borç	Kamu D. Borcu/GSMH	Özel Kesim D. Borcu/GSYİH
1995	51.518	21.774	73.292	22,8	9,6
1996	54.174	26.725	80.899	22,25	10,9

¹⁹⁰⁸ Demir, s.121.

1997	52.573	33.523	86.096	20,7	13,2
1998	50.832	42.026	92.858	18,7	15,5
1999	54.325	48.011	102.336	21,9	19,4
2000	55.113	54.431	109.544	20,7	20,5
2001	64.171	42.112	106.283	32,6	21,4
2002	71.480	43.023	114.503	31,01	18,6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Yukarıdaki tabloda kamu ve özel kesime ait dış borçların gelişimi sunulmuştur. Tablodan görüleceği üzere kamu sektörünün dış borçları 1997 yılında ve 1998 yılında hem rakamsal hem de oransal bazda azalmıştır. Bu oran 1999 yılından itibaren tekrar artışa geçmiştir. Öte yandan özel kesimin dış borçlarında sürekli artış söz konusudur. Bu borçlanmaların bir kısmı yatırım amaçlı borçlanmalardan ibaret iken, diğer bir kısmı da kamu borçlanma ihtiyacını karşılamak için bankacılık kesimin yurt dışından sağladığı sendikasyon kredilerinin de dahil olduğu kısa vadeli kredilerdir.

Tablo: 6
Dış Borç Ödemelerinin Gelişimi (Milyon Dolar), (%)

Yıllar	Ana Para Ödemeleri	Faiz Ödemeleri	Kısa Vadeli Borçlar	Orta ve Uzun Vad. Borçlar	Ana Para Ödeml /GSMH	Faiz Ödeml. /GSMH
1995	7.594	4.303	15.701	57.577	3,3	1,9
1996	7.218	4.200	17.072	62.314	2,9	1,7
1997	7.831	4.588	17.691	66.544	3,1	1,8
1998	11.690	4.814	20.774	75.490	4,3	1,8
1999	12.867	5.447	22.921	80.205	5,2	2,2
2000	15.638	6.301	28.301	90.202	5,9	2,4
2001	17.489	7.134	16.403	97.157	8,9	3,6
2002	22.450	6.402	16.424	113.740	9,7	2,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Tablo:6'da dış borçların vadelerine ve ödeme türlerine göre yıllar itibariyle değişimi sunulmuştur. 2001 yılına kadar kısa vadeli borçların toplam dış borçlara oranında artış olmuştur. 1995 yılında 15,7 milyar dolar olan kısa vadeli dış borçlar 2000 yılına gelindiğinde 28,3 milyar dolara çıkmıştır. Kriz sürecinde kısa vadeli sermaye çıkışlarından dolayı kısa vadeli dış borçlarda azalış meydana gelmiş, ayrıca borçlanma maliyetlerinin yükselmesi yurt dışından borçlanma imkanlarını sıkıntıya sokmuştur. Buna karşılık orta ve uzun vadeli borçlanma miktarında ele alınan periyot sürecinde sürekli artış kaydedilmiştir. Söz konusu borçlar 1995 yılında 57,5 milyar dolarken 2002 yılında iki katına ulaşmış ve 113,7 milyar dolara çıkmıştır.

Faiz Oranlarının Yükselmesi

Faiz; parayı bir başkasına kiraya vermenin bedeli olarak tanımlanmaktadır. Faiz haddi ise ekonomide para talebi ile para arzını birbirine eşitleyen fiyata denilmektedir. Faiz haddinin belirlenmesinde bireylerin varlıklarını para veya diğer aktiflerde tutma istekleri önemli bir yere sahiptir¹⁹⁰⁹.

Keynesyen ve neo-klasik düşünce genelde düşük faiz oranlarının ekonomide büyümeyi teşvik edeceği, tasarrufların ise büyük ölçüde gelir düzeyine bağlı olarak değişeceğini varsaymıştır. 1970'li yılların başlarına kadar tüm ekonomistler için tasarruf ve faiz oranları arasındaki

¹⁹⁰⁹ Uluatam, Özhan, **Makro İktisat**. Genişletilmiş 7. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları, 1993, s. 302

ilişkinin ters yönde olduğu genel kabul gören bir düşünce olmuştur. Yatırımlarda meydana gelen artışlar ile birlikte meydana gelen gelir artışlarının tasarruf oranlarını artıracağı kabul edilmiştir. Mc Kinnon ve Shaw bu görüşün aksine gelişmekte olan piyasalarda dış kaynak ve borçlanma imkânlarının sınırlı olması, yatırım ve tasarruf arasında anlamlı bir ayrımın bulunmaması, ayrıca sermaye piyasalarının tam olarak çalışmadığı bir ekonomik yapıda tasarrufların yükseltilmesi için reel faiz oranlarının yükseltilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Onlara göre; bu ülkelerde ekonomik gelişmeyi sınırlayan asıl etken kârlı yatırım alanlarının kısıtlı olması değil, tasarruf ve yatırılabılır fonların yetersiz olmasıdır¹⁹¹⁰.

Bu doğrultuda özellikle son yirmi yıllık süreçte gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını daha yüksek oranda gerçekleştirmeleri amacıyla liberal iktisat politikaları bağlamında finansal piyasalarında liberalizasyon yaptıkları ve kalkınmanın finansmanı noktasında pozitif faiz uygulamasını tercih etmiş oldukları gözlemlenmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların liberalleşmesiyle birlikte kamunun finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla faiz oranlarının artırılması bir taraftan spekülâtif amaçlı kısa vadeli sermaye girişlerini artırırken diğer taraftan da kamunun borç- faiz kısır döngüsünün içine girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda büyüme ve reel faiz oranları borçlanmanın sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Büyüme oranının reel faiz oranına eş değer olması kamunun borç yükünün artmasına engel olmaktadır.

Faiz oranı artışları özel kesimin borçlanma maliyetlerini de artırmaktadır. Yükselen faizler nedeniyle kredi maliyetlerinin artması sonucunda müteşebbisler yatırım kararlarında çekingen davranmaya başlarlar. Yüksek faizler yatırımlarını öz kaynakları ile gerçekleştirmeye çalışan girişimciler üzerinde de olumsuz bir etki yapar. Çünkü yatırım kararlarında üzerinde durulan en önemli konulardan birisi de yatırımlardan beklenen kârın faiz oranlarından büyük veya hiç olmazsa ona eşit olmasıdır. Aksi takdirde elinde yatırımlarda kullanılmak üzere kaynağı bulunan müteşebbisler söz konusu kaynaklarını riskli yatırımlarda kullanma yerine riskli olmayan banka mevduatı veya devlet tahvili şeklinde değerlendirme yolunu seçecektir. Bu yüzden yüksek reel faizler arz yönlü enflasyonist sürecin işlerlik kazanmasının önünü açmaktadır¹⁹¹¹.

Öte yandan yüksek faizlerin ekonomiye hangi yönde etki ettiği de önem arz etmektedir. Yüksek faiz katı parasal politikaların yansımaları olabileceği gibi, enflasyonist beklentilerin yansımaları da olabilmektedir. Aynı zamanda bunların kısa dönem veya uzun dönem olarak ele alınmasına da bağlıdır. Kısa dönem için yüksek faizler enflasyonu düşürücü etki meydana getirirken uzun dönemde bu etki ortadan kalkmaktadır¹⁹¹².

Piyasa ekonomisinin en önemli unsurlarından olan faizin, ekonominin tüm kesimleri ile olduğu gibi, özellikle ekonomideki arz ve talep kesiminin yakından ilgili olduğu enflasyonla, aynı zamanda enflasyonun da faiz ile arasında kuvvetli etkileşim bulunmaktadır. Fakat kimilerine göre bu ilişki faiz oranından enflasyona doğru iken kimilerine göre de enflasyondan faiz oranına doğrudur. İlişkinin yönü konusunda değişik fikirler bulunmasına karşın ilişkinin olduğu yönünde ortak bir görüş bulunmaktadır¹⁹¹³.

¹⁹¹⁰ Büyükdenez, Adnan: **Türkiye’de Faiz Oranları**, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 1991, s. 22

¹⁹¹¹ Yıldırım, Kemal ve Karaman, Doğan: **Makro Ekonomi**, Eskişehir, Eğt. Sağ. ve Bil. Arş. Çals. Vakfı, 1999, s. 76

¹⁹¹² Dufey, Gunter ve Giddy, Ian H. **International Money Markets**, , Prentice Hall International Inc., New Jersey, 1994, s. 131

¹⁹¹³ Sever, Demir, s. 54.

Bilindiği üzere borç verilebilir fonların arz ve talep yapısı faiz oranlarının üzerinde belirleyici olan temel faktörlerin başında gelmektedir. Yatırım harcamaları bir yana, tüketim harcamalarının finansmanında bile sıkıntıların yaşanabildiği özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kamu kesimi söz konusu arz talep yapısının şekillenmesinde aktif rol olarak ilgili piyasada en büyük oyuncu durumunda bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu ülkelerde kamu transfer harcamalarının da faiz oranları üzerinde önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan gelişmiş ülkelerde ise bu etkileşimin aynı yoğunlukta olduğunu söylemek güçtür¹⁹¹⁴.

Kamu harcamalarındaki artıştan doğan finansman ihtiyaçları faiz oranlarını etkileyebilmektedir. Ancak, kamu harcamalarının borçlanma ile finansmanının sonuçlarını net olarak belirleyebilmek için borçlanmanın hangi kesimlerden yapıldığının da bilinmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi kamu harcamalarının finansmanında borçlanma alternatifi söz konusu olduğunda devlet kişi veya firmalardan, bankalardan ve merkez bankası kaynaklarından yararlanabilmektedir. Devletin kamu harcamalarının finansmanında merkez bankası kaynaklarına başvurusu durumunda ekonomi üzerinde meydana gelecek etki çoğu durumda genişletici olmaktadır. Merkez bankası kaynaklarına yoğun olarak başvurulmasının enflasyonist etkilere yol açarak faiz oranları üzerinde önemli baskılar yarattığı söylenebilir. Diğer yandan devletin kişilerden ve bankalardan borçlanmasının ekonomik etkileri ise söz konusu fonların devlete borç verilmemesi durumunda nasıl değerlendirileceğine bağlı olarak değişmektedir. Tüketimde kullanılacak kaynakların kamu harcamasına dönüşmesi tüketim harcamaları üzerinde baskı yaratabilirken, tasarrufların kamu kesimine yönlendirilmesi faiz oranları ve dolayısıyla özel yatırımlar ve büyüme üzerinde etkili olmaktadır.

Faiz oranları üzerinde salt ekonomik faktörlerin yanı sıra politikacıların özellikle de ekonomi bürokrasisinin ve piyasa oyuncularının türlü spekülatif hareketlerle önemli etkilerinin olduğu, bunun yanında uluslararası siyasi, mali gelişmeler ve beklentilerin de söz konusu süreçte kısmen belirleyici oldukları söylenebilir¹⁹¹⁵.

Ülkenin dışa açık olması durumunda sermayenin mobilitesi artacağından, faiz oranları ulusal parada beklenen değer değişimi, bazı risk faktörleri ve dünya faiz oranlarına bağlı olarak değişim gösterecektir¹⁹¹⁶. Bu koşullarda ekonomik birimler küçük bir arbitraj fırsatını değerlendireceklerdir. Dışa açık ekonomilerde yurt içi faiz oranları global koşullardan kolaylıkla etkilenebilecektir. Genelde LIBOR yada ABD hazine bonusu faizleri referans olarak alınmaktadır. Çünkü buralardaki kıymetlerin risk unsuru hemen hemen sıfır düzeyinde belirlenmiş faiz oranlarıdır. Likidite ya da geri ödeme risklerine bağlı olarak diğer ülke varlıklarının faiz oranları bu oranlara göre belirlenmektedir. Teorik olarak likidite durumu arttıkça mevduata olan talep arttığından varlık fiyatlarının yükselmesi gerekmektedir. Piyasalarda likidite koşullarının değişmesi nedeniyle merkez bankasının da buna paralel olarak faiz oranlarında değişikliğe gitmesi beklenmektedir¹⁹¹⁷.

Dua ve Pandit'in Hindistan özelinde faiz oranlarının temel belirleyicilerini belirlemeye yönelik bir çalışmada faiz oranlarının reel para arzından, reel kamu harcamalarından,

¹⁹¹⁴ Vasicek, Oldrich Alfons, “The Economics of Interest Rates”, *Journal of Financial Economics*, Vol. 76., 2005, s. 293.

¹⁹¹⁵ Caporale, Guglielmo Maria; Williams, Geoffrey “Long-term Nominal Interest Rates and Domestic Fundamentals”, *Review of Financial Economics*, Vol. 11., 2002, s. 128

¹⁹¹⁶ Edwards, Sebastian; Khan, Mohsin S (1985) “Interest Rate Determination In Developing Countries:A Conceptual Framework”, NBER Working Paper No: 1531. <http://papers.nber.org/papers/w1531.v5.pdf>, s. 4

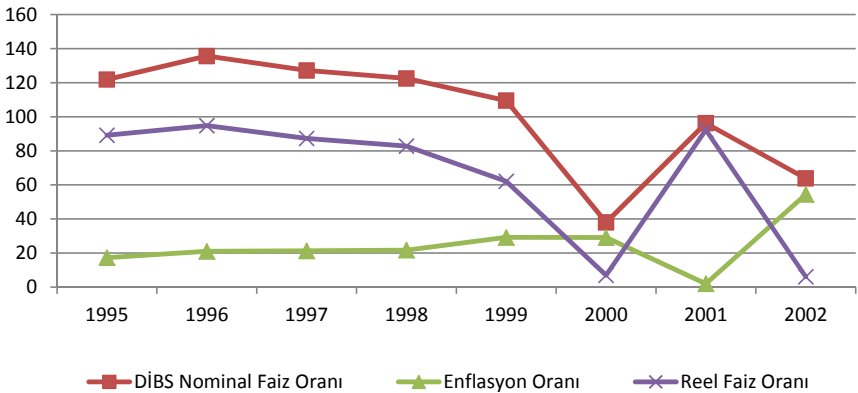
¹⁹¹⁷ Poddar, Tushar; Goswami, Mangal; Solé, Juan and Icaza, Victor Echévarría “Interest Rate Determination in Lebanon”, April, *IMF Working Paper*. 2006, s. 5.

enflasyon oranından, dış piyasalardaki faiz oranlarından, kamunun borç yapısından ve *forward premium*¹⁹¹⁸’dan etkilendiği belirlenmiştir. Bu bağlamda faiz oranının kontrol altına alınması için enflasyonun kontrol edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde nominal faiz oranları yükselmekte bu da kamunun borç yükünü artırmaktadır. Öte yandan kamu harcamalarının söz konusu büyüklükler üzerindeki etkisinden de hareketle kamu harcamalarını disipline etmeden faiz oranlarını kontrol altında tutmanın çok güç olacağını söylemek gerekmektedir¹⁹¹⁹.

Sonuç olarak, faiz oranları ulusal parada beklenen değer değişimi, piyasalardaki para durumu ve kamu borçlanma gereğinin büyüklüğünün yanında belirsizlik, güvensizlik ya da gerginlik ortamı ve dış piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle şekillenmektedir¹⁹²⁰. Bu bağlamda 28 Şubat sonrasında kamu borçlanma gereğinin şiddetinde artış ile birlikte piyasadaki belirsizlik ve güvensizlik ortamından dolayı da faiz oranlarında yükseliş meydana gelmiştir.

Tablo: 7 Faiz ve Enflasyon Oranının Gelişimi, (%)						
Yıllar	DİBS Nominal Faiz Oranı	Enflasyon Oranı	Reel Faiz Oranı	İç Borç Stokunun Dağılımı		
				Tahvil	Bono	Avans
1995	121,9	78,9	24,0	37,6	46,3	14,1
1996	135,7	79,8	31,1	39,7	48,5	11,7
1997	127,2	99,1	14,1	56,8	37,7	5,3
1998	122,5	69,7	31,1	49,7	50,2	0
1999	109,5	68,8	24,1	85,8	14,1	0
2000	38,00	39,0	-0,7	94,3	5,6	0
2001	96,2	68,5	16,4	83,6	16,3	0
2002	63,8	54,4	6,1	75,2	24,7	0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Grafik-3: Faiz ve Enflasyon Oranının Gelişimi

Yukarıdaki tablo ve buna bağlı olarak oluşturulan grafikten de görüleceği üzere DİBS faiz oranları ve gerçekleşen enflasyon doğrultusunda reel faiz oranları istikrar programının

¹⁹¹⁸ Yabancı paranın forward değerinin spot değerinden daha yüksek olması durumudur.

¹⁹¹⁹ Dua, Pami; Pandit, B.L.; "Interest Rate Determination in India: Domestic and External Factors" *Journal of Policy Modeling* Vol.24, 2002, s. 874

¹⁹²⁰ Acar, Mustafa, *Güncel İktisadi Tartışmalar*, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s. 82

uygulandığı 2000 yılı haricinde oldukça yüksek seviyede seyretmiştir. Reel faiz oranlarının normal değerlerin üzerinde süreklilik göstermesi bir taraftan kamunun borçlanma maliyetini artırırken, diğer taraftan da özel sektörün yatırım yapma hevesini olumsuz yönden etkilemektedir. Bunlardan birincisi yatırımların borçlanma maliyetini artırması, diğeri ise sermayenin marjinal etkinliğini olumsuz etkilemesidir.

Yükselen faizler nedeniyle kredi maliyetlerinin artması, müteşebbislerin yatırım kararlarında çekingen davranmaya başlamalarına neden olmaktadır. Yüksek faizler yatırımlarını öz kaynakları ile gerçekleştirmeye çalışan girişimciler üzerinde de olumsuz bir etki yapmaktadır. Çünkü yatırım kararlarında üzerinde durulan en önemli konulardan birisi de yatırımlardan beklenen kârın faiz oranlarından büyük veya hiç olmazsa ona eşit olmasıdır. Aksi takdirde elinde yatırımlarda kullanılmak üzere kaynağı bulunan müteşebbisler, bunu riskli yatırımlarda kullanma yerine riskli olmayan banka mevduatı veya devlet tahvili şeklinde değerlendirme yolunu seçecektir¹⁹²¹.

1990'lı yılların sonuna doğru Rusya'da ortaya çıkan ardından tüm dünyada yaşanan daralmanın etkisi de bulunmasına rağmen Türkiye ekonomisi üzerinde yatırım ve büyüme bağlamında asıl belirleyici olan unsur 28 Şubat sürecinin doğurduğu olumsuz ekonomik koşullardır. Bu süreçte hem yüksek mali baskınlık hem de belirsizlik ortamından dolayı yükselen faizler, özel sektör sabit sermaye yatırımlarını da olumsuz etkilemiştir. Özel sabit sermaye yatırımları 1998 yılında %12, 1999 yılında %23,7 oranında azalmıştır. Reelde sabit sermaye yatırımlarının değişmediği, başka bir ifade ile bir önceki yıl düzeyinde kaldığını varsaydığımızda sabit sermaye yatırımlarındaki azalmanın Türkiye ekonomisine maliyeti **17,5 milyar dolar** seviyesinde olmaktadır.

Tablo: 8
Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımlarının Gelişimi

Yıllar	Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları Reel Değişim (%)	Özel Sekt. Yatr./GSMH (%)	Yatırımlar (Cari fiyatlarla BinTL)
1995	8,6	19,8	1.553.648
1996	6,9	20,0	2.994.391
1997	6,7	20,2	5.945.673
1998	-12,0	18,1	9.662.778
1999	-23,7	15,5	12.156.009
2000	6,2	15,9	19.971.790
2001	-28,1	12,6	22.170.342
2002	-6,1	11,0	30.174.621

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Türkiye'de sermaye hareketliliğinin serbestleşmesi sonrasında özellikle 1990 yılı sonrasında büyük sanayi işletmelerinde faaliyet dışı gelirler üretim gelirlerini besleyen ek bir kaynak olmaktan çıkmış ve bu şirketlerin kârlarının olmazsa olmaz koşulu haline gelmiştir¹⁹²². Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde üretim faaliyeti dışı gelirlerinin toplam kar ve zarar tablosu içindeki payı artış göstermektedir. Tablo:9 üzerinde daha açık biçimde sunulduğu üzere 1994 krizi sonrasında özel büyük sanayi kuruluşlarının faaliyet dışı gelirleri % 54,6 seviyelerine çıkmıştır. 1994 yılı hariç 1998 yılına gelinceye kadar diğer faaliyet gelirleri %50 düzeyinin altında kalmıştır. 1998 yılında %87,7 olan bu oran 1999, 2000 ve 2001 yıllarında

¹⁹²¹ Yıldırım, Karaman, s. 76.

¹⁹²² Yeldan, Erinc; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 157

sırası ile %219, %114, %547 olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede sanayi sektörünün kârlılığını korumaya devam ettiği ifadesi yanlış olmayacaktır¹⁹²³. 2001 yılından itibaren ekonomideki normalleşme eğilimi ile birlikte şirketlerin üretim faaliyeti dışı gelirleri azalmaya başlamış ve 2002 yılı için kar ve zarar toplamındaki payları %113,2, 2003 yılı için ise bu oran %71,8 seviyesine düşmüştür. Bu eğiliminin ekonomik ortamdaki olumlu seyir devam ettiği sürece devam edeceği gözlemlenmektedir.

Tablo:9
Özel Büyük Sanayi Kuruluşlarının Faaliyet Dışı Gelirleri

Yıllar	Diğer Gelirleri(1)	Net Bilanço Karı (2)	½
1990	2 224 648 247	6 679 368 414	33,3
1991	3 721 503 901	7 282 287 783	51,1
1992	7 794 368 122	20 052 422 789	38,9
1993	17 548 778 004	43 093 652 150	40,7
1994	57 694 648 710	10 558 722 449	54,6
1995	96 191 958 000	206 857 875 064	46,5
1996	195 948 193 000	370 418 929 000	52,9
1997	407 054 079 000	771 761 381 000	52,7
1998	699 577 000 000	797 402 394 000	87,7
1999	1 577 329 277 000	720 405 946 000	219
2000	1 760 163 086 000	1 538 333 855 000	114,4
2001	4 645 687 973 000	718 029 004 000	547
2002	4 833 432 876 000	4 269 008 132 000	113,2
2003	5 016 304 190 000	6 985 609 668 000	71,8

Kaynak: ISO, İstanbul Sanayi Odası Dergisi (*Özel Sayı*), Sayı 461, Ağustos 2004, s.56.

Kredi faizlerinin yapılan teşvik ve indirimlere rağmen maliyetler içerisindeki payının büyük olduğu ve bunların fiyatlara yansıtılarak enflasyonu itici yönde etki yaptığını söylemek Türkiye’de yaşanan süreci en iyi şekilde ifade etmektedir. Ekonomilerde firmaların maliyetlerini fiyatlara ne oranda yansıttıkları büyük oranda cari talep ve piyasa yapısına bağlıdır. Türkiye’deki ekonomik yapı, giderlerin fiyatlara kolaylıkla yansıtılabildiği niteliğe sahiptir. Çünkü Türk imalat sanayiindeki firmalar tekeli veya oligopolistik görünüm arz ettiklerinden fiyat yapıcı özelliğe sahiptirler. Yapılan araştırmalarda imalat sanayiindeki fiyatların değişken fiyat artımı yoluyla belirlendiği ve buradaki firmaların maliyet ve talep yapısındaki değişimleri birkaç ay içerisinde fiyatlara yansıtabildikleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda faiz oranlarındaki değişimler fiyatlara kolaylıkla yansıtılabilmektedir¹⁹²⁴. Ayrıca bu araştırmada faiz oranlarındaki artışın dinamik etkileri ele alınmış ve mevduat ve kredi

¹⁹²³ Nitekim Komisyona bilgi veren Sayın Ahmet ERTÜRK de söz konusu çarpıklığı “...Biliyorsunuz, İstanbul Sanayi Odasının her yıl yayınladığı 500 büyük firma listesi vardır. O yıllarda, 500 büyük firma içinde yer alan 468 özel sektör firmasının -onların içinde çünkü kamu kuruluşları da yer almaktadır- bilançolarına baktığımızda, faaliyet dışı kârları yani faiz gelirlerinin net bilanço kârlarına oranı şöyle bir seyir izlemiştir: 1990’da yüzde 33’tür bu, 1996’da yüzde 52’ye çıkmıştır, 99’da yüzde 219’a yükselmiştir. Yani şu demektir: Siz 100 liralık bilanço kârını... Yani normal faaliyetlerinizden elde edilen kâr varsa 220 lira da faiz gelirlerinden kâr elde etmişsiniz. 99’un bu çok çarpık bir rakamı. 96’da bu 52 lira olmuştur. Yani 100 liralık faaliyet gelirinin 100 liralık bilanço gelirinin 52 lirası faaliyet dışı gelirlerden yani faiz gelirlerinden oluşmuştur. Bu ne demektir? Bu, özel sektör işletmelerinin ellerindeki nakit kaynakları üretime ve yatırıma değil devlet iç borçlanma senetlerine yatırılmaları anlamına gelmiştir. Devlet iç borçlanma senetleri yoluyla elde edilen borç ise bütçenin finansmanına harcanmıştır. Yani böyle bir kısır döngü içinde o yılları yaşadık. Yine o 468 özel sanayi işletmesinde, 90’la 99 arasında ortalama yıllık yüzde 18,7 reel artış göstermiştir faaliyet dışı gelirler. O yıllarda Türkiye’nin reel büyümesi yüzde 3,1’dir. Yani ülkenin milli geliri reel olarak yüzde 3,1 artarken 468 özel sektör işletmesi ki bu neredeyse Türk sanayisinin tamamını temsil eden işletmelerdir, bunların faaliyet dışı gelirleri, reel olarak yüzde 18,7 yükselmiştir. Şimdi, bu çarpıklıktan en çok yararlanan sektör bankacılık kesimi olmuştur. Bankacılık kesimi de... Ya da şöyle düzeltelim: Bankacılık kesimi de en az özel sektör işletmeleri kadar, ondan da daha fazla bu çarpıklıktan menfaat sağlamışlardır. Ama bu, aynı zamanda, diğerlerinde olmayan, bankalar için geçerli olan önemli bir risk unsurunu da üstlenmiş olmaları anlamına gelmiştir. Bu risk, kur riskidir, faiz riskidir, likidite riskidir. Yani bankalar yüksek faizli enstrümanlara kaynaklarının önemli bir bölümünü aktarıncı aynı zamanda bir faiz riskine, bir kur riskine ve bir likidite riskine maruz kalmışlardır. Nitekim, bu riskler gerçekleştiğinde 25 tane banka maalesef batma durumuna gelmiştir...” şeklinde ortaya koymuştur.

¹⁹²⁴ Akdiş, Muhammed, **Faiz Politikalarının Enflasyon Üzerindeki Etkileri ve Türkiye**, Ankara, Yimder Yayınları, 1995, s. 149

faizlerindeki %10 oranında meydana gelen artışlar, imalat sanayi toptan eşya fiyatları üzerinde 6 ay sonra %2.16, 9 ay sonra 3.63 ve bir yıl sonra %4.07 oranında etki meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır¹⁹²⁵.

Yatırım harcamaları yanında tüketim harcamalarının finansman sorunlarının yaşandığı özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu kesimi söz konusu fonların arz talep yapısının şekillenmesinde aktif rol alarak, ilgili piyasada en büyük oyuncu durumunda bulunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu ülkelerde kamusal harcamaların finansman kaynakları da faiz oranları üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir.

Faiz oranları üzerinde salt ekonomik faktörlerin yanında politikacıların, özellikle ekonomi bürokrasisinin ve piyasa oyuncularının çeşitli spekülatif hareketleri de önemli etkenler arasında yer almaktadır. Ülkenin dışa açık olması durumunda sermayenin mobilitesi artacağından, faiz oranları ulusal parada beklenen değer değişimi, bazı risk faktörleri ve dünya faiz oranlarına bağlı olarak belirlenmektedir.

Ekonomik Büyümenin İstikrarsızlaşması

Gelişmek ve kişi başına düşen geliri artırarak halkın refah düzeyini yükseltmek her ülkenin birincil hedefi olarak kabul görmektedir. Refah düzeyinin yükselmesi ise ekonominin büyümesi ile gerçekleşmektedir. Büyüme hızlarının yüksekliği bir ekonomide başarının, düşük büyüme hızları ise başarısızlığın göstergesi sayılmaktadır. Bununla birlikte ekonomide başarıyı sadece büyüme hızının yüksekliği ile ölçmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Yüksek oranlı büyümenin sürdürülebilir ve istikrarlı bir seyir izlemesi durumunda başarılı olarak değerlendirilebilir. Bu da fiyat istikrarı, iç ve dış dengenin korunduğu istikrarlı bir makro ekonomik yapının tesisi ile gerçekleşebilir¹⁹²⁶.

Büyüme sürecinde belirleyici konumda bulunan birçok unsur bulunmaktadır. Bunların başında yatırım ve sermaye birikimi, beşeri sermaye ve işgücünün niteliği, teknolojik gelişme yahut yenilikler, kaynakların daha verimli alanlara kaydırılması gelmektedir. Buna ilave olarak büyümeyi etkileyen unsurları üç grupta ele almak mümkündür. Birinci grupta, ülkenin yönetim biçimi, özgürlükler, gelir ve servet dağılımı, mülkiyet hakları, yasal yapı ve finansal yapının gelişmişlik durumu yer almaktadır. İkinci grupta, sosyal güvenlik, kamu girimleri, devlet müdahaleleri, vergi politikaları, dış ticaret, iş gücü ve sermayenin dolaşım serbestliği politikaları bulunmaktadır. Üçüncü ve son grupta ise ülkenin tarihi, coğrafyası, stratejik özellikleri gibi kalıcı değerler yer almaktadır¹⁹²⁷.

Bu bağlamda büyüme sürecini etkileyen faktörler oldukça fazladır. Bununla birlikte GSMH rakamlarının orta ve uzun dönemde büyüme için bir anlam ifade edebilmesi noktasında yatırımların, tüketimin dönemsel artış oranlarının bilinmesi gereklidir. Çünkü sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve istihdam artışı ekonomik büyümenin temel belirleyicileridir. İstihdam artışının önemli ölçüde yatırımlara bağlı olması teknolojik gelişme ve sermaye birikimi faktörlerini ekonomik büyümenin kritik unsurları haline getirmektedir¹⁹²⁸.

¹⁹²⁵ Büyükdenez, s. 83

¹⁹²⁶ Tarihçi Recep ve Kumcu Funda Serâ, “Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983-2003 Dönemi)” Kocaeli Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Cilt:9 2005, s. 156.

¹⁹²⁷ Ay, Ahmet, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de Büyüme”, Ed. Ahmet Ay; **Türkiye Ekonomisi**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2007, s. 30

¹⁹²⁸ Şiriner, İsmail ve Doğru.Yılmaz; “Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 2/3, 2005, s. 172.

Bir ekonomide firmaların yatırım kararlarında yatırımlardan beklenen getiri ve geleceğe yönelik beklentiler ve tahminler önemli unsurlar arasındadır. Siyasi ve ekonomik istikrarın sağlandığı ekonomilerde geleceğe yönelik beklentilerde belirsizlikler azalmakta ve tahminlerin tutarlılığı yükselmektedir. Böylesi ortamlarda sermaye sahipleri yatırım kararlarında daha cesaretli davranmaktadırlar. Tersî durumlarda, yani belirsizlik ortamında ise tahminlerin tutarlılığı azalırken, borçlanmaların maliyetleri yükselmektedir. Dolayısıyla da müteşebbisler yatırım kararlarında çekingen davranmaktadırlar.

Makro ekonomik istikrarı ölçmede en sık kullanılan göstergelerden bir diğeri fiyat hareketleridir. Yakın zamana kadar enflasyonist ortamların bulunduğu ekonomilerde ekonomik büyüme performansının yüksek olacağı eğilimi ağırlık kazanmıştır. Fakat son yıllarda elde edilen bulgular yüksek enflasyon ortamlarında büyümenin istikrarsızlaştığını göstermiştir. Enflasyon bir taraftan nispi fiyat değişimleri yaparak genel fiyat seviyesindeki artışların reel yada nominal kaynaklı faktörler olduğunu belirlemede sorun çıkarmaktadır. Fiyat hareketinin kaynağının tespit edilememesi buna uygun tepkinin doğmamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla nispi fiyatlardaki dalgalanmaların meydana gelmesi kaynak dağılımını bozmaktadır. Ayrıca enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu ortamlarda nispi fiyat hareketlerinin bilgi aktarma özelliğinden uzaklaşması ekonomik etkinliği azaltmakta ve büyümeyi olumsuz etkilemektedir¹⁹²⁹.

Ayrıca fiyatlar seviyesinin yükselmesi, ekonominin dengelerinin bozulmasına, geliri sabit kesimler aleyhine gelir dağılımının kötüleşmesine, geleceği belirsizleştirerek yatırımların spekülâtif alanlara kaydırılmasına ve borç verenleri zarara uğrattığı için de kredi piyasasının olumsuz etkilenmesine neden olur. Böylece fiyatlar genel seviyesinin büyük dalgalanmalar göstererek yükselmesi veya düşmesi sağlıklı bir ekonomi için istenmeyen durumdur. Enflasyon oranı yüksek olan ülkeler, genellikle ekonomileri iyi yönetilmeyen ülkelerdir¹⁹³⁰.

Mali disiplini sağlamak bir yana, ekonomideki yapısal sorunlara kayıtsız kalan siyasal iktidarlar, popülist harcamalarını finanse etmek için yüksek faiz politikalarıyla kısa vadeli sermaye girişlerini destekleyen bir finansman politikasını benimsemişlerdir. Yüksek faiz, düşük kur politikasının kısır döngüsü içerisinde, her an geri kaçabilecek kısa vadeli sermayeye güvenilmiştir. Sıcak para akımları ulusal piyasalardaki görece yüksek faize yönelirken; kısa vadede döviz birikimi sağlaması, ulusal paranın yabancı paralar karşısında aşırı değerlenmesine yol açmaktadır. Sonuçta ithalat malları ucuzlarken, ihracat gerilemekte ve cari işlemler açığı büyümektedir. Bu şartlarda sağlanan ekonomik büyüme de dışa bağımlı yapay bir nitelik taşımakta ve reel faiz ile döviz kuru arasındaki dengelerin bozulmasıyla, ekonomi ani bir çöküntüye uğrayabilmektedir¹⁹³¹.

Yapılan ampirik çalışmalar istikrarlı ekonomik yapının istikrarlı büyüme sürecini de beraberinde getirdiğini göstermektedir. Makroekonomik istikrar kendiliğinden iktisadi büyümeye yol açmamakta, ancak istikrar sağlamadan büyüme konusunda harcanan çabalar işe yaramamaktadır. Uzun süren makro ekonomik istikrarsızlık döneminde, görece olarak daha düşük ortalama büyüme oranı gerçekleşmektedir. Makro dengelerin zor tutturulabildiği böyle bir ortamda, bir dönem eksi değerler alan büyüme oranı; sonraki dönemde, sermaye stokunda belirgin artış olmamasına rağmen, önceki dönemden geciktirilmiş tüketim harcamaları ve ortaya çıkan atıl kapasitenin tüketilmesiyle daha yüksek düzeye ulaşmaktadır.

¹⁹²⁹ Sever, Erşan, **Finans, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009, s. 212.

¹⁹³⁰ Şiriner, Doğru, s. 172.

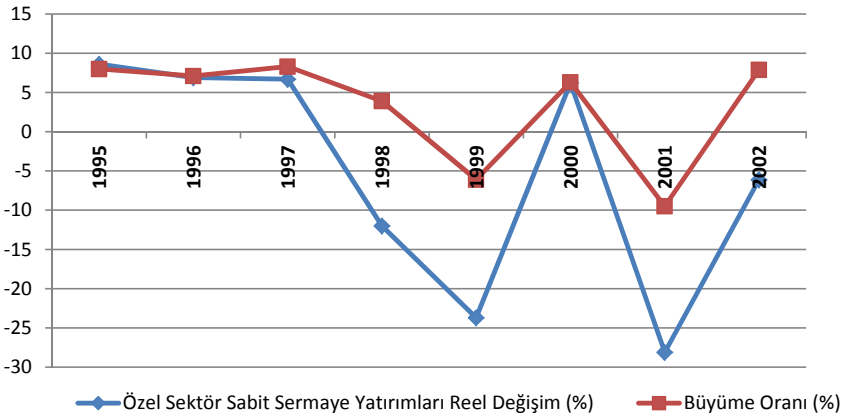
¹⁹³¹ Yeldan, s. 49

Birbirini izleyen dönemlerde gerçekleşen farklı büyüme performansları, yatırım ve tüketim kararlarında aşırı iyimser/kötümser beklentilere yol açarak makroekonomik istikrarsızlığı daha da arttırmaktadır¹⁹³².

Tablo: 10
Milli Gelir Hesaplarına Yönelik Gelişmeler

Yıllar	GSMH (Milyon Dolar)	Kişi Başına GSMH (Dolar)	Büyüme Oranı (%)
1995	171.979	2.750	8,0
1996	184.724	2.892	7,1
1997	194.360	2.972	8,3
1998	205.978	3.080	3,9
1999	187.664	2.794	-6,1
2000	201.463	2.963	6,3
2001	144.607	2.134	-9,5
2002	182.929	2.662	7,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

Grafik-4: Büyüme ve Yatırımların Gelişimi

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere Türkiye’de istikrarsızlığın hüküm sürdüğü süreçte özel sektör sabit sermaye yatırımları ve büyüme oranlarında 1997 yılından itibaren dalgalanmalarda artış söz konusudur. Türkiye 1995-1997 aralığında yüksek oranlı büyüme performansı sergilerken, 1998 yılında büyüme oranı % 3,9 değerine inmiş ve 1999 yılında ise -6,1 değerinde gerileme olmuştur. Bu gerileme milli gelir seviyesinde 18,3 milyar dolar azalış meydana getirmiştir.

Yabancı Sermaye Girişlerinin Azalması

Yabancıların bulundukları ülke sınırları dışında yeni üretim tesisleri kurması, bunları genişletmesi veya mevcut tesisleri satın alması ya da söz konusu tesislerin mülkiyeti üzerinde denetim sahibi olmasına doğrudan yabancı sermaye yatırımı denilmektedir. Bu yatırımlar

¹⁹³² Tarih, Kumcu, s. 160.

hem uluslararası ticareti yapılan ürünlerin imal edilmesi şeklinde hem de ev sahibi ülkenin taleplerini karşılamaya yönelik olabilmektedir.

Bir ülkeye yabancı sermayenin girişi iki şekilde olmaktadır. Birincisi doğrudan yatırım, ikincisi ise portföy yatırımları şeklindedir. Doğrudan yatırımlar iş yeri açmak, üretim tesisi kurmak ya da mevcuttaki tesisleri satın almak biçimde gerçekleşmektedir. Portföy yatırımları ise faiz ya da kur farklarından kazanç elde etmek amacıyla hisse senetleri, yatırım fonları ve devlet borçlanma senetleri (tahvil ve bono) gibi kıymetli kağıtlara yapılan yatırımlardır. Bir ülkede doğrudan yabancı sermaye girişleri diğer sermaye girişlerine nazaran daha fazla tercih edilmektedir. Çünkü üretim yapan, istihdam artıran ve teknoloji transferini gerçekleştiren sermaye en ufak bir risk algılamasında da ülkeyi terk etme eğilimi duymayan yatırım türü doğrudan yatırımlardır. Öte yandan sıcak para olarak da anılan portföy yatırımları en ufak bir siyasi yada ekonomik kriz algılamasına girdiğinde hızlıca ülkeyi terk etmesi nedeniyle güvenilir yatırımlar arasında görünmemektedir.

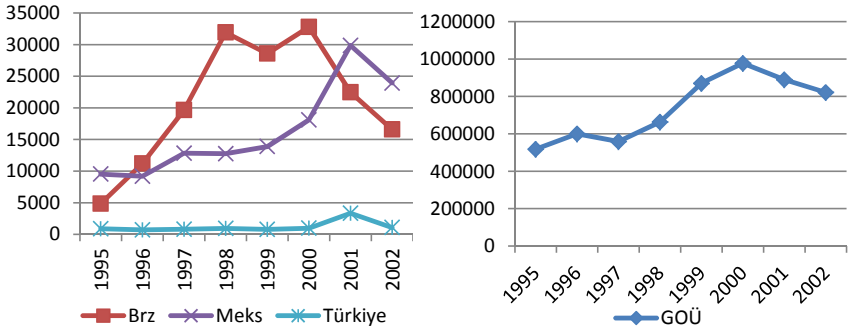
Yabancı sermayelerin bir ülkede yatırım yapmaları için bazı argümanları da söz konusudur. Bunlardan birincisi, siyasi istikrardır. Sık sık darbelerin yapıldığı, konuşulduğu ya da tehlikesinin bulunduğu ekonomilerde yabancı sermaye girişleri sınırlı düzeyde kalmaktadır. İkincisi, ekonomik istikrardır. Fiyat istikrarının olmadığı, piyasada güven unsurunun eksik bulunduğu, ekonomik karar birimlerinin rasyonel hareket etmediği ve yatırımcıların gelecek konusunda endişe duydukları ortamlarda yabancı sermayenin yatırım yapma olasılığı da azalmaktadır. Üçüncüsü ise kârlılık oranıdır. Bilindiği gibi firmaların var oluş gerekçelerinden en önemlisi kâr yapma arzusudur. Firmaların kârlılık katsayıları istikrarlı ortam yanında bürokratik engellemelerin azaltılması ve vergilerin aşırılıktan arındırıldığı durumlarda artış göstermektedir. Nihayet sonuncusu ise mülkiyet haklarının korunmasını garanti eden ve öngörülebilirliği vadeden hukuksal düzenlemedir.

Türkiye'nin 1994-2001 yılları arasında özellikle doğrudan sermaye yatırımlarının ülkeye gelişinde etkili olan faktörler bakımından başarısız bir tablo söyleyebiliriz. Bu dönemde siyasi ve ekonomik istikrar açısından tabiri caizse fetret dönemini yaşamıştır. İç karışıklıklar, sokak kavgaları, askeri darbe, kısa süreli hükümetler ve karar alma mekanizmasını yavaşlatan, aynı zamanda da kendi içinde bir biriyle kavgalı olan koalisyon hükümetleri söz konusudur. Ekonomik açıdan da yüksek enflasyon, sürdürülemeyecek düzeye gelen kamu ve cari açıklar, istikrarsız büyüme ve giderek daha da dengesizleşen gelir dağılımı ortamından söz etmek mümkündür¹⁹³³.

Tablo: 11 Net Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri (Milyar Dolar)				
Yıllar	Türkiye	Meksika	Brezilya	Geliş. Olan Ülkeler
1995	885	9526	4859	518090
1996	722	9185	11200	600474
1997	805	12829	19650	559061
1998	940	12756	31913	663456
1999	783	13880	28576	870828
2000	982	18110	32779	977381
2001	3352	29860	22457	890446
2002	1082	23932	16590	821849

Kaynak: UNCTAD ve OECD'nin elektronik veri sunum sayfasından yararlanılmıştır.

¹⁹³³ Acar, s. 51-52.

Grafik-5: Gelişmekte Olan ve Seçili Ülkelere İlişkin Net FDI Girişleri

Yukarıdaki Tablo ve Grafikler 1995 yılından 2002 yılına kadar gelişmekte olan ülkeler ve Meksika, Brezilya ve Türkiye örneklerinde doğrudan yabancı yatırımların net miktarları gösterilmiştir. Buna göre 2000 yılına gelinceye kadar Türkiye'ye net giriş yapan yabancı sermaye bir milyar doların altında kalmakta ve 700 ila 900 milyon dolar aralığında değişmektedir. Buna karşın ilgili dönemde gelişmekte olan ekonomilere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında 1997 yılında bir miktar azalış dışında 2000 yılına kadar sürekli artış görülmektedir. 1995 yılında 518 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırımlar 2000 yılında 977 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Gelişmekte olan ekonomilere yönelik doğrudan yabancı sermaye akımları ile Brezilya ve Meksika'ya gelen sermaye akımları arasında pozitif korelasyonun varlığı grafikler üzerinden de izlenebilmektedir. 1995 yılında Meksika'ya yatırım yapan doğrudan yabancı sermaye 9,5 milyar dolar iken 2000 yılında bu rakam 18 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı şekilde Brezilya'ya yönelik doğrudan yabancı sermaye girişlerinde de artış yaşanmıştır. 1995 yılında 4,8 milyar dolar yabancı sermaye girişi olurken, 2000 yılında bu değer 32 milyar dolara ulaşmıştır. 1995-2000 yılı aralığında toplamda Brezilya'ya net giriş yapan doğrudan yabancı yatırımlar 129 milyar dolar, Meksika'ya net giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise 76 milyar dolar civarındadır. İlgili dönem bazında Türkiye'ye net giriş yapan toplam yabancı sermaye ise 5 milyar dolar seviyesinde kalmıştır. 1995-2000 periyodu için doğrudan yabancı sermaye girişlerinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı Brezilya'da %3, Meksika'da %3,2 ve Türkiye'de %0,4 seviyesindedir.

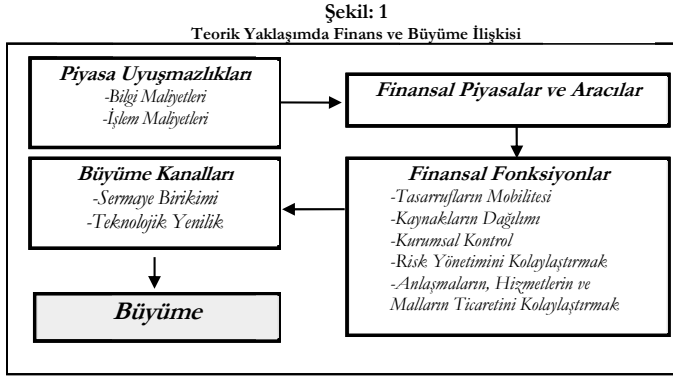
Demokratik teamüllerin geçerliliğini koruduğu ve istikrarlı ekonomik ortamın varlığında, bazı yasal düzenlemelerin de yapılması durumunda 1997-2000 periyodu için gayrisafı yurt içi hâsılanın %2 seviyesinde sermaye girişlerinin olduğunu kabul ettiğimiz takdirde, 20 milyar dolar net doğrudan yabancı sermayenin giriş yapabileceğini söyleyebiliriz. Bu dönemde 3,5 milyar dolar net fiili doğrudan yabancı sermaye girişi gerçekleştiğinden, 28 Şubat sürecinin 16,5 milyar dolar civarında net doğrudan yabancı sermaye girişlerine engel olduğunu ifade edebiliriz.

Finansal Sektörde Deformasyon

Bir ekonomide finansal kurum ve enstrümanların uygunluklarındaki artışlar işlem ve bilgi maliyetlerini azaltmaktadır. Tüm kurumlarıyla etkin bir şekilde işleyen finansal sistem, tasarrufların daha rasyonel kullanımı ve tasarrufları özendirme yönünde önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle piyasa ekonomisinin işlerlik kazandığı ekonomilerde finansal piyasaların ekonomik anlamda ülke ekonomisine katkısını artırmak için politik, ekonomik ve psikolojik ortamların elverişli olması gerekmektedir. Bu bakımdan devleti yönetenlerin

uyguladıkları politikalarda finansal piyasa koşullarını da dikkate almaları makro ekonomik performansın arzu edilen seviyede gerçekleşmesi bakımından önem arz etmektedir¹⁹³⁴.

Teorik olarak finansal sektör ekonomik büyüme üzerinde işlem ve bilgi maliyetlerini iyileştirme noktasında yardımcı olmaktadır. Bu şekilde kaynakların, bölgeler ve zamanlar arası dağılımı belirsizlik ortamlarında ayarlanmaktadır. Şekil:1 üzerinden de görüleceği üzere finansal kesim tasarrufların mobilitesi, kaynak tahsis, yöneticilerin izlenmesi ve kurumsal kontrol, risklere karşı koruma ve risklerin çeşitlendirilmesi ile malların ve hizmetlerin ticaretini kolaylaştırma fonksiyonlarıyla sermaye birikimi ve teknolojik yeniliklerin yapılmasına yardımcı olmaktadır. Sermaye birikimi ve teknolojik yenilikler ise büyümeyi artırmaktadır.

Kaynak: Levine, Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda, s.691.

Finansal kesim iktisaden verimlilik artışı yanında daha çok mal ve hizmet üretmede katkı sağladığı sürece reel kesime faydası bulunmaktadır. Parasallaşmış mübadele, insanların takas vasıtasıyla bulamayacakları koşullarda karşılıklı olarak faydalı iş keşfetmelerine imkân tanıyorsa, reel ekonominin verimliliği artmaktadır. Daha üretken çalışmayı sağlayacak bir makineyi satın alabilmek için finansal sistemden borç para bulabiliyorsak, kredi piyasası verimlilik artışı sağlamış olmaktadır¹⁹³⁵.

Türkiye’de finansal sektörün serbest piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesine yönelik yasal düzenlemeler 1980 yılından sonra etkinlik kazanmıştır. Buna yönelik olarak 02.05.1985 tarihli ve 18742 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu serbest piyasa ekonomisinin uygulanmaya başlandığı dönemde yürürlüğe girmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ekonomik ihtiyaçları ve şartları değiştirmiş, yeni bankaların kurulması ve özellikle yabancı bankaların Türkiye’de şube açmaları için verilen izinlerin sayısında önemli bir artış görülmüş, 3182 sayılı Kanun ile banka kuruluşu izni Bakanlar Kurulu’na verilmiştir¹⁹³⁶. Bununla birlikte bazı dönemlerde politik önceliklerin öne çıkması finansal sistemde rasyonellikten uzaklaşan kararlar alınmasına ve sağlıksız yapının oluşmasına neden olmuştur. Örneğin Mesut Yılmaz’ın başbakanlığı döneminde, 10 Ekim 1991 tarih ve 21017 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 91/2316 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 20 Ekim 1991 genel seçimlerine 10 gün kala Park Yatırım Bankası, Toprakbank,

¹⁹³⁴ Sever, s. 33.

¹⁹³⁵ Sever, s. 117.

¹⁹³⁶ Kanunun 4. maddesine göre “Türkiye’de bir bankanın kurulması veya yabancı ülkelerde kurulmuş bir bankanın Türkiye’de açacağı ilk şubesi için Bankalar Kurulu’ndan izin alınması şarttır”.

Alternatifbank, Konut Endüstri ve Ticaret Bankası ve Bank Ekspres adlı bankalara her hangi bir koşul aranmaksızın banka kurma izni verilmiştir¹⁹³⁷. Söz konusu Kanun'da kuruluş izni Bakanlar Kurulu'na verilirken, 5. madde ile bir kişinin banka sermayesinin yüzde 5'i ve daha fazlasını temsil eden payları edinmesi veya bir ortağa ait payların banka sermayesinin yüzde 5 yüzde 20, yüzde 33 veya yüzde 50 sini aşması sonucunu veren hisse edinimleri ile bir ortağa ait payların yukarıdaki oranların altına düşmesi sonucunu veren hisse devirleri Müsteşarlığın iznine tabi kılınmıştır. Oysa ki gerek mülga 4389 sayılı Kanunda gerekse de mer'î 5411 sayılı Kanunda kuruluş ve faaliyet izni de hisse devirlerine ilişkin izinler de aynı organ tarafından yani Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunca verilmektedir.

Öte yandan bankaların sağlıksız ya da finansal piyasaların istikrarsız veyahut her ikisinin birlikte istikrarsız olduğu durumda, finansal sistem kırılgan vaziyet almaktadır. Bir kriz tarafından tetiklenen bankacılık sektörü sorunları, kredi veya para arzı kanalıyla ekonomik faaliyetler üzerinde ters etkilere sahip olmaktadır. Finansal piyasalarda ortaya çıkan bir krizin meydana getireceği makroekonomik etkiler; kredi hacminde daralma, faizlerde yükselme, emisyonda artma, harcama ve talepte düşme, üretim ve istihdamda azalma, tasarruf ve yatırımlarda azalma şeklinde ifade etmek mümkündür¹⁹³⁸.

Bankacılık sektörü, Türkiye ekonomisinin 1980'lerden itibaren geçirdiği değişimlerden etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Mali piyasalar, teknolojik yeniliklerin ve uluslararası ticaretin gelişmesi ile çok kısa süre içinde çok hızlı bir gelişme kaydetmiş ve fakat 1980-1990 arasında kalan on yılda ekonomi piyasalarında yaşanan dönüşüme, ekonomiyi düzenleyen siyasi ve hukuki çerçevenin gereken reformlar zamanında yapılarak ayak uyduramadığı görülmüştür¹⁹³⁹. Bu nedenle, yüksek enflasyon baskısı ve bütüne sirayet etmiş bozuk ekonomik yapı içinde Türkiye'de kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yüksekliği, özel bankaların reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine neden olmuştur. Devlet iç borçlanma senetlerinin mevduat bankalarının toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında % 10'dan, 1999 yılında %23'e yükselmiştir. İlgili dönemde özel sektöre açılan kredilerin toplam aktifler içindeki payı ise % 36'dan % 24'e gerilemiştir. Bu bakımdan bankaların üreticiyi ve reel ekonomiyi yeterli ölçüde desteklediğini söylemek gerçekçi değildir¹⁹⁴⁰.

Türkiye'de 1995-1999 periyodu için 1994 krizine yol açan ekonomik ve siyasi faktörlerde iyileşme yaşanmamış, dengesizlikler yapay tedbirlerle bastırılarak olabilecek krizler geçiştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte yaşanan Asya, Rusya ve Brezilya krizleri ile Ağustos 1999'da yaşanan Marmara depreminin getirdiği ekonomik daralma etkisi, 1999 yılı sonunda Enflasyonu Düşürme (Dezenflasyon) Programı'nın yürürlüğe konulmasına yol açmıştır.

1990'lı yılların sonlarına doğru Türk bankacılık sektörü; ölçek olarak muadil ekonomilere göre küçük, reel sektörden ziyade kamu finansmanının destekleyen, mevduatın krediye dönüşümünün zayıf olduğu, yeni girişlerin etkisiyle yoğunlaşmanın az olduğu, risk yönetimi kültürünün tam olarak yerleşmediği ve küresel sermayenin az ilgi gösterdiği bir sektör olarak öne çıkmıştır¹⁹⁴¹.

¹⁹³⁷ Hasan ve Mehmet Reşat Karamahmet'lerin Park Yatırım Bankası, Halis Toprak'ın Toprakbank'ı, Mustafa Süzer'in Konut Endüstri ve Ticaret Bankası – Kentbank'ı, İbrahim Betil'in Bank Ekspres'i ile Doğan Grubu'nun Alternatif Bank'ına banka kurma izni verilmiştir.

¹⁹³⁸ Ural, Mert; "Finansal Krizler ve Türkiye", **Dokuz Eylül Üniv. İİBF Dergisi**, Cilt:18, Sayı:1, 2003, s. 15

¹⁹³⁹ Kınt Emrah, Anayasal Açından BDDK, İstanbul 2007, s. 125

¹⁹⁴⁰ Derviş, Kemal; "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", **14 Nisan 2001**, s. 6.

¹⁹⁴¹ BDDK, Tebliğ, s. 9.

Türkiye ekonomisi, 1990'lı yıllardan itibaren çeşitli tarihlerde ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmış, uygulamaya konulan istikrar programlarının çeşitli nedenlerle sonuçlandırılmaması nedeniyle ekonomideki sıkıntılar, uluslararası sermaye hareketlerinin hız kazandığı 2000'li yıllarda daha da artmıştır. Bankacılık sektörünün serbest öz kaynakları negatif olmuş ve bankacılıkta faaliyet kârının düşük olması nedeniyle kâr hacmi öz kaynak artışını destekleyememiştir. Bu dönemde bankacılık sektöründe makroekonomik istikrarsızlık, kamu bankalarının sistemdeki bozucu etkisi, sektördeki küçük ve parçalı yapı, risk yönetimi konusundaki eksiklikler gibi temel yapısal sorunlar, 2001 yılı Şubat ayında yaşanan finansal krizin derinleşmesine ve sistemik bankacılık krizine dönüşmesine neden olmuştur. Krizle birlikte yükselen faiz oranlarının döviz kurundaki artış hedefinin çok üzerinde seyretmeye başlaması ve krizin başta kamu bankaları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki bankalar olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında hasar oluşturması finansal sistemin kırılganlığının artmasına neden olmuştur.

2001 yılının Şubat ayında, makroekonomik ortamın istikrarsız olması, öz kaynakların yetersizliği, bankacılık yapısının küçük ölçekli olması, kamu bankalarının payının bankacılık sistemi içindeki payının yüksekliği, aktif kalitesinin zayıf olması, yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetim, bankacılık sektöründe yeni bir kriz yaşanmasında önemli rol oynamıştır. Bankaların hâkim ortaklarının bankacılık dışı faaliyetlerinin finansmanı için doğrudan veya dolaylı olarak kullandıkları ve sürekli yenilenen krediler aktif kalitesinde bozulmaya yol açmış, yönetim kurulunda yer almak ve karar alma sürecine katılmak suretiyle banka sahiplerinin banka yönetimi üzerindeki yönlendirici etkisi ise etkin kurumsal yönetimin uygulanmasını ve iç kontrol mekanizmasının etkinliğini sınırlandırmıştır.

2000-2002 yıllarına ilişkin “Enflasyonla Mücadele Programı” çerçevesinde uygulanan kur çıkışı dövizle borçlanmayı cazip hale getirmiş ve bankaların yurtdışından aldıkları sendikasyon kredileri artmış, kur çıkışı politikasına güvenerek yabancı para cinsinden elde edilen kaynakların lira cinsinden krediye dönüştürülmesi ve hazine bonosu satın alarak açık pozisyonların ve kur risklerinin artması, açık pozisyonu olan birçok bankanın, Kasım 2000 krizinde yüksek faizle borçlanmak (faiz riski), Şubat 2001 krizinde de dalgalı kura geçildiği için yüksek kurdan döviz satın almak (döviz riski) zorunda bırakmış ve bu durum ise bankalarca yüksek maliyetler yüklenilmesine neden olmuştur¹⁹⁴².

Öte yandan 1990'lı yıllarda, makroekonomik dengelerin giderek bozulduğu ortamda kamu kesimi açıklarının dışlayıcı etkisiyle Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaşmıştır. Nitekim kredilerin bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında %47 iken 2000 yılında %33'e gerilemiştir. Benzer şekilde kredi/mevduat oranı 1990 yılında %84 iken, 2000 yılında %51'e gerilemiştir. Türkiye'de kredilerin GSMF'ya oranı benzer kategorideki ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Yatırımcı güvenindeki azalma, para ikamesi gibi hususlara ek olarak kamunun yüksek reel faizle özel yatırımları dışladığı görülmektedir¹⁹⁴³.

Aracılık maliyetlerindeki yükseklik, bankacılık sektörünün finansal aracılık fonksiyonunun etkinliğini bozmuştur. Ayrıca, kamu bankaları asli fonksiyonların dışında verilen görevler ve bunlardan kaynaklanan zararlar, ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler ile yönetimdeki zayıflıklar sonucunda bu bankaların mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuştur. Kamu

¹⁹⁴² Toprak Metin, Demir Osman, Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler, Arayışlar, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, C. 2, S. 2, 2001, s. 9.

¹⁹⁴³ BDDK, Tebliğ, s. 12.

bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları zararlarının gittikçe artmasına ve finansal sektörde istikrarsızlığa yol açmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllarda bankacılıkta, risk ve kurumsal yönetim uygulamaları yetersiz kalmış, sonuçta bankacılık sistemi likidite, faiz ve kur risklerine karşı aşırı duyarlı hale gelmiştir¹⁹⁴⁴.

Öte yandan finans sektöründeki denetim ve gözetim mekanizmalarının yetersizliği, uluslararası standartların uyarlanması ve uygulanmasında karşılaşılan eksiklikler ve gecikmeler yanında bu önemde banka murakıplarının olumsuz rapor verdikleri bankalar hakkında gerekli takibatlar ve yaptırımlar uygulanmaması sektördeki sorunları daha da kangren boyutuna getirmiştir. Bunun yanında Hazine Müsteşarlığı, SPK, Başbakanlık, Sayıştay, TCMB gibi kurumların denetim sürecinde yer alması uygulamada çok başlılık meydana getirmesi yaptırımlarda etkinsizliğe neden olmuştur. Küresel ölçekte de düzenleyici çerçevede yeni arayışlar bir zorunluluk olarak 1990'lı yılların sonlarına doğru ortaya çıkmıştır¹⁹⁴⁵.

Refah-Yol hükümetinin istifasını sunduğu dönemde 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 64. maddesinin askıya alınmasının sonrasında bankalara el koyma yetkisi uygulamaya geçirilememiştir. Fakat Anayasa Mahkemesi'nce 9 Ekim 1997 tarihinde askıya alma kararı iptal edilmiştir. Ancak Yüksek Mahkeme, iptal kararının Resmi Gazete'de yayımlanmasından 6 ay sonra yürürlüğe girmesini hükme bağlamıştır. Yine tuhaf biçimde gerekçeli karar 14 ay sonra 11 Aralık 1998'de ancak yayımlanabilmiştir. Geçen bu süreçte vesayetçi sistem, mali bataklığın büyümesine göz yummuştur. Bu arada Egebank, Türkbank¹⁹⁴⁶, İnterbank

¹⁹⁴⁴ Nitekim, Komisyonumuza bilgi veren Sayın Ahmet ERTÜRK de bu durumu “.... Banka sisteminin çöküşü -ki 28 Şubat sürecinin en çarpıcı olgularından birisidir- bir sonuçtur. 90'larda meydana gelen bu çöküş ve 2000'lerin başına kadar sirayet eden bu çöküş yine 90'lı yıllarda devam eden yanlış ekonomik politikaların, yine biraz önce değindiğimiz olumsuz siyasi şartların ve yönetim tarzlarının ortak bir sonucudur.” şeklinde özetlemiştir.

¹⁹⁴⁵ BDDK, Tebliğ, s. 16.

¹⁹⁴⁶ Ülkemizde yaşanan yolsuzlukların sebeplerinin, sosyal ve ekonomik boyutlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla verilen önermeler çerçevesinde Meclis Genel Kurulu'nun 07/01/2003 tarih ve 755 sayılı kararı ile Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş ve söz konusu karar 09/01/2003 tarih ve 24988 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. “Yolsuzlukların Sebeplerinin, Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”nda Türkbank ihalesi ile ilgili olarak (s. 717);

“...20. Yasama döneminde 9/43 esas numaralı soruşturma komisyonu kurularak, soruşturma sonucunda 8/7 oy çokluğu ile TCK 240. m. uyarınca Görevin Kötüye Kullanılması suçundan Yüce Divan'a sevkine gerek olmadığına dair karar ile sonuçlandırılmış ise de, Devlet Denetleme Kurulu raporunun Meclis Soruşturma Komisyonu'nun kararından sonraki bir tarihe rastlaması, yine ihale süreci ile ilgili yapılanların ihaleye müdahale anlamını taşıdığı açık olduğundan ve sonradan elde edilen yeni deliller ve komisyonumuzca bilgisine başvuru Mesut Yılmaz'ın kusurlu olduğunu kabul ettiğine ilişkin beyanlarından,

Korkmaz Yiğit ve Hayyam Gariboğlu ve Güneş Taner'in cevapları doğrultusundaki, raporda yer alan belge ve bilgiler, karara muhalefet eden üyelerin gerekçelerinin daha haklı mesnetlere dayandığı, suçun niteliğinin TCK 240 anlamında olmayıp Başbakan ve ilgili bakanın “500 000 000 dolardan aşağı veriseniz iptal ederim” diyerek ihaleye direkt müdahalede bulundukları, ihaleye katılanlardan biri hariç hepsi ile görüştükleri, birinden aldığı bilgiyi bir başkasına aktardıkları, raporun bu doğrultuda hazırlandığı halde kararın file uygun olmadığı,

Bu haliyle, mülkiyeti TMSF'ne ait olması sebebiyle devlet malı olduğunda kuşku bulunmayan Türkbank'ın ihalesinde (Kapalı teklif usulü arttırma) anlatılan şeklideki eylemlerle ihale sürecinde, malın satımında ve değerinde fesat oluşturacak ilişki ve görüşmelere girilmesinin, Mesut Yılmaz ve Güneş Taner bakımından, TCK'nın 205 inci maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği...” gerekçeleriyle, dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz ve Hazineden Sorumlu Devlet Bakanı Güneş Taner haklarında TCK 205 inci maddesinde tarif edilen devlet hesabına yapılan alım satıma fesat karıştırma suçunu oluşturacağı düşüncesi ile haklarında Anayasanın 100, İçtüzüğü'nün 107 nci maddeleri uyarınca Meclis Soruşturması açılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çerçevede, TBMM'nin 9.12.2003 günlü, 790 sayılı kararı ile kurulan 9/5-6 Esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu'nun 25.6.2004 günlü, E:A.01.1.GEC.9/5/6-143, K:8 sayılı raporu, TBMM Genel Kurulu'nun 13.7.2004 günlü 114. birleşiminde görüşülerek, eski Başbakan Ahmet Mesut Yılmaz ve eski Devlet Bakanı Güneş Taner'in; Türkbank ihalesi sürecinde, ihalenin yapımında ve fiyat oluşumunda fesat karıştırmak suretiyle güdümlemlerde bir medya düzeni kurmak için tüm organizasyonları gerçekleştirdikleri, böylece siyasi rant amaçladıkları, ayrıca, Türkbank ihalesi ile doğrudan ilişkisi bulunmayan üçüncü şahıs konumundaki Kamuran Çörtük'e, ihalede üstlendiği aracılık misyonunun karşılığı olarak, Genç TV'nin bedelsiz olarak verilmesini sağladıkları ve bu eylemlerine uyan Türk Ceza Kanunu'nun 64. maddesinin birinci fıkrası delaletiyle, aynı Kanun'un 205., 219/1-4. ve 33. maddelerine göre yargılanmak üzere Anayasa'nın 100. maddesi uyarınca Yüce Divan'a sevkine 3 çekimser ve 15 red oyuna karşı 429 kabul oyuyla karar

problemlerinin üstü örtülmüştür. Çünkü Bankalar Kanunu ancak 23 Haziran 1999 tarihinde yenilenebilmiştir. Esbank, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Sümerbank'a Aralık 1999'da el konulurken, sıkıntıda olan başka bankalar haksız biçimde kayırlanmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Haziran 1999'daki kanundan 14 ay sonra, yani Ağustos 2000'de faaliyete geçtiğinde banka soygunları artık gizlenemez seviyeye ulaşmıştır¹⁹⁴⁷.

Türkiye'de finansal sistemin deformasyona uğradığının göstergelerinden birisi de finansal sektörün asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaşmasıdır. Siyasal ve iktisadi belirsizliklerin arttığı bu dönemde, kamu kesimi açıklarının yurtiçi piyasalardaki dışlayıcı etkisinin belirginleşmesi bankacılık sektörünün kamu menkul kıymetlerine yönelmesine neden olmuştur.

Sektörün asli işlevlerinden uzaklaşmış olmasının bir diğer yansıması, gelir-gider yapısında kendisini göstermektedir. 1990-2000 döneminde en dikkat çeken husus, kredilerden alınan faiz gelirlerinin toplam faiz gelirleri içerisindeki payının %69'dan %38'e kadar sürekli bir biçimde gerilemiş olmasıdır. Bu, bankacılığın ana faaliyetlerinden gelir yaratamadığına, temel işlevini yerine getiremediğine yönelik çarpıcı bir göstergedir. Kredilendirme faaliyetinin sonucu olan kredi faiz gelirinin toplam gelir içerisindeki payı da benzer bir eğilim göstermektedir. Sektörün gelir yaratma bakımından asli faaliyetlerinin uzağında olması, sürdürülemez bir süreçte bulunduğunu göstermektedir¹⁹⁴⁸.

Türk bankacılık sektöründeki yapısal sorunlara yönelik Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesi bazı çalışmalar yapılmış, Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu önemli bir dönüm noktası olmuştur¹⁹⁴⁹. Banka denetimlerinin her türlü etkiden uzak ve etkin bir şekilde sağlanması ve bankaların faaliyetleri ile ilgili düzenlemelerin yapılması ve bu düzenlemelerin uygulanıp uygulanmadığının gözlenmesi amacıyla 18/06/1999 kabul tarihli ve 23/06/1999 tarihli ve 23734 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile idari ve mali özerkliğe sahip, kamu tüzel kişiliğini haiz Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuş ve 31/08/2000 tarihinde faaliyete geçmiştir. Diğer taraftan, gerek bankacılık ve finans sektöründeki gelişmeler gerekse 4389 sayılı Kanunun sisteminin kanun yapma tekniğine uygun olmadığına ilişkin eleştiriler sonucunda 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hazırlanmış ve 01/11/2005 tarihli ve 25983 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, önceki kanundan devraldığı konuların yanı sıra yeni bir çok konuda düzenlemeler yapmış ve fakat 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile getirilmiş olan yeni kurumlar (BDDK ve TMSF) aynen korunmuştur.

verilmiştir. Bu karar, 9/5-6 Esas sayılı Meclis Soruşturma Komisyonu Raporu ile bağlı dosyalar TBMM Başkanlığı Genel Sekreterliği'nin 16.7.2004 günlü K. K. Md. A. 01.0.GNS. 0.10. 00.02-6780 sayılı yazısı ekinde Yüce Divan Başkanlığı'na (Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na hitaben) gönderilmiştir.

Anayasa Mahkemesince yapılan yargılama sonucunda ise, 23/06/2006 tarihli ve E:2004/2, K:2006/3 sayılı karar ile, "...davada zaman aşımı olmadığına..." ve "...Dosyadaki delillerin değerlendirilmesi sonucu, sanıkların eylemlerinin, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 240 ıncı maddesine uymasına, 23 Nisan 1999 tarihinden önce gerçekleştirilmiş olmasına ve görevi kötüye kullanma suçunun 21.12.2000 günlü, 4616 sayılı Yasa'nın 1 inci maddesinin 5 inci bendinde sayılan kapsam dışı suçlar arasında yer almamasına göre, 4616 sayılı Yasa'nın 1 inci maddesine 4758 sayılı Yasa ile eklenen 4 üncü bend uyarınca, davanın kesin hükme bağlanmasının ertelenmesine..." oyçokluğu ile, "...suçla ilgili dosya ve delillerin, dava zaman aşımı süresi sonuna kadar muhafaza edilmesine ve yargılama giderinin kamu üzerinde bırakılmasına..." ise oybirliği ile karar verilmiştir.

¹⁹⁴⁷ Müderrisoğlu, Okan; "28 Şubat'tan Kalan Fatura: 52 Milyar Dolar", **Sabah Gazetesi**, 7 Mayıs 2012.

¹⁹⁴⁸ BDDK, Tebliğ, s. 12

¹⁹⁴⁹ 23/06/1999 tarihli ve 23734 sayılı RG.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (Kurum) kuruluncaya kadar, Türkiye’de bankaların denetimi o dönemde Maliye Bankası bünyesinde yer alan Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yerine getirilmiş, hazırlanan raporlar Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu bakanlık tarafından değerlendirilerek gerekli önlemler alınmıştır. 4389 sayılı Kanun ile uluslararası uygulamalara paralel olarak bankacılık sektörünün düzenleme, gözetim ve denetimi, idarî ve malî özerkliğe sahip Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’na devredilmiştir. Bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminden sorumlu kamu birimleri BDDK bünyesinde birleştirilerek Kurum 31 Ağustos 2000 tarihinden itibaren, Kasım 2000 krizinin hemen öncesinde fiilen çalışmaya başlamıştır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 5411 sayılı Kanunun 1. maddesinde belirtilen amacına uygun olarak, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasının sağlanmasına ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına yönelik usul ve esasları belirlemek, Bankacılık Kanununun, Teşkilat Yönetmeliğinin¹⁹⁵⁰, ve diğer ilgili mevzuatın vermiş olduğu görev ve yetkileri yerine getirmek, gerekli düzenlemeleri yapmak, uygulanırlığı gözetim altında tutmak, gerekli denetimleri yaparak gerektiğinde yaptırımlar uygulamakla yükümlüdür.

Diğer taraftan, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkisiyle mali bünyeleri ve karlılık performansları kötüleşen bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesi amacıyla, 2001 yılı Mayıs ayında Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı da uygulamaya konulmuştur. Program ile kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF’ye devredilen bankaların çözümlenmesi, özel bankacılık sisteminin rehabilitasyonu, gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılması amaçlanmıştır. Program kapsamında kamu sermayeli bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş, görev zararı alacakları ödenmiş ve yeni görev zararlarının doğmasına imkân veren düzenlemeler kaldırılmış, kısa vadeli yükümlülükleri tasfiye edilmiştir. Bu bankalar operasyonel olarak yeniden yapılandırılmış, yönetimlerinde profesyonel bir kadro oluşturulmuş, şube ve personel sayısı rasyonel seviyelere düşürülmüştür.

Kalkınma Bakanlığı tarafından Komisyona 23.08.2012 tarih ve 4960 sayılı yazı ekinde gönderilen “1991-2006 Döneminde Yaşanan Krizler ve Etkileri” adlı Raporda da belirtildiği üzere 2001 krizi sonrasında Basel uygulamalarının BDDK tarafından uygulanmasıyla birlikte bankaların öz kaynaklarında ciddi artışlar meydana gelmiştir. 2001 kriziyle konsolide olarak daha az sayıda banka sayısına sahip olan sektör, yeniden yapılandırma ile birlikte daha güçlü ve istikrarlı bir yapıya kavuşmuştur. Bu gelişimde BDDK’nın almış olduğu makro ve mikro ihtiyati tedbirlerin önemi büyüktür. Nitekim, 2001 yılında yaşanan büyük ekonomik kriz sonrasında uygulamaya konulan ekonomik program ve 2002 Kasım ayında yapılan genel seçim sonrasında şekillenen tek partili hükümet yapısı ile birlikte makro ekonomik istikrarın sağlanması yönünde alınan önlemler ekonomide istikrarsızlıkların azalmasını sağlamış, bankacılık sektöründe 2003 yılında yaşanan İmar Bankası olayı dışında her hangi bir olumsuzluk görülmemiştir. Kalkınma Bakanlığı tarafından Komisyona gönderilen ve yukarıda bahsi geçen Raporda da belirtildiği üzere, 2001 kriziyle en üst seviyeye çıkan ve finans sektörünü önemli boyutta sarsan bankalarda yaşanan denetim ve düzenleme sorunları karşısından 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Haziran 1999’da kurulan ve Ağustos 1999’da faaliyetine başlayan BDDK, gerek bankacılık sektörünü gözetim altında tutan gerekse uluslar arası uygulamaları Türk bankacılık sektörüne uyarlayan düzenlemeleriyle son 10 yılda bankacılık sektöründe meydana gelen gelişmelerde önemli rol oynamıştır. Bankacılık sektörünün daha etkin ve rekabetçi bir yapıda çalışmasını sağlayan reformlardan birisi de

¹⁹⁵⁰ 31/12/2005 tarihli ve 26040 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

2004 Temmuz ayından itibaren mevduata verilen garantinin 50.000 TL ile sınırlandırılması ve tasarruf mevduatı sigorta priminin mevduatın sigortalı kısmı üzerinden ve risk bazlı olarak ele alınması uygulamasının başlatılması olmuştur. İstikrarlı ekonomi politikalarının sürdürülerek kamu borçlanma ihtiyacının düşürülmesi, faiz oranları ve enflasyonun aşağı çekilmesi, bankacılık sektörünün, kredi işlemlerinin ve lisans işlemlerinin her türlü etkiden uzak tutularak, uzman ve bağımsız kurumlarca verilecek kararlar çerçevesinde yürümesini teminen Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun bağımsızlıklarının en üst düzeyde korunması, piyasadaki güven duygusunun korumasına yönelik olarak siyasi istikrarın iktidar ve muhalefet olarak sürdürülebilir olması gibi etkenler bankacılık krizlerinin önlenmesine ve kamu zararının oluşmasına engel olabilecek niteliktedir. Nitekim bankacılık sektörüne ilişkin bir takım düzenlemeler yapılmış, AB mevzuatıyla uyumlu olarak hazırlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 2005 yılında yürürlüğe girmiştir¹⁹⁵¹. Bu yasayla, düzenleme ve denetim çerçevesinin daha da etkinleştirilmesi, finansal sektörde ortaya çıkan konsolidasyon eğilimine paralel olarak düzenleme ve denetleme aşamalarının konsolide bazda yürütülmesi, finansal şirketler ile düzenleme denetleme otoritesinde kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, banka dışı kredi kuruluşlarının düzenleme ve denetimi Hazine Müsteşarlığından BDDK'ya devredilmiştir.

15.05.2001 tarihli “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”na¹⁹⁵² göre; “Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının temel amacı; kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir. Yeniden yapılandırma programı, bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri içermektedir”. Anılan Raporda, Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörünün, Şubat krizi sonrasında ise ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kaldığı, kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artışın bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilediği vurgulanmıştır. Yine Rapora göre, faizlerdeki yükselme, kısa vadeli fon talebi önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmış, likit olan özel ve yabancı bankaların faizlerdeki yükselme nedeniyle karşılaştığı fonlama zararları ise sınırlı kalmıştır. Söz konusu yeniden yapılandırma programı, aracılık fonksiyonuna odaklanmış, iç ve dış şoklara dayanıklı ve uluslararası ölçekte rekabet edebilir bir bankacılık sektörüne geçiş amaçlamış olup, önceliği, yaşanan krizlerin bankacılık sektöründe yaratmış olduğu tahribatın giderilmesi ve sistemin zayıf bankalardan temizlenerek sağlam bir temel inşası olarak belirlemiştir.

Öte yandan TMSF tarafından Komisyona gönderilen 07/09/2012 tarih ve 2036 sayılı cevabi yazıda 2000 yılının sonlarında ve 2001 yılının Şubat aylarında yaşanan krizler sonucunda, 1994-2003 yılları arasında 20'si temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi, 5'i ise faaliyet izni doğrudan kaldırılarak iflasına karar verilen olmak üzere toplam 25 bankanın Fon'a devredildiği ve bu bankalara ilişkin tasfiye, çözümleme ve geri kazanım çalışmalarının

¹⁹⁵¹ 01/11/2005 tarihli ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete.

¹⁹⁵² http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf

yürütüldüğü ifade edilmiştir¹⁹⁵³. Fon’a devrolan bankaların devir zararlarının, devir tarihi itibarıyla TCMB döviz alış kuru üzerinden USD karşılıklarının toplamı 24.044 milyon USD’dir. Temettü haric ortaklık hakları Fona devredilen 20 bankanın Fona devir tarihi itibarıyla zararları anılan yazi ekinde sunulmuş olup şu şekildedir:

Banka adı	Devir Tarihi	Fona Devir zararı (Bin TL)	Devir Zararı USD karşılığı (Milyon USD)
1 T. Ticaret Bankası A.Ş.	06.11.1997	107.228	778
2 Bank Ekspres A.Ş.	12.12.1998	131.834	435
3 Interbank A.Ş.	07.01.1999	400.375	1.269
4 Yaşarbank A.Ş.	22.12.1999	609.491	1.149
5 Yurt Tic. ve Kredi Bankası A.Ş.	22.12.1999	348.218	656
6 Egebank A.Ş.	22.12.1999	647.194	1.220
7 Esbank T.A.Ş.	22.12.1999	590.760	1.113
8 Sümerbank A.Ş.	22.12.1999	249.354	470
9 Bank Kapital T.A.Ş.	27.10.2000	270.238	393
10 Etibank A.Ş.	27.10.2000	480.012	698
11 Demirbank T.A.Ş.	06.12.2000	440.190	648
12 Ulusal Bank A.Ş.	28.02.2001	474.742	524
13 İktisat Bankası T.A.Ş.	15.03.2001	1.953.172	1.954
14 Milli Aydın Bankası T.A.Ş.	09.07.2001	98.479	74
15 Sitebank A.Ş.	09.07.2001	70.531	53
16 EGS Bank A.Ş.	09.07.2001	725.142	545
17 Bayındırbank A.Ş.	09.07.2001	153.709	116
18 Kentbank A.Ş.	09.07.2001	904.950	681
19 Toprakbank A.Ş.	30.11.2001	1.306.170	880
20 Pamukbank T.A.Ş.	18.06.2002	5.709.236	3.618
		TOPLAM	17.273

¹⁹⁵³ Bu çerçevede, sorunlu bankaların çözülmesinde TMSF tarafından gerçekleştirilen işlemler hakkında gerek kamuoyunun tam ve doğru bilgilendirilmesi, gerekse bu süreçte yaşanan zorluklar ile edinilen bilgi ve deneyimlerin yazılı hale getirilerek kamuoyu ile paylaşılması amacıyla 2006 yılında Fon bünyesinde “Raf Temizliği Projesi” başlatılmış, bu kapsamda 1994-2003 yılları arasında yönetim ve denetimi Fona devredilen ve Fon tarafından devir, birleşme, satış ve tasfiye yoluyla banka çözümü sürecine alınan toplam 25 banka ile ilgili (Egebank, Interbank, Etibank, İktisat Bankası, Toprakbank, Egsbank, Yurtbank, Bank Ekspres, Esbank, Bank Kapital, Pamukbank, Demirbank, Ulusal Bank, Türk Ticaret Bankası, Yaşarbank, Sitebank, Tarışbank, Kentbank, Sümerbank, Bayındırbank, Marmarabank, Impexbank, Kıbrıs Kredi Bankası, TYT Bank, ve İmar Bankası) her banka için ayrı bir kitap hazırlanmış ve bankaların çözümleme süreçleri kronolojik olarak tüm detaylarıyla incelenmiş, bankaların Fona devir sebepleri ve kullanılan istismar yöntemleri, çözümleme ve geri kazanım faaliyetleri, mali bünyelerini rehabilite etme, satış, devir ve birleştirme gibi çözümleme adımları ve hukuki süreçleri ortaya konulmuş, Proje kapsamındaki kitaplar ise, e-book olarak www.raftemizligi.com adresinde yayınlandığı gibi, kitaplarla ilgili güncellemeler de yapılmaya devam etmektedir.

Yine Pamukbank’ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (Fon) devredilmesiyle ilgili iddiaların, Fon’a devredilen bankalar ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) faaliyetlerinin, Tarışbank’ın Fon’a devrinin ve satışının, bankacılık ve finans sektöründe yaşanan sorunların ve BDDK’nın T. İmar Bankası yönetimine el konulması sürecinin incelenmesi amacıyla verilen önergeler çerçevesinde Meclis Genel Kurulu’nun 28/10/2003 tarih ve 25273 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 784 sayılı kararı ile Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş ve Komisyon özellikle Fon’a devredilen bankalar konusunda inceleme ve değerlendirmede bulunarak, bankacılık ve finans sektöründe yapılması gereken düzenlemeler ve alınması gereken önlemlerle ilgili önerilerine ilişkin raporunu 26.05.2004 tarih ve 4 sayılı karar ile Meclis’in takdirlerine sunmuştur. Söz konusu Rapor’da finansal sektörün ekonomik büyümeye ve ulusal refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlamasına yönelik hale getirilebilmesi için makroekonomik istikrar ortamının sağlanması, etkin gözetim ve denetimin sağlanması, kamu bankalarının, özel bankaların, kalkınma bankasının yeniden yapılandırılması, bankacılık sisteminde yer alan sağlıklı unsurların temizlenmesi dikkati çeken önemli değerlendirmeye ve önerilerden bazılarıdır. Bu kapsamda yine bankacılık, TMSF ve mevduat sigortasına, finansal sistemin denetlenmesine, bankaların bilgi işlem sistemlerinin denetlenmesine, bağımsız denetime, BDDK tarafından banka yönetimine atanacakları yapacakları raporlamalar, sermaye piyasalarına, sigortacılığa ve diğer finansal kuruluşlara ilişkin değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir.

Benzer şekilde ülkemizde yaşanan yolsuzlukların sebeplerinin, sosyal ve ekonomik boyutlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla verilen önergeler çerçevesinde Meclis Genel Kurulu’nun 07/01/2003 tarih ve 755 sayılı kararı ile Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş ve söz konusu karar 09/01/2003 tarih ve 24988 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Komisyon, para, bankacılık, hazine işlemleri, gümrük, sermaye piyasası kurumu ve merkez bankası; enerji yapım, ihale işlemleri, ulaştırma, milli savunma, ilgili üst kurullar, yerel yönetimler; sağlık, sosyal güvenlik ve özelleştirme ile adalet, içişleri, tarım ve köyşileri bakanlıkları, üniversiteler, dernekler, Türkiye tarım kredi kooperatifleri, vakıflar genel müdürlüğü ve diğer konular ile ilgili çeşitli alt komisyonlar kurmak suretiyle, ülkemizde yolsuzluğa yol açan yönetsel, yapısal ve toplumsal nedenleri belirlemiş, bunların yol açtığı sorunları tartışmış, genel ve özel çözüm önerileri getirmiştir.

Faaliyet izni kaldırılarak haklarında iflas kararı verilen 5 bankanın devir zararları ise toplam 6.772 milyon USD olup, banka bazında devir zararı şu şekilde listelenmiştir:

Banka adı USD karşılığı (Milyon USD) kaldırıldığı tarih	Faaliyet izninin	Devir zararı (Bin TL)	Devir Zararı
1 Mülis Türkiye Tur. Yat. Ve Dış Tic. Bankası A.Ş.	11.04.1994	624	19
2 Mülis Marmara Bankası A.Ş.	20.04.1994	920	30
3 Mülis T. İth. Ve İhr. Bankası A.Ş.	23.04.1994	2.351	79
4 Mülis Kıbrıs Kredi Bankası Merkez Şubesi	27.09.2000	226	0,34
5 Mülis T. İmar Bankası T.A.Ş.	03.07.2003	9.281.570	6.644
TOPLAM	6.772 USD		

Fon tarafından gönderilen cevabi yazıda söz konusu bankaların çözümlemesi sürecinde tarihi değerlerle toplam 31,4 milyar USD kaynak ihtiyacı olduğu ayrıca vurgulanmıştır. Bu kaynağın 4,2 milyar USD'si Fon kaynakları, 25,9 milyar USD'si Hazine Müsteşarlığından alınan borç ve 1,3 milyar USD'si ise Merkez Bankasından alınan avans ile karşılanmıştır. Evalüasyon ve değerlendirme farkları sonrasında bankalara aktarılan kaynak ve diğer çözümleme giderleri toplamı tarihi değerlerle 30,6 milyar dolar olarak bankaların çözümleme maliyetini oluşturmuştur. Çözümleme faaliyetleri çerçevesinde Fon tarafından bankalara yapılan kaynak aktarımlarında Fon'un kaynakları yeterli olmadığından Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'ndan borçlanma yoluna gidilmiştir. 23 Temmuz 2008 tarih ve 26945 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ve Fonun Hazineye olan borçlarının terkinine dair hükümlerin yer aldığı 16 Temmuz 2008 tarih ve 5787 sayılı "Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kapsamında, Hazine tarafından Fona 31 Aralık 2007 tarihine kadar verilen özel tertip DİBS'ten (Devlet İç Borçlanma Senedi) doğmuş ve/veya doğacak toplam 78,4 milyar USD tutarındaki anapara, faiz, masraf ve gecikme zammından oluşan Hazine alacakları, 23 Temmuz 2008 tarihi itibarıyla terkin edilmiştir. Fonun Hazineye olan borçları terkin olmakla birlikte, anılan Kanun hükümleri kapsamında, Hazine tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde; Fon çözümleme faaliyetlerinden elde ettiği gelirleri Hazineye aktarmaya devam etmektedir.

Diğer taraftan anılan Fon yazısına göre, 31.03.2012 tarihi itibarıyla 20,3 milyar USD brüt nakdi tahsilat gerçekleştirilmiştir. Brüt tahsilat tutarı, Fon tarafından mevzuat gereği (Hazine, Maliye Bakanlığı, SGK, RTÜK vb.) ilgili kurum ve kuruluşlar ile üçüncü şahıslara ödenen tutarların ve iadelerin düşülmemiş tahsilat tutarını ifade etmektedir. Söz konusu 20,3 milyar USD'nin 19,4 milyar USD'lik kısmı "Çözümleme Faaliyet Gelirlerinden", 0,9 milyar USD'lik kısmı ise "Finansal Gelirlerden" (faiz vb.) oluşmaktadır. Yapılmış olan 19,4 milyar USD'lik tahsilat tutarının 15,6 milyar USD'si takipli alacaklardan (banka hakim ortakları, diğer bireysel ve kurumsal borçlular ve diğer alacaklar), 1,5 milyar USD'si iştirak ve gayrimenkullerin çözümlemesinden, 2,3 milyar USD'si Fon bankalarından yapılan tahsilatlardan oluşmaktadır. Bankacılık Kanununun ve 6183 sayılı Kanunun Fona tanımış olduğu yetkiler çerçevesinde yapılan takipler, tahsilat gelirlerinde 2005 yılından itibaren önemli artışlar sağlanmasında etkili olmuştur. Fon sağladığı tahsilatın 11 milyar USD'sini Hazineye olan borcunun geri ödemesinde kullanmıştır. 31.03.2012 tarihi itibarıyla Fon tarafından Hazineye (11 milyar USD), Maliye Bakanlığına (4,2 milyar USD), Merkez Bankasına (1,4 milyar USD), Türk Telekom A.Ş., Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, SGK, RTÜK ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan ödemeler (1,3 milyar USD) toplamı 17,9 milyar USD'dir. Ayrıca söz konusu bankalardan kaynaklanan özel sektör alacaklılarına da yaklaşık 1,5 milyar USD ödeme gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu Fon yazısında, Fona devredilen bankalardaki hazine bonusu, mevduat ve off shore hesapları nedeniyle yapılmış olan ödeme miktarları da ayrıca belirtilmiştir. Buna göre T. İmar Bankası T.A.Ş. bünyesinde Hazine bonusu adı altında toplanan tutarlara ilişkin olarak

5667 sayılı Kanun ve 2007/12398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Fon tarafından 31.03.2012 tarihi itibarıyla 22.381 mudiye toplam 926.473.044 TL ödemeye yapılmış olup, 35.932.998 TL gelir vergisi ile birlikte Fondan çıkan kaynak tutarı **962.406.042 TL**’dir. Yine T. İmar Bankası T.A.Ş. ile ilgili olarak 5021 sayılı Kanun ve 2003/6668, 2005/9828, 2006/10727 sayılı Bakanlar Kurulu kararları gereğince 543.768.258 TL’si off shore’dan mevduata dönen mudilere yapılan ödemelere ait olmak üzere, 398.769 mudiye toplam 8.597.361.640 TL ödeme yapılmış olup, gelir vergisi ile birlikte Fon’dan çıkan kaynak tutarı **8.627.780.694 TL**’dir. Fon’a devrolan 6 banka (Sümerbank, Yurtbank, Bank Kapital, Ulusalbank, Yaşarbank) Sümerbank bünyesinde birleştirilmiş, bu banka Fon tarafından hisse devir sözleşmesi ile Oyakbank’a satılmış, Oyakbank ise daha sonra ING Bank tarafından satın alınmıştır. Hisse devir sözleşmesi gereği off shore yükümlülükleri ve diğer yükümlülükler bu banka üzerinden takip edilmekte olup, off shore hesapları nedeniyle ING Bank ile Fon aleyhine açılan ve hisse devir sözleşmesi gereğince Fon tarafından üstlenilen davalar sonucunda 345 mudi ile ilgili olarak doğrudan icra müdürlükleri hesabına veya ING Bank’a ödenen tutar toplamı ise **26.046.014 TL**’dir.

Söz konusu bankalara ilişkin tasfiye, çözümleme ve geri kazanım çalışmaları devam etmekte olup, TMSF’nin internet sitesinden elde edilen bilgilere göre son durum aşağıdaki tablolarda gösterildiği şekildedir:

Tablo: 12.
Sümerbank Çatısında Birleştirildikten Sonra Satılan Bankalar

	BANKALAR	FONA DEVİR TARİHİ	İLGİLİ KANUN	MEVCUT DURUMU
SÜMERBANK ÇATISI ALTINDA BİRLEŞTİRİLDİKTEN SONRA SATILAN BANKALAR	EGEBANK	21.12.1999	4389-14/3-4	26.01.2001 tarihli Fon Yönetim Kurulu kararına istinaden tüm aktif ve pasifleriyle Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.
	YURT BANK	21.12.1999	4389 - 14/3-4	
	YAŞARBANK	21.12.1999	4389 - 14/3	
	BANK KAPİTAL	27.10.2000	4389 - 14/3-4	
	ULUSALBANK	28.02.2001	4389 - 14/3	18.04.2001 tarihli Fon Yönetim Kurulu kararına istinaden tüm aktif ve pasifleriyle Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.
	SÜMERBANK	21.12.1999	4389 - 14/3-4	Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusalbank’ın Sümerbank’a devredilmesi sonrasında Fon Yönetim Kurulunun 28.05.2001 tarihli kararı ile Sümerbank hisseleri 09.08.2001 tarihinde imzalanan HDS kapsamında OYAK grubuna devredilmiştir. Oyak Bank A.Ş.’deki hisse değişikliği sonrası Bankanın yeni ticaret ünvanı 07.07.2008 tarihi itibarıyla ING Bank A.Ş. olarak değişmiştir.

Kaynak: www.tmsf.org.tr

Tablo: 13
Bayındırbank ve Etibank Çatısı Altında Birleştirilen Bankalar

	BANKALAR	FONA DEVİR	İLGİLİ KANUN	MEVCUT DURUMU

			TARİHİ		
BAYINDIRBANK ÇATISI ALTINDA BİRLEŞTİRİLEN BANKALAR	ETİBANK ÇATISI ALTINDA BİRLEŞTİRİLEN BANKALAR	İTERBANK	07.01.1999	3182 - 64/2	15.06.2001 tarihli Fon Yönetim Kurulu kararına istinaden tüm aktif ve pasifleriyle Etibank çatısı altında birleştirilmiştir.
		ESBANK	21.12.1999	4389- 14/3-4	
		ETİBANK	27.10.2000	4389- 14/3-4	Bankanın bankacılık lisansı, 28.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmış ve tasfiyesine başlanmıştır. 04.04.2002 tarihinde Banka genel kurulunda alınan karar ile tasfiye halinin kaldırılmasına ve Bankanın tüm aktif ve pasifleri ile Bayındırbank çatısı altında birleştirilmesine karar verilmiştir.
		İKTİSAT BANKASI	15.03.2001	4389- 14/3-4	Bankanın bankacılık lisansı 07.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmış ve tasfiyesine başlanmıştır. 04.04.2002 tarihinde Banka genel kurulunda alınan karar ile tasfiye halinin kaldırılmasına ve Bankanın tüm aktif ve pasifleri ile Bayındırbank çatısı altında birleştirilmesine karar verilmiştir.
		KENTBANK	09.07.2001	4389- 14/3-4	Bankanın bankacılık lisansı 28.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmış ve tasfiyesine başlanmıştır. 04.04.2002 tarihinde Banka genel kurulunda alınan karar ile tasfiye halinin kaldırılmasına ve Bankanın tüm aktif ve pasifleri ile Bayındırbank çatısı altında birleştirilmesine karar verilmiştir.
		EGS BANK	09.07.2001	4389- 14/3-4	26.12.2001 tarihli Fon Yönetim Kurulu kararıyla, Bankanın tüm aktif ve pasifleriyle Bayındırbank çatısı altında birleştirilmesine ve bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin 18.01.2002 tarihi itibarıyla kaldırılmasına karar verilmiştir.
		TOPRAKBANK	30.11.2001	4389- 14/3-4	BDDK ve Fon Yönetim Kurulunun 26.03.2002 tarihli kararlarına istinaden, Banka Bayındırbank çatısı altında birleştirilmiştir. Bankacılık lisansı

					30.09.2002 itibarıyla kaldırılarak fîli birleşme tamamlanmıştır.
	FON BÜNYESİNDEKİ BANKA	BİRLEŞİK FON BANKASI (BAYINDIRBANK)	09.07.2001	4389- 14/3-4	Fon Yönetim Kurulunun 23.01.2002 tarihli kararıyla, Bankanın 01.02.2002 tarihinden itibaren mevduat kabul etmemesine, mevcut mevduat hesaplarının yenilenmemesine, bankacılık faaliyetlerinin mevcut varlık ve yükümlülükler ile diğer Fon bankalarından Bankaya devredilecek varlık ve yükümlülüklerin tasfiyesine yönelik olarak sürdürmesine karar verilmiş ve Banka bir geçiş bankasına dönüştürülmüştür.

Kaynak : www.tmsf.org.tr

Tablo: 14
Doğrudan Satışı Yapılan Bankalar

	BANKALAR	FONA DEVİR TARİHİ	İLGİLİ KANUN	MEVCUT DURUMU
DOĞRUDAN SATIŞI YAPILAN BANKALAR	BANK EKSPRES	12.12.1998	3182 - 64	Fon Yönetim Kurulu ve BDDK'nın 22.06.2001 tarihli kararı ile Fonun Bankadaki hisselerinin 30.06.2001 tarihi itibarıyla Tekfen Holding'e satılmasına karar verilmiş ve devir işlemi BDDK'nın 18.10.2001 tarihli kararı ile uygun görülmüştür. Tekfenbank A.Ş.'deki hisse değişikliği sonrası Bankanın yeni ticaret ünvanı 11.01.2008 tarihi itibarıyla Eurobank Tekfen A.Ş. olmuştur.
	DEMİRBANK	06.12.2000	4389- 14/3	Fon Yönetim Kurulunun 19.09.2001 tarihli kararı ile Banka hisselerinin HSBC'ye satılmasına karar verilmiştir. Fon ile HSBC arasında imzalanan 20.09.2001 tarihli HDS kapsamında 30.10.2001 tarihi itibarıyla fîli devir işlemi gerçekleştirilmiştir.
	SİTEBANK	09.07.2001	4389-14/3	Fon Yönetim Kurulunun 19.12.2001 tarihli kararı ile, Fon ile Novabank arasında 21.12.2001 tarihinde imzalanan HDS kapsamında Fona ait Sitebank hisseleri Novabanka satılmış ve devir işlemleri 25.01.2002 tarihinde tamamlanmıştır. Sitebank A.Ş.'nin ticaret ünvanı 28.03.2003 tarihinde BankEuropa Bankası A.Ş. olarak, BankEuropa Bankası A.Ş.'nin ticaret ünvanı ise 29.11.2006 tarihinde Millennium Bank A.Ş. olarak değişmiştir.
	TARİŞBANK	09.07.2001	4389-14/3	Fon Yönetim Kurulunun 29.05.2002 tarihli kararıyla Banka hisselerinin satılmasına karar verilmiştir. Fon ile Denizbank arasında 21.10.2002 tarihinde imzalanan HDS kapsamında Denizbank ile Tarışbank'ın birleşmesi 27.12.2002 tarihinde tamamlanmıştır.

Kaynak : www.tmsf.org.tr

Tablo: 15
Kamu Bankasına Devredilen Bankalar.

	BANKALAR	FONA DEVİR TARİHİ	İLGİLİ KANUN	MEVCUT DURUMU
KAMU BANKASINA DEVREDİLEN BANKALAR	PAMUKBANK	18.06.2002	4389- 14/3-4	Bankanın rehabilitasyon faaliyetlerine tabi tutulması ve sisteme geri kazandırılması çalışmaları kapsamında, Pamukbank'ın satış süreci başlatılmış ve bankanın tüm aktif ve pasifleri ile bilanço dışı yükümlülüklerinin Halk Bankasına devrini öngören 5230 Sayılı Kanun 31.07.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bankanın Halk Bankasına fiili devri ise 12.11.2004 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Kaynak : www.tmsf.org.tr

Tablo: 16
İradi Tasfiye Sürecinde Olan Bankalar.

	BANKALAR	FONA DEVİR TARİHİ	İLGİLİ KANUN	MEVCUT DURUMU
İRADI TASFİYE SÜRECİNDE OLAN BANKALAR	TÜRK TİCARET BANKASI (TÜRKBANK)	06.11.1997	3182 – 64/2	Bankanın 09.08.2002 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurul toplantısında infisah ve tasfiyesine karar verilmiş ve tasfiye kararı 14.08.2002'de tescil edilmiştir. Bankanın fiilen 18.11.2003 yılında başlayan fiziki tasfiyesi, hâlihazırda dava süreci devam eden ya da hukuki problemi nedeniyle tasfiyesi zaman alacak olan hesaplar haricinde tamamlanmıştır.

Kaynak : www.tmsf.org.tr

Tablo: 17
İflas Tasfiyesi Sürecindeki Bankalar

	BANKALAR	FONA DEVİR TARİHİ	İLGİLİ KANUN	MEVCUT DURUMU
İFLAS TASFİYESİ SÜRECİNDEKİ BANKALAR	TÜRKİYE TURİZM YATIRIM VE DİŞ TİCARET BANKASI (TYT)	11.04.1994	3182 / 12-68	İflas İdaresince yürütülen tasfiye çalışmaları devam etmektedir.
	MARMARA BANKASI	20.04.1994	3182 / 12-68	
	TÜRKİYE İTHALAT VE İHRACAT BANKASI (İMPEXBANK)	23.04.1994	3182 / 12-68	
	KIBRIS KREDİ BANKASI	27.09.2000	4389- 14/3	
	İMAR BANKASI	03.07.2003	4389- 14/3	Fon, tasarruf mevduatı sahiplerinin yerine geçerek İmar Bankasının doğrudan iflasını talep etmiş ve Mahkemenin 08.06.2005 tarihli kararıyla Bankanın iflasına karar verilmiştir. Fonun belirlediği İflas İdaresince yürütülen iflas süreci devam etmektedir.

Kaynak : www.tmsf.org.tr

Ülkemizde yaşanan finansal krizler bankacılık sektörünün piyasa yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. 2001 yılında yaşanan krizin ve alınan tedbirlerin etkisiyle, banka sayısında azalma ve konsolidasyon yaşanmıştır. Bu çerçevede, 1999-2003 döneminde banka sayısı 81'den 50'ye gerilerken toplam aktiflerde ilk 10 bankanın payı %67,5'ten %82,3'e yükselmiş, 2007-2009

dönemindeki küresel krize rağmen 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla banka sayısı 49 olarak gerçekleşirken ilk 10 bankanın payı %83,4 olmuştur¹⁹⁵⁴. 2001 krizini takip eden 2002-2003 döneminde Fon’a devredilen veya faaliyet izni kaldırılan bankalar nedeniyle, bankacılık sektörü bilançosu reel bazda küçülürken, yeniden yapılandırma sürecinde alınan tedbirlerin olumlu yansımaları üzerine 2004-2007 döneminde bankacılık sektöründeki reel büyüme GSMH’nın üzerinde olmuştur¹⁹⁵⁵.

Görüldüğü üzere 28 Şubat ve sonrasında yaşanan süreç ekonomiyi ve bankacılık sektörünü derinden etkilemiş ve ülkenin milyarlarca dolar zarara uğramasına neden olmuştur. 28 Şubat süreci her ne kadar siyasete müdahale şeklinde algılsa da Türkiye’nin siyasi istikrarında yaşanmış olan bu tahribat, siyasi düzenin bozulmasına ve suni bir iktidar yapısı oluşturulmasına neden olmuştur. Bu durum bankacılık sisteminde çok büyük bir krize neden olmuş ve devlet bütçesinin çok büyük zararlara uğratılmasına zemin hazırlamıştır. Sayın Hasan Celal GÜZEL’in 13.06.2012 tarihinde 12 Eylül Alt Komisyonu’na da ifade ettiği gibi “...ara rejim dönemleri, Türkiye’nin hep ekonomik bakımdan felaket dönemleri olmuştur...”.

Bu süreçte banka hakim ortaklarının ve yönetim kurullarının etkileri de yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Sayın Ahmet ERTÜRK’ün Komisyonumuza bilgi verdiği 17.10.2012 tarihli ifadesinde de belirttiği üzere 1994-2003 yılları arasında Fon’a devredilen bankaların çoğu battığı zamanki sahipleri tarafından 1990’lı yıllarda edinilmiş bankalardır. Bu bankalar, hakim ortakları ve edinildikleri tarihler şu şekildedir:

-Konut Endüstri ve Tic. Bankası (Kentbank), 10.10.1991 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Konut Endüstri ve Ticaret Bankası, 1994 yılında Kentbank A.Ş. unvanını almış olup, bankanın hakim ortağı Süzer Grubu ve dolayısıyla Mustafa Süzer’dir.

-Toprakbank, 10.10.1991 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan banka, 1992 yılında faaliyetine başlamış olup, hakim ortağı Toprak Grubu ve dolayısıyla Halis Toprak’tır.

-Bank Ekspres, İbrahim Betil öncülüğünde Doğu Grubu, Ereğli Demir Çelik Mensupları Vakfı ile 100’ü aşkın küçük ortak tarafından 100 Bin TL sermaye ile kurulmuş, 10.10.1991’de alınan izne istinaden 1992 yılında faaliyetlerine başlamıştır. 1994-1997 yılları arasında Doğu Grubu hakim ortak olmuş, Banka hisseleri 1997 yılında Korkmaz Yiğit Grubuna geçmiştir.

-Egebank, İzmir’li esnaf ve ahalinin sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla 1928 yılında kurulan “Esnaf ve Ahali Bankası” 1959 yılında Egebank adını almış, bu banka 1990 yılında ise Bayraktar Grubu tarafından satın alınmıştır. Egebank 1994 krizinden hemen sonra ise 20 Haziran 1994 tarihinde yakın izlemeye alınmış ve 1998 yılında Demirel Grubuna satılmıştır.

-İnterbank, 1990 yılında İnterbank A.Ş. adını alan banka, 1994 krizinde çok büyük bir kambiyo zararına uğrayarak 20 Haziran 1994 tarihinde yakın izlemeye alınmış, yakın izleme kapsamında iken ise 11 Mart 1996 tarihinde Çukurova Grubu tarafından Nergis Grubuna satılmıştır.

-Etibank, Atatürk’ün direktifiyle madencilik, enerji ve bankacılık alanlarında faaliyet göstermek üzere bir İktisadi Devlet Teşekkülü olarak 14 Haziran 1935 tarihinde kurulan banka, 5 Mayıs 1994 tarihinde özelleştirme kapsamına alınmış, 2 Mart 1998 tarihinde ise İpek Holding Ortak Girişimine satılmıştır.

¹⁹⁵⁴ BDDK, Tebliğ, s. 36

¹⁹⁵⁵ Coşkun Metin, **Para ve Sermaye Piyasaları**, Detay Yayıncılık, Ankara 2010, s. 105.

-EGS Bank, İzmir ve Denizli başta olmak üzere Ege Bölgesinde faaliyet gösteren ihracatçı konfeksiyon üreticileri tarafından 1995 yılında kurulmuş çok ortaklı bir bankadır.

-Yurtbank, 1992 yılında “Euro Credit Türk-Fransız Bankası A.Ş.” unvanı ile kurulmuş olup, kurucu ortakları Çarmıklı Grubu ve Compaigne Finaciere de Comondo’dur. Temmuz 1994 tarihinde Bankanın yönetimi Ali Avni Balkaner’e geçmiş ve Ekim 1994 tarihinde unvanı “Yurt Ticaret ve Kredi Bankası A.Ş.” olarak değiştirilmiştir.

-Bank Kapital, bir Fransız bankası olan Banque Indosuez’in şubesi olarak 15 Temmuz 1985 tarihinde kurulmuş olan banka, 1995 tarihinde Ceylan Grubu tarafından satın alınmış ve unvanı “Bank Kapital A.Ş.” olarak değiştirilmiştir.

-Ulusal Bank, merkezi Riyad’da bulunan Saudi American Bank tarafından yüzde 60 Arap, yüzde 40 Citibank ortaklığı ile “Saudi American Bank” unvanıyla yabancı sermayeli bir banka olarak 1985 yılında kurulan banka, 1997 tarihinde Halit Cingilloğlu’nun hakim ortağı olduğu Malta’da kurulu Ephesus adlı şirkete devredilmiş ve unvanı “Ulusal Bank A.Ş.” olarak değiştirilmiştir.

-Sitebank, merkezi New York olan Manufacturers Hanover Trust Company Bank’ın Türkiye’deki şubesi olarak 24Aralık 1984 tarihinde kurulan banka, 1997 yılında Sürmeli Grup tarafından satın alınmış ve unvanı Sitebank olarak değiştirilmiştir.

-Sümerbank, 11 Temmuz 1933 tarihinde tekstil alanında faaliyet göstermek üzere bir iktisadi devlet teşekkülü olarak kurulmuş olan bankanın, 30 Ekim 1987 tarihinde özelleştirilmesine karar verilmiş, 16 Temmuz 1993 tarihine kadar Kamu Ortaklığı İdaresi bünyesinde Sümerbank Holding A.Ş. unvanı ile faaliyetlerini sürdürmüştür. Yüksek Planlama Kurulunun 16 Temmuz 1993 ve 11 Ağustos 1993 tarihli kararlarıyla Sümerbank Holding A.Ş.’nin bankacılık bölümü Holding’ten ayrılarak Sümerbank A.Ş. adı altında yeniden yapılandırılmış ve bankanın hisseleri 17 Ekim 1995 tarihinde Garipoğlu Grubuna satılmıştır.

-Bayındırbank, 27 Mart 1958’de Çaybank A.Ş. adı ile Rize’de kurulan banka, 1992 yılında özelleştirme kapsamında satılmış ve unvanı Derbank A.Ş. olarak değiştirilmiş ve İstanbul’a taşınmıştır. 14 Kasım 1997’de Bayındır Grubu şirketlerinden Bayındır Holding, Banka hisselerinin yüzde 98, 68’ini satın almış ve 5 Ocak 1998 tarihinde bankanın unvanı Bayındırbank A.Ş. olarak tescil edilmiştir.

-Marmara Bank, 19 Ekim 1987 tarihinde “Netbank A.Ş.” adı ile kurulmuş, 1990 yılı sonlarında girdiği likidite krizi sonrasında Atilla Uras’a satılmış ve unvanı Marmara Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.

-İmpexbank, 25 Ocak 1984 tarihinde “Türkiye İthalat ve İhracat Bankası A.Ş.” adıyla kurulan banka, bir dizi unvan değişikliğinden sonra 7 Nisan 1989 tarihinde “İmpexbank Türkiye İthalat ve İhracat Bankası A.Ş.” adını almıştır. Bankanın kurucu ortaklarından olan ve yüzde 98 hissesini elinde bulunduran Asilkan İrfan Nadir, sahibi olduğu Polly PLC şirketinin karşılaştığı mali zorluklar nedeniyle 1990 yılı sonu 1991 yılı başında tüm hisselerini eşit bir şekilde Eliyeşil ve Karamehmet ailelerine satmıştır. İki aile arasında bankanın yönetimine ilişkin süregelen anlaşmazlık 10 Mayıs 1991 tarihinde çözümlenilmiş ve Karamehmet ailesi yüzde 50,46 oranındaki hisselerini Eliyeşil ailesine devretmiştir.

Öte yandan, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı tarafından hazırlanıp Sayın CB'na sunulan 17 Mart 1998 tarihli “İRTİCA NE DURUMDA?” başlıklı belgede (sh. 30 vd.) ve bu belge içinde yer alan iddialar ve bunlara ilişkin önerilerin sunulduğu 1 Nisan 1998 tarihli belgede (sh. 6-10), “İrtica'nın Sermaye Alanındaki Faaliyetleri” başlığı altında İrtica'yı desteklediği iddia edilen sermayenin ekonomide söz sahibi olmasına engel olunmasına yönelik önerilere yer verilmiştir. Söz konusu iddiaya göre “İslami sermayenin” bilinen kaynakları,

- holdingler (7 büyük holding)
- şirketler (4000 civarında)
- özel finans kurumları (11 büyük kurum)
- vakıflar (şubeleri ile birlikte dört binin üzerinde)
- derneklerdir.

Bu başlık altında “İslami sermaye”nin yurtdışı eğitim yatırımlarının, sermaye piyasası mevzuatına aykırılıkların, haksız rekabet ile ilgili hususların incelenerek bunların engellenmesi için her türlü tedbirin alınması önerilmiştir. Ayrıca, yine bu öneriler arasında “...teşvik ve yabancı sermaye mevzuatına aykırı tavır içinde olmayan ancak İslamı siyasallaştırma faaliyetlerine destek veren kuruluşları tespit ederek Hazine Müsteşarlığı'na duyurma sorumluluğu devletin diğer birimlerine aittir. Ancak söz konusu firmalara belli bir kadrolaşmanın gereği olarak haksız çıkarlar sağlayan kamu görevlileri tespit edilirse bunların da üzerine gidilmesi ve memuriyetle ilişkilerini kesmeye dahi varabilecek soruşturmalara tabi tutulmaları doğaldır...” denilmektedir.

Yine 29.07.1997 tarihli “*Siyasal İslami Kesimin Kadrolaşma Faaliyetleri*” adlı belgede “*İslami Sermaye*” başlığı altında Faisal Finans, Albaraka Türk ve Kuveyttürk siyasal İslam'a destek sağlayan yurtdışı kökenli finans teşkilatları olarak sayılmıştır. Bu finansal kuruluşlarla birlikte bazı cemaatlerin yurt dışında önemli bir finansal örgütlenmeye sahip oldukları ifade edilmiştir. Yine bu belgede irticaî olduğu iddia edilen derneklerin (Müsiad ve Fethullah Gülen yanlısı İş Hayatı Dayanışma Derneği gibi), ticari şirketlerin, holdinglerin (Kombassan, Yimpaş, İhlas), finans kuruluşları (İhlas Finans, Asya Finans, Anadolu Finans), vakıflar ve Refah Partili belediyelerin “İslami Sermaye”nin yurtiçindeki ekonomik gücü olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca “Siyasal İslami Kesimin Kadrolaşma Faaliyetleri ve İslami Sermaye İle İlgili Genel Değerlendirme, Sonuç ve Teklifler” başlıklı belgede de İslami sermayenin tasfiye edilmesine yönelik tekliflerde bulunulmuştur.

Söz konusu dönem ve sonrasında ortaya çıkan batık banka olayları dikkate alındığında Genelkurmay İstihbarat Başkanlığınca bu bankalara ve bankalara el konulmasına neden olan hakim ortaklara ve yönetim kurulu üyelerine ilişkin her hangi bir istihbarat paylaşımında bulunulmaması manidardır.

Kaldı ki, Komisyonumuzca Fon'a devredilen bankalar ve kamu bankalarında (T. Halk Bankası, T.C. Ziraat Bankası, T. Vakıflar Bankası) üst düzey yöneticilik (danışmanlık da dahil) yapmış olan asker kökenli kişilerin görev dönemlerine, sorumluluk alanlarına ve varsa haklarında yapılmış suç duyurularına ve akıbetlerine ilişkin ilgili kurum ve bankalardan bilgi talep edilmiş olup, söz konusu bankalarda görev yapmış olan asker kökenli personel ve görev dönemlerine ilişkin bilgiler ise şu şekildedir:

1. (Emekli Orgeneral) Hüsni ÇELENKLER (Halkbank Danışma Kurulu Üyesi) (1990-1991)
2. Metin AKPINAR (Ziraat Bankası Genel Müdür Yardımcısı) (1996-1999)
3. (Emekli Orgeneral) A. Doğan BAYAZIT (Kentbank) (1996-1999)

4. (Emekli Oramiral) Ö. Feyzi AYSUN (Bayındırbank) (1991-1993)
5. (Emekli Orgeneral) Sabri YİRMİBEŞOĞLU (Bayındırbank) (1996)
6. (Emekli Koramiral) Çetin ERSARI (İnterbank) (1996-1999)
7. (Emekli Orgeneral) Teoman KOMAN (İnterbank) (1997-1999)
8. (Emekli Koramiral) Işık BİREN (Egebank) (1989-1991)
9. (Emekli Oramiral) H. Vural BAYAZIT (Etibank) (1999-2000)
10. (Emekli Orgeneral) M. Muhittin FİSUNOĞLU (Sümerbank) (1998-1999)
11. (Emekli Oramiral) Zahit ATAKAN (Impexbank) (1989-1991)
12. (Emekli Koramiral) Ekmel TOTRAKAN (Etibank) (1997-Özelleştirme öncesi)
13. (Emekli Korgeneral) Alaettin GÜVEN (Etibank) (1998-Özelleştirme öncesi)
14. G. Aydın AKSAN (Etibank) (1994)

BDDK ve TMSF tarafından gönderilen cevabi yazılarda bu kişilerden H. Vural BAYAZIT ve Muhittin FİSUNOĞLU hakkında BDDK tarafından, Teoman KOMAN ve Çetin ERSARI hakkında ise Hazine Müsteşarlığı tarafından görev yaptıkları dönemlere ilişkin suç duyurularının tespit edildiği belirtilerek, söz konusu suç duyurularına ilişkin süreçler hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre;

H. Vural BAYAZIT hakkında Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından hazırlanan raporlar çerçevesinde yapılmış olan 16.11.2000 tarih ve 1679 sayılı ve 09.02.2001 tarih ve 970 sayılı suç duyuruları üzerine İstanbul 8. Ağır Ceza Mahkemesinin E:2007/50 sayılı dosyası üzerinden yürütülen yargılama neticesinde 14.07.2008 tarihli ve E:2007/50, K:2007/69 sayılı karar ile davanın zamanaşımı nedeniyle ortadan kaldırılmasına karar verilmiş, anılan karar Yargıtay 11. Ceza Dairesi tarafından da 14.07.2008 tarihli ve K:2008/16570 sayılı karar ile onanmıştır. Yine H. Vural BAYAZIT hakkında İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığına yapılan 09.02.2001 tarih ve 969 sayılı suç duyurusuna ilişkin olarak ise, Savcılığın 13.07.2001 tarih ve 2001/376 sayılı kararı ile takipsizlik kararı verilmiş, söz konusu karara Kurum tarafından yapılan itiraz da Ankara 1 No'lu DGM tarafından reddedilmiştir.

M. Muhittin FİSUNOĞLU hakkında Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yapılan tespitler sonucu hazırlanan rapor üzerine İstanbul DGM Başsavcılığına yapılan 31.01.2001 tarih ve 248 sayılı suç duyurusu hakkında da Savcılık tarafından takipsizlik kararı verilmiş, Kurum tarafından yapılan itiraz da Ankara 2 No'lu DGM tarafından reddedilmiştir.

Teoman KOMAN VE Çetin ERSARI hakkında ise yine Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından hazırlanan raporlar üzerine Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan 07.01.1999 tarih ve 957 sayılı suç duyurusun hakkında takipsizlik kararı verilmiş ve yapılan itiraz reddedilmiş, 23.02.1999 tarih ve 458 sayılı suç duyurusu hakkında ise İstanbul 6. Ağır Ceza Mahkemesinde yürütülen yargılama sonucunda 08.06.2006 tarih ve E:2001/201, K:2006/81 sayılı kararlar ile beraat kararı verilmiş, söz konusu kararın temyiz incelemesi neticesinde ise Yargıtay 11. Ceza Dairesince 15/10/2007 tarih ve E:2006/6925, K:2007/6627 sayılı kararı ile Ortadan Kaldırma (Bozma) kararı verilmiştir.

Yine TMSF'den alınan cevabi yazıya göre, bunlardan Çetin ERSARI ve Teoman KOMAN hakkında açılan mali sorumluluk davaları yargılama aşamasındadır. Muhittin FİSUNOĞLU hakkında açılan şahsi iflas davası iflas koşullarının oluşmadığı gerekçesiyle reddedilmiş, karar Fon tarafından temyiz edilmiştir. Yine Muhittin FİSUNOĞLU hakkında açılan mali sorumluluk davasında ise Garipoğlu Grubu ile protokol yapıldığından Mahkemece davanın durdurulmasına karar verilmiştir. A. Doğan BAYAZIT hakkında açılan mali sorumluluk davalarından ise Süzer Grubu ile yapılan protokol gereğince feragat edilmiştir.

Yine 28 Şubat süreci sonrasında yüksek faiz ile mevduat toplayan bankalar, doğrudan ve dolaylı şekillerde ait oldukları holdinglerin paravan şirketlerine geri dönüşü olmayacak

krediler açmışlardır. Bu kredilerin geri dönmemesi sonucunda bankalar Fon'a devredilmek durumunda kalmış, hakim ortak ve yöneticileri hakkında da Bankalar Kanununa muhalefetten (başta zimmet suçlaması olmak üzere) çok sayıda dava açılmıştır. Komisyonumuza bilgi veren dönemin İstanbul 8. Ağır Ceza Mahkemesi (bankacılık mevzuatına muhalefete ilişkin özel yetkili mahkeme) Başkanı Sayın Mustafa Akın'ın ifade ettiği üzere, "...157 klasörlük İmar davası, 145 klasörlük Etibank davası, 142 klasörlük Yurtbank davası, 80 klasörlük Sümerbank davası, 55 klasörlük Toprakbank davası, 60 klasörlük Bankkapital davası karara bağlanmıştır..." "...Dünyanın en büyük banka zimmet olayı İmar Bankası'nı iki seneden önce karara bağlamayı başarmıştır. Ve bu karar Yargıtay 7'nci Ceza Dairesi'nden geçerek kesinleşmiştir. Banka otoritelerince İmar Bankası'ndaki zimmet suçuna konu paranın miktarı, suçun işleniş biçimi ve niteliği itibarıyla dünya bankacılık tarihinin en büyük banka yolsuzluğu olayı olarak değerlendirilmiştir. Yine 60 milyara yakın bu davada adli para cezasına hükmedilmiştir. Bu da dünyanın en büyük adli para cezası olarak geçmiştir..."Ancak yine Sayın Mustafa Akın'ın belirttiği gibi "...Yargıtay'ın bozma gerekçeleri yol gösterici ve çözüm odaklı olmamıştır. Yargıtay'ın defeatle bozmaları yargılamaları uzatmıştır. Yaklaşık on yılı aşan yargılama süreleriyle adil yargılama ilkesi zorlanmıştır. Batık bankalara el konulması sonrasında geçen zaman sanıklar lehine işlemiştir. Bu durum on suçun zamanaşımına uğramasına sebebiyet vermiştir Bankacılık Kanunu'ndan kaynaklanan on suçun. Zimmet suçunun dışındaki tüm suçlar zamanaşımına uğramıştır. Yargıtay'ca adiyen zimmet suçunun kapsamı yeni yorumlarla genişletilmiştir. Suç oluşturan eylemlerin büyük bir kısmı basit zimmete dâhil edilmiştir. Bu dosyalardaki basit zimmet suçunun zamanaşımı süresi de dolmak üzeredir. Yargıtay aşamasında kimi hâkim hissedarlarının dosyası kaybolmuştur. Yahya Murat Demirel'in dosyasında olduğu gibi. Yargıtay aşamasında kimi batık banka hissedarının dosyası zamanaşımına uğramıştır. Cavit Çağlar, Halis Toprak, Erol Aksoy gibi..."

Anadolu Sermayesinin Gelişmesinin Engellenmesi

Bilindiği üzere, ülkemizde 1980 yılına kadar ithal ikameci bir kalkınma stratejisi uygulanmıştır. Bu dönemde iç pazara yönelik çalışan firmalar, arkalarına devlet desteğini de alarak gümrük koruması arkasında büyümelerini sürdürmüşlerdir. Söz konusu dönemde yüksek oranda teşvik ödenmiş olmasına rağmen, büyük sanayi şirketlerini dünya rekabetine yönlendirici stratejiler uygulanmamıştır. Kuşkusuz burada büyük sanayi şirketlerinin de büyük hatalarını gözden uzak tutmamak gerekir¹⁹⁵⁶.

Yeni kurulan endüstriler başlangıçta korunabilirse de bu durum Türkiye'de; sınırsız bir koruma halini alarak 1980'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde içeride tek el ve oligopollerin oluşması sonucunda; verimsiz ve israfla çalışan, maliyetleri yüksek ve ancak iç piyasaya satış yapabilen firmalar oluşmuştur. Ülkemizde aşağı yukarı her alanda faaliyet gösteren ve az sayıda olan holdingler, ekonomide büyük bir etkinlik kazanmışlardır¹⁹⁵⁷. Tekelleşmenin en iyi göstergesi, 1969 yılında kullanılan 251 maddeden 93'ünde en büyük üç, iki veya bir firmanın toplam üretimin %100'ünü, 87 maddede en büyük üretimin %75 ile %99'unu, 56 maddede ise, ilk büyük üç firmanın %50 ile %74'ünü ürettiği ve geriye kalan 15 maddede ise, %50'sinden azını üretmekte olmalarıdır¹⁹⁵⁸.

¹⁹⁵⁶ Özel, Mustafa; **Devlet ve Ekonomi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 31.

¹⁹⁵⁷Başkaya, Fikret, **Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi; Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına**, Birlik Yayınları, Ankara 1986, s. 259.

¹⁹⁵⁸ Altan, Mehmet; **Süperler ve Türkiye**, İstanbul: Afa Yayınları, 1986, s. 109. (Altan, Süperler).

1980’de Türkiye’deki ekonomik yapıda serbest piyasa modeli uygulanmış olmakla birlikte, serbest piyasa ve tam rekabet koşulları tam oluşmadığından dolayı, rekabet mekanizması çalışmamıştır. Türkiye’de fiyatlar serbest rekabet yaftası altında, tekeli ve kartellerin insafına terk edilmmiştir. Bu durumda rekabet piyasasının kalbi olan fiyat mekanizmasının tam ve mükemmel çalıştığını kabullenmek mümkün görünmemektedir.

Daha önceki süreçte tekeli gücünü elinde bulunduran İstanbul sermayesinin üretmiş olduğu veya yurt dışından ithal etmiş olduğu ürünlerin bayiliğini gerçekleştiren Anadolu’daki şirketler, 1980’li yıllardan itibaren yavaş yavaş gelişmeye başlamışlardır. Doğu Bloku’nun da parçalanmasının ardından söz konusu firmalar Anadolu’da bayilik sürecinden üretim sürecine geçerek kendi ürünlerini satma yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. 28 Şubat darbesinin önemli nedenlerinden birisi Anadolu sermayesinin bayilikten üretime geçmeye çalışması olmuştur. Anadolu sermayesinin üretime başlaması İstanbul’un statükocu sermayesini rahatsız etmiştir¹⁹⁵⁹. Piyasanın kontrolünü kaybetme endişesi duyan İstanbul merkezli sermaye, tekeli konumunu devam ettirmek için asker-sivil bürokrasiyi harekete geçirmiştir. Çoğunluğu Anadolu kentlerinde üretime başlayan pek çok şirket "irticacı" suçlamasıyla ya zor durumda kalmış¹⁹⁶⁰ ya da iflas etmiştir. Bu süreçte söz konusu firmaların genişleme yatırımlarına teşvik verilmediği gibi aldıkları teşvikler de iptal edilmiş, ürünleri kara listeye alınmıştır¹⁹⁶¹.

Türkiye’de bir taraftan yatırım ve üretimde bulunması için yurt dışından yabancı sermayenin gelmesini sağlamak amacıyla teşvik ve muafiyetler verilmiş, diğer taraftan da kendi bünyesinde bulunan yerli sermayenin bir kısmına yeşil sermaye adı verilerek, sahiplerinin yatırımlarını engelleme veya ürettikleri malların bazı kurumlarda satışına izin verilmeme gibi dünyada görülmemiş bir ironi yaşanmıştır.

Öte yandan bu dönemde ABD ve diğer birçok Avrupa ülkesinde Arap sermayesini çekmek amacıyla bankalar faizsiz kazanç sistemini faaliyete geçiren uygulamalara geçmişlerdir. Bunun yanında New York borsasında dini bakımdan kabul görmeyen ve alkol, domuz eti üretimi ya

¹⁹⁵⁹ Nitekim Ezgi GÜRSES de “28 Şubat Demokrasi Ters Şeritte” adlı çalışmasında (sh. 194-195) 28 Şubatın Cumhuriyet tarihi boyunca ekonomik ve siyasi bakımdan ayrıcalıklı bir kesimin, bürokrasinin ve devletle organik ilişki içindeki büyük sermayenin, yeni gelişen toplumsal güçlere karşı giriştiği bir tasfiye operasyonu olarak okunabileceğini ifade etmiştir. Yazar, bu durumu “Özal’lı yıllarda başlayan girişimciliği teşvik etme ve ekonomiyi dışa açma politikaları 1990’lı yıllardan itibaren geleneksel “merkez”in dışında, yani “devlet”ten nispeten bağımsız oluşan ve adına kısaca “Anadolu sermayesi” dediğimiz yeni bir iktisadi gücün ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır “İslamcı siyaset”in o dönemde yükselişe geçmesi de bir yanıyla bu ekonomik dinamikle bağlantılıdır. Ne var ki, bu yükseliş geleneksel kayırmacı ekonomik sistem içinde devlete işbirliği halinde palazlanmış olan yerleşik ve daha “büyük sermaye”yi ciddi olarak kaygılandırmıştır. Bu çevreler Refah Partisi iktidarının kendileri aleyhine olarak bu “kenar” gücünü destekleyeceğinden endişe etmişlerdir. Nitekim RP’nin büyük ortağı olduğu hükümetin ekonomi alanında izlediği kimi politikalarından “büyük sermaye”nin rahatsızlık duyduğunu ve bunu kontrol ettiği merkez medya aracılığıyla dışa vurduğunu biliyoruz. Büyük ölçüde bu nedenle devlet eliyle dağıtılan ranttan kendisinin artık yararlanılmayacağı, dolayısıyla geleneksel avantajlı pozisyonunu ve “seçkin” sınıfsal statüsünü kaybedeceği endişesine kapılan “büyük sermaye”, RP-DYP koalisyonuna sert bir muhalefet yürütmeye başlamıştır” şeklinde özetlemiştir. (Ezgi GÜRSES, 28 Şubat-Demokrasi Ters Şeritte, İstanbul 2012)

¹⁹⁶⁰ Söz konusu şirketlerden biri de Kayserili işadamları tarafından kurulan Dost Sigorta şirketi olmuştur. Söz konusu şirkete ve çalışanlarına yönelik olarak şirket kurucuları (Mustafa Tekeli, Saffet Arslan) tarafından 18.10.2012 tarihinde Komisyonumuza verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere emniyet ve yargı ayaklı bir çok baskı uygulanmış ve sonuç olarak şirket feshedilmek zorunda kalmıştır. Bu durumun etkileri Komisyonla bilgi veren Saffet Arslan’ın ifadelerine “...Bu tutuklanıp bırakıldıktan sonra ben işi tamamen bıraktım. Kendimde bir enerji, bir gayret göremiyordum. Hep önüme benim her şeyimi feda etmek istediğim devletin, sebepsiz, gereksiz, ölçsüz tutuklaması geliyordu ve kendimi güvende bağlanacak bir ülkede hissetmiyordum gibi. Acaba ülkemizi değiştirsem, Türklükten çıkmak aklıma gelmiyor da ülkeyi değiştirmek aklıma geliyor ve ben o zaman ölçülebilir rakamlar vermek istiyorum:1200 kişi çalışan İpek Mobilyayı 450 kişiye düşürdüm ve hala daha İpek Mobilya eski formunu yakalayabilmiş değil...” şeklinde yansımıştır.

¹⁹⁶¹ Yaşar, Süleyman, “28 Şubat’ın Halka Maliyeti Ne oldu?”, **Sabah Gazetesi**, 7 Mart 2012.

da ticareti gibi alanlarda faaliyet gösteren firmaların hisselerinin dahil edilmediği Islamic Index oluşturulmuştur¹⁹⁶².

Türkiye’de adına yeşil sermaye adının verildiği sermaye kesimine karşı yürütülen yok etme ya da yatırımlarını engellemeye yönelik girişimler eski bakanlardan Güneş Taner’in komisyona verdiği bilgilerde de açıkça yer almaktadır. Güneş TANER ifadesinde, Ülker grubunun teşvik almak için hazineye başvurusunun onaylanmaması için Genelkurmaydan bir albayın istekte bulunduğunu Teşvik Uygulama Daire Başkanından öğrendiğini ifade etmektedir. Bunun üzerine kendisinin Çevik Bir’i aradığında Ülker’in irticacı olduğunu, aynı zamanda maçlarında Türk Bayrağı’nı göremediklerini söylemesi üzerine kendisinin gelecek maçta bayrak olursa sorun ortadan kalkar mı? Sorusuna, Çevik Bir’in evet cevabını verdiğini söylemektedir. Bir’in bu sözü üzerine Ülker’in bir sonraki maçında stadyumu bayraklarla donatmasının akabinde tekrar Çevik Bir’i aradığını ve Çevik Bir tarafından çekincenin bittiğinin söylenmesine karşılık, Bir’in bu kez de Atatürk posterleri olmadığına işaret etmesi üzerine Dünyanın neresinde böyle bir şey var diye sorduğunu ve kendisinin amacının üzüm yemek değil başıyı dövmek olduğunu söylediğini, daha sonra da teşvik belgesini imzaladığını vurgulamaktadır.

Beşeri Kaynakların Üretkenliğini ve Gelişmesini Engellemesi

28 Şubat süreci özellikle askeri kesimde siyasi görüşü ya da dini inancından dolayı işten atılan subayların sayısında belirgin artışın yaşandığı dönemdir. Askeri personelin işten atılması bir yana bu kişilerin başka kamu kuruluşlarında çalışmaları yasaklanmış, hatta bazı özel sektörde istihdam edilen bu personelin çalıştırılmaması noktasında işyeri sahiplerine çeşitli şekillerde telkinlerde bulunulmuştur. Bu süreçte TSK’dan YAŞ kararları ile çok sayıda asker personelin ilişiği kesilmiştir. Bu askerlerden büyük bir çoğunluğu irticai faaliyetlerde bulundukları iddiasıyla, diğer kısmı ise uyuşturucu ve diğer nedenlerden dolayı TSK bünyesinden çıkarılmışlardır.

Öte yandan 28 Şubat müdahalesinin bir başka mağdur kesimi başörtülü öğrencilerin eğitim kurumlarından uzaklaştırılmasıdır. Eğitimde fırsat eşitliğini, din ve vicdan özgürlüğünü tanımayan ve kadına karşı ayrımcılığın bir başka boyutunu oluşturan bu yasak otuz bin civarında genç kız veya kadının okuldan ve işinden ayrılması ya da atılmasına sebep olmuştur. Anlamsız bir şekilde laiklik yaftası altında yükseköğretimden mahrum bırakılan bu kızların başta eğitim olmak üzere sağlık sektörü ve diğer hizmetler sektöründe yetişmiş eleman boşluğunu giderebilme potansiyeli heba edilmiştir¹⁹⁶³.

Sermaye Şirketi Olarak OYAK’ın Ekonomik Gücünde Artış

Türkiye’deki askeri müdahalelerin önemli nedenlerinden birisi askeri kanadın gelir düzeyinin, dolayısıyla da hayat standartlarının azalması olarak söylenebilir. 1960 askeri darbesinin arkasında Demokrat Parti’nin kırsal kesiminin kalkınmasına yönelik politikalarından hoşnutsuz askeri ve sivil bürokrasi, sanayi burjuvazisi, aydın kesimlerden müteşekkil kent merkezli bir koalisyonun olduğu bilinmektedir.

¹⁹⁶²Acar, Mustafa, “Bir Ekonomik ve Siyasi Karabasan: 28 Şubat Süreci”, **Gündem**, 28.02.2012. <http://acar.aksaray.edu.tr/agenda.asp?ShowDetail=Yes&AgendaId=100>

¹⁹⁶³ Acar, Mustafa, “Bir Ekonomik ve Siyasi Karabasan: 28 Şubat Süreci”, **Gündem**, 28.02.2012. <http://acar.aksaray.edu.tr/agenda.asp?ShowDetail=Yes&AgendaId=100>

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden kısa süre sonra, günün askerî-sivil hükümetince önerilen ve Kurucu Meclis tarafından çıkarılan "Özel Kanun" ile OYAK adı altında bir oluşum meydana getirilmiştir. Asıl amaç TSK üyeleri için yardımlaşma hizmetlerinin tesis edilmesi yanında üye birliklerini artırma amacına yönelik olarak iştirak yatırımları da yapmaktır. Faaliyetleri açısından bakıldığında OYAK aynı anda hem zorunlu bir tasarruf kurumu, hem bir ek sosyal güvenlik ve hizmet kurumu hem de bir holding kuruluşu konumundadır. OYAK her şeyden önce bir *zorunlu tasarruf* kuruluşudur.

OYAK, üyeleri için Emekli Sandığı'nın yanı sıra bir *ek sosyal güvenlik kurumu*dur. Bu açıdan OYAK'ın yasayla öngörülen hizmetleri sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler olarak ikiye ayrılmaktadır. Sosyal yardımlar, üyelerin ödediği aidatlar karşılığında yapılan emeklilik, ölüm ve maluliyet yardımlarından oluşmaktadır. Bunlar arasında en önemli kalemler emeklilik yardımları olup, en az 10 yıllık süresini doldurmuş üyelere sunulmaktadır. OYAK'ın *sosyal hizmetler* (ya da sosyal amaçlı yatırımlar) adı altında yürüttüğü faaliyetler ise, kuruma belli oranda gelir sağlamakla birlikte, daha çok, üyelere piyasaya göre ucuz ve uzun vadeli borç ve kredi verilmesi esasına dayanmaktadır.

OYAK gelirlerini dört kaynaktan elde etmektedir. 1. Üyelerden topladığı kesintiler. Silâhlı Kuvvetlerin muvazzaf subayları OYAK'ın doğal üyesidir. Savunma Bakanlığı'nın sivil memurları ve OYAK'ın yüzde 50'den fazla hissesinin olduğu ticari kuruluşlardaki sivil memurlar da gönüllü üye olabilir; her ikisinin de aylık maaşlarının yüzde 10'u aidat olarak kesilir. Ayrıca yedek subayların maaşlarının yüzde 5'i kesilir; ama bunların karşılıklı yardımlaşma fonlarından yararlanamazlar. 2. Yatırımlarından sağlanan gelir. Elde edilen gelirler tekrar yatırıma yönlendirilir. OYAK üyeleri hissedar değil aidat ödeyicisidir, bu yüzden onlara kâr payı dağıtılmamaktadır. 3. Bağışlar. 4. Krediler ve kamu borçları¹⁹⁶⁴.

OYAK kendi özel yasasına tâbi olmakla beraber farklı noktalarda hem özel hukukun hem de kamu hukukunun alanına girmektedir. 205 sayılı yasanın birinci maddesine göre OYAK Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı ve özel hukuk hükümlerine tâbi olup, malî ve idari bakımdan özerk bir tüzel kişiliktir. Aynı kanunun 37. maddesinde ise Kurumun her çeşit malları ile gelir ve alacaklarının, Devlet malları hak ve rüçhanlığına sahip olduğu ve bunlara karşı suç işleyenlerin, Devlet mallarına suç işleyenler gibi muameleye tâbi tutulacakları belirtilmektedir. Buradan OYAK'ın bir yandan üçüncü kişilerle ilişkileri bağlamında özel hukuk kurallarına tâbi olduğunu ve bunun da özellikle gelir amaçlı faaliyetlerini daha rahat yürütebilmesi için öngörüldüğünü, diğer yandan da kurumun çeşitli kamusal hak, yetki ve imtiyazlarla donatıldığından kamu hukuku tüzel kişisi statüsü kazandığını söyleyebiliriz. Daha açık bir ifade ile OYAK'ın her iki hukuk alanının nimetlerinden yararlanacak bir hukuki yapıya kavuştuğunu ifade edebiliriz¹⁹⁶⁵. "Özel Yasa" hükümleri çerçevesinde dünyada başka örneği bulunmayacak şekilde kurumlar vergisi, diğer her türlü gelir vergisi, üyelerinden katılım ücreti ve düzenli aidat alan tüm kuruluşların ödediği özel gelir vergisi, bütün satış ve tüketim vergileri, tüm yasal işlemlerden alınan damga vergisi gibi devlet alacaklarından muaf tutulmuştur¹⁹⁶⁶.

Askerlerin geçmiş yıllarda oldukça kötüleşmiş olan maddi koşullarını iyileştirme ve kendilerini o koşullara düşüren sivil iktidarlar karşısında iktisadî özerkliklerini garantileme temeline dayalı olarak kurulan OYAK'a sermaye kesimi de orduyu belli sınırlar dâhilinde

¹⁹⁶⁴ Parla, Taha; "Türkiye'de Merkantilist Militarizm 1960-1998", **Birikim**, Sayı 160-161, Ağustos-Eylül. 2002, s. 204

¹⁹⁶⁵ Akça, İsmet; "Kollektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", **Birikim**, Sayı 160-161, Ağustos-Eylül.2002, s. 227.

¹⁹⁶⁶ Parla, s. 205.

kendi egemenlik alanlarının, yani ekonominin içinde görmekten dolayı herhangi bir rahatsızlık duymamış hatta bazı konularda ordunun desteğini almaktan dolayı kısa vadede bu oluşumdan memnun kalmıştır. Çünkü Türkiye ekonomisi olgunlaşmadığı ve pazarları boş olduğu sürece söz konusu sermaye kesimi üretim ve satım konularında herhangi bir sorun yaşamayacaktır. Dönemin büyük sermayesinin kafasında OYAK içinde toplanacak büyük fonları kendi yatırımlarında finansman kaynağı olarak kullanma düşüncesi de yer almaktadır. Ancak dönemin güç dengeleri içinde askerlerin ağırlığı daha belirgin ve OYAK sermayenin değil ordunun öngörülleri doğrultusunda kontrol işlerini kendi tutacak şekilde dev bir holdingleşme yolunda ilerlemiştir.

OYAK'ın ilerlemesinin arkasında hukuki-kurumsal yapısından kaynaklanan unsurlar yanında genel olarak Türkiye'de sermaye birikim süreci ve sınıfsal yapının özelliklerinin etkisi de söz konusudur. Türkiye kapitalizminin yapısal bir özelliği az sayıda büyük sermaye grubunun eksik rekabetçi yapıdaki piyasaları kontrol etmesidir. Genel olarak izlenen gelişme stratejileri ve uygulanan iktisat politikaları büyük sermaye gruplarının kontrolü altındaki sektörlerin desteklenmesine yöneliktir. Görece az gelişmiş bir kapitalist ekonominin temel yapısal eksiklerinden biri olan sermaye yetersizliği de göz önüne alındığında, kuruluşundan itibaren büyük fonları bünyesinde toplayan OYAK, büyük sermayenin girebileceği sektörlerle yatırım yapmış ve devletin sermaye grubu yaratma politikalarından (krediler, teşvikler, muafiyetler vs.) en az diğer büyük sermaye grupları kadar yararlanmıştır. OYAK'ın çeşitli sektörlerdeki piyasa paylarına bakıldığında bu oligopolistik yapının bir parçası olduğu daha net olarak görülmektedir. Otomotiv sanayini ele alacak olursak OYAK 1960-80 arasında binek otomobil piyasasını Koç grubu ile beraber kontrolü altında tutmuştur. Ardından 1980 sonrası duruma baktığımızda da Oyak-Renault'un sektör payının 1992-2001 arasında ortalama yüzde 20, 2001 yılında da yüzde 27,7 olduğu görülmektedir. MAİS'in 2000 yılı sektör payı ise yüzde 23'tür. Lastik üretiminde 1960-80 arasında Goodyear, Uniroyal ve Pirelli piyasanın tüm talebini karşılayan firmalardır. Goodyear 1971'de toplam lastik üretiminin yüzde 28,8'ini üretirken, 1982'deki piyasa payı yüzde 21'dir. Çimento sektörünü ele aldığımızda 1976 itibarıyla Türkiye'de üretilen çimentonun yüzde 23'ü OYAK fabrikaları tarafından üretilmektedir. Türkiye'de Oyak hisseli fabrikaların 1985-1998 arasındaki toplam çimento satışı içindeki payı ortalama yüzde 13,4 olup, yıllar içinde sürekli artış göstermiş ve 1998'de yüzde 18,8 seviyesine ulaşmıştır. Bunun yanında tarımsal alanda faaliyet gösteren Hektaş'ın sektördeki payı ise yüzde 18-20 arasında değişmektedir¹⁹⁶⁷.

OYAK'ın büyümesinde etkili olan diğer bir unsur ise genel gelişme stratejilerinin gerektirdiği iktisat politikalarının siyasal iktidarların belli sermaye gruplarına iltimas geçmesi olgusudur. Büyük ve güçlü sermaye gruplarının belli siyasal iktidarlara yakın durarak ek ayrıcalıklar kazanmasının ülkemizde karşılaşılan olgulardan birisi olduğunu kabul ettiğimizde, özellikle askeri darbe süreçlerinde ordunun sahip olduğu gücün bu yönde bir etkisi olacağını ifade etmek yanlış bir değerlendirmeye olmayacaktır. Bank şirketlerin kamu iktisadi teşekküllerine devredilmesi veya bu teşekküllerle ortaklığa gidilmesi, kamu ihalelerinin alınması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

OYAK, 1980'lerin başında krize giren otomotiv sektöründeki iki şirketini (Türkiye Otomotiv Endüstrileri A.Ş. [TOE] ve Motorlu Araçlar Ticaret A.Ş. [MAT]) 1984'te Ziraat Bankası'na devretmiş, inşaat sektöründeki Oyak-Kutlutaş'a bağlı dört şirkete Emlak Kredi Bankası 1985 yılında ortak olmuştur (Sönmez, 1987: 252). Benzer şekilde inşaat sektöründe, Oyak İnşaat'a 1995 yılında yüzde 25 hisse ile ortak olan SSK, OYAK'a 2 milyon 544 bin dolar ödemiş ve SSK'nın bütün inşaat işlerinin Oyak İnşaat bünyesinde ve yüzde 1 tenzilatla yapılması

¹⁹⁶⁷ Akça, "Kollektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", s. 250.

konusunda mutabakat sağlanmıştır. Ancak daha sonra bu anlaşma dâhilindeki kazançların ötesinde OYAK'ın SSK ihalelerinden ek kazançlar sağladığı dile getirilmiştir. Şöyle ki 1999'da o zamanın fiyatlarıyla 17 trilyon tutan 9 SSK inşaatının yüzde 1 ve 6,5 tenzilatlarla OYAK İnşaat'a verilmesinin akabinde Oyak İnşaat'ın bu işleri yüzde 23,24 tenzilat ile taşeronlara devrettiği, böylece aradaki 2 trilyon 443 milyar liranın SSK'dan çekilip Oyak İnşaat'a aktarılmış olduğu ifade edilmiştir. İhaleye başka şirketlerin girebilmesi durumunda maliyetin yüzde 30 oranında azalabileceği söylenmiştir¹⁹⁶⁸.

Finans sektöründe, özellikle bankacılık alanındaki gelişimine bakıldığında da OYAK'ın siyasal gücünün kendisine avantajlar sağladığına dair önemli göstergeler söz konusudur. 2001 krizinin ardından sermayesi yetersiz hale gelmiş bankalara kaynak aktararak bu bankaları kurtarma operasyonu gündeme geldiğinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ancak sektör içi aktif büyüklükteki payı %1'in üzerindeki bankaların bu kapsama alınacağı kararı çıkar. Esasında kurtarma limiti %1 değil de 1,5 olarak saptansaydı biri Türkiye'nin en büyük medya kuruluşunun, öbürü en büyük sınaî askerî grubunun olan iki banka dışarıda kalacaktır. Bunun yanında tasarıda kriter olarak yalnızca piyasa payının bulunmasının yetersiz kaldığı çeşitli kesimlerce de ifade edilmiştir. Özel sermayeli ticari bankalar grubunda batık kredi oranı Mart 2001 de % 3,9 iken Oyak Bank'ta 12,7 olması, ortalama aktif kârlılığında da Oyak Bank'ın %-5,3 ile 1,2 olan ortalamanın altında kalması, diğer kriterler açısından kötü durumda olan Oyak Bank'ın keyfî bir kriter belirlemesi sonrasında kurtarma çizgisinin üzerinde kaldığını göstermektedir. Bu sıkıntının atlatılmasından sonra Oyak Bank TMSF'den Sümerbank'ı alarak sektörde en büyükler arasına girmiştir. Sümerbank'ın alım sürecinde de ifade edilmesi gereken ilginç durumlar bulunmaktadır. OYAK Yönetim Kurulu başkanı Selçuk Saka Sümerbank'ı "satın alma bedeli olarak bütün tahminlerin aksine sadece 50 milyar TL gibi sembolik bir para ödemiş olduğumuzu bu vesile ile bildirmek isterim" demekte ve "değerini bu açık metinde rakam olarak belirtmeyi uygun görmediğim menkul ve gayrimenkulleri olan Sümerbank'ın 4,5 aylık faaliyet sonunda bırakacağı kâr diğer 25 iştirakin toplam kârına eşit, hattâ üzerinde bir rakam" olacaktır diye devam etmektedir. Gerçekten de bakıldığında Oyak Bank'ın 2000 yılı zararı 8,6 trilyon TL olmuş ve Sümerbank'a 27 trilyon sermaye koyacağını açıklamış, Sümerbank-Oyakbank birleşmesinden sonra ise bankanın 2001 yılı kârı 167 trilyon olarak açıklanmıştır. Yani tüm masraflarının kat be kat üzerinde kâr elde edilecek olan Sümerbank kelepİR bir fiyata OYAK'a devredilmiştir¹⁹⁶⁹.

OYAK'ın kârlılığında büyük sıçrama gösterdiği dönem dışı açık ekonomik büyüme stratejisinin benimsendiği 1980 sonrası dönemidir. 1961-1980 döneminde OYAK'ın ortalama kârlılığı 16 birim iken, 1981-2001'de 100 birime sıçramıştır. 1990-2001 için ise bu sayı 165 değerine ulaşmıştır¹⁹⁷⁰.

Tablo:18
OYAK'ın Karlılık Göstergeleri

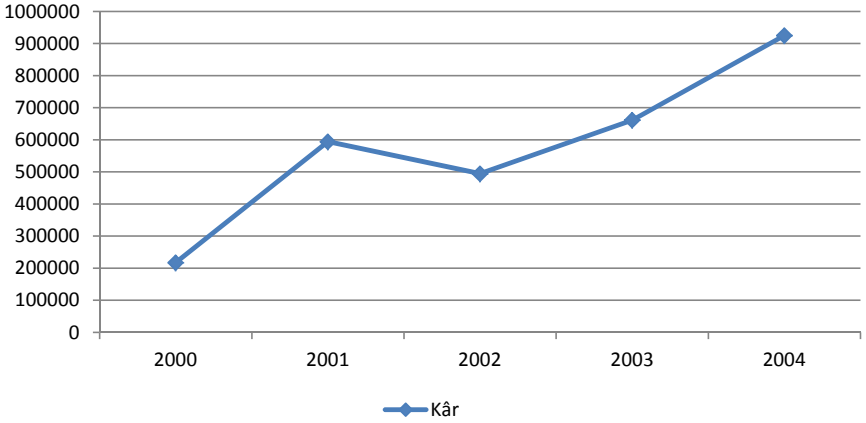
Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004
Kâr	217385	594382	494691	661393	925369

Kaynak: OYAK Faaliyet Raporları, www.oyak.com.tr.

¹⁹⁶⁸ Akça, "Kollektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri" s. 252.

¹⁹⁶⁹ Akça İsmet, **Türkiye'de Askeri-İktisadi Yapı: Durum, Sorunlar, Çözümler**, s. 11.

¹⁹⁷⁰ Akça, **Türkiye'de Askeri-İktisadi Yapı: Durum, Sorunlar, Çözümler**, s. 12.

Grafik-6: OYAK Karlılık Göstergesi Gelişimi

Yukarıdaki tabloda OYAK Holding'e ilişkin 2000 yılı sonrası kârlılık durumu gösterilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere 2001 yılına kıyaslandığında 2002 yılında azalma söz konusudur. 28 Şubat darbesi sonrasında Türkiye'deki firmaların karlılık oranlarına bakıldığında ise en karlı çıkan kuruluşlardan birinin OYAK olduğu görülmektedir. 28 Şubat öncesinde sıralamaya giremeyen OYAK, 2000 yılında 4,9 milyar dolarlık ciroyla Koç ve Sabancı Holding'den sonra üçüncü sıraya yükselmiştir. 2001 sonuna gelindiğinde ise Sabancı Holding'in net kârının 120 trilyon lira olduğu dönemde OYAK'ın net kârının 594 trilyon TL değerine ulaşması dikkate değerdir.

2001 Krizinin Altı Yapısını Oluşturması

2000 yılı başından itibaren uygulamaya konulan istikrar programında ekonomik hedefler doğrultusunda uygulanacak döviz kuru politikası tespit edilmiştir. Bu bağlamda geleceğe dönük beklentilerin ve enflasyonist baskıların azaltılması hedefi doğrultusunda döviz kuru "çapa" olarak benimsenmiştir¹⁹⁷¹. Ancak, kur artışlarının öngörülebilir olmasının ardından bankalar, döviz borçlanarak TL cinsinden ihraç edilen Devlet İç Borçlanma Senetlerini (DİBS) satın almaya başlamışlardır. Bu durum bankacılık sektörünün artan oranda döviz pozisyonunda açık vermelerine, dolayısıyla büyük oranda kur riski taşımaya başlamasına sebep olmuştur. Başlangıçta programa duyulan güven ve kamu borçlanma senetlerine karşı artan talep faiz oranlarını hızla aşağı çekmiştir. Bu doğrultuda iç borçlanma faizlerinde kur çapasına uyum gösteren bir düşüş yaşanırken, enflasyondaki düşüşün aynı ölçüde hızlı olmaması sonucunda reel kur değerlenme eğilimine girmiş, ithalat artma eğilimine girmiş ve cari işlemler dengesi olumsuz yönde işaretler vermeye başlamıştır. Cari işlemler dengesindeki gelişmeler bilinmesine rağmen, portföylerinde yüklü miktarlarda TL cinsi DİBS bulunan bankalar bilanço zararı oluşmasının önüne geçmek amacıyla mevcut faiz seviyelerini korumaya çalışmışlardır. Ancak, özelleştirme gelirlerinde hedeflere ulaşamaması, yapısal önlemlerin alınmasının gecikmesi nedeniyle programın azalan kredibilitésinin sonucu olarak iç borçlanma faizleri yükselmeye başlamıştır¹⁹⁷². Aylık ortalamalar itibarıyla, gecelik basit faiz Ekim 2000'de yaklaşık yüzde 39'dan, Kasım ayında yüzde 95'e ve Aralık ayında yüzde 183'e

¹⁹⁷¹ Yay, Gülsün Gürkan, Enflasyonu Düşürme Politikalarının Maliyetleri: Teori, Uygulama ve Türkiye, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:184, Temmuz 2001, s. 77

¹⁹⁷² Hazine Müsteşarlığı, **Borç Yönetim Raporu**, Nisan 2003, s. 20. (Hazine, Borç Yönetim).

çıkıştır. İkinci el bono ve tahvil piyasalarında aylık ortalama bileşik faizler Ekim ayında yüzde 38 iken, bu oran Kasım’da yüzde 45’e ve Aralık’ta ise yüzde 78’e yükselmiştir¹⁹⁷³.

Bu kısa dönemde bankaların portföylerindeki Hazine kâğıtlarının piyasa değeri düşerken, şirket sektöründe kısa vadeli kredi faiz yükleri artmıştır. Bu durumdaki bilançolarında yüklü miktarlarda DİBS taşıyan bankaların bilanço yapıları olumsuz yönde etkilenmiş ve DİBS teminatları yetersiz kaldığı için likidite sıkışıklıkları da yaşanmaya başlamıştır¹⁹⁷⁴. Likidite sıkıntısının yaşandığı süreçte Merkez Bankası net iç varlık tavanı hedefi nedeniyle faizlerin yükselmesine karşı herhangi uygulamaya başvurması sonrasında faizler giderek artmıştır. Faiz oranlarının aşırı yükselmesi kamu kâğıtlarından çıkışlarda ve dövize olan taleplerde artış meydana getirmiştir. Bu süreçte Merkez Bankası’nın bankalara vermiş olduğu kredilerin de döviz talebine dönüşmesi Merkez Bankası’nın döviz rezervlerini azaltmıştır¹⁹⁷⁵.

2000 yılı sonuna doğru IMF’den sağlanan ek destekle döviz rezervleri artırılmış ve mali piyasalar kısmen sakinleşmiş olmasına rağmen piyasa aktörlerinin beklediği yapısal değişimlerin gerçekleştirilmediği ve siyasi belirsizliğin giderek yükseldiği ortamda piyasanın tedirginliği tam olarak giderilememiştir. Nihayetinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan tartışma sonrası Başbakan tarafından yapılan açıklamaların akabinde ikinci spekülasyon hareketi başlamıştır.

21 Şubat’ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %6200’e kadar çıkmış ve ortalama %4018,6’ya ulaşmıştır. 16 Şubatta 27,94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat’ta 22,58 milyar dolara inmiş ve rezerv kaybı 5,36 milyar dolar olmuştur. Kasım ayında yaşanan krizde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalırken, Şubat krizinde yerlilerin de, özellikle bankaların dövize hücum yaptıkları görülmüştür¹⁹⁷⁶.

Kriz ile birlikte öngörülebilir kur rejimi seçeneği geçerliliğini yitirmiştir. Sermaye hareketlerinin kontrol edilmediği koşulda, hem döviz kurunu hem de faizleri bir araç olarak kullanmak mümkün değildir. Serbest dalgalı kur rejimine ani ve zorunlu geçişin ardından ulusal paranın dış değerinde yüksek oranlı düşme meydana gelmiştir. Devalüasyon sonrasında daha önce faiz şoklarıyla bilançoları hasar görmüş banka ve şirket sektörünü, özellikle açık döviz pozisyonları ile bu krize yakalanan ekonomik birimleri beklenmedik ölçülerde kötüleştirmiş, öz kaynaklar erimiş ve varlık değerleri azalmıştır¹⁹⁷⁷.

Türkiye’de 2001 yılında meydana gelen finansal krizin temel belirleyici unsurlarından olan kamusal dengesizliklere bağlı olarak reel ve finansal kesimin asli görevinden uzaklaşması yanında finansal sektörün sorunlarının derinleşmesindeki temel aktörün 28 Şubat darbesi olduğunu söyleyebiliriz. 28 Şubat darbesinin ardından bu süreci destekleyenlerin arzuları doğrultusunda bazı kamu bankaları özelleştirme adı altında 28 Şubatı onaylayan kişilere yada bunların destekledikleri kuruluşlara devredilmiştir. %100 mevduat garantisinin varlığında yüksek faiz ile mevduat toplayan bankalar çeşitli şekillerde bağlı bulundukları holdinglerin şirketlerini geri dönmeyecek kredilerle fonlamışlar ve bankaların içinin boşalmasına neden

¹⁹⁷³ Celasun, Merih: “2001 Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, www.econ.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf, s. 16.

¹⁹⁷⁴ Hazine, Borç Yönetim, s. 20.

¹⁹⁷⁵ Eğilmez Mahfi, Kumcu Ercan, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 2. Baskı, Om Yayınevi, İstanbul 2002: s. 274.

¹⁹⁷⁶ Uygur, Ercan: “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri” **TEK Tartışma Metni**, 2001, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>, s. 23.

¹⁹⁷⁷ Celasun, s. 16.

olmuşlardır. Öte yandan kamu harcamalarında rasyonel kriterlerin uygulanmaması nedeniyle giderek artan kamu dengesizlikleri 2001 krizini tetikleyen ana unsurlardandır. Bunun yanında 1999 yılı sonunda başlayan ve istikrarlı bir ekonomik yapıyı hedefleyen istikrar programının yürütücüsü konumundaki iktidarı temsil eden ve kendi aralarında dahi tam uyumlu çalışmayan kısa vadeli üçlü koalisyon hükümetinin kurulması da yine 28 Şubat sürecinin ürünü olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Krizin Bazı Makro Ekonomik Değişkenlere Etkisi

2000 yılının ilk aylarında programa karşı güven oluşması sonrasında 9,6 milyar dolar yabancı sermaye girişi olmuştur. 2001 yılında Şubat ayında meydana gelen kriz ise 14,6 milyar dolar sermaye çıkışıyla sonuçlanmıştır. Sermaye çıkışlarının ilk etkisi döviz kurları üzerine olmuş ve 2000 yılı sonunda 0,675 TL olan dolar kuru 2001 yılı sonuna kadar %114 oranında yükselerek 1,446 seviyesine ulaşmıştır. Döviz kurunda meydana gelen yükselişler başlangıçta faiz oranları üzerinde etkisini hissettirmiştir. Döviz ve faizdeki artış enflasyon beklentisini artırmış dolayısıyla da beklentilerde kötüleşme meydana gelmiştir. Buna paralel olarak iç piyasada tüketim ve üretim düzeylerinde aşırı düşüşler meydana gelmiştir.

Tablo: 19 2000-2007 Bazı Makro Ekonomik Göstergeler					
Yıllar	Büyüme Oranı	GSMH (Milyon Dolar)	Özel Sektör Sabit Yatırım /GSMH	Kişi Başı GSMH (Dolar)	İşsizlik Oranı
2000	6,3	201463	15,9	2963	7,0
2001	-9,5	144607	12,6	2134	8,9
2002	7,9	182929	11,0	2662	10,8
2003	5,9	238408	11,3	3425	11,0
2004	9,9	301635	14,2	4256	10,8
2005	7,6	362769	15,0	5042	10,6
2006	6,0	399712	16,2	5760	10,2
2007	4,7	485313	15,3	6912	10,3

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından alınmıştır.

Ekonomide talep daralması doğal olarak yatırım ve milli gelir seviyeleri üzerinde olumsuz etki meydana getirmiştir. 2000 yılında %6,3 oranında büyüyen ekonomi 2001 yılında %9,5 oranında küçülmüştür. Gayri safi milli hâsılda meydana gelen bu küçülme ekonomide yaklaşık **57 milyar dolarlık** düşüş meydana getirmiştir. Milli hasıla seviyesinde dolar bazında bu küçülme kişi başına gelir seviyesine de sirayet etmiş ve 2000 yılında 2963 dolar düzeyinde iken 2001 yılında bu değer 2134 dolar düzeyine inmiştir. Ekonomide meydana gelen bu küçülme istihdam seviyesini de olumsuz etkilemiştir. 2000 yılına göre baktığımızda 2000 yılında %7 olan işsizlik oranı 2001 yılında %8,9 seviyesine ulaşmıştır.

Öte yandan döviz kurunda meydana gelen ani yükseliş ve piyasada belirsizliğin hakim olması hazinenin borçlanma maliyeti üzerine etkili olmuştur. Bu bağlamda 2000 yılında %38 şeklinde ve 410 gün vadeli gerçekleşen iç borçlanma değerlerinde olumsuz değişim meydana gelmiştir. 2001 yılı mart ayında devlet iç borçlanma senetleri ortalama faiz oranları %193 seviyesine tırmanmış ve vadesi de 98 güne düşmüştür. 2001 yılı sonuna gelindiğinde ortalama borçlanma faiz oranları %96,2 ve vadesi 148 seviyesinde gerçekleşmiştir. Devlet iç

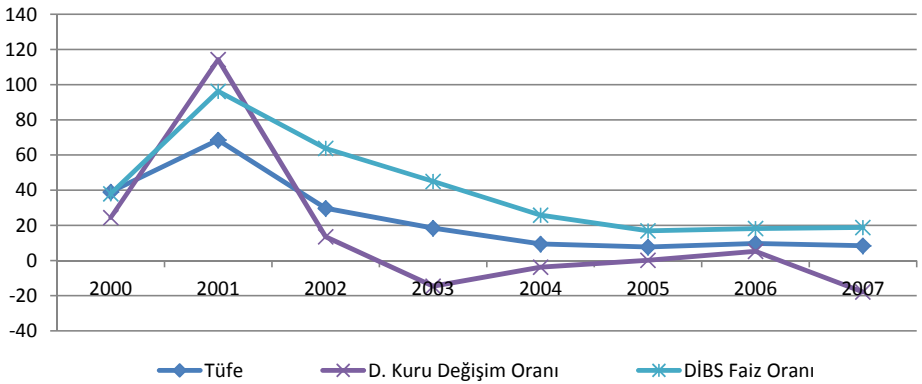
borçlanma senetlerinin vade sürelerindeki azalma ve faiz oranlarındaki yükselme kuşkusuz ki kamunun borçlanma maliyetini artırmıştır¹⁹⁷⁸.

Bunun yanında devlet borçlanma kağıtları faiz oranlarındaki artışa ilişkin olarak reel faiz oranlarının yükselmesi özel sektörün finansman maliyetlerini de etkilemiş ve yatırımlarda önemli oranda düşüş olmuştur. Yatırımlardaki bu daralma Türkiye’de üretim ve verimlilik düzeylerinde kayda değer seviyede olumsuzluk meydana getirmiştir¹⁹⁷⁹. Hazine ihalelerinde 2000 yılı için reel faiz oranı negatif (-0,7) iken, 2001 yılında %16,4’e çıkmış, 2002 ve 2003 yıllarında ise sırasıyla %26,3 ve %22,5 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Reel faizlerdeki artış özel sektörün finansman maliyetine yansımış ve yatırımlar önemli oranda düşmüştür. 2000 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarında %10,5 oranında artış olmuş ve 32 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bunun yanında kriz yılı olan 2001 yılında %43,1 oranında azalarak 18,2 milyar ABD dolarına düşmüştür. Yatırımlardaki bu azalma reel faiz oranlarının %20’den yüksek seyrettiği 2002 ve 2003 yıllarında da devam etmiştir. 2000 yılındaki yatırım düzeyi 2004 yılında ancak aşılabilmektedir. Yatırımların 2000 yılındaki miktarının 2001, 2002 ve 2003 sürdürülebildiğini kabul ettiğimizde özel sektörün toplamda 30 milyar ABD doları değerinde daha fazla yatırım yapabileceği kolaylıkla hesaplanabilmektedir.

Tablo: 20
Enflasyon, Döviz Kuru ve Faiz Oranı Göstergeleri

Yıllar	Tüfe	Üfe	Dolar Kuru	D. Kuru Değişim Oranı	DİBS Faiz Oranı	Reel Faiz Oranı	Döv. Tev. Hes./M2Y
2000	39,0	32,7	0,675	24,4	38,0	-0,7	47,1
2001	68,5	88,6	1,446	114,3	96,2	16,3	52,2
2002	29,7	30,8	1,642	13,5	63,8	26,3	55,1
2003	18,4	13,9	1,402	-14,6	45,0	22,5	49,8
2004	9,4	15,4	1,348	-3,8	25,8	15,0	41,4
2005	7,7	2,7	1,349	0,1	16,9	8,5	35,9
2006	9,7	11,6	1,419	5,2	18,2	7,7	33,1
2007	8,4	5,9	1,170	-17,9	18,8	9,6	33,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından alınmıştır.

Grafik-7: Enflasyon, Kur ve Faiz Oranındaki Değişimler

¹⁹⁷⁸ Kalkınma Bakanlığı, 1996-2001 Döneminde Yaşanan Krizler ve Etkileri Raporu, Ankara, 2012, s. 10. (Kalkınma, Rapor).

¹⁹⁷⁹ Kalkınma, Rapor, s. 10.

Türkiye’de üretim ve yurt içi talep miktarının ithalata bağımlılık katsayısı yüksek düzeydedir. Bu nedenle döviz kurlarındaki hızlı artışın etkileri 2001 yılı içerisinde kendisini göstermiş ve 2000 yılında %39 olan tüketici mallarındaki fiyat artışı 2001 yılında %68,5 oranına çıkmıştır. Makro ekonomik istikrarsızlığın varlığında ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu koşullarda ulusal paranın fonksiyonlarını yerine getirememesinden dolayı ekonomik ajanlar istikrarlı ve konvertibl olan başka ülke paralarına yönelmektedirler. Dolarizasyonun göstergelerinden birisi olan döviz tevdiat hesaplarının M2Y’ye oranı 2001 krizi sonrasında %55 seviyelerine çıkmıştır. Dolarizasyon, başta mevduat olmak üzere kaynak yapısını olumsuz etkilemiştir. Yurt içi makroekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörünün özellikle mevduata dayalı kaynak yapısını dolarizasyondan doğrudan etkilemiştir. Bu durum, hem yabancı para cinsi tasarruf sahiplerinin hem de yabancı para kredi müşterilerinin, bankacılık sistemi dışına, kaymalarına neden olmuştur¹⁹⁸⁰.

2001 Krizinin Kamu Mali Dengesine Etkisi

2000 yılı başında uygulamaya konulmuş olan Ekonomik Programın önemli amaçlarından biri kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılması ve kamu finansmanının dengeli bir şekilde yürütülmesi olmuştur. Bu çerçevede, uygulanan sıkı maliye politikaları, elde edilen özelleştirme gelirleri ve dış piyasalardan uygun koşullarda sağlanan kaynaklar ile iç borçlanma ihtiyacının azaltılması ve kamu borç stokunun GSMH’ye oranının uluslararası kabul görmüş seviyelere indirilmesi hedeflenmiştir. Fakat 2001 yılı Şubat ayı sonlarına doğru patlayan kriz sonrasında meydana gelen yüksek faiz ortamı var olan kamu dengesizliği problemini körüklemiş, kamu kesimi kısa vadede mali sistem içerisinde iç borç stokunu çevirme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.

Tablo: 21 Kamu Dengesine İlişkin Gerçekleşmeler							
Yıllar	KKBG/GS YİH	T. İç Borçlar (Bin TL)	İç Borç/GSM H	İ.B. Ödem./İç Serv.	Faiz Borç İç Serv./Gsmh	Borç İç Öd./ Gsmh	Faiz Borç İç Öd./ Gsmh
2000	8,9	36.420.620	29,1	49,5	29,9	14,8	
2001	12,1	122.157.260	69,2	24,6	93,1	22,9	
2002	10,0	149.869.691	54,4	30,8	51,2	15,8	
2003	7,3	194.386.700	54,5	32,0	46,6	14,7	
2004	3,6	224.482.922	52,3	27,9	42,7	11,6	
2005	-0,1	244.782.000	50,3	22,8	35,8	8,1	
2006	-1,9	25.1470.121	43,6	24,7	27,4	6,7	
2007	0,1	255.310.132	40,4	27,0	24,6	6,5	
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından alınmıştır.							

Yukarıdaki tabloda 2000-2007 yılı kamu kesimi iç borçlanmasına ilişkin değerler ve bu değerler ile diğer ekonomik değişkenlere oranı sunulmuştur. Tablodan da görüleceği üzere Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizler sonrasında kamu kesimi borçlarında önemli oranda artışlar söz konusudur. Çünkü bu dönemde yukarıda da belirtildiği üzere finansal kesimde faaliyet yürüten 20 bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devri yapılmıştır. Devredilen bankaların mali yükümlülüklerinin Hazineye devri ile borç miktarı yükselmiştir. 2001 yılında iç borçlarda üç katından daha fazla artış yaşanmıştır. Toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin gayri safı yurt içi hâsılaya oranı yaklaşık %50 oranında yükselmiş ve % 8,9’dan %12,1’e çıkmıştır.

¹⁹⁸⁰ BDDK, Tebliğ, s. 13.

2000 yılı sonrasında kamu iç borçlanması önemli oranda tahvil ile gerçekleştirildiği dikkate değerdir. 2000-2004 yılları aralığında iç borçlanmaların yaklaşık yüzde 15'i bono, yüzde 85'i tahvil şeklindedir. 2005 yılından itibaren bonoların oranında önemli düşüş olmuş ve 2005-2007 dönemi için kamu iç borçlanmalarında bonoların payı ortalama % 4,5 seviyesine inmiştir. 2007 yılı için bonoların payı %2,4 düzeyine inmiş, tahvillerin payı ise 97,6 seviyesine çıkmıştır. 2001 krizi sonrasında gelişen süreç itibarıyla bonoların payında azalış, tahvillerin paylarında artış gözlenmesi uygulanan istikrar programı ve oluşan siyasi istikrar sonrasında iç borçlanmada vade baskısının giderek azaldığını ifade etmektedir.

Borç yükündeki düşüşün sürdürülebilmesi mali disiplinin yanı sıra, etkin bir borçlanma politikasının izlenmesini gerektirmektedir. Borçlanma maliyetleri düşerken vadelerin uzamasını öngören söz konusu çerçevede, uzun vadeli değişken faizli senetlerle borçlanılmasının önemli etken olduğu söylenebilir¹⁹⁸¹.

2001 yılı sonrası istikrar programıyla birlikte uygulamaya konulan yapısal reformlar ve sağlanan mali disiplin faiz oranlarını bir nebze kontrol edilebilir düzeye indirmiştir. Buna ilave olarak faiz dışı fazla hedefinin tutturulması milli gelir, bütçe harcamaları ve vergi gelirleri içerisindeki faiz yükünün azalmasına katkı yapmıştır. Özellikle 2005 yılından sonraki iki yıllık süreçte faiz ödemelerindeki gerçekleştirmelerin gelişmiş ekonomilere benzer görünüm arz etmesi, Türkiye'nin uzun zamandan beri özlediği tabloyu yakalaması bağlamında önemlidir.

Türkiye'de mali baskınlığın azalması ve finansal sistemin hacim kazanması hiç kuşkusuz faiz oranlarının yönünü aşağı doğru çekecektir. Faiz oranlarının düşmesi bir taraftan enflasyonist beklentileri kırarken, diğer taraftan da kaynakların özel kesimin yatırımlarını daha uygun koşullarda gerçekleştirmesine yardımcı olmakta ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda 2001 sonrasında kamu kesiminin borç yükü yıllar itibarıyla azalış göstermiş olmasına rağmen, uzun süre borç yükünün faiz oranları üzerindeki etkisi devam etmiştir. 2001-2007 döneminde iç borç servisinin %27,3'ü faiz ödemelerine tahsis edilmiştir.

Daha önce de ifade edildiği gibi faiz oranları ekonomik parametreler yanında belirsizlik, güvensizlik ya da gerginlik ortamı gibi faktörlerin etkisinde kalmaktadır. Bu bağlamda Şubat 2001 krizi sonrasında nominal faiz oranındaki yükselişe paralel olarak reel faiz oranlarında da artış meydana gelmiştir. Öyle ki 2001 krizi sırasında gecelik nominal faizler %7000 gibi değerlere ulaşmış ve Türkiye'nin kırılması güç bir rekora ulaşmasına neden olmuştur. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde risk priminden dolayı % 4-5 değerine kadar olan reel faiz oranı kabul edilebilir seviyelerdir. Bunun üzerindeki reel faiz oranının ise ekonomik performans üzerinde olumsuz etki yapacağını söyleyebiliriz¹⁹⁸².

Reel faiz oranlarının ortalama %5 oranında olduğunu varsaydığımızda 2001-2007 yılları arasında yüksek reel faiz ödemesinin Türkiye'ye maliyeti *90 milyar dolar* değerindedir. Öte yandan iç borçların faiz ödemelerinin milli gelire oranının kabul edilebilir boyuta geldiği 2006 yılında iç borç faiz ödemelerinin milli gelire oranı aynı zamanda 1997 yılının değeri olan %6,7 oranına eşittir. İç borçların faizlerinin gayri safı milli hasılaya oranının sabit kaldığını varsaydığımızda 2001-2007 döneminde yüksek faiz ödemelerinin ekonomiye maliyeti *78,0 milyar dolardır*. Her iki hesaplama ulaşılan sonuçlar bize çeşitli nedenlerden dolayı artan kamu açıklarının finansman sorunu ile yakından ilişkili olan faiz oranlarının yükselmesinin *75 milyar doların* üzerinde devlete ek maliyet getirdiğini göstermektedir.

¹⁹⁸¹ TCMB, **Elektronik Veri Dağıtım Sistemi**, 2006, <http://www.tcmb.gov.tr/>, s. 49.

¹⁹⁸² Acar, s. 83.

2001 Krizinin Dış Dengeye Etkisi

Krizin meydana geldiği 2001 yılında dış ticaret dengesizliğinde olumlu değişim söz konusudur. İhracatta yaklaşık 4 milyar dolar artış, ithalatta ise 13 milyar dolar azalış olmuştur. Dolayısıyla toplam bazda devalüasyon sonrası 17 milyar dolar civarında bir önceki yıla göre dış ticaret dengesinde pozitif gelişme olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan ulusal parada değer kaybının beklenen etkileri vermesinde ihracat ve ithalatın talep esneklikleri önemlidir. İthalatın ve ihracatın talep esnekliğinin yüksek olması devalüasyondan beklenen sonucun alınmasına yardımcı olmaktadır. Tersî durumunda ise ihracat ve ithalat rakamları arzulan büyüklükte gerçekleşemeyecektir. Bu açıdan Türkiye’de devalüasyon sonrasında ihracat, ithalat ve dış borçlar bağlamında aynı miktarda yabancı para karşılığının daha fazla mal ve hizmet satışı ile gerçekleşmesi, devalüasyonun maliyetini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Buna göre ulusal paradaki değer kaybının öncesi ve sonrası kıyaslandığında ihracatta 11 milyar dolar, ithalata ise 9,5 milyar dolar değerinde daha fazla mal ve bedel ödemesi meydana gelmiştir. Dolayısıyla devalüasyon sonrası dış ticaret açısından *2,5 milyar dolarlık* bir kayıp söz konusu olmuştur.

Tablo: 22 Dış Dengeye İlişkin Göstergeler (Milyon Dolar)						
Yıllar	İhracat	İthalat	Doğr. Yabn. Ser.	Topl. Dış Borçlar	Kamu Dış Borcu	Özel Kesim Dış Borcu
2000	27.775	54.503	982	118.602	64.171	54.431
2001	31.334	41.399	3.352	113.592	71.480	42.112
2002	36.059	51.554	566	129.559	86.536	43.023
2003	47.253	69.340	688	144.079	95.217	48.863
2004	63.167	97.540	1.092	160.992	97.078	63.914
2005	73.476	116.774	8.134	169.919	85.836	84.083
2006	85.535	139.576	16.982	207.736	87.265	120.471
2007	107.272	170.063	18.394	249.478	89.326	160.152

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından alınmıştır.

Öte yandan dış borç ödemeleri bakımından da devalüasyonun olumsuz etkisinden bahsedebiliriz. Ulusal paranın dış değerindeki gerilemenin ardından 24,6 milyar dolarlık dış borç ödemesi bir önceki yıla kıyasla *11,3 milyar dolar* daha fazla mal ve hizmet satışı ile karşılanmış olunmaktadır. Buradan hareketle ihracat, ithalat ve dış borç servisi bağlamında krizin yaklaşık *13,8 (2,5+11,3) milyar dolar* ek maliyet getirdiği söylenebilir.

Tablo: 23 Dış Borç Göstergelerine İlişkin Gelişmeler (Milyon Dolar); (%)						
Yıllar	D.Borç/GS MH	D. Borç Servisi	Faiz	Anapara	IMF	Dolar Kuru
2000	44,7	21.937	6.299	15.638	1.0876	0,675
2001	57,7	24.623	7.134	17.489	88	1,446
2002	56,2	28.852	6.402	22.450	6.138	1,642
2003	47,3	27.810	6.987	20.823	1.731	1,402
2004	41,2	30.488	7.148	23.340	4.681	1,348
2005	35,3	36.803	8.034	28.769	7.778	1,349
2006	39,5	39.264	8.556	30.708	7.492	1,419
2007	38,5	47.991	10.118	37.873	5.117	1,170

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından alınmıştır.

Bunun yanında IMF ile yapılan görüşmeler sonrasında varılan mutabakatlar doğrultusunda 2008 yılına kadar destek kredisinin alınmaya devam edildiği görülmektedir. Buna göre 2000-2008 yılları aralığında IMF'den yaklaşık 48,7 milyar dolar destek kredisi alınmış, alınan bu kredinin maliyeti *6 milyar dolar* seviyesinde gerçekleşmiş ve dolar bazında %12,3 gibi oldukça yüksek oran üzerinden faiz ödemesi yapılmıştır.

2001 Krizinin Finansal Sektöre Etkisi

2001 yılının Şubat meydana gelen bu ikiz kriz bankacılık sektöründeki yapısal sorunların çözümüne yönelik kapsamlı bir programın gerekliliğini göstermiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı bağlamında finansal sektörün güçlendirilmesi amacıyla kamu ve özel sektöre yönelik bir çok kararlar alınmıştır.

Bu kararlar kamu bankalarını finansal sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmayı hedeflemiş ve görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi alanlarında yoğunlaşmıştır.

Kamu bankalarının, özel bankalar ve banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması amacıyla, Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin etmeleri sağlanmıştır. Bu suretle, 16 Mart 2001 itibarıyla 8,5 milyar TL civarındaki kısa vadeli yükümlülükler sıfırlanmıştır. Hazine Müsteşarlığı, kağıt değiştirme ve nakit ödeme suretiyle erken itfa yoluyla kamu bankalarının nakit girişlerinin ve likidite pozisyonlarının düzenli bir yapıda gelişmesine ve böylece bu bankaların kısa vadeli borçlanma faiz oranları üzerindeki baskılarının azalmasına katkıda bulunmuştur.

Bunun yanında sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla büyük bölümü menkul kıymet olmak üzere 2001 yılsonu itibarıyla 3,6 milyar TL civarında sermaye desteği sağlanmıştır.

Bu bağlamda kamu bankalarının görev zararı 19 milyar dolar ve kamu bankalarına yapılan sermaye desteği 2,9 milyar dolar seviyesinde olduğuna göre, 2001 bankacılık krizinin kamu bankaları çözümleme maliyeti toplamda *21,9 milyar dolar* düzeyindedir¹⁹⁸³.

Türkiye'de finansal liberalleşme sonrasında özel bankaların sayılarında artış kaydedilmiş ve banka sayısı 81'e kadar yükselmiştir. Daha önce de değinildiği üzere kurulan bu bankaların sermaye yapıları arzulanan seviyeden düşük, etkin denetimden uzak ve asli fonksiyonlarından uzak faaliyet yürüten yapıdadırlar. Bu nedenle Şubat 2001 krizinin bankacılık sektörü üzerindeki etkisi de derin olmuştur.

Şubat 2001 krizi ile Türk bankacılık sektöründeki iç denetim ve risk yönetimi zafiyetleri, belirgin bir biçimde görünmüştür. Gerçekleşen riskler, zararın hızla artmasına ve zaten yetersiz olan öz kaynakların erimesine neden olmuştur. Sektörün Aralık 2001 itibarıyla zararı 10,5 milyar TL'ye ulaşmış olması (toplam aktiflerin %6,1'i) krizin en çarpıcı göstergelerinden

¹⁹⁸³BDDK, Tebliğ, s. 57. Zira Komisyonu bilgi veren Sayın Ahmet ERTÜRK bu durumu "...Halk Bankası ve Ziraat Bankası görev zararı diye milyarlarca dolar zarara uğradılar ve biraz sonra vereceğim ama öncelikle bu rakamı telaffuz etmek istiyorum, o gün sadece kamu bankalarını ekonominin içinde tutmak için, tekrar ayakları üstünde çalışır hâle getirmek için 23 milyar dolar para aktarıldı..." şeklinde ifade etmiştir.

birisidir. Ayrıca bu süreçte artan döviz kuru ve yükselen faiz, kaynak maliyetini yükseltmiştir¹⁹⁸⁴.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye’de bankacılık faaliyetlerinin sektörün gereklerine uygun şekilde yapılmaması sürecinde ortaya çıkan içsel ya da dışsal şokların ardından çeşitli dönemlerde bazı bankaların yönetimlerine el konulmuştur. 1994-2003 yılları arasında 20’si temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi TMSF’ye devredilen, beş adedi ise faaliyet izni kaldırılarak iflasına karar verilen olmak üzere toplam 25 banka bulunmaktadır. 1994 yılından itibaren haklarında iflas kararı verilen ve temettü hariç ortaklık hakları fona devredilen bankalara ilişkin olarak tasfiye, çözümleme ve geri kazanım çalışmaları devam etmektedir.

Fona devredilen bankaların devir zararlarının, devir tarihleri itibarıyla ABD doları türünden karşılıklarının toplamı 24.044 milyon dolar seviyesindedir. Faaliyet izni kaldırılan veya yönetimi ve denetimi TMSF’ye devredilen toplam 25 bankanın çözümleme sürecinde tarihi değerler ile toplam *31,4 milyar ABD doları* kaynak ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu kaynağın 4,2 milyar doları fon kaynaklarından, 25,9 milyar doları Hazine Müsteşarlığı’ndan borçlanma ve 1,3 milyar doları Merkez Bankası’ndan kullanılan avanslar şeklinde temin edilmiştir¹⁹⁸⁵. Özel sektör ve kamu sermayeli bankaların yeniden yapılandırılmasının ülkeye maliyeti *53,3 milyar ABD doları* seviyesindedir.

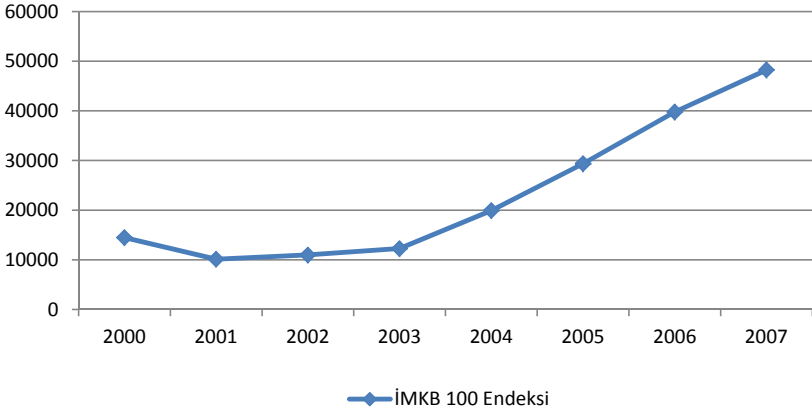
Diğer taraftan, özellikle 2001 krizinin bankacılık sektöründe derin hissedilmesinin nedenlerinden birisi de öz kaynakların arzulan düzeyden aşağı olmasıdır. Bunun sebebi ise ortakların gerektiğinde sermaye desteği sağlayacak mali güce sahip olmamaları veya bu konudaki isteksizlikleridir. 2000 yılının Aralık ayında 4,2 milyar dolar olan bankacılık sektörünün toplam dönem net zararı 2001 yılında yaşanan bu kriz sonrasında yaklaşık 2,7 milyar dolar artmış, 6,9 milyar dolar TL dönem zararı gerçekleşmiş ve ayrıca, özel bankaların sermayesi 6 milyar dolar civarında erimiştir.

Finansal piyasaların performansını izleme araçlarından diğeri ise hisse senetlerinin günlük işlemlerinin yapıldığı borsadır. Türkiye’de İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) hisse senetlerinin alış-veriş işlemlerinin yürütüldüğü piyasadır. Tablo 25’te bu piyasada işlem gören hisse senetlerinin toplam borsa kıymeti kapitalizasyon değeri ile gösterilmektedir. Ayrıca borsada işlem gören şirketlere ait bir çok menkul kıymet ve değerli evrakin oransal olarak değişimini ölçmeye yarayan toplu endeks değerleri sunulmuştur.

Tablo: 24 İMKB’ye İlişkin Göstergeler (Milyon Dolar); (%)				
Yıllar	İMKB (100 End.)	İMKB Endeksinde Değış. Oranı	Kapitalizasyon Değeri	İşlem Hacmi
2000	14476,5	149,9	695.074,2	180.123
2001	10138,2	-30,0	476.887,2	79.945
2002	10986,9	8,4	344.015,3	69.990
2003	12271,0	11,7	690.027,8	99.406
2004	19911,8	62,3	980.730,5	146.511
2005	29382,2	47,6	1.628.144	197.074
2006	39778,6	35,4	1.637.745,2	222.399
2007	48239,4	21,3	2.899.857,1	291.409
Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB ve Kalkınma Bakanlığının elektronik veri sunum sayfasından alınmıştır.				

¹⁹⁸⁴ BDDK, Tebliğ, s. 29.

¹⁹⁸⁵ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonuna Sunulan Rapor, 2012, s. 2

Grafik-8: İMKB 100 Endeksi

Tablo'dan da izleneceği üzere yıllık ortalama bazda 2001 yılında İMKB'de tüm endeks değerinde 2001 yılında %30 oranında azalış olmuş ve endeks değeri 10138 seviyesine düşmüştür. Endeks kriz öncesi değerine ancak 2004 yılında ulaşabilmiştir. Buna ilave olarak krizin yaşandığı ay olan 2001 yılı Şubat ayında ortalama borsa endeksi 9291 değerine inmiştir. Öte yandan borsa kapitalizasyon değeri krizin yaşandığı 2001 ve devamındaki 2002 yıllarında düşüş göstermiştir. İlgili yıllara ilişkin borsa kapitalizasyon değerleri sırasıyla 476,8 ve 344 milyar dolar düzeyine düşmüştür.

28 Şubat Sürecinin Ülke Ekonomisine Maliyeti

Türkiye'de halkın oylarıyla yönetime gelen siyasi iktidarların askeri devlet geleneğiyle bağdaşmayan icraatlarını takiben çeşitli şekillerde askeri müdahaleler meydana gelmiştir. Askeri müdahalelerin nedenleri ve sonuçları açısından değerlendirildiğinde siyasi, sosyal ve ekonomik unsurların öne çıktığı görülmektedir.

Bu bağlamda 28 Şubat darbesi irtica tehdidi ve laikliğin elden gitme tehlikesi bahanesiyle dönemin iktidarını değiştirmeye yönelik olarak asker, medya ve iş dünyasının ittifakıyla yapılmıştır. Bu dönemde hukuk devleti kuralları hiçe sayılmış ve demokrasiye sistem dışından müdahale edilerek siyasi iktidar baskı kullanılmak suretiyle değiştirilmiştir. Bu müdahalenin siyasi ve sosyal bazda etkileri yanında ekonomik bakımdan da etkileri söz konusu olmuştur. Bu çalışmada 28 Şubat darbesinin Türkiye üzerinde yapmış olduğu etkinin ekonomik boyutu ele alınmıştır.

Mikro ekonomik değişkenlere yönelik veri elde etme yada elde edilen verilere ilişkin güvenilirlik sorunu yanında bazı değişkenlerin kayıt altında bulunmamasından dolayı daha çok makro ekonomik değişkenler esas alınarak 28 Şubat sürecinin ekonomiye etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Demokratik usullerin geçerli olduğu ekonomilerde şeffaf kuralların bulunması bir taraftan belirsizliği azalırken, diğer taraftan yöneticilerin kaynakları gayri meşru araçları kullanarak bir

başkasına devretmelerini ve politik aşırılığa gitmelerini engellemektedir. Demokrasi politik gücün barışçı ve öngörülebilir biçimde transferini ifade ederken, otokrasilerde politik güç şiddetle ve intizamsız biçimde transferlere konu olmaktadır. Bu türden yönetimlerde kamu harcamalarına ilişkin büyüklükler siyasal karar alma sürecinde baskı ve çıkar gruplarının rant kollama faaliyetleri yoluyla aktif görevler aldığı ve kamu harcamaları kompozisyonunu büyüme ve kalkınmanın finansmanı yerine hiç de rasyonel olmayan kişisel ya da grupsal çıkarlar doğrultusunda belirlenmektedir. Nitekim Türkiye’de 1997 yılından itibaren kamu harcamalarının kullanımında ekonomik kriterlerin göz ardı edilmesi yanında harcamaların finansmanında da ekonomik rasyonaliteden uzaklaşmasının meydana getirdiği sorunlar borçlanmayı besleyen ve daha maliyetli konuma getiren sebeplere dönüşmüştür. Bu dönemde kamu ve bankalar asli görevlerinden uzaklaşmışlardır. Popülist politikaların finansmanı amacıyla kamu bankalarının kullanılması bu bankaların görev zararları yazmalarına neden olmuştur. 2001 krizi sonrasında finansal sistemin güçlendirilmesi sürecinde kamu bankalarının görev zararlarının ülkeye maliyeti *21,9 milyar dolar* seviyesindedir. Öte yandan yüzde 100 mevduat garantisi altında özel sektör bankaları zayıf denetim altında toplamış oldukları fonları geri dönüşü olmayan ekonomik birimlere transfer etmeleri, öz kaynakları yetersiz ve küçük ölçekli özel bankaların risklere karşı kırılganlığını artırmıştır. Nihayetinde bankacılık görevini yerine getiremeyecek hale gelen şirketlerin yönetimlerine TMSF tarafından el konulmuştur. TMSF’nin yönetimlerini devraldığı 25 banka için *31,4 milyar* dolarlık kaynak ihtiyacı doğmuştur. Sonuç olarak özel sektör ve kamu sermayeli bankaların yeniden yapılandırılmasının ülkeye maliyetinin *53,3 milyar ABD doları* olduğunu ifade edebiliriz. Türkiye’de yüksek kamu borçlanma gereğine bağlı olarak artan faiz oranları bir taraftan özel sektör yatırımlarını dolayısıyla da büyüme sürecini olumsuz etkilerken, diğer taraftan da bankacılık kesiminin asli görevinden uzaklaşmasına ve daha çok Hazinesin fon ihtiyacına cevap verecek yapıya bürünmelerine neden olmuştur. Bankacılık sektörü kredilerinin toplam aktiflere oranı 1990’de %47, 1994’te %39 ve 2001’de %24,6 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında yüksek faiz oranları reel kesimin finansman maliyetlerini artırmış ve yatırımlarda gerileme meydana gelmiştir. 28 şubat süreci sonrasında şoklara karşı kırılganlıkların daha da yükselmesiyle 1999 ve 2001 yıllarındaki ekonomik küçülmelerin yatırımlara olumsuz yansımaları *47 milyar ABD doları* civarındadır.

Kamusal denge sorununa bağlı olarak artan faiz oranları, ilgili dönemde buradan beslenen kesimi ziyadesiyle tatmin ederken, halkın refah düzeyi üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Devlet iç borçlanma senetlerinin bankaların toplam aktiflerindeki payı 1990 yılında %10 iken, bu oran 1999’da %23 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu kesiminin faiz harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranının değişmediğini kabul ettiğimizde 1997-2007 periyodunda yaklaşık *119 milyar ABD doları* fazladan faiz giderlerine harcama yapıldığı görülmektedir.

Bunun yanında ilgili dönemde hükümetlerin yapısal sorunlara kayıtsız kalması ve popülist harcamalarını finanse etmek için yüksek faiz oranlarını teşvik etmeleri kısa vadeli sermaye akımlarını teşvik etmiş ve kur-faiz arasındaki makasın açılmasına neden olmuştur. Böylesi durumlarda ekonomi kısa vadeli sermaye akımlarına karşı bağımlılık katsayısı yükselmekte ve meydana gelen cari açığın sürdürülemez boyuta ulaştığının hissedilmesinin akabinde sermaye çıkışlarının yaşanması, iktisadi büyümeyi olumsuz etkilemekte ve büyüme performansını istikrarsız kılmaktadır. Bu bağlamda 1999 yılında meydana gelen ani sermaye çıkışlarının ardından ekonomide %6,1 oranında, 2001 yılındaki sermaye çıkışları sonrasında ise gelir seviyesinde %9,5 oranında daralma söz konusu olmuştur. İki dönemdeki sermaye çıkışları sonrasında gayri safi milli hasıla düzeyinde toplamda *75 milyar ABD Doları* azalış meydana gelmiştir.

Yabancı sermayenin bir ülkede yatırım yapması için siyasi, ekonomik istikrar ve kârlılık oranları önemli faktörler arasında bulunmaktadır. Bu anlamda sık sık darbelerin yapıldığı,

konuşulduğu ya da tehlikesinin bulunduğu ekonomilerde yabancı sermaye girişleri sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bunun yanında fiyat istikrarının olmadığı, piyasada güven unsurunun eksik bulunduğu ve karlılık oranlarının tahmin edilemediği ekonomilerde doğrudan yabancı sermaye girişleri beklentilerin altında kalmaktadır. Küresel bazda sermaye girişlerine yönelik genel eğilimlerin yoğunlaştığı 1994-2001 yılları arasında Türkiye'ye yönelik doğrudan sermaye yatırımları beklentilerin altında kalmıştır. Meksika ve Brezilya örneklerinde 1995-2000 periyodu için doğrudan yabancı sermaye girişlerinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı Brezilya'da %3 ve Meksika'da %3,2 düzeyinde iken ilgili yıllarda Türkiye için bu oran %0,4 seviyesindedir. Milli gelirin %2 seviyesinde sermaye girişlerinin olacağını varsaydığımız takdirde 16,5 milyar \$ daha fazla net doğrudan yabancı sermaye girişlerinin olacağını söyleyebiliriz. Türkiye'de bir taraftan yatırım ve üretimde bulunması için yurt dışından yabancı sermayenin gelmesini istenirken, diğer taraftan da kendi bünyesinde bulunan yerli sermayenin bir kısmına yerli sermaye adı verilerek, sahiplerinin yatırımlarını engelleme veya ürettikleri malların bazı kurumlarda satışına izin verilmeme gibi bir uygulama 28 Şubat darbesi sonrasında yaşanmıştır.

Öte yandan ulusal para değer kaybının beklenen etkileri vermesinde ihracat ve ithalatın talep esneklikleri önemlidir. İthalatın ve ihracatın talep esnekliğinin yüksek olması devalüasyondan beklenen sonucun alınmasına yardımcı olmaktadır. Tersi durumda ise ihracat ve ithalat rakamları arzulan büyüklükte gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan Türkiye'de 2001 yılında meydana gelen devalüasyon sonrasında ihracat, ithalat ve dış borçlar bağlamında aynı miktarda yabancı para karşılığının daha fazla mal ve hizmet satışı ile gerçekleşmesi nedeniyle kazançtan ziyade maliyet unsuru olmuştur. Ulusal paradaki değer kaybının öncesi ve sonrası kıyaslandığında ihracat, ithalat ve dış borç servisi bağlamında kriz yaklaşık 13,8 milyar dolarlık ek maliyet getirmiştir.

Bunun yanında IMF ile yapılan görüşmeler sonrasında varılan mutabakatlar doğrultusunda 2008 yılına kadar destek kredisinin alınmaya devam edildiği görülmektedir. Buna göre 2000-2008 yılları aralığında IMF'den yaklaşık 48,7 milyar dolar destek kredisi alınmış, alınan bu kredinin maliyeti 6 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiş ve ABD doları bazında %12,3 gibi oldukça yüksek faiz oranından borç alınmıştır.

Türkiye'deki askeri müdahalelerin önemli nedenlerinden birisi askeri kesimin gelir düzeyinin, dolayısıyla da hayat standartlarının gerilemesidir. 1960 askerî darbesi sonrasında kurulan OYAK'ın 28 Şubat sonrasında siyasal etkinliğini kullanarak finans sektöründe, özellikle de bankacılık alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Aynı zamanda OYAK bu etkin gücü sayesinde Sümerbank'ı TMSF den çok uygun bedel karşılığında satın almış ve bu dönemde karlılığını önemli düzeyde artıran nadir kuruluşlardan birisi olmuştur. 28 Şubat öncesinde sıralamaya giremeyen OYAK 2000 yılında 4,9 milyar dolarlık ciroyla Koç ve Sabancı Holding'den sonra üçüncü sıraya yerleşmiştir.

Son olarak 28 Şubat süreci ülkede beşeri sermaye üzerinde de etkili olmuştur. 28 Şubat kararları sonrasında TSK bünyesinden siyasi görüşü ya da dini tercihlerinden dolayı 1600'den fazla subayın görevine son verilmiş, bu kişilerin başka kamu kurumlarında çalışmaları yasaklanmış, hatta çeşitli şekillerde baskı usulleriyle özel sektörde dahi çalışmaları engellenmek istenmiştir. Öte yandan irtica tehdidi bahanesiyle binlerce başörtülü öğrenci mağdur edilmiş, kamu kurumlarında başörtülü çalışanlar ise ya başını açmak ya da çalıştığı kurumdan ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Laiklik bahanesi altında kendisine meslek edinmek ya da mesleğini icra etmek isteyen bu bireylerin başta eğitim ve sağlık olmak üzere birçok alanda istihdam olmalarının engellenmesi, bir taraftan ekonomik gelişme sürecine negatif etki yaparken, diğer taraftan da toplumsal barışı zedelemiştir.

Bu bağlamda bir ülkede demokratik işlevlerin geçerliliğini yitirdiği darbe süreçleri siyasi sonuçları yanında ekonomik sonuçları bakımından da önemli tahribatlar meydana getirmektedir. Toplumsal reflekslerin tam olarak gelişmediği Türkiye gibi ülkelerde kamu kaynakları rasyonaliteden uzaklaşarak darbeyi destekleyen çıkar gruplarının istekleri doğrultusunda kullanılmaktadır. Aynı zamanda kendileri gibi düşünmeyen diğer grupların ekonomik aktiviteleri de çeşitli yöntemler kullanılarak engellenmektedir. Bunun yanında kurumların işleyişinde piyasa kurallarının dışına çıkılması, işletmelerin muadil ekonomilere göre küçük, yoğunlaşmanın az, risk yönetimi kültürünün tam olarak yerleşmediği yapıya bürünmelerine neden olabilmektedir. Böylesi bir durumda ulusal ekonominin uluslararası platformda rekabetçi kimliğe kavuşması mümkün olmadığı gibi dışarıdan gelecek şoklara karşı kırılabilirlik katsayısı da artış göstermektedir.

Öte yandan küreselleşme sürecine bağlı olarak ülkelerin birbirlerine karşı bağımlılıklarının giderek arttığı içinde bulunduğumuz dönemde uluslararası sermaye akımlarının bir ülkede makro ekonomik performans üzerindeki etkinliği daha da belirginleşmektedir. Sermaye yetersizliğinin bulunduğu Türkiye gibi ülkelerde demokrasinin kesintiye uğradığı darbe dönemlerinde uluslararası sermayenin ülkeye girişleri de önemli oranda düşmektedir. Özetlemek gerekirse, demokratik işleyiş dışarıdan yapılan her türlü müdahale ulusal ve uluslararası bağlamda iktisadi faaliyetlerin ülke lehine gelişmesine engel olmakta ve bedeli ağır tahribatlar meydana getirmektedir.

Finansal sistemin küresel boyut kazandığı günümüzde ortaya çıkan yeni fırsatlar beraberinde bazı riskleri de taşımaktadır. Araştırmalar sermaye akışkanlığının yükselmesi ile birlikte artan risklerden dolayı meydana gelen krizlerin ülkelerde daha yüksek maliyetlere sebep olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan finansal sektörde risklerin önlenmesi yada risklerin yönetilmesi bağlamında güçlü finansal yapıların önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Bu doğrultuda özellikle finansal sektörde banka lisansı verilmesine ilişkin değerlendirmeler her türlü siyasi etkiden uzak olmalı ve yürürlükteki düzen gibi bağımsız kurullarca yerine getirilmeli ve objektif şartlara bağlanmalıdır. Aynı şekilde mevcut ve yeni banka hakim ortaklarının ve yöneticilerinin evrensel standartlarda etik değerlere ve olumlu toplumsal imaja, sektörün gerektirdiği ölçüde sürekli ve sürdürülebilir sermaye birikimine sahip olan, kanun, mevzuat, kural ve prensiplere titizlikle uyan kişilerden oluşmasına özen gösterilmeli ve özel önem verilmelidir.

Diğer taraftan, gerek T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası ve T. Vakıflar Bankası T.A.O. 'dan gerekse de Fon'a devredilen bankalara ilişkin olarak ilgili kurum ve kuruluşlardan Komisyonumuzca 1991-2001 dönemine ait, bankalarca kullandırılan ve tahsil edilemeyen en büyük 100 kredi ve kullandırıldıkları kişilere ilişkin bilgi ve belgeler talep edilmişse de, söz konusu bilgiler 5411 sayılı Kanunun 73. ve 159. maddeleri gereğince banka ve müşteri sırrı olduğu gerekçesiyle gönderilmemiştir. Bu itibarla gerek Meclis İçtüzüğünde gerekse de 5411 sayılı Kanunda değişiklikler yapılarak, söz konusu sır niteliğindeki bilgilerin Meclis Araştırma Komisyonlarınca istenebileceğine yönelik düzenlenmenin yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, siyasi ve ekonomik yapının doğal dinamiklere bağlı olarak değişimine mani olan dış müdahaleleri ortadan kaldıracak toplumsal refleksin oluşturulmasına yönelik çalışmaların işlerlik kazanması gerekmektedir. Bunun yanında demokrasiye müdahaleyi engelleyecek yasal düzenlemelerin de hayata geçirilmesi, önümüzdeki süreçte kaynakların daha etkin kullanıldığı rekabetçi üretim yapan ekonomik yapının oluşumuna önemli düzeyde katkı sağlayacaktır.

Değerlendirme ve Sonuç

Demokrasilerde, “milli iradenin” dokunulmazlığı esastır. Türkiye’de her on yılda bir gerçekleştirilen darbeler, “milli iradeyi” yok ederek, demokrasinin kesintiye uğramasına yol açmış; Türkiye’nin “kanun devletinden”, bir “hukuk devletine” dönüşmesini engel olmuştur. Milletın temsil hakkını tehlikeye düşürecek her müdahale demokrasi, hukuk ve insan hakları gibi evrensel değerleri çiğnemek anlamına gelmektedir. Millet iradesinin sürekliliği ve aksatılmaya uğratılmaması temsili demokrasinin temelidir. Bu yüzden demokrasi, her koşulda korunması gereken ve kültür benliğimize nakşedilmesi gereken bir değerdir.

Sivil toplumun gelişmesi halkın huzur ve refahının sağlanmasıyla, eğitim seviyesinin ve demokrasi bilincinin gelişmiş olmasıyla mümkündür. Bunun için ise siyasi ve iktisadi istikrarın kalıcı olmasının zaruridir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de, siyasi ve ekonomik istikrarın olduğu dönemlerde iktisadi ve sosyal kalkınma hız kazanmış; buna mukabil istikrarsız dönemlerde istikrarsızlığın bedelini tüm millet ödemiştir. Darbelerin meydana geldiği ara rejim dönemlerinde, ekonomide yüzlerce milyar lırayı bulan kayıplar yaşanmış; bu dönemlerde ortaya çıkan çıkar çevreleri ve rantıye sınıfı merkezi bütçeden en büyük paya sahip olmuş; finansal vurgunlar yapılmış, milletin vergileriyle oluşan merkezi bütçe talan edilmiştir.

Türkiye’deki darbelerin sosyal, siyasal, psikolojik ve önemli ölçüde ekonomik boyutlarının olduğu bilinen bir gerçektir. 28 Şubat müdahalesi de bu etkenler etrafında şekillenerek darbeyi yapanlar açısından söz konusu boyutlar manipülasyon aracı olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede 28 Şubat müdahalesini karakterize eden iki ana unsurdan bahsetmek mümkündür.

Bir yönüyle ülkede gelişen olaylar karşısında psikolojik ortamın da etkisiyle halkın verdiği tepkiler, diğer tarafta ise devlet içinde bu refleksleri değerlendirerek siyasete müdahale etmeye çalışan yapılar karşımıza çıkmaktadır. Sivil ve askeri bürokrasinin yürütme organına karşı yürüttüğü bu mücadelede halk hem darbe sürecine maruz bırakılmış hem de “halkın hassasiyetleri” öne sürülerek müdahale için bir araç olarak tercih edilmiştir.

28 Şubat’ın ekonomik boyutunun dış etkenlerle birleştiği düşünülen yönünde ise, dönemin Refah-Yol Hükümetinin bir dış politika tercihi olarak kullandığı Müslüman ülkelerle diyalog önceliğinin, belli sivil-askeri bürokrasi çevrelerinde “Laik Cumhuriyeti tehdit eden bir olumsuzluk” olarak formüle edildiği görülmüştür.

Buna göre Türkiye’nin Batı sisteminin dışına çıkmaması esastır. Bununla birlikte “havuz sistemi” diye tabir edilen ekonomi politikası düşüncesine karşı, sermaye akışlarının belli bir ideolojik birliktelik temelinde odaklanması hedeflendiği ve bunun önemli ölçüde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, ekonomik anlamda refah düzeyi yüksek kesimlerin büyük ölçüde laikliğin savunuculuğunu yapan sivil-askeri bürokratik elitleri desteklemesi, diğer tarafta yer alan ve çoğunluğu oluşturan görece düşük gelir seviyesindeki kesimlerin ise muhafazakâr değerler etrafında kümelenmesi sonucunu doğurmuştur.

28 Şubat dönemine damgasını vuran ve siyasi ve kültürel yönleri daha ağır basan laik-muhafazakar bölünmüşlüğü doğal olarak siyasete de yansımıştır. 28 Şubat atmosferinde hem ülke ekonomisinin gelişmesi yönündeki hamlelerin hem de demokrasi ve insan hakları gibi her milletin hak ettiği evrensel değerlerin geliştirilmesini engelleyen çatışmacı bir siyasetin hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür.

Koalisyon hükümetinin icraatlarının halka hizmet yönüyle ve ekonomik değer yaratma potansiyelinden ziyade “Türkiye İran mı oluyor?” benzeri sorgulamalarla değerlendirildiği görülmektedir. Yapısal olarak “Hükümetin emrindeki” askeri bürokrasinin diğer sivil aktörlerle birlikte, irtica tartışmalarının toplum nezdinde alevlendirilmesinde ve hükümete karşı kullanılmasında öncü rol oynadığı anlaşılmıştır. Bu darbeye yeltenenler açısından toplumdaki dindarlaşma eğilimi Refah Partisinin iktidara gelmesiyle belgelenebilir olmaktadır.

28 Şubat sürecinde özellikle laiklik tanımıyla şekillenen ideolojik tercih, kendisi hariç her türlü farklılığı dışlamış ve düşman olarak görmüştür. Bu yaklaşım irtica kavramını kendi belgelerinde “iç tehdit” başlığıyla resmileştirmiştir. Sivil ve askeri bürokrasinin gücü elinde bulunduran bir bölümünün verdiği kötü sınav, içinde bulundukları Türk Silahlı Kuvvetleri, yüksek yargı ve üniversiteler gibi çok önemli hizmet birimlerinin halkın gözünde “milletin kültür ve kimlik değerleriyle kavgalı” birer yapı olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. İrtica temelinde harekete geçirilen ve diğer kamu kurumlarına da sirayet ettiği görülen fişleme dalgalarının yarattığı mağdurlar hiç şüphe yok ki bu sürecin en dertli tanıkları olmuşlardır.

Meselenin silahlı kuvvetler açısından belki de en can alıcı kısmı müdahaleyi normal veya rutin bir prosedür olarak görme alışkanlığıdır. Harp Okulu müfredatı almak suretiyle siyaseti yönetmeye talip olmak çözülmesi gereken en öncelikli sorundur. Siyaset kurumuna, siyasetçiye ve genel olarak sivilliğe öncelikle güvensizlik duygusu perspektifinden bakan asker zihniyetinin değişmesi ordunun itibarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu bakış açısının 28 Şubat sürecinde etkin olan diğer çevreler açısından da değişmesi, Anadolu ve taşranın temsil ettiği muhafazakârlığa tepeden bakan anlayışın terk edilmesi önem taşımaktadır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin devletin idari yapılanmasındaki ana unsurlar ile demokrasinin yaşamasına katkı sağladığı düşünülen basın, üniversite ve sivil toplum kuruluşları üzerindeki ölçsüz etki ve baskısı 28 Şubat darbesini kaçınılmaz kılan esas resmi gözler önüne sermiştir. Ordunun bu faktörleri kullanmak suretiyle mesaisinin önemli bir bölümünü milletin iradesiyle iş başına gelen bir Hükümeti düşürmeye harcadığı görülmüştür. Askerin yasal olarak kendisine tanınan sınırı ihlal ettiği ortadadır. Bu süreçte oluşturulan güvensizlik ve korku havası döneme damga vuran özelliklerden biri olmuştur. Bir anlamda toplumun, karar alma mekanizmalarının ve ekonominin militerleştirilmesine teşebbüs edilmiştir.

Bu yönleriyle 28 Şubat sürecini şekillendiren bürokratik ve sivil yapıların, yöneticileri veya etkin konumdaki personelin elinde deyim yerindeyse “oyuncak edildiği” anlaşılmaktadır. Başta fişlemeler olmak üzere, kurumsal düzeyde atılmış olan her keyfi adımla birlikte 28 Şubat’ı gerçekleştirenlerin kendi hukuklarını “hukuksuzluk” temelinde oluşturduklarını göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, esas olarak yasal mevzuatın darbe teşebbüslerine açık kapı bırakmayacak şekilde gözden geçirilmesi önem taşımaktadır.

28 Şubat müdahalesi, bir ülkenin ordusunun siyasileşmesini ortaya koyması açısından son derece dikkat çekici bir süreçte işaret etmektedir. Nitekim Komisyonumuza gelen resmi belgeler ışığında ifade etmek gerekirse, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Refah Partisine olan menfi bakışını iktidara gelmeden önce belli ettiği görülmüştür. Koalisyon kurulduktan sonra iktidardan düşmesi için yapılanlar ise kamuoyunun gözü önünde cereyan etmiştir. Bununla

birlikte, asker dışında sürece katkıda bulunan unsurların etkiye açık veya kullanılmaya müsait görüntüleri de demokratik değerler açısından sorgulanmaya muhtaçtır.

28 Şubat'ın geneline bakıldığında asker-toplum ilişkisi açısından ibret alınacak yönlerinin olduğu görülmüştür. Ordu daha önce yapılan darbelerden farklı olarak doğrudan silah tehdidiyle değil, başka bürokratik, siyasi ve toplumsal aktörlerle bu süreci yürütmüştür. Bir bakıma darbeyi kurumsallaştırmıştır. Darbe sürecinde yer aldığı düşünülen ve millet iradesi kavramıyla barışmak gibi bir yol ayrımında olan tüm kesimler için vicdan muhasebesi sürecinin devam ettiği ümit edilmektedir. Gelişmiş ekonomi ve siyasi istikrar darbe teşebbüsleri önündeki en önemli bariyerlerdir. Demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesine yönelik olarak alınacak her karar mağdur olmuş vatandaşlarımıza ödenmesi gereken özür borcunun anlamlı noktalarını teşkil edecektir.

Sonuç olarak, denilebilir ki, 28 Şubat'ta bir Türkiye klasiği bir kez daha sergilenmiştir. Bu klasiğin adı Türkiye'de Cumhuriyetinin kuruluşundan bu yana asker ve sivil bürokraside var olan ve zaman zaman gün yüzüne çıkan “atanmış-seçilmiş” veya “devlet-hükümet” çekişmesidir. Bir Batılının asla anlayamayacağı bu düşüncenin arka planında, Türkiye'de kendisini devletin gerçek sahibi olarak gören bazı bürokratların, toplumun içinden çıkan seçilmişlere yönelik derin güvensizlikleri yatmaktadır. Bu hastalıklı düşünce sahiplerine göre, Türkiye'de seçilmişler, bir başka deyişle siyasetçiler, nihai tahlilde, kendi menfaatlerini milli menfaatlerin üzerinde gören kişilerden oluşmaktadır. Bu nedenle, siyasilerin, devlet ve devlet aygıtı tarafından, her zaman ve her şart altında yakından takip edilmesi ve gözetlenmesi zaruridir. Bu anlayış, 1982 Anayasasındaki askeri ve yargı vesayetinin arkasında yatan ana etkindir.

28 Şubat sürecinde, kamu ve bankalar asli görevlerinden uzaklaşmışlardır. Popülist politikaların finansmanı amacıyla kamu bankalarının kullanılması bu bankaların görev zararları yazmalarına neden olmuştur. 2001 krizi sonrasında finansal sistemin güçlendirilmesi sürecinde kamu bankalarının görev zararlarının ülkeye maliyeti *21,9 milyar dolar* seviyesindedir. Öte yandan yüzde 100 mevduat garantisinde özel sektör bankaları zayıf denetim altında toplamları fonları geri dönüşü olmayan ekonomik birimlere transfer etmeleri, öz kaynakları yetersiz ve küçük ölçekli özel bankaların risklere karşı kırılganlığını artırmıştır. Nihayetinde bankacılık görevini yerine getiremeyecek hale gelen şirketlerin yönetimlerine TMSF tarafından el konulmuştur. TMSF'nin yönetimlerini devraldığı 25 banka için *31,4 milyar dolarlık* kaynak ihtiyacı doğmuştur. Sonuç olarak özel sektör ve kamu sermayeli bankaların yeniden yapılandırılmasının ülkeye maliyetinin *53,3 milyar ABD doları* olduğunu ifade edebiliriz.

Türkiye'de yüksek kamu borçlanma gereğine bağlı olarak artan faiz oranları bir taraftan özel sektör yatırımlarını dolayısıyla da büyüme sürecini olumsuz etkilerken, diğer taraftan da bankacılık kesiminin asli görevinden uzaklaşmasına ve daha çok Hazinesin fon ihtiyacına cevap verecek yapıya bürünmelerine neden olmuştur. 28 Şubat süreci sonrasında şoklara karşı kırılganlıkların daha da yükselmesiyle 1999 ve 2001 yıllarındaki ekonomik küçülmelerin yatırımlara olumsuz yansımaları *47 milyar ABD doları* civarındadır.

Devlet iç borçlanma senetlerinin bankaların toplam aktiflerindeki payı 1990 yılında %10 iken, bu oran 1999'da %23 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu kesiminin faiz harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranının değişmediğini kabul ettiğimizde 1997-2007 periyodunda yaklaşık *119 milyar ABD doları* fazladan faiz giderlerine harcama yapıldığı görülmektedir.

Bunun yanında ilgili dönemde hükümetlerin yapısal sorunlara kayıtsız kalması ve popülist harcamalarını finanse etmek için yüksek faiz oranlarını teşvik etmeleri kısa vadeli sermaye akımlarını teşvik etmiş ve kur-faiz arasındaki makasın açılmasına neden olmuştur. Böylesi durumlarda ekonomi kısa vadeli sermaye akımlarına karşı bağımlılık katsayısı yükselmekte ve meydana gelen cari açığın sürdürülemez boyuta ulaştığının hissedilmesinin akabinde sermaye çıkışlarının yaşanması, iktisadi büyümeyi olumsuz etkilemekte ve büyüme performansını istikrarsız kılmaktadır. Bu bağlamda 1999 yılında meydana gelen ani sermaye çıkışlarının ardından ekonomide %6,1 oranında, 2001 yılındaki sermaye çıkışları sonrasında ise gelir seviyesinde %9,5 oranında daralma söz konusu olmuştur. İki dönemdeki sermaye çıkışları sonrasında gayri safi milli hasıla düzeyinde toplamda 75 milyar ABD Doları azalış meydana gelmiştir.

Fiyat istikrarının olmadığı, piyasada güven unsurunun eksik bulunduğu ve karlılık oranlarının tahmin edilemediği ekonomilerde doğrudan yabancı sermaye girişleri beklentilerin altında kalmaktadır. Küresel bazda sermaye girişlerine yönelik genel eğilimlerin yoğunlaştığı 1994-2001 yılları arasında Türkiye'ye yönelik doğrudan sermaye yatırımları beklentilerin altında kalmıştır. Meksika ve Brezilya örneklerinde 1995-2000 periyodu için doğrudan yabancı sermaye girişlerinin gayri safi yurtiçi hâsılaya oranı Brezilya'da %3 ve Meksika'da %3,2 düzeyinde iken ilgili yıllarda Türkiye için bu oran %0,4 seviyesindedir. Milli gelirin %2 seviyesinde sermaye girişlerinin olacağını varsaydığımız takdirde 16,5 milyar \$ daha fazla net doğrudan yabancı sermaye girişlerinin olacağını söyleyebiliriz.

Öte yandan ulusal parada değer kaybının beklenen etkileri vermesinde ihracat ve ithalatın talep esneklikleri önemlidir. İthalatın ve ihracatın talep esnekliğinin yüksek olması devalüasyondan beklenen sonucun alınmasına yardımcı olmaktadır. Ters durumda ise ihracat ve ithalat rakamları arzulan büyüklükte gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan Türkiye'de 2001 yılında meydana gelen devalüasyon sonrasında ihracat, ithalat ve dış borçlar bağlamında aynı miktarda yabancı para karşılığının daha fazla mal ve hizmet satışı ile gerçekleşmesi nedeniyle kazançtan ziyade maliyet unsuru olmuştur. Ulusal paradaki değer kaybının öncesi ve sonrası kıyaslandığında ihracat, ithalat ve dış borç servisi bağlamında kriz yaklaşık 13,8 milyar dolarlık ek maliyet getirmiştir.

Bunun yanında IMF ile yapılan görüşmeler sonrasında varılan mutabakatlar doğrultusunda 2008 yılına kadar destek kredisinin alınmaya devam edildiği görülmektedir. Buna göre 2000-2008 yılları aralığında IMF'den yaklaşık 48,7 milyar dolar destek kredisi alınmış, alınan bu kredinin maliyeti 6 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiş ve ABD doları bazında %12,3 gibi oldukça yüksek faiz oranından borç alınmıştır.

Türkiye'deki askeri müdahalelerin önemli nedenlerinden birisi askeri kesimin gelir düzeyinin, dolayısıyla da hayat standartlarının gerilemesidir. 1960 askeri darbesi sonrasında kurulan OYAK'ın 28 Şubat sonrasında siyasal etkinliğini kullanarak finans sektöründe, özellikle de bankacılık alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. 28 Şubat öncesinde sıralamaya giremeyen OYAK 2000 yılında 4,9 milyar dolarlık ciroyla Koç ve Sabancı Holding'den sonra üçüncü sıraya yerleşmiştir.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu
(10 / 236, 237, 238, 239)

Esas No : A.01.1.GEÇ.0.00.00.00-10/236-95281
Karar No : 2

27.11.2012

KARAR

Meclis Araştırması Komisyonumuzun yaptığı araştırma ve incelemeler sonucu düzenlemiş olduğu Rapor, Genel Kurul’a sunulmak üzere Yüce Başkanlığa saygı ile arz olunur.

BAŞKAN Nimet BAŞ İstanbul Mv.	BAŞKAN VEKİLİ Mehmet Naci BOSTANCI Amasya Mv.	SÖZCÜ İdris ŞAHİN Çankırı Mv.	KATİP Cengiz YAVILIOĞLU Erzurum Mv.
ÜYE Ahmet TOPTAŞ Afyonkarahisar Mv. Ek görüşüm ektedir	ÜYE Özcan YENİÇERİ Ankara Mv. Ek görüşüm vardır	ÜYE Mehmet ŞEKER Gaziantep Mv. Ek görüşüm vardır	ÜYE Atıla KAYA İstanbul Mv. Ek görüşüm ektedir
ÜYE Feyzullah KIYIKLIK İstanbul Mv.	ÜYE Enver YILMAZ İstanbul Mv.	ÜYE Sırrı Süreyya ÖNDER İstanbul Mv.	ÜYE Süleyman ÇELEBİ İstanbul Mv. Ek görüşüm ektedir Muhalefet Şerhim var
ÜYE Şirin ÜNAL İstanbul Mv.	ÜYE Yaşar KARAYEL Kayseri Mv.	ÜYE İdris BAL Kütahya Mv.	ÜYE Selçuk ÖZDAĞ Manisa Mv.
ÜYE Ali Rıza ÖZTÜRK Mersin Mv. Komisyon Raporuna muhalifim Muhalefet Şerhim (32 sayfa) ek’te sunulmuştur.			

**Afyonkarahisar Milletvekili Ahmet Toptaş, Gaziantep Milletvekili Mehmet Şeker,
İstanbul Milletvekili Süleyman Çelebi ve Mersin Milletvekili Ali Rıza Öztürk’ün
Ayrışık Görüş ve Değerlendirmeleri**

BİR DAHA ASLA!

“Cumhuriyet Halk Partisi’nin Komisyon Üyeleri Olarak, Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu” Raporuna İlişkin Ayrışık Görüş ve Değerlendirmelerimiz Sunulmuştur.

Şöyle ki;

Giriş

Darbe ve anti-demokratik müdahaleler; Anayasa çerçevesinde yürütülmekte olan devlet ve hükümet işleyişine, meşru olmayan bir biçimde, fiili olarak el koymak suretiyle, Anayasaya aykırı bir devlet ve hükümet yönetimi oluşturmak demektir.

Darbeler, genellikle silahlı kuvvetler içinden, ya cunta oluşturularak ya da silahlı Kuvvetlerin emir komuta zinciri içinde yapılır.

Parlamento ya da hükümetin, yetkilerini ve devlet güçlerini kullanarak, anayasa’ya ve demokrasiye aykırı fiili bir yönetim oluşturması da demokrasiye karşı bir girişim olup bir anlamda darbedir. Darbelerden çıkış süreçleri de anti-demokratik uygulamaları sürdürerek aslında darbeleri devam ettirmiş olurlar. Darbelerden çıkış için adil, açık ve demokratik seçimler gereklidir, ama yeterli değildir. Darbelerin getirdiği kurumsal düzenlemelerin siviller eliyle sürdürülmesi de darbelerin devam ettiğinin bir göstergesidir. Örneğin YÖK’ü bir 12 Eylül ürünü olarak niteleyip yıllar süren iktidarlarında bu konuda en ufak bir değişiklik yapmayan iktidarların darbe karşılığı iddiaları havada kalmış olur. Bu konuda 12 Eylül sonrası dönemle ilgili olarak çok örnek verilebilir. Örneğin 1983 seçimlerinin demokratik bir nitelik taşımadığı açık olduğu gibi, 1983’ten günümüze kadar % 10 seçim barajı gibi kısıtlayıcı düzenlemelerin sürdürülmüş olması da darbeleri devam ettiren bir yaklaşım ve uygulamadır.

Hangi türden olursa olsun darbe girişimleri, yasalara aykırı ve gizli bir örgütlenme ile gerçekleştirilir.

Darbe girişimleri, genellikle iki farklı nitelikte ortaya çıkabilir. Ya, toplumda Devlet ve Hükümet uygulamalarına aşırı tepkilerin olduğu dönemlerde, ya da seçimle iş başına gelmiş olmasına karşın demokrasiyi özümsememiş, demokrasiyi gizli amaçları için araç olarak kullanmak isteyenlerin kendilerini çok güçlü hissettikleri zamanlarda oluşur.

Birinci tür darbeler, toplumsal tepkilerin niteliğine ve oluşturduğu uygun ortama göre, askeri müdahale biçiminde planlanır ve örgütlenir, yöntemi ve amaçları belirlenir.

İkinci tür darbeler ise, topluma hissettirilmeden, demokrasi ve devlet olanakları kullanılarak ve halk yanıltılarak yapılır. Halkın dikkati kısa vadeli beklentilere yönlendirilerek, demokratik sistem yozlaştırılarak ve öncelikle parti içi demokrasi yok edilerek, ardından da gerçek demokrasiden uzaklaşarak ve ülkede adım adım “tek adam yönetimi” oluşturularak, iktidarı ele geçirmiş olanlar tarafından, demokrasi karşıtı bir rejimin adım adım inşası olarak gerçekleştirilir.

Darbeler çok boyutlu bir planlama gerektirir. İç ve dış dinamiklerin desteği ya da karşıtlığı dikkate alınmadan bir darbe girişimi planlanamaz. Ülkemizde gerçekleştirilen darbelerin arkasında bu iç ve dış dinamiklerin desteği hissedilmiş ve görülmüştür.

Demokratik sistemlerde, hangi türden olursa olsun, hiçbir darbe girişiminin asla yeri yoktur. Darbelerin telafi edilebilecek ve telafi edilemeyecek sonuçları olmuştur. Darbeler sonrası, belirli bir süreçle yeniden demokratik sisteme geçilirken oluşan yeni yönetimlerin yaptığı özeleştirici ve nesnel değerlendirmeler sonunda, demokratikleşme doğrultusunda ileriye dönük olarak, olumlu ve atılımcı yeni politikalar oluşturulup oluşturulmadığı da, darbe süreçlerini kalıcı olarak sona erdirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Demokratikleşme sürecini kesintiye uğratan ya da yozlaştıran darbelerin, bütün boyutlarıyla araştırılabilmesi için yapılacak çalışmalar; darbe öncesi, darbe sırası ve darbe sonrası dönemler bir süreç olarak ele alınarak sürdürülmelidir. Bu süreçteki siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler ve sorunlar, bir arada ve birbiriyle ilişkilendirilerek değerlendirilmelidir.

Darbelerin neden olduğu acıları unutmamak ya da telafi edebilmek kolay değildir, hatta pek çoğu için bu mümkün de değildir. Ancak, bu kötülükler ve acılar üzerinden ileriye doğru kin ve düşmanlık duyguları oluşturmak ve beslemek, daha da önemlisi, darbe sonrasında oluşan yeni demokratik süreçte, bu kötülükler ve acılar üzerinden siyasi yarar sağlamaya çalışmak, demokratikleşme çabaları önündeki en önemli engel olmanın yanında etik olmayan bir davranış sayılmalıdır.

Meclis Araştırması; Yürütme organının siyasal denetimini sağlamaya yönelik bir araştırmadır. Meclisin, yetkileri içine giren belirli bir konuda bilgi edinmek için milletvekillerinden oluşan bir komisyon eliyle yaptığı incelemidir. Meclis araştırması; yasamanın, yürütmeyi denetim araçlarından biridir. Meclis araştırması, yürütmenin denetiminde gerekli olan bilgilerin toplamaktır.

Meclis Araştırmasının amacı; Meclis Araştırması; ya hükümetin denetimine, ya da kanunla düzenlenmesi düşünülen bir konuya ilişkin bilgilerin toplanması amacıyla yapılabilir. Gerçekten meclis araştırması; sadece bilgi toplamaktan ibarettir ve ona başka bir fonksiyon verilemez. Meclis Araştırması; bilgi edinme amacını gütmeli ve belirli bir konuya yönelmelidir. Bilgi edinme amacını aşan bir meclis araştırması, meclis araştırması olmaktan çıkar.

Meclis Araştırmasının konusu: Araştırma; kanun yapma ve hükümeti denetleme yetkisinin bir aracı olunca, meclis araştırmasının konusu; ya kanunla düzenlenmesi düşünülen bir konunun tanınması ya da yürütmenin faaliyetleri olabilir.

Başka bir deyişle; denetimin bir aracı olduğundan yürütmenin herhangi bir olaydaki tutumu veya kanun yapma yetkisinin bir aracı olarak nitelendirilmesi, bu yetkilerin dışındaki herhangi bir konuda meclis araştırması yapamayacağı sonucunu doğurur.

Meclis araştırması ile yasama organının yetkileri içinde kalan hususlarda bilgi edinmek amaçlandığına göre; araştırma, sadece yasama organının yetkilerine ilişkin bir konu için yapılabilir. Yani; hükümetin denetimi amacına yönelmeyen bir meclis araştırması kabul edilemez. Meclis Araştırmasının konusu; araştırmanın amacına göre belirlenir. Yani hangi konularda meclis araştırması yapılabileceğini saptamak için, meclis araştırmasının amacını göz önünde tutmak gerekir. Meclis araştırmasının amacı; yürütmenin denetiminde gerekli olan bilgilerin toplanması olduğu nedenle araştırma, ancak ve ancak yürütmenin denetiminde gerekli olacak bilgileri toplama amacına yönelebileceğinden,

meclis araştırmasının konusu da; yürütmenin faaliyetleri olabilir. Bunun dışındaki herhangi bir konuda meclis araştırması yapılamaz. Örneğin,

- Yargı organınca verilmiş olan herhangi bir kararın yerinde olup olmadığını saptamak amacıyla bir meclis araştırması yapılamaz.
- Meclis araştırması; suçluları saptamak gibi yargısal nitelikte sonuçlar elde etmeye yönelemez. Çünkü bu konuda, yama organı değil, yargı organı yetkilidir.
- Meclis araştırması ile suçlu aranamaz. Bazı kişilerin adalete teslim edilmesi söz konusu olamaz.

Meclis Araştırması ile meclis soruşturması; Kamu yönünden, araştırma-soruşturmanın farklı yürütülmesi yönünden, sonuçları yönünden birbirinden farklı denetim yollarıdır. Meclis Araştırması; Meclisin siyasal nitelikli, Meclis Soruşturma ise; Meclisin yargısal nitelikli denetim yollarıdır. Meclis Araştırması, Meclisin yetkileri içinde kalan hususlarda bilgi edinmek yürütmenin denetiminde gerekli olan bilgilerin toplanması olduğu halde meclis soruşturması ise; yine meclisin yetkileri içinde olan Başbakan'ın ve Bakanların cezai ve hukuki sorumluluğuna yöneliktir.

Meclis Araştırması ve soruşturması, içtüzükte 104 ve 105. maddelerinde düzenlenmişken; Meclis soruşturması; İchtüzüğün 107, 108, 109, 110, 111, 112. maddelerinde ayrıca düzenlenmiştir.

Anayasal hukuk düzenlerinde kurumlar, ancak işlevlerine uygun amaçlar güdebilir ve ancak amaçlarına uygun araçlar kullanabilir. Nitekim Anayasa m. 98/3'e göre meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir. Anayasa 87.maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu ve Bakanları denetlemek yetkisi bulunan TBMM, bu denetim yetkisini; “ancak ve ancak Anayasada “TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yolları” kenar başlığı altında düzenlenen 98. madde'de sayılan yol ve yöntemler içinde kullanır. Yani Anayasamıza göre meclis araştırması; TBMM'nin, bakanları ve bakanlar kurulunu denetlemek amacıyla, bu denetim görevi çerçevesinde ihtiyaç duyacağı bilgilere ulaşmak maksadıyla işlettiği ya da işletmesi gereken bir denetim kurumdur. Faaliyetinin anayasal sınırı budur.

“Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla kurulan işbu Meclis Araştırma Komisyonu, kuruluş amacına uygun çalışmış mıdır? TBMM Genel Kurulunun, kendisine verdiği görevi, Anayasada ve içtüzükte belirtilen kurallara uygun yerine getirmiş midir? Öncelikle şu saptamaları yapmalıyız.

Anayasa'mızın 6. Maddesi/son cümle; “hiçbir kimse veya organ kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz” der. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması; egemenliğin kayıtsız şartsız parlamento tarafından ve millet adına parlamento çoğunluğu tarafından kullanılan bir yetki olduğu anlamına gelmez. Anayasamız, bu anlam sapmasının önüne geçmek için aynı maddede “Türk milleti egemenliğini anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır” demiştir.

Buraya kadar açıklanan ilkeler ışığında bakılınca; Kamuoyunda “Darbeleri Araştırma Komisyonu” adı ile bilinen ve adı çok büyük ama yetkisi ve görevi Anayasa m. 87, m. 98/3 ve TBMM İchtüzüğü m. 104 ve 105 ile sınırlı bu komisyon; eğer yetki sınırları içinde kalacaksa; görevi, “Ülkemizde demokrasiye müdahale eden tüm darbe ve muhtıralar ile demokrasiyi işlevsiz kılan diğer bütün girişim ve süreçlerin tüm boyutlarıyla araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi” konusuyla ilgili olarak hükümeti denetlemektir. Komisyonun yetkisi de, bu denetleme işlevi bağlamında

TBMM İctüzüğü m. 104 ve 105 kapsamında ilgili kuruluşlardan ve kişilerden bilgi almaktan ibarettir.

Darbe ve Muhtıraları araştırıyorum diyerek bazı kişi ve kurumları suçlamak, bu araştırma komisyonunun görevi değildir. Eğer araştırma komisyonu, kendisinde böyle bir görev ve yetkisi görüyorsa; bu yetkiyi, ona Anayasa vermediğine göre olsa olsa hükümet vermiş olabilir. Hal böyle olunca da hükümeti denetleme yetkisi, hükümet adına ve hükümet talimatıyla kullanılan bir yetki haline gelir ki; bu da, Türkiye demokrasisinin ve parlamenter hükümet sistemimizin içine düştüğü hazin ve bir o kadar komik durumun göstergesi olur. Siyasal sistemimiz ve anayasal hukuk düzenimiz; yasama ve yürütmeyi kuşatmış, başbakanın ifadesiyle millet adına yargıya da el koymuş olan AKP çoğunluğunun; parlamenter hükümet sisteminin adabını, kurum ve kurallarını bozması, sistemi işlemez hale getirmesi nedeniyle ciddi bir kriz içindedir.

Türkiye'nin tarihi; çok sayıda darbelerle, askeri muhtıralarla ve demokrasiye kesintiye uğratan, işlevsiz kılan girişimlerle doludur. Hukuk Devletinde, hangi nedenle olursa olsun demokrasiye ve halkın iradesine yönelik tüm müdahalelere karşı koymak, demokrasiyi ve hukuku savunmak herkesin asli ödevidir. Bu nedenle CHP Milletvekilleri olarak öteden beri bu konularda pek çok araştırma önergesi, soru önergesi, kanun teklifi verdik. Ancak önerilerimizin hepsi, AKP milletvekillerinin oyları ile reddedildi.

Nihayet TBMM'nin 11 Nisan 2012 günlü toplantısında 4 partinin önerisi ile darbeleri ve muhtıraları araştırmak üzere bir meclis araştırma komisyonu kuruldu. Ertesi gün (12 Nisan 2012) sabaha karşı da 28 Şubat olayları kapsamında operasyonlar başladı, çok sayıda kişi gözaltına alındı.

Komisyon, 10'u AKP'li, 4'ü CHP'li, 2'si MHP'li, 1'i BDP'li olmak üzere toplam 17 üyeden oluşmuş olup,

“27 Mayıs 1960 Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası”

“12 Eylül 1980 Darbesi”

“28 Şubat ve 27 Nisan Müdahale süreçlerini”

Araştırmak üzere üç alt komisyon şeklinde çalışmıştır.

Alt Komisyonlar; 3'ü İktidar, 2'si muhalefet partilerinden olmak üzere 5 kişiden oluşmuştur.

Basında “Darbeleri Araştırma Komisyonu” olarak anılan bu komisyonun tam adı; “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu” dur.

Darbeleri Araştırma Komisyonu: bu tür bir çalışma yöntemiyle, darbelerle ilgili olarak gerçekleri yansıtacak bilgilere ulaşmak yerine, yargı süreci devam etmekte olan bazı davaları etkilemek ve iktidar partisine istismar edebileceği yapay siyasi gerekçeler oluşturmak amacıyla hareket edildiği izlenimi vermektedir.

Muhalefet partili üyelerin araştırılmasını istediği konular, araştırılmamıştır. Komisyon araştırmış gibi gözüktüğü 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 darbe ve muhtıraları ile 28 Şubat sürecini, tüm boyutları ile ciddiyetle araştırmadığı gibi komisyonun adında da açıkça belirtilen “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden ve Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçler” hiç araştırılmamıştır. Bu konular görmezden gelinmiştir.

**DARBE ve DARBE GİRİŞİMLERİ İLE İLGİLİ OLARAK, MUTLAK SURETTE
ARAŞTIRILMASI GEREKEN AMA NE YAZIKKI YETERİNCE
ARAŞTIRILMAMIŞ OLAN KONULAR ŞÖYLEDİR:**

27 Mayıs 1960 Darbesiyle ilgili olarak;

27 Mayıs öncesini ve sonrasını bir arada ve gerçekçi bir biçimde değerlendirebilmek için, şu soruların yanıtları aranmamıştır.

- Çok partili demokratik sisteme geçilen 1946 yılından 27 Mayıs 1960’a kadar olan dönemde, Silahlı Kuvvetleri içinde cunta girişimleri olmuş mudur?
- 27 Mayıs 1960’a giden süreçte, siyasi tartışmalar hangi konular üzerinde yoğunlaşmıştı?
- İktidar - muhalefet ilişkileri ne düzeyde idi?
- Toplumsal çekişme ve tartışmalar hangi boyutlara ulaşmıştı?
- Öğrenci olaylarının nedenleri ve amaçları neydi?
- Sıkıyönetim uygulamalarının nedenleri ve kapsamı neydi?
- TBMM de, muhalefet partileri ile bu partilerin Milletvekilleri ve Basın için 18 nisan 1960 da kurulan ve iktidar partisinin 15 Milletvekilinden oluşan Tahkikat Komisyonu’nun görevleri ve yetkileri nelerdi?
- Tahkikat Komisyonu’nun kuruluşundan sonra 27 Nisan 1960 günü kabul edilen Selahiyat Kanunu’yla, bu komisyona verilen özel yetkiler nelerdi?
- Tahkikat Komisyonuna verilen bu özel yetkiler Anayasa ile bağdaşıyor muydu?
- Yürütme ve Yargı yetkilerinin, bu komisyon tarafından kısmen üstlenilmiş olması ile ne amaçlanmıştır?
- Ana muhalefet Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, ihtilal söylentilerine son vermek amacıyla derhal erken seçim yapılmasını ısrarla istemesine karşın, İktidar Partisi Genel Başkanı Menderes, hem erken seçime yanaşmıyor, hem de İnönü ihtilal istiyor suçlaması yapıyordu. Menderes’in bu konularla ilgili olarak ortaya koyduğu gerçekçi ve somut bir dayanağı var mıdır?
- Askeri müdahale söylentilerinin yaygınlaşmasına ve muhalefet partilerinin derhal erken seçim yapılması taleplerine rağmen, bunalımdan çıkmak ve Askeri müdahaleyi önlemek için iktidar partisi neden bir erken seçim kararı alamamıştır?
- 27 Mayıs 1960 darbesinin arkasında yabancı dinamiklerin rolü olmuş mudur?
- Seçimlerin bir an önce yapılarak normal demokratik düzene geçilmesine kimler karşı koymuştur?
- Yassıada mahkemelerinin neden olduğu haksızlıklar ve acılar telafi edilebilmiş midir?
- Darbe sonrasında, yaklaşık bir buçuk yıl gibi kısa bir müddet içinde, çağdaş ve demokratik bir Anayasa’nın halkoyu ile kabul edilmesi ve serbest seçimler yapılarak, demokratik sistemin işlerlik kazanması, demokratikleşme sürecimize ve toplumumuza neler kazandırmıştır?
- 22 Şubat ve 21 Mayıs darbe girişimlerinin önlenmesi nasıl mümkün olmuştur? Bu konuda İsmet İnönü’nün rolü demokrasinin güçlenmesi açısından ne anlam taşır?

12 Mart 1971 Darbesi ile ilgili olarak;

12 Mart 1971 Askeri müdahalesi, Genel Kurmay Başkanı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları tarafından, Parlamento'yu ve Hükümeti suçlayan ve sorumlu tutan bir mektupla gerçekleştirilmiştir. İnandırıcı yeni bir Reform Hükümeti kurulamayacak olursa, Silahlı Kuvvetlerin bizzat idareye el koyacakları da bu mektupta belirtilmiştir.

Askeri Müdahale görünürde, Silahlı Kuvvetlerin emir komuta zinciri içinde yapılmıştı. Ama uzunca bir süreden beri, Silahlı Kuvvetler içinde birkaç tane “Cunta Girişimi” olduğu yolunda haberler yayılıyordu. Müdahale sonrasında, 9 Mart 1971 günü bir Cunta Girişimi'nin bastırılmış olduğu anlaşılmıştı.

12 Mart 1971 Askeri Müdahalesine giden süreç yeterince aydınlanmamıştır. Bu dönem, İç ve dış dinamiklerin farklı nedenlerle ve farklı beklentilerle, Türkiye’de bir askeri müdahale beklentisi içinde olduğu bir dönemdir.

12 Mart 1971 Askeri Müdahalesiyle, 12 Eylül 1980 Darbesi, oluşum süreçleri ve amaçları bakımından çok ciddi paralellikler taşımaktadır. Her iki girişimin de ortak hedeflerinden biri, 1961 anayasa’sıdır. Her iki girişim de, 1961 Anayasa’sının Türk toplumuna geniş geldiğinden hareketle, bu Anayasa’nın temel hak ve özgürlüklerle ilgili maddelerinin daraltılarak değiştirilmesini amaçlamıştı.

12 Eylül 1980 Darbesi büyük bir deprem etkisi yaratmışsa, 12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi de bu depremin öncü sarsıntıları yaratmıştır denilebilir.

Bu çerçevede, şu soruların yanıtları saptanmalıdır:

- 1961 Anayasa’sının hangi maddelerinden ve hangi gerekçelerle kimler şikâyetçi olmuştu?
- 1961 Anayasa’sının güvence altına aldığı temel hak ve özgürlükler, bazı iç ve dış dinamikleri neden rahatsız ediyordu?
- Askeri müdahale sonrası Anayasa’da yapılan değişiklikler nelerdi?
- Türkiye’nin çağdaş demokratikleşme yolunda ilerlemesi ve sivil toplumun örgütlenmesi, kimler için bir tehlike oluşturabilirdi?
- Silahlı Kuvvetlerin Yüksek Komuta kademesi, Cunta Girişimine yandaş olarak mı yoksa karşıt olarak mı müdahale kararı almıştı?
- Silahlı Kuvvetlerin Yüksek Komutanları tarafından suçlanan Parlamento ve Süleyman Demirel Başkanlığındaki Hükümet, Askeri müdahaleye karşı nasıl bir tavır izlemişti?
- Ana Muhalefet Partisi CHP’nin Genel Başkanı İsmet İnönü ile Genel Sekreteri Bülent Ecevit, hangi konularda ortak, hangi konularda farklı tepkiler ortaya koymuşlardı?
- Bu dönemde işkence ne kadar yaygın olarak uygulanmıştır?

12 Mart Sürecinde olağanüstü koşullarda yargılanan ve devrimci mücadelenin öncülüğünü yapan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın, idam edilmelerinin arkasında yatan gerçeğin, bir intikam duygusu olup olmadığının açığa çıkarılması gerekmez miydi ?

12 Eylül 1980 Darbesiyle ilgili olarak;

12 Eylül 1980 darbesi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin emir ve komuta sistemi içinde gerçekleştirilmiştir.

27 Aralık 1979 tarihinde, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun imzalarını taşıyan, “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü” başlıklı bir muhtıra, Cumhurbaşkanlığı’na sunulmuştur.

Cumhurbaşkanı Sayın Korutürk, bu muhtırayı, 1 Ocak 1980 günü Cumhurbaşkanlığı köşküne birlikte davet ettiği Başbakan Sayın Demirel ile Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Sayın Ecevit’e açıklamış ve muhtıra metni ertesi gün olan 2 Ocak 1980 tarihinde basında yer almıştır. Bu tarihten 9 ay 10 gün sonra da 12 Eylül 1980 tarihinde Askeri Müdahale gerçekleştirilmiştir.

12 Eylül 1980 Askeri müdahalesi, 1961 Anayasa’sının yürürlüğe girişiyle birlikte başlayan 20 yıllık bir sürecin son aşamasıdır.

1961 Anayasa’sıyla Türkiye’de siyasal ve toplumsal alanlarda başlayan yeni demokratik yapılanma girişimleri; niteliği, etkinliği ve ileriye dönük hedefleri açısından bir kısım iç dinamikler yanında daha çok dış dinamiklerin ilgisini ve kaygısını doğurmuştur.

Bu nedenlerledir ki, dışarıdan Türkiye’yi kontrol etmek isteyenlerle içerden çıkarları zarar görecektir çevreler, bir arada veya ayrı ayrı olarak, 20 yıl süren bu süreç içindeki yaşanan olumsuzlukların ve 12 Eylül 1980 de gerçekleşen askeri müdahalenin teşvikçileri ve destekçileri konumuna gelmişlerdir.

20 yıl süren bu süreç bir arada değerlendirilmeli ve 1961, 1962, 1963, 1971 darbe girişimleri ile ilgili bilgiler yanında, şu önemli konuları aydınlatarak gerçeklerin de ortaya çıkarılmasını sağlayacak bilgilere ulaşılmalıdır.

- Parlamentoda temsil edilen siyasi partiler arasındaki ilişkiler ve tartışmalar hangi konular üzerinde yoğunlaşmıştı?
- Sendikalar ve Meslek Örgütleri ile öteki Sivil Toplum Kuruluşları nasıl bir duruş göstermişlerdir?
- Gladyo yapılanması ne zaman, hangi nedenlerle, nasıl ve ne amaç güdülerek oluşturulmuştu?
- Türkiye’de yakın bir Komünizm tehlikesi olduğu iddiası hangi gerçeklere dayandırılıyordu?
- Milliyetçilik akımları hangi gerekçelerle destekleniyordu?
- Sağ nitelikli ve sol nitelikli örgütler hangi nedenlerle silahlı eylemlere yönelmişlerdi?
- Silahlanan örgütlere ekonomik ve lojistik destekler, kimler tarafından ve nasıl sağlanıyordu?
- 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye’ye uygulanan ekonomik ambargo’nun gerekçesi neydi?
- “Milliyetçi Cephe” adı verilen siyasi birlikteliğin amacı neydi?

- 1 Mayıs 1977 Taksim, Çorum, Sivas, Kahraman Maraş olayları ve benzeri kanlı olayların arkasında kimler ve hangi güçler vardı?
- Faili meçhul olayları neden açıklığa kavuşturulamamıştır?
- 2 Ocak 1980 tarihinde kamuoyuna açıklanan Askeri Muhtıra karşısında Hükümet ve muhalefet partileri nasıl bir tavır takınmıştır?
- Askeri muhtıranın açıklandığı günden Darbenin yapıldığı 12 Eylül 1980 tarihine kadar geçen 9 ay 10 günlük sürede, istenilen reformlar yapılmayacak olursa darbe yapacaklarını açıkça beyan etmiş olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin en üst komuta kademesi ile ilişkiler nasıl sürdürülmüştür?
- Darbeyi önlemek için ya da darbecileri cezalandırmak için, Hükümetin ve TBMM’nin yapması gereken bir şey yok muydu?
- 6 Nisan 1980 tarihinde görev süresi sona eren Cumhurbaşkanı Sayın Korutürk’ün yerine seçilmesi gereken yeni cumhurbaşkanını, darbenin yapıldığı 12 Eylül 1980 tarihine kadar olan beş ay içinde hangi nedenlerle seçilememiştir?
- CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in darbe söylentileri ve toplumda bu konuda oluşan kaygılara karşı tüm demokrasi güçlerini demokrasiye sahip çıkmak adına 12 Eylül günü Trabzon’da yapacağı miting çağrısına kimler nasıl yanıt vermiştir?
- 12 Eylül 1980 darbesi, halkımız ve başta ABD olmak üzere yabancı devletler tarafından nasıl karşılanmıştı?
- 12 Eylül darbesine giden yolda ülkeyi darbe ortamına hazır hale getirmek için tertiplenen olaylar ile 1990’lı yıllarda Kürt sorununu derinleştiren olaylar da dâhil tüm cinayetlerin arka planlarını ortaya çıkarmak için gereken çaba gösterilmiş midir?

28 Şubat 1997 süreci;

“28 Şubat Süreci”ndeki söz konusu gelişmeler, Başbakan Necmettin Erbakan’ın Başkanlığında toplanmış olan Milli Güvenlik Kurulu’nun kararlarına dayanmaktadır. Bu konuda gerçeklere ulaşabilmek için şu soruların doğru yanıtlanmasına gereksinim vardır.

- Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararlara itiraz eden kişi olmuş mudur?
- Milli Güvenlik Kurulu Kararı uyarınca, ilgili devlet dairelerine Başbakan Necmettin Erbakan tarafından bir görev genelgesi yayınlanmış mıdır?
- Darbeleri Araştırma Komisyonu’nun genel olarak 28 Şubat süreci odaklanmış olmasının sebebi nedir?
- Kısmen Yargı’ya da taşınmış olan bu süreçle ilgili araştırma ve hatta soruşturma yapma konusunda Darbeleri Araştırma Komisyonu’nun görevli olabileceği söz konusu olabilir mi?

27 Nisan 2007 Genel Kurmay Başkanlığı “e - muhtırası”;

Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt tarafından bizzat yazılıp, Genel Kurmay Başkanlığının internet sitesinde yayınlanan “e - muhtıra” olarak adlandırılan bildiri, TBMM’yi etkilemeye dönük bir girişimdir. Bu muhtıraya karşı Hükümetin, emrindeki bu yüksek düzeydeki görevli ile ilgili hiçbir işlem yapmamış olması karşısında şu soruların doğru yanıtlanması gerekmektedir.

- Genel Kurmay Başkanlığının bu “e - muhtırası” için Hükümet adına sert karşılık verilmiş olmasına karşın, hiçbir işlem yapılmamasının sebebi nedir?

Genel Kurmay Başkanı ile Başbakan arasında, İstanbul da Dolmabahçe Sarayındaki Başbakanlık Ofisinde gerçekleştirilen toplantıda, bu konuya ilişkin olarak neler konuşulmuştur, nasıl bir değerlendirme yapılmıştır, bu güne kadar bu görüşme neden kamuoyundan gizli tutulmuştur.

2012 yılında TBMM genel kurul kararıyla kurulmuş olan Komisyon, büyük acıların ve sıkıntıların yaşandığı Türkiye demokrasi tarihinin belirli dönemlerini araştırma hedefini önüne koymuştur. Böylelikle gelecekte Türkiye demokrasisinde kesintiler, kısıtlar olmasına engel olacak düzenlemelere kapı aralanması yanında, yaşanmış olan acıların tespitini mümkün kılacak araçların, kurumların oluşturulması ve bu süreçlerde etkili olanların ve süreçlerin mağdurlarının ortaya çıkartılması da amaçlanmıştır. Yakın Türkiye tarihinin büyük kısmını içeren çok boyutlu, çok aktörlü süreçlerin araştırılması kolay bir hedef değildir. Hâlihazırda işleyen yargısal süreçlere paralel olarak böyle bir araştırmanın yürütülmesi önündeki kısıtlar da ayrıca dikkate alınmalıdır. Bu metinde öncelikle yönetsel ve siyasal kısıtlar son olarak da raporun içeriğine yönelik kısıtlar üzerinde durulacaktır.

Yöntemsel Kısıtlar

I. 12 Eylül Askeri Müdahalesinin ardından darbe kurumlarınca yazılmış olan anayasanın değiştirilmesi yönündeki yaygın talep, Parlamentoda temsil edilen tüm siyasal partilerin seçim kampanyaları esnasında ağırlıklı yer tutmuştur. Türkiye kamuoyunun ağırlıklı olarak destek verdiği yeni anayasa yapımı süreci Türkiye’de demokrasinin önündeki engellerin ve geçmişte bu engelleri ortaya çıkaran neden-sonuç ilişkilerinin tespitini öncelikli bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu açıdan TBMM’ce komisyonun kurulması hazırlıklarının aceleye getirilmiş olması anlaşılabilir. Fakat gerekli hukuki/bürokratik altyapı hazırlanmadan bazı adımların atılması, ortaya çıkan sonuçlar üzerinde ağırlıklı etkide bulunmuştur. Bu etki çoğu durumda olumsuz niteliklidir.

II. Hukuki/kurumsal altyapının iyi hazırlanmamış olması inceleme amaçlı olarak komisyonun taleplerinin karşılık bulmaması ve TBMM’nin talep ettiği bazı bilgilere ve belgelere ulaşamamasına, dolayısıyla da demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün en üst organı konumundaki TBMM’nin saygınlığına gölge düşürme riski taşımaktadır.

III. Komisyon tarafından araştırma amaçlı yürütülen faaliyetin dönemin tanıklarının bir dinleme faaliyetine dönüşmesi, bu faaliyetin de yer yer dinlenen kişileri sorguya çekme eleştirisini beraberinde getirmiş olması yine yasal zemini olmayan bir çalışmanın TBMM eliyle yürütüldüğü izlenimini kamuoyunda ve tanıklar nezdinde oluşturmuştur. Ayrıca salt dinleme usulüyle tatmin edici bir sonuca varılması ve bu nitelikte bir rapor için gerekli verilerin toplanması ancak ve ancak çalışmaların başlaması öncesinde çıkarılacak bir yasa ile darbe süreçleriyle ilgili bilgi vereceklerin güvence altına alınması sağlanarak bir dizi hazırlık ardından başarılı olabilecekken bu yola gidilmemiştir. Bu sebeple dinlemelerde ortaya çıkan tutanaklardaki bilgilerin sahilliği konusunda dahi soru işaretleri oluşmasının önüne geçmek mümkün değildir.

Bu tür komisyonların başarısının temel koşulları, komisyon bileşenlerinin saydam ve samimi bir çalışma anlayışına sahip olmaları, ortak bir hedefe inanarak çalışmaları ve bu ortak hedefin de özde demokratik değerlere sadık kalarak gerçeğin araştırılması

biçiminde anlaşılması ve paylaşılmasıdır. Komisyonun çalışmalarında bu koşulların gerçekleştiğini söylemek olanağına maalesef sahip değiliz.

IV. Komisyonun çalışma yönteminin yol açtığı en önemli kısıtlardan biri de demokrasinin ve insan haklarının ağırlıklı olarak çiğnendiği süreçlere dair mağdurların talep ve katılımına ya sınırlı olarak yer verilmesi ya da hiç yer verilmemesidir. Mağdurların etkin katılımının olmadığı bir sürecin ardında kamuoyu desteği oluşturma ve hakikatin peşinde bir raporun kaleme alınmasının mümkün olmadığı daha önceki başka ülke deneyimlerinde izlenebilir.

V. ABD, Kanada ve Almanya gibi ülkelerden Latin Amerika'ya, Afrika'dan Uzak Doğu ülkelerine dek benzer nitelikli, toplumsal travmaların, acıların ve sıkıntıların incelenmesi amacıyla çeşitli yapılar oluşturulmuştur. Çoğu kez bu yapıların inceledikleri alanlar dönemsel olarak ya da kapsam itibarıyla oldukça geniş bir tarihselliğe ve/ya toplumsallığa tekabül etmiştir. Böylesi durumlarda, oluşturulan yapılara dönük olan eleştirilerin başında, inceleme alanının genişliğinin ortaya çıkan sonucun tatmin edici olmaktan uzak bir nitelik kazanmasına yol açtığına dair tespit gelir. Nitekim TBMM'ce kurulan komisyon için de benzer tespitler üzerinden eleştiriler sıklıkla dillendirilmiş ve bu durumun mağdurların taleplerinin karşılanması ve yaygın hak ihlallerinin tespit edilmeden süreçlerin üzerini örtecek, hesaplaşılmış izlenimi verecek şekilde, bir tarihsel geçmişin inşa edilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.

VI. Süreç başından iyi planlanmadığından meselenin özüne inilmesi zorlaşmıştır. Örneğin Komisyon Başkanı, komisyonun çalışmalarını yönetirken komisyonun aldığı kararlara bile uymayarak tümüyle keyfi davranmıştır. Alınmış olan komisyon kararlarını da yok saymıştır. Örneğin Komisyon Başkanının,15.5.2012 günlü komisyon tutanaklarında yer alan “..üst komisyon toplantılarımızın,Salı ve Perşembe günleri yapılmasını karar altına almıştık. Salı günleri,daha ziyade genel ve daha geniş tartışma konuları olsun.Perşembe günleri de,bu konuların karara bağlanması şeklinde bir yol yöntem izlersek daha rahat ilerleriz diye düşündük...” şeklindeki sözlerinden açıkça anlaşılacağı üzere komisyonun, Salı ve Perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün toplanması kararlaştırıldığı halde Komisyon, 20.06.2012 gününden 12.11.2012 gününe kadar olan sürede hiç toplanmamış ve bu bu sürede hiçbir karar almamıştır. Hatta komisyon'un CHP'li 4 üyesi, komisyon başkanlığına verdiği dilekçe ile ivedi olarak toplantıya çağrılmasını istedikleri halde Komisyon başkanı,keyfi davranışlarını sürdürmüş,ancak 12 kasım günü toplantı yapmıştır.Yine 8.05.2012 tarihli komisyon tutanaklarındaki tartışmalardan ve özellikle Komisyon Başkanının “..Komisyonda dinlenecek kişi ve kurumların tespitinin komisyonda tartışıldıktan sonra belirlenmesi” şeklinde düzeltelim. Öneriyi de böyle olmuş şeklinde devam edelim ki bu konu üzerinde artık devamlı bir tartışma yapmayalım. Bu konu çözümlenmiş olsun. ..” şeklindeki sözlerinden açıkça anlaşılacağı üzere özellikle Komisyonda dinlenecek kişi ve kurumların tespiti hususunun komisyonda tartışılıp karara bağlanacağı öngörüldüğü halde Komisyonlarda dinlenen kişilerin hiçbirisi komisyonda tartışılmamış ve karar alınmamıştır. Çalışmalar, komisyon kararları ile değil, komisyon başkanın tek başına aldığı keyfi kararlarla yürümüştür. Hatta komisyonun aldığı kararlar bile yok sayılmıştır.

VII. Araştırma Komisyonu'nun TBMM olanaklarının çok sınırlı tahsisi ile araştırdığı konularda açık, hesap verebilir ve nesnel bir araştırma yönteminden hareket etmemesi, yaygın koordinasyon eksiklikleri, gerek alt komisyon gerekse komisyon raporunun yetersiz ve açıklayıcı olmaktan uzak olması sonucunu doğurmuştur. Bu durumun rapor üzerindeki bazı somut sonuçlarına aşağıda örneklerle yer verilmiştir.

VIII. Araştırma komisyonunun TBMM İçtüzük hükümleri gereğince sınırlı süre içerisinde raporunu yazmak zorunda olması önemli bir kısıttır. Hâlbuki hazırlanan rapor ilgilendiği konunun ve içeriğin çok boyutluluğu nedeniyle ancak bir ön rapor niteliği taşıyabilir. Komisyon çalışmaları araştırma nesnesi göz önünde bulundurularak sürdürülebilecek şekilde yeniden başlatılmalıdır. Bu sürecin hazırlık çalışmaları, komisyonun deneyimlerinden detaylı bir biçimde yararlanarak yerine getirilmelidir. Ancak buna yönelik olarak iç tüzüğün 105. Maddesine göre “ komisyon bu süre sonunda da çalışmasını tamamlayamadığı takdirde süre bitiminden itibaren 15 gün içinde araştırmanın tamamlanması nedenleri veya o ana kadar varılan sonuçlar üzerinde genel kurulda görüşme açılır. Genel kurul bu görüşme ile yetinebileceği gibi yeni bir komisyonda kurabilir” denilmesine rağmen bu yöndeki taleplerimiz ret edilerek sağlıklı bir rapor yazmamızın önü kapatılmıştır.

Siyasal Kısıtlar

Demokratik değerlerin ve insan haklarının Türkiye’de siyasal rejimin vazgeçilmez bileşeni olması yönündeki irade yeni değildir. Fakat Türkiye’nin yakın tarihi başta TBMM olmak üzere demokratik kurumların bu değerlere sıkıca sahip çıktığını göstermemektedir. TBMM’nin demokrasiye müdahaleleri araştırma yolunda attığı adım bu açıdan tarihi niteliktedir. Eğer bu görev hakkıyla yerine getirilemez ise daha sonra ortaya çıkacak ve demokrasiye tehdit arz eden çabalar için de caydırıcı nitelik taşıyamaz. Bunun sorumluluğu ise raporun altında imzası olan siyasi partilerin temsilcileri ve TBMM’nin manevi şahsiyeti üzerinde olacaktır. Dolayısıyla komisyon raporu bu bilinçle kaleme alınmış olmalıydı.

Darbeler, muhtıra ve demokrasiye yapılan müdahaleleri araştırmak demokratikleşme, şeffaflaşma ve toplumsal yaralarla yüzleşme açısından son derece önemli, ciddi ve hassas bir konudur. Bu sürecin kendi içinde tutarlı, adil ve adaletli, objektif ve günlük siyasal kaygı ve tartışmalardan bağımsız bir yöntemle yürütülmesi gerekmektedir.

Demokrasiye müdahaleler hakkında hazırlanacak rapor Türkiye tarihinde parlamentonun kendi yetkilerine ve egemenlik alanına sahip çıkma yolunda atacağı en güçlü adımlardan biri olacaktır. Aynı doğrultuda rapor sıklıkla referans verilen de bir metin olacak ve bu haliyle demokrasi yolunda bir manifesto niteliği taşıyacaktır. Böylece bir beklentiye raporun bu hali ile taşınması olanaksız olacak, başarısız bir rapor olarak Türkiye’de demokrasinin yerleşikliği ve işleyişi hakkında soru işaretlerine yol açacak ve hatta var olan kaygıları perçinleyici olma potansiyeli taşıyacaktır. Ne yazık ki metin bu bilinçle kaleme alınmamıştır

Rapor olarak sunulan metnin hazırlanmasında etkili olan bir dizi siyasal kısıta bu çerçevede dikkat çekmek gereklidir.

I. Raporun hazırlanması esnasında TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin komisyonla kurduğu ilişki bir eşitler arası ilişki olmamış, olamamıştır. TBMM’de çoğunluk iktidar, partisinde olduğu için çalışma eksenini ağırlıklı olarak bu parti üyesi komisyon üyelerinin talep ve yönlendirmesinin etkisinde kalmıştır. Komisyon başkanı, komisyon sözcüsü, komisyon başkan vekili ve katip üye belirlenirken hepsinin iktidar partisinden olması ve muhalefetin divanda temsil edilmesi taleplerinin dikkate alınmaması kolektif bir çalışma ortamının oluşmasına engel teşkil etmiştir. Bilgisine başvuru kişilerin dinlenilmesinde de ayrıcalıklı yöntemler uygulanmıştır. Bu durum demokrasinin savunulmasında iktidar ve muhalefetin ortaklaşa sorumluluk üstlenmesine engeldir. Komisyon’un ve alt komisyonların kimleri dinleyecekleri, Komisyon’da alınan

kararın aksine, Komisyon'un geneli tarafından değil komisyon başkanı tarafından belirlenmiştir. Komisyon başkanının tercihlerine de belli bir tarafgirlik hâkim olmuştur. Bu tarafgirlik sonucu, AKP'nin kendisini mağduru saydığı 28 Şubat müdahalesine ilişkin 108 kişi dinlenirken, 12 Eylül'e ilişkin 29, 27 Mayıs ve 12 Mart'a ilişkin ise de ancak 19 kişi dinlenmiştir. 27 Nisan 2007 e-muhtırasında dinlenilmesini istediğimiz dönemin Genel Kurmay Başkanı, Başbakan, Dönemin Başbakan Yardımcısı (11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül), Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek, Kuvvet Komutanları, Emniyet İstihbarat Daire Başkan Yardımcısı Sabri Uzun'un dinlenilmesi istenildiği halde komisyon başkanı tarafından yeterli süre bulunmadığı gerekçesiyle Başbakan ve Genel Kurmay Başkanı dışındakilerin dinlenmeleri engellenmiştir. Bu tarafgirliğin bir başka rakamsal örneği sadece 12 Eylül alt komisyonu özelinde de verilebilir. Cumhuriyet Halk Partili üyeler olarak bizim 12 Eylül alt komisyonunda 146 kişinin dinlenilmesi yönünde talepte bulunduğumuz halde talep edilenlerden ancak ve ancak 19 kişi dinlenilmiştir. Sadece bu rakamlar dahi Komisyon'a hâkim olan AKP çoğunluğunun önceliğinin kendi gerçek veya muhayyel mağduriyetlerinin altını çizmek, bu yönde bir tarih yazımı oluşturmak olduğuna işaret etmektedir.

II. Bunun bir uzantısı olarak darbeleri araştırma süreci, iktidarın kendi ideolojisi doğrultusunda kurduğu yeni düzenin parçası, hatta yeni bir rejim kurma sürecinin meşruiyet kaynağı olarak kullanılmamalıdır. Diğer bir deyişle, darbelerin Meclis tarafından araştırılmasının, iktidardaki siyasi partinin politik hedeflerine hizmet edecek bir sürece dönüştürülmesine engel olunması hedefi başta iktidar partisi olmak üzere tüm partilerin üzerinde hassasiyetle durması gereken bir noktadır. Raporlar askeri müdahalelere ilişkin AKP hükümetinin kendi resmi tarih yazımını oluşturma çabası olarak görülebilir. Bu tarih yazılırken, AKP ve geçmişinde yer alan siyasal İslami hareketi zor duruma düşürebilecek birçok noktanın kasten unutulduğu veya atlandığı, raporlara genel olarak hâkim olan havanın sağ siyasi hareketleri kollama yönünde olduğu görülmektedir. Hâlbuki burada temel amaç demokratikleşme sürecinin derinleştirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi, darbelerin sorun çözmediği, tersine toplumda, siyasette, ekonomide yeni sorunlar yarattığı ve darbe sürecinde yer alanların ve darbeyi savunanların, darbe ortamının hazırlanmasına bilerek ya da bilmeyerek hizmet edenlerin teşhir edilerek hem kamuoyu desteğinin kesilmesi hem de darbe niyetinde olanların caydırılması yolunda rapor, somut bir katkı vermemiştir.

III. Komisyon çalışmaları çok etkin bir kamuoyu oluşturma faaliyetinin ve bu yolla da Türkiye'de demokratik rejimin sağlam temellere oturtulması hedefinin gereklerini yerine getirmemiştir. Komisyon çalışmalarına kamuoyunda oluşan merak ve desteğin beslenmesi ve demokratik derinleşme için bu imkândan yararlanması yoluna gitmek siyasal partilerin komisyon çalışmalarından elde etmeyi umduğu sınırlı hedeflerin hayata geçirilmesinden daha değerli görülmelidir. Fakat bu da başarılamamıştır.

IV. Mağdurların komisyonun çalışmalarına katılımının kısıtlı olması, süreci kamuoyu oluşturma ve siyasal gündemin önemli bileşeni haline gelmekten alıkoymuştur. Sürecin, siyasal rejimin sorunlarını ikincil kılacak bir tarih çalışması haline getirilmesi çabası komisyonun hedeflerinden biri olamaz. Öyleyse süre kısıtını ortadan kaldıracak biçimde ve yeniden komisyonu hayata geçirme hedefine paralel olarak, mağdurların da etkin olarak çalışmalara dâhil edilmesi gerekirdi. Böylelikle sadece kamuoyu desteği değil aynı zamanda mağduriyetlere ilişkin daha eksiksiz bilgiye ulaşmak mümkün olabilir ve komisyonun hakikatin tüm yönleriyle ortaya çıkarılmasının peşinde olduğuna kamuoyu ikna edilebilirdi.

RAPORUN İÇERİKLE İLGİLİ KISITLARI

Rapor, darbeler ve muhtıralara dair kamuoyunda daha önce ele alınmış birçok tarihsel/toplumsal olgu ve olayın altını çizmektedir. Fakat bu noktalar ele alınırken raporun, genel yazım tekniğinin çözümleyici bir nitelik taşıması hedefi gerçekleşmemiştir. Oysa sunulan raporda birbirinden kopuk, analitik perspektifi olmayan, olay ve olgu örgülerini neden-sonuç ilişkileri yerine sayma ile sınırlı bir yazım tekniği uygulanmıştır. Sıkça derlemelere ve alıntılara başvurulmuştur. Çözümleyici yönü ve gücü zayıf olan bu rapor büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

Komisyon hazırladığı rapor ile tarihe olumlu bir not düşürememiştir. Bu notun Türkiye demokrasisi tarihine bakanlar için başarısız bir referans metin olmasından daha önemli bir açmaz vardır. Türkiye demokrasisinin sorunlarını açık yüreklilikle tartışan ve çözüm önerilerine zemin hazırlayan bir metin olmaktan çok, tarihe ve Türkiye toplumuna karşı sorumluluğunun gereğini yerine getiremeyen bir komisyon ve onun hazırladığı bir rapor izleniminin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum sadece raporu hazırlayanların değil, aynı zamanda TBMM'nin de tarihsel sorumluluğunu yerine getirmede yetersiz kaldığı ve hatta kimi durumda bunu tercih ettiği izlenimini de yaratacaktır

Çözümleyici gücü yüksek ve öncelikli hedefi bu perspektifi gözetken bir rapor yazım süreci yerine olgusal verileri alt alta dizmekle sınırlı kalan raporun içeriğinde ayrıca olay ve olgu örgüsü açısından da önemli eksikler bulunmaktadır. Bu eksiklere aşağıda değinilmiştir.

I. Darbelere giden yol darbelerin kendisi ve sonuçları kadar önemlidir. Bazı siyasal/ideolojik motivasyonlu silahlı grupların devlet adına, din adına ya da işçi sınıfı adına mücadele ederken, yaptıkları eylemlerin darbeler zemin hazırladığı, yola çıkış noktalarından çok farklı hatta tersi sonuçlara ulaşıldığı vurgulanmalı, bu konuda istihbarat bilgilerine ulaşmak için daha fazla çaba gösterilmesi gerekirdi.

II. Bu noktada darbelerin dış boyutları olduğu, belli bir uluslararası konjonktür içinde gerçekleştiği, daha açık bir deyişle ABD, NATO bağlantısının Türkiye'deki darbelerde kritik bir rol oynadığı genelde kabul edilen bir görüştür. Durum böyle olunca, Türkiye'de hangi legal ve/veya illegal örgütlenmelerin, devlet ve dolayısıyla Batılı sistemin bir uzantısı olarak çalıştığı, nihai aşamada Batı sistemin ihtiyaçlarına karşılık gelecek siyasete hizmet ettiği ortaya konmalıdır. Bunlar belgeleriyle ve tanıklıklarla açıkça ortaya konmadan darbelerin gerçek yüzü tam olarak anlaşılamaz ve Komisyon çalışmasının amacına ulaştığı söylenemez. Bunlar içinde özellikle 1 Mayıs 1977 Taksim olayları, Maraş, Çorum katliamları ve Kemal Türkler, Uğur Mumcu, Abdi İpekçi cinayetleri ve Mehmet Ali Ağca'nın, bu süreçlerdeki rolü olmak üzere kamuoyunda tanınan isimlere yönelik siyasi cinayetler gibi darbeye giden yolda önemli dönüm noktaları açığa çıkarılmalıydı. Darbeye giden sürecin ulusal ve uluslararası bağlamı kadar, bütün bu olgular arasındaki bağlar örülmeden ve birleştirilmeden, bu süreçte yer alan kurumlar, bu kurumlarda o dönemde çalışan görevliler arasındaki ilişkiler ortaya konmadan darbe araştırması tam olarak bir sonuca ulaşamayacaktır.

III. Rapor özellikle Türkiye'de 12 Eylül darbesi gibi en uzun sürmüş, en kapsamlı ve en derin etkiler yaratmış darbeye giden sürecin nedenleri ve sorumlularını ortaya çıkarmaktan çok ona zemin hazırlayan iç ve dış ortama daha çok ağırlık vermeyi tercih etmiştir. Bu çerçevede dünyadaki örneklerle değinilmesi önemli ve yararlıdır. Fakat örneklerin Türkiye'de 12 Eylül darbesine giden sürecin niteliğini açığa çıkaracak tarzda gündeme getirilmesi, hacmi ve içeriğinin bu doğrultuda belirlenmesi daha faydalı olurdu. Maalesef raporda bu durum başarılamamış hedefler arasında yer almaktadır.

IV. Bir diğerk çelişkili durum uluslararası bağlamdan, ABD bağlantılı darbelerden bu kadar bahsederken, Darbeler bağlamında Gladyo’yu bir sayfada ele almak, adeta geçiştirmek anlamına gelmektedir. Yaygın bir şekilde Gladyo’nun Türkiye uzantısı olduğu iddia edilen Seferberlik Tetkik Kurulu ya da Özel Harp Dairesi’nin rolünden bahsetmemek ve raporda Hilmi Özkök’ün ağızından Gladyo’nun varlığını yalanlamak işin özünden uzaklaşmaktır. Hatta rapor bu şekilde Gladyo örgütlenmesini ve onun Türkiye’de ve diğerk ülkelerdeki operasyonlarını aklamaktadır. 1973’te Başbakan Bülent Ecevit’in, Seferberlik Tetkik Kurulunu kastederek, Türkiye’de “kontr gerilla” bulunduğundan bahsetmesi üzerine bu kurum kamuoyunda sık tartışılmış, 1992’de bürokratik yapısı değıştirilse de, çeşitli araştırmacı ve gazeteciler tarafından, eldeki sınırlı veriyle de olsa incelenmiştir. (örneğin, Ecevit Kılıç, Özel Harp Dairesi; Cüneyt Arcayürek, Darbeler ve Gizli Servisler). Yine bu çerçevede, MİT’in (daha öncesinde MAH) 1950’lerden başlayarak CIA ile yakın ilişkiler içinde bulunduğuna dair çok sayıda araştırma vardır. Rapor taslağı ne bu açık kaynaklara, ne de tanıklık ve belgelere dayanarak, bu ve benzeri yapılanmalar hakkında hiçbir bilgi vermemektedir. Başta Daniel Genzer’in Türkçe’ye çevrilmiş olan “NATO’nun Gizli Orduları” olmak üzere bu konuda çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmaların, rapor yazım sürecinde gündeme alınması gerekirdi. NATO ülkelerinde Gladyo tipi örgütlenmelerin yalnızca adının verilerek geçilmesi yetersiz kalmıştır.

V. Komisyonun çalışmaları Arjantin, Şili gibi ülkelerde benzer alanlarda yapılan hakikate ulaşma ve geçmişle yüzleşme çalışmalarının da çok gerisinde kalmıştır. Çorum, Maraş, Bahçelievler, 1 Mayıs 1977 gibi katliamlara, Abdi İpekçi, Uğur Mumcu gibi aydınlarla yönelik suikastlara, Diyarbakır, Mamak, Metris gibi cezaevlerinde yaşanan sistematik işkence uygulamalarının faillerine ilişkin hakikatin kapsamlı bilgisine artık daha yakın olduğumuzu söylemek mümkün değildir.

VI. ABD ve NATO’nun, darbelerdeki dahlinin ortaya konulduğu ölçüde bunun araçlarının, nasıl yapıldığının ve bağlantının nasıl sağlandığının da ortaya konması gerekirdi. Eğer rapor bunu açığa çıkarmayacak ise, o zaman ABD mütefiki olan diğerk ülkelerdeki darbe örneklerine, İran, Afganistan ve Yunanistan’daki gelişmelere ve Amerikan politikalarına bu ölçüde geniş yer verilmesinin bir anlamı kalmamaktadır. Bu da raporun dilinde yansımaları bulan temel bir tutarsızlığa işaret eden noktalardandır.

VII. Rapor bu haliyle darbelere dair bilinmeyen hususları, karanlıkta olan yönleri aydınlatamamakta, kamuoyunda zaten bilinmekte olan ve hatta çeşitli yayınlarda daha fazlasının bulunduğu bilgilerin ötesine geçememektedir. Rapor ayrıca 12 Eylül darbesinin neden olduğuna dair somut bir teşhiste bulunmamakta, bu konudaki çeşitli akademik çalışmalar ve bazı bağımsız araştırmacılar ile gazetecilerin yorumlarını aktarmakla yetinmektedir. Bu yorumlarda doğal olarak görüş farklılıkları, her birinin önem verdiği ve öne çıkardığı yönler bulunmaktadır. Örneğin, birçok yerde AP ile CHP, Demirel ile Ecevit arasındaki siyasal çekişme ve yürütölen sert muhalefet ve tartışmalar darbenin nedeni gibi gösterilmektedir. Darbelerin, siyasetin kendi içerisindeki tartışmaların bir sonucu olduğu izlenimi verecek bir raporun kaleme alınması, demokrasiyi ve onun çalışma biçimlerini savunması gereken, TBMM’nin izleyeceği bir yol olmasa gerek.

VIII. Komisyon tarafından sunulan rapor da, belge, bilgi ve yapılan görüşmelerden edinilen verilerden yeterince yararlanılmamış olduğu görölmektedir. Bunun yerine ikincil araştırma ve akademik çalışmalara ağırlık verildiğı görölmektedir. Böylesi bir yazım tekniğı rapordan beklentilerin karşılanamaması sonucunu üretmenin yanında komisyonun görevini yerine getirmemiş olması sonucunu doğurmaktadır.

IX. Demokratik teamüllere aykırı olarak ve tarafgir bir anlayışla kaleme alınan rapor, katılımcı demokrasinin ve parlamenter çalışma ilkelerinin tümüne aykırı olarak Komisyon üyesi milletvekillerine son çalışma gününde sunulmuştur. Yaklaşık 1350 sayfadan oluşan ve defalarca değiştirilerek komisyon üyelerine iletilen raporu incelemek ve görüş bildirmek için verilen zaman, sağlıklı bir çalışma yapmaya imkan tanımamıştır. Bu kadar önemli ve bu uzunluktaki rapor ve yüz binlerce sayfayı bulan (sadece 27 Mayıs ile ilgili Başbakanlıktan gelen belge 30.000 sayfa) eklerinin incelenmesi için bu derece az bir zamanın ayrılmış olması dahi başlı başına iktidar partisinin bu süreci, tüm siyasi aktörleri içine alan gerçek bir yüzleşme ve yeni bir demokratik mutabakat oluşturma sürecinden çok, göstermelik bir çalışma, tarihe ilişkin kendi gerçeklerini bir dayatma aracı olarak gördüğünün kanıtı niteliğindedir.

X. Rapor, genel olarak Türkiye’de İslamcı hareket, bunun sol harekete karşı bir etken olarak görülmesi ve kullanılması gibi gelişmelere değinmemektedir. Örneğin, 12 Eylül’e giden yolda Milli Türk Talebe Birliği, Komünizmle Mücadele Dernekleri gibi örgütlerden bahsedilmemekte, ABD’nin bu dönemde “Yeşil Kuşak” olarak da tanımlanan, stratejik olarak sol hareketlere karşı İslamcı yükselişi desteklediği yolundaki yaygın tartışmalar ve iddialar yeterince ve kapsamlı olarak ele alınmamıştır.

XI. Raporda incelenmiş olan darbeleri (ve aslında tüm ülkelerdeki darbeleri) değerlendirirken, değerlendirme yapanların zihninde örtülü ya da açık, net veya muğlak bir referans çerçevesi vardır, bu referans çerçevesi belirli bir demokrasi anlayışıdır. Bu demokrasi anlayışı yorumların kapsamını ve isabetini büyük ölçüde belirler. Söz konusu raporda da, belirli bir demokrasi anlayışı referans çerçevesini oluşturmaktadır. Bu demokrasi anlayışı da esas olarak çoğunlukçu bir anlayıştır. Bu anlayıştan hareketle sorunları indirgemeci bir şekilde “halk-ordu çelişkisi” veya “halk-vesayetçi asker ve sivil bürokratlar, aydınlar çelişkisi” temelinde açıklamak çoğu yerde kısır ve yetersiz kalmaktadır.

XII. Rapor 12 Eylül darbesinin ideolojik hedeflerini de göz ardı etmektedir. Darbenin sonuçlarına değinirken, darbenin ideolojisi olarak Türk-İslam Sentezinin benimsendiğine, Aydınlar Ocağı’nın bunun temellerini attığına değinmemekte, bu sonucu görmezden gelmektedir.

XIII. Benzer şekilde, hükümet partisinin ve muhalefet partilerinden birinin, faillerinden bazılarını daha yakın geçmişte affettiği Bahçelievler Katliamına değinilmemesi raporun diline yansıyan tarafgirliğin somut göstergelerinden biri olmuştur.

XIV. 12 Eylül öncesi DİSK değerlendirmesi eksik ve taraflıdır. DİSK’in Demokrasiye sahip çıkan eylemleri görmezden gelinmekte, işçi sınıfının ekonomik çıkarları için verdiği mücadele göz ardı edilmektedir. Yapılan değerlendirmede DİSK, 12 Eylül Darbesine neden olup sonra da devlete teslim olan işbirlikçi bir örgüt olarak lanse edilmektedir. Oysa DİSK ülkemizde yaşanan her demokrasi karşıtı sürece, başta darbeler olmak üzere karşı duran ve bu alanda demokrasi mücadelesi vermiş bir örgüttür. Darbenin esas muhataplarından ve hakiki mağdurlarından biri de DİSK’tir. DİSK’in herhangi bir darbe sürecinde sorumlu olduğunu ima etmek dahi, gerçekleri göz ardı eden kabul edilemez bir anlayıştır.

XV. Raporda ekonomik sorunlar ve darbeler ilişkisinin yetersiz açıklandığı konulardan biri de 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül Darbesi arasındaki ilişkidir. Raporda 24 Ocak Kararları olumlanırken, 12 Eylül Darbesinin yapılma ve yürütülme sürecinde oynadığı rol göz ardı edilmektedir. 1980 sonrasında uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların somut kazananları ve kaybedenlerini belirlemek üzere darbe öncesi on yıl içerisinde

emeğiyle geçinenlerin, ücretlilerin, emeklilerin, kısaca geniş halk kesimlerin toplumsal refahtan aldığı pay ile darbe sonrasında aldıkları payın ortaya konulması yeterlidir. Kazananlar ulusal ve uluslararası sermaye sahipleriyle kaybedenler genel olarak Türkiye’de yaşayan milyonlardır. Bu somut veriyi tespit etmeyen raporun darbelerin niteliğini çözümlemede üstü örtülemeyecek kusuru olacağı açıktır.

XVI. 28 Şubat dönemiyle ilgili raporda muhafazakâr kesimle ilgili sorunlara fazlasıyla ‘anlayışlı’ bir dille yaklaşılmış olması raporun tarafsızlığı ve güvenilirliği açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Örneğin Sivas olayları ile ilgili olarak kullanılan ifadeler olayın vahametini ve suç işleyenlerin sorumluluğunu hafifletici niteliktedir. Benzer şekilde, o dönemde provokatif konuşmaları ile ünlü bir kişiyi savunan ifadelerle yer verilmesi rapor üzerinde şaibe yaratma potansiyeli taşımaktadır.

XVII. 12 Eylül Darbesi döneminin en önemli tasfiye ve cezalandırma uygulamalarından olan 1402’likler sorunu da yeterince ele alınmamıştır. Örneğin raporun Üniversiteler ve Akademik Hayat bölümü konunun önemiyle bağdaşmayacak kadar kısa ve yetersizdir. Burada da bir tesadüften çok bir tercihin rol oynamış olması daha yüksek olasılıktır. Ayrıca 1402’likler olarak adlandırılan kesimin içinde öğretmenlerin büyük bir oran oluşturmaları da önemli bir olgudur. Bu tasfiyelerin büyük bir bölümünün, sol görüşlülere yönelik olduğu da bilinmektedir. Raporda verilen tablolardan birinde de DİSK ve TÖBDER üyelerinin 12 Eylül rejimince nasıl özellikle hedef alındığı, sayılardan çok kolay görülmektedir. Ancak raporda bu konuda daha açıklayıcı yorum ve tespit bulunmamaktadır

XVIII. Raporun sol karşısındaki tutumu bazı konuların uzun uzun, bazı konuların da gayet kısa işlenmesinde kendini gösterdiği gibi, bazı konularda daha da açık ve desteksiz biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin 12 Mart 1971 ile ilgili rapordan şu bölüm çok dikkat çekicidir “...üniversite binalarında yoğun bir propaganda furyası estirililiyordu. Furyayı estirenlerin sadece öğrencilerden ibaret olmadığı, örneğin dönemin ODTÜ rektörü olan Prof.Dr.Erdal İnönü, Ankara Üniversitesi SBF dekanı Prof.Dr. Mümtaz Soysal gibi isimlerin aşırı solu koruyup kolladığı iddiaları daha 12 Mart öncesinde dillendirilir olmuştu”. Üstelik Erdal İnönü ile ilgili iddianın kaynağı da, o günlerde Tercüman gazetesinde çıkan “Ülkü Ocakları Erdal İnönü’nün banka soyanlarla görüşme yaptığını ileri sürdü” başlıklı bir haberdur. Son derece ön yargılı bu ifadeler, raporun bir bölümünün yorumlarının objektif olmadığını göstermektedir.

XIX. Raporda yer alan kimi siyasi değerlendirmeler günümüzde de süren kimi politik anlayışların dışı vurumu biçimindedir. Baskıcı ve otoriter bakış açısı kendisini;

“Oysa 1978-1979’da CHP hükümeti siyasal şiddetle mücadele sürecinde özgürlükleri genişleterek terörü yenmek fikrini benimsemiş olması yanında CHP hükümetinin güvenlik güçleri ve yargıyı hem partizanlıktan uzak ve etkin bir biçimde işler hale getirebilme konusunda da yetersiz kalmasına sağ ve sol kaynaklı şiddetin artarak devam etmesi de eklenince süreç sıkıyönetim ilanına kadar gitmişti.”

alıntısında ortaya koymaktadır. Özgürlükleri genişletme fikrini mahkûm etmeyi amaçlayan bu tarz değerlendirmelerin gerisinde özgürlüğün siyasal şiddeti azdıracığı yolundaki güvenlik eksenli bakış açısını da ifade etmektedir. Hâlbuki demokratik bir siyasal rejimde özgürlüklerin alanının genişletilmesi esas, güvenlik nedeniyle özgürlüklerin kısıtlanması istisna olmalıdır. Darbelerin bedelini en çok bu ülkenin solcuları, sosyalistleri ve Cumhuriyet Halk partisi ödemiştir.12 Eylül Darbesinde CHP genel başkanı Bülent Ecevit ve Parti yöneticileri uzun süre tutuklu kalmış, Parti kapatılmış mallarına el konulmuştur..

XX. Toplumsal şiddet olayları başlığı altında incelenen olaylar sağ, sol çatışması ve Alevi, Sünni çatışması şeklinde incelenmiştir. Olayların nedeni olarak güvenlik güçlerinin yetersizliği ve eksikliği gösterilmiştir. Olayların sunumunda, olay esnasında yaşanan gelişmelerin yüzeysel anlatımıyla sorunlar geçirtilmiş olayların arka planına dair değerlendirmelere yer verilmemiştir. Olaylarda solcular ve devrimciler etken, fail pozisyonunda gösterilmiştir.

XXI. Raporda sol hareketler terörist ve illegal olarak tanımlanırken, sağ gruplar ve komando kampları arasındaki bağlantıya dair iddialar ve bu grupların maddi, manevi bağlantıları, iktidarla ilişkileri, dış destekleri yeterince araştırılmadığı gibi üstleri örtülmeye çalışılmıştır. Örneğin raporda Abdullah Çatlı’ Haluk Kırıcı gibi kişilerin gerçekleştirdiği katliamlardan ve ilişkilerinden bahsedilmemiştir

XXII. Komisyon, yukarda belirtilen genel eksikliklerinin yanı sıra, TBMM’nin kendisine verdiği özel görevi de yerine getirememiştir. TBMM Komisyon’dan sadece darbe ve muhtıraları değil, aynı zamanda ‘demokrasiyi işlevsiz kılan diğer bütün girişim ve süreçlerin’ de araştırılmasını istemiştir. Komisyon bu konulara hiçbir şekilde değinmemiştir. Kamuoyunda e-muhtıra olarak bilenen 27 Nisan Olayı her ne kadar alt komisyonlardan birinin çalışma alanına alınsa da bu fiil hakkında hiçbir çalışma ortaya konmamıştır. Komisyon, dönemin önde gelen aktörü konumundaki R. Tayyip Erdoğan’a yazılı olarak sorulabilen soruların yanıtlarını dahi beklemeden acele ile çalışmalarını bitirme yolunu tercih etmiştir. Halbuki 27 Nisan e muhtırasına karşı dik duruş sergiledik diyen Başbakanın e-muhtıra veren Genel Kurmay Başkanıyla ilgili hiçbir yasal işlem yapmamış olması aksine ona üstün hizmet madalyası vermesi aralarındaki danışıklılığın olduğuna ilişkin var olan kamuoyu algısını güçlendirmiştir. Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın bu muhtıranın kendilerine %10 oy kazandırdığı yolundaki beyanları da dikkate alındığında danışıklılık algısını pekiştirmiştir. Komisyonun 27 Nisan ile ilgili ciddi bir araştırma yapmamış olması da olayın açıklılığa kavuşmasını engellemiştir.

XXIII. Raporda belgelerden ve bilimsel yöntemlerden uzak, daha çok AKP ile aynı düşünce dünyasına sahip, hatta darbe dönemlerinde darbecilerle işbirliği yapmış, basında darbecilere methiyeler düzmüş kişilerin, gazete yazıları, hatıraları, bu konuda yazdıkları kitaplar, komisyondaki beyanları referans alınmıştır.

XXIV. Tüm darbe dönemlerinde yargı darbecilerin yanında yer almış olağanüstü koşullarda da iktidarın ve gücünün yanında yer almıştır. Bu yapıyla hukukun üstünlüğünü değil güç odaklarının hukuku işleme konulmuştur. Dün Yassıada mahkemeleri, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, sıkıyönetim mahkemeleri hangi işlevi gördüyse bugünde Özel Yetkili Mahkemeler aynı işlevi görmektedir. . Ancak Milli İradenin Temsilcisi olan 8 milletvekilinin parlamentoda değil de cezaevinde bulunuyor olmasının Türkiye’de ki hukuksuzluğu, adaletsizliği AKP’nin ileri demokrasi söyleminde ne kadar samimi olduğunu ortaya koymaktadır. Raporda Özel Yetkili mahkemeler ve bunların işlevlerinden hiç bahsedilmemesi, inceleme gereği dahi duyulmamış olması demokratikleşmeye dolayısı ile darbeye karşı geliştirilmesi gereken tutuma ilişkin sahici bir yaklaşımı ortaya koymamıştır.

Sonuç

Raporda büyük eksikler bulunmaktadır. Raporun hazırlanması sürecinde hem yöntemsel, hem siyasal hem de içeriğe dair kısıtlara yukarıda yer verilmiştir. Bu kısıtları gözetin bir elden geçirme ve yeniden oluşturma süreci hedefi güdülmeden, raporun tamamlanmış olduğu izlenimi yaratmak ve kamuoyunda beklentilere yol açmak çalışmanın oluşturulmasına dair yukarıda ele alınan eleştirilerin haklılığını ortaya koyacaktır. Bu

kısıtlar konusunda hassas davranmayanları da sorumluluk altına koyar. Başta TBMM üyesi parlamenterler olmak üzere ülkemizde demokrasiyi ve özgürlükler alanının genişletilmesi prensibini sahiplenen tüm kesimleri umutsuzluğa düşürmesi muhtemel hatalarla dolu bu raporun bu hali ile kamuoyu ile paylaşılması büyük bir hatada ısrar anlamına gelecektir. Kamuoyunun beklentilerini tatmin etmeye ve ülkemizde demokrasinin derinleştirilmesine katkı sağlayamayan bu raporun tarafımızdan kabullenmesi mümkün değildir.

Raporun kabullenmesi mümkün olmamakla birlikte komisyonun 26-27 Kasım günlü toplantılarında müzakere edilip önerilerimizi de içeren ve kabul edilen, genel değerlendirme ve sonuçlar başlığı altındaki 20 maddeden ibaret önerilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulması konusunda mutabakat sağlanmıştır.

Ali Rıza ÖZTÜRK
Mersin Milletvekili

Süleyman ÇELEBİ
İstanbul Milletvekili

Dr. Mehmet ŞEKER
Gaziantep Milletvekili

Ahmet TOPTAŞ
Afyonkarahisar Milletvekili

Ankara Milletvekili Özcan Yeniçeri ve İstanbul Milletvekili Atila Kaya'nın

Ek Görüşleri

EK GÖRÜŞ

Raporlar özünde bir döneme ait yaşanmış olanların bir başka dönemde yapılmış tespitleridir. Yapılmış olan bu tespitlerin belirli oranda duygusallık, taraftarlık, unutulmuşluk ya da uydurulmuşlukla malul olduğunu düşünmek gerekir.

Yapılan bu tür araştırmalarda objektif, bağımsız ve sistematik olmaya çalışılsa da güçlü bir ihtiyatı her zaman bünyesinde taşırlar. Kimse en yenisi 14 yıl önce olmuş olan darbe, devrim, ihtilal ya da muhtıra gibi sosyal olgularla ilgili olarak yüzde yüz doğrulara ya da mutlak gerçeklere ulaşılabileceğini düşünmemesi gerekir.

Araştırma komisyonu raporlarıyla demokrasinin bağımsızlık sistemi güçlendirilmek isteniyorsa darbe ve muhtıraları suçlar, suçlular, kötüler ve kötülükler bağlamında değil sorumluluklar, yükümlülükler ve yetersizlikler çerçevesinde ele almak gerekir.

Siyasal yaşamda demokrasinin varlığı ile demokratik kültürün varlığı arasında yakın bir ilişki vardır. Toplumsal yapının sürdürülebilir bir demokrasiye uygun olması şarttır.

Demokrasiyi kesintiye uğratan, toplumu hem geriletip hem de rehin alan darbe ve diğer etkileme yöntemlerinin öne çıkarttığı aktörler, popüler hale gelmiş olgular, ortaya çıkarılmış olan gerçekler, buz dağının yalnızca görünen yüzleridir.

Darbe ve Muhtıraları araştırma komisyonunun bugünden düne baktığını unutmamak gerekir. Günümüz kavramlarını ve anlayışlarını var olmadıkları dönemin olay ve olgularını açıklamakta kullanıldığı da göz ardı edilmemelidir. Bunun aşırı bir çüretkârlık anlamına geldiği açıktır.

Tarihi, coğrafi, sosyolojik ve siyasi köklerinden koparılmış, içeriği boşaltılmış kavramlarla irdelenen darbe ya da muhtıra süreçleri ideolojik bir nesne haline getirilmiş darbe süreçleri olur.

Diğer yandan darbe ve muhtıraların nasıl bir sosyolojik ve siyasal laboratuvarı mayalandığının da farkında olmak şarttır. Darbe ve Muhtıralardan söz ederken, “Şark sorunu” olarak nitelenen imparatorluk varisi bir devletten, topraklarının üçte ikisini elli yıl içinde kaybederek Ön Asya coğrafyasına sıkıştırılmış bir milletten, yüzlerce yıl tepeden yönetilmiş bir halktan ve nihayet demokrasi kültürüyle henüz tanışmış bir siyasi yapıda meydana gelen bir süreçten de söz etmiş oluyoruz.

Aynı şekilde darbe ve muhtıralar araştırılırken aslında imparatorluktan milli devlete, köyden kente, tarımdan sanayiye, geleneksellikten modernliğe, tebaadan bireye, tek partili hayattan çok partili hayata geçiş de araştırılmış olmaktadır.

Darbe ve muhtıraları hiçbir zaman güncel siyasal ihtiyaçlar için geçmişini yeniden inşa etmek stratejisinin bir parçası olarak düşünmemek gerekir.

Şehir efsanelerine dönüştürülmüş darbe ve muhtıra süreçlerinin aktörlerinin, tanıklarının, sanıklarının, mağdurlarının ve mağrurlarının anlattıklarını da ihtiyatla karşılamak gerekir.

Darbe ve muhtıralarla ilgili olarak fikir beyan eden her şahsın ve kurumun kendi zaviyesinden, tanık olduğu ya da anlatabildiği kadarıyla anlattığı olgular özünde körün fili tarif etmesine benzemektedir. Arşivlere, gerçeklere, bilgilere ve olgulara dayanan sağlıklı verilere dayananları olduğu gibi kanıtsız, belgesiz, verisiz ve verimsiz yorumlara dayananları da vardır.

Başvurulan yüzlerce kaynak, dinlenen onlarca tanık, incelenen binlerce evrak, arşivden gelen devasa belgelerle bu rapor birbirinden habersiz birden fazla komisyon yazmış olsaydı, birbirine tamamen zıt ve birbirinden farklı birden fazla rapor ortaya çıkabilirdi.

Aynı olay için farklı taraflar tamamen birbirine zıt kanaat, görüş ve düşünce ortaya koymuşlardır. Darbeleri araştırma komisyonu büyük bir iş başarmıştır. Bu gerçektir. Ancak durumun ne denli karmaşık olduğu da bir başka gerçektir.

1.Darbe ve muhtıraları araştırma komisyonu takdire şayan ciddi, yoğun, yorucu ve etkileyici bir mesai sarf etmiştir. Binlerce sayfalık bilgi, belge, yorum, tahmin ve anlatı içinden bir rapor kaleme almış ve bir sonuca ulaşmıştır.

Darbe, yapılanma ve olgu bağlamında ortaya konan görüşlerin ne kadar farklı olduğu da bir vakiadır.

Bununun yalnızca “**derin devlet**” kavramıyla ilgili olarak yaratılan kavram kargaşasından anlamak mümkündür. Mahir Kaynak’ın anlattıklarına göre “**derin devlet yoktur**”. Süleyman Demirel’e göre ise, “**Derin devlet var. Derin devlet askeriyedir**”.

Erol Mütercimler’in Memduh Ünlütürk’ten aktardığına göre böyle bir örgüt var. ‘**Genelkurmayın da, hükümetlerin de, bürokrasinin de herkesin üstünde bir örgüttür. Yasayla falan kurulmuş bir örgüt değildir. Bu, 27 Mayıs darbesinden sonra CIA, Pentagon tarafından kurdurulmuştur**’.

Gültekin Avcı Eski CIA Başkanı William Colby’nin yaptığı açıklamayı dikkate alıyor: “**NATO üyesi olması münasebetiyle Türkiye’de Gladio muadili bir yapının varlığı** antikomünist kuruluşlara destek vermiş olması ihtimali bulunduğunu” ifade ettiğini söylüyor.

Colby bir ihtimalden söz ediyor. Gültekin Avcı, “**Türkiye’de derin devlet devasa bir yapıdır, operasyonel eylemler yapmıştır, yapmaktadır ve tasfiyeye tevessül edilmediği için belli ki yapmaya devam edecektir**” diyor.

Mehmet Ağar’a göre ise Derin devlet; “**Türkiye’nin son kaybettiği toprak Musul-Kerkük’tür. Türkiye’nin zihninde Musul-Kerkük’ten sonra bir daha asla bir karış toprak kaybetmeme iradesinin adıdır derin devlet. O iradedir ki bugün Türkiye’yi ayakta tutuyor**”.

Bazı yetkililerin söz, tahmin, ihtimal, sezgi ve yorumlarından yola çıkılarak üretilen kavramların gerçekliği her zaman tartışma konusudur.

Derin Devlet, meşru devlet erkini kullanma yetkisine sahip olanların oluşturdukları gayr-i meşru yapı mıdır? Yoksa devlet içinde yasa dışı çeteleşmeler midir? Türkiye’yi NATO’nun ihtiyaçlarına uyarlamak için oluşturulmuş yasa dışı organizasyonlar mıdır? Bu yapıların kurumsallığı ve sürekliliği söz konusu mudur? Derin devlet, dabelere ortam sağlayan ya da organize eden yapılar mıdır?

Öncelikle Türk kamuoyunun bilmesi gereken hususlar bunlardır. Bu bakımdan herkese göre ayrı bir misyon ve anlam yüklenen “derin devlet” izafilikle maluldür.

2.Komisyon raporunda 28 Şubat müdahalesi sonrası dağıtılan partiler, inşa edilen yeni siyasi yapılar üzerinde yeterince durulmamıştır. Türkiye’nin bugünkü siyasi yapısının büyük ölçüde 28 Şubat müdahalesinin sonucu olduğu açıktır. Bu yapı bu yönü itibarıyla yeterince raporda irdeleme konusu yapılmamıştır.

3.Başbakan Erdoğan kendisine yöneltilen sorulara cevap vermemiştir. Genel anlamda döneme ait durumu nasıl gördüğünü ve hükümetinin duruşunu kutsar ifadelerde bulunmuştur. Bu bakımdan günümüze en yakın döneme ait olan 27 Nisan E Muhtırası, Dolmabahçe görüşmeleri ve sonraki gelişmeler bütün açıklığıyla ortaya çıkmış değildir.

4. Raporda yer alan “**Gerçekleri Araştırma Komisyonu**” geçmişte yaşanan ve darbe gerekçesi olarak değerlendirilen olayları inceleme amacına yönelik komisyon olarak ifade edilmeliydi. Gerçekleri araştırma komisyonu özünde bölücü unsurların “hakikatleri araştırma komisyonu” talebini karşıladığı intibamı vermektedir.

Bu durum kurulacak böyle bir komisyonun geçmişte vuku bulmuş olayların gerçeklerini ortaya çıkarmak için değil, geçmiş bugünün siyasi ihtiyaçlarına uygun hale getirmek amacına yönelik olduğunu göstermektedir.

5.Raporun kaleme alınışı, dönemsel olarak yaşanan olayları değerlendiriliş biçimi, üslup ve varılan yargılar bir çok açıdan sorunludur. Zaman baskısı, hazırlanan metnin binlerce sayfalık hacmi olması nedeniyle rapor üzerinde yeterince yoğunlaşma imkanı bulunamamıştır. Tarihe kayıt düşmek adına bu gerçeği tespit önemlidir.

6.Militer gücün sınırlarına çekilmesi, tahakküm ve vesayetinin ortadan kaldırması ne kadar önemliyse devlet gücünün başka yöntemlerle monopolleştirilmesi de o kadar önemli ve tehlikelidir. Raporda devlet erkinin monopolleştirilmesini önleyici, demokratik denge ve sistemlerin kurulmasına yönelik öneriler eksiktir.

7.Türkiye’de meydana gelen bölücü terör olaylarını “**Kürt Meselesi**” olarak ele alan rapor bu yönü itibarıyla da sorunludur.

Türkiye’deki sorunları etnik, mezhep, cinsiyet, bölge temelinde ele almak doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Etnikçi bakış açısı bölen, ayırıştıran, ötekileştiren, farklılaştıran bakış açısidir.

Türkiye’deki sorunları etnik, mezhep, cinsiyet ve meşrep temelinde ele almak etnisite ve farklılıkları siyasallaştırmak anlamına gelmektedir. Bu durum Türkiye’yi etnik cehenneme çevirecek bir potansiyeli bünyesinde taşımaktadır.

Kürt sorunu olarak meseleyi ele alanların bakış açısı primordiyalisttir. Bu bakış açısına göre etnik gruplar tarihin derinliklerinden bu yana var olan, somut ve bağımsız toplumsal oluşumlar olup, varlıkları başka faktörlere (ekonomik, sosyal, kültürel tarihsel, coğrafi, vs.) indirgenemez ve bu faktörlerce açıklanamaz. Etnik kimliği biyolojik ihtiyaç

ve güdülere benzeten bu yaklaşımın evrim teorisinin “soyunu devam ettirme” ve “kendi yakınlarını gözetme, kayırma” varsayımlarıyla desteklendiği de görülür.

Primordiyalistler etnisiteyi en temel, en belirleyici toplumsal kategori ve etnik ayrılıkları da en temel, en aşılmaz toplumsal fay hatları olarak gördükleri için, çok-etnili toplumları çatışmaya meyilli görürler.

Primordiyalist yaklaşımı savunanlar etnik kimliğin tarihi ve toplumsal koşullarından bağımsız bir varlığı ve çekiciliği olduğu, ekonomik ve kurumsal düzenlemelerin yok edemeyeceği bir güçle bireylerin siyasi temayülleri üzerinde belirleyici rol oynadığını iddia ediyorlar.

Etnisite çok rahat bir biçimde bir ötekileştirme, ayrıştırma ve farklılaştırma aracı olarak kullanılabilir. Günümüz dünyasında meydana gelen birçok çatışmayı etnik tahriklerin somut yansımaları olarak görmek mümkündür. **Eğer insanlar etnisitelerinin, inançlarının, dillerinin ya da kimliklerinin herhangi birisinin ya da hepsinin kendilerinden farklı olan bir grubun tehdidi altında olduğuna inandırılırlarsa, bu iki grubun aynı toplum içerisinde bir arada yaşaması güç, hatta imkânsızdır.** Etnisite kavramına yüklenen anlamların bir bakıma ezoterik amacı da budur. Bu bağlamda etnisite kavramı sık sık basit bir kültürel farklılığa antropolojik açıdan odaklanmasından dolayı eleştirilip reddedilemeyecektir.

Etnisite bir gerçektir. Ancak yalnız başına her şeyi açıklar nitelikte olan bir gerçeklik değildir. Hatta etnisite insanın aidiyetini ve kimliğini tayinde kullanılacak onlarca belki yüzlerce veriden sadece birisidir. Kimliği belirleyen onlarca öge içinde yalnızca etnisiteye belirleyicilik atfetmek yanlıştır.

Her insanın kendi etnisitesiyle barışık olması doğaldır. Ancak insanın kendi etnisitesine dünyanın en üstün, en seçkin, en haklı, en güçlü, en güzel, en adil, en akıllı, en yaratıcı bir vasıf yüklemek son derece yanlış ve tehlikeli bir yaklaşımdır. Faşizm, ırkçılık, Nazizm vb. gerçeklerin, bu tür bir akıl yürütmenin sonucu olduğunu unutmamak gerekir. İnsan için göz ya da kulağın önemi tartışılmaz, ancak insanın göz ya da kulaktan ibaret olmadığı da bilinmelidir. Yalnız etnisite değil hiçbir unsur yalnız başına bütünü açıklamakta yeterli olamaz. Bütün içindeki bazı unsurların bazı durum ve şartlarda rolü, diğer parçalardan fazla olabilir. Bazen bir parçanın, niteliği ya da tavrı belirleyici de olabilir. Ancak parça ne denli fonksiyonel olursa olsun ya da temsil yeteneği bulunursa bulunsun kutsallaşmayı hak etmez.

Türkiye’nin geleceği etnisitelerin, mezheplerin, bölgelerin arasını açmakla değil bütünleştirmekle, uzaklaştırmakla değil yakınlaştırmakla, çatıştırmakla değil uzlaştırmakla yakından ilişkilidir. Toplumun tamamını ve bu tamamıyet içindeki bütün etnik ve diğer farklılıkları Türk milletinin müktesebatı olarak kabul etmek gerekir. Milleti bütünüyle etnik, mezhep, bölge ya da cinsiyet ayrımı yapmadan kucaklamak gerekir. Aleviyi Sünnisiz, doğuyu batısız, kadını erkeksiz, milliyeti maneviyatsız ya da Türk’ü Kürtüz düşünmek yanlıştır. Farklılıklar ne kutsanacak ne de yok sayılacak vasıflardan değildir. 28.11.2012

Atila Kaya

İstanbul Milletvekili

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Özcan Yeniçeri

Ankara Milletvekili

(S. Sayısı: 376)

RAPOR EKLERİ LİSTESİ

- 1- EMASYA Protokolü (6 sayfa).
- 2- İçişleri Bakanlığının **gizli** ibareli yazısına ek olarak sunulan; Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Çetin Emeç, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı Cinayetleri ve Gazi Olayları Hakkında belge ve raporlar (1555 sayfa).
- 3- İçişleri Bakanlığının **gizli** ibareli yazısına ek olarak sunulan Sivas Olaylarına ilişkin belge ve raporlar (456 sayfa).
- 4- İçişleri Bakanlığının **gizli** ibareli yazısına ek olarak sunulan Başbağlar Katliamına ilişkin belge ve raporlar (22 sayfa).
- 5- İçişleri Bakanlığının Kocaeli ili Gebze Belediye Başkanı hakkında irticai kadrolaşma iddiaları ile ilgili **gizli** ibareli yazışmaları (3 sayfa).
- 6- YAŞ Kararı ile TSK'den atılan ve Refah Partili belediyelerde işe alınan personel listesi (3 sayfa).
- 7- Genelkurmay Başkanlığının Batı Çalışma Grubu rapor sistemi konulu **gizli** ibareli yazısı (1 sayfa).
- 8- İrtica ile mücadele kapsamında Başbakanlık tarafından Bakanlıklara gönderilen 14.03.1997 tarihli yazı (1 sayfa).
- 9- Milli Savunma Bakanlığının **gizli** ibareli (toplam 90 sayfa);
 - 01.01.1990 – 31.12.2011 tarihleri arasında YAŞ Kararı ile TSK'den ayrılan personeli gösterir tablosu.
 - Özel Kuvvetler Komutanlığının tarihçesi hakkında bilgi notu.
 - Seferberlik ve savaş haline ilişkin mevzuat listesi.
- 10- Emekli Binbaşı Eyüp Saraçoğlu'nun Komisyonumuza gönderdiği dilekçe (73 sayfa).
- 11- YÖK'ün GATA Komutanlığı'ndan YAŞ Kararıyla ilişkili kesilenlere ilişkin Üniversitelere gönderdiği yazı (2 sayfa).
- 12- Emekli Binbaşı M. Ufuk Ertuğrul'un Komisyonumuza gönderdiği dilekçe (31 sayfa).
- 13- Diyanet İşleri Başkanlığının “1997-2002 yılları arası olağandışı uygulamalara” dair **gizli** ibareli raporu (173 Sayfa).
- 14- Genelkurmay Başkanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığının basın organları hakkındaki **gizli** ibareli suç duyuruları (Adalet Bakanlığıyla yapılan yazışmalar-7 sayfa).

- 15- İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğünün İmam-Hatip Liselerinde kılık kıyafet yönetmeliğine uyulması konulu yazı (1 sayfa).
- 16- RTÜK’ten 1 Ocak 1994 – 31 Aralık 2001 tarihleri arasında, irticai faaliyetlere karşı alınan tedbirler çerçevesinde, haklarında işlem yapılan radyo/ televizyonlara ilişkin **gizli** ibareli yazı (103 sayfa).
- 17- İçişleri Bakanlığı İzleme Grubu Başkanlığının Valiliklere İrticai faaliyetlerle mücadele kapsamında gönderdiği **gizli** ibareli yazı (4 sayfa).
- 18- Jandarma Genel Komutanlığının “Denetleme Emri No: 58” konulu yazısı (4 sayfa).

EK-A: Bilgisine Başvurulan Kişiler

Tarih	Bilgisine Başvurulan Kişiler	Dinleyen Alt Komisyon
07.06.2012	Süleyman DEMİREL	10 üyeden oluşan Heyet
11.06.2012	Ahmet ER	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
13.06.2012	Şefik SOYUYÜCE	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
20.06.2012	Mehmet Kadri KAPLAN	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
26.06.2012	-Bedii Faik AKIN -Numan EŞİN -Mustafa KAPLAN -Talat TURHAN	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
11.10.2012	-Ali KIRCA -Mete TUNÇAY -Kurtul ALTUĞ -Emine Gürsoy NASKALİ -Nilüfer BAYAR GÜRSOY -Orhan BİRGİT -Rasim CİNİSLİ -Sönmez SARGAN	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
12.10.2012	Mahir KAYNAK	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
31.10.2012	-Ertuğrul KÜRKÇÜ -Ferruh BOZBEYLİ	27 Mayıs 1960 Alt Komisyonu
13.06.2012	Hasan Celal GÜZEL	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
14.06.2012	Bülend ULUSU	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
28.06.2012	Ahmet İSVAN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
03.10.2012	Ali AKAN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
04.10.2012	Hilmi ÖZKÖK	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
04.10.2012	Recep SÖZEN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
04.10.2012	Selim KAPTANOĞLU	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
05.10.2012	Hasan Fehmi GÜNEŞ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
08.10.2012	Şerafettin YILMAZ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
08.10.2012	Agâh Oktay GÜNER	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
10.10.2012	Ümit KARDAŞ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
10.10.2012	Bülent FORTA	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
11.10.2012	Erol EKİCİ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
11.10.2012	Halis ÖZDEMİR	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu

Tarih	Bilgisine Başvurulan Kişiler	Dinleyen Alt Komisyon
11.10.2012	Mahir DAMATLAR	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
12.10.2012	Recai KUTAN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
12.10.2012	Turgut KAZAN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
15.10.2012	İlter TÜRKMEN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
16.10.2012	Aslan DEĞİRMENCİ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
16.10.2012	Bilsay KURUÇ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
17.10.2012	Süleyman ÇELEBİ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
17.10.2012	Şerafettin ELÇİ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
17.10.2012	Halit NARİN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
20.10.2012	Refet KÜÇÜKTİRYAKİ	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
20.10.2012	Raci TETİK	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
31.10.2012	-Mehmet KEÇECİLER -Ramiz ONGUN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
08.11.2012	-Sadık ŞİDE -Baskın ORAN	12 Eylül 1980 Alt Komisyonu
21.06.2012	-Mustafa KALEMLİ -Recai KUTAN -Hasan EKİNCİ	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
25.06.2012	-Meral AKŞENER -İsmail Hakkı KARADAYI	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
26.06.2012	-Yalım EREZ -Süleyman Arif EMRE	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
27.06.2012	-Ekrem KIZILTAŞ -Güneş TANER	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
28.06.2012	-Erdoğan TEZİÇ -Nuri ALBAYRAK -Nazlı ILICAK	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
02.10.2012	-Kadir ÇELİK -Mehmet ALTAN -Ali BAYRAMOĞLU -Yavuz DONAT -Fehmi KORU	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
03.10.2012	-Abdurrahman DİLİPAK -Fatih ÇEKİRGE -Ertuğrul ÖZKÖK	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
04.10.2012	-M. Ali BİRAND -Taha AKYOL -Alper GÖRMÜŞ -Mehmet BARLAS,Canan BARLAS -Bayram MERAL	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
05.10.2012	-Dinç BİLGİN -Aydın DOĞAN -Turgay CİNER -Mehmet Emin KARAMEHMET -Zafer MUTLU	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu

Tarih	Bilgisine Başvurulan Kişiler	Dinleyen Alt Komisyon
08.10.2012	-Kadir SARMUSAK -Refik BAYDUR -Rıdvan AKAR -Hasan CEMAL	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
09.10.2012	-Muharrem KAYHAN -Fuat MİRAS -Salim USLU -Derviş GÜNDAY -Türkay ASMA	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
10.10.2012	-Ahmet KARABİLGİN -Aykut Cengiz ENGİN -Erol ÇAKIR -Bekir YILDIZ -Sabih KANADOĞLU	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
11.10.2012	-Sacit ADALI -Necati ŞENTÜRK -Nuh Mete YÜKSEL -Ramazan SODAN -Yusuf ODABAŞ	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
12.10.2012	-Reşat PETEK -Talat ŞALK -Erdal ŞAFAK -Mustafa KARAALİOĞLU	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
15.10.2012	-Hüseyin GÜLERCE -Alaattin KAYA -Gülray GÖKTÜRK -Avni ÖZGÜREL -Ahmet Hakan COŞKUN -Seyhan SOYLU	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
16.10.2012	-Ufuk SÖYLEMEZ -Hasan KILAVUZ -Ahmet ERTÜRK -Bülent ORAKOĞLU -Özgün ÖKMEN	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
17.10.2012	-Yaşar YAZICIOĞLU -Ömer KAYIR -Fatih ALTAYLI -Adil Serdar SAÇAN -Mustafa AKIN	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
18.10.2012	-Mustafa ERDOĞAN -Servet ARMAĞAN -Doğu ERGİL -Uğur DÜNDAR	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
19.10.2012	-Hasan Hüseyin CEYLAN -Ergun BABAHAN -Merve KAVAKÇI -Nevzat TARHAN -İbrahim SOLMAZ	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
21.10.2012	- Zekeriya ŞENGÖZ - Fahri MEMUR - Malatya mağdurları (Turgay ALDEMİR ve 7 mağdur) - Şaban BAYRAK - Mustafa TEKELİ - Saffet ASLAN	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
30.10.2012	- Oktay EKŞİ - Ümmet KANDOĞAN - Bahattin ŞEKER	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu

Tarih	Bilgisine Başvurulan Kişiler	Dinleyen Alt Komisyon
	- Deniz BAYKAL	
31.10.2012	-Turhan TAYAN -Hasan Celal GÜZEL -İsmail KAHRAMAN -Mehmet ELKATMIŞ	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
01.11.2012	- Cumhur ERSÜMER - Rüştü Kazım YÜCELEN	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
02.11.2012	-Şevket KAZAN -Şeref MALKOÇ -Akın BİRDAL -Şükrü KARATEPE	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
06.11.2012	-Oral ÇALIŞLAR -Fatma BENLİ	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
07.11.2012	Tansu ÇİLLER	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
08.11.2012	-Yaşar BÜYÜKANIT -Cavit ÇAĞLAR -Hayati YAZICI	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu
09.11.2012	Mehmet AĞAR	28 Şubat 1997 Alt Komisyonu

EK-B: Kurum ve Kuruluşlardan Talep Edilen Bilgi ve Belgeler

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
TRT	Askeri darbe ve müdahalelere ilişkin belgesel ve benzeri kayıtlar	22 adet DVD ortamında kayıtlı belgesel ve görsel kayıt geldi.
Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği	27 Mayıs 1960 tarihli darbe, 12 Mart 1971 tarihli muhtıra, 12 Eylül 1980 tarihli darbe, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 tarihli askeri müdahale süreçleriyle ilgili yazılı bilgi ve belgeler	a) 2668 adet belge sureti, bir DVD
Adalet Bakanlığı	Askeri darbe ve müdahale dönemlerini oluşturan, 1- 27 Mayıs 1960 - 31 Aralık 1963, 2- 12 Mart 1971 - 14 Ekim 1973, 3- 12 Eylül 1980 - 6 Kasım 1983, 4- 1 Ocak 1990 - 31 Aralık 2007, tarihleri arasında Terörle Mücadele Kanunu'na Muhalefet, Siyasi Partiler Kanunu'na Muhalefet, sıkıyönetim askeri mahkemelerinde, devlet güvenlik mahkemelerinde ve adli mahkemelerde açılmış ve karara bağlanmış davalar ile halen belirtilen konularda açılmış ve devam eden davalara ilişkin bilgiler.	Sadece 28 Şubat dönemi ile ilgili bilgi sunulmuştur. Bahsedilen suçlar ile ilgili açılan, karara bağlanan ve halen devam eden davalara ilişkin tablolar (9 Sayfa)
Milli Savunma Bakanlığı	1- 3/1/1961 tarihli ve 205 sayılı Ordu Yardımlaşma Kurumu Kanunu'na istinaden, 1 Mart 1961 tarihinden 30 Haziran 2012 tarihine kadar yıllar itibarıyla ile maaşlarından kesinti yapılan yedek subay sayısı ve söz konusu kesinti tutarlarına ilişkin bilgileri, 2- 1 Ocak 1990 - 31 Aralık 2011 tarihleri arasında Yüksek Askeri Şûra kararları, mahkeme kararları dışında bakan onaylı veya üçlü kararname yoluyla Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilişkili kesilen subay, astsubay, uzman çavuş ve sivil memur sayısı ile söz konusu ilişik kesme işlemlerinin gerekçeleri	2) YAŞ kararı ile görevden alınan kişilerin listesi
Başbakanlık	1- 27 Mayıs 1960 tarihli darbe, 12 Mart 1971 tarihli muhtıra, 12 Eylül 1980 tarihli darbe, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 tarihli askeri müdahale süreçlerine ilişkin bilgi ve belge 2- Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu ile kamu kurum ve kuruluşları arasında yapılan yazışmalar, Kurulun toplantı sonuç raporları ve konuyla ilgili bilgi ve belgeler	Dosya ve elektronik ortamda bir dizi bilgi ve belge (190 GB boyutunda Yassıada Mahkemelerinin Belgeleri)

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
27 Mayıs 1960 Darbesi – 12 Mart 1971 Muhtırasına İlişkin Bilgi ve Belge Talepleri		
İstanbul Barosu	1960 darbesinden sonra, İstanbul Barosu Yönetim Kurulu’nun baroya kayıtlı avukatların Demokrat Parti’ye mensup sanıkları savunmalarını engellemesine ilişkin karar	2 adet yönetim kurulu karar örneği
Başbakanlık	25.11.1957 - 06.11.1983 tarihleri arasında çıkarılan tüzük, yönetmelik ve genelgelerin birer fihristi.	Fihrist bilgilerini içeren 5 klasör (toplam 836 sayfa)
Millî Savunma Bakanlığı	25.11.1957 - 06.11.1983 tarihleri arasında olağanüstü hal ve sıkıyönetim dönemlerinde çıkarılan tebliğler, tamim ve genelgelerin birer fihristi.	3 sayfa envanter listesi ve bir adet DVD ve belge derleme çalışmalarının devam ettiği
Millî Savunma Bakanlığı	25.11.1957-12.09.1980 tarihleri arasında darbeler, muhtıralar ve demokrasiyi işlevsiz kılan tüm girişim ve süreçler ile Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu olarak çalışan birim, Özel Harp Dairesi ve kontrgerilla yapılanmalarına ilişkin bilgi ve belge.	Özel Kuvvetler Komutanlığının tarihçesi hk. 2 sayfalık bilgi notu
Genelkurmay Başkanlığı - İçişleri Bakanlığı - MİT	Özel Harp Dairesi, Seferberlik Tetkik Kurulu, Özel Kuvvetler Komutanlığı ve kontrgerilla yapılanmalarına ilişkin bilgi ve belge.	1- Genelkurmay Başkanlığı; Bilgi Notu (2 sayfa) 2- İçişleri Bakanlığı; konuyla ilgili bilgi/belge bulunmadığı şeklinde cevap 3-MİT; 1 Klasör (2 adet bilgi notu, 6 adet ihbar mektubu)
Millî Savunma Bakanlığı	27 Mayıs 1960 - 21 Mayıs 1963 tarihleri arasında Harp Okulu, Harp Akademisi, Balmumcu Garnizonu, Yassıada ve İmralı’da subay, yedek subay, er, askeri veya sivil personel olarak bulunanların listesi.	3 dosya halinde (EK A-B-C) belgeler
Millî Savunma Bakanlığı	Ordu Yardımlaşma Kurumu’nun (OYAK) kurulduğu günden bugüne iştirakleri ile ticari faaliyette bulunduğu ve ortaklık yaptığı yerli ve yabancı kişi ve firmaların ayrıntılı bir listesi.	2 liste (altı sayfa)
TRT	Tüm darbe ve müdahale süreçlerine ilişkin yazılı belgeler ile 27 Mayıs 1960 tarihli Askeri Müdahale sonrasında Yassıada’da gerçekleşen yargılama sürecinde; Celâl Bayar, Refik Koralan, Adnan Menderes, Rüştü Erdelhun, Fatih Rüştü Zorlu Hasan Polatkan’ın yargılanmaları esnasında çekilen video ve tutulan ses kayıtlarının birer nüshası.	3 adet DVD – Yassıada Duruşmaları Ses Kayıtları
Dışişleri Bakanlığı	25.11.1957 - 31.12.1963 tarihleri ile 01.01.1970 - 31.12.1973 tarihleri arasında darbeler, muhtıralar ve demokrasiyi işlevsiz kılan tüm girişim ve süreçlere ilişkin yabancı ülke basın organlarında çıkan ve ilgili birimlerce Bakanlığa gönderilmiş bulunan kriptolar.	3 adet dosya

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
İçişleri Bakanlığı	Said Okur'un (Said Nursî) defnedildiği yere ve yaşanan olaya ilişkin her türlü bilgi ve belge.	İlgili belgelerin Devlet Arşivi'ne gönderildiğine ilişkin yanıt yazısı
Maliye Bakanlığı	Millî Birlik Komitesi üyelerinin 25.11.1957 - 11.04.2012 tarihleri arasındaki malvarlıklarına ilişkin tüm bilgi ve belgeler.	
Devlet Personel Başkanlığı - Sosyal Güvenlik Kurumu	1-) Millî Birlik Komitesi üyeleri ile 1. ve 2. derece yakınlarının, bugüne kadar yönetim veya denetim kurullarında görev aldıkları kamu kurum/kuruluşların ayrıntılı bir dökümü. NOT: 14.09.2012 tarihinde MBK üyelerinin vatandaşlık numaralarını belirtir ekli liste ile talep yenilendi.	DPB - Konuya ilişkin kayıtlara sahip olmadıkları (iki cevap). SGK – Kayıtlarında bu yönde bir bilgiye sahip olmadıkları.
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü	“23 Mart 1960'da Şanlıurfa'da defnedilen ancak 27 Mayıs 1960 askeri darbesini müteakip 12 Temmuz 1960'da mezarı açıklanmayan bir yere nakledilen Said Okur'un (Said Nursî) defnedildiği yere ve yaşanan olaya ilişkin bilgi ve belgeler” İçişleri Bakanlığından talep edilmiş olup İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğünün cevabı yazısında “Said Okur'a (Said Nursî) ait kurum arşivlerinde bulunan aidiyet dosyalarının Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne gönderildiği” belirtilmiştir. Bu çerçevede, Said Okur'un (Said Nursî) defnedildiği yere ve mezarının nakli ile ilgili olarak yaşanan olaya ilişkin her türlü bilgi ve belge.	8 adet belge
Millî Savunma Bakanlığı	1960 yılından bugüne kadar, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanı olarak görev yapmış personelin sicil ve görevlerine ilişkin bilgiler.	5 dosya halinde (Ek A-B-C-Ç-D) biyografi metinleri
İçişleri Bakanlığı	1 Ocak 1960-31 Aralık 1960 darbesi öncesi ve sonrası dönemlerine ilişkin İstanbul ve Ankara valiliklerinde mevcut olan tüm yazışmalar	
Adalet Bakanlığı	27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında görevine son verilen yargıç ve savcılara ilişkin bilgi/belge	
TRT Genel Müdürlüğü	27 Mayıs 1960 darbesi sırasında Ankara Radyosu tarafından yayınlanan bildiriler ile kamu kurumlarınca iletilen talimat, emir, genelge vb.	Bilgi ve belge bulunamadığı
Basın Yayın ve Enf. Gen. Müd.	1 Ocak 1960-31 Aralık 1960 dönemi haber ve yorumları ile kamu kurumlarınca iletilen talimat, emir, genelge vb.	

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
İçişleri Bakanlığı	1 Ocak 1960-31 Aralık 1960 dönemine ilişkin Ankara/İstanbul Valilikleri'nde bulunan belgeler	
HSYK	27 Mayıs 1960 darbesinden sonra görevine son verilen yargıç ve savcılar hk. bilgi ve belge	8 adet belge

12 Eylül 1980 Darbesine İlişkin Bilgi ve Belge Talebi

Adalet Bakanlığı	Ekli listede belirtilen 1977 – 1980 yılları arasında işlenen siyasal cinayetler ve gerçekleşen toplumsal olaylar ile 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle başlayan ara rejim döneminde Anayasal düzeni ortadan kaldırmaya yönelik suçlara ilişkin açılmış bulunan davalara konu iddianameler ve mahkemelerince verilmiş bulunan gerekçeli kararlar	Üç çuval belge (MHP-Ülkücü Kuruluşlar/THKP-C/Fatsa Davası vd.)
Başbakanlık	1 Mayıs 1977 ile 13 Aralık 1983 tarihleri arasında görev yapan Bakanlar Kurulu üyelerinin adları, görevde bulundukları tarihler ve varsa üyesi bulundukları siyasal partilere ilişkin bilgiler ile 12 Eylül 1980 - 6 Kasım 1983 tarihleri arasında işkence, kötü muamele, gözaltında kaybolma, cezaevinde ölüm gibi olaylara ilişkin bilgi ve belgeleri içeren bir rapor.	Bakanlar Kurulu üyelerini gösteren 42 sayfalık rapor ve aynı içerikli cd
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	a) 1 Mayıs 1977 ile 12 Eylül 1980 tarihleri arasında gerçekleştirilen grevler (kamu-özel kesim ayrımı, grevlerin gerçekleştiği iş kolları, grevlerin bunları yürüten sendikaların bağlı bulunduğu konfederasyonlara göre dağılımı gözetilerek), bu grevlerde yitirilen işgünü sayısı, yapılan lokavtlar ve söz konusu süreçte çalışma ve endüstriyel ilişkiler alanında meydana gelen belli başlı olaylara (tarih sırasına göre) ilişkin bir rapor. b) 12 Eylül 1980 sonrasında darbe yönetimi tarafından haklarında işlem başlatılan, görev ve unvan değişikliğine tabi tutulan, görevden uzaklaştırılan, görevine son verilen ve benzeri işlemlere tabi tutulan kamu personeli sayısı ve listesi.	Grev ve lokavtlara ilişkin verileri içeren bir rapor (Görevden alınan kamu personeli ile ilgili bilgi bulunmadığı)
Dışişleri Bakanlığı	a) 1 Mayıs 1977 – 12 Eylül 1980 ve 12 Eylül 1980 – 6 Kasım 1983 dönemleri için ayrı ayrı olmak üzere, Türkiye'nin dış politikasının ana hatları, ABD ve SSCB ile ilişkileri; BM, NATO ve Avrupa Konseyi düzeyindeki konumu ve ilişkileri ile 12 Eylül 1980 askeri darbesinin bu çerçevedeki etkilerini değerlendiren rapor, b) 12 Eylül 1980 – 6 Kasım 1983 döneminde insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde açılan davalar ve bu ihlallerin Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyesi devletler ile olan ilişkileri üzerindeki etkilerini değerlendiren rapor.	
Ekonomi Bakanlığı - Kalkınma Bakanlığı - Hazine Müsteşarlığı	1977 – 1983 yılları arasında; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), kişi başına düşen milli gelir, büyüme, enflasyon, bütçe dengesi, istihdam, işsizlik, cari işlemler ve dış ticaret dengesi, faiz hadleri, iç ve dış borç (özel kesim – kamu kesimi ayrımı gözetilerek) ölçütleri temelinde Türkiye'nin ekonomik durumunu OECD ülkeleri ve ortalaması ile karşılaştırarak değerlendiren; ayrıca söz konusu dönemde Türk Lirasının; Amerikan Doları, Alman Markı, Fransız Francı ve İngiliz Sterlini karşısındaki değer değişimini (döviz kuru hareketlerini) inceleyen bir rapor.	Raporlar: a) Ekonomi Bakanlığı, 22 sayfa b) Hazine Müsteşarlığı,, 11 sayfa

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
- Merkez Bankası		c) Merkez Bankası, 17 sayfa d) Kalkınma Bakanlığı, 13 sayfa
İçişleri Bakanlığı	a) 01.05.1977 – 12.09.1980 ve 12.09.1980 – 06.11.1983 tarihleri arasında yaşanan çatışmalar ile terör/ şiddet olaylarında yaşamını yitiren sivil vatandaşlar ve güvenlik görevlilerinin sayısı, b) Emniyet Genel Müdürlüğü Derin Araştırma Laboratuvarı sorgu biriminin yapısı/faaliyetleri, c) 12.09.1980 – 06.11.1983 tarihleri arasında kurulan ve Milli Güvenlik Konseyi tarafından faaliyetlerine izin verilenler ile faaliyetlerine izin verilmeyen siyasetçi ve siyasal partiler, d) Ekli listede belirtilen ve 1977 – 1980 yılları arasında işlenen siyasal cinayetler ile gerçekleşen toplumsal olaylara ilişkin bilgi ve belgeler ile (vukuat raporları ve bu olayların başlangıç ve sonuçları itibarıyla Bakanlık görüşünü içeren) bir değerlendirme raporu.	a) Bakanlığın cevabi yazısı ve ekleri (5 sayfa rapor ve 1 DVD) b) Yazımızın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen hususlar hk. EGM'nin 46 sayfalık yazısı ve JGK'nin 1 sayfalık yazısı
MGK Genel Sekreterliği	01.01.1977 – 12.09.1980 tarihleri arasında yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında alınan kararların birer sureti.	12 Eylül 1980'a ilişkin 18 adet karar
Genelkurmay Başkanlığı	a) 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile başlayan ara rejim döneminde gerçekleştirilen Milli Güvenlik Konseyi toplantılarının tutanakları ve Konsey kararlarının, b) 1977 yılından 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine uzanan süreçte, Sıkıyönetim Komutanlıkları ile Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları arasında toplumsal olaylar ve terör faaliyetlerine ilişkin gerçekleştirilen yazışmalar, c) 12 Eylül 1980'den 6 Kasım 1983'e kadar olan dönemde Milli Güvenlik Konseyi ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki ilişkileri düzenleyen emir, talimatname, genelge vb. düzenlemeler, ç) 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri KORUTÜRK'e sunulan "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü" başlıklı "uyarı mektubu" ile dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Haydar SALTİK başkanlığındaki üç kişilik kurmay grubun dönemin hükümeti ve siyasal parti genel başkanlarına yönelik bir uyarı mektubu hazırlığına dönük çalışmalarına ilişkin belgeler, d) 1980 tarihli ve 201552 sayılı Bayrak Harekâtı Direktifi başlıklı belge ve bu belgeye ilişkin uygulama planı, belgenin hazırlanma yöntemi ve hazırlayıcılarına yönelik kayıtlar ile Harekâtın uygulanmasından vazgeçilmesine yönelik değerlendirme, planlama çalışmaları ve yazılar, e) 1980 yılı içerisinde 12 Eylül öncesi süreçte Genelkurmay Başkanlığında sivil kişilere yönelik olarak yapılan bilgilendirme toplantılarının sunum içeriği ve katılımcılarına ilişkin belgeler, f) 1977 – 1983 yılları arasında kurulmuş Sıkıyönetim Komutanlıklarının sayısı, yapısı, görev alanı ve bunlarda görev yapan asker sayısı; aynı süreçte bu komutanlıklara bağlı olan cezaevlerinin sayısı, mahkûm kapasiteleri, aylık bazda mahkûm sayıları, bu cezaevlerinde yaşanan ölüm olayı sayısı, bunların nedenleri, bu cezaevlerinde yaşandığı iddia edilen işkence ve kötü muamele olayları ile ilgili başvuruların sayısı ve bunlara yönelik yapılan işlemler ile ilgili bilgi ve belgeler,	- (3) madde ile ilgili bir sayfalık çizelge -3 sayfa envanter listesi, bir adet DVD ve belge derleme çalışmalarının devam ettiği

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
	g) Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu toplantılarının sayısı, tarihleri, tutanakları ve bu toplantılarda alınan kararlar, g) 8 Temmuz 1980’de Ordu ili Fatsa ilçesinde gerçekleştirilen askeri harekâtın sonuçlarına ilişkin bilgi ve belgelerin birer sureti; ayrıca, 1. 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri KORUTÜRK’e sunulan “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü” başlıklı “uyarı mektubu”nun hazırlanma ve gönderilme biçimiyle takibine ilişkin nasıl bir yöntem izlendiği, 2. 12 Eylül 1980 öncesi Millî Güvenlik Kurulu kararlarının uygulanması izlenmesi ve değerlendirilmesiyle ilgili Genelkurmay Başkanlığı tarafından nasıl bir mekanizma kurulduğu, 3. 01.05.1977 – 12.09.1980 ve 12.09.1980 – 06.11.1983 tarihleri arasında yaşanan çatışmalar ile terör ve şiddet olaylarında yaşamını yitiren sivil vatandaşlar ve güvenlik görevlilerinin sayısı hakkında birer rapor.	
MİT	a) 27 Aralık 1979 tarihinde Cumhurbaşkanı Fahri KORUTÜRK’e sunulan “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü” başlıklı “uyarı mektubu” ile dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı Haydar SALTİK başkanlığındaki üç kişilik kurmay grubun dönemin hükümeti ve siyasal parti genel başkanlarına yönelik bir uyarı mektubu hazırlığına dönük çalışmalar, b) 1980 tarihli ve 201552 sayılı Bayrak Harekâtı Direktifi başlıklı belge ve bu belgeye ilişkin uygulama planı, c) 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile bu darbeye uzanan süreçte gerçekleşen toplumsal şiddet ve terör olaylarında yabancı devletlerin ve istihbarat örgütlerinin faaliyet ve etkisi, hakkında bilgi ve belgeler ile söz konusu hususlarda o dönemde Başbakanlığa herhangi bir istihbaratın iletilip iletilmediği bilgisi.	
YÖK	a) 12 Eylül 1980 – 31 Aralık 1985 tarihleri arasında, istifa eden, Sıkıyönetim Komutanlıkları ve Yükseköğretim Kurulu tarafından görevden alınan ve görevden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin bir listesinin (görevden alma ve uzaklaştırma gerekçelerini de içerecek biçimde), b) 12 Eylül 1980 - 6 Kasım 1983 döneminde Millî Güvenlik Konseyi, Genelkurmay Başkanlığı ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının Yükseköğretim Kurulu ile yazışmalarının ve bu Kuruma yönelik olarak gerçekleştirdikleri düzenleyici işlemlerin birer sureti.	(a) ve (b) bentlerindeki istemlere ilişkin olarak ayrı ayrı sınıflanmış belgeleri içeren bir dosya (ek bir dosyanın gönderileceği ifade edilmiştir)
Başbakanlık (İnsan Hakları Başkanlığı)	1 Mayıs 1977 ile 6 Kasım 1983 tarihleri arasında öldürme gibi yaşam hakkı ihlalleri, işkence, kötü muamele, gözaltında kaybolma, cezaevinde ölüm, seyahat kısıtlaması, fişleme ve benzeri insan hakları ihlallerini içeren ve bu konular hakkında sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan çalışmalarına da değerlendirilerek hazırlanacak ayrıntılı bir rapor	
Devlet Personel Başkanlığı	1 Ocak 1977 ile 12 Eylül 1980 arası dönemde, a) kamu kurum ve kuruluşlarına ilk defa açılan atanmış personel sayısını ve bu çerçevede tahsis edilen kadroların atama yapılan kurumlara göre sınıflamasını, b) kamu personeli toplam sayısını, c) görev yapan öğretmen ve polis sayısını,	

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
	gösteren (bu sayıların yıllara göre değişimini içerecek biçimde) bir rapor	
İçişleri Bakanlığı (Dernekler Dairesi Başkanlığı)	01.01.1977 ile 12.09.1980 arası dönemde POL-BİR, POL-DER, TÖB-DER ve ÜLKÜ-BİR ile kamu görevlilerinin mesleki dayanışma kapsamında oluşturdukları benzeri derneklerin üye sayılarını (yıllık olarak), bu derneklerin kapatılma tarihlerini ve gerekçelerini; söz konusu polis derneklerinin üye sayısının toplam polis sayısı içindeki oranını yıllar itibarıyla gösteren ayrıntılı bir rapor	İsteme konu unsurların bazılarına ilişkin veriler içeren 1 adet CD
HSYK	1977 – 1980 yılları arasında meslekten atılan, kura ile atanıp görevine başlamayan veya istifa eden hâkim ve savcı sayıları	Söz konusu dönemde iki savcı ve beş hâkimin meslekten çıkarıldığına ilişkin cevabi yazı.
İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü)	1- Terör örgütlerinin etkinliği sorunu kapsamında, a) 01/05/1977 – 06/11/1983 tarihleri arasında terör örgütlerinin güç durumları, eylem kapasiteleri, faaliyetleri ve bunların askeri darbe sürecinden nasıl etkilendiği, b) 1974 genel affının bu süreçte faaliyet gösteren terör örgütlerinin durumları ve gelişimine yönelik etkileri, c) 01/05/1977 – 12/09/1980 tarihleri arasında silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı başta olmak üzere kaçakçılık faaliyetlerinin durumu ve bu faaliyetlerin anarşi ve şiddet olaylarının finansmanı ile olan bağlantılarına, 2- Kolluk kuvvetlerinin siyasetleşmesi sorunu kapsamında, 01/05/1977 – 06/11/1983 tarihleri arasında (yıllara göre) terör olaylarına karıştığı gerekçesiyle hakkında işlem yapılan kolluk kuvvetleri personeli (polis ve jandarma) sayısı ve haklarında yapılan işlemlere ilişkin bilgi ve belgeler ile bunları değerlendiren ayrıntılı bir rapor	a) Emniyet Genel Müdürlüğünün yazısı ve eki 1 CD b) Jandarma Gen. Komutanlığının yazısı ve 131 sayfalık eki
Kara Kuvvetleri Komutanlığı (Adli Müşavirlik)	a) Erzurum-Kars ve Artvin illeri Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Nolu Askeri Mahkemesinin 7 Temmuz 1981 tarih ve 1980/2 Esas, 1981/221 Karar sayılı, b) Erzincan Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 29.12.1982 tarihli ve 1983/40 Esas, 1983/339 Karar sayılı, c) 3. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesinin 05/12/1984 tarihli ve 1981/356 Esas, 1984/157 Karar sayılı kararları ile söz konusu mahkemelerin kararlarına konu olan iddianameler	İstenilen kararlar ile iddianamelerinin onaylı fotokopileri
Maliye Bakanlığı	12.09.1980 – 01.01.1984 tarihleri arası dönemde, konsolide devlet bütçeleri içerisinde “Sıkıyönetim Giderleri Fonu”na ayrılan ödenekler, bu ödeneklerin ilgili yılın bütçesi içindeki yüzdelik payı ve harcama usul ve esasları hususunda hazırlanacak ayrıntılı bir rapor	6 sayfalık bilgi notu
TRT	12.9.1980 – 7.12.1983 döneminde, Sıkıyönetim Komutanlıklarının istek yazıları üzerine Kurumunuzda işine son verilen, görevi veya görev yeri değiştirilen personel sayısı ile “TRT Genel Müdürlüğünün 14.9.1981 gün ve Gen. Sek. 2900-1-0-235 sayılı yazısının bir nüshası	- Söz konusu dönemde 101 personelin görevden alındığı; - İlgili yazının bulunamadığı

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
İçişleri Bakanlığı	12.9.1980 – 7.12.1983 döneminde, Sıkıyönetim Komutanlıklarının istek yazıları üzerine işine son verilen, görevi veya görev yeri değiştirilen mahallî idare personeli sayısı	Bir sayfalık tablo
Genelkurmay Başkanlığı	1- 12 Eylül 1980 tarihli askeri darbe ile başlayan ara rejim döneminde Sıkıyönetim Komutanlıklarının, 13.5.1971 tarihli ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu uyarınca işine son verilmesi, görevi veya görev yeri değiştirilmesi isteminde bulunduğu kamu görevlisi sayısı ile Sıkıyönetim Komutanlıklarının bu bağlamdaki istek yazılarının birer suretinin, 2- 05.08.1982 tarihli ve 17773 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 70 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararı ile 21.10.1982 tarihli ve 17845 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 71 sayılı Milli Güvenlik Konseyi kararına aykırı olarak Anayasa tasarsına ve Devlet Başkanı Kenan Evren'in Anayasayı tanıtmaya konuşmalarına ilişkin eleştiri ve eylemleri dolayısıyla hakkında işlem yapılan gerçek ve tüzel kişi sayısının, 3- 28.06.1978 tarihli ve 235 sayılı Milli Güvenlik Kurulu kararında sözü edilen ve Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve MİT Müsteşarlığı yetkili uzmanlarından oluşması öngörülen “Merkezi İstihbarat Koordinasyon Kurulu”nun kurulup kurulmadığı, kurulduysa çalışmalar hakkındaki bilgi ve belgelerin, 4- 30.05.1979 tarihli ve 242 sayılı Milli Güvenlik Kurulu kararında sözü edilen Türk Silahlı Kuvvetlerinde etkinliğin sürdürülmesi ve güçlenme maksadıyla uygulanan “1977-1981 Stratejik Hedef Planı”nın bir suretinin, 5- 21.11.1979 tarihli ve 246 sayılı Milli Güvenlik Kurulu kararında sözü edilen “anarşinin ve kanun dışı eylemlerin süratle kontrol altına alınması, sıkıyönetimin, MİT Müsteşarlığının ve Güvenlik Kuvvetlerinin daha etkili ve verimli çalışabilmelerini teminen anarşi ve kanun dışı eylemlere karşı mevcut yasaların gözden geçirilmesi ve gerekli olanların değiştirilmesi, ihtiyaç duyulacak yeni yasa tasarılarının süratle hazırlanması ve Hükümete sevk edilmesi hususları üzerinde çalışma yapmak üzere bir Devlet Bakanı başkanlığında Genelkurmay Başkanlığı, Adalet, Milli Savunma, İçişleri Bakanları ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ve MİT Müsteşarının iştiraki ile kurulması öngörülen komisyonun kurulup kurulmadığı, kurulduysa çalışmalar hakkındaki bilgi ve belgeler.	Herhangi bir bilgi-belge bulunamadığı; arşiv taramalarının devam ettiği yönündeki cevap.
İçişleri Bakanlığı	28.06.1978 tarihli ve 235 sayılı Milli Güvenlik Kurulu kararında Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve MİT Müsteşarlığı yetkili uzmanlarından oluşması öngörülen “Merkezi İstihbarat Koordinasyon Kurulu” ile illerde bu kurulla aynı görevi yapacak ve aynı kuruluşların il düzeyindeki temsilcilerinden oluşacak ünitelerin kurulup kurulmadığı, kurulduysa çalışmalar hakkındaki bilgi ve belgeler	Bu türden bir birimin oluşturulduğuna dair veri bulunmadığı
Başbakanlık	21.11.1979 tarihli ve 246 sayılı Milli Güvenlik Kurulu kararında “anarşinin ve kanun dışı eylemlerin süratle kontrol altına alınması, sıkıyönetimin, MİT Müsteşarlığının ve Güvenlik Kuvvetlerinin daha etkili ve verimli çalışabilmelerini teminen anarşi ve kanun dışı eylemlere karşı mevcut yasaların gözden geçirilmesi ve gerekli olanların değiştirilmesi, ihtiyaç duyulacak yeni yasa tasarılarının süratle hazırlanması ve Hükümete sevk edilmesi hususları üzerinde çalışma yapmak üzere bir Devlet Bakanı başkanlığında Genelkurmay Başkanlığı, Adalet, Milli Savunma, İçişleri Bakanları ile Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ve MİT Müsteşarının iştiraki ile” kurulması öngörülen Komisyonun kurulup kurulmadığı, kurulmadıysa nedenleri, kurulduysa çalışmalar hakkındaki bilgi ve belgeler	

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı	Ankara 3. Ağır Ceza Mahkemesinin E.2008/174 ve K.2008/429 numaralı kararı ile 15.02.2001 tarihli E.2000/272 ve K.2001/55 numaralı kararına konu olan Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemelerinin kararlarının birer sureti	İlgili mahkeme kararları
Kara Kuvvetleri Komutanlığı (Adli Müşavirlik)	a) Abdi İpekçi cinayeti ile olarak ilgili İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinin 28.04.1980 tarihli 1980/418 Esas ve 1980/20 Karar sayılı, b) Kemal Türkler cinayeti ile ilgili olarak Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemesinin 1981/282 Esas ve 1981/61 Karar sayılı, c) Gün Sazak cinayeti ile ilgili olarak Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 06.04.1983 tarihli 1981/304 Esas ve 1983/67 Karar sayılı kararları ile söz konusu mahkemelerin kararlarına konu olan iddianamelerin birer suretinin; ayrıca, Milliyetçi Hareket Partisi Davası çerçevesinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığının 29.04.1981 tarihli ve 1981/7040 Karar sayılı iddianamesi ile açılan kamu davası sonucu mahkemesince verilen kararın bir sureti	-(a) ve (c) bentlerinde belirtilen dava dosyaları gönderilmiştir. -Diğer dosyaların Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesinde bulunduğu belirtilmiştir.
Merkez Bankası	01.01.1977 – 31.12.1983 tarihleri arasında (özellikle 12 Eylül 1980 tarihli askeri darbe günü ve onu izleyen üç aylık süreçte) bankanızın para, altın ve döviz rezervlerindeki değişimi gösteren (önemli değişiklik tarihleri ve aylık bazlı), ayrıca söz konusu dönemde bankanıza yönelik olarak Milli Güvenlik Konseyi veya üyelerinden kaynaklı herhangi bir müdahalenin bulunup bulunmadığı, varsa bunun biçimini ve niteliğini değerlendiren ve buna ilişkin belge suretlerini de içeren bir rapor	Bankanın para, altın ve döviz rezervlerindeki değişimi gösteren tablolar (2 sayfa)
Mali Suçları Araştırma Kurulu	Eski Milli Güvenlik Konseyi üyeleri Ahmet Kenan EVREN, Ali Tahsin ŞAHİNKAYA, Nurettin ERSİN, Nejat TÜMER ve Osman Sedat CELASUN ile bu kişilerin birinci derece yakınları, kardeşleri, torunları ve birinci derece yakın hısımlarının 01.01.1977 – 24.09.2012 tarihleri arasında malvarlıklarındaki esaslı değişimleri (araç, tapu kayıtları, hisse senetleri, yurt içi ve yurt dışı banka hesapları vb. unsurları da değerlendirecek biçimde) yıllık bazda gösteren bir raporun 12 Ekim 2012 tarihine kadar Komisyonumuza gönderilmesi	3 dosya hâlinde ilgililerin malvarlıklarına ilişkin bilgi ve belge
Kara Kuvvetleri Komutanlığı (Adli Müşavirlik)	1- 11.07.1978 tarihinde Ankara ilinde uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybeden Hacettepe Üniversitesi öğretim görevlisi Bedrettin CÖMERT'in faili olarak belirlenen Eskişehir Merkez Şarkiye nüfusuna kayıtlı, İhsan ve Lami oğlu Malatya 1957 doğumlu Rıfat YILDIRIM hakkında açılan dava ile ilgili mahkeme kararı, 2- 19.11.1979 tarihinde, İstanbul Kumkapı'da Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi Yolu Devrimci Sempatizanları Birliği Çayan Sempatizanları adlı örgütün yaptığı saldırı sonucu hayatını kaybeden Toprak Dergisi sahibi İlhan Egemen DARENDELİ'nin faili olarak belirlenen 18.03.1981 tarihinde THKP/C Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi yolunda Devrimci Sempatizanları Birliği Çayan Sempatizanları Örgütüne yönelik yapılan çalışmalarda yakalanarak 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığınca gözetime altına alınan şahıslar Zekeriya ÇELİK ile Tuncer SARPTUNALI hakkında açılan dava ile ilgili mahkeme kararı, 3- 20.11.1979 tarihinde öldürülen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Ümit Yaşar DOĞANAY'ın faileri hakkında verilen İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinin 25.12.1981 tarih ve 6007 sayılı, 23.02.1982 tarih ve 1980/562, 20.01.1983 tarih ve 1983/171-28 sayılı kararları,	Bir koli içinde 8 ekli dosya gönderilmiştir. (Ulaşılamayan bazı kararlar üst yazıda belirtilmiş; bu kararlara ulaşılabilecek yerler belirtilmiştir.)

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
	4- 03.12.1979 tarihinde İzmir ilinde öldürülen Fedai Dergisi sahibi Mustafa Kemal Fedai COŞKUNER'in failleri olarak yakalanan yasadışı Dev-Yol isimli örgüt mensuplarından Mustafa ÖZDEMİR, Hamit DURHAT, Osman OFLATÇI, Ertan ŞİMŞEK, Birol AKÇAY ve Ekrem ATMACA isimli şahıslar hakkında açılan dava ile ilgili mahkeme kararı, 5- 23.06.1980 tarihinde İstanbul ilinde, evinde eşi ve kızıyla birlikte öldürülen MHP Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı Ali Rıza ALTUNOK failleri hakkında, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca 1980/2442-2442 Esas sayılı dosya üzerinden soruşturması yapılan konu hakkında hazırlanan iddianame ve mahkeme kararı, 6- 19.07.1980 İstanbul ili Kartal Cevizli Dragostepe, koruması ile birlikte öldürülen eski Başbakanlardan Prof. Nihat ERİM'in failleri hakkında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığınca düzenlenen 22.05.1981 tarih E.1981/1675, K.1981/994 sayılı iddianameye konu mahkeme kararı, 7- 24.03.1978 tarihinde uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybeden dönemin Ankara Cumhuriyet Savcısı Yardımcısı Doğan ÖZ'ün failleri hakkında Ankara Askeri Savcılığı 4. Kolordu Askeri Mahkemesinin 17.05.1983 tarih ve 1983/83 sayılı kararı, 8- 1 Mayıs 1977 tarihinde meydana gelen olaylarla ilgili olarak ilk duruşması 07.07.1977'de İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen, Mahkemenin 977/339 dosya sayısına kaydı yapılan, dava devam etmekte iken mahkeme tarafından görevsizlik kararı verilerek 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim komutanlığına gönderilen dava hakkında verilen karar, 9- 16.03.1978 tarihinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi önünde dersten çıkan sol eğilimli gruba mensup öğrencilere yönelik bombalı ve silahlı saldırıda bulunulması sonucu Baki EKİZ, Abdullah ŞİMŞEK, Ahmet Turan ÖZER, Cemil SÖNMEZ, Murat KURT, Hamit AKALIN ve Hatice ÖZEN isimli şahısların hayatını kaybettiği olayla ilgili olarak 18.05.1978 tarihinde tutuklanan Sıtkı (Siddık) POLAT hakkında mahkemesince verilen karar, 10- 13.06.1980 tarihinde yapılacak olan Üniversitelerarası Seçme ve Yerleştirme Sınavı için tahsis edilen İnciraltı Atatürk Öğrenci Yurdu'nda 12.06.1980 günü saat 09.00 sıralarında karşılıklı çıkan silahlı çatışmada hayatını kaybeden Hüseyin AKDAĞ (Mehmet-Şükrîye oğlu, 1960 doğumlu), İsmail BAYTAK (Mustafa-Halime oğlu, 1962 doğumlu), Mehmet Ali ARUN (Fahrettin oğlu, 1957 doğumlu), Ali İhsan TAN (Hasip – Naile oğlu, 1960 doğumlu), Mustafa USLU (1963 doğumlu) adlı kişilere karşı söz konusu eylemi gerçekleştirdikleri iddia olunan ve sevk edildikleri makamlarca tutuklanan Mehmet DEMİR, Adnan Menderes EVREN, Hasan DİMİCİ, Muammer BAYRAM ve Kemal EREN, Necip PINAR, Kaya ALBAY, Osman IŞILGAN, Hamdi TURPCU, Kurbanî ABDALOĞLU ve İsmail TOKUÇ adlı kişiler hakkında mahkemesince verilen karar, 11- Adana'da 18.09.1980 tarihinde 6 MHP'li Öğretmenin öldürülmesi olayı ile ilişkili sanıklar hakkında Adana Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 28.04.1986 tarih ve E.1984/186 ve K.1986/63 sayılı mahkeme kararı, 12- 12 Eylül 1980 döneminde DİSK yöneticileri hakkında açılan ve DİSK DAVASI olarak bilinen dava hakkında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesince 24.12.1986 tarihinde verilen kararın	

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
	ve söz konusu kararlara konu olan iddianamelerin birer suretinin, 12 Ekim 2012 tarihine kadar Komisyonumuza gönderilmesi	
İçişleri Bakanlığı (İller İdaresi Gen. Müd.) - (Jandarma Genel Komutanlığı)	“Recep Haşatlı Cinayeti”, Akın Özdemir Cinayeti”, Fikret Ünsal Cinayeti”, “Bülent Ecevit’e Yönelik Suikast Girişimi (Çiğli)”, “MHP Genel Merkezinin Basılması Olayı (30.06.1979)” ve “Ziraat Mühendisleri Birliği Odası Baskını (02.09.1980)”na ilişkin bilgi ve belgelerin yanı sıra 01.05.1977 – 06.11.1983 tarihleri arasında (yıllara göre) teröre ve siyasal olaylara karıştığı gerekçesiyle hakkında işlem yapılan kolluk kuvvetleri personeli (jandarma ve polis) sayısı ve haklarında yapılan işlemlere ilişkin bilgi ve belgeler	JGK’nın söz konusu suikastlar hk. bilgi bulunmadığı ve yazıda istenen diğer hususlar hk. çalışmaların devam ettiği yönündeki yazısı (1 sayfa)
TRT Genel Müdürlüğü	1 Mayıs 1977 tarihinde İstanbul Taksim Meydanı’ndaki 1 Mayıs olayları ile ilgili olarak Kurumunuz arşivinde bulunan her türlü görsel ve işitsel malzemenin (fotoğraf, video, ses kaydı vb.) bir kopyasının 05.11.2012 tarihine kadar iletilmesi	1 adet DVD içinde ham görüntüler

28 Şubat 1997 – 27 Nisan 2007 Müdahale Süreçlerini İlişkin Bilgi ve Belge Talepleri

MGK	28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısının yazılı ve sözlü kayıtları	28 Şubat 1997 tarih ve 406 sayılı MGK Kararı ile süreçle ilişkin 45 adet MGK Kararı
BDDK	1991-2007 tarihleri arasında; - Ülkemizde kurulu bulunan ve yeni lisans alan tüm bankaların ve hakim ortaklarının listesi, - 2007 yılı sonuna kadar bankalarda yaşanan değişimler (iradi tasfiye, birleşme, devralma vb), - Faaliyet izni kaldırılan ve TMSF’ye devredilen bankalar ve devir gerekçeleri, - Söz konusu dönemde TMSF’ye devredilen bankalarda üst düzey yöneticilik (danışmanlık da dahil) yapmış olan asker kökenli kişilerin görev dönemlerine, sorumluluk alanlarına ve varsa haklarında yapılmış suç duyurularına ve akıbetlerine ilişkin bilgiler, - TMSF’ye devredilen bankalar tarafından kullanılan ve tahsil edilemeyen en büyük 100 kredi ve kullandırıldıkları kişilere ilişkin bilgi ve belgeler.	6 eki bulunan cevap yazısı
Kalkınma Bakanlığı	Ülkemizde 1991 ile 2006 yılları arasında yaşanan ekonomik krizlerin (bankacılık krizleri dâhil), Türkiye ekonomisinde yol açtığı maddi kayıpların düzeyi ve bu krizlerin kamu kesimine maliyetine ilişkin bir rapor hazırlanması.	Ekonomik krizler ve etkileri raporu (15 sayfa)
Adalet Bakanlığı	01.01.1997 - 31.12.2012 arasında Başbakanlık Uygulamayı Takip Merkezi ile yazışmalar ve “yıkıcı-bölücü” faaliyetler gerekçesiyle hakkında takibat yapılanlar kişiler hakkında bilgi talebi.	1997-2002 yılları arasında yıkıcı ve bölücü faaliyetler yürüttükleri gerekçesiyle haklarında inceleme,

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
		araştırma ve soruşturma yapılan ve bunun sonucunda görev yerleri değiştirilen, görevden alınan veya görevine son verilen personele ait liste (CD)
Millî Eğitim Bakanlığı	01.01.1997-31.12.2012 tarihleri arasında Başbakanlık Uygulamayı Takip Merkezi ve MGK istemleri doğrultusunda personel ile ilgili olarak yapılan işlemler ve kapatılan meslek liseleri ile ilgili bilgi	Söz konusu istemler doğrultusunda yapılan işlemlere ilişkin bilgiler (3 CD)
YÖK	01.01.1997-31.12.2012 tarihleri arasında personel ile ilgili olarak yapılan işlemler ve Batı Çalışma Grubu ile yapılan yazışmalar.	İstenen yazışmalara ilişkin 4 Klasör ve 1 CD
Millî Savunma – İçişleri Bakanlığı	Seferberlik Tetkik Kurulu, Özel Harp Dairesi, Türkiye Milli Askeri Strateji Belgesi, 01.01.1980-31.12.2000 arasında Seferberlik ve Savaş Hâline ilişkin mevzuat ve YAŞ kararı ile ordudan atılan kişiler hakkında bilgi talebi.	-4 Klasör mevzuat ve 1 dosya içerisinde belgeler (YAŞ kararı ile TSK'den ilişki kesilenlerin listesi) NOT: Milli Askeri Strateji Belgesi'nin verilemeyeceği belirtilmiştir.
Başbakanlık	Başbakanlık Uygulamayı Takip Merkezi kararları, “yıkıcı-bölücü” faaliyetler gerekçesiyle hk. takibat yapılanlar, 1993-2003 arasında MGK tavsiyesi ile yapılan mevzuat değişiklikleri.	İlgili bilgi ve belgelere ilişkin 4 klasör ve 3 CD, 1 taşınabilir disk
Diyanet İşleri Başkanlığı	01.01.1997-31.12.2002 arasında kurum bünyesinde bir değerlendirme heyeti oluşturulup oluşturulmadığı, “yıkıcı-bölücü” faaliyetler gerekçesiyle haklarında takibat yapılanlar, kapatılan Kuran kursları, merkezi vaaz sistemlerinin ihale edildiği şirket bilgileri.	İlgili bilgi ve belgelere ilişkin dosya (170 s)
TMSF	1991-2007 arasında fona devredilen bankalar hakkında bilgi.	Cevap yazısı (10 sayfa)
Sağlık Bakanlığı	Başbakanlık Uygulamayı Takip Merkezi kararları doğrultusunda gerçekleştirilen işlemler ve “yıkıcı-bölücü” faaliyetler gerekçesiyle haklarında takibat yapılanlar.	1 CD ekli yanıt yazısı
Hazine Müsteşarlığı – Ekonomi Bakanlığı	1991 ile 2007 yılları arasında medya, finans ve bankacılık sektörlerine yönelik olarak; a) kullanılan kredi ve teşvikler ile hazine garantili kredilerden yararlandırılan şirket ve kurumların listesi, bu kredi ve teşviklerin geri ödenip ödenmediği, geri ödenmeyen kredi ve teşviklere ilişkin yapılan işlemler ile varsa kamuya zararları, b) Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde bu kuruluştan alınan kredilerden yararlandırılan şirket ve kurumların listesi, bu kredi ve teşviklerin geri ödenip ödenmediği, geri ödenmeyen kredi ve teşviklere ilişkin yapılan işlemler ile varsa kamuya zararları, hakkında bir rapor hazırlanması.	Ekonomi Bakanlığından (Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü) 1 adet cd gönderildi.

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
HSYK	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2002 tarihleri arasında, yıkıcı-bölücü faaliyetler yürüttükleri gerekçesiyle haklarında inceleme, araştırma ve soruşturma yapılanlar ile bu incelemeler sonucunda görev yerleri değiştirilen, görevden alınan veya görevlerine son verilen hâkim ve savcılara ilişkin bilgiler.	Söz konusu tarihler arasında yıkıcı-bölücü faaliyetler nedeniyle kesinleşmiş disiplin cezası bulunan herhangi bir yargıç veya Cumhuriyet savcısı bulunmadığı
MİT - İçişleri Bakanlığı	a) 2 Temmuz 1993'te meydana gelen “Sivas Olayları”, b) 1993'te, Basbağlar Köyü'nde 33 köylünün öldürülmesi, c) 12 Mart 1995'te meydana gelen “Gazi Olayları”, d) Siyasi cinayetler (Muammer AKSOY, Bahriye ÜÇÖK, Çetin EMEÇ, Uğur MUMCU ve Ahmet Taner KİŞLALİ cinayetleri) hususlarında (kamu kurum/kuruluşları, kamu görevlileri ile yabancı aktörlerin bu olaylarda rolünün olup olmadığı ya da söz konusu olayların bunlar tarafından yönlendirilip yönlendirilmediğini de içeren değerlendirme ile birlikte) bilgi ve belgelerin değerlendirilerek birer rapor hazırlanması.	İçişleri Bakanlığından kayıtlarda bulunan bilgi ve belgelere göre hazırlanan değerlendirme notları (1 dvd) - MİT; 10 sayfalık bilgi notu
MİT - İçişleri Bakanlığı	Türkiye’de faaliyette bulunan “Hizbullah” adıyla bilinen örgütün; - tarihçesi, kuruluşu, yapısı, iç ve dış bağlantıları, - kuruluşunda, eğitim ve faaliyetlerinde kamu kurum ve kuruluşları ile kamu görevlilerinden destek alıp almadığı, ya da bunlar tarafından yönlendirilip yönlendirilmediği, - faili meçhul cinayetlerin işlenmesinde rolünün olup olmadığı, - işlediği iddia edilen cinayetler ile bu cinayet yöntemlerine ilişkin analizler hususlarında bilgi ve belgelerin değerlendirilerek bir rapor hazırlanması.	1-MİT Raporu (12 Sayfa) 2- İçişleri Bakanlığı; Emniyet Gen. Müd. Raporu (33 Sayfa), Jandarma Gen. Kom. Raporu (26 Sayfa)
İçişleri Bakanlığı	1-Bakanlık bünyesinde Mülkiye Teftiş Kurulu müfettişlerinden teşkil edilen herhangi bir değerlendirme heyetinin kurulup kurulmadığı; kurulduysa bu birimin kuruluşunun yasal dayanağı, bu birimin kimlerden oluşturulduğu, faaliyetleri ile faaliyetlerine konu olan Mülki İdare Amiri ve diğer personelin isim listeleri ve Mülki İdare Amiri sınıfında olanlar hakkında tanzim edilen raporların suretleri, 2- Bahse konu dönemde valilerce; illerinde görevli vali yardımcısı, kaymakam ve hukuk işleri müdürleri hakkında, gerek kendilerinin gerekse eş ve çocuklarının düşünce, yaşam ve giyim biçimleri vb. nedenlerden haklarında araştırma, inceleme ve değerlendirme yapılarak gerekli disiplin cezası ve yer değişikliğine gidilmesi amacıyla İçişleri Bakanlığına teklifte bulunup bulunulmadığı, bulunulduysa bunların kimler ve neler olduğu ile yapılan işlemlerin neler olduğuna ilişkin bilgi ve belgeler, 3- Bakanlık bünyesinde görevli Mülki İdare Amirlerinin kişisel hâl dosyalarının birer suretlerinin tayin dönemlerinde kullanılmak üzere Cumhurbaşkanlığına gönderilip gönderilmediği, gönderildiyse bu uygulamanın hangi yasal gerekçe veya iç düzenlemeye dayanarak gerçekleştirildiğine ilişkin bilgi ve belgeler, 4- Yukarıda sözü edilen değerlendirme birimi müfettişlerince tanzim edilen raporlar ve oluşturulan listelere ilişkin izleyen dönemlerde Bilgi Edinme Kanunu’na göre yapılan başvurular, bu başvurular sonucunda yapılan suç	1 CD , çeşitli çizelge, dosya ve onaylar

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
	duyuruları ile bu suç duyuruları kapsamında yapılan araştırma, inceleme ve soruşturmaların bulunup bulunmadığı, varsa sonuçları hakkındaki bilgi ve belgeler.	
Gençlik ve Spor Bakanlığı (KYK)	1991 ile 2007 yılları arasında Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun merkez ve taşra birimlerinde (öğrenci yurtları dâhil) güvenlik hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmiş şirketlerin adları ve bilgilerini, bu şirketler ile Kurum arasında imzalanan hizmet alım sözleşmelerinde belirlenmiş hizmet bedellerini ve sözleşmelerin tarihlerini içeren bir raporun hazırlanması.	2005-2007 yılları arasında özel güvenlik hizmet alımlarına ilişkin firma bilgileri
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2002 tarihleri arasında; 1- Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu tarafından iletilen hususlar çerçevesinde Bakanlık teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlarınca yapılan işlemler, 2- Bu kapsamda, yıkıcı ve bölücü faaliyetler yürüttükleri gerekçesiyle haklarında inceleme, araştırma ve soruşturma yapılan ve bunun sonucunda görev yerleri değiştirilen, görevden alınan veya görevine son verilen personele ilişkin bilgi talebi.	Belge, yazı ve çizelge (22 sayfa)
Adalet Bakanlığı	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2010 tarihleri arasında, irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirlerin uygulanmasını takip etmek amacıyla haklarında işlem yapılan yazılı ve görsel yayın organları, kitap ve yayınevleri ile bunların sorumlularına ilişkin bilgi talebi	Haklarında işlem yapılan yazılı ve görsel yayın organlarıyla ilgili bilgi/ belge (1 Klasör,1 CD)
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Rusya Federasyonu arasında 15 Aralık 1997 tarihinde imzalanan Rusya doğalgazının Karadeniz altından Türkiye'ye Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesiyle sevkiyatına ilişkin anlaşma metni ile doğalgaz fiyat hesaplamalarında kullanılan formüller ve sonradan bunlarda yapılan değişikliklere ilişkin bilgi ve belge talebi	Ticari gizlilik içerdiği gerekçesiyle ilgili bilgilerin verilemediği.
Halk Bankası - Vakıflar Bankası - Ziraat Bankası	01.01.1991 – 31.12.2001 döneminde, yıllık bazda bankanızın dönem net kâr ve zarar oranlarına, bankanızda üst düzey yöneticilik (danışmanlık da dâhil) yapmış olan asker kökenli kişilerin görev dönemlerine, sorumluluk alanlarına ve varsa haklarında yapılmış soruşturma ve akbeteri ile söz konusu dönemde bankanızca kullandırılan ve tahsil edilemeyen en büyük yüz kredi ve kullandırıldıkları kişilere ilişkin bilgi talebi	-Halk Bankasının 1 sayfalık cevap yazısı. -Ziraat Bankasının 3 sayfalık cevap yazısı. -Vakıflar Bankasının 2 sayfalık cevap yazısı.
Merkez Bankası	1991-2007 tarihleri arasında, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilen bankalar tarafından kullandırılan ve tahsil edilemeyen en büyük yüz kredi ve kullandırıldıkları kişilere ilişkin bilgi ve belge talebi	Talep edilen bilgilere ilişkin bilgi bulunmadığına ilişkin cevap yazısı
Vakıflar Genel Müdürlüğü	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2010 tarihleri arasında, “irticai ve bölücü faaliyetler” gerekçesiyle hakkında inceleme yapılan, bu gerekçelerle kapatılan ve malvarlığına el konulan vakıflara ilişkin bilgi talebi	9 adet Rapor (8 dosya ve 1 cd)
İçişleri Bakanlığı (Dernekler Dairesi Başkanlığı)	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2010 tarihleri arasında, “irticai ve bölücü faaliyetler” gerekçesiyle hakkında inceleme yapılan, bu gerekçelerle kapatılan ve malvarlığına el konulan derneklere ilişkin ayrıntılı bilgi talebi	İlgili derneklere ilişkin liste (8 sayfa)

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü)	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2000 tarihleri arasında Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu kararları ile bu kararlara ilişkin faaliyetler çerçevesinde; 1- Genel Müdürlük bünyesinde teşkil edilen herhangi bir değerlendirme heyetinin kurulup kurulmadığı; kurulduysa bu birimin kuruluşunun yasal dayanağı, bu birimin kimlerden oluşturulduğu, faaliyetleri ile faaliyetlerine konu olan Emniyet personelinin isim listesi, 2- Vali, Kaymakam ve Emniyet Müdürleri tarafından maiyetlerinde çalışan teşkilat mensupları hakkında gerek kendilerinin gerekse eş ve çocuklarının düşünce, yaşam ve giyim biçimleri vb. nedenlerden haklarında araştırma, inceleme ve değerlendirme yapılarak disiplin cezası ve yer değişikliğine gidilmesi amacıyla teklifte bulunup bulunulmadığı, bulunulduysa hakkında bu yönde işlem talebinde bulunulan kişilerin kimler olduğu ve yapılan işlemlerin neler olduğu, 3- Söz konusu değerlendirme birimince tanzim edilen raporlar ve oluşturulan listelere ilişkin izleyen dönemlerde Bilgi Edinme Kanunu'na göre yapılan başvurular, bu başvurular sonucunda yapılan suç duyuruları ile bu suç duyuruları kapsamında yapılan araştırma, inceleme ve soruşturmaların bulunup bulunmadığı; varsa sonuçları hakkındaki bilgi ve belge talebi.	2 ekli dosya 1-Polis Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinde oluşturulan komisyon ile ilgili bilgiler (13 sayfa) 2- Personel hk. Yapılan işlemleri gösteren tablo (183 sayfa)
İçişleri Bakanlığı (Jandarma Genel Komutanlığı)	1 Ocak 1997 – 31 Aralık 2000 tarihleri arasında Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu kararları ile bu kararlara ilişkin faaliyetler çerçevesinde; 1- Vali, kaymakam ve il jandarma komutanları ve sıralı diğer komutanlar tarafından; maiyetlerinde çalışan personel hakkında gerek kendilerinin gerekse eş ve çocuklarının düşünce, yaşam ve giyim biçimleri vb. nedenlerden dolayı haklarında araştırma, inceleme ve değerlendirme yapılarak disiplin cezasının verilmesi, yer değişikliğine gidilmesi veya meslekten ihraç edilmesi amacıyla teklifte bulunup bulunulmadığı, bulunulduysa bunların kimler olduğu ve yapılan işlemlerin neler olduğuna ilişkin bilgi ve belgeler, 2- Söz konusu değerlendirme birimince tanzim edilen raporlar ve oluşturulan listelere ilişkin izleyen dönemlerde Bilgi Edinme Kanunu'na göre yapılan başvurular, bu başvurular sonucunda yapılan suç duyuruları ile bu suç duyuruları kapsamında yapılan araştırma, inceleme ve soruşturmaların bulunup bulunmadığı; varsa sonuçları hakkındaki bilgi ve belge talebi.	
İçişleri Bakanlığı (Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü)	1- 28 Şubat sürecinde adları sık sık basında yer alan Ali KALKANCI, Emire KALKANCI, Müslüm GÜNDÜZ, Fadime ŞAHİN ve “Sisi” lakaplı Seyhan SOYLU'nun açık kimlik bilgileri/iletişim bilgilerinin ve Eski Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcısı Nusret DEMİRAL ile Sabah Gazetesi'nin eski sahibi Dinç BİLGİN'in iletişim bilgileri, 2- 27 Mayıs 1960 tarihli askeri darbeden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi'nin üyelerinin T.C. kimlik numaraları.	1. talep hakkında kesin bilgi bulunamadığı - MBK üyelerinin t.c. kimlik numaraları
Birleşik Fon Bankası AŞ	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankalar tarafından, 01.01.1991 tarihinden devredildikleri tarihe kadar, kullanılan ve tahsil edilemeyen en büyük 100 kredi ve kullanıldıkları firma veya kişilere ilişkin bilgi ve belgeler	5411 sayılı Bankacılık Kanununa 73. Maddesine göre ticari ve bankacılık sırrı olduğu gerekçesiyle bilgi verilmedi.

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
RTÜK	1 Ocak 1994 – 31 Aralık 2001 tarihleri arasında, irticai faaliyetlere karşı alınan tedbirler çerçevesinde, haklarında işlem yapılan radyo/ televizyonlar ile bu işlemlere ilişkin bilgi/belge	İlgili bilgi ve belgelere ilişkin 4 ek (101 Sayfa)
Millî Eğitim Bakanlığı	1995 – 2000 döneminde, askeri okullarda okutulan müfredat ile resmi ve özel okullarda okutulan müfredata ilişkin olarak Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından Talim ve Terbiye Kuruluna iletilen görüş ve taleplere ilişkin bilgi/belge	İlgili bilgi ve belgelere ilişkin yazışmalar. (33 sayfa)
Genelkurmay Başkanlığı	10 ve 12 Haziran 1997 tarihlerinde Genelkurmay Başkanlığı karargâhında yargı mensuplarına verilen brifinglerde irtica ile mücadele için kurulduğu ifade edilen “Batı Çalışma Grubu” adlı oluşumun yasal dayanağı, kuruluş emri, faaliyetleri ile söz konusu oluşuma ilişkin diğer bilgi/belge, 2- Genelkurmay Başkanlığı karargâhında 23 Nisan 1997 tarihinde başlayan ve izleyen yıllarda devam eden (yargı, üniversite ve basın mensuplarına verilen) brifinglerin yasal dayanağı, brifing metinleri, brifing verilen kişiler ile bu brifinglere ilişkin diğer bilgi/belge, 3- 23 Ocak 1997 tarihinde Gölçük Donanma Komutanlığında, dönemin Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının da katılımıyla herhangi bir toplantı yapıp yapılmadığı, yapıldıysa, toplantıda alınan kararların ve toplantıya katılanların isimleri ile söz konusu toplantıya ilişkin bilgi ve belgeler	1. ve 2. bentlerde yer alan istemlerin, aynı konuya ilişkin dava sürecinin devam etmesi nedeniyle gönderilemeyeceği; 3. bentte yer alan isteme ilişkin yanıt (3 sayfa)
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği veya başka bir kurum/kuruluş tarafından söz konusu vakıflar hakkında işlem yapılması ya da dava açılması yönünde Kurumunuza iletilen talep veya talimatlara ilişkin bilgi/belgeler	1 adet klasör
Emniyet Genel Müdürlüğü	Eski Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Bülent Orakoğlu ve Polis Memuru Kadir Sarmusak hakkında gerçekleştirilen inceleme idari soruşturma veya davalara ilişkin bilgi/belge	1 adet dosya
Adalet Bakanlığı - İçişleri Bakanlığı	Polis Memuru Kadir Sarmusak tarafından gündeme getirilen iddialar çevresinde 1994-1996 yıllarında Niğde/Bor’da bulunan mühimmatın ULUKIŞLA veya ADANA kırsalında terör örgütü mensuplarına teslimine ilişkin güvenlik birimlerinde gerçekleştirilen operasyon hakkında adli bir soruşturma yapıp yapılmadığı dava açılıp açılmadığı dava konu olup olmadığı	-İçişleri Bakanlığı, 1994 - 1996 yıllarında gerçekleştirilen operasyonlarda ele geçenlere ilişkin bilgi ve belgeler (22 s.) –Adalet Bakanlığı; Olayla ilgili soruşturma bulunmadığı
Millî Savunma Bakanlığı	01.01.1996 – 31.12.1997 tarihleri arasında, Deniz Kuvvetleri İstihbarat Başkanlığı bünyesinde görev yapan muvazzaf subay ve astsubaylar ile sivil memurlara ilişkin bilgi ve belgeler	2 sayfalık isim listesi
Dışişleri Bakanlığı	Ekim 1996 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığından Türkiye ABD Büyükelçiliğine gönderildiği iddia edilen ve Refahiyol Hükümetinin aleyhine değerlendirme ve talepler içerdiği iddia edilen bir kriptunun olup olmadığı hususunun ABD’nin ilgili temsilciliklerinden sorulmasını talebi	

Kurum/Kuruluş	Talep Edilen Bilgi ve Belge	Gelen Cevaplar
Adalet Bakanlığı	1996-2001 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı veya MGK tarafından Bakanlığa iletilen suç duyuruları ve ilgili suç duyuruları hakkında Bakanlığın İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı veya İstanbul DGM Başsavcılığıyla yaptığı yazışmalara ilişkin bilgi ve belge	Suç duyurularına ilişkin 1 klasör ve 1 CD
MİT – İçişleri Bakanlığı	25 Ekim 1993 Erzurum'un Çat ilçesine bağlı Yavı Beldesinde meydana gelen katliama ilişkin bilgi ve belgeler	Mit; 1 sayfalık bilgi notu İçişleri Bakanlığı; (182 sayfa)
Merkez Bankası	1991-2002 tarihleri arasında ülkemizde yaşanan devalüasyon olaylarından önceki bir haftalık süre içerisinde bankalar ve diğer gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılan dövizle çevirme işlemleri ve miktarlarına ilişkin bilgi ve belgeler	Bilgi - belge bulunmadığı şeklinde cevap
Adalet Bakanlığı	İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesinin Ali Avni Balkaner hakkında 02.06.2010 tarihinde verdiği karara ilişkin dava dosyası, İstanbul 6 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin Salih İzzet Erdiş hakkında 02.04.2001 tarihinde verdiği karara ilişkin dava dosyası ile Diyarbakır 3 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinin Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan hakkında verdiği 21.4.1998 gün ve 1998/36 Esas, 1998/69 Karar sayılı dava dosyasının birer sureti	
MİT	17.12.1996 tarih ve 11.001.156/24746 sayılı rapor	Bilgi notu ve ekleri, 222 sayfa

KAYNAKÇA

Acar, A, **Türk Sendikacılık Hareketinde Bir Sendikal Olgu Olarak Hak-İş**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Acar, Mustafa, **Güncel İktisadi Tartışmalar**, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.

Adanır, Fikret, **Makedonya Sorunu**, çev. İhsan Catay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Ağaoğlu, Ahmet, **Serbest Fırka Hatıraları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994 (1950).

Ağaoğlu, Samet, **Aşına Yüzler**, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1965.

Ağaoğlu, Samet, **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri: Bir Soru**, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Ağaoğlu, Samet, **Marmara’da Bir Ada**, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Ağaoğlu, Samet, **Siyasi Günlük (Demokrat Parti’nin Kuruluşu)**, Yay. Haz. Cemil Koçak, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

Ağaoğulları Mehmet Ali, **The Ultrnationalist Right” Turkey in Transition**, ed, I.C. Shick ve E. A. Tonak, Oxford, Oxford University Press, 1987.

Ağaoğulları, M. Ali, **Milliyetçi Hareket Partisi**, CDTA, C. 8, İletişim Yayınları, 1983.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın, 1994.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945–1980**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın, 1994.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 1994.

Ahmad, Feroz, **The Turkish Experiment in Democracy**, 1950-1975, London, C. Hurst, 1977.

Ahmad, Feroz, **The Turkish Experiment in Democracy**, 1950-1975, London, C. Hurst, 1977.

Ahmad, Feroz, Turkey: **The Quest for Identity**, Oxford: Oneworld Publication, 2003.

Ahmad, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Hil Yayın, 1996.

Ahmed Refik, **İnkılâb-ı Azîm**, Dersaadet Asır Matbaası, 1324.

Ak Devrim, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1960.

Akalın, İ. **Disk Kısa Tarih (1960-1980)**. Ankara : Öteki Yayınevi, 1995.

Akalın, Uğur Selçuk, **Türkiye’de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası**, İstanbul: Set Yayınları, 2002.

Akalın, Uğur Selçuk, **Üç Dönem Üç Ekonomi**. İstanbul: Set Yayınları, 2004.

Akandere, Osman, **Milli Şef Dönemi (Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945)**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

Akbıykoğlu, Ali Rıza, **Demokrasi ve İsmet Paşa**, Ankara: Filiz Matbaacılık, 1986.

Akça, İsmet; **“Kollektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”**, Birikim, Sayı 160-161, Ağustos-Eylül.2002.

Akça, İsmet; **Türkiye’de Askeri-İktisadi Yapı: Durum, Sorunlar, Çözümler**, TESEV Yayınları, İstanbul, 2010

Akdiş, Muhammed, **Faiz Politikalarının Enflasyon Üzerindeki Etkileri ve Türkiye**, Ankara, Yimder Yayınları, 1995.

Aker, Ahmet, **12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme**, İstanbul: Sander Yayınları, 1972.

Akın, Mahmut H, **Milletten Devlete Milliyetçi Hareket**, Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2010,

Akıncı, T. **Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti ve İzmir Basını**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi . İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2010.

Akpınar, Hakan, **28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü**, Ümit Yayıncılık, Ankara.

Akritas Plânı. Ergenekon Yayınları, Lefkoşa, 1971.

Akritas Plânı. Gençlik, Spor ve Kültür Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 1972.

Aksoy, Muammer, **Partizan Radyo ve DP**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1960.

Aksoy, Suat, **100 Soruda Türkiye’de Toprak Meselesi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.

Aksoy, Muammer, **Partizan Radyo ve D.P.** Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1960.

Aktaş, Hayati and Soyalp Tamçelik, **“The Importance of Cyprus Island According To Geo-Political Theories”**, Proceedings Book of The International Conference The East Mediterranean and Cyprus: Economic And Political Relations: Cooperation and Integration From Past To Future 15-16 December 2010, Edited by Assoc. Professor Dr. Ercan Gündoğan, The American University Girne - Cyprus Faculty of Business and Economics

Department of Political Science and Public Administration Department of International Relations, Girne, 2011, s. 63-76.

Aktay, Yasin, **Karizma Zamanları**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Alasya, Halil Fikret, **“Kıbrıs Çıkmazı ve Ardındaki Gerçekler”**, Türk Kültürü, S: 82 Ağustos1969.

Alasya, Halil Fikret, **“Kıbrıs Türk Barış Harekâtı”**, VIII. Türk Tarih Kongresi’ne Sunulan Bildiriler, C. III., Ankara, 1983.

Alasya, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs’ta Türk Eserleri**, Ankara, 1964.

Alasya, Halil Fikret, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, 1987.

Aldıkaçtı, Orhan, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İstanbul: İÜ Yayınlarından No: 1850, Hukuk Fakültesi No: 413, Yenilik Matbaası, 1973.

Aldıkaçtı, Orhan, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası-II**, İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1966.

Ali Naci, **Ya Hürriyet Ya Ölüm**, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütaphanesi, 1934.

Altan, Çetin, **Suçlanan Yazılar** (1960’dan Bu Yana Sahte Demokrasi Talanının Çarkları PDM, Marksist Açıdan Parlamentoda Ne Dedik?), İstanbul: Yaylacık Matbaası, ty.

Altan, Mehmet, **Darbelerin Ekonomisi**, İstanbul: İyi Adam Yayınları, 2001.

Altan, Mehmet, **Darbelerin Ekonomisi**, 7. Baskı, Hemen Kitap Sis Yay., İst., 2012 (Altan, Darbeler)

Altan, Mehmet, **Süperler ve Türkiye**, İstanbul: Afa Yayınları, 1986.

Altındal, Aytunç, **Haşhaş ve Emperyalizm**, İstanbul: Havass Yayınları, 1979.

Altuğ, Kurtul, **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, Ankara: Yedigün Yayınları, 1973.

Altuğ, Kurtul, **27 Mayıs’tan 12 Mart’a**, İstanbul: Yılmaz Yayınları, 1991.

Altuğ, Kurtul, **Bir Numaralı Tanık**, İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş. 2006.

Altuğ, Yılmaz, **Terörün Anatomisi**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1995.

Altun, F.Mustafa ve Karaman, Özcan, **“Etnik Ayrımlıkçı Terörle Mücadele Politikaları Kapsamında Türkiye ve İspanya Analizi”**, Terörle Mücadelede Makro ve Mikro Perspektifler, Derleyenler: Başıbüyük, Oğuzhan vd, Ankara: UTSAM, 2011.

Amin, Tahir. **“1977 Coup D’etat in Pakistan”**, Pakistan Journal of History and Culture, Vol.XXVIII, No.2 (2007) s. 48-51

Anday, Melih Cevdet, **“Hakaret”**, Cumhuriyet, 22 Kasım 1974.

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2012/2 Esas No'lu İddianamesi Eki: **Türkiye'deki Anarşi ve Terörün Durumu**, TC Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 12 Eylül 1983.

Arcayürek, Cüneyt, **Bir İktidar Bir İhtilâl 1955–1960 (Cüneyt Arcayürek Açıklıyor–3)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984.

Arcayürek, Cüneyt, **Büyüklerle Masallar Küçüklerle Gerçekler:10**, Geri Gidişe İzin Yok, Bilgi Yayınevi, Ankara

Arcayürek, Cüneyt, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-10, Demokrasi Dur**, Ankara, Bilgi, 1990.

Arcayürek, Cüneyt, **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-9, 12 Eylül'e Doğru Koşar Adım**, Ankara, Bilgi, 1985.

Arcayürek, Cüneyt, **Çankaya'ya Giden Yol 1971–1973 (Cüneyt Arcayürek Açıklıyor–6)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.

Arcayürek, Cüneyt, **Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965–1971 (Cüneyt Arcayürek Açıklıyor–5)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.

Arcayürek, Cüneyt, **Demokrasinin Sonbaharı 1977–1978 (Cüneyt Arcayürek Açıklıyor–7)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.

Arcayürek, Cüneyt, **Müdahalenin Ayak Sesleri 1978-1979**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

Arcayürek, Cüneyt, **Yeni İktidar Yeni Dönem 1951–1954 (Cüneyt Arcayürek Açıklıyor–2)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985.

Ardanış, Bülent ve Ergun Turgay, **Siyasal Nitelikli Yüksek Yönetici Atamaları**, Amme İdaresi Dergisi Cilt 9, Sayı 4, Haziran 1980.

Aren, Sadun, **TİP Olayı 1961–1971**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

Arı, Tayyar. **IRAK, İRAN ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Arcan, Mehmet, **“Güvenlik Güçlerinin Toplantı ve Örgütlenme Özgürlüğü Uluslararası Hukuk ve Ülkemizdeki Uygulama”**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:5, Sayı:19, Ankara USAK, 2009.

Arkin, Ramazan Gökalep. **“Yunanistan”**, Cumhuriyet Ansiklopedisi, C. X, 1972, Ankara.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarih 1914 – 1980**, 6. Baskı, Ankara, 1989.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2002.

Armaoğlu, Fahir, **Siyasî Tarih 1789 - 1960**, 2. Baskı, Ankara, 1973.

Armaoğlu, Fahir, **Türkiye Cumhuriyeti’ni Yıkma Matuf Siyasî ve İdeolojik Oyunlar**, Ankara, 1986.

Arpa, Yasemin, (2009), **“12 Eylül Sürgünleri: 101’ler”**, Tarih: 11/09/2009, ntvmsnbc, Erişim Adresi: <http://www.ntvmsnbc.com/id/24999614/>, Erişim Tarihi: 13/09/2012

Arsebük, Esat, **“CHP’nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkındaki Kanuna Dair”**, AÜHF Dergisi, Yıl 1953 Cilt 10 Sayı 1–4, 426–432.

Ateş, Toktamış, **68’li Olmak**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1992.

Avcı, Gültekin (2006). **Karanlık İlişkiler Susurluk Şemdinli ve Danıştay Olaylarının Şifresi**, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Avcı, Gültekin (2008). **Genelkurmay Cumhuriyeti, Ordunun Devleti mi Devletin Ordusu mu?** Metropol Yayınları, İstanbul.

Avcı, Mustafa, **Türkiye’de Siyasal Şiddet ve Polis (1977-1980)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

Avcıoğlu, Doğan, **Türkiye’nin Düzeni** [Dün-Bugün-Yarın], Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.

Avşar, Abdülhamit, **Serbest Cumhuriyet Fırkası (Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü)**, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998.

Ay, Ahmet, **“Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de Büyüme”**, Ed. Ahmet Ay; Türkiye Ekonomisi, Çizgi Kitabevi, Konya, 2007.

Ayata, Ayşe Güneş, **CHP (Örgüt ve İdeoloji)**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992.

Aybar, Mehmet Ali, **12 Mart’tan Sonra** (meclis konuşmaları), İstanbul: Sinan Yayınları, 1973.

Aydemir, Talat. **Ve Talat Aydemir Konuşuyor**, İstanbul: May Yayınları, 1966.

Aydın, İzzet (1984). **1980’li Yıllarda Türk Lirasının Konvertibilitesi Sorunu**. İstanbul: İTO Yay. No: 1984-12.

Aydın, Suavi, **“İki İttihat-Terakki: İki Ayrı Zihniyet, İki Ayrı Siyaset”**, Mehmet Ö. Alkan (ed), Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce (Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi), Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Aykın, Hasan ve Gümüşay, Kevser, (2008), **“Terörle Mücadelede Yeni Boyut: Terörün Finansmanı ile Mücadele”**, Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı, Editör: Aydın, Süleyman, Ankara: Adalet Yayınevi.

Aykın, Hasan, (2010), **Aklama ve Terörün Finansmanı İle Mücadelenin Küresel Boyutu**, Ankara: Maliye Bakanlığı

Azrak, Ali Ülkü, **“Türk Anayasa Mahkemesi”**, İÜHFD, Cilt 28, Sayı 3–4 (1962), 649–700.

Bağce, H. Emre, **“Tek Partili Yıllarda Kritik Bir Yol Ayrımı: Atatürk–İnönü Çatışması”**, Demokrasi Platformu, Yıl 8 Sayı 30 Bahar 2012, 75–94.

Bağce, H. Emre, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM XV. Dönem (1973-1977), Yasama**, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. 2012.

Bağce, H. Emre, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM XV. Dönem (1973-1977), Denetim**, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. 2012.

Bal, İhsan, (2006), **“Terör Nedir? Neden Terörist Olunur?”**, Terörizm, Derleyen: Bal, İhsan, Ankara: USAK Yayınları

Bal, İhsan, (2006), **“Türkiye’nin Terörle Mücadele Deneyimi: Hizbullah Terör Örgütü Örneği”**, Terörizm, Derleyen: Bal, İhsan.

Balbay, Mustafa **“Genç Subaylar Tedirgin”**, Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 2003.

Balcı, Ali (2011). **Türkiye’de Militarist Devlet Söylemi**, Kadim Yayınları, Ankara.

Balcı, Muharrem, **MGK ve Demokrasi** (Hukuk-Ordu-Siyaset), İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998.

Balcıgil, Osman (Der.) (1982), **İki Seminer ve Bir Reform Önerisinde Tartışılan Anayasa**, İstanbul: Birikim Yayınları.

Baransu, Mehmet (2010). **Karargâh**, Karakutu Yayınları, İstanbul.

Başbakanlık Yayınları: **Başbakan Bülent Ulusu’nun Konuşma Demeç Ve Mesajları** (21 Eylül 1980-31 Aralık 1981), Başbakanlık Basımevi, 1982, Ankara.

Başgil, Ali Fuad, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul: Yağmur Yayınları, 2006.

Başkaya, Fikret (1999). **Yediyüz, Osmanlı Beyliğinden 28 Şubata: Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi**, Ütopya Yayınları, Ankara.

Başkaya, Fikret, **Paradigmanı İflâsı (Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş)**, İstanbul: Doz Yayınları, 1991.

Başkaya, Fikret, **Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi; Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına**, Birlik Yayınları, Ankara 1986.

Batur, Muhsin, **Anılar ve Görüşler** (Üç Dönemin Perde Arkası), İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.

Bayar, Celal (Anlatan), **Bir Darbenin Anatomisi (27 Mayıs İhtilali)**, Yazan İsmet Bozdağ, İstanbul: Emre Yayınları, 1991.

Bayar, Celâl, (Anlatan), **Başvekilim Menderes**, Der. İsmet Bozdağ, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1986.

Bayar, Celâl, **Kayseri Cezaevi Günlüğü**, Haz. Yücel A. Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999.

Bayır, Mustafa Özgür, **Türkiye’de Etik, Yansızlık, Katılım Boyutları Açısından Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2007.

Baytok, Taner, **Bir Asker, Bir Diplomat, Güven Erkaya**, Doğan Kitap, İstanbul, 2001.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi** Cilt: II Kısım: I, Ankara: TTK Basımevi, 1991.

BDDK, **“Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi”**, BDDK Çalışma Tebliği, BDDK Yayn, Üçüncü Baskı, Ankara, 2010. (BDDK, Tebliğ)

Behram, Nihat, **Darağacında Üç Fidan**, İstanbul Gendaş Yayınları, 1996.

Behrooz, Maziar. **Nasıl Yapılamadı? İran’da Solun Yenilgisi**, Çev. Ercüment Özkaya, Epos Yayınları, Ankara, 2007.

Belen (Keleş), Nezahat, [Türkiye’ye Damgasını Vuran Bir Dönem, Bir Olay, Bir Yaşam] Dr. Baha Akşit, **(Demokrat Parti Dönemi Yassıada Mahkemeleri ve Yassıada Sonrası)**, İzmir: Kanaat Basımevi, 1995.

Berkes, Niyazi (2011). **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Berkes, Niyazi, **Unutulan Yıllar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Berksoy, Taner, 1982, **“Türkiye’de İstikrar Arayışları ve IMF,”** IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye, der, Cevdet Erdost, Ankara, Savaş.

Bianchi Robert, **Interest Groups and Political Development in Turkey**, Princeton Princeton University Press, 1984.

Bican, Mehmet, **Devrim İçin Gençlik Hareketleri**, Ankara: Güvendi Matbaası, 1970.

Bila, Fikret, **“YAŞ’ta Şerh Gerekçesi”**, Milliyet Gazetesi, 7 Ağustos 2004,

Bilgiç, Sadettin, **Hatıralar**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2002.

Bilginer, Recep, **Üç İktidar Üç Hayal Kırıklığı**, İstanbul: Doğan Kitap, 2005.

Bilim ve Sanat Kitapları, (1986). **Türkiye Barış Derneği Davası Sorgular-Savunmalar** Cilt 1. İstanbul: Bilim ve Sanat.

Birand, Mehmet Ali ve diğerleri (2008). **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**, İmge Kitabevi, Ankara.

Birand, Mehmet Ali ve YILDIZ Reyhan (2012). **Son Darbe: 28 Şubat**, Doğan Kitap, İstanbul.

Birand, Mehmet Ali, Bila, Hikmet, Akar, Rıdvan, **12 Eylül Türkiye'nin Miladı**, Doğan Kitapçılık, 5. Baskı, İstanbul, 2010.

Birand, Mehmet Ali. **12 Eylül, Saat: 04.00**, Karacan Yay., 1984.

Birand, Mehmet Ali/ Dündar, Can/ Çaplı, Bülent, **12 Mart** (İhtilâlin Pençesindeki Demokrasi), Ankara: İmge Kitabevi, 1994.

Birey Yayıncılık, **28 Şubat-Post Modern Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi**, , 2007, İstanbul

Birgit, Orhan, **Evvel Zaman İçinde**, İstanbul: Doğan Kitap, 2005.

Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri **“Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik”**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.

Birinci, Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.

“Birliğe Çağrı” dergisi, Haziran 1980, Sayı: 9

Bleda, Mithat Şükrü, **İmparatorluğun Çöküşü**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979.

Blum, William. **Killing Hope: US Military and CIA Interventions Since World War II**, Zedbooks, 1995.

Boran, Behice. **Açılış Konuşması**. (İstanbul: Türkiye İşçi Partisi 1. Büyük Kongre Tutanağı, Türkiye İşçi Partisi Yayınları, 1977)

Boratav, K. (2005). **1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**. Ankara: İmge Kitabevi.

Boratav, Korkut (2003). **Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002**. İstanbul: İmge Kitabevi.

Boratav, Korkut, 1989, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, İstanbul, Gerçek.

Boratav, Korkut, **Türkiye’de Devletçilik**, Ankara: Savaş Yayınları, 1982.

Boratav, Korkut: **Türkiye iktisat Tarihi 1908-2005**, 10.Baskı, İmge Yayınları, 2006, Ankara,

Bostanoğlu, Burcu. **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

Bozbeyle, Ferruh, **Alaca Siyaset (Siyasi Hikâyeler)**, İstanbul: Babıâli Kültür Yayıncılığı, 2000.

Bozbeyle, Ferruh, **Birinci Cemre** “Siyasi Hikâyeler”, İstanbul: Selçuklu Yayınları, 1977.

Bozdemir, Mevlüt, **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1982.

Bozkır, Gürcan, **“Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Siyasi Kişiliği”**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 1996–1997 Cilt 2, Sayı: 6–7, 227–262.

Bölügeray, 1989, **Sokaktaki Asker-Bir Sıkıyönetim Komutanının 12 Eylül Öncesi Anıları**, İstanbul, Milliyet

Bölügeray, Nevzat, **28 Şubat Süreci 1**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1999.

Bölügeray, Nevzat, **Sokaktaki Akerin Dönüşü (12 Eylül Yönetimi Dönemi)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991

Bölügeray, Nevzat, 1996, **Anarşi ve Terör Nasıl Önlenir**, İstanbul: Tekin Yayınevi,

Buchanan, James, **“Rant Kollama ve Kar Kollama”** (Çev. Aytaç Eker), İçinde: Aytaç Eker ve Coşkun C. Aktan, **Politik Yozlaşma ve Rant Kollama**, Ankara, Takav Matbaası, 1994

Buğra, Ayşe, **Devlet ve İşadamları**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Bulut, Arslan, **Türkçü-Devrimci Diyalogu** (Doğu Perinçek ve Atilla İlhan'la Röportajlar), İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998.

Bulut, Sedef, **“Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957–1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”**, Akademik Bakış, Cilt 2, Sayı 4, Yaz 2009.

Burçak, Rıfkı Salim **On Yılın Anıları (1950–1960)**, Ankara: Nurol Matbaacılık, 1998.

Burçak, Rıfkı Salim, **Yassıada ve Öncesi**, Ankara: Çam Matbaası, 1976.

Bustos M. A., Webb, D. and Fairbairn, G. (Un) **Covering the silence During the Argentinean Coup d'État**. A Journal of Social Justice, Vol. 21:155 – 159.

Bürün, Vecdi, **Kansız İhtilal (Türk Ordusunun Zaferi)**, İstanbul: Ekicigil Yayınevi, 1960.

Büyükdenez, Adnan: **Türkiye’de Faiz Oranları**, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, 1991.

Can, Osman (2010). **Darbe Yargısının Sonu, Karargâh Yargısından Halkın Yargısına**, Timaş Yayınları, İstanbul

Caporale, Guglielmo Maria; Williams, Geoffrey **“Long-term Nominal Interest Rates and Domestic Fundamentals”**, Review of Financial Economics, Vol. 11. 2002.

Çaşın, Mesut Hakkı, **“SSCB ile İlişkiler”**, Türk Dış Politikası, (der.) Haydar Çakmak, Ankara, Platin Yayınları, 2008.

Cem, İsmail (2011). **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Cemal, Hasan (2010); **Türkiye’nin Asker Sorunu Ey Asker, Siyasete Karışma!** Doğan Kitap, İstanbul.

Cengiz, Mahmut ve Akyay, İlkey, **“Terörün Para Kaynağı Olarak Organize Suç”**, Terörizm Paradoksu ve Türkiye, Editörler: Özeren, Süleyman ve Sever, Murat, Ankara: Karınca Yayınları, 1-2011.

Cerrah, İbrahim, (2008), **“İç Güvenlik Sektöründe Zihinsel Modernizasyon ve Demokratik Gözetim”**, Güvenlik Sektörü Yönetişimi: Türkiye ve Avrupa, İstanbul: TESEV.

Cevizoğlu, Hulki, **28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi**, Ceviz Kabuğu Yayınları.

CHP, **CHP 1973 Seçim Bildirgesi** – Ak Günlere, Ankara, Ajans Türk.

Cılozoğlu, Tanju, **Kırk Politika (Anılarla Kamil Kırkoğlu)**, İstanbul: Elya Yayıncılık, 1997 (1987).

Cıvaoglu, Güneri, **“CHP Vitriini Çok İyi Hazırlamıştı”**, Baykam, Bedri, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Cleveland, William. **Modern Ortadoğu Tarihi**, Çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Coşar, Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü**, İstanbul: Uygun Yayınevi, 1965.

Coşkun, Alev, **“Topkapı’da İnönü’yü Öldürmek İstediler”**, Baykam, Bedri, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Coşkun, İsmail, **Türkiye’de Bürokrasi Siyaset İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005.

Coşkun, Metin, **Para ve Sermaye Piyasaları**, Detay Yayıncılık, Ankara 2010.

Crawshov, Nacny, **The Cyprus Revolt**, London, 1978.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhuriyet Başsavcılığı (CMK 250. Madde İle Yetkili ve Görevli), **“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Tamamını veya Bir Kısımını Değiştirmeye veya Ortadan Kaldırmaya ve Anayasa ile Teşekkül Etmiş Olan Türkiye Büyük Millet Meclisini Ortadan Kaldırmaya veya Görevini Yapmasına Engel Olmaya Cebren Teşebbüs Etmek Suçuyla İlgili İddianame”**, Soruşturma No: 2011/646, Esas No: 2012/2, İddianame No: 2012/2, 2011.

Çağırın, Mehmet Emin. **“12 Eylül Darbesi ve Dış Politika Anlayışı”**, Türk Dış Politikası, ed. Haydar Çakmak, 2008.

Çakır, Göze. **Türkiye’de Birey, İdeoloji ve Parti İlişkisinde Sosyalist Gelenek: Türkiye İşçi Partisi Örneği**, (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2011)

Çalık, Mustafa, **MHP Hareketi (1965–1980)**, (Ankara: Cedit Yayıncılık, 1995).

Çandar, Cengiz. **“Kıbrıs’tan New York Zirvesine Bakışlar”**, Sabah Gazetesi Özel Arşivi, 13 Haziran 1992, s. 9.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

Çeçen, Anıl, **Türkiye’de Sendikacılık**, Ankara: Özgür İnsan Yayınları, 1973.

Çelen, Tuncay ve Gürcan, Ömer, **68 Gençliği ve Katledilişi** (Hesaplaşma), Ankara: Süvari Yayıncılık, 2006.

Çetinkaya, Tuncer, **En Uzun Şubat**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

Çevik, Hasan Hüseyin, **Türkiye’de Kamu Yönetimi Sorunları**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

Çevik, Hasan Hüseyin; Göksu, Turgut; Filiz, Orhan; Gül, Serdar Kenan, (2010), **Güvenlik Yönetimi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Çiçek, Hikmet, **Hangi Hizbullah**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.

Çiçek, Hikmet, **İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

Çiçek, Nevzat, **Sivas Kampı**, İstanbul: Lagin Yayınları, 2010.

Çimen, Adnan, **Terörle Mücadelede Mülki Amirlerin Etkinlik Sorunu**, İdarecinin Sesi, Kasım-Aralık 2010, Sayı:142.

Çölaşan, Emin. **24 Ocak: Bir Dönemin Perde Arkası**. İstanbul: Milliyet, 1984.

Çulcu, Sadettin, **Yassıada'dan Geliyoruz**, İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1960.

Danışmend, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, IV. Cilt, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.

Darendelioglu, İlhan, **Türkiye’de Komünist Hareketler**, İstanbul: Toker Yayınları, 1979.

Daver, Bülent. **AP: Liberal ve Reformcu Bir Parti**, Milliyet, 1973.

David Pion-Berlin, **“The Fall of Military Rule in Argentina: 1976-1983”**, Journal of Interamerican Studies and World Affairs, Vol. 27, No.2, Summer-1985:57. DEF

Değirmenci, Aslan, **28 Şubatın İstihbarat Ağı**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2012.

Değirmenci, Aslan, **Tamıkları, Mağdurlarıyla Bir Zihniyet Kodlaması 12 Eylül**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

Demir, Murat ve Sever Erşan; **“Kamu Harcamalarının Gayrisafi Yurt İçi Hasıla ve Faiz Oranları Üzerindeki Etkisi”**, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt: 8, Sayı:1-2, 2005.

Demir, Murat; **Türkiye’de Kamu Borçlarının Gelişimi ve Sürdürülebilirliği**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.

Demir,Kemal ve Çabuk, Suat, 2010 , **“Türkiye’de Metropolen Kentlerin Nüfus Gelişimi”**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,28,1, 2010.

Demirci, Sibel, **Hürriyet Partisi’nin Türk Siyasal Hayatındaki Yeri**, Danışman: Doç. Dr. Gökhan Çetinsaya, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).

Demirci, Süleyman, (2011), **“Radikal Sol Hareketlere Analitik Bakış”**, Terörizm Paradoksu ve Türkiye, Editörler: Özeren, Süleyman ve Sever, Murat, 2011, Ankara: Karınca yayınları

Demirel Tanel, 2003, **“The Turkish Military’s Decision to Intervene: 12 September 1980”** Armed Forces and Society, 29 ,2, 253-280.

Demirel, Hüseyin, **12 Mart’ın İçyüzü** (Nasıl Geldi, Nasıl Geçti?), İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1977.

Demirel, Süleyman, **CHP’nin Şerrinden Yılmayacağız**, Ankara, Doğuş, 1975.

Demirel, Tanel 1998, **“Political Party Elites and the Breakdown of Democracy: The Turkish Case 1973-1980”** Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,

Demirel, Tanel, (2001), **“12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”**, SBF Dergisi, Cilt: 56, Sayı: 4, Ankara : Ankara Üniversitesi

Demirel, Tanel, **2000’li Yıllarda Asker ve Siyaset Kontrollü Değişim ile Statüko Arasında Türk Ordusu**, SETA Analiz, Sayı 18, Şubat 2010.

Demirel, Tanel, 2004, **Adalet Partisi –İdeoloji ve Politika**, İstanbul, İletişim

Demirel, Tanel, 2009, **“1946-1980 Döneminde ‘Sol’ ve ‘Sağ,’” Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, cilt 9, Dönemler ve Zihniyetler, der, Ömer Laçiner, İstanbul, İletişim.

Demirer, Mehmet Arif, Demokrat Parti (Alparslan Türkeş’in Anıları Ve 27 Mayıs 1960), İstanbul: Demokrat Parti Yayınları, 1994.

Denктаş, Rauf R. **Dünü, Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız**, Kıbrıs Gazetesi Özel Arşivi, 1 Temmuz 1991.

Deringil, Selim, **Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Derviş, Kemal; **“Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”**, 14 Nisan 2001

DİE, 1973, **Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50. Yılı**, Ankara, DİE.

DİE, 1983, **Türkiye İstatistik Yıllığı**, 1983, Ankara, DİE.

DİE, 1998, **75. Yılında Sayılarla Türkiye Cumhuriyeti**, Ankara: DİE, 1998.

Dilligil, Turhan, (Sokaktaki Adam), **Allahsız Gardiyan**, Ankara: Güneş Matbaacılık, 1966.

Dilligil, Turhan, **İmralı’da Üç Mezar**, İstanbul: Dem Yayınları, 1989.

Dilligil, Turhan: **27 Mayıs’tan 12 Eylül’e**, Adaletten Mektuplar, Adalet Yayınları No:6, 1983, Ankara.

DİSK. (1980). **7.Genel Kurul Çalışma Raporu**. İstanbul: DİSK

Dodd, Clement H, 1990, **The Crisis of Turkish Democracy**, 2.nd ed, London, Eothen.

Doğan, Adem; **“Demokrasi ve Ekonomik Gelişme”** Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 25, 2005.

Doğan, Arif (2011). **JİTEM’i Ben Kurdum**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Doğan, Yalçın, **Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.

Doğruel, Fatma, A.Suut Doğruel (2005). **Türkiye’de Enflasyonun Tarihi**. Ankara: Tarih Vakfı ve Merkez Bankası Yayını.

Dosdoğru, M. Hulusi, **6/7 Eylül Olayları**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993.

DPT, **Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002, 2003, 2004, 2005 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara.

DTM , **1997 Yılı Başlıca Ekonomik Göstergeler**. Ekim-Kasım 1997.

Dua, Pami; Pandit, B.L.; **“Interest Rate Determination in India: Domestic and External Factors”** Journal of Policy Modeling Vol.24. ,2002.

Dufey, Gunter; Giddy, Ian H. **International Money Markets**, Prentice Hall International Inc., New Jersey , 1994.

Duman, Doğan, **“İslamcı Gençliğin Serivene”**, **Birikim**, Sayı 95 Mart 1997.

Dumanoglu, Mehmet, (2003), **Türkiye’de Neler Oluyor?**, Ankara: Berikan Yayınevi.

Durgun, Şenol, (2003), **“Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Siyaset”**, Türkiye’de Kamu Yönetimi, Editörler: Aykaç, Burhan, Durgun, Şenol ve Yayman, Hüseyin, Ankara: Yargı Yayınevi

Dursun, Davut (1999). **Demokratikleşemeyen Türkiye**, İşaret Yayınları, İstanbul.

Dursun, Davut (2001). **27 Mayıs Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler**, Şehir Yayınları, İstanbul.

Dursun, Davut (2003). **12 Mart Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler**, Şehir Yayınları, İstanbul.

Dursun, Davut (2005). **12 Eylül Darbesi Hatıralar Gözlemler Düşünceler**, Şehir Yayınları, İstanbul.

Dündar, Can ve Kazdağlı, Celal (1997). **Ergenekon Devlet İçinde Devlet**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Düzgüt, Senem Aydın ve Yaprak Gürsoy. **“International Influences on the Turkish Transition to Democracy in 1983”**, Center on Democracy, Development, and The Rule of Law Working Papers, Stanford, 2008.

Ecevit Bülent, 1970, **Atatürk ve Devrimcilik**, Ankara, Tekin.

Ecevit Bülent, 1974, **Başbakan Ecevit’le Sohbet**, Ankara, Ajans Türk.

Ecevit, Bülent, 1968, **Bu Düzen Değişmelidir**, Ankara, Tekin.

Ecevit, Bülent, **Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar**, (İsmail Cem ile röportaj), Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1975.

Ecevit, Bülent, **Ortanın Solu**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1974 (1968).

Ecevit, Bülent, **Perdeyi Kaldırıyorum**, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1972 (?).

Eczacıbaşı, Nejat F. **Kuşaktan Kuşağa**, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1982.

Ekmekçi, Mustafa, **“Bir Başkanlık Seçimi”** (Yazı Dizisi), **Cumhuriyet**, 17 Mart 1980.

Eleвли, Avni, **Hürriyet İçin (27 Mayıs 1960 Devrimi)**, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1960.

Elverdi, Ali, **“Ben Korkacak Adam mıyım? ”** Çölaşan, Emin, **İcraatın İçinden**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987, 296–309.

Elverdi, Ali, **Bu Vatana Kastedenler** (Ali Elverdi Paşa Anlatıyor), İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1977.

Enver Paşa, **Enver Paşa'nın Anıları 1881–1908**, Haz. Halil Erdoğan Cengiz, İstanbul: TİB Yayınları, 3.Baskı, 2007.

Er, Ahmet, **Hatıralarım ve Hayatım** (27 Mayıs'tan 12 Eylül'e, Ahmet Yesevi'den Yunus Emre'ye), İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2007.

Erdal, Meryem, (2009), **“Yürütme”, Almanak Türkiye 2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, Editörler: Bayramoğlu, Ali ve İnel, Ahmet, İstanbul: TESEV Yayınları

Erdemir, Sabahat (Haz.), **Millî Birliğe Doğru**, İstanbul: Türk Devrim Ocakları 29 Ekim Beyazıt Ocağı Yayınları, 1961.

Erdoğan, Mustafa, **28 Şubat Süreci**, Yeni Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999.

Erdoğan, Mustafa (2012). **28 Şubat Günlüğü Post-Modern Darbenin Anatomisi**, Orion Kitabevi, Ankara.

Erdoğan, Mustafa, (1995), **“Türkiye’de Gençlik ve Şiddet - Mardin, Şerif”, Çeviren:, Makaleler 4 Türk Modernleşmesi**, Sayfa: 251-284, Derleyen: Mümtazer Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul: İletişim

Erer, Tekin, **Basında Kavgalar**, İstanbul: Rek–Tur Kitap Servisi, 1965.

Erer, Tekin, **On Yılım Mücadelesi**, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, ty.

Ergil, Doğu, **Türkiye’de Terör ve Şiddet**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1980.

Ergun, Turgay ve Polatoğlu, Aykut, **Kamu Yönetimine Giriş**, TODAİE, Yayınları, No: 212, Ankara, 1984.

Erhan, Çağrı ve Kürkçüoğlu Ömer, **“İsrail’le İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, cilt II, 9.baskı, der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim, 2004

Erhan, Çağrı ve Tuğrul Arat. **“Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Cilt II 1980-2001**, ed. Baskın Oran, İstanbul, 2010.

Erim, Nihat, **Bildiğim, Gördüğüm Ölçüler içinde Kıbrıs**, İstanbul, 1975.

Erinç, Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

Erkanlı, Orhan, **Anılar... Sorunlar... Sorumlular...** İstanbul: Baha Matbaası, 1973.

Eroğlu, Ergin, **Sınıflar Açısından 12 Mart: 12 Mart Devam Eriyor mu?** İstanbul: Soyut Yayınları, 1974.

Eroğlu, Cem, **Anatüzeeye Giriş**, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1993.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Ankara: İmge Kitabevi, 1990.

Ersel, Hasan ve Kumcu, M. Ercan. **“İstikrar Programı ve Kamu Dengesi”**.Türkiye İçin Yeni Bir İstikrar Programına Doğru, İstanbul: TÜSİAD Yay. No:T/95, 1995.

Ertunç, Ahmet Cemil, **Cumhuriyetin Tarihi Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, Pınar Yayınları, 3. Baskı, 2005.

Eryılmaz, Bilal, **Bürokrasi ve Siyaset, Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.

Esen, Hasan. **“Yunanistan”**, Türk Ansiklopedisi, C. XXXIII, 1984, Ankara.

Esin, Numan, **Devrim ve Demokrasi (Bir 27 Mayısçının Anıları)**, İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ, 2005.

Esin, Numan, **Devrim ve Demokrasi (Bir 27 Mayısçının Anıları)**, İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ, 2005.

Ete, Hatem, **CHP’deki Değişim: Lider Değişimi mi Siyaset Değişimi mi?** Ankara: SETA Analiz, 2010.

Ethos, **Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, Hakemli Elektronik Dergi, Ocak 2009.

Evliyazade, M. Özdemir, **Onları Anlatıyorum (Müthiş İfşaat)**, İstanbul: Yeni Doğu Matbaası, 1960.

Evren, Kenan, (1990), **Kenan Evren'in Anıları**, cilt:1, İstanbul: Milliyet

Evren, Kenan, (1991), **Kenan Evren'in Anıları**, Cilt:3, İstanbul: Milliyet

Fahri Korutürk Arşivi, (1979a), Yer No: 6/7-30, Fihrist No: 4913-1

Fahri Korutürk Arşivi, (1979b), Yer No: 6/3-36, Fihrist No: 1103

Fahri Korutürk Arşivi, (1979c), Yer No: 6/7-31, Fihrist No: 4963-Y

Fahri Korutürk Arşivi, (1979d), Yer No: 6/10-16, Fihrist No:7356

Fahri Korutürk Arşivi, (1979e), Yer No: 6/12-13, Fihrist No:7910

Fahri Korutürk Arşivi, 1979.

Fekri, Amir Ahmad, **Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi**, Mızrak Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Fersoy, Orhan Cemal, **Fatin Rüştü Zorlu**, İstanbul: Hun Yayınları, 1979.

Findley, Carter, **Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform**, çev. Latif Boyacı ve İzzet Akyol, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

“Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Dumlupınar Nutku”, Türk Kültürü, Ağustos 118 (Ordu Özel Sayısı), 1972.

Gazioğlu, Ahmet, **Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık**, Lefkoşa, 1987.

Gevgilili, Ali, 1981, **Yükseliş ve Düşüş**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Giritli, İsmet, **Komünizm, Sosyalizm ve Anayasamız**, İstanbul: Baha Matbaası, 1967.

Glasneck, Johannes, **Türkiye’de Faşist Alman Propagandası**, çev. Arif Gelen, Ankara: Onur Yayınları, ty.

Gögem, Ziya, **“General Trikupis’in Esir Edilişi”**, Türk Kültürü, Ağustos 82, 1969.

Göksu, Turgut, Sözen, Süleyman ve Çevik Hasan Hüseyin, (2008), “Türkiye”, Çevik, Hasan Hüseyin (Editör), **Karşılaştırmalı Polis Yönetimi**, Yayın No: 640, Sayfa: 407-436, Ankara: EGM Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı

Gölbaşı, Ş. (2007). **TÜSİAD’ın Söylemleri Aracılığıyla Toplumu İnşa Girişimlerinin 24 Ocak Kararları ve İzleyen Süreç Bağlamında Eleştirel Bir İncelemesi**. Doktora Tezi . Ankara: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Görmüş, Alper (2012). **İmaj ve Hakikat Bir Kuvvet Komutanının Kaleminden Türk Ordusu**, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

Göyünç, Nejat. **“Başkumandanlık Meydan Muharebesinin Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi”**, Türk Kültürü, Ağustos 118, 1972.

Göze, Ergun, **Profesörler Geçiyor (Üniversite Dosyası)**, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975.

Güldemir, Ufuk, **Çevik Kuvvetin Gölgesinde Türkiye (1980–1984)**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986.

Güldemir, Ufuk, **Kanat Operasyonu**, İstanbul: Tekin Yayınevi, ty.

Gülsün, Gürkan Yay **“1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”**, Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, 2001.

Gündoğan, Ünal. **İran ve Ortadoğu**, Adres Yayınları, Ankara, 2010.

Güneş, Turan, **“CHP’nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında 6595 Sayılı Kanunu İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine”**, AÜSBF Dergisi, Yıl 1963 Cilt 18 Sayı 3, 345–361.

Gür, Bekir S., Çelik, Zafer, SETA Rapor: **YÖK’ün 30 Yılı**, 2004.

Gürbüz, Yaşar (1982), **Anayasa (Görüşler - Taslak)**, (İstanbul: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları).

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878–1960)** Cilt:2, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.

Güresin, Ecvet, **“Yeni Parti”**, Cumhuriyet, 27 Ocak 1970.

Gürkan, Celil, **12 Mart’a Beş Kala**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986.

Gürkan, Nilgün, **Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945–1950)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Gürses, Ezgi, **28 Şubat-Demokrasi Ters Şeritte**, Şule Yayınları, İstanbul, 2012.

Gürsoytrak, Suphi, **“27 Mayıs Bir Halk Hareketidir”**, Tarih ve Toplum, sayı:125.

Güryay, Tarık, **Bir İktidar Yargılanıyor**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1971.

Haggard: and Kaufman, R. (1997). **The Political Economy of Democratic Transitions**. Comparative Politics, Vol. 29(3): 263 – 283.

Hak-İş. (1984). Hak-İş . 4. **Olağan Genel Kurul Açılış Konuşması**. Hak-İş.

Hak-İş. (1995). **Hak-İş** Dergisi (33) .

Hale, William. **Turkish Politics and Military**, Routledge, Londra ve New York, 1994.

Hale, William. **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

Halil (Kut) Paşa, **Halil Paşa İttihat ve Terakki’den Cumhuriyet’e: Bitmeyen Savaş – Kütülamare Kahramanı Halil Paşa’nın Anıları**, Haz. M.T aylan Sorgun, İstanbul: 7 Gün Yayınları, 1972.

Hamurcu, İlhan Ozan, **Türkiye-İran İlişkilerinin Uluslararası Siyasal Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.

Han, Ahmet K. **“Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan’da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme”**, Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, s. 60

Hanioglu, M.Şükrü, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006.

Hasan Amca, **Doğmayan Hürriyet-Bir Devrin İçyüzü 1908-1918**, İstanbul: Arba Yayınları, 1989.

Hasan Cemal, **Cumhuriyeti Çok Sevmiştim** (Cumhuriyet Gazetesi’ndeki İç Savaş’ın Perde Arkası), İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ, 2005.

Hasan Cemal, **Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım**, İstanbul: Doğan Kitapçılık AŞ, 1999.

Hawdon, James E. Mark A. R. Kleiman (Ed.), **Encyclopedia of Drug Policy**, Vol: 1, Sage Publications, 2011, pp. 97-98.

Haydar, Tolga ve Çetinbaş Ersoy (2010). **Resmi Tarih Tartışmaları - 9, 27 Mayıs: Bir Darbenin Anatomisi**, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara.

Hazır, Hayati, (2001), **Siyasal Şiddet ve Terörizm**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hazine Müsteşarlığı, **Borç Yönetim Raporu**, Nisan 2003. (Hazine, Borç Yönetim)

Hekimoğlu, Müşerref, **27 Mayıs’ın Romanı**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975.

Hekimoğlu, Müşerref, **27 Mayıs’ın Romanı**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975.

Henze Paul, 1981, **Goal Destabilization: Soviet Agitational Propaganda, Instability and Terrorism in NATO South** (Washington DC, European American Institute for Security Research)

Henze, Paul, 1993, **Turkish Democracy and American Alliance -Rand Paper- P-7796** (Rand, Santa Monica, 1993)

Heper, Metin (2006). **Türkiye’de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Heper, Metin, **“Negative Bureaucratic Politics in a Modernizing Context: The Turkish Case”** Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, 1,1, 1976.

Hill, George. **A History of Cyprus**, Cambridge, C. IV, 1952.

İlıcak, Nazlı, **12 Mart Cuntaları** (Demokrasinin Sırtındaki Hançer) [El Yazısı İtiraflarla], Yayın Yeri, Yayınevi ve Yılı Bilinmiyor.

İlıcak, Nazlı, **12 Mart Cuntaları** (Demokrasinin Sırtındaki Hançer), İstanbul: TİMAŞ Yayınları, 2001.

İlıcak, Nazlı, **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor–1**, İstanbul: Kervan Yayınları, 1977.

İlıcak, Nazlı, **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor–2**, İstanbul: Kervan Yayınları, 1975.

İBA, Şaban, **Milli Güvenlik Devleti**, Çiviyazıları, İstanbul, 1999.

İbrahim Temo, **İbrahim Temo’nun İttihad ve Terakki Anıları**, s.24.

İlhan, Attilâ, **Hangi Sol**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1980.

İmre, Halil, **Bir Ömür Üç Kitap (Çocukluğum, Yoluma Çıkan Politika, 27 Mayıs 1960–27 Kasım 1964)**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1976.

İnan, Afet, **İzmir İktisat Kongresi**, 17 Şubat–4 Mart 1923, Ankara: TTK Yayınları, 1982.

İnsel, Ahmet ve Bayramoğlu, Ali (2009). **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, Birikim Yayınları, İstanbul.

İpekçi, Abdi, **“Sunay’ın Formülü ve Partiler”**, *Milliyet*, 19 Mart 1971 (2. Baskı).

İsen, Can Kaya, **Geliyorum Diyen İhtilal (22 Şubat–21 Mayıs)**, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1964.

İsmail Cem, **Tarih Açısından 12 Mart** (nedenleri.. Yapısı..sonuçları), (İki Cilt bir arada), İstanbul: Cem Yayınevi, 1980.

İsmail Cem, **Tarih Açısından 12 Mart** (tarihteki yeri ve sonuçları), **C–2**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1977.

İsmail Cem, **TRT’de 500 Gün**, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976.

İSO, **İstanbul Sanayi Odası Dergisi** (Özel Sayı), Sayı 461, Ağustos 2004.

İşmen, Fatma Hikmet, **Parlamento’da 9 Yıl** (TİP Senatörü Olarak 1966–1975 Dönemi Parlamento Çalışmaları), Ankara: Çark Matbaası, 1976.

“İşte Denктаş’ı Kızdıran Harita”, Sabah Gazetesi Özel Arşivi, 13 Haziran 1992, s. 9.

İyimaya, Ahmet (2011). **Siyaset Kurumunun Ortak Günahı Yasama Reformu**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 93.

Kabacalı, Alpay, **Türk Basınında Demokrasi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

Kabaklı, Ahmet, **Temellerin Duruşması**, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1989.

Kahraman, Hasan Bülent, **“İhtilal İsmet İnönü ve CHP’si İçin Yapılmıştır”**, Baykam, Bedri, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Kalağan, Gökhan, **Türkiye’de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm**, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.

Kalkınma Bakanlığı (2012). **1977-1983 Dönemindeki Ekonomik Gelişmeler Raporu**. Ankara.

Kalkınma Bakanlığı, **1996-2001 Döneminde Yaşanan Krizler ve Etkileri Raporu**, Ankara, 2012 (Kalkınma, Rapor)

Kalkınma Bakanlığı: **1977 - 1983 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler**, 2012, Ankara

Kalyon, Levent (2008). **Cumhuriyet Dönemi Savunma Politikaları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

Kansu, İsmail, **Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu**, Ankara: Minpa Matbaacılık, 2002.

Kaplan İsmail (2002). **Türkiye’de Millî Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Kaplan, İsmail, **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Karaçor, Zeynep; **“Enflasyonun Kültür ve Geleneği: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Analiz”**, Türkiye Ekonomisi, Ed. Ahmet Ay, Çizgi Yayınları, Konya, 2007

Karadeniz, Harun, **Olaylı Yıllar ve Gençlik**, İstanbul: May Yayınları, 1975.

Karaer, Tacettin, **12 Eylül ve Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi**, Amme İdaresi Dergisi Cilt 20, Sayı 3, Eylül 1987.

Kara-İncioğlu, Nihal, **“Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”**, Kalaycıoğlu, Ersin ve Sarıbay, Ali Yaşar (Ed.), Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim, İstanbul: Der Yayınları, ty. 265–278.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.II., Ankara, 1956.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, C.VIII.**, Ankara, 1956.

Karanis, Fikri, **Koltuk Değnekli Demokrasi ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul: y.y. 1994.

Karavelioğlu, Kamil, **Bir Devrim İki Darbe (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül)**, İstanbul: Gürer Yayınları, 2007.

Karluk, Rıdvan (2005). **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**. İstanbul: Beta Yayınları.

Karluk, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996.

Karpat, Kemal H, **“The Politics of Transition : Political Attitudes and Party Affiliation in the Turkish Gecekondu”** Political Participation in Turkey, eds, Engin D. Akarlı, Gabriel Ben Dor, İstanbul Boğaziçi University Publications.

Karpat, Kemal H. **“The Turkish Democracy at Impasse: Ideology, Party Politics and the Third Military Intervention”** International Journal of Turkish Studies, 2, (1981)

Karpat, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)**, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1996.

Kaya, Gazanfer. **Türkiye’de Siyasal Partilerin Özgürlüklere Yaklaşımları (Cumhuriyet Halk Partisi ve Adalet Partisi Örneği: 1960-1980)**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2009.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2002.

Kaynar, Reşat, **Üniversiteye Darbe (147’ler Mücadelesi)**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1963.

Kayra, Cahit, **Savaş Türkiye Varlık Vergisi**, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2011.

Kazgan, Gülten (2005). **Türkiye Ekonomisinde Krizler: 1929-2001**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kazım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896–1909**, Haz. Faruk Özerengin, 5.baskı, İstanbul: Emre Yayınları, 2000.

Keleş, Ruşen ve Ünsal, Artun, (1982), **Kent ve Siyasal Şiddet**, No:507, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

Keleş, Ruşen ve Ünsal, Artun, (1996), **“Kent ve Siyasal Şiddet”**, Cogito Kış-Bahar Dönemi, Sayı: 6-7, Sayfa: 91-103, Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Keleş, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge, 1993.

Keleş, Ruşen, Ünsal Artun, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara, SBF Yayınları, 1981

Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk (2005). **Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi

Kepenek, Yakup: **12 Eylül’ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi**, V Yayınları, 1987, Ankara.

Keskin, Arif. **“Şii Jeopolitiği ve İran”**, Avrasya Dosyası, Cilt 13, Sayı 3, 2007, s. 4.

Keyder, Çağlar (2004). **Memâlik-i Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne**, İletişim Yayınlar, İstanbul.

Keyder, Çağlar Keyder, 1987 b, **State and Class in Turkey**, London, Verso, 1987.

Keyder, Çağlar, 1987, **“Economic Development and Crisis, 1950-1980,”** Turkey in Transition, ed, I.C. Shick ve E. A. Tonak, Oxford, Oxford University Press, 1987)

Kılıç, Altemur, **Kılıç’tan Kılıç’a (Bir Dönemin Tanıklığı)**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Kılıç, Ecevit (2010). **Özel Harp Dairesi**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kılıç, Ecevit (2011). **Jitem Türkiye’nin Faili Meçhul Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kılıçbay, Ahmet: **Türk Ekonomisi, Modeller, Politikalar, Stratejiler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:263,1991, Ankara.

Kılıçoğlu, Safa. **“Yunanistan”**, Larousse Gençlik Ansiklopedisi, C. X (1979), İstanbul.

Kılıçoğlu, Safa. **“Yunanistan”**, Meydan Larousse Ansiklopedisi, C. XII (1981), İstanbul.

Kıraç, Can, **Anılarımla Patronum Vehbi Koç**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.

Kıray, Mübeccel Belik, 1981, **“Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Topraktan Kopma ve Kentle Bütünleşememe”** Toplumbilim Yazıları, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları.

Kıray, Mübeccel, **“Türk Toplumunda Yapısal Değişme”**, Kıray, Mübeccel, **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, içinde İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999, 327–341.

Kırıt, Emrah, **Anayasal Açıdan BDDK**, İstanbul 2007.

Kili, Suna, 1976, **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler – Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kim, C.I. Eugene. **“The Impact of U.S Military Presence on the Republic of Korea”**, The American Military and Far East, Joe C. Dixon (Ed.), Ninth Military History Symposium United States Air Force Academy, 1-3 October 1980.

Kinzer, Stephen (2002). **Hilal ve Yıldız İki Dünya Arasında Türkiye**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Kirişioğlu, Nusret, **12 Mart, İnönü&Ecevit ve Tahkikat Encümeni Raporu**, İstanbul: Baha Matbaası, 1973.

Kirkpatrick, Jeane J. **“Dictatorships and Double Standards”** Commentary Magazine Volume 68, No. 5, November 1979, pp. 34-45.

Kirkpatrick, Jeane J. **Dictatorships and Double Standards: Rationalism and Reason in Politics**, Simon and Schuster, 1982.

Koca, Murat, **Askeri Birliklerin İç Güvenlikte Görevlendirilmesi**, İdarecinin Sesi, Kasım-Aralık 2010, Sayı:142.

Koç, Vehbi, **Hatıralarım Görüşlerim Öğütlerim (1973–1987)**, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yayını, 1987.

Koç, Vehbi, **Hayat Hikâyem**, İstanbul: Apa Ofset Basımevi, 1974.

Koç, Y. (1982). **24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler**. Yol-İş Yayınları.

Koç, Y. (1986). **Türk-İş Neden Böyle? Nasıl Değişecek?** İstanbul: Alan Yayıncılık.

Koç, Y. (1989). **Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk-İş: 1980-1989**. Amaç Yayınları.

Koç, Y. (2003). **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Koç, Y. (2010, Güz). **30. Yıldönümünde 12 Eylül Darbesi ve İşçi Sınıfı**. Mülkiye Dergisi , 34 (268), s. 43-74.

Kolağası Resneli Ahmed Niyazi, Hatırât-ı Niyâzi Yahud Tarihçe-i İnkılâb-ı Kebîr-i Osmâniden Bir Sahîfe, İstanbul: Sabah Matbaası,1326.

Koloğlu, Orhan, **İttihatçılar ve Masonlar**, 2. baskı, Eylül Yayınları, İstanbul: 2002.

Kongar, Emre, **12 Eylül ve Sonrası**, Say Yayınları, İstanbul, 1987.

Kongar, Emre, **Demokrasi ve Kültür**, Hil Yayınları, İstanbul, 1983.

Korkmaz, Esfender. **“5 Nisan Kararları Ekonomiyi Daha Çok Rayından Çıkardı”**, Dünya Gazetesi, 5 Nisan 1995.

Krueger Anna O ve İlter Turan, 1993, **“The Politics and Economics of Turkish Policy Refors in the 1980’s”** Political & Economic Interaction in Economic Policy Reform, ed, Anna O Krueger, Robert H. Bates, (Oxford, Blackwell, 1993)

Krueger, Anne **“The Political Economy of Rent Seeking Society”**, American Economic Review, Vol.64, No.3, 1974

Kuran, Ahmed Bedevi, **Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele**, İstanbul: Çeltüt Matbaası, 1959.

Kurat, Akdes Nimet, **Başkan Lyndon B. Johnson ve ABD Cumhurbaşkanlığı**, Ankara: Dost Yayınları, 1964.

Kuray, Sarp, **İsyân ve Tevekkül**, İstanbul: Birharf Yayınları, 2008.

Kurnaz, A. Haluk, **Türkiye’de Ara Rejim Dönemlerinde Yasama Yetkisinin Kullanımı**, TBMM Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.

Kuru, Hanife. **Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi**, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996)

Kuzu, Ali, **Katliamlar, İşkenceler, Suikastler ve Terörizm Işığında 12 Eylül İhtilali ve Onların Çocukları**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Küçük, Yalçın, **Aydın Üzerine Tezler-3 (1830–1980)**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1987.

Küçük, Yalçın, **Aydın Üzerine Tezler-5 (1830–1980)**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1988.

Küçük, Yalçın, **Gizli Tarih-1**, İstanbul: Salyangoz Yayınları, 2006.

Küçükkılınç, İsmail, **“27 Mayıs ve Basın”**, Türkiye Günlüğü, Sayı 101, BAHAR, 2010, 23–41.

Küçükkılınç, İsmail, *“Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Üç İspartalı”*, **Yerel Siyaset**, Yıl: 2, Sayı: 20, Ağustos 2007, 45–50.

Kürkçü, Ertuğrul, *“THKP-C”*, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, C-7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1988, 2198–2199.

Laçiner, Ömer, *“Türk Militarizmi”*, **Birikim**, Sayı: 160–161, Ağustos-Eylül 2002.

Lermioğlu, Osman Nuri, **Halkın İstemediği İnkılâp**, İstanbul: Sabah Kültür Yayınları, 1976.

Levine, Ross, **Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda**, Journal of Economic Literature, Vol: 35, Numb:2, 1997.

Loveman, B. and Davies, T. (1997). **The Politics of Anti-Politics: The Military in Latin America**. Delaware: SR Books.

Lurcell, H.D. **Cyprus**, London, 1969.

Mahmud Celaledin Paşa, **Mir’ât-i Hakikat**, Haz. İsmet Miroğlu, İstanbul: Berekât Yayınları, 1983.

Mairuzzaman, T. (1992). **Arms Transfers, Military Coups, and Military Rule in Developing States**. The Journal of Conflict Resolution, Vol. 36 (4): 733 – 755.

Makal, Tahir Kutsi, **Benim, Benim, O Benim** (Siyaset Sahnesinden Çehreler), İstanbul: İnanç Yayınları, 1987.

Maraşlı, Erol, (2008), **Balans Ayarları Cumhuriyet Döneminde Askeri Muhtıralar**, İstanbul: Metropol Yayınları

Marcus, Aliza, 2009, **Kan ve İnanç**, İstanbul, İletişim.

Mardin, Şerif (2008). **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mardin, Şerif, 1978 **“Youth and Violence in Turkey”**, Archives Europeennes de Sociologie, 19,

Mardin, Şerif, 1991, **Türkiye’de Din ve Siyaset –Makaleler 3**, İstanbul, İletişim.

Mayes, Stanley. **Cyprus and Makarios**, London, 1964.

Mazıcı, Nurşen, **“Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu”**, Birikim, Sayı:76, Ağustos 1995, ss.56–70.

Mehmed Kemal, **12 Mart, Öfkeli Generaller ve İşkence**, İstanbul: Soyut Yayınları, 1974.

Menteşe, Halil, **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentese'nin Anıları**, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.

Meram, Ali Kemal, **Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi**, İstanbul: Kültür Kitabevi, 1969.

Meriç, Cemil (2008). **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mete, Ömer Lütfi ve KAYNAK, Mahir (2005); **Derin Devlet Tanımlanamayan Güç**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Midhat Paşa, **Tabsıra-i İbret**, s.157–160.

Milli Güvenlik Kurulu Kararı, 23.02.1979 tarih ve **239**, 16.08.1979 tarih ve **244** sayılı Kararlar.

Milli Kalkınma Partisi Nizamnamesi–İzahları ve Köy Kalkınması, İstanbul: Şaka Matbaası, 1950.

Milli Selamet Partisi Programı. (Ankara: Elif Matbaacılık, 1973)

Mirkelamoğlu, Necip, **Ecevit Ecevit'i Anlatıyor**, İstanbul: Kervan Yayınları, ty.

Muhtat, Qassem. **S.S.C.B.'nin 1979 Yılında Afganistan'ı İşgalinden 2001 ABD Müdahalesine Giden Süreçte Uluslararası Ortamda Afganistan'ın Konumu**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Mumcu, Uğur, (1982), **Silah Kaçakçılığı ve Terör**, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Mumcu, Uğur, **Çıkmaz Sokak**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979.

Mumcu, Uğur, **Sakıncalı Piyade**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1977.

Mumcu, Uğur. **“Kimin Hakkı?”**, Cumhuriyet Gazetesi, 31 Aralık 1979, s. 9.

Mustafa Ragıp, **Meşrutiyet'ten Önce Manastır'da Patlayan Tabanca**, Haz. Rahşan Aktaş, İstanbul: Bengi Yayınları, 2007.

Mümtaz, Ahmet Semih, **Sultan II. Abdülhamid ve Zamanı**, Haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.

Müşerref Gezgüç, Gözde. **1970'lerde CHP'nin 2000'lerde AKP'nin Yükselişi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme**. (Muğla: Muğla Üniversitesi, 2011)

OECD, 1980, **Economic Surveys: Turkey**, Paris, OECD.

Okyar, Osman / Seyitdanlıoğlu, Mehmet, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye (Fethi Okyar'ın Anıları)**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Olgaç, Y. (2006). **Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun Türk Çalışma Hayatındaki Yeri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Kocaeli: T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Opçin, Tuncay, **Şubat Uzar Bin Yıl Olur**, İstanbul, 2004

Türkiye Büyük Millet Meclisi

(S. Sayısı: 376)

Orakoğlu, Bülent (2008). **İhanet Çemberi**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Oran, Baskın (2002). **Türk Dış Politikası** Cilt 1: 1919-1980. 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, Baskın (ed.). **Türk Dış Politikası** Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Oran, Baskın, 2001, **“1960-80 Göreli Özerklik-3” Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, cilt 1, 1919-1980, ed, Baskın Oran ve diğerleri, (İstanbul, İletişim, 2001)

Oran, Baskın, **Nerde O Eski Mapushaneler**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Ortaylı, İlber (2005). **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Ortaylı, İlber, **“A Young Ottoman General and The Emergence of a National Leader”**, Ankara: The Turkish Yearbook Of International Relations, Vol: XX. 1980–1981, 229–234.

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: Hil Yayını, 1983.

Osiel, M. T. (1995). **Dialogue with Dictators: Judicial Resistance in Argentina and Brazil**. Law and Social Inquiry, Vol. 20 (2): 481 – 560.

Ozan AYTEKİN, E. D. (2010). **Kriz, Sınıf Mücadelesi ve Devlet: Türkiye’de Sermaye Sınıfı 1977-1980**. Doktora Tezi . Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ozankaya, Özer, (1979), **“Türkiye’de Terörün Etkenleri ve Çözüm Yolları”**, Cilt: 34, Sayı: 1, Sayfa: 51-61, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Öcalan, Abdullah, (1978), **Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu)**, Almanya: Weşanen Serxwebun Yayınları

Öksüz, Mehmet, **Faşizme Karşı Her Yönüyle Ecevit** (Çağdaş Bir Lider, Çağdışı Bir Parlamento), Ankara: Nisan

Önal, Hilal, **“ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı 23, 2010, s. 43.

Önder, Mehmet, **Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi**, İstanbul: Dem Yayınları, 1990.

Öner, Sıtkı, **Halkın Polisi POL-DER Anıları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Örgütlü Birleşik Güç Yenilemez, (İstanbul: Türkiye İşçi Partisi Yayınları, 1977)

Örtülü, Erdoğan, **Üç İhtilâlin Hikâyesi**, Konya: Milli Ülkü Yayınevi, 1966.

Övür, Mahmut. **12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler: CHP**. (Ankara: SETA Analiz, 2011)

Öymen, Altan, **Öfkeli Yıllar**, İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

Öymen, Örsan, **Bir İhtilâl Daha Var 1908–1980**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987.

Özbey, Cemal, **Demokrat Partiyi Nasıl Kapattırdım**, Ankara: Emek Basım Yayınevi, 1961.

Özbudun, Ergun (2005), **Türk Anayasa Hukuku**, (8. Baskı) (Ankara: Yetkin Yayınları).

Özbudun, Ergun, 1977 **“1973 Seçimleri Üzerine Bir İnceleme”**, Bülent Nuri Esen’e Armağan, Ankara, AÜHF yayınları.

Özbudun, Ergun, 1981, **“The Turkish Party System: Institutionalization, Polarization and Fragmentation”**, Middle Eastern Studies, 17, (1981)

Özbudun, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2000.

Özcan, Gencer, **“Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Ordusunda Prusya Etkisi”**, Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Der.:Evren Balta PAKER-İsmet AKÇA, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Özcan, Gencer, **“Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi”**, Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Der.:Evren Balta PAKER-İsmet AKÇA, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.310.

Özcan, Zafer (2010). **Arz ederim 28 Şubat 1997 / 12 Eylül 2010 Basın Sendromu**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Özçelik, Pınar Kaya. **“12 Eylül’ü Anlamak”**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 66, Sayı 1, 2011.

Özdağ, Ümit, 1997, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul, Boyut.

Özdağ, Ümit, **27 Mayıs İhtilali (Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri)**, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997.

Özdek, Refik, **Hedef TRT**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977.

Özdemir, Halis, **Mamak Zindanlarında Bir Akıncı, Tarihe Notlar**, Yakın Tarih Serisi, İstanbul, 2006.

Özdemir, Hikmet (1993). **Rejim ve Asker**, İz Yayıncılık, İstanbul.

Özdemir, Hikmet (1995). **Türkiye Cumhuriyeti**, İz Yayıncılık, İstanbul.

Özdemir, Hikmet, **“Bir İlk Yapıt: Türkiye’nin Düzeni”**, **Yapıt**, Sayı 2, Cilt 47, Aralık-Ocak 1983–1984, 101–107.

Özdemir, Hikmet, **“Siyasal Tarih (1950–1960)”**, Sina Akşin (Yay. Yön.), Çağdaş Türkiye 1908–1980, C–4. İstanbul: Cem Yayınevi, 2000.

Özdemir, Hikmet, 1994, **Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağandışı Rolü**, İstanbul, İz.,

Özdemir, Hikmet, **Rejim ve Asker**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1989.

Özdemir, Hikmet, **Türkiye Cumhuriyeti**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.

Özdemir, Hikmet, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Regim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.

Özdemir, K. (1980, Aralık). **Akılci Yol**. Türk-İş Dergisi .

Özel, Mustafa; **Devlet ve Ekonomi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995

Özgan, Ali, **28 Şubat Sürecinin Siyasal Açısından Neden ve Sonuçları**, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2008.

Özgen, Mahmut İhsan, **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri**, İstanbul: 14 Mayıs Yayınları, 1982.

Özkaya, Mehmet Şükran, **Adım Adım 27 Mayıs**, İstanbul: İleri Yayınları, 2005.

Özkök, Ertuğrul. **“Baker’in Zamanlama Hatası”**, Hürriyet Gazetesi Özel Arşivi, 10 Temmuz 1992, s. 19.

Özoran, Beria Remzi. **“Anadolu Kurtuluş savaşı yıllarında Kıbrıs’ta Türk Basını”**, VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.II, Ankara, 1973.

Öztuna, Yılmaz ve Gökdemir, Ayvaz, **Türkiye’de Askeri Müdahaleler**, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1987.

Öztuna, Yılmaz, **Bir Darbenin Anatomisi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1984.

Öztürk, Kazım (Hazırlayan), **Son Değişiklikleriyle Gerekeçli Anayasa** [Karşılaştırmalı Gerekeçler ve İlgili Mevzuat], Ankara: Bilgi Yayınevi, Ekim 1971.

Öztürk, Muhsin (2012). **27 Mayıs Devleti 1960-2011**, Ufuk Yayınları, İstanbul.

Özyanık, Seçil **“Refahiyol Hükümetinin Dış Politikası”**, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, içinde Gencer Özcan, “Yalan Dünyaya Sanal Politikalar”, Onbir Aylık Saltanat, 1. baskı, der. Gencer Özcan, İstanbul, 1998

Parla, Taha, 2004, **“Türkiye’de Merkantilist Militarizm, 1960-1998,”** Bir Zümre, Bir Parti, Türkiye’de Ordu, der, Ahmet İnsel, Ali Bayramoğlu, İstanbul, Birikim.

Parla, Taha, **Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları**, Cilt: 3 (Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Oku), İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Parla, Taha; **“Türkiye’de Merkantilist Militarizm 1960-1998”**, Birikim, Sayı 160-161, Ağustos-Eylül. 2002,

Pehlivanoglu, Öner. **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2004.

Perin, Mithat, **Yassıada Faciası Cilt 1 (27 Mayıs Darbesinden İdamlara Kadar İşkence Altında Ezilenlerin Dramı)**, İstanbul: Dem Yayınları, 1990.

Perin, Mithat, **Yassıada ve İnfazların İçyüzü**, İstanbul: M. Çevik Matbaası, 1970.

Perinçek, Doğu, **Anayasa ve Partiler Rejimi** (Türkiye’de Siyasi Partilerin İç Düzeni ve Yasaklanması), İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.

Peruzzotti, E. (2004). **From Praetorianism to Democratic Institutionalization. Argentina’s Difficult Transition to Civilian Rule.** Journal of Third World Studies, Vol. XXII (I).

Petrol-İş. (1991). **Petrol-İş Yıllığı**. (28) . İstanbul.

Petrosyan, Yuri, **Sovyet Gözüyle Jöntürkler**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.

Philip, G. (1984). **Military-Authoritarianism in South America: Brazil, Chile, Uruguay and Argentina.** Political Studies, Vol. XXXII: 1 – 20.

Pion-Berlin, D. (2011). **Turkish Civil Military Relations: A Latin American Comparison.** Turkish Studies, Vol. 12 (2): 293 – 304.

Poddar, Tushar; Goswami, Mangal; Solé, Juan and Icaza, Victor Echévarria **“Interest Rate Determination in Lebanon”**, April, IMF Working Paper. 2006.

Potyemkin, Vladimir. **Uluslararası İlişkiler**, Diplomasi Tarihi, C. II., İstanbul, 1986.

Ramsaur, E.E. **Jön Türkler ve 1908 İhtilali**, çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları, 1972.

Rasuli, Khalilullah. **1991 Yılından Günümüze Afganistan ve Türkiye İlişkileri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Reyhan, Cenk (2007). **Osmanlı’da İki Tarz-ı İdare Merkezîyetçilik – Adem-i Merkezîyetçilik**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007

Sabancı, Sakıp, **Değişen ve Gelişen Türkiye**, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası AŞ, 1993.

Sabancı, Sakıp, **İşte Hayatım**, İstanbul: Aksoy Matbaacılık, 1985.

Safa, Peyami, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1938.

Sağiroğlu, H./ Kakioglu, F. /Yeşilyurt A. H. ve Göktürk İ. (Hazırlayanlar), **Hürriyet Meş’alesi [27 Mayıs Milli Türk İhtilâli]**, İstanbul: Milli Türk Talebe Birliği, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Talebe Derneği Yayınları No: 1, 1961.

Sağlar, Fikri ve Özgönül, Emin (2000). **Kod Adı Susurluk Derin İlişkiler**, Boyut Kitapları, İstanbul.

Salıçık, Selahattin. **Türk – Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eterya**, İstanbul, t.y.

Samim, Ahmet, **“The Left,” Turkey in Transition**, ed, I.C. Shick ve E. A. Tonak, Oxford, Oxford University Press, 1987.

Samlı, Güner, **İşkence** (Yaşar Kemal’in Önsözüyle), İstanbul: Tan Yayınları, 1973.

Sarıbay, Ali Yaşar, 1985, **Türkiye’de Modernleşme Din ve Parti Politikası –MSP Örnek Olayı**, İstanbul, Alan.

Sarıbay, Ali Yaşar. **Milli Nizam Partisi'nin Kuruluşu ve Programının İçeriği**, (İstanbul: İslamcılık., 2004)

Sarıbay, Ali Yaşar. **Türkiye’de Siyasal Modernleşme ve İslam**, (İstanbul: Toplum ve Bilim, 1985)

Sarıca, Murat-Erdoğan Teziç-Özer Eskiuyurt. **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.

Sarıgil, Z. (2011). **Civil–Military Relations beyond Dichotomy: With Special Reference to Turkey**. Turkish Studies, Vol. 12(2).

Sarol, Mükerrerem, **Bilinmeyen Menderes-II**, İstanbul: Kervan Yayınları, 1983, s.784.

Savaş, Vural, **Anılarım, bir dönemin perde arkası**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.

Sayarı Sabri, Brucu Hoffmann, 1985, **“Urbanization and Insurgency: The Turkish Case, 1976-1980”** A Rand Note, N 3228 –USDP

Sayarı, Sabri, 1978, **“The Turkish Party System in Transition,” Government and Opposition**, 13, 1978.

Sayarı, Sabri, 1990, **“Bülent Ecevit,” Political Leaders of the Contemporary Middle East and North Africa**, ed, Bernard Reich, Connecticut, Greenwood.

Schumacher, E. **Argentina and Democracy**. Foreign Affairs: 1070 – 1095.

Seçim Bildirisi, 1979

Selçuk, İlhan, **Ziverbey Köşkü**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1987.

Selçuk, Sami (1999). **Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Semiz, Burhan, (2011), **“PKK’da Değişen Ne?”**, **Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Editörler: Özeren, Süleyman ve Sever, Murat, 2011, Ankara: Karınca yayınları

Sertel, Sabiha, **Roman Gibi 1919–1950**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1978.

Sertel, Yıldız, **Ardımdaki Yıllar**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1990.

Sertel, Yıldız, **Türkiye’de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1978.

Sertel, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000 (1977), s.231.

Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs’ta Rum Vahşeti**, Lefkoşa, t.y.

Serter, Vehbi Zeki, **“Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu ve Yıkılış Nedenleri”**, VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.III, Ankara, 1983.

Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, Lefkoşa, C.I, 1982.

Sever, Erşan ve Demir Murat; **“Türkiye’de Faiz Oranlarını Belirleyen İçsel Ve Dışsal Etkenler”**, Selç. Üniv. Sosyal ve Ekonomik Araşt. Dergisi, 2007,

Sever, Erşan, Finans, **Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2009.

Seviğ, Veysi. **Mali Kriz Ortamında Uygulanan Ekonomi Politikalarının Hukuksal Boyutları, Türkiye’de Kamu Ekonomisi ve Mali Kriz**, XII. Türkiye Maliye Sempozyumuna Sunulan Tebliğ. Belek-ANTALYA: 14-17 Mayıs1997.

Sevinç, Necdet, **Yazarını Kurşunlatan Yazılar**, İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1978.

Seyhan, Dünder, **Gölgedeki Adam**, İstanbul: Uycan Matbaası, 1966.

Seyit, Günel (2010), **“Kanun Hükmünde Kararname Kurumunun Türk Anayasa Hukukuna Girişi -Siyasal ve Hukuksal Arka Plan–**, Yasama Dergisi, Sayı: 15.

Sheinin, David M. K. **Argentina and the United States: An Alliance Contained**, University of Georgia Press, Georgia, 2006.

Sneh, Itai Nartzizenfeld. **The Future Almost Arrived: How Jimmy Carter Failed to Change US Foreign Policy**, Peter Lang Publishing, New York, 2008.

Soysal, İlhami, **Sıfıra Sıfır Elde Sıfır**, İstanbul: Kitap Yayınları, 1969.

Soysal, Mümtaz (1997), **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, (11. Baskı) (İstanbul: Gerçek Yayınevi).

Soysal, Sevgi, **Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu**, Ankara: Bilgi Yayınevi, ty.

Söylemez, Haşim, (2009), **“Darbeye zemin hazırlayan terör işçileri”**, Tarih: 07.09.2009, Sayı:770, İstanbul: Aksiyon Dergisi

Sözen, M. Alper ve Eski, Uğur, (2011), **“Dünden Bugüne Hizbullah”, Terörizm Paradoksu ve Türkiye**, Editörler: Özeren, Süleyman ve Sever, Murat, Ankara: Karınca Yayınları

Sözmen, Asım Neşet, **Hicviyeler Arasından Yassıada’ya Kadar Panorama**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1960.

Sunay, Cengiz, **“Muhsin Batur’un Anılarında 27 Mayıs, 12 Mart ve Sonrası”**, **Düşünen Siyaset**, Yıl: 2009, Sayı: 25, 257–278.

Sunay, Cengiz, **“27 Mayıs ve Küfür Edebiyatı”**, Türkiye Günlüğü, Sayı 101, BAHAR, 2010, 42–68.

Sunay, Cengiz, **Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri** (27 Mayıs–12 Mart–12 Eylül ve Sonrası), Ankara: Orion Kitabevi, 2010.

Süleyman Paşa ve Elliot, Sir Henry (2007). **Emperyalizmin Hükümet Darbesi Abdülaziz’in Tahttan İndirilmesi** (Çev: Av. Dr. Faruk Yılmaz), Berikan Yayınevi, Ankara.

Süleyman Şefik Paşa, **Hatıratım (Başıma Gelenler ve Gördüklerim–31 Mart Vak’ası)**, Haz. Hümeýra Zerdecî, İstanbul: Arma Yayınları, 2004.

Sülker, Kemal, **100 Soruda, Türkiye’de İşçi Hareketleri**, İstanbul, Gerçek, 1976.

Syliowicz, Joseph S., “Students and Politics in Turkey” Middle Eastern Studies, 6, 2, 1970.

Şahin, Hüseyin (1997). **Türkiye Ekonomisi**. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Şahin, Hüseyin; Türkiye Ekonomisi, 3. Baskı. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995

Şehirli, Atıla, (2000), **Türkiye’de Bölücü Terör hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler**, İstanbul: Burak Yayıncılık

Şener, Mustafa, 2010, **Türkiye Solunda Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul, Yordam.

Şimşek Osman: **Türkiye’de Laiklik Kavramının Zihniyet Temelli Analiz (Kapitalist Akıl-Laiklik (Laisizm)İlişkisi**, Yeni, Türkiye’nin Yeni Gerçekleri, Din, Laiklik, Eğitim, Finans, Liderlik ve Özgün Sosyal Düşünce, Ed.: Osman Şimşek, Otorite Yayınları 2012, Ankara

Şimşek Osman: **Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi**, Otorite Yayınları, 2008i, Ankara

Şimşek Osman; **Protestan Modellemesi Çerçevesinde Türkiye’de Laikliğin Sosyal Fonksiyonu**, Yeni, Türkiye’nin Yeni Gerçekleri, Din, Laiklik, Eğitim, Finans, Liderlik ve Özgün Sosyal Düşünce, Ed.: Osman Şimşek, Otorite Yayınları 2012, Ankara

Şiriner, İsmail ve Doğru.Yılmaz; **“Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”**, Yönetim Bilimleri Dergisi, 2/3, 2005.

T.C. Gerekçeli Anayasa ve... İstanbul: May Yayınları, 1971.

Taflıoğlu, Serkan. **Hümeýni İran İslam Devrimi: Şah Nasıl mat Oldu?**, Kripto Kitaplar, Ankara, 2010.

Talas, Cahit, **Toplumsal Politika**, Ankara: İmge Kitabevi, 1990.

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs’ta Birleşmiş Milletler’in Çözüm Plânlarına Göre Garantiler Meselesi”**, 2011 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Fırsatlar ve Tehditler, Soyalp Tamçelik (ed.), EkoAvrasya Derneği Yayınları, Ankara, 2012 s. 49-106.

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs’ta Federal Çözümü İstekleyenlerle, Karşı Çıkanların Görüşleri ve Bunların Mukayesesi”**, Stratejik Araştırmalar Dergisi / Journal of Strategic Studies - Beykent Üniversitesi, 1 (2), 2008, s. 137-159.

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs’ta Kurulmak İstenen Federal Devletin Hukuk Sistemi ve Özellikleri”**, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat-Kırgızistan, Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, (Ocak-Şubat-Mart-2010) 19, s. 1-27.

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıs’ta Kurulması Düşünülen Sistemde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Görev ve Yetkileri”**, Akademik Araştırmalar Dergisi, XI (2009) 42, s. 76-96.

Tamçelik, Soyalp. **“Kıbrıslı Rumların Bölge Barışını Tehdit Eden Silahlanma Çabaları”**, Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/3 Summer 2011c, s. 391-424.

Tamçelik, Soyalp. **“Türk Cumhuriyetleri Açısından KKTC’nin Tanınma Olgusu ve Esasları”**, 21. Yüzyılda Türk Dünyası Uluslararası Sempozyumu 02 - 05 Aralık 2010 / Lefke - K.K.T.C., EkoAvrasya Derneği Yayınları, Ankara, 2011b, s. 169-183.

Tamçelik, Soyalp. **“Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi”**, Occasional Paper Series Vol. 3—No. 1, Center for Turkish Studies Portland State University, 2011a, s. 1-32.

Tan, M. (2008). **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Siyasal İstikrar Üzerindeki Etkileri**. Yayımlanmamış Doktora Tezi . İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü.

Tanör, Bülent (1994), **İki Anayasa -1961 ve 1982-**, (3. Baskı) (İstanbul: Beta Basım).

Tanör, Bülent, **İki Anayasa 1961–1982**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 1986.

Tarcan, Selim Sırrı, **Hatıralarım**, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946.

Tarhanlı, İhtar, **Müslüman Toplum, “lâik” Devlet (Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı)**, İstanbul: AFA Yayınları, 1993.

Tarı Recep ve Kumcu Funda Serâ **“Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin Analizi (1983-2003 Dönemi)”** Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:9 2005.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonuna Sunulan Rapor, 2012.

Taylak, Muammer, **27 Mayıs ve Türkeş**, İstanbul: Hamle Yayıncılık, 1994.

TBMM Tutanakları [Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan) **İdam Görüşmeleri–2**, BDS Yayınları, 1988.

Tekeli-İlkin, **İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selânik’in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği**, s.375.

Tekerek, M. (2012). **12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Tekil, Füzuran, **Türk Demokrasisi İçinde Süleyman Demirel**, İstanbul: Göktürk Yayınları, 1978.

TESEV, Almanak Türkiye, **2006-2008 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, TESEV Yayınları.

“The Decleration Of Makarioas”, Times Of Cyprus, 16 May 1960, S.1-2.

THKP-C (doğuşu ve ilk eylemleri), İstanbul: Kaynak Yayınları, 1987.

Timur, Taner, **Osmanlı Çalışmaları**, Ankara: Verso Yayınları, 1988.

Timur, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

Timur, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Toffler, Alvin (2008). **Üçüncü Dalga**, Koridor Yayıncılık, İstanbul.

Tokay, Gül, **Makedonya Sorunu-Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903–1908)**, İstanbul: Afa Yayınları, 1996.

Toker, Metin, **DP Yokuş Aşağı (Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Toker, Metin, **DP’nin Altın Yılları (Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944–1973)**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Toker, Metin, **Şeyh Sait ve İsyanı**, İstanbul: Akis Yayınları, 1968.

Toker, Metin, **Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu**, İstanbul: Akis Yayınları, 1971.

Tokgöz, Erdinç (2009). **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi**. Ankara: İmaj Yayınevi.

Toprak Metin, Demir Osman, **Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler, Arayışlar**, Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 2, S. 2, 2001.

Toprak, Demet Filiz. **Milli Görüş Hareketinin İnsan Hakları Söyleminin Evrimi**, (Kocaeli Üniversitesi, 2009)

Toprak, Zafer, **İttihad–Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik, 1914-1918**, İstanbul: Homer Yayınları, 2003.

Topuzlu, Cemil, **İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım**, İstanbul: Güven Basım ve Yayınevi, 1951.

Torchia, Christopher **“U.S., EU Warn Turkish Military to Avoid Politics,”** Chicago Tribune, May 3, 2007.

Trimberger, Ellen Kay (2003). **Tepeden İnmeci Devrimler, Japonya, Türkiye, Mısır, Peru**, (Çev: Fatih Uslu), Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Tuğ, A. Baki, **Türkiye Gerçekleri ve Sosyal Davası** (12 Mart 1971), Bursa: Ak Ofset, 1995.

Tuna, Hüsnü, **Yargı Emir ve Görüşlerinize Hazırdır**, Karatay Akademi Yayınları, Ankara, 2009.

Tunaya, Tark Zafer, **Hürriyetin İlânı**, İstanbul: Arba Yayınları, 1996.

Tunaya, Tark Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Cilt:3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Tunaya, Tark Zafer, **Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul: ARBA Yayınları, 1996.

Tunçay, Mete, **T.C.’nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931)**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1992.

Tunçkanat, Haydar, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996.

Tunçkanat, Haydar, **İkili Anlaşmaların İçyüzü**, Ankara: Ekim Yayınevi, 1970.

Turan, Erol. **Türk Siyasal ve Toplumsal Yaşamında MHP’nin Yeri ve Kimliği**. (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2000)

Turan, İlter, “*Parti Disiplini*” [Kapsam, Tarihçe, Teşvik Eden Sebepler], **İÜİFM**, Cilt 28, Sayı 1–4 (1968), 79–102.

Turan, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İstanbul: Der Yayınları, 1996.

Turan, İlter. **Türkiye’de Siyasal Parti Desteğinin Temelleri**, (İstanbul: Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, 1986)

Turgut, Hulusi, “**Refahyol Krizi Nasıl Atlatıldı**”, Sabah Gazetesi, 28 Mayıs 1998

Turgut, Hulusi, **Demirel’in Dünyası 1. Cilt** (Bir Liderin Doğuşu 1924–1962; Bir Liderin Yükselişİ 1962–1971), İstanbul: ABC Ajansı Yayınları, 1992.

Turgut, Hulusi, **Türkçe’in Anıları (Şahinlerin Dansı)**, İstanbul: ABC Basın Ajansı Yayınları, 1995.

Turhan, Talat, **Bomba Davası** (Savunma–1), İstanbul: Yazarın Kendi Yayını, 1986.

Turhan, Talat, **Bomba Davası** (Savunma–2), İstanbul: Yazarın Kendi Yayını, 1986.

Turhan, Talat, **Kontrgerilla Cumhuriyeti**, İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık, 1994.

Tuşalp, Erbil, **Ben Tarihimi Bay Başkan**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.

Tutum, Cahit, **Yönetimin Siyasallaşması ve Partizanlık**, Amme İdaresi Dergisi Cilt 9, Sayı 4, Aralık 1976.

Türk Demokrasi Vakfı (1992). **Demokrasi Nedir?** (Çev: Levent Köker), Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.

Türk Dil Kurumu, (1988), **Türkçe Sözlük 2**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Türkçe Sözlük, 6. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Türkçe, Alparslan, **1944 Milliyetçilik Olayı**, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1975.

Türkçe, Alparslan, **27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler**, İstanbul: Hamle Basın Yayın, 1996.

Türkçe, Alparslan. **Dokuz Işık**. (İstanbul: Bucak Yayınları, 1991)

Türk-İş. (1980, Aralık). **Türk Metal’in Bağışları**. No.141 , s. 33.

Türk-İş. (1980, Eylül). **Türk-İş Dergisi**. (138) .

Türk-İş. (1980, Kasım). **Türk-İş Dergisi**. (140) .

Türk-İş. (1981, Mart). **TEKSİF Sendikası'nın Bağışları Devam Ediyor**. No.144 , s. 28.

Türk-İş. (1981, Ocak). **Türk-İş Dergisi**. (142) . Türk-İş.

Türk-İş. (1981, Şubat). **TEKSİF Bünyan Şubesi, Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına 650 Bin Lira Bağışta Bulundu**. No:143 , s. 30.

Türk-İş. (1982). **12. Genel Kurul'a Sunulan Çalışma Raporu**. Ankara: Türk-İş.

Türk-İş. (1982). **12.Genel Kurul Çalışmaları**. Ankara: Türk-İş.

Türk-İş. (1982). **12.Genel Kurul Çalışmaları**: 24-28 Mayıs 1982. Ankara: Türk-İş Yayınları.

Türk-İş. (1982). **12.Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu**. Ankara: Türk-İş.

Türk-İş. (1982, Ağustos). **Türk-İş Dergisi**. (161) .

Türk-İş. (1982, Kasım). **Türk-İş Dergisi**. (164) .

Türk-İş. (1983). **Genel Kurul Tutanağı, 13. Genel Kurul**. Ankara: Türk-İş.

Türk-İş. (1994). **24 Ocak Kararları ve Kayıplarımız**. Türk-İş.

Türk-İş. (1994). **Türk-İş**.

Türk-İş. (1995). **Belgelerle Türk-İş Tarihi (2) : (1963-1980)**. Ankara: Türkiye-İşçi Sendikaları Konfederasyonu.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Yeni Anayasayı Devlet Adına Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar (24 Ekim - 5 Kasım 1982) (1982), (Ankara: TBMM Basımevi).

Türkiye Gerçekleri ve Terörizm (Beyaz Kitap), Ankara: Başbakanlığın Emri ile Bakanlıklararası Bir Kurul Tarafından Hazırlanmıştır, 1973.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, **İşkence Dosyası**, Ankara, 1996.

Türköne, Mümtaz'er (2005). **Türkiye'nin Kayıp Halkası**, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

Türköne, Mümtaz'er (2010). **Sözde Askerler**, Nesil Yayınları, İstanbul.

Türköne, Mümtaz'er, [Siyasi İdeoloji Olarak] **İslâmcılığın Doğuşu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

TÜSİAD (1995). **1995 Yılına Girerken Türk Ekonomisi**. İstanbul: TÜSİAD.

Ulagay, O. (1987). **Özal Ekonomisinde Paramız Pul Olurken, Kimler Kazandı Kimler Kaybett**. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ulay, Sıtkı, **Giderayak**, İstanbul: Ad Yayınları A.Ş. 1996.

Ulay, Sıtkı, **Harbiye Silâh Başına!** (27 Mayıs 1960) (General Sıtkı Ulay'ın Anıları), İstanbul: Ar Matbaası, 1968.

Uluatam, Özhan, **Makro İktisat**. Genişletilmiş 7. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları, 1993.

Ural, Mert; **“Finansal Krizler ve Türkiye”**, Dokuz Eylül Ün. İİBF Dergisi, Cilt:18, Sayı:1, 2003.

Uzer, Tahsin, **Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1987.

UZGEL, İlhan. **“ABD ve NATO’yla İlişkiler”**, Türk Dış Politikası Cilt II 1980-2001, ed. Baskın Oran, İstanbul, 2010.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar**, Belleten, Cilt: XX, sayı:77, 1956.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi**, 2.Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2000.

Ünsal, Artun, **Umuttan Yalnızlığa-Türkiye İşçi Partisi, 1961-1971**, İstanbul, Tarih Vakfı, 2002.

Üskül, Zafer, **Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1989.

Üskül, Zafer, **Siyaset ve Asker**, Ankara, 1997

Vanezis, P.N. **Makarios Faith and Power**, New York, 1972.

Vardar, Galip (Anlatan), **İttihad ve Terakki İçinde Dönenler**, Samih Nafiz Tansu (Yazan), İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1960.

Varlık, Ülkü ve Ören, Banu, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, İstanbul: Der Yayınları, 2001.

Vasicek, Oldrich Alfons, **“The Economics of Interest Rates”**, Journal of Financial Economics, Vol. 76., 2005.

Weiker, Walter F. **1960 Türk İhtilâli**, çev. Mete Ergin, İstanbul: Cem Yayınevi, 1967.

Wise, David / Ross, Thomas, **Görünmeyen Hükümet CIA** (Amerikan İstihbarat Teşkilâtı), Ankara: Sol Yayınları, 1966.

Yalçın, İhsan, **“555K Olayında En Öndeydik”**, Baykam, Bedri, 27 Mayıs İlk Aşkımızdı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Yalçın, Soner, **Hangi Erbakan**, Ankara: Başak Yayınları, 1994.

Yalman, Ahmed Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Rey Yayınları, İstanbul: t.y.

Yalman, Hüseyin, **Değişim ve Süreklilik Ekseninde MHP**. (Ankara: SETA Analiz, 2009)

Yassıada Broşürü: Ekim – 1960, İstanbul: T. C. Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, 1960.

Yaşar, Murat, (2008), **“Karapara Aklama Suçuyla Mücadelede Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Rolü”**, Karapara Aklama ve Terörizmin Finansmanı, Editör: Aydın, Süleyman, Ankara: Adalet Yayınevi

Yeldan, Erinç **“ Azgelişmiş Ülkelere Yönelik Kısa Vadeli Sermaye Akımlarının Makro Ekonomik Etkileri Üzerine Gözlemler”**, İktisat Dergisi, sayı: 360–361, 1996.

Yeldan, Erinç; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 7. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

Yerdeş, Güngör, **Başkentte Önemli Olaylar ve Yazamadıklarım**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2006.

Yeşil, Ahmet, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Yeşilyurt, Süleyman, **Bayar Gerçeği**, Ankara: Serajans Yayınları, 1997.

Yetkin, Çetin, **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980**, Yeniden Anadolu Mudafai Hukuk Yayınları,4. Baskı, 2007, Antalya.

Yetkin, Çetin, **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylülde Amerika’nın Yeri**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.

Yetkin, Çetin, **Türkiye’de Soldaki Bölünmeler 1960–1970** (tartışmalar, nedenler, çözüm önerileri), Ankara: Toplum Yayınları, 1970.

Yıldırım, Kemal ve Karaman, Doğan: **Makro Ekonomi**, Eskişehir, Eğt. Sağ. ve Bil. Arş. Çalış. vakfı. 1999.

Yılmaz, Türel, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Yirmibeşoğlu, Sabri, **Askeri ve Siyasi Anılarım C–1**, İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1999.

Yüksek Adalet Divanı, Esas No:1960/1; 7numarada kayıtlı Zorlu ile ilgili gerekçe.

Yüksel, Erkan, **Medya Güvenlik Kurulu**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

Zürcher, Erik Jan, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1992.

“12 Ekim 1975 Seçimlerinde Tavrımız”, (İstanbul: Türkiye İşçi Partisi Yayınları, 1975)

“1978 Kahramanmaraş Toplumsal Olaylarının Analizi”, İdarecinin Sesi, Kasım-Aralık 2010, Sayı:142.

1988a, **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, Haz. N. DAĞLI ve B. AKTÜRK, Ankara: T.B.M.M. Basımevi

1988b, **Hükümetler ve Programları 1960-1980**, Haz. N. DAĞLI ve B. AKTÜRK, Ankara: T.B.M.M. Basımevi

274, 275 Sayılı Yasa Değişiklikleri ve CHP, Ankara: Ulusal Basımevi, 1970.

Belgeler

“12 Mart Türkiye’yi Kurtarma Harekâtı Üzerine Bir Değerlendirme”, [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/7–12; Fihrist No: 9009–4].

“27 Mayıs’ın 11’nci Yıldönümü Dolayısıyla Başbakan Erim’in TRT Muhabiriyle Yaptığı Görüşme”, **Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları**

(27 Mayıs, 8, 9 [10], 12, 13 Haziran ve 20 Temmuz 1971 [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–24; Fihrist No: 6624].

“9 Ekim 1971 Cumartesi Günü Sayın Cumhurbaşkanımızın Çalışma Odasında Yapılan Toplantı Zaptı” başlığını taşıyan çok gizli ibareli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–9; Fihrist No: 7623–1/39 Arası].

“Başbakan Nihat Erim, Anayasa’nın Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler Bölümü ile İdarenin Esasları Bölümünde Yapılacak Değişiklikleri Bir Radyo-Televizyon Görüşmesi ile Açıkladı”, [9 Haziran 1971 Radyolarda 10 Haziran 1971 Televizyonda Yayınlanmıştır] **Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları** (27 Mayıs, 8, 9 [10], 12, 13 Haziran ve 20 Temmuz 1971 [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–24; Fihrist No: 6624].

“Başbakan Nihat Erim’in, TRT Haber Merkezi’nden Doğan Kasaroğlu ve Haluk Tuncalı ile Radyo-Televizyon Görüşmesinin, Genel Gerekçe ile (Temel Haklar ve Ödevler) Bölümünde Yapılacak Değişikliklere İlişkin İlk Kısım”, [8 Haziran 1971-Radyolarda ve Televizyonda Yayınlanmıştır] **Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları** (27 Mayıs, 8, 9 [10], 12, 13 Haziran ve 20 Temmuz 1971 [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–24; Fihrist No: 6624].

“Sayın Cumhurbaşkanımızın 28 Ekim 1971 Perşembe Günü MGP Genel Başkanı Sayın Turhan Feyzioğlu ile Yaptığı Görüşmeye Ait Tutanak” başlığını taşıyan çok gizli ibareli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–9; Fihrist No: 7629–1/9 Arası].

“Sayın Cumhurbaşkanımızın Sayın Demirel ve Ecevit ile görüşmesinden sonra, gerekirse kamuoyuna yapabilecekleri açıklama taslağı” [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 6/1714; Fihrist No: 731].

“TRT ve Yargı Organları” [13 Haziran 1971 Radyolarda ve Televizyonda Yayınlanmıştır] **Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları** (27 Mayıs, 8, 9 [10], 12, 13 Haziran ve 20 Temmuz 1971 [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–24; Fihrist No: 6624].

“Üniversite Özerkliği” [12 Haziran 1971 Radyolarda ve Televizyonda Yayınlanmıştır] **Başbakan Prof. Dr. Nihat Erim’in TRT’de Yaptığı Anayasa Konuşmaları** (27 Mayıs, 8, 9 [10], 12, 13 Haziran ve 20 Temmuz 1971 [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/5–24; Fihrist No: 6624].

11.01.1971 tarihli “*Türk-İş’in Parti Kurma Çalışmaları*”, başlığını taşıyan belge [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–45].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, Türkiye İşçi Partisinin Görüşü Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–5].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, ANT Dergisinin Görüşü Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–6].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, Proleter Devrimci Aydınlik Çevresinin Görüşü Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–8].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, Devrim Çevresinin Görüşü Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–11].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, Aydınlik Sosyalist Çevresinin Görüşü Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–13].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, “Sosyalist” Çevresinin Görüşü Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–15].

12 Mart Muhtırası ve Sayın Erim Kabinesine Karşı Aşırı Sol Mihrakların Tutumu ve Muhtemel Gelişmeler Hakkında Çok Gizli İbareli Not Ekinde Yer Alan, Muhtemel Gelişmeler Bahsi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7984–21].

12 Mart Muhtırasının Sağ Basındaki Yankıları başlığını taşıyan 21.03.1971 tarihli Çok Gizli İbareli bilgi notu [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7965].

13 Ekim 1971 Çarşamba Günü Sayın Cumhurbaşkanımızın Çalışma Odalarında Yapılan Toplantının Zaptı” başlığını taşıyan çok gizli ibareli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–9; Fihrist No: 7625–1/20 Arası].

14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–8].

14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–9].

14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–10].

14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–11].

14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–12].

17.03.1971 tarihli bilgi notu [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–6].

Ankara, Hacettepe, İstanbul, Atatürk ve Ege Üniversiteleri bir kısım öğretim üyeleri adına Temsil Heyeti tarafından,”Büyük Türk Milletine!” hitabıyla yayınlanan 15.03.1971 tarihli bildiri [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–13; Fihrist No: 7709–11].

Av. Cemal Özbey tarafından Cumhurbaşkanlığı Yüksek Makamına hitaplı 18.03.1971 tarihli mektup [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–13; Fihrist No: 7709–26].

Balıkesir Milletvekili Mevlüt Yılmaz tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a gönderilen 02.12.1972 tarihli mektup [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–26; Fihrist No: 7990].

Birlik Partisi Genel Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilen 07.01.1971 tarih ve 140 sayılı yazı ve eki [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–47].

Büyük Anadolu Partisi Genel Başkanı Ahmet Mithat Aslan tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a çekilen 04.01.1971 tarihli telgraf [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–72].

Büyük Anadolu Partisi Genel Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına gönderilen 10.01.1971 tarih ve 59/1971 tarihli yazı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–75].

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Silahlı Kuvvetlerce Verilen 12 Mart 1971 Tarihli Muhtıra Hakkında Türk Milletine Mesajı (Ankara, 15 Mart 1971) [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961].

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından Kocaeli Milletvekili Prof. Dr. Nihat Erim'e gönderilen 19.01.1971 tarih ve bilâ sayılı yazı 14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7963–1].

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin 08.01.1971 tarih ve 3/146 sayılı yazısı eki [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–32].

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin 27 Ekim 1971 tarihli bildirisi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/5–21; Fihrist No: 6288–1].

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin 28 Ekim 1971 tarihli bildirisi [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/5–21; Fihrist No: 6288].

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin, Başbakanlık, Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği ve Millet Meclisi Genel Sekreterliğine dağıtımli, 05.01.1971 tarih, 4/5 ve 4/6 sayılı yazısı ekinde yer alan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 31.12.1970 tarihli Yeni Yıl Söylevi [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–22].

Cumhurbaşkanlığı Makamına sunulan Büyük Anadolu Partisi konulu 22.01.1971 tarihli bilgi notu [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–73].

Cumhurbaşkanlığı tarafından CHP Genel Başkanlığına gönderilen 19.03.1971 tarih ve bilâ sayılı yazı 14.03.1971 tarihli belge [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7963].

Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grup Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderilen 08.01.1971 tarih ve 56 sayılı yazı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–50].

DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Kocaeli Bölge Temsilciliğinin 13.03.1971 tarihli basın bülteni [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–13; Fihrist No: 7709–7].

Diyarbakır Bağımsız Senatörü Selahattin Cizrelioğlu ve Ankara Bağımsız Senatörü Turgut Cebe tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına çekilen 09.01.1971 tarihli telgraf [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–52].

Eski Çorum Milletvekili Nejdettin Yücer tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a gönderilen 20.03.1971 tarihli mektup [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–13; Fihrist No: 7709–37].

Genelkurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç tarafından Türk Silahlı Kuvvetlerine hitaben kaleme alınan 31.12.1970 (?) tarihli yeni yıl mesajı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–16].

Güven Partisi TBMM Grubu Başkanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına gönderilen 25.11.1970 tarihli yazı [Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/5–11; Fihrist No: 6/24].

Güven Partisi TBMM Grubu tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına gönderilen 25.11.1970 tarihli yazı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–27; Fihrist No: 6913].

İşçi Hüsamettin Güven tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına çekilen 09.01.1971 tarihli telgraf [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–54].

Kocaeli Milletvekili Nihat Erim tarafından CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye gönderilen 19.03.1971 tarihli istifa mektubu [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7963–3].

Kocaeli Milletvekili Nihat Erim tarafından CHP Genel Başkanlığına gönderilen 19.03.1971 tarihli dilekçe [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7963–2].

Kumandanların Muhtırası ve Kurulan Hükümet Hakkında Sağ Basındaki Yankılar ve Sağ Cephenin, Kürtçülerin, Azınlıkların Görüş ve Düşünüşleri Hakkında Çok Gizli İbareli Not [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7965–8].

Maraş Bağımsız Milletvekili İbrahim Öztürk tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına gönderilen 05.01.1971 tarihli yazı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–31].

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanlığı tarafından yayınlanan 18.12.1970 tarihli bildiri [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–9].

Mustafa Kemal Derneği tarafından Cumhurbaşkanlığı makamına gönderilen 27.12.1970 tarih ve özel sayılı yazı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–5].

Ordu'nun Verdiği Muhtıra ile İlgili Muhtelif Sağ Basında Neşredilen Çok Gizli İbareli Makale, Fıkra ve Yorumlardan Önemli Özetler [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7965–2].

Ödemiş Kaymakamı Yusuf Doğan tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına çekilen 01.01.1971 tarihli telgraf [**Türkiye Cumhurbaşkanlığı Evrakı** No: 3/24].

Prof. Dr. Nihat Erim'in kimliği [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7963–4].

Sayın Cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisinde Grubu Olan Siyasi Partilerin Heyetleri ve Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Grubu ve Kontenjan Grubu Başkanlarıyla Yapacağı İstişareler İçin 17.03.1971 Tarihli Muhtıra [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–24; Fihrist No: 7961–4].

Sivas Senatörü Hüseyin Öztürk tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına gönderilen 18.12.1970 tarihli yazı ve ekleri [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781].

TBMM Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanlığının 02.04.2012 tarih ve 303 sayılı yazısı.

TC Başbakanlık Basın Merkezi Bildirisi [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–24; Fihrist No: 6625].

Tekstil İşçileri Sendikası Genel Başkan Vekili Sabri Tıǧlı tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına çekilen 01.01.1971 tarihli telgraf [**Türkiye Cumhurbaşkanlığı Evrakı** No: 3/18].

Turhan Feyzioğlu tarafından Sayın Cumhurbaşkanına 7 Ocak 1971 Günü Şifahen Arzedilmiş Olan Hususlarla İlgili Not Başlığını taşıyan 21.01.1971 tarihli yazı ve ekleri [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/6–19; Fihrist No: 7781–55].

Türk Aydınlar Ocağı tarafından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a gönderilen 16.07.1971 tarihli yazı ve ekleri [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/7–12; Fihrist No: 9009].

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin 27.10.1971 tarihli yazısı [**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi** Yer No: 5/5–21; Fihrist No: 6288–1].

Zonguldak Senatörü Ahmet Demiryüce tarafından Cumhurbaşkanlığı Makamına çekilen 23.12.1970 tarihli telgraf [**Türkiye Cumhurbaşkanlığı Evrakı** No: 3/15].

Resmi Gazete, 17105, 14.09.1980; Resmi Gazete, 17145, 28.10.1980; Resmi Gazete, 17145, 28.10.1980; Resmi Gazete, 17386 (Mükerrer), 30.06.1981; Resmi Gazete, 17416, 30.07.1981; Resmi Gazete, 17604, 13.02.1982; Resmi Gazete, 17773, 05.08.1982; Resmi Gazete, 17823, 25.9.1982; Resmi Gazete, 17844, 20.10.1982; Resmi Gazete, 17845, 21.10.1982; Resmi Gazete, 17863 (Mükerrer), 9.11.1982; Resmi Gazete, 17874, 20.11.1982. Resmi Gazete, 21017, 23734, 26040.

Gazeteler

ABD’den Zehir Gibi Uyarı Mektubu, Hürriyet Gazetesi Özel Arşivi, 10 Temmuz 1992, s. 1.

Cebeci, Sırrı Yüksel, *“Demirel ve polemik”*, **Tercüman**, 2 Şubat 2006.

“KEM’in Beyannamesi”, Bozkurt Gazetesi Özel Arşivi, 2 Nisan 1960, s.1.

“KEM’in Tehditleri”, Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi, 2 Nisan 1960, s.1 ve 12.

“Makarios’un Beyanatı”, Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi, 17 Mayıs 1960, s. 2.

“Makarios’un Demeci”, Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi, 12 Şubat 1963, s. 2.

“Ne Erenköy’ü, Ne de Güzelyurt’u Veririz”, Hürriyet Gazetesi, 16 Haziran 1992, s. 16.

Müdderrisoğlu, Okan; **“28 Şubat’tan Kalan Fatura: 52 Milyar Dolar”**, Sabah Gazetesi, 7 Mayıs 2012.

Nadi, Nadir, *“Bir Parti Kapatıldı”*, **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1971.

Osman Doğru, **“Yargılanan 12 Eylül”**, Radikal Gazetesi, 27 Mayıs 2012.

Özer, Hatay. **“Gobi Haritası”**, Hürriyet Gazetesi Özel Arşivi, 30 Mayıs 1992, s. 19.

Pazarcı, Emin, **“Teslim Olmak İçin Bir Dakikanız Var”**, Takvim Gazetesi, Yazı Dizisi (17 Eylül 2010).

Türküne, Mümtazer, **“MHP’nin ‘Ergenekon’u”**, Zaman, 8 Şubat 2008.

Yaşar, Süleyman, **“28 Şubat’ın Halka Maliyeti Ne oldu?”**, Sabah Gazetesi, 7 Mart 2012.

Adalet, 22 Aralık 1970.

Akşam, 27 Eylül 1960; Akşam, 17 Şubat 1969; Akşam, 22 Mayıs 1971; Akşam, 22 Mayıs 1971; Akşam, 22 Mayıs 1971; Akşam, 27 Nisan 1971.

Cumhuriyet, 10 Ekim 1971; Cumhuriyet, 15 Mayıs 1972; Cumhuriyet, 15 Mayıs 1972; Cumhuriyet, 22 Aralık 1970; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1971; Cumhuriyet, 23 Mayıs 1971; Cumhuriyet, 27 Ekim 1971; Cumhuriyet, 27 Ocak 1970; Cumhuriyet, 27 Ocak 1970; Cumhuriyet Gazetesi (1979, Temmuz 31); Cumhuriyet Gazetesi (1982, Aralık 15); Cumhuriyet Gazetesi, (1982, Ocak 26); Cumhuriyet Gazetesi (1983, Şubat 23); Cumhuriyet Gazetesi (1986, Mart 12); Cumhuriyet Gazetesi (12.09.2000).

Günaydın, 1 Aralık 1971; Günaydın, 17 Temmuz 1971; Günaydın Gazetesi, 16 Mayıs 1979; Günaydın Gazetesi, 2 Haziran 1981.

Güneş Gazetesi. (1978, Nisan 25).

Hürriyet, 12 Mart 1971 (Yıldırım Baskı); Hürriyet, 13 Şubat 1971; Hürriyet, 15 Ekim 1973; Hürriyet, 16 Şubat 1971; Hürriyet, 18 Mart 1971; Hürriyet, 18 Mart 1971; Hürriyet, 24 Mart 1971; Hürriyet, 24 Mart 1971; Hürriyet, 24 Mart 1971; Hürriyet, 28 Mart 1972; Hürriyet, 28 Mart 1972; Hürriyet, 31 Mart 1972; Hürriyet, 5 Mart 1971.

Milliyet, 1 Nisan 1975; Milliyet, 11 Mart 1971; Milliyet, 11 Mart 1971; Milliyet, 13 Ekim 1969; Milliyet, 19 Ağustos 1969; Milliyet, 19 Mart 1971 (2. Baskı); Milliyet, 22 Mart 1971; Milliyet, 22 Mart 1971; Milliyet, 23 Ekim 1972; Milliyet, 5 Kasım 1972; Milliyet, 5 Temmuz 1974; Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1979; Milliyet Gazetesi, 22 Mayıs 1979; Milliyet Gazetesi, 29 Mayıs 1979; Milliyet Gazetesi, 1 Mayıs 1991; Milliyet Gazetesi, 17 Mart 1982; Milliyet, 21.04.1980; Milliyet, 14.06.1980; Milliyet, 15.06.1980; Milliyet, 28.10.1982; Milliyet, 31.10.1982; Milliyet, 11.09.1988; Milliyet, 12.09.1988; Milliyet, 13.09.1988; Milliyet, 14.09.1988; Milliyet, 15.09.1988; Milliyet, 16.09.1988; Milliyet, 17.09.1988; Milliyet, 18.09.1988; Milliyet, 19.09.1988; Milliyet, 20.09.1988.

Sabah Gazetesi, 4 Aralık 1998.

Son Havadis, 22 Aralık 1970.

Son Posta, 3 Mayıs 1947.

Tercüman Gazetesi. (1977, Mayıs 2).

Tercüman, 21 Ocak 1971.

Türkiye Gazetesi. 26 Nisan 1978.

Yeni Gazete, 22 Aralık 1970.

Yeni İstanbul, 6 Mayıs 1972.

İnternet Kaynakları

“1973 Genel Seçimleri” http://tr.wikipedia.org/wiki/1973_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri, (Erişim Tarihi: 24.08.2012.)

“1977 Genel Seçimleri” http://tr.wikipedia.org/wiki/1977_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri, (Erişim Tarihi: 24.08.2012.)

“1977 Yerel Seçimleri” http://tr.wikipedia.org/wiki/1977_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri, (Erişim Tarihi: 24.08.2012.)

“1979 Milletvekili Ara Seçimleri” http://tr.wikipedia.org/wiki/1979_T%C3%BCrkiye_milletvekili_ara_se%C3%A7imleri (Erişim Tarihi: 24.08.2012.)

“2001 Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, Celasun, Merih. www.econ.utah.edu/~ehrbart/erc2002/pdf/i053.pdf.

“Bir Ekonomik ve Siyasi Karabasan: 28 Şubat Süreci”, Acar, Mustafa, Gündem, 28.02.2012. <http://acar.aksaray.edu.tr/agenda.asp?ShowDetail=Yes&AgendaId=100>.

“Commission of Inquiry into the Disappearances of People in Uganda since 25 January, 1971: Charter” United States Institute of Peace. http://www.usip.org/files/resources/collections/truth_commissions/Uganda74-Report/Uganda74-Charter.pdf (1 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

“Declaration”, 10 Ocak 1982, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_65415.htm (Erişim: 16.09.2012).

“Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”, Kalkınma Bakanlığı, 1950-2010, <http://www.kalkinma.gov.tr/Kalkinma.portal>

“Elektronik Veri Dağıtım Sistemi”, TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/>

“Faaliyet Raporları”, OYAK, www.oyak.com.tr.

“Final Communiqué”, 10-11 Aralık 1981, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23109.htm (Erişim: 16.09.2012).

“Final Communiqué”, 1-2 Ocak 1983, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23208.htm (Erişim: 16.09.2012).

“Final Communiqué”, 13-14 Kasım 1980, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23047.htm (Erişim: 16.09.2012).

“Government Strategies on Victims in Post-Conflict Societies”, Kelly, Gráinne; Fitzduff, Mari. International Conflict Research-INCORE.

“Haiti: Perpetrators of past abuses threaten human rights and the reestablishment of the rule of law” Amnesty International.

“Haiti-Thirst for Justice” Human Rights Watch.

“Interest Rate Determination In Developing Countries:A Conceptual Framework”, Edwards, Sebastian; Khan, Mohsin S (1985) NBER Working Paper No: 1531. <http://papers.nber.org/papers/w1531.v5.pdf>.

“İstatistik Sunum”, Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr/>

“İttifakın 50. Yılında NATO-Türkiye İlişkileri”, Ümit Uğurlu, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/ozel/nato/umit.html> (Erişim tarihi 16.09.2012).

“KıbrısHarekatı”, http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1br%C4%B1s_Harek%C3%A2t%C4%B1 (Erişim tarihi 16.09.2012).

“Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri” Uygur, Ercan, TEK Tartışma Metni, 2001, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>.

“NATO ve Türkiye-NATO İlişkileri”, Serpil Güvenç, <http://www.evrensel.net/news.php?id=28420> (Erişim tarihi 16.09.2012).

“Nunca Más (Never Again) - Report of Conadep (National Commission on the Disappearance of Persons)-1984” Web Archive.

“Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of Spain”, 10 Aralık 1981, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23106.htm (Erişim tarihi 16.09.2012).

“Raf temizliği Kitaplığı”, TMSF, <http://www.raftemizligi.com>.

“Special Meetings”, 12 Aralık 1979, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27040.htm (Erişim tarihi 16.09.2012).

“T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı”, 3 Ocak 2003, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep.pdf>

“Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu”, TMSF, www.tmsf.org.tr.

“Teslim olmak için bir dakikanız var” http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2010/08/17/teslim_olmak_icin_bir_dakikaniz_var, Erişim Tarihi: 05/08/2012

“The National Reconciliation Commission Act,2002” GhanaReview International.

“The National Reconciliation Commission Report” Government of Ghana Official Portal. http://www.ghana.gov.gh/index.php?option=com_content&view=article&id=117:the-national-reconciliation-commission-report&catid=59:reports&Itemid=208 (6 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

“Truth Commision: Argentina” United States Institute of Peace. tarih yok. <http://www.usip.org/publications/truth-commission-argentina> (3 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

“Truth Commision: Chile 90” United States Institute of Peace.

<http://www.usip.org/publications/truth-commission-chile-90> (4 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

“Truth Commision: Ghana” United States Institute of Peace.

<http://www.usip.org/publications/truth-commission-ghana> (4 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

“Truth Commission: Haiti” United States Institute of Peace.

“Truth Commission: Uganda 74” United States Institute of Peace.

“Truth Commission: Uruguay” United States Institute of Peace.

“What is NATO”, s. 5, http://www.nato.int/welcome/brochure_WhatIsNATO_en.pdf (Erişim tarihi 16.09.2012).

“Yunanistan’ın NATO Askeri Kanadına Dönüşü”,

http://www.turkishgreek.org/index.php?option=com_content&view=article&id=108:yunanistan-nato-askeri-kanadna-doenuue-notamlarn-kaldrlmas&catid=55:karilikli-algilamalar&Itemid=73 (Erişim tarihi 16.09.2012).

Amnesty International Report 1981, Londra, ss. 322-326,

<http://www.amnesty.org/en/library/asset/POL10/001/1981/en/5e4bdcf6-0f75-4ec4-be19-ea619d7a229b/POL100011981eng.pdf>.

Amnesty International Report 1982, Londra, ss. 294-296,

<http://www.amnesty.org/en/library/asset/POL10/004/1982/en/cc4aa2e6-ba5b-43b7-8245-4a63a7bb91b3/POL100041982eng.pdf>.

Balta, İbrahim, **“Birand’dan Paul Henze’ye ‘sesli-görüntülü’ yalanlama”**, Zaman, 14.06.2003, <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/06/14/haberler/h2.htm>.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, BDDK, 2001

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf, (BDDK, Program)

Benedetti, Fanny. **“Haiti's Truth and Justice Commission”** Washington College of Law.

<http://www.wcl.american.edu/hrbrief/v3i3/haiti33.htm> (9 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

Bridging the Credibility Gap in Greece is Greece an Actor or a Victim?

http://apcoworldwide.com/content/pdfs/GREECE_Kitti_OpEd.pdf (Erişim: 16.09.2012).

Çölaşan, Emin, **“12 Eylül... Öncesi ve Sonrası”**, İlk Kurşun - Emin Çölaşan, Erişim

Adresi: <http://www.ilk-kursun.com/haber/100658>, Erişim Tarihi: 05/08/2012

Günel, Altuğ, **“Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”**,

www.arastirmax.com/system/.../arastirmax_3030_pp_156-164.pdf, Erişim Tarihi: 23.08.2012.

http://web.archive.org/web/20031004074316/nuncamas.org/english/library/nevagain/nevagain_001.htm (3 Ekim 2011 tarihinde erişilmiştir)

<http://www.ghanareview.com/reconact.html> (6 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

<http://www.hrw.org/reports/1996/Haiti.htm> (9 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

http://www.incore.ulst.ac.uk/publications/pdf/Government_Strategies.pdf

<http://www.uhim.org/images/tarihte/1329227308.pdf>, Erişim Tarihi: 09.08.2012.

<http://www.usip.org/publications/truth-commission-haiti> (5 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

<http://www.usip.org/publications/truth-commission-uganda-74> (1 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

<http://www.usip.org/publications/truth-commission-uruguay> (1 Ekim 2012 tarihinde erişilmiştir)

<http://www.amnesty.org/fr/library/info/AMR36/013/2004> (Erişim: 9 Ekim 2012)

